T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Bilim Dalı

KUZEYBATI ANADOLU'DA İ.Ö. 1. BİN'DE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

DOKTORA TEZİ

Kahraman YAĞIZ

DANIŞMANI: Doç. Dr. Gürcan POLAT

İZMİR–2012

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "**Kuzeybatı Anadolu'da 1. Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri"** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Kahraman YAĞIZ

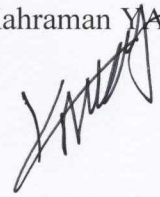

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Kahraman YAĞIZ

Numarası : 92050002381

Anabilim Dalı : Klasik Arkeoloji

Tez Başlığı (Türkçe) : Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1. Bin Yılda Ölü Gömme Gelenekleri

Tez Başlığı (İngilizce): Burial Customs of Northwest Anatolia in the First Millennium B.C.

Tez Savunma Tarihi : 14.01.2013

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Gürcan POLAT
Karar : ● Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Nuran ŞAHİN
Karar : Ø Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Cumhur TANRIVER
Karar : Ø Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Ersin DOĞER
Karar : ● Başarılı ~~O Başarısız O Düzeltme~~
İmza : .....

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Binnur GÜRLER
Karar : ● Başarılı O Başarısız O Düzeltme
İmza : .....

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ●
Oy çokluğuyla O

Başarılıdır	Düzeltilmelidir	Başarısızdır
X		

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 4
GİRİŞ 5
BÖLÜM 1: KUZEYBATI ANADOLU'NUN İ.Ö. 2. BİN YILIN İKİNCİ YARISINA AİT MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ 8
TROİA 8
BEŞİKTEPE 13
PİTANE 21
PANAZTEPE 21
BAYRAKLI 27
BAKLATEPE 27
KOLOPHON 30
SELÇUK 32
LİMAN TEPE 34
MİLETOS 35
KUZEYBATI ANADOLU'NUN İ.Ö. 2. BİN YILIN İKİNCİ YARISINDA ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ 37
BÖLÜM 2: KUZEYBATI ANADOLU'NUN PROTOGEOMETRİK DÖNEM MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ 40
AİOLİS BÖLGESİ 40
PİTANE 40
KYME 41
LESBOS 41
İONİA BÖLGESİ 42
KLAZOMENAİ 42
TEOS 49
MELİE 50
MİLETOS 52
KHİOS 52
PROTOGEOMETRİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ 53
BÖLÜM 3: KUZEYBATI ANADOLU'NUN GEOMETRİK DÖNEM MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ 55
TROAS BÖLGESİ 55
TENEDOS 55
NEANDREİA 58
ANTANDROS 59
AİOLİS BÖLGESİ 61
PİTANE 61
LESBOS 61
İONİA BÖLGESİ 63
KLAZOMENAİ 63
KOLOPHON 65
EPHESOS 68
TEOS 70
KHİOS 71
SAMOS 71
GEOMETRİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ 76
BÖLÜM 4: KUZEYBATI ANADOLU'NUN ARKAİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ 79
TROAS BÖLGESİ 79
PARİON 79
TENEDOS 86
NEANDREİA 96
KOLONAİ 104
ASSOS 105
ANTANDROS 119
TROAS BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ 153

AİOLİS BÖLGESİ....158
PİTANE....158
GRYNEİON....163
AİGAİ....167
KYME....168
LARİSA....178
LESBOS....180
AİOLİS BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....185
İONİA BÖLGESİ....188
PHOKAİA....188
SMYRNA....193
KLAZOMENAİ....201
ERYTHRAİ....224
KHALKİS....226
TEOS....226
AİRAİ....227
EPHESOS....227
MİLETOS....231
KHİOS....235
SAMOS....238
İONİA BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....252

BÖLÜM 5: KUZEYBATI ANADOLU'NUN KLASİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ....255

TROAS BÖLGESİ....255
PARİON....255
LAMPSAKOS....256
DARDANOS....258
TENEDOS....263
ASSOS....267
ANTANDROS....276
TROAS BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....302
AİOLİS BÖLGESİ....304
AİGAİ....304
KYME....304
LESBOS....309
AİOLİS BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....311
PHOKAİA....313
KLAZOMENAİ....314
EPHESOS....316
TEOS....328
MİLETOS....330
İONİA BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....331

BÖLÜM 6: KUZEYBATI ANADOLU'NUN HELLENİSTİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ....334

TROAS BÖLGESİ....334
PARİON....334
DARDANOS....346

TROİA....347

TENEDOS....351
ASSOS....351
ANTANDROS....361
TROAS BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....381
AİOLİS BÖLGESİ....384
ELAİA....384
MYRİNA....388
AİGAİ....400

KYME....400
LESBOS....412
AİOLİS BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....413
İONİA BÖLGESİ....415
PHOKAİA....415
KLAZOMENAİ....418
ERYTHRAİ....418
CEVİZCİOĞLU ÇİFTLİĞİ NEKROPOLİSİ....422
ŞAŞAL NEKROPOLİSİ....430
NOTİON....435
EPHESOS....437
MİLETOS....438
KHİOS....446
SAMOS....449
İONİA BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ....453
BÖLÜM 7: KUZEYBATI ANADOLU NEKROPOLİSLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI GENEL DEĞERLENDİRMESİ ..456
SONUÇ....491
KISALTMALAR VE YAYIN LİSTESİ....500
HARİTALAR....531
TABLOLAR....539

ÖNSÖZ

Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1. Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri adlı bu çalışmaya beni yönlendiren, çalışmanın her aşamasında desteğini sunan, konuyla ilgili bilgilerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan hocam ve tez danışmanın Gürcan Polat'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, yapıcı eleştiri ve yönlendirmeleriyle bu tezin sonuca ulaşmasında katkıda bulunan Prof. Dr. Nuran Şahin ve Doç Dr. Cumhur Tanrıver'e şükranlarımı sunarım.

Yoğun iş temposu arasında bana zaman ayıran, kaynaklara ulaşmamda yardımlarını benden esirgemeyen, konu hakkındaki bilgilerini benimle payaşan hocalarım Doç. Dr. Yasemin Polat, Yard. Doç. Dr. Aytekin Erdoğan, Dr. M. Nezih Aytaçlar ve Prof. Dr. Ersin Doğer'e teşekkür ederim.

Çalışma süresince çeviriler konusunda bana yardımcı olan Canan Ayhan Erdoğan, Özer Erdin, Ayşegül Selçuki ve Zeynep Dizbay'a, çalışmanın başından sonuna kadar, her ihtiyaç duyduğumda yardımlarını benden esirgemeyen çalışma arkadaşlarım Evren Açar ve Deniz Arkan'a, ayrıca Antandros kazısında birlikte çalıştığım tüm arkadaşlarıma ve son olarak bu zorlu süreçte desteğini hep yanımda hissettiğim eşim Şükran Yağız'a teşekkürü borç bilirim.

İZMİR 2012 Kahraman Yağız

GİRİŞ

Ölü gömme gelenekleri üzerine bugüne kadar yapılmış çok sayıda tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar kimi zaman bir nekropolisi, kimi zaman bir mezar grubunu, kimi zaman da sadece bir mezarı veya mezar yapısını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Ayrıca çalışmaların geneli çalışılan nekropolislerin belirli bir dönemine ait mezar türleri ve ölü gömme gelenekleriyle sınırlı kalmıştır. Doğal olarak ulaşılan sonuçlar da bölgesel olmaktan uzak kent özelinde kalmıştır. Bu çalışmada ise daha önce hazırlanan tezlere nazaran hem dönemsel anlamda hem de coğrafi anlamda çerçeve daha geniş tutularak bir nebze de olsa daha büyük bir pencereden resmin geneline bakılmaya çalışılmıştır. Böylece daha önce yapılan çalışmalarla kent bazında ulaşılan sonuçların bölge genelinde geçerli olup olmadığı ve bununla birlikte diğer bölgelerle bir paralellik gösterip gösterilmediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Amaç

Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 1. Bin'de Ölü Gömme Gelenekleri adlı bu çalışmada söz konusu coğrafyada önceki yıllarda açığa çıkarılan ve kent bazında değerlendirilen nekropolisler bir bütün halinde ele alınmıştır. Böylece yaklaşık 1000 yıl gibi uzun bir zaman diliminde coğrafyanın genelinde yaşayan halkın mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri belirlenerek, önce kent bazında daha sonra bölge genelinde ve son olarak bölgeler arasındaki benzer ve farklı yönlerin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Ayrıca ölü gömme gelenekleri açısından dönem içinde ve dönemler arasında meydana gelen değişimlerin saptanması amaçlanmıştır.

Kapsam

Tezin coğrafi sınırlarını oluşturan Kuzeybatı Anadolu coğrafyası bu çalışmada antik dönemde Troas, Aiolis ve İonia olarak adlandırılan üç bölgede yer alan yerleşimler ile bu bölgelerin karşısında yer alan Tenedos, Lesbos, Khios ve Samos adalarının kapsamaktadır. Tezin zamansal sınırları ise Protogeometrik, Geometrik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemleri kapsayan İ.Ö. 1. bin yıl oluşturmaktadır. Antik dönemde çok sayıda yerleşimin yer almasına karşın bu çalışmada sadece nekropolis alanları belirlenmiş merkezler ele alınmıştır. Bunlar Troas Bölgesi'nde Parion, Lampsakos, Dardanos, Neandreia, Kolonai, Assos ve Antandros, Aiolis Bölgesi'nde Pitane, Elaia, Gyrneion, Myrina, Kyme ve Larisa, İonia Bölgesi'nde Phokaia, Smyrna, Klazomenai, Erythrai, Khalkis, Airai, Teos, Notion, Ephesos, Melie ve Miletos yerleşimleri ile İonia bölgesi sınırları içinde yer alan, antik dönemde hangi

kente bağılı oldukları bilinmeyen, Cevizcioğlu Çiftliği ve Şaşal olarak adlandırılan nekropolislerden oluşmaktadır.

Yöntem

Çalışmada Kuzeybatı Anadolu'nun tespit edilen mezar ve nekropolisler ayrı bölümler altında kronolojik olarak İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından başlayarak Hellenistik dönemin sonuna kadar ve yerleşimler bazında kuzeyden güneye doğru coğrafik bir düzen içerisinde ele alınmıştır.

Çalışmanın esas konusunu oluşturan İ.Ö. 1. bin yıl nekropolisleri değerlendirilmeden önce ilk bölümde İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında var olan ölü gömme gelenekleri değerlendirilerek İ.Ö. 1. bin yıl için bir zemin oluşturulmuştur. Bu bölümde İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısına ait mezar ve nekropolisler tespit edildikleri kentlerin başlığı altında irdelenmiştir. Belirlenen mezar grupları ayrı ayrı ele alınmış, bölümün sonunda dönemin mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri değerlendirilmiş ve yerleşimler arasında tespit edilen benzer ve farklı yönler ortaya koyulmuştur.

İkinci bölümden itibaren tezin ana konusunu oluşturan İ.Ö. 1. bin mezar ve nekropolisleri değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bölümde Protogeometrik dönemin mezar ve nekropolisleri açığa çıkarıldıkları merkezlere göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede kentin bugünkü yeri ve kazı çalışmalarının kısa tarihçesi verildikten sonra kentte belirlenen nekropolis ya da nekropolislerin konumu, kentle ilişkisi ve gömü alanı olarak seçilen arazinin yapısı belirtilmiştir. Daha sonra kentte tespit edilen mezar türleri ayrı başlıklar altında sunulmuştur. Bu aşamada mezarın türü, yapılış şekli, yönlendirmesi, mezar buluntuları ve şayet yapılmış ise antropolojik sonuçları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümün sonunda Protogeometrik dönem ölü gömme gelenekleri tartışılmış ve böylece önceki dönem ile Protogeometrik dönemde belirlenen mezar türlerinin hangilerinin kullanılmaya devam edildiği, hangilerinin ortadan kalktığı, yeni mezar türlerinin ortaya çıkıp çıkmadığı ve ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişimlerin saptanmasına çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Geometrik dönemin mezar ve nekropolisleri bölgelere göre ayrılmış, açığa çıkarıldıkları kentin ismi altında belirlenen mezar grupları ele alınmış ve bölümün sonunda ölü gömme gelenekleri kendi içinde ve önceki dönemle karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde Arkaik dönem, beşinci bölümde Klasik dönem ve altıncı bölümde Hellenistik dönem için coğrafyanın genelinde belirlenen nekropolisler yine bölgelere göre sınıflandırıldıktan sonra kent bazında ortaya çıkarılan mezar grupları başlıklar altında ele

alınmıştır. Daha sonra bölgenin genelinde o döneme ait mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri değerlendirilerek önceki dönemle karşılaştırılmıştır. Böylece hem bölge nekropolisleri kendi içinde kıyaslanmış hem de önceki dönemle benzer ve farklı yönleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Yedinci bölümde coğrafyanın genelinde İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından itibaren belirlenen mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri Yunan anakarası, adalar ve diğer yerleşimlerde tespit edilen nekropolisler karşılaştırılmıştır.

Son olarak sonuç bölümü yazılmış ve dönemlere göre hazırlanan haritalar üzerinde nekropolislerin yeri gösterilmiştir. Ayrıca hazırlanan tablolarda bölge yerleşimlerinde belirlenen mezar türleri dönemsel olarak belirtilmiştir. Böylece tablolar aracılığıyla mezar türlerinde dönemsel olarak yaşanan değişimler gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında karşılaşılan en büyük zorluk, erken dönem kazılarında açığa çıkarılan mezar ve nekropolislere yönelik yayınların oldukça kısıtlı oluşudur. Bazı nekropolislerin birden fazla dönemi kapsayacak şekilde uzun bir süre kesintisiz kullanıldıkları belirtilmiş olmasına karşın yayınlarda nekropolisin bir dönemi, bazen de sadece bir mezar türü üzerinde durulmuştur. Durum böyle olunca dönemler arasındaki farklılıkları belirlemek bir yana, genel olarak mezar türleri hakkında bile çok az bilgi edinilebilmiştir. Bu da coğrafyanın genelinde kapsamlı bir karşılaştırmayı zorlaştırmakla birlikte daha net sonuçlara ulaşmayı engellemiştir.

Yukarıda isimleri verilen yerleşimlere ait nekropolislerin bir bölümü birden fazla dönemde ve uzun süre kullanılmışken bir bölümü sadece bir dönem veya dönemsel boşluklarla birden fazla dönemde kullanım görmüştür. Dolayısıyla aynı kent ve bölge içinde yer almalarına rağmen sürekliğin saptanamadığı merkezlerde önceki dönemlerle karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılamamıştır.

Ayrıca bazı merkezlere ait nekropolislerin modern yerleşim altında bulunmaları nedeniyle kazılarda dağınık mezar veya mezar grupları ortaya çıkarılmıştır. Bu durum nekropolisin kullanım süresini, mezar türlerini ve ölü gömme geleneklerini belirlemede zorluk çıkarmıştır. Bu tarz olumsuz durumlar sadece modern dönemlerle sınırlı olmayıp, antik dönemde yerleşim yerinin değişmesi veya genişlemesi neticesinde de yaşanmıştır. Bunun sonucunda tespit edilen nekropolisler bütünsellikten uzak küçük mezar grupları şeklindedir ve nekropolisin karakterini ortaya koyacak veriler sunmamaktadır.

BÖLÜM 1: KUZEYBATI ANADOLU'NUN İ.Ö. 2. BİN YILIN İKİNCİ YARISINA AİT MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ

Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. I. Bin Yılda Ölü Gömme Gelenekleri adlı bu çalışmada İ.Ö. 1. bin yıldaki ölü gömme geleneklerine değinmeden önce bölgenin 2. bin yılın ikinci yarısı yani Geç Tunç Çağı ölü gömme gelenekleri hakkında genel bir bilgi sunulacaktır. Bundaki amaç 1. bin yılın hem öncesinde bölgede var olan gömü gelenekleri hakkında fikir sahibi olmak ve 1. bin yılın özellikle erken dönemlerinde meydana gelmiş değişimleri bir önceki dönemle karşılaştırarak benzer ve farklılıkları ortaya koyabilmektir. Bu bağlamda tezin coğrafi kapsamını oluşturan Troas, Aiolis ve İonia bölgelerinde tespit edilmiş Geç Tunç Çağı nekropolisleri ele alınacaktır. Nekropolislerin tespit edildiği merkezlerden güneyden kuzey doğru Troia, Beşiktepe, Pitane, Panaztepe, Bayraklı, Baklatepe, Kolophon, Selçuk, Limantepe, Miletos yerleşimlerinin mezar ve nekopolisleri tek tek irdelenecektir.

TROİA

Troia yerleşimi, Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Çanakkale kent merkezinin 30 km. güneyinde, 150 x 200 m. ölçülerindeki Hisarlık Tepesi'nde yer alır[1]. Troia Nekropolisi'nde ilk bulgular 1893 yılında Dörpfeld tarafından gerçekleştirilen kazılarda saptanmıştır. Kalenin 500 m. güneyinde ve Güney Kapısı'nın 200 m. batısında bulunan bu alanda bir çömlek ve bir urne mezar açığa çıkarılmıştır [2]. Daha sonra 1932–1938 yılları arasında C. W. Blegen başkanlığında yürütülen çalışmalar kapsamında söz konusu alan 1934 yılında D. Rawson idaresinde kazılmış ve tespit edilen yüz on dokuz mezar aracılığıyla bu bölümün nekropolis alanı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır[3]. Bu çalışmalar sonucunda Troia VI'nın geç safhasında kentin extramural bir mezarlık alanına sahip olduğu belirlenmiştir.

[1] Gür 2007, 153.
[2] Akyurt 1998, 9–10.
[3] Blegen et al 1953, 370.

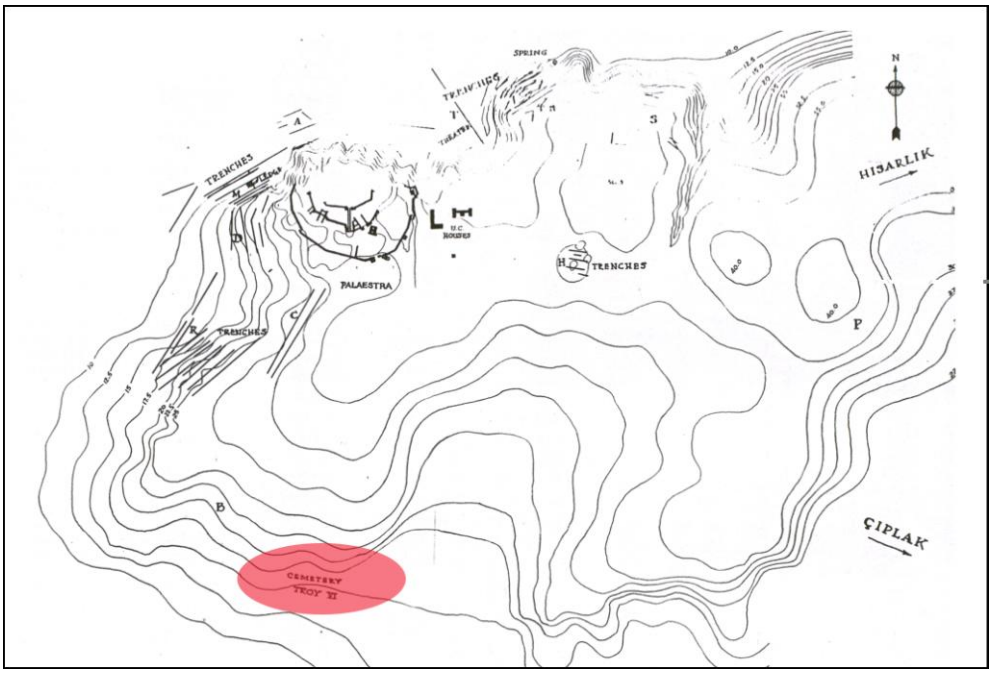

Resim 1. Troia Topografik plan ve nekropolis alanı (Blegen et al. 1953).

Söz konusu nekropolis alanı yaklaşık 50 m. uzunluğunda ve 15–20 m. genişliğinde olup, üzerinde Troia'nın Hellenistik ve Roma yerleşim birimleri yer alır. Alanın büyük bir bölümü antik dönemde ve daha sonrasında 20. yüzyılda gerçekleştirilen faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Bu tahribatlardan antik döneme ait olanı, nekropolisi doğudan batıya kesen Troia şehrinin Hellenistik ve Roma duvarlarıdır. Diğerleri yakın tarihimizle bağlantılı olup, bunun bir bölümü 1914 ve sonrasında burada açılan askeri siperlerden kaynaklanır. Bir bölümü ise modern taş ocağının mezarlarda yarattığı tahribattır[4]. Bu çalışmalar sadece mezarların değil, bazı yapıların ve buluntuların da tahribatına neden olmuştur.

Nekropolis alanında etrafa dağılmış çok sayıda seramik parçası toplanmıştır. Toplanan seramik parçaları kaide ve kulplarına göre gruplandırılmış, gömü kaplarıyla benzer özellikler taşıyan parçalar değerlendirilerek gömü sayısının bulunması amaçlanmıştır. Buna göre en azından yüz seksen iki mezarın olduğu ileri sürülmüştür[5]. Ayrıca bazı mezarlarda birden fazla bireye ait iskelet kalıntısının varlığı, birey sayısının daha fazla olması gerektiği seklinde yorumlanmıştır[6].

Troia VI'ya ait gömü alanlarında urne/çömlek, pithos ve basit toprak mezarlardan oluşan gömülere rastlanmıştır. Urne ve pithos mezarlar ile çömlek mezarların bir bölümü yukarıda sözü edilen extramural mezarlık alanında tespit edilmiştir. Basit toprak mezarlar ile

[4] Blegen et al 1953, 370–371.
[5] Blegen et al 1953, 374–375; Akyurt 1998, 8.
[6] Blegen et al 1953, 375.

çömlek mezarlardan ikisi intramural gömüler olup, Troia VIa yapı katına ait yerleşim alanı içinde belirlenmiştir.

Urne Mezarlar

Açığa çıkarılan on dokuz urne/çömlek mezarın çoğu tek başına, bir bölümü ikili-üçlü küçük gruplar halinde ana kaya üzerine, kısmen de sert yapılı toprak içine yerleştirilmiş ve etrafları taşlarla desteklenmiştir. Urnelerin ağzı bir kap ya da düz bir taş ile kapatılmıştır. Kapak olarak taşın kullanılmadığı durumlarda genellikle bir tabak ya da bir kylix kapak olarak kullanılmıştır[7]. Yüzeye oldukça yakın olan urnelerden birkaçı tama yakın korunmuşken, birçoğu çatlamış, çökmüş ya da ezilmiş bir şekilde açığa çıkarılmıştır[8].

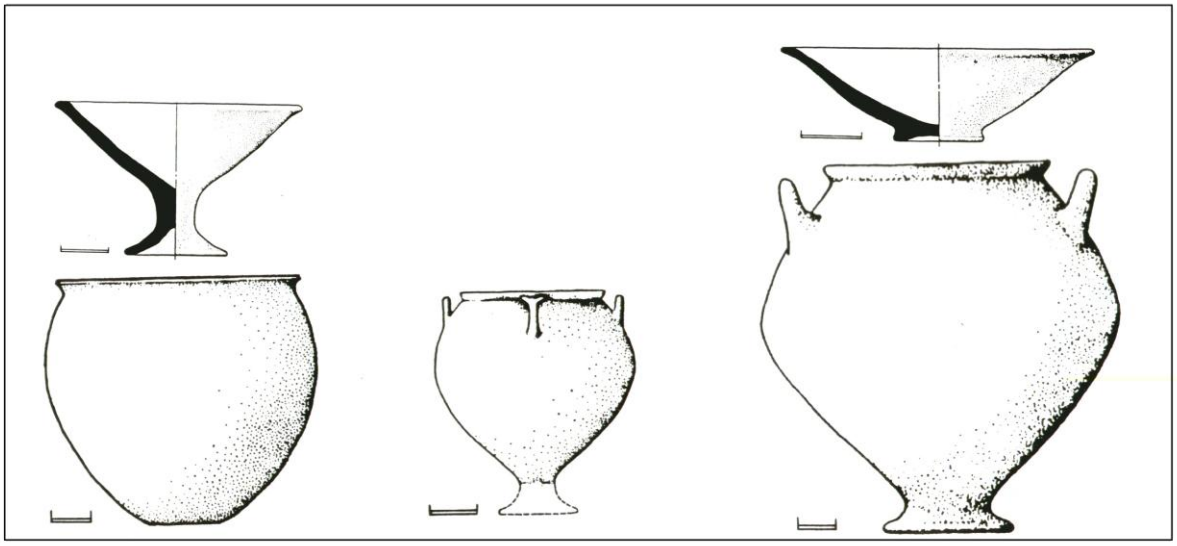

Resim 2. Urne kapları ve kapak olarak kullanılan kylix ve tabak. (Akyurt 1998, Şek. 5a,f, 6a, 6d, 6g).

Blegen'in tamamını urne olarak nitelendirdiği on dokuz çömlek gömü üzerinde yapılan antropolojik incelemeler, bunlardan altısının inhumasyon, on üçünün kremasyon gömü içerdiğini ortaya koymuştur[9]. Böylece on dokuz çömlekten on üçünün urne olduğu anlaşılmıştır. Oysa Blegen, kalenin güneyinde Rawson tarafından ortaya çıkarılan mezarlık alanında aralarında parçalar halinde toplanıp ayağa kaldırılan kapların, pithosların ve yukarıda söz edilen on dokuz gömünün de yer aldığı tüm gömü kaplarını urne olarak değerlendirmiştir. Ayrıca urne olarak kullanılan kapların bir tablosunu oluşturmuştur[10]. Buna göre krater formu en çok kullanılan urne formudur. Gri Minyas, Tan Ware ve yerel üretim kaplar ikinci sırada gelir[11]. Yine Gri Minyas ve Tan Ware üretimi malzemenin bulunduğu amphora benzeri iki ve

[7] Blegen et al 1953, 371; Akyurt 1998, 9, Şek. 6d, 6g.
[8] Blegen et al 1953, 371.
[9] Akyurt 1998, 9.
[10] Blegen et al 1953, 376.
[11] Blegen et al 1953, 376.

üç kulplu kaplar, krater benzeri yerel üretim kaplar, üzengi kulplu kaplar, biri küçük, dördü büyük beş pithos bu tabloda yer alan diğer urne kaplarıdır[12].

Urne kaplarında genellikle tekli, bazılarında ikişerli gruplar halinde gömülmüş kadın, erkek ve çocuğa ait iskelet kalıntıları bulunmuştur[13]. Bazı örneklerde yetişkin bireylerin yanmış kemikleri yanında bir yaşından küçük bebeklerin yanmamış kemikleri ele geçmiştir. Bununla birlikte çömlek ve basit toprak mezarlardaki bebek gömüleri de dikkate alındığında Troia'da bir yaşından küçük bebeklerin yakılmadığı tespit edilmiştir[14].

Malzeme açısından değerlendirildiğinde diğer mezarlara oranla urne mezarlarda daha çok malzeme ele geçmiştir. Buluntular arasında birkaç parça Gri Minyas ve Tan Ware çanağı, farklı formlardan oluşan Myken kapları, fildişi iğne ve tarak, akik ve cam boncuklar ile ağırşaklar yer alır[15].

Çömlek Mezarlar

Urnelerin yanı sıra açığa çıkarılan çömlek mezarlardan ikisi yukarıda belirtildiği gibi intramural gömülerdir. Troia VIa yapı katında İ.Ö. 1800–1700 yıllarına tarihlenen 601 no.lu odada yer almaktadır. Bir yaşındaki bebekler için gömü kabı olarak kullanılan bu çömlekler, odada bulunan ocağın doğusunda ve batısında tabanın altında açığa çıkarılmıştır[16]. Diğer çömlek mezar Troia VI surunun "U" kapısının yaklaşık 1.50 m. kadar önünde günışığına çıkarılmıştır. Çömlek ağzı batıya gelecek şekilde toprağa yatırılmıştır. Üzerine kapatılan taş ve tuğla parçalarına rağmen kabın gövdesinde toprağın basıncından dolayı çatlaklar oluşmuştur. Çok kötü korunmuş olan iskelet kalıntıları bir bebeğe ait olup, başı batıya gelecek şekilde kaba yerleştirilmiştir[17].

Troia'da cenin, yeni doğmuş ve bir yaşın altındaki bebekler toprağa ya da çömleklerin içine hoker tarzında gömülmüşlerdir[18]. Extramural çömlek mezarda genelde tekli gömüler bulunurken bir örnekte iki, başka bir örnekte ise üç bireye ait iskelet kalıntısına rastlanmıştır[19]. Bu mezarlarda birkaç seramik parçası ve deniz kabuğu dışında her hangi bir buluntu ele geçmemiştir[20]. İntramural çömlek mezarlarda ise tekli gömüler yer alır.

[12] Blegen et al 1953, 376.
[13] Akyurt 1998, 10.
[14] Akyurt 1998, 10.
[15] Mezar ve mezar dışından ele geçen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyurt 1998, 10–11, Şek. 6–8, Lev. 4–5.
[16] Akyurt 1998, 8.
[17] Blegen et al 1953, 165.
[18] Akyurt 1998, 10.
[19] Akyurt 1998, 10.
[20] Akyurt 1998, 11.

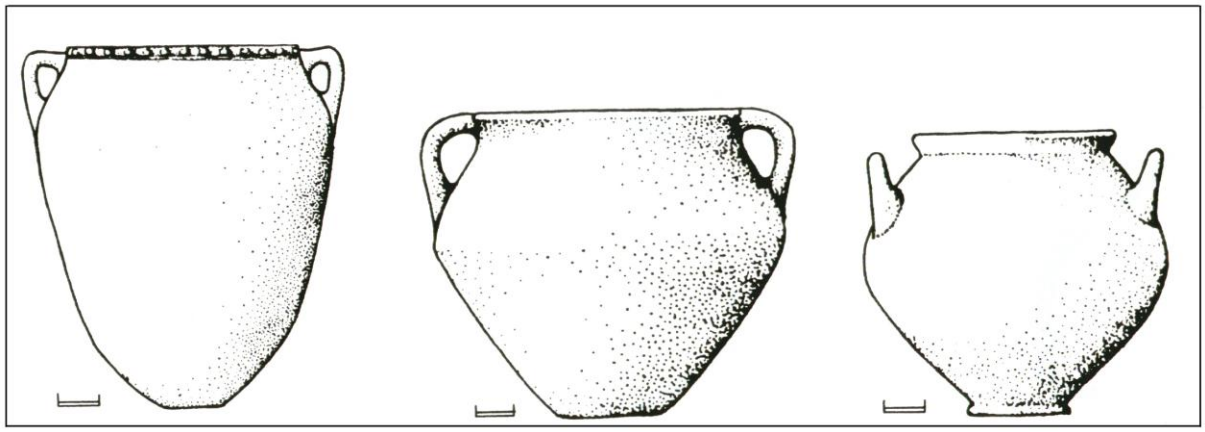

Resim 3. İnhumasyon gömü için kullanılan çömlekler (Akyurt 1998, Şek. 5b,c,d).

Pithos Mezarlar

Pithosların yer aldığı nekropolisin batı tarafı, doğu tarafına göre daha fazla tahribata uğramıştır. Burada kayaya oyularak açılmış çukurlara yerleştirilen dört pithos açığa çıkarılmıştır[21]. Gövde üzerinde kabartma bantların yer aldığı pithosların sadece alt kısımları korunmuştur. Bunlardan 1 ve 2 no.lu pithoslar tamamen boş olup orijinal gömüye ait hiçbir buluntu içermemektedir. Ele geçen buluntular ise Hellenistik döneme ait birkaç parça seramik ile Roma dönemine ait bir kandilden oluşur. 3 no.lu pithos, on iki adet Troia VI dönemine ait seramik parçası ile dört parça kemik içermektedir. 4 no.lu pithosun içinde ise büyük çoğunluğunu Gri Manyas ve Tan Ware malzemelerin oluşturduğu kırk dört parça seramik, bir hayvan dişi ve yedi parça kemiğin yanında kapak olarak kullanılmış düz bir taş bulunmuştur[22].

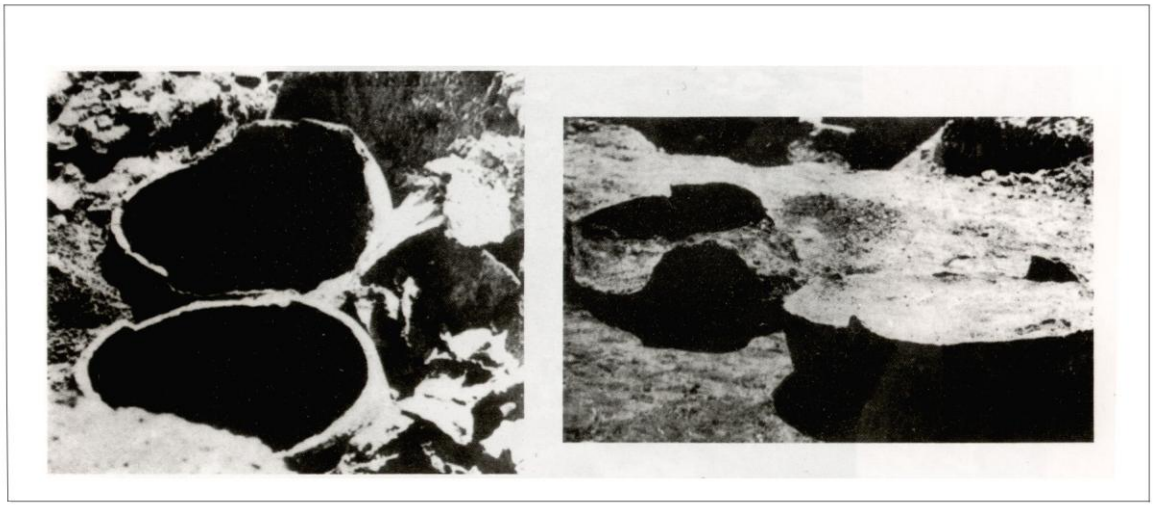

Resim 4. Pithos Mezarlar (Akyurt 1998, Lev. 5 b).

[21] Blegen et al 1953, 371.
[22] Blegen et al 1953, 371–372.

Basit Toprak Gömüler

İki basit toprak mezarın ikisi de intramural gömüdür. Bunlardan biri 630 no.lu evin güneydoğu odasının doğu köşesinde tabanın altında yer alır. Mezar, altı aydan daha büyük olmayan bebeğe aittir. Mezara hoker şeklinde yerleştirilen bebeğin başı batıya bakmaktadır ve mezarın içinden kesin tarih verecek buluntu ele geçmemiştir[23]. Mezarlardan diğeri 601 no.lu odanın doğu köşesinde taban altında iki çömlek mezarla birlikte açığa çıkarılmıştır. Yeni doğmuş bebeğin baş kısmı batıya gelecek şekilde toprağa yatırılmıştır[24]. Bu mezarda da tarihlemeye yardımcı olacak mezar hediyesine rastlanmamıştır.

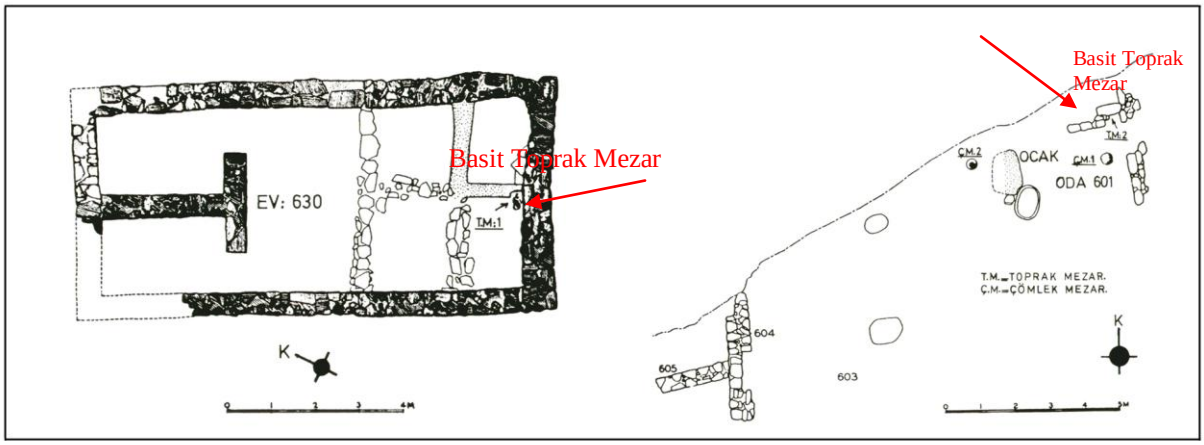

Resim 5. İntramural basit toprak ve çömlek mezarlar (Akyurt 1998, Şek. 3a-b).

Yukarıda genel hatlarıyla anlatılan Troia mezarlarının tümü aynı döneme ait değildir. Bunlardan 601 no.lu odadaki iki çömlek mezar ve bir basit toprak mezar ile 630 no.lu evde açığa çıkarılan basit toprak mezar, Troia VI'nın erken safhasına yani İ.Ö. 1800–1700 yıllarına, kentin ana nekropolis alanı ise İ.Ö. 14. yüzyıl ile 13. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir. Bunun yanı sıra Troia VI surunun "U" kapısı önünde bulunan çömlek mezar, çevresindeki malzeme yardımıyla İ.Ö. 1800–1600 yıllarına tarihlenirken, bu çömlek için Akyurt nekropolis alanı ile aynı tarihi önermektedir[25].

BEŞİKTEPE

Çalışmalarına 1982 yılında M. Korfmann tartından başlanan Beşiktepe kazılarında nekropolis alanı 1984 yılında açığa çıkarılmıştır. 1986 yılında kadar çalışmaların sürdürüldüğü Beşiktepe Nekropolisi, Troia'nın 8 km. güneybatısında ve Beşik-Yassıtepe Burnu'nda yer alan Tunç Çağı yerleşiminin yaklaşık 200 m. kadar güneydoğusunda yer alır[26].

[23] Blegen et al 1953, 122; Akyurt 1998, 8.
[24] Blegen et al 1953, 128.
[25] Akyurt 1998, 9.
[26] Basedow 2001, 415.

Paleocoğrafik araştırmaların neticesinde gömü alanının Geç Tunç Çağı'ndaki deniz kıyısından 10–15 m. uzaklıkta, aşınmış bir kireçtaşı sırtının üzerinde yer aldığı saptanmıştır[27]. Arazinin eğimi ve toprağın tuzlu yapısı tarıma elverişli olmayan bu alanın nekropolis olarak kullanılmasında önemli bir etken olmuştur. Deniz kenarından küçük bir duvarla ayrılan Beşiktepe Nekropolisi[28], deniz seviyesinden yaklaşık 1.7 m. yukarıda olup, buradan sahil şeridine basamaklarla bağlanmaktadır[29].

Toplam yüz iki mezarın açığa çıkarıldığı nekropolisde pithoslar elli sekiz adet ile en büyük gömü grubunu oluşturmaktadır. Bunların dışında otuz dört adet çömlek ve urne mezar, sekiz adet taş sanduka, iki megaron planlı mezar yapısı ortaya çıkarılmıştır[30]. Ayrıca gömü alnında daire formunda dizilmiş iki taş çember bulunmaktadır[31].

Beşiktepe'de mezarların bir bölümü açılan askeri siperler ve tarım faaliyetleri nedeniyle tahribata uğramıştır[32]. Buna rağmen zengin buluntuların ele geçtiği mezarlar da bulunmuştur. Üç yüzden fazla akik, kemik, frit ve altın boncuk ile birlikte bir Myken pyxisinin ele geçtiği çocuk mezarı, buna örnek gösterilebilir[33].

Pithos Mezarlar

Beşiktepe mezarlarının yarıdan fazlasını pithos mezarlar oluşturmaktadır. Toprağa yatay olarak yerleştirilen pithosların etrafı taşlarla desteklenmiş, ağız bölümleri hafif yükseltilerek yassı bir taş ile kapatılmıştır[34]. Kullanılan pithoslar büyük boyutlu olup, gövdeleri kabartmalıdır.

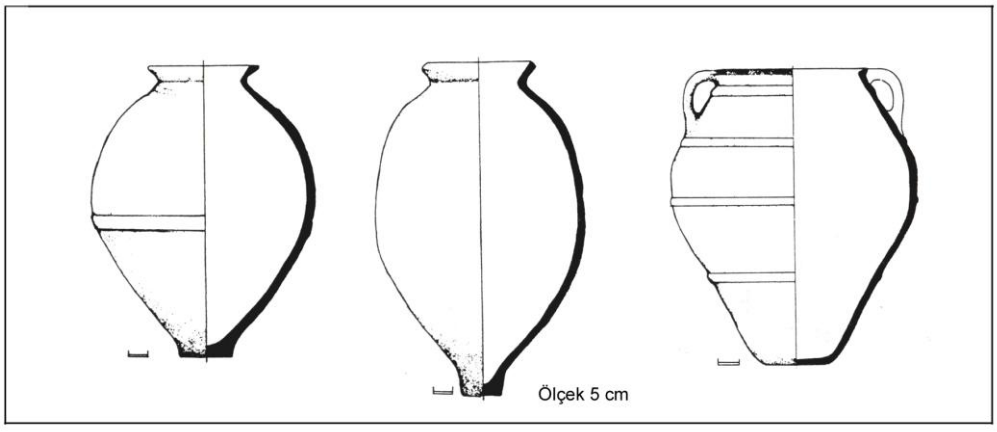

Resim 6. Pithos mezarlar (Akyurt 1998, Şekil 12 a-c).

[27] Basedow 2001, 415.
[28] Korfmann 1986, 266.
[29] Korfmann 1985b, 231; Basedow 2001, 415; Akyurt 1998, 13; Rijavec 2002, 68.
[30] Basedow 2001, 415. Basedow'un taş mezar yapısı olarak değindiği mezarlardan, Akyurt megaron planlı mezar yapıları olarak söz eder.
[31] Korfmann 1985b, 232; Akyurt 1998, 14.
[32] Korfmann 1985b, 232; Akyurt 1998, 14.
[33] Korfmann 1985b, 232.
[34] Korfmann 1985a, 182–183; Akyurt 1998, 16.

Açığa çıkarılan pithoslardan otuz beşinde doksan beş bireye ait iskelet kalıntısı tespit edilmiştir[35]. Pithoslarda gömüler genelde erkek-kadın, kadın-çocuk, erkek-çocuk şeklinde ikili gruplar halinde yapılmış, sadece bir örnekte çocuklara ait beş iskelet belirlenmiştir[36]. Ayrıca bazı pithosların içine urnelerin bırakıldığı belirtilmiştir[37]. Birkaç örnek dışında açığa çıkarılan pithoslarda güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu bir yön birliği söz konusudur[38]. Toprak üzeriden görülebilen ve pithosların yerlerini gösteren bazı işaretlerin varlığından da söz edilmektedir.

Pithoslardan biri hem buluntuları hem de mezar mimarisi ile ön plana çıkmaktadır. 1 no.lu oda mezarın kuzeyinde yer alan bu pithos için açılan çukurun iç yüzü kireçle sıvanmış ve etrafı halka şeklinde taş dizisiyle çevrilmiştir[39]. Taş dizisinden hareketle Korfmann, bu pithosun bir tümülüse ya da bir tholos mezar ait olabileceğini öne sürmektedir[40]. Korfmann'ın görüşlerinin aksini savunan Akyurt, Panaztepe tholos mezarların hiçbirinde pithos gömünün bulunmadığını ve Beşiktepe'deki pithos mezarlardan farklı olarak Panaztepe pithos mezarların etrafında kareye yakın bir mimari düzenlemenin bulunduğunu belirtir[41]. Pithosun içinde akik ve altından boncuklar, fildişi veya boynuzdan mühürler ile üstü süslemeli kemik parçaları bulunmuştur[42].

Çömlek ve Urne Mezarlar

Beşiktepe'de büyük çoğunluğunu mutfak kaplarının oluşturduğu toplam otuz dört adet çömlek mezar açığa çıkarılmıştır[43]. İçleri organik kalıntılar dışında tamamen boş olan çömleklerin ağız bölümleri pithos mezarlarda olduğu gibi taşlarla kapatılmıştır. Çömleklerdeki organik kalıntılar üzerinde yapılan kimyasal analizler, bu kalıntıların hayvan etlerine ait olduğunu ortaya koymuştur. Ancak kalıntıların, kapların ilk işlevleriyle mi yoksa gömüyle mi ilişkili olduğu anlaşılamamıştır[44]. Gömü kabı olarak kullanılan çömleklerin genellikle günlük kullanım amaçlı yapılmış olmaları, Akyurt'un[45] da belirttiği gibi organik kalıntıların kapların ilk işlevleri ile ilişkili görüşü destekler niteliktedir. Korfmann, içi boş çömleklerle ilgili olarak bazı bireylerin gömüldükten kısa bir süre sonra çıkartılıp başka bir

[35] Basedow 2001, 415.
[36] Akyurt 1998, 17.
[37] Korfmann 1985b, 233; Akyurt 1998, 17.
[38] Korfmann 1985b, 232; Akyurt 1998, 17.
[39] Akyurt 1998, 16.
[40] Korfmann 1986, 265.
[41] Akyurt 1998, 16.
[42] Korfmann 1986, 265.
[43] Basedow 2001, 415; Korfmann 1985a,182–183;.Korfmann 1985b, 232; Korfmann 1986, 265; Akyurt 1998, 15–16.
[44] Korfmann 1986, 265; Korfmann 1985b, 232.
[45] Akyurt 1998, 15–16.

yerde belki de kendi memleketlerinde yeniden gömülmüş olabileceğini ve bu çömleklerin de Kenotaf (sembolik mezar) geleneğinin bölgedeki en erken örnekleri olabileceği şeklinde bir görüş öne sürmektedir[46]. Korfmann daha sonra Beşiktepe'nin deniz kenarındaki konumunu da vurgulayarak içi boş çömleklerin denizde ölmüş bireyler için yapılmış Kenotaflar olabileceğini de belirtmiştir[47]. Yine nekropolisin denize yakınlığını üzerinde duran Akyurt, çömleklerde muhtemelen cenin veya yeni doğmuş bebeklerin bulunduğunu, su ve nemin de etkisiyle zaman içerisinde iskelet kalıntılarının tamamen yok olabileceğini ve boş çömleklerin bunlara ait olabileceğini değinmiştir[48].

Mutfak kaplarından oluşan çömlek mezarlarda az sayıda ölü hediyesi ele geçmiştir. Hediye sayısındaki oranın düşüklüğü çömleklerin tahrip edilmiş olmalarına da bağlanmaktadır[49].

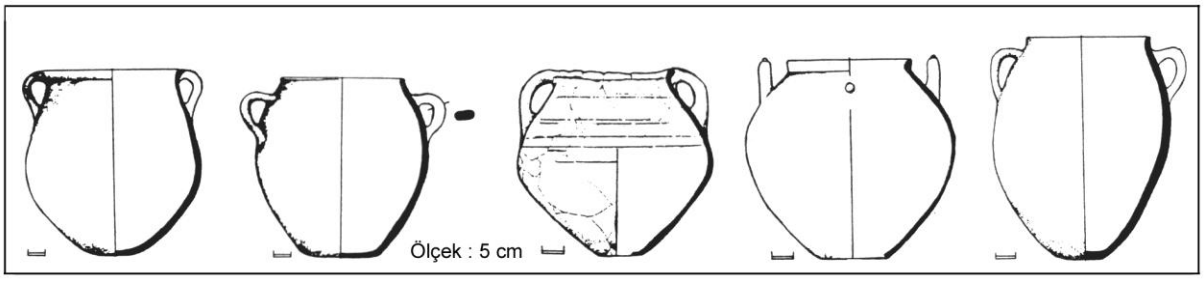

Resim 7. Çömlek mezarlar (Akyurt 1998, Şek. 12d, 13a-d).

Kazılarda ulaşılan önemli sonuçlardan biri de Beşiktepe Nekropolisi'nde ölü yakma (kremasyon) geleneğinin bu dönemde varlığının saptanmasıdır. Yakılmış bireyden geriye kalan kemikler urne kaplarına, urne kapları da bir örnek dışında ya doğrudan toprağa ya da pithosların içine konulmuştur[50].

Bazı urnelerin içinde birden fazla bireye ait kremasyon kemikleri bulunmuştur. Bunlardan gri hamurlu bir urne içinde iki bireye ait kremasyon kemikleri saptanmıştır. Basedow'un 15 no.lu batı mezar yapısı olarak adlandırdığı megaron planlı oda mezarın içinde açığa çıkarılan bu urnede kısa bir bronz kılıç ve kısmen erimiş metal obje parçaları ele geçmiştir[51]. Urnenin yanı sıra mezar yapısının içinde ayaklı bir krater ve parçalar halinde Myken taklidi bir kylix de bulunmuştur[52].

[46] Korfmann 1986, 265.
[47] Akyurt 1998, 16.
[48] Akyurt 1998, 16. Akyurt Beşiktepe çömlek mezarlarını Troia çömlek mezarlarıyla kıyaslamakta ve aralarında büyük benzerlikler olduğunu belirtmektedir.
[49] Basedow 2001, 415.
[50] Urnelerden biri 1 no.lu megaron planlı oda mezarın tabanı üzerine bırakılmıştır. Bkz. Akyurt 1998, 18, Şek. 13 e.
[51] Basedow 2001, 415. Basedow'un 15 no.lu batı mezar yapısı, Akyurt'un yayınında 1 no.lu megaron planlı oda mezar olarak geçmektedir. Bkz. Akyurt 1998, 17.
[52] Korfmann 1985b, 233, Res. 6; Basedow 2001, 415, Res. 474.

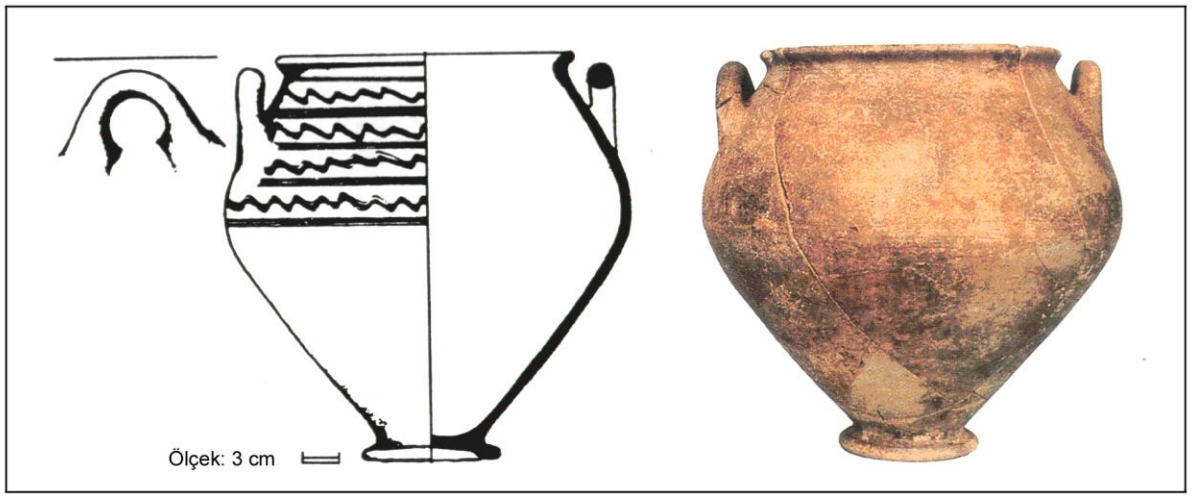

Resim 8. Megaron planlı mezar yapısında yer alan urne (Akyurt 1998, Şek. 13 e; Basedow 2001, Res. 476).

Urne mezarlardaki yanmış kemikler üzerinde yapılan antropolojik incelemeler iki erkek, üç genç-yetişkin, bir yaşlı ve beş yaşında bir çocuğun kremasyona tabi tutulduğunu ortaya koymuştur. Beş yaşındaki çocuğun yanmış kemikleri, bir yaşında bir bebeğe ait yanmamış kemiklerle birlikte aynı urne içinde bulunması Beşiktepe'de de Troia'da olduğu gibi bir yaşın altındaki bebeklerin yakılmadığını göstermektedir. Ayrıca bir pithos mezar içinde aynı erkek bireye ait kemiklerin yer aldığı iki urne kabı açığa çıkarılmıştır[53].

Megaron Planlı Mezarlar

Beşiktepe mezarlığında farklı mimari yapılarıyla dikkat çeken ve bu özellikleriyle diğer mezarlardan ayrılan iki megaron planlı mezar yapısı yer almaktadır. Bunlardan biri 3.30x2.70 m. boyutlarında olup, güneydoğu-kuzeybatı yönündedir[54]. Daha sonraları ante duvarları arasına bir pithos mezarın yerleştirildiği bu yapının giriş kısmı taşlarla örülmüştür. Mekan içi ve ön avlusu küçük taşlarla düşeli yapının duvar yüksekliği en iyi korunan yerinde 0.48 m. dir[55].

[53] Akyurt 1998, 18.
[54] Yayınlarda farklı isimlerde karşımıza çıkan bu mezar yapısı için Akyurt 1 no.lu megaron planlı oda mezar, Basedow 15 no.lu batı mezar yapısı olarak isimlendirmiştir. Akyurt 1998, 17, Şek. 10–11; Basedow 2001, 415, 417, Res. 473–474.
[55] Akyurt 1998, 17.

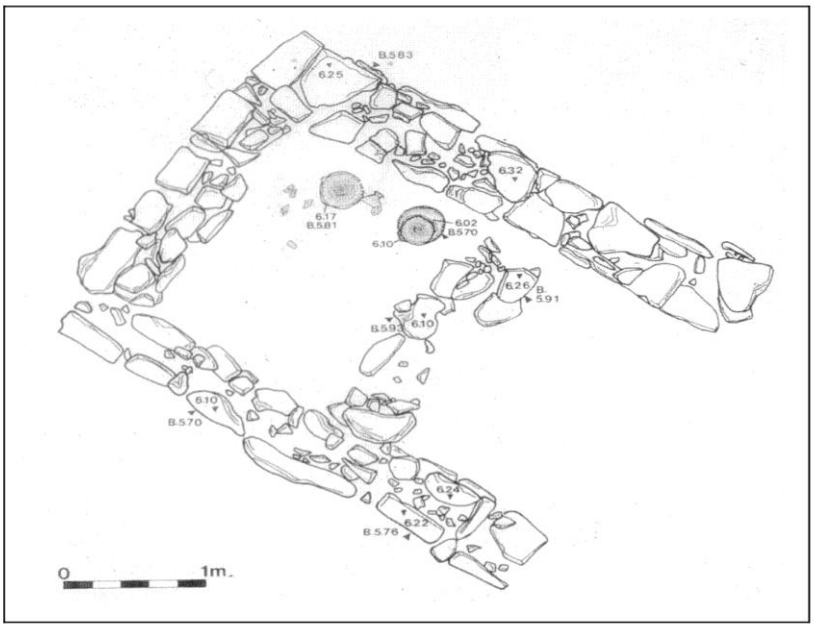

Resim 9. Megaron Planlı Mezar Yapısı (Basedow 2001, Res. 473).

Yapının oda bölümünde, zemin üzerinde mezar hediyeleri yer almaktadır. Burada kırılarak atılmış seramik parçaları arasında Myken seramiklerine benzer bir üslupta bezenmiş bir kylix bulunmaktadır. Ayrıca ayaklı krater ve gri bir urne yine bu alan içinde açığa çıkarılmıştır. Yukarıda da söz edilen bu urne içinde iki faklı bireye ait yanmış kemikler, kısa bir bronz kılıç ve yanmış başka metal objeler bulunmuştur[56].

Taş Sanduka Mezarlar

Sayıca çok fazla olmayan taş sanduka mezarların nerdeyse tümü kötü korunmuştur. Açığa çıkarılan sekiz taş sanduka mezardan sadece biri diğerlerine nazaran daha iyi durumdadır. Bir kadına ait olan bu mezar, düzleştirilmiş dikdörtgen taşlardan oluşturulmuştur. Güney duvarı tahrip olmuş sanduka kuzeydoğu-güneybatı yönündedir[57].

Taş Çemberler

İçinde mezara rastlanmayan çemberler için Korfmann, pithosların etrafını çevreleyen taş dizileri olabileceğini, Akyurt ise çapları 1,5 m.yi bulunan bu çember şeklindeki taş dizilerinin sunak olabileceklerini öne sürmektedir. Akyurt, Mykenai'da bir kuyu mezar üzerinde yer alan ve ölü gömme törenleri ile ilişkilendirilen sunak yapısını örnek göstermiş ve mimari yapısının Beşiktepe örneği ile benzer olduğuna değinmiştir[58]. Ayrıca taş çemberlerden

[56] Basedow 2001, 415; Akyurt 1998, 417. Ayrıca oda içinde ele geçen urne ve diğer malzemeler için bkz. Korfmann 1986, 264, Res. 3–5.
[57] Akyurt 1998, 17.
[58] Akyurt 1998, 14.

birinin içinde kırık seramik parçalarının bulunması ve Korfmann'ın[59] Beşiktepe'de libasyonla ilişkili olarak seramik kırma geleneğinin varlığından söz etmesini de örnek göstererek bu taş çemberlerin Mykenai'daki gibi sunak yapısı olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır[60].

Beşiktepe Nekropolisi genel hatlarıyla Troia VI sonu ile VIIa arasına tarihlenir. Ancak mezarlar iki farklı evreye ayrılmıştır. Bunlardan Megaron planlı mezar yapıları mezarlığın ilk kullanım evresine ait olup, Geç Hellas IIIA2-Erken'e (İ.Ö. 1360–1340 dolayları) tarihlenir. Nekropolisin ikinci kullanım evresinde ise pithos ve gömü kapları ağırlıklı olarak görülmekte ve bu evre Geç Hellas IIIA2'den Geç Hellas IIIBI'e geçiş evresine yani İ.Ö. 1340–1320 yıllarına tarihlendirilmektedir[61].

Beşiktepe mezarları genel olarak değerlendirildiğinde pithoslar dışında diğer mezarlarda bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Hatta Pithos gömüler içinde dahi birkaç örnek farklı yönlerde konumlandırılmıştır[62].

Kremasyon ve inhumasyon gömülerin bir arada görüldüğü nekropoliste kremasyona tabi tutulan bireylerin kül ve kemikleri urne kaplarına urne kapları da ya toprağa ya da pithosların içine bırakılmıştır. Yakılan bireyler arasında beş yaşında bir çocuğun bulunması, bu dönemde yetişkinlerin yanı sıra çocukların da kremasyona tabi tutulduğunu göstermektedir. Buna karşın yanmış bu çocuk kemiklerinin yanında bir bebeğe ait yanmamış kemiklerin bulunması Troia'da olduğu gibi Beşiktepe'de de bir yaşın altındaki bebeklerin yakılmadığını ortaya koymaktadır[63]. İnhumasyon gömülerde ise bireyler pithos mezarlara hoker tarzında ve başı pithosun ağız kenarına gelecek şekilde, sanduka mezarlarda ise sırtüstü yerleştirilmiştir. Çocuk gömülerinde 1–3 yaş grubu arasındakiler ya gruplar halinde ya da yetişkin bireylerle birlikte gömülmüşlerdir[64].

Beşiktepe'de mezarların yarıdan fazlasında Myken seramiklerini form ve bezeme yönünden taklit eden en az bir kap yer almaktadır. Ele geçen ince seramiğin % 28'ni Myken seramiğinin iki tipinden birinin yerli taklitleri oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra gri seramikler ile Tan Ware seramiklerinin bir bölümü Myken seramik formlarının benzerleridir[65].

[59] Korfmann 1986, 265.
[60] Akyurt 1998, 14.
[61] Basedow 2001, 415.
[62] Korfmann 1985b, 232; Akyurt 1998, 17.
[63] Akyurt 1998, 18.
[64] Akyurt 1998, 18.
[65] Basedow 2001, 417–418, Res. 475. Beşiktepe Nekropolisi'nde ele geçen malzemeler için bkz. Korfmann 1985b, 231–233, Res. 4, 6; Korfmann 1986, 264–266, Res.3–5; Akyurt 1998, 13–19, Şek. 12–18.

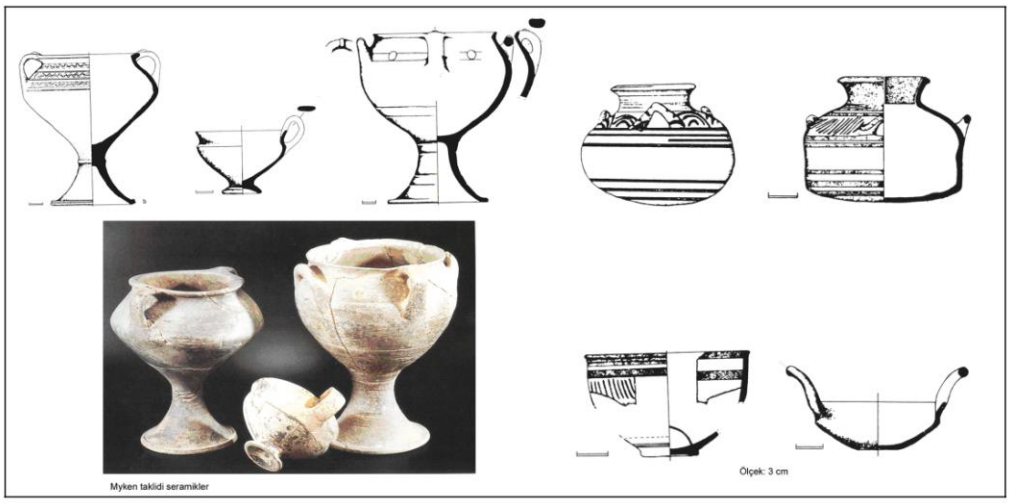

Resim 10. Beşiktepe Mezarlığında ele geçen seramikler (Çizimler Akyurt 1998, Şek.14 b-c,15 b, 16 b-c,17 a-b; Resim. Basedow 2001, Res. 475).

Yerel üretim seramiklerin yanı sıra akik, altın ve mühür gibi ithal malzemeler ile birlikte süs eşyası olarak kullanılan kemik, fayans, pişmiş topraktan boncuklar mezar buluntuları arasında yer alır[66]. Malzemedeki Myken etkisi Beşiktepe ile Mykenliler (Akhalılar) arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

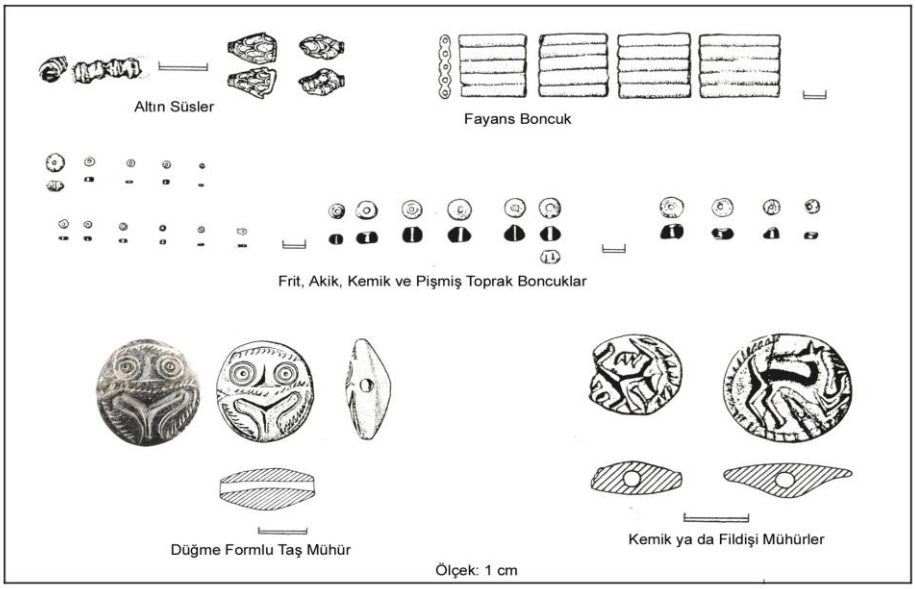

Resim 11. Mezarlardan ele geçen süs eşyaları ve Mühürler (Çizimler Akyurt 1998, Şek. 18 a-l; Resim. Basedow 2001, Res. 477).

[66] Basedow 2001, 417–418; Akyurt 1998, 17–18, Şek. 18.

PİTANE

İzmir ili, Dikili ilçesi, Çandarlı Beldesi sınırları içinde 19. yüzyılda Osman Hamdi Bey tarafından gerçekleştirilen kazılarda pithos mezarlardan oluşan bir mezarlık alanı açığa çıkarılmıştır[67]. Hakkında detaylı verilerin sunulmadığı nekropolisin mezarlarında yerli monokrom seramiklerle birlikte "octopus" stilinde bezenmiş üzengi kulplu bir Myken kabı ele geçmiştir. Nekropolis, buluntuların yardımıyla İ.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[68].

PANAZTEPE

Panaztepe, İzmir ili, Menemen ilçesinin 13 km. batısında Yeditepeler olarak bilinen tepeler silsilesinin kuzey ucundaki bir tepenin üzerinde yer alır[69]. Bir Myken mezarından geldiği anlaşılan bir grup eserin Manisa Müzesi tarafından 1982 yılında satın alınmasıyla dikkatler Panaztepe üzerine yoğunlaşmıştır[70]. Bunun sonucunda 1983 ve 1984 yıllarında G. Bakır, A. H. Erkanal, C. Özgünel ve Y. Ersoy'un içinde yer aldığı bir ekip tarafından araştırmalar yapılmıştır[71]. 1985 yılında ise A. Erkanal başkanlığında kurtarma kazılarına başlanmıştır.

Panaztepe'nin üzerinde bulunduğu tepenin batı ve kuzeyinde olmak üzere iki Nekropolis alanı tespit edilmiştir[72]. İki ana çevrene[73] ayrılan Batı nekropolis alanı uzun süre kullanılmış olup, üzerinde İslami ve Roma dönemine ait mezarlar yer almaktadır. I. Mezarlık Çevreni tholos mezarların yer aldığı ve ana evreleri İ.Ö. 14–13. yüzyıllara tarihlenen çevrendir[74]. II. Mezarlık Çevreni ise tamamen taş bir platformla kaplanmış olup platformun içerisinde taş plakalar kullanılarak oluşturulmuş parseller yer almaktadır. Parsellerin arasında gezinti yolları ya da farklı amaçlara yönelik olduğu düşünülen alanlar bulunmaktadır[75]. Bu

[67] Özgünel 1983, 705.
[68] Özgünel 1983, 707. Myken kabı için bkz. Özgünel 1983, Lev. I-V.
[69] Erkanal 1987, 253–254.
[70] Eserlerin bir bölümü Ersoy tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Ersoy 1988, 55–82.
[71] Ersoy 1988, 56, dipnot 2.
[72] Erkanal 2001, 191–193. Panaztepe Batı mezarlık alanı bazı yayınlarda güney mezarlık alanı, bazı yayınlarda güneybatı, bazı yayınlarda batı mezarlık alanı olarak geçmektedir. Bkz. Erkanal 1997, 286 (Güneybatı), Erkanal 2001, 191 (Güney), Erkanal-Karaaslan 2006, 191 ve Erkanal-Öktü 2008, 70 batı mezarlık alanı olarak söz edilmektedir.
[73] A. Erkanal yayınında güney mezarlık alanı için "I. Mezarlık Çevreni" ve "II. Mezarlık Çevreni" ibarelerini kullanmıştır. Erkanal dipnotta bu kelimenin anlamını şu şekilde vermektedir: "*Yabancı dillerde horizon/horizont olarak ifade edilen ve ortak bir kültür bütünlüğü gösteren "kültür katmanı"* için kullanılmıştır". Bkz. Erkanal 2001, 195, dipnot 22.
[74] Erkanal 2001,191. 2008 yılı yayınında Erkanal-Öktü tholoslarla birlikte taş sandukalardan II. evre gömüleri olarak bahseder. Erkanal-Öktü 2008, 73.
[75] Erkanal 2001, 192.

parsellerde genellikle pithos mezarlar bulunurken, yeni doğmuş bebekler için çömlek ve nadir olarak da taş sanduka mezarlara rastlanmıştır[76].

Hem inhumasyon hem kremasyon gömülerin saptandığı Panaztepe mezarları buluntuların yardımıyla İ.Ö. 1425–1200 yıllarına tarihlenmiştir[77].

1985 yılında Menemen-Maltepe Köy yolu ve DSİ'nin kanal yapım çalışmaları Panaztepe'nin kuzey eteklerinde büyük tahribata neden olmuştur. Kırık pithos parçalarının gözlendiği bu alanda 1990 yılında kazı yapılmış ve aralarında sanduka, pithos ve tholos mezarların bulunduğu ikinci Nekropolis alanı (Kuzey Nekropolis) açığa çıkarılmıştır[78]. Az sayıda mezarın açığa çıkarıldığı Kuzey Nekropolis alanında erozyon, mezarların tahribatına neden olmuştur. Kuzey Nekropolis alanında açığa çıkartılan en önemli mezar, belirgin bir stomion (mezar odası ve dromos arasındaki bölüm) ve dromosa sahip olan tholos mezardır[79].

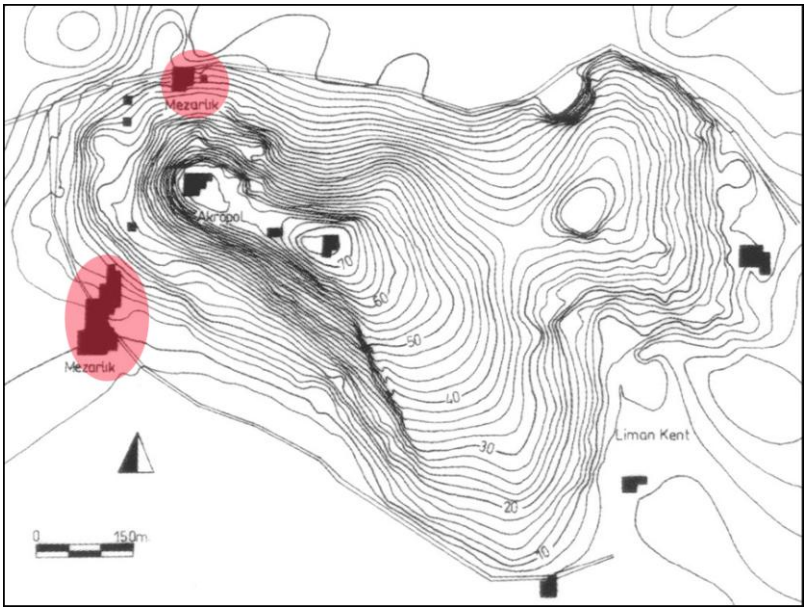

Resim 12. Panaztepe topografik plan (Erkanal 2001, Çizim 1)

Panaztepe nekropolis alanlarında yukarıda da belirtildiği gibi tholos, pithos, urne, çömlek, taş sanduka, oda , kutu ve kompozitmezarlar yer almaktadır.

Tholos Mezarlar

Açığa çıkarılan toplam on dokuz tholos mezarın büyük bölümü Batı Nekropolis alanında bulunmaktadır. Dört farklı tipi ayrılan Panaztepe tholoslarında mezar odası bir tarafı basık daire biçimindedir. Genellikle işlenmemiş yassı, orta boy taşların kullanıldığı tholos

[76] Erkanal 2001, 192–193. Erkanalın bu yanınında güney nekropolis alanı olarak geçer. 2008 yılı yayında I. evre gömüleri olarak söz ettiği bu evrede küçük bir tholos, pithos, çömlek, urne, taş sanduka, kutu ve kompozit mezarlar yer. Bkz. Erkanal-Öktü 2008, 73.
[77] Erkanal 1987, 258.
[78] Erkanal 1992, 450.
[79] Erkanal 2001, 193.

mezarlarda duvarlar ana mekan çevresinde ilk önce düz, daha sonra yukarı doğru hafif bir kubbe oluşturacak şekilde örülmüştür. Tepede kalan açıklık ise iri yassı taşlarla kapatılmıştır[80]. Sahte kubbeli oda mezarlar olarak da tanımlanan tholos mezarların en büyüğü 2.10x2.80 m. en küçüğü ise 1.30x1.50 m. boyutlarındadır.

Tholos mezarlar genelde birer kısa dromosa sahiptir. Gömü yapıldıktan sonra giriş bölümü, taşlarla örülerek kapatılan dromos mezar odasının güneybatısında yer alır[81]. Kuzey Nekropolis alanında açığa çıkarılan bir tholos mezarda diğerlerinden farklı belirgin bir stomion ve dromos bulunmaktadır[82]. Ayrıca bazı örneklerde dromosların üst kısımları özenle işlenmiş iri bloklarla kapatılmıştır[83].

Birden fazla gömünün ele geçtiği tholos mezarların aile mezarı olarak kullanıldığı düşünülmektedir[84]. İlk gömünün ardından kapatılan mezar odasına daha sonraki gömülerin tavandan yapıldığı belirtilmiştir[85]. Bu mezarlarda inhumasyon gömülerin yanında duvar diplerine yakın yerlere sıralanmış urneler de bulunmuştur[86].

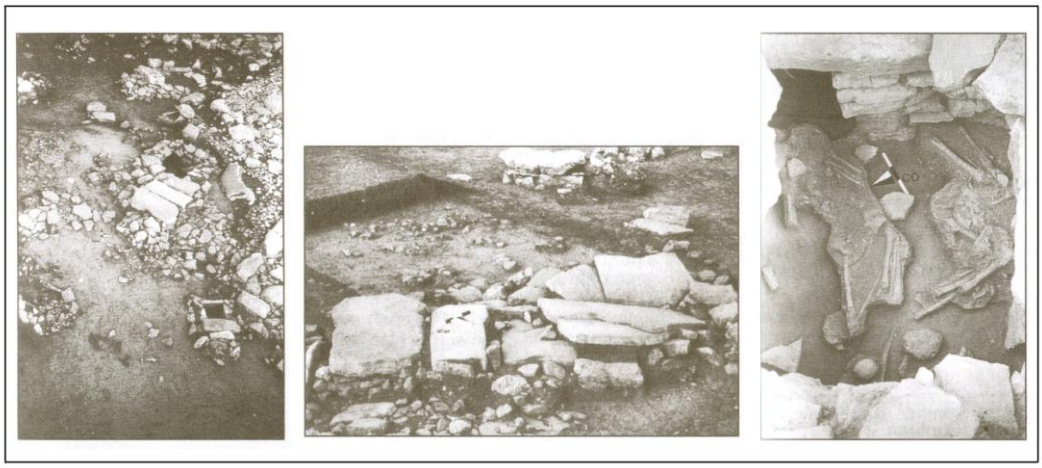

Resim 13. Tholos mezar (Erkanal 2004, Res. 1–3).

Hediyeleri açısından oldukça zengin olan bu mezarlarda Myken seramikleri ve bunların yerli monokrom taklitleriyle birlikte yerel seramikler ele geçmiştir. Seramiklerin yanı sıra içlerinde bronz bir mühür-bilezik, bronz silah, alet ve kaplar, cam boncuk ve farklı malzemelerden yapılmış süs eşyaları bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli taşlardan yapılmış mühürler de önemli bir buluntu grubunu oluşturur[87].

[80] Erkanal 1987, 256. Tholos tipleri için bkz. Erkanal-Öktü 2008, 74-77, Fig. 5-7.
[81] Erkanal 1987, 256.
[82] Erkanal 2001, 193; Erkanal 1992, 450, Res. 2.
[83] Erkanal 1987, 256.
[84] Erkanal 1987, 256; Erkanal-Öktü 2008,
[85] Akyurt 1998, 22.
[86] Erkanal 1987, 256.
[87] Erkanal 1987, 256–257; Erkanal 2001, 191–192, Çizim 2–3.

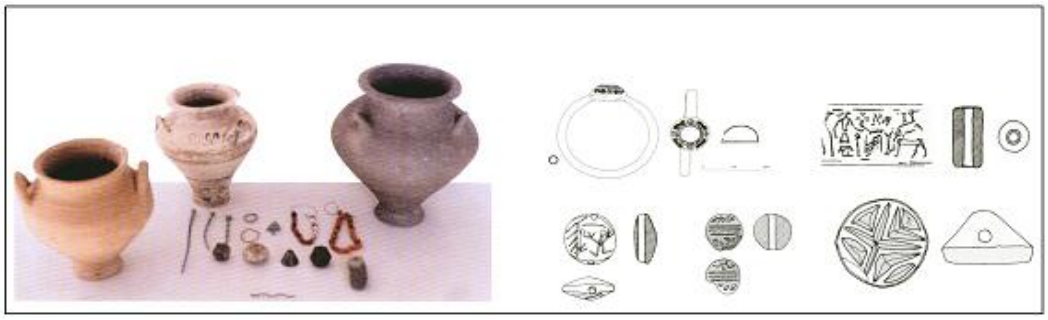

Resim 14. Seramik, süs eşyası ve mühürlerden oluşan tholos mezar buluntularından örnekler (Erkanal 2001, Çizim 1–3).

Pithos Mezarlar

Panaztepe nekropolisinde atmış bir pithos mezar belirlenmiştir. Pithoslar, boyutları ve mimari düzenlemeleri dikkate alınarak iki farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bunlardan orta boy pithoslar çocuklara yönelik ve sadece bir gömü için tercih edilirken, büyük boy pithoslar ise çoklu gömüler için kullanılmıştır. Bunlar aynı zamanda tholos mezarlar gibi aile mezarı olarak da kullanılmıştır[88]. Toprağa yatay olarak yerleştirilen pithosların ağız kısımları büyük yassı taşlarla kapatılmıştır. Bu taşların aynı zamanda mezar steli olarak da kullanıldığı öne sürülmüştür[89]. Bu durum Beşiktepe pithosları ile paralellik göstermektedir.

Bazı pithosların etrafında büyük bloklardan dikdörtgen mimari düzenlemeler yer alır[90]. Blokların iç kısmı ve pithosun üstü moloz taşlarla doldurularak taş bir döşeme elde edilmiştir. Önemli kişilerin ve ailelerin gömüldüğü düşünülen bu mezarların bu şeklide anıtsallaştırıldığı belirtilmiştir. Pithos mezarlar tholos mezarlarla benzer şekilde zengin buluntular içermektedir. Bunların arasında Myken seramiği ve bunların yerli taklitleri ile yerli seramikler, bronz silahlar, altın, gümüş ve cam süs eşyaları, mühürler ve iki skarabe yer alır[91].

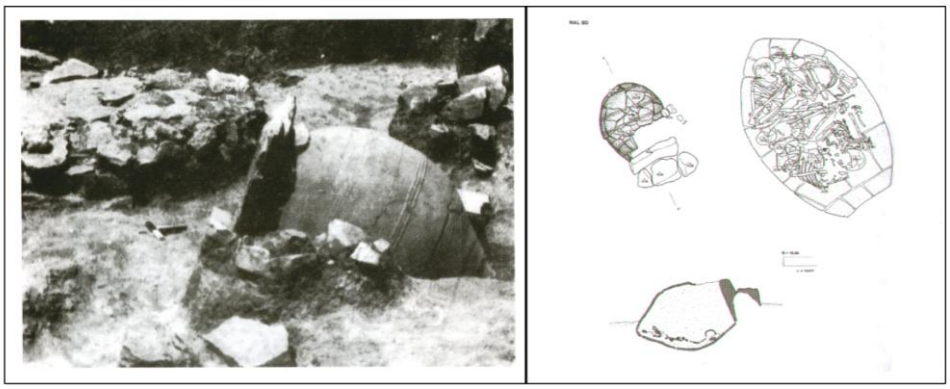

Resim 15. Pithos mezar ve mezar buluntularından iki skarabe örneği (Akyurt 1998 Lev.8-b, Erkanal-Öktü 2008, Fig. 9).

[88] Erkanal 1987, 255; Erkanal 2001, 191; Erkanal-Öktü 2008, 77, Fig. 9.
[89] Erkanal 1987, 256.
[90] Erkanal 1987, 255.
[91] Erkanal 1987, 255; Erkanal-Öktü 2008, 78.

Urne Mezarlar

Nekropolis alanında urneler iki farklı yerde açığa çıkarılmıştır. Bir bölümü tholos mezarın içinde, duvarların yakınına sıralanmış olarak, bir bölümü ise çevresinde mimari düzenleme bulunan bir pithosun yakınındaki taş döşemenin içinde bulunmuştur[92]. Taş döşemenin içinde yer alan urneler toprağın yüzeyine yakın oldukları için tahrip olmuş ve tam korunmuş örnek ele geçmemiştir. Urnelerde yanmış kemikler ile birlikte ağırşak formunda kolye tanelerinin yer aldığı belirtilmiştir[93].

Çömlek Mezarlar

Toplam on dokuz örneği belirlenen çömlek mezarların hem extramural hem de intramural örnekleri belirlenmiştir. Bunlar genellikle yeni doğmuş bebekler için kullanılmıştır[94]. Extramural çömlek mezarlardan iki örnek, Kuzey Nekropolis alanında 1990 yılında gerçekleştirilen kazılarda, biri pithos mezar içinde diğeri pithos mezarın yakınında açığa çıkarılmıştır. Pithos mezarın içinde yer alan çömleğin ağzı yassı bir taşla kapatılmıştır[95]. Çömleklerin ikisinde kemikler de dahil olmak üzere, herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Erkanal, içi boş bu örneklerin süt çocukları ya da yeni doğmuş bebekler için kullanılmış olabileceğini vurgularken, diğer taraftan denizde ölmüş bireyler için sembolik mezar olma ihtimali üzerinde de durmaktadır[96]. Benzer yorumlar Beşiktepe çömlekleri içinde yapılmıştır.

Mutfak kapları içerisine yapılmış iki intramural bebek mezarı, tepenin batısında 2004 kazı sezonunda Geç Tunç Çağı 1. yapı katına ait mimari kalıntılar içinde ortaya çıkarılmıştır[97].

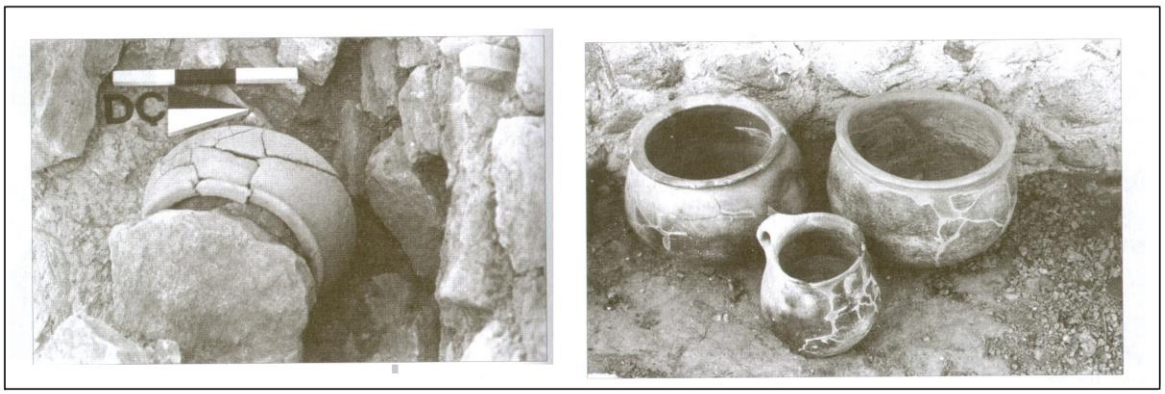

Resim 16. Çömlek mezar ve mezar kabı olarak kullanılan mutfak kapları (Erkanal 2006, Res. 5–6).

[92] Erkanal 1987, 256.
[93] Erkanal 1987, 256.
[94] Erkanal 1992, 450–451; Erkanal-Öktü 2008, 78.
[95] Erkanal 1992, 451.
[96] Erkanal 1992, 451; Erkanal-Öktü 2008, 78.
[97] Erkanal-Karaaslan 2006, 193, Res. 5–6.

Taş Sanduka Mezarlar

Kazılarda açığa çıkarılan on iki taş sanduka mezarların büyük bölümü tahrip edilmiş durumdadır. Tam olarak ele geçen örneklerden mezarların iri yassı levha biçimli taşların dikdörtgen oluşturacak şekilde yerleştirilmesiyle yapıldıkları ve üst bölümlerinin yine yassı taş plakalarla kapatıldığı belirtilmiştir[98]. Tam örneklerden ikisi çocuklar için kullanılmış olup, mezar hediyesi olarak çanak-çömlek ve çeşitli malzemelerden yapılan takılar ile boncuklar ele geçmiştir[99].

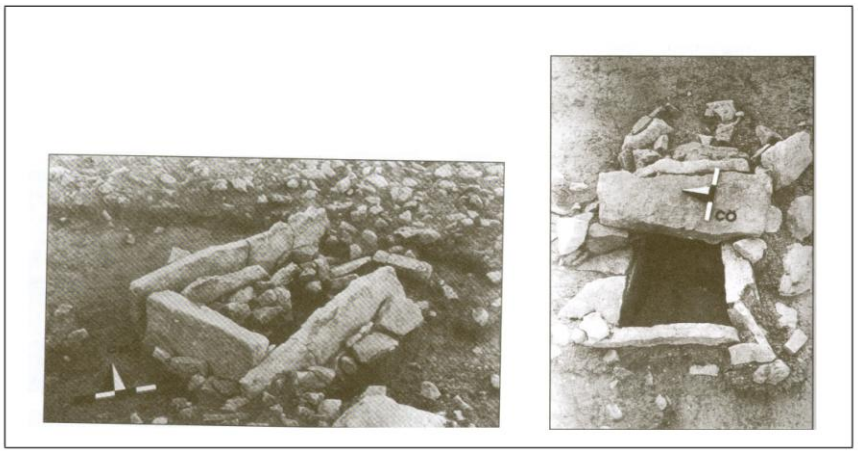

Resim 17. Taş sanduka mezar örnekleri (Erkanal 2003, Res. 2;Erkanal 2004, Res. 5).

Yukarıda sözü edilen mezar türleri dışında sanduka mezarları andıran *kutu* ve *kompozit* mezarlar olarak isimlendirilen mezarlar tespit edilmiştir. Şekil itibariyle taş sanduka mezarlara benzeyen anacak 0.70x0.40 m.lik boyutlarıyla sanduka mezardan daha küçük olan ve içleri boş olan kutu mezarların sembolik mezar olabileceği üzerinde durulmuştur. Kompozit mezarlar ise hem taş sanduka hem de tholos mezar özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle kompozit mezarlar olarak isimlendirilmiştir. Bu şekliyle yeni bir mezar türü mü, yoksa tholos mezarların öncüsü mü olduğu anlaşılamamıştır[100].

Oda Mezar

Panaztepe tespit edilen tek örnektir. 2002 yılında açığa çıkarılan mezar, dromos, stomion ve mezar odasından oluşur. Mezarın ana mekanı kare şeklinde olup, 1.55 x1.59 m. boyutlarındadır. Stomion kuzey duvarının uzatılmasıyla oluşturulmuştur. Uzunluğu 0.95 m. olan stomionun geniliği dromos kısmında 0.67 m. den 0.88 m. ye ulaşmaktadır. Dromos 0.62x 0.88m. ölçülerindedir. Tholos mezarlar gibi kuru duvar tekniğiyle örülmüş olan mezarın duvarları yine tholoslarda olduğu gibi yukarı doğru daralarak yükselir. Duvarlar mezar odasında bindirme tekniğiyle yukarı doğru daralarak yükselir ve üstten kapak taşlarıyla

[98] Erkanal-Öktü 2004, 247, Res. 5; Erkanal-Öktü 2008, 73, 77.
[99] Erkanal-Öktü 2004, 247, Res. 5.
[100] Akyurt 1998, 22; Erkanal-Öktü 2008, 73, 77; Erkanal 1994, 462; Erkanal 1995, 284.

kapatılmıştır. En az dört biryein yer aldığı bu mezarda süs eşyaları, ağırşaklar, aşık kemikleri, iki seramik kap, ve bir skarabe ele geçmiştir[101].

BAYRAKLI

İzmir il sınırları içinde yer alan Bayraklı Höyüğü'nde E. Akurgal tarafından tepenin kuzeyinde 1970 yılında gerçekleştirilen kazılarda Troia VI ile çağdaş ve benzer mezarlar açığa çıkarılmıştır[102]. Tamamı pithoslardan oluşan mezarlarda bireyler pithoslara hoker tarzında yerleştirilmiştir[103]. İ.Ö. 1800–1200 yıllarına tarihlenen mezarlar hakkında ayrıntılı yayın bulunmamaktadır[104].

BAKLATEPE

İsmini, üzerinde yapılan bakla tarımından alan Baklatepe, İzmir ili, Menderes İlçesine bağlı Bulgurca Köyü sınırları içinde yer alır[105]. 1993 yıllında İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan yüzey araştırmalarının ardından 1994 yılında H. Erkanal ve T. Özkan yönetiminde kazılara başlanmıştır[106].

Baklatepe'de Erken Tunç I, Erken Tunç II ve Geç Tunç Çağı'na ait üç nekropolis alanı tespit edilmiştir. Erken Tunç I nekropolisi tepenin batısında, Cumaovası'na hakim bir konumda bulunan Erken Tunç I yerleşim tabakası ve savunma sisteminin doğusunda, kuzeydoğusunda ve güneydoğusunda bulunmaktadır[107]. Erken Tunç II nekropolisi tepenin güneyinde modern köy evlerinin bulunduğu alanda[108], Geç Tunç Çağı nekropolisi ise tepenin batısındaki yüksek alanın batısında yer almaktadır[109]. Burada söz konusu nekropolis alanlarından sadece Geç Tunç Çağı'na ait bir oda mezar ve bir pithos mezar ele alınacaktır.

[101] Erkanal 2004, 246-247, Plan 1, Res. 1-3; Erkanal-Öktü 2008, 74.
[102] Akurgal 1971, 345.
[103] Akyurt 1998, 24.
[104] Akyurt 1998, 24.
[105] Erkanal-Özkan 1999, 12.
[106] Erkanal-Özkan 1999, 9.
[107] Erkanal-Özkan 1999, 29.
[108] Erkanal-Özkan 1999, 17.
[109] Erkanal-Özkan 1999, 14.

Oda Mezar

Dikdörtgen planlı mezar odasının içten içe uzunluğu 5.15 m. genişliği 2.83 m.dir. Mezar odasının duvarları plaka taşlardan örülmüş, taşların mezar odasına bakan önyüzleri özenli bir şeklide işlenmiş, dış yüzleri ise işlenmeden bırakılmıştır[110]. Dıştan taş yığınları ile desteklenen duvarlardan iki uzun yan duvar, üstten ve arkadan gelen basınçla oluştuğu düşünülen hafif dışbükey görünümündedir[111]. Mezar odasının girişi güneydoğuda olup, duvarlarından biri korunmamıştır. Mezarın ön kısmında 2.90 m. uzunluğunda ve 0.70 m genişliğinde, karşı duvarı korunmamış bir dromos bulunmaktadır. Mezar odasının tabanı 0.05 m. kalınlığında ekseriyetle beyaz çakıl taşlarından oluşan bir döşemeyle kaplıdır[112]. Çakıl taşı döşemeye dromosun bir bölümünde de rastlanmıştır. Ayrıca mezar odasının kuzeybatı kenarı önünde, yassı taşlardan oluşturulan ve ayaklar üzerinde yerden 0.20–0.25 m. yüksekte 2.70 m. uzunluğunda 1.14 m. genişliğinde büyük yassı bir taş plaka açığa çıkarılmıştır. Üst kısmı büyük oranda tahrip edilmiş taş plakanın bazı yerlerinde alt bölümleri korunmuş yuvarlak oyuklar tespit edilmiştir. Bu oyuklardan hareketle taş plakanın sunu yeri olarak kullanılmış olabileceği belirtilmiştir[113].

Üst kısmı korunmamış mezar odasının ne şekilde kapatıldığına dair yeterli veri ele geçmemiş olmasına karşın, mezar içerisindeki taş yığınlarının odayı üsten kapattığı ve tümülüs gibi toprakla örtülmüş olabileceği ileri sürülmüştür[114].

Resim 18. Oda mezar (Erkanal-Özkan 1999, Res. 8,10).

Mezar odasında yapılan çalışmalarda mezar içine yıkılmış duvar taşları arasında kırılmış seramik yığınlarına rastlanmıştır. Yapılan tasnif çalışmalarında yirmi kap, üzerine kap oturtulan üç kaide ve kapak olarak kullanılan üç çanak tespit edilmiştir[115]. Seramikler

[110] Erkanal-Özkan 1999, 14.
[111] Erkanal-Özkan 1999, 14.
[112] Erkanal-Özkan 1999, 14–15.
[113] Erkanal-Özkan 1999, 15; Erkanal- Şahoğlu 2012a, 96.
[114] Erkanal-Özkan 1999, 15.
[115] Erkanal-Özkan 1999, 15; Erkanal- Şahoğlu 2012a, 96, Res. 6.

dışında mezar odasında yanmış insan ve hayvan kemikleri ile yanma sonucunda deforme olmuş bronz hayvan heykelciklerine rastlanmıştır. Yapılan antropolojik incelemeler yanık insan kemiklerinin kremasyon işlemi sonucunda oluştuğu, küçük hayvan heykelcikleri ile kurban edilen hayvanlara ait parçaların da bu esnada yakıldığı anlaşılmıştır[116]. Bu verilerden hareketle mezar içerisinde ele geçen kapların urne olarak kullanıldığı ve odanın tabanına yerleştirildikleri öne sürülmüştür[117]. Her ne kadar mezarın miamrisi Panaztepe tholoslarından ve Beşiktepe megaron yapısından farklı olsa da içinde urnelerin bulunması yönünden paralellik gösterir.

Mezar içerisinde seramik buluntuları dışında fildişinden yapılmış bir tarak, aplik olarak kullanılan rozetler ve zambak şeklinde plakalar, çeşitli kolye taneleri, bir ağırşak, altından yapılmış bir iğne ve istiridye şeklinde kolye taneleri ile yüz kısmı bozulmuş mermer bir damga mühür ele geçmiştir[118]. Mezarda ele geçen seramik buluntularının büyük bir bölümü yerli özellikler taşımakta, bunun yanında Myken ve Myken taklidi yerli seramikler de bulunmaktadır. Myken seramiklerinden biri İ.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[119].

Resim 19. Oda mezar buluntuları (Erkanal-Özkan 1999, Res. 11–14).

Pithos Mezar

İçinde iki bebek iskeleti bulunan pithosun dış yüzü bant bezemelidir. Ağzı batıya gelecek şekilde toprağa yatırılan pithosun içinde bir bronz kolye, bir küçük testi ve iki ağırşak ele geçmiştir. Mezar, küçük testi yardımıyla İ.Ö. 13. yüzyıla tarihlenmiştir[120].

[116] Erkanal-Özkan 1999, 15.
[117] Erkanal-Özkan 1999, 15.
[118] Erkanal-Özkan 1999, 15.
[119] Erkanal-Özkan 1999, 16.
[120] Erkanal-Özkan 1999, 16–17.

KOLOPHON

İzmir ili, Menderes ilçesi, Değirmendere beldesi sınırları içinde yer alan Kolophon antik kentinde 1922 yılında H. Goldman ve C. Blegen başkanlığında kısa süreli çalışma yapılmış, bunun neticesinde Myken, Geometrik ve Hellenistik döneme ait üç nekropolis alanı tespit edilmiştir[121]. Bunlardan Myken dönemine ait olduğu öne sürülen bir tholos mezarın temizlik çalışmaları H. Goldman tarafından yapılmış, R.A. Bridges tarafından ise yayınlanmıştır[122].

Sahte kubbeli mezarın girişi kuzeydoğudadır. Yaklaşık 1.90 m. uzunluğunda, 1.50 m. genişliğinde olan dromosun duvarları işlenmemiş taşlardan örülmüştür. Duvar yüksekliği en iyi korunduğu yerde 1.30 m. olup, duvarın temelinde büyük taşlar kullanılmıştır. Dromos, girişinde lento ve eşik taşına dair bir buluntuya rastlanmamıştır[123]. Mezar odasının çapı 3.87 m., duvarın korunmuş olan maksimum yüksekliği 1.70 m. dir. İşlenmemiş taşlardan örülen duvar temelden tavana doğru kubbe oluşturacak şekilde eğimli yapılmıştır[124]. Fakat odanın tavan kısmı korunmamıştır.

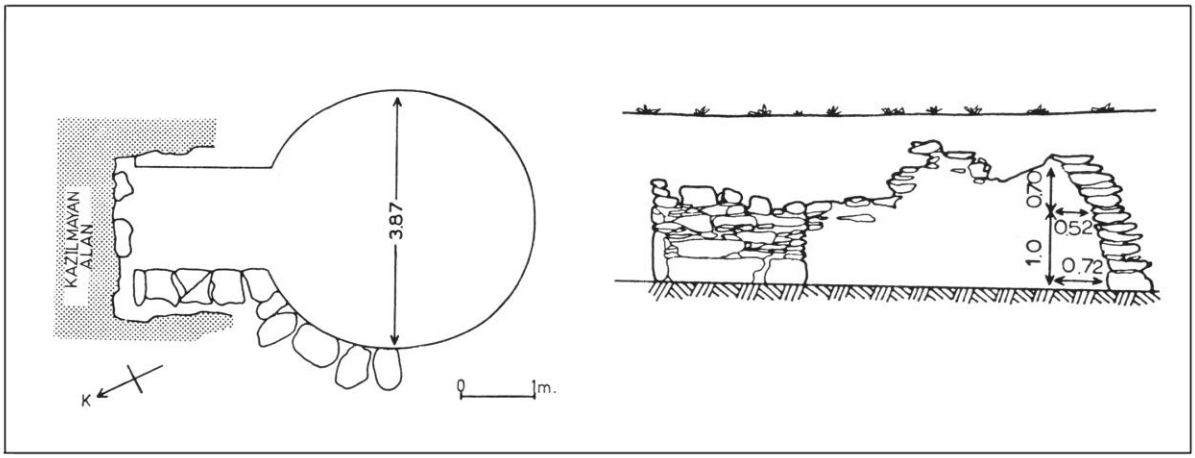

Resim 20. Tholos mezar (Akyurt 1998, Şekil 20 a-b).

Mezar odasının açıkta kalan tavanı için Panaztepe'de sağlam durumda bulunan mezarlarda olduğu gibi yassı taş bloklarla kapatılmış olabileceği önerilmektedir[125] . Bridges'e göre ise, bilinenin dışında mezar yerli geleneğin bir ürünü olmalıdır[126].

[121] Goldman 1923, 67; Holland 1944, 93,94; Bridges 1974, 264; Özgünel 1983, 720.
[122] Bridges, 1974, 264–266, Pl. 52.
[123] Bridges 1974, 265.
[124] Bridges 1974. 265. Holland notlarında mezarın yapımında kullanılan taşların ortalama 0.60 m. uzunluğunda, 0.20–0.60 m. genişliğinde ve 0.05–0.02 m. kalınlığında olduğunu belirtmiştir.
[125] Akyurt 1998, 25.
[126] Bridges 1974, 266.

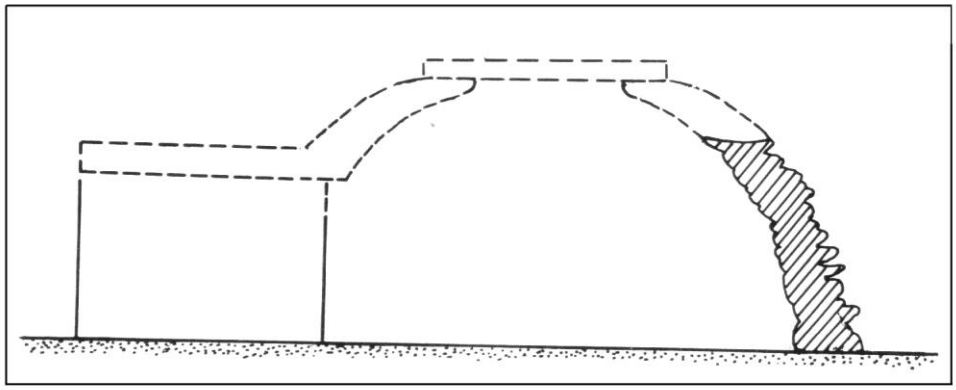

Resim 21. Mezarın tamamlanmış çizimi (Akyurt 1998, Şekil 20 c).

Mezar odasında lahit ya da başka türde bir mezara rastlanmamıştır. Goldman 1922 yılında yaptığı temizlik çalışmalarında mezarın içinden kemik ve seramik parçaları bulduğunu belirtmiş ancak bu materyaller daha sonra kaybolmuştur. Bunların dışında mezarı tarihlemeye yardımcı olacak herhangi bir buluntudan söz edilmemektedir. Fakat mezar bulunmadan önce yine Kolophon eteklerinde ve içinden bronz bir bıçak, gümüş bir iğne ve mavi bir cam boncuğun ele geçtiği etrafı büyük taşlarla örülmüş bir mezardan söz edilmektedir[127]. Söz konusu buluntuların, burada ele alınan mezardan gelip gelmediği ise bilinmemektedir.

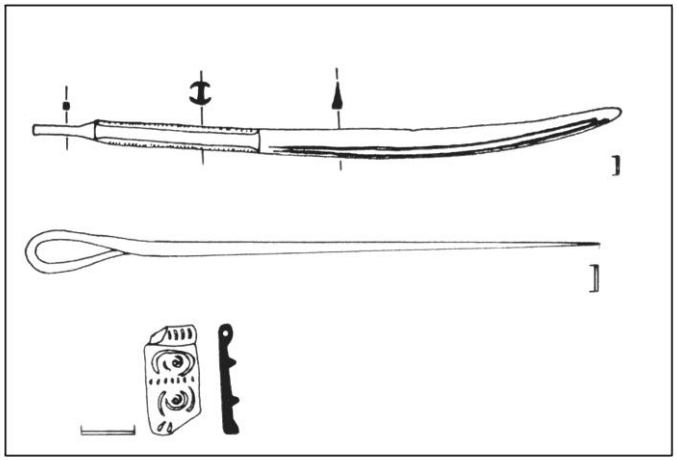

Resim 22. Bronz bıçak, gümüş iğne ve cam boncuk (Akyurt 1998, Şekil 21a-c).

Özgünel, Kolophon'daki tholos mezarın tarihi ile ilgili olarak Wace'in GM III tarihini önerdiğini, Huxley'in, Goldman'ın raporlarına dayanarak bu mezarın İ.Ö. 13. yüzyıl sonlarında Kolophon'a yerleşen Akhalara ait olabileceğini öne sürdüğünü ve mezarı GM III B veya III C evresine tarihlediğini belirtir[128].

[127] Özgünel 1983, 721. Mezar buluntuların tarihlendirmesine yönelik görüşler içim bkz. Özgünel 1983, 720–722.
[128] Özgünel 1983, 720.

SELÇUK

İzmir ili, Selçuk ilçesi, Ayasuluk Tepesi'nde, H. Gültekin ve M. Baran tarafından 1963 senesinde gerçekleştirilen kazı ve restorasyon çalışmalarında şimdiki adı Takip Kapısı olan Bizans şehrine ait sur duvarı kapısının 37 m. güneyinde, sağlam korunmuş altı tam kap ile birlikte bir kratere ait parçaların oluşturduğu bir mezar açığa çıkarılmıştır[129].

Yüzeyden 0.25 m. derinlikte yumuşak kumlu toprak tespit edilen mezarın buluntuları arasında birinde insan kemikleri bulunan iki krater, çift kulplu matara şeklinde bir kap, bir yuvarlak ağızlı testi, bir rhyton, bir huni ve krater parçaları yer almaktadır[130]. Buluntuları çevreleyen birkaç taş parçası dışında mezarla ilişkili mimari öğelere rastlanmamıştır[131].

Bu mezarın türü ve gömü şekliyle ilgili olarak yeterli bilgini olmayışı bu konuda faklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Akyurt, insan kemiklerinin ele geçtiği 0.32,5 m. yüksekliğindeki kraterden hareketle bunun "çömlek mezar" olduğunu ve etraftaki taşların da pithos mezarlarda olduğu gibi krateri veya mezar çukurunu çevrelemek için kullanıldığını öne sürmektedir[132]. Ayrıca 3 m. çapında ve daire şeklinde işaretlenmiş mezar alanını, Kolophon ve Panaztepe'de taşlarla örülmüş mezar odalarının çapına yakın bulur. Ancak birkaç taş parçası dışında bu tarz bir mimar yapının varlığını destekleyecek verilerden yoksun olduğunu belirtir[133]. C. Mee, verilerin yetersiz olduğunu belirtmekle birlikte iki farklı gömünün yapılmış olabileceğini ve ilk gömüye ait kalıntıların toplanıp kratere koyulmuş olabileceğini öne sürer[134]. Akyurt, Mee'nin görüşlerine değinerek konuyu benzer şekilde ele aldığını ve inhumasyon gömü olasılığının ağır bastığı üzerinde durmaktadır[135]. Özgünel ise gömü şekline değinmeksizin bu tarz gömü geleneğinin Müskebi mezarlarında da var olduğunu ve bu geleneğin Karia'dan, İonia'ya gelmiş olabileceğini belirtir[136].

Selçuk mezarı, buluntuları yardımıyla GH III A: 2e, 2g dönemine yani İ.Ö. 1400–1300 yıllarına tarihlenmiştir[137].

[129] Gültekin-Baran 1964, 122.
[130] Gültekin-Baran 1964, 122–124; Mezar buluntuları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özgünel 1983, 722–728. Özgünel matara şeklindeki kaptan Amphoriskos olarak söz etmektedir.
[131] Gültekin-Baran 1964, 122.
[132] Akyurt 1998, 27.
[133] Akyurt 1998, 26–27.
[134] Mee 1978, 127.
[135] Akyurt 1998, 27.
[136] Özgünel 1983, 722.
[137] Gültekin-Baran 1964, 124; Özgünel 1983, 723–728.

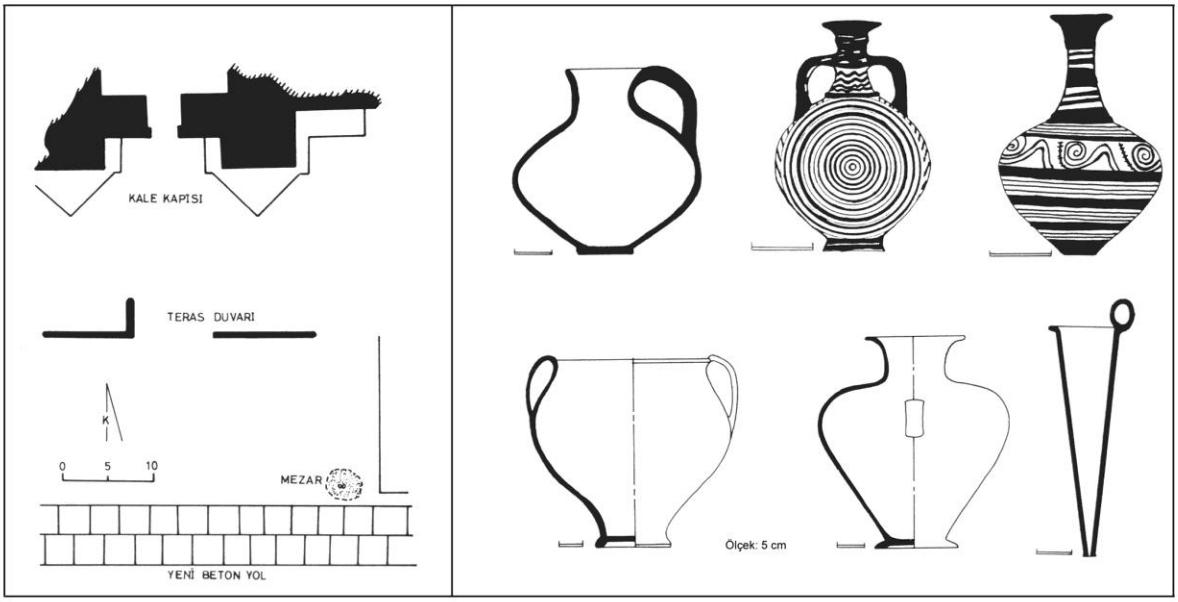

Resim 23. Selçuk Myken mezarı ve buluntuları (Akyurt 1998, Şekil 22–23).

Yukarıda söz edilen mezar dışında Ayasuluk Tepesi'nde 2001–2002 yıllarında M. Büyükkolancı başkanlığında tepenin batı yamacında çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların gerçekleştirildiği 32/D açmasında batı bölümleri Bizans dönemine ait bir duvar tarafından kesilen iki çukur tespit edilmiştir[138]. Yumuşak kayaya oyularak yapılmış iki çukurdan T1 olarak isimlendirilen ilki 2.20 m. çapında, 0.70 m. derinliğinde, T2 olarak isimlendirilen ikincisi ise 1.60 m. çapında ve 0.90 m. derinliğindedir. Tabanları yuvarlak olan çukurların duvarları yukarı doğru meyilli olarak yükselmektedir[139]. T2 çukurunun kuzeydoğu bölümünde, T1'den farklı olarak 0.60 m.lik bir giriş ya da açıklık bulunmaktadır. Taban seviyesinden 0.30 m. yüksekte olan bu açıklığın yön itibariyle dromosa açılmasının mümkün olmadığı, yandaki başka bir mezara giriş için yapıldığı belirtilmiştir[140].

Büyükkolancı, T1 ve T2'nin birer tholos mezar olduklarını ileri sürmektedir[141]. Çukurların yukarı doğru daralan yapılarının yumuşak kayaya oyularak yapılan tholos mezarların bir özelliği olduğunu, Miletos ve Müskebi'de bu tarz mezarların bulunduğunu, Ayasuluk Tepesi'nde olduğu gibi kayalık yamaçta yer aldıklarını ve bunların Myken özellikleri taşıyan kaya mezarları sınıfına girdiğine değinmektedir[142].

[138] Büyükkolancı 2005, 67–68, Çizim 3, Res. 4–5.
[139] Büyükkolancı 2005, 68.
[140] Büyükkolancı 2005, 67.
[141] Büyükkolancı 2005, 68.
[142] Büyükkolancı 2005, 68.

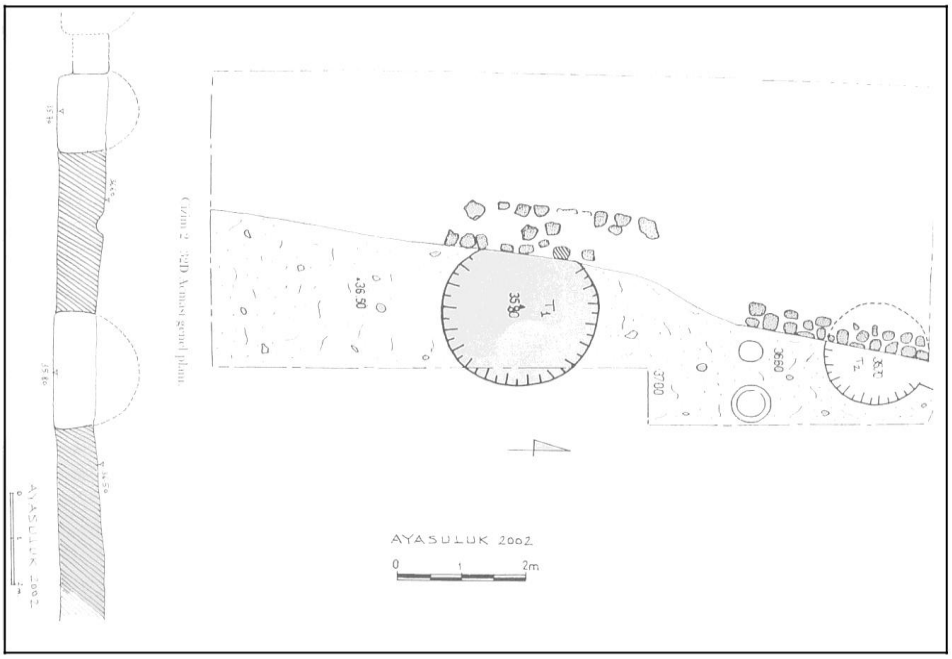

Resim 24. T1 ve T2 tholos mezarlar (Büyükkolancı 2005, Çizim 3).

T1 ve T2 çukurlarının içinden ve çevresinden çok sayıda Myken, Protogeometrik ve Geometrik dönem seramiği ele geçmiştir. Ancak bunlar *in-situ* malzemeler olmayıp, daha çok yukarıdan akan seramiklerdir[143].

LİMAN TEPE

Liman Tepe Höyüğü İzmir ili, Urla ilçesinin İskele Mahallesi'nde, Karantina Adası'nın karşısında yer almaktadır. Höyük, İzmir-Çeşmealtı yolu tarafında doğu-batı istikametinde ikiye bölünmüştür[144]. Liman Tepe Höyüğünde ilk kazı çalışmaları 1979 yılında Ç. Anlağan yönetiminde kurtarma kazıları olarak başlamıştır[145]. 1981 yılında Prof. Dr. G. Bakır başkanlığında başlayan Klazomenai kazıları kapsamında höyük üzerinde de çalışmalar yapılmıştır[146]. Daha sonra 1992 yılında Prof. Dr. H. Erkanal başkanlığında başlayan Liman Tepe kazıları bugün halen sürmektedir[147].

Kazı çalışmaları yol tarafından ikiye bölünmüş höyüğün kuzey ve güneyinde bölümlerinde yapılmıştır. Neolitik dönemden Geç Tunç Çağı'nın sonuna kadar prehistorik yerleşimlerin tespit edildiği höyüğün, İ.Ö. 1. bin yıldaki devamı Klazomenai olarak karşımıza çıkar[148]. Özellikle Liman Tepe'nin güneyinde, Klazomenai kazı ekibi tarafından Kaya Elmalı

[143] Büyükkolancı 2005, 68.
[144] Erkanal-Hüryılmaz 1994, 361.
[145] Anlağan-Bakır 1980, 87–89.
[146] Bakır 1983, 64–65.
[147] Erkanal-Hüryılmaz 1994, 361.
[148] Mangaloğlu-Votruba 2011, 44.

Tarlası olarak isimlendirilen alandaki çalışmalarda Protogeometrik dönem apsidal evler ile birlikte Protogeometrik ve Geometrik döneme ait mezarlar açığa çıkarılmıştır[149].

Ayrıca yine höyüğün güney bölümünde Protogeometrik dönemden önceye ait bir grup mezar tespit edilmiştir. Söz konusu mezarlar höyüğün iç savunma sistemini oluşturan bastionun önünde ortaya çıkarılmıştır. Tamamı bebek gömülerinden oluşan mezarların üçü taş sanduka ikisi çömlek mezar şeklindedir[150]. Taş sanduka mezarlar yassı kireçtaşı plakaların dik bir şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Diğer iki mezar ise el yapımı çömleklerin içine yapılmıştır[151]. Erkanal, çömleklerin Troia VIIb tabakasından (İ.Ö. 12–11 yüzyıl) ele geçen ve Blegen tarafından "Barbar Seramiği" olarak adlandırılan seramik grubundan olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu seramikleri Anadolu'yu istila eden Trakya kökenli barbar kavimlerin İzmir'e kadar indiklerinin kesin bir kanıtı olarak kabul etmektedir[152].

Liman Tepe mezarları İ.Ö. 2. binyılın ikinci yarısına tarihlenen Kuzeybatı Anadolu mezar ve nekropolisleri içinde şimdilik en geçe tarihlenen örneklerdir.

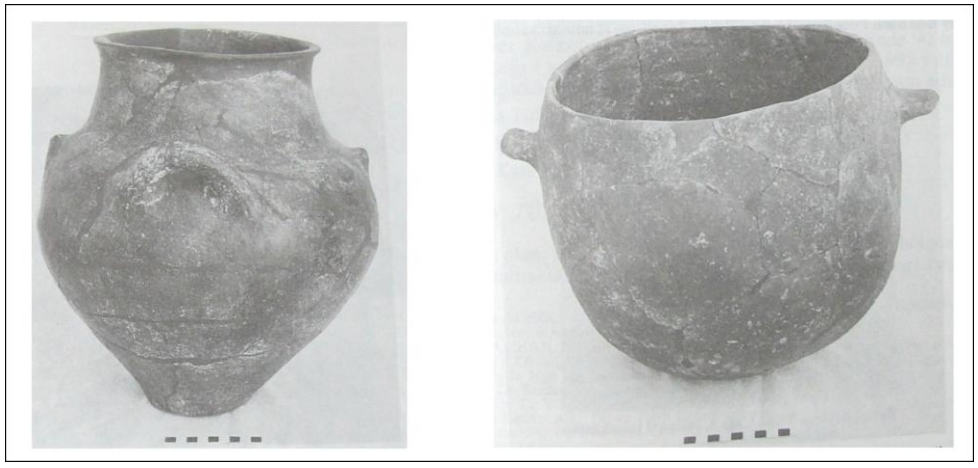

Resim 25. Çömlek Mezarlar (Erkanal 1999, Res. 3–4).

MİLETOS

Miletos'un farklı dönemlere ait nekropolis alanları surların dışında, kentin güneyinden başlayarak batıya doğru devam eden Kazartepe, Kalabaktepe, Değirmentepe, Zeytintepe ve Kutsal Caddenin girişi ile Yeni Balat Köyü yakınlarında bulunmaktadır[153]. Bu alanlardan Değirmentepe'in güneydoğu ve doğu yamaçlarında Geç Hellenistik ve Erken Roma mezarları

[149] Bkz. Protogeometrik ve Geometrik dönem bölümleri, Klazomenai Kaya Elmalı sektörü.
[150] Erkanal 1999, 327.
[151] Erkanal 1999, 327, Res. 3–4 (el yapımı çömlek mezarlar).
[152] Erkanal 1999, 327; Klazomenai kazı ekibinden M. Zeren iki çömlek mezarın muhtemelen İ.Ö. 12–11 yüzyıla ait olduğunu belirtmektedir. Bkz. Bakır et al 2004, 103.
[153] Kazertepe'nin doğu yamaçlarında Protogeometrik döneme ait bir mezar ile Arkaik döneme ait Aslanlı Mezar ve çok sayıda Hellenistik dönem mezarı yer almaktadır. Bkz. Forbeck-Heres 1997, 4-5, Abb. 2-8; Forbeck 2005, 56; Graeve 1997, 536-537. Zeytintepe üzerinde yer alan mezar lar için bkz. Henninger-Kossatz 1979, 174-186. Değrmentepe ve Kalabaktepe mezarları için bkz. Forbeck 2002, 98.

yer alırken, tepenin güneybatı eteklerinde ise Myken dönemine ait mezarlar bulunmaktadır[154]. H. Th. Wiegand tarafından 1907 yılında Miletos'da gerçekleştirilen kazılarda Değirmentepe'nin güneybatı eteklerinde kayalık alanda bir nekropolis alanı belirlenmiştir. Kayalara yapılmış dikdörtgen planlı oda mezarlar dromos ve stomiona sahip tipik Myken mezarları olarak değerlendirilmiştir[155]. Bugün kayıp olan mezar buluntuları Furumark tarafından GH III B ile GH III C (İ.Ö. 1300–1100) arasına tarihlenmiştir[156].

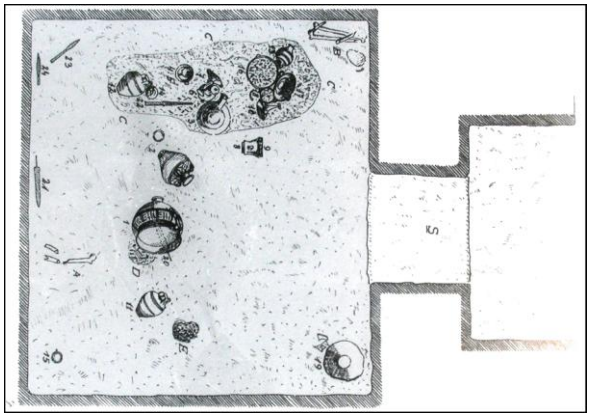

Resim 26. Miletos, Değirmentepe Myken mezarı (Niemeier 2007, Taf. 5, no.5).

[154] Geç Hellenistik Erken Roma mezarları için bkz. Forbeck 2002, 98.
[155] Mee 1978, 133; Özgünel 1983, 729; Akyurt 1998, 29.
[156] Mee 1978, 133; Özgünel 1983,dipnot 213; Akyurt 1998, 29.

KUZEYBATI ANADOLU'NUN İ.Ö. 2. BİN YILIN İKİNCİ YARISINDA ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Yukarıda değerlendirilen mezar ve nekropolislerin kent nekropolis ilişkisine bakıldığında mezarların genellikle yerleşim alanı dışında, tarıma ya da yerleşime uygun olmayan alanlarda yer aldığı görülürmüştür. Bu yerleşimlerden Troia'da mezarlar yerleşimin güneyinde kayalık bir alanda, Beşiktepe'de tuzlu toprak yapısına sahip eğimli bir arazide bulunur. Panaztepe'de gömü alanları tepenin kuzey ve güney eteklerinde, Baklatepe'de yerleşimin bulunduğu tepenin batısında ve yüksek bir yerde, Selçuk'ta mezarlardan biri Bizans şehrine ait sur duvarın dışında, diğer ikisi Ayasuluk Tepesinin batı yamaçlarında, Liman Tepe'de surun hemen dışında, Miletos'ta Değirmentepe'nin eteklerinde ve kayalık alanda yer alır.

Buna karşın sayıları az olmakla birlikte Troia ve Panaztepe gibi merkezlerde, hem yerleşim alanı içinde hem de dışında gömülerin yapıldığı da görülmüştür. Ancak her iki tarzda gömülerin belirlendiği merkezlerde bile esas gömü alanları yerleşim dışında bulunmaktadır. Troia'da yerleşim alanı içine, evlerin tabanları altına yapılan iki basit toprak ve iki çömlek mezarın dışında ana gömü alanları kalenin dışında saptanmıştır. Panaztepe'de ise yerleşimin yer aldığı tepenin kuzey ve güney yamaçlarında extramural iki nekropolis alanı, yerleşim alanında ise Troia ile benzer şekilde sivil mimari yapıların içinde iki çömlek mezar tespit edilmiştir.

Eldeki veriler inhumasyon ve kremasyon uygulamasının aynı dönemde var olduğunu, kremasyonların genellikle yetişkinlere yönelik bir uygulama olduğunu, buna rağmen bazı çocukların da kremasyona tabi tutulduğunu, ancak bir yaşın altındaki bebeklerin kesinlikle yakılmadığını ortaya koymuştur. İnhumasyon tarzındaki mezarlarda ise tekli gömüler yapıldığı gibi tholos, oda ve pithos mezarlarda birden fazla gömü yapıldığı belirlenmiştir. Mezar türüne göre sayılar değişmekle birlikte pithoslarda iki yetişkin veya bir yetişkin bir çocuktan oluşan ikili gömü belirlenmiştir.

Mezar türler açısından bakıldığında urnelerden oluşan ikincil kremasyon mezarlar ile basit toprak, taş sanduka, çömlek, pithos, oda ve tholos mezarlardan oluşan inhumasyon gömüler belirlenmiştir. Bunlardan urne mezarlar Troia, Beşiktepe ve Panaztepe'de, pithos mezarlar Troia, Beşiktepe, Pitane, Panaztepe, Bayraklı, Baklatepe ve Liman Tepe'de, çömlek mezarlar Troia, Beşiktepe, Panaztepe, Selçuk'da (?), oda mezarlar Beşiktepe, Panaztepe, Baklatepe ve Miletos'da, tholos mezarlar Panaztepe, Kolophon ve Selçuk'da, taş sandukalar Beşiktepe, Panaztepe ve Liman Tepe'de, basit toprak mezarlar ise sadece Troia'da belirlenmiş

mezar türleridir. Bunların yanında bir de Panzetepe'de kutu ve kompozit olarak isimlendirilen mezarlar bulunmaktadır **(Tablo 1).**

Bazı mezar türleri birden fazla merkezde bulunmasına karşın mezar düzenlemelerinde farklılıklar görülmektedir. Troia'da pithos mezarlar kayaya oyulmuş yuvalara, Beşiktepe, Baklatepe ve Panaztepe'de toprağa açılmış çukurlara yatay yerleştirilmiştir. Beşiktepe'de bir pithosun etrafında daire şeklinde dizilmiş ve iç tarafi sıvalı bir duvar yer alırken, Panaztepe'de bazı pithoslar büyük blok taşlarla dikdörtgen bir mimari düzenlemeyle çevrilmiş, blokların iç kısmı ve pithosun üstü küçük moloz taşlarla doldurularak bir döşeme oluşturulmuştur. Pitane ve Bayraklı pithoslarının düzenlemelerine yönelik veri bulunmamaktadır.

Benzer bir durum oda ve tholos mezarlar için de söz konusudur. Beşiktepe'de megaron planlı oda mezarlar görülürken, Panzaztepe örneği kare planlı, stomion ve dromosludur. Baklatepe ve Miletos'da dromuslu, dikdörtgen formlu mezar odaları şeklindedir. Ancak Miletos örnekleri kayalara yapılmışken, Baklatepe örneği toprağa yapılmış duvarları taş örgülü bir mezardır. Tholos mezarlardan Panaztepe ve Kolophon örneklerinde benzer bir mimari söz konusuyken, Ayasuluk örneklerinde dromosa ait bulgulara rastlanmamıştır. Yine Kolophon ve Panaztepe örneklerinde taş örgüye dayalı bir mimari düzenleme söz konusuyken, Ayasuluk örnekleri yumuşak dokulu kayanın oyulmasıyla oluşturulmuş mezarlardır.

Mezarlarda mimari açıdan farklılıklara karşın bazı mezar türlerinde kullanılan kap formu açısından benzerlikler bulunur. Troia, Beşiktepe ve Panaztepe'de tespit edilen kremasyon mezarlarda urne olarak çoğunlukla krater formunun tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanında bebek mezarı olarak kullanılan çömleklerin de neredeyse tamamı mutfak kaplarından oluşmaktadır. Sadece Selçuk örneğinde krater formunun kullanıldığı belirtilse de, bu mezarın kemiklerine yönelik bilgiler eksiktir. Her ne kadar bazı bilim adamları tarafından çömlek mezar olarak nitelendirilse de kap formu dikkate alındığında Selçuk örneğinin urne olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Diğer mezar türlerinden Beşiktepe ve Panaztepe'de açığa çıkarılan taş sandukalar ile sadece Panaztepe'de tespit edilen kutu ve kompozit mezarlar, işlenmemiş taş plakalar kullanılarak yapılmış mezarlar olup, yine taş plakalarla kapatılmışlardır.

Söz konusu merkezlerde açığa çıkarılan mezarlarda gerek Kuzeybatı Anadolu'nun genelinde, gerek yerleşimler bazında bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Sadece Beşiktepe mezarlığında birkaç istisna dışında pithoslarda güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu bir yön birliği saptanmasına karşın, diğer mezar türlerinde benzer bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir.

Belirlenen mezar grupları arasında özellikle Panaztepe'de içerdikleri çoklu gömülerle aile mezarı olarak değerlendirilen tholos mezarlarda Myken kapları, bunların yerli taklitleri, yerli üretim monokrom kaplar, bronz silahlar, alet ve kaplar, cam ve pişmiş topraktan boncuk taneleri, mühürler, fildişi aplik ve tarak gibi zengin buluntularla dikkat çekmektedir. Buluntular açısından ikinci sırada oda ve pithos mezarlar gelirken, hemen hemen hiçbir buluntu içermeyen çömlek mezarlar son sırada yer alır.

Beşiktepe, Panaztepe ve Baklatepe mezar buluntuları arasındaki Myken kapları ve bunların yerli taklitleri ile özellikle Panaztepe ve Beşiktepe'deki farklı türlerdeki mezarlar, kültürler arası bir etkileşimin varlığını göstermektedir. Benzer bir görüş daha önce Carstens tarafından Panaztepe örnekleri için dile getirilmiştir. Carstens'a göre mezar buluntuları, Panaztepe'de Mykenli yerleşimciler ile yerli halktan oluşan karma bir topluluğun bir arada yaşadığının göstergesidir[157].

[157] Carstens 2008, 67.

BÖLÜM 2: KUZEYBATI ANADOLU'NUN PROTOGEOMETRİK DÖNEM MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Troas, Aiolis ve İonia'da tespit edilen mezar ve nekropolisler kuzeyden güneye doğru coğrafik bir düzen içinde ortaya çıkarıldıkları kentlerin başlığı altında teker teker ele alınacaktır. Buna göre ilk sırada Troas'ın yer alması gerekirken, bölgede bu gün itibariyle Protogeometrik döneme tarihlenen her hangi bir mezarın bulunmayışından dolayı çalışmaya Aiolis bölgesinde tespit edilen mezarlarla başlanmıştır. Her ne kadar Tenedos adasında İ.Ö. 3. binlerin başlarına tarihlenen mezarlar bulunmuş olsa da şu ana kadar İ.Ö. 2. bin ve yukarıda da belirtildiği gibi tezin zamansal sınırı içinde yer alan Protogeometrik dönem mezarları tespit edilememiştir[158].

AİOLİS BÖLGESİ

Protogeometrik dönem mezarların tespit edildiği kuzeydeki ilk merkez Pitane'dir. Daha sonra Kyme ve bölgenin karşısında bulunan Lesbos Adasında açığa çıkarılan mezarlar Aiolis Bölgesi başlığı altında değerlendirilecektir.

PİTANE

Pitane'de tespit edilen Protogeometrik dönem mezar ile ilgili doğrudan yapılmış bir yayın bulunmamaktadır. Bu nedenle mezarın yeri ve ne şekilde yapıldığına dair bilgiler sunulmamıştır. Mezara yönelik yayınlanmış tek veri K. İren'in "*Dark Age Pottery From Southern Aeolis*" adlı makalesinde boyundan kulplu bir amphoranın urne olarak kullanıldığı şeklindedir[159]. İren, bu yayınında Attika'da boyundan kulplu amphoraların Protogeometrik dönemde erkekler için urne kabı olarak kullanıldığını, ancak Aiolis Bölgesi için böyle bir genelleme yapmanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Zira Pitane'de şimdiye kadar Protogeometrik döneme ait bir nekropolis tespit edilememiştir. Buna rağmen söz konusu mezar en azından bu dönemde kremasyon uygulamasının varlığını göstermesi açısından önemlidir.

[158] Tenedos'da Erken Tunç Çağı'na tarihlenen mezarlar için bkz. Sevinç 1994, 314, Res. 10; Sevinç 1995, 115, Res. 20.
[159] İren 2008a, 32, Fig. 2.3, no:6, Fig.2.5, no: 4.

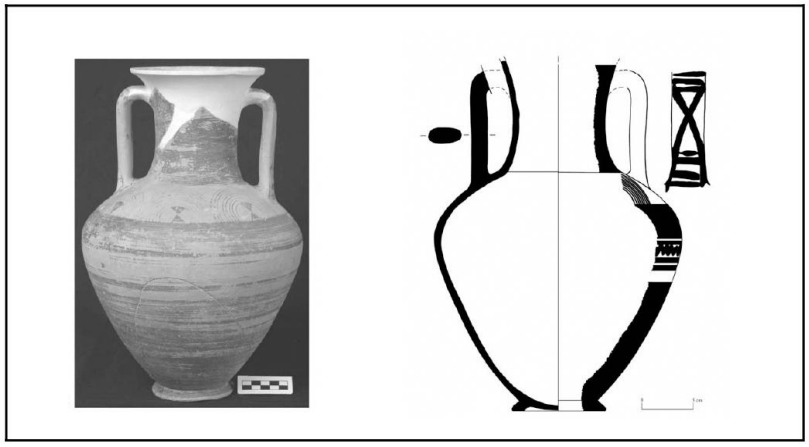

Resim 27. Pitane, amphora urne (İren 2008a, Fig. 2.3, no:6, Fig.2.5, no. 4).

KYME

Pitane'de olduğu gibi mezarın yeri ve yapılışı ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Bu mezar ait kısıtlı veriler yine İren'in yukarıda ismi verilen yayından gelmektedir. İren, mezarın 2000 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi'nin gerçekleştirdiği kurtarma kazısında açığa çıkarıldığını ve urne olarak gri tek renkli bir kraterin kullanıldığını belirtir. Ayrıca Güney Aiolis'de Geç Bronz Çağdan Erken Demir Çağa devam eden bir form olarak değerlendirdiği kraterlerin, özellikle gri tek renkli örneklerin urne olarak kullanıldığına dikkat çeker[160]. İren'in bu tespiti, çalışmanın ilk bölümünde değerlendirilen Troia ve Beşiktepe urneleri arasında krater formunun en çok tercih edilen kap formu olduğu tespitiyle de örtüşmektedir.

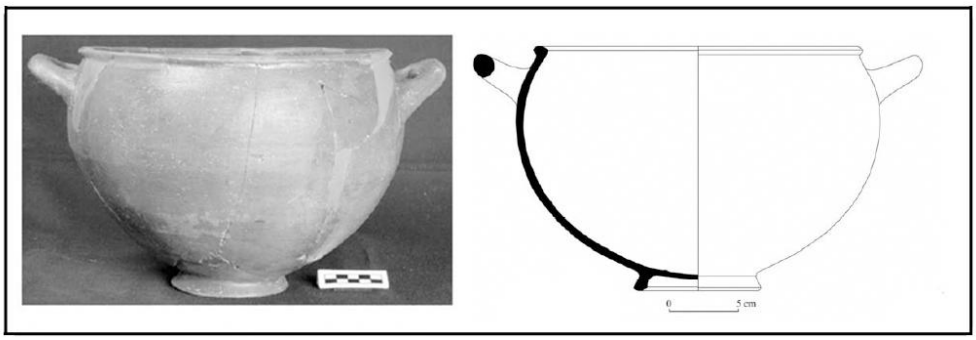

Resim 28. Kyme ele geçen urne kabı Protogeometrik dönem krater. (İren 2008a, Fig. 2.3, no:1, Fig.2.5, no: 1)

LESBOS

Lesbos Adası yerleşimlerinden Mytilene ve Pyrrha'da Protogeometrik döneme tarihlenen birer mezar tespit edilmiştir. Ancak Mytilene'de belirlenen mezarın sadece var olduğu belirtilmiş ve hakkında bilgi verilmemiştir[161]. Pyrrha'da ortaya çıkarılan örnek ise bir çocuğa aittir ve gömü kabı olarak bir hydria kullanılmıştır. Kabın içinde iki parça demir

[160] İren 2008a, 31.
[161] Spencer 1995, 279.

mızrak ucu, çevresinde ise gri seramik parçaları ele geçmiştir[162]. Bu sınırlı bilgiler dışında mezarların yeri, kentle ilişkisi ve yapılışı şekli ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır.

İONİA BÖLGESİ

Bölge yerleşimleri içinde özellikle Klazomenai'da son dönemlerde gerçekleştirilen kazılarla, İonia'da nekropolis olarak değerlendirilebilecek bir Protogeometrik dönem nekropolisi ortaya çıkarılmıştır. Klazomenai haricinde Teos ve Miletos'da belirlenmiş birer mezar ile Melie ve Khios Adası'ndaki mezarlar bu bölümde ele alınacaktır.

KLAZOMENAİ

Klazomenai'da 2009 yılına kadar gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Protogeometrik döneme ait Hamdi Balaban Tarlası (HBT), Liman Tepe Höyüğü (LMT), Kaya Elmalı Tarlası (KET) Sektörlerinde çok sayıda mezar ortaya çıkaılmıştır[163]. Bunların dışında Yıldıztepe'nin güney yamaçlarında bu döneme ilişkin yalnızca bir mezara rastlanmıştır.

Hamdi Balaban Tarlası (HBT) Sektörü Protogeometrik Dönem Mezarları

Protogeometrik dönem mezarlarının yoğun olarak tespit edildiği ilk alan, HBT sektörüdür. Alanda 2009 yılı itibariyle açığa çıkarılan Protogeometrik dönem mezar sayısı yirmi yedidir. Bu mezarların altısı pithos, yedisi kaba hamurlu yemek kapları, üçü amphora, biri hydria, beşi taş sanduka, ikisi kremasyon ve üçü basit toprak mezar şeklindedir[164].

Pithos Mezarlar

Pithos mezarlardan ikisi HBT Sektörü 2005 yılı kazı sezonunda, savunma sistemi ve kent kapısı çalışmalarında açığa çıkarılmıştır. Açma 4 olarak adlandırılan çalışma alanında ve sur duvarının güney kanat dolgusu kazılarında rastlanan pithoslar toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir[165]. Tahrip edilmiş iki pithosun çevresinde Geç Protogeometrik döneme tarihlenen çok sayıda seramik parçası bulunmuştur. Pithosun içinden ise *in-situ* olarak sadece az sayıda kemik parçası ele geçmiştir[166]. Mezarlar Geç Protogeometrik döneme tarihlendirilmiştir[167].

Klazomenai 2007 yılı çalışmalarında tespit edilen diğer iki pithos mezar (Mezar 20-21), ana kayaya oyularak açılmış iki yatağın içine yatay olarak yerleştirilmiştir[168]. Pithoslardan 21 no.lu olanı ağız kısmı güney gelecek şekilde toprağa kuzey-güney doğrultulu

[162] Spencer 1995, 281.
[163] Ulusoy 2010, 3, 10-11.
[164] Ulusoy 2010, 16-17.
[165] Bakır et al 2007, 190.
[166] Bakır et al 2007, 190.
[167] Ulusoy 2010, 11-12, Pl. 7a-b.
[168] Ersoy et al 2009, 236, Res. 5-6.

yatırılmıştır. İçinde bir yetişkine ait iskelet ile skyphosa ait parçalar ele geçmiştir. Mezar, skyphos yardımıyla Geç Protogeometrik döneme tarihlenmiştir[169]. Söz konusu pithoslardan 20 no.lu örnek ise Geometrik döneme ait olup, Klazomenai Geometrik dönem mezarları bölümünde ele alınacaktır.

HBT sektöründe Protogeometrik döneme ait diğer pithosları 31, 38 ve 39 no.lu örnekler oluşturur. 31 no.lu örnek toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. İçinde başı doğuda yer alan bir yetişkin birey ile iki kase, bir oinokhoe ve bir küçük amphoradan oluşan mezar hediyeleri bulunmaktadır[170]. Diğer pithoslardan 38 no.lu olanı ağız güneye gelecek şekilde kuzey-güney doğrultulu, 39 no.lu olanı ise doğu batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Her ikisi de çocuk bireyler için kullanılmıştır. Buluntu yönünden dönemin diğer mezarlarına göre zengin sayılabilecek bu mezarlardan 38 no.lu örnekte yonca ağızlı küçük bir oinokhoe, bir kase, bronz astragalos, bronz bir bilezik, iki konik ayak parçası ve bir kapalı kap ele geçmiştir. 39 no.lu pithosta ise mezar hediyeleri iki kase, küçük bir olpe, küçük kapalı bir kap ve bir bronz yüzükten oluşturur[171].

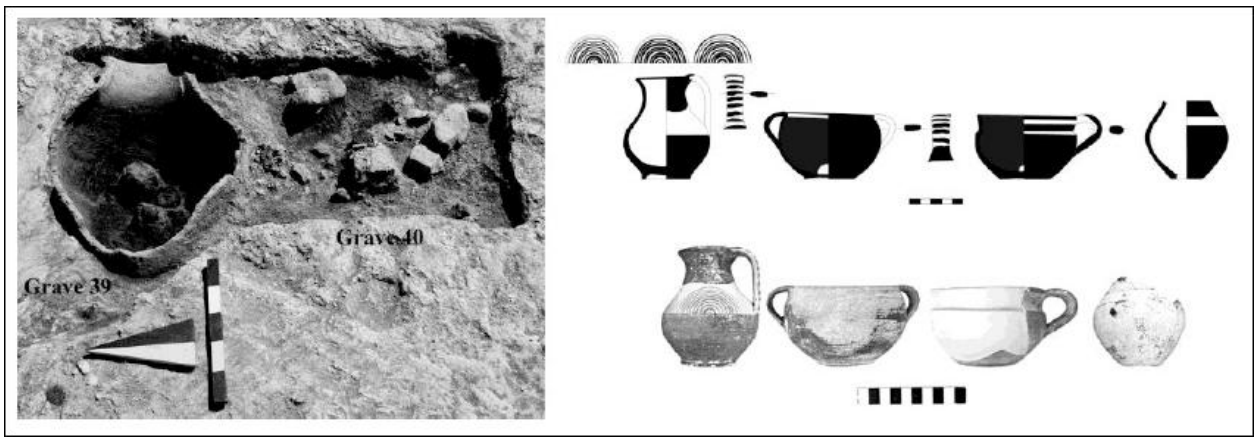

Resim 29. 39 no.lu pithos mezar ve buluntuları (Ersoy et al. 2011, Res. 7).

Protogeometrik dönem pithos mezarlarda standart bir yön birliği bulunmamaktadır. Dördü doğu-batı, bir kuzey-güney ve biri de kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yatırılmıştır. Hem yetişkin hem de çocuk bireyler için kullanılmış pithosların dördünde yetişkin, ikisinde çocuk birey tespit edilmiştir.

Kremasyon Mezarlar

HBT sektöründe biri (24 no.lu mezar) 2007 yılında, diğeri (40 no.lu mezar) 2009 yılında olmak üzere iki kremasyon mezar tespit edilmiştir. Bunlardan 24 no.lu örnek ana

[169] Ulusoy 2010, 13, Pl. 10a.
[170] Ulusoy 2010, 15, Pl. 14a; Ersoy et al 2011, 172.
[171] Ulusoy 2010, 15-16, Pl. 17a; Ersoy et al 2011, 170, Res. 2 (38 no.lu pithos), 173-174, Res. 7 (39 no.lu pithos).

kayaya açılan 1.00 x 1.50 m. ölçülerinde dikdörtgen formlu ve iç kısmı basamaklı bir çukurda yer almaktadır[172]. Çukurun içinde yanmış insan kemikleri, yoğun bir kül ve karbon tabakasıyla birlikte bronz bir fibula tespit edilmiştir[173].

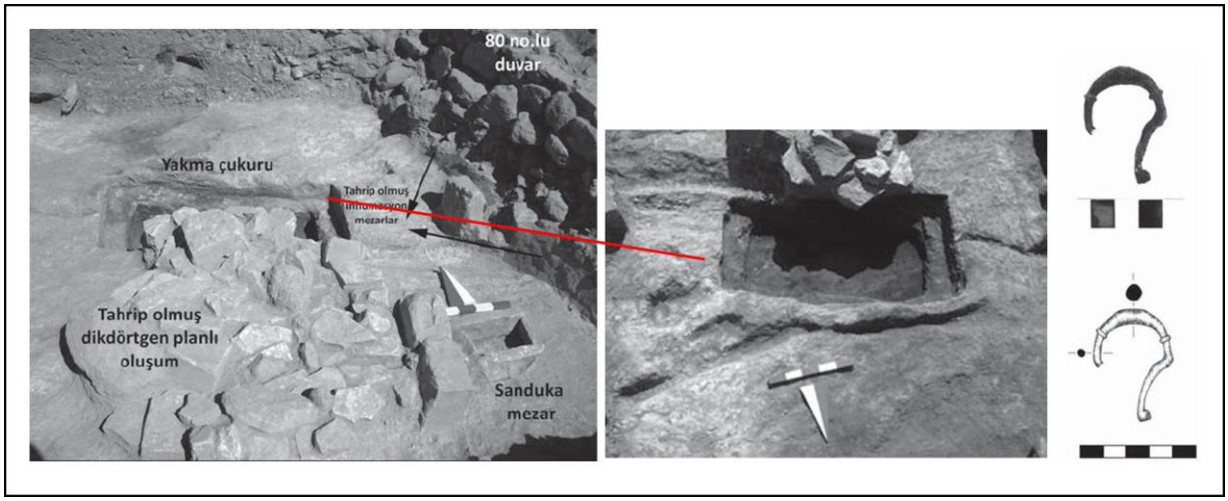

Resim 30. 24 no.lu kremasyon mezar ve buluntusu bronz fibula (Ersoy et al. 2009, Res.9).

40 no.lu diğer kremasyon mezar, 24 no.lu örnek gibi ana kayaya açılmış bir çukur içinde yer alır. 24 no.lu örneğe göre daha sığı olan bu çukur 1.72 x 0.92 m. ölçülerinde olup, 39 no.lu pithos mezar tarafından kısmen tahrip edilmiştir[174]. Mezar içinden yanık kemik ve karbon dışında buluntu ele geçmemiştir.

Geç Protogeometrik döneme tarihlenen 24 ve 40 no.lu kremasyon mezarların ikisinde de yetişkin bireylere ait iskelet kalıntısı tespit edilmiştir[175]. Bu veriler en azından Geç Protogeometrik dönemde yetişkin bireyler için inhumasyon tarzında yapılmış pithos ve basit toprak mezarların yanında kremasyon uygulamasının da yapıldığını ortaya koymaktadır. Yetişkin bireylere yönelik bu uygulama, Klazomenai nekropolislerinde İ.Ö. 600 dolaylarına kadar devam etmiştir.

Klazomenai kremasyonlarının benzerleri olabilecek gömüler Lefkandi'de açığa çıkarılmıştır. Klazomenai'da kayalara oyulmuş sığ çukurlarda gerçekleştirilen kremasyonlar, Lefkandi'de yine kayaya oyulmuş ve derinlikleri 0.10 m. ile 1.80 m. arasında değişen çukurlarda yapılmıştır. Bu tarzda yapılmış ve Protogeometrik döneme tarihlenmiş yaklaşık seksen mezar Lefkandi nekropolislerinde belirlenmiştir [176].

[172] Ersoy et al 2009, 240, Res. 9; Ulusoy 2010, 13, Pl. 10b.
[173] Ersoy et al 2009, 240, Res. 9.
[174] Ersoy et al 2011, 173-174, Res. 7; Ulusoy 2010, 16.
[175] Ulusoy 2010, 13, 16.
[176] Popham et al 1980, 200, 209.

Sanduka Mezarlar

HBT sektöründe 2009 yılı itibariyle tespit edilen taş sanduka mezar sayısı beştir. Sandukalar kabaca düzeltilmiş plaka taşlardan yapılmış ve yine plaka taşlarla kapatılmıştır. Dördü bebek biri çocuk gömüsü içeren sandukalardan sadece birinde (35 no.lu mezar) küçük bir oinokhoe ele geçmiştir[177]. Mezarlarda yön birliği yoktur. Üçü doğu-batı, biri kuzey-güney ve biri de kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yerleştirilmiştir.

Mezar buluntusu tespit edilen 35 no.lu sanduka, 0.78 x 0.43 m. ölçülerinde olup, sandukanın batı uzun kenarı kısmen tahrip edilmiştir. Üzeri plaka taşlarla kapatılan sandukada bir bebek iskeleti ile Geç Protogeometrik döneme tarihlenen bir oinokhoe ele geçmiştir[178].

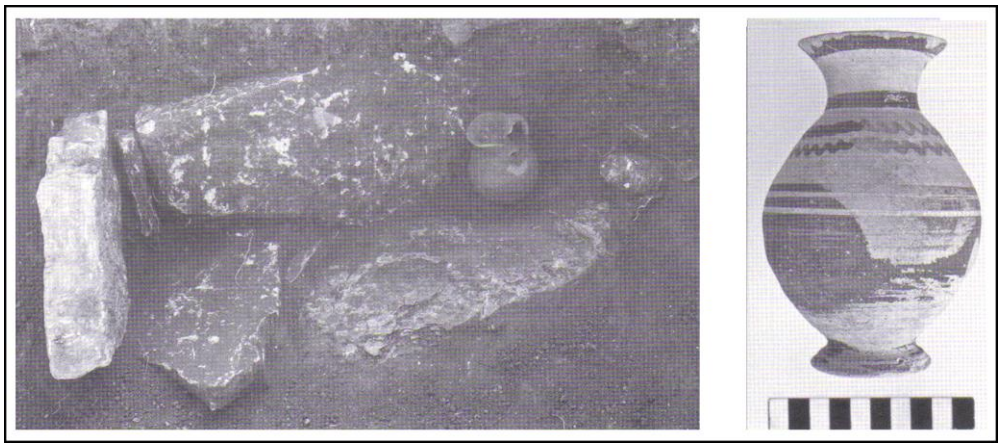

Resim 31. 35 no.lu taş sanduka mezar ve buluntusu (Ersoy et al. 2011, Res. 13).

Amphora, Hydria ve Mutfak kaplarından Oluşan Mezarlar

HBT sektöründe üç amphora, bir hydria ve yedi mutfak kabından oluşan toplam on bir mezar ortaya çıkarılmıştır. Kaplar yön birliği gözetmeksizin toprağa yatay yerleştirilmişlerdir. Genellikle ağız bölümleri bir taş ile kapatılmış ve bazı örneklerde kabın etrafı taşlarla çevrilmiştir[179]. Kapların tümü bebek gömüleri için kullanılmış olup, içlerinden kemik dışında hiçbir mezar buluntusu ele geçmemiştir[180].

[177] Ulusoy 2010, 15, Pl. 16a; Ersoy et al 2011, 176, Res. 13.
[178] Ersoy et al 2011, 176, Res. 13.
[179] Ersoy et al 2009, 237-238, Res. 6.
[180] HBT sektörü Protogeometrik dönem amphora, hydria ve mutfak kaplarından oluşan mezarlar için bkz. Ulusoy 2010, 122-123, Tablo 4.

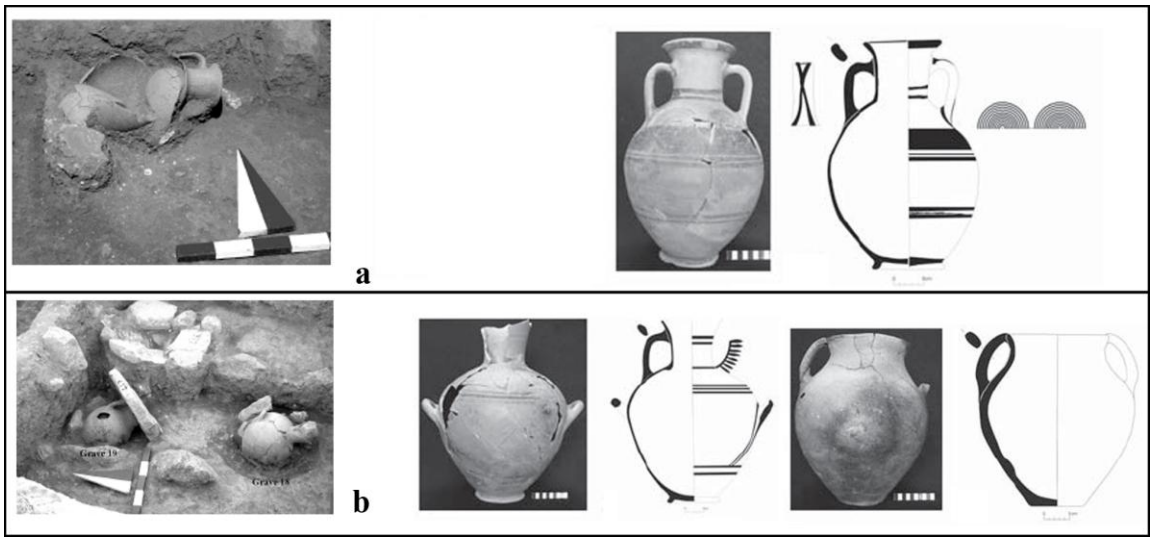

Resim 32. a- 17 no.lu amphora mezar, b- 18 no.lu hydria ve 19 no.lu mutfak kabı (Ersoy et al., 2009, Res. 6; Ulusoy 2010, Pl. 8a-b).

Basit Toprak Mezarlar

HBT Sektörü Protogeometrik dönem mezarların son grubunu basit toprak mezarlar oluşturur. Açığa çıkarılan üç mezardan ikisi yetişkin, biri bebek gömüsü içermektedir. Söz konusu mezarlardan yetişkin bir bireye ait olan 26.2 no.lu basit toprak gömü, bir amphora (26.1) ve bir mutfak kabından (26.3) oluşan iki bebek mezarı ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. Bu mezar grubunun etrafı bir taş duvarla çevrilmiş olup, bunun bir aile mezarı olabileceği belirtilmiştir[181].

Yetişkin bir bireyin yer aldığı 32 no.lu başka bir basit toprak mezarda bireyin üzeri pithos parçaları ile kapatılmıştır[182].

Liman Tepe Höyüğü ve Kaya Elmalı Tarlası Sektörleri Protogeometrik Dönem Mezarları

Protogeometrik mezarların ortaya çıkarıldığı diğer alan Klazomenai kentinin prehistorik dönem iskanlarının bulunduğu Liman Tepe Höyüğü ve Kaya Elmalı Tarlası Sektörüdür. Söz konusu alanlarda mezarlara ait ilk bulgular Limatepe kazı ekibi tarafından 1993 yılında bulunmuş bir taş sandukadır. Geç Tunç Çağı sur duvarının dışında tespit edilen mezar 0.46 m. uzunluğunda plaka taşlardan yapılmıştır. İçinde hoker tarzında güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu yerleştirilmiş bir çocuk iskeleti yer almaktadır[183]. Aynı alanda 1997 yılı çalışmalarında üç taş sanduka iki çömlek mezardan oluşan beş gömü tespit edilmiştir[184]. Bu

[181] Ulusoy 210, 14-15, Pl. 11b, 12b (amphora), Pl. 12a (basit toprak mezar), Pl. 12b (mutfak kabı). Attika, Nea İonia'da daire şeklinde taşlarla çevrilmiş bir alanda üç urne, iki kremasyon mezarla birlikte inhumasyon çocuk gömüsü içeren iki taş sanduka belirlenmiş ve aile mezarı olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Smithson 1961, 153.
[182] Ersoy et al 2011, 172.
[183] Erkanal-Günel 1995, 273.
[184] Erkanal 1999, 327, Res. 3-4 (çömlek mezarlar).

mezarlar tezin İ.Ö. 2. yılın ikinci yarısına ait mezarların değerlendirildiği birinci bölümde ele alınmıştır.

Hydria Mezar

Liman Tepe'de höyüğün güneyinde çöken açma kesiti içinde çok kırıklı bir hydria ele geçmiştir[185]. Hydrianın yanında her hangi bir mezar buluntusuna ve iskelet kalıntısına rastlanmamıştır. Ancak restorasyon sonrasında tümlen ve 0.50 m. yüksekliğindeki hydrianın olasılıkla mezar olduğu üzerinde durulmuştur[186]. Hydria, Liman Tepe kazı ekibi tarafından İ.Ö. 10. yüzyıla, Klazomenai kazı ekibi tarafından Orta veya Geç Protogeometrik dönem tarihlenmiştir[187].

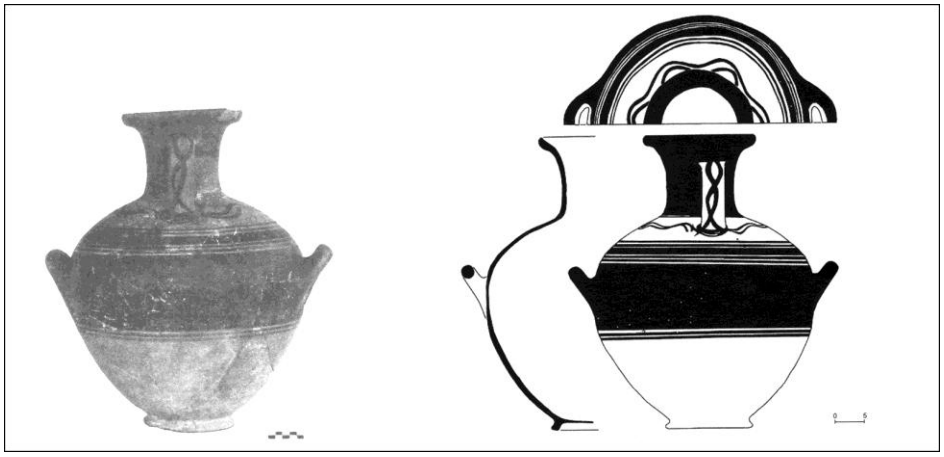

Resim 33. Protogeometrik Hydria mezar (Erkanal 2000, Res. 2; Aytaçlar 2004, Fig. 6.1).

Pithos Mezar

Pithos mezar, Protogeometrik dönem apsidal yapının yaklaşık 10 m. kuzeydoğusunda açığa çıkarılmıştır. Pithos, ağız bölümü doğuya gelecek şekilde doğu-batı doğrultulu ve yatay olarak toprağa yerleştirilmiştir. Bir taş plaka ile ağzı kapatılan pithos, 6-12 aylık bir bebek için mezar kabı olarak kullanılmıştır[188]. İçinden ele geçen bir oinokhoe, tek kulplu iki fincan ve tek kulplu bir sürahi yardımıyla mezar, İ.Ö. 10. yüzyılın sonları 9. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir[189].

[185] Erkanal 2000, 253, Res. 2.
[186] Bakır et al 2001, 32.
[187] Lima Tepe için bkz. Erkanal 2000, 253; Klazomenai için bkz. Bakır et al 2001, 32.
[188] Bakır et al 2001, 32, Res. 6 (pithos), Res. 7 (oinokhoe); Aytaçlar 2004, 27-28, Fig. 13-14; Ulusoy 2010, 19, Pl. 3b, Pl. 4a.
[189] Aytaçlar 2004, 27.

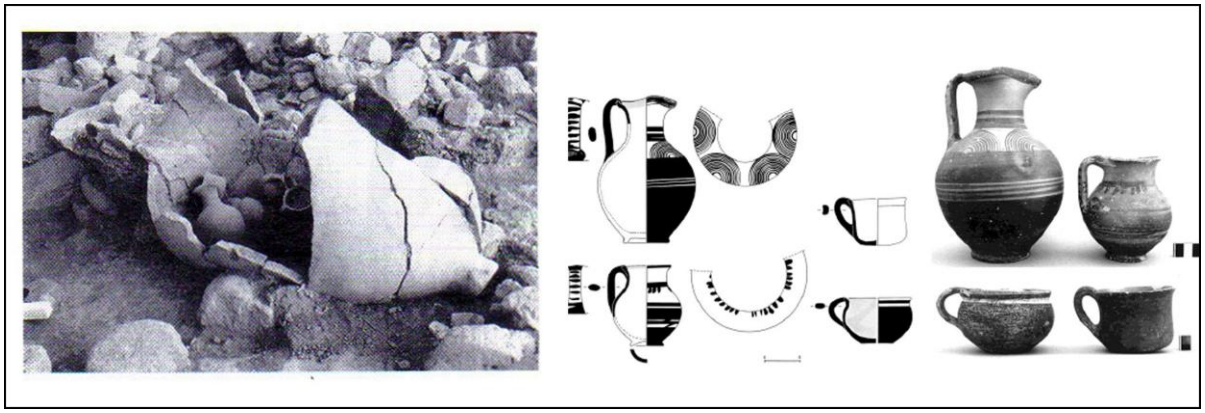

Resim 34 Protogeometrik pithos mezar (Aytaçlar 2004, Fig. 13; Ulusoy 2010, Pl. 4a).

Taş Sanduka Mezar

Liman Tepe Kazı ekibinin açığa çıkardığı yukarıdaki örnekler dışında Klazomenai ekibi tarafından Kaya Elmalı Sektör olarak isimendirilen alanda 1999 yılında bir pithos ve 2002 yılında bir sanduka mezar açığa çıkarılmıştır[190]. Sanduka mezar, İ.Ö. 8 yüzyıla tarihlendirilebilecek bir taban dolgusunun altından kısmen tahrip olmuş bir şekilde ortaya çıkarılmıştır[191]. Uzunluğu 0.95 m. olan sandukanın genişliği 0.46 m.dir. Mezarın yapımında işlenmemiş dik levha taşlar kullanılmış, üstü ise tek parça kireçtaşı plaka ile kapatılmıştır[192]. Sanduka dışardan moloz taşlarla desteklenmiştir. İçinden yaklaşık 9 aylık bir bebeğin iskeleti ve Geç Protogeometrik döneme tarihlendirilen yüksek ayaklı bir skyphos ele geçmiştir[193].

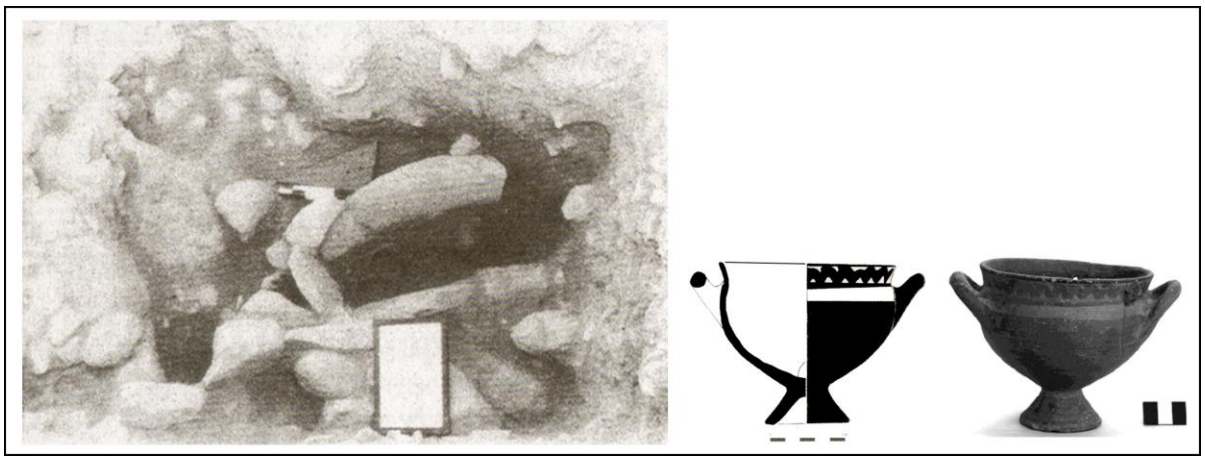

Resim 35. Protogeometrik sanduka mezar (Bakır et al. 2004, Res. 3; Ulusoy 2010, Pl. 4b).

Liman Tepe Höyüğü ve Kaya Elmalı Tarlası Sektörü'nde tespit edilen Protogeometrik mezar sayısı altıdır. Bu mezarlardan beşi bebek gömüleri için kullanılmış sandukalardır. Sandukaların tümü güneydoğu-kuzeybatı doğrultuludur. Altıncı mezar yukarıda sözü edilen

[190] Bakır et al 2001, 32; Bakır et al 2004, 103.
[191] Bakır et al 2004, 103, Res. 3.
[192] Bakır et al 2004, 103.
[193] Bakır et al 2004, 103.

pithos mezardır[194]. Bu sektörün sanduka ve pithos dışındaki diğer gömülerden herhangi bir mezar buluntusu ele geçmemiştir.

Liman Tepe Höyüğü ve Kaya Elmalı sektörlerindeki bebek ve çocuk mezarları Protogeometrik dönemde yerleşim alanı içinde de gömülerin yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Zira HBT sektöründe yerleşim dışında yer alan gömü alanında bebek, çocuk ve yetişkin bireyler aynı alanda bir arada bulunmaktadır. Bu durum aynı dönemde gömlerin hem yerleşim alanı içine hem de dışına yapılabildiğini gösterirken, yerleşim dışındaki gömülerin sayıca çokluğu, gömü alanı olarak daha çok yerleşimin dışı kısımlarının tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Yıldıztepe Protogeometrik Dönem Mezarı

Klazomenai kentinde Protogeometrik mezarın ele geçtiği diğer alan Yıldıztepe Nekropolisi'nin yer aldığı tepenin güney yamacıdır. Burada urne olarak kullanılmış bir amphora açığa çıkarılmıştır. Söz konusu amphora İ.Ö. 10. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[195].

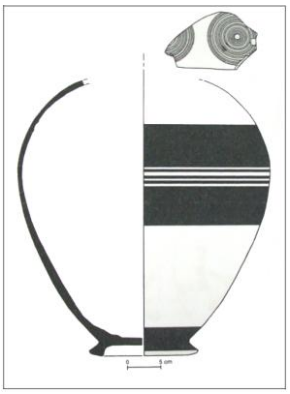

Resim 36. Protogeometrik amphora mezar (Aytaçlar 2004, 27, Fig.12).

TEOS

Teos antik yerleşiminde 1962-1965 yılları arasında Y. Boysal ve B. Öğün tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş ve kentin Protogeometrik dönemden Roma dönemine kadar yerleşim gördüğünü ortaya koyan bulugulara rastlanmıştır[196]. Söz konusu bulgulardan biri Protogeometrik döbneme ait bir mezardır. Mezar, 1963 yılı kazı sezonunda tiyatronun yaklaşık 100 m. kadar güneyinde bulunan Hellenistik dönem seramik çöplüklerine ait kuyulardan birinin dibinde açığa çıkarılmıştır. İnhumasyon tarzında yapılmış mezar, bir

[194] Ulusoy 2010, 19.
[195] Aytaçlar 2004, 26, Fig. 12; Hürmüzlü 2003, 241, dipnot 88; Güngör 2006, 53.
[196] Boysal-Öğün 1963, 13; Boysal 1963, 6.

bebeğe aittir ve gömü kabı olarak bir amphora kullanılmıştır[197]. Mezarla ilgili veriler bununla sınırlıdır.

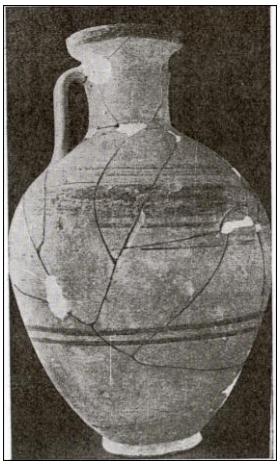

Resim. 37. Protogeometrik amphora mezar (Öğün 1964, Res.9).

MELİE

Melie antik kenti, Aydın İli, Kuşadası İlçesinin yaklaşık 25 km. güneyinde bulunan Güzelçamlı Beldesi sınırları içinde yer alır. Kentin yerleşim alanı antik dönemde ismi Mykale Dağı olan modern ismiyle Samsun Dağı'nın kuzeye bakan yamaçlarında konumlanmıştır. Kentin nekropolisine ait ilk bulgular, Güzelçamlı Beldesi'nin yakınlarında bulunan Kaletepe'nin kayaklık kuzeydoğu yamaçlarından gelmiştir[198]. Bu alanda 1880'li yıllarda bölgede yaşayan Rum köylüler tarafından Protogeometrik döneme ait bazı kaplar bulunmuştur[199]. F. Winter tarafından bu kaplar yayınlanmış olsa da ilk kazılar 1897 yılında T. Wiegand tarafından yapılır. Daha sonraları 1958 'de G. Kleiner, K. Hommel ve W. Müller-Wiener alanda kazı çalışmaları gerçekleştirmiş ve nekropolise ait veriler K. Hommel tarafından yayınlanmıştır[200].

Nekropolise ait ikinci bulgular 1958 yılında Kaletepe'nin Güney yamaçlarındaki kayalık alanda gerçekleştirilen kazılarda belirlenmiştir. İki kaya kütlesi arasında kuyu şeklinde, kısmen insan eliyle düzeltilmiş bir yarıkta bazı kemik ve seramik parçalarının bulunduğu bir mezar tespit edilmiştir[201]. Daha sonra bu alanın batısında yamacın daha yüksek bir kısmında yine kayalara oyulmuş şekilde altı mezar daha belirlenmiştir. Mezarların içinde kemik, pişmiş toprak plaka parçaları ve bir örnekte bir pithosa ait ağız parçası ele geçmiştir[202].

[197] Öğün 1964, 17, Res. 9. Mezar E Çukuru olarak adlandırılan alandaki kuyuda bulunmuştur.
[198] Hommel 1967, 161.
[199] Hommel 1967, 161, Abb. 102.
[200] Hommel 1967, 161.
[201] Hommel 1967, 162, Abb. 41-42.
[202] Hommel 1967, 162, Abb. 103a, Taf 9 c (pithos), Taf. 9 d (seramik parçaları).

Diğer bulgular alanın kuzey-batısında toprak zemin içinde, yaklaşık 1 m. derinlikte bulunan az sayıdaki kemik ve seramik parçası ile bu alanın üst kısmında dik bir kayanın üstündeki oyuklarda, ince bir kum tabakası içinde bulunan kemik ve seramik parçalarından oluşur[203].

Mezarlarda ele geçen pişmiş toprak plaka ve pithos parçalarından hareketle, mezarların pişmiş toprak plakalarla kaplandığı, pithosların kremasyona ait küllerin muhafazası için kullanıldığı ve pithosların kuyu şeklinde oyulmuş kayalara yerleştirildiğine kanaat getirilmiştir[204]. Ayrıca bu mezarların benzerleri olarak Karia Bölgesi yerleşimlerinde Asarlık'ta açığa çıkarılan ve içlerinde kremasyona ait kalıntıların bulunduğu pithosların yer aldığı kuyu mezarlar verilmiştir. Asarlık örneklerinin içten, pişmiş toprak plakalarla kaplı olduğu belirtilerek bunlardan Geometrik döneme ait olan Mezar D örnek gösterilmiştir[205]. Ancak Hommel'in örnek gösterdiği Asarlık D mezarı dromoslu bir oda mezar şeklindedir. Mezar odasında eşit ölçülerde dikdörtgen şeklindeki oyuklarda üç mezar yer alır ve bu mezarların içi pişmiş toprak plakalarla kaplanmıştır. Mezarların içinden büyük boyutlu kaplara ait seramik parçaları, bir kyliks parçası, demir silah parçası ele geçmiştir[206]. Mezarların kuyu şeklinde oluşları Melie örnekleriyle paralellik gösterir. Ancak Hommel'in anlatımlarında Melie mezarlarında dromoslu oda mezar örnekleri bulunmamaktadır. Buna karşın kayalara oyulmuş kuyu mezarların yoğunlukta olduğu merkezlerin başında Lefkandi gelmektedir. Lefkandi'nin Palia Pervolia ve Toumba nekropolislerinde yaygın gömü şekli olan kuyu mezarlardan Lefkandi'nin diğer nekropolisleri olan Skoubris ve Doğu nekropolislerinde üçer örnek tespit edilmiştir[207]. Ancak Toumba Nekropolisi'nde belirlenen iki örnek dışında bu mezar türü hem inhumasyon hem de birincil kremasyon gömüler için kullanılmıştır. Toumba'da Geç Protogeometrik dönem ve Sub Protogeometrik döneme tarihlenen iki kuyu içinde, urne olarak kullanılmış amphoralar tespit edilmiştir[208]. Yine Lefkandi nekropolislerinde uzunlukları 1.00-1.80 m., genişlikleri 0.50-1.00 m., derinlikleri 0.10 m. ile 1.80 m arasında değişen kayalara oyulmuş kremasyon çukurları bulunmaktadır[209]. Lefkandi örneklerinden özellikle içlerinde urnelerin bulunduğu kuyu mezarları ile, Hommel'in kremasyon içeren pithosların yer aldığını belirttiği Melie kuyu mezarları arasında benzerlik kurulabilir[210].

[203] Hommel 1976, 162.
[204] Hommel 1967, 164.
[205] Hommel 1967, 162, dipnot 447, s.164.
[206] Asarlık D mezarı için bkz. Paton 1887, 72, Fig. 14 (mezar planı), Fig. 15 (seramik parçası).
[207] Popham et al 1980, 198.
[208] Popham et al 1980, 200, 209.
[209] Popham et al 1980, 200.
[210] Hommel 1967, 164.

Melie'de 1880'li yıllarda Rum köylüler tarafından bulunan malzemeler dışında kazı çalışmalarında tam korunmuş *in situ* buluntularından söz edilemez. Bu nedenle yukarıda söz edilen mezarların kesin tarihi belirtilmemiştir. Bunun yerine mezar dışında çok sayıda Protogeometrik ve Geometrik dönem seramik parçasını ele geçtiği ve bunların arasında yer alan Geç Geometrik ve Subgeometrik parçalar yardımıyla nekropolisin İ.Ö. 700 dolaylarında hala kullanıldığı şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır[211].

MİLETOS

Miletos'da bugün itibariyle belirlenen tek Protogeometrik mezar Kazartepe üzerinde belirlenmiştir. Söz konusu mezar kremasyon kemikleri içeren bir urnedir. Mezar, Kutsal Cadde'nin yakınındaki Kazertepe'nin yamaçlarında 1909 yılında açığa çıkarılmıştır. Toprağa yerleştirilmiş urnenin içinde Protogeometrik döneme tarihlenen bir iğne ele geçmiştir[212]. Ne yazk ki mezarla ilgili bilgiler bunlarla sınırlıdır.

KHİOS

Khios'da belirlenmiş Protogeometrik mezar sayısı oldukça azdır. Bulardan biri Ayios Isidoros'da ortaya çıkarılmış bir pithoidamphoradır. İ.Ö. 9 yüzyılın ortalarına tarihlenen bu mezar inhumasyon gömü için kullanılmıştır. Mezarın içinden bir skyphos ve bir oinokhoenin yanı sıra formu belirtilmemiş biri tek kulplu diğeri kapalı iki kap daha ele geçmiştir[213]. Adanın diğer Protogeometrik mezarı Frangomachalas'da yer alır. Kaya yarığı içine bırakılmış bir gömü kabında kemiklerin yanı sıra, formu belirtilmemiş beş kap, bronzdan broş ve yüzükler ile burmalı altın bir tel ele geçmiştir[214].

[211] Hommel 1967, 163-164-167 Abb. 104-114 (Protogeometrik parçalar) Abb. 115-117 (Geometrik parçalar).
[212] Forbeck 2005, 56.
[213] Lemos 1997, 80.
[214] Touchais et al 1996, 1292-1293.

PROTOGEOMETRİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Çalışmanın coğrafi sınırlarını oluşturan Troas, Aiolis ve İonia bölgelerinde bu gün itibariyle Protogeometrik döneme tarihlenen mezarlar yalnızca Aiolis ve İonia bölgelerinde belirlenmiştir. Bu iki bölgenin yerleşimlerinde Klazomenai ve Melie dışında, diğer kentlerde ele geçen mezarların sayısı ikiyi geçmemektedir. Melie örnekleri de kötü korunduğu ve dönemleri tam olarak belirlenemediği için Klazomenai haricindeki yerleşimler için nekropolisten söz etmek mümkün değildir. Ayrıca, ele alınan üç bölgede de Myken sonrası Sub Myken, Erken ve Orta Protogeometrik dönemlere ait mezar ya da nekropolis alanının henüz tespit edilemediği de göz önüne alındığında, tezin ilk bölümünü oluşturan 2. bin yıldaki ölü gömme gelenekleri ile Protogeometrik dönem arasında kesintisiz bir veriye sahip olunmadığı görülür. Bununla birlikte Klazomenai'da Geç Protogeometrik döneme tarihlenen mezarlar dışında, ele alınan mezarlar için her ne kadar Protogeometrik tanımı yapılmış olsa da, dönemin hangi evresine ait olduklar belirtilmemiştir. Bu durum da detaylı bir karşılaştırmanın yapılmasına önemli bir engel oluşturmuştur.

Protogeometrik dönem mezarlarına yönelik bir diğer eksiklik Klazomenai ve Melie dışındaki merkezlerde yerleşim alanı ile nekropolis arasındaki ilişkinin belirlenememiş olmasıdır. Klazomenai HBT Sektöründe mezarlar Arkaik dönem sur duvarının altında, Kaya Elmalı Sektöründe ise Protogeometrik dönem apsidal yapının altında ve çevresinde belirlenmiştir. Veriler Klazomenai'da özellikle Kaya Elmalı Sektöründe mezarların yerleşim alanı içinde yer aldıklarını göstermektedir. Ancak mezarın tamamen bebek ve çocuk gömülerinden oluşması ve daha da önemlisi ana nekropolisin yerleşim dışında bulunması, bu mezarların ailenin tercihleri doğrultusunda yapılmış örnekler olduklarını düşündürmektedir. Muhtemelen çocuklarından ayrı düşmek istemeyen bazı ailelerin istekleri gömülerin yerleşim alanı içine yapılmasına neden olmuştur. Melie'de ise mezarlar bugünkü Kaletepe'nin kayalık yamaçlarında yerleşim alanı dışında yer alır. Yukarıda belirtildiği gibi, diğer merkezlere ait sınırlı bulgular bu tarz bir değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır.

Ayrıca mezarların yerleştirilmesinde genel anlamda bir yön birliği görülmemektedir. Zira Klazomenai haricinde bu tarz bir değerlendirme yapacak sayıda mezar da bulunmamaktadır. Eldeki verilerden Klazomenai Liman Tepe Höyüğü ve Kaya Elmalı Sektörlerinde belirlenen beş taş sanduka mezarın tümünde, güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu lokal bir yön birliğinden söz edilebilir.

Protogeometrik dönem mezarları incelendiğinde inhumasyon ve kremasyon tarzında yapılmış farklı türlerde mezarların varlığı görülür **(Tablo 2-3).** Kremasyon mezarlar, Kyme ve Pitane'de urneler, Klazomenai'da urne ve birincil kremasyonlarla temsil edilirken, Melie'de

kremasyon için kullanıldığı öne sürülen kuyu mezarlar tespit edilmiştir. İnhumasyon mezarlar ise pithos, taş sanduka, basit toprak mezarlar, pithoidamphora, amphora, hydria ve mutfak kaplarından oluşur.

Dönemin kremasyon gömülerini birincil ve ikincil tarzda yapılmış mezarların oluşturduğu görülür. Bunlardan iki örnekle temsil edilen birincil kremasyonların ikisi de Klazomenai HBT Sektöründe açığa çıkarılmıştır. İkincil örneklerin belirlendiği merkezlerden Klazomenai ve Pitane'de amphora, Kyme'de krater formu urne olarak kullanılmıştır. Melie'de ise kremasyonun türü belirsizdir. Her ne kadar bu döneme ilişkin mezar sayısı az olsa da, özellikle Klazomenai buluntuları, bu dönemde birincil ve ikincil kremasyonun uygulandığını ortaya koymaktadır. Yine Klazomenai'dan hareketle kremasyonun yetişkin bireylere uygulandığını söylemek mümkündür. Bu görüş Pitane, Kyme ve Melie'de kremasyona tabi tutulan bireylere ilişkin bilginin bulunmaması nedeniyle kesinlik kazanmamaktadır.

Protogeometrik dönemin inhumasyon gömüleri yukarıda belirtildiği gibi, pithos, taş sanduka, basit toprak ve farklı formlarda kapların içine yapılmış mezarlardan oluşmaktadır. Bu mezar gruplarından Klazomenai HBT Sektörü'nde belirlenen pithos ve basit toprak mezarlar, hem yetişkin hem de çocuk bireyler için, diğer mezar türleri Klazomenai dahil tüm merkezlerde bebek ve çocuk bireyler için kullanılmıştır. Eldeki veriler dönem için genelleme yapmak için yeterli görünmese de en azından Klazomenai için Protogeometrik dönemde yetişkinlere yönelik inhumasyon ve kremasyon uygulamalarının bir arada yapıldığı söylenebilir.

Protogeometrik dönemde 2. Binyıl'ın mezar türlerinden pithos, taş sanduka, basit toprak mezar, kap içine yapılmış bebek/çocuk gömüleri ve urnelerden oluşan ikincil kremasyonlar varlığını sürdürürken oda ve tholos mezarların ortadan kalktığı belirlenmiştir. Ayrıca kremasyon uygulamalarında ikincil örneklerin yanına birincil örneklerin de eklendiği, 2. bin yılın tercih edilen urne formu olan krater kabının Kyme'de tespit edilen bir örnekte hala kullanıldığı, Pitane ve Klazomenai'da açığa çıkarılan amphoralarla formun çeşitlendiği belirlenmiştir.

Dönemin mezarlarında buluntu sayısı oldukça azdır. Klazomenai'da pithoslar, diğer mezar türlerine göre içerdikleri pişmiş torak kaplar ile bronzdan yapılmış astragalos, yüzük ve bilezik gibi buluntularla nispeten daha zengin mezarlar olarak öne çıkar. Ancak bu dönemin hiçbir mezar türünde 2. bin yıl tholos mezarlarında olduğu gibi farklı malzemelerden yapılmış zengin buluntulardan söz edilemez.

BÖLÜM 3: KUZEYBATI ANADOLU'NUN GEOMETRİK DÖNEM MEZAR VE NEKROPOLİSLERİ

Kuzeybatı Anadolu'da Protogeometrik dönem mezarlar Aiolis ve İonia'da belirlenmişken Geometrik döneme ait mezarlar, Troas'da dahil olmak üzere her üç bölgede de tespit edilmiştir. Ancak Protogeometrik dönemde olduğu gibi bu bölgelerde de açığa çıkarılan Geometrik dönem mezarlarının neredeyse tümü Geç Geometrik döneme tarihlenmiştir. Kesin olarak tarihlenmeyen örnekler için de Geometrik dönem ibaresi kullanılmıştır. Bu nedenle Geometrik dönemin erken ve orta evrelerine ait kesin tarihlenmiş mezar bugün itibariyle belirlenememiştir.

TROAS BÖLGESİ

Troas Bölgesi yerleşimlerinde Protogeometrik döneme ait mezar veya mezarlık alanı bulunmazken, Tenedos, Neandria ve Antandros'da Geç Geometrik döneme ait mezarlar açığa çıkarılmıştır. Bu yerleşimlerde Geç Geometrik evre bugün itibariyle Neandreia'da iki, Antandros'da iki, Tenedos Nekropolisi'nde altı sanduka ve üç urneden oluşan toplam dokuz örnekle temsil edilir.

TENEDOS

Tenedos Nekropolisi'nde 1992 yılında N. Sevinç başkanlığında Çanakkale Müzesi'nin gerçekleştirdiği kurtarma kazılarında aralarında amphora ve pithosların da bulunduğu ancak çoğunluğunu sandukaların oluşturduğu mezarlar açığa çıkarılmıştır[215]. Antik kent yerleşiminin yer aldığı tepenin yamacında yer alan bu mezarların üzerinde yamaçtan akan toprak nedeniyle yaklaşık 2.5-3 metrelik bir dolgu oluşmuştur[216].

Taş Sanduka Mezarlar

Tenedos Nekropolisi'nin Geç Geometrik dönem mezarlarını oluşturan altı sanduka bu dolgunun altında açığa çıkarılmıştır. Sandukalardan biri dışında diğerleri grup halinde ve birbirine yakın yerleştirilmiştir[217]. Mezarlar toprağa açılan dikdörtgen çukurların içine yapılmıştır. Tabanı taş döşeli, kısa kenarları genellikle tek blok taşla kapatılmış, uzun kenarları ise birden fazla plaka taşın dik yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sandukaların üzeri ise bir veya iki plaka taş ile kapatılmıştır[218].

---

[215] Sevinç 1994, 312-314.
[216] Sevinç 1994, 312.
[217] Sevinç 1994, 313; Arslan-Sevinç 2003, 223, Abb. 2-3.
[218] Arslan-Sevinç 2003, 226, Abb. 3.

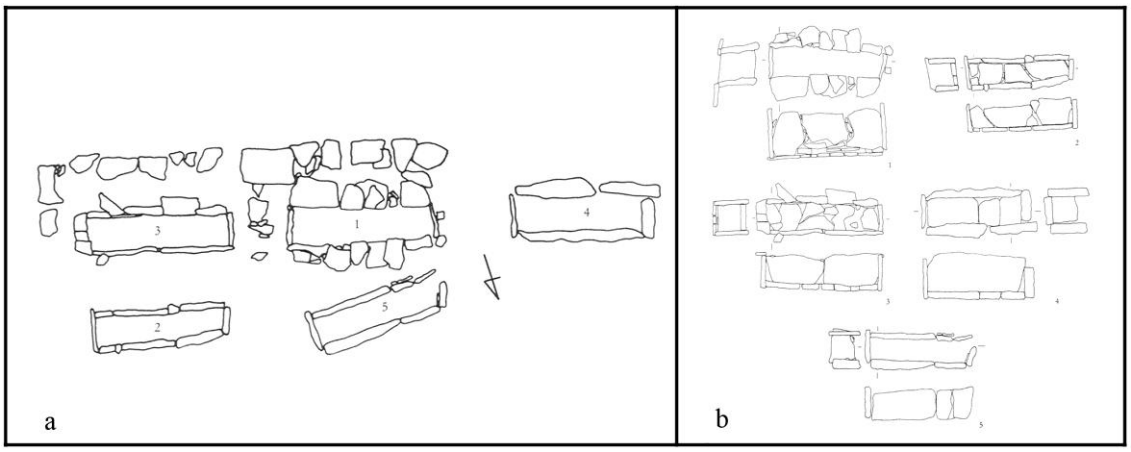

Resim 38. a-Sanduka mezarların arazi çizimi; b- Sandukaların kesit çizimleri (Arslan-Sevinç 2003, 226-227, Abb. 3-4).

Yetişkin bireyler için kullanılan sandukaların ortalama uzunlukları 2.0 m., genişlik ve derinlikleri ise 0.50 m.dir[219]. Sandukalar tümü inhumasyon gömüler için yapılmış olmalarına karşın, bir örnekte ikinci kullanıma ait kremasyon gömü içeren urnelerin bulunduğu belirlenmiştir[220]. Bazı mezarlarda küçük çaplı sapmalar olsa da genel olarak mezarlar doğu-batı doğrultuludur. Her ne kadar mezarlarda doğu-batı doğrultulu bir yön birliği gözlense de bireyler sandukalara baş bölümleri farklı yönlere gelecek şekilde yerleştirilmiştir[221].

Söz konusu mezarlardan biri (1 no.lu mezar) diğerlerine oranla oldukça dikkat çekicidir. Bu sandukada bir inhumasyon ile üç urne (bir amphora, bir krater ve bir tek kulplu kap) mezardan oluşan toplam dört gömü yer almaktadır[222]. Bunun yanında buluntuları açısından da oldukça zengindir. Mezarın inhumasyon gömüsüne ait buluntular krater, amphora, kantharos, tek kulplu bir kap, tek kulplu fincan, yedi bronz fibula, bir bronz spiralden oluşur[223].

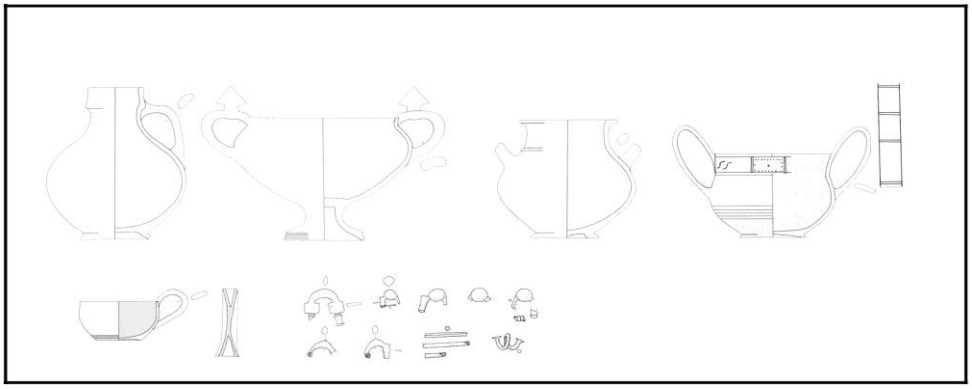

Resim 39. 1 no.lu sanduka mezarın inhumasyon gömüsüne ait buluntular (Arslan-Sevinç 2003, 228-230, Abb. 6-7).

[219] Arslan-Sevinç 2003, 226.
[220] Sevinç 1994, 313, 3 no.lu mezar; Arslan-Sevinç 2003, 247, 1 no.lu mezar.
[221] Arslan-Sevinç 2003, 228, 241. 1 no.lu mezarda bireyin başı doğuda, 6 no.lu mezarda ise batıda yer alır.
[222] Arslan-Sevinç 2003, 228. Abb. 6-12.
[223] Arslan-Sevinç 2003, 228. Abb. 6-7. Katalog için bkz. Arslan-Sevinç 2003, 235-236.

Sandukada ele geçen urnelerden amphoranın içinden demir bıçak, ağırşak, bronz bir bilezik, bronz bir yüzük ve bronz bir fibula[224], kraterin içinden altı ağırlık, tek kulplu kap içinden ise sadece yanmış kemikler ele geçmiştir[225].

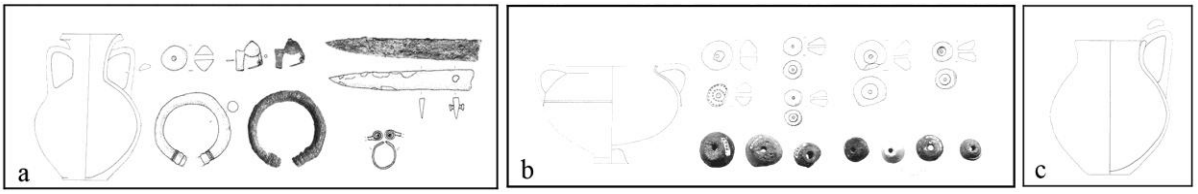

Resim 40. a- Amphora urne ve buluntuları, b- Krater urne ve buluntuları, c- Tek kulplu urne (Arslan-Sevinç 2003, Abb. 8-12).

Tek inhumasyon içeren diğer sanduka mezarlarda, birisi dışında hepsinde mezar hediyesine rastlanmıştır. Buluntu içeren iki örnekte ele geçen seramiklerin büyük çoğunluğunu gri tek renkli kaplar oluşturur; alçak konik kaideli ve düz dipli kantharoslar[226], yonca ağızlı biberonlar, amphora ve tek kulplu kaplar. Ayrıca çoğunluğunu bronz fibulaların oluşturduğu metal buluntular arasında, bronz yüzük, demir bıçak ve kolye süsü olarak yapılmış bronz çift yüzlü baltalar yer almaktadır[227]. Taş boncuk ve kemik astragalos diğer mezar buluntularındandır.

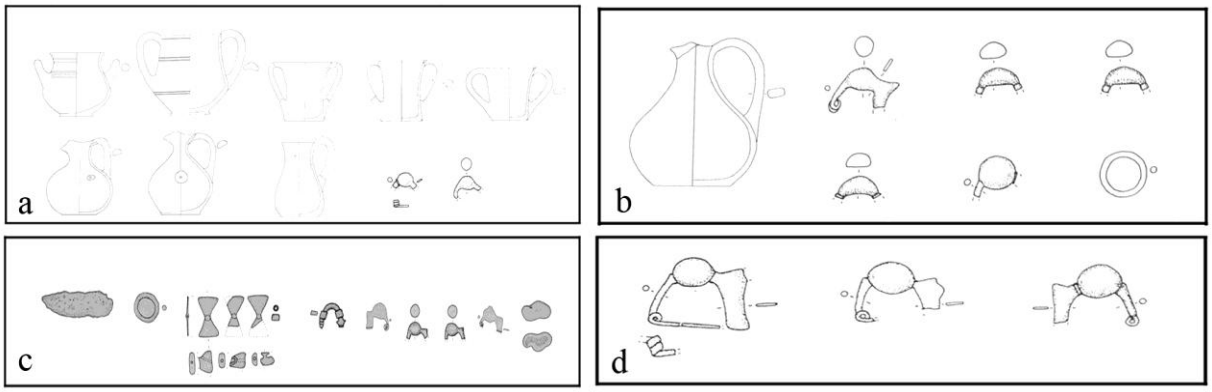

Resim 41. a-6 no.lu, b-2 no.lu, c 3 no.lu, d-4 no.lu sanduka mezar buluntuları(Arslan-Sevinç 2003, 238-242, Abb. 13-16).

Tenedos Nekropolisi'nin Geç Geometrik dönem mezarları boyutlarından anlaşılacağı üzere inhumasyon tarzda yapılmış yetişkin bireyler içindir. Ancak sandukaların içinde ele geçen üç urne, bu dönemde kremasyon gömü geleneğinin varlığını da ortaya koyar. Mezar buluntuları ise Batı Anadolu coğrafyasının özellikle Aiolis ve Troas bölgesi yerleşimleri ile

[224] Sevinç 1994, 313, Res. 7; Arslan-Sevinç 2003, 228, 230-231, Abb. 8-9.
[225] Arslan-Sevinç 2003, 228, 232, 236-237, Abb. 10-12.
[226] Düz dipli kantharosların benzer bir örneği Neandreia Nekropolisi'nde bir sanduka mezarda ele geçmiştir. Bkz. Koldewey 1891, 14, Abb. 19.
[227] Diğer sanduka mezarlar ve buluntuları için bkz. Arslan-Sevinç 2003, 237-246, Abb. 13-16.

Lesbos Adası'nda rastlanan gri seramiklerin benzerleridir. Bu seramikler İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinden İ.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlendirilmiştir[228].

Sandukaların toprağa açılan çukurlar içerisinde oluşturulduğu görülmüştür. Ancak bu sanduka grubunda iki sandukayı çevreleyen bir duvarın belirlenmesi, bu iki sandukanın bir aile mezarı olabileceğini düşündürmüştür[229].

NEANDREİA

Neandreia antik kentinde kuzey, güney ve doğuda olmak üzere üç nekropolis alanı belirlenmiştir. Ancak çalışmalar sadece güney nekropolis alanında gerçekleştirilmiştir. Koldewey, bu alanda plaka ve monolitik taş sandukalar, çatı kiremidi, pithos, plaka ve monolitik lahit mezarlardan oluşan 30-40 kadar mezar açmıştır[230]. Ancak açılan bu mezarlardan kaçının Geometrik döneme ait olduğuna ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

Nekropoliste açığa çıkarılan en erken mezarlar plaka taşlardan yapılmış sandukalardır. Yaklaşık 0.60 m. uzunluğunda olan bu sandukalar olasılıkla çocuklar için yapılmıştır[231]. Güney kapısının batısında açığa çıkarılan plaka blok taşlardan yapılmış iki sanduka mezardan birincisinde düz dipli bir kantharos[232], ikincisinde bir biberon ele geçmiştir[233]. İkisi de tek renkli gri seramik olan bu kaplar, Bayne tarafında İ.Ö. 700 dolaylarına tarihlenmiştir[234].

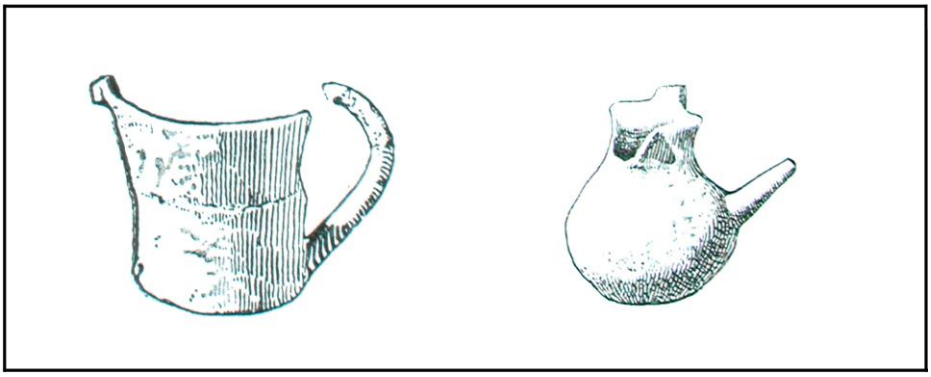

Resim 42. Taş sanduka mezar buluntuları (Koldewey 1891, Abb.19-20).

Neandria Güney Nekropolisi'nde 19. yüzyıl sonlarında gerçekleştirilen kazılarda ele geçen mezarlara ilişkin çok sınırlı bilgilerin olması, döneme ilişkin başka mezar tiplerinin bulunup bulunmadığı konusunu karanlıkta bırakmaktadır. Ancak Geç Geometrik dönemde

[228] Arslan-Sevinç 2003, 246-247.
[229] Arslan-Sevinç 2003, 247.
[230] Koldewey 1891, 14.
[231] Koldewey 1891, 14, Abb. 19-20.
[232] Koldewey 1891, 14, Abb. 19; Cook 1973, 207.
[233] Koldewey 1891, 14, Abb. 20; Cook 1973, 207.
[234] Bayne 2000 232; Cook 1973, 207.

sanduka mezar tipinin çoçuk inhumasyon gömülerinde kullanıldığı tespitini yapmamıza olanak tanımaktadır.

ANTANDROS

Antandros antik kentinde 2001 yılından beri sürdürülmekte olan kazılarda çalışılan alanlardan birisini de nekropolis oluşturmaktadır. Yerleşimin batısında, deniz ile denize paralel uzanan tepe arasındaki düzlükte yer alan Antandros nekropolisi, oldukça yoğun ve uzun bir kullanıma sahne olmuştur. Biri 2004 yılında diğeri 2005 yılında ele geçen iki Geç Geometrik mezar, şimdiye kadar nekropoliste ele geçen en erken mezarları oluşturur. Bunlardan 2005 yılında açığa 192 nolu mezar 3.5 yaşındaki bir çocuğa ait olup, toprağa kazılmış bir çukura birey baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılmıştır. Daha sonra çukurun etrafı bir sıra moloz taşla ile çevrelenmiş ve üzeri düz kayrak taşlarla kapatılmıştır[235]. Mezardan, hediye olarak göğüs üzerinde bir bronz saç spirali ile beş aşık kemiği ele geçmiştir. Buluntular mezarı tam tarihlemek için yeterli değildir. Ancak, 192 nolu mezarın üstünde nekropolisin diğer Geometrik dönem mezarı yer almaktadır. 171 nolu bu mezar birincil kremasyon olup, yakma işlemi sona erdikten sonra mezar hediyeleri bırakılmış ve yumurk büyüklüğünde moloz taşlarla üzeri kapatılmıştır. Mezar hediyelerinin bu taşlar arasında parçalar halinde bulunmuş olması taşların atılması esnasında kırıldıklarını düşündürmektedir. Bir bölümü Klasik döneme ait bir taş lahit altında kaldığı için tamamı açılamamış, açıldığı kadarıyla mezarın içinden İ.Ö. Geç 8 - Erken 7. yüzyıla ait bir kantharos, Korinth taklidi bir aryballos ve beş bronz fibuladan oluşan hediyelere ele geçmiştir[236]. 171 nolu mezarın hediyeleri, sadece bu mezarı tarihlemekle kalmamış aynı zamanda 192 nolu mezar için de *terminus post quem* oluşturmuştur. Buna göre 192 nolu mezar en geç İ.Ö. Geç 8. yüzyıla ait olmalıdır.

Resim 43. 192 nolu mezar (Antandros Kazı Arşivi).

[235] Polat-Polat 2007, 1,2, Res. 4.
[236] Polat-Polat 2007, 2, Res. 5.

Resim 44. 171 nolu mezar (Antandros Kazı Arşivi).

AİOLİS BÖLGESİ

Aiolis Bölgesi'nde Geometrik döneme tarihlenen mezar sayısı oldukça azdır. Bugün itibariyle Pitane kentinde tespit edilen bir örnek dışında bilinen başka bir örnek yoktur. Pitane dışında Lesbos Adası yerleşimlerinden Mytilene ve Antissa'da Geç Geometrik döneme ait mezarlar belirlenmiştir.

PİTANE

Pitane'de ortaya çıkarılan Geomterik dönem mezarı bir urnedir. Bir amphoranın urne olarak kullanıldığı bu mezarda amphoranın yanında İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen bir phiale ele geçmiştir[237]. Mezar buluntusu phiale, urnenin Geç Geometrik döneme hatta daha doğru bir tarihlemeyle Geç Geometrik dönemin de geç evresine ait olduğunu ortaya koymuştur. Mezara ait bu kısa bilgiler dışında ne yazık ki urnenin buluntu şekline, yeri, bireyin yaş ve cinsiyetine ilişkin bilgiler bulunmamaktadır.

LESBOS

Lesbos Adası'nda Mytilene ve Antissa'da Geometrik dönem mezarlar tespit edilmiştir. Mytilene'de Geometrik döneme tarihlenen mezar, çan kulesi inşası sırasında Arkaik döneme tarihlenen bir mezar ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. Türü belirtilmemiş mezarlardan gri bir amphora, bir hydria, dış yüzü kazıma bezemeli gri bir derin kase, bir altın yüzük, ve bir fibula ele geçmiştir[238]. Derin kase Mytilene Müzesi tarafından Arkaik döneme tarihlenirken, Lamb bunun erken Demir Çağa ait olması gerektiğini öne sürmüştür[239]. Lamb daha sonra Antissa'da yaptığı kazılarda derin kasenin iki benzer örneğini daha bulmuş ve bu mezarın Geometrik döneme ait olduğunu belirtmiştir[240].

Antissa'da ise Lamb'in yürüttüğü çalışmalar sonucunda üç ana mezar grubu saptanmıştır. Bunlar akropolisin güneybatısında yer almaktadır. Mezarlardan Geometrik döneme ait olanları büyükçe taşlardan oluşturulmuş sandukalar, büyük gri saklama kaplarından oluşan mezarlar ile urne mezardan oluşur. İçlerinden çok sayıda gri seramik ile birlikte Anadolu ve Phryg tipi fibulalar ele geçmiştir[241].

Antissa'da tespit edilen urne mezarda dinos benzeri bir kap urne olarak kullanılmıştır. Bu kabın içinde bir biberon, ovoid bir Protokorinth aryballos, altından bir bukhero kantharos bulunmuştur[242]. İki büyük taş tarafından bölünmüş kaptan dağılmış kemik parçaları tespit

[237] İren 2008a, 33.
[238] Spencer 1995, 279.
[239] Spencer 1995, 279.
[240] Spencer 1995, 279.
[241] Spencer 1995, 287.
[242] Lamb 1931, 175. Mezar buluntuları biberon ve aryballos için bkz. Lamb 1931, Fig. 6, b, e. Mezarın altından ele geçen kantharos için bkz. Lamb 1931, Fig. 5. no. 4, Pl. 27, no. 4.

edilmiştir. Ayrıca mezar ele geçen buluntulardan ovoid gövdeli Protokorinth aryballos İ.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir[243].

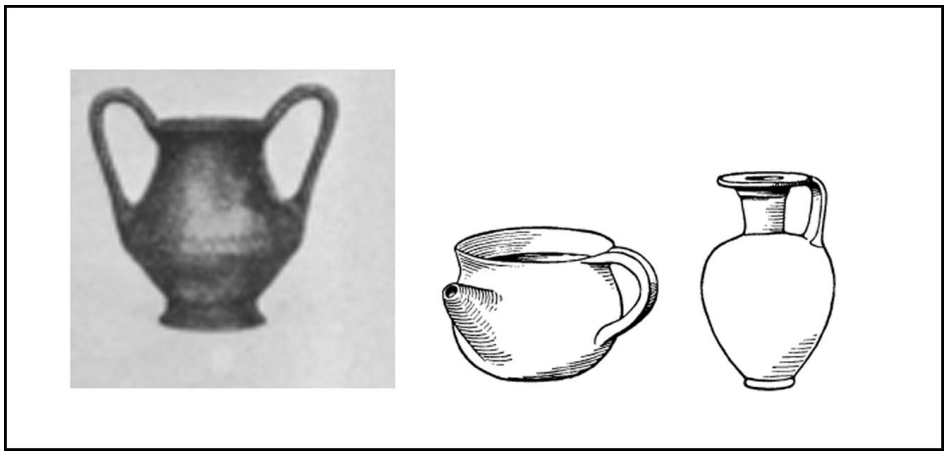

Resim 45. Urne mezar buluntuları (Lamb 1931, Fig. 5, no.4; Fig. 6, b,e).

[243] Lamb 1931, 178.

İONİA BÖLGESİ

İonia Bölgesi yerleşimlerinden Klazomenai, Kolophon, Ephesos, Teos kentleriyle Khios ve Samos adalarında Geç Geometrik döneme ait mezarlar açığa çıkarılmıştır. Diğer bölgelerde olduğu gibi İonia Bölgesi'nde de mezar sayısı oldukça azdır. Öyle ki Protogeometrik dönem nekropolisi de tespit edilen Klazomenai kentinde bile Geometrik dönem mezar sayısı fazla değildir. Mezarlar Protogeometrik dönem mezarların açığa çıkarıldığı alanlarda tespit edilmelerine karşın, sayısal olarak Protogeometrik dönem mezarlardan daha azdır.

KLAZOMENAİ

Geometrik döneme ait mezarlar Klazomenai'da Protogeometrik dönem mezarlarının ortaya çıkarıldığı Hamdi Balaban Tarlası ve Kaya Elamalı Tarlası Sektörleri ile Yıldıztepe Nekropolisi'nde tespit edilmiştir. Hamdi Balaban ve Kaya Elmalı mezarları inhumasyon tarzında pithos, gömü kabı, taş sanduka ve basit toprak mezarlardan oluşurken, Yıldıztepe Nekropolisi'nde tespit edilen mezar birincil kremasyondur.

Hamdi Balaban Tarlası Sektörü Geometrik Dönem Mezarları

Hamdi Balaban Tarlası Sektörü'nde açığa çıkarılan altı mezar, bir pithos, iki basit toprak mezar, bir taş sanduka ve iki mutfak kabından oluşmaktadır[244].

Pithos Mezar

Pithos mezar, 21 no.lu Protogeometrik dönem pithosun yanında ana kayaya oyulmuş bir yuva içinde yer almaktadır. Pithos doğu-batı doğrultulu ve ağzı batıya gelecek şekilde yan yerleştirilmiştir. Yetişkin bir bireye ait olan mezar içinde bir bronz spiral, iki bronz yüzük ve bir bronz küpe ele geçmiştir[245].

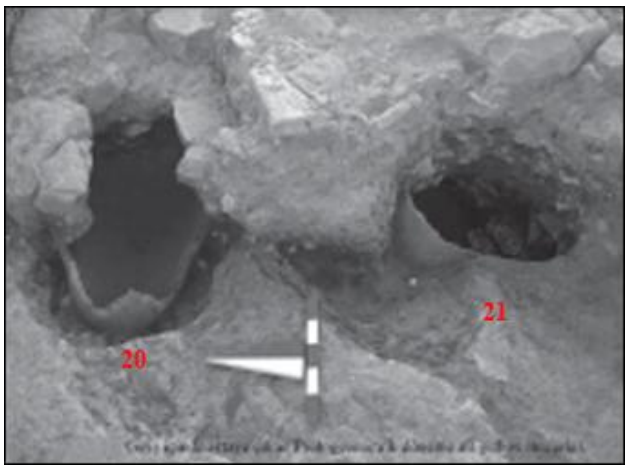

Resim 46. 20 no.lu Geometrik dönem pithos ve 21 no.lu Protogeometrik dönem pithos (Ersoy et al. 2009, Res. 5).

[244] Ulusoy 2010, 24.
[245] Ersoy et al 2009, 236, Res. 5; Ulusoy 2010, 22, Pl. 10a.

Mutfak Kaplarından Oluşan Mezarlar

Mutfak kapları içine yapılmış 7 ve 8 no.lu iki mezar 2006 yılı Klazomenai kazısı raporlarında *küp mezar* olarak geçmektedir[246]. P. Ulusoy'un hazırladığı yüksek lisans çalışmasında ise söz konusu mezarlardan 7 no.lu örnekten mutfak kabı/amphora, 8 no.lu örnekten ise mutfak kabı olarak söz edilmektedir[247]. 7 no.lu mezar, kaba kilden yapılmış çift kulplu amphora benzeri bir kaptır. Ağzı güneydoğuya gelecek şekilde toprağa güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu yerleştirilmiştir. Bir bebeğin yer aldığı mezarda, mezarı tarihlemeye yardımcı olacak herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Mezar, gömü kabının benzerleri dikkate alınarak İ.Ö. geç 8. yüzyıla tarihlenmiştir[248]. 8 no.lu mezar yine bir bebeğe ait olup, tahrip olmuş durumdadır. Bu mezar da Geç Geometrik döneme tarihlenmiştir[249].

Taş Sanduka Mezar

Sanduka mezar, ana kaya üzerine dört plaka taşın dikey yerleştirilmesiyle yapılmıştır. Doğu-batı doğrultulu mezarın üstü açıktır ve içinde bir bebeğe ait iskelet kalıntıları dışında başka buluntu ele geçmemiştir[250].

Basit Toprak Mezarlar

Açığa çıkarılan iki basit toprak mezardan 23 no.lu olanında iki yetişkin birey yer almaktadır. Bu mezarda bireylerden biri doğu-batı doğrultulu ve başı batıda yer alırken, diğeri kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludur[251]. 11 no.lu diğer basit toprak mezar yine bir yetişkin bireye aittir. Birey kıvrılmış bir pozisyonda ve kuzey-güney doğrultu yatırılmış üzeri taşlarla kapatılmıştır[252].

Kaya Elmalı Tarlası Sektörü Mezarları

Kaya Elmalı Tarlası Sektörü'nde Geç Geometrik döneme ait olabilecek iki mutfak kabı içine yapılmış bebek gömüsü (7 ve 8 no.lu mezarlar) açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlardan 7 no.lu mezar doğu-batı doğrultulu olup, ağız batıdadır. Üst bölümü tahrip olmuş kabın etrafında üç taş tespit edilmiştir. 8 no.lu mezarın da üst bölümü tahrip olmuş ve kabın bu bölümü pithos parçalarıyla kapatılmıştır. Mezar kuzey-güney doğrultuludur[253]. Söz konusu mezarlar Klazomenai'da Protogeometrik dönemde olduğu gibi yerleşim alanına gömülerin yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

[246] Bakır et al 2008, 323.
[247] Ulusoy 2010, 21-22, Pl. 18b (7 no.lu mezar), 124, Tablo 5.
[248] Ulusoy 2010, 21-22.
[249] Ulusoy 2010, 22.
[250] Ersoy et al 2009, 240; Ulusoy 2010, 23, Pl. 19b.
[251] Ulusoy 2010, 23.
[252] Ulusoy 2010, 22, Pl. 19a.
[253] Bakır et al 2005, 2, Res. 4; Ulusoy 2010, 24, Pl. 18a.

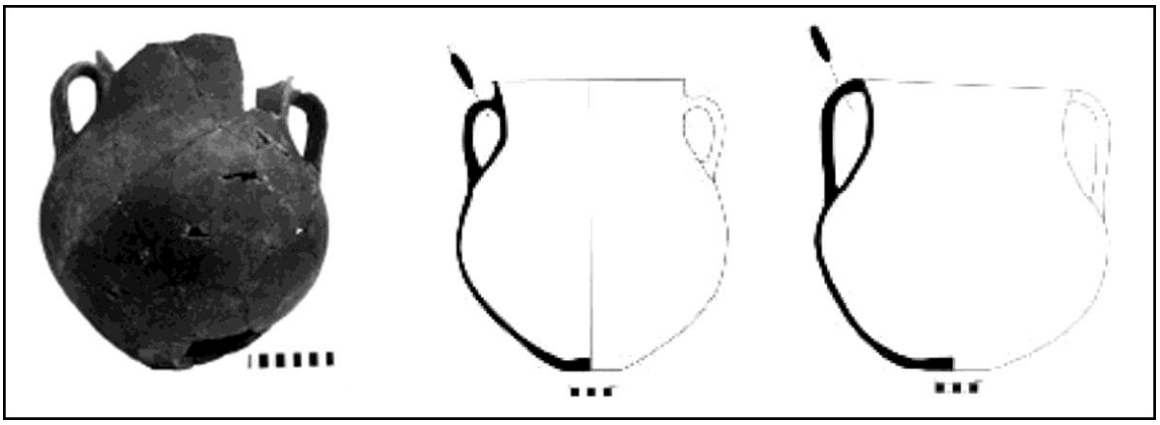

Resim 47. 7 ve 8 no.lu mutfak kabı mezarlar (Bakır et al. 2005, Res.4; Ulusoy 2010, Pl. 19a).

Yıldıztepe Nekropolisi

Yıldıztepe Nekropolisi 1982 yılı kazılarında 82/12 nolu Geç Geometrik döneme ait birincil kremasyon mezar tespit edilmiştir[254]. 2.92 m seviyesinde yer alan kayanın üzerinde gerçekleştirilen kremasyonun içinden yanmış insan kemikleri ile birlikte Geç Geometrik döneme tarihlenmiş bir skyphos ele geçmiştir[255].

KOLOPHON

İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Değirmendere Beldesi sınırları içinde yer alan Kolophon'da 1922 yılında gerçekleştirilen kazılarda Klasik kent surlarının güneyinde Geometrik döneme ait olduğu öne sürülen dört tümülüs mezar saptanmıştır[256].

Kısa süreli gerçekleştirilen çalışmalarda I ve II nolu tümülüsler tamamen, III no.lu tümülüs kısmen kazılmış ve herhangi bir bulguya ulaşılamamış, IV no.lu tümülüs ise aşırı derecede tahrip edildiği için kazılmamıştır. Bu nedenle çalışmada sunulan veriler I ve II no.lu tümülüsleri kapsamaktadır.

I no.lu tümülüs, tümülüsler içinde en büyük olanıdır. Çapı 30 m. olan tümülüsün yüksekliği 5 m. ile 9 m. arasında değişmektedir. II no.lu tümülüs 1 - 2 m. yüksekliğinde ve 25 m. çapındadır[257]. Diğer tümülüslerin çap ve yükseklikleri ile ilgili bilgi verilmemiştir.

[254] Bakır 1984, 228, Plan 4.
[255] Bakır 1984, 228.
[256] Mariaud 2010, 688; Coldstream 1977, 97.
[257] Mariaud 2010, 688-689, Fig. 4 (I no.lu tümülüs).

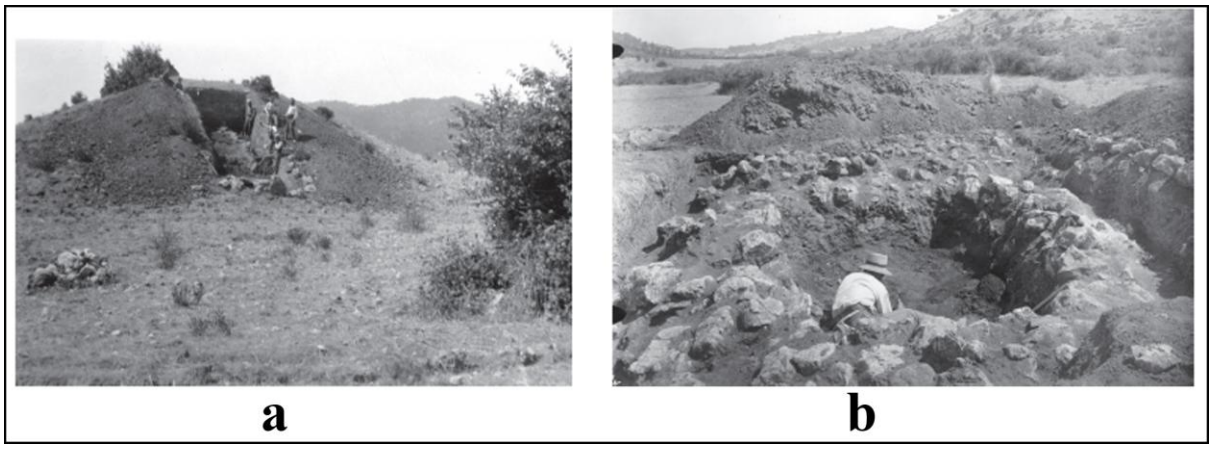

Resim 48. a- I no.lu tümülüs, b-II no.lu tümülüsteki mezar E olarak isimlendirilen kremasyon mezar çukuru (Mariaud 2010 Fig. 3-4).

Tamamen kazılan I ve II no.lu tümülüslerde birden fazla gömünün bulunduğu belirlenmiştir. I no.lu tümülüste iki ayrı kap içine yapılmış iki çocuk gömüsü ile yetişkinler için yapılmış üç birincil kremasyon, II no.lu tümülüste yetişkin bir birey için birincil kremasyon ile amphora ve pithoslardan oluşan dört çocuk gömüsü yer alır. Mezar sayılarından da anlaşılacağı üzere çoklu gömülerin belirlendiği tümülüslerin her birinde beş mezar açığa çıkarılmıştır[258].

Tümülüslerde yetişkinler için yapıldığı belirtilen kremasyonlar toprağa açılan ve fazla derin olmayan dikdörtgene yakın çukurlarda gerçekleştirilmiştir[259]. I no.lu tümülüste kremasyonun yapıldığı dikdörtgen çukurun dört köşesinde 0.23 m. çapında küçük delikler tespit edilmiştir. Bu deliklerin kremasyon işlemi için gerekli olan hava sirkülasyonunu sağlamak için yapıldığı belirtilmiştir[260]. II no.lu tümülüste yer alam kremasyonların birinde çukur dere taşlarından yapılmış bir duvar ile desteklenmiştir. Bu nedenle en iyi korunmuş mezardır. Bu mezarın kremasyon çukuru 2 m. uzunluğunda ve genişliğinde, 1.25 m. derinliğindedir.

Kremasyon gömülerde, ilk olarak birey kremasyon çukuruna yerleştirilmiş, etrafına kaba kilden yapılmış sıvı ve yiyecek kapları sıralanmıştır. Yakma işleminden sonra, kemikler ellenmeden bırakılmış, mezara bırakılacak diğer seramikler kremasyon yanığının üzerine bırakıldıktan sonra mezar taş ve toprak ile kapatılmıştır. Daha sonra mezarın üzerine tümülüs inşa edilmiştir[261].

[258] Mariaud 2010, 689. Blegen'in kazı raporlarında I ve II no.lu tümülüse ait mezar eskizleri bulunmaktadır. Bu eskizlerde kremasyon mezar çukurları ve gömü kapları gösterilmiştir. Bkz. Mariaud 2010, , Fig. 5 (II no.lu tümülüs), Fig. 6a (I no.lu tümülüs).
[259] Mariaud 2010, 689, Fig. 6a.
[260] Mariaud 2010, 690.
[261] Mariaud 2010, 693-694.

I ve II no.lu tümülüste açığa çıkarılan pithos ve amphora kaplarından oluşan çocuk gömülerinde standart bir yön bilirliği gözlenmemiş olmasına karşın genelde doğu-batı doğrultulu yerleştirilmişlerdir. Kullanılan kapların tümü bezemesiz ve kaba kilden yapılmış örneklerden oluşur. Bazı kapların etrafı taşla çevrilmiş ve ağız bölümleri başka bir kap parçasıyla kapatılmıştır[262]. II no.lu tümülüste kullanılan gömü kapları iki pithos ve iki amphoradan oluşmaktadır. Amphora veya pithos kaplarından hangisinin kullanılacağı çocuğun yaşıyla orantılı olarak değişmiştir. Yeni doğmuş bebekler veya küçük çocuklar amphoralara, yaşça daha büyük çocuklar pithoslara gömülmüşlerdir. II no.lu tümülüs içinde açığa çıkarılan pithos mezarda diğerlerinden farklı olarak ergen bir birey yer almaktadır[263].

Mezarlarda ele geçen buluntuların büyük çoğunluğunu bronz fibulalar ve kaba kilden yapılmış kaplara ait parçalar oluşturmaktadır. Buluntulardan bronz fibulalar genellikle kremasyonlarda ele geçmiştir. Ancak II. No.lu tümülüste bulunan ve mezar C olarak adlandırılan pithos içinde on dört fibula tespit edilmiştir. Fibulaların yanı sıra olasılıkla bir kolyeye ait amber boncuklar ve küçük bir pişmiş toprak figürin başı yine aynı pithos içinde bulunmuştur. Kremasyon mezarlardan mezar E olarak isimlendirilen II no.lu tümülüsteki örnekte altı fibula ve kap parçalarının yanında iğ formlu pişmiş toprak bir ağırşak bulunmuştur[264]. Ayrıca yine II no.lu tümülüste bulunan mezar D'de düz dipli, küresel gövdeli, beyaz astarlı ve gövde üzerinde yatay bantlara sahip tek kulplu bir mug ele geçmiştir[265]. Mezar içinde ele geçen söz konusu buluntular dışında, mezarların üzerinde ya da yanlarında kazılmış sunu çukurları içinde üzeri rozet ve spiral bezemeli, beyaz astarlı kaplara ait daha kaliteli seramik parçaları bulunmuştur.

Kolophon mezarlarının tarihlemesi için her ne kadar Geometrik denilmiş olsa da dönemin hangi evresine ait olduğu kesinlik kazanmamıştır. Mariaud, mezar buluntularında II No.lu tümülüs mezar D'de ele geçen mug için Protogeometrik döneme ait benzerlerinin Thesselya ve İonia 'da, Orta Geometrik benzerlerinin Euboea'da, çok yakın benzerlerinin Geç Geometrik dönem Phaleron kaplarında olduğunu belirterek, bu kabın olasılıkla İ.Ö. 8. yüzyıl sonları ile İ.Ö. 7. yüzyılın başlarına ait olduğunu öne sürer[266]. Sunu çukurlarında ele geçen ve üzerinde spiral ve rozet bezemeleri bulunan seramik parçalarının da birçok merkezde Geç Geometriğe tarihlendiğine değinir[267]. Fibulalar için Erken Geometrikten Arkaik döneme kadar

[262] Mariaud 2010, 691, Fig. 5-7.
[263] Mariaud 2010, 692.
[264] Mariaud 2010, 692; Coldstream Kolophon Geometrik mezarlardan ele geçen üç boğumlu fibullardan söz ederek bunların İasos, Knossos ve Vrokastro'dan bilindiğini belirtir. Bkz. Coldstream 1977, 97.
[265] Mariaud 2010, 691-692, Fig. 8.
[266] Mariaud 2010, 692.
[267] Mariaud 2010, 692.

geniş bir zaman diliminde benzerlerinin bulunduğu, sonuç olarak Kolophon mezar buluntularının Orta ve Geç Geometrik dönemi işaret ettiğini belirtir[268].

Mariaud, H.L. Lorimer'ın buluntular yerine tarihsel verilerle Kolophon mezarlarını tarihlemeye çalıştığını, Lorimer'ın Kolophonluların İ.Ö. 800 dolaylarında Atina'dan geldiklerini ve bu tarihte kremasyon geleneğinin Atina'da modası geçmiş bir gelenek olduğunu dolayısıyla bu mezarlar için İ.Ö. 800 dolaylarını *terminus ante quem* olarak kabul ettiğini belirtir[269]. Mariaud, Lorimer'in önerisini oldukça spekülatif bulur ve kremasyon geleneğinin Atina'da orta ve geç Geometrik dönemde devam ettiğini, mezarların kesin tarihlemeleri için kazıların tamamlanması gerektiğine değinir[270].

Görüldüğü gibi Kolophon mezarlarını buluntular ve tarihsel verilerle Geometrik dönemin bir evresine tarihlemek zordur. Bölge nekropolislerin Geometrik dönem mezarlarına bakıldığında ise tümülüs benzeri bir yığma içine yapılmış kremasyon mezar örneği sadece Samos'ta belirlenmiştir[271]. Bunun dışında Klazomenai ve Teos'da açığa çıkarılan Geometrik dönem kremasyon mezarları Geç Geometrik döneme ait birincil kremasyonlardır. Bu durum Troas ve Aiolis bölgeleri için de geçerlidir. Şayet bu verilerden hareketle bir değerlendirme yapılacaksa Kolophon mezarlarının da Geç Geometrik döneme tarihlendirilmesi gerekmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki söz konusu üç bölgede belirlenen Geç Geometrik mezar sayısı inhumasyonlar dahil edildiğinde dahi oldukça azdır. Dolayısıyla sadece mezar tipinden hareketle bir sonuca varmak da spekülatif olacaktır. Ayrıca mezar hediyeleri arasında yer alan buluntulardan gerek mug kabı gerek fibulaların benzer örnekleri Protogeometrikten Arkaik döneme kadar geniş bir zaman dilimine tarihlenmektedir. Bu durumda mezarların neden Protogeometrik veya Arkaik değil de Geometrik döneme tarihlendikleri üzerinde durulması gereken bir sorudur.

EPHESOS

Mezarlar, Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda İsabey Mahallesi, Atatürk Caddesi ile Eski İzmir Yolunun birleştiği alanda yer alır[272]. Bu alanda 1996 yılında gerçekleştirilen kısa süreli çalışmada sanduka, çatı kiremidi, urne ve pithostan oluşan sekiz mezar açığa çıkarılmıştır.

---

[268] Mariaud 2010, 692.
[269] Mariaud 2010, 693.
[270] Mariaud 2010, 693
[271] Viglaki- Sofianou 2004, 190. Ayrıca Kıta Yunanistan'ın Thesselia bölgesi yerleşimlerinden Halos'da Erken Demir Çağa ait tümülüsler belirlenmiştir. Bunlardan birinde 16 kremasyon ve 1 taş sanduka, bir başkasında 11 taş sanduka mezar açığa çıkarılmıştır. Kremasyon gömü içeren tümülüs için İ.Ö. 9. yüzyıl önerilmiştir. Bkz. Wace-Thompson 1911/12, 1-29.
[272] Evren-İçten 1998a, 85;Evren-İçten 1998b, 41.

Söz konusu mezarlardan Geç Geometrik döneme ait pithos dışındakiler aynı seviyede yer almakta ve mezar buluntuları yardımıyla İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedirler.

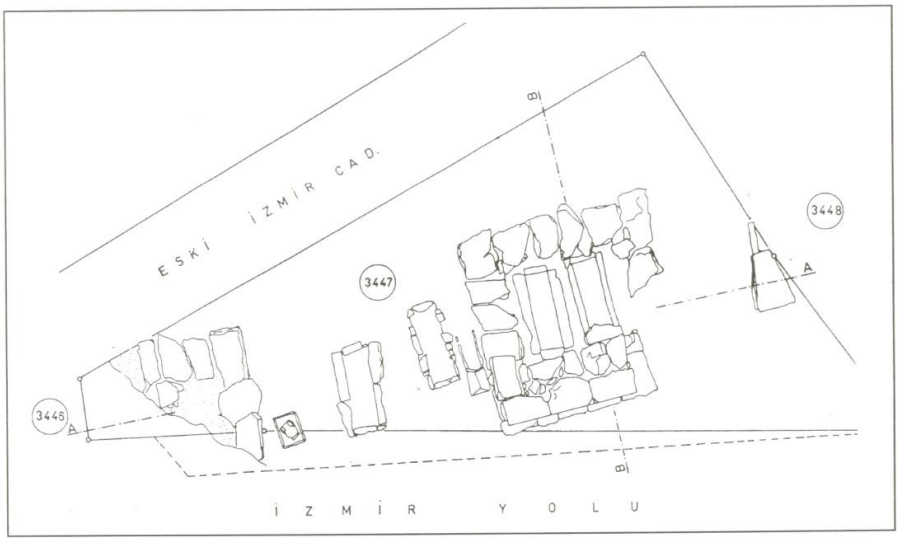

Resim 49. Mezarların genel planı (Evren-İçten 1998a, Çizim 1;Evren-İçten 1998b, Şekil 1).

Bu mezarlar arasında yer alan pithos, aynı seviyede ve aynı düzlemde bulunan diğer yedi mezarın alt seviyesindedir. Mezar numarası 8 olan pithos, alanda ortaya çıkarılan 7 no.lu urne mezarın yaklaşık 0.20 m. altında ortaya çıkarılmıştır. Ağız kısmı batıya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilen pithosun etrafı taş ve pithos parçaları ile desteklenmiş, açıkta kalan ağız bölümü başka bir pithos parçası ile kapatılmıştır. Pithosta bir biberon ve bir fincan, ağız bölümüne yakın bir yerde ele geçmiştir[273].

Mezarda ele geçen buluntulardan hareketle pithos Geç Geometrik döneme tarihlenmiştir[274]. Her ne kadar 8. no.lu pithos mezarda, birey hakkında bilgi verilmemiş olsa da mezar hediyelerinden biberon, bu mezarın bir çocuğa veya bebeğe ait olabileceğini düşündürmektedir.

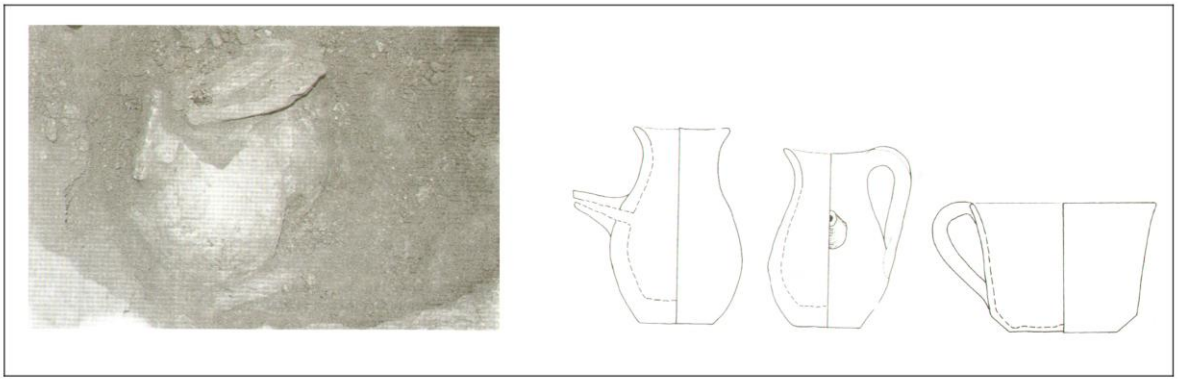

Resim 50. 8 No.lu Pithos Mezar ve Buluntuları (Evren-İçten 1998a, Res. 18, Çizim 10–11).

[273] Evren-İçten 1998a, 91-92, Res. 18, Çizim 10-11; Evren-İçten 1998b, 48.
[274] Evren-İçten 1998a, 92; Evren-İçten 1998b, 48.

TEOS

Teos'da İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 3. Derece Arkeolojik Sit alanı içinde kalan Sığacık Mahallesi'nin güneybatısındaki Türbe Mevkiinde 1996 yılında gerçekleştirilen kazı sonucunda Geç Geometrik döneme ait kremasyon alanı ortaya çıkarılmıştır[275]. 3.5 x 5 m. boyutlarındaki açmada yer alan kremasyonun içinden parçalar halinde bir ayaklı krater ve yirmi üç kotyleden oluşan toplam yirmi dört buluntu ele geçmiştir[276]. Buluntu sayısının çok olmasına karşın yanık alan için kemik ele geçmemiştir. Bu nedenle bu kremasyon için iki farklı yorum yapılmıştır. Bunlardan ilki kremasyonu yayına hazırlayan ancak yayınlayamadan hayatını kaybeten T. Özkan'ın anısına ona ait notların düzenlenmesi şeklinde 2009 yılında yapılan yayında kremasyon alanın mezar olduğu belirtilmiştir[277]. Buna karşın 2012 yılında K.İren ve A. Ünlü tarafından yapılan yayında kremasyon alanın mezar olmadığı belirtilmiştir. İren ve Ünlü kremasyona ait kazı raporlarında yanık alanda kemik bulunmadığını, bu nedenle mezar olamayacağını ancak ikincil kremasyona ait bir yanık olabileceğini öne sürerler[278]. Ayrıca alanın çevresinde yapılan sondaj çalışmalarında başka mezarlara rastlanmamış olması nedeniyle alanın bir kere kullanıldığına değinirler[279].

İren ve Ünlü'ün mezar buluntularından hareketle gerçekleştirilen seramoni için önce krater içindeki şarabın ateşe döküldüğü ve daha sonra yirmi üç kotylenin ateşe atıldığı şeklinde bir değerlendirmede bulunur[280]. Yine buluntularından hareketle yapılan tarihlemede Özkan, İ.Ö. 8. yüzyılın sonlarını önerirken, İren ve Ünlü krateri İ.Ö. 740/725 yıllarına, kotyleleri İ.Ö. 725/715 yıllarına ve kremasyon alanını ise İ.Ö. 725/705 yıllarına tarihler[281].

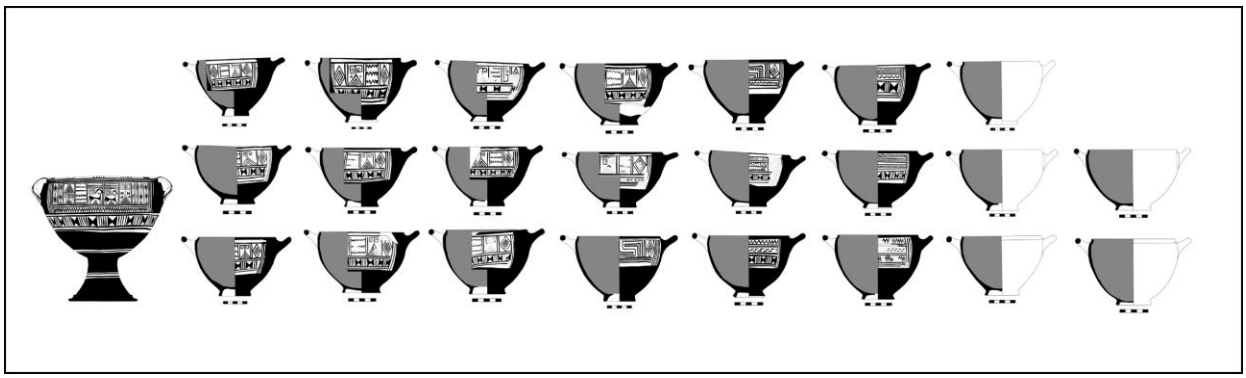

Resim 51. Geç Geometrik kremasyon mezar buluntuları (Özkan 2009, 69-78).

[275] Özkan 2009, 58; İren-Ünlü, 2012, 310.
[276] Özkan 2009, 57, 69-78; İren-Ünlü 2012, 310-313.
[277] Özkan 2009, 58-59.
[278] İren-Ünlü 2012, 310, 316, 318.
[279] İren-Ünlü 2012, 316.
[280] İren-Ünlü 2012, 317.
[281] Özkan 2009, 65; İren-Ünlü 2012, 314-316.

KHİOS

Khios Adası'nda belirlenmiş Geometrik dönem mezar sayısı oldukça azdır. Rizari yakınlarında Ayios Ioannis Prodromos'da türü belirtilmemiş bir mezarın Geometrik döneme ait olduğu ve içinden bir oinokhoe ve tek kulplu bir kabın ele geçtiği belirtilmiştir[282]. Bunun dışında mezarın yeri, kentle ilişkisi ve tipi konusunda bilgi verilmemiştir.

SAMOS

Samos Adası'nda Geometrik döneme tarihlenen mezarlar Pythagoreion'un farklı alanlarında ve farklı zamanlarda gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılmıştır. 1977 yılı çalışmalarında Tria Dontia olarak isimlendirilen alanda Geometrik döneme ait küçük bir sanduka mezar belirlenmiştir[283]. 1978 yılında antik kentin merkezine yakın olan ve Amorghianos olarak adlandırılan alanda kap içine yapılmış Geometrik döneme ait bir çocuk mezarı daha tespit edilmiştir[284]. Tsakos, Prosphygikos Synoikismos alanında iki Geometrik dönem mezarından söz ederken, Geometrik dönem nekropolisinin önemli bir bölümünün Roma hamamının batısında bulanan Gymnasion'un ortasında olduğunu ve burada M. Viglaki-Sofianou tarafından kazıların yapıldığını belirtir[285].

Nekropolis alanı bugün her ne kadar İ.Ö. 6. yüzyılda inşa edilen kent surlarının içinde bulunsa da Geometrik dönemde daha küçük ölçekli olan yerleşimin dışında, denize yakın kumluk, düz bir alanda yer alır. İ.Ö. 9. yüzyıldan kullanılmaya başlanan bu alan İ.Ö. 7. yüzyılın başlarında terk edilmiştir. Arkaik dönemde genişleyen kent sınırlarıyla birlikte nekropolis alanları da kentin dışına, batı ve kuzeyine kesimlerine taşınmıştır[286].

Çalışmalar yaklaşık 200 m^2'lik bir alanda sınırlı kalmış ve bu nedenle nekropolisin sınırları belirlenememiştir. Kazı alanında daire şeklinde dizilmiş taşlarla sınırlanan dört mezar çemberi ve bireylerin yakıldığı ocaklar açığa çıkarılmıştır. Bu çemberlere gömü yapıldıktan üzerleri en küçüğü 3 m. en büyüğü 5.50 m. çapında tümülüs benzeri bir yığma ile örtülmüştür[287]. Çemberler içinde ortaya çıkarılan mezarlar, Samos'un Geometrik döneminde yetişkin bireylerin genellikle kremasyona tabii tutulduğunu, bebek ve çocukların ise yakılmadan farklı formlarda kapların içinde gömüldüklerini göstermiştir. Ancak bir yetişkin inhumasyonu ile ostothek benzeri bir kutu içinde yer alan mezar, farklı uygulamaların da

[282] Lemos 1997, 80.
[283] Touchais 1985, 842.
[284] Touchais 1986, 742.
[285] Tsakos 1996, 121.
[286] Viglaki-Sofianou 2004, 189-190,195, Res. 1 (Geometrik dönem nekropolisi daire içine alınmıştır).
[287] Viglaki-Sofianou 2004, 190, Res. 3.

olabileceğini ortaya koymaktadır. Nekropolisin tamamen kazılmadığı düşünüldüğünde mezar türü ve gömü şekli konusunda farklı uygulamalarla karşılaşılabileceği göz ardı edilmemelidir.

Urne Mezarlar

Yukarıda da belirtildiği gibi Samos'un Geometrik döneminde yetişkin bireylere genellikle kremasyon uygulanmıştır. Bireyler ölçüleri değişen ancak ortalama boyutları 2.50 m ile 1.10 m. olan ocaklarda yakılmış, daha sonra kül ve kemikler toplanarak urnelerin içine yerleştirilmiştir. Küller ve kemikler kaplar içerisine ya ağızdan yada karnın üst kısmına açılan bir delikten yerleştiriliyorlardı. Her iki durumda da açıklık plaka şeklinde kireçtaşı, seramik parçası veya başka bir kabın yarısı ile kapatılıyordu[288].

Ocaklarda sıralı halde bulunan karbonlaşmış odun kütükleri ve yüksek ısıdan deforme olmuş metal elbise aksanları bireylerin odunların üzerine giyimli bir şekilde yakıldıklarını ortaya koymaktadır. Yine ocaklarda bulunan karbonlaşmış zeytin çekirdekleri, hayvan kemikleri ve parçalar halinde bulunan tek kulplu kadeh, skyphos, yonca ağızlı oinokhoe, pyxis, krater, amphora parçaları, ölü yemeklerinde gömülere eşlik edenler tarafından kullanılmış ve daha sonra ateşe atılmış materyaller olarak değerlendirilmiştir[289].

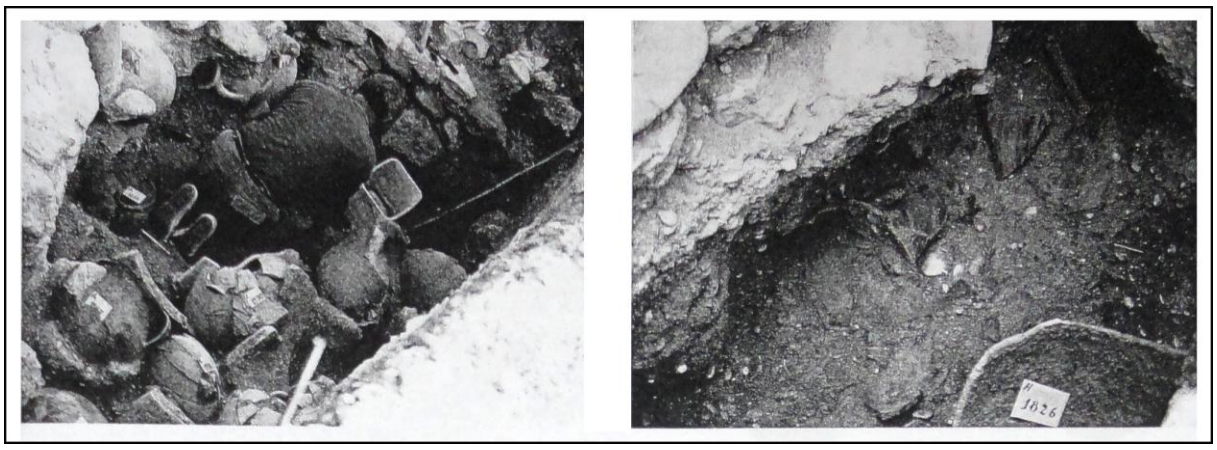

Resim 52. 3 .no.lu mezar çemberindeki urneler ve kremasyon alanı (Viglaki- Sofianou 2004, Res. 4-5).

Bebek ve Çocuk Mezarları

Bebek ve çocuk bireyler, daha önce de belirtildiği gibi, farklı formlarda (amphora, hydria, Khytra benzeri pithoslar) kapların içinde gömülmüşlerdir. Çocuklar bu kapların içine kıvrılmış bir pozisyonda yerleştirilmiştir. Kapların ağız ve dip kısımları taş plaka veya başka kaplara ait parçalarla kapatılmıştır. Kaplar, toprağa açılan küçük bir çukurun içine yön birliği gözetmeksizin, dik yerleştirilmiş bir örnek dışında, yatay bir şekilde yerleştirilmiştir. Kapların

[288] Viglaki-Sofianou 2004, 191, 195, Res.5. 0.60 x 1.10 m., 2. x 1 m., 1.90 x 1.05 m, 2.50 x 1.10 m. boyutlarında ve 0.17-0.30 m kalınlığında sekiz adet ocak ortaya çıkarılmıştır.

[289] Viglaki-Sofianou 2004, 191.

etrafı taşlarla sıkı bir şekilde desteklenmiş ve bir çok örnekte üzerleri plaka veya işlenmemiş taşlarla örtülmüştür.

Çocuk mezarları arasında iyi korunan üç örnekte bireyler hydria kaplarına gömülmüştür. Bunlardan biri içinde yakılmış yetişkin kadın bir bireyin kemiklerin ile yakılmamış bir çocuğa ait kemikler tespit edilmiş ve anne ile çocuğu olarak değerlendirilmiştir. Birçok gömü kabının dışında tek kulplu kaplar, skyphos ve oinokhoe kapları ele geçmiştir. Bunlar mezara yapılan sıvı libasyonun işaretleri olarak kabul edilmiştir. Bunların dışında bir çok kabın içinde ele geçen deniz kabuklarının kum ve çakıl taşı gibi arındırma amaçlı olukları belirtilmiştir[290].

Resim 53. Bebek ve çocuk mezarları için kullanılan kaplar (Viglaki- Sofianou 2004, Res. 2,7-10).

Kutu/Ostothek Mezar

Duvarı ve tabanı plaka taşlarla yapılmış bu mezar kutu şeklinde olup, 0.90x0.38 m. boyutlarındadır. Mezarın üst bölümü de plaka taşlarla örtülmüş ve bunların üzerine de pithos parçaları kapatılmıştır. 2 no.lu mezar çemberi içinde yer alan bu mezar, daha önce yakma alanı olarak kullanılmış 2.50x2.10 m. boyutlarındaki çukur benzeri bir yapının üzerinde bulunmaktadır. Bu çukurun içinde kremasyon yapıldığına gösteren yaklaşık 0.20-0.22 m. kalınlığında bir yanık tabaka belirlenmiştir. Bu tabakanın içinde Geometrik döneme ait tek kulplu kap, oinokhoeler, skyphoslar, amphora ve üzerinde yelkenli bir geminin resmedildiği büyük bir kraterden oluşan çok sayıda kap ele geçmiştir[291].

Kutu şeklinde olması nedeniyle ostothek olarak adlandırılabileceği belirtilen bu mezar içinde yanmış kemiklerin yanı sıra bronz bir boncuk, fibula parçası ve bronz giysi tokası ele geçmiştir. Mezarın çevresine, güneybatısına bir amphora ve doğusuna oinokhoe yerleştirilmiş

[290] Viglaki-Sofianou 2004, 193.
[291] Viglaki-Sofianou 2004, 193, Res. 11-12.

ve her ikisinin de ağzına ters olarak kapatılmış skyphoslar kapatılmıştır. Bunlarda bireye libasyon yapıldığına dair işaretler olarak değerlendirilmiştir[292].

Mezarın yer aldığı alan uzun süre kullanılmıştır. İçindeki dikdörtgen çukur benzeri yapı bireylerin yakılması için ilk evrede kullanılmıştır. Bu yapının içinde yapının İ.Ö. 9. yüzyıla kadar erkene gittiğini gösteren materyaller bulunmuştur. Daha sonrasında üzerine bu kutu şeklindeki mezar yerleştirilmiştir[293].

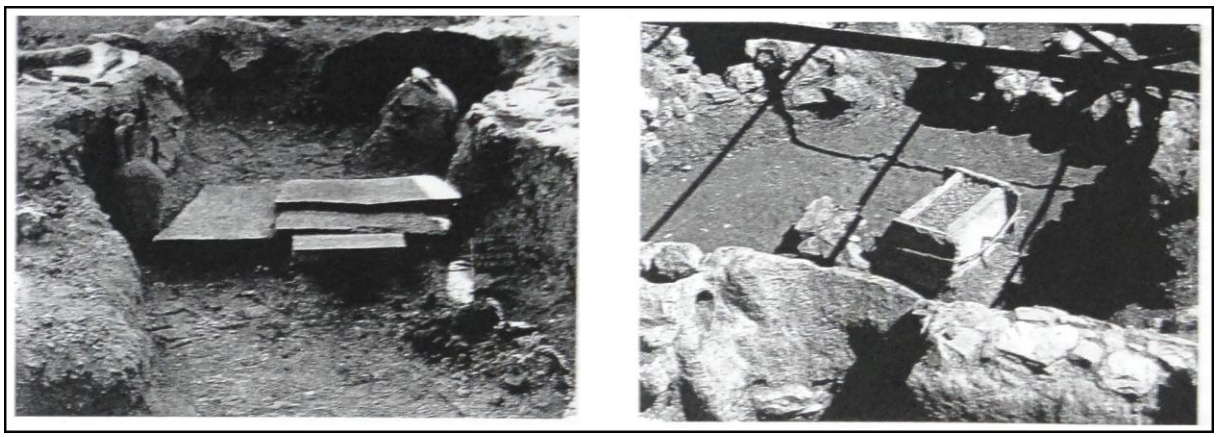

Resim 54. Kutu/ostothek mezar (Viglaki-Sofianou 2004, Res. 11-12)

Basit Toprak Mezar

Kazılan alana içinde inhumasyon tarzında gömülmüş tek yetişkin bireydir. Olasılıkla bir kadına ait olduğu sanılan mezarda sağ elinin orta parmağında bronz bir yüzük, yakınında ise tahta parçaları ve bronz bir toka bulunmuştur[294]. Her ne kadar bir örnekle de olsa Samos'un Geometrik dönemine yetişkinlerin inhumasyon tarzında da gömülebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak Samos'un Geometrik dönem nekropolisinde, bir organizasyon dahilinde, mezarların çember şeklinde duvarlarla çevrilmiş alanlara yapıldığı görülmüştür. Bunlar farklı ailelere ait gömü alanları olarak tasarlanmıştır. Bazı durumlarda alanın yetersiz kalması sonucu, duvarların kaldırılarak alanın genişletilmesine çalışıldığı belirlenmiştir. Bunun dışında ocak olarak adlandırılan yakma alanları bu çemberlerin içinde bulunmakta ve bireyler bunlara yakın bir alana gömülmektedir. Çemberin boyu olasılıkla aile fertlerinin sayısı ile orantılı olarak değişmektedir. Boyut farklılığı ve buluntuların kalitesi, bazılarında mutfak kaplarından oluşan kaba seramikler ele geçerken bazılarında kaliteli işçiğe sahip bezemeli

[292] Viglaki-Sofianou 2004, 193.
[293] Viglaki-Sofianou 2004, 194.
[294] Viglaki-Sofianou 2004, 194.

kapların bulunması, Geometrik dönemde dahi toplum içinde bir sosyal tabakalaşmanın işretleri olarak değerlendirilmiştir[295].

Mezarlarda ele geçen buluntular alanın İ.Ö. 9. yüzyıldan İ.Ö. 7. yüzyılın başına kadar nekropolis olarak kullanıldığı göstermiştir. Ayrıca gerek yakma alanlarında bulunan seramik kapları, gerek mezarların dışına bırakılan içki kapları, libasyon yapıldığını, yine bu alanlarda bulunan katı yiyecek kalıntıları ise ölü yemeğinin varlığını ortaya koymaktadır.

[295] Viglaki-Sofianou 2004, 196.

GEOMETRİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Kuzeybatı Anadolu Geometrik dönem nekropolisleri ve mezarları Troas'da Tenedos, Neandreia ve Antandros'da, Aiolis'de Pitane ve Lesbos Adası'nda, İonia'da Kolophon, Klazomenai, Teos, Ephesos, Khios ve Samos'da tespit edilmiştir. Bu mezarlar incelendiğinde ilk dikkat çeken durum, Erken ve Orta Geometrik Döneme net olarak tarihlenebilecek bir mezarın ele geçmemiş olmasıdır. Her ne kadar Samos'da nekropolisin İ.Ö. 9. yüzyıldan İ.Ö. 7. yüzyıl başına kadar kullanıldığı belirtilmiş ise de mezarların kesin tarihi belirtilmemiştir. Bu nedenle mezarlara yönelik bire bir yapılmış kesin bir tarihleme burada da söz konusu değildir.

Geometrik dönem nekropolislerinin ve mezarlarının ele geçtiği alanlar konumları açısından ele alındığında Tenedos'da antik yerleşimin bulunduğu tepenin yamaçlarında, Neandreia'da kent surları dışında, Antandros'da yerleşimin batısında yer alan nekropolis alanında, Kolophon'da Klasik kent surlarının güneyinde, Klazomenai'da yerleşim yerinin dışındaki HBT ve Yıldıztepe Nekropolis alanında, Ephesos'da Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda ve yamacın alt bölümlerinde, Lesbos Antissa'da akropolisin güneybatısında, Samos'da denize yakın kumlu ve düz bir alanda yer aldığı görülür. Bunun yanı sıra, Khios, Pitane ve Teos'da mezarların yerleşim alanı ile ilişkisi belirlenememiştir. Ancak bu alanların hiçbirisinde intramural gömüye işaret eden bir verinin veya bilginin olmaması, Geometrik dönemde nekropol alanlarının yerleşim alanının dışında veya yerleşim alanı bir tepe üzerinde yer alıyor ise onun yamaçlarında yer aldığı yolundaki genellemeye olanak tanımaktadır. Ayrıca, Klazomenai HBT ve Kaya Elmalı sektörlerinde Protogeometrik dönem mezarları ile Geometrik dönem mezarları aynı alanda ele geçmemiştir. Klazomenai HBT sektöründeki mezarların tarihlerine bakıldığında Geç Protogeometrik ve Geç Geometrik döneme ait oldukları ve süreklilik göstermedikleri anlaşılır.

Geometrik dönem mezarlarının ele geçtiği yerleşmelerde, aynı döneme ilişkin yerleşim alanlarının tam olarak kazılmamış olması, yerleşim-nekropolis ilişkisinin tam olarak ortaya koyulmasını engellemektedir. Ancak yine de elde olan verilerden hareketle Geometrik dönem nekropolislerinin Klazomenai Kaya Elmalı sektörü haricinde yerleşimin dışında olduğu söylenebilir.

Bu dönem mezarlarında da hem kremasyon ve hem de inhumasyon uygulamasıyla karşılaşılır **(Tablo 4-6).** Kremasyon mezarlar Tenedos, Pitane, Samos ve Lesbos Antissa'da ikincil, Antandros, Kolophon, Klazomenai, Teos birincil uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar mezar sayısı az olsa da, Antandros hariç, Troas ve Aiolis bölgelerinde ikincil kremasyonların, İonia'da ise birincil kremasyon uygulamalarının ağırlıkta

olduğu görülür. Yetişkin bireylerin yakıldığı Samos ve Kolophon örnekleri dışında kremasyonlarda yakılan bireylerin yaş grubuna ilişkin bir verinin bulunmaması, bu konuda yorum yapılmasını engellemektedir. Birincil kremasyonların en ilginç ve dikkat çekici uygulamasına Samos ve Kolophon'da rastlanmaktadır. Kolophon'da yakılan bireyin üstüne bir tümülüs yığması oluşturulur. Samos'da ise mezarların üzerine tümülüs benzeri ancak daha küçük ölçekli bir toprak yığması yapılmıştır. Hatta bu tümülüs yığmaları bir aile mezar görünümünde olup, birden fazla mezarı da barındırmaktadır.

Daha çok Troas ve Aiolis bölgelerinde karşılaşılan ikincil kremasyonlarda kullanılan urnelerde, gerek bölge ve gerekse de yerleşim bazında form açısından birliktelik olmadığı görülür, kullanılan formlar genellikle amphora, krater, tek kulplu kaplardır.

Geometrik dönem inhumasyon gömüleri, taş sanduka, pithos ve kap içine yapılmış mezarlar olup, merkezlere göre dağılımları değişmektedir. Özellikle Kolophon ve Samos'ta tümülüs mezarların altında ele geçen inhumasyon gömüler bu dönemde ilk kez görülmeleri açısından dikkat çekmektedir. Kolophon'da amphora ve pithoslardan oluşan bebek ve çocuk mezarları, Samos'da amphora, hydria ve pithos benzeri khytra kaplarından oluşan bebek ve çocuk mezarları tümülüs yığmalarının altında kremasyonlarla birlikte bulunmaktadır.

Dönemin inhumasyon gömüleri incelendiğinde sadece bebek ve çocukların değil, yetişkin bireylerin de inhumasyon tarzında gömüldüğü görülmektedir. Yetişkin bireyler Tenedos'da taş sanduka, Klazomenai'da pithos ve basit toprak mezarlara, Samos'da basit toprak mezarlara gömülmüştür. Bu da Geometrik dönemde yetişkin bireylerin hem kremasyon, hem de inhumasyon olarak gömüldüklerini ortaya koymaktadır.

İnhumasyon mezar türlerinden taş sandukalar Tenedos, Neandreia, Antandros ve Klazomenai'da benzer şekilde yapılmışlardır. Bu tip mezarların Tenedos'da yetişkin, Neandreia, Antandros ve Klazomenai'da bebek ve çocuk bireyler için kullanıldığı görülür. Diğer mezar türlerinden pithoslar, Klazomenai'da yetişkin, Samos'da çocuk, Kolophon'da çocuk ve ergen gömüleri, amphora ve mutfak kaplarından oluşan mezarlar ise bebek bireyler için kullanılmıştır.

Geometrik dönemin mezarlarının geneline bakıldığında belli bir yön birliğinin oluşmadığı görülür. Ancak, Tenedos'da aynı alanda ele geçen sanduka mezarların, doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiş olması, kendi içerisinde yön birliği uygulaması olarak değerlendirilebilmesine karşın, bireylerin sandukalara başları farklı yönlere gelecek şekilde yatırılmış olması, bu değerlendirmenin pek de doğru olmadığını kanıtlamaktadır.

Geometrik dönem mezarları buluntular açısından değerlendirildiğinde, buluntularıyla öne çıkan bir mezar grubu bulunmadığı görülür. Buluntular açısından dikkat çeken tek örnek,

Teos'da yirmi üç kotyle ve bir ayaklı kraterin ele geçtiği birincil kremasyondur. Ayrıca Tenedos'da amphora urneden demir bıçak, bronzdan yapılmış fibula, yüzük ve bilezik ile pişmiş toprak bir ağırşak, diğer urne olan kraterde altı pişmiş toprak ağırşağın ele geçmiş olması, Geometrik dönem urne mezarlarına mezar hediyesi bırakıldığını gösterir.

Samos mezarlarında gerek yakma alanlarında bulunan kırılmış seramik parçaları ve katı yiyecek kalıntıları gerekse de gömü kapları dışına bırakıl içki kapları, bu dönemde ölü yemeği ve libasyon yapıldığının işaretleri olarak kabul edilmektedir.

BÖLÜM 4: KUZEYBATI ANADOLU'NUN ARKAİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Troas, Aiolis ve İonia Bölgeleri ile Lesbos, Khios ve Samos adalarında kazıları yapılmış Arkaik dönem nekropolisleri ele alınacaktır.

TROAS BÖLGESİ

Troas Bölgesi'nde çok sayıda irili ufaklı yerleşim bulunmasına karşın bunların arasında sadece Parion, Tenedos, Neandria, Kolonai, Assos ve Antandros kentlerine ait Arkaik nekropolisler kazılmıştır. Bunların dışında Arkaik döneme tarihlenen ancak hangi kente ait olduğu belirlenememiş Kızöldün ve Dedetepe Tümülüsleri de bölgede bulunan diğer mezarlardır. Bu bölümde Troas'ın Arkaik dönem nekropolisleri coğrafik konumlarına göre kuzeyden güneye doğru sırasıyla ele alınacak ve son olarak tümülüs mezarlara değinilecektir.

PARİON

Parion antik kenti Çanakkale İli, Biga İlçesi, Balıklıçeşme Beldesi'ne bağlı Kemer Köyü sınırları içinde, köyün kuzeydoğusunda denize uzanan Bodrum Burnu üzerinde, engebeli bir arazide yer alır[296]. Strabon'un bir Troas yerleşimi olarak söz ettiği Parion, antik kaynaklarda Mysia ve Phrygia yerleşimi olarak da geçmektedir[297]. Bu durumun oluşmasında kentin Troas Bölgesinin doğu sınırında yer almasının rolü büyüktür. Buna rağmen bazı yayınlarda Troas Bölgesi'nin doğu sınırı olarak Aisepos (Gönen) Çayı verilir ve çayın batısında kalan bölümden Troas olarak söz edilir[298]. Parion kenti de Aisepos Çayı'nın batısında yer alır. Bölgenin antik dönemdeki sınırları ve antik kaynakların coğrafya hakkındaki bilgileri Parion'un bir Troas yerleşimi olduğunu göstermektedir. Parion kazı ekibi de tüm yayınlarında kentten Troas yerleşimi olarak bahseder. Bu nedenle kent, bir Troas Bölgesi yerleşimi olarak kabul dilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir.

Kentte Prof. Dr. C. Başaran'ın 1997 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmasında Parion'un kuzey ve güney bölümlerinin nekropolis alanları olduğu belirlenmiştir[299]. Nekropolislere yönelik ilk kazı çalışması ise antik kentin güneyinde bugünkü Kemer Köyü'nde İlkokul inşaatına yönelik yapılan temel kazma çalışmalarında mezarlara rastlanması üzerine 2004 yılında Çanakkale Müze Müdürlüğü tarafından alanda kurtarma kazısı olarak

[296] Başaran 1999, 349; Başaran-Tavukçu 2007, 609; Kasapoğlu 2007, 481.
[297] Strabon, Troas Bölgesi sınırlarından bahsederken Damastes'in bölgenin sınırını Parion'dan başlattığını belirtir. Bkz. Stabon XIII, I, 4.
[298] Sevin 2001, 61.
[299] Başaran 1999, 353, Çizim 1. Zerrin Aydın Tavukçu'nun *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları* adlı doktora tezinde nekropolislerin kentin kuzey ve güneydoğusunda bulunduğu belirtilmiştir. Bkz. Tavukçu 2006, 14.

yapılmıştır. 2005 yılından itibaren ise Prof. Dr. C. Başaran başkanlığında nekropolis alanı dahil olmak üzere Parion antik kentinde bilimsel kazılara başlanmıştır[300].

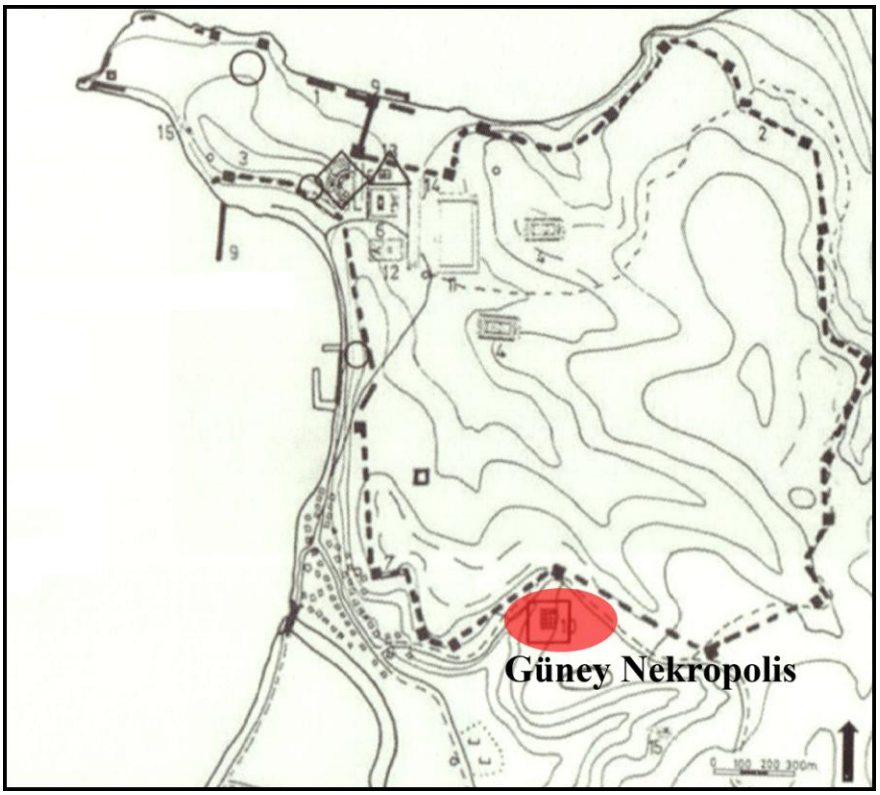

Resim 55. Parion Kent Planı (Başaran 2009, Harita 1).

Güney Nekropolis

Parion'da belirlenmiş iki nekropolis alanından çalışmalar Kemer Köyü sınırları içinde bulunan ve ilkokul inşası sırasında ortaya çıkarılan Güney Nekropoliste yapılmıştır. Parion Güney Nekropolisi, kentin güney kapısı ve kapının doğu bölümünde bulunan tepelerin arasındaki küçük bir vadide yer alır[301]. Mezarlar vadi içerisinde eğimin oldukça yüksek olduğu yamaçlarda açılan çukurlara yapılmış olup, güneye ve batıya doğru yayılmaktadır[302].

Güney Nekropolis'de Arkaik döneme ait mezarlara ilk defa 2004 yılında Çanakkale Müze Müdürlüğü tarafından yapılan kazılarda rastlanmıştır. Üç ay süren bu çalışmalarda İ.Ö. 7. yüzyıl ile İ.S. 2. yüzyıl arasına tarihlenen iki yüzün üzerinde mezar açığa çıkarılmıştır[303]. Bu çalışmada Arkaik döneme ait üç kremasyon alanı ile birlikte amphora, taş lahit ve basit toprak mezarlar açığa çıkarılmıştır. Daha sonra C. Başaran başkanlığında yürütülen Parion

[300] Başaran-Tavukçu 2007, 609; Tavukçu 2006, 14.
[301] Tavukçu 2006, 155.
[302] Kasapoğlu 2007, 482.
[303] 2004 yılında Parion'da açığa çıkarılan Arkaik dönem buluntuları yayına hazırlayan M.N. Aytaçlar ve C. Kozanlı'ya henüz yayınlamadıkları bu çalışmalarını cömertçe benimle paylaştıkları kendilerine teşekkürü ederim. Aytaçlar-Kozanlı 2013, baskıda.

kazılarının 2010-2011 yılı çalışmalarında yine Arkaik döneme ait kremasyon alanları, basit toprak, monolitik taş lahitler, pithos ve amphoralardan oluşan mezarlar belirlenmiştir[304].

Kremasyon Alanları

Güney Nekropolis'de 2004 yılı çalışmalarında üç kremasyon alanı belirlenmiştir. Arkaik döneme ait bu mezarlar diğer Arkaik mezarlarla birlikte çalışma alanının kuzeyinde 8-J**,** 9-J, 9-I ve 10-I plan karelerinde yer almaktadır. Eğimli bir arazide yer alan nekropolis, bu şekliyle kremasyon alanları için uygun bir zemine sahip değildir. Bu nedenle alanın bir bölümü (9-I ve 10-I) Kr.1 için tesviye edilerek ve alçak olan bölümlere duvar örülerek daha düz bir alan edilmiş ve yakma işlemi bu alanda yapılmıştır. Kr.3 no.lu kremasyon alanı da kayalık olan kuzey bölümde yer almaktadır. Diğer kremasyon alanı Kr.2 hakkında detaylı bir veri bulunmazken olasılıkla Arkaik döneme ait olması gerektiği belirtilmiştir.

Kremasyon alanlarından *Kr.3* olarak isimlendirilen alan 9-J ve 8-J plan karelerinde yer alan L.M. 110 no.lu monolitik taş lahdin hemen güneyinde yer alır. Kr. 3 alanının kuzey bölümü bu lahit tarafından tahrip edilmiş, daha sonra M.99 no.lu basit inhumasyon mezar, lahit ile kremasyon arasına yerleştirilmiştir. Kr.3 alanında az sayıda kemik dışında mezarı tarihleyecek buluntuya rastlanmamıştır. Ancak mezarın kuzeyinde yer alan ve bu alanı tahrip eden L.M. 110 no.lu lahit mezar İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir. Bu mezarın tarihi aynı zamanda Kr.3 için *terminus ante quem* olarak da kabul edilmiştir[305]. Zira M. 99 no.lu inhumasyon mezarda da her hangi bir buluntu ele geçmemiştir.

Kr.1 no.lu kremasyon alanı, diğer kremasyon alanına göre oldukça ilginç bir yapıya sahiptir. Alanda 0.30-0.45 m. kod farklarıyla bir birlerinden ayrılan ve kısmen bir biriyle örtüşen dört ayrı kremasyon kesin olarak belirlenmiştir. Bunların dışında olasılıkla bir beşinciye ait izler tespit edilmiştir. Aytaçlar ve Kozanlı, aynı alanın birden fazla kremasyon için kullanılmış olmasını çok sık rastlanmayan ancak başka merkezlerde de örneklerinin bulunduğunu ve bunun aile/kan bağı ile açıklanmasının makul olduğunu belirtir. Ayrıca Parion'da 15-20 yıl arayla beş kremasyonun yapılmış olmasını sıra dışı bulurken, eğimli araziden dolayı kremasyon uygulamasının zorlaştığını ve bu nedenle aynı alanın tekrar kullanılmış olabileceği üzerinde durmaktadırlar[306].

[304] Başaran et al 2012, 21-23; amphora ve pithos mezarlar için bkz. http://parion.biz/fotolar/102011%20Kazi%20Sezonu/nekropol/14%20(Medium).jpg.; http://parion.biz/fotolar/102011%20Kazi%20Sezonu/nekropol/15%20(Medium).jpg.
[305] Aytaçlar-Kozanlı 2013, baskıda.
[306] Aytaçlar-Kozanlı 2013, baskıda.

Kr.1 alanında tespit edilen beş kremasyon, en geçi Kr.1a olmak üzere erkene doğru Kr.1b, 1c, 1d ve 1e olarak isimlendirilmiştir. Bunlardan Kr.1a ve Kr.1b'ye ait yanık alanlarda buluntuya rastlanmamıştır. Ancak Kr.1b'ye ait alan içinde daha sonra yerleştirilmiş bir taş lahit İ.Ö. geç 6. yüzyıl öncesine tarihlenmiştir. L.M. 42 no.lu bu lahit Kr.1a ve 1b için *terminus* olarak kabul edilmiş ve buna göre Kr.1a, L.M. 42 lahdinden sonraya İ.Ö. geç 6. yüzyıl sonrasına-5. yüzyılın başına, Kr.1b lahitten önceye İ.Ö. geç 6. yüzyıl öncesi 520-510 tarihlenmiştir. Diğer kremasyon alanlarından Kr.1c içinde bir lekythos, bir Samos/Sidon şişesi ve bir lydion ele geçmiştir. Kr. 1d içinde ise çok sayıda seramik ele geçmiş ve bunlar iki gruba ayrılmıştır. İlk gruba ait seramikler Geç Korinth başlarına İ.Ö. 570-565 yıllarına tarihlenirken, ikinci gruba ait seramikler arasındaki iki Korinth vazosu İ.Ö 595-580 aralığına Kuzey İonia seramikler ise en geç İ.Ö. 6. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir. İki seramik grub arasındaki 20-30 yıllık zaman farkı Kr.1e olarak isimlendirilen ve olasılıkla 1d'nin yapım aşamasında tahrip edilen beşinci kremasyon Kr.1e'ye ait olması gerektiği belirtilmiştir. Buluntulara göre Kr.1c, İ.Ö. 550-535/530, Kr.1d İ.Ö. 570-565, Kr.1e ise İ.Ö. 595-590 yıllarına tarihlenmiştir[307].

Diğer kremasyon alanları yukarıda da belirtildiği 2010 ve 2011 yıllarında açığa çıkarılmıştır. 2010 yılında yeni yapılan düzenleme ile oluşturulan karelaj sistemine göre üç farklı alanda Arkaik döneme ait kremasyon alanları belirlenmiştir. Bunlardan ilki 1555-2295 açmasında -2.30 m. seviyesinde tespit edilmiştir. Bu kremasyon alanında İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen ve üzerinde Perseus ve Gorgo tasvirlerinin yer aldığı bir destekli kratere ait parçalar dağınık olarak ele geçmiştir[308]. İkincisi 1545-2290 no.lu açmanın kuzeybatısında açığa çıkarılmıştır. Yaklaşık 2x2 m. ölçülerinde olan kremasyon alanının üst seviyesinde Orientalizan ve Korinth seramiklerine ait parçalar ele geçmiştir. Ayrıca bu alanın güneybatısında yine parçalar halinde ve üzerinde bir süvarinin veda sahnesinin betimlendiği siyah figürlü bir lekythos bulunmuştur. Lekythos, İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir[309].

Üçüncü kremasyon alanı Güney Nekropolis'de 2011 yılında ortaya çıkarılmıştır. 1540-2305 no.lu açmada bulunan kremasyon alanı için iki ayrı tabakada kullanım gördüğü belirtilirken, yanık alan içinde karbonlaşmış odun parçalarıyla birlikte Erken-Orta ve Geç

[307] Aytaçlar-Kozanlı 2013, baskıda.
[308] Başaran et al 2012, 21-22.
[309] Başaran et al 2012, 22.

Korinth dönemlerine tarihlenen aryballos parçaları ile oinokhoe kaplarına ait parçalar ele geçmiştir[310].

Parion'da açığa çıkarılan kremasyonlar bölgenin ölü gömme geleneklerine önemli katkılarda bulunmuştur. Tespit edilen kremasyonların tümü birincil örneklerdir. Ancak bazılarında kemik dahi hiçbir buluntunun ele geçmemiş olması bunların merkezi yakama alanları olabileceğini ve dolayısıyla ikincil örneklerin bulunabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu gün itibariyle ikincil tarzda hiçbir kremasyonun tespit edilmediğini belirtmek gerekir. Eldeki veriler kremasyon uygulamasının İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından yüzyılın sonlarına hatta İ.Ö. 5. yüzyılın başlarına kadar devam ettiğini göstermektedir. Bu durum bölgenin diğer yerleşimlerinden Assos ve Antandros İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında görülen kremasyon uygulama geleneği ile kısmen ötüşmektedir. Bu günkü veriler Parion'da kremasyon uygulamasının diğer yerleşimlerden daha geç bir safhada başladığını ve daha geç sonlandığını göstermektedir. Diğer yandan Parion özelinden hareketle diğer nekropolis alanlarında da daha geç kremasyonların bulunabileceği ihtimalini doğmuştur.

Basit Toprak Mezar

Parion'da tespit edilen Arkaik dönem basit toprak mezardan ilki 2004 yılında Kr.3 yanık alanı içinde ele geçmiştir. M.99 no.lu mezarda tarihleyici hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Ancak İ.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlenen ve Kr.3'ü tahrip ederek yerleştirilmiş L.M. 110 no.lu lahit mezar ile Kr.1b arasında yer almaktadır. Konum itibariyle Roma mezarlarından net bir şekilde ayrılan bu mezarın kesin tarihi bilinmemekle birlikte L.M.110 no.lu lahitten daha geç olmalıdır.

Diğer mezar kremasyon alanlarının belirlendiği açmalardan biri olan 1555-2295 açmasında açığa çıkarılan M148 no.lu basit toprak mezarda, İ.Ö. 500-480 yıllarına tarihlenen bir lekythos ele geçmiştir. Bunun üzerine Arkaik dönemde hem kremasyon hem de inhumasyon gömülerin bir arada yapıldığı şeklinde bir yorum yapılmıştır[311].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Arkaik döneme tarihlenen monolitik lahit mezarlara ait iki örnek 2004 yılı kazılarında açığa çıkarılmıştır. Bunlardan L.M.110 no.lu mezar, kireçtaşından yapılmıştır. Omurgalı bir kapağa sahip mezar, ana kayanın kırılmasıyla açılmış alana kuzeybatı-güneydoğu yönünde yerleştirilmiştir. Lahit aynı zamanda Kr.3 no.lu kremasyon alanının kuzey bölümünü tahrip etmiştir. Lahdin içinde orta erişkin bir bireye ait kötü korunmuş kemiklerle birlikte ucu kırık

[310] http://parion.biz/fotolar/102011%20Kazi%20Sezonu/nekropol/13%20(Medium).jpg.
[311] Başaran et al 2012, 22. M148 no.lu mezarda ele geçen lekythosun "Samien A tipi" bir lekythos olduğu belirtilmiştir.

ve eksik bronz bir iğne ele geçmiştir. İçinde başka bir buluntunun yer almadığı lahdin dışına kapak hizasının hemen altına İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına ait bir lekythos yerleştirilmiştir.

Lahit mezarların ikinci örneği olan L.M. 42, Kr.1b'nin kuzeydoğu bölümünde yer alan B-D duvarının doğu ucunda bulunur. Lahit, L.M.110'da olduğu gibi, ana kayanın kırılarak açılan bölümüne kuzeydoğu-güneybatı yönünde yerleştirilmiştir. Kireçtaşından yapılmış lahit yine kireçtaşından düz bir plaka ile kapatılmıştır. İçinde biri 30-40 yaş aralığında diğeri 34 yaşında iki erkek bireye ait kemik kalıntıları ele geçmiştir. Mezarın ilk sahibine ait kemik ikinci gömü esnasında kenara itilmiş, bir bölümünün de olasılıkla lahit dışına atıldığı belirtilmiştir. İçinde her hangi bir buluntunun ele geçmediği lahdin dışında güney uzun kenarına bitişik yanık izleri taşıyan bir çömleğe ait seramik parçalar dizilmiştir. Bu seramik parçaları arasında bulunan kulp üzerinde sphinks figürlü bir damga yer alır. Olasılıkla İ.Ö. 6. yüzyıl sonları ile İ.Ö. 5. yüzyıl başlarına ait bu mühür lahit içinde tarihleyici unsur olarak kabul edilmiştir. Parion 2004 kazılarında ortaya çıkarılan bu iki lahit mezarda hediyelerin lahit dışına bırakılması, Klazomenai'dan bilinen bir uygulamadır.

Diğer monolitik taş lahit örnekleri 2010 yılı çalışmalarından gelir. 2010 yılı çalışmalarında biri 1545-2295 no.lu açmada diğeri 1545-2290 no.lu açmada olmak üzere iki monolitik taş lahit daha açığa çıkarılmıştır. Monolitik tekneler sahip olan lahitlerin her ikisi de kazıcılar tarafından *omurgalı* olarak tanımlanan kapaklara sahiptirler. Benzer bir örneğine Korinth'de, bir başka örneğine ise Çingenetepe Tümülüsü'nde rastladığımız bu kapakların üzerinde yer alan çıkıntılar, Korinth nekropolisinde ahşap sandıkların kapaklarına atılan destek amaçlı eklentilerin benzerleri olarak değerlendirilmişlerdir[312]. Arkaik döneme tarihlenen söz konusu lahitlerden 1545-2295 no.lu açmada açığa çıkarılan ve L2 lahdi olarak isimlendirilen mezarda bir kadın birey yer almaktadır. Ayrıca lahit içinde bronz bir iğne, pişmiş toprak bir kandil ve ağırşak olduğu düşünülen bir obje ele geçmiştir[313].

L3 olarak isimlendirilen diğer lahit mezar 1545-2290 no.lu açmada yer almaktadır. Lahit içinde baş kuzeye gelecek şekilde sırt üstü yatırılmış bir erkek birey yer alır. Ayrıca üzerinde bir savaşçının veda sahnesinin betimlendiği İ.Ö. 520-510 yıllarına tarihlenen siyah figür bir lekythos, sol kol üzerinde bir strigilis ile küçük bronz bir iğne ele geçmiştir[314]. Bu iki lahit mezardan hareketle Parion'da İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarında inhumasyon tarzında gömüler içeren lahit mezar kullanımının başladığı belirtilmiştir. Yine lahitlerde ele geçen bez

[312] Korinth örneği için bkz. Blegen et al 1964, 71–72, Fig. 4, Pl. 16, Grave 242; Çingenetepe Tümülüs örneği için bkz. Körpe et al 2001, 183; Sevinç et al 2001, 388, Fig. 3–4.
[313] Başaran et al 2012, 22, Res. 3.
[314] Başaran et al 2012, 22-23, Res. 5.

parçalarında bireylerin bir beze sarılı olarak lahitlere yerleştirildikleri öne sürülmüştür[315]. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bireyler beze sarılmış olabilecekleri gibi ele geçen bez parçaları bireylerin elbiselerine de ait olabilir. Bu durumda bireylerin elbiseleriyle gömüldüğü şeklinde bir değerlendirme de yapılabilir.

Parion Güney Nekropolisi'nde açığa çıkarılan basit toprak mezar yukarıda da belirtildiği gibi kazı ekibi tarafından Arkaik dönemde inhumasyon ve kremasyon gömülerin bir arada yapıldığı şeklinde değerlendirilmiştir. Monolitik taş lahitlerle Arkaik dönemde yetişkinlerin inhumasyon tarzında da gömülebildiği açıklık kazanmıştır. Bu günkü verilerden Parion'da İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarıyla birlikte monolitik taş lahitlerin kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Resim 56. Monolitik taş lahit mezarlar. Sol resim L2 lahit mezarı ve buluntuları, sağ resim L2 ve L3 lahit mezarları ile L3'ün mezar buluntuları (Başaran et al, 2012, Res. 3, 5).

Pithos ve Amphora Mezarlar

Parion Güney Nekropolisi'nde Arkaik döneme ait amphora ve pithos mezarlar 2004 ve 2011 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan 2004 yılında tespit edilen iki örnek Kr.1b no.lu kremasyon alanının içine yerleştirilmiştir. Kırık bir şekilde ortaya çıkarılan mezarlardan birinde İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına ait bir Lesbos amphorası gömü kabı olarak kullanılmıştır. İçinde kemik dahil hiçbir buluntunun ele geçmemiş olması, bunun bir cenin için kullanılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir.

2011 yılında yürütülen çalışmalarda 1540-2305 no.lu açmasında bir pithos mezar ile dört amphora mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlardan AMP 2 olarak numaralandırılan amphora bir köpek gömüsü için kullanılmıştır. Amphoranın içinde köpeğe ait kafatası ve birkaç omurga kemiği ile birlikte tek kulplu bir kap ile kırık bir aryballos ele geçmiştir. Bebek gömüleri için kullanılan diğer amphora mezarlardan AMP 3 içinde bir kemik parçasıyla gri

[315] Başaran et al 2012, 23.

bir oinokhoeye ait parçalar bulunmuştur. Diğer iki amphoradan biri PM 2 olarak isimlendirilen Pithos mezarın içine yerleştirilmişken diğeri pithosun hemen kuzeydoğu üst seviyesinde yer almaktadır.

PM 2 no.lu pithos mezar, toprağa yatay yerleştirilmiştir. Bir çocuk için kullanılan pithos, yukarıda belirtildiği gibi bir amphora mezar tarafından kısmen tahrip edilmiştir.

Parion Güney Nekropolisi'nin Arkaik dönem mezar grupları, İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından yüzyılın sonlarına kadar kremasyon gömülerin yapıldığını, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında amphora ve pithos mezarların bebek ve çocuk gömüleri için, yüzyılın sonlarına doğru monolitik taş lahit mezarların yetişkinler için kullanılmaya başlandığını göstermiştir. Ancak gerek 2004 yılı çalışmalarının tamamen yayınlanmamış olması ve gerekse de kazıların henüz tamamlanmamış olması bu tablonun değişme ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.

TENEDOS

Tenedos Nekropolisi, modern Bozcaada kent yerleşiminin güneyinde yer alır. Nekropolis kazıları, Ortaokul inşaatı için açılan temel çukurlarında mezarlara rastlanması üzerine ilk defa E. Ataçeri ve S. Argavan tarafından 1959 yılında gerçekleştirilmiştir[316]. İkinci dönem kazıları 1969 yıllarında ilk kazı alanın 15 m. güneyinde İ. Akşit tarafından Tekel İdaresine ait bahçede, su deposu inşaatı sırasında mezarlara rastlanmasıyla yapılmıştır[317]. Daha sonra 1990 yılında T. Özkan tarafından üçüncü dönem kazıları yapılmıştır[318]. Üçüncü dönem kazıları Askerlik Şubesi, eski sosyal konutların önünde ve su deposunun batsında gerçekleştirilmiş, bunun sonucunda nekropolisin Yeni Kale Tepesi'nin eteklerinden doğuya doğru yayılarak bugünkü yerleşimin güney kesiminin tümüne yayıldığı belirlenmiştir[319]. Dördüncü dönem kazıları 1992 ve 1993 yıllarında Nurten Sevinç tarafından yapılmıştır[320].

Nekropolis kazılarında oda mezarlar, taş sanduka mezarlar, monolitik taş lahitler, plaka blok taşlardan oluşturulan lahitler, pithos mezarlar, amphora mezarlar, basit toprak mezarlar, pişmiş toprak lahit mezar ve kaya mezardan oluşan dokuz farklı tipte mezar tespit edilmiştir. Bu mezar tiplerinden oda, taş sanduka ve taş lahit mezarları tek bir döneme tarihlemek mümkün değildir. Genellikle çoklu gömülerin tespit edildiği oda mezarlarda buluntular, bu mezar grubunun İ.Ö. geç 6. yüzyılda kullanılmaya başlandığını 5. yüzyılda

[316] Ataçeri-Argavan 1962, 19-20.
[317] Özkan 1992,1, dipnot 1; Özkan 1993, 10; Sevinç 1994, 311.
[318] Özkan 1992, 1-9.
[319] Özkan 1992, 5.
[320] Sevinç 1994, 311-320; Sevinç 1995, 113-127.

devam ettiğini göstermiştir. Benzer bir durum taş sanduka mezarlar için de geçerlidir. Bu mezar grubuna ait buluntular İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 5. yüzyıl içlerine kadar uzanmaktadır. Monolitik taş lahit mezar İ.Ö. geç 6. yüzyıl ve 5. yüzyıl buluntuları içermektedir. Görüldüğü üzere söz konusu mezar gruplarını spesifik olarak tek dönem içinde değerlendirmek mümkün değildir. Bu nedenle Tenedos Nekropolisi Arkaik dönem mezarları "Arkaik dönem buluntuları içeren mezarlar ve Geç Arkaik-Klasik dönem buluntuları içeren mezarlar" olarak iki başlık altında ele alınacaktır. Daha sonra dönemi belirlenememiş kaya ve basit toprak mezarlar ayrı başlıklar altında irdelenecektir.

Arkaik Dönem Buluntuları İçeren Mezarlar

Arkaik dönem buluntusu içeren mezarlar, taş sanduka mezar grubu içerisinde mimarisiyle diğer taş sandukalardan ayrılan bir gruptur. Özkan tarafından hazırlanan *"Tenedos Arkaik ve Klasik Dönem Nekropolü"* adlı doktora çalışmasında taş sanduka mezarları, mimari özellikleri ve kullanılan taşların boyutlarını dikkate alarak "Örme Taş Mezarlar" ve "Büyük Blok Taşlarla Oluşturulan Örme Mezarlar" olarak iki gruba ayrılmıştır[321]. Özkan, örme taş mezarları da "yan duvarları içten yukarı doğru belli bir eğimle daralanlar" ve "yan duvarları eğimsiz dik yükselenler" olarak iki alt grupta incelemiştir[322]. Tenedos Nekropolisi'nde yalnızca Arkaik dönem buluntuları içeren taş sandukalar, Özkan'ın "Örme Taş Mezarlar" sınıflandırmasındaki duvarları eğimsiz, dik yükselen taş sandukalardır.

Bu mezarlar, duvarların dik yükselmesi dışında diğer sandukalardan farklı değildir. Sandukaların dört duvarının tümü taşlarla örülebildiği gibi bazı örneklerde mezarların güney kenarı dışında kalan diğer üç kenar, üç veya dört sıra halinde kesme taştan bindirme tekniğiyle örülmüştür. Güney kısa kenar ise bir veya iki taş plaka ile dışarıdan uzun kenarlara dayandırılarak kapatılmıştır. Mezar tabanı genellikle sıkıştırılmış topraktandır. Ancak tabanı taş döşeli örnekler de bulunmaktadır. Sandukalar tek blok taş veya iki üç parçadan oluşan kabaca yontulmuş taşlarla kapatılmıştır[323]. Taş sandukaların bu örneklerinde dikkat çeken nokta mezarın kısa güney kenarı diğer kenarlar gibi taşlarla örülmeyip, plaka taşlarla kapatılmasıdır. Özkan, çoklu gömü içeren bu mezarların açık olan güney kısımlarını mezara giriş için kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca bazı mezarlarda güney bölümü kapatan plaka

[321] Özkan 1993, 196-198. Özkan, 1990 yılı kazılarında taş sanduka mezarların bir bölümünü "*Basit Oda Mezar "* olarak isimlendirmiş, daha sonra hazırladığı doktora çalışmasında ise bu mezarları "*Örme Taş Mezarlar*" olarak isimlendirmiştir.
[322] Özkan 1993, 197.
[323] Özkan 1992, 4, Res. 1; Özkan 1993, 197.

taşların mezar üst seviyesini geçtiği ve bu şekilde mezarın yerini toprak üzerinden gösteren işaretler olarak da kullanılmış olabileceğine değinmektedir[324].

Bu gruba dahil edilen mezarların tümü kuzey-güney doğrultulu olup bireylerin başı kuzeyde yer almaktadır[325]. Genellikle çoklu gömüler yapılmıştır[326], ancak tek gömü içeren örnekler de bulunmaktadır. Sevinç tarafından 1992 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısında tespit edilen taş sanduka mezar, dört duvarı dörtgen taşlarla örülmüş, üzeri düz bir plaka ile kapatılmıştır. Mezarın içinden bir bireye ait iskeletin yanında Korinth üretimi beş aryballos, dört alabastron, iki skyphos ve bir amphoriskos ile birlikte gri monokrom bir amphora, bir kyliks ve domuz başlı bir rhyton ele geçmiştir[327]. Mezar, buluntular yardımıyla İ.Ö. 7. yüzyıl sonları ile 6. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir[328].

Taş sandukaların erken örneklerinde genellikle İ.Ö. 7. yüzyıla ait gri monokrom seramikler ile Protokorinth ve Erken Korinth seramikler ele geçmiştir. Özkan, bu tarz mimariye sahip mezarları oda mezarların öncüsü olarak değerlendirmiştir[329].

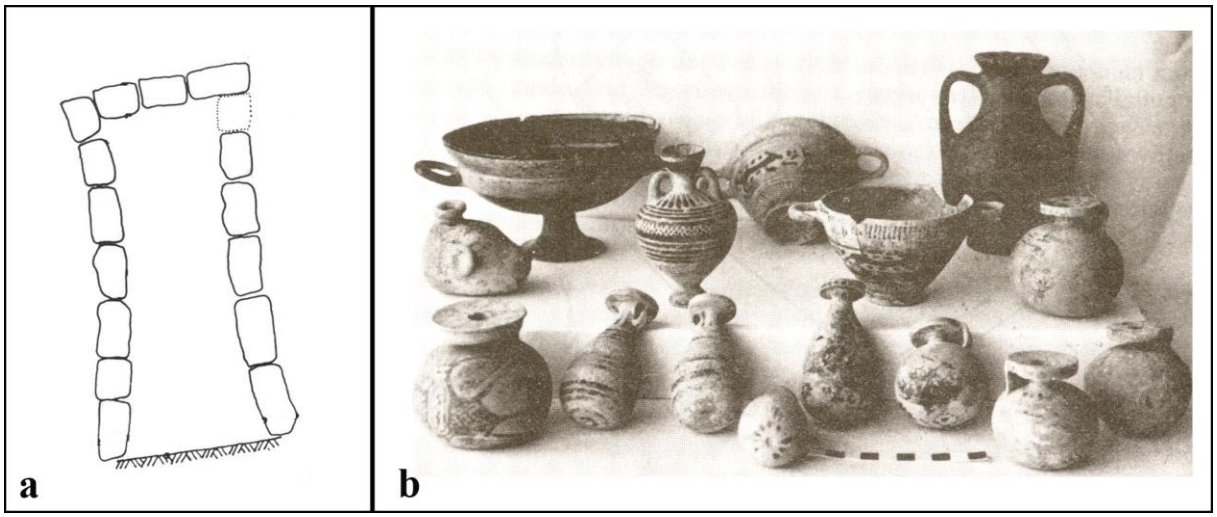

Resim 57. a- Taş sanduka mezar çizimi, b- Arkaik dönem taş sanduka mezar buluntular (Özkan 1993, Lev. 2; Sevinç 1994, Res. 2).

Geç Arkaik ve Klasik Dönem Buluntuları İçeren Mezarlar

Tenedos Nekropolisi'nde hem Arkaik hem de Klasik dönem buluntular içeren mezar grupları taş sanduka, oda mezar ve monolitik taş lahit mezarlardan oluşmaktadır.

Taş Sanduka Mezarlar

Taş sanduka mezarların Geç Arkaik ve Klasik dönem buluntuları içeren örneklerinde mimari açıdan çeşitlilik söz konusudur. Bunlardan bazıları yukarıda İ.Ö. 7. 6. yüzyıla

[324] Özkan 1993, 197.
[325] Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 198.
[326] Özkan 1993, 197.
[327] Sevinç 1994, 313, Res. 2.
[328] Sevinç 1994, 313.
[329] Özkan 1993, 198.

tarihlenen örnekler gibi güney kenarı dışında diğer üç kanar dörtgen kesilmiş taşlarla üç ya da dört sıra bindirme tekniğiyle örülmüştür. Açıkta kalan güney kısa kenar yine bir veya birkaç plaka taş ile uzun kenarlara dışarından dayandırılarak kapatılmıştır. Bu tarz mimariye sahip sandukaları erken örneklerinden ayrına tarafları ise uzun kenarların içten yukarıya doğru eğimli bir profil sergilemesidir[330]. Taş sandukaların bazı örnekleri ise kabaca işlenmiş veya işlenmemiş taşlarla dikdörtgen bir sanduka oluşturacak şekilde yapılmıştır. Her iki örnekte de mezarların üstü kabaca kesilmiş plaka taşlarla veya semerdam şekilli bloklarla kapatılmıştır. Mezarların tabanı ise sıkıştırılmış topraktan veya taş plakalardan oluşturulmuştur[331].

Kabaca işlenmiş veya işlenmemiş taşlardan yapılmış sanduka mezarların bazı örneklerinde sandukaya gömü yapıldıktan sonra içi ağız seviyesine kadar küçük çakıl taşlı toprakla doldurulmuştur[332]. 1992 yılı kazısında bu tarzda yapılmış mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Yine 1992 yılı kazılarında açığa çıkarılan başka bir sanduka mezar, kabaca işlenmiş taşlardan yapılmış olup, üzeri iki taşla kapatılmıştır. Mezarın içinden bir bireye ait iskelet kalıntılarıyla birlikte gri monokrom kaplardan oluşan mezar hediyeleri ele geçmiştir[333]. İşlenmemiş taşlardan yapılmış sandukalar 1959 yılı kazısında da bulunmuştur[334].

Bu grup sanduka mezarlarda birden fazla gömünün yapıldığı örnekler azımsanmayacak derecede çoktur. Bunun yanında tekli gömülerin belirlendiği mezarlar da bulunmaktadır[335]. Hem yetişkin hem de çocuklar[336] için kullanılan sanduka mezarların bazı örneklerinde yetişkin iskeletlerinin yanında hayvan veya çocuk iskeletlerine de rastlanmıştır[337].

Mezarlarda çoklu gömülerin varlığı tarihleme konusunda uzun zaman aralıklarının oluşmasına neden olmuştur. Sanduka mezarların hem işlenmiş taşlardan yapılmış örneklerinde hem de işlenmemiş ya da yarım işlenmiş örneklerinde İ.Ö. geç 6. yüzyıl ile İ.Ö. 5. yüzyıla ait eserler ele geçmiştir[338]. Bu eserlerden ithal olanları içinde Korinth aryballos ve

[330] Özkan 1993, 197. Özkan'ın *"Örme Taş Mezar*" başlığı altında değerlendirdiği taş sandukalar *"yan duvarları içten yukarı doğru beli bir eğimle daralanlar"* ve "*yan duvarları eğimsiz dik yükselenler"* olarak sınıflandırmıştır. Bunlardan yan duvarları içten yukarı doğru beli bir eğimle daralanlar İ.Ö. geç 6.-5. yüzyıl buluntuları içeren sandukalardır.
[331] Sanduka mezarların mimarisi için bkz. Özkan 1992, 4. Res. 2; Sevinç 1994, 312, Res. 4–5.
[332] Sevinç 1994, 312–313.
[333] Sevinç 1994, 313, Res. 4–5.
[334] Ataçeri-Argavan 1962, 20. Burada mezarlara Grup F ve Grup G başlıkları altında değinilmiştir.
[335] Özkan 1993, 197; Özkan 1992, 2; Sevinç 1995, 115.
[336] Sevinç 1995, 115.
[337] Özkan 1993, 25, Mezar no. 90-17 (mezarda biri çocuk üç birey yer alır),197, 215.
[338] Özkan 1992; 2; Özkan 1993, 198.

alabastronları, Attika parlak siyah firnisli kaplar ve yerli örnekler arasında ise gri mallar yer almaktadır[339].

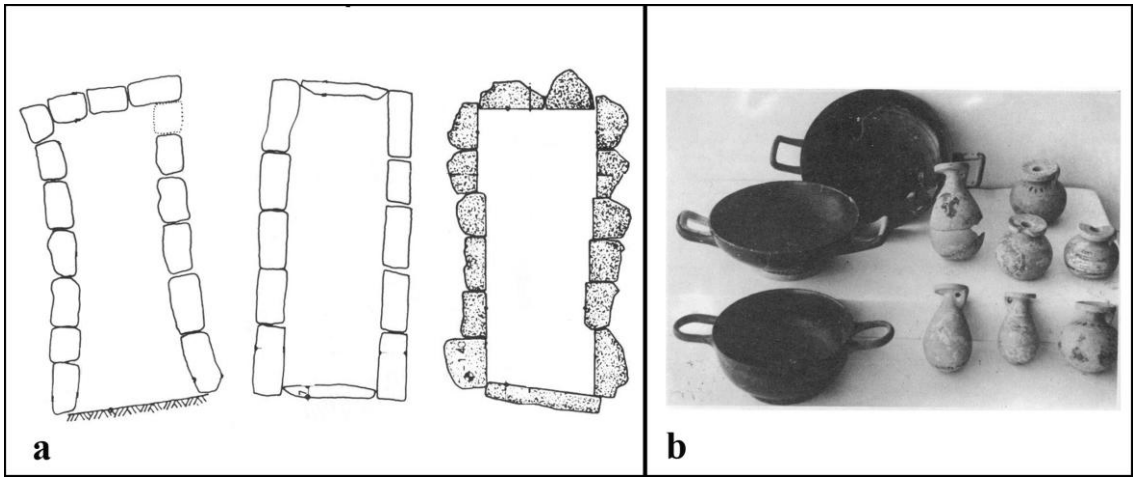

Resim 58. a- Taş sanduka mezar örnekleri, b- Taş sanduka mezar buluntuları (Özkan 1993, Lev. 2, 13, 31; Sevinç 1994, Res. 3).

Sanduka mezarlarda tam anlamıyla bir yön birliğinden söz etmek mümkün değilse de, üç tarafı düzgün dörtgen taşlarla örülmüş ve yukarı doğru içten eğimli duvarlara sahip örneklerin tümü kuzey-güney doğrultuludur. Bu mezarlarda bireylerin başı erken örneklerde olduğu gibi kuzey de yer alır[340].

Oda Mezarlar

Tenedos Nekropolisi'nde tespit edilen oda mezarlarda, dromos ve ön giriş bulunmamaktadır. Odanın duvarları bindirme tekniğiyle ve özenli bir şekilde düzgün kesilmiş kübik veya dikdörtgen prizma şeklinde taşlarla örülmüştür[341]. Bu duvarların dış yüzleri pürüzlü olup kabaca işlenmiştir. Bu nedenle duvarların iç ve dış yüzleri arasında çok belirgin bir işçilik farkı bulunmaktadır. Tabanı sıkıştırılmış topraktan yapılmış mezarların duvarları tavana doğru daralarak kemer şeklini almıştır. Mezarın açıkta kalan tavan kısmı ise düz ya da semerdam taşlarla kapatılmıştır[342]. Bazı mezarların yan duvarlarında basamaklar ve nişler bulunmaktadır. Özkan bu basamak ve nişlerin mezara giriş ve çıkışlar için kullanıldığını, duvarda bırakılan nişin daha sonra büyük bir blok taşla dışardan kapatıldığını

[339] Özkan 1993, 198.
[340] Özkan 1993, 198, 215; Sevinç 1994, 313.
[341] Ataçeri-Argavan 1962, 19; Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 195.
[342] Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 196.

belirtmektedir[343]. Ataçeri ve Argavan da yayınlarında yan duvarlardaki basamaklardan söz etmektedir[344].

Özkan, yukarıda genel özellikleri verilen oda mezarlardan, ikisi eski kazılardan ikisi kendisinin gerçekleştirdiği kazılardan olmak üzere toplam dört örnek olduğunu belirtir[345]. Ancak 1959 yılında Ataçeri ve Argavan'ın yaptığı kazılarda dört adet oda mezardan söz edilmektedir[346].

Tenedos Nekropolisi'nde Ataçeri ve Argavan'ın 1959 yılı çalışmaları hakkında kısa bir ön rapor yayınlanmış olmasına karşın, 1969 yılı çalışmalarına ait hiçbir yayın bulunmamaktadır. Bu nedenle eski kazı çalışmaları hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bunun yanında Sevinç'in gerçekleştirdiği dördüncü dönem kazılarında oda mezar bulunmamıştır. Bu nedenle oda mezarlarla ilgili bölüm, Ataçeri ve Argavan'ın 1959 yılı kazı raporu, Özkan'ın 1990 ve 1991 yıllarında gerçekleştirdiği kurtarma kazıları raporu ve 1993 yılında tamamladığı doktora çalışmasından derlenmiştir.

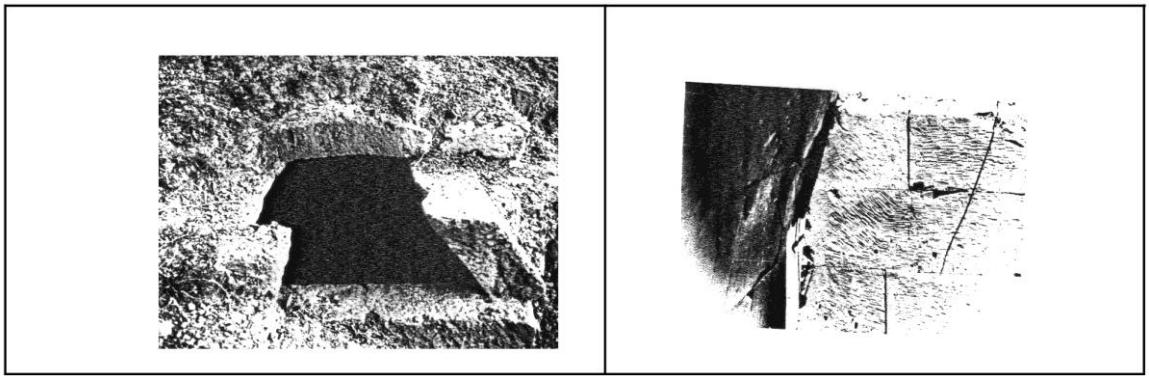

Resim 59. Oda mezar çatı ve iç kısımdan detaylar (Özkan 1993, Pl.141–142).

Yukarıda genel hatlarıyla değindiğimiz oda mezarlardan 1990 yılında açığa çıkarılan ve 90–3 mezar numarası verilen oda mezar 0.30 x 0.20 m. boyutlarındaki kireç taşı bloklardan bindirme tekniğiyle inşa edilmiştir[347]. Mezar kuzey-güney yönünde olup, çatının açıkta kalan kısmı iki adet semerdam kireç taşı blokla kapatılmıştır. İçinden dört bireye ait iskelet kalıntısı ile birlikte, dört kyliks, bir üç kulplu yonca ağızlı kap, bir bodur lekythos ve bir adet ayakta duran kadın figürini ele geçmiştir[348].

[343] Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 196, Lev. 141, 1.
[344] Ataçeri-Argavan 1962, 19, Res. 4.
[345] Özkan 1993, 195, Lev. 140.
[346] Ataçeri-Argavan 1962, 19.
[347] Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 20, Lev.139–1, 151.
[348] Özkan 1992, 4; Özkan 1993, 20. Buluntuların ayrıntılı tanımı için bkz. Özkan 1993, 65, Kat.No:82, 68-69, Kat.No: 94, 75, Kat.No: 119, 76, Kat.No: 125, 77-78, Kat.No: 130,. 84, Kat. No: 161, 100, Kat. No: 249, 114, Kat. No: 307.

Diğer oda mezar ise 91–4 no.lu olanıdır. Yine kuzey-güney doğrultulu olan bu mezar tahrip edilmiş, içinden dağınık insan kemikleri dışında mezar buluntusuna rastlanmamıştır [349]. Genellikle çoklu gömülerin ele geçtiği oda mezarlarda kuzey-güney doğrultulu bir yön birliği söz konusudur[350].

Ataçeri ve Argavan'ın "*Grup A*" olarak nitelediği bu mezarlar Klasik ve Helenistik döneme tarihlenmişlerdir[351]. Fakat hem 1959 yıllı buluntularını hem de 1990 ve 1991 yıllarında ele geçen buluntuları değerlendiren Özkan, bu mezarların İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlandığı, yaygın kullanımının ise İ.Ö. 5. yüzyıl içinde olduğunu belirtmektedir[352].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Sayıları çok fazla olmamakla birlikte Tenedos Nekropolisi'nde monolitik taş lahit mezarlar da bulunmaktadır. Toplam sayısı üç olan monolitik taş lahitlerden biri 1959 yılı kazılarında açığa çıkarılmıştır. Grup B olarak isimlendirilen bu lahdin gövdesi tek parça olup, kapaklı olarak ele geçmiştir[353]. Bunun dışında mezarın iskeleti ve buluntuları hakkında bilgi verilmemiştir. Diğer iki mezar 1990 ve 1991 yıllarında T. Özkan'ın geçekleştirdiği kazılarda ortaya çıkarılmıştır[354]. Ancak bu iki lahitten biri (90–6) İ.Ö. geç 6.- 5. yüzyıl buluntuları içerirken, diğerinin içerisinden Klasik dönem buluntuları ele geçmiştir. Bu nedenle burada sadece monolitik taş lahitlerin bir örneği değerlendirilecek, diğeri ise Tenedos Nekropolisi'nin Klasik dönem mezarları içinde ele alınacaktır.

Söz konusu monolitik taş lahit, 1990 yılında ortaya çıkarılan 90–6 no.lu mezardır. Lahit toprağa kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yerleştirilmiştir. Uzunluğu 1.97 m. olan lahdin genişliği 0.85 m, derinliği ise 0.57 m.dir. Lahit, semerdam formlu tek parça bir kapak ile kapatılmıştır. İ.Ö geç 6. yüzyıl ve İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen bu lahit çok zengin buluntulara sahiptir. Dört stemless, dört bolsal, bir minyatür tabak, bir krem kabı, bir bodur lekythos, üç ayakta duran kadın figürini, iki oturan kadın figürini, bir kadın maskı ve on altı adet figürin lahdin buluntularını oluşturur[355]. Mezarın iskeleti ise erimiş ve aşırı derecede tahrip olmuştur.

[349] Özkan 1993, 29, Lev. 139–2, 161.
[350] Özkan 1993, 197.
[351] Ataçeri-Argavan 1962, 20. Oda mezarlardan 20 no.lu olanı en dikkat çekeni olup, Helenistik döneme tarihlenmiştir.
[352] Ataçeri-Argavan 1962, 20; Özkan 1993, 196, 212.
[353] Ataçeri-Argavan 1962, 19.
[354] Özkan 1992, 3; Özkan 1993, 22, 30, 198-199.
[355] Özkan 1993, 22.

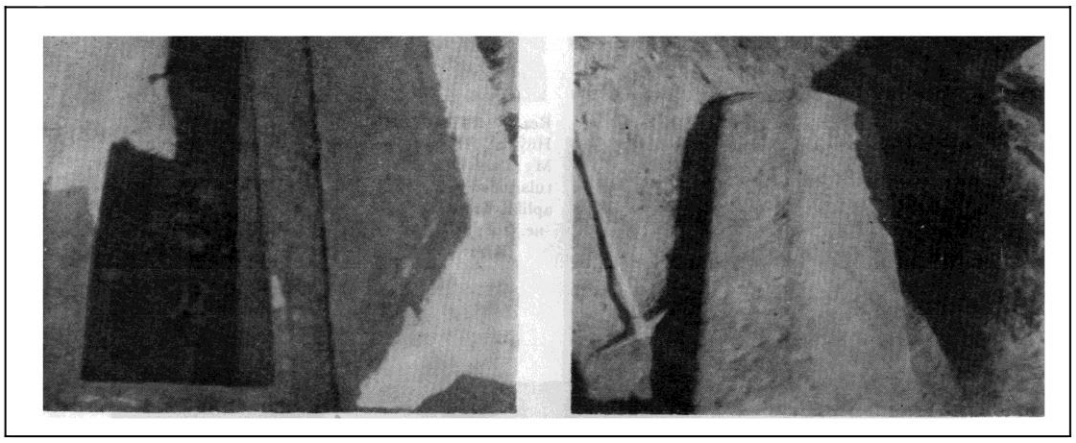

Resim 60. Monolitik Taş Lahit mezar (Ataçeri-Argavan 1962, Res. 2-3).

Pithos Mezarlar

Yayınlanan kazı raporları ve nekropolis ile ilgili çalışmalardan, pithosların genellikle toprağa yatay yerleştirildiği, ağız bölümlerinin düz bir plaka taş ile kapatıldığı ve çevresinin taşlarla desteklendiği anlaşılmaktadır[356]. Bunun yanında ender de olsa çevresinde taş destek bulunmayan pithos mezar örnekleri de bulunmaktadır[357]. Yine yayınlardan çocuk gömüleri[358] için kullanıldığı anlaşılan pithos mezarlarda hediyeler pithosun içine bırakılabildiği gibi dışında, ağız bölümünün altına da bırakılmıştır[359]. 1990 yılı çalışmalarında açığa çıkarılan dört adet pithos mezardan sadece ikisinde mezar hediyesine rastlanmıştır. Bu hediyelerin tamamı figürinlerden oluşmaktadır[360]. 1993 yılı kazısında ise mezar hediyeleri arasında seramik eserler dikkat çekmektedir[361].

Tenedos nekropolisinde pithos mezarların kullanım evresine bakıldığında İ.Ö. 6. yy dan başlayıp İ.Ö. 4. yüzyıla kadar uzadığı görülür. Özellikle figürin buluntulu pithos mezarlarda en erken tarih İ.Ö. geç 6. yüzyıl olup, İ.Ö. 5.-4. yüzyıla kadar geriye gitmektedir[362]. Dolayısıyla hem Arkaik hem de Klasik dönem de pithos mezarlar kullanılmıştır. Ancak yayınlarda pithos mezarların dönemleri hakkında bilgi verilmemiş olması, Klasik ve Arkaik dönem pithoslarını birbirinden ayırmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Buna rağmen 1990 yılı çalışmalarında açığa çıkarılan 90–8 no.lu mezarda ele geçen İ.Ö. geç 6. yüzyıl, erken 5. yüzyıl ve 5. yüzyıl ortalarına ait figürinler, mezarı Geç Arkaik- Erken

[356] Özkan 1993, 199. Ataçeri ve Argavan'ın yürüttüğü kazılarda dik olarak yerleştirilmiş küçük küplerden söz edilmektedir. Bkz. Ataçeri-Argavan 1962, 20.
[357] Ataçeri-Argavan 1962, 20.
[358] Sevinç 1994, 312; Sevinç 1995, 115.
[359] Pithos içine bırakılan mezar hediyeleri için bkz. Özkan 1992, 2, Res. 4.
[360] Özkan 1992, Res. 4; Özkan 1993, 199.
[361] Sevinç 1995, Res. 8–10.
[362] Özkan 1993, 23, 26. 90–8 no.lu mezar ile 90–19 no.lu mezarların hediyeleri figürinlerden oluşmaktadır.

Klasik döneme[363], 1993 yılı kazısında tespit 4 no.lu pithos içinden gelen seramik de mezarı Arkaik döneme tarihlemiştir[364].

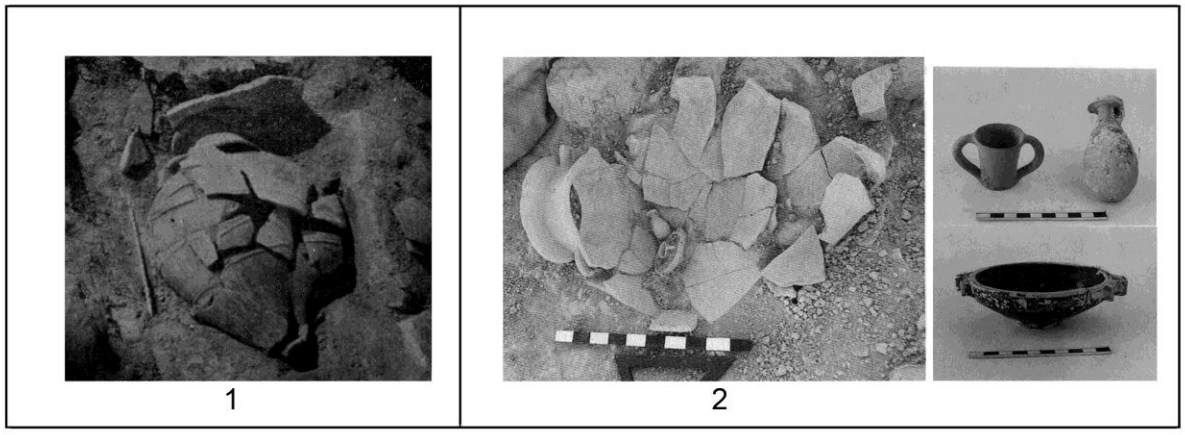

Resim 61. 1- Pithos mezar (Ataçeri-Argavan 1962, Res. 5); 2- 4 no.lu pithos mezar ve hediyeleri (Sevinç 1995, Res. 8–10).

Kremasyon/Urne Mezarlar

Tenedos Nekropolisi'ne yönelik yapılan yayınlarda farklı bir mezar tipi olarak urne mezarlardan bir başlık altında söz edilmemektedir. Özkan, gri tek renkli bir pithos ve dinos kabının urne olarak kullanıldığını belirtmiştir[365]. Ayrıca arazide yanık toprak ve cüruflaşmış malzemeler belirlenmesine karşın, bunların kremasyon olarak değerlendirilmediğinden söz etmektedir[366]. Bu verilere rağmen Özkan'ın ne kazı raporlarında ne de doktora çalışmasında urne ya da kremasyon mezarlar ayrı bir mezar grubu olarak değerlendirilmemişlerdir.

N. Sevinç tarafından 1992 yılında Tenedos Nekropolisi'nde yürütülen çalışmalarda açığa çıkarılan taş sanduka mezarlarda hem inhumasyon hem de kremasyon mezarların yer aldığı belirtilmiştir. Ancak bu mezarlar hakkında detaylı bilgi sunulmamıştır[367]. Bunun yanında yine Tenedos Nekropolisi'nde yapılan çalışmalarda Geç Geometrik döneme tarihlenmiş bir grup sanduka mezar açığa çıkarılmıştır. Bu sandukalardan birinde bir inhumasyon gömünün yanında bir amphora, bir krater ve bir tek kulplu kaptan oluşan üç urne yer alır[368]. Bu veriler Tenedos Nekropolisi'nde en azından İ.Ö. 7. yüzyıl içinde kremasyon geleneğinin var olduğunu göstermektedir. Ancak uygulamanın ne zaman başladığı ve ne zaman son bulduğu ise henüz cevaplanamamış bir soru olarak beklemektedir.

[363] Figürinler için bkz. Özkan 1993, 107, Kat. No: 276 (İ.Ö. geç 6. yüzyıl), 109, Kat. No: 282 (İ.Ö. erken 5. yüzyıl), 111, Kat. No: 293 (İ.Ö. 5.yüzyıl ortası).
[364] Sevinç 1995, Res. 9–10.
[365] Özkan 1993, 213, 216.
[366] Özkan 1993, 217.
[367] Sevinç'in *Taş Mezarlar* olarak söz ettiği sandukalarda birden fazla gömünün yer aldığı, gömülerin farklı geleneklerde ve farklı dönemlere ait olduğu, aynı mezarda hem inhumasyon hem de kremasyon gömünün bulunduğu belirtilmiştir. Bkz. Sevinç 1994, 312.
[368] Arslan-Sevinç 2003, 228. Abb. 6–12.

Dönemi Belirlenemeyen Mezarlar

Kaya Mezar

Sadece tek örnekle temsil edilen bu mezar 1991 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Ana kayanın sanduka şeklinde oyulmasıyla oluşturulmuş mezarın kuzey kısa kenarı şekilsiz taşlarla örülmüş bir duvarla kapatılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yatırılmış mezar tahrip edilmiştir[369]. Mezarın dönemi ile ilgili herhangi bir veri belirtilmiştir.

Basit Toprak Gömüler

Herhangi bir mezar buluntusu içermeyen basit torak gömülere, 1990 yılı kazılarında pithos ve amphora gömülerin olduğu bölümde rastlanmıştır. Bu kazı sezonunda ortaya çıkarılan basit toprak mezarlar kuzey-güney doğrultulu lokal bir yön birliği içindedir[370].

Tenedos Nekropolisi'nde belirlenen mezar türleriyle bireylerin yaş ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Sayıca en büyük grubu oluşturan taş sanduka mezarlarda genellikle yetişkin bireyler yer alırken, bazı örneklerde yetişkinlerin yanında çocuk bireyler de belirlenmiştir. Genellikle çoklu gömülerin yer aldığı bu mezar türünde bireylerin yaş ve cinsiyetlerine yönelik anlamlı bir fark belirlenmemiştir. Benzer bir durum oda mezarlar için de geçerlidir. Çocuk ve bebek bireylere ait iskelet kalıntıları genellikle pithos ve amphoralarda tespit edilmiştir. Pithoslar hem Arkaik hem de Klasik dönem de kullanılmış mezarlardır. Amphoralar ise bugün itibariyle sadece Klasik dönem gömüleri olarak görünmektedir.

Mezar tiplerinin yanı sıra mezarlarda ele geçen buluntular dönemsel olarak farklılık göstermektedir. Geç Geometrik mezarlarda seramik buluntular gri tek renkli üretimler olup, düz dipli kantharoslar, amphora, olpe ve tek kulplu kaplardan oluşmaktadır. Bunların dışında fibula, pazıbent ve bıçaktan oluşan metal malzemeler ile pişmiş toprak ağırlıklar diğer buluntu gruplarını oluşturur. Bölge yerleşimlerinden Neandreia'da Geç Geometrik döneme tarihlenen iki sanduka mezardan birinde Tenedos örneğiyle benzer düz dipli gri bir kantharos, diğerinden gri bir emzikli kap ele geçmiştir. Buluntuların formları ve kil özellikleri Tenedos Geç Geometrik mezar buluntularıyla paralellik arz eder. Tenedos'un Arkaik dönem mezarlarında gri malların devam ettiği görülür. Bu dönemde gri malların yanında Korinth üretimi malzemeler de yerini almaya başlar. Arkaik dönemin erken evresine ait mezar gruplarından duvarları dik yükselen taş sandukalarda, oinokhoe, askos, kantharos ve tek kulplu fincanlardan oluşan gri tek renkli malların yanında Protokorinth aryballoslar ile Erken Korinth dönemine ait aryballos, alabastron, kothon, kotyle gibi malzemeler ele geçmiştir. Tenedos

[369] Özkan 1993, 30, 200, Lev. 27.
[370] Özkan 1993, 199.

Nekropolisi'nin diğer sanduka mezarlarında İ.Ö. 550 yıllarına kadar gri tek renkli malzemeler ile Korinth üretimi malzemeler bir arada bulunmuştur. İ.Ö. 550 sonrasında ise bantlı, Droop, gözlü ve Siena kylikslerinden oluşan Attika üretimi mallar görülmeye başlanır[371].

NEANDREİA

Çanakkale ili, Ezine ilçesinin güneybatısında, Ezine merkeze 20 km. mesafede, deniz seviyesinden 500 m. yüksekte olan Çağrı dağı üzerinde yer alır[372]. Yerleşim alanı Çağrı Dağı'nın kuzeybatı eteklerine konumlanmıştır.

Kentte ilk araştırmalar 1865 yılında F. Calvert tarafından yapılmıştır. 1880 ve sonrasında J.T. Clarke Neandreia araştırmalar yapmış, 1889 yılında R. Koldeway kazılar gerçekleştirmiştir. Neandreia'da son çalışmalar 1972–1973 yıllarında A. Akarca başkanlığında bir Türk ekip tarafından gerçekleştirilmiştir[373]. Bu çalışmalar bir kazıdan ziyade kentin görülebilen yapılarını belirlemek ve bunların planlarını çıkarmaya yönelik olmuştur.

Neandreia'da 19. yüzyılın ortalarından sonra yapılan kazılar kısa süreli olmuştur. Bu nedenle kent hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Kentte ilk çalışmaları yapan F. Calvert yarım düzine kadar mezar açmıştır[374]. Koldewey, 1889'da üç aylık kısa bir zaman diliminde kentin tapınağı ile birlikte bazı yapı ve surların planlarını çıkarmış, ayrıca kentin kuzey, güney ve doğusunda tespit ettiği nekropolis alanlarında kazılar yapmıştır [375]. Bu çalışmalarda çatı kiremidi, sanduka, pithos, lahit ve tümülüslerden oluşan beş farklı tipte, 30–40 kadar mezar belirlemiştir[376]. Kent planında nekropolislerin dağılımı açık bir şekilde görülebilmektedir. Planda güneyde ve kuzeyde iki, doğuda bir nekropolis alanı ile birlikte güneyde tespit edilen iki tümülüs görülmektedir[377].

[371] Özkan 1993, 362.
[372] Akarca 1977, 3.
[373] Akarca 1977, VII, 7.
[374] Cook 1973, 206.
[375] Akarca 1977, 7.
[376] Koldewey 1891, 14.
[377] Koldewey 1891, 53 Neandreia şehir Planı.

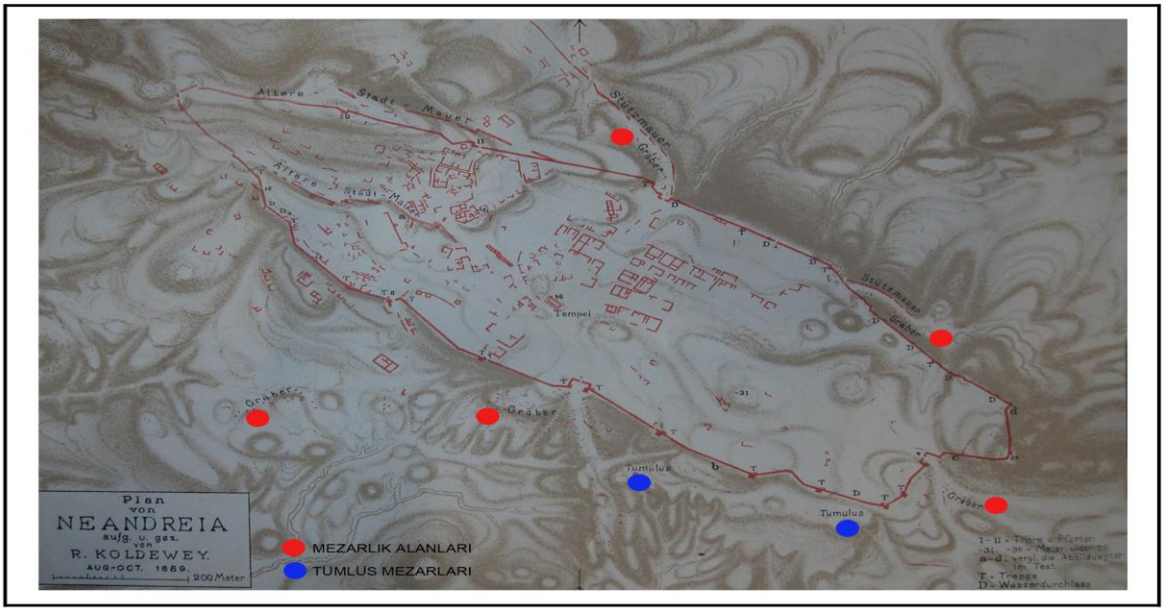

Resim 62. Neandreia Plan (Koldewey 1891, 53).

Birçok antik kentte olduğu gibi Neandreia'da da nekropolisler, kent kapılarına bağlanan yollara uygun bir şekilde yapılmıştır[378]. Kuzey ve Güney Nekropolislerinde mezarlar yolun iki yanında bulunmaktadır.

Kuzey Nekropolis alanı, kuzey giriş kapısına bağlanan yolun iki yanında yaklaşık 500 m. kadar devam etmektedir. Bu alanda genellikle monolitik lahitler yer almakta ve büyük bir bölümü yarı yarıya toprak üzerinden seçilebilmektedir [379]. Bu nedenle tahribat bu lahitler için kaçınılmaz olmuştur. Doğu nekropolis alanında mezarların hemen hemen tümü monolitik lahit ve plaka blok taşlardan yapılan sandukalardan oluşmaktadır[380]. Güneyde ise çatı kiremidi, pithos, sanduka ve lahitler mezarlar neredeyse eşit orandadır. Güney nekropoliste mezar türlerinin fazlalığı, çalışmaların ağırlıklı olarak bu alanda yürütülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Çatı kiremidi, pithos ve sanduka mezarlarda kremasyonlara ait kül kalıntıları yer almaktadır[381]. Lahit mezarların içindeki bireylerden çok fazla söz edilmezken, yetişkinleri içine alacak uzunlukta ve büyüklükte oldukları belirtilmiştir[382].

Neandria Nekropolisi mezar grupları içinde taş sandukalar ve plaka taşlardan yapılmış lahit mezarlar Arkaik döneme tarihlendirilmiştir. Diğer mezar türlerinden pithos, çatı kiremidi ve tümülüs mezarların dönemleri hakkında bilgi sunulmamıştır. Bu bölümde mezar grupların tümü bir arada verilmiş olsa da, tarihlendirilmesi yapılmayan mezarların (çatı kiremidi ve

[378] Koldewey 1891, 14.
[379] Koldewey 1891, 18.
[380] Koldewey 1891, 18.
[381] Koldewey 1891, 14.
[382] Koldewey 1891, 14.

tümülüs, monolitik taş lahitler) farklı dönemlere ait olma ihtimali göz ardı edilmeden değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Taş Sanduka Mezarlar

Neandreia'da sanduka mezarlar, plaka taşlardan yapılanlar ve monolitik olanlar olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Neandreia nekropolislerinde sanduka mezarlar doğu ve güney nekropolis alanlarında tespit edilmiş, ancak sadece kazıların yapıldığı güney nekropolis alanındaki sandukalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu nedenle Güney Nekropolis alanındaki sandukalar değerlendirilmiştir.

Güney Nekropolis alanında açığa çıkarılan sandukalar arasında biri diğerlerinden farklı olarak granit blok taşlardan yapılmıştır. Küçük boyutlu bu sandukanın içinden az sayıda kemik ile birlikte çift kulplu bir kase ve iki yonca ağızlı oinokhoe ele geçmiştir[383]. Başka bir sanduka mezar diğerlerine oranla toprağın yüzeyine oldukça yakın olup, kapaksız bulunmuştur. İçinden parçalar halinde ancak tümlenebilen, granit taşlardan yapılmış sandukada ele geçen örnekler ile benzer yonca ağızlı bir oinokhoe, bir Korinth aryballos ve ayakta duran kadın şeklinde terrakotta kap ve benzer bir kaba ait parçalar ele geçmiştir[384]. Bayne, sandukalardan ele geçen malzemeyi İ.Ö. 7.-6. yüzyıla tarihlemektedir[385].

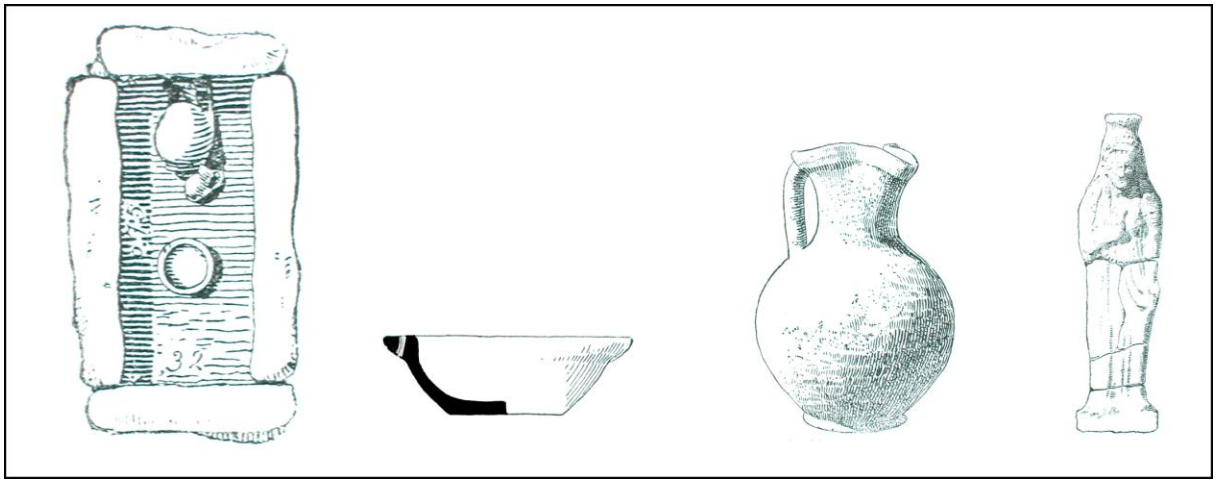

Resim 63. Taş sanduka mezar örneği ve sanduka mezar buluntularından örnekler (Koldewey 1891, Abb. 21–24).

Sanduka mezarların diğer örnekleri olan monolitik sandukalardan biri 0.27 x 0.78 m. boyutlarında ve 0.30 m. yüksekliğindir. Sandukanın içinde karbon ve kemik parçaları ile birlikte kırmızı ve siyah firnisli kap parçaları ele geçmiştir[386]. Başka bir monolitik sandukanın

[383] Koldewey 1891, 14–15, Abb. 21–23.
[384] Koldewey 1891, 15, Abb. 23–24, 28. Cook 1973, 206.
[385] Bayne 2000, 232.
[386] Koldewey 1891, 15.

kapağı önceden açılmış ve özensiz bir şekilde üzerine konulmuştur. Bu sandukada buluntu olup olmadığı hakkında bilgi verilmemiştir.

Her ne kadar Koldewey sanduka mezarların tarihleri hakkında bilgi vermemiş olsa da, plaka blok taşlardan yapılan örnekleri monolitik örneklerden daha erken gibi durmaktadır. Plaka blok taşlardan yapılan sandukalardan ele geçen buluntular İ.Ö. 700 dolayları ile İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmektedir. Ancak Koldewey'in yayınında verdiği ve monolitik sandukalardan ele geçtiğini belirttiği birkaç parça siyah ve kırmızı firnisli seramik, bize bu sandukaların daha geç olduğunu düşündürmektedir. Hatta monolitik sanduka olarak isimlendirilen mezarın ölçüleri (0.27 x 0.78 x 0.30 m.) ve içindeki yanık toprak ve yanık kemikler dikkate alındığında bunların ostothek olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Lahit Mezarlar

Lahit mezarlar da sandukalar gibi plaka bloklardan yapılanlar ve monolitik örnekler olmak üzere iki farklı şekilde belgelenmiştir. Diğer mezarlara nazaran lahit mezarlar Neandreia kentinin üç nekropolis alanında da tespit edilmiştir. Kuzeyde tespit edilen mezarların neredeyse tümü monolitik lahitler olup, çoğu toprak üzerinden görülmektedir. Lahitlerin toprak üzerinden görülebilen örneklerinin hemen hemen tümü soyulmuştur. Doğu nekropolis alanında da benzer bir durum söz konusudur. Güney nekropolis alanında ise daha önce söz edildiği gibi tüm mezar örnekleri mevcuttur. Burada incelenen lahit mezarlar güney nekropolis alanında açığa çıkarılan örneklerdir.

Plaka lahit mezarlara iyi korunmuş bir örnek güneydeki kapının güneyinde açığa çıkarılmıştır. Granit taş bloklardan özenli bir şeklide yapılmıştır[387]. Yapımında uzun kenarlar için iki uzun plaka, kısa kenarlar için de iki kısa plaka kullanılmıştır. Yüksekliği 0.60 m. dir[388]. Lahdin içinden kafatası ve ayak kemiklerinin yanı sıra ayakucu bölümünde bir kylix, tek kulplu yonca ağızlı bir oinokhoe, akik taşından bir boncuk, bir Korinth aryballosu, korozyona uğramış bir demir parçası ve üzerinde firnis bantlar bulunan bir seramik parçası ele geçmiştir[389].

[387] Koldewey 1891, 15, Abb. 25.
[388] Koldewey 1891, 15.
[389] Koldewey 1891, 15–16, Abb. 26- 29.

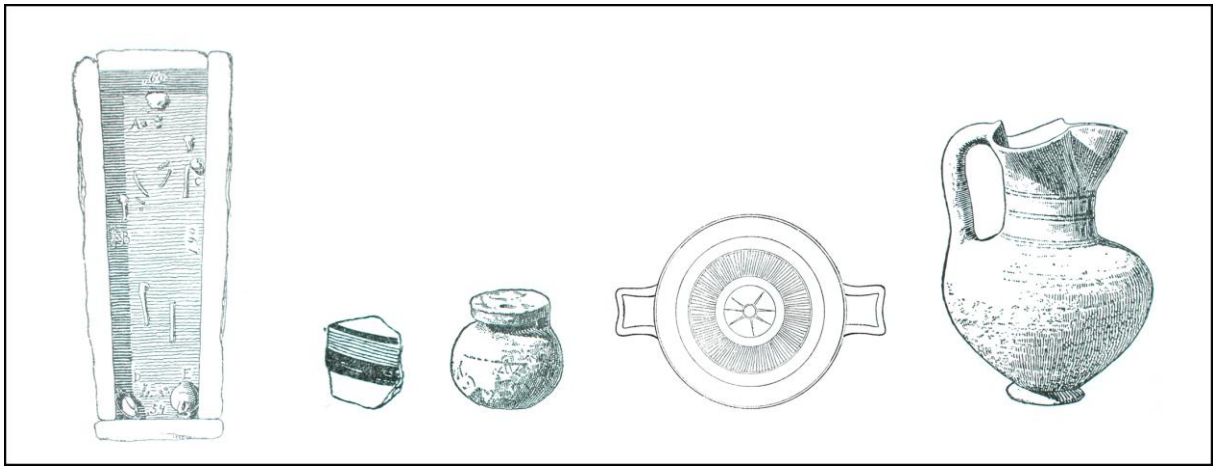

Resim 64. Plaka taşlardan yapılmış lahit mezar buluntuları (Koldewey 1891, Abb. 25-29).

Neandreia kenti nekropolislerinde plaka taşlardan yapılmış lahitlerin dışında yaklaşık yirmi monolitik lahit tespit edilmiştir[390]. Bunlardan doğu nekropolis alanında yer alan lahitlerin bazıları daha önceden açılıp tahrip edilmiştir[391]. Lahitler granit yerine, işlenmesi kolay liparit taşından yapılmıştır. Düz kapaklar iki taraf eğimli ve akrotersizdir[392]. Söz konusu bu örneklerin dönemine yönelik her hangi bir bilgi sunulmamıştır.

Pithos Mezarlar

Pithos mezarlar yine kentin güneyinde yer alan nekropolis alanında açığa çıkarılmıştır. Söz konusu pithos mezardan biri yukarıda söz edilen çatı kiremidi mezarın yanında ve toprağa yatay yerleştirilmiş olarak ele geçmiştir. Üst kısmı kırık olan pithosun bulunduğu alanda tahrip edilmiş başka bir pithosa ait parçalara da rastlanmıştır. Diğer bir pithos mezar, güney kent kapısının güneybatısında toprağa dik yerleştirilmiş olup, üst bölümü kırık ve içine çökmüş olarak gün ışığına çıkarılmıştır[393].

Pithosun içindeki buluntulara ilişkin bir bilginin olmamasına karşın, yukarıda belirtildiği gibi, bu mezarlar kremasyon sonrasına ait kül ve kemikler için kullanılmıştır[394]. Bayne, pithos mezarlara hem inhumasyon hem de kremasyon gömülerin yapıldığını belirtirken[395], Philipp, Neandreia'da kremasyon içeren pithos, çatı kiremidi ve küçük taş kutuların bulunduğunu ve bunların İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiğine değinir[396]. Neandreia Nekropolisi'nde kremasyon içeren pithoslar, Tenedos'da pithos içine yapılmış

[390] Koldewey 1891, 16; Philipp 1981, 154.
[391] Koldewey 1891, 16.
[392] Koldewey 1891, 16.
[393] Koldewey 1891, 14; Philipp 1981, 153; Toprağa dik yerleştirilmiş başka bir örnek Klazomenai Akpınar Nekropolisi'nde açığa çıkarılmıştır. Bkz. Hürmüzlü 2003,120-121, Lev. 52: 2-5, Fig. 36, 74, Şek. 8.1, Plan 1-3 (168 no.lu pithos mezar).
[394] Philipp 1981, 153.
[395] Bayne 2000, 232.
[396] Philipp 1981, 153.

kremasyonları hatırlatır[397]. Ayrıca Pitane Nekropolosi'nde de kremasyon işlemi tamamlandıktan sonra toplanan kül ve kemiklerin pithosların içine koyularak, kremasyonun gerçekleştirildiği alana gömüldüğü görülür[398].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Güney nekropolis alanında tespit edilen kiremit mezarlardan biri kent kapısının yaklaşık 50 m. güneyinde, 0.50 m. derinlikte açığa çıkarılmıştır. Bu mezar, içbükey profilli kiremitlerin üst üste konulmasıyla oluşturulmuştur. Mezarın içinden toprakla birlikte az miktarda karbon, kül ve kemik parçası tespit edilmiştir[399].

Tümülüs Mezarlar

Neandreia'da tespit edilen diğer bir mezar türü tümülüslerdir. Kent planında işaretlenmiş iki tümülüs bulunmaktadır. Nispeten daha iyi durumda olan tümülüslerden biri, kent kapısının güneyinde yer alır. Toprak üzerinden görülebilen diğer mezar gibi bu tümülüs de tahribata maruz kalmıştır. Buna rağmen tümülüsün planı çıkarılabilmiştir. Tümülüs, dıştan sekizgen, içten dairesel formda mezar odasına sahiptir. Odanın içinde ele geçen mermer parçaları, mezar odasında bireyin bir lahit içerisine yerleştirildiğinin işareti olarak değerlendirilmiştir[400].

Resim 65. Tümülüs Mezar Planı (Koldewey 1891, 17, Abb. 31C).

[397] Özkan 1993, 213, 216.
[398] Akurgal 1960a, 5; Akurgal 1960b,713; Akurgal 1967, 42.
[399] Koldewey 1891, 14.
[400] Koldewey 1891, 17–18, Abb. 31C.

Mezarların İşaretlenmesi

Neandreia'da sayıları çok fazla olmamakla birlikte mezarların yerini gösteren işaretler de bulunmuştur. Bunlardan bazıları uzunlukları 2 ile 4 m. arasında değişen kabaca işlenmiş taşlardır. Bu taşlar herhangi bir altlık kullanılmadan doğrudan toprağa yerleştirilmiştir. Taşlar her ne kadar işlenmemiş olsa da yukarı doğru genişleyen yapılarıyla insan formunu andırmaktadır. İ.Ö. 7. yüzyıla ait oldukları öne sürülen bu taşlardan altı adet belirlenmiş olup, tümü güney nekropolis alanında bulunmuştur[401].

Diğer işaretleme şekli ise mezarların üzerinde küçük bir tepecik oluşturacak şekilde toprağın yığılmasıdır. Bu tepeciklere ait herhangi bir ize rastlanmamış olmasına karşın bazı mezarların üstünde yumruk büyüklüğünde taşların dairesel şeklinde dizili olarak ortaya çıkarılması bu yapay tepecikler ile ilişkilendirilmiştir[402]. Bu taş sırası mezar üzerine yığılan toprak tepeciğinin dağılmasını engellemek için sıralanmış olup, zaman içinde tepeciğin erimesiyle çevresine dizilen bu taşlar korunmuş olmalıdır.

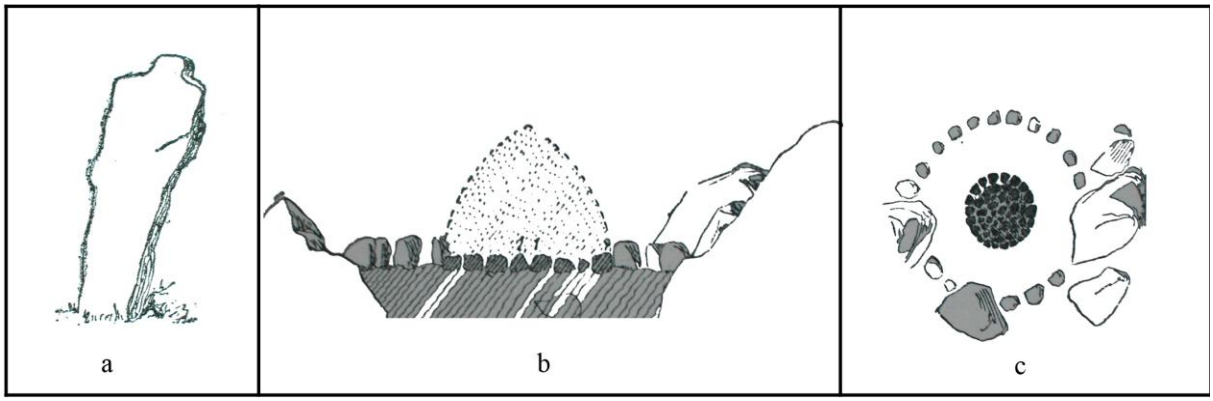

Resim 66. a-Taş dikme; b-Yığma tepecik; c-Yığma tepeciğin altına daire şeklinde dizilmiş taşlar (Koldewey 1891, 17, Abb. 30-31A-B).

Mezar Buluntuları

Neandreia nekropolisleri hakkında yayınlanmış kaynaklardan ne yazık ki detaylı bilgiler edinmek mümkün olmamıştır. R. Koldewey mezar türleri hakkında genel bilgiler verirken, Bayne ve Cook mezar buluntularına yönelik bilgiler sunmaktadır. Cook, "*The Troad*" adlı eserinde Neandreia mezar buluntuları arasında yerel üretim, Doğu Yunan, Korinth ve Attika üretimi malzemelerden söz eder[403]. İ.Ö. 700 dolaylarına tarihlenen ve yerel üretim gri kantharos ve biberon kabı, nekropolisin en erken buluntularını oluşturur. İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci çeyreği ya da ortalarına tarihlenen Protokorinth aryballos, İ.Ö. geç 7. yüzyıla tarihlenen Korinth aryballosları ile aralarında tabak, İonia kasesi ve yonca ağızlı

[401] Koldewey 1891, 17, Abb. 30; Philipp, 1981, 157.
[402] Koldewey 1891, 17, Abb. 31A-B.
[403] Cook 1973, 206–207.

oinokhoelerin bulunduğu Doğu Yunan seramikleri diğer erken buluntulardır. İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen kadın ve savaşçı başı şeklindeki aryballoslar, kadın şeklinde terrakotta kaplar ile güvercin ve diğer hayvan şeklinde kaplar, İ.Ö. geç 5.- erken 4. yüzyıla uzanan baskı bezemeli Attika siyah firnisli kap parçaları, figürinler, bronz fibula ve iki skarabe diğer buluntulardır.

Neandreia nekropolisi mezar buluntuları, nekropolisin en erken mezarlarının plaka blok taşlardan yapılan sandukalar olduğunu ortaya koyar. Geç Geometrik döneme ait iki taş sandukadan oluşan bu mezarlarda bir düz dipli kantharos ile emzikli bir kap ele geçmiştir. İ.Ö. 700 dolayların tarihlenen bu mezarlar çocuklar için kullanılmıştır. Bölgede Geç Geometrik döneme ait taş sandukalar Tenedos ve Antandros nekropolislerinde de belirlenmiştir. Tenedos'da yetişkinlerin gömüldüğü sandukalarda, Antandros'da belirlenen tek örnek bir çocuk için kullanılmıştır. Assos'da bebek mezarı olarak kullanılan taş sandukalar, İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına aittir. İ.Ö. 7.-6. yüzyıla tarihlenen diğer mezarlar arasında taş sandukalar ve plaka taşlardan yapılmış lahitler yer alır. Gri oinokhoeler ve kase dışında Korinth aryballoslar ve terrakotta insan ve hayvan şekilli kaplar plaka taşlardan yapılmış lahitler ve taş sandukalar içinde ele geçmiştir.

Neandreia'da Arkaik döneme tarihlenen mezarlar, taş sandukalar, plaka blok taşlardan yapılmış lahitler ve pithoslardır. Taş sanduka ve plaka blok taşlardan yapılmış lahitler inhumasyon tarzda yapılmış yetişkin ve çocuk bireyler için kullanılmıştır. Buna karşın pithos mezarlarda hem inhumasyon hem de kremasyon gömüler belirlenmiştir. Bu durum Arkaik dönemde iki geleneğin bir arada yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu mezar türleri dışında Neandreia'da tespit edilen ancak dönemleri tam olarak belirlenememiş mezarlar bulunmaktadır. Bunlar monolitik lahitler, çatı kiremidi mezar ve Koldewey'in monolitik sanduka olarak isimlendirdiği mezarlardır. Mezarlardan çatı kiremidi ve monolitik sandukalar içinde kremasyona ait kül ve kemiklerin bulunduğu belirtilmiştir. Bunun dışında söz konusu mezarların buluntuları veya dönemleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

KOLONAİ

Çanakkale ili, Ezine İlçesi sınırları içinde Beşiktepe üzerinde yer alan Kolonai antik kenti Troas'ın batı kıyısında, Troia'nın güneyinde ve Tenedos'un karşısında bulunur[404]. 1999 yılında Ezine-Küçükkuyu arasında yapılması planlanan yeni yol güzergâhı incelemesi esnasında Beşiktepe'nin 400 m. kuzeyinde inşaat yapmak için düzeltilen alanın kesitinde bir pithosun tespit edilmesi üzerine alanda kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir[405].

Söz konusu pithos mezarın bulunduğu alanda başka mezarların bulunabileceği düşünülerek sondaj kazıları yapılmış, ancak başka mezara rastlanmamıştır. Bunun üzerine yalnızca pithosun açığa çıkarılmasına yönelik çalışma yapılmıştır. Yüzeyden 1.60 m. derinlikte ortaya çıkarılan pithos, ağzı doğuya gelecek şekilde toprağa doğu-batı doğrultulu yatırılmıştır. Pithosun gövde çapı yaklaşık 0.90 m., uzunluğu ise 2. 35 m.dir. Gövde üzerinde bezeme bulunmayan pithosun boyun bölümü dışarıdan taşlarla desteklenmiştir[406].

Pithosun içinde yine doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiş bir iskelet ile birlikte, iskeletin sağında siyah figür bezemeli bir amphora ve gri bir oinokhoe, sol omuz üzerinde bir tabak, sol kol altında ise fayans bir aryballosa ait parçalar ele geçmiştir[407]. Körpe, mezar buluntuları içinde yer alan siyah figür amphoradan hareketle mezarı İ.Ö. 680-660 yıllarına tarihler[408]. Ancak söz konusu tarihler arasında siyah figür tekniğinin henüz kullanılmaya başlanmadığı düşünüldüğünde olasılıkla yazımdan kaynaklanan hata sonucu İ.Ö. 580-560 olması gereken tarih İ.Ö. 680-660 olarak yazılmış olmalıdır.

Körpe, Kolonai'da ilk kazı çalışmalarının 1859 yılında F. Calvert tarafından Beşiktepe'nin kuzey ve doğusunda bulunan nekropolis alanlarında yaptığı kazılarla taş lahit ve olasılıkla pithos mezarların ortaya çıkarıldığını, ve bu mezarlardan İ.Ö. erken 6. yüzyıl ile İ.Ö. erken 4. yüzyıl başlarına tarihlenen buluntuların ele geçtiğini belirtmektedir[409]. Ortaya çıkarılan bu pithos mezar ile kentin güney nekropolisinin de belirlendiğini ve benzer pithos mezarların Assos, Tenedos, Neandria ve Parion'da bulunmuş olmasını, bu ölü gömme geleneğinin Troas'ta yaygın olduğunu göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmektedir[410]. Ancak şunu belirtmek gerekir ki pithoslar Batı Anadolu coğrafyası dahil olmak üzere, İç Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerindeki bir çok merkezde Erken Tunç

[404] Körpe 2006, 7.
[405] Körpe 2006, 9.
[406] Körpe 2006, 9, Lev. II, Res.3–4.
[407] Körpe 2006, 10, Lev. III, Res. 5–6, Lev. IV, Res. 7 (amphora), Lev. IV, Res. 8 (oinokhoe), Lev. V, Res. 9 (tabak), Lev. V, Res. 10 (fayans aryballos parçaları).
[408] Körpe 2006, 10.
[409] Körpe 2006, 9.
[410] Körpe 2006, 10.

döneminden itibaren kullanılan bir mezar türüdür[411]. Dolayısıyla bu mezarların belli bir coğrafyaya ait özel bir tür olduğunu söylemek oldukça güçtür.

ASSOS

Assos antik kenti, Çanakkale ili, Ayvacık ilçesinin Behramkale Köyü'nde yer almaktadır. Kentte ilk kazılara Amerikan Arkeoloji Enstitüsü adına 1881 yılında J.T. Clarke ve F.H. Bacon tarafından başlanmış, 1882 ve 1883 yıllarında mimar R. Koldewey kazıya dahil edilmiştir[412]. Assos'ta ikinci dönem kazıları yaklaşık 100 yıl sonra 1981 yılında Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu tarafından yapılmıştır. Serdaroğlu'nun 2005 yılında vefat etmesinin ardından, üçüncü dönem kazıları Prof.Dr. Nurettin Arslan başkanlığında yapılmaya başlanmış ve halen devam etmektedir[413].

Kentte 1881 yılında başlayan ilk çalışmalarda kentin doğu ve batı kapılarının dışında iki mezarlık alanı belirlenmiştir[414]. Mezarlar, kentin doğu ve batı kapılarına ulaşan ana yolların kenarlarında bulunmaktadır. Doğu Nekropolis belirlenmiş olmasına karşın bugüne kadar bu alanda sistemli bir çalışma yapılmamıştır. Ancak ilk kazıları gerçekleştiren Amerikan ekip, lahit ve diğer mezarların Doğu kapısından itibaren ve yol boyunca dağınık bir şekilde İda Dağına kadar devam ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Batı Nekropolis'e göre daha az bir öneme sahip olduğuna da değinmektedirler[415].

Batı Nekropolis, kentin batısında eğimli arazide oluşturulan teraslar ve bu teraslar üzerinde birbirine paralel uzanan yolların kenarlarında konumlanmıştır[416]. Bunların içindeki en eski yol, taş döşeli olanıdır. Bu yolun kentin batı kapısından başlayarak Alexandria Troas'a kadar uzandığı belirtilmiştir[417]. Batı Nekropolis'in erken dönemlerine ait Arkaik dönem mezarları bu taş döşeli yolun iki yanında bulunmaktadır. Genel olarak yola paralel bir şekilde doğu-batı doğrultulu yerleştirilen mezarlar, daha çok yolun kuzeyinde yer alır.

Taş döşeli yolun kuzeyinde bu yola paralel uzanan ikinci nekropolis caddesi yer alır. Geç döneme ait bu yolun kenarında Roma dönemine ait anıtsal mezar yapıları bulunmaktadır. Önlerinde eksedralar ve oturma basamakları bulunan bu mezarların altında Arkaik, Klasik ve Hellenistik döneme ait mezarlar belirlenmiştir. Öyle ki anıtsal mezar yapılarının inşası erken dönem mezarlarda tahribata neden olmuştur. 1883 yılına kadar süren ilk dönem kazıları, Batı

[411] Batı Anadolu Erken Tunç Çağı ölü gömme gelenekleri için bkz. Wheeler 1974, 415–425.
[412] Utili 1999, 1; Clarke et al 1902, 1; Stupperich 1996a, 49.
[413] Arslan 2008, 49.
[414] Clarke et al 1902, 225.
[415] Clarke et al 1902, 225.
[416] Buruldağ 2009, 12.
[417] Clarke et al 1902, 221 (Assos Batı Nekropolis planı), 225.

Nekropolis'in özelikle kuzeyinde bulunan bu yolun olduğu bölümde yapılmıştır[418]. Bu alanda son dönem kazılarını gerçekleştiren Arslan, kentin çevresinde sadece güney kısımlarında mezarların bulunmadığı ve geri kalan alanların mezarlık alanı olarak kullanıldığını belirtmektedir[419]. Böylece bugüne kadar Doğu ve Batı olarak bilinen nekropolislere Kuzey bölümdeki mezarlarda eklenmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Assos Nekropolisi'nde kazılar Batı Nekropolis'te gerçekleştirilmiştir. Mezarlar, şehrin batı kapısına uzanan andezit taş döşeli yolun iki yanında bulunmaktadır.

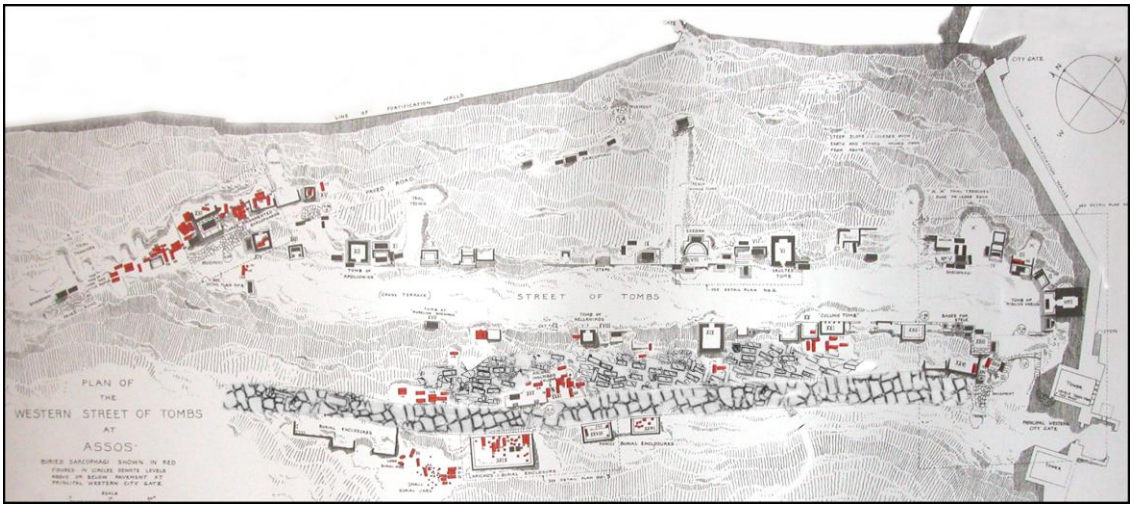

Resim 67. Assos Batı Nekropolisi (Clarke et al. 1902, 221).

Assos Batı Nekropolis'inde Arkaik döneme ait urne, birincil kremasyon, pithos, amphora, taş sanduka, ve taş lahitlerden oluşan altı tipte mezar tespit edilmiştir.

Kremasyon Mezarlar

Assos Batı Nekropolisi'nde üç farklı tipte kremasyon mezar belirlenmiştir. Birinci tip kremasyonlar urnelerden oluşmaktadır. Merkezi bir yakma alanında gerçekleştirilen yakma işlemi sonrasında kül ve kemikler toplanarak urneye konulmuştur. İkinci tip kremasyon uygulamasında yakma işlemi urnelerde olduğu gibi başka bir alanda yapılmış bireye ait kül ve kemikler gömü alanında açılan bir çukura hiçbir muhafaza kabı içine konulmadan doğrudan yerleştirilmiştir. Yayınlarda "*Brandschüttungsgräber*" olarak isimlendirilen bu mezarlar Türkçeye "*kül dökme mezar*" olarak çevrilmiştir[420]. Üçüncü tip kremasyonda ise yakma işlemi bireyin gömüleceği noktada yapılmıştır. Bu uygulamada kül ve kemikler olduğu gibi bırakılıp üzeri toprak örtülmüştür.

[418] Clarke et al 1902, 225; Utili 1999, 1; Arslan 2008; 50.
[419] Arslan 2008, 50.
[420] Utili 1999, 122–126. Alman arkeologlar tarafından "*Brandschüttungsgräber*" olarak isimlendirilen ve Türkçeye"*Kül dökme mezar*" olarak çevrilen bu mezarlardan yirmi yedi adet tespit edilmiştir. Bkz. Stupperich 1996a, 57; Utili 1999, 111;Türkçesi için bkz. Buruldağ 2009, 26.

Söz konusu kremasyon mezarlar içinde en büyük grubu urneler oluştururken, daha sonra kül dökme mezarlar ve tek örnekle birincil kremasyon gelir.

Urne Mezarlar

Assos'ta ortaya çıkarılan urne mezarların, diğer kremasyon mezarlar ile benzer yanları bulunmaktadır. Bu gömü tipinde kemikler urneler konulmadan önce merkezi bir yerde kremasyon işlemi gerçekleştirilmiştir[421]. Aralarındaki fark ise birinde kül ve kemikler urne kabına toplanırken, diğerinde doğrudan toprağa açılan çukurlara koyulması ya da kremasyonun gerçekleştirildiği yerde bırakılarak üzerinin toprakla kapatılmasıdır. Ayrıca bazı urneler boyut olarak oldukça küçüktür ve içlerinde az miktarda kemik bulunmaktadır[422]. Kemiklerin az oluşu, yakma işleminden sonra tüm kemiklerin toplanmamış olmasına ve toplanan kemiklerin de genellikle kemiğin daha az bulunduğu göğüs bölgesinden toplanarak urneye yerleştirilmesine bağlanmıştır[423].

Tespit edilen urnelerin üçte ikisini amphoralar oluşturmaktadır. Büyük çoğunluğunu gri tek renkli amphoraların oluşturduğu urne grubunda omuzdan kulplu amphora genellikle tercih edilen formdur[424]. Gri tek renk amphoraların dışında, ender olarak bezemeli amphoralar da urne olarak kullanılmıştır[425]. Hydria, khytra ve yonca ağızlı tek kulplu kaplar urne olarak kullanılan diğer formlardır[426].

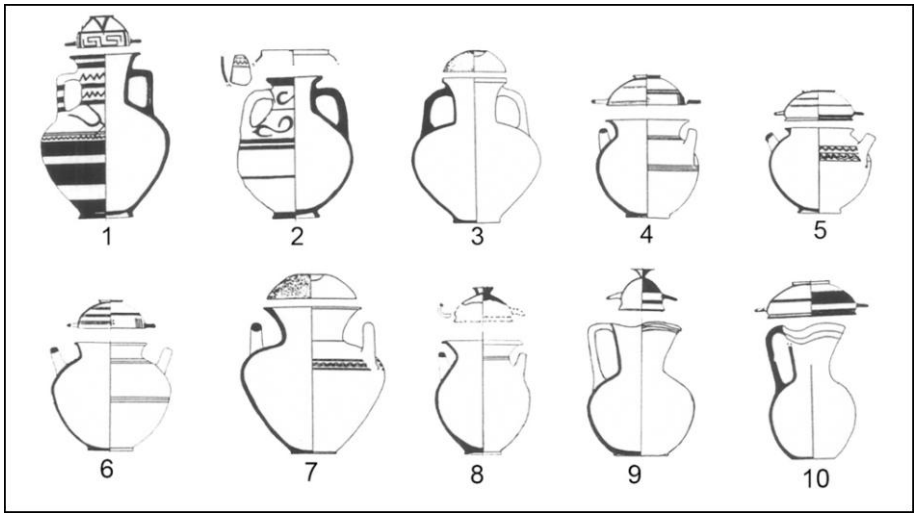

Resim 68. 1-2 bezemeli amphora urneler, 3-8 gri tek renkli amphora urneler, 9-10 gri tek renkli yonca ağızlı oinokhoe urneler. Üst kısımda kapak olarak kullanılan kaplar (Utili 1999, Beilage 3,5-7).

[421] Utili 1999, 114.
[422] Arslan 2008, 54, Res. 9.
[423] Utili 1999, 114.
[424] Gebauer 1992, 68-69, Abb.1-2, Taf.16; Arslan 2008, 51. Assos nekropolisinde son dönem kazıları haricinde sekizi Amerikan kazılarından atmış üçü Alman kazılarından olmak üzere yetmiş bir urne belirlenmiştir. Son dönem kazılarıyla bu sayı artmıştır.
[425] Utili 1999, 114; Arslan 2008, 51.
[426] Gebauer 1992, 68-69, Abb. 4-5, Taf. 17; Utili 1999, 114; Arslan 2008, 54, Res. 9.

Urneler toprağa açılan sığ çukurlara ya da ana kayada açılan küçük oyuklara bırakılmış ve bazı örneklerin çevresinin taşla çevrili olduğu belirtilmiştir[427]. Urnelerin ağız bölümü bir kap ile kapatılmıştır. Kapak olarak kullanılan bu kaplar arasında meanderli, bantlı, rozetli, kuşlu kaseler, lekane, İonia kaseleri, tabaklar, yüksek ayaklı tabaklar, gri tek renkli kaseler, bronz ve pişmiş topraktan phialeler yer almaktadır[428].

Assos nekropolisinde urneler, diğer kremasyonlardan farklı olarak daha özenli ve düzgün bir şekilde gömülmüşlerdir. Urneler toprak üzeriden Assos'un yerel taşı andezitten yapılmış dikdörtgen stellerle işaretlenmişlerdir. Yaklaşık 0.60 m. uzunluğundaki steller 0.10-0.15 m. kalınlığındadır. Dik duran stelin ön tarafında ve toprağa paralel yerleştirilmiş daha küçük boyutlu ikinci bir taş daha bulunur. Taş andezitten olup bir kenarı dışbükey olarak işlenmiş kare bir taştır[429]. Bu taş aynı zamanda urnenin ağız kısmını da kapatmaktadır[430].

Assos'ta açığa çıkarılan stellerden biri oldukça dikkat çekicidir. Andezit taşından yapılan stel, 0.59 m uzunluğunda, 0.25 m genişliğinde ve 0.16 m. derinliğindedir. Bu steli dikdörtgen stellerden farklı kılan tarafi üst bölümünün yuvarlatılarak stilize bir insan başı şekline getirilmiş olmasıdır. Arka tarafı hafif bombeli bırakılan başın üstünde kazıma ile yapılmış iki göz ve bir burun görülebilmektedir[431]. Stel bu şekliyle Herme forlu stellere benzemektedir[432].

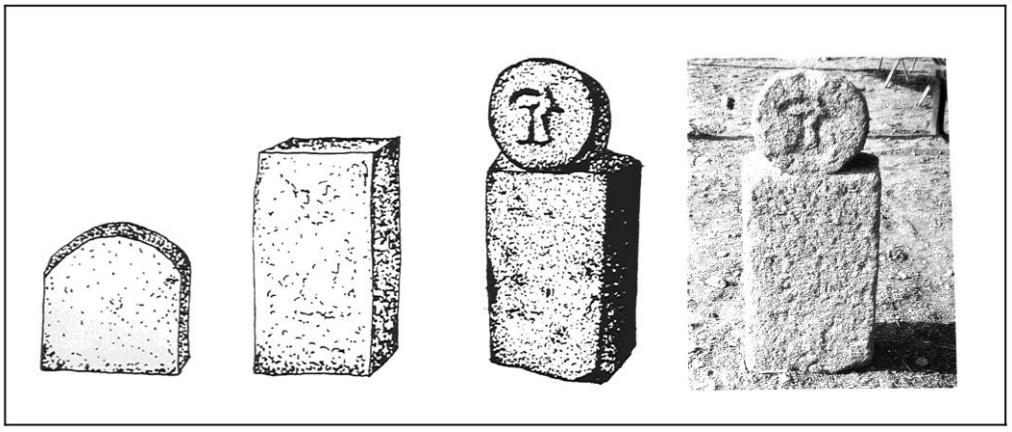

Resim 69. Urneler için kullanılan mezar stelleri (Stupperich 1996a, 54, Abb.7; Stupperich 1996b, Taf.12, no.5)

[427] Arslan 2008, 51; Buruldağ 2009, 33.
[428] Utili 1996, 45–54, Abb. 2–3, Taf. 14, 15 Res. 3, 17 Res. 2–4; Utili 1999, 114. Arslan 2008, 54.
[429] Stupperich 1990, 20–21, Taf. 5, Res. 3–4; Stupperich 1992, 26, 28 Abb.13; Utili 1999, 114–115, Abb. VII.
[430] Stupperich 1992, 26, 28, Taf. 11 Res. 1. Stupperich 1996a, 54, Abb. 7.
[431] Stupperich 1996b, 29–30, Taf. 12 Res. 5–6; Stupperich 1996a, 54, Abb. 7; Utili 1999, 116, Abb. VIII.
[432] Stelin dairesel üst yapısı ve dikdörtgen gövde formu, antropomorfik yapıdan ziyade Herme formunu andırmaktadır. Bu nedenle bu tip steller metin içinde Herme fromlu steller olarak kullanılacaktır. Bununla birlikte Pompei kenti Herkulaneum Kapısı önündeki nekropolis alanında açığa çıkarılan bu tarz steller Herme formlu steller olarak adlandırılmıştır. Bkz. Nagel 2007, 14-15, Abb. 3a-c.

Urnelerin ağız bölümüne kapak olarak bırakılan kaplar dışında, içinden çok fazla mezar hediyesi ele geçmemiştir. Ancak sayıları az olmakla birlikte Korinth alabastron ve aryballosların ele geçtiği birkaç örnek bulunmaktadır[433]. Urne mezarlar diğer kremasyonlar gibi genel hatlarıyla İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısında kullanılmışlardır[434].

Arkaik dönem Assos nekropolisinde çocuk ve yetişkin erkek bireylerin amphora ve pithos gibi kapların içine yakılmadan, kadınların ise yakılarak gömüldüğü belirtilmektedir[435].

Kül Dökme Mezarlar

Kül dökme mezarlar olarak Türkçe'ye çevrilen bu gömülerde yakma işlemi merkezi bir alanda yapılmış, daha sonra geriye kalan kül ve kemikler gömü alanında açılan bir çukurun içine konulmuştur. Mezarın üzeri toprak yığını ile küçük bir tepecik oluşturacak şekilde kapatılmıştır[436]. Bazı kremasyonlarda etrafının taşlarla çevrildiği görülmüştür. Utili, bu taşların mezarı sağlamlaştırmak veya yerini toprak üzerinden belirlemek için koyulmuş olabileceğine değinmektedir[437]. Bölge kentlerinden Antandros'da kül dökme şeklinde yapılmış bir örnek bulunmaktadır. 338 no.lu mezarda bireyin yanmış kül ve kemikleri gömü alanında açılmış sığı bir çukura dökülmüştür. Etrafı taşlarla çevrilen küllerin üzerine kapak olarak yüksek ayaklı orientalizan bir tabak bırakılmıştır.

Kül dökme mezarlarda sadece bireyin kemikleri ile karşılaşılmamış aynı zamanda fibulalar, pyksisler, kuşlu kaseler, tabaklar, alabastron ve aryballoslar, lekythoslar, bukhero tabak ve kaseler ile günlük kullanım kaplarına ait parçalar ele geçmiştir[438]. Mezarlarda ele geçen seramik parçaları arasında tümlenebilen örnek sayısı oldukça azdır. Utili, bunu krematoryumda kül ve kemiklerin alınması esnasında parçaların tamamen alınamamasına bağlamaktadır[439].

Buluntulardan hareketle Assos nekropolisinde bu tarz kremasyonlar İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlenmektedir. Bunlardan en erken örnek, D X açmasında GR 10 no.lu mezar olup, buluntuları arasında kuşlu kase, aryballos, pişirme kabı

[433] Stupperich 1996a, 54, Abb. 8. E I GR 7 no.lu urne mezarın içinden bir Korinth alabastron, E I GR 13 no.lu urne mezardan ise bir Korinth aryballosu ele geçmiştir.
[434] En erken tarihli urne mezar İ.Ö. 640–625 yıllarına tarihlenen D X GR 34 no.lu urnedir. En geç tarihli örnek ise İ.Ö. 575–550 yıllarına tarihlenen D X GR 28 no.lu urne mezardır.
[435] Arslan 2008, 55.
[436] Utili 1999, 111-112. 27 adet kül dökme mezar açığa çıkarılmıştır.
[437] Utili 1999, 112.
[438] Kremasyon mezarlar ve buluntularının listesi için bkz. Utili 1999, 356–359, III. Grab und Fundlisten.
[439] Utili 1999, 114.

yer almakta ve İ.Ö. 640-610 yıllarına tarihlenmektedir[440]. En geç tarihli kremasyon ise İ.Ö. 570-550 yıllarına tarihlenen E I açmasında yer alan GR 12 no.lu mezardır[441].

Kül dökme mezarlar ile urne mezarlar merkezi bir yerde/krematoryumda yakılmalarına karşın, biri toprağa açılan çukura diğeri ise urne kaplarına konularak gömülmüşlerdir. Utili, kremasyonlardaki bu farklılık için bireylerin farklı klanlardan olabileceğine değinirken, diğer taraftan bu duruma kesinlik kazandıracak verilerin de bulunmadığını belirtmektedir[442].

Birincil Kremasyon Mezar

Kremasyon mezarların giriş bölümünde belirtildiği gibi, bu mezar türünde farklı uygulamalar ile karşılaşılmıştır. Tespit edilen birincil kremasyon mezar bunlardan biridir. Bu tarz kremasyonlarda birey gömüleceği noktada yakılmaktadır. Assos nekropolisinde C IX GR 11 no.lu bu birincil kremasyon, 17–20 yaşlarında bir kadın bireye aittir[443]. Kazı yayınlarından bireyin baş doğuya gelecek şekilde yatırıldığı anlaşılmaktadır[444]. Kremasyona ait olduğu düşünülen çok sayıda malzemeye ait parçalar kremasyonun yapıldığı yaklaşık 4-5 m^2 'lik alandan ele geçmiştir. Bu nedenle başlarda bu alanda birden fazla mezarın olduğu düşünülmüş ancak antropolojik incelemeler sonucunda sadece bir bireye ait iskelet kalıntısı olduğu anlaşılmıştır[445].

Mezarda neredeyse tümü kırılmış durumda çok sayıda buluntu ele geçmiştir. Bunlar arasında altı adet plastik kabartmalı lekythos (maymun, kadın büstü, horoz, satyr, ördek ve domuz kabartmalı), üç altın küpe, üç yüzük, on iki yarım ay formunda küpe, bir bilezik, altın, gümüş ve bronzdan on bir adet fibula, iki bronz phialeye ait parçalar, üç lekanise ait parçalar, on dokuz tabağa ait parçalar, en az sekiz İonia kyliksine ait parçalar, iki bantlı kyliks, iki Korinth skyphos, iki oinokhoe kaide ve gövde parçası, üç alabastron, en az on aryballos ait parçalar, iki kandil, bir ağırşak, bir altın iğne başı, küçük yonca ağızlı oinokhoe yer alır[446].

---

[440] Pişirme kabı için bkz. Utili 1999, 265, no: 812, Abb. 44, kuşlu kase için bkz. Utili 1999, 147, no: 8, Abb 2. ; aryballos için bkz. Utili 1999, 203, No: 357, Abb.24.

[441] Mezar buluntuları arasında bir Korinth aryballos ile bir fibula yer alır. Her ikisi de İ.Ö. 570–550 yıllarına tarihlenmişlerdir. Bkz. Utili 1999, 222, no: 469 (aryballos), 273, No: 923 (Fibula)

[442] Utili 1999, 112.

[443] Stupperich 1996b, 27–29, Abb. 17, Taf. 10 (arazi fotoğrafları), Taf. 11 (kabartmalı lekythoslar, lekanis ve oinokhoe), Taf. 12, 1–3 (altın küpe ve altın iğne başı); Utili 1999, 122. Mezar no: C IX GR 11.

[444] Utili 1999, 122.

[445] Utili 1999, 122.

[446] Stupperich 1996b, 27–28, Taf. 11 (maymun, kadın büstü ve satyr kabartmalı lekythos, oinolhoe ve lakanis) Taf. 12 1–4 (altın küpeler ve altın iğne başı); Utili 1999, Abb. 2, Kat. No. 18 (bantlı kyliks), Abb. 5, Kat, No. 70, 72, Abb. 6, Kat No. 97–98 (İonia kyliksleri), Abb. 15, Kat. No. 279 (lekanis), Abb. 24, Kat. No. 346, 355 (Korinth aryballos), Abb. 28–29, Kat. No. 516, 518–522, 524–525 (kabartmalı lekythoslar), Abb. 46, Kat. No. 854–860, 872–875 (yarım ay formlu küpeler), Kat No. 897–899 (altın küpeler), Kat no. 900 (altın iğne başı), Abb. 27, Kat. No. 404, 407 (Korinth skyphos), Abb. 21, Kat. No. 300–301 (oinokhoe kaide ve gövde parçaları); Buruldağ 2009, 21–22, Lev. 11–21.

Mezardaki buluntuların sayıca çokluğu, bireyin gelir seviyesi yüksek bir aileye mensup olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca buluntuların bir bölümünde yanma izine rastlanmamış olması, bazı buluntuların kremasyon devam ederken ateşe atıldığı ve kırılan parçalardan bir bölümünün de ateşin dışına düşerek yanmadığı şeklinde yorumlanmıştır[447].

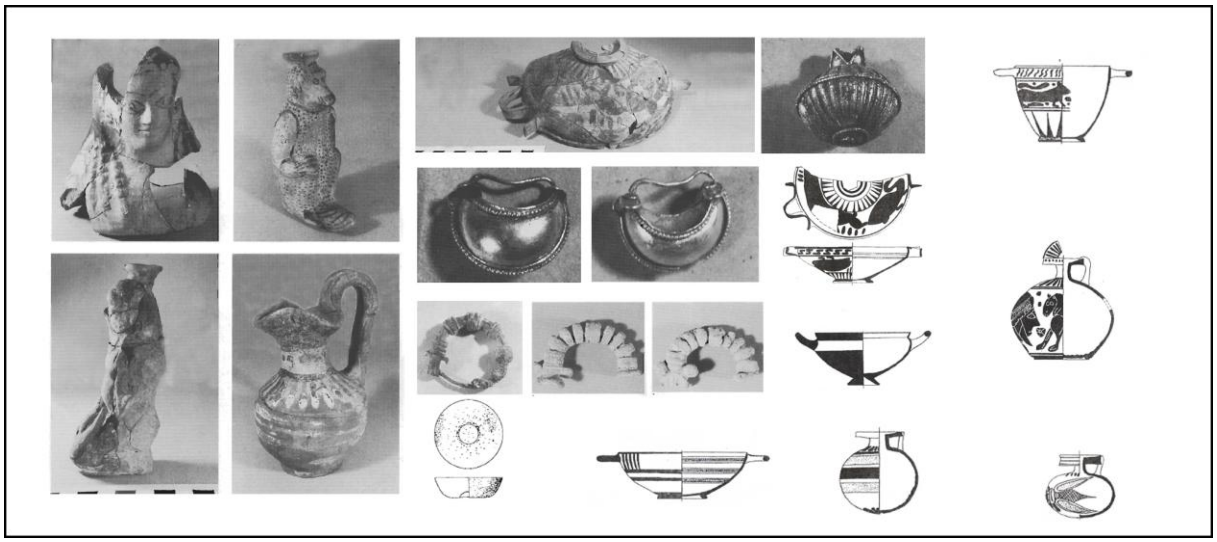

Resim 70. 11 no.lu birincil kremasyon mezar buluntularından örnekler (Stupperich 1196b, Taf. 11–12,1–3; Bischop 1996, Taf. 29, 2, Taf. 30 1–2; Utili 1999,Abb. 2, Kat. No 18, Abb. 6, Kat No. 97, Abb. 15 Kat No. 259, Abb. 24, Kat. No. 346, 355, Abb.26, Kat No. 387, Abb. 27, Kat No. 405, Abb. 50, Kat. No. 984).

Merkezi Yakma Alanları

Assos Arkaik dönem mezarları arasında en büyük grubu urne, kül dökme ve birincil kremasyonlardan oluşan kremasyon mezarlar oluşturur[448]. Bunlardan sadece bir örnek yerinde yakılmışken, diğerleri merkezi bir alanda yakılmıştır. Tespit edilen ilk merkezi yakma yeri 1989 yılı çalışmalarının yapıldığı açmalardan biri olan D I alanıdır. Bu alanda çok sayıda yanmış kemik parçası, karbonlaşmış oldun, kırık seramik parçaları bulunmuş ve burasının merkezi bir yakma alanı olduğuna kanaat getirilmiştir[449].

Diğer bir yakma alanı ise 2006 yılında ortaya çıkarılmıştır. Yolun kuzey kenarında Larikhos aile mezarlığının karşısında bulunan bu alanda, ana kaya üzerine iki büyük dikdörtgen plaka taştan düz bir platform oluşturulmuştur. Bu taşların güneye bakan yüzlerinin uç kısımlarına, urnelerin üzerine kapatılan taşlara benzer uçları yuvarlatılmış iki taş yerleştirilmiştir. Platformun altında ve çevresinde yanmadan dolayı kızarmış toprak,

[447] Utili 1999, 123.

[448] Assos'da Amerikan kazılarında sekiz, Alman ekip tarafından yapılan kazılarda atmış üç olmak üzere toplamda yetmiş bir urne mezar bulunmuştur. Bunun yanında yirmi yedi kül dökme ve bir birincil kremasyon mezar açığa çıkarılmıştır. Daha sonra N. Arslan başkanlığında başlayan üçüncü dönem Assos kazılarında bulunan yeni kremasyonlar ile bu sayı artmıştır. Bkz. Utili 1999, 111 (köl dökme mezarlar), 114 (urne mezarlar), 122 (birincil kremasyon); Arslan 2008, 51–52.

[449] Stupperich 1990, 18, Abb. 10, Taf. 4.4; Utili 1999, 113, Abb. VI.

karbonlaşmış odun ve kemik parçaları tespit edilmiş, bu alanın merkezi bir yakma alanı olduğu, daha sonra üzerine yerleştirilen taşlarla bir altara dönüştürüldüğü belirtilmiştir[450].

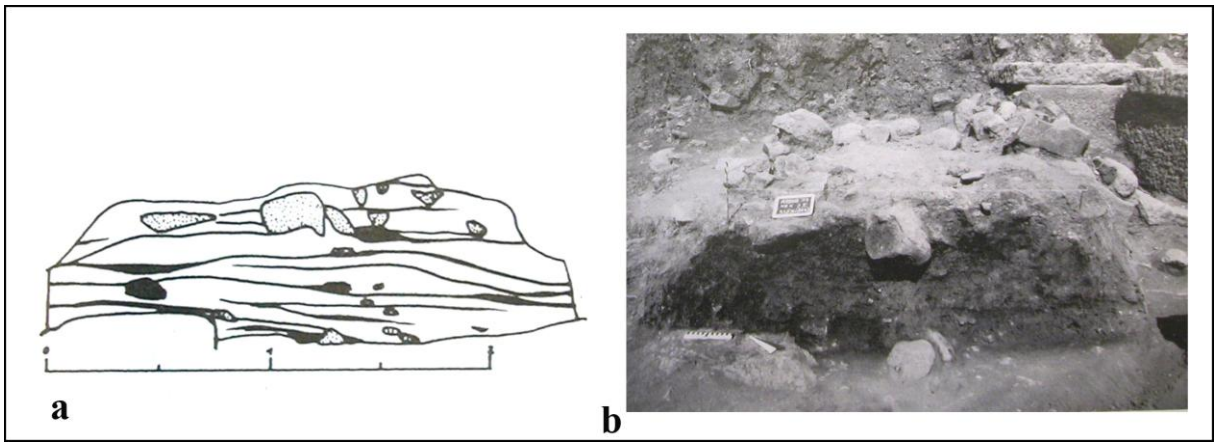

Resim 71. a- Yakma alanı kesit çizimi, b- Yakma alanı arazi fotoğrafı (Stupperich 1990, Abb. 10, Taf. 4.4).

Amphora Mezarlar

Çocuk ve bebek gömüleri için kullanılan bir mezar türüdür. Tespit edilen amphoraların büyük bölümü C X açmasında bulunmaktadır. Bunlardan üçü (19–21 no.lu mezarlar) bir grup halinde ve alışılmışın dışında toprağa dik yerleştirilirken, bunların yaklaşık 3 m. doğusundaki 5 no.lu mezar ise yatay konumda gömülmüştür. İçinden bir Korinth skyphosu ele geçen mezar, kazı ekibi tarafından İ.Ö. 500 dolaylarına tarihlenirken Utili, mezarın İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına ait olması gerektiğini savunur[451].

Bir grup olarak açığa çıkarılan amphora mezarlardan 19 no.lu olanı 4-5 yaşlarında bir çocuğa ait olup, içerisinde bir İonia kyliksi ve kase kaide parçası ele geçmiştir[452]. 20 no.lu mezara 1-2 yaşlarında bir kız ile 2.5-3 yaşlarında bir erkek çocuğa, 21 no.lu mezar ise 1,5-3 yaşlarında bir çocuğa aittir[453].

Mezar buluntuları açısından iki örnek söz edilmeye değerdir. 20 no.lu mezarda iki güvercin ve bir saytr şeklinde üç lekythos, bir İonia kyliksi, bir lekanis, bantlı bir kapak, iki Korinth aryballosu, iki minyatür Korinth skyphosu, yarım ay formlu iki küpe ele geçmiştir[454]. 21 no.lu amphorada ise üç İonia kyliksi, bir güvercin şeklinde lekythos, bir Korinth aryballosu, yüksek ayaklı küçük bir tabak, bir bronz yüzük ve sekiz bronz küpe ele

[450] Arslan 2008, 52; Buruldağ 2009, 30, Res. 11.
[451] Utili 1999, 128–129.
[452] Utili 1999, 129.
[453] Utili 1999, 129.
[454] Utili 1999, 129–130, Abb. XV.

geçmiştir[455]. Utili, amphora mezarları pithoslarla birlikte İ.Ö. 560–540 yıllarına, Stupperich'de benzer bir tarihlemeyle İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlemektedir[456].

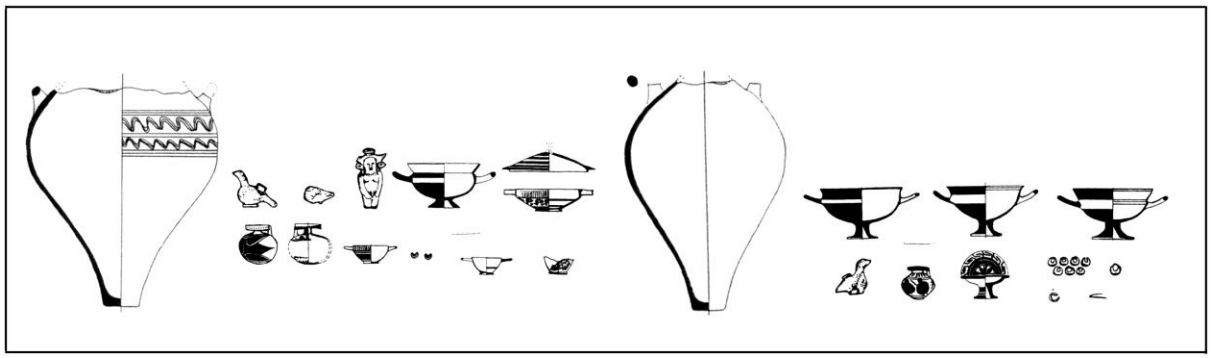

Resim 72. 20 ve 21 no.lu amphora mezarlar ve buluntuları (Utili 1999, Abb. XV-XVI).

Assos'da tespit edilen amphora mezar toprağa yerleştirilme şekilleriyle Kuzeybatı Anadolu'nun diğer nekropolislerinden ayrılmaktadır. Antandros[457], Antissa[458]. Smyrna[459], Klazomenai Monastirakia[460]. Akpınar[461]. Yıldıztepe[462], DSİ[463] nekroplisleri ile Samos Batı Nekropolisi'nde[464] açığa çıkarılan amphora mezarlar ağız bölümleri hafif yukarı kaldırılmış bir şekilde toprağa yan yatırılmışken, Assos örnekleri toprağa dik yerleştirilmiştir.

Pithos Mezarlar

Assos Batı Nekropolisi'nde tespit edilen otuzun üzerinde pithos mezar ağız bölümü kuzeybatıya, dip bölümü güneydoğuya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilmiştir[465]. Ağız bölümleri ya bir taş ya da bir kap ile kapatılmıştır. Biri dışında tümü kaba kırmızı kilden yapılmıştır. Klasik dönem taş lahitleri ve Roma dönemi mezar yapılarına ait duvarlar, bir çok pithosun tahrip olmasına neden olmuştur[466].

[455] Utili 1999, 129–130, Abb. XVI.
[456] Stupperich 1990, 25; Utili 1999, 131.
[457] Polat et al 2007, 50.
[458] Lamb 1932, 66, Fig.15.
[459] Nicholls 1958/59, 46, (k) burial pot I, toprağa dik yerleştirilmiştir
[460] Tzannes 2004, 107.
[461] Akpınar Nekropolisi'nde İ.Ö. 7. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren kullanılmaya başlanan amphoraların Arkaik dönem örnekleri toprağa yan yatırılmış, ağız bölümü bir taş veya bir pithos parçasıyla kapatılmış, etrafı taşlarla desteklenmiş ve üzeri küçük taşlar örtülmüştür. Bkz. Hürmüzlü 2003, 249–250, Lev. 49–1; Hürmüzlü 2004a, 82, Fig.8; Bakır et al 2004, 106. Res. 10.
[462] Yıldıztepe Nekropolisi'nde amphoralar yine toprağa yatay yerleştirilmişlerdir. Bazı örneklerde bireyin amphoraya yerleştirilebilmesi için kabın karın gölgesinin kesildiği, açıkta kalan bu bölümün lekanis kapağı veya lekane ile kapatıldığı belirtilmiştir. Bkz. Güngör 2006, 64.
[463] DSİ Nekropolisi'nde bazı amphorların ağız ve boyun bölümleri eksiktir. Olasılıkla bireylerin yerleştirilmesi için kabın bu bölümleri kırılmıştır. Bkz. Ulusoy 2010, 49, Pl. 37a.
[464] Tsakos 1996, 123.
[465] Utili 1999, 131; Buruldağ 2009, 55.
[466] Utili 1999, 131, 134.

Pithos mezarların tümü yakılmadan yapılan yetişkin erkek ve çocuk gömüleri için kullanılmıştır. Bireyler ya sırtüstü ya da hoker tarzından yerleştirilmiştir[467]. Genellikle tekli gömülerin yapıldığı pithoslarda birden fazla bireyin yer aldığı örnekler de bulunmaktadır[468]. B VIII açması 7 no.lu pithos mezarda biri 1.5 yaşında bir kız çocuğu ile 10 yaşında bir erkek çocuğu yer almaktadır. Bu pithos çiftli gömüye sahip olmasının yanı sıra buluntu açısından zengin olan ender pithoslardandır. İçerisinde bir skyphos, iki aryballos, bir amphoriskos, dört kemik fibula, iki bilezik, yedi ay şeklinde bronz küpe, dokuz yüzük, üç bronz fibula, iki "S" formunda küpe, dört fayans skarabe ele geçmiştir[469]. Utili tarafından İ.Ö. 540-520 yıllarına tarihlenen bu pithosun tarihi ile ilgili olarak W. Wolska İ.Ö. 6. yüzyılın başları ya da ilk üçlüğünü önerir[470]. Ayrıca pithosun yanında bulunan kuzu kemikleri mezar başında gerçekleştirilmiş bir cenaze yemeği olarak değerlendirilmiştir[471].

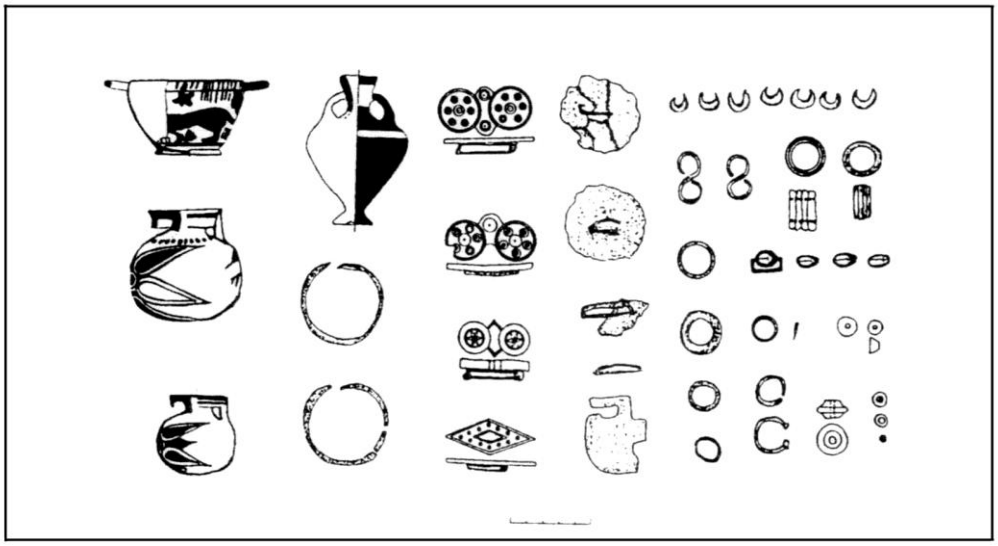

Resim 73. B VIII açması 7 no.lu pithos mezar buluntuları (Utili 1999, 132, Abb. XVII).

Pithos mezarlara yönelik yapılan antropolojik analizler, pithosların çocuk bireyler dışında yetişkin erkek bireyler için de kullanıldığını ortaya koymuştur. Pithoslara hem sırt üstü hem de hoker tarzında gömüler yapılmıştır[472]. Pithos mezarların bazı örneklerinde bireyin başının altına çakıl taşından yastık yapılmıştır[473].

[467] Utili 1999, 133. B VIII GR 9 ve K VII GR 5 no.lu pithoslarda bireyler hoker, A VII GR 15 ve K VII GR 3 no.lu pithoslarda ise sırt üstü yerleştirilmiştir.
[468] Utili 1999, 133. B VIII GR 7 no.lu mezar.
[469] Stupperich 1996a, 59, Abb. 15 B VIII GR 7 no.lu mezarın skyphosları; Utili 1999, 132-133, Abb XVII; Stupperich 2006, 20, Abb. 18.
[470] Utili 1999, 133; Wolska 2006, 277.
[471] Utili 1999, 133; Stupperich 2006, 21.
[472] Hoker tarzında yapılmış gömüler için bkz. Utili 1999, 132–133 (A VII açması pithos 17 ve B VIII açması 9 no.lu pithos).
[473] Utili 1999, 133, C X GR 11 no.lu pithos.

Arslan, Wolska tarafından yapılan antropolojik araştırmalara atıfta bulunarak Arkaik dönemde kadın bireylerin yakıldığı, erkek ve çocuk bireylerin pithos ve amphora gibi kaplara konularak yakılmadan gömüldüklerini belirtir[474]. Wolska bu durumu, erkekler için uygulanan yeni bir gömü geleneğinin geçiş evresi olabileceği şeklinde açıklar. Ayrıca kadınlar için kremasyon uygulamasının devam ettiği şeklinde ifadeleri de bulunmaktadır[475]. Ancak Utili, Wolska ile aynı fikirde değildir. Utili, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonrasına ait hiçbir kremasyon mezarların bulunmadığını belirtir[476]. Erkek bireyler için kullanıldığı öne sürülen pithos mezarlardan iki örnek dışında tümü, İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[477]. Utili, eğer kremasyon mezarlar İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında son buluyorsa ve pithoslar sadece erkek bireyler için kullanılıyor ise bu tarihte kadın bireylerin mezarları nerededir? şeklinde bir soru yöneltir. Devamında soruya verdiği cevap ise şu ana kadar açılan pithos mezarların tesadüf eseri sadece erkek bireyler içerdiği şeklindedir[478]. Ancak sorulması gereken başka sorular da bulunmaktadır. Eğer erkek bireyler için pithos mezarlar kullanılmışsa ve pithoslarda iki örnek dışında tümü yukarıda belirtildiği gibi İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına ait ise, İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısıyla 6. yüzyılın ilk yarısında yetişkin erkek bireyler nereye ve nasıl gömülüyorlardı? İkinci soru, bebek ve çocuk mezarları arasında taş sandukalardan oluşan bir bölüm İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına, pithos ve amphoralardan oluşan diğer bölümü İ.Ö. 6. yüzyılın ortaları ve sonrasına tarihlenmişse iki tarih arasına, yani İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait bebek ve çocuk mezarları nerede ve ne şekilde yapılmıştır? Öyle görünüyor ki nekropolisin tamamı kazılmadan bu soruların cevabı bulunamayacaktır.

Pithoslarda mezar hediyesi olarak bırakılan malzeme sayısı, bir örnek (B VIII açması 7 no.lu mezar) dışında oldukça azdır. Bazı örneklerde hiçbir buluntu ele geçmezken[479], genelinde bir veya iki mezar hediyesine rastlanmıştır. Bazı örneklerde ise kırılan pithosun içinde daha geç dönemlere ait buluntular ele geçmiş ancak bunlar mezar malzemesi olarak değerlendirilmemiştir[480].

Antropolojik araştırmalar yapılmadan mezarlarda bulunan malzemelerden hareketle cinsiyete yönelik tahminler yürütülmektedir. Küpe, ayna, ağırşak gibi malzemeler kadın

[474] Arslan 2008, 55.
[475] Wolska 2006, 277.
[476] Assos Batı Nekropolisi'nde Klasik döneme tarihlenen bir örnek bulunmaktadır. Bu mezar, C IX açmasında açığa çıkarılan ve içinden dokuz inhumasyon bireyin yer aldığı 13 no.lu monolitik taş lahit mezar içine bırakılmış bir urnedir. Bkz. Stupperich 1996b, 11, 17, Abb. 6, Taf. 5.3; Buruldağ 2009, 78, Lev. 54, Res. 1–2.
[477] Utili 1999, 135.
[478] Utili 1999, 135.
[479] Utili 1999, 134, D X GR 20, D X GR 22 ve D X GR 54 no.lu pithoslarda buluntu ele geçmemiştir.
[480] Utili 1999, 133, C X GR 13 no.lu pithos mezarda hem İ.Ö. 7.-6 yüzyıl buluntuları hem de İ.Ö. 3-1 yüzyıl buluntuları ele geçmiştir. Utili 1999, 134, K VII GR 3 no.lu pithosun içinde çok sayıda Arkaik dönem seramik parçası ele geçmiş olmasına karşın hiçbiri mezar ait değildir.

bireyler, strigilis, bıçak ve kılıç gibi malzemeler ise erkek bireylerle ilişkilendirilir. Genel anlamda bu ayrımların doğruluk payı bulunmaktadır. Ancak Assos nekropolisinde olduğu gibi farklı örnekler de bulunmaktadır. Erkek bireyler için kullanılan pithoslarda tespit edilen yarım ay formlu bronz küpeler buna örnek verilebilir[481].

Assos nekropolisindeki pithos mezarların tümünde ağız bölümünün hafif düzleştirilmiş bir taş ya da bir kap ile kapatıldığı görülmüştür. Bu durum fonksiyonel olarak pithosun içine toprağın girmesine engel olmaktadır. Bunun yanında ölen bireyin geri gelmesinden korkulduğu için bu tarz bir uygulamaya gidildiği ve ayrıca tamir görmüş pithosların da bu inanç çerçevesinde tamir edildiği de belirtilmiştir[482].

Pithos mezarlardan K VII açmasında 5 no.lu mezar ve C X açmasında 18 no.lu mezar İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilmişken, diğerleri İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir[483]. Bu verilerden hareketle pithos mezarların Assos nekropolisinde yoğun olarak İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında kullanıldığı, ancak 6. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerle birlikte genel olarak İ.Ö. 6. yüzyıl boyunca kullanıldıklarını söylemek mümkündür.

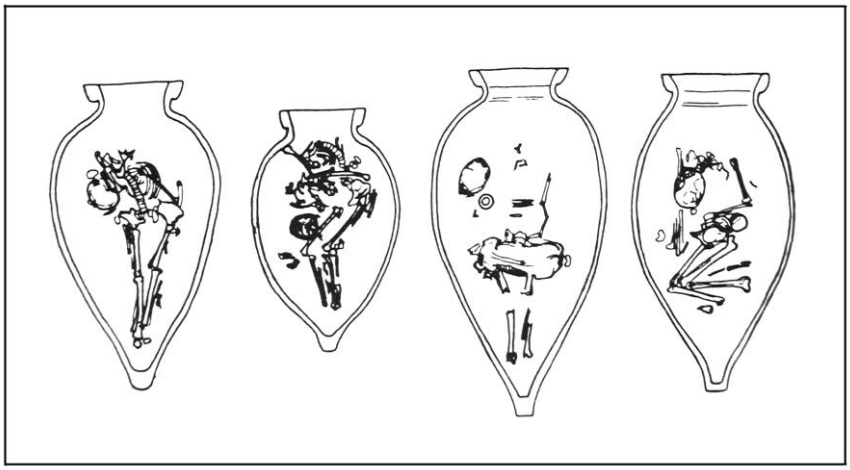

Resim 74. Pithos mezar örnekleri (Stupperich 1992, 24, Abb. 12).

Taş Sanduka Mezarlar

Assos'un yerel andezit taşından oluşturulan sanduka mezarlar dört örnek ile temsil edilir. Mezarların yapımında altı plaka taş kullanılmıştır. Bunlardan biri taban, ikisi uzun, ikisi kısa kenarlar ve biri de kapatmak için kullanılmıştır. Assos Batı Nekropolisi'nde tespit edilen dört taş sanduka bebek gömüleri için kullanılmıştır. Sandukaların ikisinde (E I açması 17 no.lu mezar ve D X açması 57 no.lu mezar) iki bebeğe ait kemikler yer alırken diğer ikisinde

[481] C X açması 18 no.lu pithos mezarda 30–40 yaşlarından bir erkek bireyin yanında bir aryballos ve iki yarım ay formunda küpe ele geçmiştir. Bkz. Utili 1999, 134; Buruldağ 2009, 63. Ayrıca A VII açması 15 no.lu pithosta yine yarım ay formlu bir küpe ele geçmiştir. Bkz. Utili 1999, 132; Buruldağ 2009, 59.
[482] Utili 1999, 135.
[483] Utili 1999, 134. K VII GR 5 malzemesi Lakonia kasesi yardımıyla İ.Ö. 570–560 yıllarına, C X GR 18 ise buluntusu Korinth aryballos yardımıyla Orta Korinth dönemine tarihlenmiştir.

(D X açması 23 no.lu mezar ve A1 açması 11 no.lu mezar) birer bebek iskeleti ele geçmiştir. E I açmasında açığa çıkarılan 17 no.lu taş sandukada yeni doğmuş iki bebek iskeleti ile birlikte iki kuşlu kase, bir minyatür amphora, bir lekythos, bir kurşun yüzük bulunmuştur[484]. Mezar kuşlu kase yardımıyla İ.Ö. 640–625 yıllarına tarihlenmiştir.

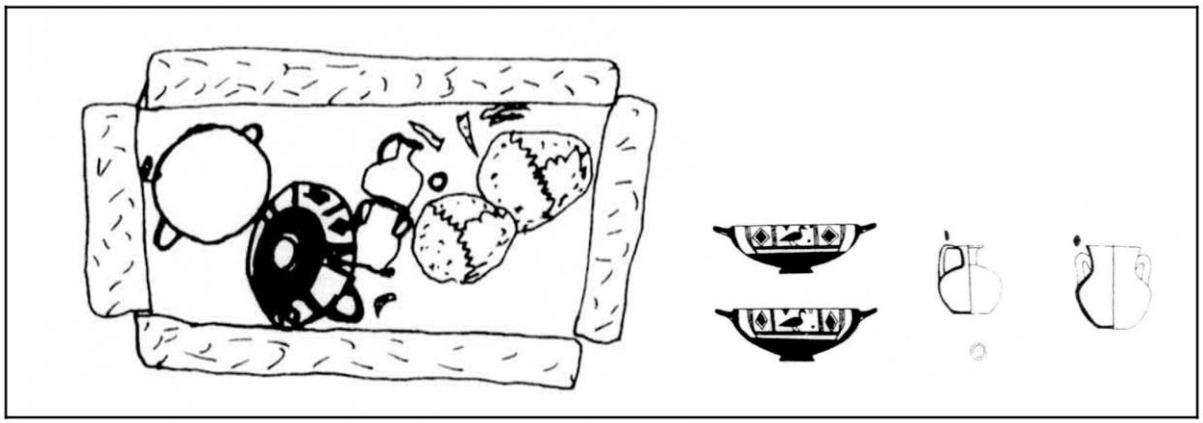

Resim 75. 17 no.lu sanduka mezar ve buluntuları (Utili 1999, 127, 128, Abb.XI, XII).

D X açması 57 no.lu sanduka mezarda 3–4 aylık bir kız ve bir erkek bebek yer alır. Bebek iskeletlerinin yanında iki bronz küpe, bir aryballos, bir bantlı kase ile bir İonia kasesi ele geçmiştir[485]. Bu sanduka mezar İ.Ö. 600 yılına tarihlenmiştir.

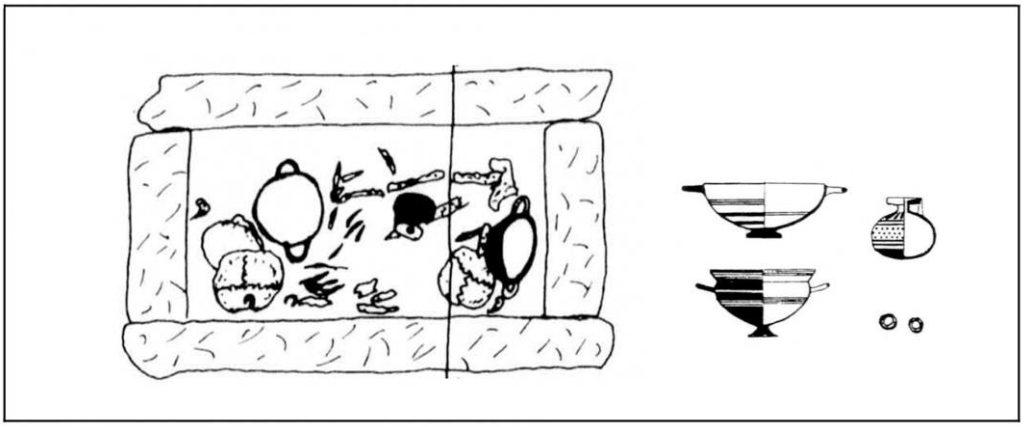

Resim 76. 57 no.lu sanduka mezar ve buluntuları (Utili 1999, 127, 128, Abb.XI, XIII).

Diğer iki sandukadan D X açması 23 no.lu mezarda on astragalos ile pişmiş topraktan bir oyun taşı ele geçmiştir[486]. A1 açmasında tespit edilen 11 no.lu taş sanduka diğerlerinden farklı olarak ana kaya üzerine oturtulmuştur. Dikdörtgen formlu sanduka 0.95 x 0.40 m. ölçülerinde ve 0.20 m. derinliğindedir. Mezarda Protokorinth aryballos, iki tabak, bronz

[484] Stupperich 1992, 28 Taf 12, Res. 3; Utili 1999, 127, Abb. XI-XII.
[485] Stupperich 1993, 29, Taf. 9 Res. 5; Utili 1999, 128, Abb. XIII.
[486] Stupperich 1990, 16, Abb. 7; Buruldağ 2009, 47-48, Lev. 40, Res. 2.

fibula, yonca ağızlı biberon ve tek kulplu maşrapa ele geçmiştir. Buluntulardan hareketle mezar İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[487].

Taş sanduka mezarlar bebek gömüleri için kullanılmış en erken mezarlardandır. Sandukalarda ele geçen buluntular arasında hem minyatür hem de normal boyutlarda kapların yer bulunması, Utili tarafından çocuk mezarlarına sadece minyatür kapların konulmadığı ve bunun bir zorunluluk olmadığı şeklinde yorumlanmıştır[488]. Klazomenai Akpınar Nekropolisi'nde iki taş sanduka mezar açığa çıkarılmıştır. Assos Nekropolisi'nde olduğu gibi bebek mezarı olarak kullanılan bu mezarların birinde bir kuşlu kase ile bir Korinth aryballosu ele geçmiştir[489]. İ.Ö. 630 dolaylarına tarihlenen bu sanduka mezar gerek yapım şekli ve buluntuları gerekse de içerdiği bireyler açısından Assos örneklerine çok benzemektedir.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Taş lahit mezarların ilk örneklerine Assos nekropolisinde İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra rastlanmaktadır. Sayıları çok fazla olmayan bu lahitlerin ilk örneği 1881 yılında yapılan ilk dönem kazılarında ortaya çıkarılmıştır. 87 no.lu bu lahit içinden Arkaik döneme tarihlenen on üç kadın figürini, sekiz adet küçük lekythos, bir köpek figürini, üç cam kap ve birkaç bronz obje ele geçmiştir[490].

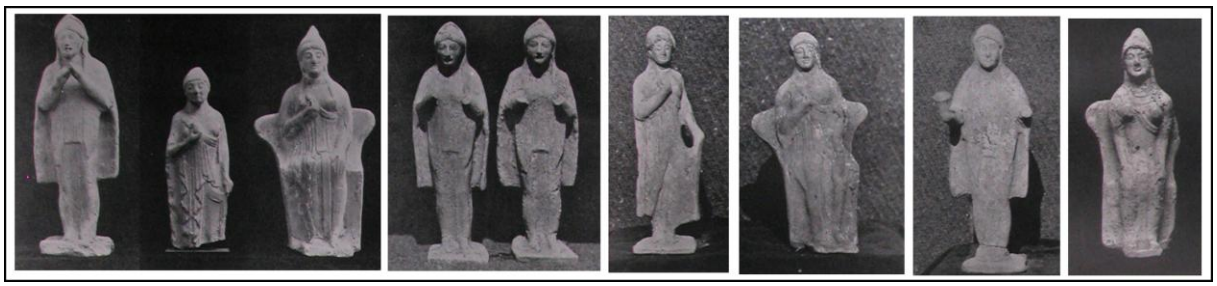

Resim 77. 87 no.lu lahit mezara ait figürinlerden örnekler (Clarke at al. 1902, Fig. 1–9).

Diğer lahit mezarlar ikinci dönem kazılarında tespit edilmiştir. Söz konusu lahitlerden iki örnekte Geç Arkaik döneme tarihlenen buluntuların yanında daha erkene tarihlenen Korinth üretimi aryballoslara da rastlanmıştır. Bunlardan B VIII açmasındaki 3 no.lu lahit mezarda Orta Korinth dönemine tarihlenen bir aryballos ile birlikte İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen bir amphoriskos ile bir lekythos ele geçmiştir[491]. İ.Ö. 520-500 yıllarına tarihlenen C IX açmasındaki 13 no.lu lahit mezarda ise Korinth aryballosu ile bukhero bir kase, Attika siyah figürlü bir lekythos ve bir strigilis yer almaktadır[492]. Utili'nin bukhero kase ile Korinth

[487] Buruldağ 2009, 48, Lev. 41, Res. 1-2.
[488] Utili 1999, 127.
[489] Bkz. Hürmüzlü 2004a, 82, Fig. 9-10.
[490] Clarke at al 1902, 290-291, Fig. 1-9 (kadın figürinleri).
[491] Utili 1999, 136, Abb. XVIII.
[492] Utili 1999, 136-137, Abb. XIX.

aryballosların alandaki daha erken mezarlara ait olduğunu ve daha sonra yapılan lahit mezarlara bırakılmış olabileceğini belirtir[493].

Geç Arkaik döneme tarihlenen başka bir mezar ise C X açmasındaki 2 no.lu lahittir. Buluntular açısından diğer iki lahitten daha zengin olan mezardan üç minyatür skyphos, iki krateriskos, bir kase, üç figürin, iki cam alabastron, bir strigilis ve bir cam amphoriskos ele geçmiştir. Mezar İ.Ö. 540-520 yıllarına tarihlenmiştir[494].

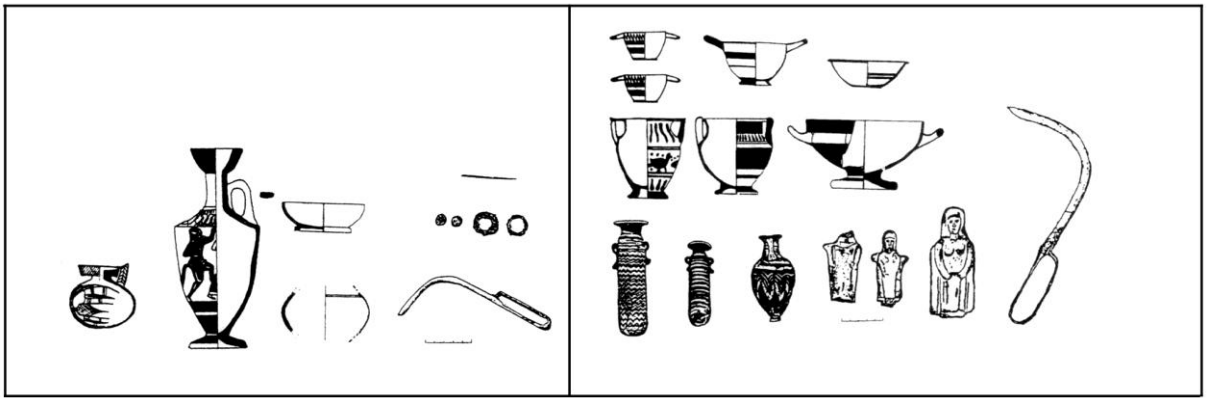

Resim 78. 13 ve 2 no.lu taş lahit mezar buluntuları (Utili 1999, 137, Abb. XIX; 140, Abb.XX).

ANTANDROS

Troas Bölgesinin önemli yerleşimlerinden olan Antandros antik kenti, Balıkesir İli, Edremit İlçesine bağlı Altınoluk Beldesinin sınırları içinde yer alır. Kent, Edremit Körfezi'nin kuzeyinde, İda Dağı'nın güney eteklerinde, Altınoluk Beldesi'nin 2.5 km. doğusunda, denize dik inen 215 m. rakımlı Kaletaşı Tepesi'nin zirve ve batı yamaçlarına konumlanmıştır[495].

Kentin yerini belirlemeye yönelik ilk çalışmalar 1842 yılında bölgeyi ziyaret eden H. Kiepert tarafından yapılır[496]. Avcılar köyünde bulduğu bir yazıttan hareketle kentin yerini belirler. Kiepert, 1881 yılında Fabricius ile birlikte aynı güzergah üzerinde gerçekleştirdiği ikinci ziyarette Antandros isminin geçtiği ikinci bir yazıta daha rastlar ve böylece kentin yeri konusunda görüşlerinin doğruluğunu kanıtlar. Daha sonraları J.M. Cook 1959 ve 1968 yıllarında olmak üzere Antandros'u iki kere ziyaret eder. Cook, ziyaretler sonrasında Antandros kent yerleşiminin Kaletaşı Tepesi'nin batı yamaçlarında yer aldığını belirtir[497].

Nekropolisin yerini belirlemeye yönelik ilk çalışmalar ise Leaf tarafından 1911 yılında gerçekleştirilmiştir[498]. Kentin yer aldığı Kaletaşı Tepesi'nin batı bölümünde bazı mezarların

[493] Utili 1999, 136.
[494] Utili 1999, 137-138, Abb. XX.
[495] Polat 2003, 21.
[496] Cook 1973, 268.
[497] Cook 1973, 267–271.
[498] Leaf 1923, 263.

tarla sahibi zenginler tarafından açıldığını öğrenen Leaf, kentin nekropolisinin bu alanda olduğuna kanaat getirmiştir. 1989 yılında bölgenin imara açılmasıyla başlayan inşa faaliyetleri sırasında bugün Melis Sitesi'nin yer aldığı alanda mezarlara rastlanmış ve 1991–1995 yılları arasında aralıklarla Bursa Müzesi tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 2. yüzyıla kadar kesintisiz bir kullanıma sahip olduğu ortaya koymuştur[499].

Daha sonrasında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gürcan Polat'ın bilimsel sorumluluğunda bir ekip ile 2000 yılında yüzey araştırması yapılmış, 2001 yılında da bugün hala devam eden sistemli kazılara başlanmıştır.

Nekropolis, yerleşimin yer aldığı Kaletaşı Tepesi'nin yaklaşık 400 m. batısında, sahil şeridi ile ona paralel olarak uzanan tepe arasındaki yaklaşık 50–60 m. genişliğindeki yamaç ve düzlükte yer alır[500]. Alanın imara açılmasıyla başlayan inşaat faaliyetleri sonrasında nekropolisin batı bölümü bugün Melis Tatil Sitesi adıyla bilinen yapıların altında kalmıştır.

Mezarların sayılarına yönelik verilen sayısal değerlerin tümü 2001 yılından sonra gerçekleştirilen sistemli kazılarda ortaya çıkarılan mezarların sayısal karşılıkları olup, müze kurtarma kazılarında tespit edilen mezarlar bu sayılara eklenmemiştir.

Yaklaşık 700 yıl gibi uzun bir zaman diliminde kesintisiz kullanılan Antandros nekropolisinin İ.Ö. 650 ile 500/480 yılları arasında ikinci kullanım evresini oluşturan Arkaik dönem mezarları çalışmamızın bu bölümünde değerlendirilecektir. Arkaik dönemde tespit edilen birincil kremasyon, urne, bebek ve çocuk gömüleri için kullanılan amphora, hydria ve khytralardan oluşan gömü kapları, basit toprak gömü, pithos, pişmiş toprak lahitlerden oluşan mezarlar üzerinde durulacaktır. Bu bölümde mezarlar erkenden geçe doğru kronolojik bir düzen içinde ele alınacak, bunun yanında yukarıda belirlenen tabakalar ile belirlenen zamansal farklılıklar ve buna bağlı olarak değişen mezar türleri ve gömü gelenekleri ayrıca değerlendirilecektir.

Birincil Kremasyon Mezarlar

Antandros nekropolisinin Arkaik dönem mezarları arasında yüksek bir orana sahip bu grupta, kremasyon işlemi bireyin gömüleceği noktada gerçekleştirilmiştir. Gömü alanında yoğun yanık tabakası ve yüksek ısıdan kaynaklanan topraktaki kızarıklık kremasyon işleminin gömü alanında yapıldığını kanıtlamaktadır[501]. Daha sonra ateş tam sönmeden üzerine taş ve

[499] Yalman 1993, 449–469; Özeren et al 1997, 161–177.
[500] Polat –Polat 2007, 1; Polat 2008, 272.
[501] Polat-Polat 2007, 2.

toprak atılarak olduğu gibi bırakılmıştır[502]. Mezar üzerinde ele geçen taşlardaki yanık izleri, bu taşların kremasyon ateşini söndürmek veya mezarı kapatmak için, kremasyon işlemi tamamlanmadan ateşe atıldığını göstermektedir.

Resim 79. Birincil kremasyon mezar örnekleri (Antandros kazı arşivi).

Taşlar her ne kadar ateşi söndürmeye veya mezarı örtmeye yönelik atılsa da mezar hediyesi olarak bırakılan malzemelerin kırılmasına ve etrafa dağılmasına da neden olmaktadır. Yanık alan içinde tam olarak ele geçen birkaç örnek dışında urne mezarlarda olduğu gibi buluntu yönünden oldukça fakir mezarlardır[503]. Tam olarak ele geçen kapların bazılarında kısmi yanık izlerine rastlaması bu kapların ateş tam anlamıyla sönmeden bırakıldığı izlenimini uyandırır. Ele geçen az sayıda mezar buluntusu arasında birkaç bronz fibula[504] ve Korinth aryballosları dikkat çeker. Ayrıca birincil kremasyonların bazı örneklerinde yanık alan içinde ve kısmen etrafına dağılmış vaziyette çeşitli kaplara ait parçalar ele geçmiştir. Büyük çoğunluğunu mutfak kaplarına ait parçaların oluşturduğu bu seramikler arasında amphora ve açık kaplara ait parçalar da bulunmaktadır. Olasılıkla bu parçalar, mezar başında gerçekleştirilen bir sunu ya da ziyafet sonrasında geri götürülmeyip atılan kaplara ait parçalar olmalıdır.

[502] Polat-Polat 2006, 96
[503] Polat-Polat 2006, 96.
[504] Polat-Polat 2007, 2.

Resim 80. Kremasyon mezar buluntularından örnekler (Antandros kazı arşivi).

Antandros nekropolisinin yoğun bir kullanıma sahip olması ve mezarların birbirini tahrip etmesinden dolayı, açığa çıkarılan kremasyon mezarların sınırlarını net olarak belirlemek bugün itibariyle mümkün olamamıştır.

Yunan dünyasının başka merkezlerinde tespit edilen kremasyonlara baktığımızda; Assos nekropolisinde 4–5 m^{2}'lik bir alanda gerçekleştirilmiştir[505]. Klazomenai'da[506] 3 x 4 m genişliğinde, 0.20–0.30 m. derinliğinde oval bir çukurda, Lefkandi'de[507] 1.0 m. ile 1.8 m. arasında değişen uzunlukta ve 0,5 ile 1.0 m. arasında değişen derinlikteki çukurlarda, Rhodos'un Vroulia[508] nekropolisinde dikdörtgen çukurlarda, yine Rhodos'un Kameiros ve Ialysos[509] nekropolislerinde dikdörtgen çukurlarda, Olynthos'da[510] 2.0 m. uzunluğunda, 1.0 m genişliğinde ve 1.0 m derinliğinde çukurlarda gerçekleştirilmiştir.

Birincil kremasyonlar üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar bu gömü şeklinin uygulandığı en genç bireyin 6,5 yaşında bir çocuk olduğunu ortaya koymuştur[511]. Bunu 9,5 ve 10,5 yaşlarında iki çocuk takip eder[512]. Çocukların dışında kalan diğer bireyler hemen her yaş grubundan olup, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kremasyona tabi tutulmuştur [513]. Eldeki veriler Antandros nekropolisinde çocukların 6,5 yaşına kadar yakılmadan gömüldüğünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bunların dışında kremasyon sırasında bireylerin sırt üstü ve muhtemelen elbiseleriyle birlikte yakıldıklarını gösteren bulguların tespit edilmesi, antropolojik araştırmaların başka bir sonucudur[514].

[505] Utili 1999, 122.
[506] Hürmüzlü 2003, 241, Lev. 59, 66.
[507] Musgrave 1990, 275, dipnot 20.
[508] Kinch 1914, 53, Fig. 32.
[509] Kurtz-Boardman 1971, 174.
[510] Musgrave 1990, 275, dipnot 20.
[511] Yıldız 2006, 90; Yıldız-Erdal 2008, 46, 48.
[512] Yıldız 2006, 90; Yıldız-Erdal 2008, 46, 48.
[513] Yıldız 2006, 124; Yıldız-Erdal 2008, 49.
[514] Yıldız 2006, 124.

Ayrıca bazı kremasyonlarda büyük ve küçükbaş otçullar ile kuş ve bir etçil hayvana ait yanmış kemiklere rastlanmıştır[515]. Tespit edilen bu dört hayvan türünden büyük ve küçükbaş otçullara ait kemikler mezarlarda genellikle tek başına ele geçmişken, bazı örneklerde otçul ve kuş kemikleri birlikte bulunmuştur[516]. Bunun yanında otçul hayvanların içinde sütten kesilmemiş hayvanlara ait kemiklere de rastlanmıştır. Antandros kremasyon mezarları üzerine çalışmalar yürüten Ö. Yıldız, sütten kesilmemiş hayvanların kurban edilmiş olabileceğini, diğer hayvan kemiklerinin şölen yemeğinden arta kalanlar olduğunu belirtmekle beraber kemiklerin kremasyon işlemini hızlandırmak için kullanılan etlere ait olabileceğini ihtimal dahilinde tutmaktadır[517].

Urne Mezarlar

Antandros nekropolisinde Arkaik dönem urnelerin büyük bir bölümü iki farklı tabakada açığa çıkarılmıştır. Tabakalardan birincisi şekilsiz büyük taşlarla sınırlanmış ve iç bölümü deniz kenarından getirilen çakıl taşlarıyla doldurulmuş kaba bir platform görünümündedir. Diğerine göre daha geçe tarihlenen bu tabaka yaklaşık 0.70 m. kalınlığında olup, batıdan doğuya doğru alçalan bir yapı sergilemektedir. Platform daha geç dönemlerde farklı mezarlar tarafından yer yer tahrip edilmişse de içerisinde ve doğuya doğru devam eden uzantılarında urneler açığa çıkarılmıştır[518]. Bu urneler ve dolayısıyla tabaka İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir[519]. Urnelerin tespit edildiği ikinci tabaka ise çakıllı tabakanın altında olup, bebek ve çocuk gömüleri ile birlikte açığa çıkarılmışlardır. Mezarların üstü tüm alanı kaplayacak şekilde orta büyüklükte şekilsiz taşlar ile kapatılmıştır[520]. Böylece her iki tabaka birbirinden net bir şekilde ayrılmaktadır. Bu tabakada ele geçen urneler genel hatlarıyla İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir[521].

Urnelerin açığa çıkarıldığı birinci tabaka yani çakıl taşlı tabakada tespit edilenlerin büyük çoğunluğunu amphoralar oluşturmaktadır. Bunların dışında bir khytra[522] ve dinos benzeri bir kap urne olarak kullanılmıştır. Arkaik dönemin bu tabakasında açığa çıkarılan amphora urnelerin tümü gri hamurlu olup, iki amphoranın gövdesinde ikili gruplar halinde yivlerden oluşan bezemeler yer alırken geri kalanların tümü bezemesiz, dış yüzleri özenli bir

[515] Yıldız 2006 113.
[516] Yıldız 2006 113.
[517] Yıldız 2006, 115.
[518] Polat 2008, 273–274, Res. 1;Yağız 2008, 92.
[519] Yağız 2008, 92.
[520] Polat et al 2007, 50.
[521] Polat –Polat 2007; Yağız 2008, 92.
[522] Khytra urne için bkz. Yağız 2008, 90, Şekil 14.

şekilde perdahlanmış gri hamurlu örneklerden oluşmaktadır[523]. Açığa çıkarılan amphora urnelerden sadece bir örnek boyundan omuza kulplu iken geri kalanların tümü omuzdan kulplu amphoralardan oluşmaktadır.

Resim 81. Birinci tabakadan amphora urneler ve mezar hediyeleri (Yağız 2008, Res. 7–10, Şekil 7–10).

Arkaik dönem urnelerin en erken örnekleri söz konusu tabakalardan ikincisinde yer alır. Bunlar, yukarıda da belirtildiği gibi bebek ve çocuklar için kullanılan diğer gömü kapları ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. Ağırlıklı olarak amphora[524] ve khytralardan[525] oluşan urneler arasında bir yonca ağızlı bir oinokhoe[526] de yer almaktadır. Bu tabakada tespit edilen amphora formu boyundan omuza kulplu örnekler ve bir karından kulplu örnekten oluşur. Boyundan omuza kulplu dört adet amphoradan ikisi gri hamurlu bezemesizken, diğer ikisi kırmızı hamurlu ve bezemelidir. Bunlar yetişkin bireyler için cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kullanılmıştır[527]. Yine bu dönemde urne olarak kullanılan üç khytradan birinde bireyin yaşı ve cinsiyeti belirlenememişken, diğer ikisinde erişkin kadın bireylere ait kemikler ele geçmiştir[528]. Yonca ağızlı oinokhoede ise 50 yaşın üstünde yaşlı bir kadına ait kemikleri yer almaktadır[529].

[523] Omuzda kulplu amphora urneler için bkz. Yağız 2008, 86–89, şekil 6–10. Diğer amphoralardan birinin üst bölümü korunmamışken diğeri boyundan omuza kulpludur. Boyundan omuza kulplu amphora için bkz. Yağız 2008, 86, Şekil 5; üst bölümü korunmamış amphora için bkz. Yağız 2008, 89, Şekil 11.
[524] Amphora urneler için bkz.Yağız 2008, 84–86, 93, Şekil 1–4.
[525] Khytra urneler için bkz. Yağız 2008, 89–91, 94–95, Şekil 14–16.
[526] Oinokhoe için bkz. Yağız 2008, 91, 95, Şekil 17.
[527] Bireylerin yaş ve cinsiyet bilgileri için bkz. Yıldız 2006, 152, 154, Ek 4; Yağız 2008, 92.
[528] Yıldız 2006, 152, 154, Ek 4; Yağız 2008, 92.
[529] Yıldız 2006, 152, 154, Ek 4; Yağız 2008, 91, 95.

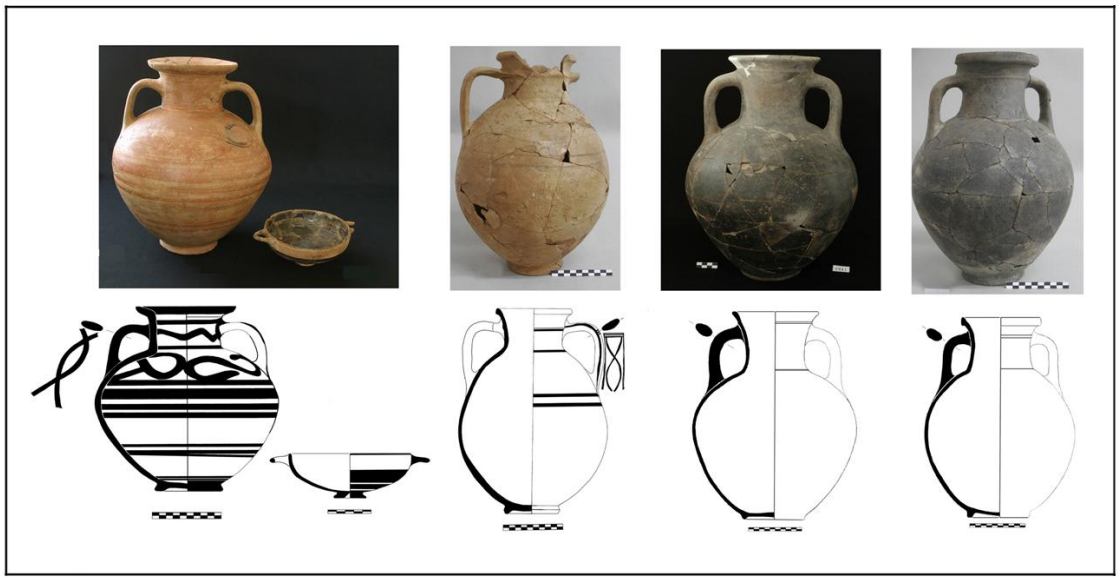

Resim 82. İkinci tabakadan amphora urneler ve mezar hediyeleri (Yağız 2008, Res. 1–5, Şekil 1–5).

Urnelerin iç kısmına bırakılmış mezar hediyelerini sayısı oldukça sınırlıdır. Antandros örneklerinde sadece bir urnenin içinde yanmış kemiklerle birlikte düz dipli bir Korinth alabastronu ele geçmiştir[530]. Mezar hediyeleri genellikle urnenin ağız kısmına düz bir şekilde yerleştirilen Doğu Yunan üretimi bantlı, kuşlu kaseler, İonia kyliksleri ve ender olarak phiale kaplarından oluşur[531]. Assos Batı Nekropolisi'ndeki Arkaik dönem urneleri Antandros örnekleriyle oldukça benzerdir. Ağız kısımları burada da bir kap ile kapatılmıştır. Ancak Antandros örneklerinden farklı olarak burada kaplar ters kapatılmıştır.

Urnelerin toprağa yerleştirilmesinde bir standart görülmemektedir. Toprağa dik yerleştirilen örnekler olduğu gibi yatay yerleştirilmiş örnekler de bulunmaktadır. Yatay yerleştirilen urnelerin etrafı genellikle orta boy taşlarla çevrilmiştir[532]. Ayrıca urnelerin ağız bölümüne hem mezar hediyesi hem de kapak görevi gören kaplar bırakılmıştır. Bazı urnelerde ağza kapatılan bu kapların yanı sıra yassı bir taş ile ikinci defa kapatıldığı gözlenmiştir[533].

Arkaik dönem urnelerin bu tabakasında ortaya çıkarılan urneler genel hatlarıyla İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir[534]. Bu kaplardan ele geçen kemikler üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın erişkin bireyler için kullanıldığını ortaya koymuştur[535].

[530] Yağız 2008, 87, 93–94, Şekil 6.
[531] Polat 2008, 274.
[532] Polat-Polat 2004, 274, Res.11.
[533] 76 no.lu urnede ağza bırakılan kapların yanı sıra, yassı bir taş ile ikinci defa kapatılmıştır. Bkz.Polat-Polat 2004, 457, Res. 11.
[534] Urneler için bkz. Yağız 2008, 87–89, 93–94.
[535] Yıldız 2006, 152, 154, Ek 4.

Kül Dökme Mezar

Antandros nekropolisinde 2010 kazı sezonunda ortaya çıkarılan bir kremasyon mezar bugüne kadar açığa çıkarılan birincil ve ikincil kremasyonlardan farklı yapıya sahiptir. 338 no.lu mezar olarak adlandırılan bu kremasyonda bireyin kemikleri merkezi bir alanda yakıldıktan sonra nekropolis alanına urne kullanılmaksızın doğrudan toprağa bırakılmış, daha sonra etrafı büyük taşlarla çevrilen mezara hediye olarak yüksek ayaklı bir orientalizan tabak bırakılmıştır. Yapılış itibariyle ikincil kremasyondur ancak urne kabı kullanılmamıştır. Urne kabının kullanılmamış olmasıyla Antandros nekropolisinin diğer urneli ikincil kremasyonlarından ayrılmaktadır.

Resim 83. 338 no.lu Kremasyon Mezar (Antandros kazı arşivi).

Antandros nekropolisinde bu tarzda yapılmış kremasyon mezar sayısı bugün itibariyle sadece bir olmasına karşın Assos nekropolisinde bu tarzda yapılmış yaklaşık otuz mezar açığa çıkarılmıştır. Kül dökme mezarlar olarak isimlendirilen bu kremasyon grubunda, kemikler toprağa açılan sığ bir çukura bırakılarak, üstü ters çevrilmiş bir kap ile kapatılmış sonrasında etrafı taşlarla desteklenip, üzeri yine taşlarla kapatılmıştır[536]. Utili, bu taşların mezarı sağlamlaştırmak veya yerini belirlemek için kullanılmış olabileceğine değinmektedir[537].

Amphora Mezarlar

Antandros nekropolisinde bebek ve çocuk mezarları olarak kullanılan kapalı kaplar arasında sayıca en büyük grubunu amphoralar oluşturur. Bugüne kadar Arkaik döneme tarihlenen amphora mezar sayısı yirmi dörttür. Bunların büyük çoğunluğunu gri hamurlu Lesbos üretimi örnekler oluştur. Ayrıca bir "SOS" amphorası ile kaba kırmızı kilden, Aiolis bölgesine özgü orientalizan tarzda bezenmiş bir amphora da dikkat çeken diğer örneklerdir.

Amphora mezarlar, özellikle lahit mezarların bulunmadığı alanlarda erken tabakalara ulaşılması amacıyla derinleşilmesi sonucunda ele geçmiştir. Bu çalışmalar neticesinde yoğunluğu değişmekle birlikte nekropolisin kuzey-güney, doğu-batı olmak üzere hemen

[536] Utili 1999, 111.
[537] Utili 1999, 111.

hemen her bölgesinde amphora mezarlara rastlanmıştır. Özellikle nekropolisin diğer bölgelerine oranla daha az sayıda taş lahit mezarın yer aldığı batı bölümde yukarıda da söz edildiği gibi birincil kremasyon ve urne mezarlarla birlikte yumruk büyüklüğündeki taşların örttüğü ve genel hatlarıyla İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen tabakada amphora mezarların % 50'si ortaya çıkarılmıştır[538].

Resim 84. İ.Ö. 7. yüzyıla ait mezarların açığa çıkarıldığı tabaka (Polat-Polat 2007, Res. 6).

Bu tabakada amphoralar toprağa dik veya yatay yerleştirilmiş olup, etrafı taşlarla desteklenmiştir[539]. Bazı örnekleri tamamen boş olan amphoraların içlerinde genellikle fetus ve yeni doğmuş bebekler ile 1–2 aylıktan 3–4 yaşa kadar değişen yaş gruplarındaki çocuk bireylerin iskelet kalıntıları yer almaktadır[540]. Bunun dışında ender olarak amphoraların içinde veya dışında mezar hediyesine rastlanmıştır. Açığa çıkarılan on üç adet amphora mezardan on ikisi açılmış sadece bir örnekte mezar hediyesine rastlanmıştır[541].

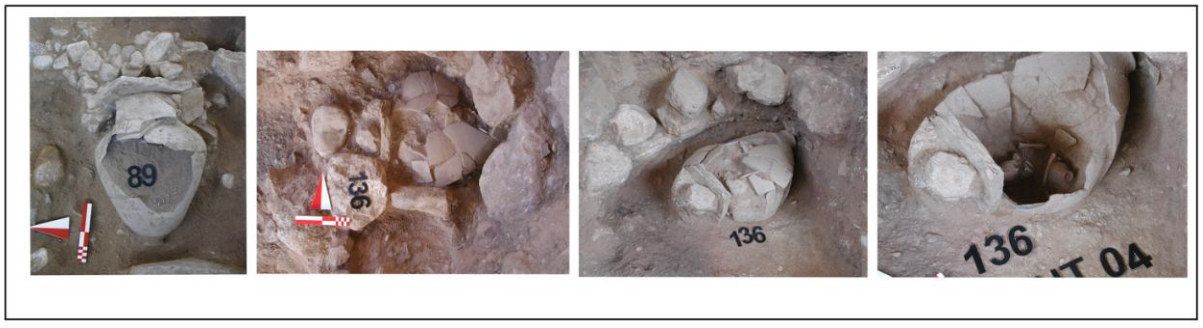

Resim 85. Amphora mezar örnekleri (Antandros kazı arşivi).

[538] Polat-Polat 2006, 96–97; Polat-Polat 2007, 2, Res. 6.
[539] Polat et al 2007, 50.
[540] Yaş grupları için bkz. Yıldız 2006, 152–156, Ek 4. 89, 142, 155, 156, 162, 169, 172, 175, 182, 188, 197 ve 201 no.lu mezarlar.
[541] 155 no.lu amphora mezar içinde 1–1,5 yaşlarında bir çocuğa ait iskelet kalıntıları ile birlikte emzikli bir oinokhoe, bir taş mühür ve iki boncuk ele geçmiştir.

Söz konusu tabakanın dışında yine buluntu yerleri ile dikkat çeken iki amphora mezar bulunmaktadır. Bunlar bir hydria urne ile birlikte tüf taşından yapılmış Herme formlu bir stel ile işaretlenmiş yaklaşık 2.50 x 1.90 m. boyutlarındaki dikdörtgen alanda ele geçmişlerdir[542]. Amphoralardan biri (325 no.lu mezar) gri hamurlu iken diğeri SOS amphorasıdır (324 no.lu mezar). SOS amphorasının içinden minyatür bir Korinth skyphosu[543], gri amphoranın içinden sivri dipli bir Korinth aryballosu[544] ile dört adet aşık kemiği, dışından ise gri hamurlu bir İonia kyliksi ele geçmiştir. Mezar hediyeleri bu amphoraların da diğer tabakada ele geçenler gibi İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait olduklarını göstermiştir.

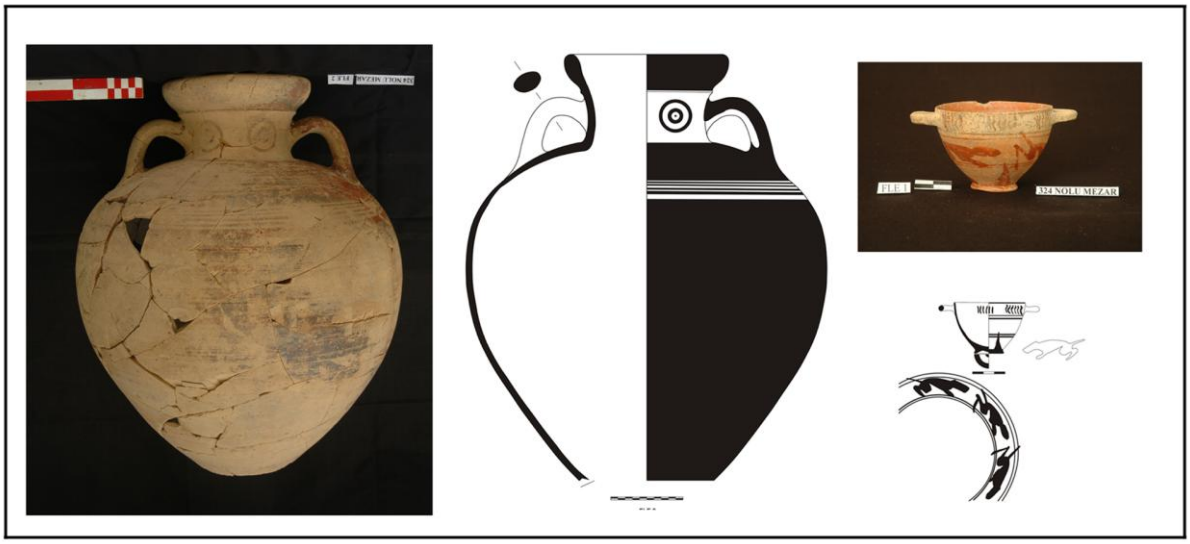

Resim 86. 324 no.lu Amphora mezar ve mezar hediyesi (Antandros kazı arşivi).

Söz edilmesi gereken bir diğer amphora mezar yukarıda da belirtilen yoğun taşçık katkılı kaba kırmızı kilde kilden yapılmış ve Aiolis orientalizan sitilde bezenmiş omuzdan kulplu amphoradır. Amphoranın dip kısmı korunmamıştır. Gömü yapıldıktan sonra açıkta kalan bu kısım gri hamurlu başka bir amphoranın dip bölümü ile ağız kısmı ise mortar kabı ile kapatılmıştır. Burada dikkat çeken nokta mortarın dip kısmında bilinçli olarak açılmış daire şeklinde deliktir. Olasılıkla kabın alınıp tekrar kullanılmasını engellemek için bu tarz bir uygulamaya gidilmiştir. Lesbos Adası yerleşimlerinden Mytilene'de hem libasyon hem de mezarların yerini belirlemek için bırakılan amphoralarda görülür[545]. Ayrıca Klazomenai Monastirakia Nekropolisi'nde dip kısmı delinmiş amphoralar bulunmuştur. Oikonomos, bu

[542] Polat et al 2011, 105-106, Res. 9-10.
[543] Benzer örneği için bkz. Dunbabin 1962, 244, Pl. 19, No. 2330–2332; Weinberg 1943, 65, No. 249; Knich 1914, Pl. 29, no. 15.
[544] Benzer örneği için bkz. Dunbabin 1962, Pl. 2 (2910), no. 43 Geç Protokorinth veya Transisyonel dönem.
[545] Spencer 1995, 295.

deliklerin sıvı libasyonu için açıldığını, amphoraların içine dökülen sıvının bu deliklerden mezar aktığına belirtir[546].

Resim 87. 285 no.lu amphora mezar (Antandros kazı arşivi).

Arkaik dönem amphora mezarlarının yarısı belli bir alandan olmak üzere nekropolisin genelinde açığa çıkarılmışlardır. Bunlar toprağa ağız bölümleri kuzey, güney, doğu ve batıya gelecek şekilde yön birliği gözetmeksizin yatay yerleştirilmiş, etrafı taşlarla desteklenmiş ve ağız bölümleri ya bir taş ya da bir kap veya kap parçası ile kapatılmıştır. Mezarlara hediyeler içlerine bırakılabildiği gibi dışına, bazı örneklerde hem içine hem de dışına bırakılmıştır[547]. Mezar hediyeleri arasında minyatür kaplar (biberon, olpe, skyphos), emzikli kaplar, sivri dipli ve küresel gövdeli Korinth aryballosları, alabastron, Doğu Yunan üretim İonia kyliksi ve rozetli kase gibi seramikler ile boncuk, aşık kemiği, deniz kabuğu ve bronz küpeler yer alır.

Amphoralarda fetus dahil olmak üzere yeni doğmuş bebekler ve 1–2 aylıktan 3-4 yaşlarına kadar farklı yaş grubundan çocuk ve bebek gömülerine rastlanmıştır. Genellikle tekli gömülerin yer aldığı amphoralarda bir örnekte dört bebeğe ait iskelet kalıntıları tespit edilmiştir[548]. Bireylerin yaşlarıyla orantılı olarak amphoraların boyutları değişmektedir.

Antandros nekropolisinin arkaik dönem amphora mezarlarının büyük çoğunlu İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına, bir bölümü ise İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmektedir[549].

Hydria ve Khytra Mezarlar

Bebek ve çocuk mezarları olarak kullanılan diğer kap formları hydria ve orijinal işlevi pişirme kabı olarak kullanılan khytralardan oluşmaktadır. Her iki mezar türünün büyük çoğunluğu, amphora mezarlarda olduğu gibi yukarıda söz edilen tabakalardan yumruk

[546] Tzannes 2004, 107.
[547] 285, 288 ve 325 no.lu amphora mezarların hem içine hem de dışına mezar hediyesi bırakılmıştır.
[548] 156 no.lu amphora mezarda 4 bebeğe ait iskelet kalıntısına rastlanmıştır.
[549] Yumruk büyüklünde taşlarla kapatılmış tabakadan ele geçenler ile stelle işaretlenmiş alanda bulunanlar İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına, diğer alanlarda ele geçen örnekler ise genel olarak İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmiştir.

büyüklüğünde taşlarla örtülü izole alanda bulunmaktadır[550]. Amphora mezarlarda olduğu gibi kaplar toprağa yatay veya dik yerleştirilmiş, ağız bölümleri yassı bir taş ile kapatılmış ve etrafı taşlarla çevrilmiştir. Bu mezarlarda da yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Her yöne gelecek şekilde rasgele toprağa yerleştirilmişlerdir.

Resim 88. 131 no.lu hydria ve 284 no.lu khytra mezarlar (Antandros kazı arşivi).

Antandros nekropolisinde 2009 yılına kadar on adet hydria mezar tespit edilmiştir. Bunlar mezar hediyesi yönünden oldukça kısır gömülerdir. Açığa çıkarılan on hydria mezardan sadece birinde, 160 no.lu örnekte, kabın dışına omuz bölümüne bırakılmış bir içki kabı ele geçmiştir. Geri kalan hydrialardan bebeklere ait iskelet kalıntıları dışından herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Hydrialarda genellikle tekli gömüler yer alırken, 166 no.lu mezarda biri 6 aylık ikisi yeni doğmuş üç bebeğe ait iskelet kalıntıları ele geçmiştir. Bunun dışında beş hydriada bebeklerin yaşları belirlenememiş, ikisinde yeni doğmuş birer bebek, birinde ise 4 aylık bebeğin gömüldüğü anlaşılmıştır. Söz konusu bu dokuz örnek 2004 yılında ve aynı alanda yani yukarıda söz edilen tabakada ele geçmiş olup, antropolojik araştırmaları tamamlanmıştır[551]. Onuncu örnek ise 2009 yılında nekropolisin kuzeyinde açığa çıkarılmış ve henüz antropolojik incelemeleri tamamlanmamıştır.

Khytra mezarlar üzerinde yapılan çalışmalar da, bu kapların hydria ve amphora mezarlarla benzer uygulamada kullanıldığını ortaya koymaktadır. On üç khytra gömüden on adetinin hydria ve amphora mezarlarla aynı tabakadan ele geçtiği göz önünde bulundurulursa benzer uygulamalara rastlanması oldukça doğaldır. Bu mezar kaplarından 179 no.lu mezarda biri 3–4 yaşında, diğeri yeni doğmuş iki birey, 180 no.lu mezarda 8 aylık bir fetus, bir yeni

[550] Polat-Polat 2006, 97; Polat et al 2007, 50; Polat-Polat 2007, 2.
[551] Antropolojik çalışmaları tamamlanan dokuz hydria mezar için bkz. Yıldız 2006, 152–156, Ek 4. 131, 132, 141, 150, 160, 166, 178, 187, 196 no.lu mezarlar.

doğmuş ve 4 aylık bir bebekten oluşan üç birey yer alırken, geri kalanlarında tekli gömüler bulunmaktadır[552].

Mezar hediyesi yönünden de diğer mezarlarla benzer şekilde oldukça az sayıda buluntu ele geçmiştir. Sadece bir örnekte 163 no.lu mezarda, khytra kabının ağız bölümüne daha küçük boyutlarda başka bir khytra kabı hem kapak hem de mezar hediyesi olarak bırakılmıştır.

Resim 89. 163 no.lu khytra mezar ve mezar hediyesi (Antandros kazı arşivi).

Hydria ve khytralardan oluşan bu mezar kaplarında tarihlemeye yardımcı olacak buluntu sayısı oldukça azdır. Ancak açığa çıkarıldıkları tabaka itibariyle İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmeleri gerekmektedir.

Basit Toprak Mezarlar

Arkaik döneme tarihlenen altı adet basit toprak mezar tespit edilmiştir. Mezarların biri (317 no.lu mezar) genç bir bireye, diğer beşi ise çocuk ve bebek yaştaki bireylere aittir. Bu mezarlar arasında 317 no.lu örnek 6 yaşın üstündeki bireylere uygulanan kremasyon geleneği ile örtüşmeyen istisnai bir mezardır. Beraberinde mezarı tarihleyecek hiçbir buluntu içermemesine rağmen, konum itibariyle İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreği ile İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen pithos mezarların alt seviyesinde yer almaktadır. Özelikle İ.Ö. 625–600 yıllarına tarihlenen 290 no.lu pithos mezarın yaklaşık 0.60 m. alt seviyesinde ve tam altına denk gelecek bir konumda yer almaktadır. Bu durum mezarı en azından 290 no.lu mezardan daha erkene tarihlenmesi gerektiğini ortaya koyar. Mezarı diğerlerinden farklı kılan özelliği yukarıda da belirtildiği gibi mezarın genç bireye ait olması ve en önemlisi inhumasyon tarzında yapılmış olmasıdır. Oysa bugüne kadar açığa çıkarılan Arkaik dönem mezarlar içinde

[552] Khytra mezarlardan ikisinde (284 ve 314 no.lu mezarlar) antropolojik incelemeleri henüz tamamlanmamıştır.

İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait inhumasyon tarzında gömülmüş genç veya yetişkin birey bulunmamaktaydı. Bugüne kadar yetişkin bireyler için tespit edilen en erken inhumasyon mezar İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğine ait 307 no.lu pithos mezarken, 317 no.lu örnek ile bu tarihin biraz daha erkene çekilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Ancak tam bir tarih belirtmek mümkün görünmemektedir.

Basit toprak mezarların bebek ve çocuk bireylere ait olanları, Arkaik dönemin gömü geleneğine uygun bir şekilde yakılmadan gömülmüşledir. Bu mezarlarda belirlenebilmiş üst yaş sınırı 5–6, alt sınır 9 aylık fetustur[553]. Mezar hediyeleri açısından amphora, hydria ve khytra kaplarına yapılmış çocuk gömülerine nazaran daha zengin buluntular içerirler. Beş örneğin üçünde (104, 189 ve 202 no.lu mezarlar) birden fazla buluntu yer alırken, ikisinde (140, 157 no.lu mezarlar) hiçbir buluntu ele geçmemiştir. 104 no.lu mezarda dokuz adet Korinth alabastronu ile seksen sekiz adet aşık kemiği, 202 no.lu mezarda altmış dört adet aşık kemiği, bir İonia kyliksi, bir Korinth aryballosu, bir küçük el yapımı kase, bir küçük el yapımı kase ayağı, dört adet deniz kabuğu ve iki adet Korinth aryballosu ağız parçası, 189 no.lu mezarda otuz altı adet aşık kemiği ile bir fayans aryballos ve bir fayans kadın figürini ele geçmiştir. Mezar hediyesi tespit edilen her üç mezarda da antik dönemde çocuk oyuncağı olarak kullanılan aşık kemiklerinden çok sayıda bulunmuştur. Mezarlar genel olarak İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısıyla İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Bu dönemin diğer mezarlarında olduğu gibi basit toprak mezarlarda da yön bilirliği yoktur[554].

Basit toprak mezar türünde, bebek ve çocuk mezarları arasında buluntularıyla dikkat çeken örnek, yukarıda kısaca buluntularından söz edilen 189 no.lu mezardır. 1–1,5 yaşlarındaki birey, baş güneye gelecek şekilde toprağa sırt üstü yatırılmıştır. Etrafı kısmen taşlarla çevrilmiş bu mezarda otuz altı adet aşık kemiği, bir fayans aryballos ile ayak ucu bölümünde Rhodos üretimi, Mısır taklidi fayans bir kadın figürini ele geçmiştir[555]. Buluntular ışığında mezar İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

[553] Basit toprak mezarlarda tespit edilen bireylerin yaşları için bkz. Yıldız 2006, 152–156, Ek 4. 104, 133, 140, 157, 189 ve 202 no.lu mezarlar.
[554] Polat-Polat 2006, 96; Polat-Polat 2007, 2.
[555] Polat-Polat 2006, 96, Res. 13 (fayans kadın figürini); Polat-Polat 2007, 2, Res. 7 (mezarın tüm buluntuları).

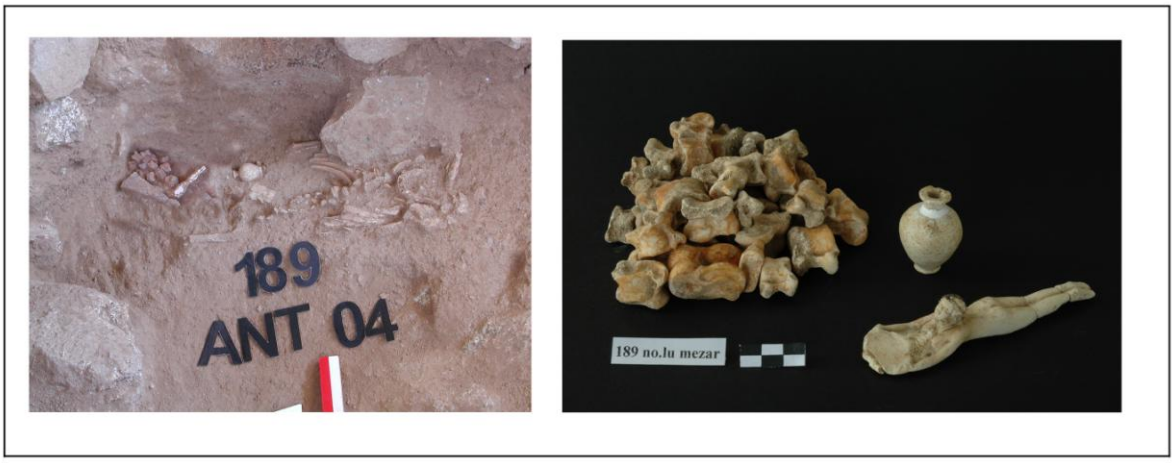

Resim 90. 189 no.lu basit toprak mezar ve hediyeleri (Polat-Polat 2007, Res 7).

Pithos Mezarlar

Arkaik dönemin bir diğer mezar tipi olan pithoslar, diğer gömü kaplarıyla birlikte özellikle çocuklar için tercih edilen gömü şeklidir. Küçük ve orta büyüklükteki pithoslar İ.Ö. 7 yüzyılın ortalarından itibaren İ.Ö. 6. yüzyıl ortalarına kadar genel olarak çocuk mezarı olarak kullanılmıştır. Ancak İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına ait bir örnek (307 no.lu pithos mezar) yetişkin bireylerin de pithoslarda inhumasyon tarzında gömülebildiğini göstermiştir. İçinde iki yetişkin kadın bireyin yer aldığı 307 no.lu bu pithos mezar, Atandros Nekropolisi'nde hakim gömü şekli olan kremasyon uygulamasının yavaş yavaş kırılmaya başladığını göstermesi açısından önemlidir. Buna rağmen İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında hakim gömü şekli hala kremasyonlardır[556]. Bu iki gelenek yüzyılın ortalarına kadar bir arada devam etmiş, daha sonra yetişkin gömüler içeren pithos ve monolitik taş lahitlerin yanına pişmiş toprak lahitlerde eklenmiş ve ibre inhumasyonlardan yana değişmiştir[557].

Bugüne kadar toplam on sekiz pithos mezar tespit edilmiştir. Bunlardan üçü kesit içinde veya taş lahitlerin altında kaldıkları için açılamamıştır. Açılan on beş pithos mezardan onu çocuklar, ikisi yetişkin bireyler için kullanılmıştır. İçinde kemikler dahil olmak üzere hiçbir buluntuya rastlanmamış üç pithos mezar bulunmaktadır. Bu pithoslardan 50 no.lu örneğin dışında, ağız bölümünün altında minyatür bir skyphos ve gri bir biberon ele geçmiştir[558]. Buluntular pithosun bir çocuk veya yeni doğmuş bir bebek için kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Diğer iki pithos (114 ve 296 no.lu örnekler) ise tahrip edildikleri için bunlar hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz.

[556] Polat et al. 2011, 111-112.
[557] Polat-Polat 2007, 3, Res. 8, 10–11; Polat 2008, 274–275, Res. 2-3.
[558] Polat-Polat 2004, 457.

Çocuklar için kullanılan pithoslardan 34 ve 35 no.lu örnekler nekropolisin en erken pithos gömülerini oluşturmaktadırlar. Aynı alanda yan yana açığa çıkarılan pithoslar yön birliği gözetmeden toprağa yatay yerleştirilmiş ve ağız bölümleri kayrak bir taş ile kapatılmıştır[559]. Pithoslardan 34 no.lu olanın içinden 1-2 yaşlarında bir çocuğa ait iskelet kalıntıları ile birlikte bir olpe, dışından ağız kenarının altından ise iki adet Korinth kotylesi ele geçmiştir[560]. 35 no.lu örneğin içinden ise 3-4 yaşlarındaki bir çocuğun iskelet kalıntıları dışında herhangi bir buluntu ele geçmez iken, pithosun dışında ağız altından bir adet İonia kyliksi, gövdenin altından ve çevresinden kemikten bir süs eşyası, yedi adet aşık kemiği ve iki adet istiridye kabuğu ele geçmiştir[561].

Resim 91. 34 no.lu pithos mezar ve hediyeleri (Antandros kazı arşivi).

Pithos mezarların yine çocuk gömülerine yönelik yapılmış örneklerine İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında da rastlamaktayız. Daha erken örneklerle benzer şekilde yön birliği olmaksızın toprağa yatay yerleştirilmiş pithosların ağız bölümleri bir taş ile kapatılmıştır. Yine mezar hediyeleri pithosun içine bırakılabildiği gibi dışına da bırakılabilmektedir. 278 ve 290 no.lu pithoslar bu dönemin en dikkat çeken örnekleridir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yerleştirilmiş 278 no.lu pithosun ağız kısmı kuzeybatıya bakmaktadır. Birey, pithosun içine çakıl taşlarından oluşturulmuş düzlem üzerine yatırılmıştır. Çocuğun etrafına çoğunluğu Korinth malzemelerinden oluşan hediyeler bırakılmıştır[562]. Hediyeler sadece pithosun içi ile

[559] Polat 2003, 26, Res. 7. 34 no.lu pithos kuzey-güney, 35 no.lu pithos ise kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu toprağa yerleştirilmiştir.
[560] Üney 2004, 14–17, Fig. 2–3; Polat 2003, 26, Res. 8.
[561] Üney 2004, 17–19, Fig. 3.
[562] Pithosun içinden biri fayans beş Korinth aryballosu, kırık bir alabastron, dört amphoriskos, bir arkalıkla sandalyede oturan kadın figürini, biri yarım altı skarabe, üç boncuk, bir bronz halka, bir demir kolye ucu, bir minyatür ayak/ çizme, küçük kırık bir metal obje ve çok sayıda aşık kemiği, mezarın dışında ağız bölümünde bir minyatür skyphos, dip kısmında bir pyxis ve kapağı, iki kase, bir krateriskos, bir bronz iğne (üç parça) ve aşık kemikleri ele geçmiştir.

sınırlı kalmamış, dışında ağız, dip ve gövdenin altına da çok sayıda malzeme bırakılmıştır. Mezar buluntuları yardımıyla İ.Ö. 600–575 yıllarına tarihlenmiştir[563].

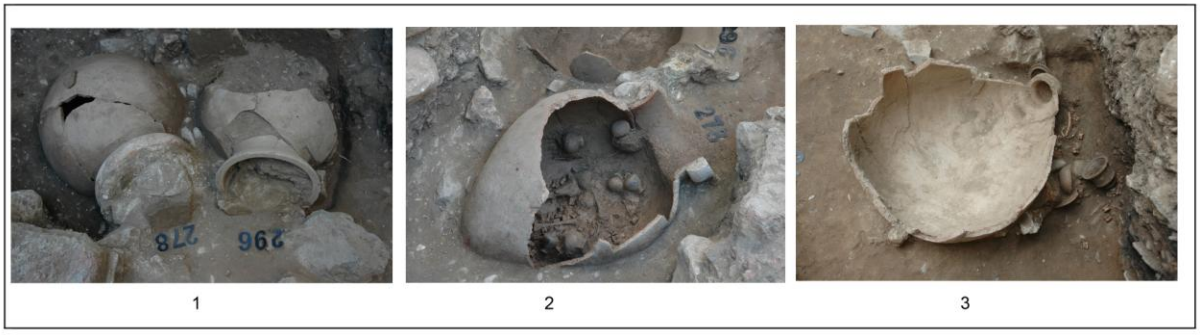

Resim 92. 1- 278 no.lu pithos mezarın kapalı durumu; 2-278 no.lu pithosun içindeki buluntular; 3- 278 no.lu pithosun dışındaki buluntular (Antandros kazı arşivi).

Dikkat çeken diğer örnek 290 no.lu pithos mezardır. ağız doğuya dip batıya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilmiştir. Pithosun etrafında açığa çıkarılan taşlardan, etrafının orta büyüklükte şekilsiz taşlarla çevrildiği ancak taşların bir bölümünün tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Pithosun içinde baş kısmı pithosun ağız bölümüne gelecek şekilde yerleştirilmiş bir çocuğun iskeleti ile birlikte iki Korinth alabastronu ve bir İonia kyliksi ele geçmiştir. Mezar buluntuları ve pithos, mezarın İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreği ile 6. yüzyılın başlarına ait olduğunu göstermektedir. Ayrıca konum itibariyle İ.Ö. 600-575 yıllarına tarihlenen 278 no.lu pithosun hemen kuzeydoğusunda yer alır. Dolayısıyla bu mezarlarla yakın bir tarihe ait olması oldukça doğaldır.

Resim 93. 290 no.lu pithos mezar ve hediyeleri (Antandros kazı arşivi).

[563] Polat et al 2011, 111, Res. 11-12.

Görüldüğü gibi Antandros nekropolisinde İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile 6. yüzyılın ilk yarısına ait olan pithoslarda bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bu durum dönemin diğer inhumasyon tarzda yapılmış basit toprak gömüleri ve gömü kapları ile paralellik göstermektedir. Burada dikkat çeken nokta İ.Ö. erken 6. yüzyıla tarihlenen bazı pithosların içlerinde, bireyin daha düzgün yatırılmasına yönelik küçük deniz çakıl taşlarından zemin oluşturulmasıdır[564]. Arkaik dönem mezarlarının çakıllı bir tabaka içerisine gömülmüş olması da bir diğer dikkat çeken noktadır. Çakıl, Arkaik ve Klasik dönem lahitlerin üzerini örtmek için de kullanılmıştır.

İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında çocuklar için kullanılan pithoslar, İ.Ö.6. yüzyılın başlarıyla yetişkin bireylerin inhumasyon gömüler için de kullanılmaya başlanmıştır. Ki bu durum dönemin gömü geleneklerinde yaşanan değişimin ilk işaretleri olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında kremasyon mezarlar hakim gömü şeklini oluştursa da pithoslara eklenen monolitik taş lahitlerle inhumasyon mezar sayısı artmıştır. Ancak esas değişim yüzyılın ortalarından sonra yaşanır. İ.Ö. 6. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu inhumasyon mezarlarla nekropolisde doğu-batı doğrultulu bir yön birliği de oluşmaya başlar. Bireyler de buna uygun olarak baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde mezarlara yerleştirilirler.

Değişimin gözlendiği pithos mezarlardan biri 183 no.lu olanıdır[565]. Pithos ağız bölümü doğuya dip bölümü batıya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilmiştir. Yaklaşık 1.50 m. yüksekliğinde olan pithosun etrafı moloz taşlardan örülmüş tek sıra istinat duvarı ile çevrilmiştir[566]. Pithosun içinde baş bölümleri pithosun ağız bölümüne yani doğuya gelecek şekilde yatırılmış iki kadın birey yer almaktadır. Bireylerden biri 37 yaşlarında iken diğerinin yaşı belirlenememiş bir erişkindir[567]. Bireylerin yanında pithosun içinde 2 adet bodur lekythos, bir adet büyük gri Lesbos amphorası, dışında dalgalı çizgi bezemeli bir oinokhoe ele geçmiştir[568].

[564] 116 ve 278 no.lu pithoslarda bu tarz bir uygulama dikkat çekmektedir.
[565] 183 no.lu mezarın haricinde 307 no.lu pithos da bir erişkin mezarıdır.
[566] Polat et al 2007, 53, Res.6; Polat-Polat 2007, 3, Res. 8.
[567] Polat-Polat 2007, 3.
[568] Polat et al 2007, 53; Polat-Polat 2007, 3, Res. 9.

Resim 94. 183 no.lu pithos mezar ve hediyeleri (Polat-Polat 2007, Res. 8-9).

Pithos mezarlardan ele geçen buluntulara bakıldığında ağırlıklı olarak aryballos, alabastronlar ve kotylelerden oluşan Korinth malzemeleri dikkat çekmektedir. Daha sonra Doğu Yunan İonia kyliksleri, bir adet olpe ve bir adet minyatür phiale gelmektedir. Bunların dışında skarabeler, boncuk ve kemikten yapılmış süs eşyaları ile bir adet oturan kadın figürini diğer buluntulardandır.

Pişmiş Toprak Lahitler

Antandros nekropolisinde bugüne kadar toplam yedi adet pişmiş toprak lahit ve silindirik formlu içi boş pişmiş toprak bir mezar açığa çıkarılmıştır. Bunlardan silindirik formlu mezar ile dört pişmiş toprak lahit Bursa Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarında, üç pişmiş toprak lahit 2001 yılından itibaren Balıkesir Kuva-i Milliye Müzesi ve Ege Üniversitesi tarafından sürdürülen kazılarda gün ışığına çıkarılmıştır[569].

Bursa Müzesi tarafından ortaya çıkarılan ilk pişmiş toprak lahit 1991 yılına aittir. Resimlerden dikdörtgen formlu olduğu anlaşılan lahdin üzeri üç mermer plaka ile kapatılmıştır. Lahdin içinden iskelet kalıntıları ile birlikte bir tek kulplu testi ve iki kyliks ele geçmiştir[570]. Müzenin 1995 yılı kazılarında tespit ettiği diğer üç lahdin formu ve buluntuları hakkında ayrıntılı bilgi verilmediği için herhangi bir değerlendirmede bulunmak mümkün olamamıştır.

Balıkesir Kuva-i Milliye Müzesi ve Ege Üniversitesi'nin 2001 yılında başladığı ve 2007 yılından Ege Üniversitesi'nin üstlendiği kazılar halen sürmekte olup, 2009 yılına kadar yürütülen çalışmalarda ikisi dikdörtgen formlu Monastirakia tipi, biri trapezoidal formlu üç

[569] Yalman 1993, 454, Res. 4; Özeren et al 1997,164; Polat - Polat 2007, 3, Res.10–11.
[570] Yalman 1993, 454, Res. 4.

pişmiş toprak lahit ortaya çıkarılmıştır[571]. 2001 yılında tespit edilen 30 no.lu lahit trapezoidal formlu ve kapaklıdır. Lahdin ayak ve başucu bölümleri yan pervazlarına göre daha geniş ve köşe içerisinde çıkıntılarla desteklenmiştir. Yan pervazların içe bakan yüzünde beyaz astar üzerine kırmızı firnisle yapılmış iki meander ve bir rozetten oluşan friz, tüm pervazı kaplayacak şekilde yapılmıştır[572]. Pervazın dışa bakan yüzünde İon kymationu yer almaktadır[573]. Pervazın üst bölümünde ise saç örgüsü motifi bulunur. Lahdin ayakucu bölümünde sahne tam olarak korunmadığı için olasılıkla iki aslan arasında bir boğa figürü, başucunda ise merkezde kanatlı bir insan figürü, onun iki yanında merkeze doğru ilerleyen altlılar ile köpeklerden oluşan figürlü sahne yer alır[574]. Lahdi örten kapak semerdam formlu ve bezemesizdir[575]. Form ve bezeme özellikleri dikkate alındığında bu lahit Cook'un Albertinum Grubu olarak adlandırdığı lahitlerle büyük benzerlik göstermektedir[576]. Lahdin içinde orta erişkin bir erkek bireye ait kemikler dışında herhangi bir mezar hediyesine rastlanmazken, ayakucu bölümünün dışına gri bir masa amphorası mezar hediyesi olarak bırakılmıştır.

Resim 95. 30 no.lu Pişmiş toprak lahit ve mezar hediyesi (Antandros kazı arşivi).

Açığa çıkartılan 100 ve 118 no.lu diğer iki lahit yukarıda da belirtildiği gibi Monastirakia tipi lahitlerle benzer dikdörtgen formlu ve kapaksız örneklerdir[577]. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Monastirakia tipi lahitlerde basit motiflerden oluşan bezemeler yer

[571] Polat 2003, 26; Polat-Polat 2006, 94–95, Res. 9; Polat-Polat 2007, 3, Res.10–11.
[572] Bezemelerin benzer örnekleri için bkz. Cook 1981, Pl. 92 no: 4 ve 6 da (meander) no: 8 de (rozet).
[573] Benzer örneği için bkz. Cook 1981, Pl 92, no: 3 ve 5.
[574] Başucu sahnesinin birebir benzeri olmamakla birlikte yakın bir örneği için bkz. Cook 1981, Pl. 79, no:1 G.38.
[575] Yakın örneği için bkz. Cook 1981, Pl.108 no: 3 Antissa.
[576] Albertinum Grubu lahitleri için bkz. Cook 1981, 31–35, Pl. 37–39.
[577] Form açısından benzer örnekleri için bkz. Cook 1966, 179–190, fig. 1-4; Cook 1981, Pl. 1 no: 1-7, Pl. 2 no:1-2.

alırken Antandros örnekleri bezemesizdir. Bu özellikleri Antandros örneklerini Monastirakia lahitlerinden farklı kılmaktadır. Antandros ile benzer şekilde bezemesiz pişmiş toprak lahitlere Khios'un Rizari nekropolisinde rastlamaktayız[578].

Antandros nekropolisindeki söz konu lahitlerden 100 no.lu örnek içinde aralarındaki toprak tabakasından farklı zamanlarda gömüldükleri anlaşılan biri erkek iki erişkin birey yer almaktadır. Bireyler başları doğuya gelecek şekilde sırtüstü yatırılmışlardır. Bunların dışında gri tek renkli bir bodur lekythos ile bir masa amphorası lahdin içinden ele geçen mezar hediyeleridir[579]. Buluntulardan bodur lekythos alttaki bireyin sağ omuz hizasına bırakılmış ve genel bir tarihlemeyle İ.Ö. 6. yüzyıla, ikinci bireye ait masa amphorası sağ kalça hizasına bırakılmış ve İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiştir[580]. Buluntular arasındaki zaman farkı da açık bir şekilde göstermektedir ki mezar daha sonraki dönemlerde tekrar kullanılmıştır. Mezarın kapaksız olması ikinci gömü esnasında meydana gelen tahribattan kaynaklanmış olmalıdır.

Resim 96. 100 no.lu pişmiş toprak lahit ve mezar hediyeleri (Antandros kazı arşivi).

118 no.lu diğer lahit içinde bir erkek ve bir kadın bireye ait kalıntılar dışında herhangi bir mezar buluntusu ele geçmemiştir. Ancak 100 no.lu lahitten farklı olarak üstü 3 adet düz stroter ile kapatılmıştır. Stroterlerin tümü kırılarak mezarın içine çökmüştür.

[578] Lemos 1997, 74–75.
[579] Polat-Polat 2006, 95, Res.9; Polat-Polat 2007, 3, Res. 11.
[580] Polat-Polat 2006, 95.

Resim 97. 118 no.lu pişmiş toprak lahit (Antandros kazı arşivi).

Pişmiş toprak lahit mezarlara başta Klazomenai[581] olmak üzere Smyrna[582], Pitane[583], Teos[584], Lesbos[585], Khios[586], Samos[587], ve Abdera'da[588] rastlamaktayız. Antandros nekropolisinde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahitlerden Albertinum Grubu lahitlerle benzer özellikler taşıyan 30 no.lu örnek Klazomenai'den ithal edilmiş olmalıdır. Antandros'un bezemesiz örnekleri, bu özellikleriyle bezemeli Monastirakia tipi lahitlerden ayrılmaktadır. Antandros örnekleri bezemsiz oluşlarıyla yerel üretimler olabileceğini akla getirmektedir. Diğer taraftan Khios bezemesiz örnekleri düşünüldüğünde ithal olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Pişmiş toprak lahit dışında benzerine pek rastlanmayan silindir formlu iki ucu açık ve içi boş bir mezar ortaya çıkarılmıştır. 0.77 m. uzunluğunda ve 0.39 m. çapındaki mezarın açık olan iki ucu levha şeklinde plaka taşlarla kapatılmış ve dışardan büyük boy şekilsiz taşlarla desteklenmiştir. Mezarın içi tamamen toprakla dolu olmasına rağmen kemik veya mezar buluntusuna rastlanmamıştır. Ancak mezarın dışında ve doğusunda, mezarla aynı seviyede çakıl taşları arasında mezara ait olduğu öne sürülen bazı buluntular ele geçmiş, ancak bunların ne olduğu ve dönemi belirtilmemiştir[589].

Boyutları dikkate alındığında bir çocuk veya bebeğe ait olması gereken bu mezarda kemik dahil hiçbir bulutunun bulunmayışı ve içinin tamamen toprakla doldurulmuş olması bunun sembolik bir mezar da olabileceğini düşündürmektedir. Samos Batı Nekropolisi'nde

[581] Hürmüzlü 2004a, 78, 81, Fig. 1, Fig.7.
[582] Cook 1974, 55–60, Pl. 8-13.
[583] Cook 1966, 179–190, Fig. 1–4.
[584] Teos'ta tam örnek ele geçmemiş olmasına rağmen bulunan pişmiş toprak lahit parçaları burada lahit mezarların varlığını ortaya koymaktadır. Bkz. Boysal 1963, 7.
[585] Cook 1981, Pl. 108, no: 3; Spencer 1995, 287, dipnot 16.
[586] Lemos 1997, 74–75.
[587] Löwe 1996, 25,25.
[588] Kallintzi 2004, 277–278, Fig. 10–11.
[589] Özeren et al 1997, 162, Çizim 1, Res. 1.

pişmiş toprak su künkler içine yapılmış bazı mezarlardan söz edilmektedir. Ancak bunların da dönemleri belirtilmemiştir[590]. Kurtz ve Boardman Klasik dönemde su künkleri içine yapılmış bebek ve çocuk gömülerinin bulunduğundan söz etmektedir[591]. Ephesos'da Devlet Agorası yakınlarında su küngü içine yapılmış bir bebek mezarı İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci-üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir[592].

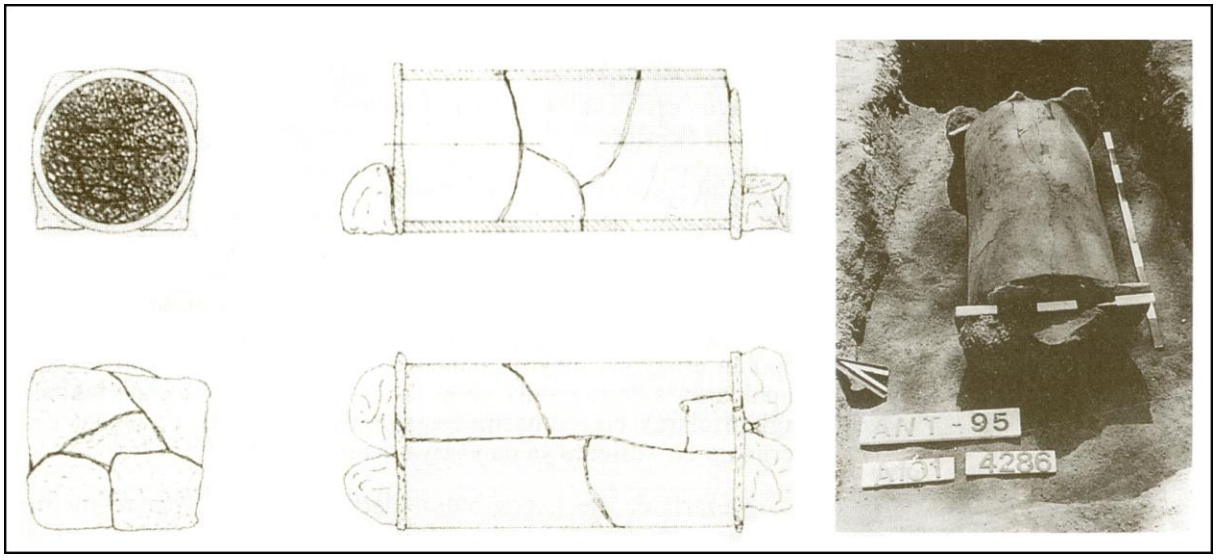

Resim 98. Silindir formlu pişmiş toprak mezar (Özeren et al. 1997, Çizim1, Res. 1).

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Antandros Nekropolisi'nin Arkaik dönem mezarları içinde değerlendirilebilecek son mezar grubunu taş lahitler oluşturmaktadır. Sayıları çok fazla olamamakla birlikte kurtarma kazılarında bu gruba giren taş lahit mezarlar açığa çıkarılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Bursa Müzesi'nin 1991 ve 1995 yıllarında gerçekleştirdiği kurtarma kazılarında tespit edilmiş taş lahitler ele alınacaktır.

Antandros nekropolisinde 1991 yılında gerçekleştirilen ilk kurtarma kazısında 4285 no.lu parselde açılan 46 sondajda A46 no.lu taş lahit mezar ilk örnektir. Lahit hem çevresinde ele geçen buluntular hem de içinden ele geçen buluntular yönünden dikkatle değerlendirilmesi gereken bir mezardır. Toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilen lahit içinde iki yetişkin birey tespit edilmiştir. İskeletlerin yanı sıra lahit içinde bir olpe, iki bodur lekythos, bir lydion, fayans bir aryballos, küçük bir kase, uç kısımları altın yılan başlı iki bronz spiral bilezik, saplı ayna, iki dağ kristali göz camı ve bir ağırşak ele geçmiştir[593]. Mezarın çevresinden biri İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlenmiş iki aryballos ile iki skyphos bulunmuştur[594]. Çevresinde tespit edilen

[590] Boehlau 1898, 18.
[591] Kurtz-Boardman 1971, 98.
[592] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 252.
[593] Yalman 1993, 453.
[594] Yalman 1993, 453, Res. 1-2.

buluntular olasılıkla burada var olan daha erken bir mezarın buluntuları olup, lahit toprağa yerleştirilirken oluşan tahribat sonucunda etrafına dağılmış olmalıdır. Mezar içinde bulunan fayans aryballos ve lydion mezarın erken buluntuları olup, İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreği ile 6. yüzyılın ortalarına tarihlenirler[595]. Assos'da Arkaik döneme tarihlenen az sayıdaki monolitik taş lahit mezar İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenirken, Tenedos'da erken örnekleri Geç 6. Erken 5. yüzyıla, Phokaia, Pitane ve Samos'ta İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine, Smyrna ve Klazomenai'da İ.Ö. 6. yüzyıl başlarına aittir. Ephesos ve Miletos'da İ.Ö. 6. yüzyıl ortalarından sonra taş lahit kullanılmaya başlanmıştır. Antandros örneğinde ele geçen buluntular Pitane ve Samos taş lahitlerinde ele geçen buluntularla paralellik göstermektedir[596]. Dolayısıyla Antandros Nekropolisi'nde İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren taş lahit mezarların kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Yine 1991 yılına ait kazılarda 4287 no.lu parselde açılan 61. açmada açığa çıkarılan IV no.lu taş lahit mezarın içinde tespit edilen kyliks ve diğer seramiklere ait parçalar ile birlikte İ.Ö. 550-500 yıllarına tarihlenen billion bir Lesbos sikkesi ele geçmiştir[597]. Bu sikke de Antandros Nekropolisi'nde taş lahit kullanımına yönelik önerileri destekler niteliktedir. Ayrıca mezara sikke bırakma geleneğinin erken örneklerinden biri olmalıdır.

Mezarların İşaretlenmesi

Mezarların toprak üzerinden yerini belirlemeye yönelik yapılan uygulamalarda stel dikildiği, mezar üzerine toprak yığıldığı ve heykel kullanıldığına dair verilere rastlanmıştır.

Nekropoliste bugün itibariyle stel kullanılarak işaretlenmiş iki mezar bulunmaktadır. Bu stellerden biri Herme formlu olup, bir birincil kremasyon (326 no.lu mezar), bir urne (323 no.lu mezar) ve iki amphora (324 ve 325 no.lu mezarlar) mezarın bulunduğu bir mezar grubunu işaretlemek için kullanılmıştır[598]. Mezarlar, büyük boyutlu taşlarla sınırlandırılmış yaklaşık 2.50 m x 1.90 m boyutlarındaki dikdörtgen formlu bir mimari düzen içinde açığa çıkarılmıştır. Tüf taşından yapılmış, Herme formlu stel bu taş çevrintinin doğu bölümüne yerleştirilmiş ve iki yanından taşlarla desteklenmiştir. Olasılıkla yetişkin bireylerin kremasyona tabi tutulduğu, çocuk ya da bebek bireylerin amphora kaplarına konulduğu bir aile mezarını işaretlemek için kullanılmıştır. İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait bu mezar

[595]Samos'da monolitik bir taş lahit içinde ele geçen bir fayans aryballos İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmiştir. Bkz.Löwe 1996, 60-61, Grab 44.11; İber yarım adasında bulunmuş başka bir fayans aryballos yine İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmiştir. Bkz. Dominguez-Sanchez 2001, 37, Fig. 33; Antandros Nekropolisi'nde 2009 yılında ortaya çıkarılan ve İ.Ö. 600-575 yıllarına tarihlenen 278 no.lu pithos mezar içinde bir fayans aryballos ele geçmiştir. Bkz. Polat et al 2011, 111, Res.12.

[596] Samos örnekleri için bkz. Löwe 1996, 57-61. Pitane örnekleri için bkz. Greenewalt 1966, 190–192, Plt. I A, IX A-E.

[597] Yalman 1993, 457.

[598] Polat et al 2011, 105-106, Res. 9-10

grubunu işaretleyen stel, Antandros nekropolisinin bugüne kadar *in situ* tespit edilmiş en erken örneğidir. Stelin yakın bir örneği Assos nekropolisinde bulunmuştur. Andezit taşından yapılmış bu stelin baş kısmında kazıma çizgilerle iki göz ve burun yapılmıştır. Bu yönüyle Antandros örneğinden ayrılmaktadır[599].

Silindirik formlu olan ikinci stel 387 no.lu pithos mezarın ağız kısmını kapatan başka bir pithos parçasını desteklemek için kullanılmıştır. İlk etapta sütun tamburu sanılan parça detaylı incelendiğinde tüf taşından yapılmış silindir şeklinde bir stel olduğu anlaşılmıştır. Stelin alt bölümü üst bölümüne göre daha geniştir ve yukarı doğru daralarak yükselmektedir. Daha sonra omuz bölümü gelmektedir. Burada başın yer alması gereken üst bölüm kırıktır. Ancak kırığın şeklinden yuvarlak bir başın burada yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu şekliyle stel, Herme formlu ve iki boyutlu olan diğer stelin üç boyutlu bir versiyonu gibi durmaktadır. Stel, devşirme olarak pithosun ağız kısmını kapatan parçayı desteklemek için kullanılmıştır. Bu nedenle tam tarihini belirlemek mümkün olmasa da İ.Ö. 6. yüzyılın ikici yarısına ait pithosu kapatmak için kullanıldığı düşünüldüğünde en geç bu tarihten olmalıdır.

Resim 99. Herme ve silindir formlu mezar stelleri (Antandros kazı arşivi).

Antandros nekropolisinde mezar yerini gösteren başka bir işaret şekli, mezar üzerinde oluşturulan suni toprak tepeciktir. Klazomenai, Smyrna, Pitane, Neandreia ve Assos gibi birçok nekropoliste mezarların üzerinde tespit edilen oval ya da dairesel formlu taş sıraları, mezar üzerinde oluşturulmuş toprak yığınlarını çevreleyen taş sıraları olarak değerlendirilmiştir[600]. Antandros nekropolisinde 307 no.lu pithos mezar üzerinde büyük taşlardan oluşan oval formlu bir taş sırası tespit edilmiştir. Pithos ve taş sırasının bir bölümü

[599] Stupperich 1996b, 29-30, Taf. 12 Res. 5-6; Stupperich 1996a, 54, Abb. 7; Utili 1999, 116, Abb. VIII.

[600] Neandreia için bkz. Koldewey 1891, 17, Abb. 31A-B; Assos için bkz. Utili 1999, 112; Pitane için bkz. Akurgal 1960a, 6; Akurgal 1960b,713; Smyrna için bkz. Cook 1974, 55, Pl. 13a; Klazomenai Yıldıztepe Nekropolisi için bkz. Güngör 2006, 29, 61, Fig. 7; Klazomenai Akpınar Nekropolisi'nde lahit mezarların üzeri 0.20-0.30 m. kalınlığında bir marn tabakası ile örtülmüştür. Bkz. Hürmüzlü 2003, 247; Hürmüzlü 2004a, 81; Hürmüzlü 2004b, 197.

kesit içinde kalmasına rağmen taşların oluşturduğu form anlaşılabilmektedir. Diğer merkezlerde olduğu gibi bu taşlar olasılıkla pithosun üzerine yığılan toprağın etrafını çevirmekteydi ve zaman içinde aşınan topraktan geriye sadece taş çevrintisi kalmış olmalıdır.

Resim 100. 307 no.lu pithosun üstündeki taş dizisi ve taşlar alındıktan sonraki durumu (Antandros kazı arşivi).

Diğer bir işaretleme yöntemi olan heykel kullanımına yönelik *in situ* bir buluntu ele geçmemiştir. Ancak Geç Roma döneminde nekropolis üzerine inşa edilen yerleşim birimlerine ait bir duvar içinde devşirme olarak kullanılmış insan heykeline ait bir baş parçası bulunmuştur. Tüf taşından yapılmış başın yarısı korunmuştur ve üzerinde tahribattan kaynaklı aşınmalar görülmektedir. Buna rağmen başının boyutu ve boyun kısmından kırılmış olması parçanın normal boyutlarda bir insan heykeline ait olduğunu göstermektedir. Ancak heykelin geri kalanına ait parça veya parçalara ne duvar içinde ne da başka bir alanda bugün itibariyle rastlanmamıştır. Söz konusu parça her ne kadar geç dönem duvarı içinde bulunmuş olsa da stil özellikleri heykel parçasının Geç Arkaik erken Klasik döneme ait olduğunu göstermiştir. Olasılıkla Pitane nekropolisinde olduğu gibi Arkaik dönemde mezar işareti olarak kullanılmış olmalıdır.

Resim 101. Heykel Başı (Antandros Kazı Arşivi).

Troas Bölgesi Geç Arkaik-Erken Klasik Dönem Tümülüsleri

Troas Bölgesi sınırları içinde kalmalarına karşın herhangi bir antik kente bağlanamayan ancak lahitlerin üzerindeki ikonografik tasvirleriyle ve buluntularıyla oldukça önemli olan Kızöldün (Tümbetepe) ve Dedetepe Tümülüsleri burada ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Büyüklükleriyle hemen seçilebilen tümülüs mezarlar, bulundukları bölgede yaşayan ileri gelenlere ya da yönetici sınıfın mezarları olarak değerlendirilmektedirler. Bu nedenle bölgenin ölü gömme gelenekleri açısından oldukça önemlidirler.

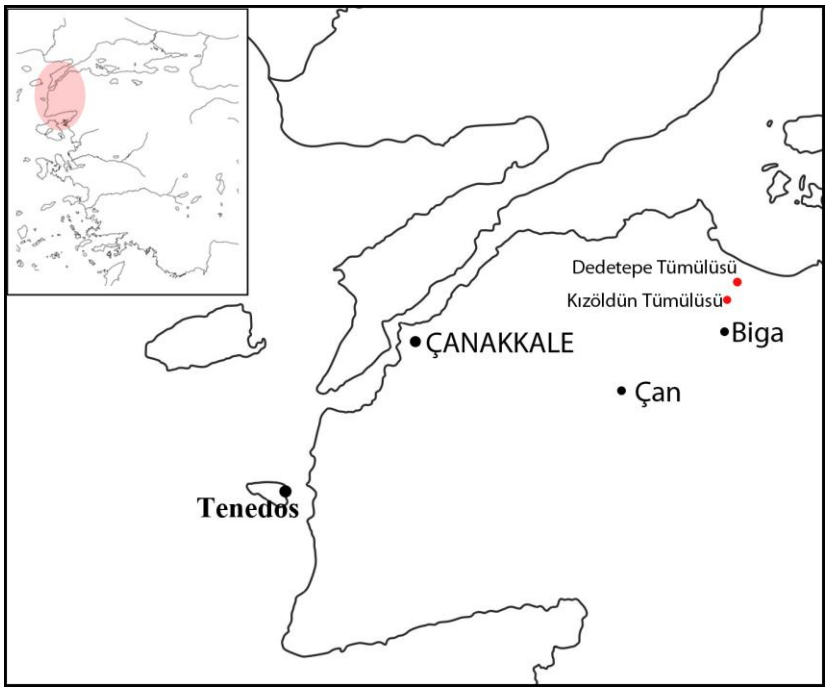

Resim 102. Kızöldün ve Dedetepe Tümülüsleri.

Kızöldün (Tümbetepe) Tümülüsü

Çanakkale ili, Biga ilçesine bağlı Gümüşçay Beldesi sınırları içinde tespit edilen yedi tümülüsten biridir[601]. Gümüşçay ovasının kuzeydoğusunda yer alan Kızöldün Tümülüsü'nde yapılan kaçak kazının, Çanakkale Müze Müdürlüğüne ihbar edilmesi sonrasında 1994 yılında tümülüste kurtarma kazıları yapılmıştır[602]. Kızöldün Tümülüsü 33.0 m. çapında olup, deniz seviyesinden 54 m. yüksektedir[603]. Tümülüste yapılan çalışmada ilk olarak yüzeyden 6.0 m. derinde gövdesinde alçak kabartma figürlerin yer aldığı büyük bir mermer lahit, daha sonrasında, bu lahdin 3 metre kadar kuzeyinde tümülüsün kuzey yamacında yüzeyin 0.50 m.

[601] Sevinç 1996b, 443.
[602] Sevinç 1996a, 24; Sevinç 1996b, 443; Sevinç at el 1999, 489.
[603] Rose at al 2007, 78.

altında bezemesiz ve diğerine göre daha küçük boyutlarda ikinci bir mermer lahit ortaya çıkarılmıştır[604].

Büyük boyutlu lahit mezar tümülüsün merkezinde ve sıkıştırılmış bir zemin üzerine kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmiştir. Lahdin etrafına, kapağın saçaklık bölümüne kadar düz stroterler yerleştirilmiş, daha sonra üzeri toprakla örtülmüştür[605]. Stroterlerin altında, batı bölümde bronz şına demiri ile kaplı iki at arabası tekerleği, doğu bölümünde kırık bir amphora ile ahşap bir kutunun parçaları bulunmuştur[606].

Resim 103. Polyksena Lahdi, arazi fotoğrafı ve sonrası (Sevinç 1996c, Fig. 4, 13).

Büyük mermer lahit 3.32 m. uzunluğunda, 1.60 m. genişliğinde, 1.78 m. yüksekliğindedir. Üçgen alınlıklı semerdam çatı şeklinde bir kapak ile kapatılmıştır. Kapağın üstü, düz stroterlerle ve kalypter örtüye sahip bir çatı şeklinde işlenmiştir. Ancak kapak tam olarak bitirilmemiştir. Çatının bir bölümünde antefix, stroter ve kalypterlerin konturları kabaca belirlenmiş ancak işlenmeden bırakılmıştır[607].

Lahit gövdesinde alçak kabartma şeklinde yapılmış tasvirler yer alır. Batı uzun kenarda sahnenin ortasında aulos ve kithara çalan iki genç kadın onların önünde (sağ tarafta) dört asker figürü ve askerlerin arkasında dört kadın figürü bulunur. Aulos ve Kithara çalan kadınların arkasında (solunda) merkezde tahta oturan genç bir kadın ile onun arkasında ve önünde ayakta duran kadın figürleri durmaktadır. Kuzey kısa kenarda, ağaç altında bastona dayanarak çökmüş yaşlı bir kadın figürü ile yas tutan iki genç kadın figürü betimlenmiştir. Güney kısa kenarda, kline üzerinde karşılıklı oturan iki kadın figürü ile ayakta üç kadın figürü bulunur. Lahdin doğu uzun kenarında Akhilleus'un mezarı önünde Polyksena'nın kurban

[604] Sevinç 1996a, 25; Sevinç 1996b, 443, 444, Res. 1-2; Sevinç 1996c, 253, Fig. 4, 6.
[605] Sevinç 1996a, 25.
[606] Sevinç 1996c, 252.
[607] Sevinç 1996a, 25; Sevinç 1996b,444.

edilmesi sahnesi tasvir edilmiştir[608]. Bu sahneden dolayı lahit arkeoloji literatürüne "Polyksena Lahdi" olarak geçmiştir.

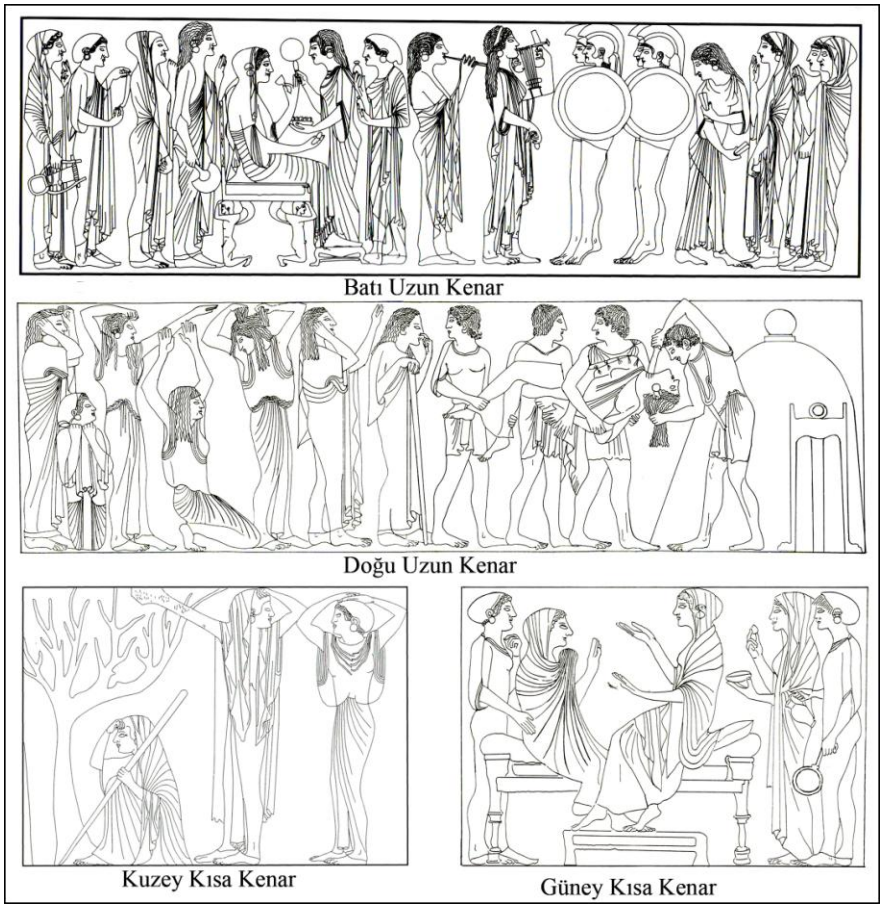

Resim 104. Polyksena Lahdi üzerinde yer alan kabartmaların çizimi (Sevinç 1996c, Fig. 9, 15; Sevinç et al. 1998, Fig. 15, 18).

Lahit üzerindeki tasvirde Akhilleus'un mezarı, tümülüs şeklinde yığma bir tepe olarak betimlenmiştir. Antik kaynaklardan Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* adlı eserleri dönemin cenaze merasimleri ve gömü adetleri hakkında bilgi sunmaktadır. Odysseia'da Akhilleus'un cenaze töreni, İlyada adlı eserinde ise Patroklos ve Hektor'un cenaze merasimleri anlatılmaktadır. Homeros, Odysseia'da Akhilleus'un cansız bedenini yakmak için yakılan ateşin bir gün sonra şafakla beraber şarapla söndürüldüğünü, toplanan kemiklerin şarap ve kokulu yağlarla yıkandıktan sonra urneye yerleştirildiğini ve daha sonra toprağa yerleştirilen urnenin üzerine toprak yığıldığını belirtir[609].

Benzer bir uygulama Patroklos'un cenazesi için yapılmıştır. Homeros'un anlatımına göre Agamemnon'un emriyle İda Dağı'na odun getirmeye adamlar yollanmış, getirilen

[608] Sevinç 1996a, 27–28; Sevinç 1996c, 255–259, Fig. 9-10a-b (doğu uzun kenar, Polyksena'nın kurban edilmesi), Fig. 11 (kuzey kısa kenar), Fig. 12–13 (batı uzun kenar), Fig. 14–15 (güney kısa kenar). Çevirici 2006, 23–37, Lev. 11–12 (batı uzun kenar), 37–42, Lev. 13 (güney kısa kenar), 42–53, Lev. 14–15 (doğu uzun kenar Polyksena'nın kurban edilmesi), 53–56, Lev. Lev. 56 (kuzey kısa kenar).
[609] Homeros, *Odysseia*, XXIV. 63–87.

odunlarla, uzunluğu ve genişliği 100 ayak olan bir odun yığını oluşturulmuştur. Patroklos'un cansız bedeni bu yığının üzerine yerleştirilmiş, Akhilleus tarafından kurbanlar kesilip sunular yapıldıktan sonra ateş yakılmış ve bir gün süreyle devam eden ateş ertesi gün şafakta şarapla söndürülmüştür. Daha sonra Patroklos'un kemikleri küllerin arasından toplanmış, altın bir kaba konulduktan sonra, üzerine iki kat yağ dökülmüş, urne barakaya götürülüp üzeri yumuşak bir kumaşla örtülmüştür. En son, odunların yandığı yere toprak yığılmıştır[610]. Troia'lı Hektor'un cenazesi için yapılan ritüelde, Troia'lılar dokuz gün boyunca kente odun taşıyıp bir odun yığını oluşturmuşlardır. Onuncu gün şafakla beraber Hektor'un bedeni odun yığının üzerine yerleştirilerek ateşe verilmiştir. Ertesi gün şafakla beraber şarapla söndürülen ateşten, Hektor'un kemikleri yakınları tarafından toplanıp bir kutuya yerleştirilmiştir. Erguvan renginde bir bezle sarılan kutu, toprağa açılan derin bir çukura yerleştirildikten sonra üzeri toprakla örtülmüştür[611].

Homeros'un anlatımlarından kremasyon sonrasında kül ve kemiklerin urnelere yerleştirildiği ve toprağa açılan çukur içine bırakıldıktan sonra üzerinin toprakla örtülerek suni bir tepenin oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu tepelerin bir tümülüs mü yoksa mezarın yerini toprak üzerinden belirten küçük toprak yığınları mı oldukları belli değildir. Her ne kadar dönem olarak aralarında uzun bir zaman farkı olsa da Anadolu'da belirlenen tümülüs mezarlarda inhumasyon tarzında yapılmış gömülerin yanı sıra sadece kremasyon gömü içeren örnekler de tespit edilmiştir[612]. Bu nedenle o dönemde yapılan mezarların tümülüs olma ihtimali bulunmaktadır. Zira Anadolu'da tespit edilen örnekler daha geç dönemde de olsa kremasyon içeren tümülüs mezarların varlığını ortaya koymuştur.

---

[610] Homeros, *İlyada*, XXIII. 249–257. Patroklos'un cenazesinde yakma işlemi gerçekleştirilmeden önce koyun, keçi, domuz ve boğa kurban edilmiş ayrıca Akhilleus tarafından, Patroklos'un dokuz köpeğinden ikisi, dört atı ve 12 Troia'lı çocuk da kurban edilmiştir.

[611] Homeros, *İlyada*, XXIV. 534–535

[612] Aşağıda söz edilen ve kremasyon gömü içeren bazı tümülüslerde, uygulama ve ritüellerin Homeros'un anlattıklarıyla örtüştüğü görülecektir. Kremasyon içeren erken tümülüs örneklerinden ilki Ankara'da yer alan Anıtkabir 2 tümülüsüdür. İ.Ö. geç 8. yüzyıla tarihlenen bu tümülüste kemikler urne kabına koyulmuş ve daha sonra gömülmüştür. Bkz. Öztekin 2006, 55. Ankara'da Makridi I no.lu tümülüs olarak bilinen, Gençlerbirliği Spor Tesisleri'nin yapımında kısmen tahrip edilen tümülüsün yapımından önce tesviye edilen toprak üzerinde iki yanık tespit edilmiştir. Bunlardan tümülüsün doğu yamacında bulunanı esas kremasyonun yapıldığı alanın üstü 0.40–0.50 m. kalınlıkta bir toprak tabakası ile örtüldükten sonra iki öküz kurban edilmiştir. Ayrıca ateşin etrafı çömleklerle çevrilmiştir. Bu tümülüs mezar İ.Ö. 7. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir. Bkz. Buluç 1993, 92–94, Res. 5–7. Antalya'nın Elmalı-Bayındır C tümülüsünde Erken Phyrg dönemine tarihlenen tümülüste yerinde yakılmış bir kremasyon gömü tespit edilmiştir. Bkz. Dörtlük 1988, 172, 174. İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Gordion I no.lu tümülüste kremasyon işlemi başka bir alanda yapılmış ve toplanan kemikler bir beze sarıldıktan sonra urne koyulmuş, urne kabı tümülüsün yığmasına açılan bir çukura yerleştirilmiştir. Bkz. Öztekin 2006, 59–60. Gordion V no.lu tümülüste kremasyon işlemi çukur içinde yapılmıştır. Bu mezarda insan kurbanın yapılmış olabileceği belirtilmiştir. Bkz. Öztekin 2006, 62. Klazomenai'da İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir tümülüs mezarda kremasyon gömü tespit edilmiştir. Bkz. Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47.

Kızöldün Tümülüsü'nde açığa çıkartılan Polyksena Lahdi'nin tarihi ve kime ait olduğu hakkında çok sayıda öneri ortaya atılmıştır. Lahdin tarihi ile ilgili olarak İ.Ö. 520–490 tarih aralığına öneriler yapılmaktadır[613]. Lahdin kime ait olduğu konusunda ise T. Bakır, İ.Ö. 497 yılında Troia'da hastalanarak ölen, Dareios'un damadı ve aynı zamanda generali olan Hymaies'e ait olduğu şeklinde bir önerisi bulunmaktadır[614]. N. Sevinç, lahdin bir kadın için tasarlandığını ancak içinden çıkan kemiklerin 40 yaşlarında bir erkek bireye ait olduğunu belirterek, normalde bir kadın için yapılmış lahdin aynı aileden bir erkek bireyin ani ölümü üzerine, bu birey için kullanılmış olabileceğine değinmektedir[615]. Lahdin tamamlanmamış olmasını buna bağlamaktadır.

Tümülüste ortaya çıkarılan ikinci lahit, yukarıda da belirtildiği gibi Polyksena Lahdi'nin yaklaşık 3.0 m. kuzeyinde, yüzeyden 0.50 m. derinlikte bulunmuştur[616]. Mermerden yapılmış, dikdörtgen lahit gövdesi ve üçgen alınlıklı semerdam çatı şeklinde bir kapağa sahiptir. Lahit, 2.25 m. uzunluğunda, 0.88 m genişliğinde ve 1.07 m. yüksekliğinde olup, Polyksena Lahdi'nin aksine plastik bezemeye sahip değildir[617]. Lahit içerisine 8–9 yaşlarında bir kız çocuğu, baş kuzeye ayak güney gelecek şekilde sırt üstü yatırılmıştır[618].

Mezarda altından oluşan takılar ile metal ve pişmiş toprak kaplar ile ahşaptan malzemeler bulunmuştur. Bunlar, dört altın küpe, biri çam kozalağı boncuklu diğeri aslan başlı birleşme yerlerine sahip iki gerdanlık, kollarda geyik başlı ince altın bilezik, baş ucu bölümünde cam aryballos ve ahşap figürin başı, ayak ucu bölümünde pişmiş toraktan alabastron ve lekythoslar ile gümüş bir kepçe ve bir phialeden oluşur[619]. Buluntular üzerine yapılan çalışmada altın takıların bir bölümünün İ.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğine ait olduğu, seramik buluntularının ise İ.Ö. 5. yüzyıl ortalarına tarihlenebileceği ve bu tarihin lahit için de geçerli olabileceği belirtilmiştir[620].

[613] Kronoloji önerileri için bkz. Çevirici 2006, 12.
[614] Ateşlier-Öncü 2004, 48, 74.
[615] Sevinç et al 2001, 402. Sevinç et al. 2001, 402. Lahdin kime ait olabileceği üzerine yapılan tartışma için bkz. Ateşlier-Öncü 2004, 72–78.
[616] Sevinç et al 1999, 490, Fig. 1–2.
[617] Sevinç et al 1999, 490. Lahdin ölçüleri önceki yayınlarda 190 x90x 60 m olarak geçmektedir. Bkz. Sevinç 1996a, 29; Sevinç 1996b, 444.
[618] Sevinç et al. 1999, 490. Önceki yayınlarda 8–10 ve 11 yaşında olduğu belirtilmiştir. Bkz. Sevinç 1996a, 29 (11 yaş); Sevinç 1996b, 444 (8–10 yaş).
[619] Sevinç et al 1999, 492–502, Fig. 3–21; Sevinç 1996a, 29; Sevinç 1996b, 445, Res. 3–4.
[620] Sevinç et al 1999, 502; Sevinç et al 2001, 384.

Resim 105. Çocuk Lahdi ve mezar hediyelerinin (Sevinç et al. 1999, Fig. 1–2, 4–5, 9, 13, 15, 19).

Dedetepe Tümülüsü

Dedetepe Tümülüsü, Kızöldün Tümülüsü'ne yaklaşık 6 km. mesafede, Gümüşçay'ın 7 km. kuzeyinde bulunan Çeşmealtı Köyü'nün kuzeydoğusunda yer alır[621]. Deniz seviyesinden 60 m. yüksekte bulunan tümülüsün çapı 65 m.dir. Bu ölçüleriyle bölgenin şu ana kadar belirlenen en büyük tümülüsüdür[622]. Tümülüste yapılan kurtarma kazılarında yüzeyin 4.5 m. altında mezar odasının tavanına ulaşılmıştır. Mezar odası 3.60 x 4.20 m. ölçülerinde olup, kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yapılmıştır. Odanın tavanı Prokonnesos mermerinden her bir parçası 3.54 m. uzunluğunda, 0.83 m. genişliğinde ve 0.37 m. kalınlığında dört adet dikdörtgen blok ile kapatılmıştır. Mezar odasının içten içe yüksekliği 1.90 m. olup, duvarları tavan bloklarına oranla daha küçük dikdörtgen mermer bloklarla yedi sıra olarak örülmüştür[623]. Mezara girişi sağlayan kapı güneybatı bölümde bulunmaktadır. Giriş, 0. 22 m. kalınlığında, 1.45 m. yüksekliğinde ve 1.10 m. genişliğindedir ve mermer bir blok taş ile kapatılmıştır[624]. Girişin önünde daha önce var olan bir ön odanın dağılmış taşları bulunmuştur. Mezar odasının içinde mermerden yapılmış iki kline, kuzey ve batı duvarların yanında durmaktadır. Klinenin ayakları ve ön yüzünde boya ile yapılmış palmet, meander, volüt ve bantlardan oluşan bezemeler bulunur[625]. Klinelerin üzerinde ve yerde dağılmış insan iskeletleri ile birlikte, fildişinden, ucu geyik başı şeklinde bezenmiş bıçak sapı, iki ahşap masa

[621] Sevinç et al 1998, 306, Fig. 2–3; Rose et al 2007, 78.
[622] Sevinç et al 1998, 306, Fig. 2–3; Rose et al 2007, 78.
[623] Sevinç et al 1998, 306, Fig. 2–3; Rose et al 2007, 78.
[624] Sevinç et al 1998, 306, Fig. 2–3.
[625] Sevinç 1996a, 30; Sevinç 1996b, 445; Rose et al 2007, 78.

ayağı, fildişi müzik aleti parçaları, deri parçaları ve aşık kemikleri ele geçmiştir[626]. Dedetepe Tümülüsü İ.Ö. erken 5. yüzyıla tarihlenmiştir[627].

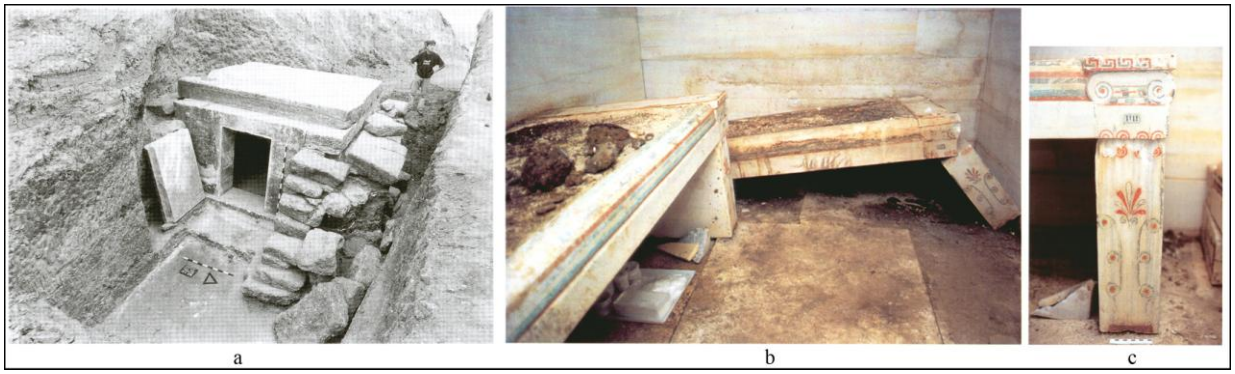

Resim 106. Dedetepe Tümülüsü, a- Arazideki durumu, b- Mezar odası ve klineler, c- Boyalı Kline ayağı (Sevinç et al. 1998, Fig. 2, 6–7).

Dedetepe Tümülüsü mezar odasında yer alan iki mermer klinenin ön yüzünde ayaklarında kırmızı, mavi, siyah ve sarı boyalarla yapılmış volüt, palmet ve meander bezemelerin benzerleri Sardes BT 89 Tümülüsü'nde ortaya çıkarılan kireçtaşı klinenin önyüzünde ve ayaklarında yer almaktadır[628]. BT 89 Tümülüsü İ.Ö. 500–485 yıllarına tarihlenmiş olup, İ.Ö. erken 5. yüzyıla tarihlenen Dedetepe Tümülüsü ile aynı tarihlere aittir[629].

Bu bölümde değerlendirilen tümülüslerin her ikisinde de çoklu gömüler tespit edilmiştir. Kızöldün Tümülüsü'nde iki lahit mezar, Dedetepe Tümülüsü'nde klineler üzerinde iki gömü yer alır. Bölgede tespit edilen ve Klasik döneme ait olan Çingenetepe Tümülüsü'nde biri Roma döneminde yapıldığı öne sürülen iki gömü tespit edilmiştir. Ayrıca Dardanos Tümülüsü içinde de benzer şekilde çoklu gömü yapılmıştır. Dardanos Tümülüsü'nün kullanım süresi diğer tümülüslere oranla oldukça uzun olup, bu nedenle çok sayıda gömü içermektedir.

Tümülüslerde birbirinden farklı özellikler gözlenmiştir. Bunlar gerek mezar odasının plan ve mimarisinde gerek mezar odasının bulunmayışıyla kendini göstermektedir. Kızöldün Tümülüsünde lahitlerden biri doğrudan tesviye edilmiş toprak üzerine, diğeri tümülüsün yamacına yerleştirilmiş olup, tümülüsün mezar odası yoktur. Dedetepe Tümülüsünde mermerden yapılmış dörtgen mezar odası, yine mermerden dikdörtgen bloklarla oluşturulmuş düz bir tavana sahiptir. Bireyler mezar odası içinde yer alan iki mermer kline üzerine yerleştirilmiştir. Ayrıca bu tümülüste ön odanın varlığını gösteren duvar izleri tespit edilmiştir. Her iki tümülüsün ortak noktası inhumasyon tarzında gömülerin varlığıdır.

[626] Sevinç 1996a, 30; Sevinç et al 1998, 314, Fig. 13 (fildişi müzik aleti parçaları).
[627] Sevinç et al 2001, 384 (İ.Ö. erken 5. yüzyıl), Rose et al 2007, 78 (İ.Ö. 480–460 arasına tarihlenmiştir).
[628] Dedeoğlu 1991, 124, Res. 8, Çizim 1.
[629] BT 89 Tümülüsü'nün tarihi için bkz. Dedeoğlu 1991, 130.

Daskyleion çevresinde bulunan on phallos, bu bölgede tümülüslerin üzerine dikildiklerini göstermesi açısından önemlidir[630]. Benzer şekilde Lydia Bölgesi'nde de tümülüslerin üzerine dikilmiş olduğu düşünülen phalloslar bulunmuştur. Buluntu yerleri bilinmeyen bu phalloslar bugün Manisa Müzesi'nde korunmaktadır[631]. Polyksena Lahdi'nde, Polyksena'nın Akhilleus'un tümülüsü önünde kurban edilişini gösteren sahnede, tümülüsü üzerinde bir phallos tasvir edilmiştir. Bu phallos bölgede tespit edilen phalloslara çok benzemektedir. Bu durum, zanaatkârların dönemin mezar mimarisi ve gömü geleneklerinden haberdar olduklarını göstermektedir.

Kızöldün ve Dedetepe Tümülüsleriyle ilgili olarak hangi kente veya yerleşime ait olduklarının tam anlamıyla belirlenemediği, buna karşın olasılıkla Daskyleion'da bulunan Satrapla bağlantılı olan kişilere ait olması gerektiği şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır[632]. Tümülüslerin sıradan halktan ziyade elit bir tabakanın, yönetici sınıfının veya kralların mezarları olduğu Lydia[633] ve Phyrg tümülüslerinden bilinmektedir. Bu mezarlar büyüklükleriyle aynı zamanda siyasal bir propaganda aracı ve bir güç simgesi olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde siyasal erkin Perslerin elinde olduğu düşünüldüğünde, bu mezarların Pers yanlısı yerel yöneticilerin veya bizzat Persli yönetici ve komutanların ya da bunların aile bireylerine ait olması oldukça doğaldır.

Polyksena Lahdi'ni örten stroterlerin altında iki adet araba tekerleği bulunmuştur. Sardes BT 89 Tümülüsü ile Balıkesir Üçpınar Tümülüsü'nün dromoslarında da ikişer adet araba tekerleği ortaya çıkarılmıştır[634]. G. Polat, tekerleklerin yerleşim yerinin uzağında yer alan tümülüslere ölünün nakledilmesi için kullanılan arabalara ait olduğunu belirtmektedir[635]. Bununla birlikte cenazenin arabada açıkta taşınmadığı, bunun için lahit veya ahşap bir tabutun kullanıldığını, zira ekphora tasvirlerinde iki atla çekilen arabaların, mermer lahit taşıyacak kapasitede olmadığına değinmektedir[636]. Polat, Polyksena Lahdi'nde tespit edilen araba tekerleklerinin de 3.32 m. uzunluğunda ve 1.78 m yüksekliğindeki mermer lahdi taşımaktan ziyade cenazenin nakli için kullanılan arabaya ait olması gerektiğini belirtir[637]. Ancak buradaki fark tekerleklerin bir savaş arabasına ait olmasıdır[638].

---

[630] Rose et al 2007, 73, Fig. 6b.
[631] Roosevelt 2003, 630, 634, 647, Fig. A4.2, Fig. A4.4, Fig. A4.12.
[632] Sevinç et al 2001, 384.
[633] Dedeoğlu 1991, 119–120.
[634] Sardes BT 89 Tümülüsü için bkz. Dedeoğlu 1991, 124–126, Çizim 2; Üçpınar Tümülüsü için Bkz. Polat 1998, 223–224.
[635] Polat 1991, 88–89; Polat 1998, 223.
[636] Polat 1998, 223.
[637] Polat 1998, 224.
[638] Polat 1998, 224.

TROAS BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan Troas Bölgesi Arkaik dönem nekropolislerinde gömü alanları ve bunların kentle ilişkisini ortaya koyan veriler merkezlerin tümünde olmamakla birlikte birçoğunda belirlenebilmiştir. Buna göre mezarlar Parion'da, kentin güney kapsının dışında, Assos'da, kentin doğu ve batı kapılarına ulaşan ana yolların kenarlarında, Neandreia'da yoğun olarak kentin kuzey ve güney kaplarına bağlanan yolların iki yanında toplanmıştır. Bölgenin diğer yerleşimlerinden Antandros'da sur ve nekropolisin konumu çok belirgin değildir. Ancak mezarların Arkaik dönem yerleşimin dışında ve nekropolis içinden geçen yolun iki yanında yer aldığı saptanabilmiştir. Tenedos'da modern yerleşim altına kalan nekropolisde taş döşeli bir yol belirlenmiş olmasına karşın yolun dönemi mezarlarla ilişkisi netlik kazanmamıştır. Kesin olmamakla birlikte eldeki veriler mezarların kentin dışında, kente ulaşan ya da çıkan yolun kenarında bulunduklarını göstermektedir.

Arazinin yapısına bakıldığında ise Parion'da mezarlar eğimin oldukça fazla olduğu yamaçlarda yer alır. Assos Batı Nekropolisi'nde mezarlar teraslandırılmış eğimli arazide, Antandros'da eğimli ve nispeten düzlük alanlarda, Neandreia'da eğimli ve kayalık alanda, Tenedos'da yamaç ve eteklerde yer alır. Ayrıca hem eğim hem de arazinin yapısal özelliği nedeniyle tarımsal faaliyetler için çok elverişli olmayan alanların seçildiği görülür. Bu veriler nekropolislerin kentin dışında ancak kentten uzak olmayan, bir yol ile kente bağlanan ve ulaşımı nispeten daha kolay olan ancak tarıma çok da elverişli olmayan arazilerde ve bazen de kayalık alanlarda yer aldığını ortaya koymaktadır.

Arkaik dönem nekropolisleri incelendiğinde Geometrik dönemde olduğu gibi kremasyon ve inhumasyon gömülerin devam ettiği görülür. Geometrik dönemin birincil ve ikincil kremasyon örnekleri Arkaik dönemde sayıları artarak kullanılmaya devam edilmiştir. Özellikle Assos ve Antandros'da Arkaik dönemin başlarında yetişkinler için hakim gömü şeklini oluşturacak derecede artmıştır. Kremasyonların dışında Geometrik dönemin taş sandukalarından oluşan inhumasyon gömülerinin yanına Arkaik dönemde oda mezar, pithos, basit toprak mezar, pişmiş toprak lahit, monolitik ve plaka taşlardan yapılmış lahitler, tümülüsler, amphora, hydria ve mutfak kaparından oluşan mezarlar eklenmiştir **(Tablo 7)**. Dönemin kremasyon ve inhumasyon gömülerinde her ne kadar benzer mezar türleri belirlenmiş olsa da mezarların mimari özellikleri ve sayısal oranları kent bazında değişmektedir.

Bölgenin mezarlarında görülen değişiklikler sadece sayısal değerler ve mimari özeliklerle sınırlı kalmamakta, mezarların toparağa yerleştirilmesinde de farklılıklar

görülmektedir. Öncelikle bölgenin genelinde ortak bir yön birliğinden söz edilemez. Buna karşın Tenedos'un oda ve taş sanduka mezarlarında kuzey-güney doğrultulu lokal bir yön birliği gözlenir. Antandros'da İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına kadar yön birliği bulunmazken, bu tarihten sonra ortaya çıkan yetişkin inhumasyon gömülerle birlikte doğu-batı doğrultulu bir yön birliği oluşmaya başlamıştır. Diğer merkezlerde ise lokal ya da genel bir yön birliği saptanmamıştır.

Dönemin kremasyon mezarları Tenedos ve Neandreia'da ikincil, Parion'da birincil, Assos, Antandros'da birincil ve ikincil örneklerden oluşur. Bunun yanında Assos ve Antandros'da ikincil kremasyonlar urneli ve kül dökme yani urnesiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Her ne kadar benzer kremasyon örneklerinden söz edilse de merkezler açısından bunların tercih edilme oranları değişmektedir. Assos'da çoğunluğu gri hamurlu amphoralardan oluşan urneler kremasyonların en büyük grubunu oluşturur. Daha sonra urnesiz kül dökme mezarlar ve tek örnekle birincil kremasyon gelir. Antandros'da ise birincil kremasyonlar ilk sırada yer alırken, urneler ikinci sırada, bir örnekle kül dökme mezarlar son sırada yer alır. Ancak Antandros'da birincil kremasyonlar ile urnelerin sayıları bir birine yakın olup, aralarında büyük bir fark yoktur. Sayısal oranları bir kenarı bırakıldığında her iki nekropoliste kremasyon mezarlar yetişkin bireyler için tercih edilmiş bir mezar türü olarak karşımıza çıkar. Görüldüğü gibi Assos ve Antandros'da benzer mezar türleri belirlenmiş olmasına karşın tercih edilen kremasyon tipleri oransal olarak tam tersi ters bir grafik sergiler. Bu durum bölgesel bir değerlendirmenin yüzeysel olarak yapılabileceğini ancak detaylı bir değerlendirmenin kent özelinde yapılması gerektiğini göstermektedir.

Bölgede kremasyon mezarların belirlendiği diğer merkezlerden Tenedos ve Neandreia'nın az sayıdaki ikincil kremasyonlarda kullanılan kap formları, Tenedos'da dinos benzeri kaplar ile pithoslar, Neandreia'da ise pithoslar şeklindedir. Ancak Tenedos örnekleri gibi Neandreia örnekleri hakkında da detaylı bilgi bulunmamaktadır. Verilen bilgiler İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen pithos mezarların bir bölümünde kremasyon, bir bölümünde inhumasyon gömülerin bulunduğu şeklindedir. Bu verilerden hareketle yapılabilecek tek değerlendirme az sayıda da olsa kremasyon mezarların bulunduğudur. Bu iki yerleşim haricinde Parion'da belirlenen ancak işlevleri henüz kesinlik kazanmamış kremasyon alanları, Parion için kesinleşmiş veriler sunmaktan uzaktır. Buna rağmen Arkaik dönemde, İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından yüzyılın sonlarına kadar, kremasyon uygulamasının varlığını göz önü sermesi açısından önemlidir.

Kremasyon mezarlarda olduğu gibi inhumasyon mezarlarda da işçilik ve mimari düzenleme açısından hem aynı kent içinde hem de kentler arasında bazı farklılıklar

bulunmaktadır. Tenedos'da Geç Geometrik dönemden İ.Ö. 5. yüzyıl içlerine kadar kullanılan taş sanduka mezarların İ.Ö. Geç 7. Erken 6. yüzyıla tarihlenen örneklerinde yan duvarlar dik bir şeklide yükselmekte ve sandukaların yapımında iç yüzleri düzgün işlenmiş dış yüzleri nispeten daha az işlenmiş dörtgen taş bloklar kullanılmaktadır. İ.Ö. Geç 6.-5. yüzyıla tarihlenen taş sanduka mezarların bir bölümünde de benzer işçilik görülmesine rağmen, bu mezarların yan duvarları dik yükselen erken örneklerine nazaran içten belli bir eğimle yukarı doğru daralmaktadır. Assos ve Neandria örnekleri ise Tenedos'dan farklı olarak genellikle kabaca işlenmiş veya işlenmemiş andezit bloklardan yapılmış dikdörtgen kutular şeklindedir. Mezarlardaki farklılık sadece mimari düzenlemelerle sınırlı değildir. Taş sandukalarda yer alan bireylerin yaş ve sayıları da merkezlere göre değişmektedir. Tenedos'da genellikle çoklu gömülerin yer aldığı taş sanduka mezarlar yetişkin ve çocuk bireyler için, Assos ve Neandreia'da ise bebek ve çocuklar için kullanılmıştır.

Kolonai dahil tüm nekropolislerde tespit edilmiş pithos mezarların Assos ve Antandros'da açığa çıkarılan bazı örneklerinde diğer merkezlerde tespit edilenlerden farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Assos örneklerinin bir bölümünde bireyin başı altında çakıl taşından yapılmış yastıklar yer almaktadır. Antandros örneklerinde ise tüm vücudu kapsayacak şekilde pithosun içinde çakıl taşlarından düz bir zemin oluşturulmuştur. Pithos mezarlar dışında yine Assos ve Antandros'da açığa çıkarılan amphora mezarların toprağa yerleştirilmesinde farklılıklar gözlenmiştir. Antandros'da toprağa yan yatırılan amphoralar, Assos'da dik bir şekilde karşımıza çıkar. Bunu yanında Parion ve Antandros'da bazı amphoraların pithosların içine bırakıldığı görülmüştür. Bunların rastlantı sonucu yapılmış gömüler mi oldukları yoksa aynı aileye ait ve farklı dönemlerde ölmüş bireylerin bir arada bulunmaları için bilinçli olarak yapılmış gömüler mi oldukları netlik kazanmamıştır.

Bölgenin inhumasyon gömüler içeren mezar türlerinde monolitik taş lahitlerin kapaklarında da farklılıklar belirlenmiştir. Assos örneklerinde kapaklar düz bloklar şeklindeyken, Tenedos, Antandros ve Parion'da üç gen alınlıklı beşik çatı şeklinde kapaklar kullanılmıştır. Bununla birlikte kapakta eklentilere sahip ve omurgalı olarak isimlendirilen Parion örnekleri diğer üçgen alınlıklı kapaklardan ayrılmaktadır.

Bölgede hemen her nekropoliste belirlenen pithos, taş sanduka, amphora, monolitik taş lahit gibi mezarların dışında oda mezarlar sadece Tenedos'da, pişmiş toprak lahitler Antandros'da, tümülüs mezarlar Neandreia'da tespit edilmiştir. Ayrıca Troas bölge sınırları içinde olup hangi kente ait oldukları belli olmayan tümülüslerde bulunmaktadır. İ.Ö. 6. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 5. yüzyılın başlarına tarihlenen iki tümülüs (Kızöldün ve Dedetepe

tümülüsleri) bölgede Arkaik dönem ölü gömme gelenekleri içinde tümülüslerin de bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Troas Bölgesinin Arkaik dönem mezarlarında ele geçen buluntuların konumlarına bakıldığında mezar türlerine göre değişimlerin olduğu görülür. Bunlardan kremasyon mezarların urnelerden oluşan ikincil örneklerinde buluntu, ağız bölümüne bırakılan genellikle bir içki kabından oluşur. Assos nekropolisinde bu kaplar kapak şeklinde urne kabının ağzına ters bırakılmışken, Antandros urnelerinde ağıza düz bir şekilde yerleştirilmiştir. Dönemin birincil kremasyonlarında ise yanık tabakası içinde bronz fibula ve az sayıda pişmiş toprak buluntular yer alırken, kremasyonun üzerini örten taş ve toprak tabakası içinde özellikle khytra, oinokhoe ve amphoralardan oluşan kapların parçaları bulunmaktadır.

İnhumasyon tarzında yapılmış mezarlardan pithos ve amphora örneklerinde buluntular mezarın içine, bazen dışına bazen de hem içine hem de dışına bırakılmıştır. Bunlardan bebek ve çocuk mezarlarında yetişkinlerin mezarlarından farklı olarak emzikli kaplar, aşık kemikleri ve minyatür kaplar dikkat çeker. Taş sanduka ve taş lahit mezarlarda lahit içine bırakılan buluntular, pişmiş toprak lahit örneklerinde bazen içine bazen de dışına bırakılmıştır.

Bölgenin Arkaik dönemini Geometrik dönemden farklı kılan diğer bir nokta ölü gömme geleneklerinde yaşanan değişimdir. Geometrik döneme tarihlenen mezarların sayıca az oluşları ve bulunan örneklerin Geç Geometrik dönemin sonlarına tarihlenmiş olmalarına karşın en azından Geç Geometrik dönem ölü gömme geleneklerinde yetişkinlere yönelik inhumasyon ve kremasyon mezarların bir arada yapıldığı söylenebilir. Bu durum Arkaik dönemin başlarıyla birlikte özellikle İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından İ.Ö. 7. yüzyılın sonuna kadar bir değişim sergilemiş ve yetişkinler için tercih edilen gömü şeklini kremasyonlar oluşturmuştur. İ.Ö. geç 7- erken 6. yüzyılla birlikte kremasyonların yanına yetişkin inhumasyon gömülerinin eklenmesiyle gömü geleneklerinde değişim başlamış, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar bir arada devam eden iki gelenek, yüzyılın ortalarından sonra inhumasyon ağırlıklı bir değişim sergilemiştir. Bu değişim süreci bölgede en iyi Assos ve Antandros nekropolislerinde görülürken, diğer merkezlerde gerek kazıların tamamlanmamış olması gerek yayınların azlığı nedeniyle bu kadar belirgin değildir. Buna rağmen en azından bir evrede bu değişim sürecine dahil olduklarını gösteren izlere rastlanmıştır. Örneğin Tenedos'da belirlenen en erken inhumasyon gömüsünün İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile 6. yüzyılın başlarına tarihlenmesi, Antandros ve nispeten Assos'da inhumasyonların ilk görüldüğü dönemle örtüşmektedir. Tenedos'da inhumasyon gömülerin hakim olduğu evre İ.Ö. 6. yüzyılın sonları ve 5. yüzyılın başlarıdır ki bu evre Antandros ve Assos'da değişim sürecinin tamamlandığı, inhumasyonların hakim olduğu evreye denk gelmektedir. Yine Parion'da

belirlenen yetişkin inhumasyon gömüleri İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına aittir ve hem Assos, hem Antandros hem de Tenedos örnekleri ile zamansal olarak örtüşmektedir. Neandreia'da ise İ.Ö. 6. yüzyıl içinde hem inhumasyon hem de kremasyon gömülerin bulunduğu belirtilirken, yüzyılın hangi evresinde kullanım gördükleri belirtilmemiştir. Bu nedenle benzer bir değişim sürecinin burada yaşanıp yaşanmadığı ya da değişimin hangi evresi ile örtüştüğü belirlenememiştir. Buna rağmen Assos ve Antandros'da İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında her iki gömü türünün bir arada yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda Nenadreia'nın da değişim sürecine aykırı bir noktada bulunmadığı görülecektir.

Yine bu dönemde tüm nekropolislerde olmamasına rağmen mezarların işaretlendiğine dair bazı bulgulara rastlanmıştır. Bulgular, mezarların stel dikme ve toprak yığma şeklinde işaretlendiğini göstermiştir. Mezarlar, Assos'da dikdörtgen ve Herme formlu steller ve yığma toprak şeklinde, Antandros'da Herme ve sütün tamburu şeklinde silindirik formlu steller ve yine yığma toprakla, Neandreia'da 2-4 m. arasında değişen kaba taşlar ve yığma toprakla işaretlenmiştir. Bunun dışında Tenedos'da taş sanduka mezarların güney kısa kenarı açık olan örneklerinde açık kalan bu kenarı kapatmak için kullanılan taş plaka veya taşların mezar boyunu geçecek şekilde yerleştirildiği belirlenmiştir. Bu şekilde plaka taşlar hem kapak hem de mezarın yerini belirten işaretler olarak kullanılmışlardır.

AİOLİS BÖLGESİ

Aiolis Bölgesi yerleşimleri arasında Arkaik dönem mezarların tespit edildiği Pitane, Gryneion, Kyme ve Larisa nekropolisleri bu bölümde değerlendirilecektir.

PİTANE

Pitane antik kenti İzmir ili, Dikili ilçesine bağlı Çandarlı beldesinde yer alır[639]. Kent, Çandarlı Koyu'nun kuzey kıyısındaki yarımada üzerinde bulunmaktadır[640]. Kentin nekropolisi ise yarımadayı ana karaya bağlayan berzah üzerinden başlayarak kuzeyindeki ovaya yayılmaktadır[641]. 1958 yılında nekropolis alanında Arkaik bir heykelin bulunması üzerin aynı yılın Eylül ayında Ord.Prof. E. Akurgal başkanlığındaki kazı ekibi tarafından ilk kazı çalışmaları yapılmıştır[642]. Kazı çalışmalarının 1958'den 1964 yılına kadar sürdürülmüş olmasına karşın, Greenewalt'un 1966 yılında tamamladığı "*Lydian Pottery of the Sixth Century B.C.: The Lydion and Marbled Ware"* başlıklı tez çalışması ve R.M. Cook'un,"*Painted Sarcophagi from Pitane"* başlıklı pişmiş toprak lahit mezarlar üzerine yayımladığı makalesi[643] dışında yapılan yerli ve yabancı yayınların tümü bir iki sayfayı geçmeyen ve birbirinin tekrarı niteliğindeki kısa özetler şeklindedir[644]. Bu nedenle belirlenen mezar tiplerinden sadece birkaçı hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Greenewalt'un tez çalışmasında Pitane Arkaik nekropolisi hakkında verdiği kısa bilgiler, mezar tiplerinin belirlenmesinde önemli bir kaynak oluşturmaktadır[645]. Bunun yanında nekropolisin mezar yapıları, buluntuları ve mezar sayısına yönelik bilgiler edinmemize de olanak sağlamaktadır.

Açığa çıkarılan mezarlar arasında en iyi örnekler İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına ait olmasına karşın, Pitane nekropolisi İ.Ö. 8. yüzyıldan İ.Ö. 5.-4. yüzyıla kadar kullanılmıştır[646]. Ancak yukarıda belirtildiği gibi yayınlardan Geç Geometrik dönemden Klasik döneme kadar kullanım görmüş bu nekropolis hakkında detaylı veriler sunmak mümkün değildir. Kazılar sonucunda Pitane nekropolisinde urne, pişmiş toprak lahit, taş lahit, sanduka, pithos, amphora ve gömü kaplarından oluşan mezarlar ile basit toprak mezarlardan oluşan mezar tipleri belirlenmiştir[647]. Mezarlar, yöre halkının "*tumba"* olarak isimlendirdiği çapları 10–50 m. arasında değişen 1–2 m. yüksekliğindeki küçük tepecikler içinde açığa çıkarılmıştır[648].

---

[639] Greenewalt 1966, 184.
[640] Greenewalt 1966, 184.
[641] Greenewalt 1966, 184; Akurgal 1967, 41.
[642] Akurgal 1960a, 5; Akurgal 1960b, 712.
[643] Cook 1966, 179–192.
[644] Pitane Arkaik nekropolisi yayınlar için bkz. Akurgal 1960a, 4–5; Akurgal 1960b, 712–713; Akurgal 1967, 41–42; Cook-Blackman 1964–65, 35–36; Mellink 1961, 51; Mellink 1965, 148; Mellink 1966.
[645] Greenewalt 1966, 184.
[646] Mellink 1966, 158.
[647] Mellink 1965, 148;Greenewalt 1966, 184.
[648] Akurgal 1967, 41.

Greenewalt, ovada 20–30 kadar tumba bulunduğunu, bunların üst tabakalarında tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuş amphora, pithos ve lahit parçaları ile birlikte birkaç parça Arkaik seramik ve çok sayıda geç kırmızı figür seramik parçalarının bulunduğunu belirtmektedir[649]. Arkaik dönem mezarları ise yüzeyden yaklaşık 0.50 m.lik derinlikten itibaren başlamaktadır[650]. Pitane nekropolisinde 1958–1964 yılları arasında yapılan kazılarda belirlen ve tumba adı küçük tepeciklerden on dokuzu kazılmıştır. Greenewalt, her tepecikte ortalama 300 mezarın bulunduğunu, çalışma yapılan on dokuz tepecikten 1958–1964 yılları arasında yaklaşık 5000–6000 mezarın açıldığını belirtmektedir[651].

Pitane nekropolisi ile ilgili bu sayısal veriler nekropolisin oldukça yoğun kullanıldığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak yayınların azlığı nedeniyle bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bu nedenle Arkaik dönem mezar türlerinden sadece yayınlarda geçenler hakkında bilgi verilecektir. Bunlar, urne, pithos ve pişmiş toprak ve taş lahit mezarlardan oluşmaktadır.

Urne Mezarlar

Pitane nekropolisinde açığa çıkarılan urne mezarlarda yakma işlemi nekropolis içinde yapılmıştır[652]. Topraktaki yoğun yanık tabaka ve birçok kapta görülen yanık izleri, yakma işleminin nekropolis içerisinde yapıldığını kanıtlayan veriler olarak sunulmuştur[653]. Kremasyon işlemi bittikten sonra toplanan kül ve kemikler pithoslara yerleştirilmiş, daha sonra etrafı taşlarla çevrili kum ve çakıl zemin üzerine konulmuştur[654]. Pithosların ağız bölümleri bazen özenli bir şekilde düzeltilmiş, bazen de kabaca işlenmiş taşlarla kapatılmıştır[655]. Birçok pithosun dip tarafı, az sayıda örneğin de çevresi taşlarla desteklenmiştir. Daha sonrasında pithosların üstü küçük bir tümülüs oluşturacak şekilde toprakla örtülmüştür[656]. Akurgal, bu tepeciklerin üzerine mezarın yerini gösteren stel ya da heykellerin yerleştirildiğini belirtir[657].

Pitane'de pithosların etrafında 3-5 m. çapında ve kaba taşlardan yapılmış daire şeklinde taş çevrintiler belirlenmiştir. Akurgal, bu çevrinti içindeki mezarların aynı aileye ait olduğunu ve dolayısıyla bunun bir aile mezarı olduğunu ileri sürmektedir[658]. Arkaik dönem

[649] Greenewalt 1966, 184.
[650] Akurgal 1960a, 5; Mellink 1961, 51.
[651] Greenewalt 1966, 185.
[652] Akurgal 1960a, 5; Akurgal 1960b,713; Mellink 1961, 51.
[653] Akurgal 1960a, 5; Akurgal 1960b,713.
[654] Akurgal 1960a, 5; Akurgal 1960b,713; Akurgal 1967, 42.
[655] Akurgal 1960a, 5, Şekil 1–2; Akurgal 1960b,713; Mellink 1961, 51.
[656] Mellink 1966, 157; Akurgal 1967, 42.
[657] Akurgal 1967, 42.
[658] Akurgal 1960a, 6; Akurgal 1960b,713; Mellink 1961, 51; Mellink 1966, 157.

nekropolisleri arasında Klazomenai Akpınar[659], DSİ, Çayır ve Güney nekropolislerinde[660], Antandros'da[661] farklı türlerde birden fazla gömünün yer aldığı aile mezarları bulunmaktadır.

Akurgal tarafından İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen urnelerin toprağa yerleştirilmesinde standart bir yön belirlenememiştir[662]. Bunun dışında mezara sunulan hediyeler, bazı örneklerde kabın içine, bazılarında kabın dışında ağız bölümün yanına bırakılmıştır[663].

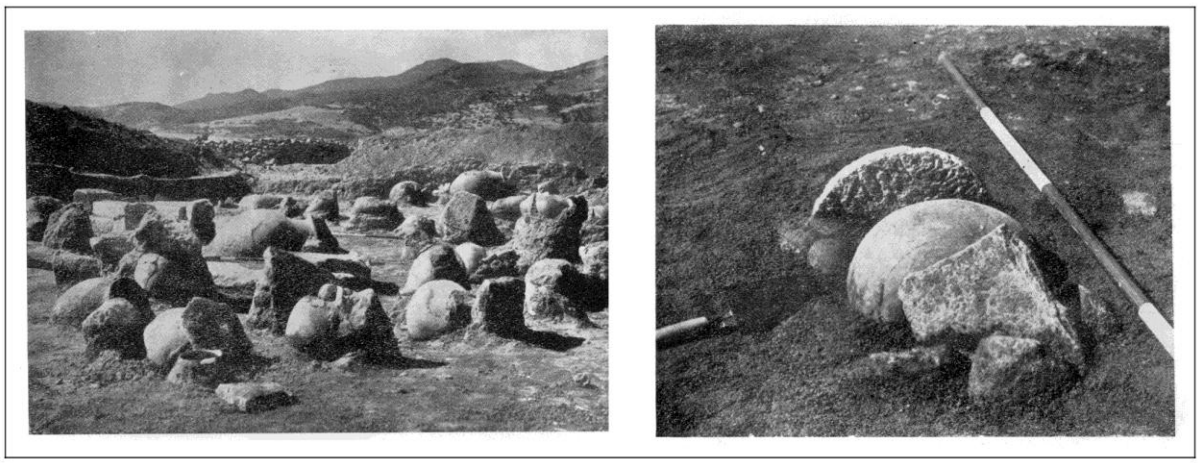

Resim 107. Pitane Nekropolisi (Akurgal 1960a, Şekil 1-2).

Pitane Nekropolisi'nde belirlenen diğer bir urne tipi amphoralardır. Amphoralar toprağın yaklaşık 0.70–0.80 m. altında ortaya çıkarılmışlardır[664]. Amphoralar arasında Aiolis Orientalizan tarzda bezenmiş omuzdan kulplu örnekler dikkat çekmektedir. Bu kapların yine urne olarak kullanılmış benzer örnekleri Aiolis Bölgesi yerleşimlerinden Kyme'de belirlenmiştir. Kyme urnelerine kentin güney nekropolis alanlarından Aytemiz ve İDÇ arazilerinde açığa çıkarılan Arkaik dönem mezarları arasında rastlamaktayız[665].

Pithos Mezarlar

Yayınlanmış kazı raporlarından pithosların hem kremasyon sonrasında toplanan kül ve kemiklerin muhafazası, hem de yakılmadan yapılan gömüler için kullanıldığı görülmüştür[666]. Yine bu raporlardan her iki şekilde yapılmış pithos gömüler için benzer uygulamaların yapıldığı anlaşılmaktadır[667]. Yukarıda "Urne Mezarlar" başlığı altında urne olarak kullanılan

[659] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2003, 12–13, Lev. 2–8; Hürmüzlü 2004a, 79–80, Fig. 3; Hürmüzlü 2004b, 195, Tafel 83a; Hürmüzlü 2005, 46, Fig. 5–6.
[660] Hürmüzlü 2003, 3; Hürmüzlü 2004a, 78, Fig. 1; Hürmüzlü 2005, 46; Ulusoy 2010, 48, 50.
[661] Polat et al 2011, 105-106, Res. 9-10; Yağız 2011, 16.
[662] Akurgal 1960a, 5-6; Akurgal 1960b,713.
[663] Akurgal 1960a, 6; Akurgal 1960b,713.
[664] İren 2008b, 614.
[665] İren 2008b, 614,-618, Fig. 3–5; Küçükgüney-Altun 2009, 58, Res. 4A d-g.
[666] Akurgal 1967, 42.
[667] Akurgal 1960a, 6; Akurgal 1967, 42.

pithoslar için verdiğimiz bilgilerin, inhumasyon tarzda yapılmış pithos mezarlar için de geçerli olduğu varsayılarak burada tekrardan kaçınılmıştır.

Lahit Mezarlar

Pitane nekropolisinde lahit mezarlar pişmiş toprak ve monolitik taş lahitler olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Ancak ne yazık ki diğer mezar türleri gibi bu mezarlar hakkında da oldukça az veriye sahibiz. E. Akurgal yayınladığı kazı raporlarında Arkaik döneme ait lahit mezarlara sadece bir yayında bir cümle ile değinirken[668], R.M. Cook, Pitane'den ele geçen pişmiş toprak lahitler[669], C. H. Greenewalt ise tez çalışmasında Lydia seramiklerinin ele geçtiği bazı monolitik taş lahitlerden söz eder[670].

Pitane'den ele geçen pişmiş toprak lahitler form ve bezeme açısından benzer özelikler gösterirler[671]. Dikdörtgen formlu bu lahitlerin iç köşelerinde çıkıntılar bulunmamaktadır. Ayak ve başucu kısa kenarları ile uzun yan kenarlar aynı kalınlıkta olup, üst bölümü bezemelidir[672]. Uzun kenarların pervazında dalgalı çizgilerden oluşan motifler bulunurken, ayak ve başucu pervazlarında meander, rozet, İon kymationu veya dalgalı çizgilerden oluşan basit motifler yer alır[673]. Pitane pişmiş toprak lahitlerinden birinde bir Korinth pyksisi, Fikellura tarzında bezenmiş bantlı bir amphoriskos, bir Doğu Yunan lekythosu ile bir fayans aryballos ele geçmiştir. Lahit içindeki buluntulardan pyksis Geç Korinth II evresine yani İ.Ö. 6. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir[674].

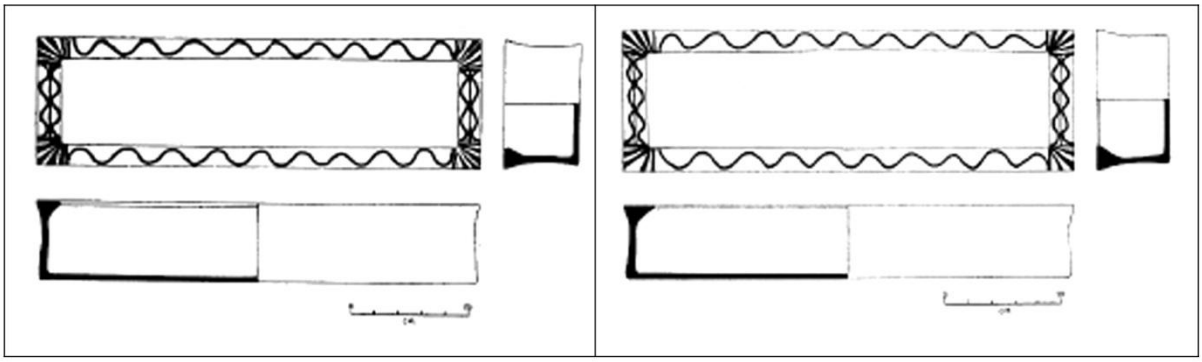

Resim 108. Pişmiş toprak lahit mezarlar (Cook 1966, 191, Fig. 1–2).

C. H. Greenewalt, Pitane'de açığa çıkarılmış monolitik bir taş lahit içinden ele geçen buluntulardan söz eder[675]. Bu lahit içinde bir lydion, bir Khios chalice, bir lekythos ve Attika üretimi komastlı bir kylix ele geçmiştir. Buluntular mezarın İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine

[668] Akurgal 1967, 42.
[669] Cook 1966, 179–192.
[670] Greenewalt 1966, 190.
[671] Cook 1966, 179, Fig. 1–4.
[672] Cook 1966, 179, Fig. 1–4.
[673] Cook 1966, 179, Fig. 1–4.
[674] Cook 1966, 179–180, Fig. 2, 2 no.lu lahit.
[675] Greenewalt 1966, 190.

ait olduğunu ortaya koymuştur[676]. Lahit ve buluntuları Pitane'de monolitik taş lahit kullanımının en azından İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başladığı göstermektedir.

Resim 109. Taş lahit mezar (Akurgal 1999a, Res. 17).

Pitane nekropolisindeki diğer mezar tipleri olan basit toprak mezarlar, sandukalar, amphora ve diğer gömü kaplarından oluşan mezarlar hakkında var oldukları dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu mezarlar ile ilgili olarak değerlendirme yapılamamıştır. Ancak mezar türleri açısından bir değerlendirme yapılacak olursa kuzeyindeki Troas Bölgesi yerleşimlerinden Assos, Neandria ve Antandros, adalardan Tenedos ve Lesbos Adası ile benzer mezar türlerine sahip olduğu görülecektir[677]. Ayrıca güneyindeki yerleşimlerden Gryneion, Phokaia, Smyrna ve pişmiş toprak lahitler açısından özellikle Klazomenai'de benzer mezar türlerine rastlamaktayız[678].

Pitane nekropolisi her ne kadar mezar türleri ile kuzey ve güneyindeki yerleşimler ile benzerlikler gösterse de "tumba" adı verilen 10–50 m. çapında, 1–2 m. yüksekliğindeki küçük tepecikler içinde ortalama 300 mezarın yer alması ile kendine has bir özellik sergilemektedir.

Mezarlara bırakılan seramikler nekropolisin daha çok İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında kullanım gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu seramikler arasında Korinth üretimi

[676] Greenewalt 1966, 190–192, Pl. I A, IX A-E.

[677] Assos Nekropolisi'nde Arkaik döneme tarihlenen kremasyon, sanduka, pithos, amphora ve taş lahit mezarlar için bkz. Utili 1999, 110–141; Neandreia'da sanduka ve pithos mezarlar için bkz. Koldewey 1891, 14–15, Abb. 21–23; Antandros nekropolisinde kremasyon, pithos, amphora, dikdörtgen formlu pişmiş toprak lahitler, basit toprak gömüler için bkz. Polat-Polat 2007, 1–3; Tenedos Nekropolisi'nde pithos, sanduka için bkz. Özkan 1992, 2, 4, Res. 2; Sevinç 1994, 312, Res. 4–5; Lesbos adasında pithos, amphora, pişmiş toprak lahit mezarlar için bkz. Spencer 1995, 293–296.

[678] Gryneion taş lahit, kremasyon, amphora, sanduka mezarlar bkz. Özkan 1994, 4–6; Phokaia monolitik taş lahit mezarlar için bkz. Özyiğit 2001, 3-4; Smyrna pithos, amphora, monolitik taş lahit mezarlar için bkz. Akurgal 1999b, 52; Nicholls 1958/59, 44-50; Klazomenai kremasyon, pithos, amphora, sanduka ve pişmiş toprak lahit mezarlar için bkz. Hürmüzlü 2004, 81-83.

malzemelerden bir bölümü Protokorinth ve Transisyonel, çoğunluğu Orta ve Geç Korinth dönemine ait aryballos, skyphos, pyksis, Khios üretimi seramiklerden chaliceler, Doğu Yunan seramiklerinden Orientalizan ve Fikellura tazında bezenmiş seramikler, Attika ve yerel üretim seramikler yer alır[679].

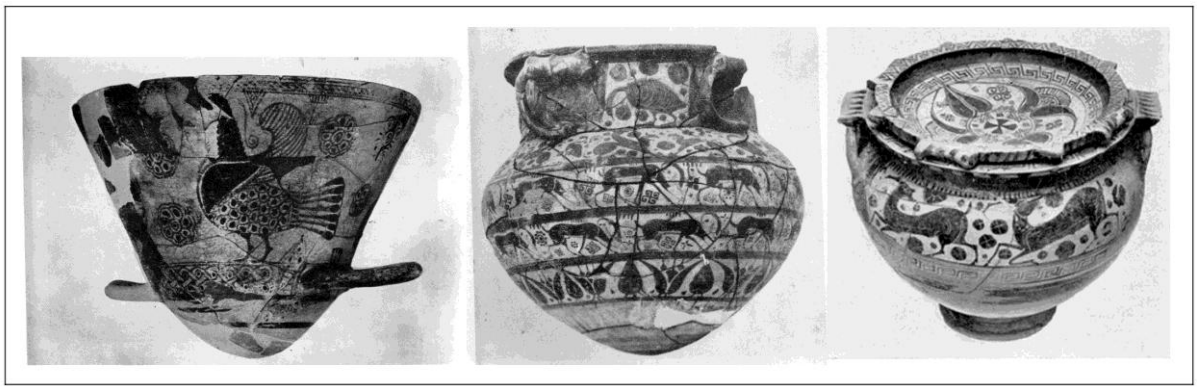

Resim 110. Mezar buluntuları (Akurgal 1960a, Şekil 3-4; Cook-Blackman 1964-65, Fig. 5).

GRYNEİON

Gryneion kenti İzmir İli, Aliağa İlçesi'nin 13 km. kuzeyinde bulunan Yeni Şarkan beldesine 1 km.lik mesafede, Aliağa-Yeni Şakran yolu üzerinde Çandarlı körfezinin körfeze uzanan Temaşa burnu yarımadası ile bu yarım adanın kara ile birleştiği kesimlerde yer almaktadır. Kentte ilk çalışmalar 1883 yılında sadece birkaç gün süren Fransız kazılarıdır[680]. 1957 yılında İzmir-Çanakkale yol yapım çalışmaları esnasında yarımadanın güneydoğu bölümünde birçok mezar iş makineleri tarafından tahrip etmiştir[681]. Gryneion antik kentinde diğer kazı çalışmalar 1973–74 ve 1974–5 yıllarında kurtarma kazıları olarak yapılmış ancak bu kazılara yönelik yayın yapılmamıştır[682]. Gryneion kenti yerleşim yeri ve nekropolisine yönelik son çalışma T. Özkan tarafından 1992 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısıdır[683].

1992 çalışmaları kapsamında yapılan yüzey araştırmalarında İzmir-Çanakkale karayolunun doğu ve batısında 1957–1959 yılında tahrip edilen mezarların yanı sıra daha sonra köylüler tarafından tahrip edilen mezarlar saptanmıştır[684]. Bunun dışında Hacıömerli köyü ve onun mücavir alanı içinde yapılan imar faaliyetlerinde mezarlara rastlanması ile nekropolisin doğuya ve güneye doğru yayıldığı anlaşılmıştır[685].

[679] Akurgal 1960a, 5, Şekil 3–4, Akurgal 1960b, 713; Akurgal 1967, 42; Cook-Blackman 1964–65, 36, Fig. 5; Mellink 1961, 51; Mellink 1965, 148.
[680] Özkan 1994, 1; İren 1993, 6.
[681] Keene 1959, 55; Özkan 1994, 1; İren 1993, 6.
[682] İren 1993, 6.
[683] Özkan 1994, 1–15.
[684] Özkan 1994, 3.
[685] Özkan 1994, 3.

Çalışmamızın bu bölümündeki verilerin büyük bölümü T. Özkan'ın 1992 yılında gerçekleştirdiği kurtarma kazısından, bir kısmı L. Keene'nin 1959 yılında yayınlanan kısa makalesinden ve kısmen de Gryneion nekropolisinin 1973–1975 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarında ele geçen mezar buluntuları üzerine K. İren'in 1993 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki İren'in mezar buluntuları üzerine yaptığı çalışmada buluntuların hangi mezar tiplerinden ele geçtiği belirtilmezken, bir kısmının da mezar dışından ele geçmiştir. Dolayısıyla buluntuların mezarlar ile ne kadar ilişkilendirilebileceği tartışmaya açıktır. Buna rağmen nekropolisin ilk kullanım evresi hakkında fikir vermesi açısından da önemli bir kaynaktır.

Gryneion nekropolisinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, monolitik taş lahitler, sanduka mezarlar, kremasyon, amphora, pithos, inhumasyon ve urnelerden oluşan yedi farklı türde mezar tespit edilmiştir[686].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Tek parça halindeki kireçtaşı bloklarından yapılan lahit mezarlar yine kireç taşından üçgen alınlıklı beşik çatı formunda kapaklar ile kapatılmışlardır[687]. Keene, yaklaşık 2.0 metre uzunluğunda ve 0.80 metre genişliğinde iki adet taş lahit mezardan söz eder. Lahitlerden biri bir erkek bireye ait olup, içinden her hangi bir buluntu ele geçmemiştir. Diğerinde ise bir kyliks ile İ.Ö. 500 dolaylarına ait siyah figürlü bir skyphos bulunmuştur[688]. Lahitlerin ikisi de kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yerleştirilmiştir.

Gryneion'da T. Özkan'ın gerçekleştirdiği kazılarda açığa çıkarılan taş lahitlerin tümü tahrip edilmiş durumda olup, genellikle lahitlerin taban bölümleri korunmuştur[689]. 7 ve 8 no.lu kazı sondajlarında tespit edilen dört taş lahit mezarın ikisinde herhangi bir buluntu ele geçmezken, diğer iki lahitten 92–4 no.lu lahitte Attika stilinde, ancak yerli üretim olduğu belirtilen bir palmetli kyliks ile gözlü skyphos, 92-7 no.lu lahitte ise bantlı bir skyphos ile bir tabak ele geçmiştir[690].

[686] Özkan 1994, 5; Keene 1959, 56–59.
[687] Keene 1959, 57.
[688] Keene 1959, 57–59, Lev. XXVIII-XXXII, Fig 2–9.
[689] Özkan 1994, 4.
[690] Özkan 1994, 4–5, Res. 5–8.

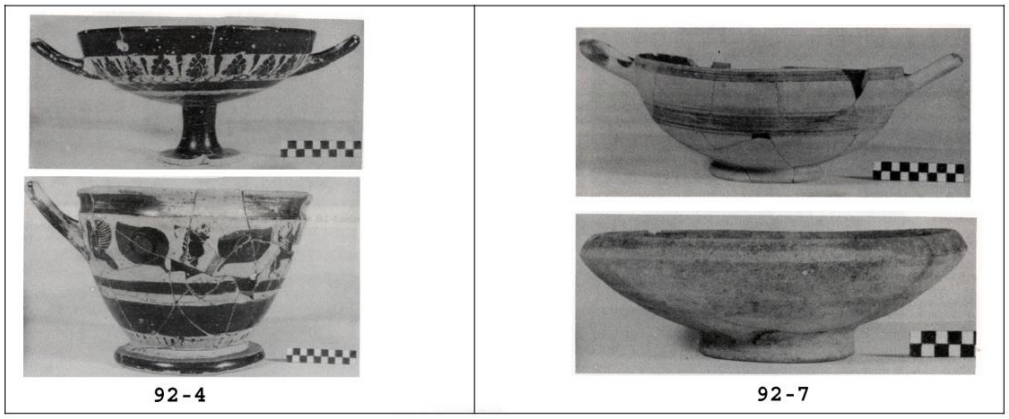

Resim 111. 92–4 ve 92-7 no.lu lahit mezar buluntuları (Özkan 1994, Res. 5-8).

Taş Sanduka Mezarlar

Gryneion nekropolisinde tespit edilen iki sanduka mezardan biri Arkaik diğeri Klasik döneme aittir. Arkaik döneme ait sanduka mezar, 10 no.lu kazı sondajında ortaya çıkarılmıştır. Doğu-batı doğrultulu sanduka plaka taşlardan oluşturulmuş ve semerdam bir kapakla kapatılmıştır. Mezarın içinden Attika siyah figür tekniğinde bezenmiş kyliks, lekythos ve skpyhostan oluşan mezar hediyeleri ele geçmiştir.

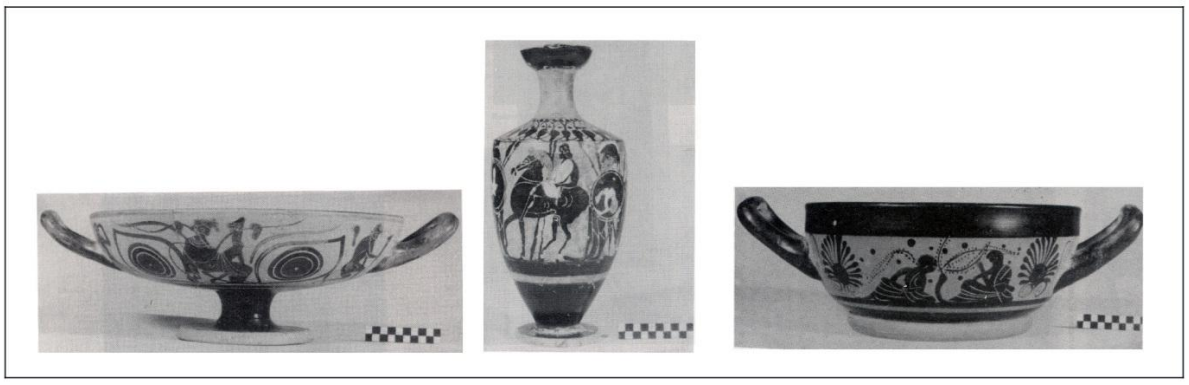

Resim 112. 92–11 no.lu sanduka mezar buluntuları (Özkan 1994, Res. 11–13).

Urne Mezar

Etrafı düzgün taşlarla çevrelenmiş mezarda urne olarak yonca ağızlı oinokhoe kullanılmıştır. Oinokhoe çok parçalı olarak açığa çıkarılmıştır[691]. Bu kısa bilgi dışında mezara yönelik veri sunulmamıştır. Urne olarak kullanılmış yonca ağızlı oinokhoe ve olpelerin benzerleri Assos Batı Nekropolisi ve Antandros Nekropolisi'nde açığa çıkarılmıştır. Assos Batı Nekropolisi'nde büyük çoğunluğu İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreği ile İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğine, genel hatlarıyla İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen gri hamurlu oinokhoeler urne olarak kullanılmıştır[692]. Antandros Nekropolisi'nde

[691] Özkan 1994, 5, Res. 14.
[692] Gebauer 1992, 77-78, Abb.4, Nr. 16, Taf. 17.4, Abb. 5, Nr. 17-19; Utili 1999, 242-244, Abb. 37, Nr. 631-635, 638, 641.

belirlenen tek örnek yine urne olarak kullanılmış ve İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir[693].

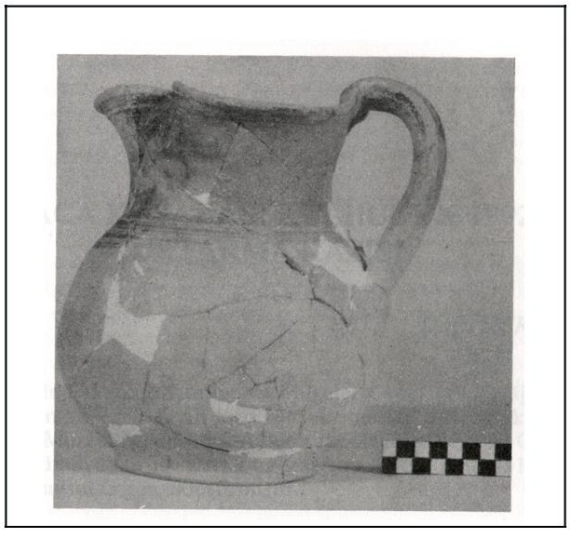

Resim 113. Urne kabı (Özkan 1994, Res. 14).

Pithos Mezar

1957 yılı yol çalışmalarında açığa çıkan mezarlardan biri olan pithos, 0.54 metre uzunluğunda 0. 25 metre genişliğinde ve bezemesizdir. Buldozerin ağırlığı altında ezilmiş pithos çok parçalı olarak ortaya çıkarılmış, içinden iskelet kalıntıları dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir[694].

Gryneion'da tespit edilen mezar türleri içinden yukarıda söz edilenlerin dışında kalan amphora, kremasyon, inhumasyon gibi mezar türleri hakkında, varlığı dışında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bu nedenle söz konusu mezarların sadece var olduklarını belirtebilmekle yetinmek durumundayız.

Sonuç olarak Gryneion Nekropolisi'nde 1973–1975 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda ele geçen buluntular arasında yer alan orientalizan bezemeli dinos İ.Ö. geç 7.- erken 6. yüzyıla, yine orientalizan bezemeli oinokhoe İ.Ö. 7. yüzyılın son üçlüğüne, gri tek renkli krater İ.Ö. geç 7.-erken 6. yüzyıla tarihlenmiş seramiklerdir[695]. İren, nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlandığını, en erken mezar buluntusunun ise İ.Ö. 630'dan daha erkene gitmediğini belirtmektedir[696]. Daha sonra yapılan kazılarda ele

[693] Yağız 2008, 91, 95, Kat. No: 17, Şekil 17, Res. 17.
[694] Keene 1959, 57.
[695] İren 1993, 9-11, Şekil 1.1, Lev. 3. 5-6 Kat. No. 1 (dinos), 34-35, Şekil 10.16, Kat. No. 16 (oinokhoe), 99-100, Lev. 35. 71, Kat. No. 55 (krater).
[696] İren 1993, 44, 46, 105, 107.

geçen buluntular nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarına hatta İ.Ö. 4. yüzyıla kadar kullanıldığını ortaya koymaktadır[697].

AİGAİ

Aigai antik kenti Manisa İli, Merkez İlçe, Köseler Köyü sınırları içinde bulunan Gün Dağı üzerinde yer alır. Kentte ilk çalışmalar 1882 yılında M. A. Clerc başkanlığında Ecole Français d'Athenes adına yapılır. Daha sonra 1885-1886 yıllarında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından önceki döneme göre daha kapsamlı bir çalışma yapılmış ve kentin kapsamlı bir planı çıkarılarak 1889 yılında Altertümer von Aegae adı altında yayınlanmıştır. Kentte 2004 yılında Prof. Dr. E.Doğer başkanlığında başlayan üçüncü dönem kazıları hala sürmektedir. Kentin nekropolisi yerleşimin yer aldığı Gün dağı'nın kuzeydoğu etekleri ile Gryneion-Magnesia arasındaki antik yolun geçtiği vadinin kuzey yamaçlarında yer alır.

Nekropoliste 1882 yılında ilk kazıları gerçekleştiren Clerce bu çalışmasını 1891 yılında *Bulletin de Correspondance Hellénique'nin* 15. sayısında "*Fouilles d'Aegea en Éolide"* adı altında yayınlar. Akropolisin eteklerinde bir vadiyle birbirinden ayrılan iki tepe üzerinde bulunan mezarlar, yön birliği gözetilmeksizin üst üste, yan yana yerleştirilmişlerdir. Monolitik taş lahitlerin yanı sıra gömülerin büyük bölümü taş sanduka şeklinde yapılmış mezarlardır. Toplam 450 mezarın açıldığı bu çalışmada hem inhumasyon hem de kremasyon mezarlar belirlenmiştir. Bu mezarların çoğunluğunu inhumasyonlar oluşturur. Kremasyon sayısı ise iki ya da üçtür. İnhumasyon mezarlarda kemikler oldukça kötü korunmuş olup, tama yakın tek bir örnek belirlenmiştir.

Clarce'nin yayınında belirlenen mezarların tarihlerine yönelik her hangi bir veri bulunmamaktadır. Ancak sunulan mezar buluntuları arasında yer alan siyah ve kırmızı figür seramikler, Arkaik ve Klasik dönemi işaret ederken, Hellenistik ve Roma dönemine ait sikkeler ise nekropolisin Arkaik dönemden Roma dönemine kadar kullanıldığını göstermektedir. Ancak hangi mezar türünün hangi dönemde kullanım gördüğü, nekropolisin kesintisiz bir kullanıma sahip olup olmadığı, gömü geleneklerinin dönemsel değişimlere uğrayıp uğramadığı belirtilmemiştir.

Aigai Nekropolisi'nde ikinci dönem kazıları 2004 yılında gerçekleştirilmiştir. *29. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Ciltte* yayınlanan bu çalışmaya göre nekropoliste toprak yığması yok olmuş küçük tümülüsler, az sayıda oda mezar, sanduka mezarlar, basit toprak mezarlar, lahitler ve amphora mezarlar belirlenmiştir. Bunların dışında Arkaik döneme tarihlenen bir *anthemiona* ait parçası nekropolisin Arkaik dönemiyle, bir bebek için kullanılan İ.Ö. 4.

[697] Özkan 1994, 5, Res. 15. 92–9 no.lu sanduka mezarda ele geçen kantharos, nekropolisin İ.Ö. geç 5 - 4. yüzyılda hala kullanım gördüğünü göstermektedir.

yüzyıla ait bir Lesbos amphorası Klasik dönem mezarlarının varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Hellenistik döneme taş sanduka mezar sayısının arttığı, Roma döneminde İ.S. 2. yüzyılın sonu-3. yüzyılın başına ait girlandlı andezit lahitler yoğun olarak kullanılmıştır.

KYME

Kyme antik kenti İzmir ili, Aliağa ilçesinin sınırları içinde bugün Nemrut Limanı olarak isimlendirilen alanda yer almaktadır. Kent, iki tepe ile bu tepelerin arasında denize kıyısı olan bir düzlük arazi üzerinde konumlanmıştır. Kyme'de ilk araştırmalar 1874 yılında, bugün Kuzey Nekropolis olarak adlandırılan bölümde, alanın sahibi A. Baltazzi tarafından, ilk kazı çalışmaları ise oğlu D. Baltazzi tarafından yapılır[698]. İlk sistemli kazılar ise 1881 yılında S. Reinach tarafından yine Kuzey Nekropolis alanında gerçekleştirilir[699]. Daha sonra 1925 yılında Prag Üniversitesi'nden Prof.Dr. A. Salač başkanlığındaki Çekoslovak ekip çalışmalar yapmıştır[700]. 1953 yılında Ord. Prof.Dr. E. Akurgal Kyme'de kısa süreli sondaj çalışmaları yapar[701]. 1979–1981 yılları arasında İzmir Arkeoloji Müzesi'nden H. T. Uçankuş[702], 1982–84 yılları arasında Prof.Dr. V. İdil ile süren kazı çalışmalarını, 1986 yılından itibaren Prof.Dr. S. Lagona başkanlığında İtalyan heyet sürdürmektedir[703]. 2008 yılında Lagona'nın emekliye ayrılmasıyla Calabria Üniversitesi'nden A. La Marca Kyme kazı başkanlığını üstlenmiştir. İtalyan kazı ekibinin yanı sıra 2000 yılından itibaren belirli aralıklarla İzmir Arkeoloji Müzesi Kyme'nin güney ve güneydoğusunda bulunan nekropolis alanlarında kurtarma kazıları gerçekleştirmektedir[704].

Kentte yürütülen erken dönem kazı ve araştırmalar, biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere iki nekropolisin varlığını ortaya koymuştur[705]. Daha sonra İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmaya başlanan ve halen devam eden kurtarma kazıları ile kentin Güney ve Güneydoğusunda yeni gömü alanları belirlenmiştir[706]. Birbirinden bağımsız sürdürülen çalışmaların ilki 2000 yılında Aytemiz Fabrikası arazisinde yapılmıştır[707]. İkincisi 2005 yılında Aliağa Gümrük Müdürlüğü'ne ait arazide gerçekleştirilmiştir[708]. Yine 2005–2006

[698] İdil 1989, 506; Doğer 1998, 288.
[699] İdil 1989, 506; Doğer 1998, 288.
[700] Bouzek 1980, 21–25.
[701] Akurgal 1956, 40–42.
[702] Uçankuş 1980, 139–149.
[703] La Marca 2010, 399.
[704] Ünlü-Özsaygı 2007, 13–24; Küçükgüney-Altun 2009, 53–74.
[705] Bouzek 1980, 101; İdil 1989, 506.
[706] Burada sunulan bilgilerin büyük bölümü kazı ekibi ile yapılan görüşmeler ve yayınlanmamış bildirilerden alınan notlardan derlenmiştir.
[707] İren 2008b, 613–637.
[708] Ünlü-Özsaygı 2007, 13–24.

yıllarında Ege Gübre Fabrikası'nda kazılar yapılmıştır. 2006 yılından sondaj çalışmalarıyla başlayan İDÇ (İzmir Demir Çelik) Liman İşletmeleri kazısı 2007 yılında kurtarma kazısına dönüştürülmüş ve 2011 itibariyle sonlandırılmıştır. Habaş arazisinde 2009 yılında sondaj çalışmlarıyla başlayan kazılar 2010 yılı itibariyle kurtarma kazılarına dönüşmüştür. Batıçim Fabrikasına ait arazide ise kazılar 2010 yılında başlamıştır. Ayrıca İtalyan kazı ekibi tarafından 2007–2008 yıllarında Dört Yıldız Fabrikası'na ait arazide kazılar yapılmış ve bir nekropolis alanına rastlanmıştır.

Söz konusu alanlardan İDÇ, Aytemiz Fabrikası ve Aliağa Gümrük Müdürlüğü arazilerinde gerçekleştirilen kazılar kısmen yayınlanmış, Habaş ve Batıçim kazıları ise henüz yayınlanmamıştır. Çalışmanın bu bölümünde Kyme kentinin güneyi ve güneydoğusunda yer alan nekropolis alanları "Güney-Güneydoğu Nekropolis Alanları" başlığı altında değerlendirilecektir.

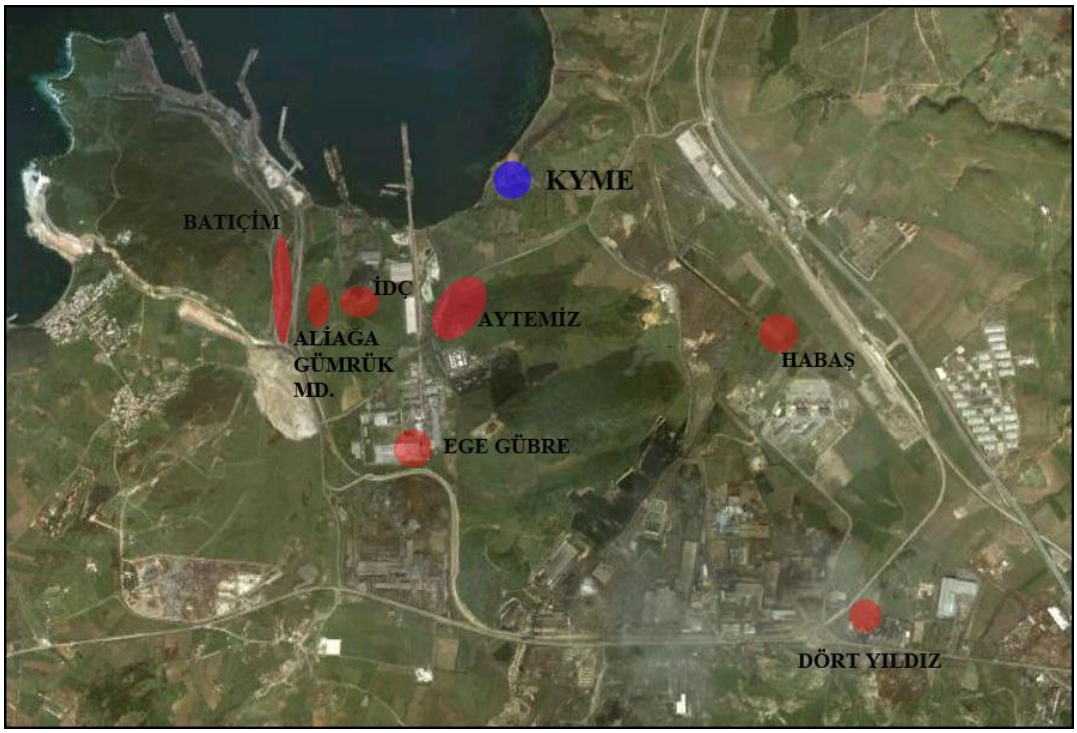

Resim 114. Kyme Güney Nekropolis Alanları.

Arkaik Dönem Güney-Güneydoğu Nekropolisi Alanları

Kyme kentinin güney ve güneydoğusunda tespit edilen nekropolis alanları yukarıda belirtildiği gibi Aytemiz Fabrikası, Aliağa Gümrük Müdürlüğü, İDÇ Liman İşletmeleri A.Ş, Habaş, Batıçim ve Ege Gübre Fabrikası arazilerinde bulunmaktadır. Bu alanlardan Aytemiz, İDÇ, Ege Gübre, Habaş ve Batıçim arazilerinde Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönem mezarları, Aliağa Gümrük Müdürlüğü arazisinde ise geç Klasik ve Hellenistik dönem mezarları belirlenmiştir.

Aliağa ilçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci mevkiinde bulunan nekropolis alanları içinde Arkaik dönem mezarlarının belirlendiği nekropolisler herhangi bir karışıklığa yer vermemek adına açığa çıkarıldıkları alanların isimleri altında değerlendirilecektir.

Aytemiz Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Aytemiz Fabrikası arazisinde 2000 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısında on bir taş lahit, bir pişmiş toprak, bir sanduka, üç pithos ve üç basit toprak mezardan oluşan toplam on dokuz mezar açığa çıkarılmıştır. Bunların dışında sekiz urne mezardan da söz edilmektedir[709].

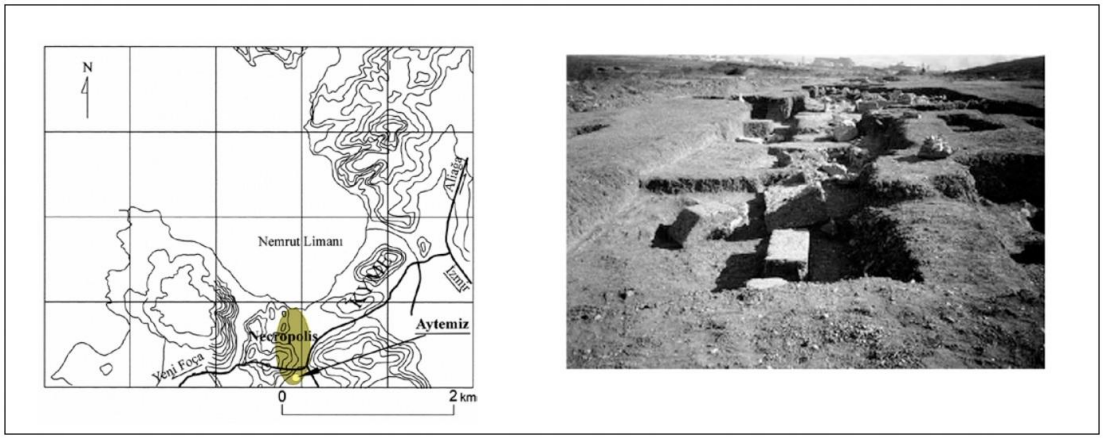

Resim 115. Kyme Güney Nekropolisi yeri ve genel görünüm (İren 2008b, Fig. 1, 35).

Urne Mezarlar

Urnelerin açığa çıkarıldığı alanlarda, birden fazla kremasyon için kullanıldığını gösteren kalın bir yanık tabakasından söz edilmektedir[710]. Kremasyon işleminden sonra kül ve kemikler urne kabının içine doldurulmuş, toprağa açılan sığ bir çukur içine dik olarak yerleştirildikten sonra etrafı taşlarla desteklenmiş, ağız bölümü bir taş ile kapatıldıktan sonra üzeri küçük bir tepecik oluşturacak şekilde toprakla örtülmüştür[711]. Genellikle omuzdan kulplu amphoralar urne kabı olarak kullanılmıştır. Bunların arasında Aiolis orientalizanı tarzında bezenmiş örnekler, Pitane nekropolisinde açığa çıkarılan urnelerle benzerdir. Ayrıca gri ve yerel üretim amphoralar yer almaktadır[712]. Bu amphora urnelerde mezar hediyesi olarak herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Amphoraların form, bezeme ve kil özellikleri dikkate alınarak İ.Ö. 7. yüzyıl, İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreği ve İ.Ö. 6. yüzyılın sonları olarak üç ayrı döneme tarihlenmiştir[713].

[709] İren 2008b, 614.
[710] İren 2008b, 614.
[711] İren 2008b, 614; Küçükgüney-Altun 2009, 58.
[712] İren 2008b, 614; Küçükgüney-Altun 2009, 58, Res. 4A-e, Res. 4A-g.
[713] İren 2008b, 616-617 no. 2-4 Erken Korinth dönemine, 621, no. 6, İ.Ö. 7. yüzyıla, no. 7, İ.Ö. 520-480 yıllarına tarihlenmiştir.

Urne olarak kullanılan omuzdan kulplu amphoralardan Aiolis Orientalizan Stilde bezenmiş örneklerin benzerleri Pitane Nekropolisi'nde yine urne kabı olarak kullanılmıştır. İren, urne mezarlardan hareketle Kyme nekropolisinde kremasyon geleneğinin Protogeometrik dönemden İ.Ö. 6. yüzyıl kadar devam ettiğini belirtmektedir[714].

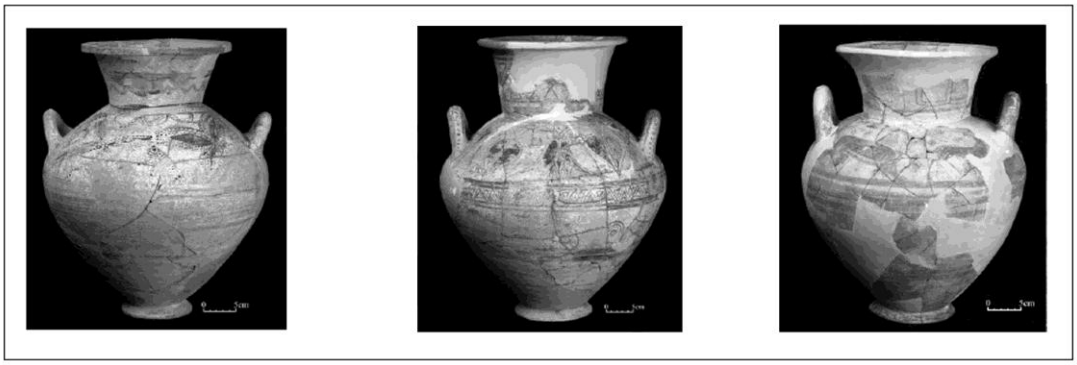

Resim 116. Aiolis Orientalizan stilde bezenmiş amphora urneler (İren 2008b, Fig. 41–43).

Pişmiş Toprak Lahit Mezar

Kyme kenti Güney Nekropolis alanlarında bugüne kadar Aytemiz, İDÇ ve Habaş arazilerinde pişmiş toprak lahit mezarlar tespit edilmiştir. Aytemiz Fabrikası'nda tespit edilen örnek dikdörtgen formlu olup, üzeri dikdörtgen taşlar ile kapatılmıştır. Lahdin içinden iki adet gümüş iğne dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir[715]. İren, buluntuları da göz önünde bulundurarak mezarın İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğine ait olabileceğini öne sürer[716].

Pişmiş toprak lahit mezarların dikdörtgen formdaki benzer bir örneği yukarıda belirtildiği gibi İDÇ arazisinde bulunmaktadır. Bunun dışında Batı Anadolu'da yoğun olarak Klazomenai nekropolislerinde, bunun dışında Pitane, Antandros, Khios ve Klazomenai kolonisi Abdera'da açığa çıkarılmıştır[717].

[714] İren 2008b, 623.
[715] İren 2008b, 614, 624.
[716] İren 2008b, 614.
[717] Klazomenai Akpınar örnekleri için bkz. Hürmüzlü 2004, 78, 81, Fig. 1, Fig.7;Yıldıztepe Nekropolisi için bkz. Güngör 2006, 61-63, 126-138; Çayır ve Güney nekropolisleri için bkz. Ulusoy 2010, 50-52; Pitane için bkz. Cook 1966, 179–190, Fig. 1–4; Antandros için bkz. Polat-Polat 2006, 95, Res. 9; Polat-Polat 2007, 3, Res. 11; Khios örnekleri için bkz. Lemos 1997, 74–75; Abdera'da belirlenen nekropolis alanlarından "The flat Cemetery" de bulunmuş ve nekropolis alanı İ.Ö. 6. yüzyıl sonları 5. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir. Kallintzi, 2004, 276–278, Fig. 10–11.

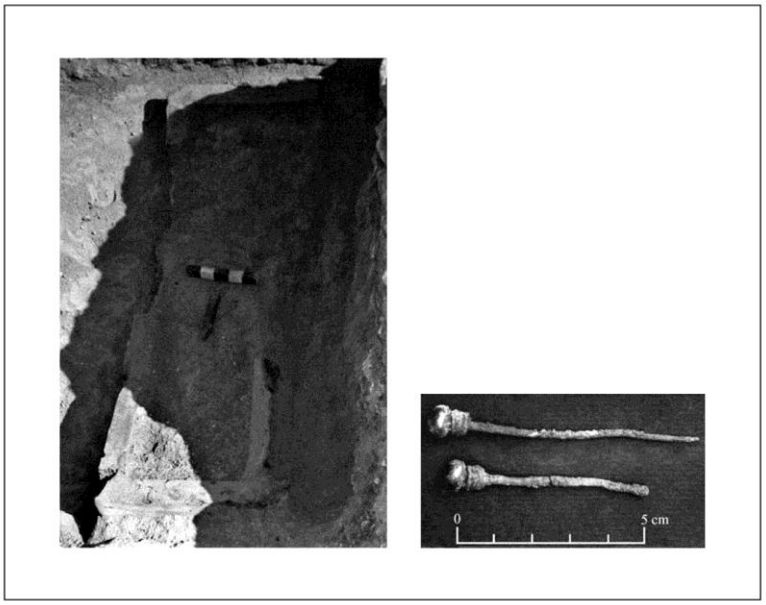

Resim 117. Pişmiş toprak lahit ve buluntuları (İren 2008, Fig. 36, 39).

İren, pişmiş toprak lahit mezarı Kuzey İonia ile ticari ilişkilerin bir kanıtı olarak değerlendirir. Ayrıca İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlediği bu lahitle, kremasyon ve inhumasyon uygulamalarının bu tarihte bir arada var olduğunu belirtir[718].

Urne ve pişmiş toprak lahit mezar dışında Aytemiz Fabrikası arazisinde açığa çıkarılan pithos, basit toprak, sanduka ve taş lahit mezarlar arasında sadece bir taş lahit mezar (M10) içinden ele geçen alabaster taşından yapılmış alabastron yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir[719]. Diğer mezarlarda tarihlemeye yardımcı olacak bir buluntu ele geçmemiştir.

İDÇ Liman İşletmeleri Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezar

İDÇ Liman İşletmeleri arazisinde yürütülen çalışmalarda taş lahit, pişmiş toprak lahit, basit sanduka, taş sanduka, urne, birincil kremasyon, çatı kiremidi ve basit toprak mezarlar açığa çıkarılmıştır. Mezarların büyük çoğunluğu tüflü bir yapıya sahip arazide bulunmaktadır. Ancak toprak tabaksının kalın olduğu alanlarda da gömüler yapılmıştır. Bununla birlikte üstte toprak tabakası, altta tüf tabakası içine üst üste alta alta yapılmış mezarlar da bulunmaktadır. Söz konusu mezar grupları içinde pişmiş toprak lahit ve urne mezarlar Arkaik döneme tarihlenirken, diğer mezar grupları genellikle İ.Ö. geç 5. yüzyıldan İ.Ö. 2. yüzyıla kadar tarihlenmişlerdir.

Urne Mezarlar

İDÇ Liman İşletmeleri arazisinde ortaya çıkarılan mezarların küçük bir bölümünü urneler oluşturmaktadır. İkisi amphora (UM 2 ve UM 4), ikisi stamnos (UM 1 ve UM 3)

[718] İren 2008b, 623.
[719] İren 2008b, 623, Fig. 34 (M10 no.lu mezar).

kaplarından oluşan toplam dört urne mezar tespit edilmiştir[720]. Urneler toprağa dik yerleştirilmiş ve ağız bölümleri bir taş plaka ile kapatılmıştır. Zaman içinde kırılan urnelerde kapak taşları kapların içine çökmüştür. Kapların içinde kemik dışında tarihlemeye yardımcı olacak herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Ancak urne kaplarından amphoralar, Aytemiz Fabrikası'nda açığa çıkarılan amphora urnelerden Aiolis Orientalizan Stilde bezenmiş örneklerin benzerleridir. Bu nedenle bu amphoralar da İ.Ö. 7.-6. yüzyıla tarihlenmişlerdir[721].

Resim 118. Urne mezarlar (Küçükgüney-Altun 2009, Res. 4A, d-g).

Pişmiş Toprak Lahit Mezar[722]

İDÇ arazisinde 2010 yılı kazılarında üzeri üç adet kireç taşı plaka ile kapatılmış bir pişmiş toprak lahit ortaya çıkarılmıştır. Lahit toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Üzerine yerleştirilen taş plakalar nedeniyle lahdin yan pervazları kırılarak içinde çökmüştür. Arazi fotoğraflarından dikdörtgen formlu olduğu anlaşılan lahit, 2000 yılında Aytemiz Fabrikası arazisinde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahit mezar ile form açısından benzer görünmektedir. Lahit içinde bir erkek bireye ait iskelet kalıntılarıyla birlikte parçalar halinde iki demir strigilis ve kepçe benzeri demir bir obje ele geçmiştir.

Resim 119. Pişmiş toprak lahit mezar (İDÇ Kazı Arşivi).

[720] Küçükgüney-Altun 2009, 58, Res. 4A-e (UM 2), Res.4A-g (UM 4), Res. 4A-d (UM 1), Res. 4A-f (UM 3).
[721] Küçükgüney-Altun 2009, 58.
[722] İDÇ Nekropolisi hakkında verilen bilgilerin büyük bölümü İDÇ Nekropolisi'ni doktora çalışması olarak hazırlayan ve aynı zamanda İDÇ kazılarını gerçekleştiren ekip içinde yer alan Aytekin Üney ile yapılan ikili görüşmeler sonucunda hazırlanmıştır. Bu konuda bilgi, belge ve resimlerini benimle paylaşan Aytekin Üney'e teşekkürü bir borç bilirim.

Habaş Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Aliaga İlçesi, Bozköy, Biçerova Mevkii'nde Habaş'a ait arazide bulunan mezarlar, bugün bataklık bir arazi içinde yer alır. Alanda 2009 yılında başlayan sondaj çalışmaları, 2010 yılında kurtarma kazılarına dönüştürülmüş ve 2011 yılında kazılara devam etmiştir. Ancak bu çalışmalara yönelik sınırlı bir yayın söz konusudur ve bu yayın ve bildirilerde mezarlardan genel hatlarıyla söz edilmiştir[723]. Bu nedenle mezarları dönemsel olarak ayrı ayrı değerlendirmek mümkün olamamıştır.

Buna rağmen eldeki verilere göre mezarlar, Kyme'ye bağlandığı öne sürülen ve açığa çıkarıldığı kadarıyla 97 m. uzunluğunda ve ortalama 8 m. genişliğinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu uzanan taş döşeli yolun iki yanında yer almaktadır[724]. Kazı çalışmalarını gerçekleştiren Korkmaz ve Gürman tarafından Kyme Doğu Nekropolisi olarak isimlendirilen alanda, iki Klazomenai tipi pişmiş toprak lahit, yirmi iki kireç taşı lahit mezar, sekiz urne, on altı basit toprak mezar, otuz üç taş plaka kaplı toprağa gömü mezar ve beş çatı kiremidi çatkılı basit gömü mezardan oluşan toplam doksan yedi mezar belirlenmiştir[725].

Korkmaz ve Gürman'ın sınıflandırdığı mezarlar grupları arasında "kireç taşı lahit mezar" olarak isimlendirdiği mezarlar literatürde "monolitik taş lahitler, "çatı kiremidi çatkılı basit gömü mezarlar" ise çatı kiremidi mezarlar olarak geçmektedir. Bunların dışında "taş plaka kaplı toprağa gömü mezarlar", Kyme Güney nekropolis alanlarında sıklıkla karşılaşılan bir mezar türüdür. Bunlar İDÇ ve Batıçim nekropolisi yayınlarında *"kireçtaşı plaka kaplı mezarlar",* Aliağa Gümrük Müdürlüğü kazılarına ait yayında ise *"basit sanduka mezar"* olarak geçmektedir[726].

Nekropolis alanı İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.S. 4. yüzyıla kadar uzanan geniş bir zaman tarihlenmiştir[727]. Ancak mezar türlerine yönelik ayrıntılı bilgiler sunulmadığı gibi hangi mezar türlerinin hangi döneme ait olduğu, nekropolisin kesintisiz bir kullanıma sahip olup olmadığı da belirtilmemiştir. Buna rağmen Kyme Güney nekropolis alanlarında yapılan diğer kazılara bakıldığında İDÇ ve Aytemiz arazilerinde açığa çıkarılan monolitik taş lahitler Klasik

[723] Söz konusu arazide açığa çıkarılan mezarlar 2011 yılında Bodrum'da gerçekleştirilen 20. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyum'unda sunulmuş ve 2012 yılında yayınlanmıştır. Ayrıca 2011 yılında İzmir, Aliağa'da 23 Eylül 2011 yılında gerçekleştirilen "*Aiolis Kyme'si: Şehir ve Yayılım Alanı*" adlı toplantıda "Habaş Kazıları" adlı bildiride mezarlardan söz edilmiş, yine 2011 yılında İzmir Urla'da gerçekleştirilmiş "*Antik Çağ'da Doğu Akdeniz'de Zeytin Yağı & Şarap Üretimi*" adlı Uluslararası Sempozyumda "*Aliağa'da Gerçekleştirilen Kazılarda Bulunan Bir İşlik Alanı"* başlıklı sunumda mezarlara kısmen değinilmiştir. Ancak bu iki bildiri henüz yayınlanmamıştır. Çalışmanın bu bölümünde söz edilen Habaş mezarları büyük oranda 20. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu'nda sunulan bildiriden hazırlanmıştır.

[724] Korkmaz-Gürman 2012, 73, Harita 2.

[725] Korkmaz-Gürman 2012, 74. Res. 2.

[726] Aliağa Gümrük Müdürlüğü kazısı için bkz. Ünlü-Özsaygı 2007, 13–24; İDÇ için bkz. Küçükgüney-Altun 2009, 53-74; Çırak-Kaya 2011, 218.

[727] Korkmaz-Gürman 2012, 75.

döneme, Aliağa Gümrük Müdürlüğü arazisinde geç Klasik-erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Taş plaka kaplı toprağa gömü mezarlar, kireçtaşı plaka kaplı mezarlar ve basit sanduka mezarlar gibi farklı isimler altında değerlendirilen mezarlar ise Klasik ve Hellenistik dönemde, çatı kiremidi mezarlar genellikle Hellenistik dönemde kullanılmış mezarlardır. Tezin ilerleyen bölümlerinde dönemsel olarak bu mezar türleri üzerinde durulmuştur.

Habaş mezarlarında inhumasyon tarzındaki gömülerde genelde doğu-batı doğrultulu bir yönlendirme söz konusudur. Ancak taş lahit mezarlarda iskeletler çok kötü durumda olduğu için bireylerin yatış pozisyonları saptanamamıştır. Mezarlara genellikle tekli gömüler yapılmış ve bireyler sırt üstü yatırılmıştır. Sadece bir mezarda (5 no.lu taş plaka kaplı toprağa gömü mezar) yan çevrilmiş iki birey yer almaktadır[728]. Kremasyon mezarlar konusunda ise net bir bilgi bulunmamaktadır. Yayında sekiz urne mezarın belirlendiği belirtilmiş ise de urnelerin içeriği konusunda bilgi verilmemiştir. Zira Kyme nekropolis kazılarında inhumasyon tarzındaki bebek gömüleri içeren kaplar için de urne terimi kullanılmıştır. Dolayısıyla burada kast edilenin urnelerin gerçekten kremasyon kemikleri içeren urneler mi olduğu yoksa bebek gömülerinin yer aldığı kaplar mı olduğu belli değildir.

Mezarlar dışında buluntular konusunda hangi mezarlardan ne tür buluntuların ele geçtiği belirtilmezken, çocuk mezarlarında genellikle hayvan ve insan figürinlerinin yer aldığı belirtilmiştir. Bunların dışında genel olarak buluntular, altın kolyeye ait boncuklar, altın diadem, bronz sikkeler, spatula, kaşık şeklinde bronz küçük aletler, pişmiş toprak insan ve hayvan figürinleri ile pişmiş toprak kaplardan oluşur[729]. Yayında verilen pişmiş toprak kaplara ait resimlerde Arkaik döneme ait bir tek kulplu fincan, Klasik döneme ait bir pyksis ile iki bodur lekythos ve Roma dönemine ait bir unguentarium görülmektedir.

Resim 120. Habaş Nekropolisi mezar türleri ve mezar buluntularından örnekler (Korkmaz-Gürman 2012, Res. 2, 4).

[728] Korkmaz-Gürman 2012, 74.
[729] Korkmaz-Gürman 2012, 75, Res. 3-4.

Dört Yıldız Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Dört Yıldız fabrikasına ait arazide 2007–2008 yıllarında İtalyan kazı ekibi tarafından kazılar yapılmıştır. İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.S. 7. yüzyıla kadar kullanım gördüğü iddia edilen nekropoliste açığa çıkarılan mezarların türleri belirtilmiş, ancak hangi mezar türlerinin hangi dönemde ortaya çıktığı ya da ne kadar süreyle kullanıldığı hakkında bilgi verilmemiştir. Bu nedenle yayınlarda ve bildirierde sunulduğu kadarıyla Dört Yıldız Nekropolisi'nde belirlenen mezar gruplarının adları ve genel olarak buluntuların neler olduğundan söz edilecektir.

Dört Yıldız arazisinde yapılan kazı çalışmasında kremasyon, basit toprak mezar, taş lahit, çatı kiremidi, bebek ve çocuk gömüleri için kullanılan gömü kapları ile bir toplu mezar ve bir podyumlu mezardan oluşan toplam yirmi altı mezar açığa çıkarılmıştır[730]. Mezarların büyük bölümünde altın, bronz, gümüş, pişmiş toprak ve cam kaplar, sikkeler ve farklı buluntu kontestlerinin ele geçtiği belirtilmiştir[731].

İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.S. 7. yüzyıla kadar kullanılan bu alanda farklı dönemlere ait mezarlar, Kyme'yi Smyrna'ya baladığı düşünülen taş döşeli, altı metre genişliğinde ve açığa çıkarıldığı kadarıyla doksan metre uzunluğundaki antik yolun iki yanında yer almaktadır[732]. Bu yol olasılıkla Habaş arazisinde açığa çıkarılan yolun bir bölümü olmalıdır. Dört Yıldız Nekropolisi mezarlarında on beş bireyin yer aldığı toplu mezar dışında genellikle tekli gömüler bulunmaktadır. Bir birey hoker tarzında, diğerleri sırt üstü, yani sırt üstü pozisyonda yatırılmıştır[733].

Resim 121. Dört Yıldız Nekropolisi ve buluntularından örnekler (La Marca 2010, Res. 10-12).

[730] La Marca 2010, 405, Res.10.
[731] La Marca 2010, 405, Res. 13.
[732] La Marca 2010, 405.
[733] La Marca 2010, 406.

Batıçim Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Kazısı 2010 yılında başlayan bir diğer nekropolis alanıdır. Habaş arazisinde belirlenen mezarlar gibi Batıçim mezarlarına yönelik de henüz yayın yapılmamıştır. Bilgiler Habaş ve Dört Yıldız Nekropolislerinde olduğu gibi yukarıda belirtilen toplantıda yapılan sunumdan alınan notlar sonucunda hazırlanmıştır.

Mezar tipleri diğer nekropolis alanlarında tespit edilen mezarlara benzer olup, taş lahit, basit sanduka, taş sanduka, amphora, çatı kiremidi, urne ve basit toprak mezarlar açığa çıkarılmıştır. Bu nekropolis alanında amphoralardan oluşan urne mezarlar Arkaik döneme aittir. Urnelerin etrafı taşlarla çevrilmiştir. Urneler dışında Arkaik dönem tarihlenen bir başka mezar tipi basit toprak mezarlardır.

Batıçim Arkaik mezarlarını diğerlerinden ayrı kılan yönü bazı mezarların apsisli bir yapı içinde bir arada yer almalarıdır. Bu yapı içinde basit sanduka, urne ve basit toprak mezarlar bir arada ortaya çıkarılmıştır.

Ege Gübre Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Ege Gübre Fabrikası'na ait arazi içinde yürütülen çalışmalarda bir pithos, bir basit toprak ve iki urne den oluşan küçük bir mezar grubu açığa çıkarılmıştır. Urnelerden birinde urne kabı olarak bir dinos kullanılmıştır. Söz konusu iki urne, İ.Ö. 7. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir.

Yukarıda çıkarıldıkları alanların adı altında sunulan Kyme kenti Güney Nekropolis alanlarında sayıları çok fazla olmamakla birlikte Arkaik dönem mezarları tespit edilmiştir. Her ne kadar farklı alanlarda da olsa tümünde tespit edilen ortak mezar tipi urnelerdir. Bunun dışında Aytemiz, İDÇ ve Habaş arazilerinde pişmiş toprak lahit diğer ortak mezar tipidir. Buna karşın Batıçim arazisinde şimdiye kadar pişmiş toprak lahit mezara rastlanmamıştır. Batıçim ve Ege Gübre'de diğerlerinden farklı olarak Arkaik döneme ait olduğu ileri sürülen basit toprak mezarlar bulunmaktadır.

Söz konusu alanlardan Ege Gübre, Aytemiz ve İDÇ arazileri birbirine yakın alanlar olup, aynı nekropolisin bölümleri olma ihtimali oldukça yüksektir. Habaş ve Dört Yıldız arazileri ise kentin güneydoğusunda, diğer alanların ise doğusunda bulunmaktadır. Ancak Habaş ve Dört Yıldız arazilerinde açığa çıkarılan mezarlar, nekropolis içinden geçen antik yolun iki yanında yer almaktadır. Antik dönemde nekropolis alanlarının kent surları dışında ve kente ulaşan yolların yakınında bulunmaları Kyme Güney Nekropolisi'nin temelde bu yolun iki yanında olduğunu ve daha sonraki dönemlerde diğer alanları da içine alacak şekilde genişlemiş olabileceğini akla getirmektedir.

LARİSA

Larisa nekropolisi, yerleşimin bulunduğu tepenin eteklerinde, Arkaik Akropolisin kuzeydoğu köşesindeki kulenin yaklaşık 150 m. uzağında, Arkaik Kale Caddesinin kıvrımında başlamaktadır. Yaklaşık 100 kadar mezar 700 m. uzunluğunda ve 100–150 m. genişliğindeki bir alanda bulunur[734]. Mezarlar alanda gruplar halinde ya da tek başlarına bulunmaktadır. Bunun yanında gömü alanı dışında da mezarlara rastlanmıştır.

Larisa mezarları mimari özelliklerine göre dörde ayrılmıştır. Bunlar daire formlu tümülüs, iç içe geçmiş daire formlu tümülüsler, dikdörtgen formlu mezar yapıları ve odalara ayrılmış dikdörtgen mezar yapıları şeklindedir. Her ne kadar mezar türleri dörde ayrılmış olsa da mezarların çoğu daire formlu tümülüslerden oluşur.

Daire formlu tümülüslerin çapları genelde 3.30 m. ile 11 m. arasında değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında 3 no.lu mezarda olduğu gibi çapı en az 14 m. olan ender örnekler de tespit edilmiştir[735]. Üst yapılarına ilişkin herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Bu nedenle yükseklikleri belirlenememiştir. Mezarların tespit edilen taş duvarlarında iki farklı işçilik gözlenmiştir. Birinde özenli işlenmiş taşların daire şeklinde örüldüğü gözlenirken, diğerinde 0.30 m. ile 1 m. arasında değişen ve işlenmemiş taşlardan yapılmıştır[736].

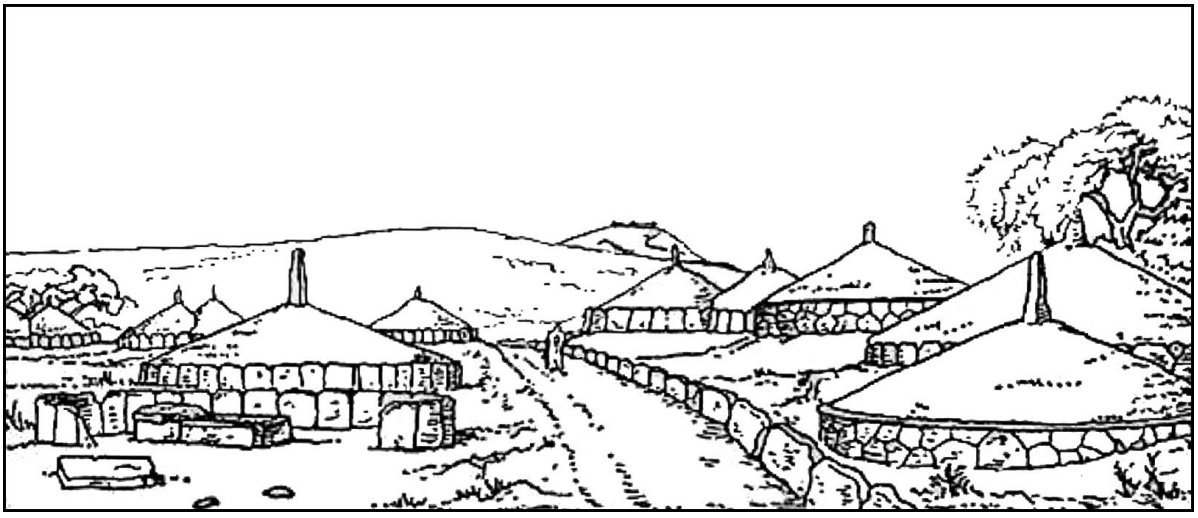

Resim 122. Larisa mezarların rekonstrüksiyonu (Kurtz-Boardman 1971, Fig. 32).

İç içe geçmiş daire formlu tümülüsler için Mayer-Plath, daha eski olan ve olasılıkla çökmüş olan tümülüsün yeni yapılan ekleme ile daire formlu çevre duvarı diğeri ile kesişecek şekilde dışa taşınmış ve bu işlem sırasında eski tümülüsün taşları kullanıldığına değinerek, bu tarz bir uygulamanın akraba ilişkisi ile açıklanabileceğini belirtir[737].

[734] Mayer-Plath 1940, 109.
[735] Mayer-Plath 1940, 110.
[736] Mayer-Plath 1940, 109.
[737] Mayer-Plath 1940, 112. 37 no.lu mezar tarz genişlemenin tespit edildiği mezardır.

Resim 123. İç içe geçmiş tümülüs mezarların rekonstrüksiyonu (Mayer-Plath 1940, Abb. 20).

Nekropolisteki dikdörtgen mezar yapıları sayıca az olmakla beraber bunlar hakkında tanımlayıcı bir bilgi sunulmamıştır. Sadece 41 no.lu mezarın aşırı derecede tahrip edilmiş ve genişletilmiş bir dikdörtgen mezar olduğu belirtilmiştir[738].

Larisa Nekropolisi'ndeki bu mezar yapıları içinde gömülerde farklı uygulamalar dikkat çeker. Bazı örneklerde toprağa açılan çukura yerleştirilen bireyin üzeri kireç taşı plakalarla kapatılmıştır. Bazı örneklerde ise daha önce hazırlanmış taş plaka üzerine yatırılan bireyin üzeri kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla örtülmüş, açıkta kalan uçları yine kiremitlerle kapatılmıştır[739].

Nekropolis alanında kremasyon yapıldığına yönelik bir bulguya rastlanmıştır. Az sayıda tespit edilen karbon ve kemik parçaları, kapların içine bırakılmış kurban parçaları olarak değerlendirilmiş ve kemiklerin insan kemiği olmadığı belirtilmiştir[740].

Mezarların işaretlenmesine yönelik, muhtemelen koni şeklindeki üst yapının üzerine stellerin yerleştirildiği şeklindedir[741]. Ancak kesin bulgulardan söz edilmemiştir.

Kurtz ve Boardman, Larisa mezarları için Sardes'teki Lydia tümülüsleri ile yakın ilişkileri olduğunu, sanduka mezarların tümülüslerle örtüldüğünü ve yine sandukaların dikdörtgen bir yapıyla çevrelendiğinden söz ederler[742].

Larisa Nekropolisi'nde gerek tümülüsler, gerekse dikdörtgen planı mezarlarda ele geçen az sayıdaki seramiklerden hareketle mezarlar İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmiştir[743].

[738] Mayer-Plath 1940, 111.
[739] 55 no.lu mezar yerinde, kiremitlerle örtülmüş bir mezar tespit edilmiştir. Bkz. Mayer-Plath 1940, 111.
[740] Mayer-Plath 1940, 112.
[741] Mayer-Plath 1940, 112.
[742] Kurtz-Boardman 1971, 177.
[743] Mayer-Plath 1940, 112.

LESBOS

Lesbos Adası nekropolislerine yönelik yapılan yayınlardan adanın Methymna, Antissa, Mytilene, Pyrrha ve Eresos kentlerinde mezarlara belirlenmiş, bunlardan Methymna yerleşiminde Arkaik dönemden Hellenistik döneme hatta Roma dönemine kadar kullanılmış nekropolislere rastlanmıştır. Diğer yerleşimlerde çok net bir ayrım yapılmamakla birlikte Arkaik ve Klasik mezarların varlığından söz edilmektedir. Bu nedenle dönemsel ayrımın kesin olarak yapılamadığı ada yerleşimlerinde Arkaik ve Klasik dönem mezarları bir arada değerlendirilecektir.

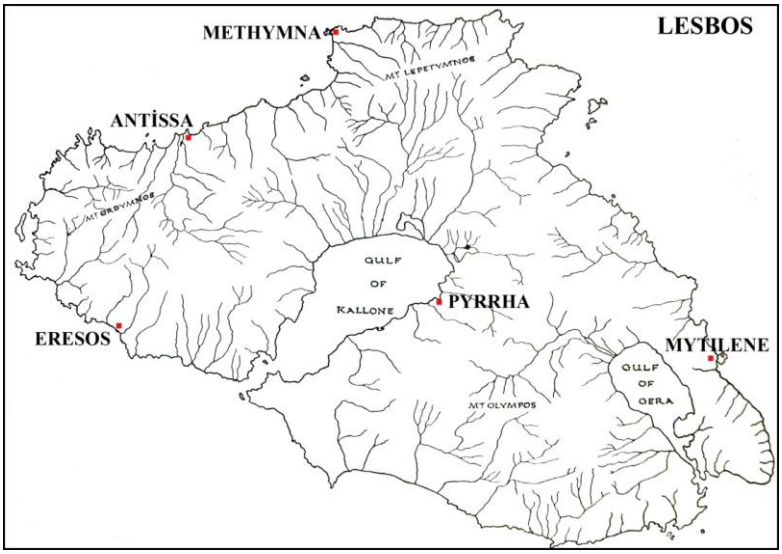

Resim 124. Lesbos haritası (Lamb 1936, Fig. 1).

Yukarıda isimleri belirtilen Lesbos Adası yerleşimlerinde genel olarak pişmiş toprak ve taş lahitler, urneler, kap içine yapılmış gömüler, pithoslar, sandukalar ve bir oda mezardan oluşan mezarlar tespit edilmiştir. Mezar sayıları ve türleri yerleşimlere göre değişkenlik göstermektedir.

Spencer, Methymna'da mezarların yaklaşık 2 km^2'lik bir alanda gruplar halinde ve tekli olarak ortaya çıkarıldığını, bunların büyük çoğunluğunun lahit içine yapılmış inhumasyonlardan oluştuğunu, İ.Ö. 530 dolaylarına tarihlenen bir oda mezar ile erken Arkaik döneme ait büyük kapların içine yapılmış gömülerin ve urnelerin diğer mezar türlerini oluşturduğunu belirtir[744].

Buchholz'un Methymna adlı eserinde ise kentin mezarları, mezarların yerleri ve nekropolis içinden geçen yollar hakkında daha detaylı veriler sunmuştur. Methymna'da belirlenen nekropolis alanları yerleşimin güneyinde yer alır. Bu alanda 1890'lı yıllardan itibaren yüzey araştırmaları, kısa süreli kazılar ve inşa faaliyetlerinde tekli ve gruplar halinde Arkaik dönemden Hellenistik döneme kadar mezarların varlığı saptanmıştır. Ayrıca kente

[744] Spencer 1995, 287.

ulaşan yollar belirlenmiş ve mezarların bu yolların iki tarafında konumladığı belirtilmiştir[745]. Koldewey 1800'lü yılların sonlarında yaptığı araştırmada kentin güneyinde bugünkü Petra adlı yerleşime ulaşan ve ova içinden geçen bir yol güzergahı üzerinde taş lahit mezarların varlığından söz etmektedir[746]. Buchholz'un nekropolis caddesi olarak isimlendirdiği bu yolda, D. Evangelidis'in 1926 yılı kazı çalışmalarında Koldewey'in anlatımlarını teyit eder mezarlara rastlamıştır[747].

Kentin Arkaik dönem nekropolisi ise 1925 yılında tarlasında kazı yapan bir köylünün ortaya çıkardığı pişmiş toprak bir lahit ile belirlenmiştir[748]. Keramidario'da bulunan lahdin kazı alanında 1926 yılında Evangelidis çalışmalar yapmış ve İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlediği pişmiş toprak lahit parçalarıyla birlikte yine İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen bir Arkaik mühür bulmuştur[749].

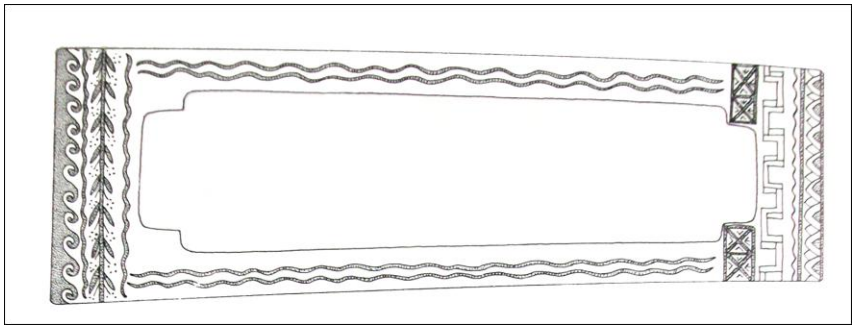

Resim 125. Pişmiş toprak lahit mezar (Buchholz 1975, Abb. 15).

Buchholz, Keramidario nekropolisinin geç evrelerine ait mezarların bilenmediğini, nekropolisin de İ.Ö. 7. yüzyıl ya da daha erkene ait olması gerektiğini belirtir[750]. Ayrıca Keramidario yakınlarında antik bir yolun varlığına dair izlere henüz rastlamamış olmasına rağmen reddedilmediğine de değinir[751].

Antissa kentinde Lamb'in 1931 ve 1932 yıllarında gerçekleştirdiği kazılarda akropolisin güney ve güneydoğusunda yaklaşık kırk mezar ortaya çıkarılmıştır[752]. Bunların on ikisini bezemesiz pişmiş toprak lahitler, geri kalanını taş lahitler, sanduka, pithos ve gömü kapları oluşturur. Söz konusu mezarlar akropolisin güneydoğusundaki tepelerde, mezarların kireçtaşı kayaların arasına açılan çukurlarda yer aldığı tespit edilmiştir[753]. Bu alanda açığa çıkarılan iki pişmiş toprak lahit mezardan biri bir çocuğa ait olup, içinden Klasik döneme ait

[745] Buchholz 1975, 59.
[746] Koldewey 1890, 17; Buchholz 1975, 58.
[747] Buchholz 1975, 58.
[748] Buchholz 1975, 60, 64–64, Kat No. A 42 a, Abb.15.
[749] Buchholz 1975, 60, 64, Kat. No A 42 b.
[750] Buchholz 1975, 60.
[751] Buchholz 1975, 60.
[752] Lamb 1931, 174-177; Lamb 1932, 63-66; Cook 1981, 164.
[753] Lamb 1931, 175.

buluntular ele geçmiştir. Bu mezar tezin Klasik dönem bölümünde ele alınmıştır. 1932 yılı çalışmalarında ise açığa çıkarılan lahitlerden biri taş, geri kalanları ise pişmiş topraktır[754]. Lahitlerin büyük bölümü Klazomenai tipinde olup üzerini örten kapakların tümü tahrip olmuştur. Profil veren az sayıdaki örnekten kapakların orta bölümü üçgen şeklinde veya üst kısmı düz, yana doğru açılan üçgen profilli oldukları anlaşılmıştır[755]. Antissa'da tespit edilen pişmiş toprak lahit mezarlar İ.Ö. 6. yüzyıldan İ.Ö. 4. yüzyıla kadar kullanılmışlardır[756].

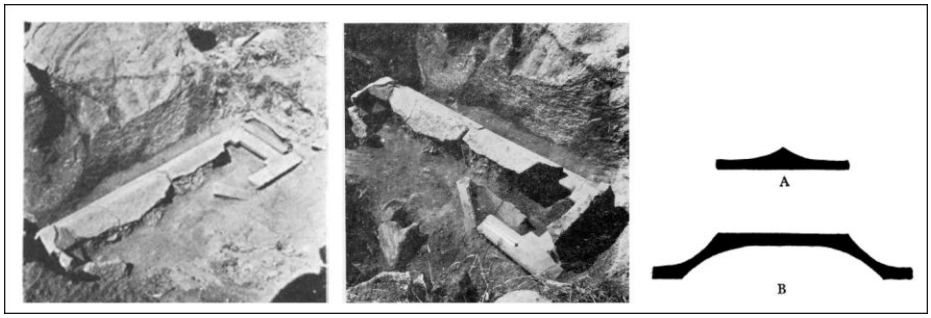

Resim 126. Pişmiş toprak lahit ve lahit kapaklarının kesit çizimleri (Lamb 1932, Fig. 14, 16; Cook 1981, Pl. 108.3).

Pişmiş toprak lahitlerde mezar buluntuları genellikle lahit içine bırakılmıştır. Lahitlerde ele geçen buluntular arasında cam kaplar, geç Arkaik siyah figür bezemeli lekythoslar ile bodur lekythoslar, Korinth skyphosu ve figürinler ele geçmiştir[757]. Hem yetişkin hem de çocuk bireyler için kullanılan pişmiş toprak lahitlerde ele geçen buluntular, bu mezar grubunun Arkaik ve Klasik dönem boyunca kullanıldıklarını göstermiştir.

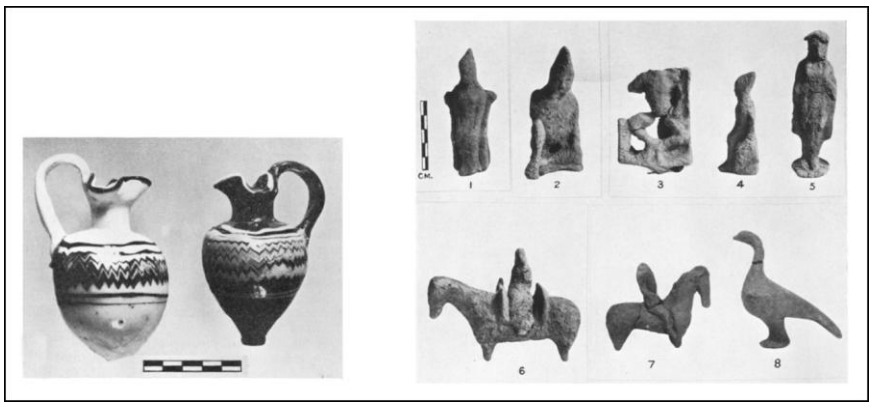

Resim 127. Pişmiş toprak lahit mezar buluntularından örnekler (Lamb 1932, Fig. 13, 2-3; Pl. 25, 1-8).

Antissa'da tespit edilen bir diğer mezar türü, çoğunluğu amphora ve pithoslardan oluşan gömü kaplarıdır. Bu mezarlardan bir amphora ve iki pithosun oluşturduğu bir grup toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Amphoranın içinden kırık bir kap, yonca ağızlı

[754] Lamb 1932, 65, Fig. 14.
[755] Lahit kapaklarına ait kesit çizimleri için bkz. Lamb 1932, 66, Fig. 16; Cook 1981, 164.
[756] Lamb 1932, 65; Cook 1981, 164.
[757] Mezarlardan ele geçen lekythosların bir bölümü İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmişlerdir. Bkz. Lamb 1932, 66, cam kaplar için bkz. Fig.13 no. 2-3; Figürinler için bkz. Pl. 25, no. 1-8.

bir emzikli kap ve bir minyatür amphora ele geçmiştir[758]. Pithosların birinde bir kap ile oldukça aşınmış iki bronz fibula yer alırken, diğerinde karbonlaşmış odun ve kemik parçalarına rastlanmıştır. Bu pithos, Pitane nekropolisinde açığa çıkarılan ve içinde kremasyona ait kalıntıların yer aldığı örneklerin benzeri olmalıdır. Söz konusu pithosun altında bir kantharos ve yakınlarında bir bukhero phiale ele geçmiştir[759]. 1932 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılan gömü kaplarının tümünü amphoralar oluşturur. Bunların büyük çoğunluğunda kemik dahil hiçbir buluntu ele geçmemiştir[760].

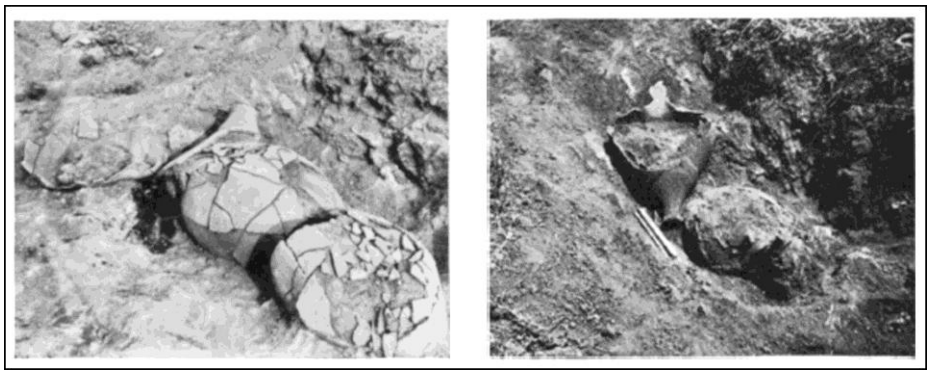

Resim 128. Pithos ve amphora mezarlar (Lamb 1931, Pl. 27, no. 5; Lamb 1932, Fig.15).

Gömü kaplarından oluşan mezar grupları genel olarak İ.Ö. erken 6. yüzyılda kullanılmışlardır[761]. Yunan anakarası ve Doğu Yunan nekropolislerinde tespit edilen diğer gömü kapları gibi bebek ve çocuk gömüleri için kullanılmış olmalıdırlar. Yine diğer nekropolislerle paralel olarak buluntular, hem kabın içine hem de dışına bırakılmışlardır. Biberon ve emzikli kaplar bu tarz gömülerde sıklıkla karşılaşılan mezar hediyeleridir.

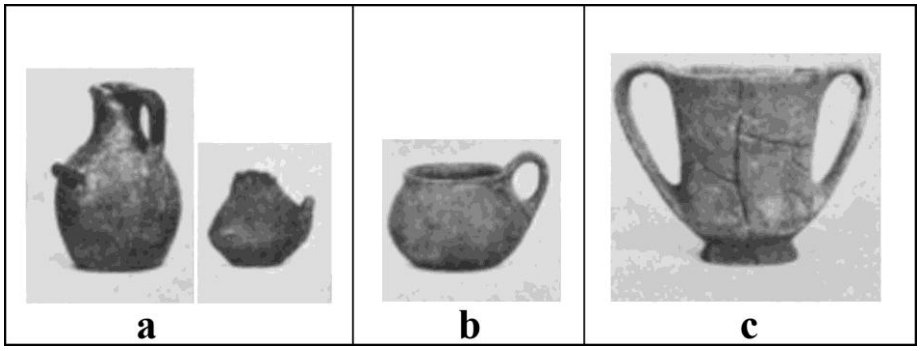

Resim 129. Amphora ve pithos mezar buluntuları. a) Amphora mezar hediyeleri, b) Pithos mezar içinden ele geçen kap, c) diğer pithos altından ele geçen kantharos (Lamb 1931, Fig. 5, no. 2,3,5,8).

[758] Mezar buluntuları için bkz. Lamb 1931, Fig. 5, no. 2, 5.
[759] Lamb 1931, 174, Fig. 5, no. 3 (kantharos).
[760] Lamb 1932, 66, Fig.15
[761] Spancer 1995, 287.

Taş sanduka mezarlar Antissa'da tespit edilen bir diğer mezar türüdür. Açığa çıkarılan sandukalardan ikisi kuzey-güney, biri doğu-batı doğrultuludur[762]. Kuzey-güney doğrultulu sandukaların tabanı taş döşeli olup, iki duvarı korunmuştur. Doğu-batı doğrultulu diğer sandukanın tabanı çakıl taşlarından oluşturulmuştur. Klasik dönem buluntuları içeren bu mezarın üzeri üç plaka taş ile kapatılmıştır[763].

Adanın diğer yerleşimlerinden Mytilene, Pyrrha ve Eresos'da çok az sayıda Arkaik mezar tespit edilmiştir. Mytilene'de açığa çıkarılan Arkaik mezarlardan biri güneyde yer alan modern limanın arkasında kayaya oyulmuş kutu şeklinde bir mezardır. İçinde İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait gri bir amphoraya ait parçalar ele geçmiştir[764]. Diğer mezar ise modern Mytilene yerleşimin merkezinde Geometrik bir mezar ile birlikte ortaya çıkarılmıştır. Biri mezar dışında tespit edilen iki gri amphora, mezar ile ilişkilendirilmiştir. Mezar dışından ele geçen gri amphoranın dibi delinmiş olup, bunun mezar işareti olarak kullanıldığı öne sürülmüştür[765]. Kurtz-Boardman, mezar işareti olarak kullanılan kaplarda delinmiş diplerin mezara yapılan libasyon işlemi veya yağmur sularının drenajı için yapılmış olabileceğini belirtir[766]. Benzer bir uygulamaya Klazomenai Monastirakia nekropolisinde rastlanmıştır. Oikonomos, dibi delinmiş amphoraların libasyon amaçlı kullanıldıklarını, amphoraya bırakılan sıvının delik yardımıyla mezar içine aktığını belirtmektedir[767].

Mytilene'de bu mezarın etrafından ele geçen ve mezar ile ilişkilendirilen gri seramik parçaları arasındaki bir kantharos İ.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlenmiştir. Bu iki mezar dışında Mytilene'de Arkaik döneme tarihlenen lahit mezara rastlanmamıştır[768].

Pyrrha ve Eresos'da Arkaik döneme tarihlenen birer pithos mezar ortaya çıkarılmıştır. Pyrrha'daki pithos, Protogeometrik döneme tarihlenen ve bir bebek gömüsü için kullanılan bir hydria mezarın yanında tespit edilmiştir. Pithosun içinden bukhero kaplar ile birlikte bir demir tarak parçası ve büyük bronz bir fibula ele geçmiştir[769]. Eresos'ta açığa çıkarılan pithos mezarda ise orientalizan stilde bezenmiş bir kap bulunmuştur. Bu mezar Eresos akropolisinin yaklaşık 150 m. kadar kuzeybatısında ve yüzeyden 2 m. derinlikte tespit edilmiştir. Bununla birlikte dört ayrı noktada lahit mezarlara ait parçalar bulunmuştur. Ancak bunların dönemi hakkında bilgi verilmemiştir. Eresos'a benzer şekilde Pyrrha'da da lahit parçaları ele geçmiştir[770].

[762] Lamb 1931, 174-176.
[763] Lamb 1931, 176.
[764] Spencer 1995, 295.
[765] Spencer 1995, 295.
[766] Kurtz-Boardman 1971, 58.
[767] Tzannes 2004, 107.
[768] Spencer 1995, 295.
[769] Spencer 1995, 296.
[770] Spencer 1995, 296.

AİOLİS BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Yukarıda ele alınan Aiolis Bölgesi yerleşimlerinin nekropolis kentle ilişkileri değerlendirildiğide yerleşimin yer aldığı arazi yapısına göre nekropolislerin konumu ve yayılım alanları değişimler göstermektedir. Bunara göre Pitane'de iki yanı denizle sınırlı olan berzahın coğrafik konumu, nekropolisin kuzeydeki ovaya doğru genişlemesini zorunlu kılmıştır. Yine yarım ada üzerinde bulunan Gryneion'da mezarlar modern yolun batısındaki sahil şeridi ile yolun doğusunda konumlanmış ve güneye doğru genişlemiştir. Aigai'da yerleşimin kuzey eteklerindeki eğimli bir arazide yer alır. Kyme'de yerleşimin güneyinde sert tüflü yapıya sahip arazinin yedi farklı alanında mezarlar belirlenmiştir. Bunların bir bölümü kısmen açığa çıkarılmış ve nekropolis içinden geçen yolun kenarında yer almaktadır. Konum itibariyle bir birine yakın olan bu gömü alanları olasılıkla tek bir nekropolisin parçaları olmalıdır. Zira arazinin sert yapısı alanda tek tabakadan oluşan gömülerin yapılmasına neden olmuş, bu da nekropoliste enlemesine bir genişlemeyi zorunlu kılmıştır. Larisa'da ise mezarlar Akropolisin kuzeydoğusundaki eteklerde ve akropolise ulaşan antik yolun iki yanında bulunmaktadır. Görüldüğü gibi her ne kadar bölgede arazinin yapısı ve yarım ada üzerinde konumlanan yerleşim birimlerinde kaynaklı olarak nekropolislerin yayılım alanlarında değişimler gözlense de mezarların, yerleşimin dışında kente ulaşan yolların yakınlarında, sahil şeridi ve tarıma elverişsiz yamaçlarda yer aldıkları belirlenmiştir. Söz konusu merkezler hakkındaki sınırlı veriler mezarların toprağa yerleştirilmesine yönelik bilgiler sunmamaktadır. Bu nedenle bir değerlendirilme yapılamamıştır.

Aiolis Bölgesi yerleşimlerinde Geç Geometrik dönemden bilinen kremasyon mezarların Arkaik dönemde devam ettiği görülür. Birincil ve ikincil kremasyonlardan oluşan mezarlardan, Methymna ve Antissa örneklerinde pithos ve dinos kaplarının, Pitane ve Kyme'de ise özellikle Aiolis orientalizan stilde bezenmiş boyundan omuza kulplu amphoraların urne olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Söz konusu yerleşimlerde kremasyonların yanı sıra inhumasyon tarzında yapılmış gömülerde bulunmaktadır **(Tablo 8)**. Ancak sahil şeridi yerleşimlerinde Geometrik dönemin inhumasyon örnekleri bilinmediği için önceki dönemle bir karşılaştırma yapmak mümkün olamamıştır. Arkaik dönemin inhumasyon mezar türlerinin Larisa dışındaki diğer merkezlerde birebir olmasa dahi benzer oldukları gözlenmiştir. Bunlar bölge genelinde pithos, taş lahit, pişmiş toprak lahit, taş sanduka ve gömü kaplarından oluşur. Larisa'da ise tek veya birbirine geçmiş birden fazla tümülüsün oluşturduğu mezarlar dikkat çeker.

Belirlenen mezar gruplarında buluntular Troas örneklerinde olduğu gibi mezarlar türlerine göre göre farklı alanlara bırakılmıştır. Kremasyon mezarların ikincil örneklerinde urne kapları dışında buluntu ağza bırakılan kaplardır. Pithos ve amphora mezarlarda hediyeler ya içine ya da dışına bırakılmış, dışına bırakılan örnekler ağzın yakınlarına yerleştirilmiştir. Bunlardan biberon ve emzikli kaplara bebek mezarlarında rastlanmıştır. Lahit mezarlarda buluntular taş lahit örneklerinde lahit içinde yer almaktadır. Pişmiş toprak lahitlerde ise genellikle buluntu ele geçmemiştir. Buluntunun belirlendiği Antissa ve Pitane örneklerinde bunlar lahit içine bırakılmıştır.

Ölü gömme gelenekleri açısından bölge nekropolisleri incelendiğinde her ne kadar tüm yerleşimlerde aynı oranda görülmese de kremasyondan inhumasyona doğru bir değişim yaşandığı görülmüştür. Eldeki verilerden bölgede kremasyon mezarların İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından. İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanıldığı, İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından itibaren inhumasyon gömüler içeren yetişkin mezarların görülmeye başlandığı ve yüzyılın ortalarından sonra inhumasyonların hakim gömü şeklini aldığı söylenebilir. Gömü geleneklerinde yaşanan bu değişim, Troas yerleşimlerinden değişimin gözlenebildiği Assos ve Antandros nekropolisleriyle paralel bir çizgide ilerlediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle Kyme ve Pitane nekropolislerinde Aiolis Orientalizan tarzında bezenmiş amphora urneler İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kremasyon uygulamasının yapıldığını, yine Pitane'deki kremasyon mezarlardan İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında geleneğin hakim bir şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır. Kyme'de İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen pişmiş toprak lahit ve Pitane'de İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine ait yetişkin inhumasyonları içeren taş lahit mezarlar, İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından itibaren inhumasyon ve kremasyon gömülerin bir arada kullanıldıklarını, yine Pitane'de İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen pişmiş toprak lahitlerle inhumasyon gömülerin hem tür hem de sayı bakımından arttığı saptanmıştır.

Yukarıda ana hatlarıyla değerlendirilen Aiolis Bölgesi Arkaik dönem nekropolislerinden sahil şeridinde yer alan Pitane, Gryneion, Kyme nekropolisleri ve Methymna, Antissa, Prrha ve Eresos gibi Lesbos yerleşimlerinin mezar türleri bakımından benzerlikler gösterse de bazı merkezlerde organizasyon açısından farklılıklar bulunmaktadır. Pitane Nekropolisi'nde mezarların 10-15 m. çapında ve 1-2 m. yüksekliğinde tumba adı verilen tepelerin içine yapılmış olması sadece Pitane'de görülen bir özelliktir. Bu tumbaların her birinde ortalama 300 mezarın yer alması, bir aile mezarından ziyade kente bulunan farklı klanların varlığını düşündürmektedir. Larisa Nekropolisi'nde iç içe geçmiş tümülüs yapıları ve dikdörtgen şeklinde yapılmış mezar odalarıyla diğer kentlerden ayrılmaktadır.

Aiolis Bölgesi Arkaik dönem nekropolislerinde mezarların işaretlenmesine yönelik kesin verilerin bulunmamasına karşın Pitane Nekropolisi'nde bulunan kouros heykeli mezar işareti olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca tumbaların üzerine stel ya da heykel dikilerek işaretlenmiş olabileceği belirtilmiştir. Bunun duşunda pithos ve urne mezarların üzerine küçük bir tepecik oluşturacak şekilde toprak yığılmıştır. Larisa'da tümülüsleri üzerinde yer alan koni şeklindeki toprak yığını üzerine stellerin yerleştirilmiş olabileceği belirtilmiştir.

İONİA BÖLGESİ

Çalışmanın bu bölümünde İonia Bölgesi yerleşimleri arasında sistemli kazıları yapılan yerleşimler ile yüzey araştırmalarında belirlenen nekropolislerdeki veriler ve müzeler tarafından yapılan kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan nekropolisler ve mezarlar ele alınmıştır. Çalışmada İonia Bölgesi kentleri olarak bilinen Phokaia, Smyrna, Klazomenai Erythrai, Erythrai territoryası içinde bulunan Khalkis, Teos ve Teos territoryası içinde kalan Airai, Ephesos ve Miletos kentleri ile Samos ve Khios adaları değerlendirilmiştir. Nekropolis ve mezarlar kuzeyden güneye coğrafik olarak kent isimleri altında sunulmuştur.

PHOKAİA

Phokaia antik kentinde yürütülen çalışmalar sonucunda kentin farklı bölgelerinde Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemine ait mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Tespit edilen ilk mezarlık alanı İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 1997 yılında kentin kuzey bölümünde ortaya çıkarılan pişmiş toprak lahitlerdir[771]. Ancak bunlar hakkında yayın yapılmamıştır. Daha sonra 1989 yılında modern yerleşimin kuzeyinde Çifte Kayalar tepesinin batısında, Roma döneminde çöplük olarak kullanılan alanın altında Erken Hellenistik döneme ait mezarlar ortaya çıkarılmıştır[772]. Üçüncü nekropolisi ise modern yerleşimin güneyinde açığa çıkarılan Arkaik mezarlar ve sunak yapıları oluşturmaktadır[773].

Arkaik Dönem Güney Nekropolisi

Phokaia Güney Nekropolisi, modern Foça yerleşiminin güneyinde Atatürk Mahallesi, Sevgi Caddesi'nde 1989 yılında gerçekleştirilen kanalizasyon çalışmalarında Arkaik döneme ait iki sunak yapısının ortaya çıkarılması ve daha sonraki yıllarda çalışmaların bu alanda genişletilmesi sonrasında belirlenmiştir[774]. Söz konusu alanda iki sunak yapısı ile birlikte Arkaik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait otuz altı mezar açığa çıkarılmıştır[775].

Sunak Yapıları

Phokaia Güney Nekropolis alanında iki sunak yapısı saptanmıştır. 1989 yılında ortaya çıkarılan sunaklardan biri 6.09 X 5.08 m. diğeri 5.80 X 4.90 m. boyutlarında ve dikdörtgen planlıdır[776]. Her iki sunak yapısı da dikdörtgen şeklinde kesilmiş tüf taşı bloklardan yapılmıştır. Sunaklardan batıda yer alanı doğudakine oranla daha iyi korunmuştur. Ön kısmında iki basamak bulunan sunağın üst yapısının at nalı planı ve kalın duvarlara sahip

[771] Özyiğit 2003b, 105.
[772] Özyiğit 1991, 129.
[773] Özyiğit 2000, 38; Özyiğit-Erdoğan 2000, 14-16; Özyiğit 2001, 3-4; Özyiğit 2003b, 105-106.
[774] Özyiğit 2000, 38; Özyiğit-Erdoğan 2000, 14-16; Özyiğit 2001, 3-4; Özyiğit 2003a, 337; Özyiğit 2003b, 105-106.
[775] Özyiğit 2003a, 337.
[776] Özyiğit 2000, 38-39; Çizim 1-2, Res. 9; Özyiğit-Erdoğan 2000, 15, Fig. 10-13; Özyiğit 2001, 3-4, Çizim 2, Res. 2; Özyiğit 2003b, 105-106, Res. 10.

olduğu belirtilmiştir[777]. Her iki sunak yapısı da kuzeye yani antik Phokaia kentinin Güney Limanı'na bakmaktadır. Sunakların duvar yapıları ve taş işçilikleri, Phokaia Athena tapınağının podyum duvarı ve kentin Arkaik Dönem surlarının taş işçilikleriyle karşılaştırılmış ve aynı döneme (İ.Ö. 590-580) ait olmaları gerektiği belirtilmiştir. Her iki sunağın çevresinde yapılan kazılarda ele geçen seramiklerin İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına ait olmaları sunak yapıların İ.Ö. 6. yüzyılın başından daha geçe gitmeyeceği şeklinde değerlendirilmiştir[778]. Ayrıca doğuda yer alan sunağın yakınlarında açığa çıkarılmış olan taş lahit mezar içinden çevresinden ele geçen malzemeler yardımıyla İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmiştir. Özyiğit, mezarın sunaklardan sonra yapıldığını ve iki sunak için *terminus post quem* oluşturduğunu belirtmektedir.

Sunakların bulunduğu alanda daha sonra yapılan kazılarda sunakların doğu ve batısında mezarlar tespit edilmesine karşın sunakların ne içinde ne de üstünde hiçbir mezara rastlanmamıştır.

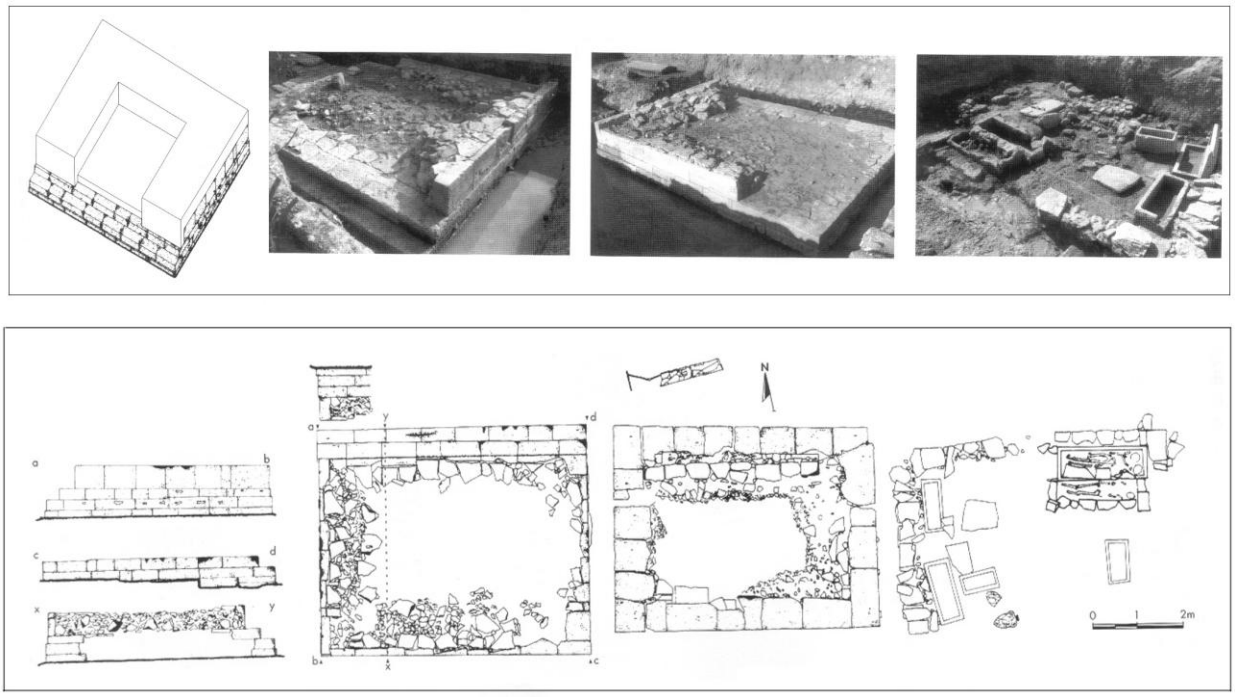

Resim 130. Sunaklar alanı (Özyiğit-Erdoğan 2000, Fig. 7, 9, 10, 13, 14).

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Sunak yapılarının ortaya çıkarıldığı alanda sunakların doğu ve batı bölümlerinde 1999 ve 2000 yıllarında gerçekleştirilen kazılarla etrafı duvarlarla çevrili mezarlar ortaya çıkarılmıştır[779]. Söz konusu bu alanda ortaya çıkarılan mezarların tümü Arkaik döneme ait

[777] Özyiğit-Erdoğan 2000, 15, Fig. 13.
[778] Özyiğit-Erdoğan 2000, 16; Özyiğit 2001, 4.
[779] Özyiğit 2001, 4.

olmayıp, alanda bir Hellenistik mezar ile birlikte Roma Dönemine ait mezarlar da yer almaktadır. Toplam sayısı otuz altı olan mezarlardan kaçının Arkaik Döneme ait olduğu kazı raporlarında belirtilmemiştir. Arkaik Döneme ait mezarlar arasında en erken örnek tüf taşından yapılmış bir taş lahit (2 no.lu) mezardır. Bu lahit doğudaki sunağın yaklaşık bir metre kadar doğusunda ve etrafi duvarla çevrilmiş bir şekilde ortaya çıkarılmıştır[780]. Lahdin içinde ve dışında aralarında fayans, pişmiş toprak ve camdan yapılmış, mezar buluntuları ele geçmiş ve buluntular yardımıyla İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmiştir[781].

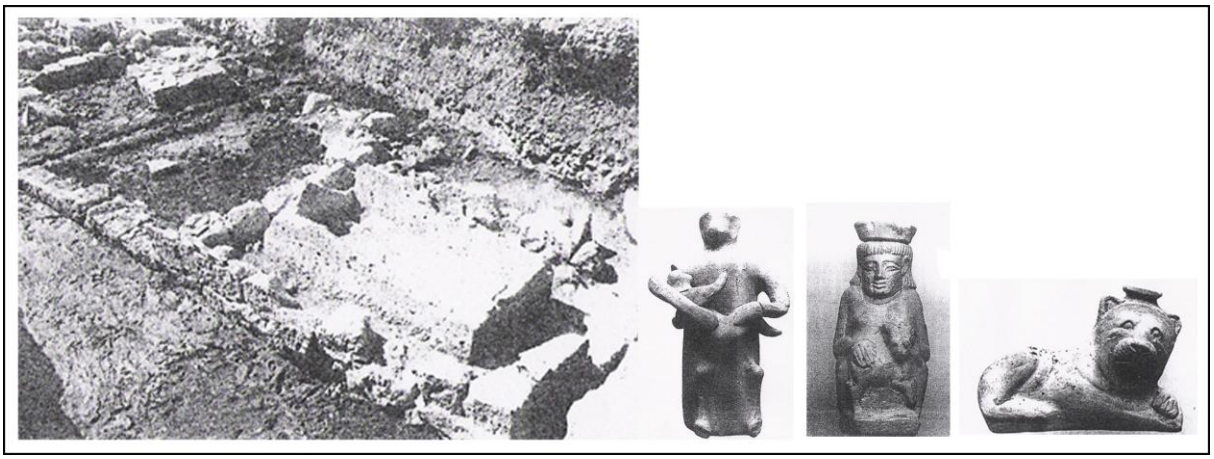

Resim 131. Geç Arkaik mezarlar ve 2 no.lu lahit mezar buluntuları (Özyiğit 2001, Res. 5-8).

Mezarların etrafında belirlenen duvar yapısı, başta Klazomenai Akpınar Nekropolisi olmak üzere DSİ, Çayır ve Güney nekropolislerinde ortaya çıkarılan bölmelere benzemektedir. Klazomenai'da aile mezarlarına yönelik yapılan bu düzenlemenin Phokaia için hangi nedenlerle yapıldığı belirsizdir.

Arkaik Dönem lahit mezarların yönleri, bireylerin yaş ve cinsiyetleri hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece bir bölümde ortaya çıkarılan lahit, çömlek ve amphora mezarların tümünde kremasyon gömü yapıldığı şeklinde bir ibare bulunmaktadır[782]. Bu açıklama Phokaia antik kentinin Arkaik Döneminde yakarak gömme geleneğinin hakim gömü şekli olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

[780] Özyiğit 2001, 4.
[781] Özyiğit 2001, 4, Res. 6-8.
[782] Özyiğit 2003a, 337.

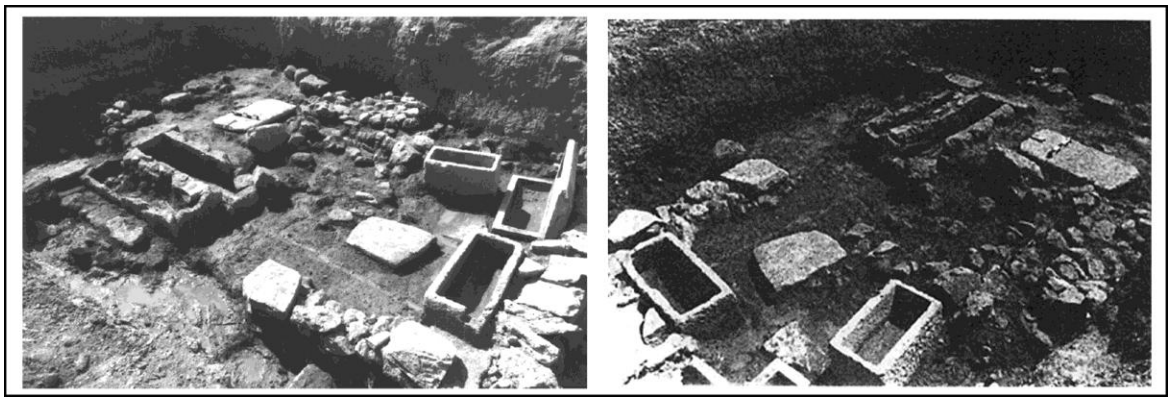

Resim 132. Lahit mezarlar (Özyiğit 2003a, Res./Fig. 9; Özyiğit 2000, Res.10).

Urne Mezarlar

Yine Güney Nekropolis alanında 2000 yılında gerçekleştirilen kazılarda çömlek ve amphoradan oluşan sekiz adet mezar tespit edilmiştir[783]. Her ne kadar mezar kaplarından urne olarak söz edilmese de tüm mezarlarda kremasyonun uygulanmış olması bu kapların birer urne olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Bu nedenle urne başlığı altında değerlendirilmişlerdir. Bunun dışında bu mezarların dönemi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Pers Mezar Anıtı (Taş Kule)

Pers mezar anıtı, modern Foça yerleşiminin doğusunda, Foça-İzmir karayolunun 7. kilometresinde, Eski İzmir yolunun yanında yer alır[784]. Prof.Dr. Ömer Özyiğit, antik yolun da buradan geçtiğini, Susa'dan başlayıp Sardes'te sona eren Kral Yolu'nun bir uzantısı olduğunu belirtmektedir[785].

Mezar anıtı, tek parça bir kaya kütlesinin oyulmasıyla oluşturulmuştur. İki bölümden oluşan anıtın alt bölümü dikdörtgen şeklinde, 8.8 x 6.2 m boyutlarında ve 2.7 m. yüksekliğinde, üst bölümü ise 2.9 x 2.9 m. ölçülerinde ve 1.9 m. yüksekliğindedir[786]. Üst bölüm dört basamak ve basamakların üstündeki kübik bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölüm anıt mezarın orta bölümünde yer almayıp, kuzey kısa kenarına yaslanacak şekilde yapılmıştır.

Yapının kuzey kısa kenarında 2.3 m. genişliğinde ve 2.1 m yüksekliğinde bir sahte kapı yer alır. 0.5 m. derinliğe sahip bu kapı dört panele ayrılmıştır[787]. Panellerden altta yer alan ikisi, üstte yer alanlara göre daha büyük boyuttadır. Anıt üzerine çalışmalar gerçekleştirilen bilim adamlarından S. Ateşlier, Phokaia Pers mezar anıtını üst yapısının

[783] Özyiğit 2003a, 337.
[784] Cahill 1984, 143; Özyiğit 2002, 184; Özyiğit 2003a, 333.
[785] Özyiğit 2003a, 333.
[786] Cahil 1988, 483.
[787] Cahill 1988, 283.

piramidal podyumlu bir mezarın tasviri olduğu, kuzey kısa kenarda yer alan sahte kapının da bu mezarın sembolik girişini temsil ettiğini öne sürmüştür[788].

Pers Mezar Anıtı'nın gerçek kapısı batı uzun kenarında yer alır. Kapı, 2.7 x 1.6 m. boyutlarında ve 1.8 m. yüksekliğindeki giriş odasına açılır. Yapının mezar odası, giriş odasından 0.4 m. daha aşağıda, 3.0 x 3.5 m. ölçülerinde ve 2.0 m. yüksekliğindedir. Mezar odasının tabanında ise 2.1 m. uzunluğunda, 0.9 m. genişliğinde ve 0.9 m. derinliğinde bir mezar sandukası yer alır[789].

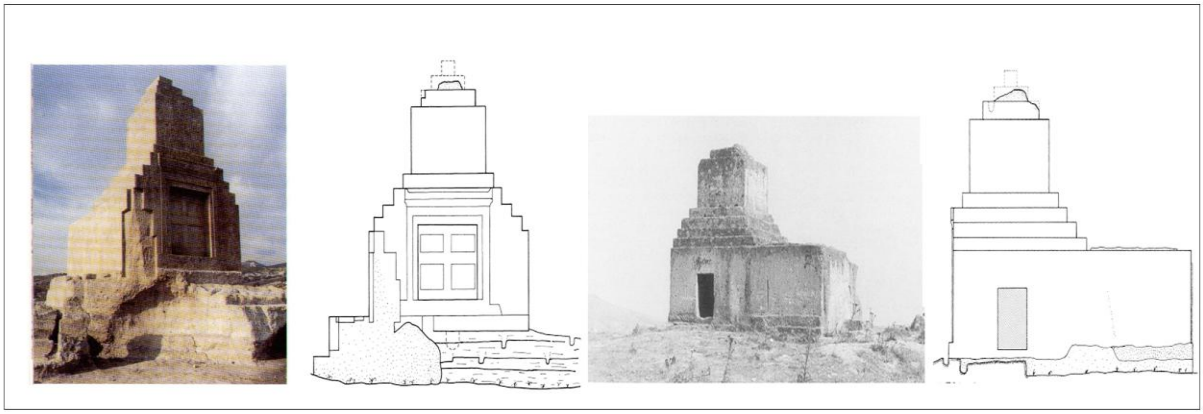

Resim 133. Pers Mezar Anıtı (Özyiğit 2002, 186; Cahill 1988, Fig. 4-6).

Anıt mezarın kime ait olduğu ve tarihi hakkında bilim adamları tarafından farklı görüşler öne sürülmüştür. Akurgal mezarın İ.Ö. 5.-4. yüzyıla ait olduğunu belirtmekle birlikte, bölgenin İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Pers kralına bağlı tyranlar tarafından yönetildiğini ve mezarın küçük bir bölgeyi yöneten tyrana ait olabileceğini öne sürer[790]. Özyiğit, mezar anıtını İ.Ö. 546 yılına tarihlerken, Xenophon'un anlatımlarından hareketle Pers Kralı Kyros tarafından Lydialılara karşı yapılan savaşta ölen Susa Kralı Abradatas ve onun ölümü üzerine intihar eden karısı Panthea için yapıldığını belirtir[791]. Ateşlier ise Pers mezar anıtının Abradatas'a ait olamayacağı görüşündedir[792]. Ateşlier de Xenophon'un Kyropaidia adlı eserini kaynak göstererek eserde Abradatas için yapılan mezarın Paktolos'u gören bir yamaçta yer aldığını ve naaşın Abradatas'ın karısı tarafından Harmamaxa adı verilen bir cenaze arabasıyla taşındığından söz edildiğini belirtmektedir[793]. Buna göre Abradatas'ın naşının Sardeis'ten 150 km. uzaktaki Taş Kule'ye naklinin mantıklı olmadığını ayrıca Paktolos'u gören yamaçta ise Sardeis Piramidal Mezarın bulunduğunu belirtir[794].

[788] Ateşliler 2004, 113.
[789] Cahill 1988, 284.
[790] Akurgal 2000, 292.
[791] Özyiğit 2002, 185; Özyiğit 2003a, 334.
[792] Ateşliler 2004, 115.
[793] Ateşliler 2004, 115.
[794] Ateşliler 2004, 116.

Phokaia Pers Mezar Anıtı üzerine geniş çaplı bir çalışma gerçekleştiren N. Cahill, Karia, Lykia ve Lydia'daki diğer mezar anıtları ile karşılaştırmış, bunların içinden en yakın örneğin İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Sardeis Piramidal Mezarı olduğunu belirtmiştir[795]. Cahil, bu konuda çalışmalar yürüten Ateşliler ve Özyiğit gibi Pers Mezar Anıtı'nın sahte kapısı üzerinde yer alan boynuz şeklindeki kyma reversa profilini Daskyleion'da bulunan iki kabartma ve Pasagradae'taki Kyros Anıt Mezarı ile Zindan-i Süleyman ve Persepolis yakınlarındaki Nakş-i Rustem Mezar Anıtı'ndaki kyma reversa profilleriyle ile karşılaştırır[796]. Bu karşılaştırmalar sonucunda boynuz şeklindeki kyma reversa profilinin Anadolu'dan ziyade İran'da görülen bir profil olduğunu belirterek mezarın tarihi için İ.Ö. 540–470 tarihini önerir[797].

SMYRNA

Smyrna antik kentinde bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda üç ayrı mezarlık alanı tespit edilmiştir. Bunlardan ilki höyüğün kuzey ve kuzeydoğusunda, Yamanlar Dağı'nın eteklerinde yer alan büyük nekropolisdir[798]. İkincisi Arkaik çeşmenin bulunduğu alanda, kent suru dışında bulunan ve elit tabakaya ait olduğu ileri sürülen nekropolis[799], üçüncüsü ise yerleşim alanı içinde tamamı çocuk ve bebek gömülerinden oluşan mezarlardır[800].

Büyük Nekropolis (Kuzey-kuzeydoğu Nekropolisi)

Bayraklı Höyüğü'nün kuzey ve kuzeydoğusunda, Yamanlar Dağı'nın Bornova Ovası'na inen eteklerinde İ.Ö. 600–330 yıllarına tarihlenen ve aralarında tümülüslerin de bulunduğu çok sayıda mezar tespit edilmiştir[801]. Bu mezarların büyük çoğunluğu, bugünkü Alparslan, Cengizhan ve Çay Mahallesi'nin bulunduğu modern yerleşim altında kalmıştır[802].

Nekropolise yönelik gerçekleştirilen çalışmaların ve yayınların azlığı nekropolisteki mezar türlerini ve dönemlerinin belirlenmesine olanak tanımamaktadır. Yapılan az sayıda yayından, pişmiş toprak Klazomenai lahitlerinin ve tümülüslerin varlığı tespit edilmiştir.

[795] Cahill 1988, 490-491.
[796] Cahil 1984, 144-145; Cahill 1988, 492.
[797] Cahill 1988, 498.
[798] Akurgal 1997, 51; Akurgal 2002, 217.
[799] Akurgal 1999b, 52; Akurgal 2002, 217.
[800] Nicholls 1958/59, 44–49.
[801] Akurgal 1987, 37.
[802] Akurgal 1986, 1; Öztürk 2005, 34.

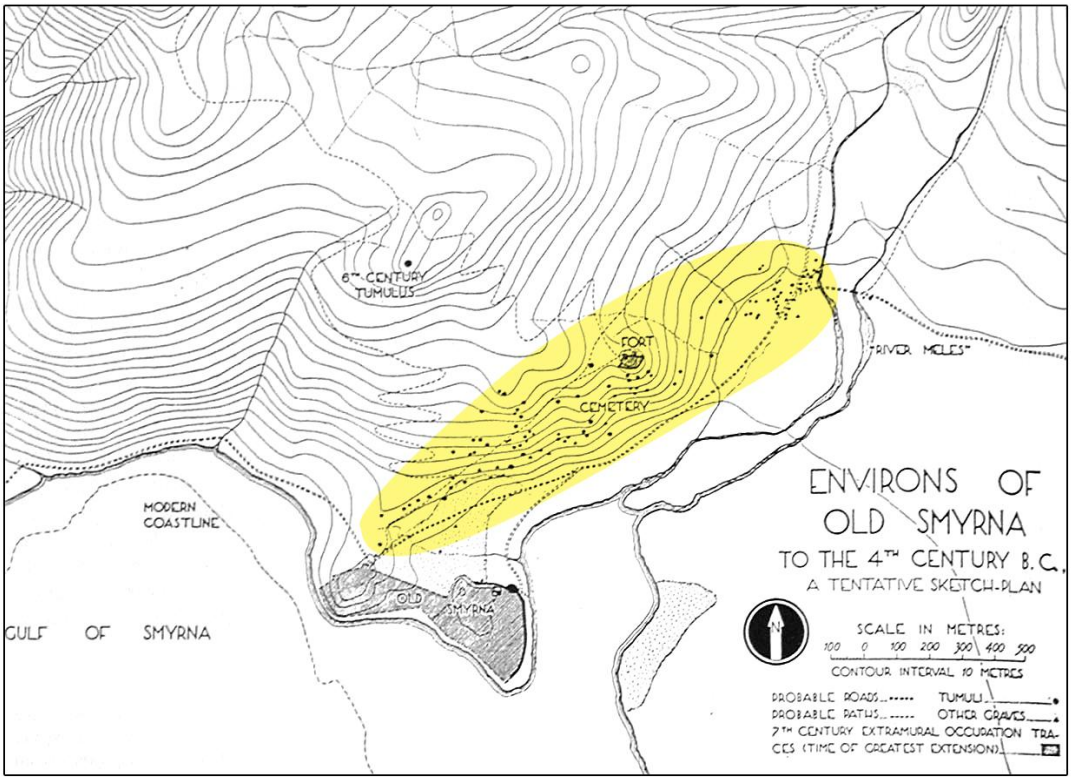

Resim 134. Smyrna Büyük Nekropolisi (Cook 1958/59, Pl. 1).

Tümülüs Mezarlar

Smyrna'da Yamanlar Tepesi'nde yer alan Tantalos Mezarı ve Yamanlar Dağı'nın Bornova Ovası'na inen eteklerinde diğer mezarlarla birlikte tümülüsler de yer almaktadır. Miltner, yaptığı kısa süreli çalışmalarda yaklaşık otuz kadar tümülüsün varlığından söz eder[803]. Diğer mezar gruplarında olduğu gibi birçoğu tahrip edilmiş ve bugün modern yerleşim altında kalmıştır. Bu bölümde Yamanlar Dağı'nın Bornova Ovası'na bakan yamaçlarında ortaya çıkarılan tümülüslerden ve Tantalos Mezarı'ndan söz edilecektir.

Yamanlar Dağı'nın Bornova Ovası'na bakan eteklerinde Miltner on üç tümülüs mezar üzerinde çalışma yapmıştır. 1, 11 ve 13 no.lu mezarların etrafında düzgün kesilmiş dikdörtgen taşlarla örülmüş çapları 10, 15 ve 20 m. olan daire şeklinde çevre duvarları belirlemiştir[804]. 2 no.lu mezar oval formlu bir çevre duvarı çevrilmiş olup, çapı en geniş nokta 24.0 m.dir. Ayrıca diğer mezarlarda bulunmayan bir dromosa sahiptir. Dromos, 2.30 m. yüksekliğinde ve içeriye doğu takip edilebilen uzunluğu 5.40 m.dir[805]. 2 No.lu tümülüs dışında Smyrna

[803] Miltner 1932, 149, Res. 93.
[804] Miltner 1932, 153-154. 1 no.lu mezarın çapı 20 m., 11 no.lu mezarın çapı 10 m. ve 13 no.lu mezarın çapı 15 m.dir.
[805] Miltner 1932, 154.

tümülüsleri mezar odasız ve dromossuz yapılarıyla Klazomenai'daki tümülüsler ile benzerlik göstermektedirler[806].

Miltner'in yaptığı çalışmalarda içlerinde taş sanduka, pişmiş toprak lahit ve kayaya oyulmuş mezarların yer aldığı tümülüsler belirlenmiştir. Bunlardan 4 no.lu mezarda kayaya oyulmuş, 5 ve 7 no.lu mezarlarda taş plakalardan yapılmış sandukalar, 1 no.lu mezarda ise pişmiş toprak lahit parçası bulunmuştur[807]. Bu tümülüslerin çevre duvarları farklı işçilikte düzgün ya da işlenmemiş taşlarla örülmüş olup, çapları 8 m. ile 24 m. arasında değişmektedir. 5 ve 7 no.lu mezarların etrafını çevreleyen duvar, değişik boyutlarda şekilsiz taşlardan örülmüş olup, tam daire şeklinde değildir. 12 no.lu örnekte ise çapı 8 m. olan, daire şeklinde bir çevre duvarı bulunmaktadır. Ayrıca 6 ve 7 no.lu tümülüslerin duvarlarında 0.45m. genişliğinde bir açıklık belirlenmiştir. Miltner, muhtemelen 12 no.lu tümülüste benzer durumun olduğunu dile getirmektedir[808].

Tümülüs içinde bulunan mezarlardan 4, 5, 7 ve 12 no.lu örneklerde mezarlar doğu-batı yönündedir. Miltner, mezar yönlendirmelerinin doğu-batı şeklinde olduğunu ve başların batı da yer aldığını belirtir[809]. 4 no.lu örnekte anakayaya 0.35 m. derinliğinde oyulmuş, 1.90 m. uzunluğunda ve 0.56 m. genişliğinde doğu-batı doğrultulu bir mezar sandukası yer almaktadır. Diğerlerinden farklı olarak ayak bölümüne doğru daralan bu sandukanın baş bölümü ile ayak bölümü arasında 0.45 m. bir eğim farkı bulunmaktadır. Miltner bu eğim farkını sırt yastığı olarak değerlendirmiştir[810].

Mezarların işaretlendiğine yönelik tek kanıt 12 no.lu tümülüsün yakında bulunmuştur. Daha önce phallos olarak değerlendirilmiş bu mezar işaretini Miltner, silindirikden ziyade dikdörtgen formda olmasından dolayı phallos olamayacağına değinir[811].

[806] Klazomenai örneklerinde de mezar odası ve dromos bulunmamaktadır. Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004, 78; Hürmüzlü 2005, 47.
[807] Miltner 1932, 156, 158. Res. 78 No. 5, 7.
[808] Miltner 1932, 157.
[809] Miltner 1932, 157.
[810] Miltner 1932, 154. Miltner ayakucu bölümündeki daralmayı Mısır antropomorfik mezarlara benzetmekte ve Samos Batı Nekropolisi antropomorfik lahit örneklerini benzer olarak göstermektedir. Bkz. Miltner 1932, 154, dipnot 37.
[811] Miltner 1932, 156, Bu konudaki tartışma için bkz. Miltner 1932, 156, dipnot 38.

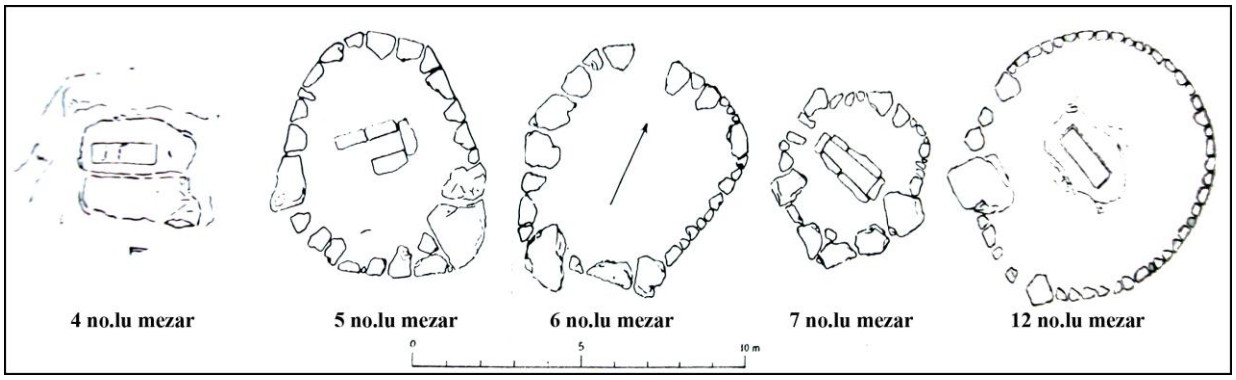

Resim 135. Büyük Nekropolis mezar tipler (Miltner 1932, Res. 78).

Daha sonra nekropolis alanında çalışma yapan Cook, etrafı yine taşlarla çevrilmiş tümülüs mezarlar belirlemiştir. İçlerinde pişmiş toprak lahitlerin de tespit edildiği bu tümülüslerin çapları yukarıda belirtildiği gibi 5.50 m. ile 9.50 m. arasında değişmektedir. Klazomenai örneklerinde olduğu gibi gömülerin üzerine toprak yığılmış ve etrafı bir perybolos duvarı denilebilecek bir taş sırasıyla çevrilmiştir. Smyrna'daki bu tümülüsler 0.80 m. ile 1.34 m. arasında değişen yüksekliklerde korunmuştur[812].

Genellikle tekli gömülerin yer aldığı bu tümülüslerde birden fazla gömünün yer aldığı örneklerde bulunmaktadır[813].

Tantalos Mezarı

Yamanlar Tepesinde yer alan mezar, Texier tarafından Tantalos Mezarı olarak tanımlanmıştır[814]. Mezar tepenin en üst terasında diğerlerinden izole tek başına durmaktadır[815]. 31 m. çapında olan bu tümülüs en dıştan, dışı polygonal teknikte örülmüş bir krepis duvarı ile çevrilidir[816]. Krepis duvarı ile mezar odası arasında daire şeklinde ikinci bir duvar bulunmakta ve krepis duvarına çapraz kısa duvarlarla bağlanmaktadır[817]. Tümülüsün ortasına yakın bir alanda bulunan mezar odası anakaya üzerine inşa edilmiştir. Duvarları bindirme tekniğiyle yukarıya doğru daralarak yükselmektedir. Bu nedenle mezar odasının üst bölümünün yalancı tonoz şeklinde olduğu düşünülmüştür[818]. Çalışmalarda tonozlu üst yapının açıkta kalan bölümünü kapattığı düşünülen 0.20 m. kalınlığında ve üzerinde kırlangıç kuyruğu şeklinde kenet yer alan plaka bir blok parçası, mezar odasında bulunmuştur[819].

[812] Cook 1974, 55, Pl. 13a.
[813] Cook 1974, 55, Pl. 8a.
[814] Bean 2001, 38.
[815] Miltner 1932, 150.
[816] Akurgal 2002, 218.
[817] Miltner 1932, 151, Res. 75.
[818] Miltner 1932, 152, Res, 74; Akurgal 1997, 52.
[819] Miltner 1932, 153.

Tantalos Tümülüsü'nün tarihi hakkında, İ.Ö. 6. yüzyılın sonundan, İ.Ö. 5.-4. yüzyıla kadar farklı görüşler öne sürülmüştür[820]. Miltner, mezar odasında herhangi bir küçük buluntunun ele geçmediğini, ancak duvar işçiliğinin savunma duvarının işçiliği ile benzer olduğunu dolaysıyla aynı döneme ait olmaları gerektiğini belirtir[821]. Akurgal ise mezarı çevreleyen krepis duvarının polygonal taş örgüsünü Athena Tapınağının Subgeometrik ve orientalizan duvarı ile kıyaslayarak İ.Ö. 620–590 yıllarına tarihlemiştir[822].

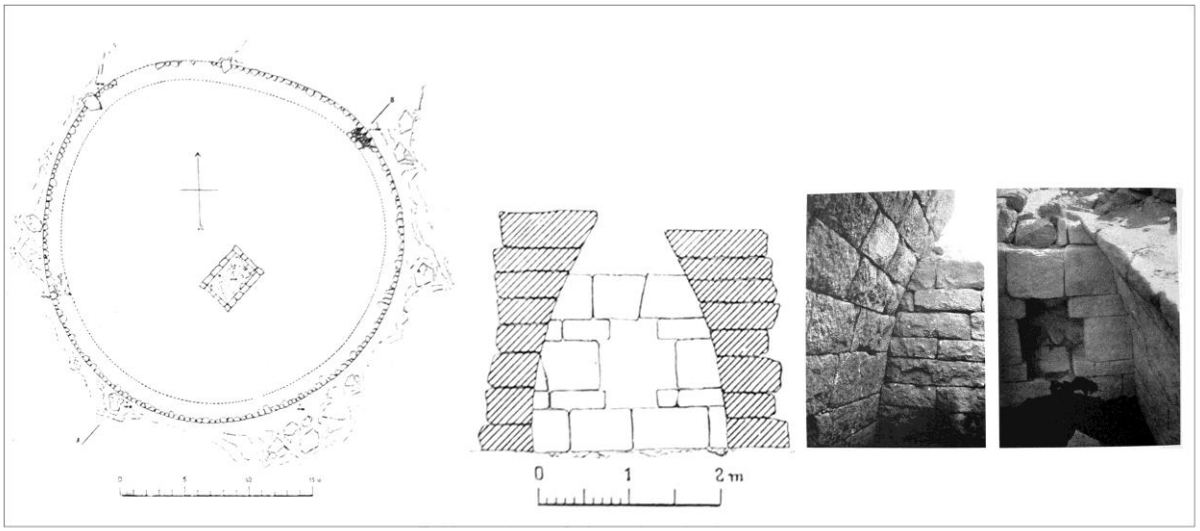

Resim 136. Tantalos mezarı. Plan ve mezar odası (Miltner 1932, Res. 74-77).

Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar

Nekropolisin bulunduğu Yamanlar'ın yamaçlarında, kentin kuzeydoğusunda farklı alanlarda bezemesiz, basit bezemeli ve figürlü bezemelere sahip pişmiş toprak lahitler ortaya çıkarılmıştır[823]. Söz konusu lahitlerin bir bölümü tüme yakın korunmuşken, bir bölümü parçalar halinde ele geçmiştir. Bazı lahitler, çapları 5.50 m. ile 9.50 m., yükseklikleri 0.80 m. ile 1.34 m. arasında değişen tümülüs içinde ortaya çıkarılmıştır[824]. Lahitlerde kapak olarak plaka taşlar kullanılmıştır.

Tümülüslerin içinde genellikle tek lahitten oluşan gömüler yer alırken, bir örnekte iki lahit tespit edilmiştir[825]. Oldukça az buluntunun ele geçtiği bu mezarlar inhumasyon tarzda yetişkin bireyler için kullanılmıştır. Lahitlerin toprağa yerleştirilmesinde bir standart görülmemektedir. Aynı tümülüs içinde açığa çıkarılan iki lahit mezarda bile yön birliği bulunmamaktadır.

[820] Mezarın tarihi ile ilgili tartışmalar için bkz. Akurgal 1950, 34.
[821] Miltner 1932, 153.
[822] Akurgal 1997, 52.
[823] Akurgal 1950, 32; Cook 1974, 55–60.
[824] Cook 1974, 55, Pl. 13a.
[825] Cook 1974, 55, Pl. 8a.

Smyrna Büyük Nekropolis'de açığa çıkarılan pişmiş toprak lahitlerin büyük bir bölümü Cook tarafından İ.Ö. 495 öncesine ve bir kısmı da İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmiştir[826].

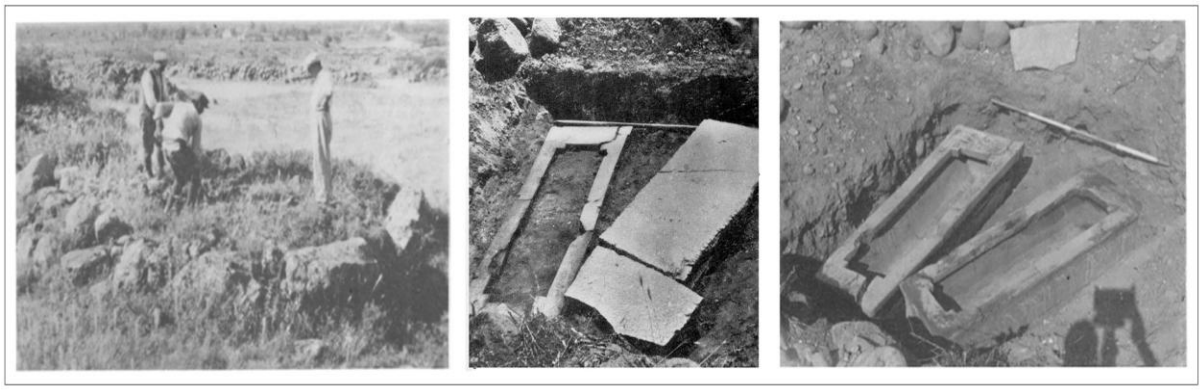

Resim 137. Pişmiş toprak lahit mezarlar (Cook 1974, Pl. 8a, 13a).

Surönü Nekropolisi

Arkaik dönem çeşmesinin güneybatı bölümünde 1997 yılı kazı çalışmasında kentin sur duvarı dışında mezarlar açığa çıkarılmıştır[827]. Bu alanda 2004 yılına kadar süren kazı çalışmalarında İ.Ö. 7. yüzyıl sonu ile İ.Ö. 6. yüzyıl ortalarına tarihlenen beş taş lahit, on beş amphora ve otuz bir pithostan oluşan toplam elli bir adet mezar tespit edilmiştir[828].

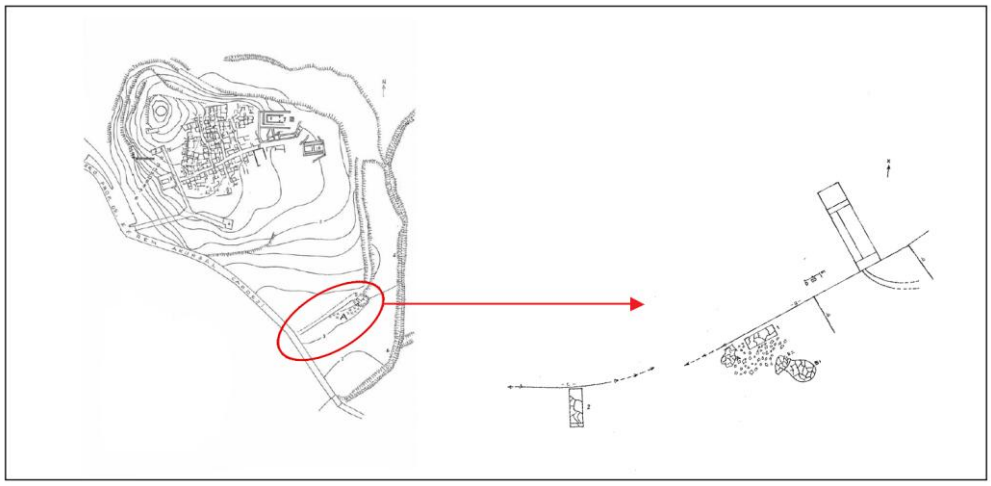

Resim 138. Surönü nekropolisi, yeri ve planı (Akurgal 1999a, Şekil 1-2).

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Taş lahitler yetişkin bireyler için kullanılmış ve yön birliği gözetmeksizin toprağa farklı yönlerde yerleştirilmişlerdir[829].

Beş lahit mezarın tümü soyulmuştur. Sadece bir örnekte soyguncuların gözünden kaçtığı düşünülen tamamı altından yapılmış beş çift küpe, iki astragalos ve bir takı

[826] Cook 1974, 60.
[827] Akurgal 1999a, 33, Şekil 1; Akurgal 1999b, 52; Öztürk 2005, 1.
[828] Akurgal 1999b, 52; Öztürk 2005, 1, 33.
[829] Akurgal 2002, 218, Lev. 22.

boncuğundan oluşan mezar hediyelerine rastlanmıştır[830]. Bu lahit mezarın gövdesi kireç taşından yapılmış, 1.80 m. uzunluğunda, 0.60 m. genişliğinde ve 0.60 m. derinliğindedir. Kapak 2.20 x 0.75 m ölçülerinde ve düz olup kırık olarak ortaya çıkarılmıştır[831]. Buluntular yardımıyla bu mezar İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir[832].

Resim 139. Taş lahit mezarlar (Akurgal 19991, Res. 2; Akurgal 1999b, Lev. 22-23).

Amphora Mezarlar

Bebek ve çocuk mezarlarında gömü kabı olarak kullanılan amphoraların tümü tahrip edilmiş olup, tümlenebilen sayısı oldukça azdır. Amphoralarda herhangi bir mezar hediyesine rastlanmamış, içlerinde ise çok az sayıda iskelet kalıntısı tespit edilmiştir. Mezar hediyelerinin bulunmayışı 19. yüzyılda yoğun olarak yaşanan mezar soyguncuğuna, kemiklerin bulunmayışını ise bebek ve fetus gömülerine ve aynı zamanda mezarların tahrip edilmesine bağlanmıştır[833].

Pithos Mezarlar

Surönü nekropolisinin en büyük grubunu oluşturur. Amphora mezarlarda olduğu gibi aşırı derecede tahrip edilmişlerdir. Büyük çoğunluğu çocuk mezarı olarak kullanılan pithosların bir bölümü yetişkin bireyler için de kullanılmıştır[834]. Pithoslar toprağa yön birliği gözetmesizin yatay yerleştirilmiş ve etrafı taşlarla desteklenmiştir[835]. Ağız bölümlerinin kapatılmasında farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Bunların içinde düz plaka taşla kapatılan örnekler bulunduğu gibi büyük boyutlu taşlarla kapatılanlar, ağzı kapatılmadan bırakılanlar ve bir pithos parçası ya da krater gibi başka bir kap ile kapatılan örnekler

[830] Akurgal 1999a; 36, Res. 13–14; Akurgal 1999b, 52–54, Res. 1–9; Akurgal 2002, 218, Lev. 22–23.
[831] Akurgal 1999a, 36, Şekil 3b.
[832] Akurgal 1999b, 54.
[833] Öztürk 2005, 34.
[834] Öztürk 2005, 35.
[835] Öztürk 2005, 35.

bulunmaktadır[836]. Ağzı krater kabı ile kapatılan bir pithos mezar, bu krater yardımıyla İ.Ö. 7. yüzyılın sonu İ.Ö. 6. yüzyılın başına tarihlenmiştir[837].

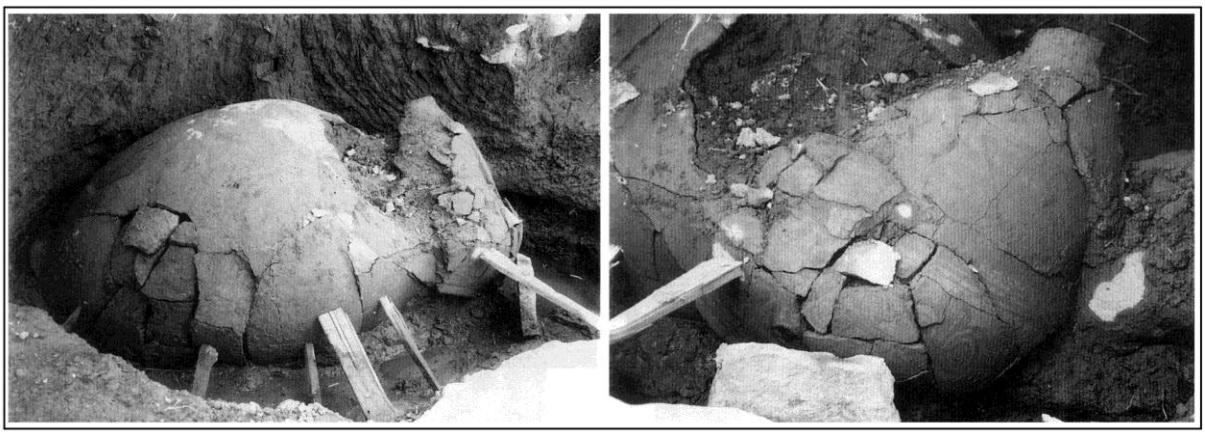

Resim 140. Pithos mezar ve ağız bölümüne kapatılan krater (Akurgal 1999a, Res. 3-4).

Yerleşim Alanı İçine Yapılan Bebek ve Çocuk Mezarları

Kentin yerleşim alanı içinde tahkimat duvarının olduğu bölümde amphora, pithos ve mutfak kaplarının gömü kabı olarak kullanıldığı on dokuz bebek ve çocuk mezarı bulunmuştur[838]. Gömü kapları birkaç örnek dışında genellikle toprağa ağızları hafif yukarı gelecek şekilde yatay yerleştirilmişlerdir[839]. Ağız bölümleri bir taş parçasıyla örtülmüştür. Bazı örneklerde kabın eksik olan veya kırık olan bölümleri pithos parçaları ile kapatılmıştır[840].

Gömü kapları içinde çocuk ve bebek kemikleri dışında mezar hediyesi ele geçmemiş, hediyeler kapların dışına bırakılmıştır. Bunların hemen hemen hepsi tek kulplu küçük mutfak kaplarıdır[841]. Bu kapların bazılarında hayvan kemikleri tespit edilmiş, bir örnekte ise deniz kabuğu bulunmuştur. Bu durum mezarlık alanında gerçekleştirilen cenaze yemeği ile ilişkilendirilmiştir[842].

Smyrna kentinin yerleşim alanı içinde tahkimat duvarlarının bulunduğu alan İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra bebek ve çocuklar için mezarlık alanı olarak kullanılmıştır[843].

836 Öztürk 2005, 36.
837 Akurgal 1999a, 34-36, Res. 4-7; Akurgal 1999b, 54, Çizim 2, Res. 12.
838 Nicholls 1958/59, 44.
839 Nicholls 1958/59, 46, (k) Burial pot I, toprağa dik yerleştirilmiştir.
840 Nicholls 1958/59, 45, *(h)* Burial pot 2.
841 Nicholls 1958/59, 45-46.
842 Nicholls 1958/59, 46.
843 Nicholls 1958/59, 44.

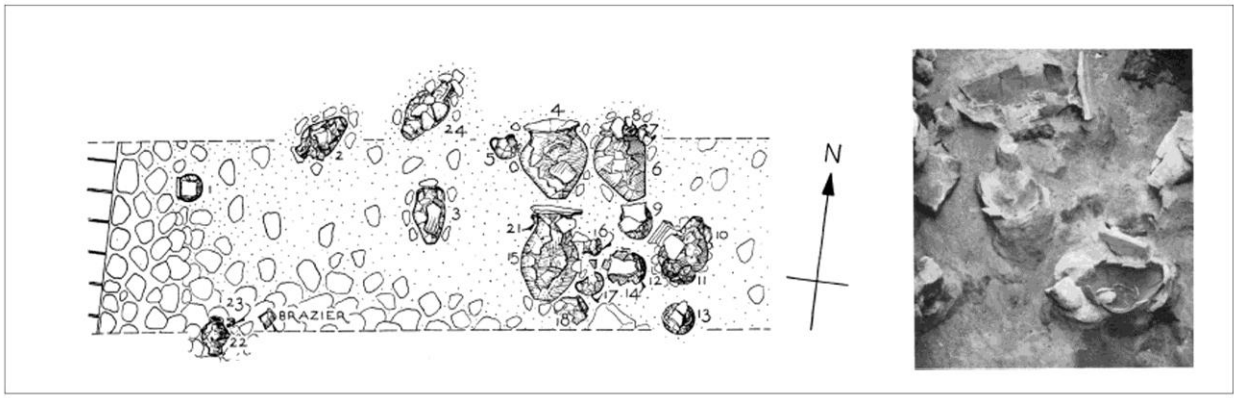

Resim 141. Bebek ve çocuk mezarları (Nicholls 1958/59, Fig. 3, Pl. 11a).

KLAZOMENAİ

İzmir ili, Urla ilçesi sınırları içinde yer alan Klazomenai antik ketinde ilk kazı çalışmaları 1921–1922 yıllarında G. Oikonomos tarafından gerçekleştirilmiştir[844]. Daha sonrasında R.M. Cook ve J.M. Cook tarafından kentte araştırmalar yapılmış olsa da, sistemli kazılar 1979 yılında G. Bakır başkanlığında başlamış ve 2006 yılına kadar devam etmiştir. Klazomenai'de kazı çalışmaları 2006 yılından itibaren Y. Ersoy tarafından sürdürülmektedir.

Klazomenai'da bugüne kadar yedi farklı alanda nekropolis tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 1921–1922 yıllarında G. Oikonomos'un ortaya çıkardığı Monastirakia Nekropolisidir. Diğerleri, 1979 yılında başlayan sistemli kazılar sonrasında ve bir bölümü de müze kurtarma kazılarıyla ortaya çıkarılmış nekropolislerdir. Bunlar, 1979–1982 yılları arasında Yıldıztepe[845], 1995–1998 ve 2000 yıllarında kazıları yapılan Akpınar[846], 1981 yılında kazılan Kalabak[847], DSİ, 2003 yılında tespit edilen Çayır[848] ve 2008 yılı müze kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan Güney nekropolisinden[849] oluşur. Söz konusu nekropolisler dışında kentin çevresinde ve sınırlarında çok sayıda tümülüs mezar tespit edilmiştir[850].

Çalışmamızın bu bölümünde yukarıda belirtilen Klazomenai nekropolisleri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

[844] Tzannes 2004, 97.
[845] Anlağan- Bakır 1980, 90; Bakır 1983, 66–67; Güngör 2006, 1.
[846] Hürmüzlü 2003, VI.
[847] Bakır 1983, 67–68.
[848] Ulusoy 2010, 50.
[849] Ulusoy 2010, 51.
[850] Hürmüzlü 2005, 47, Fig. 7–8; Ersoy-Koparal 2009, 74–75, 77–78, 80, Harita 3.

Resim 142. Klazomenai nekropolisleri ve tümülüs mezarlar.

MONASTİRAKİA NEKROPOLİSİ

Monastirakia Nekropolisi, Arkaik yerleşimin batısında, Cankurtaran Tepe'nin kuzeybatısında yer alır[851]. 1921 ve 1922 yıllarında G. Oikonomos yaklaşık 300 m^{2}'lik alanda aralarında pişmiş toprak lahit, pithos, basit toprak gömü, amphora ve çatı kiremidi mezardan oluşan yüzün üzerinde mezar ortaya çıkarmıştır[852]. Sayısı tam bilinmemesine rağmen Tizannes'in, Oikonomos'un kazı notlarından hareketle Monastirakia nekropolisini ele aldığı çalışmasında aralarında pişmiş toprak lahit, basit toprak gömü, amphora, pithos ve çatı kiremidi mezarların yer aldığı en az 158 mezarın var olduğu anlaşılmaktadır[853].

[851] Hürmüzlü 2004a, 77; Tzannes 2004, 97; Hürmüzlü 2005, 45.
[852] Tzannes 2004, 99.
[853] Tzannes 2004, 99,106, 107.

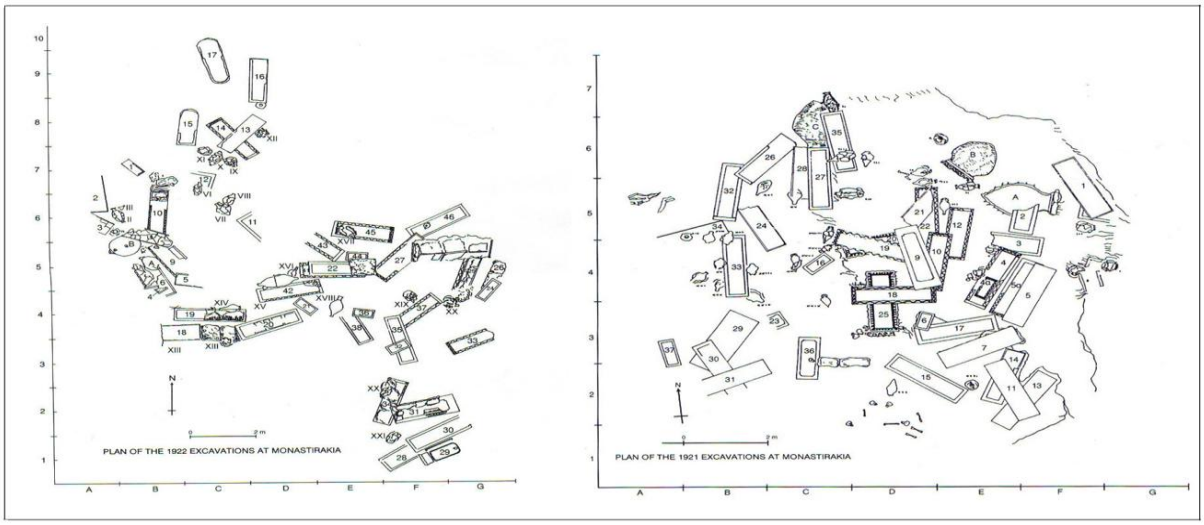

Resim 143. Monastirakia Nekropolisi 1921–22 (Tzannes 2004, Fig.4-5).

Pişmiş Toprak Lahitler

Pişmiş toprak lahit mezarlar Monastirakia Nekropolisi'ndeki en büyük mezar grubunu oluştururlar. Toplam doksan iki adet mezar tespit edilmiş olup, bunların bir bölümü parça halinde bulunmuştur. Lahitler gömü alanında yön birliği gözetmeksizin yer yer altı ve daha fazla tabaka oluşturacak şekilde üst üste yerleştirilmişlerdir[854].

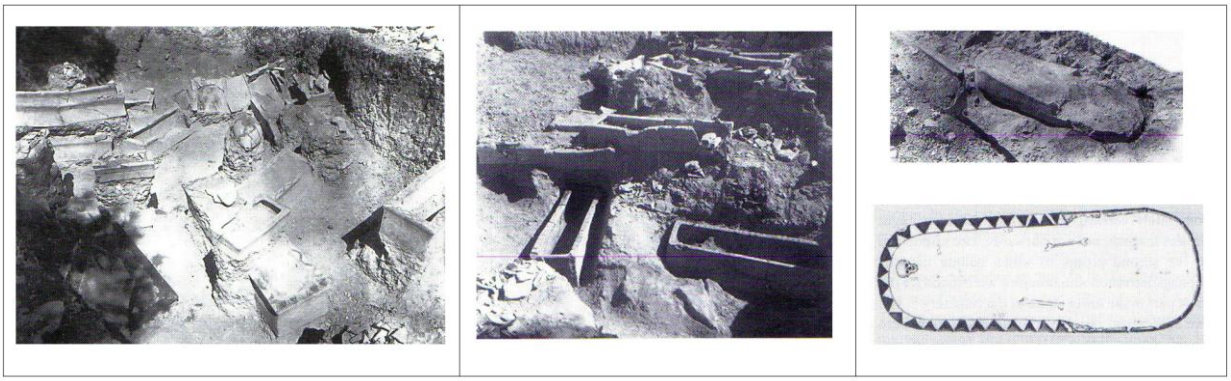

Resim 144. Pişmiş toprak lahitler (Tzannes 2004, Fig. 6–9).

Pişmiş toprak lahitler uzunluklarına göre iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup yetişkinler için kullanılan ve uzunlukları 1.65 m. ile 2.15 m. arasında değişen lahitlerdir. İkinci grup çocuklar için tercih edilen ve 0.56 m. ile 0.70 m. arasında değişen lahitlerdir. Yine çocuk gömüsü için kullanılan ancak boyut olarak diğerlerinden daha uzun bir örnek daha bulunmaktadır. Bu lahit 1.35 m. uzunluğundadır ve muhtemelen diğer çocuklara göre daha büyük yaştaki bir çocuk için kullanılmış olmalıdır[855].

[854] Tzannes 2004, 99.
[855] Tzannes 2004, 105.

Lahitlerin üstü genellikle plaka taşlarla kapatılmıştır. Sadece iki örnekte tek parça plaka taştan oluşan kapak bulunur. Ayrıca pişmiş toprak kapak ile kapatılan üç lahit bulunmaktadır. Bu kapaklardan biri düz, biri semerdam diğeri ise beşik çatı şeklindedir[856].

Açığa çıkarılan lahitlerde genellikle tekli gömüler yer almakta, bir örnekte ise iki yetişkine ait iskelet kalıntıları tespit edilmiştir[857].

Pithos Mezarlar

Açığa çıkarılan altı pithos mezardan beşi tama yakın durumdayken, biri tahrip edilmiştir. Küresel veya konik formda olan pithosların uzunlukları 0.73 m. ile 1.35 m. arasında değişir. Toprağa yatay yerleştirilmiş pithoslardan ikisinin etrafı şekilsiz taşlarla çevrilmiştir[858].

Boyutlarından da anlaşılacağı gibi yetişkin ve çocuk bireyler için kullanılmışlardır. Söz konusu pithosların birinde dört kafatası ele geçerken, başka bir pithosta iki çocuğa ait kafatası ve gövde kemiklerine, bir diğerinde tek bireye ait iskelete, birinde ise hiç bir kalıntıya rastlanmamıştır[859]. Bazı pithoslarda birden fazla bireye ait iskelet kalıntılarının bulunması, alana yerleştirilen geç dönem mezarların, özellikle basit toprak mezarları tahrip ettiği ve bu mezarlara ait iskeletlerin de pithoslara konulmuş olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[860].

Pithos mezarların arazideki konumları dikkate alınarak, bunların pişmiş toprak lahitlerin yaygın olarak kullanılmaya başlamadan önce, inhumasyon tarzındaki gömüler için kullanıldıkları belirtilmiştir[861].

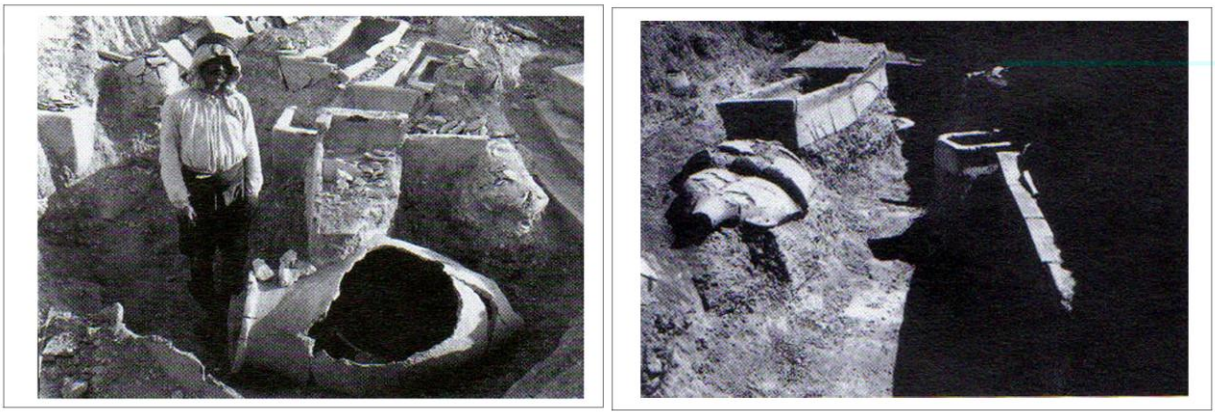

Resim 145. Pithos mezarlar (Tzannes 2004, Fig. 15, 19).

[856] Tzannes 2004, 106.
[857] Tzannes 2004, 106.
[858] Tzannes 2004, 107.
[859] Tzannes 2004, 108.
[860] Tzannes 2004, 107–108.
[861] Tzannes 2004, 111.

Amphora Mezarlar

Monastirakia Nekropolisi'nde amphora mezarlar, lahitlerin arasında veya çevresinde tek ya da grup halinde ortaya çıkarılmıştır. Oikonomos, nekropoliste ele geçen amphoraların gömü kabı olarak kullanılmasının haricinde, mezar hediyesi ve mezar işareti olarak da kullanıldıklarını belirtir[862]. Ancak Tzannes bu ayrımın çok net olmadığını ve Oikonomos'un bu sınıflamasını kanıtlayacak çok az veri olduğunu belirtmektedir[863].

Nekropoliste ortaya çıkarılan elli beş amphoradan sadece sekizinde iskelet kalıntılarına rastlanmıştır. Tzannes, diğer amphoralarda iskeletlerin bulunmayışını bunların mezar olmadığı anlamını taşımadığını, Doğu Yunan dünyasının birçok kentinde çocuk ve bebek gömülerinde benzer durumlarla karşılaşıldığını belirtir[864]. Bunun dışında bir kısım amphoranın, gömülerin yakınında ele geçtiği ve bunların sıvı sunular için kullanıldıkları belirtilmektedir. Oikonomos, özellikle dip kısımları delik bazı amphoraların dip kısımlarının bilinçli olarak delindiğini belirterek, amphora içine libasyon yapılamak için konulan sıvının bu delikten mezara aktığını öne sürmektedir[865].

Bu tarzda dip kısımları delinerek mezarlara bırakılan amphora örneklerine Mytilene kenti nekropolisinde de rastlamaktayız. Burada amphoralar mezar işareti ve sunu amaçlı kullanılmış ve kapların dip kısımları bilinçli olarak delinmiştir[866]. Antandros nekropolisinde ise dibi delinmiş bir mortar kabı amphora mezarda kapak olarak kullanılmıştır. Olasılıkla kabın tekrar kullanılmasını önlemek için de bilinçli olarak kabın dip kısmı delinmiştir. Dolayısıyla Klazomenai'de tespit edilmiş dibi delik amphoraların sıvı sunaları için kullanılma ihtimali yanında, başkaları tarafından alınıp tekrar kullanımını önlemek için de delinmiş olma ihtimali gözönünde bulundurulmalıdır.

Basit Toprak Mezarlar

Oikonomos'un kazı raporlarında buluntu durumları, iskeletlerin durumu, mezar hediyeleri ve sayıları hakkında detaylı bilgi bulunmayan basit toprak gömüler, Tzannes tarafından yetişkin bireyler için lahit içine yapılmış inhumasyon mezarların alternatifleri olarak değerlendirilmiştir[867]. Nekropolisin bazı bölümlerinde, olasılıkla bu alandaki daha erken mezarlara ait olması gereken toplanmış kemik yığınları, basit toprak gömülerin daha erken döneme ait olduğu, ancak daha sonraki tarihlerde gömü için daha fazla yere ihtiyaç

[862] Tzannes 2004, 107.
[863] Tzannes 2004, 107.
[864] Tzannes 2004, 107.
[865] Tzannes 2004, 107.
[866] Spencer 1995, 295
[867] Tzannes 2004, 106.

duyulduğunda, bu alandaki bazı basit toprak gömülere ait iskeletlerin toplanması sonucunda yer kazanıldığı düşüncesini doğurmuştur[868].

Monastirakia Nekropolisi'nde kremasyon mezar tespit edilmemiştir. Bununla birlikte bir mezar üzerinde bulunan yanmış birkaç seramik parçası ile bir amphora içinde yanmış bir kafatası parçasının, kremasyona işaret etmediği, olasılıkla mezar sunularına yönelik yakılan ateş esnasında yanmış olduğu ileri sürülmüştür[869].

Nekropolisteki yoğun kullanım ve bundan kaynaklı meydana gelen tahribatlar mezar türlerine yönelik tam bir tarihlemeyi mümkün kılmamaktadır. Buna rağmen gömü alanından ve bazı mezarlardan ele geçen buluntular nekropolisin kullanım süresini belirlemede yardımcı olmuştur. Nekropolisin en erken buluntusu İ.Ö. erken 7. yüzyıla ait bir oinokhoe omuz parçasıdır[870]. Ayrıca İ.Ö. 7. yüzyıl sonlarına tarihlenen kuşlu kase ve bir pithos içinde ele geçen aynı döneme ait askos, nekropolisin İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen kuşlu, rozetli ve bantlı kaseler, İonia kyliksleri, Khios chaliceleri ve askoslar, Kuzey İonia Orta ve Geç Yaban Keçisi Stili'nde bezenmiş kaplar ile Klazomenai siyah figürlü seramikleri, nekropolisin İ.Ö. 6. yüzyıl boyunca kullanıldığı şeklinde değerlendirilmiştir.[871].

Nekropolisin ithal seramikleri arasında bir Transisyonel dönem Korinth aryballosu, Erken Korinth alabastronu, birkaç Geç Korinth aryballosu ile İ.Ö. 6. yüzyıla ait az sayıda Attika üretimi siyah figür ve siyah firnisli seramik yer alır[872].

YILDIZTEPE NEKROPOLİSİ

Yıldıztepe Nekropolisi, şehrin dışında, ulaşımı kolay, tarıma elverişli olmayan ve kayalık bir tepe olan Yıldıztepe'nin eteklerinde yer alır[873]. Yıldıztepe Nekropolisi'nde kremasyon, pişmiş toprak lahit, pithos, amphora, basit toprak gömü, çatı kiremidi ve sandukalardan oluşan toplam yüz iki mezar açığa çıkarılmıştır[874]. Bu mezarların büyük bölümü Arkaik döneme tarihlenirken biri dışında basit toprak gömülerin tümü ve çatı kiremidi mezarlar Arkaik dönem sonrasına tarihlenmişlerdir.

Kazılar, Yıldıztepe Nekropolisi'nin dört farklı evrede kullanım gördüğünü ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından başlayıp İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğini

[868] Tzannes 2004, 111.
[869] Tzannes 2004, 108.
[870] Tzannes 2004, 108, Fig.20.1.
[871] Tzannes 2004, 108, Fig. 20–22; Hürmüzlü 2005, 45.
[872] Tzannes 2004, 1008–109, Fig. 22–23.
[873] Güngör 2006, 55–66.
[874] Güngör 2006, 58.

kapsamakta olan kuruluş evresidir. Bu evre iki kremasyon mezar ile temsil edilir. Ancak İ.Ö. geç 7.-erken 6. yüzyıla tarihlenen bir amphora mezar da bu kuruluş evresi içinde yer alır. Birinci evre, İ.Ö. 570/560–550 yıllarına tarihlenir ve üç adet pişmiş toprak lahit bu evreye aittir. Birinci evrenin, İ.Ö. 547/6'da Pers işgali sonucunda anakaradaki yerleşimin terk edilmesiyle sonlandığı ve buna paralel olarak nekropolisin 550–530/525 yılları arasında kullanılmadığı saptanmıştır. 530/525'ten sonra anakaraya dönen halk ile birlikte nekropolisin tekrar kullanılmaya başladığı görülür. Bu tarihten 500/490 yılları arasındaki kullanım, ikinci evre olarak değerlendirilmiştir. Bu evre nekropolisin en yoğun kullanıldığı evre olup, çoğunluğunu pişmiş toprak lahitler ve amphoralar oluşturur. Üçüncü evreyi ise, İ.Ö. 4. yüzyıl ve sonrasına ait çatı kiremidi mezarlar, basit toprak gömüler ile bir pişmiş toprak lahit oluşturur[875].

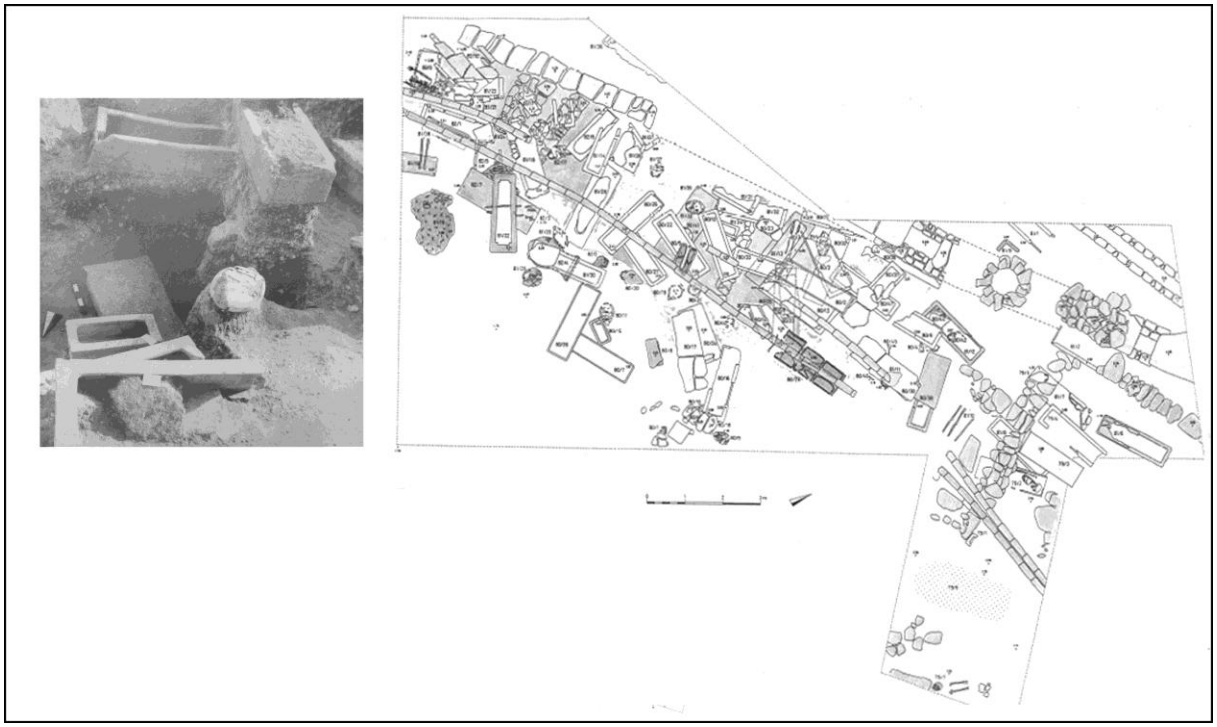

Resim 146. Yıldıztepe Nekropolisi (Güngör 2006, Plan 1).

Kremasyon Mezarlar

Yıldıztepe Nekropolisi'nde tespit edilen kremasyon sayısı sadece ikidir ve bunlar nekropolisin kuruluş evresi olan İ.Ö. 660/650–640 yıllarına tarihlenir[876]. Kremasyon mezarlardan 81–15 no.lu olanı, ana kayanın yüksek olan bölümünün düzleştirilmesi ve daha düşük seviyedeki bölümüne taşların dizilmesiyle elde edilmiş hafif çukur bir alanda yer

[875] Nekropolisin kullanım evreleri için bkz. Güngör 2006, 136–138, 142–145.
[876] Güngör 2006, 61, 136.

almaktadır[877]. Kremasyon işlemi bu çukur alanda gerçekleştirilmiştir. 1.70 x 1.00 m. boyutlarında ve 1.86 m. derinliğinde olan kremasyonun içinde karbonlaşmış odun parçaları, yanmış insan kemikleri ile birlikte mezar hediyeleri olan iki skyphosa ait parçalar ele geçmiştir. Kemikler olduğu yerde bırakılmış ve üzeri küçük bir tepe oluşturacak şekilde toprakla örtülmüştür[878].

Diğer kremasyon olan 82–12 no.lu örnek ise, tahrip edilmiştir. Korunduğu kadarıyla kemiklerin toplanmadan bırakıldığı ve üzerinin toprakla örtüldüğü, bu nedenle de 81–15 no.lu örnek ile benzer şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır[879].

Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar

Yıldıztepe Nekropolisi'nde açığa çıkarılan yüz iki mezarın altmış dört tanesini pişmiş toprak lahit mezarlar oluşturur[880]. Ancak lahitlerin tümü aynı evreye ait değildir. Bunlardan üçü birinci evreye (İ.Ö. 570/560–550) ait olup, tamamı bezemeli lahitlerdir[881]. Bu lahitler ana kayaya açılan çukurlara, birbirine zarar vermeksizin yan yana yerleştirilmiştir. Lahitlerin üstü kireç taşından bir plaka ile kapatılmıştır. Sadece 81–35 no.lu lahdin kapak taşının eksik olan bölümü pişmiş toprak bir parça ile örtülmüştür. Bu lahitlerden 82–10 no.lu örnekte ise ana kayada seviyenin düşük olduğu tarafta birbirine paralel iki duvar örülerek, üzerini örten toprağın kayması engellenmiştir[882]. Böylece birinci evre lahitlerin, kuruluş evresindeki kremasyonlar gibi, üst kısmının küçük bir tepecik oluşturacak şekilde toprakla örtüldüğü anlaşılmaktadır.

Lahitlerin altmış adeti ikinci evreye (İ.Ö. 530/525–500/490) tarihlenirken, biri üçüncü evreye (İ.Ö. 4. yüzyıl) aittir[883]. İkinci evreye tarihlenen atmış lahitten on tanesi çocuklar için, diğerleri yetişkin bireyler için kullanılmıştır. Bu lahitlerin otuzu taş, beşi pişmiş toprak, ikisi yarısı taş yarısı pişmiş toprak kapak ile kapatılmıştır[884]. Birinci evreden farklı olarak ikinci evre lahitleri, yer yer on bir adeti bulacak şekilde üst üste yerleştirilmiştir. Lahitlerin bir öncekini tahrip etmeden yerleştirilmeye çalışıldığı belirlenmiştir[885].

Lahit mezarların buluntu yönünden çok zengin oldukları söylenemez. Birçok lahitte hiçbir buluntu ele geçmemiştir. İlk evreye ait lahit mezarda hiçbir buluntuya

[877] Bakır 1983, 66–67; Güngör 2006, 61.
[878] Güngör 2006, 29, 61, Fig. 7.
[879] Bakır 1984, 228; Güngör 2006, 61, Fig. 11.
[880] Güngör 2006, 62.
[881] Bakır 1983, 66.
[882] Bakır 1984, 227; Güngür 2006, 62.
[883] Güngür 2006, 62.
[884] Bakır 1984, 227.
[885] Güngür 2006, 62.

rastlanmamıştır[886]. İkinci evreye ait lahitlerde ise hediyeler genellikle lahitlerin dışına bırakılmıştır. Bunun yanı sıra mezar kapağının yanına, kapak taşının pervazdan taşan bölümünün altına, hem lahit içine hem de dışında bırakılan örnekler bulunmaktadır[887]. Lahitlere bırakılan hediyeler arasında rozetli ve bantlı skyphoslar, lekythos, küresel ve halka gövdeli askoslar, olpe, pyksis, biberon, figürinler, bronz yüzük, bronz pendant, yüzük taşı, bronz tabak, aşık kemikleri gibi buluntular yer almaktadır. Bu buluntulardan biberon, bronz yüzük, figürin, pendant ve aşık kemikleri gibi buluntular daha çok bebek ve çocuk lahitlerinde ele geçmiştir[888].

Mezarların yerleştirilmesinde standart bir yön birliği gözlenmemektedir. Büyük çoğunluğu doğu-batı olmak üzere, kuzey-güney, kuzeydoğu-güneybatı, kuzeybatı-güneydoğu gibi farklı yönlere gelecek şekilde yerleştirilmiştir[889].

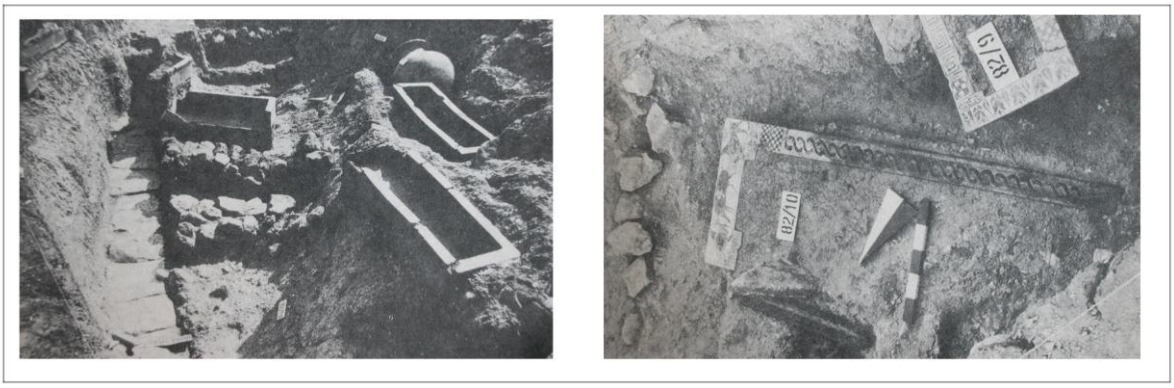

Resim 147. Pişmiş toprak lahit mezarlar (Bakır 1984, Res. 8–9).

Amphora Mezarlar

Amphoralar, lahit mezarlardan sonra Yıldıztepe Nekropolisi'nde yirmi sekiz örnekle ikinci büyük mezar grubunu oluşturur. Amphora mezarlardan biri nekropolisin kuruluş evresinin sonlarına tarihlenirken diğerleri ikinci evreye aittir. Fetus ve bebek bireyler için kullanılmış amphoralar toprağa yatay yerleştirilmiştir. Bazı amphoralarda kabın karın gölgesinin kesildiği, açıkta kalan bu bölümün lekanis kapağı ve lekane ile kapatıldığı belirtilmiştir[890].

Hediyeler amphoranın dışına bırakılmıştır. Bunlar halka ve küresel gövdeli askoslar, biberon, lekane, lekanis kapağı, fincan, pyksis, olpe gibi kaplardan oluşur[891].

[886] Güngür 2006, 137.
[887] Güngör 2006, 62. Hediyeler 80–4 no.lu lahitte kapağın yanına, 80–34, 81–19 no.lu lahitlerde kapak taşının lahit pervazından taşan bölümün altına, 81–28 no.lu lahitte ise hem içine hem de dışına bırakılmıştır.
[888] 80–4 no.lu çocuk lahdinden ele geçen buluntular için bkz. Güngör 2006, 7–9, Fig. 1–2.
[889] Lahit yönleri için bkz. Güngör 2006, 5–42.
[890] Güngör 2006, 64.
[891] Güngör 2006, 64, Tablo IV.

Pithos Mezar

Yıldıztepe Nekropolisi'nde sadece bir pithos mezar tespit edilmiştir. Ana kayaya oyulan çukur içine yan yatırılarak yerleştirilen pithosun ağız kısmı bir taş ile kapatılmıştır. Pithosun içinde iki birey yer alırken, mezar hediyesine rastlanmamıştır[892].

Taş Sanduka Mezar

Yıldıztepe Nekropolisi'nde bir örnekle temsil edilir. Dikdörtgen şeklindeki sanduka, taş plakaların dik yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ve tek parçadan oluşan başka bir taş plaka ile kapatılmıştır. Sanduka doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiş olup, içinden hiçbir mezar buluntusu ele geçmemiştir. Bir bölümü tahrip edilmiş olan sandukanın korunan uzunluğu 0.80 m. genişliği ise 0.70 m.dir[893].

Basit Toprak Mezarlar

Yıldıztepe nekropolisinde dört basit toprak mezar açığa çıkarılmıştır. Ancak bu mezarlardan sadece biri Arkaik döneme tarihlenmiştir. 82–03 no.lu bu mezar, biri Arkaik döneme diğeri İ.Ö. 4. yüzyıl başına tarihlenen iki pişmiş toprak lahit arasında yer almaktadır. Büyük oranda tahrip edilmiş bu mezarda birey toprağa kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yerleştirilmiştir[894].

AKPINAR NEKROPOLİSİ

Akpınar nekropolisi, kentin kuzeybatısında, Nalbant Tepe'nin güneydoğusunda, denize paralel uzanan bir alanda yer alır[895].

B. Hürmüzlü, doktora tezi olarak çalıştığı Akpınar Nekropolisi'ni altı evreye ayırmıştır[896]. Birinci evre, İ.Ö. 700/670–630 yıllarına tarihlenmekte olup, biri basit toprak gömü, altısı birincil kremasyon olmak üzere toplam yedi mezar ile temsil edilir. İkinci evrede (İ.Ö. 630–600) mezarlar sayıca ve tür olarak artmıştır. Mezar türleri arasına, birinci evrede var olan kremasyon ve basit toprak gömülerin yanı sıra, pişmiş toprak lahit, amphora, pithos, sanduka gibi mezarlar da eklenmiştir. Üçüncü evrede (İ.Ö.600–550) kremasyon uygulamasının terk edildiği gözlenirken, pişmiş toprak lahit, amphora, pithos, basit toprak gömü gibi diğer mezar türleri varlığını sürdürmüştür. Nekropoliste İ.Ö. 550–530 yılları arasına tarihlenen hiçbir mezara rastlanmamıştır. Klazomenai'nin diğer nekropolislerinde ve kent yerleşiminde de Pers işgalinin sonucu olarak bu tarihler arasında bir terk edilişin olduğu

[892] Bakır 1984, 228; Güngör 2006, 63.
[893] Güngör 2006, 39, 64.
[894] Güngör 2006, 39,
[895] Hürmüzlü 2003, 8, Lev.1,1; Hürmüzlü 2004b, 78, Map B, 6.
[896] Hürmüzlü 2004a, 83–89.

tespit edilmiştir[897]. İ.Ö. 530 sonrasında kente dönüşle birlikte nekropolis tekrar kullanılmaya başlanmış, İ.Ö. 530–500 yılları arasındaki bu dönem dördüncü evre olarak değerlendirilmiştir. Bu evrede tespit edilen mezar türleri bir önceki evre ile benzerdir. Klazomenai'da İonia İhtilalı ile birlikte kentin ikinci defa terk edildiği gözlenmiş, bunun sonucunda nekropolis alanlarındaki mezar sayısı da oldukça düşmüştür. Akpınar Nekropolisi'nde de İ.Ö. 5. yüzyıla ait gömüler neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Nekropolisin tekrar kullanımı İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına denk gelir. Beşinci evre (İ.Ö. 375–330) olarak adlandırılan bu dönemde çatı kiremidi ve basit toprak gömüler yer alır. İ.Ö. 4. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başına tarihlenen altıncı evrenin mezarları ise sadece basit toprak gömülerden oluşturur[898].

Akpınar Nekropolisi'nde kremasyon, pişmiş toprak lahit, taş lahit, amphora, hydria ve mutfak kaplarından oluşan gömü kapları, pithos, sanduka ve basit toprak gömülerden oluşan 262 mezar açığa çıkarılmıştır[899]. Bu mezarlardan 220 adeti 1995–2000 yılı arasında ortaya çıkarılmış olup, B. Hürmüzlü tarafından "Klazomenai Akpınar Nekropolisi" adlı doktora çalışmasında değerlendirilmiştir. Bu nedenle, Akpınar Nekropolisi değerlendirmesi, çalışılmış olan söz konusu 220 mezar ile sınırlıdır.

Çalışmanın bu bölümünde Akpınar Nekropolisi'nin Arkaik dönem mezarları değerlendirilecektir.

Kremasyon Mezarlar

Akpınar Nekropolisi'nde toplam on dokuz kremasyon mezar tespit edilmiştir. Bu mezarların altısı nekropolisin İ.Ö. 700/670–630 yıllarına tarihlenen ilk[900], on üçü İ.Ö. 630-600 yıllarına tarihlenen ikinci evresine aittir. Kremasyon işlemi bireyin gömüleceği noktada, 3 x 4 m. genişliğinde ve 0.20 m. ya da 0. 30 m. derinliğinde oval ya da daire şeklindeki çukurlarda gerçekleştirilmiştir[901]. Kremasyon işlemi sona erdikten sonra kemikler toplanmadan bırakılmış ve üzeri 0.15–0.20 m. kalınlığında kum ve çakıl taşı ile örtülmüştür[902].

[897] Hürmüzlü 2004a, 83.
[898] Hürmüzlü 2004a, 88–89.
[899] Hürmüzlü 2004a, 83; Hürmüzlü 2005, 46.
[900] Akpınar nekropolisinde İ.Ö. 700–670 dolaylarına tarihlenen en erken kremasyon mezarı 217 no.lu örnektir. 217 no.lu kremasyonun buluntuları için Bkz. Bakır et al 2002, 48, Res. 14; Hürmüzlü 2004a, 83–84, Fig. 12–13.
[901] Hürmüzlü 2003, 241; Hürmüzlü 2004a, 80, Fig. 5; Hürmüzlü 2004b, 196.
[902] Bakır et al 2000, 49; Hürmüzlü 2003, 243–244.

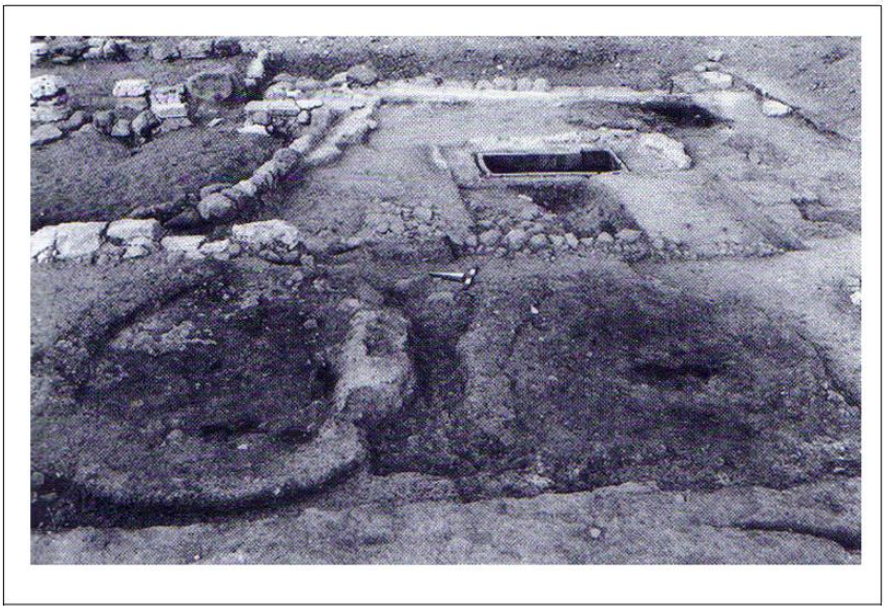

Resim 148. Kremasyon mezar (Hürmüzlü 2004a, Fig. 5).

Kremasyon mezarlarda yanmış kemiklerin yanı sıra alabastron ve aryballos gibi kaplar ile takıların da tamamen yanmış oldukları belirlenmiştir. Bu durum, bunların bireyin kişisel eşyaları olduğu ve birey yakılmadan önce etrafına yerleştirildiği şeklinde yorumlanmıştır[903]. Yine kremasyon alanı içinde bir bölümü tamamen ya da kısmen yanmış, çevresinde ise aynı kaplara ait yanmamış parçaların bulunması, içi sıvı dolu kapların ateşi söndürmek için atıldığı, bunun sonucunda kremasyon içinde kalan parçaların yandığı, dışına taşanların ise yanmadığı şeklinde değerlendirilmiştir[904]. Assos, Antandros ve Rizari nekropolislerinde belirlenen bu tarz uygulamalar, Arkaik dönem kremasyonlarında ateşi söndürmek ya da libasyon amaçlı seramiklerin atılmasının bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır[905].

Ayrıca Akpınar Nekropolisi'nde kremasyonun üzerine atılan toprak yığınında khytra kaplarına ait parçaların varlığı, gömü sonrası gerçekleştirilen yemek ziyafetinin kanıtları olarak değerlendirilmiştir[906].

Akpınar'da kremasyon mezarlar diğer mezarlara oranla oldukça zengin buluntular içermektedir. Bantlı ve kuşlu skyphoslar, İonia kyliksleri, olpe, kase, orientalizan bezemeli oinokhoe ve dinos, askos, tabak, mutfak kabı khytra, amphora, Korinth aryballos ve alabastronları, fibula, spiral, küpe ve iğne gibi metal objeler, aşık kemiği, cam boncuk, figürin gibi malzemeler bu zengin buluntuları oluşturmaktadır[907].

[903] Hürmüzlü 2003, 243; Hürmüzlü 2004a, 83.
[904] Hürmüzlü 2003, 243–244.
[905] Assos için bkz.Utili 1999, 123; Rizari için bkz.Lemos 1997, 76.
[906] Hürmüzlü 2003, 245; Hürmüzlü 2004a, 80.
[907] Kremasyon buluntuları için bkz. Hürmüzlü 2003, tablo 1-2; Hürmüzlü 2004a, 80, 83-84, Fig. 12–16.

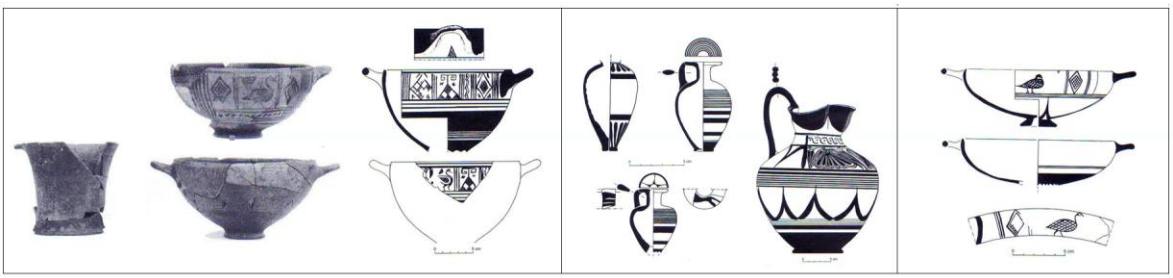

Resim 149. Kremasyon mezar buluntuları (Hürmüzlü 2004a, Fig. 12-16).

Klazomenai'nin diğer nekropolislerinde olduğu gibi kremasyonlar yetişkin bireyler için tercih edilen bir gömü şeklidir. Kremasyonların görüldüğü birinci ve ikinci evrede bebek ve çocuk bireyler önceleri amphora, hydria, pithos ve mutfak kaplarına, daha sonra pişmiş toprak lahitlerin kullanımıyla birlikte, gömü kaplarının yanı sıra küçük boyutlu lahitlere gömülmeye başlanmıştır[908].

Akpınar Nekropolisi'nde kremasyon, İ.Ö. 700/670 yıllarından 7. yüzyılın sonuna kadar uygulanmıştır[909]. Bu tarihten sonra hakim gömü şeklini yetişkinler için pişmiş toprak lahitler içine yapılan inhumasyon mezarlar oluşturur. Bebek ve çocuk gömüleri açısından değişen bir durum yoktur.

Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar

Pişmiş toprak lahitlerin ilk örnekleri nekropolisin ikinci evresini oluşturan İ.Ö. 630-600 yılları arasına tarihlenmektedir[910]. En erken örnek ise İ.Ö. 630 dolaylarına aittir[911]. Bu dönemde yetişkin bireyler için kremasyon uygulaması hala devam etmekte olup, pişmiş toprak lahitlerle birlikte ikinci evrenin sonuna, yani 600 dolaylarına kadar devam eder[912]. Bu evrede gömü geleneklerinde yaşanan değişim, Mısır ile yaşanan ilişkilerin bir sonucu olarak kabul edilmiştir[913]. Özellikle Mısır'da uzun süre kullanılan apsidal ve ahşap sandık taklidi lahitlerin Akpınar Nekropolisi'nde de bulunması değişimin rastlantısal olmadığı şeklinde değerlendirilmiştir[914].

[908] Hürmüzlü 2004a, 84–85.
[909] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2003, 241, 472; Hürmüzlü 2004a, 83, 85; Hürmüzlü 2004b, 196.
[910] Hürmüzlü 2004a, 85.
[911] Akpınar Nekropolisi'nde tespit edilen en erken örneklerden 196 no.lu lahit mezar için Bkz. Bakır et al. 2000, 48–49; Hürmüzlü 2003, 245.
[912] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2004b, 196.
[913] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2003, 246, 472–473; Hürmüzlü 2004b, 197.
[914] Hürmüzlü 2003, 246, Fig. 78, 79, 81.

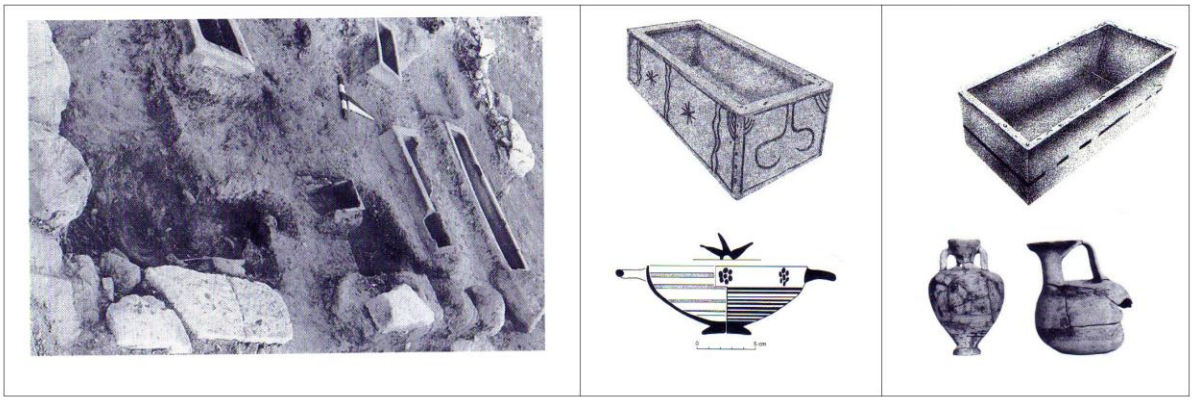

Resim 150. Pişmiş toprak lahitler ve mezar buluntuları (Hürmüzlü 2004a, Fig. 7, 17–20).

Pişmiş toprak lahitlerin İ.Ö. 630–600 yıllarına tarihlenen erken örneklerinde standart bir form yoktur. Dikdörtgen, kare, oval, apsidal ve ahşap sandıkları taklit eden farklı formlarda lahitlerden oluşur. Bunların dışında orijinalde bir küvet olan ve çocuk mezarı olarak kullanılan bir örnek ile ev biçiminde bir lahit yine bu evrede ortaya çıkarılan lahitlerdendir[915]. Bu evrenin lahitlerinde mezar hediyeleri lahitlerin içine bırakıldığı gibi bir bölümü dışına da bırakılmıştır. Mezar hediyeleri arasında Korinth alabastron ve aryballosları, rozetli ve bantlı skyphoslar, pyksis, İonia Kyliksleri, oinokhoe, kuşlu skyphos, fibula, küpe, kolye ucu, yüzük, bilezik, figürin, boncuklar yer almaktadır.

Nekropolisin ikinci (İ.Ö. 600–550) ve üçüncü (İ.Ö.530–500) evresine ait lahitlerde ilk evreden farklı olarak form açısından bir standart söz konusudur. Trapezoidal ve dikdörtgen formlu lahitlerden oluşur. Yine birinci evreden farklı olarak mezar hediyeleri lahitlerin dışına bırakılmaya başlanmıştır[916]. Oinokhoe, lekythos, bantlı skyphos, aryballos, amphoriskos, mutfak kaplarından oluşan hediyelerin yanı sıra yetişkin lahitlerinden farklı olarak çocuk lahitlerinde askos, küçük kase ve aşık kemikleri gibi mezar hediyeleri lahit içine bırakılmıştır[917].

Akpınar Nekropolisi'nde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahitler, inhumasyon tarzda yapılmış çocuk ve yetişkin gömüleri için kullanılmışlardır[918]. Lahitlerin toprağa yerleştirilmesinde bir yön birliği yoktur. Kuzey-güney, doğu-batı, güney-kuzey, kuzeydoğu-güneybatı gibi farklı yönlerde yerleştirilmişlerdir. Söz konusu lahitler genellikle tek parçadan oluşan işlenmiş kireç taşı levha ile kapatılmıştır. Sadece üç lahitte pişmiş topraktan yapılmış kapak bulunmuştur[919]. Lahitlerin toprak üzerinden yerini belirlemek amacıyla üzeri marn ve

[915] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2003, 408–409; Hürmüzlü 2004a, 85
[916] Hürmüzlü 2003, 246; Hürmüzlü 2004a, 86.
[917] Hürmüzlü 2003, 247; Hürmüzlü 2004a, 87; Hürmüzlü 2004b, 197.
[918] Hürmüzlü 2004a, 81.
[919] Hürmüzlü 2003, 246, dipnot 126.

kumdan oluşan, 0.20 ile 0.30 m. arasında değişen bir tabaka ile örtülmüştür[920]. Gömü sonrasında gerçekleştirilen seremoniye ait mutfak kapları mezarın üzerinde ele geçmiştir[921].

Monolitik Taş Lahitler

Pişmiş toprak lahitlerin dışında Akpınar nekropolisinde açığa çıkarılan iki adet monolitik taş lahit, İ.Ö. erken 6. yüzyıla tarihlenmiş yetişkin mezarlarıdır. Bu lahitlerde tek parça kireç taşı levha ile kapatılmış ve üzeri pişmiş toprak lahitlerde olduğu gibi marn ile örtülmüştür[922].

Amphora Mezarlar

Akpınar Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan amphoralar fetus ve bebek gömüleri için kullanılmıştır. İ.Ö. 7. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren görülen amphora mezarlar, Arkaik ve Klasik dönem boyunca varlığını sürdürmüştür[923].

Toprağa yan yatırılmış amphoraların ağız kısmı bir taş ya da bir pithos parçasıyla kapatılmıştır. Ayrıca etrafı küçük taşlarla desteklenmiş ve üzeri küçük taşlarla örtülmüştür[924].

Resim 151. Amphora Mezar (Hürmüzlü 2004a, Fig.8).

Bazı örneklerde iki farklı amphora bir araya getirilerek tek bir mezar oluşturulmuştur. Sağlam olan bazı örneklerde ise bireyin amphoraya yerleştirilmesi için amphoranın karın kısmının kesildiği belirtilmiştir[925].

Amphoralarda mezar buluntuları hem içinde hem de dışına, ağız kenarına bırakılmıştır. Buluntular arasında yer alan askos, mutfak kapları ve minyatür içki kapları amphoranın dışına ve genellikle ağız kenarına bırakılırken, aşık kemiği gibi buluntular içine

[920] Hürmüzlü 2003, 247; Hürmüzlü 2004a, 81; Hürmüzlü 2004b, 197.
[921] Hürmüzlü 2004a, 82; Hürmüzlü 2004b, 197.
[922] Hürmüzlü 2003, 247; Hürmüzlü 2004a, 86.
[923] Hürmüzlü 2003, 249; Klasik dönem amphora mezar için bkz. Hürmüzlü 2004a, 88, Fig. 22; Bakır et al 2004, 106. Res. 10.
[924] Hürmüzlü 2003, 249-250, Lev. 49-1; Hürmüzlü 2004a, 82, Fig. 8.
[925] Hürmüzlü 2003, 249.

bırakılmıştır[926]. Bantlı ve meanderli skyphoslar, aryballos, oinokhoe, lekythos, tek kulplu kase, kolye ucu ve bronz küpe ele geçen amphora buluntuları arasındadır. Hürmüzlü, amphoraların dışında ele geçen içki kapları ve mutfak kaplarının varlığını, sıvı adağı ya da gömü sonrasındaki ziyafetin bebek mezarları içinde gerçekleştirilmiş olabileceği şeklinde yorumlamaktadır[927].

Akpınar Nekropolisi'nin diğer mezarlarında olduğu gibi amphora mezarlarda da yön birliği bulunmamaktadır.

Pithos Mezarlar

Pişmiş toprak lahitler gibi, hem yetişkin hem de çocuk bireyler için kullanılan diğer bir mezar türü pithoslardır. İ.Ö. 630 dolaylarında pişmiş toprak lahitler ile birlikte inhumasyon tarzındaki gömüler için kullanılmaya başlanmış, İ.Ö. 6. yüzyıl içinde kullanımı devam etmiş, ancak yüzyılın sonlarına doğru pithos mezarlara rastlanmamıştır[928].

Akpınar nekropolisinde pithos mezarlar dik yerleştirilen bir örnek dışında, toprağa yön birliği gözetmeksizin yan yatırılmıştır. Ağızları taş bir plaka ile kapatılmış, etrafı küçük taşlarla çevrildikten sonra üzeri yine küçük taşlarla örtülmüştür[929]. Toprağa dik yerleştirilen pithosun da ağız bölümü plaka bir taş ile kapatılmış ve kapağın üzerine taşlar yığılarak bir tümsek oluşturulmuştur. 45-55 yaşlarında bir erkek birey için kullanılan bu pithosun içinde bantlı bir skypos, dışından ise kırılmış bir demir tekerlek ele geçmiştir[930].

Pithos mezarlarda alabastron, aryballos, bantlı ve rozetli skyphos, askos, oinokhoe, kase, aşık kemikleri ve bronz bilezik ele geçen buluntular arasında yer almaktadır. Bunlardan alabastron ve aryballos gibi kaplar pithos içinden ele geçerken, içki kapları dışında ve ağız bölümü altında ele geçmiştir[931].

Taş Sanduka Mezarlar

Akpınar Nekropolisi'nde tespit edilen sanduka mezar sayısı ikidir. Çok tercih edilen bir mezar türü olmadığı anlaşılan sandukalar, dikdörtgen oluşturacak şekilde taşların dik yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ve ikisi de bebek mezarı olarak kullanılmıştır[932].

Sandukaların birinde bebek bir mutfak kabının içine yerleştirilerek sandukaya bırakılmıştır. Bu mezarda herhangi bir mezar hediyesine rastlanmazken, diğer sanduka

[926] Hürmüzlü 2003, 250; Hürmüzlü 2004a, 86.
[927] Hürmüzlü 2003, 250.
[928] Hürmüzlü 2003, 248; Hürmüzlü 2004a, 82, Fig. 8.
[929] Hürmüzlü 2003, 248.
[930] Hürmüzlü 2003, 121-122, Lev. 52/2-5.
[931] Hürmüzlü 2003, 248, Lev.51-4.
[932] Hürmüzlü 2003, 250, Lev. 54/1-2; Hürmüzlü 2004a, 82.

mezarda, bir kuşlu skyphos ile Korinth aryballosu ele geçmiştir. Bu mezar İ.Ö. 630 dolaylarına tarihlenmiştir[933].

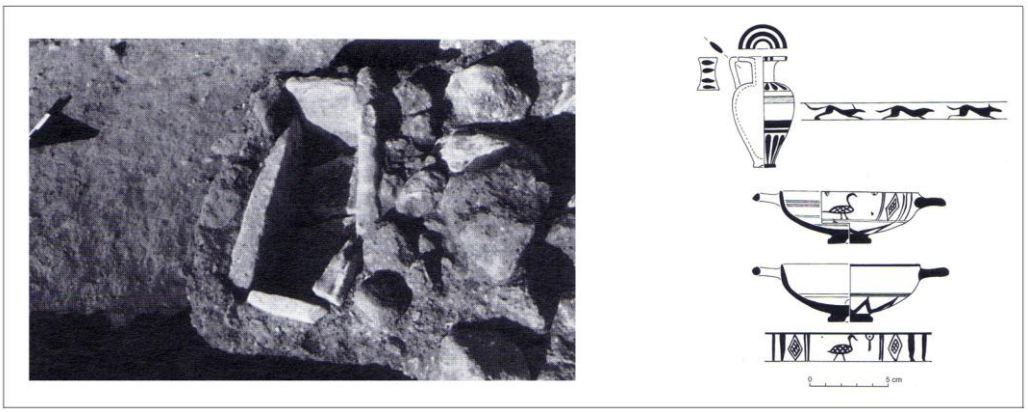

Resim 152. Sanduka mezar ve buluntuları (Hürmüzlü 2004a, Fig.9-10).

Basit Toprak Mezarlar

Akpınar nekropolisinde Arkaik döneme tarihlenen altı basit toprak mezar bulunmaktadır. Bu mezarlarda birey yön birliği gözetmeksizin toprağa yatırılmış, bazı örneklerde kollar vücuda paralel uzatılmışken, bazı örneklerde göğüs üzerinde birleştirilmiştir. Sadece bir örnekte bireyin üzeri taşlarla örtülmüştür[934]. Mezarlardan 171 no.lu örnekte birey hoker pozisyonunda olup, başının altında kireç taşından bir plaka yer almaktadır[935].

Basit toprak mezarlardan biri (171 no.lu mezar) birinci, dördü ikinci ve biri de üçüncü evreye aittir. Söz konusu mezarlarda tespit edilen en genç bireyin yaşı 12-13 olup, diğer bireyler bu yaş grubunun üstündedir[936].

Bu mezarlar buluntu yönünden oldukça kısır gömülerdir. Bir örnekte on üç adet cam ve fayans boncuk ele geçmiştir[937]. Bunun dışındaki gömülerde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Aile Mezarları

Akpınar Nekropolisi'nin Arkaik dönem mezar türleri dışında üzerinde durulması gereken konu nekropolis alanında ortaya çıkarılan on iki adet mezar bölmesidir. Yaklaşık 7 x 4.5 m ölçülerinde dikdörtgen formlu bu bölmeler, volkanik yapılı büyük taşlar ya da yerel

[933] Hürmüzlü 2004a, 82, Fig. 9-10.
[934] Hürmüzlü 2003, 251,Lev. 38/1, Lev.39, 45, Hürmüzlü 2004a, 82-83.
[935] Hürmüzlü 2003, 207.
[936] Hürmüzlü 2003, Tablo 1-3.
[937] Hürmüzlü 2003, 21.

kireç taşlarından iki sıra örülerek oluşturulmuştur. Bu duvarların sadece dış yüzleri özenlidir. Ayrıca her bölme arasında 0.5 m ile 1.0 m. ölçülerinde yürüme yolları bırakılmıştır[938].

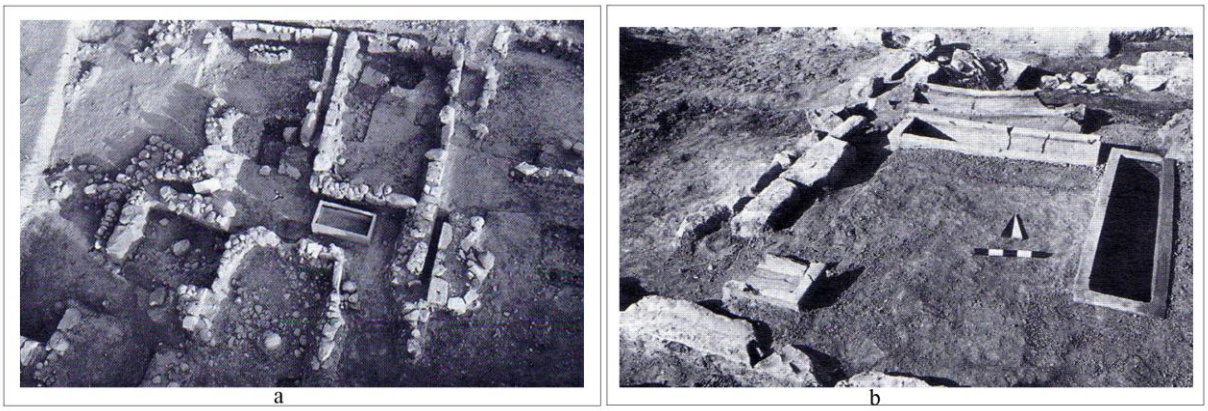

Resim 153. a-Akpınar Nekropolisi, b-DSİ nekropolisi mezar bölmeleri (Hürmüzlü 2004a, Fig. 1–3).

İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından sonra ve 630'dan önce oluşturulmaya başlanan mezar bölmeleri, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına dek kullanılmıştır[939]. Aynı aileden bireyler için kullanıldığı düşünülen bölmelerde farklı türlerden çok sayıda mezar bulunmaktadır. Akpınar'da bölmelerin dolmasıyla yürüme yolları da gömü alanı olarak kullanılmıştır[940]. Klazomenai'da Akpınar haricinde DSİ, Çayır ve Güney nekropolislerinde de dikdörtgen mezar bölmeleri ve aralarında yürüme yolları belirlenmiştir[941].

KALABAK NEKROPOLİSİ

Kalabak Nekropolisi Klazomenai antik kentinin doğu ve güneydoğusunda bataklık bir alanda yer alır[942]. Alanda 1950'li yıllarda İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarında pişmiş toprak bir lahit mezar ortaya çıkarılmıştır[943]. Daha sonra 1981 yılında iki ayrı açmada gerçekleştirilen kazılarda bir taş lahit, bir basit toprak gömü ve dört kremasyon mezarla birlikte pişmiş toprak lahit parçaları tespit edilmiştir[944].

Kremasyon Mezarlar

Kalabak Nekropolisi'nde belirlenen kremasyon mezarlar, Klazomenai kentinin diğer nekropolislerinde açığa çıkarılan kremasyonlardan biraz farklıdır. Burada kremasyon işlemi

[938] Bakır et al 2000, 48; Hürmüzlü 2003, 12–13, Lev. 2–8; Hürmüzlü 2004a, 79–80, Fig. 3; Hürmüzlü 2004b, 195, Taf. 83a; Hürmüzlü 2005, 46, Fig. 5–6.
[939] Hürmüzlü 2004a, 79; Hürmüzlü 2005, 46.
[940] Hürmüzlü 2003, 12–13.
[941] Hürmüzlü 2003, 3; Hürmüzlü 2004a, 78, Fig. 1; Hürmüzlü 2005, 46; Ulusoy 2010, 48, 50.
[942] Hürmüzlü 2003, 3; Hürmüzlü 2005, 47, Fig. 1, no: 3; Ulusoy 2010, 46.
[943] Çaldıran 1983, 1, 18.
[944] Bakır 1983, 67,68; Çaldıran 1983, 4-9.

kuyu şeklinde açılan çukurlar içinde yapılmış ve kremasyon sonrasında mezarın üzeri toprak ile küçük bir tepecik oluşturacak şekilde örtülmüştür[945].

Bu mezarlarda yakma alanının çapı ve açılan çukurların derinliği değişmektedir. 81/ 4 no.lu kremasyon mezara ait çukurun derinliği 1 m., çapı ise 2 m.dir. 81/2 no.lu kremasyon mezar ise 0.30 m. derinliğinde, 0.80 m. genişliğinde ve 1.30 m. uzunluğundadır[946]. En zengin buluntulara sahip 81/3 no.lu kremasyonun yakma alanının çapı 3.60 m., kremasyonun gerçekleştirildiği çukurun çapı ise 1.20 m.dir[947]. Kalabak'ın yanı sıra Akpınar Nekropolisi'nde 0.20 m. ya da 0.30 m. derinliğinde 3 x 4 m. genişliğinde oval ya da daire şekilli çukurlarda, Yıldıztepe'de 1.7x1 m. boyutlarında 1.86 m. derinliğinde bir çukurda gerçekleştirilen yakma işlemi, Klazomenai kremasyonlarının arazinin yapısıyla ve kremasyonun yapıldığı alana bağlı olarak değişebildiğini göstermektedir.

Kalabak Nekropolisi'nde tespit edilen dört kremasyon mezardan çok fazla mezar hediyesi ele geçmemiştir. Bir örnekte (81/4) gümüş yüzük, birinde (81/1) kaba hamurlu bir mutfak kabı, başka bir örnekte (81/3) iki rozetli ve bir lotuslu skyphos ile bir oinokhoe ve bir kemik tutamak parçası ele geçmiş, bir kremasyon örneğinde (81/2) ise hiçbir buluntuya rastlanmamıştır[948]. Kremasyon mezarlar genel hatlarıyla İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Lahit Mezarlar

Kalabak Nekropolisi'nden bir pişmiş toprak ve bir taş lahitten oluşan iki örnek tespit edilmiştir. Pişmiş toprak lahit mezar 1950'lerde İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazısında ortaya çıkarılmış ve R. M. Cook tarafından Borelli Ressamı'na verilmiştir[949]. Klazomenai kentinin diğer nekropolislerinde ortaya çıkarılan pişmiş toprak lahitlerde olduğu gibi üstü taş bir levha ile kapatılmıştır[950]. Aynı alanda bu lahit dışında pişmiş toprak lahitlere ait pervaz parçaları da ele geçmiştir[951].

Taş lahit mezar ise 1981 yılı kazı çalışmalarında tespit edilmiştir. Lahit yerel urla taşından yapılmıştır. Lahdin üstü düz bir plaka taş ile kapatılmış, kapağın bir bölümü ise kırılmıştır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yerleştirilmiş lahdin içinden kafatası ve diğer

[945] Bakır 1983, 68; Çaldıran 1983, 18.
[946] Bakır 1983, 67-68.
[947] Çaldıran 1983, 6, Lev. 8a-13b.
[948] Bakır 1983, 67-68; Çaldıran 1983, 6-9, Plan 1, Çizim 2-3, Lev. 16-18.
[949] Cook 1981, 10, Pl. 9; Mellink 1971, 176.
[950] Cook 1981, 10.
[951] Çaldıran 1983, 12, Çizim 1a-b.

kemiklere ait parçalar ile birlikte aşık kemikleri ve bir altın yüzük ele geçmiştir[952]. Çaldıran, mezar hediyelerinden yola çıkarak mezarın bir kadına ait olduğunu belirtmiştir[953].

Taş lahit mezar İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına, pişmiş toprak lahit mezar İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[954].

Basit Toprak Mezar

Bir çocuğa ait basit toprak mezarda, iskeletin boyu 0.66 m. olup bireyin dizleri karın kısmına çekilmiş, dirsekler göğüs üzerine kıvrılmış ve eller çene altındadır. Mezarda tarihlemeye yardımcı olacak buluntu ele geçmemiştir. Ancak Kalabak Nekropolisi'nden ele geçen dağınık buluntulardan hareketle mezarın İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine ait olabileceği belirtilmiştir[955].

DSİ NEKROPOLİSİ

DSİ Nekropolisi, Kalabak'ın batısında tarıma elverişsiz kumlu bir alanda yer almaktadır[956]. İlki 1985, ikincisi 2008 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında elliden fazla mezar açığa çıkarılmıştır[957]. Kremasyon, pişmiş toprak ve taş lahitler, amphora, hydria ve pithoslardan oluşan mezar grupları hakkında ne yazık ki çok az veri bulunmaktadır[958].

Kremasyon Mezarlar

DSİ Nekropolisi'nin erken mezar grubunu kremasyonlar oluşturur. İ.Ö. geç 8. yüzyıldan itibaren görülen kremasyon mezarlar, İ.Ö.7. yüzyılı boyunca kullanılmış, İ.Ö. geç 7. yüzyıl ya da İ.Ö. erken 6. yüzyılda terk edildiği belirtilmiştir[959].

Kremasyon mezarlarda aralarında kuşlu ve rozetli kaseler, İonia kyliksi, alabastron, aryballos, olpe, tabak, chalice, lekane, lydion, dinos ve mutfak kaplarından oluşan mezar hediyeleri belirlenmiştir[960].

Lahit Mezarlar

Büyük çoğunluğunu pişmiş toprak lahitlerin oluşturduğu bu mezar grubunda iki taş lahit mezar da bulunmaktadır. 1985 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan on yedi lahit mezardan sadece biri taş lahittir. Bu mezarların biri dışında diğerleri kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmiştir. Söz konusu lahitlerden onunun, yetişkin bireyler

[952] Bakır 1983, 67-68; Çaldıran 1983, 4, Lev. 2a-4a.
[953] Çaldıran 1983, 17.
[954] Çaldıran 1983, 4; Ulusoy 2010, 47.
[955] Çaldıran 1983, 9, 18, Lev. 14a.
[956] Hürmüzlü 2003, 3; Hürmüzlü 2004a, 78; Güngör 2006, 55.
[957] Ulusoy 2010, 47-49.
[958] Hürmüzlü 2004a, 78; Ulusoy 2010, 47,48.
[959] Hürmüzlü 2004a, 78; Ulusoy 2010, 47.
[960] Ulusoy 2010, 47.

için, dördünün çocuklar için kullanıldığı tespit edilebilmiştir[961]. 2008 yılı kazılarına ortaya çıkarılan lahit mezar sayısının en az altı olduğu belirtilirken bunlardan yalnızca biri taş lahittir[962].

Amphora Mezarlar

Bebekler için gömü kabı olarak kullanılmışlardır. 1985 yılında ortaya çıkarılan beş örnekten üçünde az sayıda da olsa mezar hediyesi ele geçmiş ve İ.Ö. geç 6. yüzyıla tarihlenmiştir[963].

2008 yılında ortaya çıkarılan amphora mezarların ise büyük çoğunluğu tahrip edilmiştir. Ayrıca tümlenebilen örneklerde de ağız ve boyun bölümleri eksik olduğu görülmüştür. Amphoraların bu bölümleri, kabın ağız kısmından geçmeyen bebek bireyler için bilinçli olarak kırılmış olmalıdır. Amphoraların eksik olan bu bölümleri bir taş ile kapatılmıştır. Mezarlarda oldukça az buluntu ele geçmiştir.

Pithos Mezarlar

Ortaya çıkarılan az sayıdaki pithoslar hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. 2008 yılı kazılarında ele geçen üç pithos mezardan sadece biri iyi durumdadır. Bu pithos mezar buluntuları yardımıyla İ.Ö. erken 6. yüzyıla tarihlenmişken, diğer ikisi oldukça kötü korunmuştur[964]. Bunun dışında pithoslardaki bireylerin yaş ve cinsiyetleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

DSİ Nekropolisi'nde mezarlar, Akpınar, Çayır ve Güney nekropolislerinde olduğu gibi, mezar bölmeleri içinde yer almaktadır[965].

ÇAYIR NEKROPOLİSİ

Liman Tepe'nin güneydoğusunda yer alan Çayır Nekropolisi 2003 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında ortaya çıkarılmıştır[966]. DSİ ve Güney Nekropolislerinde olduğu gibi Çayır Nekropolisi ile ilgili yayın yapılmamıştır. Bu nedenle burada sadece tespit edilen mezarlar hakkında kısaca bilgi verilecektir. DSİ Nekropolisi'nin yaklaşık 400 m güneydoğusunda yer alan Çayır nekropolisinde, Akpınar ve DSİ nekropolislerinde olduğu gibi mezarların bölmeler içinde yer aldığı belirtilmiştir[967].

[961] Ulusoy 2010, 48, Pl, 36a-b, 37 b.
[962] Ulusoy 2010, 49.
[963] Ulusoy 2010, 48.
[964] Ulusoy 2010, 49.
[965] Hürmüzlü 2004a, 78, Fig.1; Hürmüzlü 2005, 46.
[966] Hürmüzlü 2005, 46, Fig 1, no.7; Ulusoy 2010, 50.
[967] Ulusoy 2010, 50.

Çayır Nekropolisi'nde on beş pişmiş toprak lahit, bir kremasyon, otuza yakın amphora ve pithos mezar gün ışığına çıkarılmıştır. Bunun dışında mezar bölmelerine ait tahrip edilmiş duvarlar da belirlenmiştir. Çayır Nekropolisi'nde mezarlardan skyphos, kylix, hydria, krater, lekane, tabak, oinokhoe gibi buluntular ele geçmiştir. Buluntulardan Çayır Nekropolisi'nin İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından İ.Ö.6. yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığı belirlenmiştir[968].

GÜNEY NEKROPOLİSİ

İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 2008 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında tespit edilmiştir. Nekropolis alanı Arkaik yerleşimin güneyinde yer alır[969]. Çalışmalarda yirmi mezar açığa çıkarılmış olmasına karşın alanda bulunan birçok lahit ve seramik parçası, nekropolisin Arkaik dönemden Hellenistik döneme kadar kullanıldığını ve mezar sayısının daha fazla olduğunu göstermiştir. Ancak Arkaik dönemde olasılıkla İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarından İ.Ö.6. yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığı belirtilmiştir[970].

Lahit, kremasyon ve basit toprak gömülerin oluşturduğu yirmi mezarın on biri pişmiş toprak, biri taş lahit şeklindedir. Yön birliği gözlenmeyen lahitler taş plaka ile kapatılmıştır. On iki lahit mezardan altısında bireylerin yaşları belirlenmiş, biri yetişkin, diğerleri çocuk ve bebekler için kullanılmıştır[971].

Arkaik dönem mezar gruplarının tümünde hediyelere rastlanmıştır. Ancak buluntuların konumları özellikle lahit mezarlarda değişebilmektedir. Bazı örneklerde lahit içine, bazılarında dışına, bazılarında da hem içine hem de dışına bırakılmıştır. Buna rağmen en zengin buluntular yine bir lahit mezardan gelmiştir. İçinde mermer alabastron, bronz ayna, küçük bir pyksis, bronz kanca ve yine bronz keçi ayaklarından oluşan on iki adet buluntu ele geçmiştir[972].

[968] Ulusoy 2010, 50–51.
[969] Ulusoy 2010, 51.
[970] Ulusoy 2010, 52.
[971] Ulusoy 2010, 51, Pl. 39–39.
[972] Ulusoy 2010, 52.

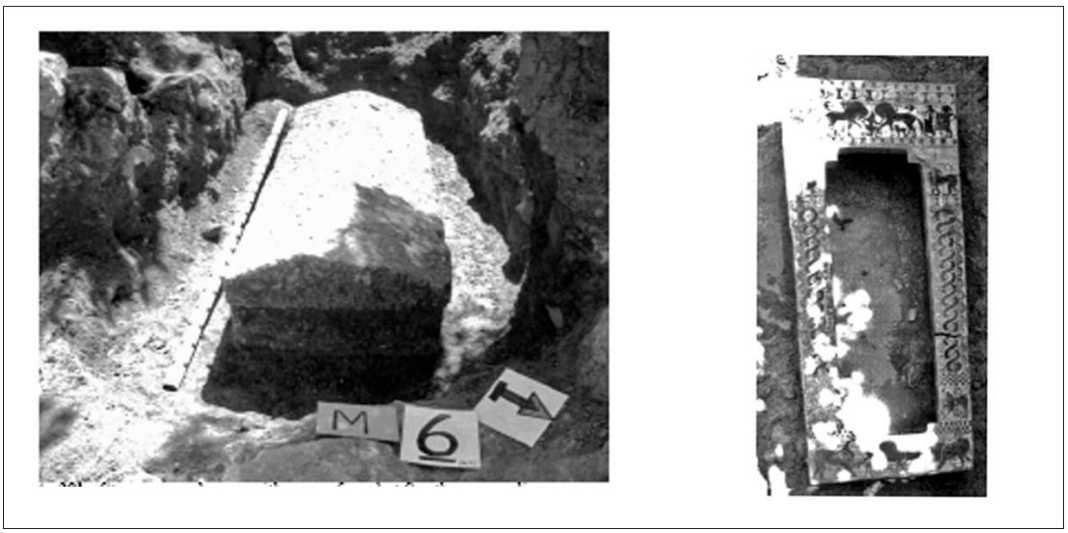

Resim 154. Taş ve pişmiş toprak lahit mezarlar (Ulusoy 2010, Pl. 39a-b).

Nekropolisin en alt tabakasında 50 m. uzunluğunda Akpınar, DSİ ve Çayır nekropolislerindeki gibi farklı ailelere ait mezar bölmelerini çevreleyen duvarların benzer bir örneği tespit edilmiştir.[973].

Tümülüs Mezarlar

Klazomenai antik kentinde bulunan diğer bir mezar türü tümülüslerdir. Klazomenai'de tümülüslerin bir bölümü kentin merkezini çevreleyen tepeler üzerinde yer alırken, bir bölümü kentin territoryasının uç noktalarında bulunan tepelerde belirlenmiştir[974]. Söz konusu tümülüsler, kent merkezini çevreleyen Dubatepe, Nalbanttepe, Değirmentepe, Cankurtarantepe ve Bozavlu üzerinde bulunmaktadır[975]. Kentin uç noktalarında ise Tatarderesi-Hacıgebeş, Yağcılar-Yemişliboğaz, Azmak, Hırsızçeşme, İçmetepe ve Airai'da yer alır[976].

Tümülüslerden sadece dördünde 1982–1983 yıllarında kazı ve temizlik çalışması yapılmıştır. Bunlardan birinde bir kremasyon mezar yer alırken, mezarda ele geçen Orientalizan stilde bezenmiş kaptan dolayı tümülüs, İ.Ö. 7. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir. Diğerinde ana kayaya açılmış çukur içine yerleştirilmiş Hannover Ressamı'na ait pişmiş toprak bir lahit bulunur. Diğer iki tümülüste ise taş lahit içine yapılmış gömüler tespit edilmiştir[977].

[973] Ulusoy 2010, 52.
[974] Ersoy-Koparal 2009, 74–75, 77–78, 80, Harita 3.
[975] Hürmüzlü 2003, 3–4, Fig.1, Lev. 1; Hürmüzlü 2005, 47, Fig. 1. no.5, fig. 8; Ersoy-Koparal 2009, 74; Ulusoy 2010, 52, Pl. 20–22.
[976] Ersoy-Koparal 2009, 75, 77–78, 80.
[977] Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47; Ulusoy 2010, 53.

Klazomenai tümülüslerinde mezar odası ve dromos bulunmamaktadır. Tümülüsler gömülerin üzerine yığılan toprak ve peribolos duvarından oluşmaktadır[978]. Bu yönüyle Klazomenai tümülüsleri Smyrna'da ortaya çıkarılan Arkaik dönem tümülüslerinin büyük bir bölümüyle benzerlik göstermektedir[979].

Klazomenai'de sadece Arkaik dönemde kullanılan tümülüs mezarlarda genellikle tekli gömüler yer alırken, bazı örneklerde çoklu gömüler de tespit edilmiştir[980]. Hürmüzlü, tümülüs mezarların Klazomenai'de yaşayan üst sınıftan bireylere ait olabileceğini belirtmektedir[981]. Ersoy ve Koparal, Klazomenai territoryasının uç sınırlarındaki tepelerde yer alan tümülüslerin ise kentin sınırlarını belirleyen işaretler olabileceğini öne sürmektedirler[982].

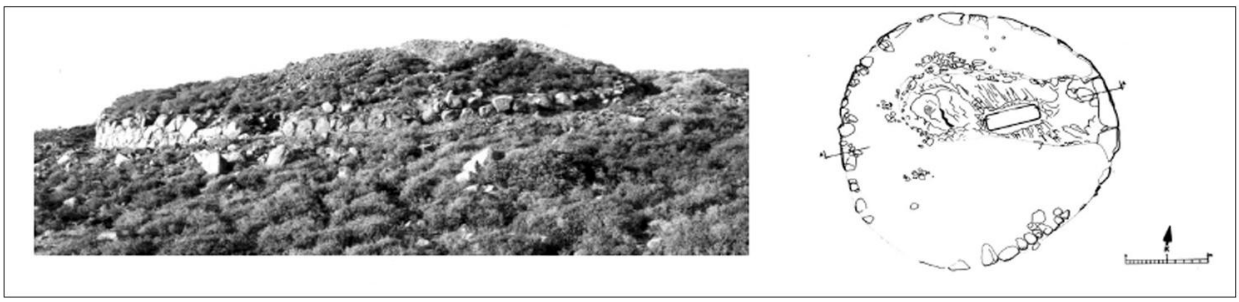

Resim 155. Nalbanttepe Tümülüsü (Hürmüzlü 2005, Fig. 7).

ERYTHRAİ

Erythrai antik kentti, İzmir ili, Çeşme ilçesi, Alaçatı beldesine bağlı Ildırı Köyü sınırları içinde yer alır. Kentte ilk çalışmalar 1964 yılında Prof. Dr. E. Akurgal ve Prof. Dr. C. Bayburtluoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. 1977 yılına kadar aralıklarla sürdürülen çalışmalar, bu tarihten sonra 1983 yılına değin süreklilik kazanmıştır[983]. Kentte ikinci çalışma 1988 yılında Prof. Dr. Ö. Özyiğit tarafından yapılan sondaj kazılarıdır[984]. Üçüncü dönem çalışmaları 2003-2006 yılları arasında yüzey araştırması şeklinde sürdürülmüş, 2006 sonrasında Yard. Doç. Dr. A. Gül Akalın tarafından kazılara başlanmıştır[985].

Erythrai'da çalışmaların başladığı ilk yıllardan şimdiye kadar Özyiğit'in sondaj çalışmaları dışında, kentin nekropolislerine yönelik kazı çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle nekropolislerin yeri, konumu, dönemleri ve mezar türleri hakkında çok az bilgi

[978] Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47.
[979] Smyrna örnekleri boyut olarak Klazomenai örneklerinden daha küçüktür. Cook 1974, 55, Pl. 8a, 13a.
[980] Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47.
[981] Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 56.
[982] Ersoy-Koparal 2009, 74.
[983] Akurgal 2000, 322.
[984] Özyiğit 1990, 125.
[985] Özgünel 2005, 245; Özgünel-Görkay 2006, 239; Akalın 2008, 299.

bulunmaktadır. Mezarlara yönelik ilk bulgular birinci dönem kazılarından gelmektedir. Ildırı Köyü ilkokulu ile Arkaik akropolis arasındaki bağ ve tarlalarda Arkaik döneme ait kabartmalı ve boyalı pişmiş toprak lahit parçaları tespit edilmiştir[986].

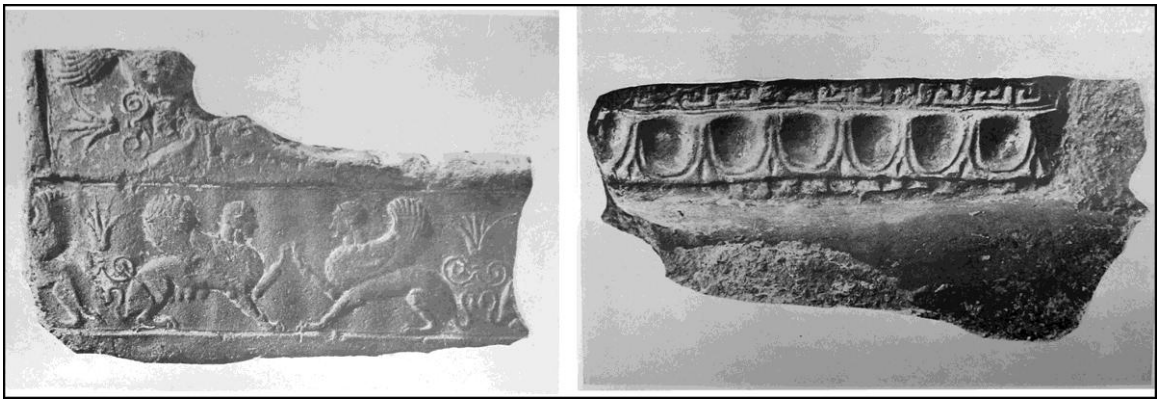

Resim 156. Pişmiş toprak lahit parçaları (Bayburtluoğlu 1977, Lev. XLIII).

Daha sonraları Erythrai kentinin kuzey surları ile Aksos Deresi arasında kalan alanda 1988 yılında Özyiğit tarafından gerçekleştirilen sondaj kazılarında kentin Hellenistik dönem seramik atölyelerinin bulunduğu sanayi mahallesi tespit edilmiştir. Bu alanda seramik atölyelerinin yanı sıra Hellenistik döneme ait bir taş lahit ile dört adet Roma dönemine ait mezar ve Arkaik döneme ait iki adet pişmiş toprak lahit parçası bulunmuştur[987].

Kentte 2003 yılında başlayan yüzey araştırmaları ile, kentin kuzey ve doğu kapılarına ulaşan yol kenarlarında nekropolis alanları belirlenmiştir. Kuzey Nekropolis, daha önce Özyiğit tarafından sondaj çalışmaları yapılan sanayi mahallesini de kapsayacak şekilde, yerleşimin kuzeyinde antik Aksos Deresi'nin döküldüğü küçük koy içinde ve kent surunun denize birleştiği alanın kuzeyinde yer alır[988]. Ayrıca kıyı şeridi içinde su altında kalmış teras duvarları ile kimi *in-situ* durumda Arkaik döneme ait pişmiş toprak lahitlere ait parçalar bulunmuştur. Kıyı şeridinde yapılan çalışmalarda zaman içinde meydana gelen depremlerle kıyı şeridinin yaklaşık 2 m. kadar su altında kaldığı belirlenmiştir[989]. Bununla birlikte su altında kalan teras duvarları, Arkaik dönemde kentin kuzey giriş kapısına ulaşan antik bir yolun izleri olarak değerlendirilmiştir[990]. Olasılıkla mezarlar bu yolun yakınlarında veya iki yanında konumlanmış olmalıdır.

Kentin diğer nekropolis alanları yerleşimin doğusunda, Klazomenai-Erythrai arasındaki antik yolun çevresinde yer alır. Ancak bu alanda yer alan mezarların bir bölümü

[986] Bayburtluoğlu 1977, 24, Lev. XLIII-XLVII, Çizim 1-8.
[987] Özyiğit 1990, 126, 129.
[988] Özgünel-Görkay 2006, 242.
[989] Özgünel-Görkay 2006, 242, 244, Res. 9.
[990] Özgünel-Görkay 2006, 242.

Hellenistik döneme ait mezarlardır[991]. Ancak alandaki mezarların dönemleri ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır.

KHALKİS

Kentin yerleşim alanı dışında Erythrai'ın territoryası içinde kalan ve Erythrai'a bağlı Khalkis yerleşiminde Arkaik döneme ait bir nekropolis ortaya çıkarılmıştır. Bugünkü Kalemburnu üzerine konumlandığı düşünülen Khalkis yerleşimine ait nekropolis, Kalemburnu'nun batısındaki plajda yer almaktadır. Çeşme Arkeoloji Müzesi tarafından 2007 yılında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan nekropoliste, Klazomenai tipi pişmiş toprak lahitler dikkat çekmektedir[992]. Söz konusu nekropolis hakkında yayın yapılmamıştır. Bu nedenle diğer mezar türleri ve kullanım evreleri hakkında veri bulunmamaktadır.

Resim 157. Khalkis (Kalemburnu) nekropolis alanı (Gezgin 2009, Res. 2).

TEOS

Teos antik yerleşimi, İzmir ili, Seferihisar ilçesine bağlı Sığacık Köyü yakınlarında yer alır. Kentte 1924 yılında çalışma gerçekleştiren Fransız arkeologlar kentin çevresinin nekropolislerle çevrilmiş olduğunu belirtmekle birlikte, yerleşimin batısında çok sayıda lahit mezarın varlığından söz etmektedirler[993]. Daha sonra 1962-65 yılları arasında kentte çalışmalar yürüten Y. Boysal ve B. Öğün, Teos'ta Protogeometrik dönemden itibaren Roma dönemine kadar yerleşimin varlığını ortaya koyan seramikler belirlemişlerdir[994]. Seramiklerin

[991] Özgünel-Görkay 2006, 241.
[992] Gezgin 2009, 99, Res. 2.
[993] Béquignon-Laumonier 1925, 291
[994] Boysal-Öğün 1963, 13.

yanı sıra Protogeometrik döneme ait bir amphora mezar ile Geç Geometrik döneme ait bir kremasyon mezar, kentin erken mezarlarını oluşturmaktadır[995].

Yine Boysal ve Öğün'ün gerçekleştirildiği çalışmalarda kentin Arkaik nekropolisi de dahil olmak üzere farklı dönemlere ait nekropolisleri, yerleşimin batısında, deniz ile yerleşim arasında yer alan sırt ve tepelerde tespit edilmiştir[996]. Burada özellikle pişmiş toprak lahitlere ait çok sayıda parça bulunmuştur. Bunların arasında Klazomenai lahitleri olarak değerlendirilen pişmiş toprak lahitlere ait parçalar da yer almaktadır[997].

Bu kısa bilgiler dışında nekropolisteki diğer mezar türleri ve dönemleri hakkında herhangi bir veri sunulmamıştır.

AİRAİ

Teos dışında, Teos'un territoryası içinde kalan ve bugünkü Demirci Köyü kıyısında yarımada üzerinde bulunan Airai antik yerleşiminde Klazomenai lahitlerine ait parçalar bulunmuştur. 1985-86 yıllarında bölgede yüzey araştırması yapan N. Tuna, yarımadanın kıstak bölgesinde Klazomenai lahitlerine ait parçalar tespit etmiş ve alanın yoğun bir nekropolis olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kentin kuzeyinde yine Klazomenai lahitlerine ait parçalar ile birlikte ana kayaya oyulmuş inhumasyon tipi mezarların ve az sayıda tümülüsün varlığından da söz etmektedir[998].

EPHESOS

İzmir İli, Selçuk İlçesi sınırları içinde yer alan Ephesos antik kentinde yüz yılı aşkın bir süredir kazılar yapılmaktadır. Gerek Ephesos'ta sistemli kazıları yürüten kazı ekibi gerek Efes Müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda farklı alanlarda ve farklı dönemlere ait çok sayıda nekropolis alanı veya mezar ortaya çıkarılmıştır[999]. Çalışmamızın Ephesos ile ilgi bu bölümünde Ephesos Devlet Agorası'nda ortaya çıkarılan Arkaik dönem mezarlar ile Ayasuluk Tepesi'nin kuzeyinde bulunan ve kayaya oyulmuş lahit ve oda mezarlardan söz edilecektir.

Ephesos Yukarı Agora bir başka ismiyle Devlet Agorası'nda 1965 ve 1966 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalarda Panayır ve Bülbül Dağları arasındaki alçak bir tepede dört

[995] Bu mezarlar çalışmanın "Protogeometrik ve Geometrik Mezar ve Nekropolisleri" başlığı altındaki bölümünde değerlendirilmiştir.
[996] Boysal 1963, 7; Boysal-Öğün 1963, 13.
[997] Boysal 1963, 7; Boysal-Öğün 1963, 13.
[998] Tuna 1987, 309, Plan 5.
[999] Adil Evren Myken döneminden başlayarak Bizans dönemine kadar Ephesos ve çevresinde tespit edilen nekropolislerin isimlerin bir liste halinde sunmuştur. Evren'in 1995 yılında yayınladığı bu listeye daha sonraki yıllarda başka mezarlar ve nekropolisler eklenmiştir. Liste için Bkz. Evren 1996, 22.

monolitik taş lahit, beş pişmiş toprak lahit ve plaka taşlardan yapılmış üç lahit mezar ortaya çıkarılmıştır[1000].

Monolitik Taş Lahitler

Monolitik taş lahitlerden üçü (1, 2, 3 no.lu lahitler) kahverengi kireçtaşından, biri (12 no.lu lahit) mermerden olup, lahit kapakları beşik çatı şeklindedir[1001]. Lahitlerden 2 ve 3 no.lu olanları tahrip edilmiş ve içlerinden herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Diğer lahitlerden 1 no.lu olanının içinden bir lekythos, dışından bir chalice, bir yonca ağızlı olpe, bir kotyle, bir lekythos, bir çift kulpu fincan, bir alabastron ve bir pyksis ele geçmiştir[1002]. 3 no.lu lahit içinde mezar hediyesine rastlanmazken, dışında bir kase, bir aryballos ve bir çift kulplu kase bulunmuştur[1003].

Resim 158. 1 no.lu monolitik taş lahit buluntuları (Langman 1967, Abb. 42, 1-3, Abb. 43, 1-2).

Pişmiş Toprak Lahitler

Pişmiş toprak lahit mezarların (4, 5, 6, 7 ve 10 no.lu lahitler) üzeri Klazomenai nekropolislerinde olduğu gibi plaka taşlarla kapatılmıştır. Yine Klazomenai'da olduğu gibi mezar hediyeleri hem lahit içine hem de dışına bırakılmıştır. Bunlardan 4 no.lu lahit içinde bir amphoriskos, 5 no.lu lahit dışından bir lekythos, 6 no.lu mezar içinden bir alabastron bir lekythos, 7 no.lu lahit mezar dışından lekythos, amphoriskos ve ok ucu ele geçmiştir. 10 no.lu lahit mezarın ise dışında bir aryballos bulunmuştur[1004].

[1000] Langmann 1967, 104. Langmann, Ephesos halkının Lysimakhos döneminde kurulan yeni kente taşınmak istememesinde var olan mezarların önemli bir rol oynayabileceğini belirtmiştir. Bkz. Langman 1967, 104, dipnot 2; Scherrer 2001, 59.
[1001] Langmann 1967, 104 (1, 2, 3 ve 12 no.lu lahitler)
[1002] Langmann 1967, 105, 107, 109, Abb. 41, no. 1,2, 5, Abb. 42 no. 1, 2,3, Abb. 43 no. 1, 2.
[1003] Langmann 1967, 109, Abb. 41 no. 3–4, Abb. 43 no. 3.
[1004] Pişmiş toprak lahit mezar buluntuları için bkz. Langmann 1967, 109–115, Abb. 41 no. 6, Abb. 46 no.1, 2, 4, Abb. 47 no. 4.

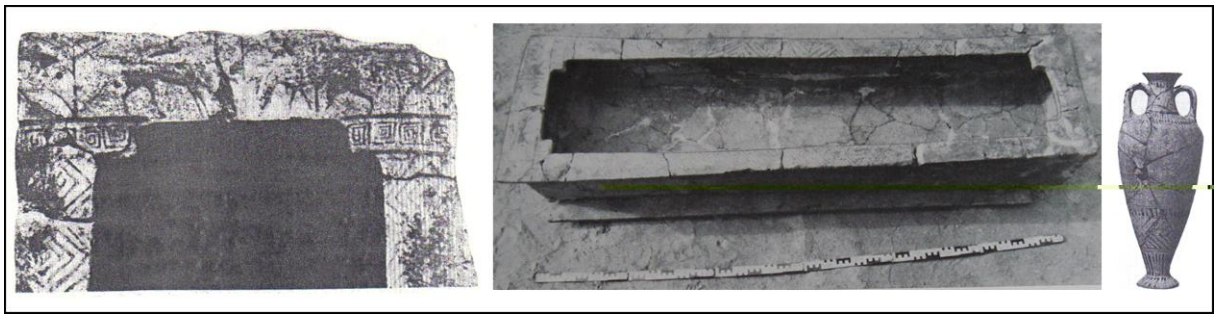

Resim 159. 4 no.lu pişmiş toprak lahit ve buluntusu (Langman 1967, Abb. 43.4, Abb. 45, Abb. 46.1)

Plaka Taşlardan Yapılmış Lahitler

Plaka taşlardan yapılan lahitler (8, 9, 11 no.lu lahitler) altı granit plakadan yapılmıştır. Bunlardan biri tabana yerleştirilmiş, dördü mezar teknesini oluşturmak, biri de kapatmak için kullanılmıştır. Diğer mezarlarda olduğu gibi mezar hediyeleri hem mezar içinde hem de dışına bırakılmıştır. 8 no.lu mezarın içinde buluntu yer almazken, dışından bir lekythos ile bir kyliks ele geçmiştir[1005]. 9 no. lu lahit mezarın hediyeleri yine mezar dışına bırakılmış bir lekythos, bir kyliks ve bir kaseden oluşmaktadır[1006]. 11 no.lu mezarda ise lahit içinde lekythos parçaları bulunmuştur.

Resim 160. Plaka taş lahit buluntuları. a-8, b- no.lu mezar (Langman 1967, Abb. 47.2, Abb. 48. 4-5).

Ephesos Devlet Agorası'nda ortaya çıkarılan bu mezarların bir bölümü İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına, büyük bir bölümü ise İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir. Ayrıca nekropolis alanında lahitler dışında İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir basit toprak gömü açığa çıkarılmıştır. Langmann, buradan hareketle nekropolisin yüz yıllık bir zaman diliminde kullanıldığını öne sürmektedir. Mezarlar buluntu açısından aynı dönemi işaret etse de konumu itibariyle diğerlerinin altında en alt tabakada ele geçen 1 no.lu lahit en erken mezar olarak değerlendirilmiştir[1007]. Ayrıca bazı lahitlerin üzeri yumruk büyüklüğünde taşlarla tamamen

[1005] Langman 1967, 115-117, Abb. 47 no.2 (lekythos), 48 no. 4 (kyliks).
[1006] Langmann 1967, 117, 119, Abb. 41 no 8 (lekythos omuz çizimi), no. 9 (kase), Abb. 48, no.5 (kyliks).
[1007] Langmann 1967, 122.

örtülmüştür. Langmann, bu taşların mezar üzerinde oluşturulmuş küçük bir tümülüse ait olabileceğini ve lahdin tamamen görünmediğini belirtir[1008].

Nekropolis alanında ortaya çıkarılan mezarın tümü lahit içine yapılmış inhumasyon tarzında gömülerdir. Bireyler lahitlere sırt üstü yatırılmıştır. Ayrıca mezarlarda yön birliği yoktur.

Ephesos'un Arkaik döneme ait diğer nekropolisi Ayasuluk Tepesi'nin kuzeyinde tespit edilen mezarlardır. İki oda ve iki lahitten oluşan mezarlar, Ayasuluk Tepesi'nin kuzeyindeki kireçtaşı kayalık alanda yer alır. Mezarlardan ikisi bugünkü ova seviyesinde, diğer ikisi ise 5.00 m. yükseklikteki kaya terasındadır[1009]. Bu alan aynı zamanda taş ocağı olarak da kullanılmıştır[1010]. Çalışmalar, biri dışında tamamı toprakla dolmuş olan diğer mezarların temizlenmesine yönelik yapılmıştır.

Oda mezarlardan ilki dromoslu olup, bugünkü ova seviyesindedir. Mezar odası 2.10 x 2.70 m. boyutlarında ve 1.80 m. yüksekliğindedir. Odanın büyük bir bölümü kayaya oyulmuş, üst bölümü ise üç blok taşla örtülmüştür[1011]. Mezar odasında kayalar oyulmuş iki lahit dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

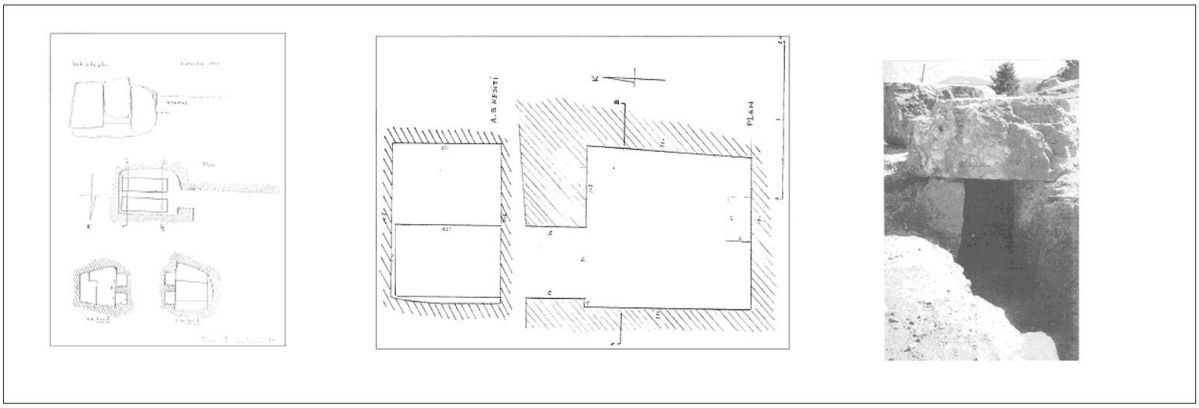

Resim 161. Dromoslu Oda Mezar (Büyükkolancı 1999, Çizim 4–5, Res. 3).

İkinci oda mezar kayalık alandaki terasta yer alır. Diğerine oranla kare planlı olan bu mezarın ölçüleri 2.10 x 2.10 m., yüksekliği ise 1.37 m.dir[1012]. Mezarın kuzeye bakan ön yüzünde 0.90 m. genişliğinde bir kapı yer almaktadır. Mezar odasının içinde ilk mezarda olduğu gibi kayalara oyulmuş lahitlere rastlanmamış, buna karşın odanın içinde 0.40 x 0. 30

[1008] Langmann 1967, 105.
[1009] Büyükkolancı1999, 362.
[1010] Büyükkolancı1999, 362, Res. 3, 4.
[1011] Büyükkolancı1999, 362, Res. 5, Çizim 3.
[1012] Büyükkolancı 1999, 362, Çizim 4.

m ebatlarında bir yükseltinin varlığı saptanmıştır[1013]. Ayrıca mezarın dışında olasılıkla mezar steli için açılmış dikdörtgen bir oyuk bulunmaktadır[1014].

Oda mezarların dışında, biri terastaki oda mezarının önünde, diğeri kayalık bölümde olmak üzere, kayaya lahit şeklinde oyulmuş iki mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan kayalık bölümde yer alan lahit 2.50 x 0.90 m. ölçülerindedir[1015].

Gerek oda mezarlar gerekse lahit mezar daha önce açıldığı için bu mezarlarda tarihlemeye yardımcı olacak buluntular ele geçmemiştir. Ancak mezarların benzer örnekleri dikkate alınarak Arkaik döneme ait olması gerektiği öne sürülmektedir[1016].

MİLETOS

Aydın İli, Söke ilçesine bağlı Balat köyü yakınlarında yer alan Miletos yerleşiminde ilk kazılar 1899 yılında Th. Wiegand tarafından yapılır. Daha sonra 1938 yılında C. Weickert başkanlığında yürütülen çalışmalar İkinci Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğrar. Savaş sonrasında G. Kleiner ve Müller-Wiener ile başlayan kazılar 1989 yılından bu yana V. von Graeve başkanlığında sürdürülmektedir.

Kentin nekropolis alanları yerleşim alanı dışında olup, daha önce de belirtildiği gibi güneyden başlayarak batıya doğru Kazartepe, Kalabaktepe, Değirmentepe ve Zeytintepe'nin yamaçlarında, ayrıca Kutsal Caddenin önünde ve Yeni Balat Köyü yakınlarda yer almaktadır[1017]. Bu alanlardan kesin olarak Arkaik döneme tarihlenen mezarlar Kazartepe'nin güneydoğu eteklerinde bulunan Aslanı Mezar ile Yeni Balat Köyü yakınlarında açığa çıkarılan monolitik taş lahitlerdir[1018]. Ayrıca Kutsal Yolun ön kısmında açığa çıkarılan mezarlar yine bu dönem içinde değerlendirilen mezarlardır. Sınırları ve yayılım alanı kesin bilinmeyen Arkaik nekropolis ile ilgili olarak Miletos nekropolisleri üzerine doktora çalışması yapan Forbeck, Arkaik mezarların, Kutsal Cadde alanı ve Aslanı Mezarın yakınlarında olduğunu öne sürmekle birlikte, Arkaik dönemin ana nekropolislerinin Kazartepe ve Balat yakınlarında bulunan Kutsal Caddeye açıldığını belirtmektedir[1019]. Ayrıca Kutsal Kapı önünde açığa çıkarılan çocuk gömüleri ile Yeni Balat Köyü yakınlarında bulunan lahit mezarı da dikkate alarak Arkaik dönem Miletos nekropolis alanlarının doğuda yer alan kıyı çizgisi civarında yani Assesos'a ve batı Zeytintepe'de yer alan Aphrodite Tapınağı'na giden yollarda

[1013] Büyükkolancı1999, 363.
[1014] Büyükkolancı1999, 363.
[1015] Büyükkolancı 1999, 363.
[1016] Büyükkolancı1999, 362.
[1017] Henninger-Kossatz 1979, 174; Graeve 1997, 536.
[1018] Forbeck-Heres 1997, 51.
[1019] Forbeck 2005, 56-57.

aranması gerektiğine değinir[1020]. Forbeck'in yanı sıra Greaves, Yeni Balat yakınlarında ortaya çıkarılan mezarların kumlu ve tarıma elverişsiz bir alanda bulunmalarından hareketle Arkaik nekropolisin Miletos kolonisi Apollonia Pontika'da olduğu gibi denize yakın, kıyı şeridinde ve tarıma elverişsiz bir arazi yer alması gerektiğini, arazinin değersiz oluşu nedeniyle de sıradan insanların buraya gömüldüğü öne sürülmüştür[1021]. Ayrıca nekropolise ait diğer mezarların bugünkü modern Yeni Balat yerleşim alanı altında kaldığını öne sürmektedir[1022]. Bununla birlikte Miletos'un birkaç kilometre güneyinde yer alan Akköy'de bulunan ve üst bölümü anthemionlu Arkaik döneme ait stelin, yakınlardan geçen Kutsal Cadde'nin etrafını süsleyen bir mezar taşı olabileceği belirtilmiştir[1023].

Yine Yeni Balat mezarlarından hareketle Müller-Wiener Miletos'un Arkaik nekropolisinin Yeni Balat yakınlarında yer aldığını öne sürmektedir.[1024]. Görüldüğü üzere araştırmacıların ortak noktası Arkaik nekropolisin Kazartepe ve Yeni Balat arasında olduğu şeklindedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle ilk dönem kazılarında Kutsal Caddenin önünde açığa çıkarılan mezarlar, ki bu mezar hakkında çok az veri bulunmaktadır, ele alınacak, daha sonra Yeni Balat Köyü yakınlarında ortaya çıkarılan lahit mezarlar ve son olarak Aslanlı Mezar değerlendirilecektir.

Kutsal Cadde Önünde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Miletos'da Kutsal Cadde güzergahı izlenerek Arkaik nekropolisin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu doğrultuda 1901 yılında yapılan ilk çalışmalarda kısmen de olsa mezarlara yönelik bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Kutsal Kapı'nın önünde yapılan ilk çalışmalarda inhumasyon tarzında yapılmış çocuk gömüleri içeren dört pithos mezar ile 0.02 m. kalınlığında mermer plakalardan yapılmış bir lahit içinde kremasyon kemikleri belirlenmiştir[1025]. Daha sonra 1903 yılında yine kutsal kapının önünde gerçekleştirilmiş bir sondaj çalışmasında içinde yanık toprak bulunan amphoralar belirlenmiş, ancak bunlardan sadece biri çıkarılabilmiştir. Bu amphoranın içinde yanık toprak dışında bronz bir iğne ele geçmiştir[1026]. Yine aynı yıl kapının yan tarafında yapılan kazılarda inhumasyon tarzında çocuk gömüleri içeren çok sayıda amphora açığa çıkarılmıştır[1027]. Ayrıca Kazartepe'nin

[1020] Forbeck 2005, 57.
[1021] Greaves 2002, 89.
[1022] Greaves 2002, 87.
[1023] Greaves 2002, 89.
[1024] Müller- Wiener 1988, 253; Greaves 2002, 87.
[1025] Forbeck-Heres 1997, 50; Forbeck 2005, 56.
[1026] Forbeck-Heres 1997, 50.
[1027] Forbeck-Heres 1997, 50.

yamaçlarında ortaya çıkarılan bir çatı kiremidi ile bir kremasyon mezarın Arkaik döneme ait olabileceği belirtilmiştir[1028].

Yukarıda Arkaik nekropolise yönelik ilk çalışmalarda tespit edilen mezarlar bir bütün olarak bir arada verilmiştir. Eldeki bu kısıtlı verilere rağmen Miletos'da pithos ve amphora mezarların içine yapılmış inhumasyon tarzında çocuk gömüleriyle çatı kiremidi mezar ve urnelerden oluşan kremasyon mezarların bulunduğu söylenebilir. Söz konusu mezarların Arkaik döneme ait oldukları belirtilse de tarihleyici buluntular ele geçmemiştir. Bu nedenle kesin bir tarih belirtilememektedir.

Yeni Balat Köyü Yakınlarında Açığa Çıkarılan Mezarlar

Yeni Balat Köyü yakınlarında açığa çıkarılan mezarlar bugün itibariyle sadece monolitik taş lahtlerden oluşur. Bunlardan ikisi 1975 yılında tespit edilmiş ancak bunlarla ilgili yayın yapılmamıştır. Diğer mezarlar ise 1987 yılında Yeni Balat köyü su dağıtım şebekesi için açılan kanalda lahit mezarlara rastlanması üzerine bir haftalık kısa bir çalışma sonucunda ortaya çıkarılan dört lahit mezardan oluşur.

Resim 162. 1987 yılında ortaya çıkarılan lahit mezarlar (Müller- Wiener 1988, Taf. 26, 2-3; Taf. 25,4).

1987 yılında ortaya çıkarılan lahitler tek parça taştan yapılmış monolitik lahitler olup, yine tek parça taştan beşik çatı şeklinde yapılmış kapaklara sahiptirler[1029]. Tekli gömüler içeren lahitlerde bireyler lahit içine sırt üstü yatırılmıştır. Dört lahit mezarın üçünde yetişkin erkek bireyler, birine ise çocuk yaştaki bir birey yer almaktadır[1030]. Oldukça az sayıda mezar hediyesinin ele geçtiği bu lahitlerden 3 no.lu örnekte demir bir yüzük, 4 no.lu örnekte ise demir yüzük parçasına rastlanmıştır. Buna karşın her ne kadar yayını yapılmamış olsa da 1975

[1028] Forbeck-Heres 1997, 50.
[1029] Müller- Wiener 1988, 262.
[1030] Greaves 2002, 87.

yılında ortaya çıkarılan lahit mezarın birinde iki alabastron, bir lekanis ve iki kase bulunmuştur[1031].

Resim 163. 1975 yılında ortaya çıkarılan lahit mezar buluntuları (Müller- Wiener 1988, Taf. 33).

Mezarlardan 3 no.lu lahit içinde bulunan balık kılçıkları mezara bırakılan yemekle, 2 ve 4 no.lu lahit mezarların yayında bulunan kap parçaları ise nekropoliste gömü sonrası yapılan tören ile ilişkilendirilmiştir[1032]. Gerek 1975 gerekse de 1987 yılında ortaya çıkarılan lahit mezarlar genel olarak İ.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir[1033].

Aslanlı Mezar

Aslanlı Mezar, kent surlarının dışında, yerleşim yaklaşık 500 m. güneyinde, Kazartepe'nin güneydoğu yamacında yer alır[1034]. İlk olarak 1906 yılında kazılan mezarda 1994-1995 yıllarında temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiş ve mezarın bir kez daha çizimleri yapılmıştır[1035]. 1906 yılında sürdürlen çalışmalarda gerçek boyutlarında bir aslan heykelinin arka bölümünün bulunmasıyla, mutmele bir mezara ait olabileceği düşünülen bu heykelin muhtemelen diğer yarısın bulmak için kazılar yapılmıştır. Çalışmalarda heykelin diğer yarısına ulaşılamamış ise de mezarın dromosuna yarım metrelik bir mesafede ikinci bir aslan heykeli bulunmuştur. Ayrıca bu alanda bulunan Arkaik dönem seramik parçaları, Arkaik bir nekropolisin işretleri olarak değerlendirilmiştir. Ancak açığa çıkarılan çok sayıda mezar içinde sadece Aslanlı Mezarın Arkaik döneme ait olduğu görülmüştür[1036]. Mezar adını dromosun yakınlarında bulunan bu iki aslan heykelinden almıştır.

[1031] 3 ve 4 no.lu lahit mezarlar için bkz. Müller- Wiener 1988, 260; 1975 yılı lahit mezar buluntuları için bkz. Müller- Wiener 1988, 273, Taf. 33, Abb. 16.
[1032] Müller- Wiener 1988, 262.
[1033] Müller- Wiener 1988, 262, 273.
[1034] Forbeck 2005, 56.
[1035] Forbeck-Heres 1997, 3, Abb. 1-3; Graeve 1997, 537-538, Res. 10, Şekil 4.
[1036] Forbeck-Heres 1997, 5-6. Bu alanda Aslanlı mezar dışında Hellenistik döneme tarihlenen 34 oda, 17 kuyu, 10 kremasyon, 1 taş lahit ve çok sayıda çatı kiremidi mezar açığa çıkarılmıştır.

Mezarın dromosu kaya kütlesinin oyulmasıyla oluşturulmuş, yaklaşık 22 m. uzunluğunda, oldukça dar bir tünel şeklindedir. Dromostan sonra 3 m. uzunluğunda ve 2.50 m. genişliğinde bir ön oda bulunur. Daha sonra 9.50 m. uzunluğunda bir tünelle mezar odasına ulaşılmaktadır. Mezar odası 4.10 m. uzunluğunda, 3.34 m. genişliğinde ve 3.36 m. yüksekliğindedir[1037]. Dikdörtgen şeklindeki mezar odasının kuzeyinde içi kurşun plakalarla çevrilmiş bir mezar yer almaktadır. Mezara ince bir kum tabakası üzerine ve duvara paralel olarak yatırılmış bir birey ile bu bireyin çevresine bir düzen arz etmeyen moloz taşlar yerleştirilmiştir. Ayrıca mezarda bireyin karın hizasında iki omphaloslu gümüş phiale, sol dizi yanında pişmiş toprak tek kulplu bir maşrapa ve mezarın kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş bir stamnos ele geçmiştir. Bunların dışında girişin solunda parçalar halinde bir kase, sağ tarafında yine parçalar halinde bir amphora bulunmaktadır[1038]. Miletos'un önemli bir şahsiyetine ait olduğu öne sürülen bu mezar, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir[1039].

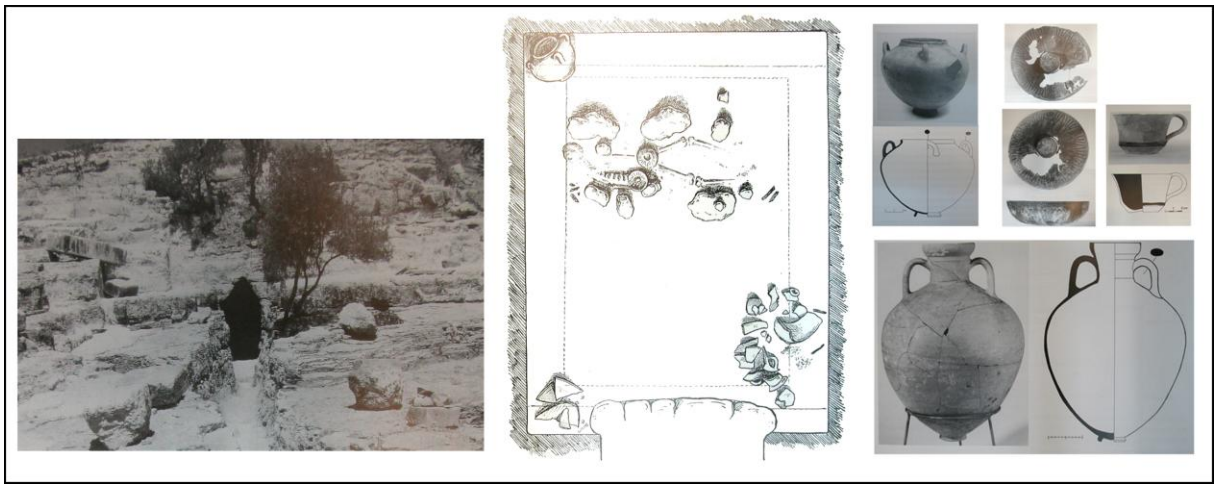

Resim 164. Aslanı Mezar Buluntuları (Forbeck-Heres 1997, Abb. 1, Abb.8, Abb. 20a-b; Abb. 22a-b; Abb. 23a-b; Abb. 24a-c).

KHİOS

Khios'da 1912 yılında Kourouniotis tarafından, Khios kenti yakınlarında bulunan ve Latomi'ye uzanan yolun kuzeybatısındaki Tourlote Tepesi'nde yaklaşık otuz lahit mezar açığa çıkarmıştır[1040]. Söz konusu mezarlardan biri taş, geri kalanları bezemesiz pişmiş toprak lahitlerden oluşmaktadır. Bezemesiz lahitlerden üçü Klazomenai tipi olup, biri 16-17 m. çapında ve 2 m. yüksekliğindeki bir tümülüs içinde açığa çıkarılmıştır[1041].

[1037] Forbeck-Heres 1997, 6. Res. 4-6.
[1038] Forbeck-Heres 1997, 6-7, Abb. 20a-b (amphora), Abb. 22a-b (stamnos), 23a-b , Abb. Abb.24a-c, Abb. 25 (Phiale); Forbeck 2005, 56.
[1039] Graeve at al 1997, 538.
[1040] Hunt 1945, 31-32; Cook 1981, 163, Fig. 108, 5; Lemos 1997, 75
[1041] Cook 1981, 163. Benzer şekilde tümülüs içinde yer alan pişmiş toprak lahit örnekleri Klazomenai, Smyrna ve Samos nekropolislerinde tespit edilmiştir. Klazomenai örnekleri için bkz. Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü

Lahitlerin sadece üçünde mezar hediyesi ele geçmiştir. Birinde İ.Ö. geç 6. yüzyıl ile erken 5. yüzyıla tarihlenen bir siyah figür lekythos, diğerinde İ.Ö. 430- erken 4. yüzyıl arasına tarihlenen bir amphoriskos ve tümülüs içinde açığa çıkarılan lahitte ise İ.Ö. 500 dolaylarına ait bir pişmiş toprak mask ele geçmiştir[1042]. Söz konusu bu mezar Cook tarafından İ.Ö. geç 6. yüzyıl ile erken 5. yüzyıla tarihlenirken Lemos, mezarların İ.Ö. 5. yüzyıla ait olduğunu savunur[1043].

Daha sonra 1938 yılında D.W.S. Hunt iki pişmiş toprak lahdi kentin yakınlarında sahil şeridinde tespit etmiştir. Hunt, bezemesiz olan bu lahitlerden birinin Klazomenai tipi olduğunu belirtmiştir[1044].

Resim 165. Pişmiş toprak lahit (Cook 1981, Pl. 108, no.5).

Khios Adası'nda mezarların belirlendiği diğer bir alan Rizari'dir. 1952 yılında N. Contoleon küçük bir alanda kazı gerçekleştirmiş, 2 x 1 m. ölçülerinde kül ve karbonlaşmış maddeler içeren yanık bir alanın etrafında, dört monolitik taş lahit, üç pithos ve beş pithoidamphoradan oluşan sekiz gömü kabı ortaya çıkarmıştır[1045].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Taş lahit mezarlardan ikisi (I ve II no.lu lahitler) doğu-batı, ikisi (III ve IV no.lu lahitler) kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmişlerdir. Lahitlerin tümü tek parça kasa ve yine tek parça kapaktan yapılmıştır. I ve II no.lu lahitlerin kapakları hafif üçgen alınlıklı olup, beşik çatı şeklindedir[1046]. Diğer ikisi ise düz kapaklarla kapatılmıştır.

2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47; Ulusoy 2010, 53; Smyrna örnekleri için bkz. Cook 1974, 55, Pl. 8a, 13a; Samos örnekleri için bkz. Boehlau 1898, 26; Cook 1981, 163; Löwe 1996, 94.

[1042] Cook 1981, 163.

[1043] Lemos 1997, 75.

[1044] Hunt 1945, 32-33; Cook 1981, 163, Fig. 108,5.

[1045] Cook 1953, 124; Lemos 1997, 75, Fig. 1.

[1046] Lemos 1997, 75-76, Fig. 2.

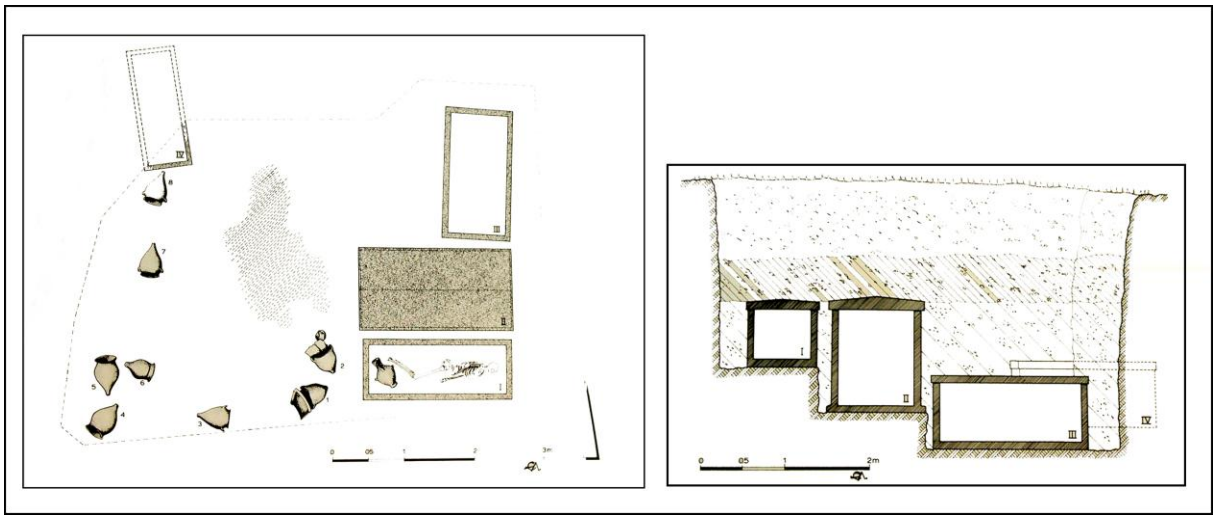

Resim 166. Rizari Nekropolisi planı ve lahitlerin kesit çizimi (Lemos 1997, Fig. 1-2).

I no.lu lahit mezarda birey sırt üstü yatırılmış ve başı batıda yer almaktadır. Lahit içinde ayak ucu bölümüne bırakılmış iki tam korunmuş hydria ile birlikte başka bir hydriaya ait iki parça bulunmuştur. II no.lu örnekte yine iki tam korunmuş hydria ve iki hydria parçası ele geçerken, III no.lu lahit içerisinde buluntuya rastlanmamıştır. IV no.lu lahitte ise bireyin başı kuzeyde olup, içinde küçük bir hydria ele geçmiştir[1047].

Resim 167. I no.lu lahit mezar ve IV no.lu lahit mezarın hediyesi hydria (Lemos 1997, Fig. 3, 5).

Urne ve Gömü Kapları

Lahitlerle birlikte ortaya çıkarılan üç pithos ve beş pithoidamphora mezar, yanık alanın etrafını çevreleyecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Bulardan iki pithos içinde sadece toprak, diğerlerinde kül ve dağınık kemik parçaları belirlenmiştir. Bunun yanında üç ile altı arasında değişen mezar hediyeleri, bir pithoidamphorada mezarın dışına, bir pithos ve dört pithoidamphorada kabın içine bırakılmıştır[1048]. Diğer iki pithos mezarda yukarıda belirtildiği

[1047] Lemos 1997, 76, Fig. 3 (I no.lu lahit), Fig. 4 (II no.lu lahit), 77, Fig. 5 (IV no.lu lahdin hydriası).
[1048] Lemos 1997, 78.

gibi sadece toprak yer almaktadır. Küçük sunu kaplarından oluşan buluntulardan oinokhoe ve tek kulplu kap, tümünde tespit edilen ortak mezar hediyesidir.

Resim 168. Pithos ve pithoidamphorlardan oluşan gömü kapları (Lemos 1997, Fig. 7-9).

Cook, açığa çıkarılan sekiz gömü kabının kremasyon içerdiğini belirtirken, Lemos, kremasyon, inhumasyon ve kap içine yapılmış çocuk gömülerinin bir arada bulunduklarından söz eder[1049]. Yine Lemos, iki pithos mezarda hiçbir kalıntının bulunmadığını, diğerlerinde ise mezar hediyeleri yanında kül ve kemiklerin bulunduğunu belirtir[1050]. Buna karşın hangi mezarlarda inhumasyon hangilerinde kremasyon gömülerin yer aldığını konusunda ayrıntı vermez. Ancak eldeki veriler hiçbir kalıntının ele geçmediği iki pithos gömünün bebek veya çocuk bireyler için kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Rizari'de açığa çıkarılan mezarlar genel olarak İ.Ö. geç 7. yüzyıl ile erken 6. yüzyıla tarihlenmişlerdir[1051]. Lemos, Rizari'de ortaya çıkarılan mezarların Khios'un gömü gelenekleri açısından önemli veriler sunduğunu, kremasyon, inhumasyon ve kap içine yapılmış çocuk gömülerinin birlikte bulunduklarını belirtir. Ayrıca bu durumun Yunan anakarası ve Doğu Yunan merkezleriyle paralel olduğunu ileri sürer[1052].

SAMOS

Samos'da biri batıda diğeri kuzeyde iki nekropolis belirlenmiştir. Bu nekropolislerde sonuç veren ilk çalışmalar 1894 yılında J. Boehlau tarafından yapılmış ve 1898 yılında " *Ionischen und Italischen Nekropolen*" adlı eserinde yayınlanmıştır[1053]. Boehlau, kazıların büyük bölümünü Batı Nekropolis alanında gerçekleştirmiş, Kuzey Nekropolis'de sadece üç

[1049] Lemos 1997, 80.
[1050] Cook 1953, 124; Lemos 1997, 78.
[1051] Lemos 1997, 78.
[1052] Lemos 1997, 80.
[1053] Boehlau 1898, 10–32.

gün gibi kısa bir süre çalışmıştır[1054]. Daha sonra 1969/70 yıllarında K. Tsakos[1055], 1991 yılında ise M. Viglaki tarafından Batı Nekropolis'te çalışma yapılmıştır[1056].

Samos Batı Nekropolisi

Batı Nekropolis, kent surlarının batısında, tepelik bir alanda ve teraslanmış bir arazide yer alır[1057]. Boehlau, nekropolis çalışmalarını 29. kulenin batısında kalan teraslarda, Glyphada Gölü'nün kuzeyindeki tepelik alanda, Khora'ya uzanan yolun kenarında ve Roma dönemi hamam yıkıntılarının kuzeyinde kalan yamaçlardan oluşan üç ayrı alanda gerçekleştirmiştir[1058]. Mezarlar arazinin yapısına uygun düşecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Bu nedenle genel olarak bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Ayrıca yine arazinin yapısından dolayı bazı bölümlerinde çok sayıda mezara rastlanırken, bazı bölümlerde mezar sayısı oldukça azdır[1059]. Gömüler genellikle 0.60 m. ile 1.60 m. derinlikte açılmış çukurlara yapılmıştır. Ancak yüzeyi kabaca düzeltilmiş kayaların üzerinde bulunan bazı örnekler de mevcuttur. Yüzeye yakın olan bu mezarlarda tahribat oranı oldukça yüksektir[1060].

Boehlau, Samos Batı Nekropolisi'nde 161 mezar açığa çıkarmıştır. Söz konusu mezarlardan 59'u tahribata uğramış ki bunların 30'u yüzeye çok yakın olup, toprağın 0.10 m. altında bulunanlarıdır[1061]. Bunların dışında Tsakos'un çalışmalarında doğal mağaralara, kaya oyuklarına yapılmış çok sayıda oda ve diğer mezar tipleri tespit edilmiştir[1062].

Batı Nekropolis'de çoğunluğu monolitik ve plaka taşlardan oluşan lahit mezarların yanı sıra pişmiş toprak lahitler, pithoslar, oda mezarlar, tuğla mezarlar, su künklerinden yapılan boru şeklindeki mezarlar, Ossilegia[1063] olarak isimlendirilen mezarlar ile urne mezarlar, Boehlau'nun belirlediği mezar türleridir[1064]. Tsakos'un daha sonra yaptığı kazılarda var olan mezar türlerine birincil kremasyonlar, çatı kiremidi mezar ile bebek ve çocuk gömüleri için kullanılan amphora ve hydria mezarlar da eklenmiştir[1065]. Birkaç mezar dışında Samos nekropolisinde mezarların genellikle tekli gömü içerdiği tespit edilmiştir[1066].

[1054] Boehlau 1898, 32–34; Löwe 1996, 104.
[1055] Tsakos 1969a, 202–205. Tsakos 1969 yılı çalışmalarında kremasyon ve inhumasyonlardan oluşan yirmi iki mezar açığa çıkarmıştır.
[1056] Tsakos 1996, 123.
[1057] Boehlau 1898, 10–11; Löwe 1996, 94
[1058] Boehlau 1898, 10–11; Löwe 1996, 94.
[1059] Boehlau 1898, 11–12; Tsakos 1996, 126.
[1060] Löwe 1996, 94.
[1061] Boehlau 1898, 12; Löwe 1996, 94.
[1062] Tsakos 1996, 123.
[1063] *Ossilegia*: Başka mezara ait olan kemiklerin ve mezar eşyalarının diğer bir mezara taşınarak ikinci kez gömülmesidir.
[1064] Boehlau 1898, 13.
[1065] Tsakos 1996, 123–124.
[1066] Löwe 1996, 94.

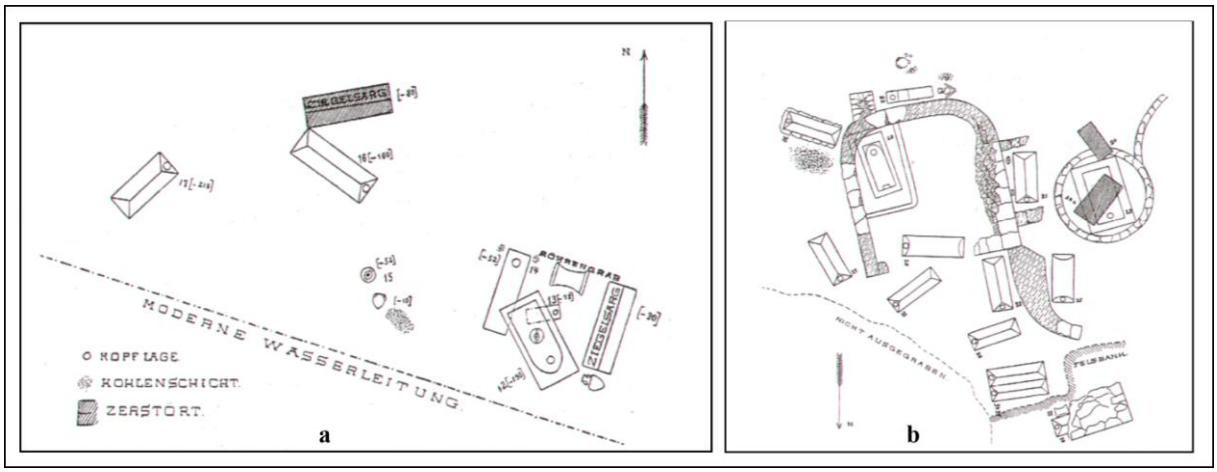

Resim 169. Samos Batı Nekropolisi, a)12–17 no.lu mezarlar, b) 21–36 no.lu mezarların planı (Boehlau 1898, Fig. 1, Fig. 18).

Lahit Mezarlar

Samos Batı Nekropolisi'nde dört farklı tipte lahit mezar belirlenmiştir. Bunlar monolitik taş lahitler, plaka taşlardan yapılmış lahitler, antropomorfik taş lahitler ve pişmiş toprak lahitlerden oluşur. Monolitik taş lahitler ile plaka taşlardan yapılmış lahitler nekropolisin en büyük mezar grubudur. Öyle ki Boehlau'nun açığa çıkardığı 161 mezarın 128'ni lahitler oluşturmaktadır. Ayrıca yayınlanan elli mezarın, ikisi pişmiş toprak, ikisi antropomorfik, yirmi üçü monolitik ve on yedisi plaka taşlardan olmak üzere toplam kırk dördünü lahitler oluşturur[1067]. Batı Nekropolisi'n özellikle doğu bölümünde lahit mezarların yoğunlukta olduğu belirtilmiştir[1068].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Monolitik taş lahitler, tek parça lahit sandığı ve yine tek parça bir kapaktan oluşmaktadır. Lahit sandığı dikdörtgen formlu olup, kapakları düz, üçgen alınlıklı veya semerdam formlarındadır[1069]. Büyük çoğunluğu kireçtaşından yapılmıştır. Ancak farklı taşlardan yapılan örnekler de bulunmaktadır. Lahitler gömü alanına yön birliği gözetmeksizin yerleştirilmiştir. Kazıcılar lahitlerin arazinin yapısına göre yerleştirildiğini ve bu nedenle bir yön birliğinin bulunmadığını belirtmektedirler[1070]. Birçok lahdin tabanında 0.05–0.20 m. kalınlığında çakıl taşlarından ya da saf kumdan oluşturulmuş bir tabaka tespit edilmiştir[1071].

[1067] Yayınlanan elli mezarın katalogu için bkz. Boehlau 1898, 32–48; Lahit ve buluntu katalogu için bkz. Löwe 1996, 24–75.
[1068] Tsakos 1996, 126.
[1069] Boehlau, kapakların çatı şeklinde oluşunu, lahdin ölü evi gibi düşünüldüğüne yorumlamaktadır. Bkz. Boehlau 1898, 14, Fig.4–6.
[1070] Boehlau 1898, 20; Löwe 1996, 94; Tsakos 1996, 126.
[1071] Boehlau 1898, 20; Löwe 1996, 97; Tsakos 1996, 126.

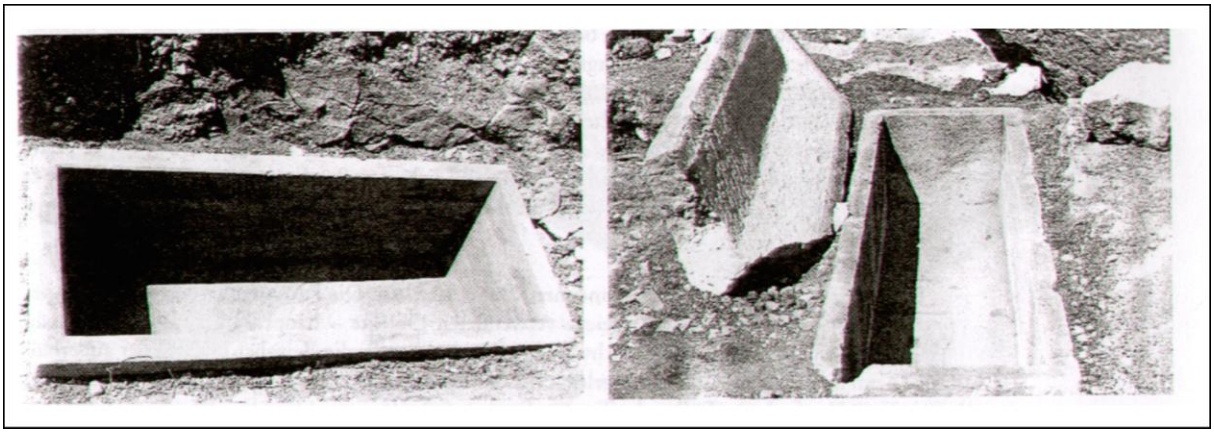

Resim 170. Monolitik taş lahit mezarlar (Tsakos 1996, Abb.4–5).

Plaka Taşlardan Yapılmış Lahit Mezarlar

Monolitik lahitlerden sonra ikinci büyük mezar grubunu plaka taşlardan oluşturulmuş lahitler alır. Bunlar, kayalık zemine oyulmuş dikdörtgen çukurun içine düzgün işlenmiş plaka taşlardan yapılmış bir sandık ve monolitik lahitler gibi tek parça taştan yapılmış bir kapaktan oluşmaktadır[1072].

Antropomorfik Taş Lahit Mezarlar

Tespit edilen diğer lahitlerden ikisi yukarıda da belirtildiği gibi antropomorfik taş lahitlerdir. Bunlar Mısır'da üretilen ve mumyalanmış bireyler için kullanılan örneklere benzemektedir[1073]. Örneklerden biri iki parçadan oluşturulmuş ve lahdin tabanı insan formu şeklinde işlenmiştir. Diğer lahdin içi oval formda olup, baş bölümü yarım daire şeklinde işlenmiş bir niş içinde yer alır. Ayrıca ayakucu bölümünde kare bir oyuk bulunur[1074].

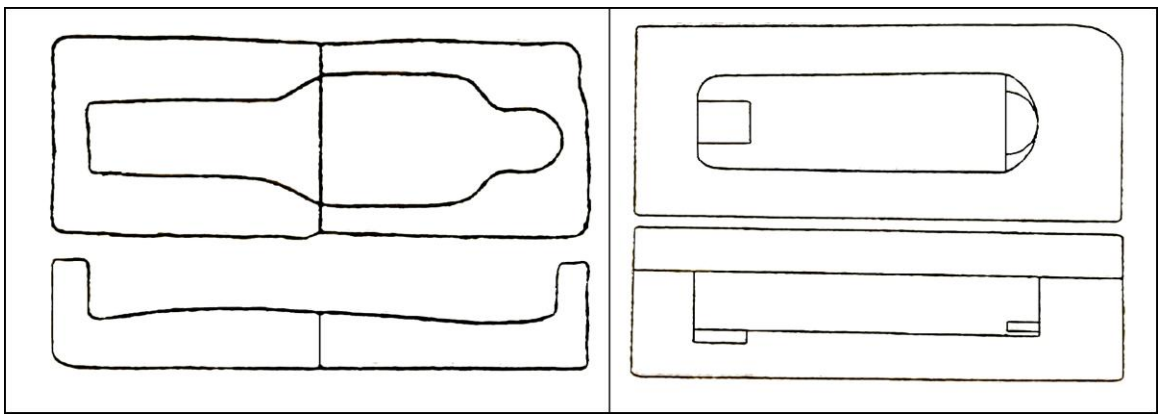

Resim 171. Antropomorfik taş lahitler (Boehlau 1898, Fig, 8–9).

Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar

Nekropolis'te açığa çıkarılan pişmiş toprak lahit sayısı altıdır. Bunlar Klazomenai, Smyrna ve Khios örneklerinde olduğu gibi tümülüs benzeri bir yapının içinde yer

[1072] Tsakos 1996, 126–126, Abb. 6.
[1073] Boehlau 1898, 15, Fig. 8–9.
[1074] Boehlau 1898, 15; Tsakos 1996, 126.

almaktadırlar[1075]. Pişmiş toprak lahitlerden 1 no.lu örnekte İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına ait Fikellura tarzında bezenmiş iki oinokhoe ele geçmiştir[1076].

Batı Nekropolis'te ortaya çıkarılan mezarların çoğu yağmalanmıştır. Tahrip edilememiş ve yağmalanmamış az sayıdaki mezardan ele geçen buluntular iki guruba ayrılmıştır. Birinci grup büyük boy kaplar ile İonia kylikslerinden oluşan ve mezar seremonisinde kullanıldıkları belirtilen kaplardır. İkinci grup ise mezar hediyelerinin oluşturduğu kaplardır. Bu kaplar mezarların dışına, çevresine veya lahit içine bırakılmıştır. Bunlardan lahit içine bırakılanlar bireyin baş veya ayakucu bölümlerinde, dışına bırakılanlar ise lahit üstünde veya duvar kenarlarında ele geçmiştir[1077].

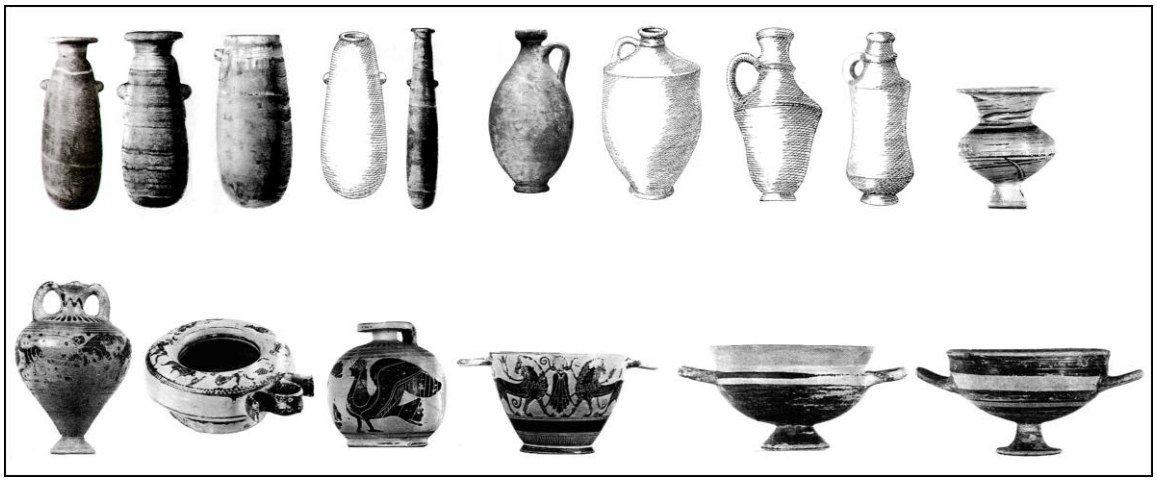

Resim 172. Batı Nekropolisi mezar buluntularından örnekler (Löwe 1996, 30-32, 34-35, 37-38, 40, 46).

Mezarlarda sıkça rastlanan buluntular, bezemesiz Samos lekythosları, Korinth üretimi amphoriskoslar, alabastron ve aryballoslar, lydionlar, pyksisler, Fikellura stilinde bezenmiş oinokhoeler, plastik kabartmalı parfüm kapları, pişmiş toprak ve alabasterden yapılmış alabastronlardan oluşmaktadır. Bunlar ya lahit içinde ya da çevresinde ele geçmiş buluntulardır[1078].

Boehlau, mezarların büyük bölümünü İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlerken, yukarıda belirtilen mezar buluntuları Taskos tarafından genel olarak İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir[1079]. Bunun yanında Löwe, Samos Nekropolisi üzerine daha sonra yapılan çalışmalarda tarihlendirmeye yönelik değişik önerilerin sunulduğunu, Cook'un birkaç

[1075] Klazomenai örnekleri için bkz. Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47; Ulusoy 2010, 53; Smyrna örnekleri için bkz. Cook 1974, 55, Pl. 8a, 13a. Khios örnekleri için bkz. Cook 1981, 163.
[1076] Löwe 1996, 25,25.
[1077] Tsakos 1996, 126.
[1078] Tsakos 1996, 126.
[1079] Boehlau 1898, 30; Tsakos 1996, 126.

mezar dışında nekropolisi İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına, Kurtz ve Boardman'ın ise İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine tarihlediğini belirtir[1080].

Pithos Mezarlar

Batı Nekropolis'te Boehlau tarafından belirlenen iki pithos mezar (13 ve 14 no.lu mezarlar), toprağa yan yana ve yatay yerleştirilmişlerdir. 13 no.lu pithos mezar diğerine oranla daha küçük boyutlu olup ağız bölümü sığ bir kase ile kapatılmıştır. İçinden kafatası ve uzun kemiklere ait parçalar ele geçmiştir. 14 no.lu pithos ağız bölümü kireç taşı plaka ile kapatılmış içinde sadece iskelet kalıntıları ele geçmiştir[1081]. Bu iki pithosun aynı aileye, küçük olanın çocuk, büyük olanın ise anne veya babasına ait olabileceği belirtilmiştir[1082]. Boehlau, pithosların form özelliklerini dikkate alarak İ.Ö. 6. yüzyıla tarihler[1083].

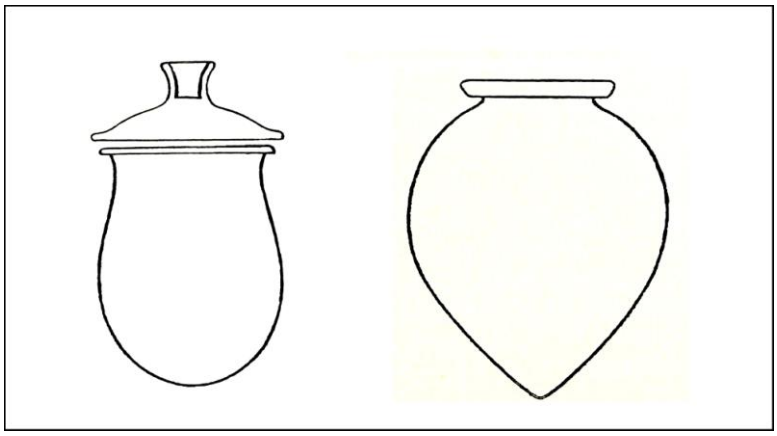

Resim 173. Pithos mezarlar (Boehlau 1898, Fig. 14–15).

Kremasyon ve Urne Mezarlar

Samos Batı Nekropolisi'nde Arkaik dönem mezar türleri arasında kremasyon mezar sayısı oldukça azdır. Örneklerden ikisi Boehlau tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkarılmış dağınık bir kremasyon ile bir urneden oluşur. Tsakos tarafından ortaya çıkarılan diğer iki örnek ise birincil kremasyon tarzındadır.

Boehlau'nun Batı Nekropolis çalışmalarında tespit edilen 161 mezardan sadece ikisi kremasyon tarzındadır[1084]. Mezarlardan biri yanık alan içinde tespit edilen az sayıdaki insan kemiğinden ibarettir. Bu mezarın açıkta kalan bölümleri plaka taşlarla kapatılmış ve yanında

[1080] Löwe 1996, 103.
[1081] Boehlau 1898, 17–18, Fig. 14–15; Löwe 1996, 96.
[1082] Löwe 1996, 96.
[1083] Boehlau 1898, 17.
[1084] Boehlau 1898, 12–13.

tamamen kırılmış bir amphora tespit edilmiştir[1085]. Diğer mezar ise yakılmış kemik ve küllerin koyulduğu bir amphora urnedir. Amphora, toprağa hiçbir koruma olmadan doğrudan yerleştirilmiştir. Boehlau, amphoranın form itibariyle Arkaik gibi görünmediğini belirtir[1086].

Tsakos, Glyphada Gölü'nün kuzeyindeki alanda yaptığı kazıda iki birincil kremasyon (T1 ve T6 mezarları) mezar ortaya çıkarmıştır. Kremasyonlar kaya üzerinde bulunan doğal oyukların özensiz bir şekilde genişletilmesiyle oluşturulan çukurlarda gerçekleştirilmiştir. Bunlardan T1 no.lu kremasyonun oyuğu tahrip edilmiş olmasına rağmen, 1.80 x 0.70 m. ölçülerinde ve 0.50 m. derinliğindedir[1087]. Bu mezarın yanık alanında seramik parçaları ve atlı figürinler ele geçmiştir. T 6 olarak isimlendirilen diğer kremasyon mezar 0.90 x 0.60 m. ölçülerinde 0.84 m. derinlikteki oyukta yer alır. T6 kremasyonuna ait yoğun yanık tabakası içinde İ.Ö. 7. yüzyıla ait çok sayıda seramik parçasıyla birlikte dört gümüş üzerine altın kaplamalı küpe, beş bronz fibula ve fildişinden süs eşyaları bulunmuştur. Fildişi süslerin içinde, Dedalik stilde yapılmış insan başı ile iki aslan ve bir koç figürini dikkat çekmektedir[1088].

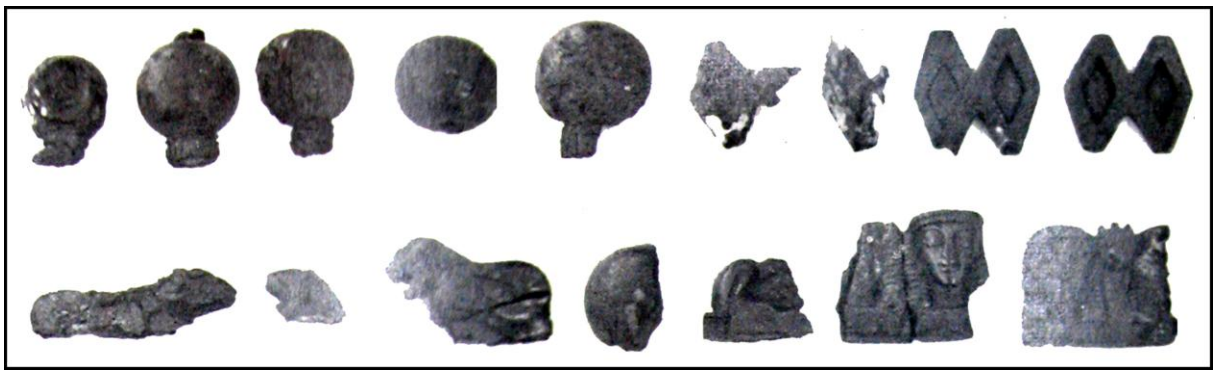

Resim 174. T 6 Kremasyon mezar buluntularından örnekler (Tsakos 1969, Fig. 4).

Her ne kadar sayıları az da olsa Samos Batı Nekropolisi'nde hem birincil hem de ikincil kremasyon mezarların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincil örnekler İ.Ö. 7. yüzyıla tarihlenirken, ikincil örnekler için kesin bir tarih verilmemekle birlikte en azından birisi Arkaik döneme ait olmalıdır. Ayrıca Tsakos'un 1969 yılında Batı Nekropolis alanında İ.Ö. 7. - İ.Ö. 4. yüzyıllar arasına tarihlediği yirmi iki mezarda kremasyon ve inhumasyon gömülerin birlikte yer aldığı belirtilmektedir. Detaylı bilgilerin verilmediği bu kısa raporda Tsakos'un T 6 olarak isimlendirdiği kremasyon mezarın İ.Ö. 7. yüzyıla ait olduğu, yanık alan içinde ele geçen çok sayıdaki seramik parçasından anlaşılmaktadır[1089]. Eldeki sınırlı

[1085] Boehlau 1898, 13.
[1086] Boehlau 1898, 13, Fig. 3; Löwe 1996, 94.
[1087] Tsakos 1969b, 388.
[1088] Tsakos 1969a, 202–205, Fig. 4.
[1089] Tsakos 1969a, 205; Tsakos 1996, 124.

verilerden Samos'da İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 6. yüzyıl içlerine kadar az sayıda da olsa kremasyon bulunduğu, erken örneklerin şimdilik birincil kremasyonlardan oluştuğu, İ.Ö. 6. yüzyılda ise ikincil örneklerin kullanıldığı söylenebilir.

Çatı Kiremidi Mezar

Tsakos'un Samos Batı Nekropolisi'nde açığa çıkardığı T 21 no.lu kiremit mezar, 0.65 x 0.56 m. ölçülerinde üç çift Korinth tipi kiremit ile kapatılmıştır. Mezarda başı doğuda yer alan bir kadın birey yer almaktadır[1090]. Ayrıca mezarın içinden bir bronz ayna, bir alabastron ile bir amphora ele geçmiştir. Bunların dışında mezarın hem içinde hem de dışında çok sayıda seramik parçası bulunmuştur. Buluntuları yardımıyla İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen bu mezar, kiremit mezarların erken örneklerinden birini oluşturur[1091].

Batı Anadolu coğrafyasında birçok örneğine rastladığımız kiremit mezarlar, İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıl örneklerinin yanı sıra yoğun olarak Hellenistik dönemde kullanılan bir mezar türüdür. Samos örneği, bu mezar türünün Arkaik dönemden itibaren kullanıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

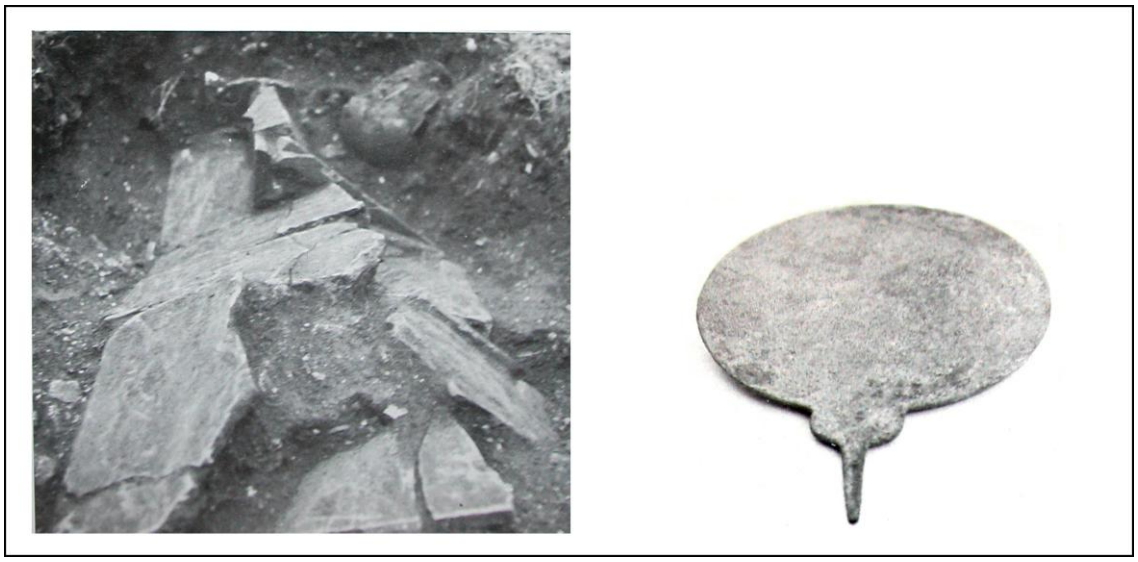

Resim 175. T 21 no.lu Kiremit mezar ve buluntularından bronz ayna (Tsakos 1969, 394, Fig. a, c).

Ossilegia Mezarlar

Ossilegia, bir şekilde tahribata uğramış mezarlardan geriye kalan kemik ve buluntuların toplanıp başka bir yere gömülmesidir[1092]. Samos'da tahrip edilmiş mezardan toplanan kemikler (bunlar genelde iskeletin kafatası ve uzun kemiklerinden oluşmakta) ile birlikte mezar hediyelerinin başka bir alana gömüldüğü belirtilmiştir. Boehlau, mezar

[1090] Tsakos 1969b, 388, Fig. 394
[1091] Tsakos 1996, 123.
[1092] Philipp 1981, 156.

buluntularından hareketle tespit ettiği iki mezarı İ.Ö. 6. yüzyıla tarihler[1093]. Bu uygulama daha önce yapılan gömülere gösterilen bir saygı ifadesi olarak yorumlanmıştır[1094].

Amphora ve Hydria Mezarlar

Tsakos'un Batı Nekropolis'te Glyphada Gölü'nün kuzeyindeki alanlarda gerçekleştirdiği çalışmalarda, kremasyon ve kiremit mezarların yanında açığa çıkarılan mezarların büyük çoğunluğunu bebek gömüleri için kullanılan amphora ve hydrialarn oluşturduğu belirtilmiştir[1095]. Genellikle çok az kemiğin tespit edildiği bu mezarlarda, ilginç olan nokta hiçbirinin içinde mezar hediyesine rastlanmamış olmasıdır. Hediyeler bu mezar grubunda genellikle mezarın dışına bırakılırken bazı örneklerde mezar dışında açılan bir çukurun içine bırakıldığı belirtilmiştir[1096]. Dikkat çeken bir örnekte amphora mezarın yanında yirmi iki minyatür kap bulunmuştur. Tsakos, bu tarz minyatür kapların çocuk mezarlarında sıkça rastlanan buluntular olduğuna değinmiştir[1097].

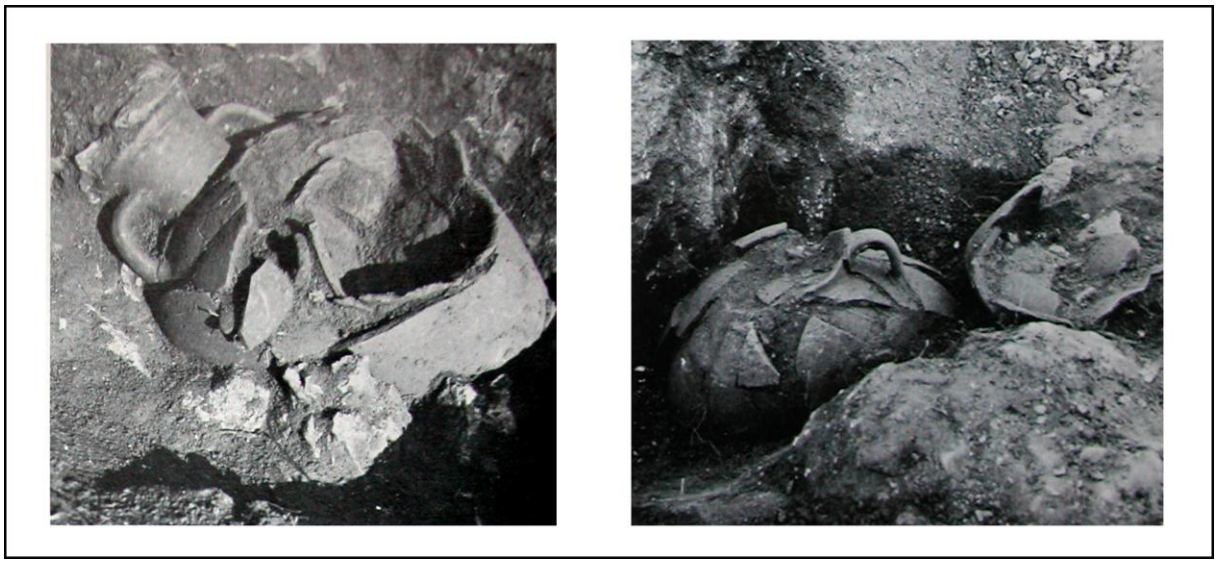

Resim 176. Amphora ve gömü kapları içine yapılan bebek mezarları (Tsakos 1969, 395 b, 396 s).

Boehlau ise, incelediği birçok amphora içinde hiçbir kemik kalıntısına rastlanmadığını dolayısıyla bunların bebek mezarı olmadığını, bunun yanında bebek mezarlarının nekropolisin hangi bölgesinde olduğuna dair bir fikrinin olmadığını belirtmektedir[1098]. Tsakos'un 1969 yılı kazılarıyla Boehlau'nun yerini belirleyemediği bebek mezarlarının Glyphada Gölü'nün kuzeyindeki alanda olduğu anlaşılmıştır.

[1093] Boehlau 1898, 18; Löwe 1996, 97.
[1094] Löwe 1996, 97.
[1095] Tsakos 1996, 123.
[1096] Tsakos 1996, 123.
[1097] Tsakos 1996, 123.
[1098] Boehlau 1898, 24.

Tuğla ve Boru Tipi Mezarlar

Boehlau, bu iki mezar türünün diğerlerine göre daha geç bir dönemde yapıldığını vurgulamaktadır[1099]. Dikdörtgen formlu bir mezar sandukasına sahip tuğla mezarların üzeri, tuğlaların karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuş üçgen bir kapakla örtülmüştür. Mezar yapımında kullanılan tuğlaların ise dikdörtgen olup, bazılarının hafif bombeli oldukları belirtilmiştir[1100]. Boehlau'un açığa çıkardığı dokuz tuğla mezarın birinde olasılıkla Roma dönemine ait olduğu belirtilen seramik parçaları tespit edilmiştir. Bir diğer tuğla mezar için daha erken bir örnek olduğunu belirtmekle birlikte, bu mezarın tabanının da tuğla döşeli olduğundan söz etmektedir[1101].

Boru tipi olarak adlandırılan mezar ise su künklerinden oluşturulmuş mezarlardır. Tespit edilen üç mezardan birinin açıkta kalan bölümleri tuğlalarla kapatılmış, diğer ikisinin ise uçları kapatılmamıştır. Mezarlarda kötü korunmuş kemikler dışında buluntu ele geçmemiştir[1102]. Bu nedenle dönemleri hakkında bilgi verilmemiştir. Uzunlukları 0.44 m. çapları 0.34 m. ile 0.30 m. olan künklerin ölçüleri dikkate alındığında bebek mezarı olarak kullanılmış oldukları anlaşılır.

Kurtz ve Boardman, Klasik dönemde farklı şekillerde yapılan çocuk gömüleri içinde pişmiş toprak künklere yapılmış örneklerin de bulunduğundan söz etmektedir[1103]. Ephesos'da su küngü içine yapılmış bir bebek mezarı İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci-üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir[1104]. Samos'da dönemi belirtilmemiş su köngü içine yapılmış iki mezar, benzer örnekleri göz önünde bulundurulduğunda olasılıkla daha geç dönemlere ait olmalıdır.

Oda Mezarlar

Boehlau, şehir surlarının hemen bitimindeki yamaçlarda ve Roma dönemi yıkıntılarının kuzeyindeki ovada kaya içine oyulmuş beş oda mezar tespit etmiştir[1105]. Boehlau'nun Arkaik döneme verdiği bu mezarların benzer örneklerini Tsakos 1967 yılı kazılarıda ortaya çıkarır ve bunların Arkaik döneme ait olmadıklarını, Geç Hellenistik dönemde yapıldıklarını, daha sonra yapılan gömülerle İ.S. 1-2. yüzyıla kadar kullanıldıklarını belirtir[1106]. Bu nedenle Samos nekropolislerindeki oda mezarlar, Hellenistik dönem mezarları içinde daha detaylı anlatılacaktır.

[1099] Boehlau 1898, 18.
[1100] Boehlau 1898, 18.
[1101] Boehlau 1898, 18.
[1102] Boehlau 1898, 18.
[1103] Kurtz-Boardman 1971, 72, 98.
[1104] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 252.
[1105] Boehlau 1898, 19.
[1106] Tsakos 1996, 126,128; Fabricius 1996, 113, 118.

Sunak Alanları

Batı ve Kuzey Nekropolis alanlarındaki Boehlau kazılarında, sunak yapıları tespit edilmiştir[1107]. Boehlau, sunak alanlarının boyutlarından hareketle bunların nekropolisin genel sunak alanları olmadığını belirtir. Ayrıca hayvan kemiklerinin bulunmayışından dolayı da sunaklarda kansız kurban ritüellerinin yapıldığını öne sürmüştür. Bununa birlikte lahit mezarlardaki bazı kömür kalıntılarının bu sunaklardan getirilmiş olabileceğine değinir[1108].

Mezarların İşaretlenmesi

Kazılarda uzun dikdörtgen gövdeli ve üst bölümleri anthemionlu yedi stel parçası tespit edilmiştir. Yedi stelin dördü üzerinde mezar sahibinin ismi bulunmaktadır[1109]. Örneklerin hiçbiri orijinal yerinde, *in-situ* olarak ele geçmemiş, bir bölümü daha geç dönemlerde başka mezarların üzerini kapatmak için kullanılmıştır.

Boehlau mezar stellerini genel bir tarihlemeyle İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına verirken, steller üzerine çalışma yapan Buschor, İ.Ö. 530-510 yıllarına tarihlemektedir[1110].

Resim 177. Anthemionlu mezar Stelleri (Buschor 1933, Beilage XI 1-2, XII 1, XIII 2).

Mezar Buluntuları

Boehlau'nun raporlarına göre ele geçen mezarların yarısında buluntu ele geçmemiştir. Mezarların yirmi dördünde sadece seramik, on dördünde hem seramik hem de başka malzemeler ele geçmiştir. Daha sonra mezar ve buluntuları üzerine çalışma yapan Löwe mezar buluntularını üçe ayırmıştır. İlk grup, alabastron, aryballos, kothon, lekythos, hayvan,

[1107] Boehlau 1898, 25; Löwe 1996, 104. Batı Nekropolis'de dört sunak alanı belirlenmişken, Kuzey Nekropolis'deki sunak sayısı belirtilmemiştir.
[1108] Boehlau 1898, 25; Löwe 1996, 101.
[1109] Löwe 1996, 96.
[1110] Boehlau 1898, 31; Löwe 1996, 103; Tsakos 1996, 130.

insan ve miğferli baş şeklinde parfüm kapları ve lydion gibi kokulu yağlar içeren kozmetik amaçlı kaplardan oluşur. Bunlar bireye yapılan ilk bakım yani prothesise hazırlanmasında kullanılan kaplar olup, işlevi sona erdikten sonra mezara bırakılmışlardır[1111]. İkinci grup, çoğunlukla Doğu Yunan üretimi İonia kyliksleri, kaseler, kotyle gibi kapların oluşturduğu içecek kaplarından, üçüncü grup ise amphora ve hydria gibi büyük boyutlu yemek kaplarından oluşmaktadır. İkinci ve üçüncü grup ölünün öteki dünyada beslenme ihtiyacının karşılanması gerektiği düşüncesini vurgulamaktadır[1112]. Ayrıca cenaze sonrası seremoni yapıldığının bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Mezarların dışından ele geçen buluntular da bu düşünceye kuvvetlendirmektedir[1113]. Seramik buluntularının yanında mezarda bulunan metal ve mücevherat gibi buluntular bireyin kişisel eşyaları olarak değerlendirilmiştir. Küpe, kolye ve ayna gibi buluntuları kadın, silah ve ok ucu ise erkek bireylerle ilişkilendirilmiştir[1114].

Mezar buluntuları arasında Yunan anakarasından Korinth, Attika ve Lakonia seramikleri ithal ürünler olarak dikkat çeker. Ancak seramiklerin büyük çoğunluğunu Doğu Yunan üretimi İonia kyliksleri, Fikellure seramikleri, bukhero seramikler, bezemesiz lekythoslar, Lydia üretimi lydion ve tabaklar oluşturur. Yine mezarlarda bulunan figürinler Doğu Yunan üretimi olarak kabul edilirken, fibulalar Phyrig, fayans eserler Mısır etkili Rhodos ürünleri olarak değerlendirilmiştir[1115].

Samos Kuzey Nekropolisi

Samos Kuzey Nekropolisi, akropolün ve kent surunun kuzeyindeki teraslarda yer almaktadır. Boehlau, buradaki 9 ve 10 no.lu kulelerin önündeki teraslarda sadece üç günlük bir çalışma gerçekleştirmiştir[1116]. Burada iki taş ve bir pişmiş toprak lahit ile birlikte etrafı taşlarla çevrili yuvarlak formlu tümülüs benzeri iki mezar tespit etmiştir. Yuvarlak mezarların birinde kremasyon yer almaktadır[1117].

Tümülüsleri andıran yuvarlak planlı iki mezar yan yana bulunmaktadır ve güneydekinin büyük bölümü tahrip edilmiştir. İyi durumda korunan mezarın çapı 5.60 m. ile 6.60 m arasında değişmektedir. Bu mezarın merkezinde içinde kırık bir amphora ile birlikte

[1111] Löwe 1996, 98, 100.
[1112] Löwe 1996, 100.
[1113] Löwe 1996, 100.
[1114] Löwe 1996, 100.
[1115] Löwe 1996, 101.
[1116] Boehlau 1898, 32, Fig. 20; Löwe 1996, 104.
[1117] Löwe 1996, 104.

kemikler ve seramik parçalarının yer aldığı büyük bir yanık alan bulunmaktadır[1118]. Ayrıca mezarın yakınında mermerden iki sütun tamburuyla iki heykel parçası ele geçmiştir. Boehlau, iki heykel parçasını iki mezarın heykeli, sütün tamburlarının ise heykelin üzerinde yer altığı altlık olabileceğini belirtmiştir[1119].

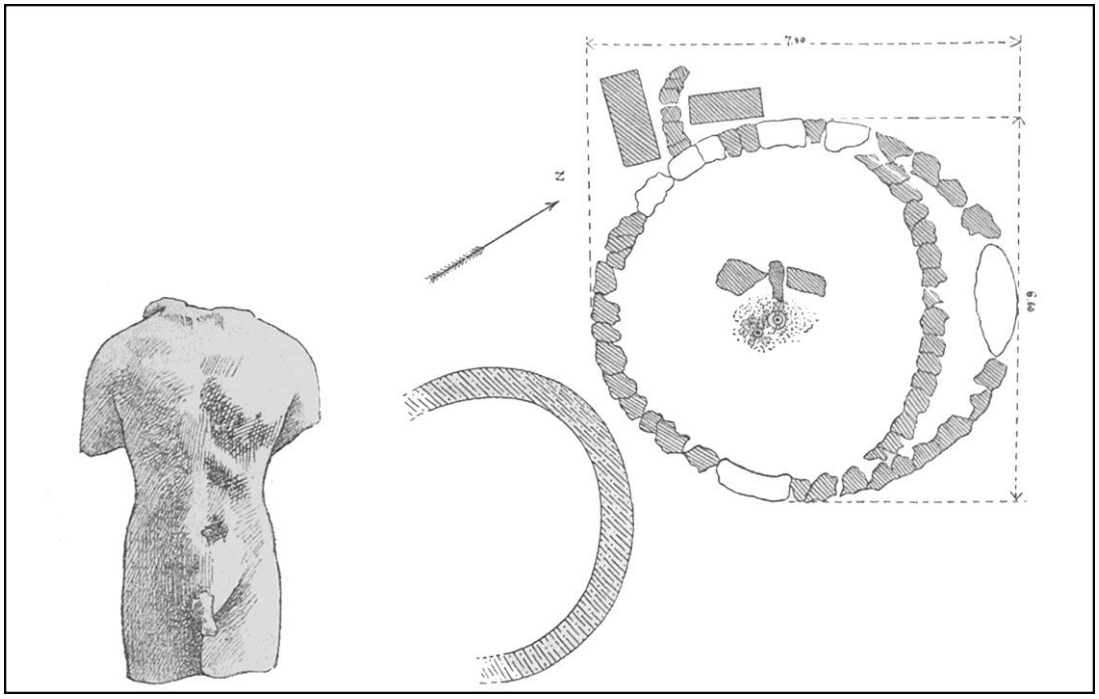

Resim 178. Samos Kuzey Nekropolisi planı ve nekropoliste bulunmuş kouros torsosu (Boehlau 1898, Fig. 19-20).

Samos Batı Nekropolisi'nde de tümülüs benzeri ve etrafı yuvarlak duvarla çevrili bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın etrafını çeviren duvarı 0.80 m. yükseklikte korunmuştur[1120]. Löwe tarafından bir tümülüs varlığının işareti olarak kabul edilen bu duvarlar, Boehlau tarafından mezarları koruma amaçlı yapılmış tertibatlar olarak değerlendirilmiştir[1121]. Mezar odası ve dromosu bulunmayan bu tarzda tümülüsler Klazomenai[1122] ve Smyrna'da[1123] da bulunmaktadır.

Samos Kuzey Nekropolisi'nde tespit edilen diğer mezarlar hakkında yeteri kadar bilgi verilmemiştir. Ancak daha sonra Kuzey Nekropolis'te çalışmalar yapılmış ve farklı alanlarda

[1118] Boehlau 1898, 33, Fig. 21 (Amphora)
[1119] Boehlau 1898, 34; Löwe 1996, 104.
[1120] Boehlau 1898, 26; Löwe 1996, 94.
[1121] Boehlau 1898, 26; Löwe 1996, 94.
[1122] Klazomenai örnekleri için bkz. Hürmüzlü 2003, 4; Hürmüzlü 2004a, 78; Hürmüzlü 2005, 47; Ulusoy 2010, 53.
[1123] Smyrna örnekleri için bkz. Cook 1974, 55, Pl. 8a, 13a.

Arkaik döneme ait hem inhumasyon hem de kremasyon gömülere ve Hellenistik döneme ait oda mezarlara rastlanmıştır[1124].

[1124] Löwe 1996, 104.

İONİA BÖLGESİ ARKAİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Yukarıda söz edilen İonia Bölgesi yerleşimlerinde mezarların farklı alanlarda bulunduğu görülmüştür. Phokaia'da Athena tapınağının yer aldığı burnun güneyinde yer almaktadır. Smyrna'da belirlenen üç nekropolis alanından ikisi kent dışında, biri yerleşim alanı içindedir. Kent dışında bulunan nekropolislerden biri Yamanlar Dağı'nın eteklerinde, diğeri kentin güneyinde, surun hemen dışında yer alır. Klazomenai'da Monastirakia ve Yıldıztepe nekropolisleri yamaç üzerinde, Kalabak ve Çayır nekropolisleri bataklık alanlarda, DSİ nekropolisi deniz kıyısında kumlu bir alanda, Akpınar nekropolisi kayalık ve deniz kıyısında kumlu bir alanda bulunur.

Bölgenin diğer yerleşimlerinden Erythrai'da kentin doğu ve kuzey kapılarına ulaşan yol kenarlarında, Khalkis'de, Kalemburnu'nun batısında bulunan plajda, Teos'da yerleşimin batısında, deniz ile yerleşim arasında yer alan sırt ve tepelerde yer alır. Airai'da nekropolis, yarım adanın karaya bağlandığı kıstak bölgesinde, Ephesos'ta iki nekropolisten biri Hellenistik ve Roma kenti içinde, diğeri Ayasuluk Tepesi'nin kuzeyindeki kayalık alanlarda, Miletos'da Kazartepe'nin güneydoğu yamacı ile karşısındaki Yeni Balat köyü ve ikisi arasından geçen Kutsal Yolun kenarlarında konumlanmıştır. Bölge genelinde nekropolislerin konumlarında farklılıklar görülse de Smyrna'da yerleşim alanı içine yapılmış bir grup bebek mezarı haricinde diğer merkezlerde mezarların tümü yerleşim alanı dışında yer almaktadır. Ayrıca gömü alanları olarak kayalık, eğimin fazla olduğu yamaçlar, sahil şeritler ve bataklık alanları ile yol güzergâhlarının gömü için tercih edildikleri gözlenmiştir.

Bölgede Geç Geometrik dönemde olduğu gibi hem inhumasyon hem de kremasyon mezar türlerinin devam ettiği görülmüştür **(Tablo 9)**. Geç Geometriğin yetişkin gömüleri içeren taş sanduka, pithos ve basit toprak mezarlardan oluşan inhumasyon türlerinin yanına taş ve pişmiş toprak lahitler, Arkaik dönemde yeni mezar türleri olarak eklenmiştir. Her ne kadar Arkaik dönemde kremasyon ve inhumasyon gömü türleri belirlenmiş olsa da bunların tür, oran ve dağılımları merkezlere göre değişmektedir. Örneğin kremasyonlar Klazomenai'da Monastirakia haricindeki tüm nekropolis alanlarında birincil kremasyonlar şeklindedir. Khios Rizari'de urne içinde ikicil kremasyonlar, Samos nekropolislerinde birincil ve ikincil kremasyonlardan oluşur. Bunların dışında Miletos'da Arkaik döneme ait oldukları belirtilen urne mezarların tarihleri belirtilmemiş, Phokaia'da amphora içinde kremasyon mezarlardan söz edilirken dönemleri ve türleri hakkında bilgi verilmemiştir. Bölgenin diğer yerleşimlerinden Smyrna, Erythrai, Khalkis, Airai, Teos ve Ephesos Arkaik kremasyon mezarların varlığını gösteren bulgulara bugün itibariyle rastlanmamıştır.

Dönemin inhumasyon tarzında yapılmış mezarların içinde pişmiş toprak lahitler dikkat çeken mezar grubudur. Bölge nekropolisleri içinde başta Klazomenai olmak üzere, Phokaia, Smyrna, Ephesos, Samos, Khios ve Khalkis yerleşimlerinde tam korunmuş örnekler, Erythrai, Airai ve Teos'da çok sayıda lahit parçası ele geçmiştir. Pişmiş toprak lahit mezarlar dışında monolitik taş lahitler, taş sandukalar, pithoslar, amphora, hydria ve mutfak kaplarından oluşan bebek mezarlar, basit toprak mezarlar, çatı kiremidi mezar, tümülüsler ve kayalara açılmış oda mezarlar diğer inhumasyon türleridir. Söz konusu mezarlar genel olarak bölgede tespit edilen mezar türleri olmalarına karşın, dağılım ve tür açısından nekropolislere göre değişimler gösterir. Örneğin çatı kiremidi mezarlar Samos ve Miletos haricindeki diğer merkezlerde görülmez. Öyle ki bu iki merkez de bile sayıları çok az olan bu mezar grubundan birer örnekler tespit edilmiştir. Bunun dışında Klazomenai'da ağırlıklı olarak pişmiş toprak lahitler kullanılırken, monolitik taş lahit örneği çok azdır. Samos'da ise tam tersi bir durum söz konusudur. Burada pişmiş toprak lahitlerin sayısı oldukça düşükken, taş lahit mezarların çoğunlukta olduğu görülür. Bölgenin diğer yerleşimlerinde benzer mezar türleri bulunmasına rağmen Arkaik nekropolislere yönelik kazıların sınırlı alanlarla kalması yoğunluğu belirlemeyi mümkün kılmamaktadır.

Ayrıca İonia'da tümülüs mezarların mimarisinde de farklılığın olduğu görülmüştür. Klazomenai, Smyrna ve Samos'da kazıları yapılan tümülüsler içinde Smyrna'daki Tantalos mezarı ile 2 no.lu tümülüs haricinde dromos, ön oda ve mezar odasının bulunmadığı, tümülüslerin gömülerin üzerine yığılan toprak ve peribolos duvarından oluştuğu belirlenmiştir. Bu yönleriyle bölgenin Kolophon ve Samos'da belirlenen Geç Geometrik örnekleriyle benzer oldukları söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Klazomenai'da son dönemlerde belirlenen yeni tümülüslerde kazılar yapılmamıştır. Bu nedenle mimari özellikleri bilinmeyen bu tümülüslerde farklılıkların olabileceği göz ardı edilememelidir.

İonia nekropolislerinde farklılığın gözendiği başka bir durum mezarlara bırakılan hediyelerin konumudur. Her ne kadar bölgenin tümü için genellemeler yapmak mümkün görünmese de en azından bazı türleri için benzerliklerin olduğu söylenebilir. Bunlardan bebek ve küçük çocuklar için kullanılan amphora ve diğer gömü kaplarının oluşturduğu mezarların Smyrna ve Samos örneklerinde buluntular genellikle kabın dışına, Klazomenai'da hem içine hem dışına bırakılmıştır. Benzer bir durum söz konusu merkezlerin pithos mezar gömüleri için de geçerlidir. Bunların dışında özellikle Klazomenai'da pişmiş toprak lahitlerde değişik uygulamalar görülür. Akpınar Nekropolisi'nde İ.Ö. 630-600 yıllarına tarihlenen örneklerde mezar hediyeleri hem lahit içine hem de dışına bırakılırken, bu tarihten sonra hediyeler lahit dışına bırakılmaya başlanmıştır. Yıldıztepe Nekropolisi'nde ise tamamı İ.Ö. 600 sonrasına

tarihlenen lahitlerde hediyeler genellikle lahitlerin dışına, bazı örneklerde mezar kapağının yanına, bazen kapak taşının pervazdan taşan bölümünün altına ve bazen de hem lahit içine hem de dışında bırakıldığı belirlenmiştir. Benzer uygulamalar Ephesos Devlet Agorası'nda açığa çıkarılan taş ve pişmiş toprak lahitlerde de görülmüştür. Bunların dışında dönemin taş lahit mezarlarında hediyeler genellikle lahit içine bırakılmıştır.

Arkaik dönemde yetişkinlere yönelik ölü gömme gelenekleri açısından en dikkat çeken değişim, kremasyondan inhumasyona doğru bir geçişin yaşanmasıdır. Her ne kadar Geometrik dönemden beri yetişkinler için hem inhumasyon hem de kremasyon gömü uygulaması bilinse de, Arkaik dönemin başlarında hakim gömü şekli kremasyondur. Ancak Akpınar Nekropolisi'nde İ.Ö. 630 dolaylarında ortaya çıkan pişmiş toprak lahitlerle birlikte kremasyonun yerini yavaş yavaş inhumasyona bırakmaya başladığı görülür. Bu değişim, Kalabak'ta İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında, diğer nekropolislerde İ.Ö. 6. yüzyıl başlarında tamamlanmış, kremasyon geleneği yerini inhumasyon gömüler bırakmıştır. Samos ve Khios'da da, Klazomenai'da olduğu gibi, İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında görülen kremasyonlar, İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından itibaren yerlerini pithos ve lahit gibi inhumasyon içeren gömülere bırakmıştır. İonia'nın diğer kentleri olan Phokaia, Miletos, Smyrna ve Ephesos nekropolisleri de benzer yönde bir değişimin izlerini taşımaktadır.

Söz konusu İonia nekropolislerinde genel olarak mezarlarda yön birliğinden söz edilemez. Sadece Smyrna Büyük Nekropolisi'ndeki tümülüslerin bir bölümünde tümülüs içindeki mezarların doğu-batı doğrultu lokal bir yön birliğine sahip oldukları görülmüştür. Bunların dışında ne Smyrna'nın diğer nekropolislerinde ne de İonia'da başka bir merkezde yön birliği belirlenmemiştir.

BÖLÜM 5: KUZEYBATI ANADOLU'NUN KLASİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ

Tezin coğrafi sınırlarını oluşturan Troas, Aiolis ve İonia bölgelerinde Klasik dönem nekropolisleri hakkında detaylı bilgi edindiğimiz merkez sayısı oldukça azdır. Bunun başlıca nedeni Lampsakos, Neandria, Pitane, Gryneion, Kyme, Larisa, Myrina, Erythrai, Notion, Teos, Airai, Khalkis gibi merkezlerde kazılarının tamamlanmamış olmasıdır. Bunun yanı sıra Smyrna, Phokaia, Lesbos ve kısmen Tenedos gibi merkezlerde nekropolislerin modern yerleşim altında kalması ve bunun sonucunda nekropolislerin bir bütün halinde kazılamamasıdır. Ayrıca Ephesos'ta Klasik dönem mezarların bir bölümü modern yerleşim altında, diğer bir bölümü Hellenistik ve Roma dönemine ait antik yerleşim altında bulunmaktadır. Her iki durum da mezarlarda önemli tahribata yol açmıştır. Daha da önemlisi çalışma alanlarının daralmasına neden olduğu gibi detaylı bulgulara ulaşılmasında engel teşkil etmiştir. Bir başka faktör ise dönemin siyasal olayları sonucunda bazı kentlerin demografik yapısında yaşanan değişimdir. Öyle ki Klazomenai'da İonia İhtilalı sonrasında büyük oranda ana yerleşimin terk edilmiş olması, var olan nekropolis alanlarında güçlü bir Klasik evrenin belirlenememesinde önemli bir rol oynamıştır. Olasılıkla Klasik dönem mezarların belirlenemediği Miletos için de benzer bir durum söz konusudur.

Yukarıda söz edilen faktörlerden dolayı Assos, Antandros ve kısmen Tenedos gibi birkaç merkez dışında söz konusu coğrafyada her anlamda güçlü Klasik dönem nekropolislerinden söz etmek mümkün değildir. Buna rağmen tespit edilen Klasik dönem mezar ve nekropolisleri aşağıda bölge ve kente başlıkları altında ayrı yarı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

TROAS BÖLGESİ

Troas Bölgesi yerleşimlerinden Parion, Lampsakos, Tenedos, Assos ve Antandros nekropolislerinde belirlenen Klasik dönem mezarları ele alınacaktır.

PARİON

Çanakkale Müze Müdürlüğü tarafından 2004 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısında Parion Güney Nekropolisi'nde İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.S. 2. yüzyıla tarihlenen iki yüzün üzerinde mezar açığa çıkarılmıştır. Bunların arasında Klasik dönem kesin olarak tarihlenebilen iki basit toprak mezar bulunmaktadır. Kr.1b olarak isimlendirilen alanda kremasyona ait küllerin içine yerleştirilmiş mezarlar M.35 ve M. 39 olarak numaralandırılmıştır. Her iki mezarda bireyler doğu-batı yönünde ve yüzleri kuzeye bakacak

şekilde yerleştirilmiştir. Bunlardan M. 35 içinde biri bebek olmak üzere üst üste yerleştirilmiş iki gömü yer almaktadır. 35 a ve 35 b olarak isimlendirilen mezarlarda İ.Ö. 4. yüzyıla ait iki bodur lekythos ele geçmiştir. M. 39 no.lu mezarda buluntuya rastlanmamış olmasına karşın konum itibariyle M. 35 ile aynı döneme ait olması gerektiği belirtilmiştir.

Eldeki veriler Parion'un Klasik döneminde en azından İ.Ö. 4. yüzyılda inhumasyon gömülerin yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bu durum Parion'un Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin Klasik dönem göm gelenekleri ile uyum içinde olduğun göstermektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki gerek müze kazılarında ortaya çıkarılan mezarların tümünün yayınlanmamış olması, gerek kazıların halen devam ediyor olması nedeniyle ileriki dönemlerde Klasik döneme ait mezar türlerinde ve sayılarında artışın yaşanabileceğini göz ardı edilmemelidir.

LAMPSAKOS

Çanakkale İli'nin yaklaşık 30 km. kuzeydoğusunda bulunan Lapseki İlçesi'nin sınırları içinde kalan Lampsakos'da mezarlar, bugün Dalyan mevkii olarak adlandırılan bölgede belirlenmiştir. Alanda temel atma kazıları sırasında iki taş lahdin kepçe tarafından tahrip edilmesi sonrasında Çanakkale Müze Müdürlüğü'nce kurtarma kazısı yapılmış, bunun sonucunda tahrip edilmiş iki taş lahit, bir ostothek ve kısmen korunmuş bir kremasyon mezar açığa çıkarılmıştır[1125].

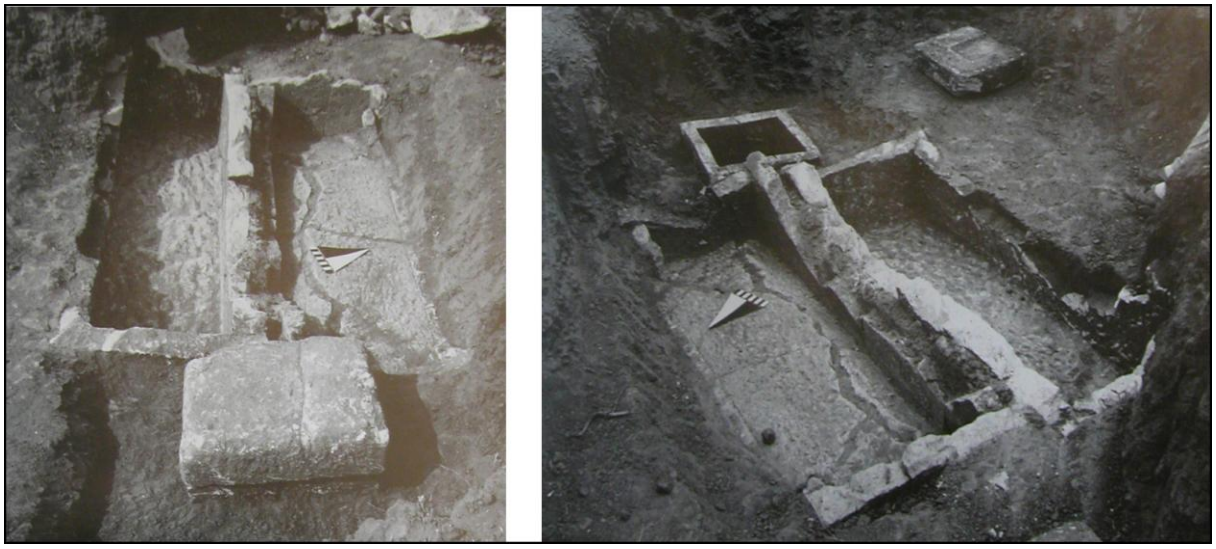

Resim 179. Ostothek ve lahit mezarlar (Körpe- Treister 2002, Fig. 1-2).

[1125] Körpe 1998, 171; Körpe- Treister 2002, 430.

Monolitik Taş Lahitler

Lahitler gri kumtaşından yapılmıştır. 1 no.lu örnek, 2.36 m. uzunluğunda, 0.82 m. genişliğindedir. Lahdin korunan yüksekliği 0.30-0.40 m. olup içinde bir kol kemiği dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır[1126].

Lahitlerden 2 nolu olanı 1. no.lu lahde göre daha iyi korunmuştur. Lahdin uzunluğu 2.40 m., genişliği 0.82 m. ve yüksekliği 0.68 m.dir. Lahitin içi, doğu tarafa doğru diklemesine yerleştirilmiş bir taş ile ikiye bölünmüştür. Bunlardan doğu bölümde altı kafatası, daha geniş olan batı bölümde ise gövde kemikler bulunmuştur. Ayrıca batı bölümde gümüş bir sikke ve birkaç altın boncuk ele geçmiştir[1127]. Lahdin dışından ise ikinci bir gümüş sikke ele geçmiştir[1128].

Lahitlerin içinden çok fazla buluntu ele geçmemiş olmasına karşın çevresinde üç altın çelenk ve iki altın diadem bulunmuştur. Buluntular arasında yer alan altın çelenk, kepçe tarafından büyük bölümü tahrip edilmiş 1 no.lu lahitten etrafa dağıldığı öne sürülmüştür[1129]. Söz konusu mezarların hem içinden hem dışından ele geçen buluntuların büyük bölümü İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. Sadece mezar dışında ele geçen gümüş sikke İ.Ö. 500 dolaylarına tarihlenmiştir.

Ostothek Mezar

Bu iki lahdin hemen doğusunda yine gri kumtaşından yapılmış ve kapağıyla birlikte tam korunmuş bir ostothek ortaya çıkarılmıştır. 0.64x0.50x.036 m. ölçülerinde olan ostothekte yanmış insan kemikleri ile birlikte bir bronz ayna, Nike kabartmalı bir aplik, arı kabartmalı bir altın yüzük ve kemik flüt parçaları bulunmuştur[1130].

[1126] Körpe 1998, 172, 177, Res. 4; Körpe- Treister 2002, 430.
[1127] Körpe 1998, 172, Res. 5-6; Körpe- Treister 2002, 430, Fig. 4-5, Fig. 14 (altın boncuklar).
[1128] Körpe- Treister 2002, 431.
[1129] Körpe 1998, 172, Res. 10-12 (çelenkler), Res. 13-14 (diademler); Körpe- Treister 2002, 435, 437, 439-440, Fig. 7, 10 (diademler), Fig. 8-9, 11 (çelenkler).
[1130] Körpe 1998, 172, 177, Res. 7 (ostothek), Res. 15 (arı kabartmalı yüzük), Res. 16 (Nike kabartmalı aplik), Res. 17 (bronz ayna), Res. 18 (flüt parçaları); Körpe- Treister 2002, 440, Fig. 12 (arı kabartmalı yüzük), Fig. 13. (Nike kabartmalı aplik).

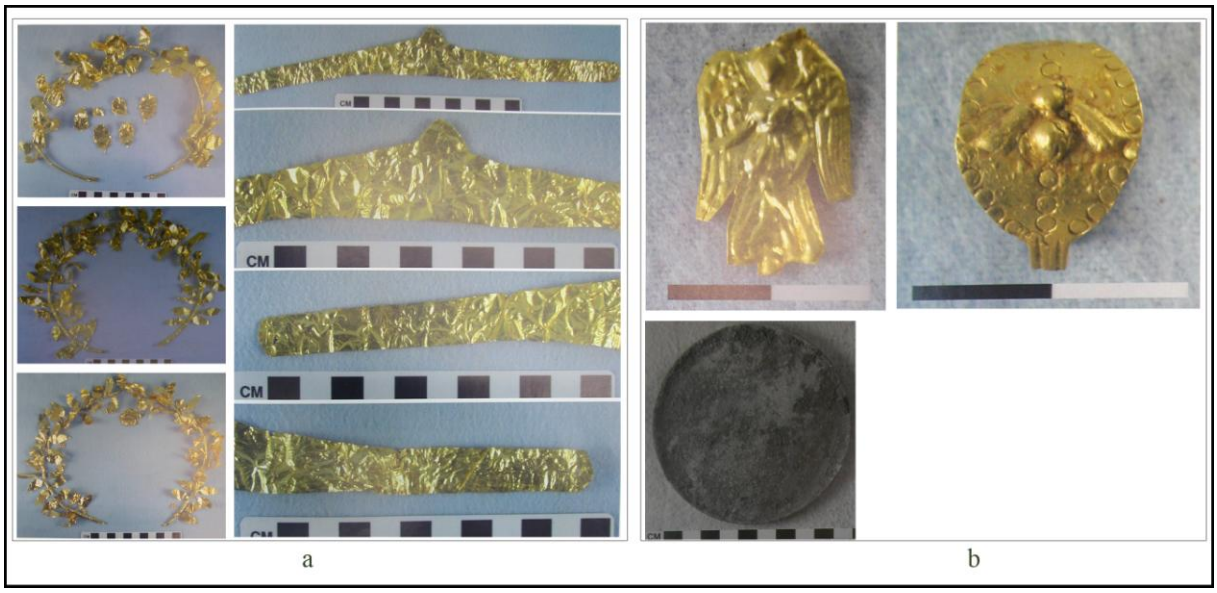

Resim 180. a- Lahit dışında bulunan altın çelenk ve diademler, b- Ostothek içinde ele geçen buluntular (Körpe- Treister 2002, Fig. 8-13).

Kremasyon Mezar

Kazı raporlarında mezar olabileceği belirtilen bu kremasyonun izlerine ostothek çevresinde rastlanmıştır. Mezarın boyutları ve kemikleri hakkında bilgi bulunmazken, mezarların dışında bulunan ve İ.Ö. 500 dolaylarında tarihlenen gümüş sikkenin bu kremasyon mezara ait olabileceği ve mezarın diğerlerine göre daha erken olduğu belirtilmiştir[1131].

DARDANOS

Çanakkale merkeze bağlı Çınarlı Köyü sınırları içinde bulunan Orman Bölge Başmüdürlüğü'ne ait tomruk deposunda meydana gelen bir çökme sonrasında 1989 yılında Çanakkale Müze Müdürlüğü tarafından söz konusu alan ve çevresinde yüzey araştırması yapılmış ve alanın antik Dardanos kentinin nekropolis sahası olduğu belirlenmiştir[1132].

Nekropolis sahası, Çanakkale-İntepe Yolu'nun doğusunda, Dardanos Höyüğü'nün güneydoğusunda bulunmaktadır. Mezarlar ise höyüğe doğru devam eden hafif eğimli bir arazide yer alır. Ayrıca yüzey araştırmasında ele geçen buluntular, alanın Orman Bölge Başmüdürlüğü tarafından depo amaçlı yapılan düzenleme ve yol çalışması sırasında çok sayıda mezarın tahrip edildiğini ortaya koymuştur[1133].

Kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda Dardanos kentinde taş sanduka, pithos, pişmiş toprak lahit, kremasyon ve tümülüs mezarların varlığı tespit edilmiştir. Ancak 1989 yılı

[1131] Körpe 1998, 181; Körpe- Treister 2002, 445-446.
[1132] Özkan 1991, 113.
[1133] Özkan 1991, 113.

kurtarma kazısına ait yayında söz konusu mezar gruplarından taş sanduka ve kremasyon mezar hakkında kısa bilgi verilirken, pithos ve pişmiş toprak lahit mezarların yalnızca varlığına ilişkin bilgi verilmiştir[1134]. Bu nedenle mezar türlerinden sadece taş sanduka ve tümülüs mezar hakkında bilgi verilecektir.

Taş Sanduka Mezar

Alanda yaşanan çökme sonucunda kısmen ortaya çıkan ve çalışmalarda 89-1 no.lu olarak isimlendirilen taş sanduka mezar, uzun kenarlarında ikişer, baş ve ayakucu bölümlerinde birer olmak üzere toplam altı düzgün kireç taşından oluşturulmuştur. Sandukanın üzeri yine kireçtaşından kabaca işlenmiş iki plaka taş ile kapatılmıştır. Doğu-batı doğrultulu sandukada, bireyin başı doğuda yer almaktadır. İçinden altı küçük kase, içerisinde boya izine rastlanmış dört kap kaidesi, bir bronz saç iğnesi, bir biley taşı, bir bronz vazo kulbu, alabaster taşından yapılmış iki alabastron ve içlerinde beyaz boya bulunan çok sayıda deniz kabuğu ele geçmiştir. Buluntuların bir bölümü bireyin üzerinde, diğer bölümüne ise sandukanın tabanında rastlanmıştır[1135]. Buluntular arasında yer alan ve boya izlerine rastlanan kaidelerin tondosunda bulunan baskı bezemelerden hareketle mezarın İ.Ö. 5. yüzyıl ait oldukları ileri sürülmüştür[1136].

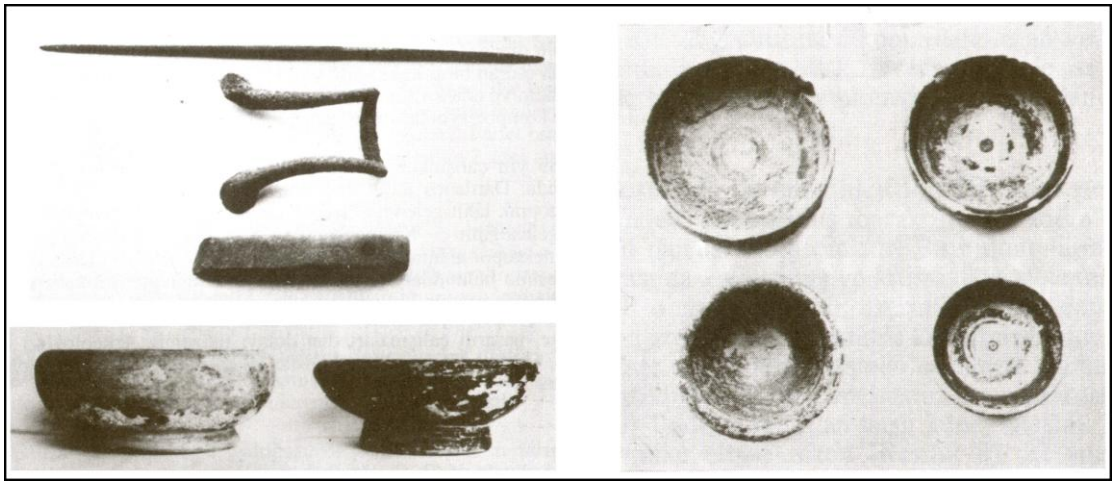

Resim 181. Sanduka mezar buluntuları (Özkan 1991, Res. 1-3).

Dardanos Tümülüsü

Çanakkale ilinin 12 km. batısında bulunan Dardanos Tümülüsü, 1959 yılında Çanakkale Çimento Fabrikası'na ait su deposu inşasında tespit edilmiştir. 12.39 m.

[1134] Özkan 1991, 115.
[1135] Özkan 1991, 113, 114, Res. 1-3.
[1136] Özkan 1991,114, Res. 3.

uzunluğunda, 3.32 m. genişliğinde ve 3.45 m. yüksekliğindeki tümülüs, Akçay Tepesi'nin batı yamaçlarına inşa edilmiştir[1137].

Tümülüs, dromos, ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır. Dromos bölümü kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu ince uzun dikdörtgen formludur. Düzgün işlenmiş kireç taşı bloklardan yapılmış duvarlar tavana doğru daralacak şekilde örülmüştür. Taban bölümü sıkıştırılmış çakıl taşından yapılmıştır ve ön odanın taban seviyesinden yaklaşık 0.50 m. kadar daha yüksektedir[1138]. Dromosun giriş bölümü daha sonra düzgün kesilmiş taşlarla kapatılmıştır.

Resim 182. Dardanos Tümülüs dromosun girişi ve içi (Sevinç-Treister 2003, Fig. V-VI).

Tümülüsün ön odası dromos gibi kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olup, dar dikdörtgen planlıdır. Duyuran'a göre ön oda 3.23 m. uzunluğunda, 1.24 m. genişliğinde ve 2.64 m. yüksekliğindedir[1139]. Sevinç'e göre ise 3.28 m. uzunluğunda, 1.23 m. genişliğinde 2 m. yüksekliğindedir[1140]. Ön odanın duvar işçiliği dromosa göre daha özenlidir. Duvar blokları ve taban taş plakaları demir kenetlerle birbirine bağlanmıştır[1141]. Tavanı, yan duvarların bindirme tekniğiyle içe doğru kaydırılmasıyla içten üçgen şeklinde bir üst yapı oluşturulmuştur. Bu taşların iç yüzü tıraşlanarak pürüzsüz bir yüzey elde edilmiştir[1142]. Ön odadan mezar odasına açılan kapı 0.98 x 1.50 m. ölçülerinde olup tek parça bir taş ile

[1137] Sevinç-Treister 2003, 217.
[1138] Mellink 1961, 51; Sevinç-Treister 2003, 217, 219, Figs. I-VI. Tümülüsde farklı zamanlarda çalışma yürüten müzecilerin dromosa yönelik verdikleri ölçülerde genişlik ve yükseklik ölçüleri birbirine yakınken, uzunluk konusuda farklı ölçüler verilmiştir. Bu araştırmacılardan 1959 yılında çalışma yapan R. Duyuran' göre dromosun uzunluğu 5.20 m. yüksekliği 1.70 m. genişliği tabanda 1.57 m. üst bölümde ise 1.11 m.dir. Bkz. Duyuran 1960, 64. N. Sevinç ise dromosun uzunluğunu 6.08 m., yüksekliğini 1.70 m. ve genişliğini tabanda 1.56 m. üst bölümde 1.12 m.olarak belirtir. Bkz. Sevinç-Treister 2003, 217.
[1139] Duyuran 1960, 64; Mellink 1961, 51.
[1140] Sevinç-Treister 2003, 219, Figs. I, III.
[1141] Duyuran 1960, 65.
[1142] Sevinç-Treister 2003, 219.

kapatılmıştır[1143]. Ön odanın doğu köşesinde küçük bir lahit içinde bir tahta kutu ele geçmiştir. Kutu içinde yanmış kemikler ve kül bulunmaktadır. Ayrıca mezar odasına giren kapının üzerinde Yunanca bir yazıt yer almaktadır[1144].

Tümülüsün mezar odası 3.23 x 3.65 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Odanın yüksekliği Sevinç'e göre 3.28 m. Duyuran'a göre ise 3.48 m. dir[1145]. Ön ve arka duvarları tavana kadar düz yükselirken yan duvarları ön odada olduğu gibi bindirme tekniği ile içe doğru kaydırılmış ve içte üçgen bir çatı oluşturulmuştur[1146]. Tabanı, ön oda ile benzer şekilde taş plakalar ile kaplıdır. Mezar odasında biri arka duvarın önünde, ikisi yanlarda olmak üzere sarımtırak kum taşından üç kline yer almaktadır. 2.05 m. uzunluğunda, 0.80 m. genişliğinde ve 0.60 m. yüksekliğinde olan klineler yine taştan dört ayaküstünde durur. Bu ayaklar üzerinde meşale tasvirleri bulunmaktadır. Ayrıca klineler üzerinde yine taştan yastıklar yer almaktadır[1147]. Bunun dışında mezar odasının duvarında bir yazıt belirlenmiştir.

Resim 183. Mezar odası. Üçgen çatı ve klineler (Sevinç-Treister 2003, Fig. VII; Mellink 1961, Pl. 28, Fig. 17, 18)

Tümülüste gerçekleştirilen ilk çalışmalarda mezar odasında kremasyon ve inhumasyonlardan oluşan toplam yirmi beş bireyin bulunduğu belirtilmiştir[1148]. Ancak Sevinç'in Dardanos Tümülüsü'ne yönelik yayınında kazı süresince kırk iki kafatasının belirlendiği dile getirilmektedir. Bunun yanında mezar odasında ikisi yazıtlı dört adet bronz urne kabı ile birlikte kül ve kemiklerin bulunduğu kum taşından bir kutu yer alır[1149]. Duyuran yine mezar odasının içinde yanmış kemik ve küllerin konulduğu ahşap kutulardan söz eder[1150]. Bu sayılar ilk çalışmada söz edilen birey sayısının yaklaşık iki katı kadardır. Tümülüsde inhumasyon tarzında gömülen bireyler klinenin üzerine ya üst üste ya da yan yana gelecek şekilde yatırılmışlardır. Kremasyon gömülerde yanmış kemik ve küllerin konulduğu

[1143] Sevinç-Treister 2003, 219.
[1144] Duyuran 1960, 65.
[1145] Duyuran 1960, 65; Sevinç-Treister 2003, 219 Figs. I-III, VII.
[1146] Mellink 1961, Pl.28, Fig 17.
[1147] Duyuran 1960, 65, Res. 5; Mellink 1961, 51, Pl.28, Fig. 18; Sevinç-Treister 2003, 220, Fig. VII.
[1148] Mellink 1961, 51; Cook-Blackman 1964-65, 35.
[1149] Sevinç-Treister 2003, 220.
[1150] Duyuran 1960, 65.

urne kapları ile taş ve ahşap kutular, klineler arasındaki boşluklara ya da döşemenin üzerine bırakılmıştır[1151].

Birey sayısıyla orantılı olarak tümülüse bırakılan hediyelerinin sayısı da oldukça çoktur. Duyuran, Cook-Blackman ve Mellink 400 buluntudan söz ederken, Sevinç ve Treister yaklaşık 470 eserin bulunduğunu dile getirir[1152]. Bunlar arasında en önemli buluntu grubunu metaller oluşturur. Özellikle altından yapılmış diademler, çelenkler, küpeler, kolyeler, bilezikler ve madalyonlar öne çıkan eserlerdir. Ayrıca omphaloslu gümüş phiale, ayna, kaşık, bronz aynalar, bilezikler, iğneler, büyük urne kapları, sikkeler ve demir strigilisler diğer metal buluntulardır. Metaller dışında dikkat çeken diğer buluntu grubu üzerinde orijinal boyaları görülebilen tam korunmuş figürinlerdir (kadın, erkek, tanrıça figürinleri). Tümülüsün diğer pişmiş toprak eserlerini unguentarium, kandil, kase ve tabak gibi kaplar oluşturmaktadır. Ayrıca renkli ve renksiz camlardan yapılmış kaplar, kemik iğneler, halkalar, düğmeler, yüzük, ahşap müzik aleti parçaları, sandalet tabanları, taraklar, ayrıca deri ve kumaş kalıntıları buluntular arasında yer almaktadır[1153].

Resim 184. Dardanos Tümülüsü mezara buluntularından örnekler (Sevinç-Treister 2003, Fig.18, 36, 42-43, 50, 59, 64, 67; Duyuran 1960, Res. 6-7, 10).

Gerek birey sayısı gerek buluntuların çokluğu tümülüsün uzun süre kullanım gördüğünü göstermektedir. Duyuran, tümülüsün İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarından İ.Ö. 1. yüzyıla kadar kullanılan bir tür aile mezarı olduğunu belirtir[1154]. Sevinç ve Treisler ise tümülüsün daha erken bir tarihte inşa edildiğini ve daha geç bir dönemde kullanımının son bulduğunu öne sürer. Sevinç ve Treisler'e göre ön oda ve mezar odasındaki yazıtlar İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına veya İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına ait olmalıdır[1155]. Ayrıca mezarın metal

[1151] Duyuran 1960, 65; Mellink 1961, 51; Sevinç-Treister 2003, 220.
[1152] Duyuran 1960, 65; Mellink 1961, 51; Cook-Blackman 1964-65, 35; Sevinç-Treister 2003, 220.
[1153] Duyuran 1960, 65-66, Res. 6-10; Mellink 1961, 51, pl. 28, Fig. 19; Sevinç-Treister 2003, 220-243, Pl.1-11.
[1154] Duyuran 1961, 66.
[1155] Sevinç-Treister 2003, 243.

buluntularını değerlendiren Treisler, gümüş omphaloslu phialenin İ.Ö. 5. yüzyıla, diğer buluntuların ise çoğunlukla İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu belirtir. Ayrıca Treisler phiale için ya tümülüsün en erken gömüsüne ya da aile yadigarı bu phialenin daha geç dönemde mezar hediyesi olarak bırakılmış olabileceğine değinir[1156]. Buna dayanak olarak Makedonia'da İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bazı mezarlarda ele geçen İ.Ö. 6. ve 5. yüzyıla ait gümüş ve bronz malzemeleri göstermiştir. Benzer bir durumun Dardanos için de yaşanmış olabileceğini düşünen Treisler, phiale dışında sekiz altın diademi İ.Ö. geç 4. erken 3. yüzyıla tarihlemektedir. Mezarın tarihlemesine gelince, mezar odasındaki yazıta dayanarak *Skamandrios* isimli önemli bir Dardanos vatandaşı için İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarında inşa edildiğini ve İ.Ö. 3. yüzyıla kadar onun ailesi tarafından kullanılmış olabileceğini belirtir[1157]. Bununla birlikte bu mezarın 600 yıl tek bir aile tarafından kullanılmış olamayacağını ve bazı dönemlerde kesintiye uğradığını ileri sürer. Buna göre İ.Ö. 3. yüzyılın ikinci yarısı ile İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısından sonra mezarın kullanımına ara verilmiş daha sonra, İ.Ö. 1. yüzyılın ortaları ile İ.S. 1. yüzyılın başlarından sonra tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Treisler, arada yaşanan bu kesintinin sebebi olarak Mithridates VI'nın neden olduğu siyasal krizi göstermektedir[1158].

Sonuç olarak mezar odasındaki yazıttan hareketle tümülüsün İ.Ö. geç 6.- erken 5. yüzyılda Dardanoslu Skamandrios ve ailesi için inşa edildiği, İ.Ö. 3. yüzyıla kadar bu aile tarafından kullanıldığı, İ.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısından İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarını kapsayan kısa bir aradan sonra tekrar kullanılmaya başlandığı ve İ.S. 1. veya 2. yüzyılda dromosun önü kapatılarak kullanımına son verildiği söylenebilir.

TENEDOS

Tenedos Klasik dönem nekropolisi, Arkaik dönem nekropolisi ile aynı alanda yer alır. Mezar türleri de Klasik dönemde görülen pişmiş toprak tekne ve amphora mezarlar dışında aynıdır. Bu bölümde Arkaik dönemde değerlendirilen ve sadece geç Arkaik erken Klasik dönemde kullanılan oda mezarlar dışında diğer mezar grupları aşağıda başlıklar altında ele alınmıştır.

Taş Sanduka Mezarlar

Tenedos'da geç Geometrik dönemden itibaren kullanılan taş sanduka mezarlar, İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıl içlerine kadar varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde kullanılan sandukalar büyük

[1156] Sevinç-Treister 2003, 243. Treisler buna destek olarak ön oda ve mezar odasındaki yazıtların İ.Ö. geç 6- 5. yüzyılın ilk yarısı tarihlenmesini gösterir,
[1157] Sevinç-Treister 2003, 243-244.
[1158] Sevinç-Treister 2003, 244.

blok taşlardan yapılmıştır. Mezarın uzun ve kısa kenarları, iç yüzleri düzgün işlenmiş tek parça blok taşlarla iki veya üç sıra halinde örülmüştür. İ.Ö. geç 6.-5. yüzyıl örneklerinin bir bölümünde olduğu gibi duvarlar içten kapağa doğru eğimli bir şekilde yükselmektedir. Tabanları sıkıştırılmış topraktan olan mezarların üstleri semerdam ya da düz blok taşlarla kapatılmıştır. Bazı örneklerde kapakların yanlarında tutamak görevi gören delikler bulunmaktadır[1159].

Çoklu gömü içeren bu mezarlarda yönlendirme kuzey-güney ve doğu-batı şeklindedir. Mezarlarda buluntu sayısı fazla olmamasına rağmen ele geçen buluntular İ.Ö. 5. yüzyıldan 4. yüzyıl içlerine kadar uzanmaktadır[1160].

Lahit Mezarlar

Klasik dönem Tenedos Nekropolisi'nde bir monolitik taş lahit mezar, bir pişmiş toprak lahit mezar ve plaka bloklardan oluşan taş lahit mezarlar açığa çıkarılmıştır.

Monolitik Taş lahit Mezar

Tenedos Nekropolisi Klasik dönem monolitik taş lahit mezarı 1991 yılında ortaya çıkarılmıştır. 91-7 no.lu bu mezar, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yerleştirilmiştir. Bu yönlendirme Arkaik dönemde değerlendirilen diğer monolitik lahit ile aynıdır. Lahdin uzunluğu 0.66 m., genişliği 0.50 m.dir. Kapaksız olan bu lahdin içinde iskelet kalıntısına rastlanmamış olmasına karşın bir bodur lekythos, iki ayakta duran figürin ile üç oturan kadın figürini ele geçmiştir[1161]. Olasılıkla bir çocuk için kullanılan lahit İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenmiştir.

Plaka Bloklardan Oluşturulan Taş Lahit Mezarlar

Uzun ve kısa kenarları tek parça blok taşlardan yapılmıştır. Mezarın üstü bir veya birden fazla blok taşla kapatılmıştır. Bu tarzda yapılan mezarlar 1959 yılı kazılarında Grup D olarak sınıflanmış ve üç adet tespit edilmiştir[1162]. Üç mezardan en iyi korunan örnek olan 19 no.lu mezarın alt ve üst kenar ölçüleri farklıdır. Lahdin uzunluğu 1.75 m. ile 2.00 m. genişliği 0.60 m. ile 0.80 m. arasında değişmektedir. Yüksekliği ise 0.70 m. dir. Mezarın iskeleti ve buluntuları hakkında ise bilgi verilmemiştir.

Özkan'ın yaptığı kazılarda ise biri 1990 diğeri 1991 yılında olmak üzere iki adet bu tip mezarlardan tespit edilmiştir[1163]. İkisi de kuzey-güney doğrultulu yerleştirilen mezarlardan

[1159] Özkan 1993, 198, Lev. 145, 1-2.
[1160] Özkan 1993, 198.
[1161] Özkan 1993, 30.
[1162] Ataçeri - Argavan 1962, 20.
[1163] Özkan 1993, 22-23, 31-32, 199.

90-7 no.lu örnek, 1.18 m. uzunluğunda, 0.86 m. genişliğinde ve 0.45 m. derinliğindedir. İçinde baş kısmı kuzey gelecek şekilde yerleştirilmiş bir bireyin aşırı derecede tahrip olmuş iskelet kalıntıları ile bir kadın maskı, ayakta duran bir kadın figürini ve tahrip olmuş yedi mask parçası ele geçmiştir[1164].

91-12 no.lu diğer mezar ise 1.33 m. uzunluğunda, 0.57 m. genişliğinde ve 0.38 m. derinliğindedir. Tamamı figürin ve masklardan oluşan buluntular arasında ayakta duran dört kadın figürini, dört kadın maskı ve iki oturan kadın figürini yer almaktadır. Ayrıca mezarda dağılmış durumda bir çocuğa ait iskelet bulunmaktadır[1165].

Plaka blok taşlardan oluşturulan lahit mezarlardan 1959 yılında ortaya çıkarılan örneklerin iskeletleri hakkında bilgi verilmemiş olmasına karşın, en azından ölçüleri verilen 19 no.lu örneğin boyutları bunun yetişkin bir birey için kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. 1990 ve 1991 yıllarına ait iki örnek ise çocuk mezarı olarak kullanılmıştır. Bu mezarlardan tamamı mask ve figürinlerden oluşan mezar hediyeleri ele geçmiş ve mezarlar İ.Ö. 5.- 4. yüzyıllara tarihlenmişlerdir[1166].

Pişmiş Toprak Tekne Mezar

Tenedos nekropolisinde sadece bir örnek tespit edilmiştir. 1993 yılında N. Sevinç'in kazı başkanlığında yapılan çalışmalarda açığa çıkarılan bu mezar dikdörtgen formlu pişmiş toprak bir tekne şeklindedir[1167]. Üzeri düz bir stroter ile kapatılan mezarda bir çocuğa ait iskelet kalıntılarıyla birlikte bir bodur lekythos ele geçmiştir[1168].

Resim 185. Pişmiş toprak tekne mezar ve mezar hediyesi (Sevinç 1995, Res. 11-12).

[1164] Özkan 1993, 22-23.
[1165] Özkan 1993, 31-32.
[1166] Özkan 1993, 199.
[1167] Sevinç 1995, 115, Res. 11.
[1168] Sevinç 1995, 115, Res. 12.

Oldukça az sayıda ele geçen lahit mezarların monolitik taş örneklerinde kuzeybatı-güneydoğu, plaka bloklardan oluşturulan örneklerde ise kuzey-güney doğrultulu lokal bir yön birliği söz konusudur. Taş lahitler hem çocuk hem de yetişkinler için, tek örnekle temsil edilen pişmiş toprak tekne ise çocuk için kullanılmıştır. Bu grubun mezar hediyeleri Attika parlak siyah firnisli seramikler ile mask ve figürinlerden oluşmaktadır. Monolitik taş lahitler geç Arkaik döneme kadar uzansa da genellikle Klasik dönemde, diğer örnekler ise sadece Klasik dönemde kullanılmışlardır.

Pithos Mezarlar

Tenedos nekropolisinin Klasik döneme tarihlenen pithos mezarları yapılış tarzları açısından Arkaik dönem pithoslarından farklı değildir. Benzer şekilde toprağa yatay yerleştirilmiş, etrafı taşlarla desteklenmiş ve ağız düz bir taş ile kapatılmıştır. Çalışmamızın bir önceki bölümünü oluşturan Arkaik dönem mezarlarında Tenedos Nekropolisi'nde 1990 yılında açığa çıkarılan 90-8 nolu pithos üzerinde durulmuş ve pithosun İ.Ö. geç 6. yüzyıl ile 5. yüzyıla ait buluntular içerdiği belirtilmişti[1169]. Dolayısıyla Klasik dönem pithosları için de bu örnek verilebilir. Bunun yanında kesin olarak Klasik döneme tarihlenen örnek 90-19 no.lu pithos mezardır. Bu mezar, içinde ele geçen aktör figürini yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyıl ortalarına tarihlenmiştir[1170].

Amphora Mezarlar

Bebek ve çocuk gömüleri için kullanılan amphoralar genellikle, çok kırıklı ve kötü korunmuş bir şekilde açığa çıkarılmıştır. Bunlar, pithos mezarlar gibi toprağa yatay yerleştirilmiş ve ağız bölümleri bir taş ile kapatılmıştır[1171]. İçlerinde mezar hediyesi bulunmayan amphoraların bazı örneklerinde iskelet kalıntılarına dahi rastlanmamıştır[1172]. Olasılıkla fetus veya yeni doğmuş bebeklerin yer aldığı bu örneklerde, iskeletlerin erimesi sonucu hiçbir kalıntıya rastlanamamıştır.

[1169] Arkaik dönem pithos mezarlar için bkz. Syf. 70-71.
[1170] Özkan 1993, 115, Kat. No: 309.
[1171] Özkan 1992, 2; Özkan 1993, 199; Sevinç 1994, 312, 314; Sevinç 1995, 115, Res. 18.
[1172] Sevinç 1995, 115.

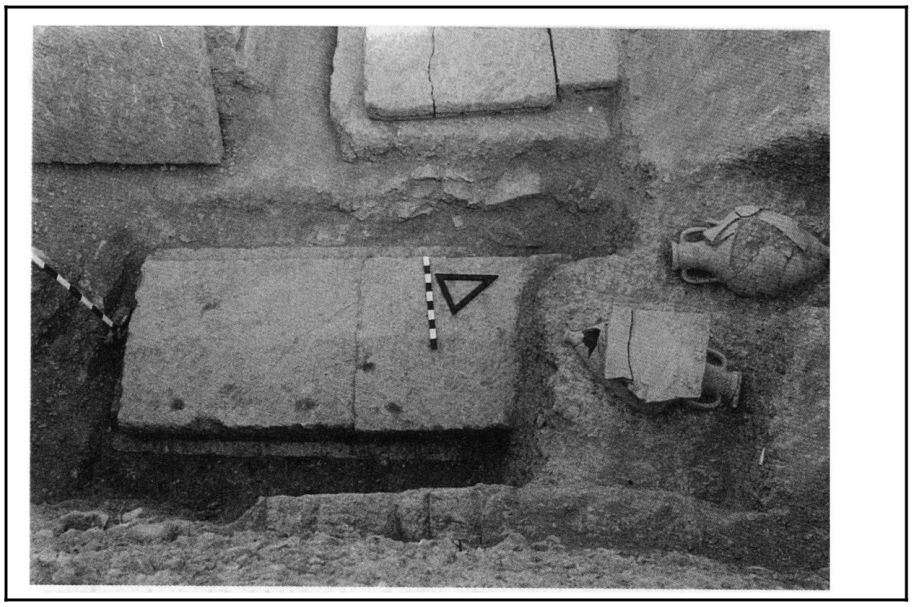

Resim 186. Amphora mezarlar (Sevinç 1995, Res. 18).

Yön birliğinin bulunmadığı amphora mezar grubundaki mezarlarda tarihlemeye yardımcı olacak buluntular ele geçmemiştir. Ancak amphoralar, form özellikleri dikkate alınarak İ.Ö. 5.-4. yüzyıla tarihlenmişlerdir[1173].

ASSOS

Assos Batı Nekropolisi'ne ait Klasik dönem mezarları, Arkaik dönem mezarları ile aynı alanda, kentin batı kapısına ulaşan taş döşeli yolun üst terasında ve yola yakın bölümlerinde yer alır. Klasik dönem nekropolisinde urne, pişmiş toprak lahit, monolitik taş lahit, plaka bloklardan yapılan lahit mezarlar ve taş sanduka mezarlar tespit edilmiştir.

Urne Mezar

Assos nekropolisinde Klasik döneme tarihlenen tek urne örnek bulunmaktadır. C IX açmasında 13 no.lu taş lahit içinde bulunan bu mezarda urne olarak bir amphora kullanılmıştır. Lahitte urne dışında inhumasyon tarzda yapılmış üç genç kadın, dört yaşlı erkek, bir genç erkek ve cinsiyeti belirlenememiş bir bireyden oluşan toplam dokuz iskelet daha yer almaktadır. Urne içinde yer alan kemikler ise genç bir kadına aittir[1174].

Amphora urne, lahit içine yapılmış inhumasyon gömülerin üstüne, ayak ucu bölümüne bırakılmış ve lahdin köşesine dayandırılmıştır. Konumu nedeniyle lahit içine yapılmış en son gömü olarak değerlendirilmiş ve amphoranın formu dikkate alınarak İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından önceye ait olduğu belirtilmiştir[1175]. Urne haricinde lahit içinde İ.Ö. 5. yüzyılın

[1173] Özkan 1992, 2.
[1174] Stupperich 1996b, 11, 17, Abb. 6, Taf. 5.3; Buruldağ 2009, 78, Lev. 54, Res. 1-2.
[1175] Stupperich 1996b, 17.

ilk çeyreğine tarihlenen Attika siyah figür bezemeli bir lekythos, küçük sığ bir kase, iki sikke, iki demir yüzük, bir iğne, bir strigilis ve Geç Korinth dönemine ait bir aryballos ele geçmiştir[1176]. Stupperich, İ.Ö. 500 yılından önceye tarihlenen hiçbir taş lahdin bulunmadığı görüşünden hareket ile, Korinth aryballosunun muhtemelen daha önceden tahrip edilmiş başka bir mezara ait olduğunu ve buradan alınıp lahit içine konulduğunu öne sürmüştür[1177]. Oysa Assos Batı Nekropolisi'nde İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren monolitik taş lahit örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1881 yılın gerçekleştirilen ilk dönem kazılarında ortaya çıkarılmış 87 no.lu örnekletir. Bu mezarda Arkaik döneme tarihlenen on üç figürin yer alır[1178]. Diğer örnekler ikinci dönem kazılarında açığa çıkarılmıştır. Bunlardan biri yukarıda söz edilen C IX açması 13 no.lu lahittir. Utili, bu mezarı İ.Ö. 520-500 yıllarına tarihlemiştir[1179]. Bir diğer örnek C X açması 2 no.lu lahit İ.Ö. 540-520 yıllarına tarihlenmiştir[1180]. Dolayısıyla Korinth aryballosunun başka bir mezara ait olduğu kabul edilse dahi Assos nekropolisinde İ.Ö. 500'den önce de lahit mezar kullanımı söz konusudur.

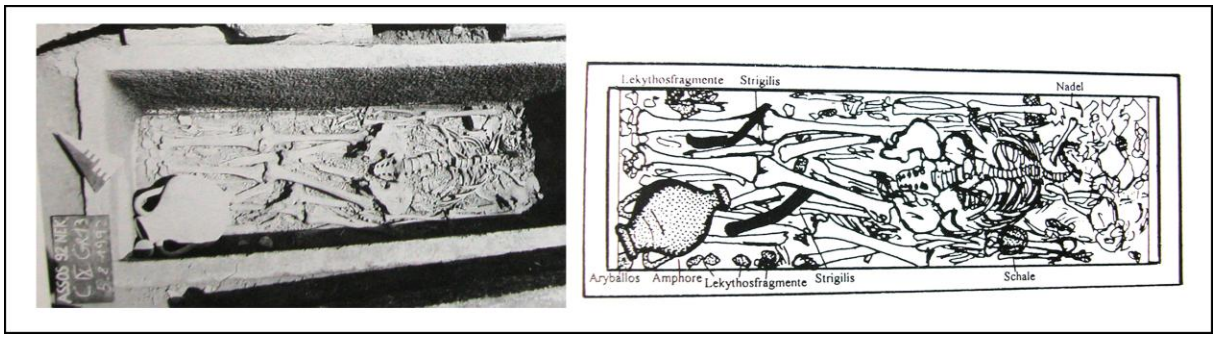

Resim 187. 13 no.lu amphora urne mezar (Stupperich 1996b, Abb. 6, Taf. 5.3).

Lahit içine yapılmış dokuz inhumasyon birey ve bir urne mezar, bu lahdin bir aile mezarı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Lahitlerin aile mezarı olarak kullanımına Troas Bölgesi'nin bir diğer yerleşimi olan Antandros Nekropolisi'nde de rastlanmaktadır. Burada lahitlerin içine yapılmış çoklu inhumasyon gömüler tespit edilmiştir. Ayrıca Assos örneğinde olduğu gibi lahit içine yapılmış inhumasyon gömü ile birlikte urnelerin bırakıldığı Klasik dönem lahitleri de bulunmaktadır[1181].

[1176] Stupperich 1996b, 17.
[1177] Stupperich 1996b, 17.
[1178] Clarke at al 1902, 290-291, Fig. 1-9.
[1179] Utili 1999, 136-137, Abb. XIX.
[1180] Utili 1999, 137-138, Abb. XX.
[1181] Antandros nekropolisinde bugüne kadar lahit içinde tespit edilen ve Klasik döneme tarihlenen iki amphora urne bulunmaktadır. Bunlardan biri 60 no.lu taş lahit içinde ele geçmiştir. Bu lahit için bkz. Polat-Polat 2007, 3, Res. 12. Diğer örnek ise 194 no.lu lahit içinde ele geçmiştir. Bu örnek için bkz. Polat et al 2007, 54, Res. 7.

Assos nekropolisinde ortaya çıkarılan bu urne mezar, Assos'da bugüne kadar Klasik döneme tarihlenen tek örnektir. Bu da Klasik dönemde Antandros Nekropolisi'nde olduğu gibi, Assos Batı Nekropolisi'nde de kremasyon mezarların oldukça az tercih edilen bir gömü şekli olduğunu göstermektedir.

Lahit Mezarlar

Assos Batı Nekropolisi'nde üç farklı tipte lahit mezar tespit edilmiştir. Birinci tipi monolitik taş lahitler oluşturur. İkincisi plaka taşlardan yapılmış taş lahit mezarlar ve üçüncüsü ise tek örnekle temsil edilen pişmiş toprak lahit mezardır.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Assos Batı Nekropolisi'nin Klasik döneme tarihlenen mezarları içinde en büyük grubu monolitik taş lahitler oluşturmaktadır. Kentin batı kapısına uzanan taş döşeli yolun üst teraslarında yer alan bu lahitler, tek parça andezit blokların işlenmesiyle oluşturulmuştur. Kapak olarak yine andezitten kabaca işlenmiş düz bir blok kullanılmıştır. Nekropolisin Klasik döneminde üçgen alınlıklı ve beşik çatılı bir örnek dışında lahit kapaklarının tümü düzdür[1182].

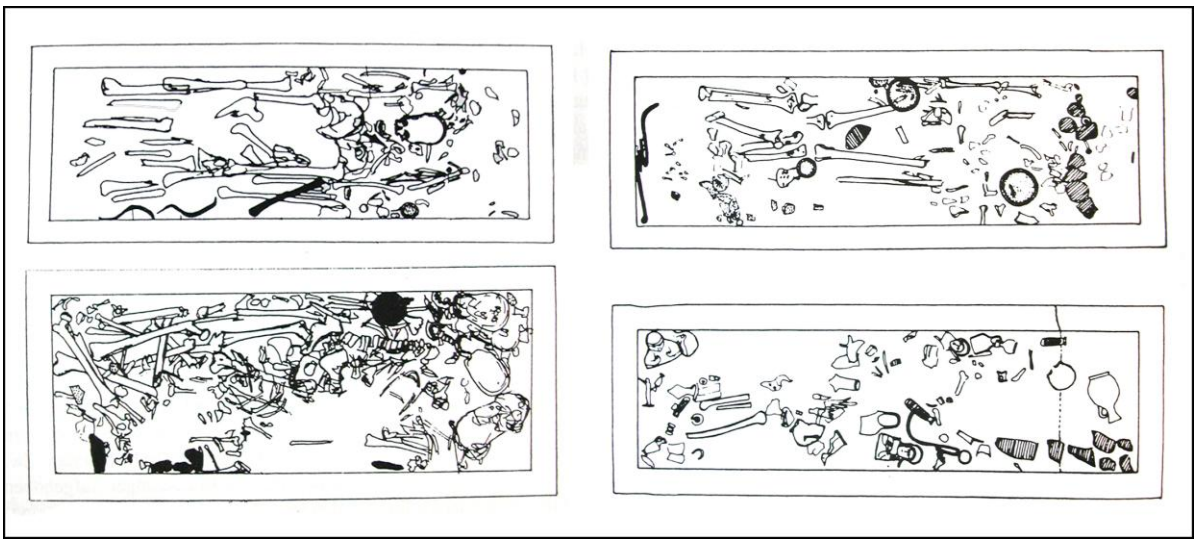

Resim 188. Monolitik taş lahitler (Stupperich 1992, Abb. 4, 9; Stupperich 1996b, Abb. 9-10).

Monolitik taş lahitler, plaka taşlardan yapılmış lahitler gibi çoklu gömüler içermektedirler. İki, üç, dört bir örnekte ise, on bir birey bu tip lahitler içerisinde tespit edilmiştir[1183]. Genellikle aynı mezar içinde çocuklar da dahil olmak üzere farklı yaş gruplarından kadın ve erkek bireyler birlikte yer almaktadır. Bu durum monolitik taş lahitlerin aynı zamanda birer aile mezarı olarak da kullanıldığını göstermektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki her çoklu gömü içeren lahit aile mezar olmayabilir. Zira Klasik ve

[1182] Beşik çatılı örnek olan ve C IX açmasında açığa çıkarılan 19 no.lu lahit için bkz. Stupperich 1996b, 16, Abb. 8; Aslan 2008, 55.

[1183] B IX açmasında ortaya çıkarılan 6 no.lu monolitik lahit içindeki iskeletler üzerine yapılan antropolojik incelemelerde on birey tespit edilmiştir. Bkz. Stupperich 1993, 23.

Hellenistik döneme ait lahitlerin bir bölümü Roma döneminde tekrar kullanılmışlardır[1184]. Dolayısıyla aile mezarı gibi bir yorumun yapılabilmesi için en azından mezar buluntularının dönemsel açıdan uyum içinde bulunmaları gerekir. Bu bile tek başına yeterli olmayabilir. Kesin sonuçlar DNA analizleri ile ortaya konulduğunda seramik buluntular destekleyici bir unsur olarak sunulabilir.

Bu grub lahitlerde mezar hediyeleri lahdin içine hemen her bölgeye gelecek şekilde bırakılmıştır. Sadece sikke buluntulu lahitlerde sikkeler genellikle ağız bölgesi veya baş bölgesi yakınlarında tespit edilmiştir[1185]. Bu sikkeler de öbür dünya düşüncesiyle bağlantılı olarak "Kharon mangırı" olarak değerlendirilmiştir[1186]. Sikkeler dışında çok sayıda ve farklı mezar hediyeleri ele geçmiştir. Bunlar arasında en dikkat çeken grup lekythoslardır. Neredeyse tüm lahit mezarlarda lekythosların farklı gövde formlarına sahip örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Bunlar bodur, küresel ve uzun silindirik gövdeli lekythoslardan oluşur. Bunların dışında cam alabastron ve amphoriskoslar, kaseler, bronz aynalar, bronz ve demir strigilisler, bronz iğneler, küpeler, bronz ve demir yüzükler, fibulalar, ok uçları ve bıçakların yanı sıra, oturan giyimli kadın, giyimli ve kolları sonradan iple bağlanan kadın kuklalar, maymun, güvercin, atlı ve genç erkek figürinleri ile aşık kemikleri ve ağırşaklar da diğer mezar buluntularını oluşturmaktadır[1187].

Resim 189. C X açması 7 no.lu lahit mezar buluntularından örnekler (Filges 1992, Abb.1, no.15, 26-27, 29, 30-31; Stupperich 1992, Abb. 7-8, Taf 9, 1-3; Bischop 1992, Abb.9, no.49).

[1184] Aslan 2008, 55.
[1185] C IX açmasında yer alan 12 no.lu lahit mezarda genç bir kız ile birlikte biri orta yaşlı üç erkek birey tespit edilmiş, kafataslarının bulunduğu bölgede dört sikke ele geçmiştir. Bkz. Stupperich 1996b, 17.
[1186] Stupperich 1996b, 17.
[1187] C X açmasında bulunan 7 no.lu lahit mezar içinde yukarıda belirtilen mezar hediyelerinin hemen hepsinden bulunmaktadır. Bkz. Stupperich 1992, 16-17; Filges 1992, 115, 119-120, 123-124 Kat. No. 15, 26-27, 29, 31-33.

Monolitik taş lahitlerde ele geçen buluntular, bu lahit grubunun Klasik dönemde genel olarak İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinden İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kullanıldıklarını ortaya koymuştur[1188].

Lahitlerin yönlendirilmesine bakıldığında ise yola yakın örneklerde genellikle yola paralel olarak doğu-batı doğrultulu yerleştirildikleri, bireylerin de baş bölümü doğuya gelecek şekilde lahit içine konuldukları görülür. Ancak yoldan uzaklaştıkça bazı örneklerin kuzey-güney doğrultulu yerleştirildiği belirlenmiştir[1189]. Buna rağmen mezarlarda doğu-batı doğrultulu bir yön birliğinden söz edilebilir.

Plaka Taşlardan Yapılmış Lahit Mezarlar

Bu lahitlerin gövde bölümü, ikisi uzun kenara, ikisi kısa kenara ve birisi tabana yerleştirilen, beş plaka taştan oluşturulmuştur. Üstünü kapatmak için ise genelde tek bazen iki plaka taş kullanılmıştır[1190].

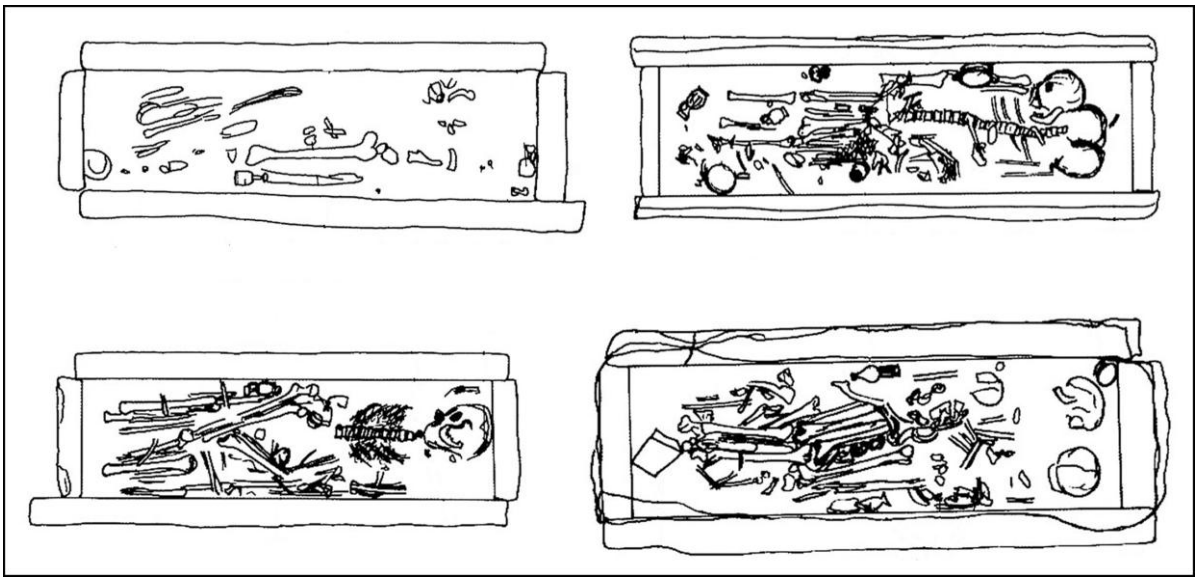

Resim 190. Plaka taşlardan yapılmış lahitler (Stupperich 2006, Abb. 11-14).

Bu lahit grubunun büyük çoğunluğu cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kadın, erkek, bebek ve çocuk gömülerinden oluşan çoklu gömüler içermektedir. Bazı örneklerde birey sayısının dörde kadar yükseldiği görülür. Bu durum plaka taşlardan yapılmış lahitlerin monolitik taş lahitler gibi birer aile mezarı olarak kullanıldıklarını düşündürür.

[1188] Buruldağ 2009, 99.
[1189] Aslan 2008, 55.
[1190] Plaka taşlardan yapılmış lahitler için bkz. Stupperich 1993, 22-23, Abb. 15, Taf. 7,4; Stupperich 1996b, 19, Abb. 11, Taf. 8, 5-6; Stupperich 2006 , 16-19, Abb. 11-15. Buruldağ 2009, 84-88, Res. 47-49.

Buluntular açısından değerlendirildiğinde yine lekythoslar öne çıkan buluntu grubudur. Ancak monolitik lahit örneklerden farklı olarak bunlarda lekythosların bodur örnekleri tercih edilmiştir. Hemen her lahit içinde bodur lekythosların, siyah firnisli, gövdesi yivli ve palmetli örnekleri ele geçmiştir. Bunların dışında uzun silindirik gövdeli lekythoslar, amphoriskos, bronz ayna, küçük gri bir hydria, aşık kemiği, sikke, iğne, bıçak, boncuk, kolye ucu, çıplak ve giyimli kadın figürinleri diğer buluntuları oluşturmaktadır[1191]. Bunların dışında B VIII açmasında yer alan 3 no.lu lahit mezar içinde Geç Korinth dönemine tarihlenen bir aryballos tespit edilmiştir. Bu aryballos'da tıpkı monolitik lahit örneğinde olduğu gibi tahrip edilmiş daha erken bir mezarın buluntusu olarak değerlendirilmiştir[1192]. Plaka taşlardan yapılmış lahitlerde ele geçen buluntular, bu mezar grubunun İ.Ö. 5. yüzyıl sonu ile İ.Ö. 4. yüzyılın ilk iki çeyreği arasına tarihlenmesi gerektiğini göstermiştir[1193].

Buluntular dışında B VIII açmasında 1 no.lu örnek üzerinde *in situ* durumda andezit taşından yapılmış küp şeklinde bir isim bloğu tespit edilmiştir. Bu isim bloğu Klasik dönemde *in situ* ele geçen ender örneklerdendir[1194].

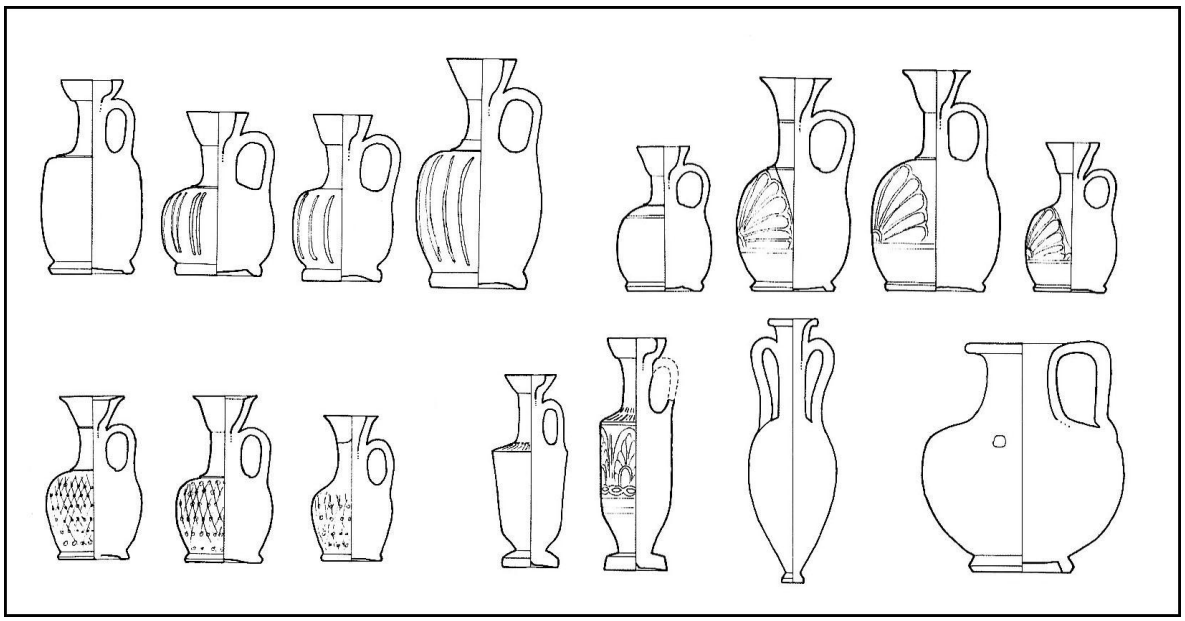

Resim 191. Plaka taşlardan yapılmış lahit mezar buluntularından örnekler (Freydank 2006, Abb. 2, no. 17, 20; Abb. 3, Abb.4, no.46, Abb. 5, no. 51).

Pişmiş Toprak Lahit Mezar

Assos Batı Nekropolisi'nde tespit edilen pişmiş toprak lahit mezar CBK XX no.lu mezar yapısının arka duvarı altında yer almaktadır[1195]. Form itibariyle Klazomenai'nin

[1191] Mezar buluntuları için bkz. Freydank 2006, Abb. 2, no. 17, 20; Abb. 3, Abb.4, no.46, Abb. 5, no. 51. 1 no.lu lahit mezarda ele geçen 18 adet bronz sikke için bkz. Stupperich 2006, 18.
[1192] Stupperich 2006, 18.
[1193] Stupperich 2006, 17; Buruldağ 2009, 88.
[1194] Stupperich 2006, 18.

bilindik dikdörtgen ve trapezoidal formlu pişmiş toprak lahitlerinden farklıdır. C IX açmasında ortaya çıkarılan 4 no.lu bu pişmiş toprak lahdin pervaz duvarları dışa doğru verev bir şekilde açılarak yükselmektedir. Bezemesiz olan lahdin ayak ve baş ucu kenarlarında pervazın üst kısmı hafif dışa taşmıştır. Bununla birlikte bu kenarlarda iç köşe çıkıntıları bulunmaktadır.

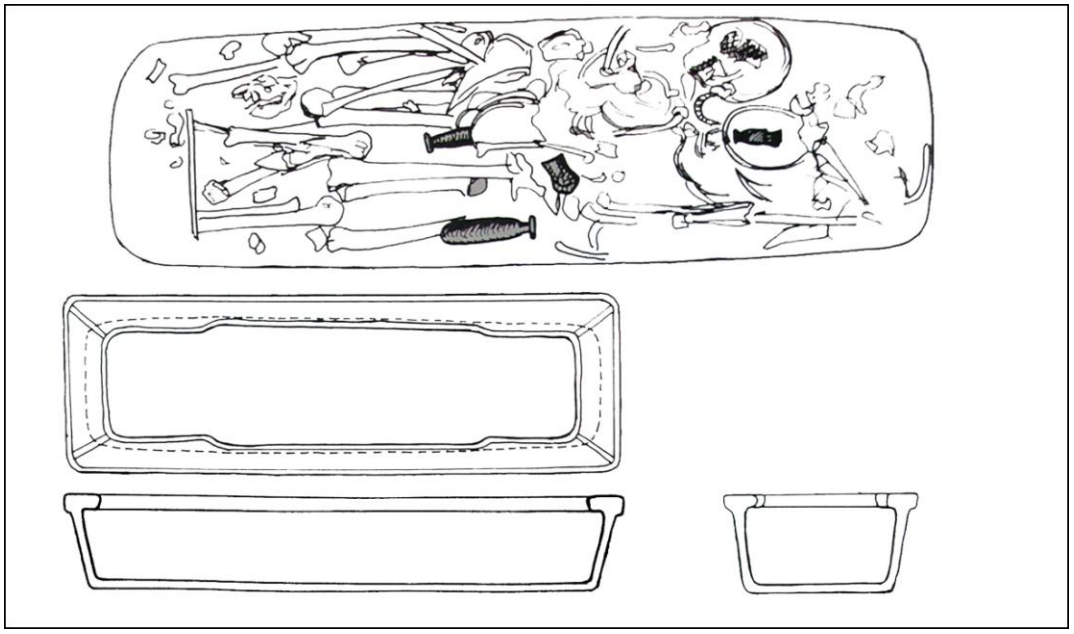

Resim 192. Pişmiş toprak lahit mezar (Stupperich 1993, Abb. 16-17, Taf. 8, 4).

Lahdin orijinalde pişmiş toprak bir kapağa sahip olduğu ancak ikinci kullanım sonrasında tahrip olan bu kapağın yerine, Arkaik dönemin kremasyon mezarlarına ait stel taşlarının kullanıldığı belirtilmiştir[1196].

Lahit içinde iki genç erkek ve bir genç kadından oluşan üç birey belirlenmiştir[1197]. Ayrıca mezarın orta bölümünden iki Attika üretimi pişmiş toprak alabastron, pişmiş toprak kadın başı protomu, baş bölgesinde Attika siyah figür bezemeli bir lekythos, iki saç spirali ve metal objeler ele geçmiştir[1198]. Mezar, buluntuları yardımıyla Erken Klasik döneme İ.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğinin sonu-ikinci çeyreğinin başına tarihlenmiştir[1199].

[1195] Stupperich 1993, 24, Abb. 16, Taf. 8, 4; Buruldağ 2009, 82, Res. 45, Lev. 58, Res. 1.
[1196] Stupperich 1993, 24.
[1197] Stupperich 1993, 25.
[1198] Pişmiş toprak alabastron için bkz. Filges 1993, 123-124, Kat. No. 55, Abb. 3, Taf. 19, 2-3; Lakythos için bkz. Filges 1993, 115, Kat. No. 39, Abb1, Taf. 20, 4-5; Spiral formlu küpeler için bkz. Reiblich 1993, 176, 178, Abb. 1, No. 30; Kadın başı protomu için bkz. Stupperich 1993, 25, Abb. 18.
[1199] Stupperich 1993, 25; Buruldağ 2009, 84.

Resim 193. Pişmiş toprak lahit mezarın malzemeleri (Filges 1993, Abb1, Taf. 20, 4-5, Abb. 3, Taf. 19, 2-3, Reiblich 1993, Abb. 1, No. 30; Stupperich 1993, Abb. 18).

Taş Sanduka Mezarlar

Klasik döneme ait bir diğer mezar grubunun taş sanduka mezarlar oluşturur. Yapılış itibariyle plaka taşlardan oluşturulan lahit mezardan hiçbir farkları yoktur. Uzun ve kısa kenarlarına yerleştirilen ikişer, tabana yerleştirilen bir ve üzerine kapatılan bir, bazen iki plaka taştan oluşur. Dolayısıyla Assos nekropolisinde çalışma yapan bilim adamlarının aynı tarzda yapılmış mezarlar için neden iki farklı isim kullandıkları ayrıca bir tartışma konusudur.

Klasik dönemin taş sanduka mezarları Arkaik dönemin taş sanduka mezar geleneğinin devamı niteliğindedir. Arkaik dönemde olduğu gibi yine bebek ve çocuk gömüleri için kullanılmışlardır. B IX açmasında açığa çıkarılan 8 no.lu sanduka mezar içinde 5-6 yaşlarında bir çocuk ile bir bebekten oluşan iki birey yer alır[1200]. Mezar içinde oldukça çok sayıda buluntu ele geçmiştir ve bunların önemli bir bölümünü figürinler oluşturmaktadır. Bu figürinler bir çift güvercin, kucağında bir kap ile sarhoş bir maymun, bir domuz, tahtta oturan bir kadın, bir kaplumbağa figürini ile bir kadın başı protomundan oluşur[1201]. Bunun dışında bir amphoriskos, bir kase ve iki kap, çok sayıda aşık kemiği, bir mavi boncuk, biri yarım ay, diğeri piramidal formlu iki takı, üç kristal obje, iki yuvarlak disk ve bir oyun taşı yer alır[1202]. Mezar İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir[1203].

[1200] Stupperich 1996b, 19, Abb. 11, Taf. 8, 5-6.
[1201] Buluntulardan güvercin, sarhoş maymun ve tahta oturan kadın figürini için bkz. Stupperich 1996b, 20, Abb. 12-13, Taf 8, 3-4.
[1202] Buruldağ 2009, 104, Lev. 79, Res. 3-5.
[1203] Stupperich 1996b, 20.

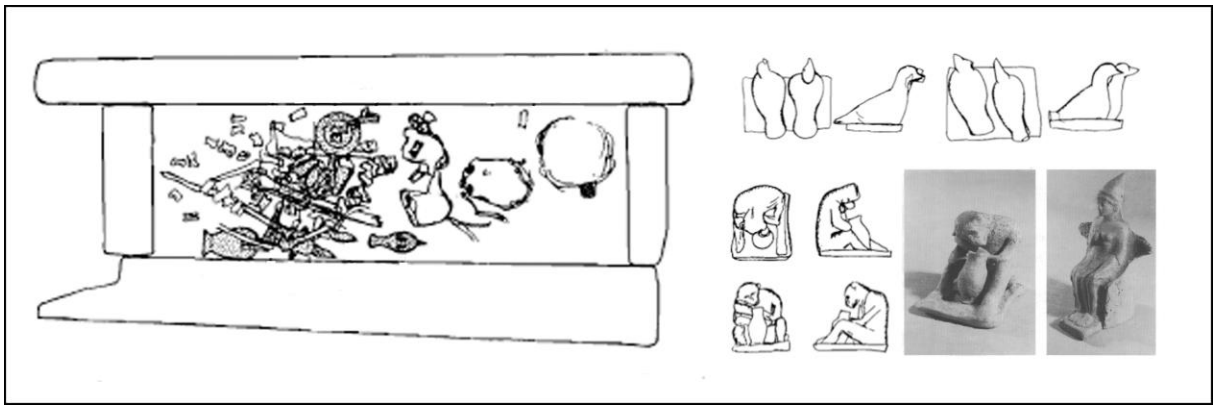

Resim 194. Sanduka mezar ve figürin buluntularından örnekler (Stupperich 1996b, Abb.11-13, Taf. 8, 3-4).

Bir diğer sanduka mezar C X açmasında ortaya çıkarılan 23 no.lu örnektir. Bu mezarda küçük bir çocuğun sadece kafatasına ait kemikler tespit edilmiştir[1204]. Mezarın içinden pişmiş topraktan dört kadın protomu, iki bodur lekythos, bir kase, bir pişmiş toprak kline, bir giyimli kadın figürini ile çıplak bir kadın kuklası ele geçmiştir[1205]. Bunların yanı sıra mezar içinde tespit edilen yanmış kap ve figürin parçaları, mezar için gerçekleştirilen bir seremonide ateşe atılan sunular olarak değerlendirilmiştir[1206]. Buluntular yardımıyla mezar İ.Ö. geç 5. yüzyıla tarihlenmiştir[1207].

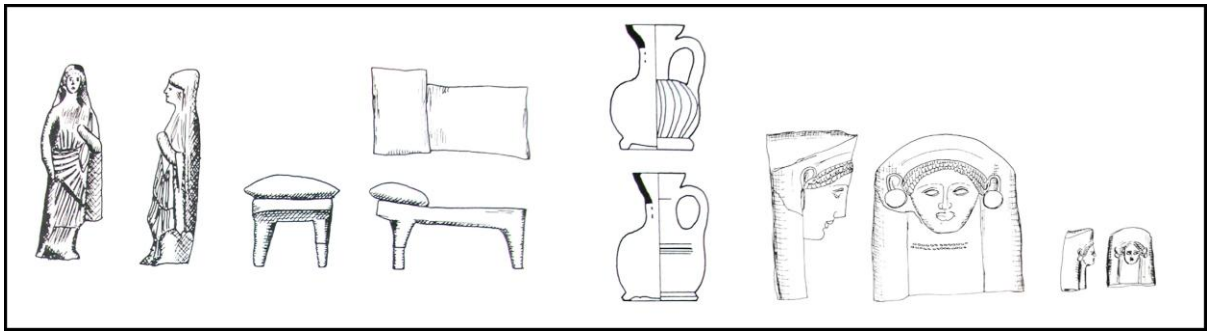

Resim 195. C X açması 23 no.lu sanduka mezar buluntularından örnekler (Stupperich 1993, Abb. 11-14; Filges 1993, Abb. 2, no. 47-48).

Mezarların İşaretlenmesi

Klasik dönem lahit mezarların toprak üzerinden yerlerinin belirlenmesi için dikdörtgen prizma veya kübik formlu taştan isim blokları kullanılmıştır. Bu blokların ilk örnekleri İ.Ö. erken 5. yüzyılda görülür ve ön yüzlerinde tek bir isim yer alır[1208]. İsim bloklarının ilk örnekleri bezemesizken, daha sonraları blokların kenarlarına yapılan kazıma bantlar ilk süslemeler olarak görülür. Hellenistik dönemle birlikte bezeme anlayışı zenginleşir ve kenar

[1204] Stupperich 1993, 21, Taf. 6, 3-4.
[1205] Buluntulardan iki kadın başı protumu, ayakta kadın figürini ve kline için bkz. Stupperich 1993, 21-22, Abb. 11-14; Bodur lekythoslar için bkz. Filges 1993, 120, Abb. 2, no. 47-48.
[1206] Stupperich 1993, 22.
[1207] Stupperich 1993, 22; Stupperich 1996a, 63.
[1208] Stupperich 1996a, 64-65, Abb. 13.

bantlarında yumurta ok dizileri bulunan kasetler blok üzerinde görülmeye başlar. Ancak Hellenistik döneme ait olup Klasik dönem örnekleri gibi basit bezemli bir örnek de bulunmaktadır. Hellenistik dönemin sonları ile Erken İmparatorluk dönemi örneklerinde ise kasetlerdeki yumurta ok dizileri yerini rozet bezemelere bırakır[1209].

İsim bloklarının ilk örneklerinde bir isim bulunurken, daha sonraları yapılan gömüler ile blok üzerine yeni isimler eklenmiştir. Bazı örneklerde ise birçok gömü için tek bir isim, olasılıkla ailenin ismi kullanılmıştır[1210]. İsim blokları ya doğrudan lahit üzerine ya da lahdi örten toprak tabakasının üzerine yerleştirilmişlerdir[1211]. Birçoğu daha sonraları duvar yapımında devşirme malzeme olarak kullanılan isim bloklarından *in situ* ele geçen örnek sayısı oldukça azdır[1212].

Resim 196. İsim blokların arazideki görünümü ve bir isim bloğu (Stupperich 1993, Taf. 4, 1; Stupperich 1996a, Abb. 13).

ANTANDROS

Antandros nekropolisinin Arkaik dönem ölü gömme geleneklerinde yetişkin bireyler için hakim gömü şeklini kremasyonlar oluşturmaktadır. Bu durum İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla yavaş yavaş değişmeye başlar ve bu tarihe kadar çocuk bireyler için kullanılan pithoslarda, inhumasyon tarzda yapılmış yetişkin bireylerin varlığı tespit edilir. Bunlar sayıca çok az olmasına rağmen geleneğin değişmeye başladığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra monolitik taş lahitlerin ve yüzyılın ortalarından sonra pişmiş toprak lahitlerin de yetişkin inhumasyon gömüleri için kullanılmasıyla değişim ivme kazanır. Erken 5. yüzyılla birlikte pişmiş toprak lahitlerin yerini taş lahitler, kremasyon gömülerin yerini ise inhumasyon gömüler alır.

[1209] Buruldağ 2008, 129-130; Stupperich 1993, 26, Taf. 6; Stupperich 1996a, 65.
[1210] İçinde altı bireyin bulunduğu bir lahit mezarın üstündeki isim bloğunda "Appaia" ismi yazılmıştır. Bkz. Stupperich 1993, 26; Stupperich 1996a, 65; Buruldağ 2009, 100, Res. 55.
[1211] Buruldağ 2009, 101.
[1212] Stupperich 1996a, 65.

Klasik dönemde taş lahit içine yapılmış inhumasyon gömüler en büyük mezar grubunu oluştururken, çatı kiremidi, pithos, bebek ve çocuk bireyler için amphora mezarlar ile basit toprak gömüler ve urneler diğer mezar gruplarını oluşturur.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Antandros nekropolisinde 2001 yılından itibaren sürdürülen kazılarda ortaya çıkarılan lahitlerin tümü tüf taşından yapılmış dikdörtgen gövdelere ve yine tüf taşından yapılmış üçgen alınlıklı beşik çatı şeklinde kapaklara sahiplerdir. Ancak 1991 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında az sayıda Assos örneklerine benzeyen düz kapaklı lahit örnekleri de bulunmuştur[1213].

Antandros'da İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren kullanılmaya başlanan taş lahit mezarların Klasik dönemdeki erken örneklerinden biri 271 no.lu mezardır. Bu lahit toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Kapağı kırılarak içine çöken lahitte birisi kırmızı figür, yedisi siyah figür tekniğinde Attika üretimi sekiz lekythos, biri ağ bezemeli[1214] diğeri Negro Alabaster Ressamına[1215] ait iki pişmiş toprak alabastron, yerel üretim dört amphoriskos ve parçalar halinde bronz bir iğne ele geçmiştir. Buluntular lahdin kuzey ve güney uzun kenarları ile batı bölümde sıralanmıştır. Bunların dışında, lahdin doğusunda birkaç diş, orta bölümlerinde birkaç uzun kemik parçasından oluşan çok az sayıda kemik bulunmuştur. Mezar, buluntuları yardımıyla İ.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir[1216].

Resim 197. 271 no.lu lahit mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

[1213] Yalman 1993, 457. 4286 no.lu parselde ortaya çıkarılan 2 no.lu lahit.
[1214] Kurtz-Boardman 1975, Pl. 72, no.5–6; Bailey 1975, Pl. 140a (Fikellura Tom. 6 F 266, mezar konteksti içinde, İ.Ö. 5. yüzyılın 2. çeyreği); Filges 1993, 123, Abb. 3, no: 55, Taf. 19, 2–3 (İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısı).
[1215] Bailey 1975, Pl. 140a (Fikellura Tom. 6 F 266, mezar konteksti içinde, İ.Ö. 5. yüzyılın 2. çeyreği); Jacobi 1931,133–134, Fig: 126, 127.
[1216] Polat et al 2010, 9, Res. 11.

İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına ait bir diğer mezar 107 no.lu örnektir. Bu lahitte 271 no.lu örneğe nazaran iskeletler daha iyi korunmuştur. İçinde ikisi kadın, biri erkek üç birey yer almaktadır. Bireyler lahde sırt üstü ve başları doğuya gelecek şekilde yatırılmıştır. Mezar buluntuları ise lahdin içine dağınık bir şekilde bırakılmıştır. Buluntular arasında Attika üretimi siyah figür bezemeli üç lekythos, siyah firnisli iki kyliks, ağız ve boyun bölümü korunmamış bir masa amphorası ile bir amphoriskos yer alır. 107 no.lu lahit mezar İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir[1217].

Klasik dönem taş lahitleri arasında mimari düzenlemeleriyle ön plana çıkan iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 2 no.lu taş lahit mezardır. Bu mezar, antik dönemde Antandros'u Gargara kentine bağlayan ve aynı zamanda nekropolisin içinden geçen yolun hemen kuzeyinde yer alır. Lahdin çevresinde 3.00 m. x 2.80 m. ölçülerinde kareye yakın bir podyum yer almaktadır. Yapının inşasında dış yüzleri özenli bir işçilikle düzeltilmiş, iç yüzleri işlenmeden bırakılmış ve birbirine kenetlerle bağlanmış blok taşlar kullanılmıştır. Bloklardan oluşturulan podyumun euthyteria bölümü ile ilk sırasının kuzey bölümü tam korunmuşken, yapının güneydoğu köşesi antik dönemde tahribata uğramıştır. Podyumun içine, kuzey duvarına dayanacak şekilde doğu-batı doğrultulu bir lahit yerleştirilmiştir. Kapağı kırılarak içine çöken lahdin içi toprak ve taş ile dolmuştur. Lahit içinde gerçekleştirilen çalışmada sadece bir bireye ait uzun bir kemik dışında hiçbir iskelet kalıntısına rastlanmamıştır. Buna karşın büyük çoğunluğu lahdin batı bölümüne bırakılmış çok sayıda mezar hediyesine rastlanmıştır. Bunlar Attika üretimi yedi stemless, dört bolsal, bir skyphos, alabaster taşından bir alabastron, gri bir amphora, bronz bir fibula, bir demir strigilis ve iki kadın figürininden oluşur[1218]. İ.Ö. 5. yüzyılın son üçlüğüne tarihlenen lahdin içindeki buluntuların çokluğu, lahdin birden fazla gömü için kullanılmış olması gerektiği şeklinde değerlendirilmiştir[1219].

[1217] Polat-Polat 2007, 3, Res. 14.
[1218] Polat 2002, 158 (2 no.lu lahit mezar buluntularının fotoğrafı); Polat 2003, 26, Res. 6; Polat-Polat 2007, 4, Res. 15; Polat 2008, 275; Üney 2009, 24, Çizim 3,4, Lev. 5.
[1219] Polat 2003, 26; Polat-Polat 2007, 4; Üney 2009, 24.

Resim 198. 2 no.lu podyumlu mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

İkinci örnek, 49 no.lu lahit mezarın içinde yer aldığı mimari düzenlemedir. 2 no.lu lahit mezar da olduğu gibi, kare bir podyuma sahiptir. Mezarın podyumu 3.10 m. x 3.17 m. ölçülerinde olup, 2 no.lu lahit mezarın podyumundan biraz daha büyüktür. Podyumu oluşturan blokların dış yüzleri düzgün bir şekilde işlenmiş, iç yüzleri ise işlenmeden bırakılarak, bloklar birbirine kurşun kenetler ile bağlanmıştır. 2 no.lu örnekte euthyteriayı oluşturan taşlar biraz daha düzleştirilmişken, 49 no.lu örneğin euthyteriasını oluşturan taşları işlenmeden bırakıldığı görülmüştür. Euthyteria üzerinde podyumu oluşturan ilk sıranın blokları tam, yapının ikinci sırasına ait bloklar ise sadece güneyde korunmuştur. Burada ikinci sırayı oluşturan bloklar bir basamak geriye çekilerek yerleştirilmiş ve ilk sırada olduğu gibi kurşun kenetler ile birbirine bağlanmıştır[1220]. Podyumun güneybatı ve güneydoğu köşelerinde 0.06 x 0.06 m. ölçülerinde kare oyuklar bulunmaktadır. Bu oyukların sadece güney köşelerde bulunuyor olması işlevleri konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır.

49 no.lu lahit, 2 no.lu örnekte olduğu gibi yapının içinde kuzey duvara dayandırılarak doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Ancak 2 no.lu örnekten farklı olarak podyumun iç kısmında güneyde ikinci bir lahde yetecek kadar boş alan bulunmaktadır. Fakat bu bölüm ikinci lahit yerine büyük şekilsiz taşlarla doldurulmuştur. Lahit içinde yaşı belirlenememiş bir erkek bireyin çok kötü korunmuş iskelet kalıntıları ile birlikte iki bronz strigilis, bir gri masa amphorası, büyük bölümü erimiş alabaster taşından bir alabastron ele geçmiştir[1221]. Lahdin tarihi ile ilgili olarak kesin veriler bulunmamasına karşın buluntular İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısını işaret etmektedir[1222].

[1220] Polat-Polat 2004, 457; Polat-Polat 2007, 4, Res. 16; Polat 2008, 276, Res. 5; Üney 2009, 21, Çizim 1-2, Lev. 3 a-b, 4 a-b.
[1221] Polat-Polat 2004, 457; Polat-Polat 2007, 4, Res. 16; Üney 2009, 21.
[1222] Mezarın tarihlemesine yönelik tartışmalar için bkz. Üney 2009, 23–24.

Resim 199. 49 no.lu podyumlu mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

Söz konusu bu iki görkemli mezar yapısının mimari düzenlemeleri göz önüne alındığında özellikle blokların iç kısımlarının işlenmeden bırakılması blokların iç yüzlerinin görünmediğini dolayısıyla bir üst yapıyla kapatıldığının işaretidir. Bunun yanında 49 no.lu örnekte güneyde korunmuş ikinci sıranın bir basamak geriye çekilmiş olması ve bu bloklar üzerinde korunmamış üçüncü bir sıranın yine geriye çekilerek yerleştirildiğini gösteren izlerin bulunması, basamaklı bir mimari düzenlemeyi düşündürmektedir. Bu verilerden hareketle mezarların üst yapısına yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Bu önerilerin birincisi Attika üretimi beyaz astarlı lekythoslar üzerinde görünen piramidal şekilli ve basamaklı mezar yapılarının[1223] benzerleri olabileceği şeklindedir[1224]. İkinci öneri ise üst yapının at nalı planı olabileceğidir. Her iki örnekte lahdin podyum içine ve kuzey duvara dayandırılması, 2 no.lu örnekte kuzey duvarın dik yükselmesi, 49 no.lu örnekte basmakların güneyde bulunmasından hareketle bunların, Hellenistik döneme ait, güneyde basamaklı bir girişe sahip olan at nalı planı sunak mezarların Klasik dönemde blok taşlardan yapılmış prototipleri olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca 49 no.lu örnekte güneybatı ve güneydoğu köşelerde bulunan kare formlu oyuklar da at nalı planı yapının doğu ve batı duvarlarını güneyde köşelere sabitleyen kenet ya da bağlantı oyukları olabileceğini akla getirmektedir.

[1223] Kurtz 1975, Pl.18, 3, Pl. 19,1–3, Pl. 20–1–4, Pl. 23, 3.
[1224] Polat-Polat 2007, 4; Mezarların üst yapısı ile ilgili tartışma için bkz.Üney 2009, 26–28. Rekonstrüksiyon denemeleri için bkz. Üney 2009, Çizim 2, 4.

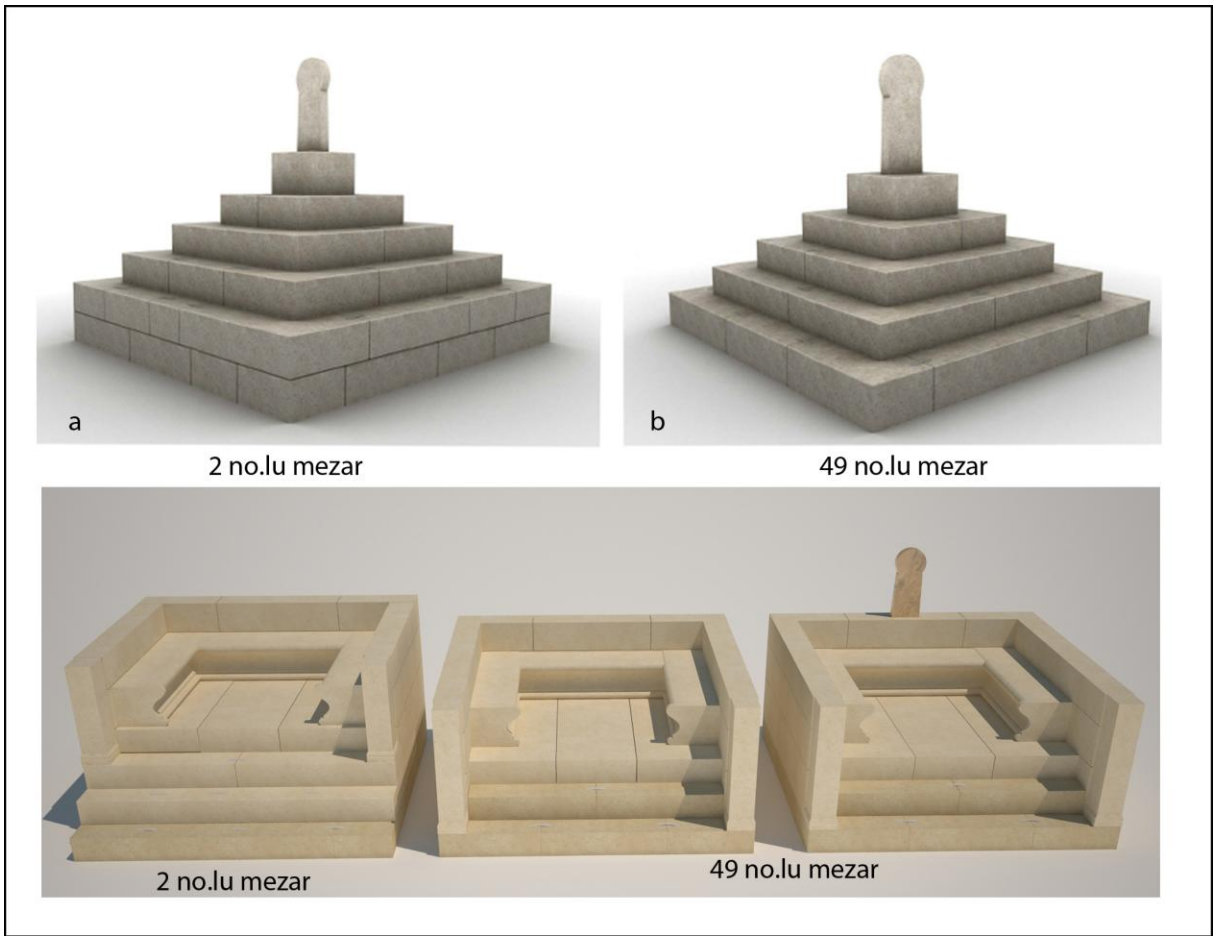

Resim 200. 2 ve 49 no.lu podyumlu mezarların rekonstrüksiyon denemeleri (a-b çizimleri için Üney 2009, Çizim 2, 4).

Antandros mezarının üst yapısı için öne sürülen varsayımlardan ikincisini destekler nitelikte bir yapı Ainos'da açığa çıkarılmıştır. Ainos Taşaltı Nekropolisi'nde 1987 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda, II. no.lu açma içinde dört basamaklı bir kaide üzerinde açık kısmı doğuya bakan at nalı veya "U" planı bir yapı ortaya çıkarılmıştır. İlk yayında duvar işçiliği Hellenistik dönem duvar işçiliğine benzetilen bu yapı, daha sonraki yayında İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiş ve yapının anıt veya sunak olabileceği belirtilmiştir[1225]. Yayında yapının üst bölümü için dört basamaklı kaide üzerinde "U" profilli bir silmenin yer aldığı, silmenin İon tarzında yapıldığı ve iki ucundaki taşların aslan ayaklı olup, ön yüzleri üzerinde volütle sonuçlanan dal motiflerinin bulunduğu belirtilmiştir[1226]. Anıtın üst yapısıyla ilgili bilgiler bununla sınırlıdır. Ancak resimlerden görüldüğü kadarıyla at nalı veya "U" planlı yapının dış duvarının orijinalde daha yüksek olduğunu gösteren tek bir bloğun korunduğu, ve aslan ayaklarının da yapının içinde bulunan oturma yerlerini sınırladığı görülmüştür. Her ne kadar

[1225] Erzen-Başaran 1988, 91-92, Res. 21. Yayında üst yapı "U" profilli olarak geçmektedir; Ainos'da birden fazla anıtsal nitelikte yapı ortay çıkarılmış ve bunlar için İ.Ö. 4. yüzyıl tarihi önerilmiştir. Bkz. Erzen 1995, 459.
[1226] Erzen-Başaran 1988, 91-92.

Antandros'un Klasik dönem örneklerinde üst yapıya dair yeterli bir veri bulunmasa da Hellenistik dönemin at nalı planlı yapıları ve bunların iç kısmında bulunan sekiler Antandros mezarlarının da Ainos örneğiyle benzer bir üst yapıya sahip olabileceği şeklindeki varsayımları güçlendirmektedir.

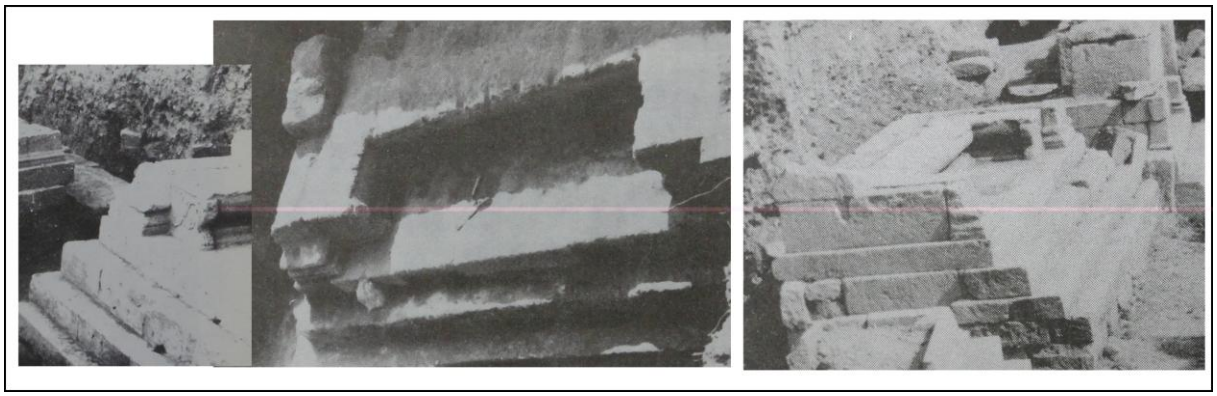

Resim 201. Ainos, Anıtsal yapı (Erzen-Başaran 1988, Res. 21; Erzen-Başaran 1990, Res. 7; Erzen-Başaran 1992, Res. 20).

Nekropolisin İ.Ö. 4. yüzyıla ait taş lahitleri, İ.Ö. 5. yüzyıl taş lahitlerinde olduğu gibi toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Ancak İ.Ö. 5. yüzyıl örneklerinden farklı olarak lahitlerin etrafında orta boy şekilsiz taşlardan örülmüş istinat duvarları yer almaktadır. Bu duvarların bir bölümünde dış yüzün sıvalı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte kısmen toprak altında kalan bazı lahitlerde, lahit kapağından itibaren lahdin yerini toprak üzerinden belirleyen bir düzenleme dikkat çekmektedir. Bu durum en iyi 60 no.lu lahit mezarda görülmektedir. 260 no.lu taş lahit mezarda lahdin dışını kaplayan istinat duvarı lahit kapağının alt hizasından başlayarak yaklaşık 0.55 m. yükselmektedir. Bu duvarın dış yüzü beyaz kireç harcıyla sıvanmış olup, bu sıva duvarın alt bölümünde dik açıyla dönerek, yere paralel vaziyette yer yer 0.20 m. genişliğinde korunmuştur. Yere paralel uzanan sıva nekropolisin o günkü yürüme düzlemini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Böylece lahitlerin etrafını çeviren istinat duvarlarının aynı zamanda mezarın toprak üzerinde görünen bölümünü oluşturduğu kanıtlanmıştır[1227]. 260 no.lu lahit mezarda istinat duvarı lahit kapağından itibaren başlarken, 16 no.lu taş lahit mezarda dış yüzü sıvalı olan istinat duvarı lahit kasasının neredeyse tümünü içine alacak şekilde inşa edilmiştir. Bu durum, en azından bazı lahitlerinde, toprak üzerinde kalan bölümlerinin daha fazla olduğunu göstermiştir. Zira toprak altında kalacak bir duvarın sıvanması oldukça mantıksız görünmektedir.

[1227] Polat et al 2010, 9, Res. 8.

Resim 202. 260 no.lu lahit mezarın toprak üzerinde kalan sıvalı istinat duvarı (Antandros kazı arşivi).

Taş lahit mezarların İ.Ö. 4. yüzyıl örnekleri İ.Ö. 5. yüzyıl lahitlerinde olduğu gibi çoklu gömüler içermektedir. Bu lahitlerden 36 no.lu mezarda iki erkek, iki kadın ve bir çocuktan oluşan beş birey belirlenmiştir. Bireyler, toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilen lahdin içine baş doğuya, ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılmıştır. Bireylerle birlikte mezarın içinden, lahdin ayakucu bölümüne bırakılmış üç cup-skyphos, bir masa amphorası, bronz bir strigilis ve üç bronz ayna ele geçmiştir[1228]. Lahit ölçüleri dikkate alındığında beş bireyin aynı anda lahde yerleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle aile mezarı olarak kullanılmış olmalıdır. Buluntuları yardımıyla İ.Ö. erken 4. yüzyıla tarihlenen bu lahidin toprak üzerinden yerini belirleyenr, muhtemelen 260 no.lu lahitte olduğu gibi, bir yapı bulunmaktaydı ve her yeni gömü için bu yapı yıkılıp yeniden inşa edilmiş olmalıydı.

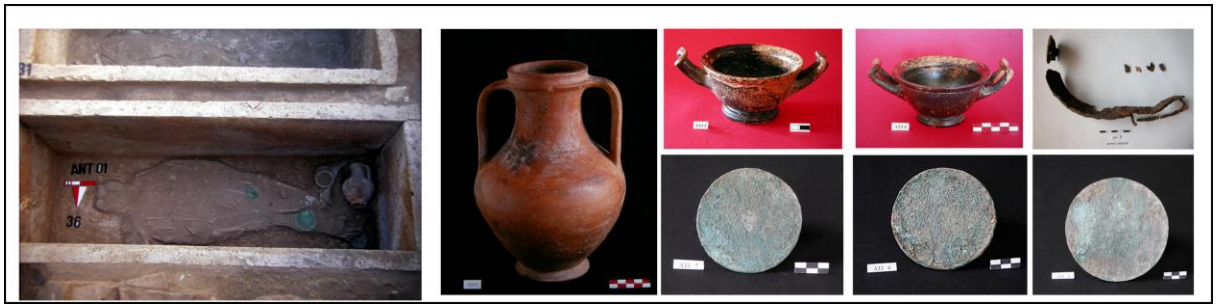

Resim 203. 36 no.lu lahit mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

Her ne kadar İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıl lahitleri aile mezarı olmalarından dolayı çoklu gömüler içermiş olsa da bazı örneklerde belirlenen çoklu gömülerin nedeni Hellenistik dönemde ikinci kullanıma maruz kalmalarıdır. Bu dönemde gerçekleştirilen ikinci kullanımlarda lahitlerin içine inhumasyon tarzda gömüler yapıldığı gibi, urne kapları da

[1228] Polat 2003, 26; Pola-Polat 2007,4, Res.19.

bırakılmıştır. Hatta bazı lahitlerin üzerine Hellenistik dönemdeki at nalı planlı sunak inşa edilmiş, bir bölümü de bu sunakların duvarları altında kalmıştır[1229].

Antandros'da açığa çıkarılan taş lahitlerde mezar hediyelerinin lahit içine yerleştirilmesinde dönem içinde bir değişimin yaşandığı belirlenmiştir. İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerde buluntular lahdin hemen her bölgesine bırakılmıştır. Bu evre buluntuları arasında lekythoslar öne çıkar. Siyah figür tekniğinde bezenmiş uzun silindirik gövdeli lekythoslar ile kırmızı figür bezemeli ve palmet bezemeli örnekler bu grubu oluşturur. Yüzyılın ikinci yarısına ait taş lahitlerde ise Attika üretimi parlak firnisli stemless, bolsal ve skyphos kapları ön plana çıkar. Ayrıca ender olarak yine Attika üretimi kırmızı figür bezemeli bodur lekythos ve parlak siyah firnisli kase ve tuzluk gibi kaplar ile bronz strigilis ve aynalar diğer buluntu grubunu oluşturur. İ.Ö. 4. yüzyıl lahitlerinde ise mezar hediyeleri daha çok bireyin ayak ucuna yerleştirilmiştir. Bunlar arasında Attika üretimi parlak siyah firnisli cup-skyphos, cup-kantharos, bolsal, kırmızı figür bezemeli pelike gibi ithal mal grupları dikkat çeken buluntulardır. Yine bu dönemde bronz ve demir strigilisler ile bronz aynaların varlığı gözlenir. Attika üretimi ithal malzemelerin yanı sıra lahit mezarların birçoğunda yerel üretim olduğu düşünülen masa amphoraları tespit edilmiştir. Bunların İ.Ö. 5. yüzyıl örnekleri gri hamurlu, İ.Ö. 4. yüzyıl örnekleri ise hem gri hem de kırmızı hamurludur.

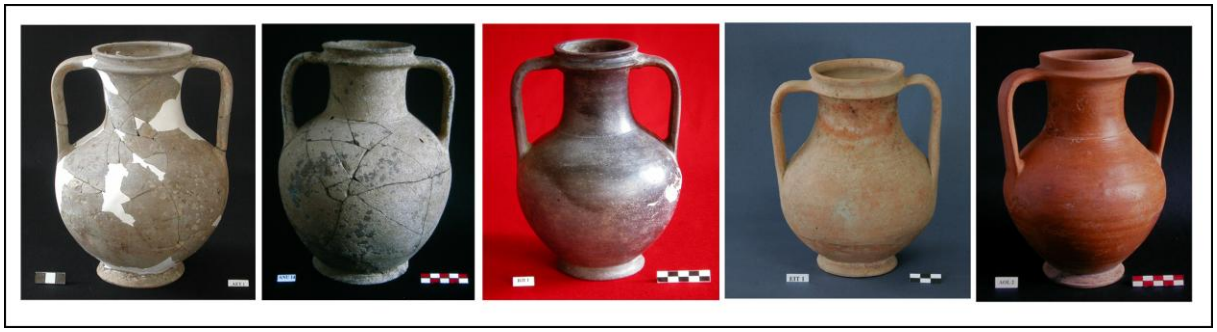

Resim 204. Lahit mezarlardan ele geçen amphoralar (Antandros kazı arşivi).

Urne Mezarlar

Klasik dönem nekropolisinde kremasyon mezar sayısı oldukça azdır ve birincil kremasyon örneği bulunmamaktadır. Tespit edilen kremasyonların tümü ikincil kremasyon olup, pişmiş toprak ve bronzdan yapılmış farklı formlarda urne kapları kullanılmıştır. Toplam sayıları sekiz olan urnelerin dördü 1991 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısında, dördü 2001 sonrasına ait kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

Söz konusu urnelerden ilki 1991 yılı kurtarma kazısında açığa çıkarılan kırmızı figür bir pelikedir. Pelike, 4285 no.lu parselin 49. açmasında ortaya çıkarılan bir lahit içinde yer

[1229] Lahit içine yapılmış Hellenistik dönem urneler için bkz. Polat et al 2008, 463–465, Res. 12; Polat et al 2009, 48–49, Res. 13. İnhumasyon gömüler için bkz. Polat et al 2008, 466, Res. 14.

alır. Pelikenin içinde kül ve kemiklerle birlikte iki mermer alabastron bulunmuştur[1230]. Diğer urne yine aynı yılın kurtarma kazılarında, 4286 no.lu parselde, V no.lu lahit içinde tespit edilen bronz kazandır[1231]. Üçüncü urne 4284 no.lu parselde yer alan sandık mezar içine bırakılmış bir amphoradır[1232]. Dördüncü urne ise 4284 ile 4273 no.lu parsellerin sınırında açılan 99 no.lu açmada yine bir lahit içine bırakılmış bronz bir hydriadır[1233].

Bu dönemde özellikle kazan ve hydriadan oluşan bronz urne kullanımına başka merkezlerde de rastlanmıştır. Atina'da Antandros örneğinde olduğu gibi lahit içine bırakılmış bronz bir kazan urne olarak kullanılmıştır[1234]. Ainos'da ise urne olarak kullanılmış birden fazla bronz hydria ortaya çıkarılmıştır[1235]. Ancak Ainos örnekleri lahit içine değil, iki blok taşın karşılıklı oyularak elde edilmiş yuvalarına yerleşitirilmesiyle oluşturulmuştur. Daha sonra iki blok taş kurşun kenetlerle birbirine bağlanmıştır[1236].

Antandros'da diğer dört urne, 2001 yılından itibaren sürdürülen sistemli kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Bu urnelerden ikisi (60A ve 194A) kurtarma kazılarındaki üç örnek gibi, lahit mezar içine bırakılmışlardır. Urnelerden birincisi (60A), inhumasyon tarzda yapılmış erişkin bir kadın ve erişkin bir erkekten oluşan iki gömünün yer aldığı 60 no.lu lahit mezar içinde yer almaktadır. Lahdin güneydoğu köşesine bırakılan urne içinde 45–50 yaşlarında yaşlı bir erkeğin yanmış kemikleri metal taklidi pişmiş topraktan gri bir amphora içine konulmuştur[1237]. Bireylerin yanı sıra lahitte üç bronz sikke, bir kırmızı figür bezemeli bodur lekythos, bir tuzluk[1238], bir kase[1239], bir masa amphorası ile bir demir strigilis ele geçmiştir. Buluntular mezarın İ.Ö. 430 dolaylarına ait olduğunu ortaya koymuştur[1240].

[1230] Yalman 1993, 456, Res. 18.
[1231] Yalman 1993, 457, Res. 21–22.
[1232] Yalman 1993, 460, Res. 28.
[1233] Yalman 1993, 461, Şekil 10–11.
[1234] Knigge 1991, 109-110, Fig. 105-106. Atina, Kerameikos Mezarlığı'nda taş lahit mezar içinde İ.Ö. 5. yüzyıla ait urne olarak kullanılmış bronz bir kazan ele geçmiştir. Atinalı ünlü komutan Alkibiades'e ait olduğu öne sürülen bu kazanda kül ve kemikler ipek bir kumaşa sarılmıştır.
[1235] Ainos 2003 yılı kazı yayınında yeni bir bronz hydrianın bulunduğu ve geçmiş yıllarda iki adet daha bulunduğu belirtilmiştir. 2004 yılı kazılarında bronz bir hydrianın daha bulunmasıyla en az dört örneğin bulunduğu anlaşılmaktadır. 2003 yılı kazıları için bkz. S. Başaran 2005, 121, Res. 9; 2004 yılı kazıları için bkz. S. Başaran 2006, 411-412, Res. 6.
[1236] S. Başaran 2006, 412.
[1237] 60 no.lu lahit mezar içindeki urne için bkz. Polat-Polat 2004, 457; Polat-Polat 2007, 3, Res. 12;Yağız 2011, 17.
[1238] Sparkes-Talcot-Richter 1970, Fig.9, No: 913 (İ.Ö. 430 dolayları).
[1239] Sparkes-Talcot-Richter 1970, Fig.8, No: 818 (İ.Ö. 430 dolayları).
[1240] Polat-Polat 2007, 3, Res. 12.

Resim 205. a- 60 no.lu lahit mezar ve 60A no.lu amphora urne, b- 60 A no.lu amphora urne, c- 60 no.lu lahdin buluntuları (Antandros kazı arşivi).

İkinci urne 194 no.lu lahit mezar içinde bulunmuştur. Lahit kapağının ayak ve baş ucu bölümleri oyularak birer yuva oluşturulmuş, daha sonra bu yuvalara oturtulan ve kentlerle bir birine bağlanmış blok taşlardan bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu şekliyle diğer lahit mezarlardan ayrılan lahdin içinde inhumasyon tarzda yapılmış 16,5 yaşında bir kadın birey ile lahdin güneybatı köşesine bırakılmış metal taklidi gri bir amphora urne içinde erişkin bir erkeğin yanmış kemikleri tespit edilmiştir[1241]. Bunların dışında lahit içinde bronz ayna, alabaster taşından alabastron, bronz sikke[1242] ve aşık kemiğinden oluşan mezar hediyeleri ele geçmiştir. Mezar, İ.Ö. 480–450 yıllarına tarihlenmiştir.

Resim 206. 194 no.lu lahit mezar ve 194A no.lu amphora urne (Antandros kazı arşivi).

Diğer iki urne için yine amphora kapları kullanılmış, ancak bunlar lahit içine bırakılmamıştır. 268 ve 269 no.lu bu urneler 246 no.lu taş lahit mezarın batı kısa kenarının dışına üst üste gelecek şekilde toprağa yerleştirilmişlerdir. İçlerinde kemik dışında başka

[1241] Polat et al 2007, 54, Res. 7; Polat-Polat 2007, 3, Yağız 2011, 17

[1242] Ön yüzde sağa dönük profilden Apollon başı, arka yüzde sağa dönük profilden buzağı protomu bulunan Mytilene sikkesi İ.Ö. 480–450 yıllarına tarihlenmektedir. Bkz. Sear 1979. No: 4262.

buluntuların ele geçmediği bu iki urne ile ilgili henüz yayın yapılmamıştır. Ancak kullanılan amphoraların formu İ.Ö. 4. yüzyıla işaret etmektedir.

Söz konusu urneler Klasik dönemde kremasyon mezar geleneğinin azalarak da olsa en azından İ.Ö. 4. yüzyıl içlerine kadar devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Her ne kadar diğer urnelerdeki bireylerin yaş ve cinsiyetleri bilinmese de 60 no.lu urne içindeki 45–50 yaşlarındaki yaşlı birey, ailenin yaşlı bireylerinin eski geleneklere göre gömülmek istemiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu konuda gerek mezar sayısının azlığı ve gerekse de antropolojik verilerin yetersizliği nedeniyle bugün için çok net bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir.

Pithos Mezarlar

Pithos, Klasik dönemin bir diğer mezar grubudur. Ancak taş lahit mezarlar gibi sıklıkla tercih edildikleri söylenemez. Bu durum sadece pithoslar için değil, dönemin diğer mezar grupları olan urne, basit toprak gömü, amphora ve çatı kiremidi mezarlar için de geçerlidir.

Antandros nekropolisinde İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sadece çocuk bireyler için kullanılan pithoslar, bu tarihten sonra yetişkin bireyler için de kullanılmaya başlanmış ve Klasik dönemde İ.Ö. 4. yüzyıla kadar çok az örnekle olsa da varlığını sürdürmüştür. Bunlardan ilki 29 no.lu pithos mezardır. Ağız bölümü iki düz stroter ile kapatılan pithos, dip kısmı batıya, ağız kısmı doğuya, gelecek şekilde toprağa yan yerleştirilmiştir. Etrafı şekilsiz taşlardan örülmüş bir duvar ile çevrilen pithosun üzeri yoğun bir taş dolgusu ile kapatılmış ve üzeri orta boy şekilsiz taşlarla oval bir şeklinde çevrilmiştir. Bu taşlar olasılıkla pithosun üzerine yığılan toprağın kaymasını önlemek için dizilmiş taşlar olmalıdır. Ancak zaman içinde yok olan toprak yığmasından geriye taşlar kalmış ve mezarın yerini gösteren yığmanın görevini üstlenmiş gibi görünmektedir.

Pithosun içinde otuz yedi yaşında bir erkek ile erişkin bir kadına ait iskelet kalıntıları tespit edilmiştir. İskeletlerin konumuna bakıldığında kadın bireye ait kemiklerin pithosun ortasına doğru toplandığı, erkek bireyin ise baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırıldığı görülmüştür. İskeletlerin konumundan kadın bireyin daha önce gömüldüğü ve erkek birey için tekrar açıldığında kemiklerin pithosun ortasına toplandığı anlaşılmaktadır. Pithosun içinde dikkat çeken noktalardan bir diğeri de bireylerin üzerinde çakıl taşlarından bir örtünün yer almasıdır. Çakıl taşlarının pithos içinde kullanımı ilk defa Arkaik dönemde karşımıza çıkar. Bu dönemde çakıl taşları, özellikle çocuk bireyler için kullanılan pithoslarda düz bir zemin oluşturmak için kullanılmış ve bireyler oluşturulan çakıl taşı zeminin üzerine yatırılmıştır. 29 no.lu pithos mezarda ise çakıl taşları bireylerin üzerinde yer almaktadır. Bu

durumda ya Arkaik dönemde karşılaştığımız uygulamanın tam tersi bir durum söz konusu ya da ilk gömü yapıldığında kadın bireyin altında bulunan çakıl taşları, kemiklerle birlikte ikinci gömüye yer açmak için alınmış ve gömü yapıldıktan sonra bireylerin üzerine tekrar yerleştirilmiş olmalıdır.

Pithosun içinde kemikler dışında olasılıkla pithosta oluşan kırıklardan içeriye akan birkaç amorf seramik parçası dışında buluntu ele geçmemiştir. Ancak pithosun dışında biri ağız bölümü yakınında, diğeri pithosu çevreleyen duvarın güney bölümünde iki ticari amphoraya ait ağız, gövde ve dip parçaları bulunmuştur. Bu amphora parçalarından biri Thasos amphorasına ait bir dip parçasıdır ve İ.Ö. 360 dolaylarına tarihlenmektedir[1243]. Diğer dip ve gövde parçası Herakleia amphorasına aittir ve İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir[1244]. Söz konusu amphoralar yardımıyla 29 no.lu pithos mezar İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Resim 207. 29 no.lu pithos mezar (Antandros kazı arşivi).

Klasik dönemin diğer pithos mezarı bir çocuk için kullanılan 239 no.lu olanıdır. 29 no.lu pithos mezarda olduğu gibi ağız doğuya dip batıya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilmiş ve ağız bölümü düz bir stroter ile kapatılmıştır. 29 no.lu pithosla benzer şekilde üzerinde oval bir taş dizisinin yer aldığını gösteren taşlar ortaya çıkarılmıştır. Bu taş dizininin güney bölümü tahrip edilmiş olmasına karşın kuzey bölümü korunmuştur. Bunlar olasılıkla pithosun üzerine yığılan toprağın kaymasını engellemek için yığmanın etrafına yerleştirilmiş taşlardı.

239 no.lu pithos mezarın içine dolan toprak alındığında bir çocuğa ait kötü korunmuş kafatası kemikleriyle birlikte iki güvercin, bir horozdan oluşan hayvan figürinleri, meyve

[1243] Benzer örneği için bkz. Doğer 1991, 112, R. 121.
[1244] Benzer örneği için bkz. Doğer 1991, 117, R. 128.

tepsisi taşıyan kadın[1245], ayakta Aphrodite ve Dione grubu[1246], üç adet tek başına oturan kadın, ikili oturan kadın, üzerlerinde Eros figürini bulunan oturan ikili kadın figürinleriyle birlikte otuz beş aşık kemiği ele geçmiştir[1247]. Mezar, İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiştir[1248].

Resim 208. 239 no.lu pithos mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

239 no.lu pithosun gövdesinde antik dönemde tamirat geçirdiğini gösteren çok sayıda kurşun kenet bulunmaktadır. Orijinalde saklama ve depolama kabı olarak kullanılan kapların işlevlerini yitirdikten sonra veya tadilat geçirdikten sonra gömü kabı olarak kullanıldıklarını göstermesi açısından önemlidir.

İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında çocuk bireyler için kullanılan pithoslarda yön birliği bulunmazken, İ.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yetişkinler için de kullanılmaya başlanan pithoslarda, bu tarihten itibaren doğu-batı doğrultulu bir yön birliği ortaya çıkmıştır. Daha sonra lahit mezarlarda da gözlenen yön birliğinin, İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bu iki örnekte de görülmesi, geleneğe bağlı kalınarak gömülerin yapılmaya devam edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca pithos mezar türünün çok azalmış olmasına karşın hala kullanıldığını göstermesi açısından da önemli örneklerdir.

Amphora Mezarlar

Antandros nekropolisinde Klasik döneme tarihlenen yedi amphora mezar tespit edilmiştir. Söz konusu amphoralardan 79, 80 ve 81 no.lu mezarlar bir grup halinde, bir arada ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan 79 no.lu örnekte, İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir Samos amphorası gömü kabı olarak kullanılmıştır[1249]. Diğer amphora mezarlar gibi ağız doğuya dip

[1245] Higgins 1969, Pl. 48 no: 280 (meyve sepetinin benzeri); Giysi ve kıvrımlar için bkz. Blinkenberg 1931, Pl. 145 no: 3081.
[1246] Benzer örneği için bkz. Higgins 1969, 156, Pl. 74, no: 574 (İ.Ö. 4. yüzyıl ortaları); Aphrodite'nin yüzü ve saç tasarımı için bkz. Blinkenberg 1931, Pl. 112 no: 2390.
[1247] Polat et al 2010, 9, Res. 9–10.
[1248] Polat et al 2010, 9.
[1249] Doğer 1991, 99, R.101; Monachov 2003, 301, Tab. 71, no. 6.

batıya gelecek şekilde toprağa yatay yerleştirilmiştir. Ağız bölümü bir kiremit parçasıyla kapatılıp, orta boy taşlarla desteklenmiş, etrafı ise yumruk büyüklüğünde taşlarla çevrilmiştir. Amphoranın içinde çok az sayıda kemik ele geçmiştir. Bu durum olasılıkla bireyin fetus veya yeni doğmuş bir bebek olabileceğini düşündürmektedir.

Amphoralardan 80 no.lu gömü, iki farklı kabın kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Olasılıkla tek bir amphoraya sığmayan bir bebek için birbirini tamamlayan iki kap kullanılmıştır. Kaplardan biri düğme dipli Samos amphorasıdır[1250]. Diğeri gövde ve dip itibariyle amphorayı andırırken, boyunsuz ve kulpsuz oluşuyla birlikte geniş ağzı, onu bir amphoradan ayrı kılmaktadır. Form açısından bu kaba benzeyen ancak omuz üzerindeki karşılıklı yatay sepet kulpları bulunan bir kap amphora olarak değerlendirilmiştir. Khios Emporio'da bulunan bu kap, beyaz astarlı ve ağzın hemen altından başlayarak aşağı sarkan ve "*bıyık motifi"* olarak isimlendirilen bir bezemeye sahiptir. Ayrıca omuz üzerinde ince yatay bantlar ortasında konsantrik daire bezemesi bulunmaktadır[1251]. Antandros örneğinde ise çok kesin olmamakla birlikte gövde üzerinde bıyık motifini andıran bantlardan oluşan bezeme izleri bulunmaktadır. Bu şekliyle hem form hem de bezeme olarak Emporio örneğine benzemektedir. Ancak Emporio örneği İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenirken, Antandros örneği gerek birlikte kullanıldığı diğer amphora, gerek hemen kuzeyinde ve güneyindeki amphoralar mezarlardan dolayı İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiştir. İki kaptan oluşturulmuş 80 no.lu mezar içinde bir bebeğe ait kafatası kemikleri ile bodur bir lekythosun kaide ve gövde parçası ve bir adet skyphos kulbu bulunmuştur. Olasılıkla mezara ait olmayan bu iki seramik parçası, akan toprak birlikte kabın içine girmiş olmalıdır.

Aynı alanda ortaya çıkarılan 81 no.lu amphora mezar, 80 no.lu amphora mezarın hemen kuzeyinde yer almaktadır. Diğer ikisi gibi toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilen amphoranın ağzı ve boyun bölümü eksik olup, açıkta kalan bu bölüm gömü yapıldıktan sonra bir kiremit parçasıyla kapatılmıştır. Bir bebeğe ait iskelet kalıntıları dışında hiçbir buluntu içermeyen mezar, konumu ve amphoranın formu göz önüne alınarak İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir[1252].

Nekropolis alanında ortaya çıkarılan diğer Klasik dönem amphora mezarlarından 83, 253 ve 267 no.lu mezarlar, 79, 80, 81 no.lu amphoralara benzer şekilde, toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmişlerdir. 83 no.lu mezarda amphoranın ağzı bir taş ile kapatılmış ve boyun bölümünün üstüne taşlar konulmuştur. Olasılıkla gömü için kırılan bu kısmın parçaları

[1250] Doğer 1991, 99, R.101; Monachov 2003, 301, Tab. 71, no. 6.
[1251] Boardman 1967, 137, Pl. 44, x.
[1252] Doğer 1991, 112, R. 121.

gömü sonrasında yerine yerleştirilmiş ve dağılmaması için taşlarla desteklenmiştir. İçinden bir bebeğe ait iskelet kalıntıları dışında buluntu ele geçmemiştir[1253].

Resim 209. 83 no.lu amphora mezar (Antandros kazı arşivi).

253 ve 267 no.lu amphoraların ağız ve boyun bölümleri eksiktir. 153 no.lu amphorada bu bölüm başka bir amphoranın dip ve gövde bölümüyle kapatılmışken, 267 no.lu mezarda bir pithos parçası kullanılmıştır[1254]. 267 no.lu mezarda iskelet dahil hiçbir buluntu ele geçmezken, 253 no.lu örnekte çok saz sayıda bebek kemiği belirlenmiştir.

Bu mezar grubunda 56 no.lu örnekte amphoranın sadece gövde altı kullanılmıştır. Diğerlerinden farklı olarak 31 no.lu lahdin istinat duvarı ile 49 no.lu lahdin podyum duvarı arasına dik bir şekilde sıkıştırılmıştır. Kabın üstünde, gövdenin yarısını kapatacak şekilde bir taş bulunmaktadır. Bunun bir kapak taşı mı olduğu yoksa rastlantı eseri mi bu şekilde düştüğü anlaşılamamıştır. İçinden taş ve toprak dışında buluntu ele geçmeyen bu örneğin mezar mı yoksa sunu amaçlı mı bırakıldığı anlaşılamamıştır. Antandros nekropolisinde 56 no.lu örnek dışındakilerin amphoraların tümü toprağa yatay yerleştirilmişlerdir. Bu uygulama sadece Antandros için değil, Batı Anadolu'daki birçok nekropolis için de geçerlidir. 56 no.lu mezarın buluntu şekli ve taş ve toprak dışında herhangi bir buluntuya rastlanmaması bunun bir kenotaf/sembolik mezar olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte amphora, kemikleri erimiş bir bebeğe ait olabileceği gibi, sadece sıvı sunumu için kullanılmış da olabilir.

Antandros nekropolisindeki Klasik dönem amphora mezarları incelendiğinde bunların bebek veya fetus gömüleri için kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle bazı amphoralarda iskelete dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Büyük ihtimalle yumuşak kıkırdak dokusu zaman içinde erimiş ve geriye hiçbir iz kalmamıştır.

[1253] Doğer 1991, 99, R.101; Monachov 2003, 301, Tab. 71, no. 6.
[1254] 267 no.lu amphoranın benzer örneği için bkz. Monachov 2003, 299, Tab. 69, no.5; 271, Pl. 41, no.6.

Ayrıca amphoralara gömüler yapılırken dar olan ağız bölümlerinden geçmeyen bireyler için bu bölümler kırılmış ve birey yerleştirildikten sonra açık kısım taş, kiremit veya başka bir amphora ile kapatılmıştır. Nitekim 80 no.lu mezarda iki kap birbirine geçirilerek bir mezar oluşturulmuştur.

Basit Toprak Mezarlar

Klasik döneme kesin tarihlenebilen basit toprak mezar sayısı üçtür. Bunlardan ilki 133 mezar numarası verilen 3,5 yaşındaki bir çocuğa ait mezardır. Birey toprağa baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılmıştır. Zengin mezar buluntularına sahip bu mezarda çocuğun iki kolunda birer bronz bilezik, iki siyah figür bezemeli lekythos, gri skyphos, iki gri kap, kyliks, iki süvari, horoz, kaplumbağa ve bir uzanan insan figüründen oluşan toplam beş figürin, yirmi yedi aşık kemiği, bir deniz kabuğu, iki cam boncuk, iki kemik süs ele geçmiştir[1255]. Mezar, İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Resim 210. 133 no.lu mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

İkinci örnek yetişkin bir bireyin yer aldığı 309 no.lu mezardır. Birey başı doğuya gelecek şekilde sırt üst yatırılmıştır. Yüzü kuzeye bakan bireyin kolları vücuda paralel uzatılmış, sol eli kalçasının üstünde, sağ eli kalçasının altında, bacaklar kuzeye dönük ve dizlerinden hafifçe kırılmış pozisyondadır. Mezarın üst seviyesinde şekilsiz büyük taşlardan oluşturulmuş dikdörtgen bir taş sırası yer alır. Taşlar iskeletin 0.33 m. üstünde yer almaktadır. Bu da mezar yerini toprak üzerinde belirlediği gibi mezara ilişkin yılın belli dönemlerinde yapılacak sunu ve törenlere olanak sağlamaktadır. Mezar içinden sağ kol altından parçalı bir bolsal ele geçmiş ve bu bolsal yardımıyla mezar İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiştir[1256]..

[1255] Polat-Polat 2006, 95, Res. 12; Polat-Polat 2007, 4, Res. 17–18.
[1256] Bolsalın benzeri için bkz. Sparkes-Talcot-Richter 1970, Fig. 6 no: 541.

Resim 211. 309 no.lu mezar ve buluntusu (Antandros kazı arşivi).

Üçüncü basit toprak mezar yine bir yetişkin bireye ait olan 330 no.lu örnektir. 309 no.lu mezarda olduğu gibi birey, baş doğuya ayaklar batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılmıştır. Kafatası baskı sonucu kırılmış ve içine göçmüştür. Dişlerindeki aşınma ve kemik erimesinden ötürü yaşlı bir birey olduğu düşünülen iskeletin, cinsiyetinin kadın olduğu belirlenmiştir. Mezarda bireyin sağ dirseğinin yanında bir bodur lekythos[1257], bel hizasında kırık bronz bir iğne ve iki deniz kabuğu ele geçmiştir. Buluntularından bodur lekythos yardımıyla mezar, İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir.

Resim 212. 330 no.lu mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

Her ne kadar sayıları az olsa da Klasik dönemin basit toprak mezarları nekropolisin genel yön birliğine uygun bir şekilde gömülmüşlerdir. Bu grubun erken örneği İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen 133 nolu çocuk mezarıdır ve bu mezarda ele geçen buluntular, aynı döneme ait taş lahit mezar buluntularıyla hem sayısal anlamda hem de form açısından

[1257] Filges 1992, 128–129, Abb. 2, No: 43, Taf. 21, No.5.

paralellik göstermektedir. Dolayısıyla basit toprak gömülerin gelir düzeyi düşük bireyler tarafından tercih edildiği gibi genel bir görüşün biraz dışına çıkmaktadır. Diğer iki mezarın, buluntu yönünden çocuk mezarı kadar zengin olmasalar da, mezarı tarihlemeye yetecek kadar buluntu içerdikleri görülmüştür.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Klasik döneme tarihlenen kiremit mezar sayısı beştir. Çatı kiremidi mezarlarda bireyin yaşıyla orantılı olarak mezarda kullanılan kiremitlerin sayısı da değişkenlik gösterir. Yetişkin bireyler için genellikle sekiz düz kiremit kullanılır. Bunlardan altısı nekropolisin doğu-batı yön birliğine uygun bir şekilde ikişerli gruplar halinde üç sıra olarak karşılıklı çatılmış, açıkta kalan doğu ve batı bölümleri birer düz kiremitle kapatılmıştır. Bazı örneklerde açıkta kalan doğu ve batı bölümleri kiremit yerine taşlarla da kapatılabilmektedir. Kiremit sayısı bebek mezarlarında dört, çocuklarda ve bazı yetişkin mezarlarında altı olarak değişebilmektedir. Dönemin tüm kiremit mezarlarında düz kiremitler kullanılmıştır. Bu grubun mezarları içinden yapılışları ve kiremit sayıları göz önünde bulundurularak üç örnek üzerinde durulacaktır.

İlk örnek bir yetişkin birey için yapılan ve yapımında altı düz stroterin kullanıldığı 58 no.lu kiremit mezardır. 49 no.lu podyumlu mezarın kuzey duvarı üzerine yerleştirilmiştir. Mezar, altı adet düz kiremidin karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur. Açıkta kalan doğu ve batı kısa kenarları normalde birer düz kiremitle kapatılırken bu mezarda taşlar kullanılarak kapatılmıştır. Mezarın uzunluğu 1.86 m., yüksekliği 0.70 m., ayakucu genişliği 0.47 m.dir.ir. Mezarın içinde baş kısmı doğuya ayak kısmı batıya gelecek şekilde sırtüstü yatırılmış, orta derecede korunmuş, bir erkek iskeleti yer alır. Yüzü güneye bakan bireyin ayakları, batıda ayakucu bölümüne bırakılan bir taşın üzerine yerleştirilmiştir. Mezarın doğu bölümünde kafatası yakınında kötü korunmuş bronz bir sikke bulunmuştur. Muhtemelen bireyin ağzına bırakılmış bu sikke dışında mezarda başka bir buluntuya rastlanmamıştır. Mezarda ele geçen tek buluntu olan sikke kötü korunduğu için üzerinde ne olduğu anlaşılamamaktadır. Bu nedenle mezarın tarihlemesi arazideki konumu ve diğer mezarlarla ilişkisi değerlendirilerek yapılmıştır. Buna göre 58 no.lu kiremit mezar, İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen 49 no.lu lahdin podyum duvarı üzerinde, Erken Hellenistik döneme tarihlenen 64 no.lu urne mezarın kuzeyinde ve alt seviyesinde yer alır. Dolayısıyla 49 no.lu lahit mezardan geç, 64 no.lu urne mezardan erken olmalıdır.

İkinci örneğimiz yine bir yetişkin mezarı olup, sekiz düz kiremitin kullanıldığı 203 no.lu mezardır. Kiremitler doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Kuzey ve güneyde üçer kiremit karşılıklı çatılmış, batıda ve doğuda açıkta kalan bölümler birer kiremitle kapatılmıştır. Kiremitlerin etrafı büyük taşlardan oluşan bir istinat duvarı ile çevrilmiştir.

Doğu kısa kenarı tahrip olan bu istinat duvarının oturma düzlemi, iskeletin yaklaşık 0.50 m. kadar üst seviyesinde yer alır. Bu durum mezarın üzerini örten kiremitleri muhafaza ettiği gibi mezarın toprak üzerinden yerini de belli etmektedir. Böylece yeri belli olan mezar, yapılacak sunulara da olanak sağlanmıştır. Mezarın içinde 34 yaşında erişkin erkek bir birey, doğu-batı doğrultulu, baş doğuya gelecek şekilde sırtüstü yatırılmıştır. Başın iki yanına birer amphora kulbu yerleştirilmiş mezarda biri başın altında diğeri ayakların yanında iki büyük taş bulunmaktadır. Ayakucu bölümündeki taş ayağın hemen yanındadır ve olasılıkla ayaklar, 58 no.lu mezarda olduğu gibi, bu taşın üstüne yerleştirilmiştir. Başın altındaki taş ise Assos lahit mezarlarında olduğu gibi yastık görevi görmüş olmalıdır[1258]. Ancak ayak altına taşın ne amaçla yerleştirildiği bir soru işaretidir.

Resim 213. 203 no.lu mezar (Antandros kazı arşivi).

Mezarın içinde biri bronz diğeri gümüş iki sikke, bronz bir çubuk ve kafatasının iki yanında iki amphora kulbu ele geçmiştir. Bronz sikke çene kemiğinin içinde, gümüş sikke boyun omurunun yanında ortaya çıkarılmıştır. Sikkelerin buluntu durumu ikisinin de bireyin ağzına bırakıldığını ortaya koymaktadır. Bu sikkelerden gümüş olanı aşırı derecede korozyona uğramış ve üzerinde ne olduğu seçilememektedir. Bronz sikke ise Adramytteion ya da İolla sikkesi olup, İ.Ö. 4. yüzyıl ortalarına tarihlenir[1259].

Üçüncü örnek ise bir bebek mezarı olup, yapımında dört düz kiremidin kullanıldığı 262 no.lu mezardır. Mezarı oluşturan kiremitlerin tümü tahrip edilmiştir. Kiremitlerin konumundan anlaşıldığı kadarıyla doğu-batı doğrultulu karşılıklı çatılan iki düz kiremidin açıkta kalan doğu ve batı uçları birer düz kiremitle kapatılmıştır. İçinden çok az korunmuş

[1258] Assos Nekropolisi'nde lahit içine bırakılmış taşlar bulunmuştur. Bunlar kafatası bölümünde bulunmuş ve yastık olarak kullanıldığı ileri sürülmüştür. C IX açması 1 ve 16 no.lu lahitlerde taş yastıklar bulunmuştur. 1 no.lu lahit için bkz. Stupperich 1993, 17; 16 no.lu lahit için bkz. Stupperich 1996b, 14.

[1259] Sikkenin önyüzünde Zeus başı, arka yüzde ise Pegasus protomu alır. Sikkelerinde bu tarz tasvirlerin olduğu iki kent bulunmaktadır. Biri İolla diğeri Adramytteion'dur. Her iki kentin de sikkeleri İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir. İolla sikkesi için bkz. SNG 1957, No: 1163/1164; Adramytteion Sikkesi için Bkz: Sear 2000, 355, No: 3802.

iskelet kalıntılarıyla birlikte iki kurşun sandalye, bronz bir ayna, çok kırıklı bronz bir küpe, sağ kol ve bacakları eksik bir Nike figürini[1260], bir *kourotrophos*[1261] figürini, mantolu, dans eden iki kadın figürini[1262], ayakta duran kadın figürini, biri gövde altı, diğeri baş ve gövde üstünden oluşan iki figürin parçası, otuz beşi tam, yirmisi yarım elli beş aşık kemiği ele geçmiştir[1263].

Resim 214. 262 no.lu mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

Mezarların İşaretlenmesi

Antandros nekropolisinde mezarların yerini belirlemeye yönelik en erken stel örneği İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına ait 320 no.lu mezar yapısında saptanmıştır. İki amphora, bir birincil kremasyon ve urneden oluşan mezar grubunun yerini belirlemek için tüf taşından Herme formlu bir mezar steli kullanılmıştır[1264]. Bu mezar steli, 2001 yılından beri sürdürülen kazılarda *in situ* ele geçen tek örnek olması açısından da oldukça önemlidir.

Herme formundaki mezar stellerinin Klasik dönemde kullanılmaya devam edildiği hem müze kurtarma kazılarında, hem de 2001 yılı sonrasında yapılan kazılarda ele geçen stel örnekleri ile kanıtlanmıştır. Dönemin Herme formundaki stelleri hem tüf taşından hem de mermerden yapılmıştır. Ancak ağırlıklı olarak mermerden yapılmış örnekleri ele geçmiştir. Stellerin üzerinde kabartma veya kazıma şeklinde yapılmış bezeme ya da yazıya rastlanmamıştır. Buna karşın özellikle mermer stelin pürüzsüz yüzeyleri boya ile yapılacak

[1260] Nike figürinin benzeri için bkz. Tolun 2009, 44, Res. 2; Stupperich 1992, 19, Taf. 9, 4–5; Tavukçu 1999, 124–125, 321, lev. 22, Kat. No. 87 (İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısı).
[1261] Blinkenberg 1931, 693, Taf. 136, no. 2946; Pisani 2006, 343, Pl. 33, no.115 (yüz şekli ve detayları benzer, İ.Ö. 4. yüzyıl ortası)
[1262] Boardman- Hayes 1973, 99, Pl. 48, T142 (İ.Ö. 4. yüzyıl); Köster 1926, Fig. 29 (saç şekli benzer); Higgins 1969, 201, Pl. 98, no 746 (İ.Ö. 4. yüzyıl ortaları); Işık 1980, 224, Pl. 15, no. 103; Pisani 2006, 342- 343, fig.30 no.114 (İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısı).
[1263] Polat et al 2010, 12.
[1264] Polat et al 2011, 105-106, Res. 10.

bezemeler için oldukça elverişli bir zemin oluşturmaktadır. Ancak şimdiye kadar ele geçen örneklerin hiçbirinde boya izine de rastlanmamıştır. Bugüne kadar *in situ* ele geçen Klasik dönem Herme formlu stelleri müze kurtarma kazılarında ortaya çıkarılmıştır. Bunlar taş lahit mezarın başına dikilmiş iki stelden oluşmaktadır. Olasılıkla lahit içinde yer alan iki birey için birer stel dikilmiştir. 2001 yılı sonrasına ait kazılarda birçok mermer stel parçası ve bir tam örnek bulunmuş olmasına karşın hiç biri *in situ* ele geçmemiştir.

Form açısından Antandros örneklerine çok benzeyen Herme formlu steller, Pompei kentinin Herkulaneium Kapısı önündeki nekropolis alanında bulunmuştur. Roma dönemine ait bu örneklerin ön yüzünde Antandros örneklerinden farklı olarak mezar sahibinin ismi yer almaktadır[1265].

Resim 215. Herme formlu steller . a- Arkaik döneme ait tüf taşından stel, b- Müze kurtarma kazılarında in situ ele geçen iki stel, c- 2001 yılı sonrasında ortaya çıkarılan mermer stel (Antandros kazı arşivi), d-Pompei'de ortaya çıkarılan stel (Nagel 2007, Abb. 3a).

Steller dışında, Klasik dönemde mezarların yerinin belirlenmesine yönelik farklı uygulamalar da yapılmıştır. Özellikle İ.Ö. 4. yüzyıl taş lahitlerin etrafına örülen ve dış yüzleri sıvalı istinat duvarlarının bir bölümünün toprak üzerinde kalmasıyla mezarların yeri belirlenmiştir. B. Yalman tarafından 1991 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısında lahitlerin etrafını çeviren istinat duvarı ve toprak üstünde yer alan bölümü için farklı rekonstrüksiyon denemeleri yapılmıştır. Buna göre, istinat duvarının toprak üstünde kalan bölümü düz çatı şeklinde olanlar, üçgen çatılı ve akroterli olanlar ve düz çatı üzerinde stel yer alan örnekler şeklinde gösterilmiştir[1266]. Ancak 2001 yılından bugüne kadar süren sistemli kazılarda üst yapının toprak üstünde kaldığını gösteren mezarlara rastlanmış olmasına karşın,

[1265] Nagel 2007, 14-15, Abb. 3a-c.
[1266] Yalman 1993, Şekil 5-8, 13

yapının üst bölümünün düz, üçgen alınlıklı ve düz çatı üstünde stel bulunduğunu gösteren bir veriye rastlanmamıştır.

Taş lahit mezarlar dışında yine İ.Ö. 4. yüzyıla ait kiremit mezarların bir bölümünde, lahitlerde olduğu gibi, olasılıkla mezarın yerini toprak üzerinden işaretleyen bir konstrüksiyon kullanılmıştır.

Mezarların yerini gösteren başka bir uygulama İ.Ö. 4. yüzyıl pithoslarında görülmektedir. Pithosların üst bölümünde belirlenen oval formlu taş dizisi olasılıkla pithosların üstünde yer alan toprak yığmanın etrafını çevirmek için kullanılmıştır. Ancak zaman içinde yok olan toprak yığınından geriye sadece oval taş dizisi kalmıştır. Benzer bir uygulama 309 no.lu basit toprak mezar için yapılmıştır. Ancak bu mezarın üst seviyesinde yer alan taşlar oval veya daire formunda olmayıp, dikdörtgen oluşturacak şekilde dizilmiştir.

Tüm bu veriler Klasik dönem mezarlarının toprak üzerinden yerini belirlemek için farklı uygulamalara gidildiğini göstermektedir. Müze kurtarma kazılarında *in situ* ele geçen Herme formlu mermer steller, İ.Ö. 5. yüzyıl taş lahitlerin yerini belirlemeye yönelik kullanılmışlardır. Bu durum İ.Ö. 4. yüzyıl lahitlerinde stel yerini, dış yüzleri sıvalı istinat duvarlarına bırakmış gibi görünmektedir.

Troas Bölgesi Tümülüs Mezar

Troas Bölgesi'nde tespit edilen ancak hangi antik kente bağlı olduğu bilinmeyen tümülüs mezarlardan Arkaik döneme ait olanlar, bölgenin Arkaik dönem nekropolisleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu bölümde Çanakkale'nin Çan ilçesinde tespit edilen Çingenetepe (Altıkulaç) Tümülüsü üzerinde durulacaktır. Bunun dışında bölgede son yıllarda yapılan yüzey araştırmalarıyla var olan tümülüslere yenileri eklenmiştir[1267]. Ancak bunlara yönelik şimdilik herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

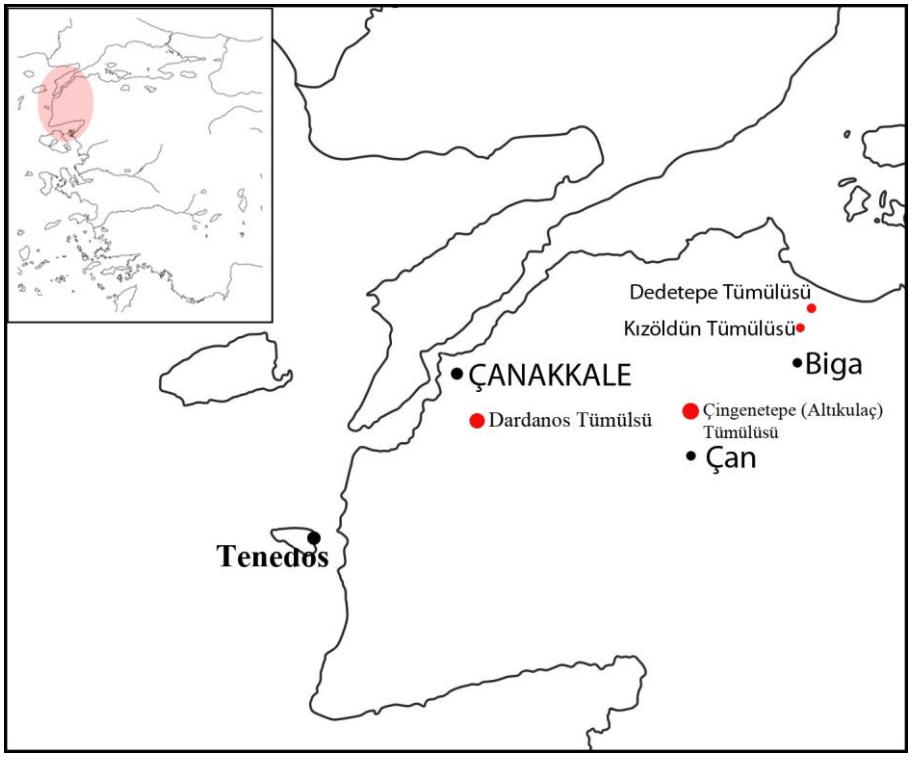

Resim 216. Dardanos, Çingenetepe, Kızöldün ve Dadetepe Tümülüsleri.

Çingenetepe (Altıkulaç) Tümülüsü

Çingenetepe Tümülüsü**,** Çanakkale İli, Çan İlçesi sınırları içinde yer alan Altıkulaç Köyü'nde bulunur. Tümülüste kaçak kazı yapıldığı ihbarı üzerine Çanakkale Müze Müdürlüğü alana gelerek incelemeler yapmıştır. Daha sonra Altıkulaç Köyü muhtarının civarda bir lahit teknesinin bulunduğunu müze yetkililerine bildirmesiyle, yetkililer tekrar gelerek lahdi incelemiş ve lahdin Çingenetepe tümülüsünden çıkarıldığına karar verilerek kazılara başlanmıştır[1268].

Çingenetepe Tümülüsü, Altıkulaç Köyü'nün yaklaşık 2 km. doğusunda bulunmaktadır[1269]. Tümülüste yapılan çalışmada kaçakçıların kepçe ile kazı yaptıkları ve

[1267] Rose et al 2007, 72-90, Fig. 4-13.
[1268] Körpe et al 2001, 181-182; Sevinç et al 2001, 384
[1269] Sevinç et al 2001, 385.

bunun sonucunda mezar odasını ve lahdi tahrip ederek lahdi aldıktan sonra tekrar toprakla kapattıkları belirlenmiştir. Çalışmanın ilk etabında kaçakçıların açtığı ve daha sonra doldurduğu kaçak kazı çukuru kazılmış ve toprak içinde lahde ait parçalar belirlenmiştir. Sonrasında mezar odasına ulaşılarak tamamen açılmış, doğu ve batı bölümlerde yay şeklinde korunmuş birkaç taş dışında mezar odasının tamamen tahrip edildiği görülmüştür[1270]. Buna rağmen mezar odasının planı çıkarılmış ve 3.70 m. çapında yuvarlak planı olduğu belirtilmiştir[1271]. Üst yapıya ait veriler ele geçmemiş olmasına rağmen yuvarlak planı bu yapının kubbeli bir üst yapıya sahip olduğu ileri sürülmüştür[1272]. Korunmuş taş sıralarından ve etrafında dağınık olarak bulunan taşlardan mezar odasının duvarlarında sarı tüf taşı, tavanında ise andezit taşların kullanıldığı belirtilmiştir[1273]. Mezar odasının girişi doğuda olup, bu bölüm erken dönemlerde kaldırılmış ve molozla doldurulmuştur. Her ne kadar tümülüs dışında bulunmuş olsa da oda içindeki boya izlerinden lahdin doğu-batı doğrultulu yerleştirildiği belirlenmiştir[1274].

Beyaz mermerden yapılmış lahdin uzunluğu 2.41 m., genişliği 0.95 m., yüksekliği ise 0.85 m. dir. Lahdin bir uzun ve bir kısa kenarında tümü boyalı alçak kabartma şeklinde savaş ve av sahnesi tasvirleri bulunmaktadır. Üçgen alınlıklı ve beşik çatı şeklindeki kapağın üzerinde ahşap sandıkların destek hatıllarını andıran çıkıntılar bulunmaktadır[1275]. Lahit kasasının bir kısa kenarı tamamen, iki uzun kenarı büyük oranda tahrip olmuştur. Korunduğu kadarıyla lahit uzun kenarında ortada bir ağaç ile bölünen sahnenin sağ tarafında domuz avı, sol tarafında geyik avı tasvir edilmiştir. Domuz avı sahnesinde at üzerindeki Persli figür elindeki mızrağı domuza saplamaktadır. Geyik avında ise at üzerindeki figürün sadece üst bölümü korunmuştur. Burada atlı, yerde yatan geyiğe mızrağı ile hamle yapar pozisyonda betimlenmiştir. Kısa yüzde ise at üzerinde zırhlı bir Persli figür elindeki mızrağı, yere düşürdüğü Yunanlı askerin başına saplamaktadır[1276].

Sevinç, kapakta yeni kırıkların yanında eski kırıkların da bulunduğunu belirterek, eski kırıkları mezarın daha önce soyulmuş olduğunu göstergesi olarak kabul eder. Bunun yanında ilk soygunun, mezarın yakınlarında bulunan Roma dönemi seramiklerinden, Roma döneminde

[1270] Tombul 2004, 769.
[1271] Körpe et al 2001, 183, Çizim 1, Res. 4; Sevinç et al 2001, 385-386, Fig.2.
[1272] Sevinç et al 2001, 386, Fig.2C.
[1273] Körpe et al 2001, 183.
[1274] Körpe et al 2001, 183; Sevinç et al 2001, 385-386.
[1275] Körpe et al 2001, 183; Sevinç et al 2001, 388, Fig. 3-4.
[1276] Körpe et al 2001, 184, Res. 7 (savaş sahnesi), Res. 8 (av sahnesi); Sevinç et al 2001, 388-395, Fig. 5-10 (av sahnesi), 395-399, Fig. 11-12, 15-16 (savaş sahnesi); Tombul 2004, 769.

olduğunu, bu dönemde mezar girişinin bulunamayıp, Romalıların duvardan taş çıkararak içeri girdiklerini ve gömülerini lahdin yanına bıraktıklarını belirtmektedir[1277].

Lahdin kime ait olduğu konusunda Sevinç, yirmili yaşlarda yetişkin bir erkek bireye ait olduğunu belirtir[1278]. R. Körpe ise İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Pers egemenliğine giren bölgenin iç kesimlerinde denetimin Pers yanlısı yöneticiler tarafından ya da Persli komutanlar tarafından sağlandığını, Altıkulaç Köyü'nün bulunduğu alanda da İ.Ö. 5. yüzyıla ait bir kalenin yer aldığını ve mezar sahibi kişinin de bu kalede oturan Persli bir komutan olabileceğini öne sürmektedir[1279].

Çingenetepe Tümülüsü'nde mezarı tarihlemeye yardımcı olacak malzemeye ne mezar odasından ne de lahit içinden rastlanmıştır. Tarihleme lahit üzerindeki av ve savaş sahnelerinin Batı Anadolu kıyısında bulunmuş benzer mezar kabartmaları ve stel örnekleriyle kıyaslanarak yapılmış ve İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine verilmiştir[1280].

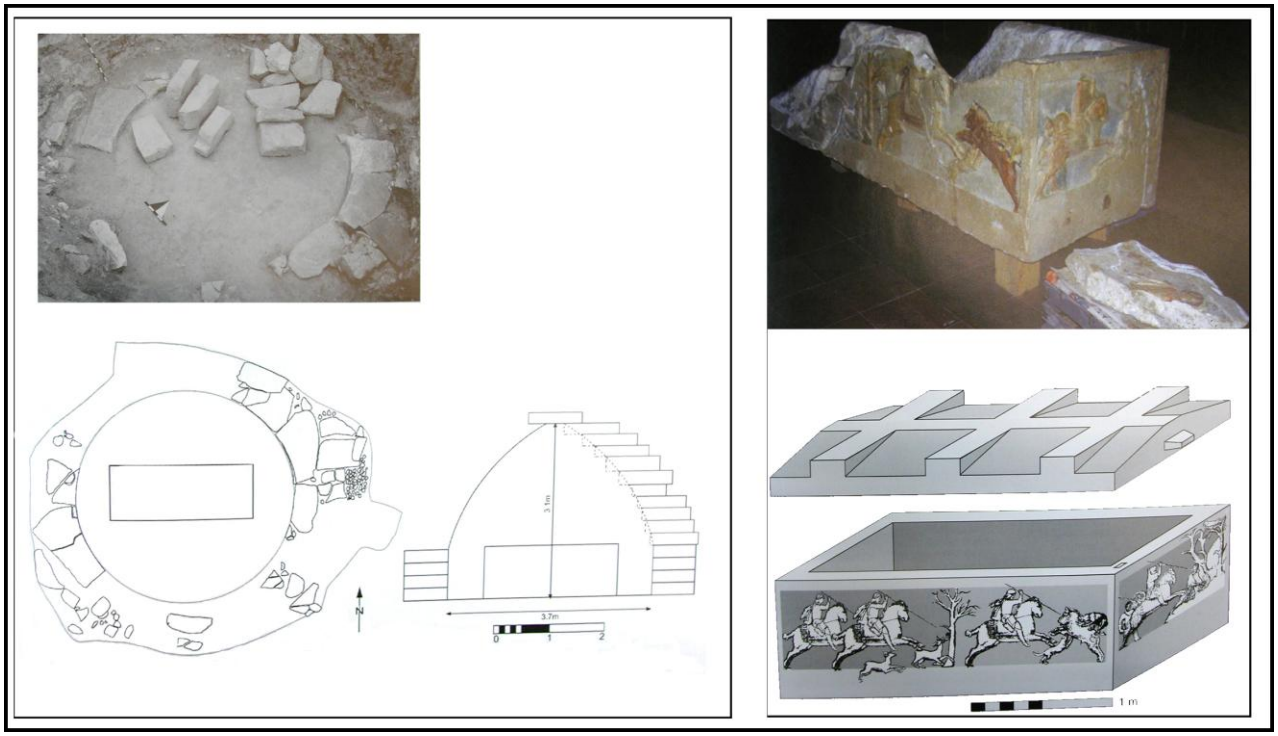

Resim 217. Çingenetepe Tümülüsü, mezar odası ve lahit (Sevinç et al. 2001, Fig. 2-4).

[1277] Körpe et al 2001, 185; Sevinç et al 2001, 386.
[1278] Sevinç et al 2001, 386.
[1279] Körpe et al 2001, 186.
[1280] Sevinç et al 2001, 400.

TROAS BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Troas Bölgesi nekropolislerinde Aiolis ve İonia Bölgelerine oranla daha kuvvetli bir Klasik dönem evresi görülmektedir. Özellikle Assos ve Antandros nekropolisleriyle nispeten de Tenedos nekropolisinde bu durum izlenmektedir. Mezarlar söz konusu merkezlerden Parion, Tenedos, Assos ve Antandros'da Arkaik dönem mezarlarıyla aynı alanda, Dardanos'da höyüğün güneybatısındaki eğimli arazide bulunmaktadır. Lampsakos'da ise mezarların açığa çıkarıldığı araziye yönelik bilginin bulunmayışı, konum itibariyle bir değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır.

Bölgede, başta monolitik taş lahitler olmak üzere taş sanduka, plaka taşlardan yapılmış lahit, pişmiş toprak tekne mezar, pithos, amphora, basit toprak mezar, çatı kiremidi ve tümülüslerden oluşan inhumasyonlar ile urne ve ostothek içinde bulunan az sayıda ikincil kremasyon mezar tespit edilmiştir **(Tablo 10).** Söz konusu mezar gruplarından ostothek ve çatı kiremidi dışında kalanlar Troas bölgesinin Arkaik dönem mezar gruplarının devamı niteliğindedir. Ancak birebir devam ettiği söylenemez. Örneğin kremasyon mezarlardan Arkaik dönemin birincil örnekleri ortadan kalkmış, ikincil örneklerin sayısı ise oldukça azalmıştır. İnhumasyonlardan ise Arkaik dönemin pişmiş toprak lahit sayısı bir, iki örneğe kadar inmiştir. Bunlar bilindik pişmiş toprak lahit formlarından farklı olup, tekne şeklinde yapılmış mezarlardır. Buna karşın Arkaik dönemde sayıları az olan monolitik taş lahitler dönemin popüler mezar türü haline gelmiştir. İnhumasyonlardan çatı kiremidi, kremasyonlardan ise ostothek mezarlar bölgede Klasik dönemde ortaya çıkan mezar türleridir.

Troas'da belirlenen mezarlardan monolitik taş lahitler Lampsakos, Tenedos, Assos ve Antandros'da tespit edilmiştir. Taş lahitler, bu merkezlerden Assos ve Antandros'da Klasik dönemin tercih edilen mezar gruplarını oluşturmaktadırlar. Ayrıca Antandros'da lahitlerin bir bölümü yarı işlenmiş blok taşlarla çevrilerek anıtsal bir yapıya dönüştürülmüştür. Dönemin diğer inhumasyonlarından pişmiş toprak tekneler, Assos ve Tenedos'da, pithos ve amphoralar Antandros ve Tenedos'da, çatı kiremidi ve basit toprak mezarlar Parion ve Antandros'da bulunan mezarlardır.

Bu dönemde kremasyonlar sadece ikincil örneklerle temsil edilmiştir. Assos'da tespit edilen tek örnekte amphora kabı urne olarak kullanılmış ve inhumasyon gömüler içeren bir lahit içine yerleştirilmiştir. Antandros'da pişmiş topraktan yapılmış pelike ve amphoraların yanı sıra bronz kazan ve hydriadan oluşan urneler Assos'da olduğu gibi inhumasyon gömüler içeren lahit içine bırakılmıştır. Ancak lahit dışına toprağa bırakılan urne örnekleri de bulunmaktadır. Dönemin tek ostothek mezarı ise Lampsakos'da açığa çıkarılmıştır. Söz

konusu üç merkezde toplam kremasyon sayısı onu geçmemektedir. Bu da Klasik dönemde kremasyon uygulamasının ne kadar azaldığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Troas bölgesi Klasik dönem ölü gömme geleneklerinde genel anlamda bölgesel bir birliktelik görülür. Bölgenin Arkaik dönemde kremasyondan inhumasyona doğru yaşanan değişim süreci Klasik dönemde de inhumasyon ağırlıklı olarak tamamlanmıştır. Buna rağmen kremasyon geleneği tamamen terk edilmemiş, bronz ve pişmiş topraktan urneler ile ostothek içinde ikincil kremasyonlar geleneğin çok azalmış olmasına karşın İ.Ö. 4. yüzyıl içlerine kadar devam ettiğini göstermiştir. Bu durum aynı zamanda gömü geleneklerinde meydana gelen genel değişimin tüm bireyleri kapsamadığını, bireylerin tercihleri sonucunda hala eski geleneklere bağlı kalınarak gömülerin yapılabildiğini de ortaya koymuştur.

Troas'ın gömü geleneklerinde var olan birliktelik bölge genelinde mezarların yönlendirmesinde görülmez. Antandros ve Assos'da doğu-batı doğrultulu bir yön birliği bulunmaktadır. Tenedos'da ise genel bir yön birliği yoktur. Ancak lahit mezarlardan monolitik örneklerde kuzeybatı-güneydoğu, plaka bloklardan oluşturulan örneklerde kuzey-güney doğrultulu lokal bir yön birliği söz konusudur. Bölgenin diğer yerleşimlerinden Dardanos mezarlarında yönlendirmeye dair bilgi bulunmazken, Parion ve Lampsakos'da mezar sayısı bir genelleme yapılacak nitelikte değildir.

Bölgede Arkaik dönemden itibaren görülen mezarların işaretlenmesine yönelik uygulamalarda Klasik döneme gelindiğinde değişimlere uğrayarak uygulamaların devam ettiği görülmüştür. Antandros'da Arkaik dönemin tüf taşından yapılmış Herme formlu stelleri bu dönemde daha özenli bir işçilikle hem tüf taşından hem de mermerden yapılmış örneklerle varlığını sürdürmüştür. Bunun dışında yeni bir uygulama olarak taş lahit mezarların etrafını çevreleyen dış yüzü sıvalı duvarların en azından bir bölümünün toprağın üzerinde kalacak şekilde örüldüğü ve böylece mezarın yerini belirlediği görülmüştür. Benzer bir uygulama çatı kiremidi mezarların bazı örneklerinde görülmektedir. Ayrıca mezarların yığma toprakla işaretlenmesine bu dönemde de devam edilmiştir. Bölgenin diğer önemli yerleşimi Assos'da özellikle Arkaik urne mezaraların üzerine yerleştirilen dikdörtgen formlu blok taşlar yerlerini, bu dönemde taş lahit mezarların üzerine yerleştirilen ve yerel andezit taşından yapılmış kübik isim bloklarına bırakmıştır.

AİOLİS BÖLGESİ

Giriş bölümünde belirtildiği üzere Troas'da birkaç merkez dışında Klasik dönem nekropolisleri hakkında veriler oldukça sınırlıdır. Aiolis Bölgesi yerleşimleri açısından da benzer bir durum söz konusudur. Bölgede Pitane, Gryneion, Aigai ve Kyme'de Klasik döneme ait mezarların bulunduğu söylenmektedir. Ancak Pitane ve Gryneion nekropolislerinde bu döneme ait mezarlar hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bölgede sadece Aigai, Kyme'de ve özellikle İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 2000'li yıllardan sonra yapılan kurtarma kazılarında kentin güneyinde Arkaik dönemden Hellenistik döneme kadar kullanım gördüğü anlaşılan gömü alanları belirlenmiştir. Her ne kadar bu alanlara yönelik detaylı bir yayın yapılmamış olsa da bugün itibariyle Kyme kentinin güney ve güneydoğusunda belirlenen Klasik dönem mezarları genel hatlarıyla değerlendirilecektir.

Bu bölümde sunulan bilgilerin bir bölümü yayınlardan, bir bölümü yayınlanmamış sempozyum bildirilerinden, bir bölümü de kazıları gerçekleştirilen ekip ile yapılan görüşmelerden aktarılmıştır[1281]. Herhangi bir karışıklığa yer vermemek için mezarlar açığa çıkarıldıkları alanların ismi altında değerlendirilmiştir.

AİGAİ

Kentin Klasik dönem mezarları diğer mezarlarla aynı alanda, yani Gün Dağı'nın kuzey eteklerinde Hellenistik ve Roma dönemi mezarlarıyla bir arada bulunur. Aigai Nekropolisi'nde 1882 yılı kazılarında mezar buluntuları arasında yer alan kırmızı figür bezemeli kaplar ile gövde üzeri palmetli lekythoslar Klasik dönem mezarlarını işaret ederken, hangi mezarlardan ele geçtiği Clake'nin yayınlarında belirtilmemiştir. Bunların dışında 2004 yılı kazılarında açığa çıkarılan İ.Ö. 4. Yüzyıla ait Lesbos amphorası bir bebek gömüsü için kullanılmıştır. Eldeki sınırlı veriler Klasik dönemde taş sanduka ve amphoralardan oluşan mezarların varlığından söz edilebilir.

KYME

Kyme'nin güneyinde son yıllarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla Aytemiz, İDÇ, Habaş, Batıçim, Dört Yıldız fabrikalarına ait arazilerde Klasik döneme tarihlenen çok sayıda mezar açığa çıkarılmıştır. Bunlar basit sanduka, taş sanduka, taş lahit, amphora ve basit toprak mezarlardan oluşmaktadır. Bu mezar grupları, Ege Gübre'de tespit edilen küçük bir mezar

[1281] Aytemiz Fabrikası mezarları için K.İren tarafından yapılan yayından, Dört Yıldız, yayın ve bildirilerden, Habaş ve Batıçim için Aliağa'da 23 Eylül 2011 yılında gerçekleştirilen "*Aiolis Kyme'si: Şehir ve Yayılım Alanı"* adlı toplantıda sunulan ancak henüz yayınlanmayan bildirilerinden, İDÇ mezarları yayınlardan ve kazı ekibinden Aytekin Üney ile yapılan ikili görüşmelerden derlenerek hazırlanmıştır.

grubu dışında tüm gömü alanlarında, Arkaik ve Hellenistik dönem mezarlarıyla birlikte ele geçmiştir.

Aytemiz Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Aytemiz Fabrikası arazisinde urne, pişmiş toprak lahit, taş lahit, pithos, taş sanduka ve basit toprak mezarlardan oluşan gömüler açığa çıkarılmıştır. Ancak bu mezarlardan sadece bir pişmiş torak lahit ile urne Arkaik döneme, monolitik bir lahit ise Klasik döneme kesin olarak tarihlenebilmiştir. Büyük bölümü tahribata uğramış diğer mezarların dönemi ise belirlenememiştir. Bu nedenle burada hakkında çok kısa bir bilgi verilen monolitik taş lahit ele alınacaktır. Söz konusu lahit Aytemiz Fabrikası arazisinde buluntu içeren tek örnektir. Bu mezar hediyesi İ.Ö. 4. yüzyılın başlarına tarihlenen bir alabastrondur[1282]. Bunun dışında mezardaki bireyin yaş ve cinsiyeti hakkında bilgi verilmemiştir.

İDÇ Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

İDÇ arazisinde yukarıda belirtildiği gibi taş lahit, basit sanduka, taş sanduka, basit toprak ve amphora mezarlar tespit edilmiştir. Ayrıca kremasyon yapıldığına dair izlere rastlanmasına karşın bunların mezar olup olmadığı, dönemleri ve yapılış şekli konusunda bilgi verilmemiştir[1283].

Sanduka Mezarlar

Mezarın yapımında kullanılan malzeme ve yapım tekniği göz önünde bulundurularak sandukalar bu çalışmada "basit sanduka" ve "taş sanduka" mezarlar olarak iki alt başlık altında incelenmiştir.

Basit Sanduka Mezarlar

Basit sanduka mezarlar olarak isimlendirdiğimiz mezar grubu, bilindik taş sanduka mezarların taş plaka veya taş duvar örgüsü kullanılmadan, toprağın sert tüflü yapısından faydalanılarak oluşturulmuş basit bir versiyonudur. Bireyler dikdörtgen şeklindeki kazılmış bölmelere yerteştirildikten sonra bireyin üzerine toprak atılmadan mezarın üstü, tıpkı taş sanduka mezarlarda olduğu gibi, dikdörtgen kireçtaşı plakalarla kapatılmıştır. Bu plaka taşlar genelde orta bölümlerinden kırılmış bir şekilde mezarın içine çökmüştür. Bu da mezarın orijinalde toprakla doldurulmadığını ve mezar içinde taş sandukalarda olduğu gibi bir boşluğun bulunduğunu göstermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi taş plaka veya taş duvar örgüsünün bulunmayışı ile taş sandukalardan, bireyin üzerine doğrudan toprak

[1282] İren 2008b, 623, Fig. 34.
[1283] Küçükgüney-Altun 2009, 55, 59–60, 65.

örtülememesiyle de basit toprak mezarlardan ayrılmaktadır. Bu nedenle bu grubun mezarları için *"basit sanduka"* terimi tercih edilmiştir[1284].

Kyme Güney Nekropolis alanlarında açığa çıkarılan mezarlar arasında sayısal olarak en büyük mezar grubunu basit sandukalar oluşturur. Mezarlar, tüflü arazi içine açılan dikdörtgen çukurlar şeklinde olup, üst bölümü genelde dört adet dikdörtgen taş plaka ile kapatılmıştır[1285]. Bu nedenle bazı yayınlarda kireçtaşı plakalarla kapatılmış mezarlar olarak da geçmektedir[1286].

Bu mezar grubu basit bir mimariye sahip olmasına karşın buluntu yönünden oldukça zengindir. Özellikle kadın mezarlarında ele geçen çelenk, diadem, küpe, kolye, bilezik ve yüzüklerden oluşan altın malzemeler ile altın yaldızlı pişmiş toprak boncukların sayısı oldukça çoktur[1287].

Resim 218. Basit sanduka mezarlar ve bulutuları (Çırak-Kaya 2011, Res. 4, 13-14).

Taş Sanduka Mezarlar

Sandukaların ikinci grubunu oluşturan taş sanduka mezarlar, toprağın daha gevşek yapıda olduğu bölümlerinde görülen bir mezar türüdür. Bunlar da mezarın yapımında kullanılan malzemeye göre ikiye ayrılır. Birinci grup düzgün işlenmiş ve köşelerden kurşun kenetlerle birbirine bağlanmış lahit benzeri örneklerden oluşur[1288]. İkinci grup ise işlenmemiş büyük boyutlu taşlardan yapılmıştır. Her iki mezar grubu da basit sandukalar da olduğu gibi üç ya da dört parça plaka taş ile kapatılmıştır. Genellikle bir bireyin yer aldığı mezarlarda,

[1284] İzmir Arkeoloji Müzesi arkeologları tarafından Aliağa Gümrük Müdürlüğü arazinde yapılan kazılarda bu mezar türü için basit sanduka terimi kullanılmış, İDÇ kazılarında ise kireçtaşı plaka mezar olarak söz edilmektedir. Ayrıca Habaş ve Batıçim kazılarına yönelik yapılan bildirilerde bu mezar tipi için yine kireçtaşı plakalarla kapatılmış mezarlar terimi kullanılmıştır. Aliağa Gümrük Müdürlüğü kazısı için bkz. Ünlü-Özsaygı 2007, 13–24; İDÇ için bkz. Küçükgüney-Altun 2009, 53-74; Çırak-Kaya 2011, 218. Bunların dışında Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolis'nde benzer mezar türleri için de "Basit Sanduka" terimi kullanılmıştır. Bkz. Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 45

[1285] Çırak-Kaya 2011, 218, Res.4.

[1286] İDÇ kazılarında açığa çıkarılan basit sanduka mezarlar için kireçtaşı plakayla kaplı basit toprak mezarlar ve kireçtaşı plaka mezarlar tanımı kullanılmıştır. Bkz. Küçükgüney-Altun 2009, 53-74; Çırak-Kaya 2011, 218.

[1287] Çırak-Kaya 2011, 218, 223, Res. 12-13.

[1288] Çırak-Kaya 2011, 220.

hediye olarak altından yapılmış küpe, pazubent, diadem, yüzük, kolye, boncuk, kurşun ve bronz diademlere ait parçalar, pişmiş toprak kase ve boncuklar, cam boncuklar ile demir strigilis gibi metal buluntular ele geçmiştir[1289].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

İDÇ arazisinde tespit edilen az sayıdaki monolitik taş lahit mezarın hemen hepsi tahrip olmuş durumdadır. Tüf taşından yapılmış lahitlerin kapakları üçgen alınlıklı ve beşik çatı şeklindedir. Lahit kasasında ve kapakta herhangi bir süsleme ya da yazı bulunmamaktadır.

Araziye yön birliği gözetmeksizin yerleştirilen lahitlere tekli gömüler yapılmıştır. Lahit içinde genelde kafatası yakınlarında bir sikke, bodur lekythoslar, erkek mezarlarında demir strigilis, kadın mezarlarında bronz ayna ve mezar hediyesi olarak üretilmiş fonksiyonel olmayan sembolik takı grupları ile deniz kabukları ele geçmiştir. İDÇ arazisindeki monolitik taş lahitler İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarından Klasik dönemin sonlarına kadar kullanılmış bir mezar türüdür.

Bu mezar grubundan 2009 yılında açığa çıkarılan bir örnek olasılıkla bir kadın birey için kullanılmıştır. İçinden bronzdan kozmetik için kullanılan bir alet, pişmiş toprak pyksis, altın kolye, minyatür kase, bronz ayna, skarabe şeklinde altın yüzük/mühür ele geçmiştir[1290].

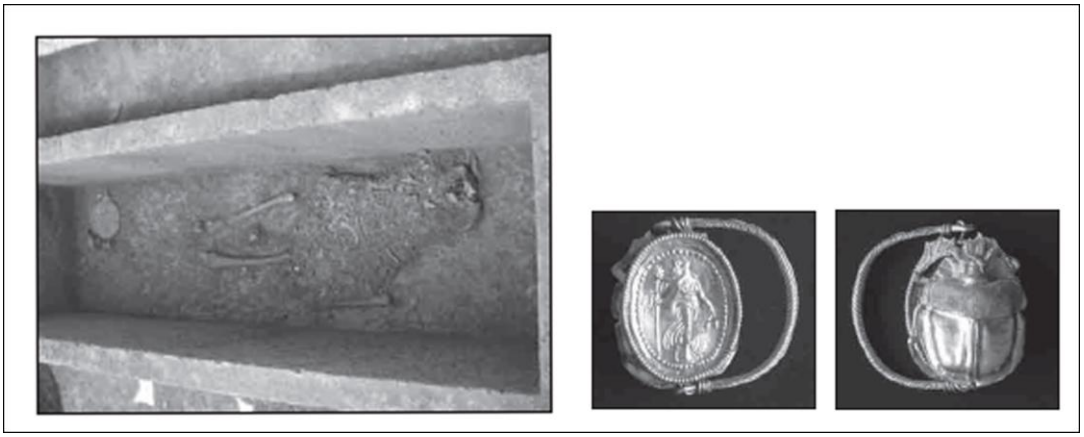

Resim 219. Monolitik lahit mezar ve mezar buluntularından skarabe (Çırak-Kaya 2011, Res.8-9).

Basit Toprak Mezarlar

Yön birliği aranmaksızın toprak ya da tüflü dokuya açılan çukurlara doğrudan yapılmış gömülerdir. Buluntu yönünden oldukça kısır mezarlardır. Ele geçen buluntular tarihlemeye yardımcı olacak nitelikten uzak olup, birkaç boncuk ve kırık seramik

[1289] Çırak-Kaya 2011, 220, Res. 7 (52 no.lu taş sanduka mezar buluntuarı).
[1290] Çırak-Kaya 2011, 220-221, Res. 8 (lahit), Res. 9 (yüzük).

parçalarından oluşmaktadır. Tarihleme kriteri olarak mezarların konumu ve bulunduğu tabaka baz alınmıştır[1291].

Amphora Mezarlar

Bebek mezarı olarak kullanılan amphoralardan az sayıda ele geçmiştir. İçlerinden kemik dahil hiçbir mezar hediyesi ele geçmeyen amphoralar, çok parçalı olarak gün ışığına çıkarılmıştır. Mezarlarda tarihlemeye yardımcı olacak buluntular yer almamasına karşın amphoraların form özellikleri göz önünde bulundurularak bunların İ.Ö. 4. yüzyıla ait olmaları gerektiği belirtilmiştir[1292].

Habaş Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Habaş arazisinde açığa çıkarılan mezarlar tezin Arkaik dönem mezarlarının değerlendirildiği bölümünde yayınlardan elde edilen veriler doğrultusunda genel hatlarıyla ele alınmış ve hangi mezar türlerinin hangi dönemde kullanım gördüğü konusunda verilerin bulunmadığı belirtilmişti. Buna rağmen belirlenen mezar grupları arasında monolitik taş lahitler ile basit sanduka mezarlar (bu mezar grubu yayında taş plaka kaplı toprağa gömü mezarlar olarak geçer) Kyme'nin Güney nekropolis alanlarında açığa çıkarılan benzer örnekleri ile karşılaştırıldığında Klasik dönemde kullanım görmüş olmaları gerekir. Ayrıca yayınlanmamış bildirilerden gövde üzeri dikdörtgen bir şekilde kesilmiş amphoralar bebek ve çocuk mezarları için kullanılmıştır. Her ne kadar dönemi konusunda bilgi verilmemiş olsa da İDÇ arazisinde İ.Ö. 4. yüzyıl tarihlenen bebek gömüleri ile benzerdir.

Nekropolisin Klasik dönemde kullanım gördüğünü gösteren kesin kanıtlar mezarlarda ele geçen pyksis ve bodur lekythoslardır[1293]. Ancak yayınlarda bunların hangi mezarlardan ele geçtiği belirtilmemiştir

Dört Yıldız Fabrikası Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Habaş arazisinde açığa çıkarılan mezarlar gibi yayınlarda dönemsel anlamda mezar türleri açısından bir ayrım yapılmamıştır. Tezin Arkaik dönem bölümünde Dört Yıldız mezar grupları ve buluntuları hakkında var olan bilgiler sunulmuştur. Bu nedenle burada tekrardan kaçınılmıştır.

[1291] Çırak-Kaya 2011, 221-222
[1292] Çırak-Kaya 2011,222. Yayında söz konusu mezarlar "Urne Mezarlar" başlığı altında değerlendirilmiştir.
[1293] Habaş mezar buluntuları için bkz. Korkmaz-Gürman 2012, Res. 4.

LESBOS

Ada yerleşimlerinden Klasik döneme kesin olarak tarihlenebilen mezarlar Antissa ve Methymna'da açığa çıkarılmıştır.

Antissa

Antissa'da Lamb'in 1931–1932 yıllarında gerçekleştirdiği kazılarda Pişmiş toprak lahit, taş lahit, taş sanduka, pithos ve gömü kaplarından oluşan mezar grupları belirlenmiştir. Bu mezar gruplarından bir pişmiş toprak lahit ile bir taş sanduka mezarda Klasik dönem buluntuları ele geçmiştir. Bir çocuk için kullanılmış olan pişmiş toprak lahit, 1931 yılı kazılarında akropolisin güneydoğusundaki yamaçlarda büyük boyutlu bir lahit ile birlikte açığa çıkarılmıştır. Büyük boyutlu lahit doğu-batı, küçük boyutlu olanı ise kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmiştir. Bunlardan büyük boyutlunun içinde hiçbir buluntu ele geçmezken, çocuk lahdinde İ.Ö. geç 5.-4. yüzyıla tarihlenen ikisi kadın başından oluşan üç figürin parçası bulunmuştur[1294]. 1932 yılı kazılarında ortaya çıkarılan mezarların büyük çoğunluğunu pişmiş toprak lahitler oluştururken, sadece biri taş lahit şeklindedir. Ayrıntılı bilgilerin bulunmadığı bu mezarlar İ.Ö. 6. yüzyıl ile İ.Ö. 4. yüzyıl arasına tarihlenmiştir[1295]. Dolayısıyla hangi mezarların Klasik döneme ait oldukları net değildir.

Antissa'da ortaya çıkarılan taş sanduka mezarlardan tezin Arkaik döneminde kısaca söz edilmiştir. Bunların bir bölümünde taban taş döşeli, bir bölümünde ise çakıl taşından bir tabanın oluşturulmuş ve her ikisinde de sandukanın üzerleri plaka taşlarla kapatılmıştır. Bunlardan tabanı çakıl taşı döşemeli bir örnekte, İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına ait bodur bir aryballos ele geçmiştir. Bunun dışında mezarda kemik dahil herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır[1296].

Methymna

Methymna'nın Klasik dönem mezarları, yerleşimin güneyinde bugünkü Petra yerleşimi ile Antissa yolu üzerinde yer alır. Mezarlar bu alanlarda belirlenmiş antik yol güzergahları üzerinde konumlanmıştır[1297]. Bunlardan Klasik dönem mezarları kentin Hellenistik dönem mezarları ile aynı alanda yer alır. Söz konusu Klasik dönem mezarlarına Hagia Theoktisti Kilisesi'nin yapımı esnasında rastlanmıştır. Yamaç üzerinde bulunan bu alanda açığa çıkarılan mezarlardan üçü, bir grup halinde doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiş olup, düzgün işlemiş trakit plakalardan yapılmış sandukalar şeklindedir. Bunların üzerinde

[1294] Lamb 1931, 175.
[1295] Lamb 1932, 65; Cook 1981, 164.
[1296] Lamb 1931, 176.
[1297] Buchholz 1975, 61.

kapak olarak üçgen alınlıklı beşik çatılı kapaklar yer alır. Üç mezarın ikisinde yaş ve cinsiyeti belirtilmemiş ikişer birey belirlenmiştir[1298]. Yine trakit taşından benzer şekilde yapılmış başka bir mezar (4 no.lu mezar), bu grubun kuzeydoğusunda yamacın daha üst bölümlerinde tespit edilmiştir. Mezarın içinden üç bireye ait iskelet kalıntıları ile birlikte siyah firnisli bir skyphos ve demir bir strigilis ele geçmiştir[1299].

Beşinci mezar, trakit taşı yerine tuğladan yapılmıştır. İçinde iki bireyin iskeletleri ile bir kase ele geçmiştir[1300]. Methymna Hagia Theoktisti mezar grubu, buluntuları yardımıyla İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmişlerdir. Ayrıca Buchholz, Koldewey'in bulduğu mezarlarla bu mezarların aynı döneme ait olduğunu belirtir[1301].

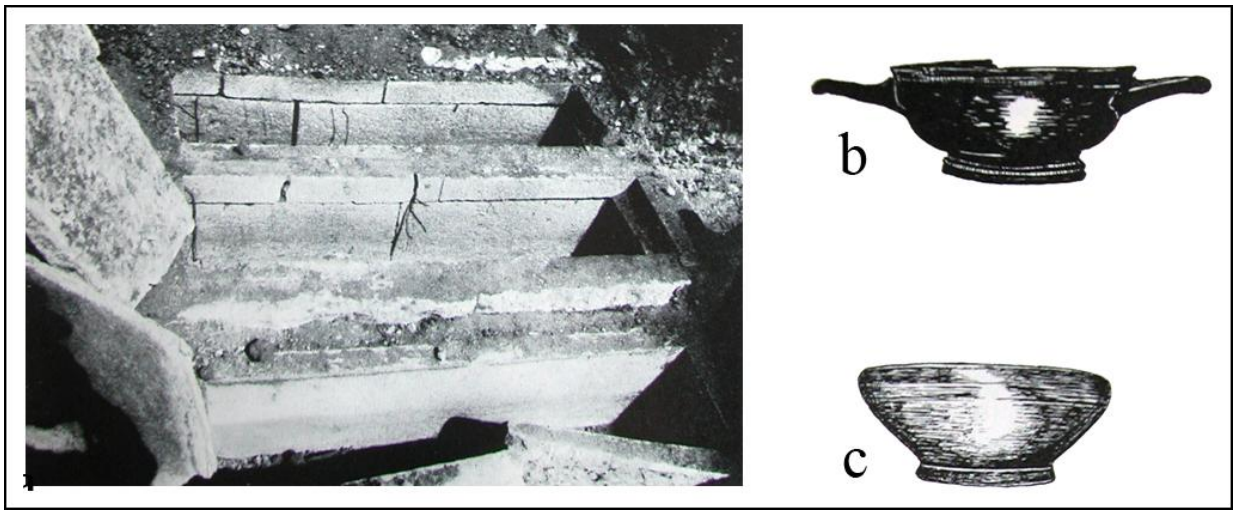

Resim 220. a-Trakit plakalardan yapılmış 1–3 no.lu sandukalar, b- 4 no.lu mezar, c- 5 no.lu mezar hediyesi (Buchholz 1975, Taf.11, Abb.12–13).

[1298] Buchholz 1975, 60, 64–65, Kat. No. A 44–47, Taf.11.
[1299] Buchholz 1975, 59, 64, Kat no. A 47, Abb. 12 (skyphos).
[1300] Buchholz 1975, 59, 64, Kat. No. A 48, Abb. 13 (kase).
[1301] Buchholz 1975, 59–60.

AİOLİS BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Aiolis Bölgesi nekropolisleri içinde Pitane, Gryneion ve Kyme'de Klasik dönem mezarların varlığı bilinmesine karşın nekropolislerin Klasik dönemine yönelik yayınlarının bulunmayışı detaylı bir değerlendirmeyi mümkün kılmamaktadır. Bugün itibariyle sadece Aigai ve Kyme Güney Nekropolis alanlarında açığa çıkarılan mezarlar hakkında kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Klasik dönem mezarları Aigai'de kentin kuzeyindeki eğimli arazide Hellenistik ve Roma mezarlarıyla aynı alanda yer alır. Kyme mezarları ise Güney Nekropolis alanlarında sert tüflü arazi içinde Arkaik dönem mezarlarla birlikte yine aynı alanlarda yer almaktadır.

Söz konusu alanlarda inhumasyon gömüler içeren basit sanduka, taş sanduka, taş lahit, amphora ve basit toprak mezarlardan oluşan gömü tipleri belirlenmiştir. Bugün itibariyle Aigai'de taş sanduka ve amphora mezarların varlığı kesin olarak bilinmektedir. Bunlardan amphora bir bebek gömüsü için kullanılmışken, taş sandukalr hakkında veriler oldukça yetersizdir. Kyme'de mezarlar, Habaş ve Dört Yıldız'da nekropolis içinden geçen yola paralel yerleştirilmiştir. Ayrıca Habaş'da inhumasyon gömülerin genelinde doğu-batı doğrultulu bir yön birliği bulunmaktadır. Diğer gömü alanlarında ise yön birliği tespit edilememiştir.

Klasik dönemine ait sınırlı veriler Arkaik dönemle detaylı bir karşılaştırmayı mümkün kılmamaktadır. Buna rağmen şu anki bulgular hakim gömü şeklini inhumasyonların oluşturduğunu göstermektedir **(Tablo 11)**. Ayrıca hem monolitik taş lahit hem de pişmiş toprak lahit kullanımının oldukça azaldığı, buna karşın sanduka mezarların yoğun olarak kullanım gördüğü belirlenmiştir. Özellikle basit sanduka mezarlar dönemin tercih edilen mezar türüdür. Oldukça basit işçiliğe sahip olan bu mezarlarda ele geçen çok sayıda altın süs eşyası, mezarın basit yapısı ile tezat oluşturmaktadır. Bu durum bireyin ekonomik seviyesi ile mezar türü arasında kurulan bağın en azından Kyme için geçerli olmadığını göstermiştir. Ayrıca bu mezar türü, jeolojik yapının farklı mezar türlerinin ortaya çıkmasında ne kadar etkili olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Benzer bir toprak yapısına sahip Myrina kenti dışında Aiolis'in iç bölgelerinde ve sahil şeridindeki diğer yerleşimlerde bu tarz mezarlara rastlanmamıştır. Bilakis dağlık iç kesimlere doğru gidildikçe yine jeolojik yapıya bağlı olarak kayalara oyulmuş mezar örnekleri görülmeye başlanır[1302]. Bu da arazi yapısının mezar türlerinin oluşmasındaki rolünü gözler önüne sermektedir.

[1302] Aiolis'in iç bölgelerinde yer alan bu mezarın dönemlerine yönelik kesin bir veri bulunmamaktadır. Ancak bölgede var olan farklı mezar türlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle, dönemi belirlenememiş olsa da, bölgenin Hellenistik mezarlarının anlatıldığı bölümün sonunda "Dönemi Belirlenememiş Mezar" başlığı altında bu mezarlara değinilmiştir.

İDÇ, Habaş ve Dört Yıldız arazisinde açığa çıkarılan Klasik dönem mezarlarında birkaç istisna dışında genelinde tekli gömüler belirlenmiştir. Bununla birlikte bireyin cinsiyeti ile ilişkili olarak kadın mezarlarında altından yapılmış çelenk, diadem, kolye, yüzük, küpe gibi takılar, erkek mezarlarında demir strigilis, çocuk mezarlarında ise insan ve hayvan figürinlerden oluşan buluntular ele geçmiştir. Kyme nekropolisleri, Troas Bölgesi'nde Klasik dönemin hakim gömü şekli olan inhumasyonların Kyme için de geçerli olduğunu göstermektedir.

İONİA BÖLGESİ

İonia Bölgesi yerleşimlerinden Phokaia, Klazomenai, Ephesos ve Teos yerleşimlerinde belirlenen Klasik dönem mezarları bu bölümde ele alınacaktır. Bölgenin diğer merkezlerinden Erythrai, Airai, Khalkis gibi yerleşimlerde Klasik dönem mezarlarına yönelik yayın bulunmamaktadır. Miletos'da ise bugün itibariyle Klasik döneme tarihlenen mezar belirlenememiştir. Khios'da İ.Ö. geç 6. yüzyıldan İ.Ö. 4. yüzyıla uzanan bazı mezarlar saptanmıştır. Yayında hangi mezarların Klasik döneme ait olduğu belirtilmediği için bu mezarlar tezin Arkaik dönem bölümünde Khios başlığı altında bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu nedenle burada tekrardan kaçınılmıştır.

PHOKAİA

Phokaia Güney Nekropolisi'nde yürütülen çalışmalarda İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden Roma İmparatorluk dönemi içlerine kadar alanın nekropolis olarak kullanıldığı belirtilmiştir[1303]. Ancak nekropolisin Klasik dönem mezar veya mezarlarının varlığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kentte Klasik döneme ait olduğu kesin olarak belirtilen tek mezar, Hellenistik Nekropolisin yakınlarında açığa çıkarılan Arkaik döneme ait bir megaron yapısının pronaosunda belirlenmiştir[1304].

Megaronun giriş kısmına kuzey-güney doğrultulu yerleştirilmiş mezar, bir çocuk için kullanılmış pişmiş toprak lahittir. Üzeri tüf taşından büyük bir plaka ile kapatılan mezarın içinde bronz bir iğne ile birlikte kötü korunmuş iskelet kalıntları yer almaktadır[1305]. Lahdin dışında ise İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına ait bir lekythos ele geçmiştir[1306]. Lahdin pişmiş topraktan yapılmış olmasının dışında plaka taş ile kapatılması ve mezar hediyesinin lahit dışına bırakılması açısından Klazomenai örnekleriyle benzerdir.

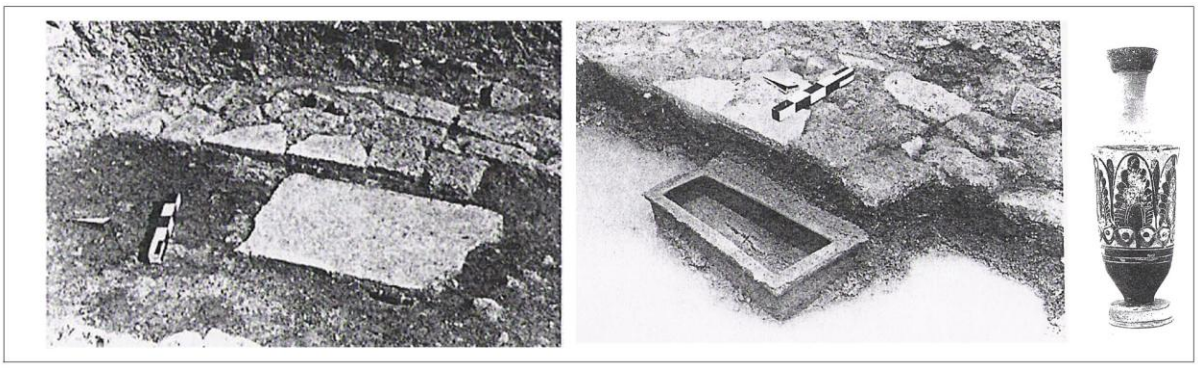

Resim 221. Pişmiş toprak lahit mezar ve mezar hediyesi lekythos (Özyiğit 1997, Res. 12–14).

[1303] Özyiğit 2003a, 338.
[1304] Özyiğit 1997, 6.
[1305] Özyiğit 1997, 6-7, Çizim 2, Res. 12,14.
[1306] Özyiğit 1997, 7, Res. 13.

KLAZOMENAİ

Klazomenai nekropolislerinde Klasik döneme tarihlenen mezarlar Monastirakia, Yıldıztepe, Çayır ve Akpınar nekropolislerinde tespit edilmiştir. Bunlardan Çayır Nekropolisi mezarlarına yönelik yayın yapılmadığı için burada ele alınmamıştır. Klazomenai'da Arkaik dönemde kullanılan mezar tiplerinden amphora ve basit toprak mezarlar Klasik dönemde varlığını sürdürmüş, çatı kiremidi mezar ise farklı bir mezar türü olarak ilk defa ortaya çıkmıştır. Klazomenai'de Klasik dönem mezarları, tespit edildiği nekropolislere göre ayrı başlıklar altında aşağıda sunulmuştur.

MONASTİRAKİA NEKROPOLİSİ

Monastirakia Nekropolisi'nde Klasik döneme tarihlenen bir çatı kiremidi mezar tespit edilmiştir. Bu mezar altı adet düz çatı kiremidinin karşılıklı çatılması ve açıkta kalan ayak ve başucu kısımlarının birer düz kiremitle kapatılmasıyla toplamda sekiz kiremitten oluşturulmuştur[1307]. Mezara yönelik bilgiler bununla sınırlıdır.

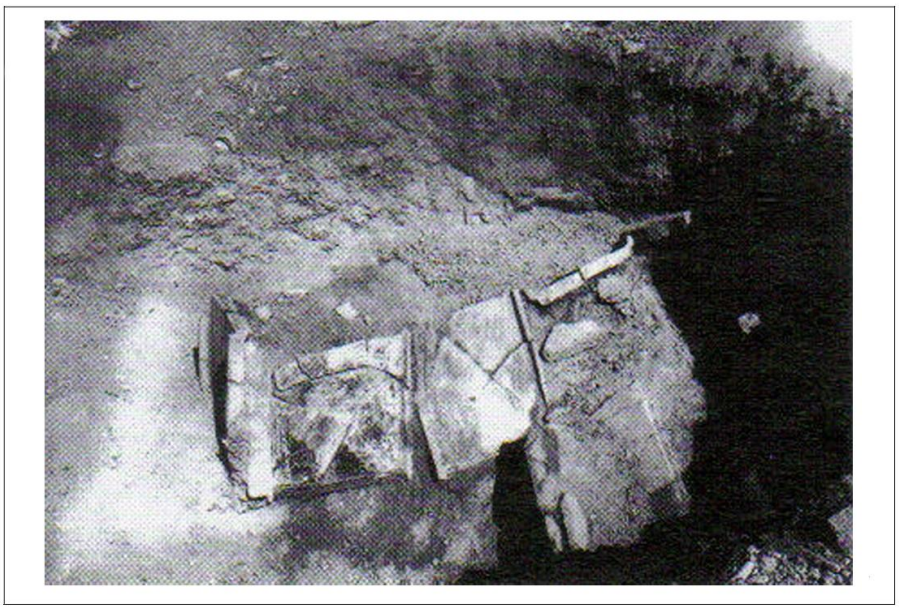

Resim 222. Çatı kiremidi Mezar (Tzannes 2004, Fig. 18).

YILDIZTEPE NEKROPOLİSİ

Yıldıztepe Nekropolisi'nde Klasik döneme ait mezarlar basit toprak ve çatı kiremidi mezarlardan oluşur.

Basit Toprak Mezarlar

Yıldıztepe Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan dört basit toprak mezardan biri, konumu ve diğer mezarlarla ilişkisi dikkate alınarak Arkaik döneme tarihlenmiştir. Diğer üç mezardan

[1307] Tzannes 2004, 108, 111, Fig. 18.

ikisinde tarihlemeye yardımcı olacak herhangi bir buluntu ele geçmemiş, mezarların konumları göz önünde bulundurularak İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiştir[1308]. 82–06 no.lu dördüncü mezar buluntuya sahip tek mezardır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu toprağa yatırılan bireyin yanında bronz bir ayna, bronz bir iğne ile minyatür bir olpe ele geçmiştir. Mezar buluntular yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir[1309].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Nekropoliste sadece iki örnekle temsil edilir. Bunlardan biri büyük oranda tahrip edilmişken, diğeri daha iyi durumdadır. Mezarlar sekiz adet kiremitten oluşturulmuştur. Bunların altısı ikişerli gruplar halinde karşılıklı çatılmış, ikisi baş ve ayakucu bölümlerini kapamak için kullanılmıştır.

AKPINAR NEKROPOLİSİ

Akpınar Nekropolisi'nin Klasik dönem mezarları İ.Ö. 5. yüzyıl ve İ.Ö. 4. yüzyıl mezarları olarak iki farklı evrede karşımıza çıkar. İ.Ö. 5. yüzyıl mezarları yüzyılın erken evrelerine ait üç amphoradır[1310]. İ.Ö. 4. yüzyıl mezar türleri ise daha zengin olup amphora, basit toprak ve çatı kiremidi mezarlardan oluşur.

Amphora Mezarlar

Arkaik dönem amphora mezarları ile benzer şekilde toprağa yatay yerleştirilen amphoraların ağız bölümü bir taş ile kapatılmış, etrafı küçük taşlarla çevrildikten sonra üzeri yine küçük taşlarla örtülmüştür[1311]. Bebek mezarı olarak kullanılan amphoralardan üçü İ.Ö. 5. yüzyılın ilk çeyreğine, diğeri İ.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir[1312].

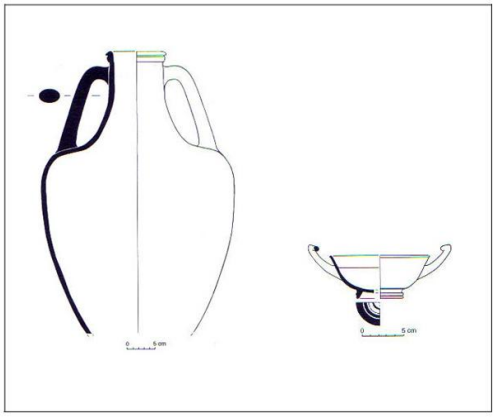

Resim 223. Amphora mezar ve hediyesi (Hürmüzlü 2004a, Fig. 22)

[1308] Güngör 2006, 65, Tablo V.
[1309] Bakır 1984, 228;Güngör 2006,39, 40, 65.
[1310] Hürmüzlü 2004a, 88, dipnot 43.
[1311] Bakır et al 2004, 106, 107, Res. 10; Hürmüzlü 2004a, 88, Fig 22.
[1312] Bakır et al 2004, 106; Hürmüzlü 2004a, 88.

Basit Toprak Mezarlar

Akpınar Nekropolisi'nde İ.Ö. 4. yüzyıla kesin tarihlenebilen dört inhumasyon mezar bulunmaktadır. Arkaik dönem basit toprak mezarları ile benzer şekilde yön birliği gözetmeden gömülmüşlerdir. Mezarların dördü de yetişkin bireylere aittir. Diğer basit toprak mezarlarda olduğu gibi oldukça az mezar hediyesi ele geçmiştir. Dört mezarda ele geçen buluntular bronz bir sikke, bronz bir ayna ve bir kaseden ibarettir[1313].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Akpınar Nekropolisi'nde de çatı kiremidi mezarlar sekiz düz kiremitten oluşturulmuştur. Yıldıztepe örnekleri gibi karşılıklı çatılan altı kiremit ve açıkta kalan kısa kenarları örtmek için kullanılan birer kiremitten oluşur[1314].

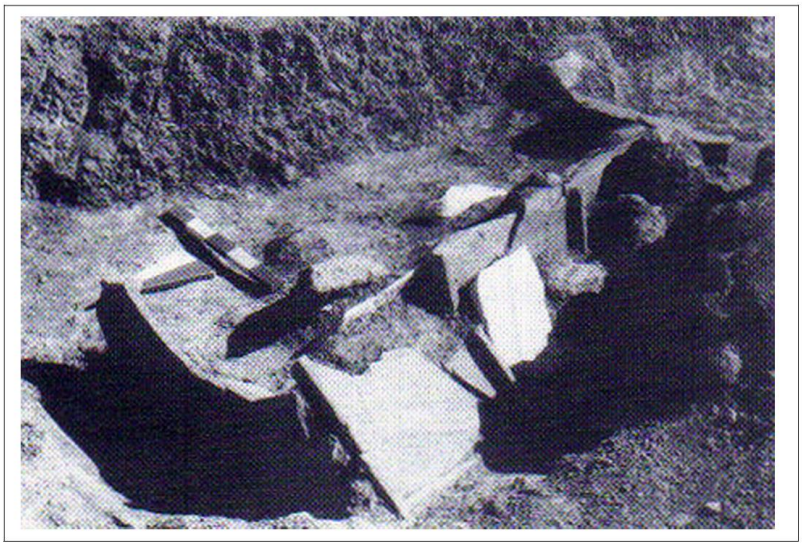

Resim 224. Çatı Kiremidi Mezar (Hürmüzlü 2004a, Fig. 11).

Açığa çıkarılan dört çatı kiremidi mezardan hiçbirinde mezar hediyesi ele geçmemiştir. Mezarlar, kiremitlerin formlarına göre İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci-üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir[1315].

EPHESOS

Ephesos antik kentine ait Klasik dönem mezarları üç farklı alanda açığa çıkarılmıştır. Birinci alan Hellenistik ve Roma kenti dışında, Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda yer alır. İkinci alan Devlet Agorası'nın batısında, üçüncü alan Yamaç Ev II'nin güneyinde

[1313] Hürmüzlü 2003, 217-218, 251. Lev. 14, 79.
[1314] Hürmüzlü 2003, 219-220, 252, Lev. 22, 28, 30, 68; Hürmüzlü 2004a, 83, Fig. 11; Hürmüzlü 2005, 50-51.
[1315] Hürmüzlü 2003, 219-220.

bulunmaktadır. Bunlardan ikinci ve üçüncü alan Devlet Agorası'nın doğusunda İ.Ö. 550-450 yıllarına tarihlenen nekropolisin uzantıları gibi görünmektedir. Ancak birbirinden bağımsız gruplar halinde ortaya çıkarıldıkları için bu durum netlik kazanmamıştır. Bu mezarlar dışında Ephesos'un kuzeydoğusunda bulunan Belevi Mezar Anıtı dönemin anıtsal nitelikli mezarıdır.

Birinci Gömü Alanı

Klasik dönem mezarların açığa çıkarıldığı birinci alan Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda, İsabey Mahallesi, Atatürk Caddesi ile Eski İzmir Yolunun birleştiği noktada yer alır[1316]. Alanda 1996 yılında gerçekleştirilen çalışma sonucunda ikisi anıtsal nitelikte bir mezar yapısının içinde toplam beş taş sanduka, bir çatı kiremidi, bir urne ve bir pithostan oluşan sekiz mezar açığa çıkarılmıştır. Bunlardan pithos mezar Geometyrik döneme ait olup tezin Geometrik dönem mezarlarının ele alındığı bölümde değerlendirilmiştir.

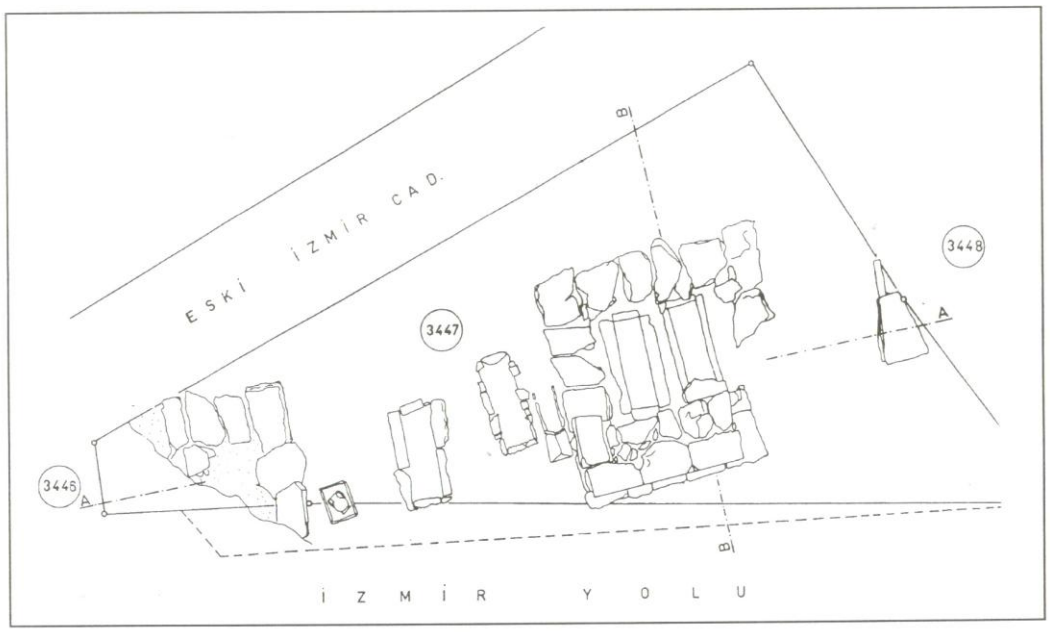

Resim 225. Mezarlar Genel Plan (Evren-İçten 1998a, Çizim 1;Evren-İçten 1998b, Şekil 1)

Anıtsal Mezar Yapıları

Anıtsal yapılardan 1 no.lu olanı parselin kuzeydoğu bölümünde yer almakta olup, 5.30 x 5.10 m ebatlarında ve kare planı bir yapıdır[1317]. Anıt, Belevi mermeri ile büyük blok taşlardan oluşturulmuştur. Yapının temelini oluşturan taş sırası ile ikinci sırasını oluşturan bloklar dışında üst yapının geri kalan bölümü korunmamıştır. Bunun yanı sıra temelin kuzeydoğu bölümü ile ikinci sıranın batı bölümü yapılanma sırasında tahrip edilmiştir[1318]. Tahribatlar yapının üst bölümü hakkında bilgi edinmeyi mümkün kılmamaktadır. Ancak korunduğu kadarıyla yapının ikinci sırasını oluşturan blokların içe bakan yüzleri, temeli

[1316] Evren-İçten 1998a, 85;Evren-İçten 1998b, 41.
[1317] Evren-İçten 1998a, 86, Res. 6-7.
[1318] Evren-İçten 1998a, 86-87; Evren-İçten 1998b, 43.

oluşturan bloklara nazaran daha düzün bir işçiliğe sahiptir[1319]. Yapının içinde 2 ve 3 no.lu taş sanduka mezar yer almaktadır.

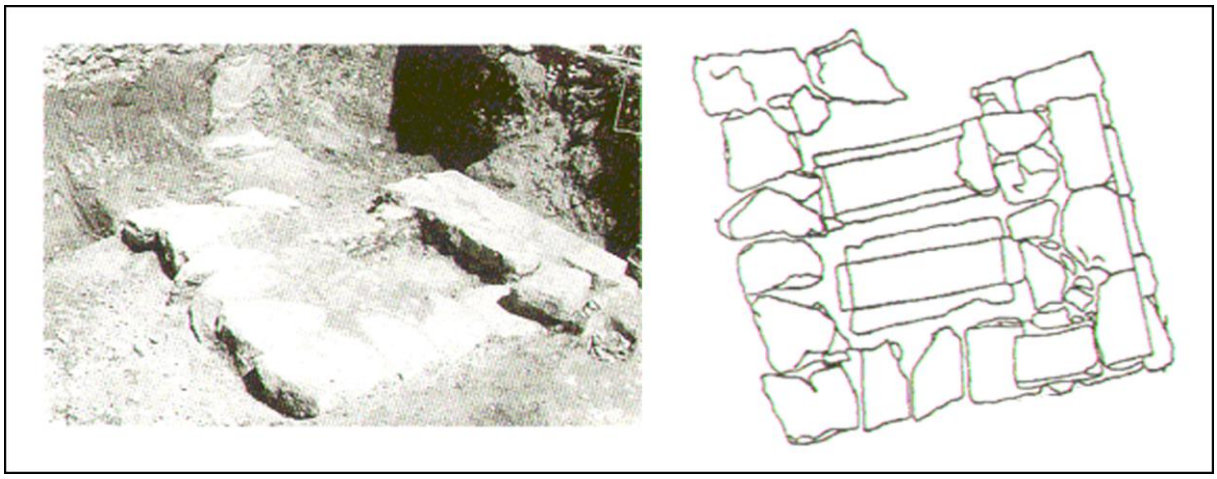

Resim 226. 1 No.lu Mezar Anıtı (Evren-İçten 1998a, Res. 6, Çizim 1).

Parselin güney bölümünde yer alan 2 no.lu anıt mezar yapısı büyük oranda trafo direği ve asfalt yol altında kaldığı için ölçüleri ve yapısı konusunda ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır.

Taş Sanduka Mezarlar

Çalışmanın yapıldığı parselde mezarlardan 1 no.lu sanduka, bu alanda yer alan bina yapısının yaklaşık 50 cm kadar altında kalmış ve kısmen açığa çıkarılabilmiştir[1320]. Sanduka altı büyük kum taşı bloktan oluşturulmuştur. Mezarın iç ölçüleri 0.64x0.76x2.10 m. kapak ölçüler ise 0.16x0.80x1.00 m. dir[1321]. Sandukanın üzerine iki kapak taşı, sandukanın sınırlarını hafif geçecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu taşlar mezar sandukasını oluşturan taşlara göre daha kaba bir işçiliğe sahiptir.

Mezarın içinde doğu-batı doğrultulu sırtüstü yatırılmış 1.54 m. boyunda, 20–25 yaşlarında bir kadına ait iskelet kalıntıları yer almaktadır[1322]. İskeletin yanı sıra mezarda leğen kemiğinin yanında biri kapaklı iki alabastron, mezarın güneydoğu köşesinde baş tarafına yakın bir yerde ikisi tam korunmuş üç amphoriskos ile bir bronz ayna ve yine baş tarafına yakın bronz bir iğne ve üzerinde ahşap parçası korunmuş demir bir çivi ele geçmiştir[1323].

[1319] Evren-İçten 1998a, 86-87; Evren-İçten 1998b, 43.
[1320] Evren-İçten 1998a, 87, Res. 2; Evren-İçten 1998b, 43.
[1321] Evren-İçten 1998a, 87; Evren-İçten 1998b, 43.
[1322] Evren-İçten 1998a, 88; Evren-İçten 1998b, 44.
[1323] Evren-İçten 1998a, 87, Res. 3-5; Evren-İçten 1998b,43.

Resim 227. 1 no.lu sanduka mezar buluntularından örnekler (Evren-İçten 1998a, Res. 3-5).

Parseldeki diğer mezarlardan 2 ve 3 nolu olanları 1 no.lu anıtsal mezar yapısı içinde bulunmaktadır. 2 no.lu sanduka mezar 0.61x0.82x2.06 m. iç ölçülerine sahip olup, kum taşı bloklardan yapılmıştır[1324]. Mezarda yaklaşık 1.63 m. boyunda 19–20 yaşlarında bir kadın birey yer alır. Birey mezara sırtüstü ve baş doğuya gelecek şekilde yatırılmış, eller gövdeye paralel uzatılmıştır. Mezarın içinden iki alabastron, gövdesi korunmuş bir amphoriskos, ortası delik balta formunda bir kemik gerdanlık, bronz yüzük parçaları ve bazı düğmeler ele geçmiştir[1325]. Alabastronlardan biri baş bölümünde buna ait kapak ise sağ baldır kemiği yanında, ikinci alabastron ise kapağı ile birlikte sol el yanında, kemik gerdanlık sağ baldırın yanında, amphoriskos sol diz yakınında, yüzük parçaları ile düğmeler ise mezarın içinde dağınık olarak ele geçmiştir[1326].

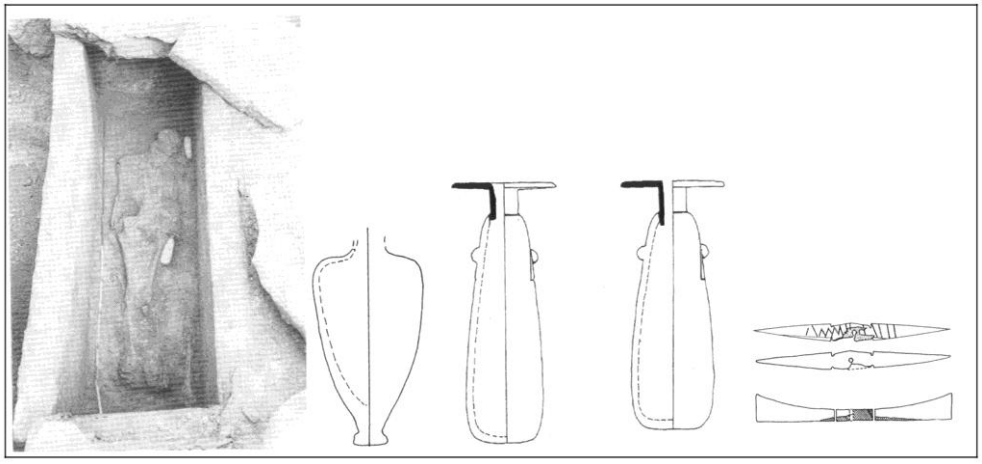

Resim 228. 2 no.lu sanduka mezar ve buluntularından örnekler (Evren-İçten 1998a, Çizim 4–6).

[1324] Evren-İçten 1998a, 88; Evren-İçten 1998b, 44.
[1325] Evren-İçten 1998a, 88, Çizim 4-6; Evren-İçten 1998b,44.
[1326] Evren-İçten 1998a, 88; Evren-İçten 1998b,44.

Anıt mezar içindeki diğer örnek ise 3 no.lu sandukadır. 2 no.lu sandukadan farklı olarak Belevi mermerinden yapılmıştır. Sandukanın iç ölçüleri 0.58x0.80x2.03 m. dir. Yine Belevi mermerinden iki adet kapak taşı ile kapatılmıştır. Kapak taşlarının sadece alt yüzleri kabaca işlenmiştir[1327]. Mezarda doğu-batı doğrultulu ve sırtüstü yatırılmış, kolları gövdeye paralel uzatılmış, 60–65 yaşlarında ve 1.73 m. boyunda bir erkek bireye ait iskelet yer almaktadır[1328]. Ayrıca mezarın güneybatı köşesinde sol ayakucunda bir amphoriskos ele geçmiştir[1329].

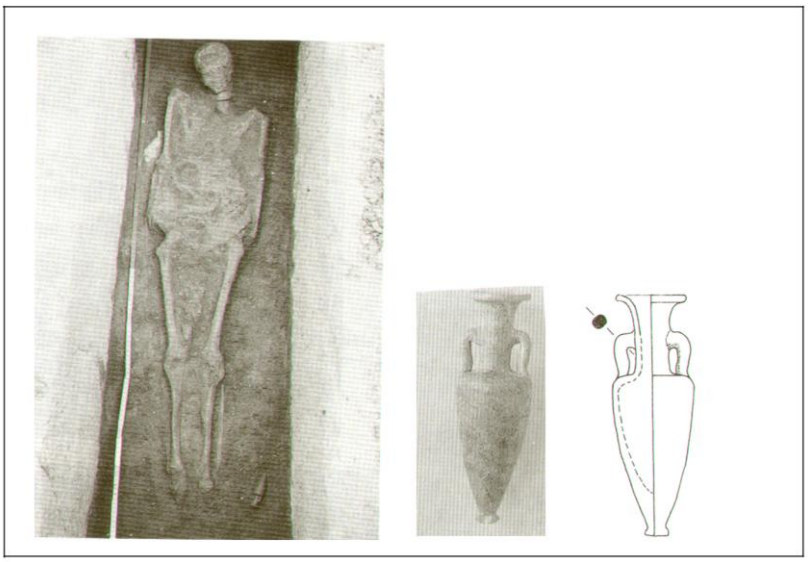

Resim 229. 3 no.lu saduka mezar ve buluntusu amphoriskos (Evren-İçten 1998a, Res.11–12, Çizim 7)

Sanduka mezarlardan 4 no.lu olanının gövdesi kum taşından, kapak taşları ise Belevi mermerinden yapılmıştır. Sandukanın ölçüleri 0.70x0.70x2.02m. kapak taşlarının ölçüleri ise 0.23x0.91x0.95 m.dir[1330]. Mezarda 60–65 yaşlarında ve 1.63 m. boyunda kadın bir bireyin iskelet kalıntılarına ve mezar hediyesi olarak dip kısmı eksik bir amphoriskos ele geçmiştir[1331]. Bu mezarı diğerlerinden farklı kılan yanı mezarın içinde ikinci bir bireye ait çene kemiğinin ele geçmiş olmasıdır. Ayrıca mezar anıtı dışında ele geçen aynı döneme ait amphoriskos parçaları bu dönemde mezarın ikinci kez kullanıldığı şeklinde değerlendirilmiştir[1332].

[1327] Evren-İçten 1998a, 89; Evren-İçten 1998b,44.
[1328] Evren-İçten 1998b, 44,45.
[1329] Evren-İçten 1998a, 89, Res. 11.
[1330] Evren-İçten 1998a, 89; Evren-İçten 1998b,45.
[1331] Evren-İçten 1998a, 90, Res. 14, Çizim 8; Evren-İçten 1998b,46.
[1332] Evren-İçten 1998a, 90; Evren-İçten 1998b,46.

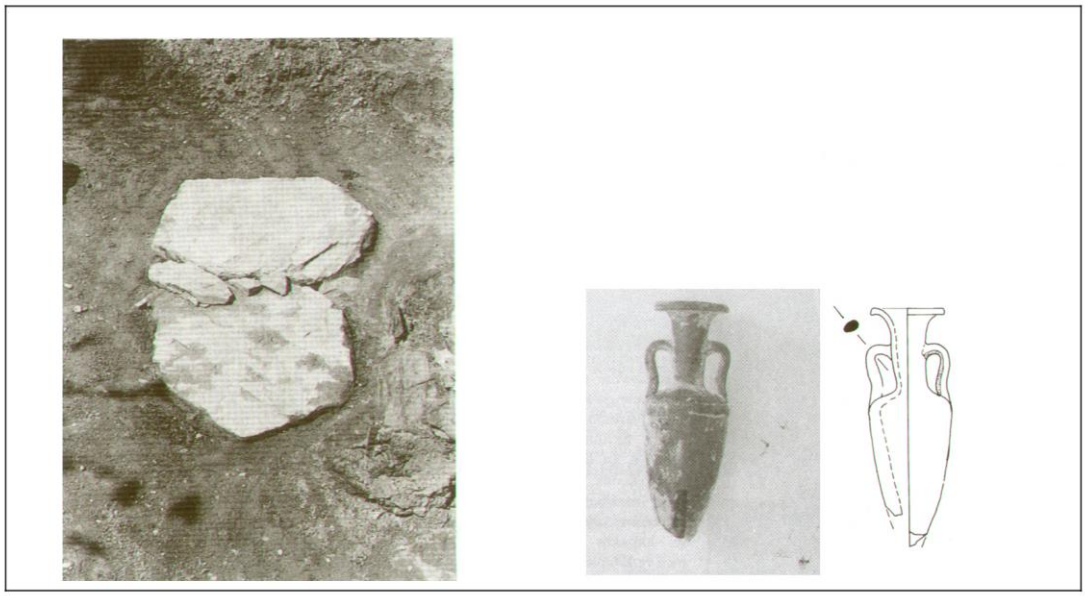

Resim 230. 4 no.lu sanduka mezarı kapatan taşlar ve mezar buluntusu amphoriskos (Evren-İçten 1998a, Res. 13, Çizim 8; Evren-İçten 1998b, 46, Res. 10, Şekil 8).

Taş sanduka mezarların sonuncusu olan 5 no.lu mezar, diğerlerine oranla daha düzensiz ve devşirme malzemelerden oluşturulmuştur[1333]. Mezar tüf taşından semerdam bir taş ile kapatılmıştır. 0.50x0.66x2.98 m. ölçülerinde olan mezarın içinde 55–60 yaşlarında, 1.68 m. boyunda bir kadına ait iskelet yer alır. İskeletin dışında mezarda herhangi bir mezar buluntusuna rastlanmamıştır.

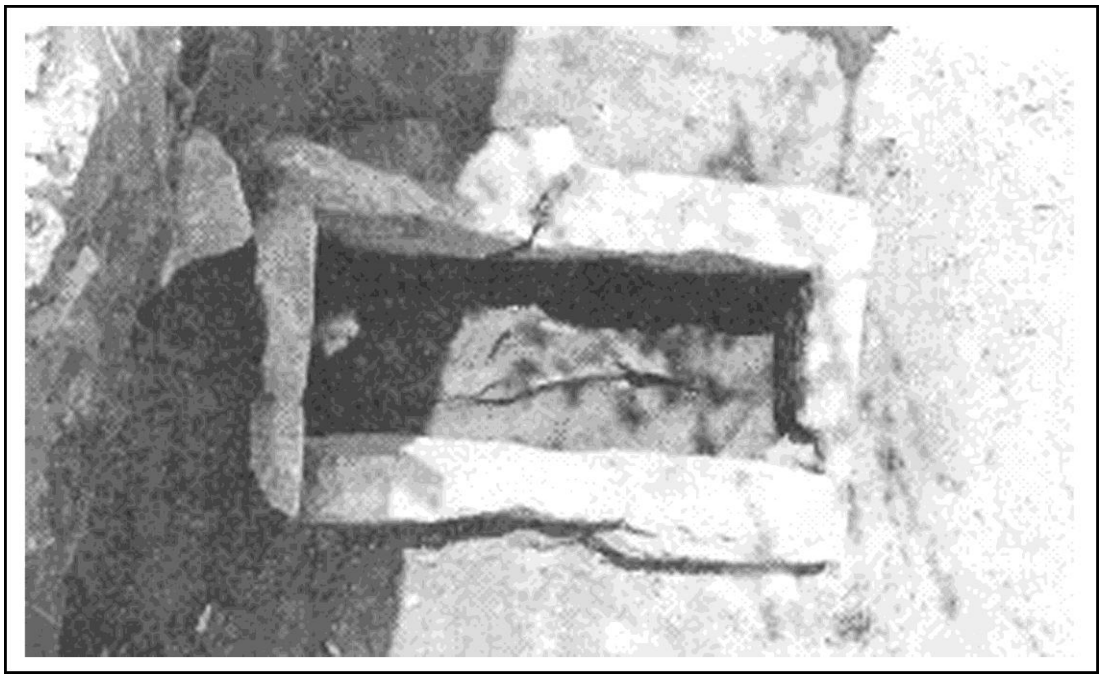

Resim 231. 5 No.lu Sanduka Mezar (Evren-İçten 1998b, 47, Res. 7).

[1333] Evren-İçten 1998a, 90; Evren-İçten 1998b,46.

Çatı Kiremidi Mezar

Tek örnekle temsil edilen mezarlardan biri 6 no.lu çatı kiremidi mezardır. 0.60x0.60 m. boyutlarında sekiz çatı kiremidinin sert zemin üzerine karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur[1334]. Tahrip edilmiş mezarın içinde iskelet dahil hiçbir buluntuya rastlanmamıştır.

Resim 232. 6 no.lu kiremit mezar (Evren-İçten 1998b, 47, Res. 8).

Urne Mezar

Tek örnekle temsil edilen diğer mezar 7 no.lu urnedir[1335]. Urne kabı olarak bir pelike kullanılmıştır. Pelike, kiremitten yapılmış ve ağzı kayrak bir taş ile kapatılmış bir muhafaza kutusunun içinde yer alır[1336]. Kutu içinde yatay bir şekilde bulunan pelikenin etrafı taş ve pithos kırıkları ile desteklenmiştir. Pelikenin kaldırılması esnasında yanık kemiklere ve pelikenin kapağına rastlanmıştır[1337]. Ayrıca kapakta ve bazı kemikler üzerinde düşük miktarda altın bulaşığına rastlanmış ve bu durum bireyle birlikte yakılmış bir ziynet kutusunun varlığı ile açıklanmıştır[1338]. Antropolojik incelemeler sonrasında kemiklerin otuz yaşını geçmemiş yetişkin bir kadına ait olduğu belirtilmiştir[1339].

[1334] Evren-İçten 1998a, 90-91; Evren-İçten 1998b,46.
[1335] Yayında kremasyon mezar olarak geçmektedir. Ancak kremasyonların kap içinde yapılan gömüleri urne olarak isimlendirilmesinden, bu çalışmada da urne mezar olarak değerlendirilmiştir.
[1336] Evren-İçten 1998a, 91, Res. 17; Evren-İçten 1998b,47.
[1337] Evren-İçten 1998a, 91; Evren-İçten 1998b,47.
[1338] Evren-İçten 1998a, 91; Evren-İçten 1998b,47, 48.
[1339] Evren-İçten 1998a, 91; Evren-İçten 1998b, 48.

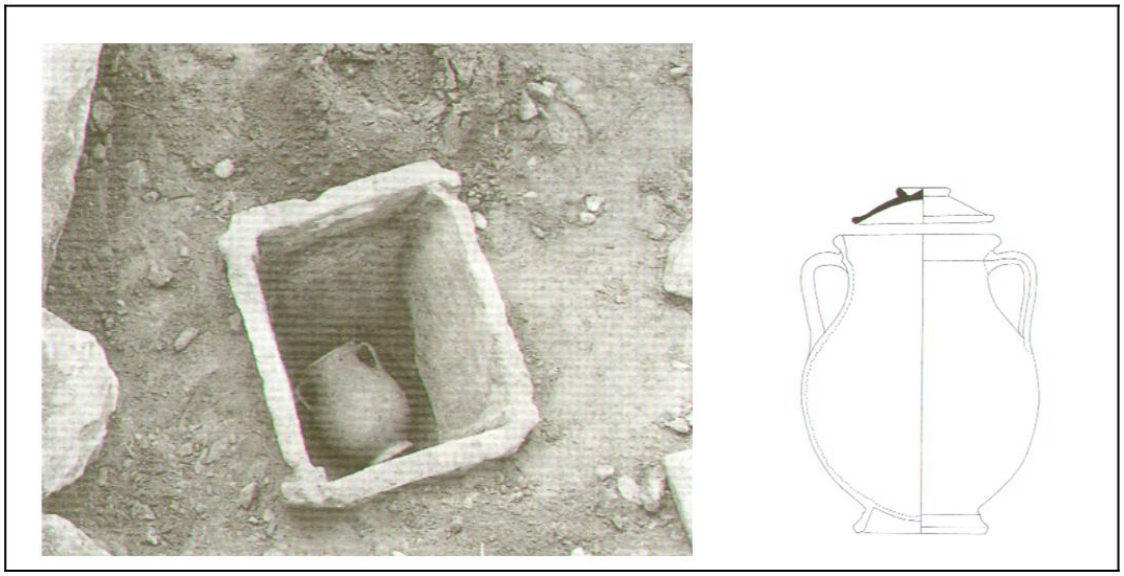

Resim 233. 7 no.lu urne mezar (Evren-İçten 1998a, Res. 17; Evren-İçten 1998b, Şekil 10).

Birinci gömü alanında açığa çıkarılan mezarlardan 1-4 no.lu sandukalar mezar buluntuları yardımıyla, 7 no.lu urne mezar pelikenin formu, hamur ve astar özellikleri nedeniyle İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmişlerdir[1340].

Söz konusu mezarların tümü doğu-batı doğrultulu bir yön birliği içinde toprağa yerleştirilmiştir. Bireyler mezarlar başları doğuya ve eller gövdeye paralel gelecek şekilde sırtüstü yatırılmışlardır[1341]. İskeletler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda bireylerden birinin erkek diğerlerinin ise kadın olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yaş ortalamalarının da 45 dolaylarında olduğu saptanmıştır[1342]. Bunun yanı sıra sadece bir mezarda (4 no.lu sanduka mezar) ikinci bireye ait iskelet kalıntısına rastlanmış, bir mezarda ise (6 no.lu çatı kiremidi mezar) iskelet dahil hiçbir buluntuya rastlanmamıştır.

Mezarlara bırakılan hediyelere bakıldığında ise sandukalarda genellikle amphoriskos ve alabastronların yer aldığı görülmektedir. Ayrıca mezarların dışından özellikle 1 no.lu anıt yapısının dışından da mezar buluntularıyla aynı döneme ait amphoriskos ve stemless parçaları ele geçmiştir[1343]. Bunların varlığı, antik dönemde mezarların karıştırılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[1344]. Ancak şunu belirtmek gerekir ki mezarın içinden ele geçen buluntular ile dışından ele geçen buluntular aynı döneme hatta aynı tarihlere ait malzemelerdir. Bu durum ikinci gömülerin, ilk gömülerden çok da uzun bir süre sonra yapılmadığını ortaya

[1340] Evren-İçten 1998a, 93; Evren-İçten 1998b, 50.
[1341] Evren-İçten 1998a, 93; Evren-İçten 1998b, 42.
[1342] Evren-İçten 1998b, 50.
[1343] Mezar dışından ele geçen buluntular için bkz. Evren-İçten 1998a, 110, Res. 19a-d; Evren-İçten 1998b, 49, 50, Şekil 13-16.
[1344] Evren-İçten 1998a, 92; Evren-İçten 1998b, 50.

koymaktadır. Dolayısıyla ikinci gömüler de İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreği içinde yapılmış olmalıdır.

Çalışmalarda yola dair her hangi bir bulguya rastlanmamış olmasına rağmen Evren ve İçten mezarların önemli bir hat üzerinde bulunan yol kenarında yer aldıklarını öne sürer[1345].

İkinci Gömü Alanı

Ephesos'da Klasik dönem mezarın tespit edildiği ikinci alan, üç nefli Devlet Agorası Basilikası'nın batı *chalkidikum*'dur. Burada kaya içine oyulmuş sandık şeklinde iki çukur ortaya çıkarılmıştır. Çukurlardan birinde hayvan kemikleri, diğerinde su küngü içine yapılmış bir çocuk mezarı tespit edilmiştir[1346]. Mezarın yanında üzerinde çıplak bir erkek figürü kabartması bulunan bir koku kabı, bir amphoriskos, bir pyksis, bir yağ kandili[1347], kapaklı bir kap ve tek kulplu bir maşrapa ele geçmiştir[1348]. Mezar buluntuları yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir[1349]. Mezarın konumu göz önüne alınarak daha önce açığa çıkarılan ve İ.Ö. 550-450 yıllarına tarihlenen nekropolisin bir parçası olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[1350].

Resim 234. Mezar kabı künk ve mezar hediyeleri (Mitsopoulou-Leon, 1972-75, Res. 1-7).

[1345] Evren-İçten 1998a, 86; Evren-İçten 1998a, 85-86; Evren-İçten 1998b, 42.
[1346] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 252.
[1347] Mitsopoulou-Leon, bu kaptan yağ kandili olarak söz etmektedir. Ancak kabın benzeri başka nekropolislerde de açığa çıkarılmış ve biberon olarak değerlendirilmiştir. Mezarın bir çocuğa ait olduğu düşünüldüğünde biberon olma ihtilami ağır basmaktadır.
[1348] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 252-259, Res. 2-7.
[1349] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 265.
[1350] Mitsopoulou-Leon 1972-75, 252.

Üçüncü Gömü Alanı

Üçüncü gömü alanı Yamaç Ev II'nin güney bölümünde yer alır. Beş adet çatı kiremidi mezardan oluşan bu küçük grup, yamaçevin güneyinde bulunan mozaikleri yamaçtan akan yağmur sularına karşı korumak için açılan drenaj çukurlarında tespit edilmiştir[1351]. Yapımında hatalı üretilmiş çatı kiremitlerinin kullanıldığı anlaşılan mezarlarda kiremitler karşılıklı çatılmış, açıkta kalan doğu ve batı kısa kenarları birer kiremitle kapatılmıştır. Mezarların içinden birer amphoriskos ele geçmiş ve bunların yardımıyla İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarına tarihlenmişlerdir[1352]. Karwiese, mezarları daha önce birkaç yerde ortaya çıkarılan nekropolisin gelir seviyesi düşük bireylerine ait mezarlar olarak değerlendirmiştir[1353]. Bunlar olasılıkla Lagmann'ın kazısını gerçekleştirdiği ve İ.Ö. 550-450 yılları arasına tarihlediği nekropolisin devamı olmalıdır.

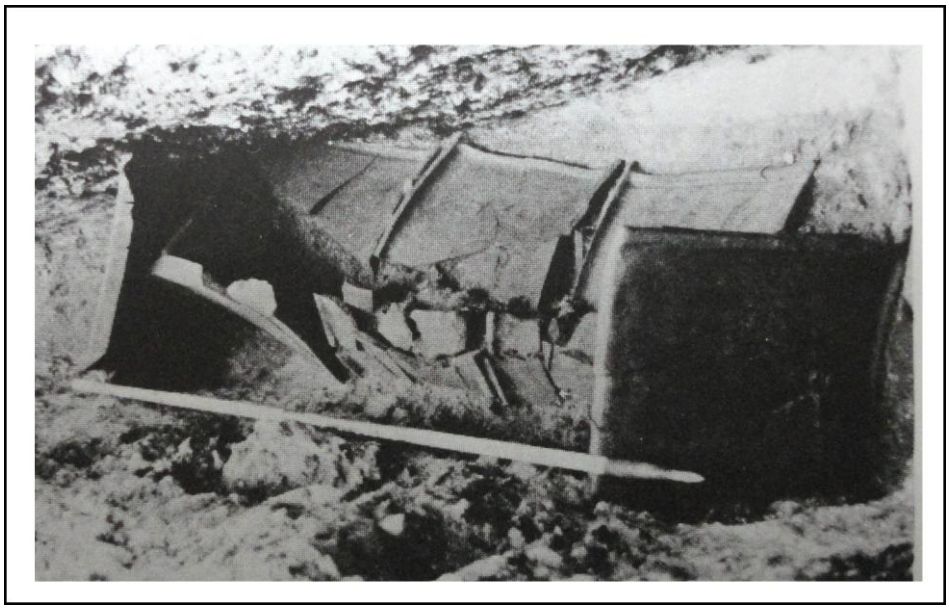

Resim 235. Kiremit Mezar (Karwiese 1985, Res. 1).

BELEVİ MEZAR ANITI

Belevi Mezar Anıtı, Ephesos'un 12 km. kuzeydoğusunda Belevi Beldesi sınırları içinde, antik dönemde Sardeis-Ephesos yolu olan bugünkü Tire yolu üzerinde yer alır[1354]. Üst yapısı korunmamış mezar anıtı, anakayanın tıraşlanmasıyla elde edilmiş yaklaşık 12 m. yüksekliğinde ve her bir kenarı yaklaşık 30 m. uzunluğunda kübik bir podyuma sahiptir[1355]. Podyumun dış yüzü mermer bloklarla kaplanmış olup, Sardeis-Ephesos yoluna bakan kuzey

[1351] Karwiese 1985, 334, Res. 1.
[1352] Karwiese 1985, 334.
[1353] Karwiese 1985, 334.
[1354] Buluç 1972, 138.
[1355] Buluç 1972, 138; Polat 2005, 64.

yüzünde bir sahte kapı bulunmaktadır. Anıtın mezar odası podyumun yamaca bakan güney bölümünde, anakayaya oyulmuş ve girişi podyumu kaplayan mermer bloklarla kapatılmıştır[1356].

Mezarın podyumu üç basamaklı ve Lesbos yaprakları ile süslü bir silme ile başlamakta, dorik metop ve triglif ile sonlanmaktadır[1357]. Podyumun üzerinde kare planlı bir cella ve cellanın etrafında sekizer Korinth sütunundan oluşan bir peristyl bulunmaktadır. Anıt, İon tarzında bir arşitrav ve üzerinde yer alan basamaklı piramidal görünümlü bir çatı ile sonlanır[1358]. Yapının üst bölümüne ait tavan kasetlerinde cenaze oyunları ve Kentaurmachia tasvirleri yer alırken, çatının kenarlarında aslan-griphon ve vazolardan oluşan heykeltıraşlık eserleri ile yeri tam olarak belirlenemeyen at heykelleri bulunur[1359].

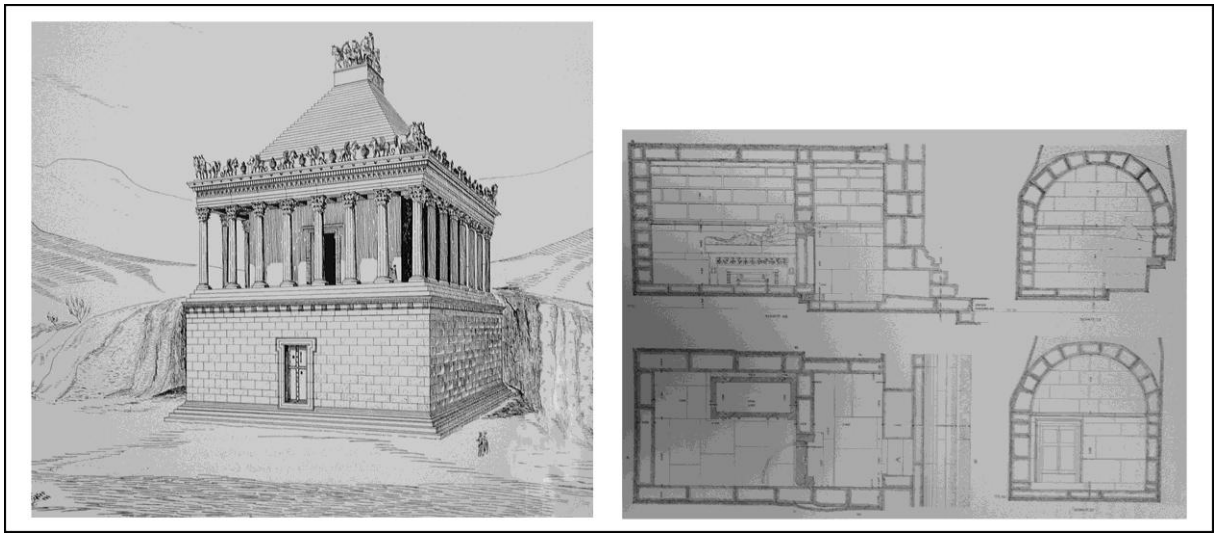

Resim 236. Belevi Mezar Anıtı reskonstürüksyon ve mezar odası planı. (Praschniker-Theuer 1979, Abb.48, 52).

Podyumun güney yüzünde yer alan mezar odası, anakayanın üçgen biçiminde yukarıdan aşağıya doğru oyulmasıyla oluşturulmuştur. Odanın içi mermer bloklarla kaplanmış ve üstü kısmı yine mermer bloklarla tonoz şeklinde bir yapıya dönüştürülmüştür[1360]. Mezar odasında kapaklı bir lahit ve sağ kol ile başı dışında tam korunmuş bir heykel ele geçmiştir. Lahdin ön yüzü, kline ve iç içe geçmiş kline mobilyaları görünümünde olup, kapak üzerinde ayakları sola doğru uzanmış bir erkek figürü yer almaktadır[1361].

Görkemli yapısı ile dönemin önde gelen bir yöneticisi veya saygın bir bireyine ait olması gereken bu anıtın, tarihi ve kime ait olduğu tartışma konusu olmuştur. Bu konuda

[1356] Polat 2005, 64.
[1357] Buluç 1972, 138; Polat 2005, 64, 68.
[1358] Buluç 1972, 138; Polat 2005, 64.
[1359] Buluç 1972, 138 Res. 2-4; Polat 2005, 64.
[1360] Buluç 1972, 139.
[1361] Polat 2005, 64.

genel kanı anıtın İ.Ö. 246 yılında Ephesos'da ölen Antiokhos II Theos için yapıldığı şeklindedir. Ayrıca bir arşitrav parçası üzerinde yer alan HELIADES yazısından hareketle anıtının Artakserkes Okhus'un generali olan ve İ.Ö. 338 yılında ölen Rhodoslu Mentor'a ya da İ.Ö. 333 yılında ölen kardeşi Memnon'a ait olduğu öne sürülmüştür[1362]. G. Polat ise Manisa Müzesi'nde yer alan ve üzerinde savaş sahnesi tasvir edilmiş 6226 envanter no.lu mimari blok ile ziyafet sahnesi kabartmalı 172 envanter no.lu blokları incelemiş ve bunların Belevi mezar anıtına ait olduğunu, mezar sahibinin ise İ.Ö. 374-350 yıllarında Sardeis'de satraplık yapan Autophradates olduğunu öne sürmüştür[1363]. Polat, anıtta Persli etkiler taşıyan Aslan-griphon heykellerinin yanı sıra özellikle 172 no.lu kabartma blok üzerinde yer alan ziyafet sahnesinde Persli unsurların bulunduğunu, çok yakın bir örneğinin Payava Lahdi üzerinde yer aldığını ve burada elinde bayrak şeklinde yelpaze tutan figürün Autophradates'in hizmetçisi olduğunu belirtir. Ayrıca Belevi mezar odasında bulunan heykelin bu kabartmalardaki hizmetçi figürünün neredeyse kopyası olduğunu ve ziyafet sahnesinin üç boyutlu tasvirinin mezar odasında yer aldığını öne sürer[1364]. Bununla birlikte 6226 no.lu blok üzerinde yer alan savaş sahnesinin Autophradates ile Orontes arasında geçen savaşın tasviri olduğu, 172 no.lu blokla birlikte Hellenistik dönemde Yunanlılaştırma çalışmaları sırasında blokların anıttan söküldüğü ve lahit kapağında Persli unsurlar barındıran figürün yüzü ile hizmetçi heykelin baş ve sağ kolunun kırılarak bu etkilerin yok edilmeye çalışıldığına değinmektedir[1365].

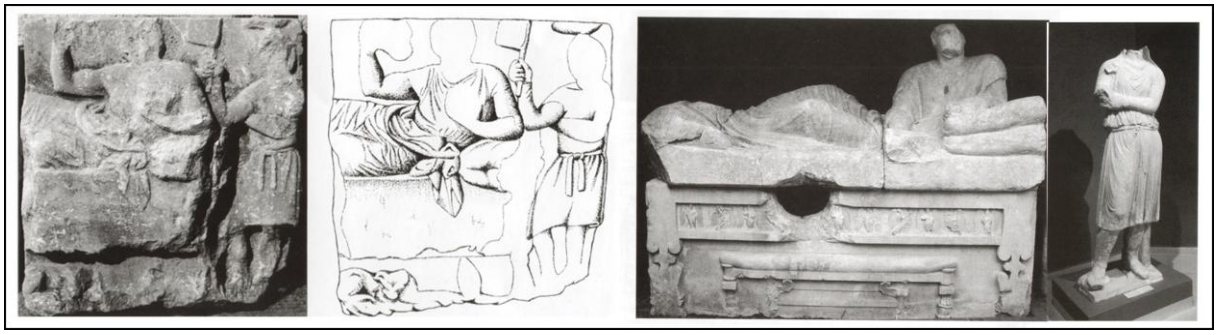

Resim 237. Ziyafet kabartmalı friz, mezar odasındaki lahit ve hizmetçi heykeli (Polat 2005, Abb. 1-2, 5, 8).

Belevi Mezar Anıtı'nı sadece bir mezar yapısı olarak değerlendirmemek gerekir, Phokaia'da bulunan Pers Mezar Anıtı gibi dönemin siyasal erki için aynı zamanda gücün simgesi niteliğindedir. Bu nedenle mezar yeri olarak Sardeis Ephesos Yolu üzerinde rahatlıkla görülebilecek bir nokta seçilmiştir. Polat, Autophradates'in Sardeis satrabı olmasına karşın

[1362] Buluç 1972, 139-140; Polat 2005, 65.
[1363] Polat 2005, 67-68, Abb. 1-2 (172 no.lu kabartmalı blok).
[1364] Polat 2005, 64, 67-68 Abb. 5 (hizmetçi heykeli), Abb. 8 (lahit mezar).
[1365] Polat 2005, 67-68.

mezarının Sardeis yerine buraya yapılmasını, kendisine karşı ayaklanan Ephesos ve Miletos kentlerine yaptığı başarılı müdahalenin bir propagandası ve gücün simgesi olarak bu alana yapılmış olabileceğini belirtir[1366].

TEOS

İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 2005 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ikincil bir kremasyon ile bir taş sanduka mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezarlar, Teos yerleşimine yaklaşık 1 km.lik mesafede bulunan Seferihisar ilçesinin Sığacık Mahallesi, Akkum Mevkii'nde, doğudan batıya doğru alçalan eğimli bir arazide bulunmuştur

Urne Mezar

Söz konusu alanda daha önce yine İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 2004 yılında sondaj kazıları yapılmış ve kazılar genişletilerek 2005 yılında da sürdürülmüştür. 2005 yılı kazılarında A4 Alanı olarak isimlendirilen açmada 2004 yılında kısmen açığa çıkarılan duvarın devam ettiği belirlenmiştir. Uzunluğu 6 m. genişliği 1 m. olan duvar, doğu batı yönünde uzanmakta ve daha sonra güneye doğru kavislenerek dönmektedir. Bu duvara paralel uzanan ikinci bir duvar daha belirlenmiştir. Açığa çıkarılan urne mezar ise bu iki duvarın arasında bulunmaktadır. Urne kabı olarak 0.43 m. yüksekliğinde bronz bir hydria kullanılmış ve içinde yanmış kemikler dışında her hangi bir buluntuya rastlanmamıştır[1367].

Resim 238. Urne Mezar (Çırak-Kaya 2007, Res.8-9).

[1366] Polat 2005, 68.
[1367] Çırak-Kaya 2007, 3, Res. 8-9.

Taş Sanduka Mezar

Taş sanduka mezar**,** yukarıda söz edilen urne mezarın yaklaşık 6 m. güneyinde açığa çıkarılmıştır. Uzunluğu 2 m. olan sanduka 0.90 m. genişliğinde ve 0.50 m. derinliğindedir. Kabaca işlenmiş kireçtaşı blokların ayakucuna doğru daralacak şekilde yatay yerleştirilmesiyle oluşturulmuş ve üzeri iki blok taşla kapatılmıştır. Mezarın içinden dağınık durumda az sayıda insan kemiği ile bir oinokhoe, bir skyphos ve bir pyksisten oluşan hediyeler ele geçmiştir[1368]. Mezar buluntuları yardımıyla İ.Ö. geç 5. Erken 4. yüzyıla tarihlenmiştir. Kazı çalışmalarını yürüten Çırak ve Kaya, alanın aile mezarı olarak kullanıldığını, taş duvarların ise mezarları çevreleyen bir koruma duvarı olduğunu belirtmektedirler[1369].

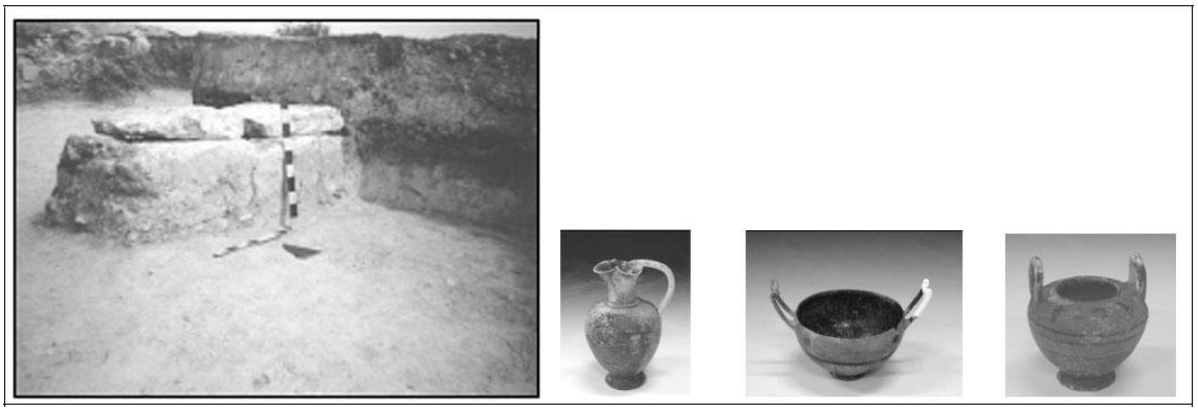

Resim 239. Taş Sanduka Mezar (Çırak-Kaya 2007, Res.11-14).

Teos'da açığa çıkarılan bu iki mezar ketin mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri hakkında çok fazla bilgi sunmasa da en azından Klasik dönemde ihumasyon ve kremasyon geleneklerinin bir arada yapıldığı göstermektedir. Ayrıca dönemin mezar türleri açısından diğer Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri ile karşılaştırıldığında hem kremasyon hem de inhumasyon mezarlar açısından benzer olduğu görülür. Urne mezar, dönemin ikincil örneklerinden oluşan kremasyon mezarlarıyla uyum gösterir. Ayrıca kullanılan bronz hydria da yine bu dönemde kullanılan bir urne formudur[1370]. Taş sanduka mezar ise Tenedos, Assos, Kyme ve Ephesos'da görülmektedir. Her ne kadar işçilikleri ve yapım teknikleri farklı da olsa mezar türü olarak örtüşmektedir.

Teos'da bugüne kadar Protogeometrik dönemden Klasik döneme kadar tespit edilen mezar türleri, bir nekropolis hüviyeti taşımayan bağımsız mezar ya da mezar grupları

[1368] Çırak-Kaya 2007, 4, Res. 10-11 (sanduka mezar), Res. 12 (oinokhoe), Res. 13 (skyphos), Res. 14 (pyksis).
[1369] Çırak-Kaya 2007, 5.
[1370] Antandros örneği için bkz. Yalman 1993, 461, Şekil 10–11; Ainos örnekleri için bkz. S. Başaran 2005, 121, Res. 9; S. Başaran 2006, 411-412, Res. 6.

şeklindedir. Bu da kentin mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri hakkında sınırlı bir bilgi sunmaktadır.

MİLETOS

Miletos'un belirlenen nekropolis alanlarında gerek ilk dönem kazıları gerek daha sonra yapılan kazılarda Klasik döneme ait mezarlara rastlanmamıştır. Ancak buluntu yeri belli olmayan ve İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlenen bir köpek steli ile Değirmentepe'nin kuzeybatı yamaçlarında bulunmuş İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine ait bir stel parçasının varlığından söz edilmektedir[1371]. Bunlar Miletos'da Klasik döneme ait mezarların bulunabileceğine işaret etmektedir.

[1371] Forbeck 2005, 57.

İONİA BÖLGESİ KLASİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Yukarıda ayrı başlıklar altında değerlendirilen merkezler, bugün itibariyle bölgede güçlü bir Klasik dönem nekropolisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bölgede açığa çıkarılan mezarlardan Klazomenai'da erken 5. yüzyıla tarihlenen üç örnek dışında diğerlerinin İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreği ve İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmeleri akıllara İonia İhtilalini getirmektedir. Klazomenai'da ihtilal sonrasında kentte terk edilişin izleri hem nekropolis alanlarında hem de yerleşim birimlerinde görülebilmektedir. Ancak diğer yerleşimler için benzer bir durumun olup olmadığı söylemek bugünkü verilerle mümkün görünmemektedir. İonia İhtilali'nin bu tablonun oluşmasında rolü olabileceği gibi, bölge yerleşimlerinden Teos, Erythrai, Airai, Khalkis, Notion, Kolophon, Ephesos ve Phokaia gibi merkezlerde nekropolis kazılarının tam anlamıyla yapılmamış olması ilerleyen dönemlerde tablonun değişebileceğini düşündürmektedir.

Bölgede belirlenen mezarların konumu ve kentle ilişkisine bakıldığında Phokaia'da açığa çıkarılan tek örnek Arkaik döneme ait bir megaron yapısının pronaosunda bulunmaktadır. Megaron yapısı alanın daha önce yerleşim amaçlı kullanıldığını ortaya koyarken, mezar sayısının tek oluşu bunun yerleşim alanı içine yapılmış bir mezardan ziyade istisnai bir örnek olduğunu düşündürmektedir. Ephesos'ta mezarların bir bölümü Ayasuluk Tepesinin doğusunda olup, kazıcılara göre önemli bir yol güzergahı üzerinde bulunmaktadırlar. Diğer mezarlar Devlet Agorası'nda tespit edilen Arkaik dönem nekropolisinin batısında, Yamaç Ev II'nin bulunduğu alandadır ve Arkaik nekropolisin devamı gibi görünmektedir. Bugün Hellenistik ve Roma kentinin yerleşim birimleri altında bulunmalarına rağmen mezarların Arkaik ve Klasik dönemde kentin dışında, Bülbül Dağı'nın yamaçlarında yer aldıkları belirlenmiştir. Klazomenai'da mezarlar Monastirakia, Yıldıztepe ve Akpınar nekropolislerinde diğer gömülerle birlikte aynı alanda bulunmaktadır. Teos'da ise sadece iki örnekle sınırlı kalan mezarlar eğimli bir arazide konumlanmıştır.

Bölgenin genelinde tespit edilen mezar türleri pişmiş toprak lahit, çatı kiremidi, taş sanduka, basit toprak mezar ve su künkleri içine yapılmış bebek mezarları ile urne içine yapılmış ikincil kremasyon mezarlardan oluşmaktadır **(Tablo 12).** Bunlardan su küngü içine yapılan mezar haricinde diğerleri Arkaik dönemden bilinen mezarlardır. Ancak Arkaik dönemden farklı olarak kullanım oranları değişmiştir. Örneğin inhumasyon mezar türleri arasında Arkaik dönemin pişmiş toprak lahitleri Klasik dönemde oldukça azalmıştır. Buna karşın Arkaik dönemde birkaç örnekle temsil edilen çatı kiremidi mezarlarda artış gözlenmiştir. Kremasyon mezarlarda Arkaik dönemin birincil kremasyonları ortadan

kalkmıştır. Bunun yerine diğer bölgelerde olduğu gibi ikincil kremasyon tarzında gömüler varlığını sürdürmüştür. Ancak inhumasyon mezara oranla oldukça az sayıdadır.

Yukarıda belirtilen mezar türlerinin bölge genelinde dağılımlarına bakıldığında; iki kremasyon mezardan birinin Ephesos'da diğerinin Teos'da yer aldığı görülür. Ephesos örneği Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda taş sandukalar ve çatı kiremidi mezarla aynı alanda yer alır. Urne, kiremitten yapılmış ve kayrak bir taş ile kapatılmış bir kutu içinde muhafaza edilmiştir. Troas nekropolislerinden Assos ve Antandros'da taş lahit mezarların içine bırakılan örneklerle, Ephesos'ta kiremitlerden yapılmış kutu içinde bulunan örnek, Arkaik dönemde toprağa tek başına yerleştirilen urnelerin, Klasik dönemde lahit veya başka materyallerden yapılmış kutu içinde muhafaza edildiklerini düşündürmektedir.

Teos örneği birbirine paralel uzanan iki duvar arasına yerleştirilmiş bronz bir hydriadır. Klasik dönemde Antandros ve Ainos gibi merkezlerde örneklerine rastladığımız bronz hydrialar, dönemin metal urne formlarından birini oluşturmaktadır.

İnhumasyon tarzında yapılmış gömülerden çatı kiremidi mezarlar Monastirakia, Yıldıztepe, Akpınar ve Ephesos'ta belirlenmiştir. Pişmiş toprak lahit mezar tek örnekle Phokaia'da, taş sanduka mezarlar ise Ephesos ve Teos'da açığa çıkarılmıştır. Basit toprak mezarlar ise sadece Klazomenai Akpınar ve Yıldıztepe nekropolislerinde tespit edilmiş mezarlardır. Bölgenin önemli yerleşimlerinden biri olan Miletos'da ise birkaç stel parçası bulunmuş olmasına rağmen bugün itibariyle Klasik döneme tarihlenen mezara rastlanamamıştır. Ancak eldeki veriler sadece Miletos'da değil bölge genelinde her anlamda güçlü bir Klasik nekropolisten söz edilemeyeceğini göstermiştir. İleriki dönemlerde Erythrai, Teos ve Ephesos nekropolislerinin kazılmasıyla durumun değişebileceği de göz ardı edilmemelidir.

Mezarlara yönelik diğer saptama yönlendirmeleriyle ilgilidir. Klazomenai mezarlarında Arkaik dönemde olduğu gibi bu dönemde de yön birliği belirlenememiştir. Ephesos'ta hem Ayasuluk Tepesi'nin doğusunda hem de Hellenistik ve Roma kenti içinde tespit edilen mezarlarda doğu-batı doğrultulu bir yön birliği belirlenmiştir. Ancak nekropolisin küçük bir bölümü kazıldığı için genel anlamda bir yön birliğinin olup olmadığını söylemek mümkün değildir. Teos'da inhumasyon gömü içeren taş sanduka mezar yine doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir.

Yukarıda ortaya konulan saptamalar göstermektedir ki İonia'nın Klasik dönem mezarları bölge açısından kapsamlı bir değerlendirme için yeterli değildir. Buna rağmen eldeki verilerden hareketle inhumasyon gömülerin Troas ve Aiolis'de olduğu gibi hakim gömü şeklini oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca Ephesos ve Teos'da açığa çıkarılan kremasyon

mezarlar, yine diğer iki bölgeyle benzer olarak, kremasyon geleneğinin çok azalmış olmasına rağmen tamamen terk edilmediğini göstermektedir.

BÖLÜM 6: KUZEYBATI ANADOLU'NUN HELLENİSTİK DÖNEM NEKROPOLİSLERİ

Kuzeybatı Anadolu coğrafyasında Hellenistik döneme ait mezarların ve nekropolislerin belirlendiği merkezler Troas, Aiolis ve İonia bölge başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bölge yerleşimleri içinde Arkaik dönemden itibaren kullanılan ve Hellenistik dönemde de kullanımı devam eden nekropolislerin yanında sadece Hellenistik döneme ait mezarların tespit edildiği yeni merkezlerde çalışmanın bu bölümünde değerlendirilmiştir.

TROAS BÖLGESİ

Troas Bölgesi yerleşimlerinden Parion, Tenedos, Assos ve Antandros gibi merkezlerin nekropolisleri uzun süreli kullanımlara sahne olmuştur. Bunların erken dönemlerine ait mezarlar önceki bölümlerde irdelenmiş olup, bu bölümde Hellenistik dönem mezarları ele alınacaktır. Bunlara ek olarak Dardanos ve Troia yerleşimlerinde belirlenen mezarlar da yine bu bölümde değerlendirilecektir.

PARİON

Parion'un biri kuzeyde diğeri güneyde olmak üzere iki nekropolis alanı belirlenmiştir. Kazılar Güney Nekropolis'de yapılmış ve Arkaik mezarlarla birlikte Klasik, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait mezarlar da açığa çıkarılmıştır. Aşağıda Parion Güney Nekropolisi'nde Hellenistik döneme tarihlenen mezarlar ele alınmıştır. Bunların bir bölümü tezin zamansal sınırları dışında kalan Roma dönemine ait olmalarına rağmen nekropolisin daha iyi anlaşılabilmesi adına dönemsel ayrım yapılmadan bir bütün halinde değerlendirilmiştir.

Güney Nekropolisi

Parion'un güney kapısı ve kapının doğu bölümünde bulunan Güney Nekropolis alanında mezarlar küçük bir vadi içerisinde eğimli bir arazide yer almaktadır. Bu alanda Müze Kurtarma Kazısı ile birlikte 2004 yılından itibaren sürdürülen çalışmalarda basamaklı anıt mezar, lahit mezar, tabanı tuğla döşeli duvar örgü mezar, taş sandık mezar, kiremit mezar, tabanı düz pişmiş toprak levha döşeli mezar, doğrudan toprağa yatırılan mezar, toplu mezar, başı üzerine pithos kapatılmış mezar, urne mezar, pithos mezar, amphora mezar[1372], ahşap

[1372] Başaran 2011, 284, Res. 4.

tabut mezarlardan oluşan farklı tiplerde mezarlar tespit edilmiştir[1373]. Bunun yanında kiremit mezarlar, yapımında kullanılan kiremitlerin formları ve yapım teknikleri göz önünde bulundurularak "*düz semerdam kiremit mezar*", "*dışbükey semerdam kiremit mezar*" ve "*başına kapak kapatılan düz semerdam kiremit mezar*" olarak üç alt gruba ayrılmıştır[1374]. Parion nekropolisinde kiremitler, inhumasyon tarzında yapılmış gömülerin yanı sıra birincil kremasyonların üzerini kapatmak için de kullanılmıştır. Bu nedenle Parion kazı ekibi tarafından belirlenen mezar tipleri içinde birincil kremasyonlar ayrı bir başlık altında değerlendirilmeyip, kiremit mezarlar başlığı altında ele alınmıştır. Bu çalışmada ise birincil kremasyonlar ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir. Ayrıca Çalışmanın bu bölümünde Parion Güney Nekropolisi'nde belirlenen mezar grupları kronolojik olarak ele alınacaktır. Buna göre nekropolisin erken mezarlarını oluşturan ve İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile Erken Hellenistik döneme tarihlenen taş sanduka mezar ile bunların içinde ele geçen urne mezarlar ilk etapta değerlendirilecektir. Daha sonra her ne kadar tezin belirlenen zaman dilimi dışında kalsa da Parion Güney Nekropolisinin bir bütün olarak daha iyi anlaşılacağı düşünülerek İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 1. yüzyıl ve sonrasına tarihlenen mezarlar kısaca değerlendirilecektir. Zira belirlenen mezar grupları içinde taş sandukalar ve iki urne dışında diğer tüm mezar grupları nekropolisin İ.S. 1.-2. yüzyıla ait mezarlarıdır. Ayrıca sanduka ve urne mezarlar içinde de geç döneme ait örneklerde bulunmaktadır.

Taş Sanduka Mezarlar

Görünüş itibariyle lahit mezarları andıran, taş sanduka mezarlar, düzgün işlenmiş kumtaşı bloklardan oluşturulmuştur. Sandukaların üstü, lahit mezarlarda olduğu gibi üçgen alınlıklı beşik çatı şeklinde tek ya da birkaç parçadan oluşan kapaklar ile kapatılmıştır. Bazı örneklerde sandukanın taban kısmında taş plakalar yer alırken, bazı örneklerde sanduka doğrudan toprak zemin üzerine oturtulmuştur[1375].

Taş sanduka mezarların zengin buluntular içeren örnekleri 2005 ve 2009 yıllarında ortaya çıkarılmıştır. 2005 yılında açığa çıkarılan dört sanduka mezardan üçü doğu-batı (TSM 1, 3-4), biri kuzey-güney (TSM 2) yönündedir. Mezarlardan TSM 1 ve 3 no.lu olanları kadın, TSM 2 no.lu olanı bir erkek bireye aittir[1376]. Bunlardan TSM 1'de iskeletin ağız kısmında bir altın sikke, baş kısmında altın bir diadem ve çok sayıda altın yaprak, boyun bölümünde iki

[1373] Tavukçu 2006, 155-160; Başaran-Tavukçu 2007, 621-622, çizim 3. H. Kasapoğlu Parion Güney Nekropolis alanında açığa çıkarılan mezarları dokuz ana gruba ayırmıştır. Bunlar Anıt mezar, lahit mezar, tabanı tuğla döşeli taş örgü mezar, taş sandık mezar, semerdam kiremit mezar, basit toprak mezar, ahşap tabut mezar, urne mezar ve pithos mezarlardan oluşmaktadır. Bkz. Kasapoğlu 2007, 483.
[1374] Tavukçu 2006, 157-159; Başaran-Tavukçu 2007, 620-621.
[1375] Tavukçu 2006, 157; Başaran-Tavukçu 2007, 614-615, Çizim 2, Res. 8; Başaran 2009, 57; Başaran 2011, 284, Res. 2; Kasapoğlu 2007, 487.
[1376] Kasapoğlu 2007, 487.

ucu boğa başlı altın zincir kolye, Eros figürlü bir altın küpe, üç altın iğne, bir bronz ayna, bronz ve camdan bir kozmetik kutusu, kurşun bir alabastron, kırık bir pyksis, pişmiş toprak bir unguentarium, bir kandil ele geçmiştir[1377].

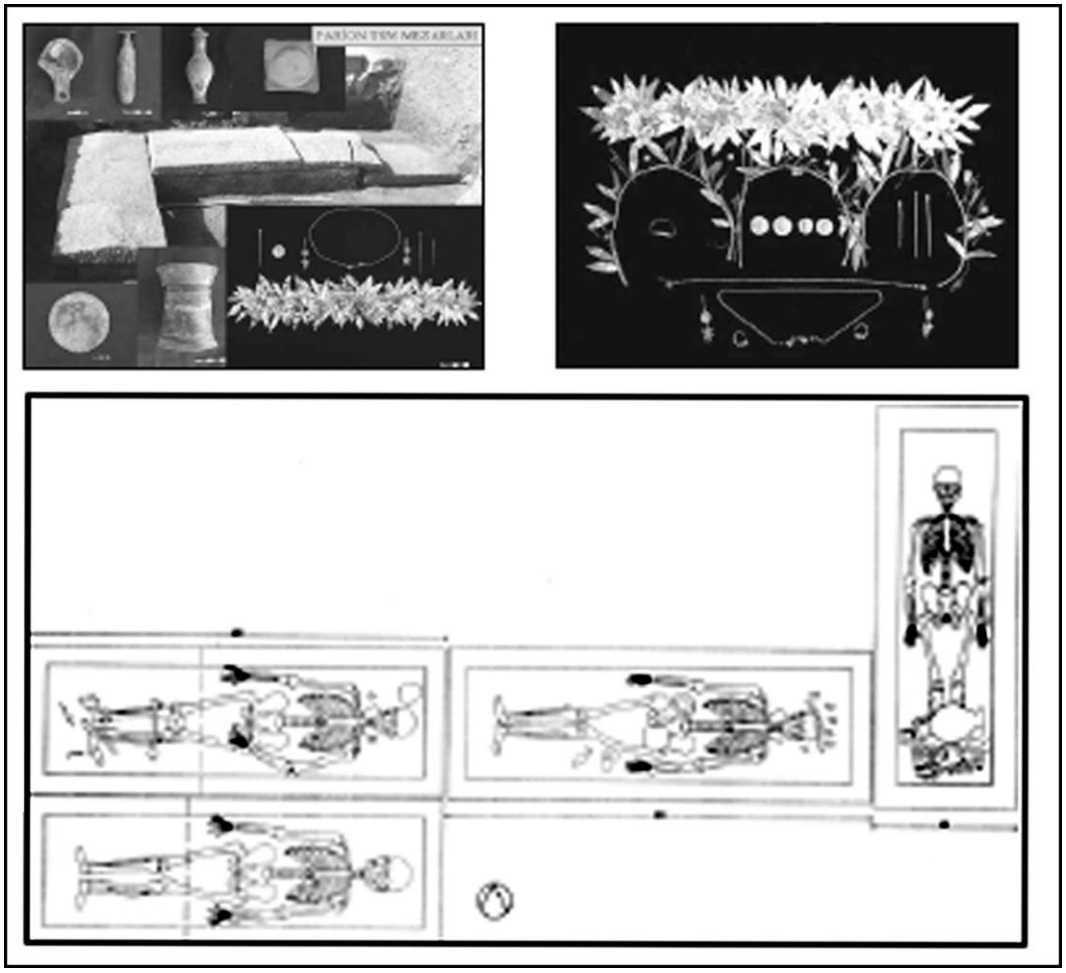

Resim 240. Taş sanduka mezarlar (Başaran-Tavukçu 2007, Çizim 2, Res. 6, 8).

Yine buluntuları açısından dikkate değer başka bir sanduka mezar TSM 2 dir. Sandukada bireyin ağız kısmında bir altın sikke, ayak ucunda kötü korunmuş bir amphoriskos ve parçalanmış demir bir strigilis, bireyin dizleri üzerinde ise urne olarak kullanılmış bronz bir amphora bulunmaktadır[1378]. Diğer sanduka mezardan TSM 3 içinde bir altın zincir kolye, bir çift aslan başı şeklinde küpe, bir altın yüzük, bir koku kabı ve bronz bir ayna bulunmuştur[1379]. Sandukalardan TSM 4 içinde kemik dahil hiçbir buluntuya rastlanmamıştır.

[1377] Başaran-Tavukçu 2007, 614, Res.8.
[1378] Başaran-Tavukçu 2007, 614, Res. 7 (amphora), Res. 8 (diğer taş sanduka mezar buluntularıyla birlikte amphoriskos)
[1379] Başaran-Tavukçu 2007, 614. TSM 1–3 no.lu mezarda ele geçen altın ve bronz malzemeler için bkz. Tavukçu 2006, 20–32, Kat. No. 1–16 (altın eserler), 32–36, Kat. No. 17–20 (bronz eserler).

Taş sanduka mezardan 2009 yılında ortaya çıkarılan üç örnekte (TSM 10-12) diğer örneklerde olduğu gibi altın yüzük, küpe, diadem ve çelenklerden oluşan değerli hediyeler tespit edilmiştir. Bunların yanında TSM 11 içinde pişmiş toprak bir hydria bulunmuştur. Urne olarak kullanılan bu hydria parçalar halinde ele geçmiştir[1380].

Mezarlardan TSM 12 içinde yer alan bireylerin kadın olduğu belirtilmiştir[1381]. Yine mezar buluntuları göz önünde bulundurularak bu mezarların kentin zengin bireylerini ve yönetici sınıfını temsil ettiği öne sürülmüştür[1382].

Taş sanduka mezarlar, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, hem kadın hem erkek bireyler için kullanılmıştır. Sandukalarda ele geçen urneler bunların kremasyon ve inhumasyon gömüler için kullanıldığını ortaya koyarken, aynı zamanda çoklu gömü içerdiğini de göstermektedir. Ayrıca toprağa doğu-batı ve kuzey-güney yönünde yerleştirilmelerinden mezarlarda yön birliğinin gözetilmediği anlaşılmaktadır.

Bu mezar grubu buluntuları yardımıyla İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile Hellenistik dönemin başlarına tarihlenmiştir[1383]. Ancak taş sanduka mezar grubu içinde daha geç dönemde kullanılan örnekler de bulunmaktadır. TSM 6 olarak isimlendirilen örnek İ.S. 1. yüzyıla aittir[1384]. Bununla birlikte erken döneme ait taş sanduka mezarların tahrip edilerek geç dönemde başka mezarlar için kullanıldığı belirtilmiştir[1385].

Urne Mezarlar

Parion Güney Nekropolisi'nde Erken Hellenistik döneme ait iki örnek dışında diğer urneler Geç Hellenistik-Erken Roma dönemlerine (İ.Ö. 1 yüzyıl sonları-İ.S. 2. yüzyıl) tarihlenmektedir. Urnelerin erken örnekleri yukarıda söz edilen TSM 2 ve TSM 11 no.lu taş sanduka mezarların içinde ele geçmiştir. Bunlardan TSM 2 içinde ele geçen urne bronz bir amphoradır. Amphoranın içinde yanmış insan kemikleri ile birlikte parçalar halinde altın bir çelenk ve üzerinde Gorgo başı bulunan bir altın empresyon sikke ele geçmiştir[1386]. Mezar İ.Ö. 4. yüzyılın sonları-Erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir[1387]. TSM 11 içinde ele geçen urne pişmiş toprak bir hydriadır ve taş sanduka mezar içinde parçalar halinde bulunmuştur.

[1380] Başaran 2011, 284, Res. 2-3.
[1381] Başaran 2011, 284.
[1382] Tavukçu 2006, 164; Başaran-Tavukçu 2007, 622; Kasapoğlu 2007, 487.
[1383] Tavukçu 2006, 20–32, 191–194; Başaran-Tavukçu, 2007, 621; Kasapoğlu 2007, 487.
[1384] Kasapoğlu 2007, 487.
[1385] Kasapoğlu 2007, 487.
[1386] Başaran-Tavukçu, 2007, 614, Res. 7 (bronz amphora). Tavukçu 2006, 28, 193, Kat. No. 12 (sikke), 34, 195, Kat no. 20 (amphora).
[1387] Tavukçu 2006, 34, 195; Kasapoğlu 2007, 493, Res. 46.

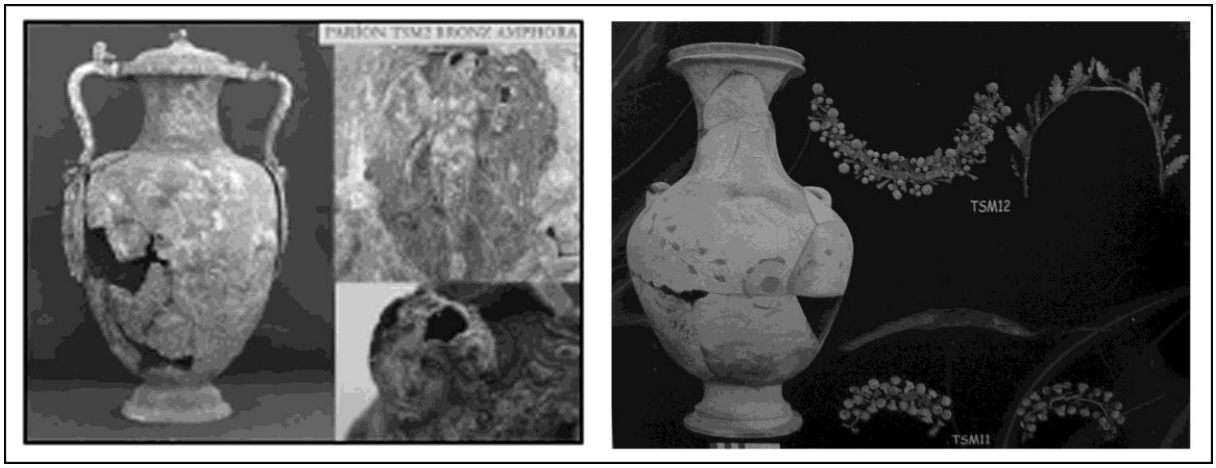

Resim 241. Urne mezarlar (Başaran-Tavukçu 2007, Res.7; Başaran 2011, Res. 3).

Bu iki örnek dışında İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 2. yüzyıl arasında tarihlenen urne mezarlarda urne kabı olarak boyundan kulplu amphoralar, tam ve yarım kullanılmış pithos benzeri kaplar ile tek ve çift kulplu geniş gövdeli kaplar kullanılmıştır. Parion'da bu örnekler dışında parçalar halinde çok sayıda urne bulunmaktadır[1388].

İkincil kremasyon örneklerini oluşturan urnelerin yakma işlemi belli alanlarda gerçekleştirilmektedir. Bu alanlar Parion Güney Nekropolisi'nde E3c, E4a ve E4c açmalarında belirlenmiştir. Bunların arasında 2.20x1.00x0.20 m. ölçülerinde olan ve içinde yanmış kütük parçalarının bulunduğu büyük bir yanık tabakası dikkat çekmektedir[1389]. Toprağa açılan çukurlara yerleştirilmiş urnelerin bazılarının etrafında kiremit parçaları, taş plaka veya moloz taşlardan yapılmış basit muhafazalar yer almaktadır. Ayrıca bazı urnelerin ağız bölümünde kapak yer alırken, bazıları taş plaka veya seramik parçalarıyla kapatılmıştır[1390]. Buluntu yönünden çok zengin olmayan bu mezar grubunda sikke, lagynos, kandil, pişmiş toprak ve camdan unguentariumlar ile figürinler ele geçmiştir[1391].

Parion Güney Nekropolisi'nde açığa çıkarılan urneler, bu gömü geleneğinin Erken Hellenistik ve Geç Hellenistik-Erken Roma dönemlerinde sınıf ayrımı gözetmeksizin uygulandığı şeklinde değerlendirilmiştir[1392].

[1388] Kasapoğlu 2007, 493, Çizim 13, Res. 40-43.
[1389] Tavukçu 2006, 161; Kasapoğlu 2007, 483, Res. 3.
[1390] Kasapoğlu 2007, 493.
[1391] Kasapoğlu 2007, 493.
[1392] Kasapoğlu 2007, 493.

Resim 242. Urne Mezarlar (Kasapoğlu 2007, Res. 41, Çizim 13).

Birincil Kremasyon Mezarlar

Birincil kremasyon mezarlarda yakma işlemi, nekropolis alanında büyük çoğunluğu oval şekilli açılan 1.00-1.20 m. derinliğinde 2.00-2.20x0.90-1.00 m. ölçülerinde çukurların içinde gerçekleştirilmiştir[1393]. Hava sirkülasyonunu sağlamak amacıyla tabana doğru daralan çukurların alt kısımlarına odun dalları ya da kütüklerin konulduğu, bunların üzerine çalı çırpı ve son olarak bireyin yerleştirilmesinin ardından yakma işleminin gerçekleştirildiği belirtilmiştir[1394]. Yakma işlemi sona erdiğinde kül ve kemiklerin mezarın ortasına doğru toplanıp mezar hediyeleri bırakıldıktan sonra mezarın üzeri içbükey profilli veya düz kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla örtülmüş, açıkta kalan kısa kenarlar birer kiremit ile kapatılmış ve çukur tekrar toprakla doldurulmuştur[1395]. Söz konusu mezarlar İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 1.–2. yüzyıla tarihlenmişlerdir[1396].

Troas Bölgesi yerleşimlerinden Dardanos Nekropolisi'nde tespit edilen Hellenistik döneme ait birincil kremasyonların üzeri düz kiremitlerle örtülmüştür. Ancak burada kiremitler karşılıklı çatılmayarak üçerli gruplar halinde üç sıra üst üste yerleştirilmiş, ayak ve başucu bölümleri birer kiremitle kapatılmıştır[1397]. Bir diğer Troas yerleşimi olan Antandros nekropolisinde de Hellenistik dönem birincil kremasyonların üzeri kiremitlerle örtülmüştür. Antandros'da da kiremitler karşılıklı çatılmamıştır. Ancak Parion da olduğu gibi hem içbükey hem de düz kiremitler kremasyonu örtmek için kullanılmıştır[1398]. Troas dışında Aiolis bölgesi

[1393] Kasapoğlu 2007, 483, 488, Res.1-2.
[1394] Kasapoğlu 2007, 483.
[1395] Tavukçu 2006, 158, 162; Kasapoğlu 2007, 483, 488.
[1396] Tavukçu 2006, 158; Başaran-Tavukçu, 2007, 622; Kasapoğlu 2007, 483.
[1397] Özkan 1991, 114.
[1398] Polat et al 2009, 51.

yerleşimlerinden Elaia Kuzeybatı Nekropolisi'nde Hellenistik döneme ait kremasyon mezarların üzeri içbükey ve düz kiremitlerle örtülmüştür[1399].

Görüldüğü gibi Hellenistik döneme ait birincil kremasyonların üzerinin kiremitlerle örtülmesi Troas Bölgesiyle birlikte başka bölgelerde var olan bir uygulamadır. Daha geç döneme ait olan Parion örnekleri geleneğin devamını göstermesi açısından önemlidir.

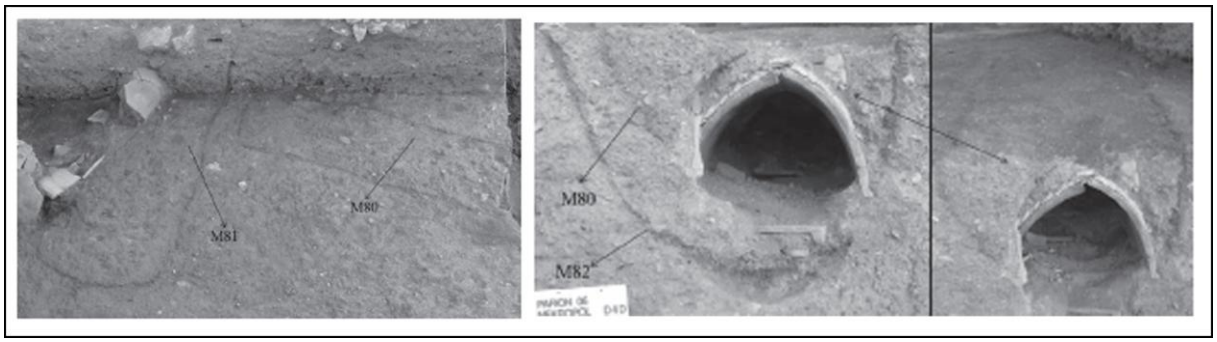

Resim 243. Kremasyon mezarlar (Kasapoğlu 2007, Res. 1-2).

Toprağa yapılan ve üzeri kiremitlerle kapatılan birincil kremasyonların dışında Roma döneminde ikinci kez kullanıldığı anlaşılan bir monolitik taş lahit mezar içinde de kremasyon gerçekleştirilmiştir. Lahit mezarın üstü kremasyon sonrasında düz kiremitlerle kapatılmıştır[1400]. Bölgede bu şekilde içinde kremasyon gerçekleştirilmiş başka bir lahit mezar Assos Batı Nekropolisi'nde açığa çıkarılmıştır. Yetişkin bir erkek bireyin kremasyona tabi tutulduğu bu lahitte, bir urne ve inhumasyon tarzında yapılmış bir kadın gömüsü yer almaktadır[1401].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Parion Güney Nekropolisi'nde çatı kiremitleri ile örtülmüş mezar sayısı oldukça fazladır. Kiremitler hem birincil kremasyonları hem de inhumasyon tarzında yapılmış gömüleri örtmek için kullanılmıştır. Mezarlar ister içbükey ister düz olsun kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur[1402]. Diğer geç dönem mezarlarda olduğu gibi bu mezar grubu da İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 1.–2. yüzyıla tarihlenmişlerdir[1403].

[1399] Pirson 2009, 191-193, Abb. 62.
[1400] Kasapoğlu 2007, 486, Res. 9.
[1401] Stupperich 2006, 12, Taf. 1, 2-4.
[1402] Başaran-Tavukçu 2007, 620–621; Kasapoğlu 2007, 488, Res. 13-14 (içbükey profilli kiremit mezarlar), Res. 15 (düz kiremit mezar).
[1403] Tavukçu 2006, 158; Başaran-Tavukçu, 2007, 622.

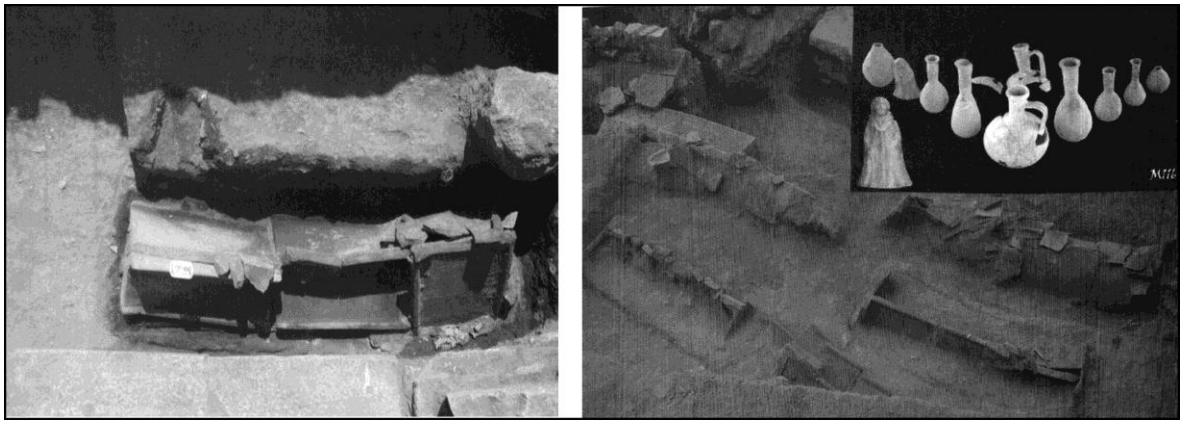

Resim 244. Kiremit mezarlar ve mezar buluntuları (Başaran 2009, Res.11; Başaran 2010, Res. 4).

Pithos mezarlar

Bugün itibariyle nekropolisin tek pithos mezarı olan PM 1 no.lu örnek toprağa yan yatırılmış ve ağzı bir taş ile kapatılmıştır. Pithosun içinde çakıl taşından oluşturulan düzlem üzerine yatırılan bireyin başı pithosun ağzı kısmında yer almaktadır. Pithosun içinden iskelet dışında başka buluntuya rastlanmamıştır[1404]. Tarihleyici bir buluntu içermeyen pithos mezar, Parion Güney Nekropolis İ.Ö. 1. yüzyıl-1.S. 1. yüzyıla ait diğer geç dönem mezarlarıyla aynı döneme ait olması gerektiği var sayılmıştır[1405].

Bu pithos mezarda dikkat çeken nokta, içine yerleştirilen çakıl taşlarıdır. Bu tarz bir uygulamanın benzerine Antandros nekropolisinde rastlamaktayız. Burada Arkaik döneme tarihlenen bazı pithosların içinde çakıl taşlarından oluşturulmuş bir düzlem yer almaktadır. Birey oluşturulan bu düzlemin üzerine yatırılmıştır[1406]. Özellikle çocuk bireyler için kullanılan pithoslarda bu uygulamaya gidilmiştir. Olasılıkla Parion örneğinde de pithosun formundan kaynaklanan çöküntünün önüne geçmek için bu tarz bir uygulamaya gidilmiş olmalıdır.

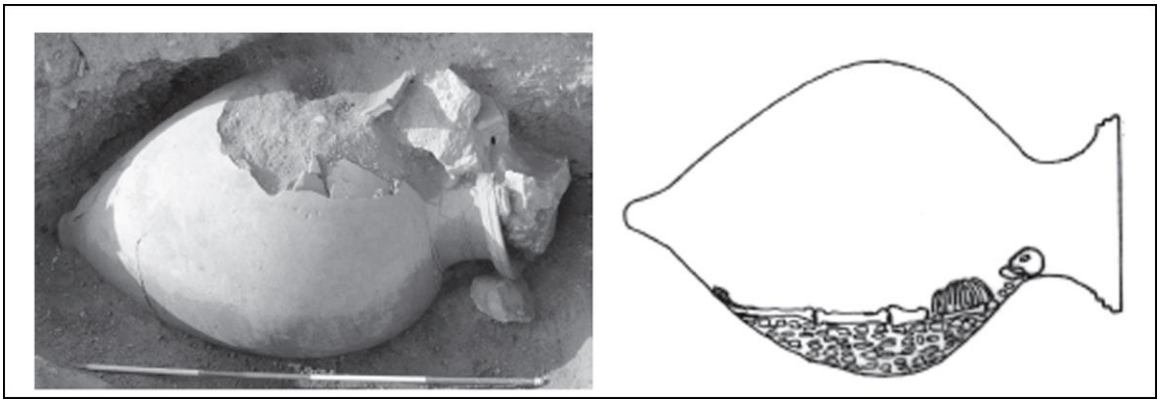

Resim 245. Pithos Mezar (Kasapoğlu 2007, Çizim 14, Res. 47).

[1404] Başaran-Tavukçu, 2007, 618, Res. 11; Kasapoğlu 2007, 493-494, Çizim 14, Res. 47.
[1405] Kasapoğlu 2007, 494.
[1406] Antandros örnekleri için bkz. Syf. 111.

Basit Toprak Mezarlar

Basit toprak mezarlar "tekli gömüye sahip basit toprak mezar", "toplu mezar" ve "başı üzerine pithos kapatılan mezar" olarak üç alt başlıkta sınırlandırılmıştır. Temelde bu mezarların tümü basit toprak mezarlardır. Bir örnekte bireyin başının üzerine kapatılan pithos nedeniyle "başı üzerine pithos kapatılan mezar", birden fazla gömünün yer aldığı başka basit toprak gömülere de "toplu mezar" denilmiştir[1407]. Genellikle İ.S. 1.-2. yüzyıla tarihlenen basit toprak mezarlar bu çalışmada tek başlık altında değerlendirilmiştir. Batı Anadolu'da benzer örneklerine sıkça rastladığımız bu mezar grubunda birey toprağa açılan çukura doğrudan yerleştirilmiş ve üzeri toprak örtülmüştür.

Parion'da tekli gömüye sahip basit toprak mezarlarda toprağa açılan çukura birey sırt üstü yatırılmış ve üzeri hafif tümsek oluşturacak şekilde toprakla örtülmüştür[1408]. Bireyler mezara yön birliği gözetmeksizin yerleştirilmişlerdir. Genellikle mezar hediyesi içermeyen bu mezarlardan M 28 no.lu örnekte bir kandil, bir lagynos ve unguentarium ele geçmiş ve mezar İ.S. 1. yüzyıla tarihlenmiştir[1409].

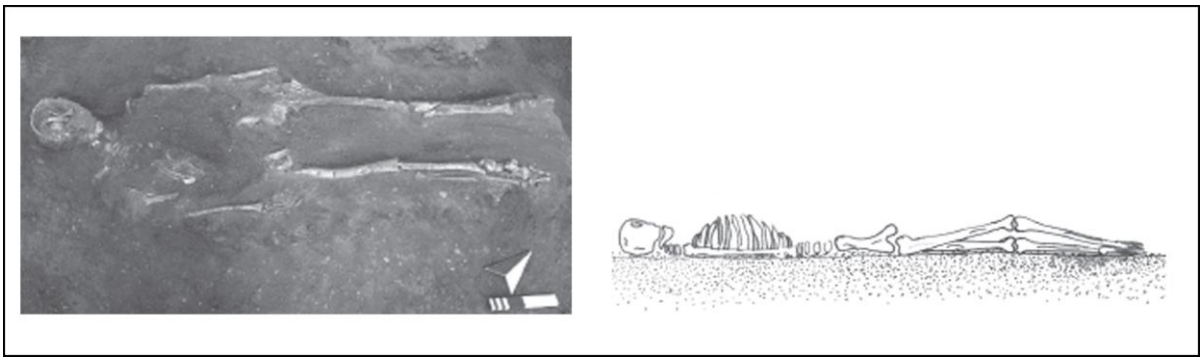

Resim 246. Tekli gömüye sahip basit toprak mezar (Kasapoğlu 2007, Çizim 9, Res. 30).

Basit toprak mezarların diğer grubu birden fazla bireyin bulunduğu TM 1 no.lu mezardır. Mezarda dört yetişkin ve bunların ayakucu bölümüne yerleştirilmiş bir çocuk gömüsünden oluşan beş birey yer alır. Bireylerin tümü, kuzeydoğu-güneybatı yönünde toprağa yerleştirilmiştir[1410]. Mezarda ele geçen doğulu tipte figürinlerden hareketle, bireylerin Parion'a dışardan gelmiş olabilecekleri şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır[1411].

Olynthos Riverside Nekropolisi'nde Parion Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan toplu gömülere benzer gömüler yer almaktadır. Beş bireyden oluşan Parion toplu mezarının aksine Olynthos'da bir mezarda yirmi altı, iki mezarda ise dokuzar birey tespit edilmiştir. Ancak

[1407] Başaran-Tavukçu, 2007, 621. Toplu mezar için bkz. Başaran-Tavukçu, 2007, 618; Kasapoğlu 2007, 491-492.
[1408] Kasapoğlu 2007, 491, Çizim 9, Res. 29-30.
[1409] Kasapoğlu 2007, 491.
[1410] Başaran-Tavukçu 2007, 618; Kasapoğlu 2007, 491-492, Çizim 10, Res. 31-32.
[1411] Kasapoğlu 2007, 492.

Olynthos örnekleri Parion mezarlarına göre daha erken olup, İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir[1412].

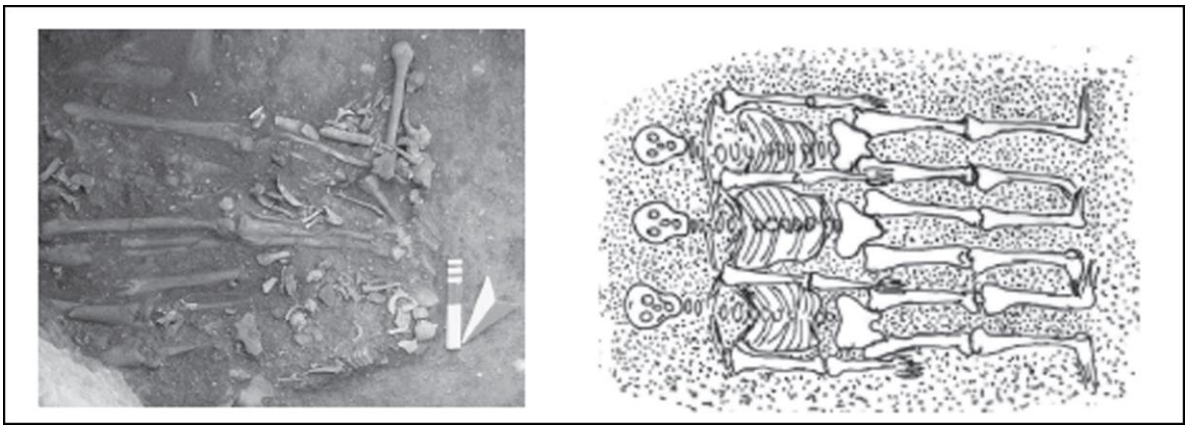

Resim 247. Toplu gömü içeren basit toprak mezar (Kasapoğlu 2007, Çizim 10, Res.32).

Baş kısmına pithos parçası kapatılarak yapılmış M 45 no.lu basit toprak mezarda, pithos parçasının bireyin yüzünü topraktan koruma amacıya kapatıldığı belirtilmiştir[1413]. Pithos parçası dışında içinden hiçbir buluntu ele geçmemiş mezar, diğer basit toprak mezarla benzer şekilde yapılmıştır.

Anıt Mezarlar

Çanakkale Müze Müdürlüğü tarafından 2004 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında iki anıt mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlardan birincisi moloz taşlardan yapılmış temel üzerinde kesme taşlardan bir podyum ve podyum üzerinde yine kesme taşlardan yapılmış iki basamaktan oluşur. Podyumun doğu ve batı kenarları 3.10 m., kuzey kenarı 2.63 m. ve güney kenarı 2.69 m. ölçülerindedir. Podyum üzerinde kesme taşlardan yapılmış ve kenetlerle bağlanmış iki basamak yer alır. Üst yapısı tahrip olmuş yapının basamakları üzerinde üst yapıya ait olduğu düşünülen taş yığınları yer almaktadır[1414]. Mezarın üst yapısına yönelik kesin verilerin olmamasına karşın yapılan rekonstrüksiyon denemelerinde anıtsal nitelikte tapınak planı mezarların küçük boyutlu bir örneği olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca iç kısmı kazılmamış yapının bir sunak olma ihtimali üzerinde de durulmuştur[1415].

İkinci anıt mezarın sadece temeli ve üzerinde yer alan podyum bölümü korunmuştur. Podyumun 3.62 x 2.39 m. ölçülerinde dikdörtgen formlu olması gerektiği belirtilmiştir[1416]. Anıt mezar 1 ve 2, tarihlemesine yönelik buluntuların ele geçmemiş olmasına karşın, AM

[1412] Olynthos'da ortaya çıkarılan toplu gömülerden yirmi altı bireyin tespit edildiği 364 no.lu mezar ile dokuzar birey içeren 348 ve 350 no.lu mezarlar İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir. Robinson 1942, 70–72, Fig. 14, Pl. XLIII (348 ve 350 no.lu mezarlar), 75–77, Fig. 15–18, Pl. XLIV (364 no.lu mezar).
[1413] Kasapoğlu 2007, 492, Çizim 11, Res. 33-34.
[1414] Tavukçu 2006, 155, Lev. 72, Res. 283; Kasapoğlu 2007, 484-485, Çizim 2, 17, Res. 6.
[1415] Kasapoğlu 2007, 485.
[1416] Tavukçu 2006, 156; Kasapoğlu 2007, 484, 486, Res. 5.

2'nin hemen altında ele geçen ve İ.Ö. 1. yüzyıl sonu ile İ.S. 1. yüzyıl ortalarına ait bir kiremit mezar, her iki yapı için *terminus ante quem* olarak kabul edilmiştir. Buradan hareketle mezarların İ.S. 1. yüzyıl sonlarına tarihlenebileceği öne sürülmüştür[1417].

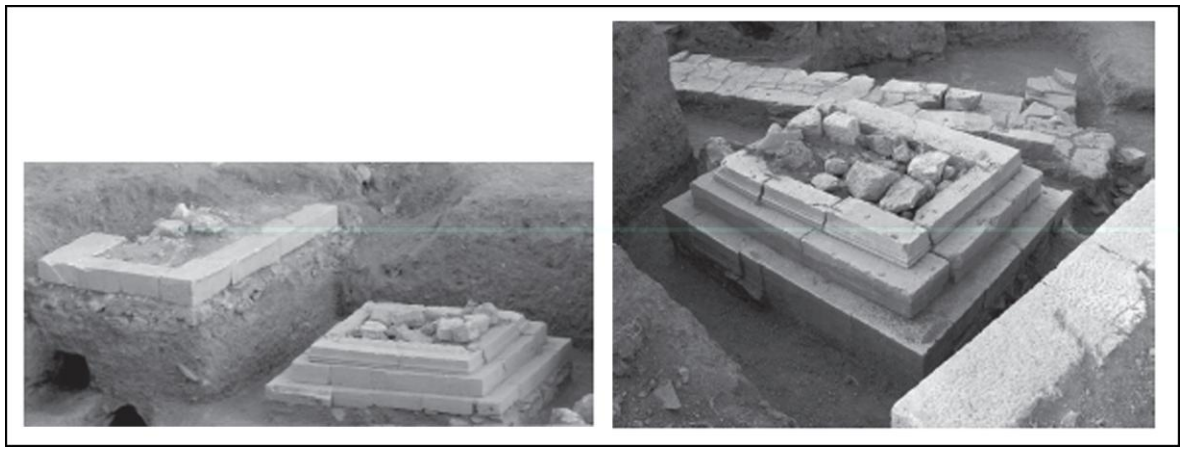

Resim 248. Anıt mezarlar. AM2 sol üst - AM 1sol alt ve sağ fotoğraf (Kasapoğlu 2007, Res. 5-6).

Tabanı Tuğla Döşeli Duvar Örgü Mezar

Yine 2004 yılında gerçekleştirilen müze kurtarma kazılarında tespit edilmiş mezar türlerindendir. Mezar kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu uzanmaktadır. Tabanı pişmiş topraktan kare şeklinde on taban tuğlasının yan yana ikişerli dizilmesinden oluşturulmuştur. Mezarın tabanı, yer yer 0.60 m. kalınlığa ulaşan moloz taşlardan bir altlık üzerinde yer almaktadır[1418]. Üst bölümü ilkokul inşaatı sırasında tahrip edilen mezarın duvarlarına ait temel kalıntıları korunmuştur. 2.60x1.45 m. boyutlarında olan mezar, kireç harcı kullanılarak örülmüş yaklaşık 0.30 m. kalınlığında bir duvarla çevrilmiştir. Dönemi belirtilmemiş mezarın içinde iki bireye ait iskelet kalıntısı bulunmuştur[1419]. Antandros nekropolisinde tabanı pişmiş toprak plakalarla kaplı bir mezar İ.S. 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Ancak bu mezarın yan duvarları taş yerine dikdörtgen tuğlalarla örülmüştür. Yine Antandros nekropolisinde Bizans dönemine ait başka bir mezarda duvarlar kireç harcı kullanılarak moloz taşlarla örülmüştür[1420].

[1417] Kasapoğlu 2007, 485.
[1418] Kasapoğlu 2007, 486, Çizim 4, Res. 10.
[1419] Tavukçu 2006, 156, Lev. 73, Res. 285.
[1420] Polat-Polat 2004, 456, Res. 8 (Bizans mezarı), 457, Res. 9 (İ.S. 2. yüzyıla ait Roma mezarı); Polat-Polat 2007, 7, Res. 29 (Bizans mezarı).

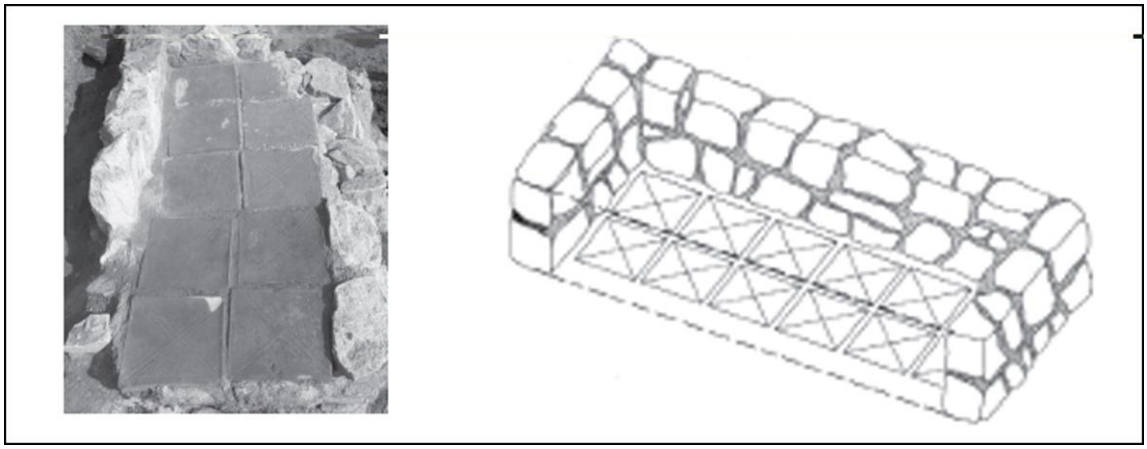

Resim 249. Tabanı Tuğla döşeli duvar örgü mezar (Kasapoğlu 2007, Res 10, Çizim 4).

Amphora Mezar

Parion nekropolisi 2009 yılı çalışmalarında D4a açmasında bir amphora mezar ortaya çıkarılmıştır. 2–3 yaşlarında bir çocuğa ait olduğu belirtilen mezarın tarihi hakkında bilgi verilmemiştir[1421].

Ahşap Tabut Mezarlar

Nekropolisin dikkat çeken mezar gruplarından birini ahşap tabut içine yapılan gömüler oluşturur. Mezarın etrafında çok sayıda demir çivinin ele geçmiş olmasından hareketle bireyin ahşap tabut içinde gömüldüğü öne sürülmüştür[1422]. Mezarlar ahşap plakaların metal çiviler yardımıyla birbirine tutturulmasıyla yapılmıştır[1423]. Form olarak sandık şeklindeki bu mezarların bir bölümü kapaklı bir bölümü kapaksızdır. Boyutlarından hem yetişkin hem de çocuk bireyler için kullanıldığı anlaşılan bu mezar grubunun küçük boyutlu bazı örneklerinde, mezar hediyeleri bulunmasına karşın kemiklere rastlanmamış ve sandığın adak malzemeleri için kullanılmış olabileceği belirtilmiştir[1424].

Ahşap tabutlardan M87 no.lu çocuk mezarında çok sayıda figürin ile pişmiş toprak kaplar, kolye ve bilezik gibi takılar ele geçmiştir. Buluntular tabut içinde bireyin etrafına dizilmiştir. Müze tarafından yapılan 2004 yılı kazılarında yine çocuklar için kullanılmış başka örneklerde figürinlerin tabutun üzerine ve etrafına dizildiği[1425]. Parion Güney Nekropolisi'nde bu mezar grubunun en erken örneği İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarına, geç örneği İ.S. 2. yüzyıla

[1421] Başaran 2011, 284, Res. 4.
[1422] Tavukçu 2006, 60, Çizim 4, Lev. 77, Res. 294.
[1423] Kasapoğlu 2007, 492, Res. 35 (metal çiviler); Başaran-Tavukçu 2007, 613–614, Res. 5, M11 ve M25 no.lu mezarlar, Çizim 3; Başaran 2009, 56, 57, M96 no.lu mezar, Res. 12; Başaran 2010, 394, M104 no.lu mezar; Başaran 2011, 284, M. 124 no.lu mezar, Res. 4.
[1424] Kasapoğlu 2007, 492, Res. 36 (çocuk mezarı), Res. 37 (adak sandığı), Res. 38-39 (yetişkin mezarı).
[1425] Kasapoğlu 2007, 492.

tarihlenmiş ve mezarların genel olarak İ.Ö. 1. yüzyıl sonları ile İ.S. 2. yüzyıl arasında kullanıldığı belirtilmiştir[1426].

Ahşap tabut içinde gömülerin tespit edildiği bir başka nekropolis Olynthos Riverside nekropolisidir. İ.Ö. 5.-4. yüzyıla tarihlenen Olynthos örnekleri Parion örneklerine göre daha erkendir[1427]. Parion Güney Nekropolisi'nde olduğu gibi burada da iskeletlerin etrafında demir çiviler bulunmuştur.

DARDANOS

Dardanos Nekropolisinin yeri ve mezar türleri hakkında veriler tezin Klasik dönem bölümünde yine Dardanos başlığı altında sunulmuştur. Bu bölümde nekropolisin Hellenistik döneme ait kremasyon mezar değerlendirilecektir.

Kremasyon Mezar

Bu mezarda kremasyon işlemi taşlardan oluşturulmuş bir zemin üzerinde gerçekleştirilmiştir. Mezara hediyelerin bırakılmasının ardından üzeri üçerli gruplar halinde üç kat üst üste yerleştirilmiş dokuz çatı kiremidi ile örtülmüş baş ve ayak uçlarına da birer çatı kiremidi dik bir şekilde yerleştirilmiştir[1428]. 1.60 x 0.52 m. boyutlarında olan mezar, doğu-batı doğrultulu konumlandırılmıştır. Mezarda kremasyon içinde dağınık durumda üç altın diadem, aslan başlı bir altın küpe, çiçek şeklinde dört altın elbise apliği, yirmi iki adet altın boncuktan oluşan bir kolye ele geçmiştir. Bunun yanı sıra mezarı örten üç kat üst üste kiremitlerden üçüncü kat seviyesinde iki giyimli kadın figürini bulunmuştur[1429].

Resim 250. Kremasyon mezar buluntuları (Özkan 1991, Res. 4-5, 9).

[1426] Kasapoğlu 2007, 492; Mezar örnekleri için bkz. Başaran-Tavukçu 2007, 613–614, Res. 5, M11 ve M25 no.lu mezarlar, Çizim 3; Başaran 2009, 56, 57, M96 no.lu mezar, Res. 12; Başaran 2010, 394, M104 no.lu mezar; Başaran 2011, 284, M. 124 no.lu mezar, Res. 4.

[1427] Robinson 1942, 68, Pl. XLI 335 no.lu mezar (4. yüzyıl), 77–78, 366 no.lu mezar (4. yy), 82, Pl. XLVII 397 no.lu mezar (5. yüzyıl), 100, Pl. XLIX 505 no.lu mezar (5. yüzyıl).

[1428] Özkan 1991, 114.

[1429] Özkan 1991, 114, Res. 4-8.

Buluntulardan özellikle altın diademlerin ısıdan kısmen eridikleri belirtilmiştir. Böylece mezar hediyelerinin ateş tam sönmeden bırakıldığı tespit edilmiştir.

TROİA

Troas Bölgesi'nin en önemli kentlerinden biri olan Troia, Çanakkale kent merkezinin yaklaşık 30 km. güneyinde yer alan Hisarlık Tepesi üzerinde bulunmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında F. Calvert ile başlayan kazı çalışmaları, aralıklarla Schliemann, Dörpfeld, Blegen, Korfmann tarafından yapılmıştır. Troia kazıları bugün Pernica başkanlığında sürdürülmektedir. Erken dönemlerden itibaren kentin prehistorik yerleşimlerine ulaşmak, çalışmaların asıl amacını oluşturduğu için kazılar esnasında belirlenen Hellenistik ve Roma dönemi mezarları üzerinde fazla durulmamıştır[1430]. B.A. Polat tarafından hazırlanan "*Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropolleri*" adlı yüksek lisans çalışması, bu konudaki eksikliği gidermiştir. Bu çalışmada Troia'da erken dönem kazıları da dahil olmak üzere aralıklarla 2004 yılına kadar sürdürülen çalışmalarda açığa çıkarılan Hellenistik ve Roma dönemi nekropolisleri değerlendirilmiştir[1431].

Troia'da belirlenen altı nekropolis alanı kenti çevreleyecek şekilde Kuzeydoğu, Doğu, Güney, Güneybatı, Batı ve Kuzeybatı nekropolislerinden oluşur[1432]. Tespit edilen ve kazıları yapılan nekropolis alanları kentin Hellenistik ve Roma dönemi surları dışında tarıma, elverişsiz kayalık alanlarda yer almaktadır. Mezarlar arazinin topografik yapısına uygun şekilde yapılmıştır. Bu nedenle tüm nekropolislerde genel olarak bir yön birliğinden söz etmek mümkün değildir. Mezarların yönlendirmeleri arazi yapısına göre değişmektedir. Örneğin diğerlerine nazaran daha düzgün bir arazide bulunan Güney Nekropolis'de mezarlar düzgün sıralar halinde sura paralel ve genellikle doğu-batı doğrultulu yerleştirilmişlerdir[1433]. Buna karşın Kuzeydoğu Nekropolis'de, mezarlar kayalık bir yamaçta oluşturulmuş küçük teraslarda yer almaktadır. Bu mezarlarda Güney Nekropolis'de olduğu gibi bir düzen görülmemektedir[1434]. Güneybatı Nekropolisi'nde arazi batıya doğru eğimli bir yapıya

[1430] Schmidt, 1893 yılında kentin güneyinde tespit edilen bazı mezarlardan ele geçen buluntuları Roma dönemi mezar buluntuları olarak kısaca sunmuştur. Bkz. Schmidt 1902, 318; Dörpfeld, 1894 yılında kentin güneydoğusunda gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkarılan mezarların tümünün Roma dönemine ait olduğunu belirtir. Bkz. Dörpfeld 1894, 394; Ayrıca Dörpfeld, şehri çevreleyen Roma dönemi duvarların dışında çok sayıda mezar bulunduğunu, bunların içinden Roma dönemine ait cam kaplar, figürinler, bronz yüzükler ele geçtiğine değinir bkz. Dörpfeld 1902, 537-538, Taf. II; Blegen, Kentin yine güneyinde Hellenistik ve Roma dönemi mezarlarından söz etmektedir. Bkz. Blegen 1932, 443-444, Fig. 10.

[1431] Bilge Ayça Polat, altı nekropoliste belirlenen 200 mezar içinden sadece 62 adetinin değerlendirmeye alınabilecek nitelikte olduğunu belirtir. Bkz. B.A.Polat 2005, 3.

[1432] B.A.Polat 2005, 16, Lev. V.

[1433] B.A.Polat 2005,41, 95.

[1434] B.A.Polat 2005, 92.

sahipken, Kuzeybatı Nekropolisi'nde yamaç eğimi batı ve kuzeybatıya doğrudur. Bu nedenle bu iki nekropolisin doğusunda bulunan mezarlar zamanla oluşan erozyon nedeniyle açığa çıkmış ve tahribattan daha fazla etkilenmişlerdir. Batıda yer alan mezar ise erozyonun getirdiği topraklarla daha derinlerde kalmıştır[1435].

Troia'da altı nekropolisin tümünde çatı kiremidi ve taş sandukalardan oluşan iki ana mezar türü bulunmaktadır. Ancak mezarların yapılışı ve kullanılan malzeme itibariyle mezarlar arasında farklılıklar belirlenmiştir. Bunların dışında birkaç lahde ait parçalar ile bazı mezar stelleri bulunmuştur[1436].

Troia'da belirlenen Hellenistik ve Roma dönemi nekropolisleri arasında birini diğerlerinden farklı kılacak nitelikte belirgin bir ayrım bulunmamaktadır. Bu nedenle nekropolisleri tek tek ele almak yerine, mezar türleri, yapım tekniği, dönemleri, nekropolislerin arazi yapısı genel hatlarıyla incelenecektir.

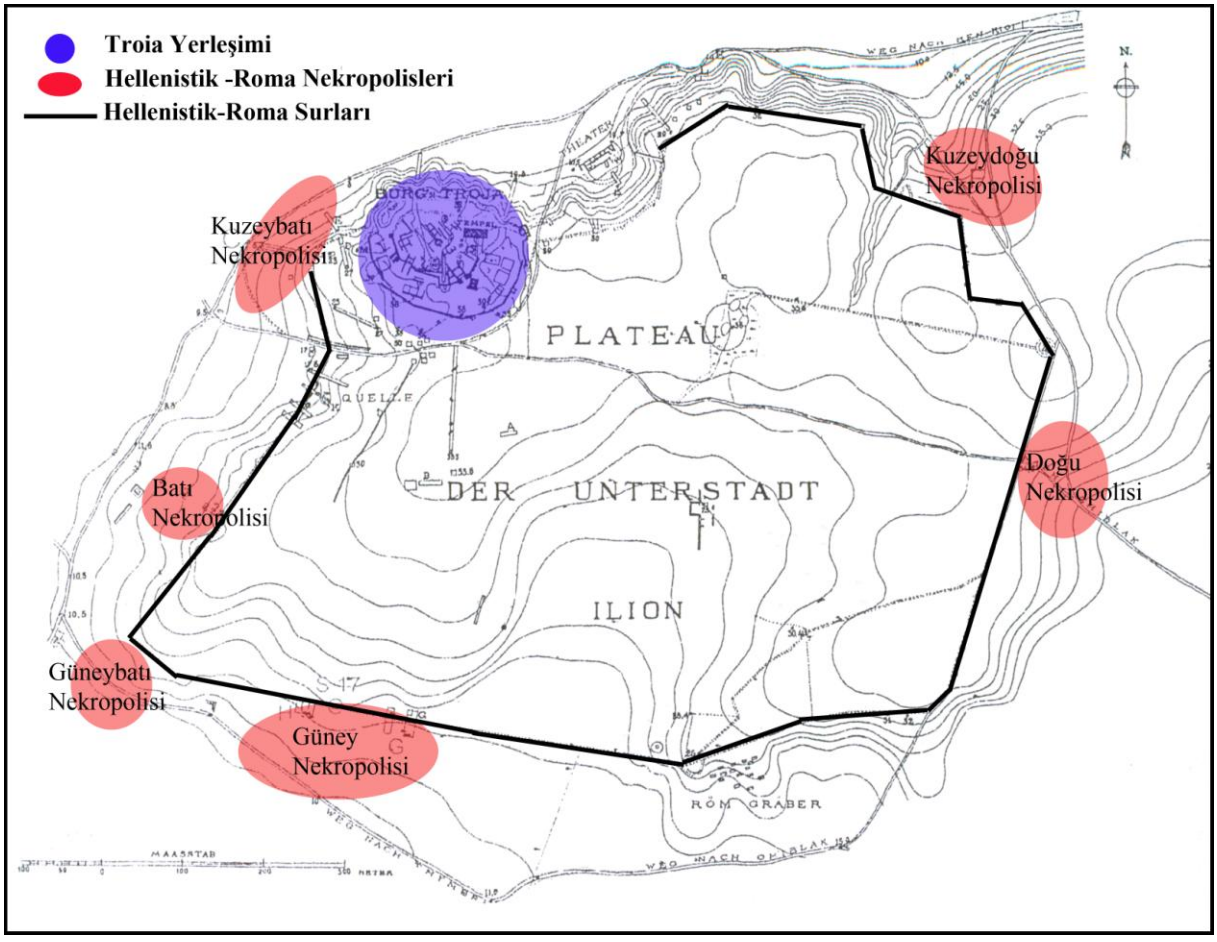

Resim 251. Troia Nekropolisleri (Topografik plan, Dörpfeld 1902, Taf. II).

[1435] B.A.Polat 2005, 94.
[1436] B.A.Polat 2005, 82.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Troia nekropolislerinde açığa çıkarılan çatı kiremidi mezarlar, mezar teknesi ana kayaya oyulanlar ve mezar teknesi toprağa kazılanlar olarak iki alt gruba ayrılmıştır[1437]. Burada arazinin yapısı mezar şeklini belirleyici rol oynamaktadır. Kuzeybatı Nekropolis'te olduğu gibi kayalık bir yapıya sahip arazide mezar tekneleri kayaya oyulmuştur. Arazinin eğimli olduğu bölümlerde ilk etapta yapılan tesviye çalışmasıyla alan düzleştirilmiş, daha sonra bireyin sığacağı genişlik ve uzunlukta anakaya oyulmuştur[1438]. Gömü yapıldıktan sonra mezarın üzeri kiremitlerle kapatılmıştır.

Teknesi toprağa kazılan mezarlar yoğun olarak Güney Nekropolis'te yer almaktadır. Ancak diğer nekropolis alanlarında kayalık alan dışında da toprağa yapılan örnekler bulunmaktadır. Bu uygulamada mezar çukuru toprağa açılmış ve bireyin üzeri kiremitlerle örtülmüştür[1439].

Çatı kiremidi mezarların gruplara ayrılmasında ikinci kriter kullanılan kiremitlerin dizilişleridir. Buna göre kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla yapılan örnekler ve kiremitlerin doğrudan bireyin üzerine kapatılmasıyla yapılanlar olarak iki alt gruba ayrılmıştır[1440]. Her iki gruba ait mezarlarda kullanılan kiremit formu içbükeydir. Ancak dönem olarak kullanılan kiremitlerin formlarında ve üzerinde basit motiflerden oluşan bezemelerde farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle Hellenistik ve Erken Roma dönemi mezarlarında içbükey profilli kiremitler kullanılmıştır[1441]. Hellenistik dönem mezarlarında bezemesiz içbükey profilli kiremitler kullanılırken, yaşken parmakların gezdirilmesi ile kiremitler üzerine yapılan izler, Geç Hellenistik –Erken Roma örneklerinin tarihlenmesinde kriter olarak kullanılmıştır[1442]. İ.S. 2. yüzyıl ile birlikte mezarlarda düz kiremitlerin kullanılmaya başlandığı belirtilmiştir[1443].

İlk grupta içbükey profilli kiremitlerin uzun kenarları karşılıklı çatılmış ve açıkta kalan kısa kenarlar içbükey profilli başka bir kiremit ya da taşlar ile kapatılmıştır. Karşılıklı çatma şekliyle yapılmış örnekler mezarların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Geç Hellenistik-Erken Roma dönemine tarihlenen bu mezarlarda genellikle tekli gömüler yer alır[1444].

İkinci grubu oluşturan mezarlarda ise içbükey profilli kiremitler bireyin üzerine doğrudan kapatılmıştır. Sayıları az olan bu mezarlar içinde en iyi örnek İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen MK 56 no.lu olanıdır. Kuzeybatı Nekropolis'te açığa çıkarılan bu mezarda yetişkin

[1437] B.A.Polat 2005, 83.
[1438] B.A.Polat 2005, 83.
[1439] B.A.Polat 2005, 83.
[1440] B.A.Polat 2005, 83.
[1441] B.A.Polat 2005, 84.
[1442] B.A.Polat 2005, 84.
[1443] B.A.Polat 2005, 85.
[1444] Kısa kenarı taşla kapatılan örnek için bkz. B.A.Polat 2005, 84, Kat. No:MK 35.

bir birey yer alır. Bireyin üzeri büyük boyutlu içbükey profilli kiremitlerle kapatılmıştır. İçinde ayak ucuna ve bacaklar üzerine bırakılmış on unguentarium, bir kantharos, bir amphoriskos, tek kulplu bir kap, bir kemik halka, bir mermer mortar, bir mermer havaneli ve bir sikkeden oluşan buluntular ele geçmiştir[1445].

Troia Nekropolislerinde çatı kiremidi mezarlar genel olarak Hellenistik dönemden Geç Roma dönemine kadar kullanılmıştır. Ancak tüm nekropolislerde eş zamanlı kullanıldıklarını söylemek mümkün değildir. Doğu ve Güneybatı Nekropolisleri Roma döneminde, Kuzeybatı Nekropolisi'nde alanın kuzeydoğusunda bulunan mezar İ.Ö. 2.-1. yüzyıla, batı bölümünde bulunanlar ekseriyetle Geç Roma dönemine tarihlenmiştir. Diğer nekropolislerde ise Hellenistik dönemden itibaren kullanıldıklarını belirtilmiştir[1446].

Taş Sanduka Mezarlar

Yapılış tarzlarına göre tamamı ya da yarısı kayaya oyularak, yarısı taş örgü ile yapılan örnekler ile tamamı taş duvarla yapılan örnekler olarak iki gruba ayrılmıştır[1447].

Her ne kadar tüm nekropolislerde tespit edilen bir mezar türü olsa da alt grupların nekropolislere göre dağılımı farklıdır. Güney Nekropolis'de tamamı kayaya oyulmuş sandukalar ile tamamı taş örgü şeklinde yapılmış mezarlar, Kuzeydoğu Nekropolis'de yarısı kayaya oyulmuş yarısı taş örgü ve tamamı taş örgülü mezarlar, Doğu Nekropolis'de yarısı kayaya yarısı taş örgülü mezarlar, Kuzeybatı Nekropolis'de tamamı taş örgülü ve tamamı kayaya oyulmuş ve Güneybatı Nekropolis'de ise tamamı kayaya oyulmuş sandukalar şeklinde bir dağılım söz konusudur[1448].

Hellenistik dönemden Bizans dönemine kadar kullanılan bir mezar tipidir. Ancak dönemsel olarak mezar teknelerinin formunda değişiklikler belirlenmiştir. Hellenistik dönemde mezar teknesi tam dikdörtgen şeklinde olup, kapama taşları dört adet düzgün işlenmiş bloktan oluşur. Bu dönemde mezar teknesi ince bir duvar örgüsüne sahiptir. Roma dönemi örneklerinde duvar örgüsü daha geniş olup, kapak taşları özensiz işlenmiş dikdörtgen plakalardan oluşur. Bizans döneminde ise mezar teknesi insan anatomisine uygun şekilde yapılmış ve genelde kapak olarak devşirme bloklar kullanılmıştır[1449].

Taş sanduka mezar çoklu gömüler içeren mezarlardır. Bu nedenle farklı dönemlere ait buluntular bir arada ele geçmiştir. Neredeyse tüm sandukalarda ele geçen demir çiviler,

[1445] Blegen 1932, 444. Blegen mezarda dokuz unguentariumun, Polat on unguentarium olduğunu belirtir. Bkz. B.A.Polat 2005, Kat. No: MK56 (mezar), buluntular için Kat. No: BK 80, 88, 89, 94-96, 98-99.
[1446] B.A.Polat 2005, 93-95.
[1447] B.A.Polat 2005, 85.
[1448] B.A.Polat 2005, 85-86.
[1449] B.A.Polat 2005, 87, 96.

mezarlarda ahşap bir konstrüksiyonun kullanılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[1450]. Benzer bir uygulama Parion Güney Nekropolisi'nde yapılmıştır. Burada ahşap tabutlar taş sandukaların içine değil, toprağa açılan çukurlara bırakılmıştır[1451].

Lahit Mezarlar

Troia nekropolislerinde tespit edilen lahit mezarların hiçbiri tam olarak ele geçmemiştir. Bulunan dört parçadan ikisi küçük boyutlu kireç taşından yapılmış lahitlere aittir. Diğer parçalardan biri Batı, diğeri Kuzeybatı Nekropolisi'nde ele geçmiş ve Roma İmparatorluk dönemi lahitlerine ait oldukları belirlenmiştir[1452].

Mezar Stelleri

Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte Hellenistik ve Roma dönemlerine ait çok sayıda mezar stelinin bulunduğu belirtilmiştir[1453]. Hellenistik döneme tarihlenen stellerden biri uzun dikdörtgen formlu olup, üst bölümü üzerinde akroterlerin bulunduğu üçgen alınlık şeklindedir. Stel gövdesinde dikdörtgen bir bölme içinde biri çocuk diğeri yetişkin iki figürün alçak kabarta tasvirleri bulunmaktadır[1454].

TENEDOS

Tenedos Nekropolisi'nde 1993 kazı sezonunda açığa çıkarıldığı tabaka nedeniyle İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen basit toprak mezarlar bulunmaktadır[1455]. Mezarlar, blok taşlarla döşenmiş yol üzerinde moloz taşlar ve mutfak kabı parçalarından oluşan ve İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen dolgunun içinde ve üstünde yer almaktadır. Bireyler, elleri ve ayakları bağlı bir şekilde üst üste gelişi güzel atılmıştır. Bireylerin buluntu durumları, Sevinç tarafından o dönemde bir katliamın yapılmış olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir[1456].

ASSOS

Assos Batı Nekropolisi'nde Hellenistik dönem mezarlar taş döşeli yolun teraslanmış üst kısmında ve Roma mezar yapılarının bulunduğu alanda yer alır[1457]. Söz konusu mezarlar urne, ostothek, monolitik taş lahit, taş sanduka, kiremit mezar ve aile mezarlarından oluşur.

[1450] B.A. Polat 2005, 87.
[1451] Tavukçu 2006, 60, Çizim 4, Lev. 77, Res. 294; Kasapoğlu 2007, 492, Res. 35 (metal çiviler);
[1452] B.A.Polat 2005, 87-88.
[1453] B.A.Polat 2005, 89-91, Lev. 24-26.
[1454] B.A.Polat 2005, 91, Lev. 25, Res. 2.
[1455] Sevinç 1995, 114.
[1456] Sevinç 1995, 114.
[1457] Buruldağ 2009, 147.

Urne Mezarlar

Assos Batı Nekropolisi'nde Klasik dönemde yok denecek kadar az olan kremasyon mezarlar, Hellenistik dönemin ortalarından sonra sayıca artmıştır[1458]. Ayrıca kremasyon sonrasında kemiklerin toplanıp urne kabına yerleştirilmesinde de Arkaik döneme göre daha özenli bir işçilik gözlenir. Buna göre dönemin ikincil kremasyonlarında yakma işlemi sona erdikten sonra kemiklerin tümü özenli bir şekilde toplanarak urne kabına yerleştirilmiştir[1459]. Oysa Arkaik dönemde bireyin sadece göğüs bölgesinden alınan kemikler urne kabına koyulmuştur. Klasik döneme ait sadece bir örnek olduğu için Hellenistik dönem urneleri Arkaik dönem urneleriyle karşılaştırılmıştır.

Hellenistik dönemde kemikler urneye yerleştirildikten sonra urneler ya toprağa doğrudan yerleştirilmiş ve etrafı taşlarla desteklenmiş, ya da taş lahit mezarların içine bırakılmıştır. Bu dönemde kırmızı veya kırmızımsı kahverengi hamurlu amphora ve olpe tercih edilen urne formlarıdır.

Dönemin lahit içine bırakılan urnelerine verilebilecek en iyi örneklerden bir C IX açmasında 8 no.lu lahit mezar içinde yer alan urnelerdir[1460]. Lahdin içine bir olpe ve bir amphoradan oluşan iki urne bırakılmıştır. Amphora urnede genç bir kadın ve bir bebeğe ait kemiklerle birlikte bir bronz sikke bulunmuştur. Olpe içinde ise 40 yaşlarında bir erkek bireye ait kemikler ve demir bir fibula ele geçmiştir[1461]. Stupperich, demir fibulanın Galatlara özgü olduğunu ve bu tür fibulaların Galatların Anadolu'ya gelişleriyle birlikte İ.Ö. 3. yüzyılda görülmeye başlandığını belirtir[1462]. Bununla birlikte erkek bireyin Assos'ta bulunan paralı askerlerden olabileceği ve amphora içinde yer alan kadın ve bebeğin de ailesi olabileceği şeklinde bir değerlendirme yapmıştır[1463]. Bu iki urnede Stupperich'in üzerinde durduğu noktalardan biri de amphora içindeki kemikleri tepeden tırnağa özenli bir şekilde toplandığı, buna karşın aynı özenin olpe içindeki bireye gösterilmediğidir[1464].

[1458] Stupperich 1996a, 67.
[1459] Stupperich 1996a, 67.
[1460] Stupperich 1996b, 11, Taf. 5, 1.
[1461] Fibula için bkz. Bischop 1996, 157, Abb.6, no. 56, Taf. 30, no. 7.
[1462] Stupperich 1996a, 11. Bischop, bu urneden ele geçen fibulayı İ.Ö. 3. yüzyıla tarihlemiştir. Bkz. Bischop 1996, 157, Abb.6, no. 56, Taf. 30, no. 7.
[1463] Stupperich 1996a, 67; Stupperich 1996b, 11.
[1464] Stupperich 1996b, 11.

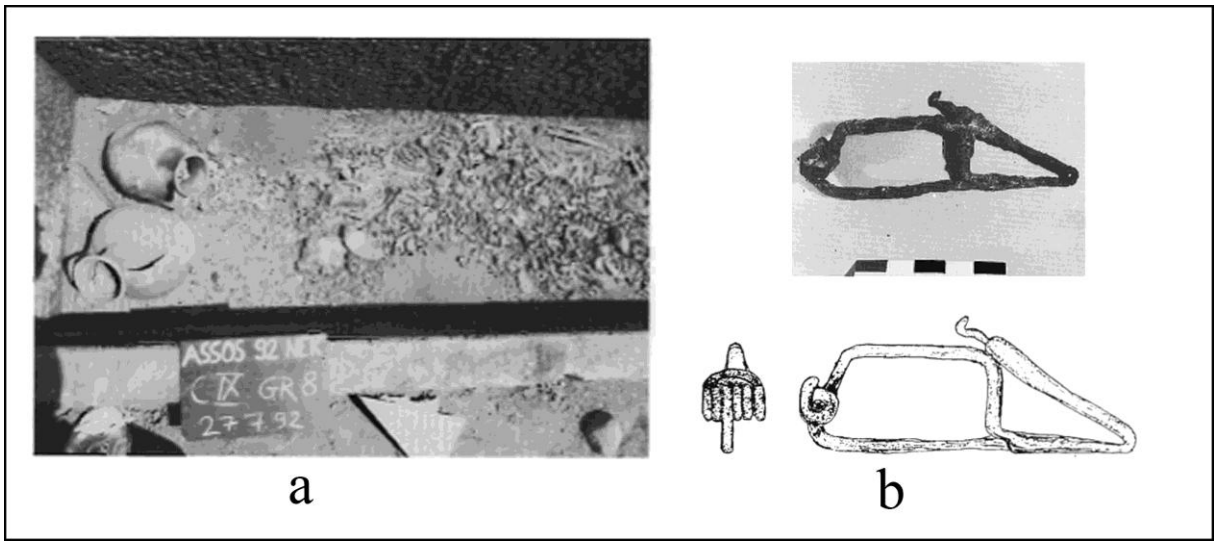

Resim 252. a-Lahit içindeki olpe ve amphora urneler (Stupperich 1996b, Taf. 5, 1); b- Olpe urne içinde ele geçen fibula (Bischop 1996, Abb. 6, no. 56, Taf. 30, no. 7).

Yine aynı açmada ortaya çıkarılan ancak bu sefer lahit dışına bırakılan urnelerden 3 no.lu olanı, 1 no.lu taş lahit mezarın başucu bölümündeki kısa kenarın dışına bırakılmıştır. Urne olarak kullanılan olpenin ağız bölümü derin bir kase ile kapatılmış, içinden ise bronz bir ok ucu ve bir demir yüzük ele geçmiştir[1465].

Resim 253. 3 no.lu urne mezar ve mezar buluntusu yüzük (Stupperich 1993, Taf. 3, 4; Reiblich 1993, Abb. 1, no. 6).

Ostothek Mezarlar

Büyük çoğunluğu 1881-1883 yılları arasında gerçekleştirilen Amerikan kazılarında açığa çıkarılan ostothekler, dikdörtgen prizma veya kübik yekpare taşların iç kısımlarının oyulmasıyla yapılmıştır. Yine tek parça bir taştan beşik çatı veya düz bir kapakla

[1465]Stupperich 1993, 15; Taf. 3, 4; Buruldağ 2009, 110, Res. 61, Lev. 81, Res. 1.

kapatılmışlardır[1466]. Ostothekler genellikle aile mezarı olarak kullanılan bölmeler içerisinde birbirinden bağımsız olarak yerleştirilmişlerdir. Bunun yanında ender olarak taş lahit içine bırakılmış örnekler de bulunmaktadır.

Söz konusu aile mezarlarından en dikkat çekeni Larikhos ailesine ait olanıdır. Larikhos ailesine ait mezar alanında açığa çıkarılan otuz iki mezardan yirmi altısını ostothekler oluşturmaktadır[1467]. Bunlardan sadece bir örnek lahit içine bırakılmıştır. Diğerleri birbirinden bağımsız tek başına alana yerleştirilmiştir. Lahit içine bırakılan ostothek, kübik formlu ve kapaksız olup, içinde sadece yanmış kemikler bulunmaktadır[1468].

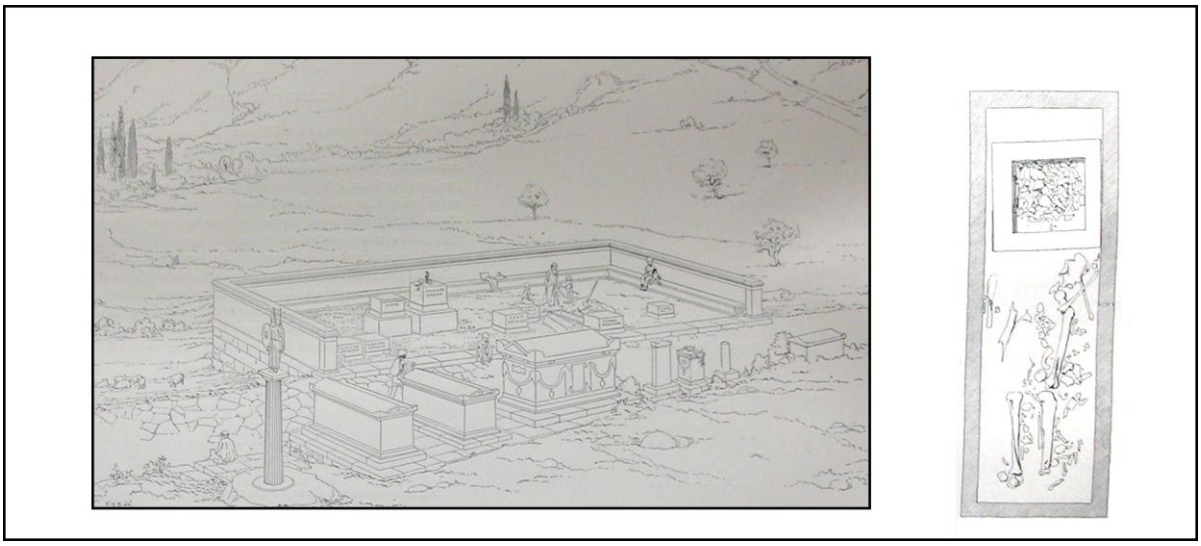

Resim 254. Larichos mezar alanı rekonstrüksiyonu ve içinde ostothek yer alan lahit mezar (Clarke et al. 1902, Fig. 1, 3).

Erken dönem kazıları da dahil olmak üzere ortaya çıkarılan ostotheklerde kremasyon kemikleri dışında çok az buluntu ele geçmiştir. Ender olarak buluntu içeren örneklerden birinde altından bir diadem dikkat çeker[1469]. Buluntuların azlığı ostotheklerin tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak içinde bulundukları aile mezarlarından dolayı Hellenistik döneme ait olmaları gerektiği belirtilmiştir[1470].

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Hellenistik dönemin taş lahit mezarları, yolun üst tarafında Roma dönemi mezar yapılarının altında bulunmaktadır. Klasik dönem lahitlerinden daha özenli bir işçiliğin gözlendiği Hellenistik dönem lahitlerinde, genellikle beşik çatı şeklinde kapaklar

[1466] Buruldağ 2009, 116.
[1467] Clarke et al 1902, 280,
[1468] Clarke et al 1902, 280, Fig.3.
[1469] Stupperich 1996b, 10, Taf. 2, 2.
[1470] Buruldağ 2009, 120.

bulunmaktadır. Oysa Klasik dönemde lahit kapakları düzdür ve Hellenistik dönemde bunların yerini ekseriyetle üçgen alınlıklı beşik çatılı kapaklar almıştır[1471].

Klasik dönem örneklerinde olduğu gibi bu dönemin lahit mezarlarında da çoklu gömüler yer almaktadır. Kadın, erkek ve çocuk bireyler cinsiyet ve yaş ayrımı yapılmaksızın lahit mezarlarda birlikte yer alabilmektedir. Bunun yanında hem inhumasyon hem de kremasyon gömüler de lahit içinde bir arada bulunabilmektedir. Lahitlerdeki kremasyonlar genellikle urne şeklinde ikincil örneklerden oluşurken, B VIII açmasında ortaya çıkarılmış 2 no.lu lahit mezarda yakma işlemi lahit içinde yapılmış ve bunun sonucunda lahit kasasında hasar oluşmuştur. Bu lahitte kremasyon uygulanan birey 40-50 yaşlarında bir erkektir. Lahit içinde birincil kremasyonun dışında, içerisinde bir kadın ve çocuğa ait yanmış kemiklerin bulunduğu bir urne ve orta yaşta bir kadına ait inhumasyon gömü ele geçmiştir[1472]. Stupperich, bu urne içindeki çocuğun yedi yaşını aşmamış bir kız olduğunu, kadın ile çocuğun aynı hastalık nedeniyle öldüğünü ve birlikte yakıldıklarını belirtmektedir[1473].

2 no.lu lahit mezar örneğinde de görüldüğü gibi, hem kremasyon hem de inhumasyon gömüler bir arada bulunmasına Hellenistik dönemde oldukça sık rastlanmaktadır[1474]. Buna karşın Klasik dönemde iki mezar türünün bir arada olduğu yalnızca bir örnek bulunmaktadır. O da lahit içine bırakılmış bir amphora urnedir[1475].

Çoklu gömülerin yer aldığı lahit mezarlar aynı zamanda birer aile mezarı olmalıdır. Büyük olasılıkla ailenin tercihleri doğrultusunda bireyin ne şekilde gömüleceğine karar verilmekteydi. Bu nedenle olmalıdır ki aynı lahit içinde hem inhumasyon hem de kremasyon gömüler bir arada bulunmaktadır. Örneğin C IX açmasında açığa çıkarılan 1 no.lu lahit mezarda kadın birey kremasyona tabi tutulmuşken, erkek ve çocuk bireylerin inhumasyon şeklinde gömüldüğü belirlenmiştir. Stupperich, mezarın evli bir çifte ait olduğunu belirtir. Ona göre önce kadın birey ölmüş ve kremasyon uygulandıktan sonra kemikler bir kaba toplanmıştır. Daha sonra ölen erkek birey için hazırlanan lahde birlikte gömülmüşlerdir[1476].

Klasik dönem lahitlerinde mezar hediyesi olarak lekythoslar başta olmak üzere seramik buluntular önemli bir yer tutarken, Hellenistik dönemde seramiklerin yerini metal

[1471] Aslan 2008, 55. Hellenistik dönem tarihlenen düz kapaklı örneklerden biri için bkz. Aslan 2008, 53.
[1472] Stupperich 2006, 12, Taf. 1, 2-4.
[1473] Stupperich 2006, 12
[1474] C IX açması 1 no.lu lahit içinde yanmış kül ve kemikler ile birlikte inhumasyon tarzda bir erkek ve bir çocuğun kemikleri yer alır. Bkz. Stupperich 1993, 17. Yine aynı açmada ortaya çıkarılan 8 no.lu lahit mezar içinde inhumasyon tarzda yapılmış bir küçük kız ve iki orta yaşlı erkek ile birlikte iki urne bulunmaktadır. Bkz. Stupperich 1996b, 12.
[1475] C IX açmasındaki 13 no.lu taş lahit içinde bir amphora urne ve inhumasyon tarzındaki gömüler yer alır. Bkz. Stupperich 1996b 11, 17, Abb. 6, Taf. 5.3.
[1476] Stupperich 1993, 17.

buluntular almıştır. Ancak ender de olsa seramik buluntu içeren örnekler de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan C IX açmasındaki 1 no.lu lahit içinde on üç adet unguentarium ele geçmiştir. Yine aynı lahitte İ.Ö. geç 5. yüzyıl ve İ.Ö 400 dolaylarına tarihlenen biri bodur, biri uzun silindirik gövdeli iki lekythos bulunmuştur. Stupperich, bu iki lekythostan hareketle iki öneri sunmaktadır. Birincisi lekythoslar daha erken bir mezara ait olup, yaşlılara saygı için bu lahde konulmuştur. İkincisi ise lahit Klasik döneme aittir ve Hellenistik dönemde tekrar kullanılmıştır[1477].

Lahitlerdeki metal buluntular, bronz ve demir strigilisler, bronz aynalar, bıçak ve ok uçları, demir ve bronz yüzükler, metal objeler, süs eşyaları ve sikkelerden oluşur. Metaller dışında ağırşaklar ve aşık kemikleri ele geçen buluntular arasındadır. Bunların dışında lahit mezarların bazı örneklerinde lahit içinde, taştan yastıklar tespit edilmiştir[1478].

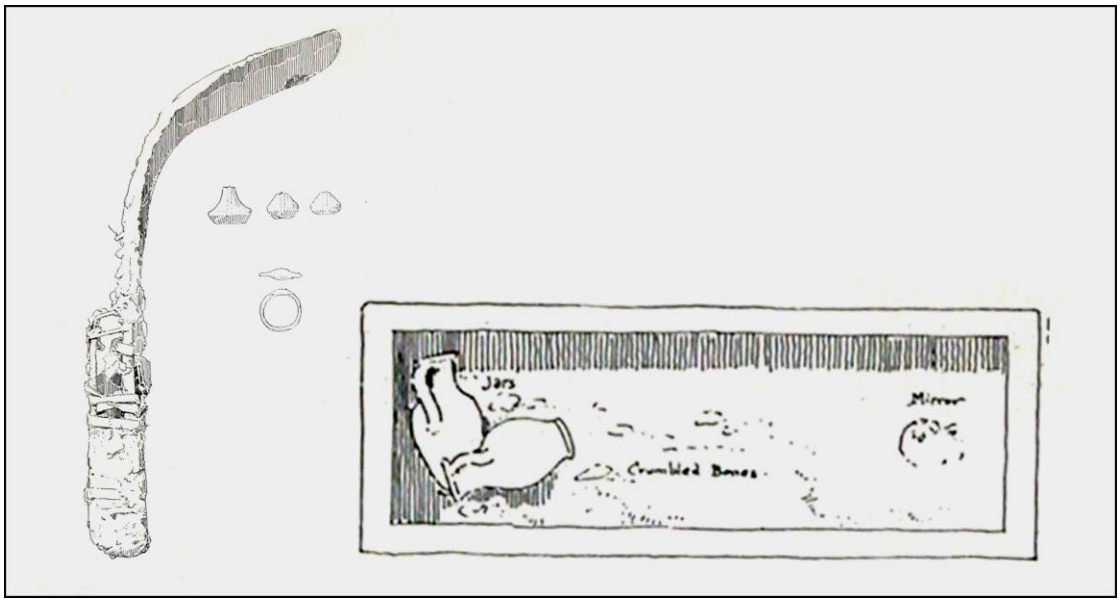

Resim 255. Lahit mezar ve buluntuları (Clarke et al. 1902, 290, Fig. 2).

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta Hellenistik dönem lahitlerinde, Klasik dönem lahitlerinde olduğu gibi mezarların yerini gösteren isim bloklarının kullanılmasıdır. Bu lahitlerden C IX açmasındaki 1 no.lu lahit ve B VIII açmasındaki 2 no.lu lahit mezarda isim blokları lahit kapağı üstünde *in situ* olarak ele geçmiştir[1479].

[1477] Stupperich 1993, 17. Lekythoslar için bkz. Filges 1993, 119, 121, Kat no. 45, 52.
[1478] C IX açması 1 ve 16 no.lu lahitlerde taş yastıklar bulunmuştur. 1 no.lu lahit için bkz. Stupperich 1993, 17; 16 no.lu lahit için bkz. Stupperich 1996b, 14.
[1479] 1 no.lu lahit için Stupperich 1993, 17; 2 no.lu lahit için Stupperich 2006, 12, Taf. 1, 2-4.

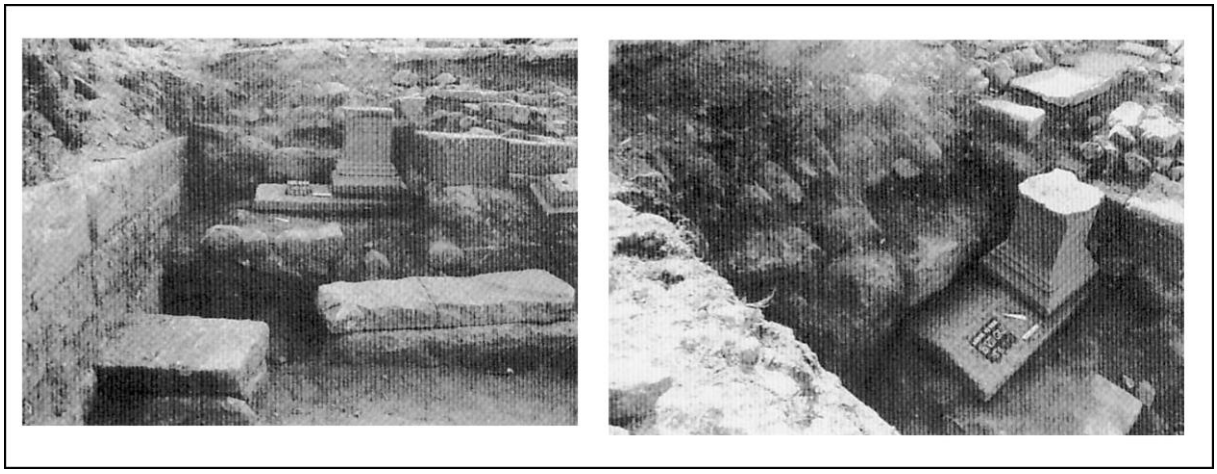

Resim 256. B VIII açmasındaki 2 no.lu lahit mezarın isim bloğu (Stupperich 2006, Taf. 1, 2-4).

Taş Sanduka Mezar

Assos Batı Nekropolisi'nin Hellenistik döneme tarihlenen taş sanduka mezar sayısı birdir. Bu sanduka, C IX açmasında ortaya çıkarılmış 18 no.lu mezardır. Sandukanın üç duvarı plaka taşlardan oluşturulmuşken, dördüncü duvar olarak 15 no.lu taş lahit mezarın uzun kenarı kullanılmıştır[1480].

Mezarda altı yaşında bir erkek çocuğa ait iskelet kalıntılarıyla birlikte üç demir strigilis, iki bronz iğne ve iki aşık kemiği tespit edilmiştir[1481]. Buluntuların genelde metallerden oluşması, Hellenistik dönemin lahit mezar buluntuları ile örtüşmektedir. Üzerinde *in situ* durumda isim bloğu yer alan sanduka mezardaki birey için Stupperich, sandukanın lahde dayanmasından hareketle 15 no.lu lahit mezardaki bireylerle aynı aileden olduğunu öne sürmektedir[1482].

Çatı Kiremidi Mezarlar

İlk örnekleri 2006 yılında tespit edilen kiremit mezarlardan şu ana kadar üç örnek açığa çıkarılmıştır[1483]. Üçü de aynı şekilde yapılmış ve yapımında içbükey profilli kiremitler kullanılmıştır. Tamamı çocuk bireyler içeren bu mezarlarda bireyin yaşına göre kullanılan kiremit sayısı da değişmektedir[1484].

Kiremit mezarlardan biri Larikhos mezar alanında yer alır. 2-3 yaşlarındaki bir çocuğun yer aldığı bu mezarda, iki iç bükey profilli kiremit kullanılmıştır. Bunlardan biri çocuğun altına diğeri ise üstüne yerleştirilmiştir. 0.95 m. uzunluğunda, 0.40 m. genişliğinde

[1480] Stupperich 1996b, 13-14, Taf. 4, 2.
[1481] Stupperich 1996b, 13.
[1482] Stupperich 1996b, 13.
[1483] Aslan 2008, 54-55.
[1484] Aslan 2008, 55; Buruldağ 2009, 137.

olan kiremit mezarın uzun kenarlarına kaymayı engellemek için taşlar yerleştirilmiştir[1485]. Bu mezar içinde bir unguentarium ve midye kabukları ele geçmiş ve unguentarium yardımıyla mezar İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmiştir[1486].

Diğer bir kiremit mezar A1 açmasında ortaya çıkarılmıştır. Bu mezarda alt tarafta bir, üstte ise iki olmak üzere toplamda üç içbükey profilli kiremit kullanılmıştır. 1.50 m. uzunluğunda, 0.40 m. genişliğindeki mezar 11-12 yaşlarında bir çocuğa aittir[1487]. Mezarın uzun kenarlarına plaka taşlar yerleştirilmiştir. Mezarda bir figürin başı dışında başka buluntu ele geçmemiştir. Ancak bu figürinin mezara ait olup olmadığı kesin olarak belirlenememiştir.

Kiremit mezarların üçüncüsü S 3 açmasında tespit edilmiştir. Yapılış şekliyle diğer iki kiremit mezar ile aynıdır. Bu mezarın içinden hiçbir buluntu ele geçmemiştir[1488].

Aile Mezarları

Assos Batı Nekropolisi'nin taş döşeli yolun altında kalan bölümlerinde Amerikalılar tarafından bazı mezar bölmeleri ortaya çıkarılmıştır[1489]. XXVII, XXVIII, XXIX no.lu bu mezar alanları yolun kenarında bulunmaktadır. Bu yapıların ön duvarları yol ile bitişiktir ve diğer duvarlara göre daha alçaktır. Söz konusu bu yapılardan Larikhos Mezar Alanı olarak da isimlendirilen ve aynı zamanda en dikkat çekici olanı XXIX no.lu mezar alanıdır.

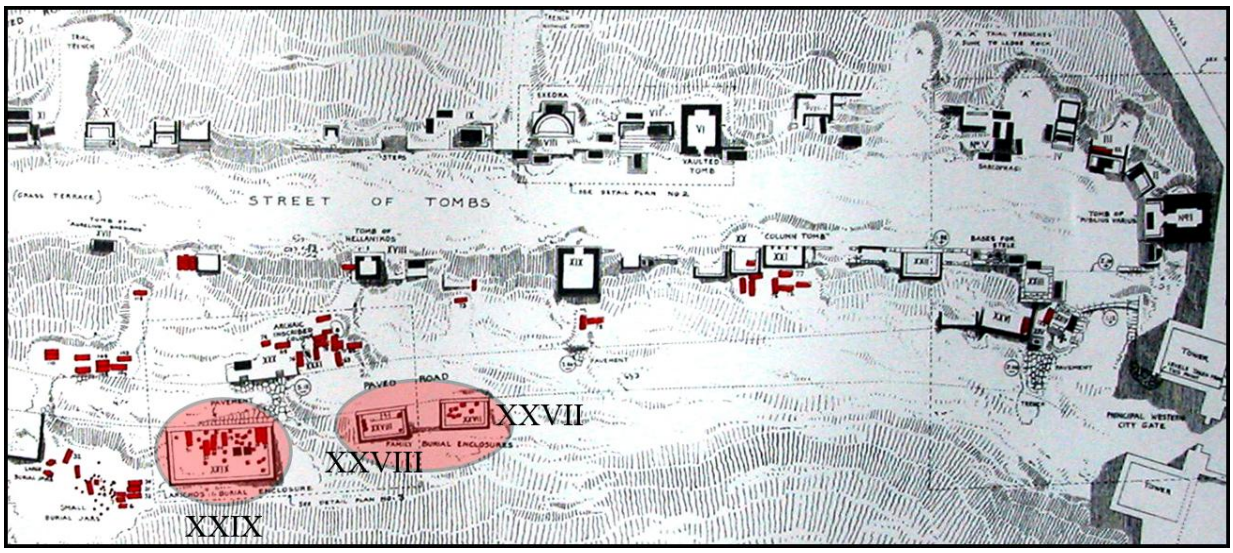

Resim 257. Assos Batı Nekropolisi aile mezarların planları (Clarke et al. 1902, 221).

Larikhos aile mezarı dikdörtgen formlu olup, 15.09 m x 8.5 m. ölçülerindedir. Yapının ön duvarı oldukça alçaktır. Diğer üç kenarı ise yüksek ve sağlam duvarlarla çevrilmiştir. Ön duvarı dışında yapının içinde üç kenarı dolaşan oturma sırası bulunmaktadır. Yapının iç

[1485] Aslan 2008, 55; Buruldağ 2009, 138, Res. 81.
[1486] Aslan 2008, 55; Buruldağ 2009, 139, Res. 82.
[1487] Buruldağ 2009, 139, Res. 83.
[1488] Buruldağ 2009, 140, Res. 84.
[1489] Clarke et al 1902, 279-280, Fig. 1-3, 281, Fig. 2-3.

kısmında altısı taş lahit, yirmi altısı ostothek olmak üzere toplam otuz iki mezar tespit edilmiştir. Ayrıca ikisi *in situ* olmak üzere dağınık durumda isim blokları da yapı içinde belirlenmiştir. Söz konusu iki *in situ* blok 9 ve 10 no.lu taş lahitler üzerinde yer alır. Bunlardan 9 n.olu lahdin isim bloğunda "ΛΑΡΙΧΟΣ ΑΙΚΛΕΙΔΑΣ", 10 no.lu lahdin isim bloğunda "ΑΛΕΚΤΡΑ ΛΑΡΙΧΙΑ"yazmaktadır[1490]. İsim bloklarındaki "ΛΑΡΙΧΟΣ/Larikhos" yazısı nedeniyle bu mezar alanına Larikhos ismi verilmiş ve Larikhos ailesine ait mezar alanı olduğu belirtilmiştir[1491].

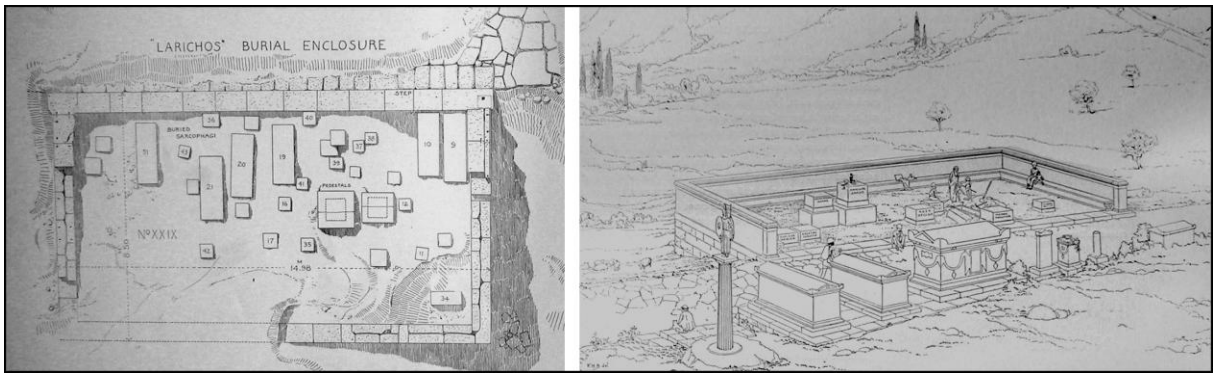

Resim 258. Larikhos aile mezarı plan ve rekonstrüksiyon (Clarke et al. 1902,277, 280, Fig.1).

İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen Larikhos aile mezar alanı içinde, lahit içine yapılmış inhumasyon gömüler ile birlikte ostotheklerden oluşan kremasyon gömüler de yer almaktadır[1492]. Kremasyon mezar sayısındaki artış dikkat çekicidir.

Aile mezarlarından bir diğeri XXVII no.lu olanı Larikhos mezarı gibi dikdörtgen bir yapıya sahiptir. Bu mezar yapısı içinde altı adet ostothek belirlenmiştir[1493]. XXVIII no.lu diğer yapı ise bugün çok az korunmuştur. Amerikan kazılarında planı çıkarılacak kadar iyi durumda olan yapı içinde de ostotheklerin bulunduğu belirtilmiştir[1494]. Ancak bugün yapının kendisi gibi ostothekler de korunmamıştır.

[1490] Clarke et al 1902, 281, Fig 2.
[1491] Clarke et al 1902, 281.
[1492] Aslan 2008, 54.
[1493] Buruldağ 2009, 135.
[1494] Erken dönem kazılarında ostotheklerden küçük taş kutular olarak söz edilmektedir. Bkz. Clarke et al 1902, 279; Stupperich 1993, 10, Abb. 5.

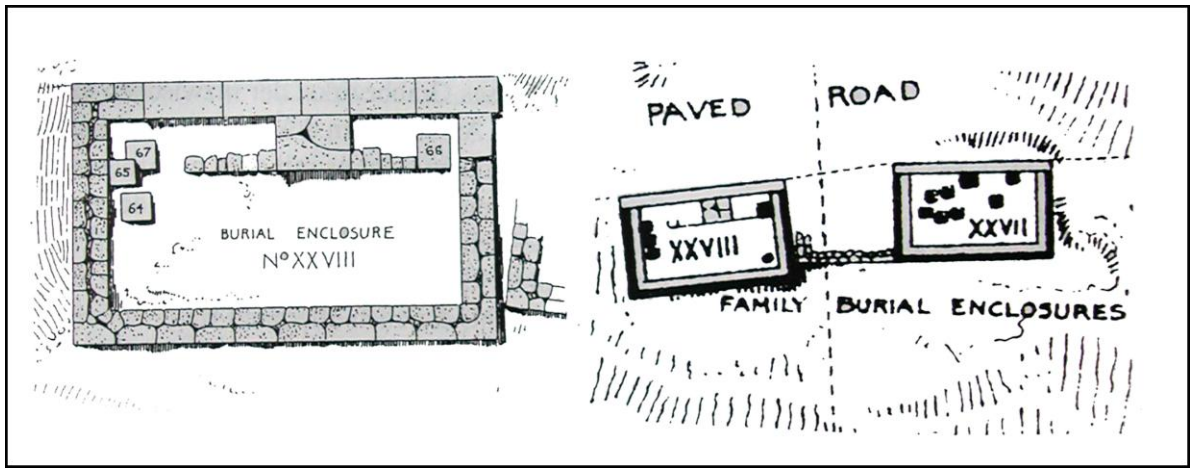

Resim 259. XXVII ve XXVIII no.lu aile mezarlarının planları (Stupperich 1996b, Abb.5)

Mezarların İşaretlenmesi

Hellenistik dönem mezarlarında özellikle lahitler üzerinde mezarın kime ait olduğunu gösteren ve aynı zamanda mezarın yerini belirten isim blokları kullanılmıştır. Bu bloklar Klasik dönem lahit mezarlarında görülen isim blokları ile form açısından benzerlikler taşır. Ancak bezeme anlayışı biraz daha zenginleşmiştir. Klasik dönem örneklerinde basit şeritlerden oluşan bezeme, yerini yumurta ok dizileriyle benzenmiş kaset benzeri bir düzenlemeye bırakır. Dönemin sonlarına doğru isim bloğu form açısından daha yüksek dikdörtgen bloklara dönüşürken, yumurta ok bezemelerinin yerini rozetlerden oluşan bezemeler alır[1495]. Mezarın kime ait olduğunu gösteren isim ise bloğun ön yüzüne kasetin üst şeridinde yer almaktadır[1496]. Ayrıca Klasik dönemin kübik formlu isim bloklarının aksine Hellenistik isim bloklarının alt bölümü basamak şeklinde profillendirmeler görülür. Klasik dönemde düz kapaklar üzerine yerleştirilen isim blokları, Hellenistik dönemin beşik çatı şeklinde kapaklara alttan taşlarla desteklenerek dengeli bir şekilde yerleştirilebilmiştir.

Hellenistik dönemde isim blokları arasında da tıpkı Klasik dönemde olduğu gibi *in situ* ele geçen örnek sayısı oldukça azdır. Bununla birlikte mezarda birden fazla gömü yapılmış olmasına rağmen sadece tek isim yazıldığı görülmüştür. B VIII açmasında ortaya çıkarılan 2 no.lu lahit mezar gibi içinde iki birey olmasına rağmen sadece aile ismi yazılmıştır[1497].

[1495] Buruldağ 2008, 129, Fig. 73.
[1496] Buruldağ 2009, 130.
[1497] Stupperich 2006, 12, Taf.1, 2-4; Buruldağ 2009, 129.

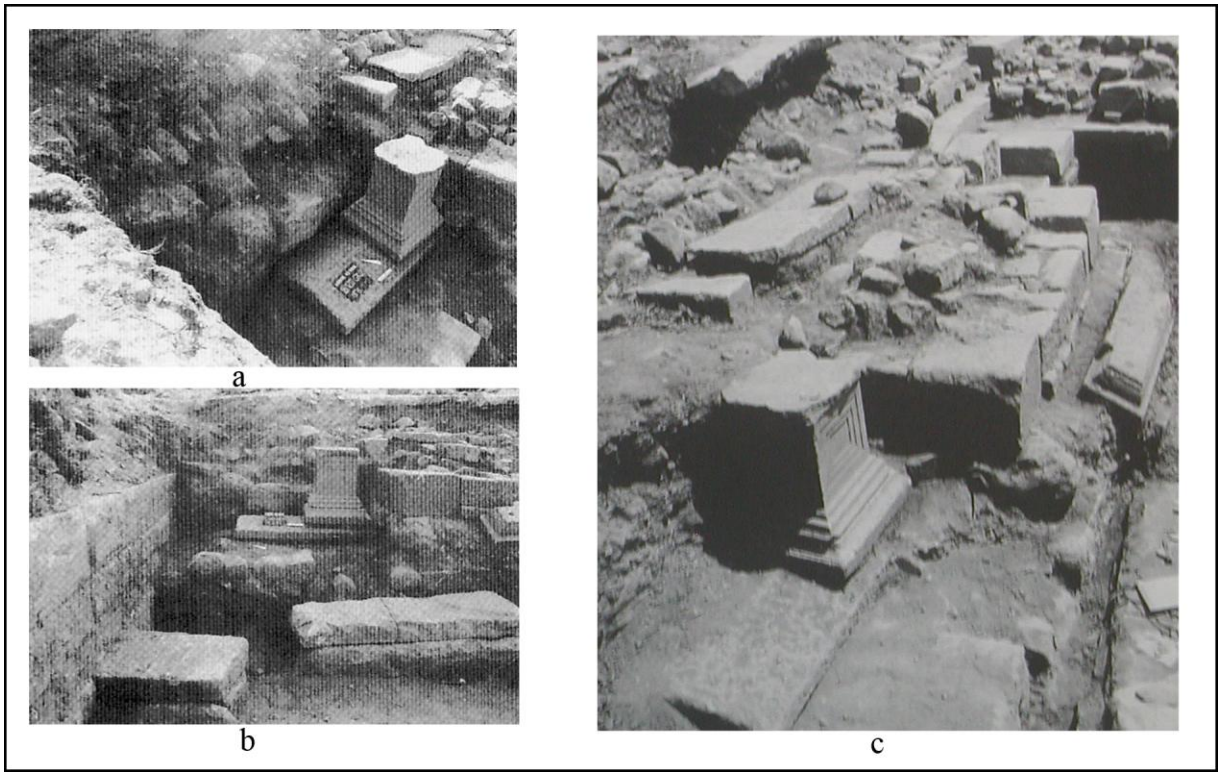

Resim 260. a-b) B VIII açması 2 no.lu lahit mezarın isim bloğu (Stupperich 2006, 12, Taf. 1, 2-4) c) Kaset bezemeli isim bloğu (Stupperich 1996a, 65, Abb. 27).

ANTANDROS

Antandros nekropolisinde Arkaik dönemin hakim gömü şekli olan kremasyon mezarlar Klasik dönemde yerini inhumasyon mezarlara bırakmış, ancak sayıları oldukça azalmasına karşın kremasyon uygulaması tam anlamıyla terk edilmemiştir. Hellenistik döneme gelindiğinde ise gömü geleneklerinde yeniden bir değişim yaşanmıştır. Klasik dönemin tercih edilmeyen kremasyon uygulaması, bu dönemde aniden ve oldukça yoğun bir şekilde yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki Hellenistik dönem mezarlarının nerdeyse yarısını kremasyonlar oluşturmuştur. Bunlar, Arkaik dönemde olduğu gibi yetişkin bireyler için tercih edilen birincil ve ikincil kremasyonlardır. Ancak Arkaik dönemden farklı olarak Hellenistik dönemde kremasyonların yanında yetişkin bireyler için inhumasyon şeklinde yapılmış çatı kiremidi, basit toprak mezarlar ve orijinalde Klasik döneme ait olan ancak Hellenistik dönemde ikinci kez kullanılmış taş lahit mezarların varlığı da gözlenir.

Birincil Kremasyonlar

Hellenistik dönemin birincil kremasyonları Arkaik kremasyonlardan farklı bir mimari düzenlemeye sahiptir. Arkaik dönem birincil kremasyonlarında kremasyon işlemi gerçekleştirildikten sonra kemikler olduğu gibi bırakılıp üzeri taş ve toprak ile örtülürken, Hellenistik dönemde kremasyon sonrasında kül ve kemiklerin üzeri içbükey ya da düz

kiremitlerle kapatılmıştır. Daha sonra etrafı büyük şekilsiz taşlarla dikdörtgen şeklinde çevrildikten sonra orta bölümü daha küçük taşlarla doldurulmuştur. Bu mimari düzenleme tüm birincil kremasyonlarda görülmese de büyük çoğunluğu için geçerlidir. Bunların dışında dönemin tek örneği olan monolitik lahit içinde gerçekleştirilmiş bir birincil kremasyon da bulunmaktadır.

Söz konusu birincil kremasyonlardan 217 no.lu mezar, üzeri kiremitlerle örtülü grup içinde iyi korunmuş bir örnektir. Bu mezarda yakma işlemi sonrasında kemikler kısmen bir araya toplanmış ve üzeri üç adet içbükey profilli kiremitle kapatılmıştır. Daha sonra kiremitlerin etrafı orta büyüklükteki şekilsiz taşlarla dikdörtgen oluşturacak şekilde çevrilmiş ve iç kısmı yumruk büyüklüğünde moloz taşlarla doldurulmuştur. Kiremitler kaldırıldıktan sonra ulaşılan kremasyon kemiklerinden anlaşıldığı kadarıyla bireyin baş kısmı doğudadır ve muhtemelen yön birliği gözetilerek doğu-batı doğrultulu yatırılmıştır. Mezarın içinde, doğuda kafatası kemiklerinin olduğu bölümde bir bronz sikke, orta bölümde küçük bir maşrapa ve bir unguentarium ile çok sayıda küçük bronz boncuk ve bronz plaka parçaları ele geçmiştir[1498].

Resim 261. 217 no.lu kremasyon mezar ve buluntuları (Antandros kazı arşivi).

Hellenistik nekropolisin birincil kremasyonlarında mezara bırakılan hediye sayısının çok olduğu söylenemez. Genellikle bir sikkenin yanında bir unguentarium ya da küçük bir maşrapa yer alır. Ancak sayı az da olsa hemen her kremasyonda en az bir mezar hediyesi

[1498] Polat et al 2009, 51.

bulunmaktadır. Bunlar bazen bir sikke, bazen bir unguentarium, bazen de bir maşrapa şeklindedir.

Hellenistik dönem gömüleri içinde Klasik dönem monolitik lahitlerin kullanılması sıkça ratlanan bir durumdur. Bu lahitlerin bazen Hellenistik dönemin bir veya birden fazla inhumasyon gömü için, bazen de unre içindeki ikincil kremasyonlar için kullanıldığı görülmüştür. Bunlara ek olarak sadece bir örnekte lahit içinde gerçekleştirilmiş bir birincil kremasyon tespit edilmiştir. 350 mezar numarısı verilen bu lahit orijinalde Klasik döneme aittir ve inhumasyon bir gömü için kullanılmıştır. Ancak Hellenistik döneme gelindiğinde lahit tekrardan açılarak ilk gömüye ait kemik ve buluntular lahdin kuzetbatı köşesine toplanmış ve sonrasında lahit içinde kremasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu işlem sonucunda lahdin kasasında kızarma ve çatlaklar oluşurken, ilk gömüye ait kemiklerin de ateşten etkilendiği görülmüştür. Daha sonra lahdin içinde mezar hediyesi olarak bir unguentarium bırakılmış ve lahit kapağı kapatılmıştır. Mezarın üzerine ise yaklaşık 3 x.3.30 m. çapında bir daire oluşturacak şekilde taşlar yerleştirilmiştir. Dairenin dış hattı büyük boyutlu şekilsiz taşlardan oluşturulmuşken, içi yumruk büyüklüğünde ve nispeten daha büyük taşlarla doldurulmuştur. Bu yapı toprak üzerinde mezarın yerini belirlerken form itibariyle nekropolisin Hellenistik dönem dairevi planlı sunak mezarlarını anımsatmaktadır. Gerek dairevi planlı gerekse de at nalı planlı sunakların sadece kremasyon gömüler içerdikleri göz önünde bulundurulduğunda temel düzeyinde korunmuş bu daire şeklindeki taşların dairevi planlı bir sunak yapısına ait olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Buna karşın yapıyı daha önce açığa çıkarılmış dairevi planlı sunaklardan farklı kılan yanları daha büyük boyutlu oluşu ve merkezinde urne kabı yerine birincil kremasyon içeren bir lahdin yer alıyor olmasıdır.

Lahdin içinde ele geçen buluntulardan inhumasyon tarzında yapılmış birinci bireyin kemikleri içinde ele geçen stemless kaide parçası ilk kullanımın olasılıkla İ.Ö. 5. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını, kremasyon gömüye ait unguentarium ise ikinci kullanımın İ.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını ortaya koymuştur.

Resim 262. 350 no.lu mezar. Birinci ve ikinci gömüye ait buluntular (Antandros kazı arşivi).

Urne Mezarlar

Nekropolisin urne mezarları genellikle gömü alanında açılan sığ bir çukura dik bir şekilde yerleştirilmiştir. Ancak bazı örnekler, özellikle sunak mezarlarda tespit edilenlerin bir bölümü, Klasik döneme ait taş lahitlerin içine bırakılmıştır. Dönemin tercih edilen urne formu stamnoslardır. Fakat sayıları çok fazla olmamakla birlikte khytra ve amphora gibi kaplar da urne olarak kullanılmıştır.

Birincil kremasyonlar gibi söz konusu urneler de buluntu yönünden zengin mezarlar değildir. Bir amphora urne dışında tespit edilen buluntuların tümü stamnos urnelerden gelmektedir[1499]. Bunlar genellikle stamnosların ağız bölümlerine bırakılan kaseler ve urne kaplarının içine bırakılan unguentariumlardan oluşur[1500]. Bunların dışında bir örnekte bronz bir yüzük, bir diğerinde balık tabağı, lekane ve krater[1501], başka bir stamnosta ise kabın ağzında kase yerine bir kapak ele geçmiştir. Birincil kremasyonlar ile urnelerin buluntuları kıyaslandığında her iki kremasyon örneğinde ortak mezar hediyesi olarak unguentariumlar dikkat çeker. Buna karşın birincil kremasyonlarda tespit edilen sikke ve küçük maşrapalara bugün itibariyle hiçbir urne kabında rastlanmamıştır.

Resim 263. Stamnos urnelerden örnekler (Antandros kazı arşivi).

[1499] Bu amphora urne bir stamnos urne ile birlikte orijinalde Klasik döneme ait bir lahit içine bırakılmıştır. Mezar hediyesi olarak amphoranın ağız bölümüne bir kase yerleşritilmiştir. Bkz. Polat et al 2009, 48–49, Res. 13.
[1500] Polat-Polat 2007, 5, Res. 21. Burada 210 no.lu lahit mezar içine bırakılan stamnos urne ve kapak olarak kullanılan kase, lahdin orijinal gömüsüne ait Klasik dönem buluntuları ile birlikte gösterilmiştir.
[1501] Balık tabağı, lekane ve kraterin ele geçtiği 62 no.lu urne için bkz. Polat-Polat 2004, 457, Res. 10; Polat-Polat 2007, 5, Res. 24.

Sunak Mezarlar

Hellenistik nekropolisin en dikkat çeken mezar grubudur. Aynı zamanda hem birincil hem de ikincil kremasyonun birlikte yer aldığı tek mezar grubudur. At nalı şeklinde ve dairevi formlu olmak üzere iki farklı üst yapıya sahiptirler.

At Nalı Planlı Sunak Mezarlar

Bunlardan at nalı planlı sunaklardan bugüne kadar altı adet tespit edilmiştir. Tüm sunakların üst bölümleri antik dönemde tahrip edilmiştir. Buna rağmen tespit edilen ilk iki sunak (DCF ve DMK kodlu sunaklar) diğerlerine göre nispeten daha iyi korunmuş olup, at nalı planlı sunak mezarların mimari yapısı ve işlevleri hakkında önemli veriler sunmuştur. Buna göre sunaklar yaklaşık 3.0 x 3.0 m. boyutlarında ve moloz taşlardan örülmüş olup, alt bölümü kare, üst bölümü ise at nalı planlıdır. Yapıların güney bölümleri hariç diğer üç bölümü duvarla çevrilidir ve bu duvarların dış yüzleri beyaz kireç harcıyla sıvanmıştır. Aynı zamanda yapının tabanında ve duvarların iç yüzünde de sıva izleri belirlenmiştir. Üst yapıyı oluşturan duvarların kalınlığı yaklaşık 0.60 m. olup, duvarların iç yüzlerinde yaklaşık 0.35 m genişliğinde ve 0.35 m. yüksekliğinde seki yer almaktadır. Bu şekliyle yapının üst bölümü at nalı planlı sunak görünümündedir[1502] . Yapının orta kısmı yumruk büyüklüğünde taşlardan oluşturulmuş bir tabana sahiptir ve bu alan da sıvanmıştır. Yapıların açık olan güney bölümlerinde yine üstleri sıvalı, yüksekliği 0.10 m. genişliği ise 0.25 m. olan iki basamak yer alır[1503]. Ortaya çıkarılan ilk iki sunak 2 no.lu podyumlu mezar gibi antik yolun hem kuzeyinde ve 2 no.lu mezar ile aynı aks üzerinde yer almaktadır.

Söz konusu bu iki sunağın üst seviyelerinde gerçekleştirilen çalışmalarda Hellenistik döneme ait mermer stel parçaları bulunmuştur. Bunların bir bölümü iki sunağın üzerine inşa edilmiş Geç Roma yapılarının duvarlarında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Gerek duvar içinde gerek tek başına olsun ele geçen stel parçaları, orijinalde sunakların üzerine stellerin yerleştirilmiş olabileceğini düşündürmektedir[1504].

DCF ve DMK kodlu iki sunaktan DCF kodlu örneğin orta bölümünde yapılan küçük sondajda mezara rastlanmamıştır. Buna karşın iç kısmı tamamen kazılan DMK sunağında ise iki urne ve bir birincil kremasyon tespit edilmiştir. Mezarların tümü sunağın taban döşemesi altında yer alır. DMK kodlu sunak İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bir taş lahit mezarı içine alacak

[1502] 1 ve 2 no.lu sunaklar için bkz. Polat-Polat 2007, 5, Res. 26; Polat et al 2008, 463–465, Res. 9.

[1503] İlk ortaya çıkarılan DCF kodlu sunak nekropolisin en iyi korunan sunak yapısıdır. Sunağın açık olan güney bölümde iyi korunmuş üç basamak yer alır. Bkz. Polat et al 2007, 55, Res. 8; Polat-Polat 2007, 5, Res. 25; DCF kodlu sunağın çizim ve rekonstrüksiyon denemesi için bkz. Üney 2009, 30–31, Çizim 5a, 7, Lev. 7; DMK kodlu ikinci sunak yapısında ise güney bölüm tahrip edilmiş sadece kısmen korunmuş basamaklara rastlanmıştır. Bkz. Polat-Polat 2007, 5, Res. 25; Polat et al 2008, 464, Res. 9; DMK sunağının ayrıntılı tanımı, çizimi ve rekonstrüksiyon çalışması için bkz. Üney 2009, 31–32, Çizim 5b, 6, Lev. 8a-b.

[1504] Sunak mezarların stel yerleştirilmiş rekonstrüksiyonları için bkz. Üney 2009, Çizim 6–7.

şekilde inşa edilmiş ve urnelerden biri bu lahdin içine, batı bölümüne bırakılmıştır (210A no.lu urne mezar)[1505]. Diğer urne (212 no.lu urne) ise bu lahdin istinat duvarı üstünde, sunağın taban döşemesi altında yer alır[1506]. Birincil kremasyon mezar (213 no.lu mezar), sunağın kuzey duvarına dayandırılmış, kremasyon sonrasında ise üzeri doğu-batı doğrultulu üç adet düz kiremitle ile kapatılmıştır[1507].

Resim 264. DMK sunağı ve içinde yer alan 210 no.lu lahit, 210A no.lu urne ve 213 no.lu üzeri kiremit kaplı kremasyon mezar (Antandros kazı arşivi).

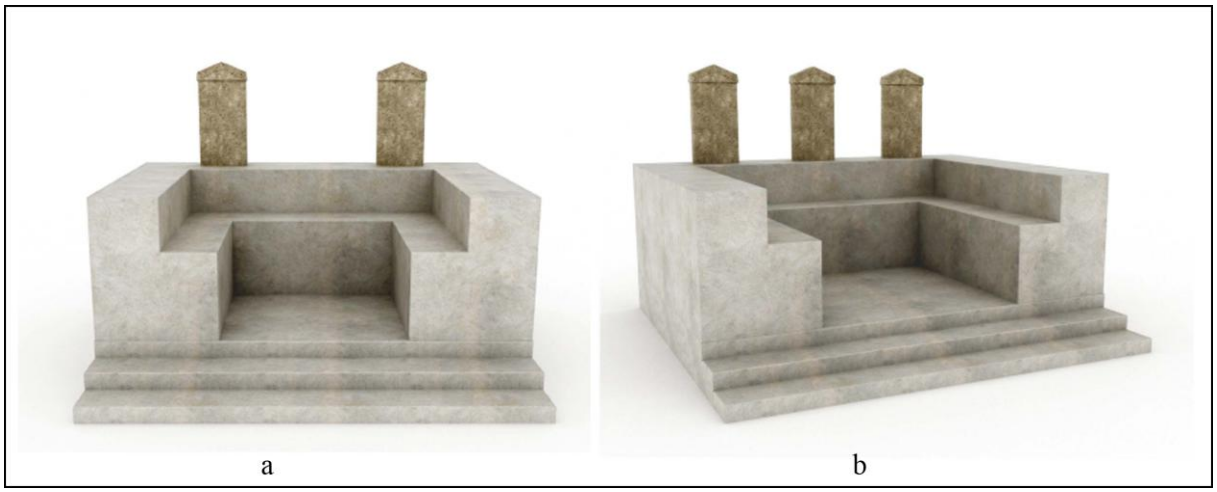

Resim 265. DCF ve DMK sunaklarının rekonstrüksiyon denemeleri, a- DCF, b- DMK sunağı (Üney 2009, Çizim 6–7).

Nekropoliste tespit edilen diğer dört sunak ne yazıkki ilk iki sunak kadar iyi korunmamıştır. Nekropolisin daha kuzey bölümlerinde bulunan ve diğer ikisine oranla daha küçük boyutlu olan bu sunaklar, plan olarak ilk iki sunak ile benzer özellikler gösterir. Ancak bunlarda açık olan güney bölümlerinde basamak izlerine rastlanmamıştır. Ayrıca yapının üst bölümleri de tahribattan daha çok etkilenmiştir. Tahribatın bu bölgede fazla olmasının en

[1505] 210 no.lu lahit içinde yer alan 210A no.lu stamnos urne için bkz. Polat-Polat 2007, 6, Res. 20–21; Polat et al 2008, 464–465, Res. 12.
[1506] 212 no.lu bu urne için bkz. Polat-Polat 2007, 6; Polat et al 2008, 465, Res. 11; Üney 2009, 33, Lev. 10a.
[1507] 213 no.lu birincil kremasyon için bkz. Polat et al 2008, 465, Res. 13; Polat-Polat 2007, 6, Res. 27; Üney 2009, 33–34, Lev.10b.

büyük nedeni eğimli nekropolis arazisinde sunakların yamacın üst kısımlarında ve toprağın yüzeyine daha yakın olan bölümlerinde yer almalarıdır. Bu şekilde hem antik dönemde, yani daha geç tarihli mezarlardan ve Geç Roma dönemi inşa faaliyetlerinden hem de günümüz tarımsal faaliyetlerinden daha fazla etkilenmiştir.

Resim 266. EAH, EHZ ve ELS sunakları (Antandros kazı arşivi).

Sunaklardan EAH kodlu olanı orijinalde Klasik döneme ait bir taş lahdi tam ortasına alacak şekilde inşa edilmiştir. 226 mezar numarası verilen bu lahdin içine, batı bölümüne bir stamnos ve bir amphoradan oluşan iki urne bırakılmıştır[1508]. EHZ ve ELS kodlu diğer iki sunak ile 222 no.lu mezara ait sunaklarda birincil kremasyonlar belirlenmiştir. ELS kodu sunakta, kemiklerin üzeri içbükey, 222 no.lu mezara ait sunakta ise kemikler düz kiremitlerle örtülmüştür[1509]. Buna karşın EHZ sunağında belirlenen birincil kremasyonun üzeri, diğer sunaklardan farklı olarak kiremitlerle kapatılmamış, onun yerine yumruk büyüklüğünde taşlarla örtülmüştür[1510].

Sunak yapıları içinde yer alan birincil kremasyon örneklerinde nekropolisin diğer birincil kremasyon mezarlarda olduğu gibi sikke, unguentarium ve maşrapadan oluşan buluntular tespit edilmiştir. ELS sunağındaki 229 no.lu birincil kremasyon dışında, diğerlerinde sikke, mezarın doğu bölümünde ve kafatasına yakın bir alanda ele geçmiştir. Bu veriler Hellenistik dönem birincil kremasyonlarında da doğu-batı doğrultulu yön birliğine uyulduğu ve bireylerin ağızlarına sikke bırakıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca mezarın üst yapısı ne şekilde olursa olsun mezara bırakılan hediyelerin sayısında veya niteliğinde bir ayrımın yapılmadığını göstermiştir.

[1508] 226A ve 226B no.lu bu urneler için Üney 2009, 69–70, Figür, 11 (stamnos), Figür 12 (amphora) EAH sunağı için bkz. Polat et al 2009, 48–49, Res. 13; Üney 2009, 35–38, Çiz. 8, Lev. 11 a-c.
[1509] 222 no.lu sunak için bkz. Polat et al 2009, 48, Res. 12.
[1510] EHZ sunağı için bkz. Üney 2009, 38–40, Çizim 8, Lev. 12 a-b.

Resim 267. a- EHZ sunağı, b- ELS Sunağı (Antandros kazı arşivi).

Dairesel Planı Sunak Mezarlar

Dönemin mimari üst yapılarıyla dikkat çeken diğer sunak mezar grubunu dairesel planlı mezarlar oluşturur. Bugüne kadar üç örnek gün ışığına çıkarılmıştır. Örneklerden ikisinin yarısı (214 ve 344 no.lu sunak mezarlar) birinin ise küçük bir bölümü (234 no.lu sunak mezar) antik dönemde tahrip edilmiştir. Adından da anlaşıldığı gibi dairesel formlu bu yapıların çapı yaklaşık 1.20 m. dir. Orta ve yumruk büyüklüğündeki moloz taşların yapımında kullanıldığı bu sunaklarda, yapının dış yüzü beyaz kireç harcıyla sıvanmıştır. Şimdiye kadar ortaya çıkarılan sunak mezarlarda, iki basamaktan oluşan kademeli yapı belirlenmiştir. Geniş olan alt basamağın üzerine biraz geri çekilerek ikinci basamak yerleştirilmiş ve böylece yukarı doğru daralan kademeli bir yapı oluşturulmuştur.

Resim 268. 234 no.lu dairesel planlı sunak mezar (Antandros kazı arşivi).

Dairesel planlı sunakların iç bölümünde gerçekleştirilen çalışmalarda 214 no.lu sunak mezarda bir amphora urne[1511], 344 no.lu sunakta bir khytra urne tespit edilmiştir. 234 no.lu

[1511] Polat et al 2008, 468.

üçüncü sunakta ise mezar veya buluntuya rastlanmamıştır. Bu durum yapının bir "kenotaf" olabileceğini düşündürmüştür[1512].

Resim 269. 214 ve 344 no.lu dairesel planı sunaklar ve urne kapları (Antandros kazı arşivi).

Mimari düzenlemeleriyle sunak mezarlar gelir seviyesi yüksek bireylerin ya da elit bir tabakanın mezarları gibi görünmektedir. Mezar buluntuları ise bu mimarinin tersine oldukça sıradandır. Yukarıda da belirtildiği gibi sikke, unguentarium ve küçük maşrapa kapları zenginliğin işareti olarak gösterilebilecek buluntular olmaktan uzaktır. Ancak önemli olan nokta Hellenistik dönem mezarlarında buluntuların % 90'ından fazlasının birincil kremasyonlar ve urnelerden gelmesidir. Özellikle birincil kremasyonların hemen hepsinde en az bir buluntu tespit edilmiştir. Buna karşın dönemin basit toprak ve çatı kiremidi mezarları içinde bir iki örnek dışında buluntu içeren mezar sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Ayrıca gömü işleminin gerçekleştirilmesinde kremasyon için yeterli odunun getirilmesi, sonrasında kremasyonun kiremitlerle örtülmesi ve en sonunda sunakların inşası, yüksek gelir seviyesine sahip olmayı gerektirmektedir. Üzerine sunak inşa edilmemiş birincil kremasyonlar bile her ne kadar sunaklar kadar masraflı olmasa da, kremasyon işlemini gerçekleştirmek için belli bir gelir düzeyine sahip olmayı gerektirmektedir. Oysa inhumasyon tarzdaki basit toprak mezarlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Dönemin basit toprak

[1512] Polat et al 2010, 8, Res. 7.

mezarları o kadar özensizce yapılmıştır ki bazı örneklerde birey adeta yarım kazılmış bir çukura atılmış gibi gömülmüştür. Yani bu tarz mezarların maliyeti yok denecek kadar azdır. Bu durumda sınıfsal bir farklılığı sadece buluntularını dikkate alarak yapmaktansa mezarın türünü de dikkate alarak bu ayrımı yapmak en azından Antandros için mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla bu dönemin kremasyonlarını gelir seviyeleri belli bir düzeye erişmiş bireylerin veya elit bir sınıfın gömü şekli olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerek.

Diğer bir olasılık ise, ekonomik seviyeden ziyade kentte yaşanan demografik bir değişimin ürünü olabilecekleridir. Öyle ki kremasyonların aniden ve çok sayıda ortaya çıkması yaşanan toplumsal veya nüfussal bir değişim sonucu olmalıdır. Antik kaynaklardan Strabon, Skepsisli Demetrios'u kaynak göstererek verdiği bilgide Antandros'un komşu kentlerinden Gargara'ya, Miletopolis'ten krallar tarafından göçmenlerin getirilip yerleştirildiğinden söz etmektedir[1513]. Devamında *"...Gargaranın halkı, Aiolisliler yerine yarı yarıya barbar oldu."* Şeklinde ibaresi bulunmaktadır[1514]. Hellenistik dönemde sıkça karşılaşılan nüfus aktarımlarının Antandros'un komşu kentlerinden biri olan Gargara'da yapılmış olması, benzer bir uygulamanın Antandros'ta da yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, Hellenistik dönemde kremasyon mezarların aniden çok sayıda ortaya çıkmasının da nedeni olabilir.

Kremasyon mezarların her iki grubunda ele geçen kemikler üzerinde yapılan antropolojik incelemeler kremasyona tabi tutulan bireylerin yetişkin olduklarını, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kadın ve erkek bireylere uygulandığını ortaya koymuştur. Bu dönemde her iki kadından birinin yakılarak gömüldüğü, buna rağmen yakılan erkek birey sayısının daha fazla olduğu görülmüştür[1515].

At nalı planlı sunak mezarlarda ilk ortaya çıkarılan örnekte hiçbir mezar veya mezar malzemesi ele geçmemiş bu nedenle yapının işlevi ve dönemi hakkında net bilgilere ulaşılamamıştır. İkinci sunak mezar yapısında iki urne ve bir birincil kremasyonun tespit edilmesiyle bu yapıların birer sunak mezar oldukları ve Hellenistik dönemde kullanım gördükleri anlaşılmıştır. İkinci sunak yapısı yani DMK kodlu sunak mezar, yukarıda belirtildiği gibi kısmen 210 no.lu taş lahit mezarın üzerine inşa edilmiştir. İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına ait olan bu mezarda iki kantharos, bir bolsal, bir kırmızı figür pelike, iki strigilis bulunmuştur[1516]. Ayrıca lahdin içine orijinal gömüsüne ait bu buluntuların yanı sıra, lahdin

[1513] Strabon, XIII, I, 58.
[1514] Strabon, XIII, I, 58. Kitabın 423. dip notunda "barbarlardan" kastedilenin yabancılar olduğu belirtilmiştir.
[1515] Yıldız-Erdal 2008, 45.
[1516] Mezar buluntuları için bkz. Üney 2009, 32-33, Fig. 8; Kantharosların benzeri için bkz. Sparkes-Talcot-Richter 1970, 283, Pl.:28, No:657 (İ.Ö. 375-350); Özbay 2004, 145, Fig. 14 (İ.Ö. erken 4. yüzyıl).

ikinci kullanımdan kaynaklanan Hellenistik döneme ait bir stamnos urne bırakılmıştır. Sunakta tespit edilen ikinci stamnos urne, bu lahdin kuzey istinat duvarı üzerine yerleştirilmiştir. Sunağın içinde tespit edilen son gömü aynı zamanda sunağın ilk gömüsü olan 213 no.lu birincil kremasyondur. Bu kremasyonda yakılan bireyin kafatası kemikleri yakınında bronz bir Antandros sikkesi bulunmuştur[1517]. Sikke, Sear tarafından İ.Ö. 350 dolaylarına tarihlenirken[1518], İmhoof-Blumer tarafından İ.Ö. 400-284 yıllarına[1519], Head tarafından İ.Ö. 350-300 yıllarına[1520], *Sylooge Nummorum Graecorum Deutschland, Troia, Aelois, Lesbos* bandında İ.Ö. 4.- 3. yüzyıla tarihlenmektedir[1521]. Görüldüğü üzere sikkeden hareketle sunağın inşa tarihini belirlemek mümkün görünmemektedir. Ancak, İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına ait 210 no.lu taş lahit üzerine inşa edilmiş olması, sunağın bu tarihten daha geç bir döneme ait olduğunu göstermektedir. Bu durumda sunağa yapılan ilk gömünün 213 no.lu birincil kremasyon olduğu göz önünde bulundurulduğunda DMK sunağı için önerilebilecek en erken tarih İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 3. yüzyılın başları olmalıdır. Sunağın ikinci gömüsü olasılıkla lahit içine bırakılan 210 A no.lu stamnos urne, son gömüsü ise lahdin kuzeyine istinat duvarı üzerine yapılan 212 no.lu stamnos urne olmalıdır. Ayrıca DMK ve DCF sunaklarının hemen batısında tespit edilmiş ancak tam anlamıyla ortaya çıkarılmamış bir diğer sunak mezar içinde ele geçen 208 no.lu urne mezar da İ.Ö. erken 3. yüzyıla ait gri bir unguentarium tespit edilmiştir[1522]. Söz konusu unguentarium, at nalı planlı sunakların en azından İ.Ö. erken 3. yüzyılda var olduklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

At nalı planlı diğer sunaklardan EAH sunağı, sunağın orta bölümünde yer alan lahit içine bırakılmış stamnos urne ve buluntuları olan içe çekik ağızlı kase ve unguentarium yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmiştir[1523]. EHZ sunağı yine mezar buluntuları tek kulplu küçük maşrapa ve unguentarium yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyıla[1524], ELS sunağı, buluntusu

[1517] Sikke için bkz. Yıldırım 2009, 26-27.
[1518] Sear 1979, no: 4041.
[1519] İmhoof-Blumer 1974, 507, Br. 15.
[1520] Head 1887, 447.
[1521] SNG 1959, Taf. 46, no: 1493.
[1522] Unguentraiuma çok yakın bir örnek Pella'dan ele geçmiş ve İ.Ö. erken 3. yüzyıla tarihlenmiştir. Bkz. Lilimpaki-Akamati 1996, 102, Σχέδ. 25; Abdera'da ele geçen benzer örnekler İ.Ö. 4. yüzyılın sonundan 3. yüzyılın sonuna tarihlenmiştir. Bkz. Samiou 2004, 294, Fig. 6; Atina Agorası 2. Katagoride değerlendirilen bu unguentariumlar için önerilen tarih İ.Ö. 300–200 veya çok az sonrasıdır. Bkz. Rotroff 2006, 150, 151. Kerameikos, Thessaloniki, Thesselia'da Amphanai ve Phokis'de Medeon'da ele geçen buluntular İ.Ö.3. yüzyılın ilk çeyreğinden, 3. yüzyıl ortalarına uzanan bir seri gösterirler. Bkz. Rotroff 2006, 150, 151.
[1523] EAH sunağının buluntuları için bkz. Üney 2009, 35–38, Fig. 10–11.Unguentariumun benzer örneği için bkz. Smetana-Scherrer 1982, 89, Taf.56, no.720 (İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısı).
[1524] EHZ sunağı buluntuları için bkz. Üney 2009, 38–40, Fig 12, 233 no.lu mezar; Tek kulplu küçük maşrapa için bkz. Rotroff 1997, 299, Fig. 38.534 (İ.Ö. 175- 150); Unguentariumun Atina agorasında ele geçen benzer örneği İ.Ö. 175–150 yıllarına tarihlenmiştir. Unguentariumun yer aldığı kontekst içinde İ.Ö. erken 2. yüzyla ait birkaç parça da bulunmaktadır. Bkz. Rotroff 2006, 294, Fig.64, no.463; Alt-Ägina da ele geçen benzer örnekleri İ.Ö.

unguentariumdan dolayı İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmiştir[1525]. Eldeki veriler Antandros nekropolisinde sunak mezar geleneğinin İ.Ö. 4. yüzyıl sonları ile erken 3. yüzyılda başladığını ve İ.Ö. 2. yüzyılın sonuna kadar devam ettiğini göstermektedir.

Sunak mezarların diğer grubunu oluşturan dairesel planlı örneklerin birinde (234 no.lu mezar) hiçbir buluntuya rastlanmazken, diğerlerinde (214 no.lu mezar) omuzdan kulplu bir amphora ve bir khytra (344 no.lu mezar) ele geçmiştir. Urne kapları dışında bu mezarların tarihlenmesine yardımcı olacak başka buluntu yoktur. Bu nedenle mezarlar, urne kaplarının benzer örnekleri bulunarak tarihlenmiştir. Buna göre 214 no.lu mezarın urne kabı omuzdan kulplu amphora, Kıbrıs taklidi olup, dış yüzü tamamen beyaz astarlıdır. Mantar ağızlı amphoranın ağız iç kısmında kalın siyah bir bant bulunur. Dışta rezerve bırakılan ağız kısmının hem altından başlayarak omuz üzerinde kulplara kadar, siyah, kırmızı ve arada rezerve bırakılan yatay bantlardan oluşan basit bir bezeme yer alır. Gövdenin üzerinde ise üç adet zambak motifi bulunur. Bu bezeme anlayışı İ.Ö. 5. yüzyılda başlayıp 3. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Kıbrıs üretimi amphoraların karakteristik özelliğidir[1526]. Yunan dünyasının birçok merkezinde bu bezeme anlayışıyla üretilmiş taklit amphoralara rastlamaktayız. Bu merkezlerden Atina'da agora kazılarında üç örnek ortaya çıkarılmıştır. Form ve bezeme anlayışı açısından Antandros örneği ile yakın olan bu örneklerde ağız profili ters torus şeklindedir ve mantar ağızlı Antandros örneğinden farklıdır. Atina Agorası'nda ortaya çıkarılan söz konusu örneklerden biri İ.Ö. 375–330 yıllarına[1527], diğeri 375–300[1528], bir diğeri ise 375–350 yıllarına tarihlenmiştir[1529].

Amphoranın tespit edildiği bir diğer merkez Marsilya'dır. Burada taşlarla çevrilmiş bir bölme içinde dört bronz, üç gümüş ve on ikisi pişmiş topraktan yapılmış toplam on dokuz urne bulunmaktadır. Pişmiş toprak urnelerin arasında Antandros örneği ile benzer bir amphora İ.Ö. 4. yüzyıla tarihlenmiştir[1530]. Olynthos'da[1531] tespit edilen bir örnek Pers öncesi olarak değerlendirilirken. Korinth Forum alanında benzer iki örnek İ.Ö. 4. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenmiştir[1532]. Ancak Korinth'deki örnekler urne olarak kullanılmamıştır. İstanbul

---

erken 2. yüzyıla aittir. Bkz. Smetana-Scherrer 1982, 89, Taf. 56, no.718; Kordon Tümülüsü'nde ele geçen benzer örnek İ.Ö. 125–100 yıllarına tarihlenmiştir. Bkz. Aydın 2007, 10–11, Pl. 5, Cat. 5, Pl. 16, Cat. 29.

[1525] ELS sunağı buluntuları için bkz. Üney 2009, 40–41, Fig. 12 229 no.lu mezar; Unguentarium benzer örnekleri için bkz. Anderson-Stojanovic 1987, 106, 109; Makedonia-Stobi örneği için bkz. Anderson-Stojanovic 1992, 81, Pl. 66. 560 (İ.Ö. 2. yüzyıl).

[1526] Panayotova 2005, 554.

[1527] Sparkes-Talcot-Richter 1970, 439–440, Pl. 63, no: 1484.

[1528] Rotroff 2006, 142–144, 287–288, Fig. 60, no: 396.

[1529] Rotroff 2006, 142–144, 287–288, Fig. 60, no: 398.

[1530] Koeller 2008, 48, Fig. 4.

[1531] Robinson 1933, 34, 35, Pl. XXXII-XXXIII.

[1532] Williams 1970, 5, Pl. 1, no: 5–6.

Arkeoloji Müzesi tarafından Kadıköy (Khalkedon) Altıyol'da gerçekleştirilen kazılarda içlerinde kremasyon bulunan lahit mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Mezarların bulunduğu alanda parçalar halinde ancak tümlenen benzer bir örnek bulunmuştur. Amphoranın bulunduğu alanda urne olarak kullanıldığını gösteren hiçbir ize rastlanmamıştır[1533].

Apollonia Pontika, benzer amphoraların tespit edildiği başka bir merkezdir. Burada ikisi Kharmanite yakınlarında, dördü Kalfata Nekropolisi'nde olmak üzere yedi örnek bulunmaktadır. Amphoraların tümü urne kabı olarak kullanılmış ve İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir[1534]. Panayotova, söz konusu urnelerden 2, 4 ve 7 no.lu örneklerin hamur özellikleri ve defolu üretimlerinden hareketle urne kabı olarak üretildiklerini öne sürmektedir[1535]. Her ne kadar Antandros, Marsilya ve Apollonia Pontika örnekleri urne olarak kullanılmış olsa da, Atina Agorası, Korinth, Olynthos ve İstanbul örnekleri urne değildir. Dolayısıyla bu amphoraların urne olarak üretildiklerini söylemek oldukça iddialıdır.

Yukarıda söz edilen merkezlerde açığa çıkarılan taklit üretimi amphoraların ağız profili dışında form ve bezeme özellikleri Antandros örneği ile benzerdir. Bu amphoralar genel olarak İ.Ö. 4. yüzyılın ikinci çeyreğinden 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmişlerdir. Antandros örneğinin konumu ve benzer örnekleri de göz önüne alınarak İ.Ö. 4. yüzyılın son çeyreği ile 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilebilir. Diğer taraftan 344 no.lu diğer dairesel planı sunakta ortaya çıkarılan khytra kabının Erken Hellenistik dönem tarihlendirilmiş olması yukarıda amphora için önerdiğimiz tarihi destekler niteliktedir. Bu durumda Antandros Nekropolisi'nde dairesel planı sunakların Erken Hellenistik dönemde yapılmaya başladığını söylenebilir.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Hellenistik dönem nekropolisinde tespit edilen bir diğer mezar türü çatı kiremidi mezarlardır. Antandros'da ilk örneklerine İ.Ö. 4. yüzyılda rastlanan çatı kiremidi mezarların sayısı sadece beş iken, Hellenistik dönemde sayıları artmış ve bu döneme tarihlenen otuz altı çatı kiremidi mezar tespit edilmiştir. Klasik dönem kiremit mezarlarında sadece düz kiremitler kullanılırken bu dönemde düz kiremitlerin yanında içbükey kiremitler de kullanılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde bireyin yaşıyla orantılı olarak mezarda kullanılacak kiremitlerin sayısı, şekli ve yapım tekniğinde farklılıklar görülmektedir.

Buna göre genellikle yetişkin bireyler için kullanılan ve sadece düz kiremitlerin kullanıldığı mezarlar, yine yetişkin bireyler için hem düz hem içbükey kiremitlerin

[1533] Kazı çalışmalarını gerçekleştiren İstanbul Arkeoloji Müzeleri arkeoloğu Seniz Atik ile yapılan ikili görüşmeden aktarılmıştır. Seniz Atik söz konusu kazının yayını için çalışmalarını sürdürmektedir.
[1534] Panayotova 2005, 540, 554, Pl. 3–4.
[1535] Panayotova 2005, 554.

kullanıldığı mezarlar ve sadece içbükey kiremitlerin kullanıldığı yetişkin ve çocuk mezarları olarak sınıflandırılabilir.

Düz kiremitlerle yapılmış yetişkin mezarları Klasik dönem kiremit mezarları ile benzer şekilde yapılmıştır. Genellikle kullanılan kiremit sayısı sekizdir. Bu tür mezarlarda altı düz kiremit ikişerli gruplar halinde karşılıklı çatılır, açıkta kalan doğu ve batı kısa kenarlar birer düz kiremitle kapatılır. Daha küçük boyutlu örneklerde dört kiremit karşılıklı çatılırken birer kiremit ile açık kalan uçlar kapatılmıştır. Yapım tekniğinde hiçbir fark yoktur sadece kiremit sayısı değişmiştir.

İçbükey profilli kiremitlerle yapılan mezarların sayısı üçtür. Bunlardan biri yetişkin mezarı diğer ikisi ise çocuk mezardır. Yetişkin bir bireyin mezarı olan 302 no.lu örnekte birey, 36 no.lu taş lahit mezar ile 293 no.lu taş lahit mezar arasında oluşan dar koridora baş doğuya, ayak batıya gelecek şekilde toprağa sırt üstü yatırılmıştır. Daha sonra dört içbükey kiremit, uç bölümleri bir öncekinin üzerine bindirilecek şekilde yerleştirilmiştir. Kiremitlerin doğu ve batı bölümleri tahrip olduğu için açıkta kalan bu bölümlerin nasıl kapatıldığı anlaşılamamıştır. Mezarda ele geçen tek buluntu iskeletin ağzına bırakılmış bronz bir sikkedir.

Resim 270. 302 no.lu kiremit mezar (Antandros kazı arşivi).

Çocuk bireyler için yapılan kiremit mezarlarda durum biraz daha farklıdır. Örneğin 47 no.lu çocuk mezarında iki içbükey kiremit kullanılmış, bunlardan biri çocuğun altına, diğeri ise üstüne kapatılmıştır. Kiremitlerin bireyle temasını engellemek için doğu ve batı uçlara taşlar yerleştirilmiştir. 211 no.lu örnekte ise bir içbükey kiremit çocuğun altına yerleştirilmişken, iki içbükey kiremit karşılıklı çatılarak üstü kapatmıştır. 47 no.lu mezarın içinden iskeletin ağzında bronz bir sikke ile mezarın ortalarında öpüşen Eros ve Psykhe figürini ele geçmiştir[1536]. 211 no.lu mezarda ise çocuk iskeleti dışında hiçbir mezar hediyesine

[1536] Polat-Polat 2004, 457.

rastlanmamıştır [1537]. Her iki mezar doğu-batı doğrultulu olup, bireyler de buna uygun olarak baş doğuya gelecek şekilde sırt üstü yerleştirilmiştir.

Resim 271. 211 no.lu kiremit mezar (Antandros kazı arşivi).

Hem içbükey hem de düz kiremitlerin birlikte kullanıldığı mezar sayısı birdir. 63 mezar numarası verilen bu mezar 302 no.lu kiremit mezar gibi lahit mezarlar arasında kalan doğu-batı doğrultulu dar bir koridorda yer alır. Ancak 302 no.lu mezardan farklı olarak mezarın güneybatı bölümü bu koridorun dışında kalmaktadır ve açıkta kalan bu bölüm taş bir duvar örülerek tamamlanmıştır. Bu koridorda birey toprağa sırt üstü ve baş doğuya gelecek şekilde yatırıldıktan sonra baş ve ayak ucu bölümleri birer düz kiremit ile kapatılmıştır. Bireyin üstü ise üç içbükey kiremitle kapatılmış, baş bölümüne doğru üçüncü bir düz kiremit eğimli bir şekilde yerleştirilmiştir. Erkek bir bireye ait olan bu mezarda ağız kısmında bronz bir sikke[1538], batıda, ayakucunun altında iyi korunmamış bir demir strigilis bulunmuştur. Buluntular ışığında mezar İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir.

Kiremit mezarlarda bir örnek dışında tümü inhumasyon tarzda yapılmış gömüler içerir. Bu mezarlar cinsiyet ve yaş ayrımı yapılmaksızın kadın, erkek ve çocuk bireyler için kullanılmıştır. İstisnayi durumdaki tek örnek 220A no.lu mezardır. 220A no.lu örnek hem bulunduğu yer, hem de birey sayısı açısından diğer kiremit mezarlardan farklıdır. Söz konusu mezar orijinalde Klasik döneme ait olan ancak Hellenistik dönemde tekrar kullanılmış 220 no.lu taş lahit mezarın içine yapılmıştır. Birey lahit tabanına baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırıldıktan sonra, batı bölüme yani ayak ucu bölümünde ayağın üstüne bir khytra urne (220B no.lu mezar) bırakılmıştır. Daha sonra mezarın yapımında kullanılan sekiz adet düz kiremitten altısı ikişerli gruplar halinde karşılıklı çatılmış, doğu ve batı uçları da lahit

[1537] Polat et al 2008, 464, Res. 10.
[1538] Mezarda ele geçen sikke bronz bir Philetairos sikkesidir. Benzer örnekleri için bkz. Wroth 1892, 122, no: 78. (İ.Ö. 2. yüzyıl, 133 öncesi); Tekin 1994, No: 281 (İ.Ö. 2. yüzyıl, 133 öncesi); Kroll-Walker 1993, 258, Pl. 29, No:872 (İ.Ö. 2. yüzyıl ortası); Ireland 2000, No: 33 (İ.Ö. 3.-2. yüzyıl); Plant 1979, No: 1702.

içinde yer almasına rağmen birer kiremitle kapatılmıştır. Bu özelliğiyle kiremit mezarlar içinde çoklu gömü içeren tek örnek olmasının yanında aynı zamanda hem kremasyon hem de inhumasyon gömü içeren tek kiremit mezardır.

Resim 272. 220A no.lu kiremit mezar (Antandros kazı arşivi).

2001 yılından itibaren ortaya çıkarılan çatı kiremidi mezarlarda çok az sayıda hediye ele geçmiştir. Mezarların çoğunda ağza bırakılan sikke dışında buluntuya rastlanmamıştır. Ancak ender de olsa 272 no.lu kiremit mezar gibi içinde bronz ayna, unguentarium, küçük maşrapa, amphoriskos, figürin ve sikke içeren mezarlar da bulunmaktadır[1539].

Sayıları çok olmamakla birlikte bazı kiremit mezarların etrafına istinat duvarları örülmüştür. Bunlar, taş lahit mezarlarda görülen istinat duvarlarının benzerleridir. Ancak lahit mezarlardaki istinat duvarı farklı bir amaca hizmet etmektedir. Çoklu gömü içeren lahit mezarlar aynı zamanda birer aile mezarı olarak kullanılıyordu ve istinat duvarı mezarın toprak üzerinde yerini belirlerken çoklu gömü yapılmasına da olanak sağlıyordu. Kiremit mezarların tekli gömüler içerdiği düşünüldüğünde istinat duvarlarının çoklu gömü yapabilme amacına yönelik yapılmadığı anlaşılmıştır. Bunun yerine olasılıkla yılın belli zamanlarında yapılan sunu ve adaklar için mezarın yerini toprak üstünde belirlemek için yapılmış olmalıdır. Bu nedenle gerek Klasik gerek Hellenistik dönem örneklerinde, duvarlar gömünün yaklaşık 0.30-0.40 m. üstünden başlamaktadır. Bu da duvarların mezarları korumanın yanında, özellikle yerlerini belirlemeye yönelik bir uygulama olduklarını da düşündürmektedir.

[1539] 272 no.lu kiremit mezar için bkz. Polat et al 2010, 10, 13.

Resim 273. 377 no.lu kiremit mezar (Antandros kazı arşivi).

Tuğla Mezarlar

Hellenistik dönemde iki tuğla mezar gün ışığına çıkarılmıştır. Yapımında kullanılan taban tuğlalarından dolayı mezarlara bu isim verilmiştir. Mezarlardan 382 no.lu olanı, 2.20 x 1.20 m. ölçülerinde orta büyüklükte moloz taşlardan örülmüş dikdörtgen bir istinat duvarı içinde yer alır. Bir bebeğe ait olduğu anlaşılan bireyin üzerine iki tuğla karşılıklı çatılmış, açıkta kalan doğu ve batı uçları birer tuğla ile kapatıldıktan sonra kuzeyine ve üstüne birer tuğla daha yerleştirilmiştir. Daha sonra tuğlaların da üstünü kapatacak şekilde dikdörtgen çerçevenin içi farklı büyüklüklerde moloz taşlarla doldurulmuştur. Mezarın içinden bebek iskeletinin yanı sıra bir lopadion, üç maşrapa[1540] ve bir biberon ele geçmiştir. Buluntular arasında yer alan lopadionun ağız ve gövdesinin bir bölümünde yanmadan kaynaklanan siyah is yer almaktadır. Ancak mezarın içinde yanık izine rastlanmamıştır. Bunlar lopadionun ilk kullanımından kaynaklanan yanık izleri olmalıdır. Mezar, buluntuları yardımıyla İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir.

İstinat duvarının ölçüleri, tuğla mezarın ölçüleri kıyaslandığında söz konusu istinat duvarının 382 no.lu tuğla mezar için yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu ölçüler bir bebek mezarından ziyade yetişkin bir bireyin mezarını çevreleyen istinat duvarları gibi durmaktadır. Nitekim tuğla mezarın altında ve istinat duvarı içinde yer alan 377 no.lu çatı kiremidi mezar bu duruma açıklık kazandırmaktadır.

[1540] Maşrapalardan küresel gövdeli örneğin benzeri Ainos'da ele geçmiş ve İ.Ö. 1. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir. Bkz. S. Başaran 2003a, 72, Pl. XLVI, no: 2.

Resim 274. 382 no.lu tuğla mezar (Antandros kazı arşivi).

Bu grubun diğer örneği olan 291 no.lu mezar 382 no.lu mezar göre daha kötü korunmuştur. Dikdörtgen bir kutu şeklinde olan mezarın yapımında beş adet taban tuğlası kullanılmıştır. Bunların dördü uzun ve kısa kenarları oluşturmak için, biri de üstünü kapatmak için kullanılmıştır. Tabanında tuğlanın yer almadığı bu mezar doğrudan toprağa oturtulmuştur. Mezarın içinde iki maşrapa ve bir kandilden oluşan buluntularla birlikte yanık toprak tespit edilmiştir. Ancak yanık toprak içinde iskelete dair yanmış ya da yanmamış hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Bu durum mezarın sembolik amaçlı yapılmış bir kenotaf olabileceğini akla getirmektedir. Diğer bir olasılık ise antik dönemde tahrip edilmiş ve kazıcılar tarafından belirlenememiş bir mezara ait buluntularını konulduğu bir yapı olabileceğidir. 291 no.lu mezar buluntularından kandil yardımıyla İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlenmiştir[1541].

Resim 275. 291 no.lu tuğla mezar (Antandros kazı arşivi).

Gerek 382 gerek 291 no.lu tuğla mezarlarında ele geçen buluntular, bu mezar grubunun Hellenistik dönem sonlarında (İ.Ö. 1. yüzyılda) ortaya çıktığını göstermektedir. Sadece iki örneğin belirlendiği, bu nedenle verilerin sınırlı olduğu bu mezar grubunda

[1541] Kandilin benzer örnekleri için bkz. Tezgör-Sezer 1995, 113, 116, Fig. 290, 301; Hayes 1980, 15, Pl. 7, no: 55 (İ.Ö. 1. yüzyıl); Bailey 1988, 452, Pl. 150, Q 173 (İ.Ö. 125-İ.S. 25); Schafer 1968, Taf 69 T2 omuz bezemesi benzer.

edinilen ilk izlenimler bunların bebek bireyler için yapılmış olduğu şeklindedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi diğer olasılıklar da göz ardı edilmemelidir.

Basit Toprak Mezarlar

Toprağa açılan çukur içine bireylerin doğrudan yerleştirilmesi şeklinde yapılmış mezarlardır. Bireyler nekropolisin yön birliğine uygun bir şekilde genellikle baş doğuya ayak batıya gelecek şekilde toprağa sırt üstü yatırılmıştır. Ancak bazı örneklerde bu kurala uyulmadığı, hatta bir örnekte bireyin çukura atılmış gibi çok özensiz bir şekilde bırakıldığı görülmüştür. Bu tarz özensiz gömülerin sayısında yoldan uzaklaştıkça artışın yaşandığı gözlenmiştir. Bu durumun yol ile doğrudan ilişkili olup olmadığı açıklık kazanmamıştır. Ancak yolun hemen kenarına yapılmış mezarlara bakıldığında gerek Klasik dönemin 2 no.lu podyumlu mezarı olsun gerek Hellenistik dönemin at nalı planı iki sunak mezarı olsun yapısal anlamda gösterişli mezarlardır ve yoldan ilk dikkat çeken mezarlar bunlardır. Mezarların özensizliği çok da göz önünde olmadıkları düşüncesiyle bu şekilde yapılmış olabilir.

Basit toprak mezarların %90'nından fazlasında sikke dahil hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Hem özensiz yapılmış olmaları hem de buluntuların azlığından anlaşılacağı üzere bu mezarlar gelir seviyesi çok düşük bireyler için tercih edilmiştir.

Resim 276. Basit toprak mezar örnekleri (Antandros kazı arşivi).

Mezarların İşaretlenmesi

Hellenistik döneme gelindiğinde mezarların işaretlenmesinde stel kullanımının devam ettiği görülmektedir. Ancak Herme formundaki steller yerine bu dönemde ön yüzleri düzleştirilmiş, üst bölümünde kabartma şeklinde yapılmış akroterli üçgen alınlık bulunan yazıtlı mermer steller kullanılmıştır. Bugüne kadar *in situ* ele geçen örnek bulunmamasına karşın ele geçen tam bir örnek ile birçok parça, stel kullanımın devam ettiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca ele geçen stel kamasının gireceği yuvaya sahip altlıklardan, bu stellerin altlık yardımıyla dikildikleri anlaşılmaktadır.

Resim 277. Hellenistik dönem mezar stelleri ve altlık (Antandros kazı arşivi).

Stellerin yanı sıra bu dönemde ilk defa ortaya çıkan at nalı planı ve dairesel planlı sunak mezarlar mimari düzenlemeleriyle aynı zamanda mezarların yerini belirten yapılar olarak değerlendirilebilir. Yine bu dönemin birincil kremasyonlarının üzerini örtmek amacıyla moloz taşlardan oluşturulan dikdörtgen formlu çerçeve içine taş doldurulmuş yapılar, mezarı örtmenin yanı sıra yerini belirlemek için de kullanılmış olmalıdır.

Hellenistik dönemin kiremit mezarlarının bir bölümünde, Klasik dönem kiremit mezarlarda olduğu gibi moloz taşlardan oluşturulmuş istinat duvarı yer almaktadır. Bu istinat duvarı tıpkı Klasik dönemde olduğu gibi mezarın yerini belirlemeye yönelik yapılmış bir uygulamadır.

a b c

Resim 278. a- Arkaik, b- Klasik, c- Hellenistik Dönem Stelleri (Antandros kazı arşivi).

TROAS BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Troas Bölgesi yerleşimlerinden Parion, Tenedos, Dardanos, Assos ve Antandros nekropolislerinde birden fazla dönemi kapsayan uzun süreli bir kullanım söz konusudur. Özellikle Assos ve Antandros nekropolislerinde kesintisiz kullanımlar net bir şekilde görülebilmektedir. Hellenistik dönemde kullanılmaya başlanan bir diğer nekropolis de Troia'da ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu merkezlerden Parion, Dardanos, Tenedos, Assos ve Antandros nekropolislerinde mezarlar daha önceki bölümlerde söz edilen alanlarda, yani Arkaik ve Klasik mezarlarla birlikte bulunmaktadır. Troia'da ise altı nekropolis alanı kentin Hellenistik ve Roma dönemi surları dışında, tarıma elverişsiz kayalık alanlarda ve kenti çevreleyecek şekilde konumlanmıştır.

Genel itibariyle nekropolislerin konumlarına bakıldığında önceki dönemlerle benzer şekilde tarıma elverişsiz, eğimin fazla olduğu yamaçlar ve kayalık alanların tercih edildiği görülmüştür. Ayrıca kente ulaşan yolların belirlendiği Assos ve Antandros'da mezarlar erken dönem mezarlarında olduğu gibi yolların iki yanında bulunmaktadır. Parion'da her ne kadar yola ilişkin bir veri sunulmamış olsa da nekropolisin güney kapısının yakınlarında oluşu, mezarların olası bir yolun yakınlarında bulunduğunu düşündürmektedir.

Bölgenin Klasik döneminde sadece ikincil örneklerden oluşan ve çok az sayıdaki kremasyon mezarlarına karşın bu dönemde kremasyonların sayısı artmış ve aynı zamanda hem birincil hem de ikincil örnekleri kullanılmıştır. İnhumasyon mezarlarda ise Klasik dönemin monolitik taş lahitler, taş sandukalar, çatı kiremidi ve basit toprak mezarlarının yanına Antandros'da yeni tür olarak dönemin sonlarına doğru tuğla mezarlar repertuara dahil olmuştur **(Tablo 13)**.

Her ne kadar belirlenen mezar grupları genel anlamda benzer olsa da merkezlere göre yapılış şekilleri, mimari düzenlemeleri ve ortaya çıkış dönemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Kremasyon mezarlardan başlayarak bu faklılıkları ve aynı zamanda benzerlikleri de belirtmek gerekirse Parion'da kremasyonların erken örnekler ikincil olup, urne kapları taş sanduka mezarların içine bırakılmıştır. Erken Hellenistik dönemde görülen bu mezarlar daha sonra ortadan kalkar ve erken Roma döneminde tekrardan ortaya çıkana kadar bir daha görülmez. Erken Roma döneminde ise kremasyon sayısı oldukça artmış olup, hem birincil hem de ikincil örnekler bir arada görülür. Assos Batı Nekropolisi'nde ise kremasyonlar İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanır. Bu mezarların geneli urne ve ostothek içinde yer alan ikincil örneklerden oluşurken, bir de lahit içinde gerçekleştirilmiş bir birincil kremasyon belirlenmiştir. Antandros'da ise İ.Ö. 3. yüzyılın başlarıyla birlikte kremasyonları sayısı aniden artar. Bununla birlikte kremasyonların her iki türü kullanılmış ve

bunlar dönemin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Ayrıca Assos'da olduğu gibi lahit içinde gerçekleştirilmiş bir birincil kremasyon örneği de bulunmaktadır. Antandros'da ikincil kremasyonları oluşturan urnelerin bir bölümü toprağa açılan sığ çukurlara yerleştirilmişken, bir bölümü lahit mezarların içine bırakılmıştır. Bu yönüyle Assos örnekleriyle benzerlik taşırken, kiremitlerle kapatılan birincil kremasyonlar açısından da Parion'un Erken Roma kremasyonları ile benzerdir. Ancak Parion kremasyonlarında örtü amaçlı kullanılan kiremitler genellikle karşılıklı çatılırken Antandros'da doğrudan kemiklerin üzerine yerleştirilmiştir. Antandros örnekleri bu yönleriyle Parion'dan ziyade Dardanos'da tespit edilen kremasyon mezar ile benzerdir. Ancak Dardanos örneğinin Antandros örneklerinden farkı, üçerli gruplar halinde dokuz düz kiremidin üst üste yerleştirilmesidir. Antandros örneklerini tam anlamıyla farklı kılan yanı ise mezarların üzerine inşa edilmiş yapılardır. Her iki kremasyon türüne ait mezarların bir bölümü at nalı ve dairesel planı sunakların içinde yer alır ve bu tarz mimari düzenlemeye sahip mezarlar diğer nekropolislerde görülmez.

İnhumasyon gömüler açısından var olan benzer ve farklılıklara bakıldığında ise Parion ve Troia'da belirlenen taş sanduka mezarlardan Parion örnekleri düzgün işlenmiş kumtaşı bloklardan oluşturulmuştur. Troia'da ise sandukaların bir bölümü tamamen kayaya oyulmuşken, bazılarında sandukanın yarısı kayaya oyulmuş diğer yarısı taş duvarla örülmüş, bazı örneklerde ise sandukanın tamamı taş duvar örgüyle oluşturulmuştur.

Sanduka mezarlar dışında sadece Antandros'da belirlenmiş olan tuğla mezarlar, kalın taban tuğlalarının kutu şeklinde dizilmesiyle yapılmış mezarlar olup, bebekler için kullanılmıştır. Bu mezar türü Hellenistik dönemin sonlarında ortaya çıkmıştır. Diğer inhumasyon gömü türleri olan çatı kiremidi ve basit toprak mezarlarda bölge genelinde belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Assos ve Antandros'da Klasik dönemden itibaren var olan doğu-batı doğrultulu yön birliğine Hellenistik dönemde de genel anlamda uyulmuştur. Parion, Troia ve Tenedos'da ise yön birliğine rastlanmamıştır. Troia'da mezarların yönü arazinin yapısına göre değişmektedir.

Hellenistik dönemde bölgenin genelinde olmasa da ölü gömme geleneklerinde bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim Klasik dönemde neredeyse yok denecek kadar az olan kremasyon mezarların bazı yerleşimlerde aniden ve çok sayıda ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiştir. Her ne kadar Parion, Dardanos, Assos ve Antandros nekropolislerinde Hellenistik döneme ait kremasyon mezarlar belirlenmiş olsa da değişimin yaşandığına dair daha net veriler Assos ve Antandros'dan gelmektedir. Assos'da Klasik dönemde sayısı bir olan kremasyon mezar sayısında İ.Ö. 2. yüzyılda yoğun bir artış gözlenir. Antandros'da İ.Ö. erken 3. yüzyılla birlikte kremasyon sayısında ani bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte her

iki merkezde de kremasyonların yanında inhumasyon gömülerin de devam ettiği ve oran olarak kremasyonlardan daha fazla oldukları görülür. Klasik dönem boyunca neredeyse tamamını inhumasyon gömülerin oluşturduğu bu nekropolislerde meydana gelen ani değişim, olasılıkla kent nüfusunda yaşanan bir değişim ürünü olmalıdır. Zira iki kent arasında bulunan Gargara'ya yapılan toplu nüfus aktarımından antik metinler söz etmektedir. Her ne kadar Assos ve Antandros için böyle bir anlatım bulunmasa da komşu kentte yaşanan değişimin bir benzerinin bu iki yerleşimde de yaşanmış olabileceğini düşünülebilir.

Bölgenin diğer nekropolislerinden Parion Güney Nekropolisi'nde Erken Hellenistik dönemde görülen kremasyonlar daha sonra inhumasyon gömülerle birlikte Hellenistik dönemde uzun bir süre görülmemiş, İ.Ö. 1. yüzyılın sonları ile İ.S. 1. yüzyılda yoğun bir şekilde tekrar kullanılmaya başlanmıştır. Strabon'a göre bir Miletos kolonisi olan Parion'da yaşanan bu durum, Miletos'da da benzer şekilde kendini göstermektedir[1542]. Miletos'da İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına kadar görülen kremasyon mezarlar ikincil örneklerden oluşur. Daha sonra ortadan kalkan kremasyonlar Parion'da olduğu gibi Erken Roma dönemiyle tekrar ortaya çıkar. Erken Roma döneminde kremasyonların ortaya çıkışı dönemin siyasal konjonktürü ile açıklanabilir. Batı Anadolu'nun bu dönemde Roma egemenliğinde oluşu ve bölgeye gelen Roma vatandaşlarının beraberinde getirdikleri gelenekleri doğrultusunda kremasyonların sayısında artışın yaşanması oldukça doğaldır. Ancak her iki merkezde de erken Hellenistik dönemde kremasyonların varlığının bilinmesi ve daha sonrasında ortadan kalkması, benzer geleneklere sahip aynı toplumun ölü gömme geleneklerinde eş zamanlı yaşanan bir değişimin işareti olarak mı görülmeli, yoksa tamamen bir tesadüf olarak mı değerlendirilmelidir?

Bölgede yaşanan diğer bir değişim ise mezarların işaretlenmesinde kullanılan stellerin formudur. Antandros'da Klasik dönemin Herme formlu stelleri bu dönemde yerini üçgen alınlıklı ve yazıtlı dikdörtgen mermer stellere bırakmıştır. Assos'da ise Klasik dönemde mezarların üzerine yerleştirilen küp şeklinde isim blokları, Hellenistik dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak Klasik dönemin kübik formlu isim blokları, uzayarak dikdörtgen bir form almıştır.

[1542] Strabon XIII, 1, 14.

AİOLİS BÖLGESİ

Aiolis Bölgesi kentleri içinde Kyme'de 2000'li yıllardan sonra gerçekleştirilen kazılar dışında Pitane, Gryneion, Larisa ve Myrina'da sistemli ve sürekliği olan kazılar yapılmamıştır. Bununla birlikte yapılan kazılara yönelik yayınlar ya çok kısa özetler halinde ya da hiç yapılmamıştır. Pitane ve Gryneion gibi merkezlerde İ.Ö. 8. ve 7. yüzyıldan itibaren İ.Ö. 4. yüzyıl içlerine kadar kesintisiz bir kullanımdan söz edilmektedir. Ancak uzun süreli kullanım içinde hangi dönemde hangi mezarların görüldüğü, bunların dönemsel farkları ve yapılış şekilleri, buluntuları, dönemin gömü gelenekleri hakkında veriler bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmada merkezlerin sadece bir dönemi ya da bir mezar türü hakkında veriler sunulabilmektedir. Bu da uzun süreli kullanım gördüğü iddia edilen nekropolislerde zaman içinde gömü geleneklerinde meydana gelen değişimleri belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle bazı kentlerin sadece belirli bir dönemleri ele alınabilmiştir. Bunun yanında Herakleia, Melanpagos, Palaudis ve Temnos gibi bölgenin diğer yerleşimlerinde de mezarlar belirlenmiştir. Kaçak kazılarla tahrip edilmiş bu mezarların kullanım evresini ortaya koyacak veriler elde edilemediği için dönemleri belirlenememiştir. Bu nedenle sadece mezarların varlığından söz edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde ilk etapta nispeten daha fazla bilgi sahibi olduğumuz Elaia, Kyme ve Myrina nekropolisleri değerlendirilecek, daha sonra bölgenin diğer yerleşimlerinden Herakleia, Palaudis ve Temnos yerleşimlerinde belirlenen mezarların türleri üzerinde genel olarak durulacaktır.

ELAİA

Elaia antik kenti İzmir İli, Bergama İlçesine bağlı Zeytindağ Beldesi sınırları içinde kalan Kazıkbağları Mevkiinin yaklaşık 1 km. kuzeyinde yer alır. Kentin yerleşim birimleri yaklaşık 18-19 m. yüksekliğinde bir tepe üzerinde bulunan Akropolisin kuzey ve doğu bölümlerine konumlanmıştır. Kentte 1918 yılında Schanmann tarafından yapılan küçük sondajlar dışında, 2006 yılından itibaren Pirson ve ekibi tarafından Elaia'nın da içinde bulunduğu Pergamon ve çevresinde yüzey araştırmaları ve bununla birlikte Bergama Müze Müdürlüğü ile ortak yapılan küçük ölçekli kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir[1543].

Yüzey araştırmaları sonucunda kentin daha önceden tespit edilen Kuzeybatı Nekropolisi'nin yanı sıra iki nekropolis alanı daha belirlenmiştir. Bunlardan ilki kuzeyde bulunan Bozyertepe'de bir tümülüs mezar ve onun hemen kuzeyinde kayalara oyulmuş tekneler şeklinde otuz dört mezarlardan oluşan nekropolistir. İkincisi kentin güneydoğusunda

[1543] Pirson 2008, 31-39; Pirson 2009, 191.

tespit edilen iki kaya mezarıdır[1544]. Kuzeybatı Nekropolisi dışında Bozyertepe Tümülüsü dahil belirlenen diğer mezarların tümü soyulmuştur ve belirlenen mezarlarda Bozyertepe Tümülüsü'nde *terminus post quem* olarak değerlendirilmiş birkaç seramik parçası dışında tarihlemeye yardımcı olacak buluntulara rastlanmamıştır. Bu nedenle söz konusu mezarların dönemleri hakkında bilgi verilmemiştir. Elaia Nekropolislerinin değerlendirildiği bu bölümde önce Hellenistik döneme ait mezarların bulunduğu Kuzeybatı Nekropolisi, daha sonra Bozyertepe Tümülüsü ve Nekropolis alanı ve Güneydoğu Nekropolisi ele alınacaktır. Böylece kentin belirlenmiş nekropolisleri bir bütün halinde verilmeye çalışılacaktır.

Kuzeybatı Nekropolisi

Elaia'da 2008 yılında Akropolisin kuzeyinde bulunan yerleşim alanının kuzeybatısında yer alan nekropolis alanında Bergama Müzesi tarafından tespit edilen kaçak kazı çalışmaları sonrasında Pergamon kazı ekibi ile birlikte Bergama Müzesi alanda bir haftalık kısa bir kurtarma kazısı gerçekleştirmiştir. Alanda çatı kiremidi ile örtülmüş beş mezar ile tüf taşından yapılmış sandık şeklinde bir mezardan oluşan toplam altı mezar açığa çıkarılmıştır[1545]. Söz konusu mezarların beşinde kremasyon gömüler yer alırken birinde inhumasyon gömü yapıldığı saptanmıştır.

Kremasyon Mezarlar

Açığa çıkarılan 1-5 no.lu mezarların tümünde kremasyona tabi tutulmuş kemiklerine rastlanmıştır. Bunlardan 1-2 ve 4 no.lu örneklerde kremasyonun üzeri düz ve içbükey profilli kiremitlerle kapatılmıştır. 1 ve 2 no.lu mezarların bir bölümü yüzeyden görülebilecek şekilde açıktadır ve bu nedenle tahribat oranı oldukça yüksektir. Mezarların ikisinde de az miktarda yanmış kül ve kemik belirlenmiştir. Kemiklerin dışında 1 no.lu örnekte bronz bir yüzük/küpe, 2 no.lu olanında ise aşırı derecede korozyona uğramış bir demir iğne ele geçmiştir[1546].

Mezarlardan 4 no.lu olanı, 1 ve 2 no.lu mezara göre daha iyi korunmuştur. İçbükey kiremitlerle kapatılan mezarın içinde oldukça yoğun kül ve kemik ile birlikte bir iğne başı, beş iğne parçası ve tam korunmuş üç unguentarium ele geçmiştir[1547]. Boyut olarak diğerlerinden daha küçük olan 3 no.lu mezarın içine urne olarak kullanılmış bir amphora yerleştirilmiştir. Amphoranın içinde ise tam korunmuş bir unguentarium ile birlikte yanmış kemikler bulunur. Mezarın içinde amphora haricinde az sayıda yanmış kemik ve seramik parçaları ele geçmiştir[1548].

[1544] Pirson 2009, 185, 188; Pirson et al 2010, 272.
[1545] Pirson 2009, 191.
[1546] Pirson 2009, 191, Abb.60, no. 2 (1 no.lu mezar), no. 4 (2 no.lu mezar).
[1547] Pirson 2009, 193, Abb. 62.
[1548] Pirson 2009, 192-193, Abb. 61.

Elaia Kuzeybatı Nekropolisi'nde açığa çıkarılan kremasyon mezarlar arasında 5 no.lu olanı diğerlerinden farklı bir muhafaza içinde bulunmaktadır. Kremasyona ait kül ve kemikler 0.40 m. uzunluğunda ve 0.30 m. yüksekliğinde tüf taşından yapılmış ostothek benzeri bir taş sandık içinde bulunmaktadır. Kapağıyla birlikte *in situ* olarak bulunan sandığın içinde kemikler dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir[1549].

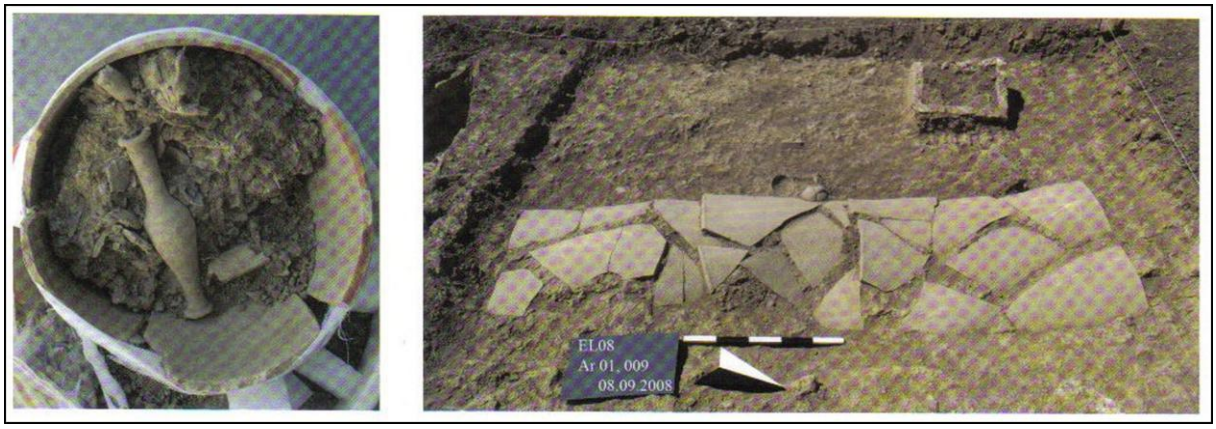

Resim 279. Kuzeybatı Nekropolis, 3 no.lu amphora urne mezar, 4 no.lu içbükey kiremit örtülü kremasyon mezar ve 5 no.lu ostothek benzeri taş sandık mezar (Pirson 2009, Abb.61-62).

Çatı Kiremidi Mezar

Üzerleri çatı kiremitleriyle kapatılmış kremasyonların dışında yine çatı kiremitleriyle örtülmüş 6 no.lu mezar içinde kremasyona ait hiçbir ize rastlanmamıştır. Kısmen tahrip edilmiş mezarın içinden yanmamış üç kemik parçası ele geçmiştir. Kemikler dışında mezar içinden başka bir buluntu ele geçmemiştir[1550].

Gömü alanında yukarıda söz edilen mezarlar dışında lahit kapak parçaları ve lahit podyumuna ait bloklar ile mezar steli olarak kullanıldıkları düşünülen birçok taş plaka bulunmuştur. Taş plakaların biri üzerinde 0.36x0.12 m. ölçülerinde bir çerçeve bulunmaktadır. Bu çerçeve plaka taşların mezar steli olarak kullanıldıklarının işareti olarak değerlendirilmiştir[1551]. Ayrıca gömü alanını sınırlayan bir taş dizisi açığa çıkarılmıştır. Taş dizisinin yapımında lahit podyumuna ait blokların devşirme olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bloklar dışında taş dizisinin içinde moloz taşlar ve yine devşirme lahit kapak parçaları da yer almaktadır. Bu taş dizisi sadece gömü alanının sınırlamamış aynı zamanda nekropolis içinden geçen yolun da bordürlerini oluşturmuştur. Mezarlar, antik dönemde Elaia'nın ana çıkış yolu olduğu öne sürülen bu yolun iki yanında ve yola paralel uzanmaktadır[1552].

[1549] Pirson 2009, 193, Abb. 60, no.13, Abb. 62.
[1550] Pirson 2009, 193, Abb. 60, no. 19 (6 no.lu mezar)
[1551] Pirson 2009, 193.
[1552] Pirson 2009, 194; Pirson et al 2010, 271.

Yukarıda anlatılan mezarlar her ne kadar Hellenistik döneme ait oldukları belirtilmiş ise de mezarların tam tarihlemesi henüz yapılmamıştır. Tarihleme dışında eldeki verilerin sınırlı olmasına rağmen Hellenistik dönemde bölgenin diğer nekropolislerinden farklı olarak Elaia'da kremasyon ağırlıklı bir gömü geleneğinin varlığını işaret etmektedir. Bu durum Aiolis'den ziyade Troas Bölgesi yerleşimlerinden Antandros ve Dardanos ile paralellik gösterir.

Bozyertepe Tümülüsü ve Nekropolis Alanı

Elaia'nın kuzeyinde yer alan tümülüs 50 m. çapında ve 10 m. yüksekliğindedir. Tümülüsün merkezinde yaklaşık 3.50x3.50 ölçülerinde tümülüsün tepe noktasına kadar ulaşan kırma taştan kule benzeri bir yapı bulunmaktadır. İçinde mezara yönelik herhangi bir ize rastlanmayan bu yapı, benzer örnekleriyle kıyaslanarak bir heykel ya da küçük bir anıt için temel görevi gördüğü öne sürülmüştür[1553]. Bergama Müzesi tarafından dört hafta süren Bozyertepe Tümülüsü kazılarında ele geçen seramik parçaları Geç Klasik dönemden Erken Hellenistik döneme kadar uzanmaktadır. Bu seramikler tümülüs için *terminus ante quem* olarak değerlendirilmişlerdir[1554].

Bozyertepe Tümülüsü'nün hemen kuzeyindeki kayalık bir alanda kayalara oyulmuş dikdörtgen mezar çukurları belirlenmiştir. Tarihleyici hiçbir buluntu içermeyen bu mezarlardan otuz dört adet tespit edilmiş ve alanın daha büyük bir nekropolis olduğu belirtilmiştir[1555].

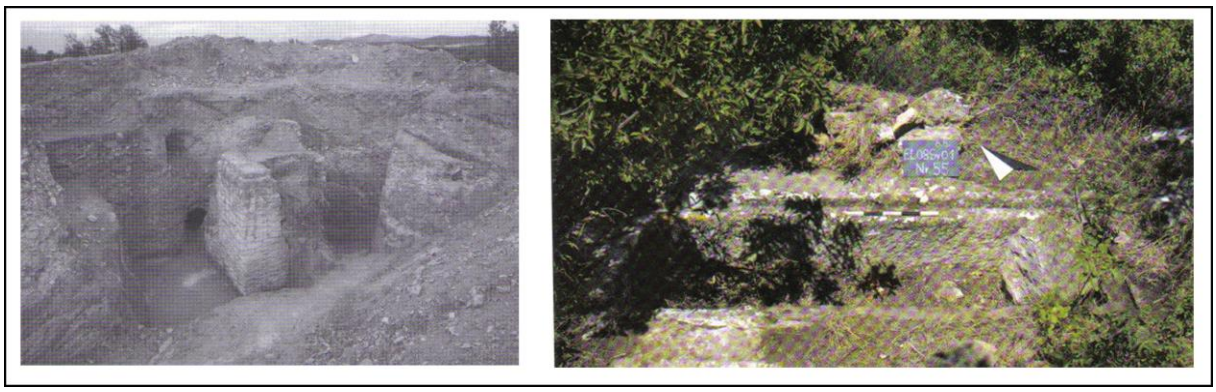

Resim 280. Bozyertepe Tümülüsü ve kayalara oyulmuş mezarlar (Pirson 2011, Res. 14; Pirson 2009, Abb. 53).

Güneydoğu Nekropolisi

Kentin Güneydoğusunda tespit edilen mezarlardan sadece kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş ve Güneydoğu Nekropolis alanında bulunan iki kaya mezarından söz edilmektedir. Bu mezarlarda büyük olanı iki mekandan oluşmaktadır. Bu mekanlardan önde

[1553] Pirson 2011, 250-251, Res.14.
[1554] Pirson 2011, 250.
[1555] Pirson 2009, 185, 188, Abb. 53; Pirson et al 2010, 272, Res. 12.

bulunanı daha büyük olup, kemer şeklinde bir üst yapıya sahiptir. Hafif bombeli bir tavana sahip olan ikinci mekan daha küçük boyutludur ve arka tarafında bir niş yer alır[1556].

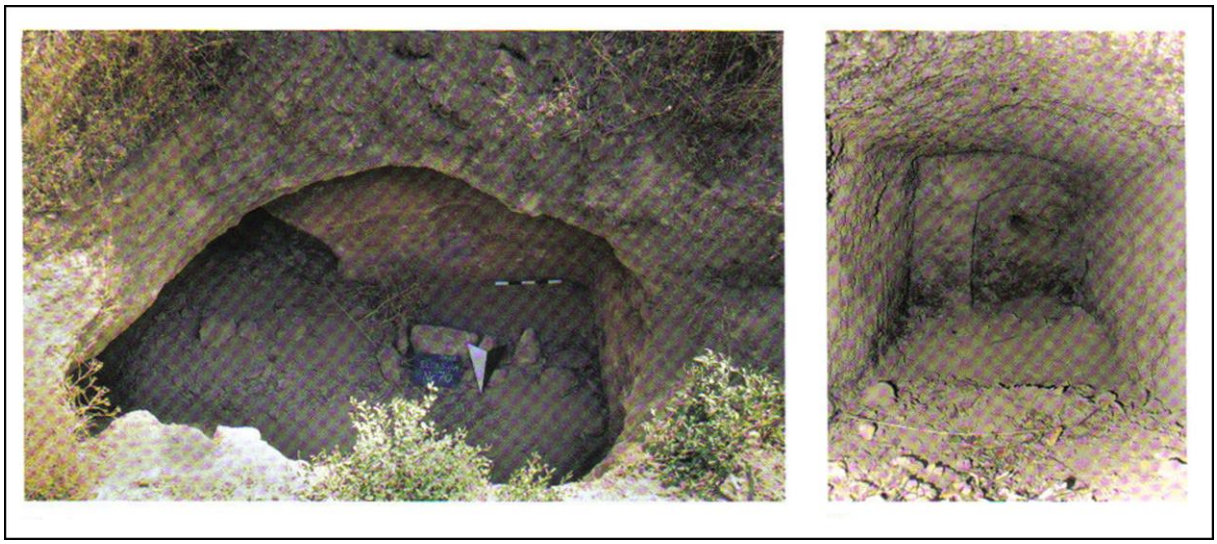

Resim 281. Güneydoğu Nekropolis alanında bulunan kaya mezar (Pirson 2009, Abb. 54-55).

MYRİNA

Myrina antik kenti İzmir İli, Aliağa İlçesi sınırları içinde Güzelhisar Çayının ağzında, bugün Birki (Beriki) Tepe ve Öteki Tepe olarak isimlendirilen iki tepe üzerinde yer almaktadır. Kentin nekropolisi Bikri (Beriki) Tepe'nin kuzey yamaçlarında ve onun kuzeyinde ona bakan tepenin üzerinde yer almaktadır[1557]. Myrina Nekropolisi'nde Pottier, Reinach ve Veyries tarafından 1880–1882 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda 4000–5000 kadar mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezarlar bulundukları alanlara göre tüf tabakası içinde yer alan mezarlar ve toprak içinde yer alan mezarlar olarak iki gruba ayırmıştır[1558]. Bu ayrımın yapılmasındaki en belirleyici faktör Myrina Nekropolisi'nin genel olarak tüflü bir arazi içinde yer almasıdır. Buna göre tüflü arazi içinde yapılan mezarlar dikdörtgen mezarlar, daire formlu mezarlar, mezar odaları ve tüf taşı plakalarla yapılan mezar olarak dörde ayrılmıştır. Taş ve pişmiş toprak lahitler ise toprak içine yapılan mezar tipleri olarak sınıflandırılmıştır[1559]. Bunların dışında metin içinde kısaca değinilen ancak mezar tipleri arasında gösterilmeyen urne ve pişmiş toprak plakalardan yapılmış mezarlar bulunmaktadır[1560]. Çalışmanın bu bölümünde Myrina Nekropolisi'nde belirlenen mezar grupları içinde ilk olarak younluğu oluşturan sanduka mezarlar, daha sonra diğer mezar tipleri sırasıyla ele alınacaktır.

[1556] Pirson 2009, 188, Abb. 54-55; Pirson et al 2010, 272, 273.
[1557] Bean 2001, 88, Res. 16.
[1558] Pottier et al 1887, 60.
[1559] Pottier et al 1887, 60.
[1560] Pottier et al 1887, 61, 70.

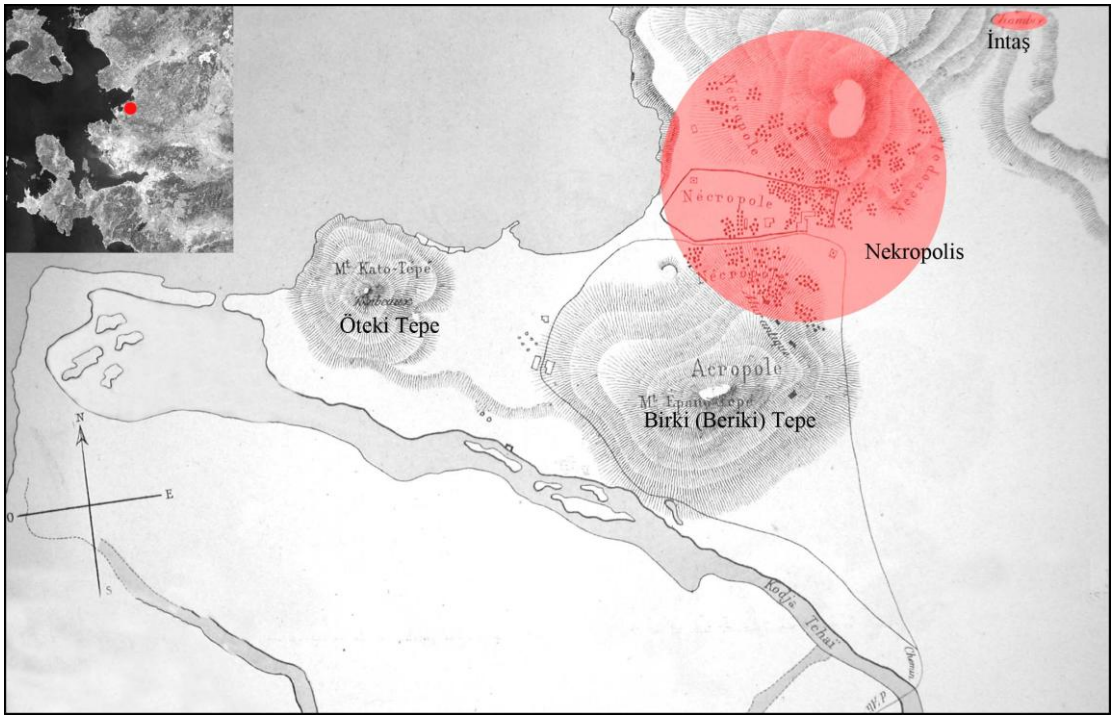

Resim 282. Myrina Nekropolisi (Pottier et al. 1887, Pl.1).

Sanduka Mezarlar

Myrina Nekropolisi'nde açığa çıkarılan mezar arasında Pottier ve Reinach tarafından dikdörtgen çukurlara yapılan mezarlar olarak isimlendirilen bu mezar tipi, Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde belirlenen sanduka mezar tipleri içinde "*basit sanduka mezarlar"* olarak adlandırılan ve sert yapılı toprak içine açılan dikdörtgen çukurlara yapılan mezarların benzerleridir[1561]. Bu sanduka tipinde, bilindik sandukaların aksine bireylerin etrafına taş veya tuğladan herhangi bir duvar örgüsü yer almaz. Toprağın sert tüflü yapısı (Myrina ve Kyme nekropolislerinde olduğu gibi) mezar etrafına yapılacak taş ya da tuğla duvar gereksinimini ortadan kaldırmaktadır. Bunları basit toprak mezarlardan ayıran yönleri ise kazılan dikdörtgen formlu mezar çukurunun diğer taş ve tuğla sanduka mezarlarda olduğu gibi taş plaka, tuğla veya kiremitlerle kapatılmasıdır. Bu nedenle çalışmamızda bu tarzda yapılmış mezar grubu için Pottier ve Reinach'ın kullandığı *dikdörtgen çukurlu mezarlar* yerine *basit sanduka mezarlar* terimi kullanılacaktır. Bunun yanında Myrina Nekropolisi'nde sanduka mezarlarda iki farklı tip görülmektedir. Birincisi yukarıda belirtilen basit sandukalar, ikincisi tüf taşı plakalarla yapılan sandukalardır. Bu iki grup alt başlıklar altında ele alınacaktır.

[1561] Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'ndeki basit sanduka mezar için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 45.

Basit Sanduka Mezarlar

Basit sanduka mezarlar, tüflü arazi içine kazılan dikdörtgen çukurlara yapılan gömülerdir. Çukurların boyutları insan bedenine göre açılmıştır. Ortalama 2 m. uzunluğuna, 0.60 m. genişliğe ve 0.50 m. derinliğe sahiptir[1562]. Ancak çocuk bireyler için kazılan çukurların boyutları daha küçük olup, en küçük boyutlu çocuk mezarı 0.60 m. uzunluğunda ve 0.20 m. genişliğindedir[1563]. Nekropolis alanında çok sayıda açığa çıkarılan bu mezar tipinde mezarların üzeri bir ile beş arasında değişen ancak genellikle dört adet olan tüf taşı plakalarla kapatılmaktadır[1564]. Bunlar ortalama 0.20 m. kalınlığında dikdörtgen formlu, üst kısmı düz ya da üçgen alınlıklı beşik çatı şeklinde işlenmiş taşlardır[1565].

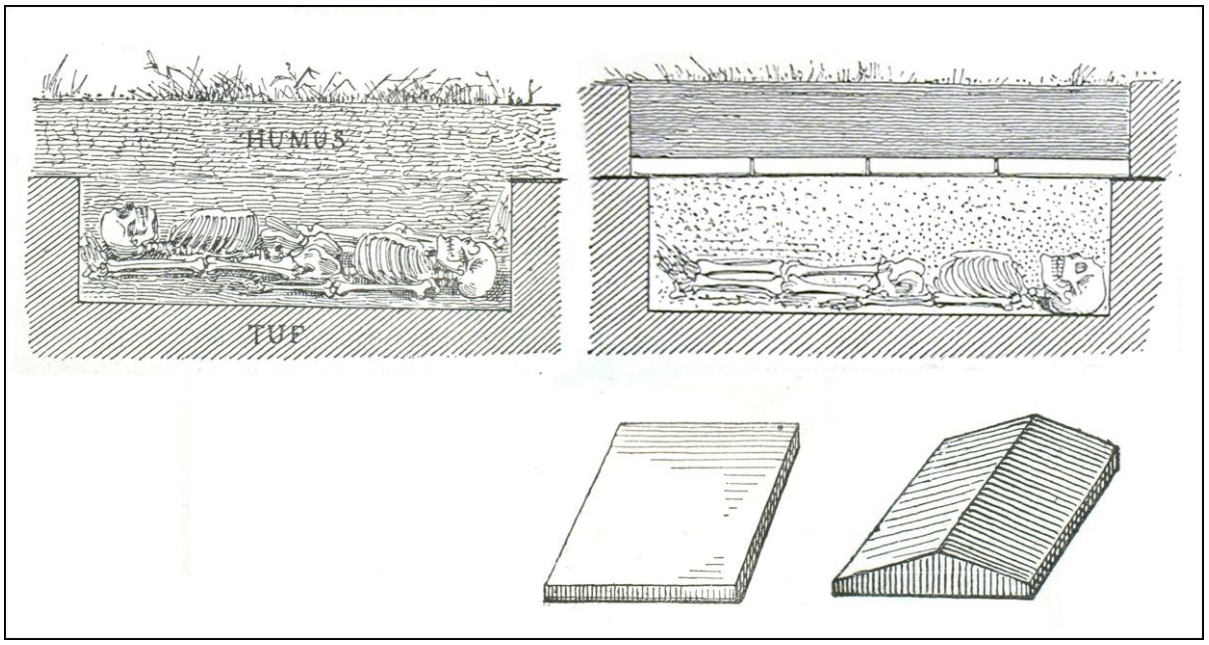

Resim 283. Basit sanduka mezarlar ve kapama taşları (Pottier et al. 1887, Fig. 3–4, 7–8).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki basit sanduka mezarların tümü taş plakalarla kapatılmamıştır. Basit sandukaların neredeyse yarıya yakın bir bölümünde taş plaka örtüsüne rastlanmamıştır[1566]. Üstü açık sandukaların orijinalde mi bu şekilde oldukları yoksa daha sonra oluşan tahribatlar sonucunda mı bu duruma geldikleri belirtilmemiştir[1567]. Pottier ve Reinach mezarların açık veya kapalı oluşlarına yönelik bazı görüşler öne sürmüşlerdir. İlk olarak mezarların açıklık ve kapalılık durumlarını bireyin cinsiyetiyle ilişki olup olamayacağını sorgulamışlardır. Ancak her iki durumda da kadın ve erkek bireylerin tespit

[1562] Pottier et al 1887, 60, Fig. 3–4.
[1563] Pottier et al 1887, 61.
[1564] Pottier et al 1887, 60, Fig. 4–6.
[1565] Pottier et al 1887, 61, Fig. 7–8.
[1566] Pottier et al 1887, 60.
[1567] Pottier et al 1887, 66.

edilmesi sonucu bu görüşü elemişlerdir[1568]. Daha sonra bireylerin evli veya bekar oluşlarının bir göstergesi olup olamayacağını tartışmışlardır. Burada çocuk mezarlarında bile taş plakaların tam veya eksik olduklarını belirterek bu görüşlerinden de vazgeçmişlerdir. En sonunda mezarların açık veya kapalı oluşlarının bireylerin cinsiyeti ya da sosyal durumlarının bir göstergesi olmadığına kanaat getirmişlerdir[1569].

Basit sanduka mezarlar arazideki durumlarına göre yan yana ve üst üste gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Yapılan gömü sayısıyla orantılı olarak kazılan çukurun derinliği de değişmiştir. Tek bir gömü için ortalama 0.50 m. derinlikte çukur kazılırken, birden fazla mezarın üst üste yapıldığı alanlarda çukur derinliği 3.0 m. bulmaktadır[1570]. Üst üste yapılan katlı mezarlarda altta yer alan mezarın kapama taşları bir üsteki mezar için taban görevi görmüştür. Ancak çizimde görüldüğü gibi bu mezarların iyi korunmadığı, katlı yapılan mezarların bir çoğunda gömülerin birbirine karıştığı belirtilmiştir[1571].

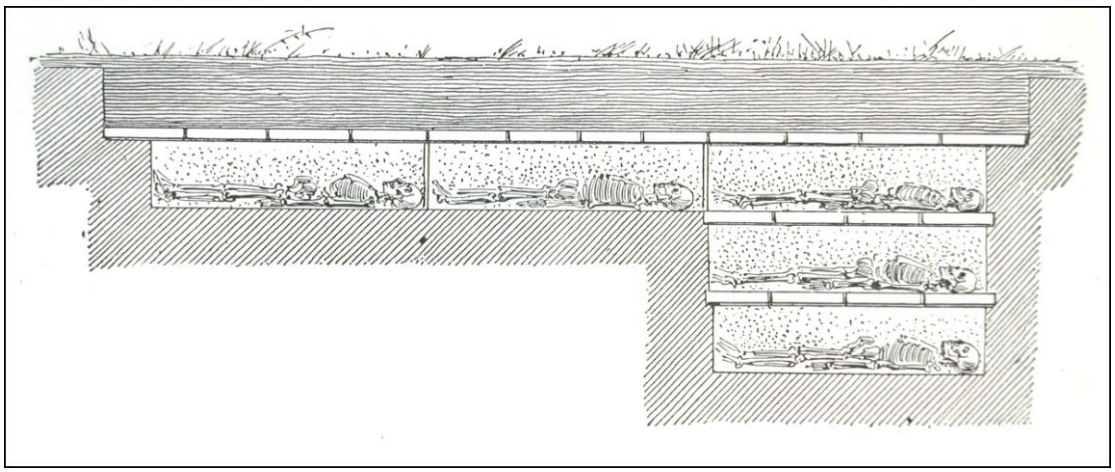

Resim 284. Katlı basit sanduka mezarlar (Pottier et al. 1887, Fig. 5–6).

Myrina Nekropolisi'nde açığa çıkarılan basit sanduka mezarların benzer örneklerine Aiolis Bölgesi'nin bir diğer kenti ve aynı zamanda Myrina'nın komşu yerleşimi olan Kyme'de çok sayıda rastlanmıştır. Myrina'da olduğu gibi tüf yapıya kazılan dikdörtgen çukurlara gömüler yapılmış ve üzeri yine tüf taşı plakalarıyla kapatılmıştır[1572]. Ancak bugün itibariyle Myrina'da tespit edilen çok katlı basit sandukalar Kyme'de bulunmamaktadır. Basit sanduka mezarların tespit edildiği diğer nekropolis İonia Bölgesi'nde yer alan Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'dir. Burada sert bir yapıya sahip toprak içinde kazılan çukura birey yatırılmış ve üzeri taş plakalarla kapatılmıştır[1573].

[1568] Pottier et al 1887, 62–63.
[1569] Pottier et al 1887, 63.
[1570] Pottier et al 1887, 60, Fig. 5–6.
[1571] Pottier et al 1887, 60.
[1572] Kyme mezarları için bkz. Küçükgüney-Altun 2009, 56, Res. 3b, 59–60, Res. 4C-c, 5a, 62, Res. 7b.
[1573] Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 45.

Batı Anadolu kıyıları dışında Arkadia yerleşimlerinden Theisoa'da çok katlı, Myrina örneklerine benzeyen Hellenistik döneme ait bir basit sanduka mezar tespit edilmiştir. İki katlı bu sandukada, mezar taş bir plaka ile ikiye ayrılmıştır. Yeni gömü yapılacağı zaman eski gömüye ait kemikler alt kata süpürülmüş ve daha sonra yeni gömü üst kata yatırılmıştır. Kurtz ve Boardman, bu uygulamanın daha ekonomik olduğunu ancak yaygın bir kullanım olmadığını belirtmektedir[1574].

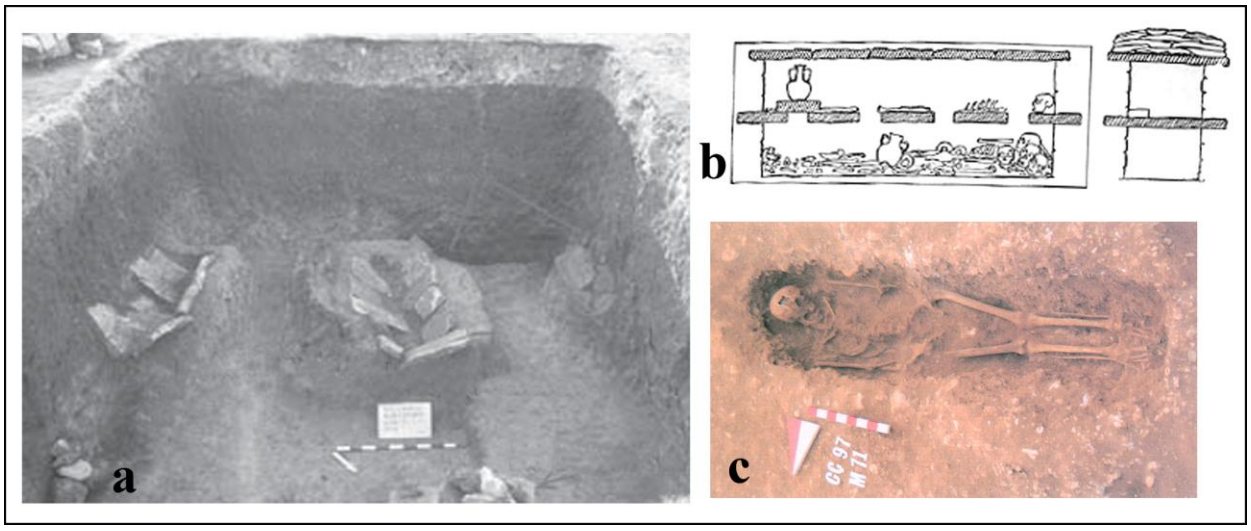

Resim 285. a- Kyme Nekropolisi basit sanduka mezarları (Küçükgüney-Altun 2009, Res. 7b); b- Arkadia, Theisoa'da yer alan iki katlı basit sanduka (Kurtz-Boardman 1971, 197, Fig. 41); c- Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi basit sanduka mezar (Özkan-Atukeren 1999, Res. 45).

Myrina Nekropolisi basit sanduka mezarlarında ele geçen buluntular kişisel eşyalar ve genel kullanıma ait malzemeler olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Pişmiş toprak kaplar, sikkeler, figürinler ve bazı cam kaplar genel kategoride yer alan buluntulardır. Kişisel eşyalar ise bireyin cinsiyetine göre değişmektedir. Buna göre kozmetik kaplar ve iğneler kadın mezarlarında, strigilis, ok ve mızrak ucu gibi malzemeler erkek mezarlarında tespit edilen kişisel malzemeler olarak sınıflandırılmıştır[1575].

Taş Sanduka Mezarlar

Sanduka mezarların diğer grubunu oluşturan bu mezarlarda tüf taşından düzgünce işlenmiş plakalar dik bir şekilde yan yana yerleştirilerek mezar sandukası oluşturulmuştur. Pottier ve Reinach, bu mezar türü için özel bir nedenden dolayı (ebeveynlerin yanına gömülen oğul, eşine yakın bir koca) Myrinalıların başka bir yere gömü yapmak yerine aynı alana gömü

[1574] Kurtz-Boardman 1971, 197, Fig. 41.
[1575] Pottier et al 1887, 62–63.

yapma gereksini duyduklarından bu tarz mezarlara başvurmuş olabileceklerini belirtir[1576]. Ancak kendilerini bu varsayıma götüren nedenlere değinmemişlerdir. Myrina'da bu mezar türünün neredeyse tümü Akropolün kuzeybatı yamaçlarında bulunmaktadır.

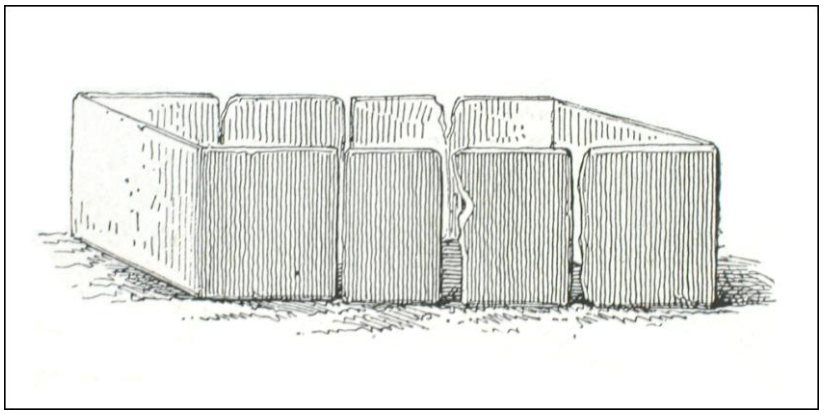

Resim 286. Taş plakalardan yapılmış sanduka mezar (Pottier et al. 1887, Fig. 12).

Daire Formlu Kuyu Mezarlar

Tüf yapılı zemine yapılan bu mezarlar, ortalama 1 m. derinliğe, 0.50 m. ile 1.50 m. arasında değişen çapa sahiptirler. Bu tipte tespit edilen ilk mezarda kemik veya buluntuya rastlanmamıştır. Daha sonra kazılan diğer mezarda bazı kemik ve seramik parçalarının bulunmasıyla ilk etapta basit sarnıç olabileceği düşünülen bu çukurların mezar olduklarına kanaat getirilmiştir[1577]. Bu mezar türünden kaç örnek olduğu belirtilmemiştir.

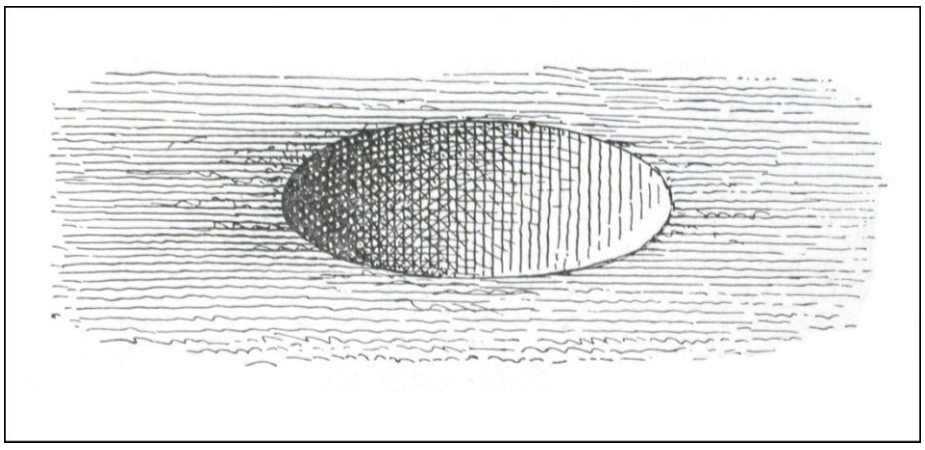

Resim 287. Daire formlu mezar (Pottier et al. 1887, Fig. 9).

Oda Mezarlar

Myrina Nekropolisi'nde farklı alanlarda üç oda mezar tespit edilmiştir. Biri kayaya, diğer ikisi tüflü arazi içine yapılmış mezarlardır. Tespit edilen üç mezar odasından ilki nekropolisin yaklaşık 750 m. kuzeydoğusunda bulunan ikinci bir tepenin zirvelerinde yer

[1576] Pottier et al 1887, 69, Fig. 12.
[1577] Pottier et al 1887, 66, Fig. 9.

almaktadır. Kayaya oyulmuş bu mezar yöre halkı tarafından "intaş" olarak isimlendirilmiştir[1578]. Mezar odası, 2.35 m. yüksekliğinde, 4.86 m. uzunluğunda ve 2.65 m. genişliğinde olup, tonozludur. Dar bir girişe sahip mezar odasında girişin sağ ve sol tarafında birer, zeminde iki, diğer kenarlarında üçerden toplam on adet, 1.80 m. derinliğinde niş yer alır[1579]. Ayrıca odanın merkezinde kapaksız bir lahdin bulunduğu belirtilmiştir[1580].

Diğer iki mezar ilkinden farklıdır. Bunlar tüflü yapıya sahip arazide yer altına kazılan mezar odalarıdır. İlki nekropolisin dışında Berki Tepe'nin batısında yer alan eski adı Kato Tepe olan bugünkü Öteki Tepe'nin yakınlarında bulunmuştur. Mezar odasına daire formlu kazılmış bir çukurdan ulaşılmaktadır. Üçgen şeklinde bir girişe sahip mezar odası, 1.80 m. yüksekliğinde, 2 m. uzunluğundadır. Duvarlar tavana doğru daralarak tonoz oluşturacak şekilde oyulmuştur. Mezarın girişi iki yuvarlak plaka ile kapatılmıştır. Daha önceden soyulmuş olan bu mezar odasında duvarlara oyulmuş niş ve tabanda lahit mezara rastlanmamıştır. Girişin yakınlarında bir yığın içinde yanmış insan kemikleri, bir ağırşak, iki figürin başı, cam ve pişmiş toprak seramik parçaları ele geçmiştir[1581].

Üçüncü mezar nekropolisin kuzeyinde yer alır. Ölçüleri verilmemiş mezar odasının diğerine göre daha büyük olduğu belirtilmiştir. Mezarın girişi dört adet dikdörtgen formlu plaka taş ile kapatılmıştır. Soyulmamış bu mezarın içinde girişin yakınında yedi bireye ait kafatası ve gövde kemikleri bulunmuştur. Ayrıca odanın zeminine oyulmuş bir mezar bulunmaktadır. Dikdörtgen bir sandukaya sahip mezar beş tüf plaka ile kapatılmıştır. İçinde üç bireye ait iskelet ile çift kulplu bir kap, küçük bir tabak ve formu belirtilmemiş beş kap ele geçmiştir[1582].

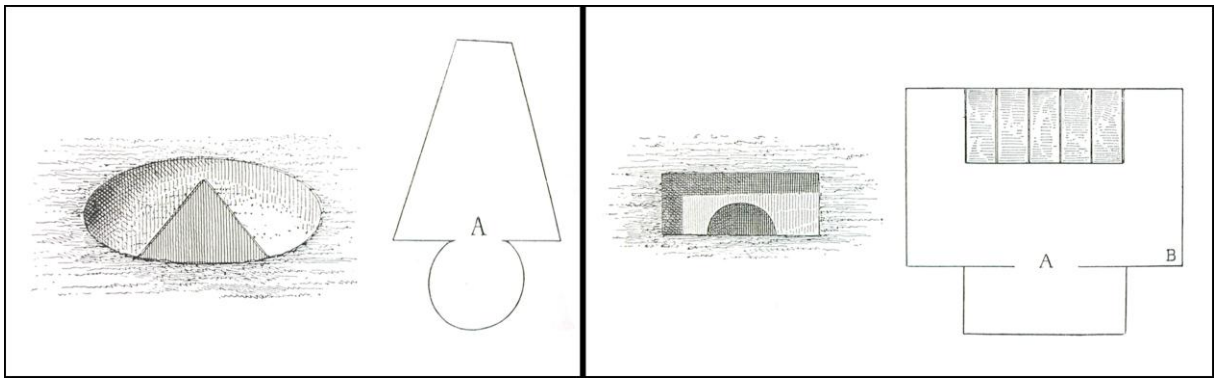

Resim 288. Mezar odaları (Pottier et al. 1887, Fig. 10–11).

[1578] Bean 2001, 90.
[1579] Pottier et al 1887, 66; Bean 2001, 90.
[1580] Pottier et al 1887, 66.
[1581] Pottier et al 1887, 67, Fig. 10.
[1582] Pottier et al 1887, 67, Fig. 11.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Pottier ve Reinach, yaptıkları mezar sınıflamasında taş ve pişmiş toprak lahitler için toprak içine yapılmış mezar tanımlamasında bulunmuşlardır. Ancak lahit mezarların anlatıldığı bölümde bu mezarların hem toprak hem de tüflü arazi içine yer aldıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla mezarların anlatıldığı ilk bölümde toprak ve tüf içine yapılan mezarlar şeklindeki ayrımın çok da anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Tam sayıları verilmeyen taş lahit mezarlardan nekropoliste çok sayıda bulunduğu belirtilmiştir[1583]. Lahit kasası, tek parça halindeki kireçtaşı bloğun oyulmasıyla oluşturulmuştur. Bir bölümü kapaksız ele geçen lahitlerde, kapaklı örneklerde kapak üçgen alınlıklı beşik çatı şeklindedir[1584]. Üzerinde bezeme veya yazı bulunmamaktadır.

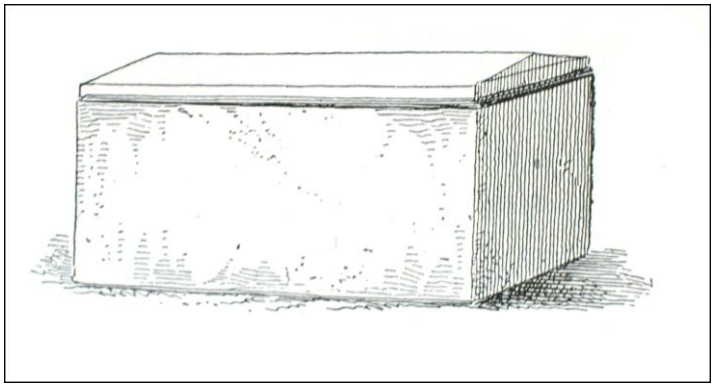

Resim 289. Taş lahit mezar (Pottier et al. 1887, Fig. 13).

Pişmiş Toprak Tekne Mezar

Pişmiş toprak tekne mezarlar genellikle çocuk mezarları için kullanılan bir mezar türüdür. Şekil ve boyutlarının küçüklüğü dışında, mezarı kapatmak için kullanılan pişmiş topraktan ince plakalar, bu mezar grubunu diğerlerinde farklı kılmaktadır[1585].

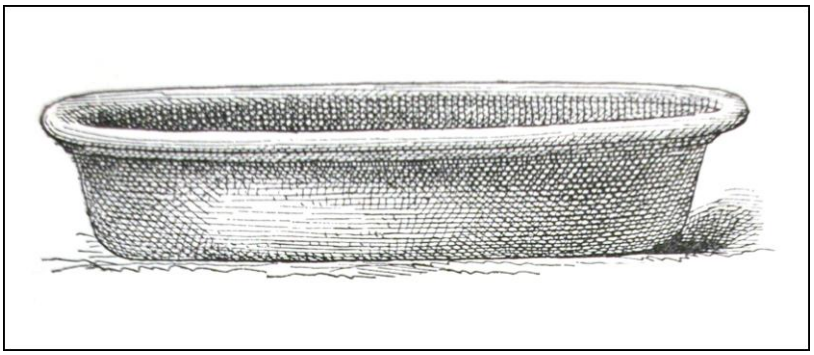

Resim 290. Pişmiş toprak lahit mezar (Pottier et al. 1887, Fig. 14).

[1583] Pottier et al 1887, 69.
[1584] Pottier et al 1887, 69, Fig. 13
[1585] Pottier et al 1887, 70, Fig. 14.

Urne Mezarlar

Pottier ve Reinach, mezar grupları içinde belirtmese de Myrina Nekropolisi'nde urne ve pişmiş toprak plaklardan yapılmış mezarlar da bulunmaktadır. Metin içerisinde çok fazla değinilmeyen urneler ortalama 0.60 m. derinliğinde, 0.50 m. uzunluğunda kareye yakın çukurların içinde tespit edilmişlerdir. Bu mezarlarda pişmiş topraktan yapılmış kaplar urne olarak kullanılmıştır[1586].

Pişmiş Toprak Plakalarla Örtülmüş Mezarlar

Nekropolis içinde ender bulunan mezarlardandır. Mezarın yapımında uzunluğu 0.87 m. genişliği 0.53 m. olan pişmiş toprak plakalar kullanılmıştır. Çocuk yaşta bir bireyin yer aldığı bu mezarda plakalardan biri zemin oluşturmak için kullanılmıştır. Diğerleri karşılıklı çatılarak mezarın üzeri kapatılmıştır[1587].

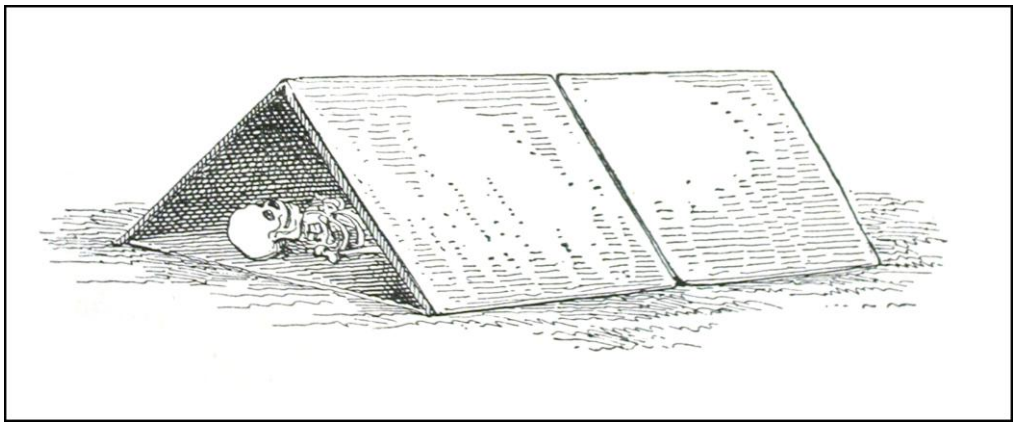

Resim 291. Pişmiş toprak plakalarla yapılmış mezar (Pottier et al. 1887, Fig.15).

Myrina mezarlarında yön birliği bulunmamaktadır. Mezarlar, doğu-batı, kuzey-güney, güneydoğu-kuzeybatı gibi hemen her yöne gelecek şekilde yapılmışlardır[1588].

Nekropoliste ağırlıklı gömü şeklini, yukarıda belirtilen mezar tiplerine yapılmış inhumasyonlar oluşturur. Ancak aynı dönemde kremasyon uygulandığını gösteren urneler de bulunmaktadır. Pottier ve Reinach inhumasyon gömülerin çokluğunu kremasyon uygulamasının daha pahalı oluşuna bağlamaktadır[1589]. İnhumasyon tarzında yapılmış gömülerde bireyler genellikle sırt üstü yatırılmış, kollar vücuda paralel uzatılmıştır. Ancak çoklu gömüler içeren mezarlarda çoğu zaman kemikler birbirine karışmış şekildedir. Bazı mezarlarda bireyler üst üste yatırılmışken bazılarında birinin ayağının diğerinin baş kısmına

[1586] Pottier et al 1887, 61, 72.
[1587] Pottier et al 1887, 70, Fig. 15.
[1588] Pottier et al 1887, 71.
[1589] Pottier et al 1887, 73.

gelecek şekilde ters yatırıldığı belirtilmiştir[1590]. Birkaç mezarda insan kemiğinin dışında keçi, at ve köpek kemikleri belirlenmiştir[1591]. Bunların dışında özellikle nekropolisin kuzeybatı bölümünde içinde kemik dahil hiçbir buluntunun ele geçmediği yüzün üzerinde mezar tespit edilmiştir. Pottier ve Reinach bu durumu, kireçli toprak yapısının neden olduğu tahribata bağlamaktadırlar[1592].

Mezar buluntuları metaller, seramikler, figürinler ve cam eserlerden oluşur. Metal buluntular içinde ham maddesi altın olan takı gibi ürünlerin oranı az olup, bir mezardan gelen ince plakalar halinde bir altın diadem ve iki altın küpe ile sınırlıdır[1593]. Metal buluntular içinden en büyük grubu sikkeler oluşturur. Genellikle bir olan sikke sayısı bazı örneklerde ikiye çıkar ve bunlar kafatasının yakınında ele geçmişlerdir. Bu nedenle "Kharon mangırı" olarak bireyin ağzına bırakılan sikkeler olarak değerlendirilmiştir[1594].

Metal buluntuların diğer grubunu strigilis ve aynalar oluşturur. Aynalara göre sayıları oldukça az olan strigilisler çoğunlukla kırık olarak ele geçmiştir. İyi korunmuş ender örneklerin birinde Hermes figürü dikkat çekmektedir[1595]. Bunun dışında strigilislere yönelik detaylı bir veri sunulmamıştır. Aynalar ise Myrina nekropolisinde yüzün üzerinde mezarda tespit edilmiştir. Bunlar "*bezemesiz düz yüzeyli ve kenarında bordür bulunmayanlar"*, "*kenarı bordürlü ve üzerinde konsantrik dairelerden oluşan bezeme bulunanlar*" ve "*kenarı bordürsüz konsantrik daire bezemeli olanlar"* olarak üç gruba ayrılmıştır[1596].

Metaller içinde en ilgi çeken buluntu grubunu üzerinde ölen bireyin isminin yazılı olduğu iddia edilen bronz plakalar oluşturur. Uzunlukları 0.07 m. ile 0.12 m arasında değişen, 0.02 m. ile 0.05 m. yüksekliğinde ve kalınlıkları 1 mm. yi geçmeyen plakalardır. Plakaların kesik olan dip kısmında içinden ip geçirilen bir delik ve üzerinde isim dışında nokta şeklinde kabartmalar bulunmaktadır[1597]. Pottier ve Reinach plakalar üzerindeki yazıları ölen kişinin ismi olarak değerlendirirken, G. Ragone, benzer bir plakanın Kyme'deki Habaş Fabrikası'na ait bir mezarda ele geçtiğine değinir. Ragone, bulunan plakaya "Pinakion" denildiğini ve üzerinde sahibinin ismi yazılı bu levhanın "Kleroterion" olarak isimlendirilen bir aygıta sokularak bazı magistrat ve halk mahkemesi yargıçlarını seçmek için kullanıldığını

[1590] Pottier et al 1887, 74, Fig. 3.
[1591] Pottier et al 1887, 74–75.
[1592] Pottier et al 1887, 72.
[1593] Pottier et al 1887, 199–200.
[1594] Pottier et al 1887, 105–106.
[1595] Pottier et al 1887, 201, Fig. 20.
[1596] Pottier et al 1887, 202-203.
[1597] Pottier et al 1887, 206, Fig. 21.

belirtmiştir[1598]. Myrina Nekropolisi'nde çok sayıda ele geçtiği belirtilen bu plakalardan yirmi dokuzu üzerinde yazılan isimler tam olarak okunabilmektedir[1599]. G. Ragone'nin önerisi kabul edildiğinde içinde bu plakalardan ele geçen mezardaki bireylerin tümü magistrat veya halk mahkemesi yargıcı olarak kabul edilmelidir. İster yargıç olsun ister masgistrat, Pottier ve Reinach belirttiği gibi bunlar ölen bireyin kimliğini göstermektedir. Dolayısıyla mezarın kime ait olduğu bu pinakionlar sayesinde anlaşılabilmektedir.

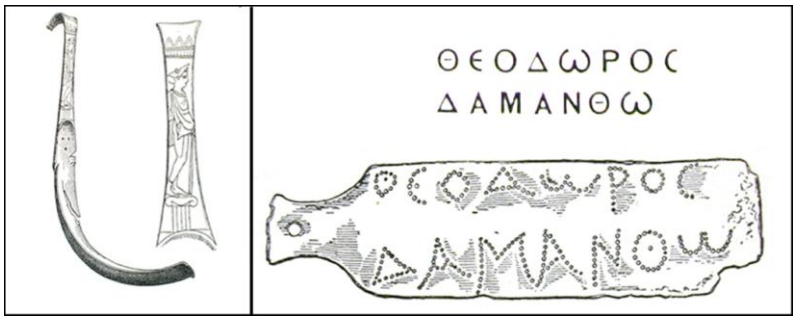

Resim 292. Strigilis ve isim yazılı metal plaka "Pinakion" (Pottier et al. 1887, Fig. Fig. 20–21).

Mezar buluntularından pişmiş toprak büyük boyutlu amphoralar, mezarın üzerine bırakılan ve libasyon için kullanıldığı öne sürülen buluntulardır. Bunların bir bölümü kırılarak bırakılmıştır. Diğer pişmiş toprak buluntular mezar içine bırakılan eserler olarak değerlendirilmişlerdir. Bunlar arasında krater, kantharos, unguentarium, pyksis, phiale, tabak, lekythos, oinokhoe, alabastron, gövdesi badem ve deniz kabuğu şeklinde amphoriskoslar, kandil ve boyları 0.03m. ile 0.05 m. arasında değişen içi dolu küçük kaplar yer alır. İçi dolu küçük kapların işlevsiz olduğu, bunların mezar için üretilmiş sembolik eserler olması gerektiği belirtilmiştir[1600].

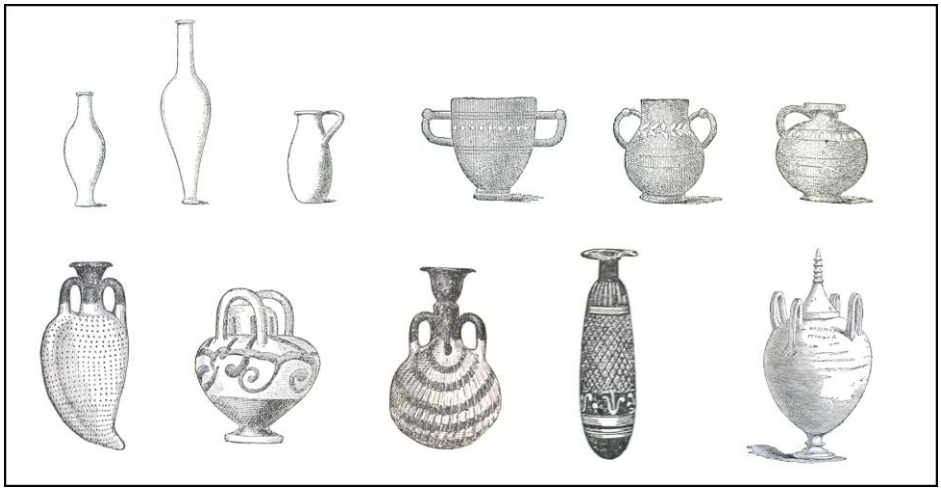

Resim 293. Pişmiş toprak mezar buluntuları (Pottier et al. 1887, Fig. Fig. 25-35).

[1598] G. Ragone, bu konu hakkındaki görüşlerini Aliağa'da 23 Eylül 2011 yılında gerçekleştirilen *"Aiolis Kyme'si: Şehir ve Yayılım Alanı"* adlı toplantıda "*Epigrafi ve Tarihi Yapılandırma: Birkaç Örnek"* adlı bildirisinde sunmuştur. Toplantının bildirileri henüz yayınlanmamıştır.
[1599] Plakalarda yer alan isim listesi için bkz. Pottier et al.1887, 206–208.
[1600] Pottier et al 1887, 5, 221–222. Fig. 25–35.

Seramikler dışında mezarlarda binin üzerinde pişmiş toprak figürin ele geçmiştir. Bunların içinde Aphrodite, Hermes, Apollon, Eros, Dionysos, Hera, Athena, Artemis, Herakles gibi tanrı ve tanrıça figürinler ile kadın, erkek, çocuk, grotesk, mask, dans eden kadınlar ve hayvan figürinleri bulunmaktadır[1601].

Resim 294. Mezarlardan ele geçen figürin örnekleri (Pottier et al. 1887, Pl. 3, 16, 18, 21, 35, 41, 45).

Pottier ve Reinach, Myrina mezarlarında ele geçen buluntulardan sikke, yazıt ve figürinlerden hareketle nekropolisin İ.Ö. 2. yüzyıldan daha erkene gitmediği şeklinde bir değerlendirmede bulunmuşlardır[1602]. Ancak özellikle pişmiş toprak buluntular arasında yer alan bazı örnekler nekropolisin daha erkene gidebileceğini düşündürmektedir. Özellikle gövde üzerinde ağ motifli bulunan pişmiş toprak alabastron[1603] ile badem ve midye gövdeli amphoriskoslar[1604] nekropolisin daha erkene gidebileceğini göstermektedir. Söz konusu bu buluntulardan gövdesi ağ motifiyle bezeli alabastronun benzer örnekleri İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir[1605]. Amphoriskosların benzer örnekleri ise bu kapların İ.Ö. 4. yüzyıl başları - 4. yüzyıla tarihlendiklerini göstermiştir[1606]. Bu malzemeler Pottier ve Reinach

[1601] Pottier et al 1887, 3–4, 144–145, 147, Fig. III-XLVII; Bean 2001, 89.
[1602] Pottier et al 1887, 107, 109.
[1603] Myrina'da ele geçen pişmiş toprak alabastron için bkz. Pottier et al 1887, 231, Fig. 35.
[1604] Myrina'da ele geçen badem ve midye kabuğu gövdeli amphoriskoslar için bkz. Pottier et al 1887, 229, Fig. 31, 33.
[1605] Ağ motifli pişmiş toprak alabastronların benzerleri için bkz. Kurtz 1975, Pl. 72, no.6 (İ.Ö. Erken 5. yüzyıl); Dominguez-Sanchez 2001, 65, 152, Fig. 62 (İ.Ö. 490–460).
[1606] Ainos Çakıllık Nekropolisi'nde lahit mezar içinde ele geçen ve yayında lekythos olarak söz edilen badem formlu bir amphoriskos İ.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir. Bkz. S.Başaran 2005, 121. Res.11; Samothrake Nekropolisi'nde bir pithos mezar içinde ele geçen badem gövdeli amphoriskos İ.Ö. 400 dolaylarına tarihlenmiştir. Bkz. Dusenbery 1998, 444–445, H7–3; Antandros Nekropolisi'nden benzer bir örnek için bkz. Yalman 1993, 455, Res. 12; Ayrıca Almanya Zentralmuseum'da bulunan badem gövdeli amphoriskos İ.Ö. 4. yüzyıla, midye kabuğu şeklinde gövdeye sahip amphoriskos İ.Ö. 4. yüzyıl başlarına tarihlenmiştir. Bkz. Büsing-

tarafından lüks malzemeler arasında değerlendirilmiştir. Ancak eserlerin kontekstleri, ele geçtiği alan veya mezar buluntusu olup olmadığı hakkında bilgi verilmemiştir. Buna rağmen söz konusu eserler nekropolisin İ.Ö. 2. yüzyıldan erkene gittiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

AİGAİ

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi nekropolise yönelik veriler çok belirgin değildir. Eldeki sınırlı verilerden Aigai yerleşiminde Hellenistik dönemde gelişen ve büyüyen kentte orantılı olarak mezar sayısında da artmış yaşanmıştır. Özellikle yerleşim alanına doğru gömü yoğunluğu artmıştır. Bu dönemde etrafı taş duvarlarla çevrili mezarlar ortaya çıkmış, zengin buluntulara sahip taş sanduka mezarlar, dönemin yaygın mezar türü olmuştur. Ayrıca bu dönemde mezarların mermer ve andezitten taş stellerle işaretlenmiştir.

KYME

Kyme'de Hellenistik dönem mezarları kentin kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere iki farklı alanda tespit edilmiştir. Söz konusu alanlar bu çalışmada Kuzey ve Güney nekropolis alanları başlığı altında değerlendirilecektir. Ancak Güney nekropolis alanları birbirinden bağımsız kazılmış Aliağa Gümrük Müdürlüğü, İDÇ, Batıçim, Habaş ve Dört Yıldız arazilerinden oluşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Kuzey Nekropolis alanı ile Güney nekropolis alanlarından Aliağa Gümrük Müdürlüğü ve İDÇ arazisinde tespit edilen Hellenistik mezarlar üzerinde durulacaktır. Batıçim, Habaş ve Dört Yıldız kazılarına yönelik bilgilerin yayınlanmamış sempozyum bildirilerinden oluşması nedeniyle yeterli veri bulunmamaktadır. Bu nedenle sadece adı geçen alanlarda da Hellenistik mezarların bulunduğu şeklinde genel bir ibareden başka bir bilgi sunulmayacaktır.

Aliağa Gümrük Müdürlüğü Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii'nde Aliağa Gümrük Müdürlüğü'ne ait arazide 2005 yılında yapılan kazıda iki kapaklı taş lahit ile iki basit sanduka tipinde mezar açığa çıkarılmıştır[1607]. Mezarlar, tüf, andezit ve kil dizilişinden oluşan bir toprak yapısı içinde yer almaktadır[1608].

Kolbe 1978, 42, 76, Taf. 36, no. 9–10; İngiltere, Ashmolean Museum'daki iki örnek yine 4. yüzyıla tarihlenmiştir. Bkz.Beazley 1927, 32, Pl. 40, no. 14–15.

[1607] Ünlü-Özsaygı 2007, 15-17, Res. 3-4 (1. taş lahit), Res. 8-9 (1. basit sanduka), Res. 11 (2. basit sanduka), Res. 12 (2. taş lahit).

[1608] Ünlü-Özsaygı 2007, 14.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Tüf taşından yapılmış lahitlerden ilki 2 m. uzunluğunda, 0.80 m. genişliğinde ve 0.60 m. derinliğinde bir kasadan ve üçgen alınlıklı beşik çatı şeklinde bir kapaktan oluşmaktadır. Lahdin içinde başı doğuya gelecek şekilde yatırılmış bir bireyin iskelet kalıntıları ile birlikte, bir ağırşak, yirmi beş altın boncuk, bir altın elbise düğmesi / apliği, bir bronz ayna, iki deniz kabuğu ve pişmiş toprak bir lekythosun ağız parçası ele geçmiştir[1609]. Mezar Geç Klasik-Erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir[1610].

Diğer taş lahit mezar 2.20 m. uzunluğunda, 0.80 m. genişliğinde ve 0.72 m. derinliğindedir. Bu mezarda dağınık durumdaki kemikler haricinde başka buluntu ele geçmemiştir[1611].

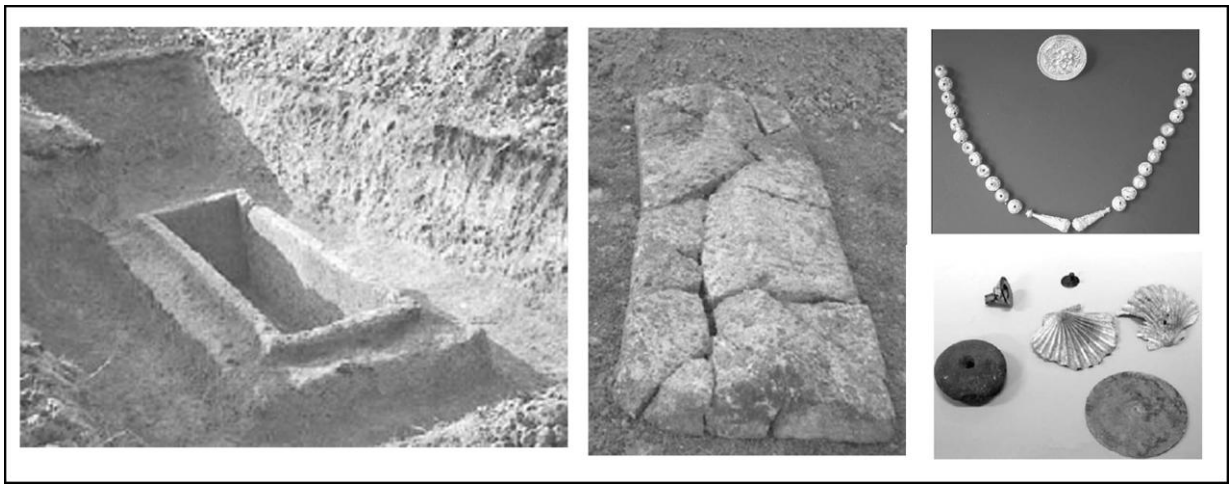

Resim 295. Taş lahit mezar ve buluntuları (Ünlü-Özsaygı 2007, Res. 3, 5–7).

Basit Sanduka Mezarlar

Basit sanduka tipinde yapılmış bu mezarların sanduka kısımları tüflü toprak yapısı içine kazılmış olup üzerleri dikdörtgen kireçtaşı plakalarla kapatılmıştır. Mezarlardan biri tahrip olmuştur ve üzerindeki kireç taşı plakalar dağılmıştır. Hellenistik döneme tarihlenen bu mezarın içinde kemik parçalarıyla pişmiş toprak bir unguentarium ele geçmiştir[1612].

Diğer sanduka mezar nispeten daha iyi durumdadır. 2 m. uzunluğundaki mezar, 0.55-0.60 m. genişliğe sahiptir. Mezarın üzerini örten kireçtaşı plakalar orta bölümlerinden kırılarak mezar içine çökmüştür. Mezarın içinde kemik kalıntılarının yanı sıra iki adet pişmiş

[1609] Ünlü-Özsaygı 2007, 15, Res. 3–4, 7 (lahit mezar), Res. 5 (Altın kolye taneleri ve elbise apliği/düğmesi), Res.6 (bronz ayna, ağırşak, deniz kabuğu ve lekythos ağız parçası).
[1610] Ünlü-Özsaygı 2007, 15.
[1611] Ünlü-Özsaygı 2007, 17, Res. 12.
[1612] Ünlü-Özsaygı 2007, 15–16, Res. 8–9.

toprak kap ele geçmiş, mezar buluntuları yardımıyla Erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir[1613].

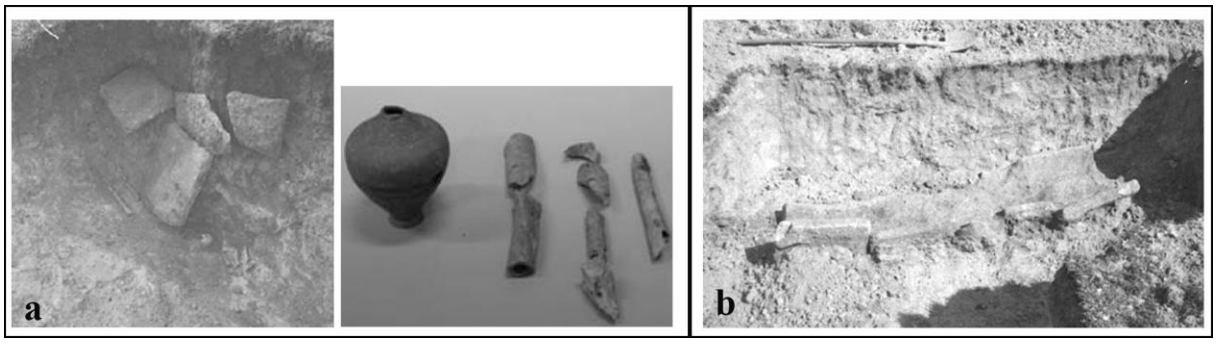

Resim 296. a) Birinci sanduka mezar ve buluntuları, b) İkinci sanduka mezar (Ünlü-Özsaygı 2007, Res. 8–9, 11).

İDÇ Arazisinde Açığa Çıkarılan Mezarlar

İDÇ arazisinde tespit edilen Klasik dönem mezar gruplarından basit sanduka, taş sanduka ve basit toprak mezarlar Hellenistik dönem içinde de varlığını sürdürmüştür. Taş lahit mezarlar ile amphora mezarlara bu dönemde rastlanmazken, çatı kiremidi mezarlar yeni bir mezar türü olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca urne içine yapılmış ikincil kremasyon örneklerinden söz edilirken bunların dönemi belirtilmemiştir. Buna rağmen söz konusu mezarlar "Urne Mezarlar" başlığı altında kısaca ele alınacaktır.

Basit Sanduka Mezarlar

Mimari açıdan Klasik dönem örnekleri ile aralarında hiçbir fark bulunmamaktadır. Kireçli bir yapıya sahip arazide dikdörtgen şeklinde kazılan çukurlara bireyler yerleştirilmiş ve üzeri kireçtaşı plakalarla kapatılmıştır. Ancak bu dönemde altın buluntuların sayısı azalmış, pişmiş toprak eserlerden bodur lekythosların yerini unguentariumlar almıştır. Bunun dışında mezarlarda minyatür olpeler, bronz aynalar, sikkeler, tek kulplu küçük maşrapalar ve özellikle kadın ve çocuk mezarlarında çok sayıda figürin ele geçmiştir[1614].

[1613] Ünlü-Özsaygı 2007, 16, Res. 11. Pişmiş toprak kapların formuna dair bilgi, resim veya çizim verilmemiştir.
[1614] Çırak-Kaya 2011, 218-219, 223-224, Res. 5.

Resim 297. Basit sanduka mezarlar ve buluntuları (Çırak-Kaya 2011, Res. 4-5, 11).

Taş Sanduka Mezarlar

Hellenistik dönem taş sanduka mezarlarda mezar yapımında kullanılan taşların iç yüzü düzeltilmiş, dış yüzleri işlenmeden bırakılmış büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Bu mezarlarda buluntu sayısı oldukça azdır.

Basit Toprak Mezarlar

Klasik dönemden itibaren değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmüş bir mezar grubudur. Yine Klasik dönem örneklerinde olduğu gibi buluntu sayısı azdır. Tespit edilen buluntular arasında çoğunluğu unguentariumlar oluşturur. Daha sonra tek kulplu küçük maşrapalar ile birkaç mezarda kafatası bölümünde bulunan bronz sikkeler diğer buluntu gruplarıdır[1615].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Çatı kiremidi mezarlar, bugün itibariyle İDÇ arazisinde Hellenistik dönemle birlikte görülen bir mezar türüdür. Basit sanduka mezarlardan yoğunluk olarak ikinci sırada yer alır. Mezarlar, torağa açılan çukurları içine bireyler yerleştirildikten sonra üzerinin düz çatı kiremitlerinin karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur[1616].

Hemen hemen tüm kiremit mezarlarda sayıları bir ile yirmi arasında değişen mezar hediyeleri belirlenmiştir. Ayrıca bunlar, yaş ve cinsiyete göre deşiklikler göstermektedir. Kadın ve çocuk mezarlarında figürin, erkek mezarlarında demir strigilislerden oluşan buluntular tespit edilmiştir. Bunların dışında unguentarium, minyatür kaplar, deniz kabukları, sikkeler mezarlarda ele geçen diğer buluntuları oluşturmaktadır. İDÇ arazisinde belirlenen çatı kiremidi mezarların büyük çoğunluğu buluntular yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenirken, az sayıda örnek İ.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir.

Hellenistik dönemde çatı kiremitleri bazı durumlarda basit sanduka mezarların üzerini kapatmak için de kullanılmıştır. Bu mezarlarda kiremitler karşılıklı çatılmamış, taş plakaların yerine, enlemesine düz bir şekilde mezarın üzerine yerleştirilmiştir.

[1615] Çırak-Kaya 2011, 221-222.
[1616] Çırak-Kaya 2011, 219-220.

Urne Mezarlar

İDÇ arazisinde inhumasyon gömülerin yanı sıra az sayıda da olsa da bazı ikincil kremasyon örnekleri belirlenmiştir. Dönem ve urne formları hakkında bilgi verilmemiş bu mezarlar hakkındaki tek veri tümünün ikincil örnekler olduğu şeklindedir[1617].

Kyme Kuzey Nekropolis Alanı

Kyme antik kenti nekropolislerine yönelik yapılan çalışmaların ilki S. Reinach tarafından 1881 yılında kentin kuzeyinde bulunan ve bugün Kuzey Nekropolis olarak isimlendirilen alanda yapılmıştır. Burada Hellenistik döneme ait olduğu ileri sürülen yaklaşık yüz elli mezar Reinach tarafından açılmıştır[1618]. Reinach, 1886 yılında "*Bulletin de Correspondance Hellénique"*de yayınlanan makalesinde Kuzey Nekropolis'de Phokaia taşından (tüf) yapılmış taş lahitler, pişmiş toprak lahitler, değirmen taşlarıyla kapatılmış mezarlar, pişmiş toprak dihedral kapaklara sahip mezarlar ve urne mezarlardan oluşan beş faklı tip belirlemiştir[1619]. Urneler toprağa açılan çukurlara pişmiş toprak ya da taş bir muhafaza içine alınmadan yerleştirilmişlerdir[1620]. Reinach'ın bu makalesinde açığa çıkarılan yaklaşık yüz elli mezar içinde buluntuların zenginliği açısından kayda değer gördüğü bir iki mezar dışında nekropolisin diğer mezar tipleri ve buluntuları hakkında bilgi vermemiştir. Bu nedenle ilk dönem kazıları hakkında veriler sınırlıdır.

Daha sonra 1925 yılında Kyme'de kazı yapan A. Salač, Reinach'ın kazısını gerçekleştirdiği nekropolis alanında bazı sondajlar açmıştır. Birkaç gün süren bu çalışmasında Salač, bir taş lahit mezar açığa çıkarmıştır[1621]. Antik dönemde soyulmuş olan bu lahit içinde dağılmış durumda kemiklerin yanında iki kandil ve ikisi tam biri yarım korunmuş üç unguentarium ele geçmiştir[1622]. Lahit, buluntularından unguentariumlar yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyılın sonları–1. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir[1623].

[1617] Çırak-Kaya 2011, 222.
[1618] Reinach 1886, 493. Reinach 25 Şubat 1881 yılında başladığı kazıları Mart ayı sonunda sonlandırmış ve yüz elliye yakın mezar açmıştır; İdil 1989, 506.
[1619] Reinach 1886, 494. Metinde değirmen taşlarıyla kapatılan mezarlar olasılıkla taş plakalarla kapatılan mezarlar olmalı. Pişmiş toprak dihedral kapaklı mezarlarda, "dihedral" çift açılı anlama gelmektedir. Bunlar da karşılıklı çatılmış pişmiş toprak plakalarla kapatılmış mezarlar olmalıdır.
[1620] Reinach 1886, 494.
[1621] Bouzek 1980, 101, Fig. 14.
[1622] Bouzek 1980, 101, Fig. 15.
[1623] Bouzek 1980, 105.

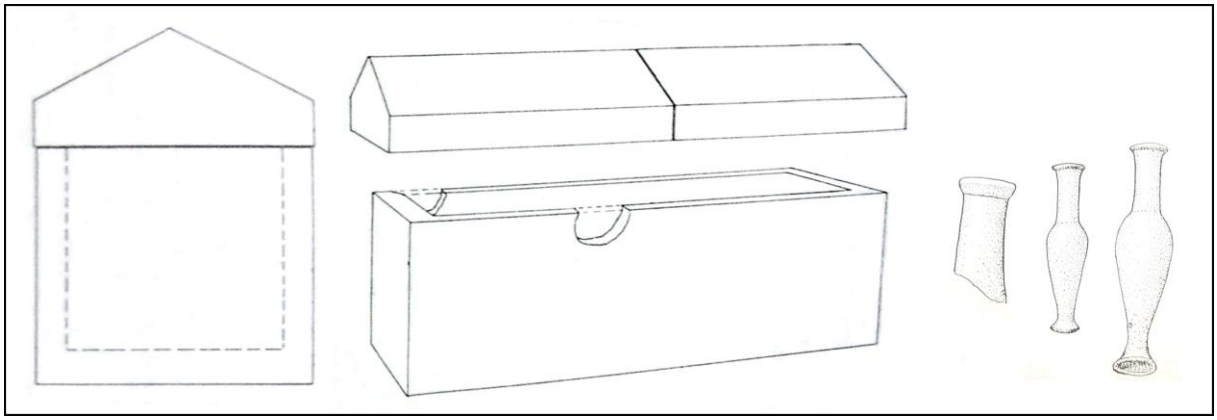

Resim 298. Lahit mezar ve buluntularından unguentariumlar (Bouzek 1980, Fig. 14–15).

Dönemi Kesin Belirlenememiş Mezarlar

Aiolis Bölgesi için yukarıda söz edilen merkezler dışında nekropolis ve mezarların belirlendiği Neontekhios, Palaudis, Herakleia, Temnos ve Aigiroessa gibi yerleşimlerde bulunmaktadır. Sistemli kazıların henüz başlamadığı bu yerleşimlerde mezar ve nekropolislerin tümü yüzey araştırmaları sonucunda belirlenmiştir. Ancak tespit edilen mezar ve nekropolislerin hangi yerleşime ait olduğu konusu bazı merkezler için henüz netlik kazanmamıştır. Bu nedenle özellikle birbirlerine komşu yerleşimler arasında kalan ve hangi kente ait olduğu saptanamayan mezarlar, her iki yerleşimin adı altında, bazı mezarlar ise olasılıkla ait olabileceği kent ismi altında değerlendirilmiştir.

Yayınlarda kısaca söz edilen mezarların nerdeyse tamamı soyulmuş ve mezarları tarihlemeye yardımcı olabilecek hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Bu nedenle yayınlarda mezarların dönemi ile ilgili bilgi verilmemiştir. Buna rağmen bölgede var olan mezar çeşitliliğini ortaya koyması ve Aiolis'in iç ve kıyı şeridinde yer alan nekropolisler arasındaki farkları ortaya koyması açısından önemlidir. Çalışmanın bu bölümü bölgede uzun zamandan beri çalışmalar yürüten Prof.Dr. E. Doğer ile yapılan ikili görüşmeler ve yüzey araştırmalarına ait yayınlar derlenerek hazırlanmıştır.

Palaudis

Prof.Dr. R. Meriç tarafından 1984 yılında yapılan yüzey araştırmasında Asarlık Tepe ve eteklerinde bir yerleşime ait izlerin varlığından söz edilmiştir. Meriç, söz konusu yerleşimin Killa olabileceğini öne sürerken, çevresinde çok sayıda kaya mezarının bulunduğunu belirtir[1624]. Daha sonra Prof.Dr. E. Doğer tarafından saptanan ve üzerinde "ΠΑΛΑΥΔΙΤΩΝ" yazılı sınır taşı, yerleşimim Palaudis olduğunu ortaya koymuştur[1625]. Son

[1624] Meriç 1985, 200.
[1625] Doğer 1995, 67.

olarak A. Erkanal başkanlığında 2001-2003 yıllarında gerçekleştirilen "Güney Aiolis (Kuzey İzmir –Menemen Ovası) Yüzey Araştırması" kapsamında Palaudis Nekropolisi'ne ait mezarlardan çok kısa bir şekilde söz edilmektedir. Buna göre gömü alanı olarak genellikle yamaçların kullanıldığı ve buralarda kayalara oyulmuş oda mezarlar ile yine kayalara oyulmuş tekne şeklinde mezarların bulunduğu belirtilmiştir[1626].

Resim 299. Palaudis Nekropolisi. a-Kayaya oyulmuş oda mezar, b-Kayaya oyulmuş tekne mezar.

Palaudis ve Herakleia Arazilerinde Yer Alan Mezarlar

Palamuttepe ve Göktepe Köyü'nün güneydoğusunda yer alan kayalık alanlarda kayalara oyulmuş oda mezarlar, yine kayalara oyulmuş tekne şeklinde mezarlar ve taş sandukalar bulunmaktadır. Söz konusu mezarlardan oda mezarlar, dromoslu örnekler ile dromossuz örnekler olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Dromossuz örneklerden biri Palamuttepe üzerinde belirlenmiştir. Üç kişilik olduğu belirtilen mezarda biri üstte diğeri ön kısmında iki açıklık bulunur. Üst kısımdaki açıklık lahit kapağı büyüklüğündedir. Ön tarafında bulunan açıklık ise üsttekinden daha küçük olup bir giriş şeklindedir. Ayrıca mezarın yan tarafında kayaya açılmış bir niş bulunmaktadır[1627].

Mezara yönelik bilgilerde gömülerin tavandaki açıklıktan yapıldığı, daha sonra kabaca işlenmiş kapakla açıklığın kapatıldığı ve marn ile kapağın sıvanarak doğal kaya ile farkının anlaşılmaz hale getirildiği belirtilmiştir. Ayrıca ön taraftaki girişin fazla işlevsel olmadığı insanların girip çıkması ve içeri dolan yağmur sularının dışarı atılması için yapıldığı, yandaki nişin ise ölü eşyalarının ya da küçük bir mezar taşının yerleştirilmesi için yapılmış olabileceği üzerinde durulmuştur[1628].

Yayınlarda oda mezarların dromoslu örneklerinden söz edilmese de bölgede var olan mezar türlerindendir. Bu mezar türünde kayaya oyulmuş mezar odasına ince dar bir dromosla ulaşılmaktadır. Mezar odası kayaya oyulmuşken dromos, blok ya da şekilsiz taşlar kullanılarak örülmüştür.

[1626] Erkanal-Öktü-İren 2005, 262.
[1627] Erkanal-Öktü-İren 2005, 262.
[1628] Erkanal-Öktü-İren 2005, 262.

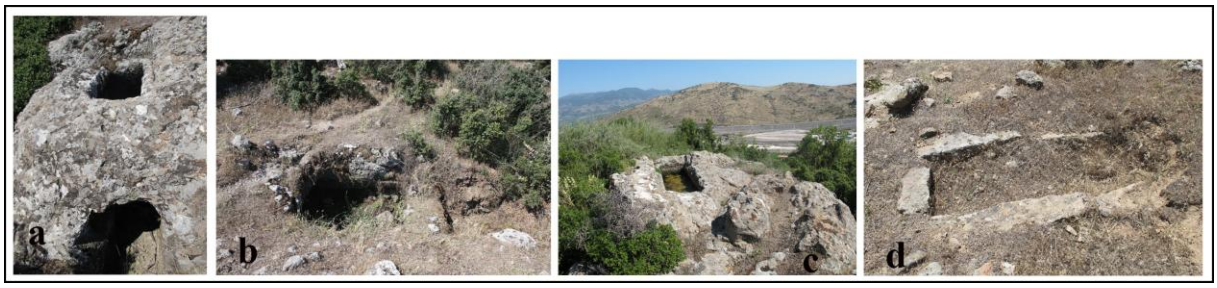

Resim 300. a-Dromossuz oda mezar, b-Dromoslu oda mezar, c-tekne mezar, d- taş sanduka mezar

Neonteikhos Çevresinde Yer Alan Mezarlar

Yine Erkanal'ın başkanlığında yürütülen yüzey araştırmasında incelenen alanlardan birini de Yanıkköy (Neonteikhos) ve çevresi oluşturmaktadır. 2001 yılında yapılan bu araştırmada Neonteikhos akropolü ve yamaçlarında mezara rastlanmamıştır. Ancak daha sonra çevresinde yapılan araştırmalardan özellikle Göktepe Mevkii'nin kuzey ve doğu eteklerinde mezarlar belirlenmiştir. Burada kayaların üst üste oturtulmasıyla yükseltilmiş podyumlar ve bunların içinde iki ya da üç sandık mezardan oluşan gruplar belirlenmiştir[1629]. Bir kısmı soyulmuş mezarların ne içinden ne de çevresinde tarihlemeye yardımcı olacak buluntu ele geçmemiştir.

Bunun dışında Göktepe Mevkii'nin kuzeyinde Sarıkayalar ve Serden Mevkii olarak isimlendirilen alanlarda içlerinde soyulmuş mezarların yer aldığı podyumlar belirlenmiştir. Ancak mezarların türü belirtilmemiştir[1630].

Mezarların belirlendiği bir diğer alan Göktepe'nin batısında yer alan Kamber Ağılları olarak isimlendirilen alandır. Burada Göktepe'de belirlenen mezar podyumlarının daha büyük örnekleri ve içlerinde soyulmuş mezarlar tespit edilmiştir[1631].

Ayrıca Neonteikhos karşısında yer alan Değirmentepe'de tümülüs mezarları andıran iki tepe belirlenmiştir. Bu alanda yüzeyde Roma dönemine tarihlenen günlük kullanım kaplarına ait parçalar bulunmuştur[1632].

Resim. 301. a-Göktepe Mevkii mezar podyumu, b-Kamber Ağılları sanduka mezar, c-Değirmentepe Tümülüsü (Erkanal-Öktü et al 2003, Res. 6-8).

[1629] Erkanal-Öktü et al 2003, 304, Res. 6.
[1630] Erkanal Öktü et al 2003, 304.
[1631] Erkanal-Öktü et al 2003, 305, Res. 7
[1632] Erkanal-Öktü et al 2003, 305.

Bunların dışında Prof.Dr. E. Doğer ile yapılan görüşmede Neonteikhos'un batısında Larisa mezarlarına benzer etrafı taş dairelerle çevrilmiş mezarların bulunduğu belirtilmiştir[1633].

Temnos

III. Roma Üniversitesi'nden Prof. G. Ragone'nin 2006 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırması kapsamında Temnos akropolisinin yer aldığı Görece Kale'nin eteklerinde biri yaklaşık 0.5 km. kuzeyde diğeri 1 km. kuzeydoğuda iki nekropolis alanı belirlenmiştir[1634]. Alanda büyük çoğunluğunu yerel taşlardan yapılmış sandukaların oluşturduğu mezarların tamamı soyulmuştur. Bu mezarların üzeri ya düz plakalarla ya da çatı şeklindeki plakalarla kapatılmıştır. Farklı alanlarda belirlenen bu mezarlar kabaca aynı yöne gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Mezarlarda büyük çoğunluğunu kaba hamurlu ve bezemesiz parçaların oluşturduğu az sayıda buluntu tespit edilmiştir[1635].

Yine Ragone tarafından 2007 yılında yapılan yüzey araştırmasında Görece Kale'nin kuzeyinde antik bir yola ait izlere rastlanmıştır. Kent merkezinden uzak olan bu yol kentin dışında yer alan kuzeydoğu nekropolisin yakınından geçmektedir[1636]. Temnos nekropolisinin bu konumu, genel anlamda nekropolislerin konumu (kentin dışında ve yola yakın alanlarda) ile uyum içindedir.

[1633] Aiolis ile ilgili bu bölümün hazırlanmasında bilgilerini benimle paylaşan ve beni yönlendiren Prof. Dr. Ersin Doğer'e katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.
[1634] Ragone 2008, 347, Fig. 4
[1635] Ragone 2008, 347.
[1636] Ragone 2009, 434.

Resim 302. Temnos Kuzeydoğu Nekropolisi. Taş sanduka mezarlar (Ragone 2008, Fig. 4).

Aigiroessa (?) Çevresinde Yer Alan Mezarlar

Lokalizasyonu kesinlik kazanmamış Aigiroessa yerleşimi üzerine Prof.Dr. E. Doğer ile yapılan görüşmede Çukurköy, Çukurköy Asarkale ve Beygaz (Pyrgos-Bergos) alanlarının Aigiroessa yerleşimine ait topraklar olabileceği belirtilmiştir. Bu alanlardan Beygaz/Bergos mevkiinde 2001 yılında yapılan yüzey araştırmasında kaçak kazı sonucu soyulmuş bir taş sanduka mezar belirlenmiştir. Mezar, kesme andezit taşlarla yapılmıştır. Yine andezitten düzgün işlenmiş tek parça bir kapağa sahiptir[1637].

Ayrıca Haykıran ve Belen Tepe arasındaki yamaçlarda teraslanmış podyumların üzerinde küçük tümülüsler şeklinde açılmamış mezarlardan oluşan bir nekropolis belirlenmiştir[1638].

Yukarıda yayınlardan aktarıldığı kadarıyla söz edilen mezarlar genel olarak değerlendirildiğinde Aiolis'in iç kısımlarında mezarların kayalık alanlara yapıldığı görülür. Bununla doğru orantılı olarak mezarların kayalara oyulmuş dromoslu ya da dromossuz oda mezarlar, yine kayalara oyulmuş tekne şeklinde mezarlar, taş sandukalar ve teraslanmış podyumların üzerinde yer alan küçük tümülüsler şeklinde olduğu görülür. Açılmamış bazı mezarlar dışında neredeyse tamamı kaçak kazılar sonucunda soyulmuş ve tarihleyici herhangi bir buluntu içermemektedirler. Bu nedenle yayınlarda mezarların dönemi ile ilgili bir veri bulunmamaktadır. Buna rağmen Aiolis bölgesinin mezar çeşitliliğini ortaya koyması açısından önemlidir.

[1637] Erkanal-Öktü et al 2003, 306, Res. 12.
[1638] Erkanal-Öktü-İren 2005, 260.

Belirlenen mezar türlerine bakıldığında ise iç kesimlerde yer alan mezar türleri ile kıyı şeridinde yer alan mezar türlerinin benzer oldukları söylenemez. Bundaki en büyük etken mezar yeri olarak seçilen alanların yapısıdır. Bu yapı mezar türünün belirlenmesinde de etkin bir rol oynamıştır. Örneğin sahil şeridindeki nekropolislere bakıldığında kayalara tekne şeklinde yapılmış mezarların yerine Arkaik dönemden itibaren taş ve pişmiş torak lahitlerin kullanıldığı görülür. Yine kayalara yapılan oda mezarlara iç kesimlerdeki dağlık yerleşimlere gidildikçe daha çok rastlanırken, kıyı şeridinde Myrina'da İntaşı adı verilen Hellenistik döneme ait bir örnek bilinir. Taş sanduka mezarlar hem kıyı hem de iç kısımlarda ortak mezar tipi gibi görülürken bunların da yapım teknikleri araziye göre değişmektedir. Özellikle Kyme ve Myrina'da sert kireçli tabakaya yapılan basit sanduka mezarın teknesinde taş duvar örgüsü görülmez. Bunun yerine toprağın sert yapısından faydalanılmış ve üst bölümü kireçtaşı plaklarla kapatılmıştır. Bu mezar türü Kyme'de İ.Ö. geç 5. yüzyılından itibaren görülmeye başlanmış, Hellenistik dönemde Kyme ile birlikte Myrina'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. İç kısımlarda belirlenen sandukalarda ise mezar teknesi, andezit veya yerel taşlardan oluşturulmuştur. Blok taşlardan yapılmış taş sanduka örnekleri kıyı şeridinde de bulunmaktadır. Ancak burada genellikle kireçtaşı plakalar kullanılmıştır ki arazinin yapısı buna çok elverişlidir.

İç bölgelerde teraslanmış podyumlar üzerinde yer alan tümülüs şeklindeki mezarlar Larisa tümülüsleri, Yamanlar eteklerinde yer alan Smyrna büyük nekropolisindeki tümülüsler ve Pitane nekropolisinde etrafı daire şeklinde taşlarla çevrilmiş mezarlar ile benzerdir. Ayrıca Atarneus'un batısında yer alan nekropolisde hem kayaya oyulmuş tekne mezarlar hem de toprağa yapılmış ve etrafı kimi zaman düzgün kimi zaman da işlenmemiş taşlarla daire şeklinde çervişmiş mezarlar bulunmaktadır. Tarihleyici hiç buluntu içermeyen bu mezarlar Pitane ve Larisa örnekleriyle kıyaslanarak İ.Ö. 6. yüzyıla ait olabilecekleri öne sürülmüştür[1639]. Pirson, taş çemberlerin üzerine toprak ve dolgu malzemesi yığılarak bunların tümülüse dönüştürülmüş olabileceğini belirtir. Söz konusu tümülüslerin bir çoğu 3 ile 5 m. arasında değişen çaplara sahiptir. Sadece bir örneğin çağı 16 metreye ulaşmaktadır[1640].

Aiolis'in dağlık bölgelerinde belirlenen mezarların tarihlendirmesi bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Bundaki en büyük etken de tarihleyici materyallerin eksikliğidir. Bu durumda Atarneus mezarları için Pirson'ın yaptığı gibi mezarları tipolojik açıdan ele alıp bir değerlendirme yapılabilir. Bu bağlamda Neonteikhos'un batısı ile olasılıkla Aigiroessa toprakları içinde bulunan Haykıran ve Belen Tepe arasındaki yamaçlarda tespit edilen

[1639] Pirson 2009, 178-179.
[1640] Pirson 2009, 178.

tümülüslerin benzerleri Smyrna, Larisa, Pitane ve Atarneus'da bulunmaktadır. Bu merkezlerdeki mezar genel olarak İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ancak özellikle Larisa mezarlarının tarihlendirmesi tartışmalıdır. Çünkü mezarlarda *in situ* ele geçen hiçbir buluntu yoktur. Tarihleme mezarların çevresinde ele geçen seramik parçalarından hareketle yapılmıştır ki bu da kesin bir tarihleme için yeterli görünmemektedir. Buna rağmen sadece tipolojik açıdan bakıldığında Neonteikhos ve Aigiroessa mezarları için de benzer bir tarihleme önerilebilir. Ancak kesin bir tarihleme için sadece tipolojik benzerlik yeterli olmadığı gibi bunun için kazıların yapılıp, daha somut tarihleyici bulguların elde edilmesi gerekmektedir.

Mezarların tarihleme problemi bir kenara bırakıldığında Larisa, Pitane, Smyrna, Neonteikhos, Aigiroessa ve Atarneus mezarlarındaki tipolojik benzerliği iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisi bölgeye has bir mezar türü olarak değerlendirilebilir. Zira Aiolis'in kendine has mezar türleri olduğu bölgenin diğer merkezlerden de bilinmektedir. Örneğin Pitane'de her birinde ortalama 300 mezarın bulunduğu *Tumba* adı verilen küçük tepecikler Batı Anadolu'nun başka merkezlerinde bulunmayan mezar yapılarıdır. Ayrıca Kyme ve Myrina'da mezarların büyük çoğunluğunu oluşturan basit sandukalar, basit mimari yapılarıyla tezat oluşturan zengin buluntularıyla kendine özgü mezarlardır.

İkinci değerlendirme ise mezarların etrafında belirlenen taş çemberlere yöneliktir. Bunlar tümülüslerden geriye kalan tek taş sıraları olabileceği gibi, mezarların üzerine yığılan toprağın kaymasını engellemek için yapılmış basit bir uygulama da olabilir. Antik dönemde mezarların yerini belirlemek için yapılan en basit yöntem mezarın üzerine toprak yığılmasıdır. Bu toprağın kaymasını engellemek için oval veya daire şeklinde taşların dizildiği Assos, Antandros, Neandreia, Klazomenai gibi yerleşimlerden bilinmektedir. Bu yerleşimlerde zamanla yok olan yığmadan geriye taş dizileri kalmıştır. Dolayısıyla Aiolis yerleşimleri için de benzer durumun yaşanmış olması ihtimal dahilindedir.

Aiolis'in iç kesimlerinde dikkat çeken diğer bir mezar türü olan kayalara oyulmuş tekne şeklindeki mezarlardır. Yukarıda belirtildiği gibi kıyı kesimlerde bulunan Pitane, Kyme, Gryneion ve Myrina yerleşimlerinde bu tarz mezarlar bulunmamaktadır. Buna karşın Elaia, Palaudis, Herakleia gibi dağlık yerleşimlerde sıklıkla görülen bir mezar türüdür. Bunda arazinin kayalık yapısı bu tarz bir mezarın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Aiolis'in yanı sıra Atarneus ve Karia'nın dağlık yerleşimlerinden Alinda, Labraunda ve Latmos Herakleia'da çok sayıda benzer mezar örneği bulunmaktadır[1641]. Bunların ortak

[1641] Atarneus örneklerinin tamamı soyulmuş ve tarihleyici hiçbir buluntu içermezler. Bkz. Pirson 2009, 178-179; Alinda'da kentin kuzey, kuzeydoğu ve güney nekropolisinde en yoğun mezar grubunu oluşturur. Alinda Nekropolisi için en geç İ.Ö. 4 yüzyıldan başlayarak Roma dönemine kadar geniş bir zaman diliminde

özelliklerinden biri gömü alanı olarak kayalık alanların tercih edilmiş olmasıdır. Diğeri ise hemen hemen hepsinin soyulmuş olmasıdır. Bu nedenle bir çoğu tarihlenememiş, tarihlenen nekropolisler ise uzun zaman aralıklarına verilmiştir. Bunlardan Alinda İ.Ö. 4. yüzyıldan Roma dönemine, Labraunda İ.Ö. 5. yüzyıl ile Geç Roma dönemi gibi uzun bir zaman aralığına tarihlenmiştir[1642]. Dolayısıyla bu tarz mezarların ortaya çıkışı ve kullanım süreleri belirlenememiştir. Bu nedenle Aiolis'de belirlenen örnekler için tarihleme açısından bir öneride bulunmak oldukça güçtür.

LESBOS

Lesbos adası yerleşimlerinde açığa çıkarılan Hellenistik dönem mezarlar hakkında çok az kaynağa ulaşılabilmiş, bu nedenle adanın Hellenistik dönem mezarlarına yönelik oldukça kısıtlı bir veri sunulabilmiştir. Veriler Meythymna kendinde tespit edilen mezarlara yöneliktir. Söz konusu mezarlar yerleşimin güneyinde Petra ve Antissa'ya ulaşan yolların yakınlarında Klasik dönem mezarları ile aynı alanda yer almaktadır[1643]. Öyle ki Klasik döneme ait Hagia Theoktisti mezar grubu Hellenistik dönem mezarların bulunduğu alanda açığa çıkarılmıştır. Buchholz, Hellenistik dönem nekropolisinin çok önceden bildiğini ve geniş arazilere yayıldığını belirtirken, mezarların türü konusunda çok az veri sunmaktadır. Bunlardan biri Tyrokomeion'da bir hafriyat çalışmasında bulunmuş bir mezardır. Buchholz, tahrip edilmiş mezarın türü hakkında bilgi vermezken, içinden altın yapraklar ele geçmiş ve mezarı erken Hellenistik döneme tarihlemiştir[1644]. Bunun dışında Hellenistik döneme ait olabilecek başka bir mezar liman yakınlarında bunuştur. Yine bir hafriyat çalışmasında orta çıkarılan bu mezarın da türü belirtilmemiştir. Ancak içinden iki bireye ait iskelet kalıntıları ile iki yüzük, altın bir taça ait 50 yaprak ve iki cam kap bulunmuştur[1645]. Buchholz, mezarın konumundan hareketle kent suru dışında liman kapısı yakınında başka bir nekropolisin var olduğunu öne sürer[1646].

---

kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz. Özkaya-San 2001, 184-189; Labraunda nekropolisi İ.Ö. 5. yüzyıldan Geç Roma dönemine kadar kullanılmıştır. Bkz. Henry 2010, 93, 99-105; Latmos Herakleia mezarları için bkz. Peschlow 1991, 384-388.

[1642] Alinda için bkz. Özkaya-San 2001,189; Labraunda için bkz. Henry 2010, 93.

[1643] Buchholz 1975, 59.

[1644] Buchholz 1975, 59, 65, Kat. No. A 51.

[1645] Buchholz 1975, 60, 65, Kat. No. A 57.

[1646] Buchholz 1975, 60–61.

AİOLİS BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Bölgenin Hellenistik dönem nekropolisleri bugün itibariyle Elaia, Myrina, Aigai ve Kyme'de tespit edilmiştir. Buların dışında Neonteikhos, Palaudis, Herakleia, Temnos ve Aigiroessa yerleşimlerinde de dönemi belirlenememiş mezar ve nekropolisler bulunmaktadır. Bu nedenle yukarıda ayrı bir başlık altında ele alınmış ve bölgenin diğer nekropolisleriyle dönem ayrımı gözetmeksizin genel olarak karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ise söz konusu merkezlere değinilmeden sadece tarihlenebilmiş Hellenistik dönem nekropolisleri ele alınmıştır.

Elaia'da gömü alanları kentin kuzey, kuzeybatı ve güneydoğusunda yer alır. Bu alanlardan kuzey ve doğu-güneydoğu'da mezarlar kayalık arazide, kuzeybatıda ise kente ulaşana yolun iki yanında konumlanmıştır. Söz konusu alanlardan sadece Kuzeybatı nekropolisinde kısa süreli kazılar yapılmış ve Hellenistik döneme ait küçük bir mezar grubu açığa çıkarılmıştır. Myrina'da mezarlar yerleşimin bulunduğu iki tepeden Berki Tepe'nin kuzey yamaçlarında ve onun karşısındaki tepenin yamaçları üzerinde yer almaktadır. Nekropolis alanı, Kyme Güney Nekropolis alanlarında olduğu gibi tüflü bir toprak yapısına sahiptir. Aigai'de yerleşimin kuzeyindeki tepenin eteklerinde bulunur. Kyme'de ise Hellenistik dönem mezarları kentin Kuzey ve Güney nekropolis alanlarında yer almaktadır. Güney Nekropolis alanlarında mezarlar daha önce belirtildiği gibi tüflü arazide Arkaik ve Klasik dönem mezarlarıyla aynı alanda bulunmaktadır.

Aiolis Bölgesi Hellenistik dönem nekropolisleri incelendiğinde Klasik dönemin inhumasyon mezar türleri olan monolitik taş lahit, taş sanduka, basit sanduka, basit toprak mezarların kullanımının devam ettiği, çatı kiremidi, oda ve pişmiş toprak tekne mezarın yeni türler olarak ortaya çıktığı görülür. Bununla birlikte Klasik dönemde izlerine rastlanmayan kremasyonların birincil ve ikincil örnekleri bu dönemde tekrar ortaya çıkmıştır **(Tablo 14)**. Söz konusu mezar grupları Myrina, Aigai ve Kyme nekropolislerinde yön birliği gözetilmeden toprağa yerleştirilmişken, Elaia Kuzeybatı nekropolisinde mezarlar nekropolisten geçen kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu yola paralel yerleştirilmiştir.

Dönemin inhumasyon mezar grupları içinde monolitik taş lahitler, taş sanduka ve basit sandukalar Myrina ve Kyme nekropolislerinde belirlenen ortak mezar türleridir. Basit sandukalar benzer şekilde arazinin sert tüflü dokusundan faydalanılarak yapılmış mezarlar olup, her iki nekropoliste dönemin ağırlıklı gömü şeklini oluşturmaktadır. Yine Aigai'de taş sandukalar dönemin ağırlıklı mezar türüdür. Bunun dışında oda ve pişmiş toprak tekne mezar sadece Myrina'da belirlenmiş mezarlardır. Çatı kiremitleri Kyme'de inhumasyon, Elaia'da hem inhumasyon hem de kremasyon mezarlarda kullanılmıştır.

Bölgenin kremasyon mezarları Elaia'da çatı kiremidi ile örtülmüş birincil kremasyonlar ile urne ve ostothek benzeri taş sandık içindeki ikincil örneklerden oluşur. Myrina'da her ne kadar bazı kaplarda kremasyon kemiklerin bulunduğu belirtilmiş olsa da bu konuda kesin bulgulardan söz edilmemektedir. Kyme'de ise 1881 yılı çalışmaların gerçekleştirildiği Kuzey Nekropolis alanında urnelerden söz edilmektedir. Ancak detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Güney Nekropolis alanlarından İDÇ'de bazı kremasyon izlerine rastlanmış olmasına karşın kesin bir yargıda bulunulmamıştır. Bu nedenle eldeki verilerle sadece var oldukları söylenebilir.

Bugün itibariyle gölgede var olan mezar türlerinden hareketle bir değerlendirme yapıldığında, bölgede kremasyon ve inhumasyon mezarların bir arada bulunduğu ancak Myrina, Aigai ve Kyme nekropolislerinde inhumasyon gömü tarzının hakim olduğu, buna karşın Elaia'da kremasyonların çoğunlukta olduğu söylenebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Elaia'da geniş çaplı bir çalışma yapılmadan kentin hakim gömü şekli ve mezar türleri hakkında kesin yargılara varılamaz.

İONİA BÖLGESİ

İonia Bölgesi yerleşimlerinde tam anlamıyla Hellenistik dönem nekropolislerini temsil eden nekropolis sayısı oldukça azdır. Bölge'de Miletos'da diğerlerine nazaran nispeten daha kapsamlı bir Hellenistik dönem evresinden söz edilebilir. Buna karşın Smyrna ve Teos'da bugün itibariyle Hellenistik mezar belirlenememişken, Klazomenai, Notion, Erythrai, Phokaia, Ephesos gibi merkezlerde ise az sayıda mezar tespit edilmiştir. Bunların dışında Tahtalı Barajı Kurtarma Projesi kapsamında Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi ile Şaşal Nekropolisi'nde, Samos ve Khios'da Hellenistik döneme ait mezarlar bulunmaktadır.

PHOKAİA

Phokaia Hellenistik dönem mezarları kentin farklı noktalarında tespit edilmiştir. İlki modern Foça yerleşiminin kuzeyinde Çift Kayalar Tepesi'nin batısında, asfalt yolun yanında, Roma döneminde seramik çöplüklerinin oluşturduğu yapay tepenin altında yer almaktadır[1647]. Nekropolisin çevresinde önceki yıllarda yapılan inşaat faaliyetlerinde mezarlara rastlanması sonucunda söz konusu alanın Phokaia'nın nekropolis alanlarından biri olduğuna kanaat getirilmiştir[1648]. Seramik çöplüğünün kuzeyinde 1995 yılında İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir pişmiş toprak lahit mezar açığa çıkarılmıştır. Tek örnek olmasına rağmen bu lahdin Phokaia Hellenistik dönem mezarlarının yakınında bulunması, alanın Klasik dönemden itibaren kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Kentin bu alanında 1989 yılında gerçekleştirilen kazılarda beş taş lahit mezar ile bir çatı kiremidi ve bir basit toprak gömü açığa çıkarılmıştır[1649].

Hellenistik mezarların tespit edildiği ikinci gömü alanı Güney Nekropolis alanında Arkaik dönem sunak ve mezarların belirlendiği alandır. Burada bir çatı kiremidi mezar diğer gömülerle aynı alanda bulunmaktadır. Hellenistik döneme tarihlenen son mezar ise Maltepe Tümülüsü'dür.

Monolitik Taş Lahit Mezarlar

Taş lahit mezarların tümü tüf taşından yapılmıştır. Lahitlerin uzunlukları 2.10 m. ile 2.20 m. genişlikleri 0.80 m. ile 0.90 m. derinlikleri 0.58 m. ile 0.65 m. arasında değişmektedir[1650]. Lahit kapakları yine tüf taşından yapılmış beşik çatı şeklinde ve üçgen alınlıklıdır. Lahitler toprağa yön birliği gözetmeksizin yerleştirilmişlerdir. Açığa çıkarılan beş lahit mezardan üçü kuzey-güney, ikisi doğu-batı doğrultuludur. Kuzey-güney doğrultulu

[1647] Özyiğit 1991, 128.
[1648] Özyiğit 1991, 129.
[1649] Özyiğit 1991, 130, 135–136.
[1650] Özyiğit 1991, 130.

mezarlarda bireyin başı kuzeyde, doğu-batı doğrultulu iki lahitten birinde baş doğuda yer alırken, diğer lahdin içindeki gömünün kremasyon şeklinde olup yönü belirsizdir[1651].

Beş lahit mezarın dördünde lahit içine inhumasyon tarzda yapılmış gömüler bulunurken birinde kremasyon gömü yer almaktadır. Kremasyon kalıntılarının tespit edildiği 2 no.lu bu lahit mezarda, yakma işleminin mezarın dışında yapıldığını gösteren yanık bir tabaka tespit edilmiştir. Kül ve kemikler daha sonra toplanarak lahit içine yerleştirilmiştir[1652]. Bu mezar Phokaia'nın Hellenistik döneminde hem inhumasyon hem de kremasyon tarzda gömülerin yapıldığını göstermesi açısından anlamlıdır.

Lahit mezarlardaki bireylerin yaş ve cinsiyetleri hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece 3 ve 5 no.lu lahitlerde iki bireyin yer aldığı, 5 no.lu lahit mezarın Roma döneminde ikinci kez kullanıldığı belirtilmiştir[1653].

Lahitler, mezar hediyeleri açısından çok fazla buluntu içermemektedirler. 1 ve 3 no.lu lahitlerde birer adet bronz Phokaia sikkesi, 2 no.lu lahitte parçalar halinde bir bronz bıçak, 4 no.lu lahitte pişmiş toprak bir unguentarium ile bronz bir bıçak, 5 no.lu lahitte ise Roma dönemindeki ikinci kullanıma ait bronz bir Phokaia sikkesi, bir cam unguentarium, bir cam kase ve cam bardak ele geçmiştir[1654]. Sikkelerden 1 no.lu lahde ait olanı İ.Ö. 350–300, 3 no.lu lahdin İ.Ö. 300–100 yıllarına tarihlenirken 5 no.lu lahdin sikkesi İ.S. 30–40 yıllarına tarihlenmiştir. Diğer buluntulardan 3 no.lu lahitte ele geçen pişmiş toprak unguentarium İ.Ö. 3. yüzyılın başlarına tarihlenmiştir[1655].

Çatı Kiremidi Mezarlar

Çatı kiremidi mezarlardan biri yukarıda söz edilen modern yerleşimin kuzeyindeki[1656] Hellenistik dönem nekropolisinde diğeri Arkaik dönem sunak ve mezarların bulunduğu Güney Nekropolis alanında ortaya çıkarılmıştır[1657]. Hellenistik nekropoliste ortaya çıkarılan mezar, altı düz kiremidin ikişerli gruplar halinde karşılıklı çatılması, açıkta kalan uçlarının ise birer kiremidin dik yerleştirilmesiyle toplam sekiz kiremitten oluşturulmuştur[1658]. Bu mezar toprağa doğu-batı yönünde yerleştirilmiş olup, bireyin başı doğuda yer almaktadır[1659].

[1651] Özyiğit 1991, 130.
[1652] Özyiğit 1991, 131.
[1653] Özyiğit 1991, 132–133.
[1654] Özyiğit 1991, 130–134.
[1655] Özyiğit 1991, 136.
[1656] Özyiğit 1991, 134–135.
[1657] Özyiğit 2000, Res. 11.
[1658] Özyiğit 1991, 135.
[1659] Özyiğit 1991, 135.

Mezarın içinde tarihlemeye yardımcı olacak herhangi bir buluntuya rastlanmamasına kaşın diğer mezarlarla aynı tarihe, yani İ.Ö. 3. yüzyılın başına ait olması gerektiği belirtilmiştir[1660].

Güney Nekropolis alanında tespit edilen diğer kiremit mezar hakkında bilgi verilmemiş olmasına karşın yayınlanan fotoğrafından diğer kiremit mezar ile benzer özellikler taşıdığı söylenebilir[1661].

Bu tarzda yapılmış çatı kiremidi mezarların benzer örneklerine Antandros[1662], Kyme[1663], Klazomenai[1664], Ephesos[1665] gibi merkezlerde rastlamaktayız. Bu merkezlerde ortaya çıkarılan çatı kiremidi mezarlar Phokaia çatı kiremidi mezarlarına benzer şekilde sekiz adet düz kiremitten yapılmış olup, altısı beşik çatı biçiminde karşılıklı çatılmış açıkta kalan kısa kenarları birer düz stroter ile kapatılmıştır.

Basit Toprak Gömü

Toprağa doğrudan yatırılması şekilde yapılan bu gömüde, birey baş kısmı doğuya gelecek şekilde doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Mezarda bireyin ağzına bırakılmış İ.Ö. 350–300 yılarına ait bir Phokaia sikkesi bulunmuştur[1666].

Maltepe Tümülüsü

Maltepe'de 1992 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda daha önce höyük olduğu ileri sürülen tepenin Hellenistik dönemde inşa edilmiş bir tümülüs olduğu tespit edilmiştir[1667]. Büyük bir taş yığınından oluşturulmuş tümülüs 21.39 m. yüksekliğindedir. Tümülüsün tepe bölümü 2 m. ile 0.5 m. arasında değişen kalınlıkta toprak ile örtülmüştür[1668]. Mezar odası Arkaik dönem kent duvarının önündeki surların taşlarından oluşturulmuştur.

Tümülüsün üzerini örten toprak yığını içinde İ.Ö. 4. ve 3. yüzyıllara ait seramikler bulunmuştur. Bu seramiklerden hareketle tümülüsün en geç tarihli seramikten daha sonra inşa edilmiş olması gerektiği belirtilerek tümülüsün tarihi için İ.Ö. 2. yüzyıl önerilmiştir[1669].

[1660] Özyiğit 1991, 135.
[1661] Mezarın fotoğrafı için bkz. Özyiğit 2000, Res. 11.
[1662] Polat 2008, 276.
[1663] Küçükgüney-Altun 2008, 63, Res. 8 b, e, f.; La Marca 2010, 26.
[1664] Hürmüzlü 2003, 252, Lev. 68, 3–4.
[1665] Karwise 1985, 334, Res. 1. Ephesos antik kentinin Yamaç Saray II'nin güney cephesinde yapılan çalışmalarda çatı kiremidi mezarlar rastlanmıştır. Bunlar toplamda 5 adet olup İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir.
[1666] Özyiğit 1991, 135.
[1667] Özyiğit 1995, 12.
[1668] Özyiğit 1995, 13.
[1669] Özyiğit 1995, 13.

KLAZOMENAİ

Klazomenai nekropolisleri arasında Hellenistik döneme ait mezarların tespit edildiği tek nekropolis Akpınar'dır. Akpınar Nekropolisi'nde Hellenistik döneme ait mezarlar basit toprak mezarlar ve amphoralardan oluşur.

Basit Toprak Mezarlar

Hellenistik döneme tarihlenebilen yedi basit toprak mezar tespit edilmiştir. Bu dönem gömülerini diğerlerinden ayıran yönü bireylerin ağızlarına bırakılan sikkelerdir. Bunun dışında mezarlarda buluntu yönünden oldukça kısır mezarlardır. Ele geçen buluntular iki unguentarium, iki bronz ayna ve bir minyatür olpeden oluşur[1670].

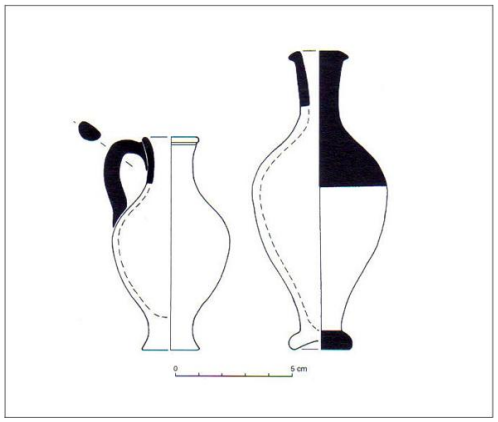

Resim 303. Basit toprak mezar buluntuları unguentariumlar (Hürmüzlü 2004a, Fig. 23).

Amphora Mezar

Bebek mezarı olarak kullanılan amphora Akpınar Nekropolisinde 2002 yılında açığa çıkarılmıştır. Arkaik ve Klasik dönem amphora mezarları gibi toprağa yan yatırılmıştır. Etrafı küçük taşlarla desteklenmiş ve üzeri yine küçük taşlarla örtülmüştür.

Oldukça dağınık olarak ortaya çıkarılan amphora mezar buluntuları alabastron, figürin ve olpe yardımıyla İ.Ö. 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmiştir[1671].

ERYTHRAİ

Erythrai Hellenistik dönem mezarları yerleşimin farklı bölümlerinde tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 1988 yılında Özyiğit tarafından gerçekleştirilen sondaj kazılarında ortaya çıkarılan taş lahit mezardır (4 no.lu mezar). Bu mezar yerleşimin kuzeyinde antik Aksos Deresi ile kuzey suru arasındaki sanayi mahallesinde tespit edilmiştir[1672]. Bu alandaki Hellenistik döneme ait taş lahit dışında üçü (2A- 2B ve 3 no.lu mezarlar) İ.S. 1. yüzyıla, biri

[1670] Hürmüzlü 2003, 251; Hürmüzlü 2004a, 89, Fig. 23.
[1671] Bakır et al 2004,107, Res. 11.
[1672] Özyiğit 1990, 130, Çizim 9, Res. 14.

(1. no.lu mezar) İ.S. 1. yüzyılı sonu ile 2. yüzyılın başlarına tarihlenmiş dört mezar daha tespit edilmiştir[1673]. Söz konusu mezarlardan 1 no.lu örnek basit toprak mezar, 2A ve 2B no.lu örnekler çatı kiremidi, 3 no.lu örnek taş sanduka şeklindedir. 2A nolu mezar içinde altı birey tespit edilmiştir[1674]. Altı birey, genelde tek bireyler içeren çatı kiremidi mezarlar için oldukça fazladır.

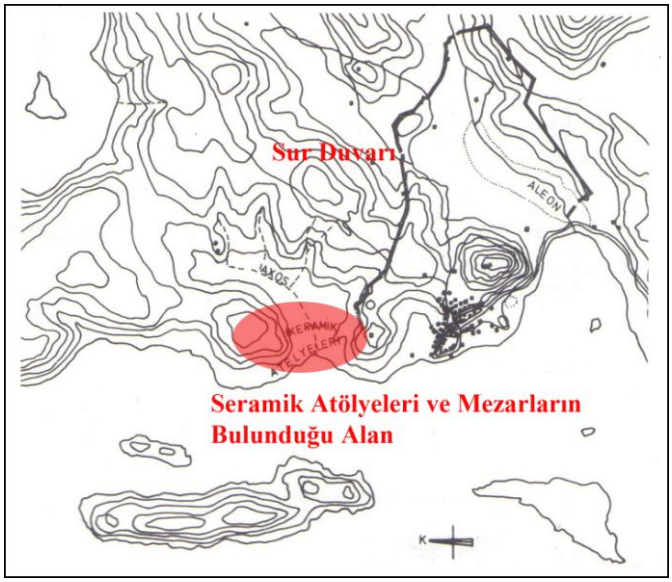

Resim 304. Erythrai Plan (Özyiğit 1990, Çizim 1).

Hellenistik döneme ait lahit, kalker taşından yapılmış ve kapaksızdır. Ancak lahit içerisinde bulunan taşların mezar üzerinde oluşturulmuş bir yığına ait olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca lahit içinden çok sayıda stroter parçası da ele geçmiş ve bunların da mezar örtüsü olarak kullanılmış olabileceği üzerinde durulmuştur[1675].

Lahit mezar toprağa doğu-batı doğrultulu yerleştirilmiştir. Olasılıkla erkek olan bireyin başı batıda yer almaktadır[1676]. Lahdin hem içine hem de dışına mezar hediyeleri bırakılmıştır. Lahit içinden beş minyatür olpe, üç unguentarium, bir kemik iğne, iki mermer alabastron, bir pişmiş toprak dokuma ağırlığı ve bronz strigilis parçaları ele geçmiştir. Lahit dışından ise bir unguentarium, bir kapak ve bir aşık kemiği bulunmuştur. Mezar buluntular yardımıyla İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmiştir[1677]. Lahit içine bırakılan buluntuların neredeyse tümünün kırık oluşu, Özyiğit tarafından cenaze töreni sırasında ölüye kurban amaçlı kırıldığı şeklinde değerlendirilmiştir[1678].

[1673] Özyiğit 1990, 131.
[1674] Özyiğit 1990, 132, Çizim 8, Res. 10.
[1675] Özyiğit 1990, 136.
[1676] Özyiğit 1990, 136.
[1677] Özyiğit 1990, 136–137, Res. 15–16.
[1678] Özyiğit 1990, 137.

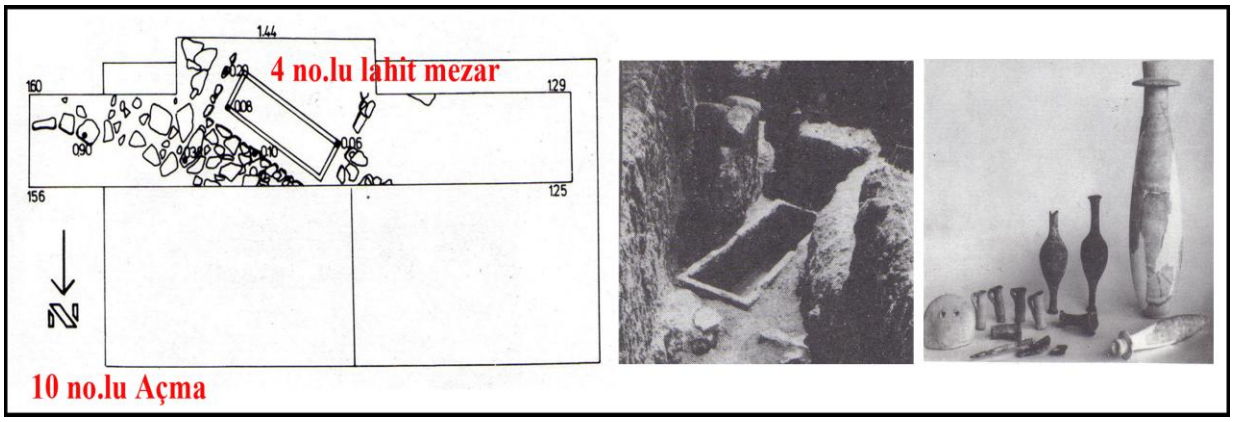

Resim 305. 10 no.lu açma içindeki 4 no.lu Hellenistik lahit mezar ve buluntuları (Özyiğit 1990, Çizim 9, Res. 14–16).

Erythrai'da mezarların tespit edildiği diğer alan kentin doğusunda, Ildır'dan Barbaros Köyü-Urla yönüne giden asfaltın yerleşim surlarını kestiği kısımda Klazomenai Kapısı olarak adlandırılan alanda yer alır. Burası Erythrai'ın Klazomenai'a giden antik yolun kente bağlandığı ve bir kapının yer aldığı düşünülen bölümdür[1679]. Surun dışında kalan bu alanda yoğun olarak mezar yapılarına ait duvarlar tespit edilmiştir. Ancak bu mezarların tür ve dönemleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Yine kentin doğu surundan Klazomenai'a giden antik yolun geçtiği düz bir alanda yaklaşık 10 x 8 m. ölçülerinde dikdörtgen bir mezar binası tespit edilmiştir. Bu alanda İ.Ö. 4-3 yüzyıla tarihlenen çok sayıda seramik bulunmuştur. Ayrıca aynı alanda tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip edilmiş lahitlere, kireç taşı lahit kapaklarına, mezar bloklarına ve mermere yakın grenli kireçtaşı mimari bloklara rastlanmıştır. Söz konusu buluntulardan hareketle bu alanın Klazomenai-Erythrai antik yolunun çevresindeki Doğu Nekropolisi'nin büyük mezar binalarının yer aldığı bölüm olarak değerlendirilmiştir[1680]. Bu alan 2004 yılı yüzey araştırmalarında tespit edilmiş ve Cami Boğazı Düzlüğü olarak isimlendirilmiştir.

Ayrıca Klazomenai-Erythrai antik yolunun kuzeydoğu ve doğu yamaçlarında kaçak kazılarla tahrip edilmiş sekiz mezar belirlenmiştir. Mezarlar arazinin eğiminden dolayı polygonal ve yığma kuru duvarlardan oluşturulmuş teraslar üzerinde yer alır. Mezarların gövdesi podyum oluşturacak şekilde kesme blok taşlardan yapılmıştır. Çoğu mezarda birey ana kayaya açılan dikdörtgen tekne içine gömülmüş, üzeri kapak ve kayrak taşla örtülmüştür. Daha sonra mezarın etrafı blok taşlarla çevrilerek mezarın podyum bölümü oluşturulmuştur. Podyumun dolgusu toprak olup, üzerine yazıtlı ve kabartmalı mezar stelleri

[1679] Özgünel-Görkay 2006, 241-242.
[1680] Özgünel-Görkay 2006, 241.

yerleştirilmiştir[1681]. Yukarıda da belirtildiği gibi bu alanda tespit edilen mezarların büyük çoğunluğu kaçak kazılar sonucunda tahrip edilmiştir. Kaçak kazı çukurlarından ele geçen çok sayıda seramik İ.Ö. 4-2. yüzyıla arasına tarihlenmiştir. Ayrıca tahribata uğrayan mezarlardan birinin yakında bulunan figürlü mezar steli İ.Ö. 3.-2. yüzyıla aittir[1682]. Bir diğer mezarın blok taşları üzerinde bulunan yazıt Hellenistik döneme verilmiştir[1683]. Tüm bu veriler kentin Hellenistik dönem nekropolisinin Klazomenai-Erythrai antik yolunun doğu ve kuzeydoğusundaki yamaçlara kaydığı şeklinde değerlendirilmiştir[1684]. Hellenistik dönem nekropolisinin bulunduğu bu alan 2004 yılı yüzey araştırmasında Cami Boğazı Mevkii olarak isimlendirilmiştir.

TAHTALI BARAJI KURTARMA KAZILARI

İzmir İli, Menderes İlçesi sınırları içinde Tahtalı Çayı üzerinde inşa edilen Tahtalı Barajı'na ait baraj gölü altında kalacak olan geniş bir alanda, daha önce belirlenen prehistorik ve Roma dönemi yerleşimlerinde 1994-1997 ve 2000-2001 yılları arasında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir[1685]. 1994-1997 yılları arasında çalışmalar prehistorik yerleşimlerin belirlendiği Baklatepe Höyüğü, Kocabaştepe ve Lember Tepe ile Roma dönemi yerleşimlerinin bulunduğu Çıtırtepe, Cevizcioğlu Çiftliği, Keler ve Çam Köyleri civarında yapılmıştır[1686]. 2000-2001 yıllarında ise Şaşal Köyü yakınlarında bulunan Hellenistik ve Roma dönemi nekropolisinde gerçekleştirilmiştir[1687]. Tezin ilk bölümünde yine aynı bölgede yer alan İ.Ö. 2. bin gömüsü içeren Baklatepe'de tespit edilen Geç Tunç Çağ mezarları değerlendirilmişti. Bu bölümde ise Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi ile, adını yakınında bulunan Şaşal Köyü'nden alan Şaşal Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan Hellenistik ve Roma dönemi mezarları ele alınacaktır.

[1681] Özgünel-Görkay 2006, 241.
[1682] Özgünel-Görkay 2006, 241. CBM5 numaralı mezarın yakınında bulunmuştur.
[1683] Özgünel-Görkay 2006, 241. CBM1 numaralı mezar.
[1684] Özgünel-Görkay 2006, 241.
[1685] Erkanal-Özkan 1999, 1, 9, Res. 1-2, Harita 1. Tahtalı Barajı Kurtarma Kazıları, İzmir Arkeoloji Müzesi'nin proje başkanlığında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın desteği, Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü ve Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.
[1686] Erkanal-Özkan 1999, 9.
[1687] Ürkmez 2002, 12.

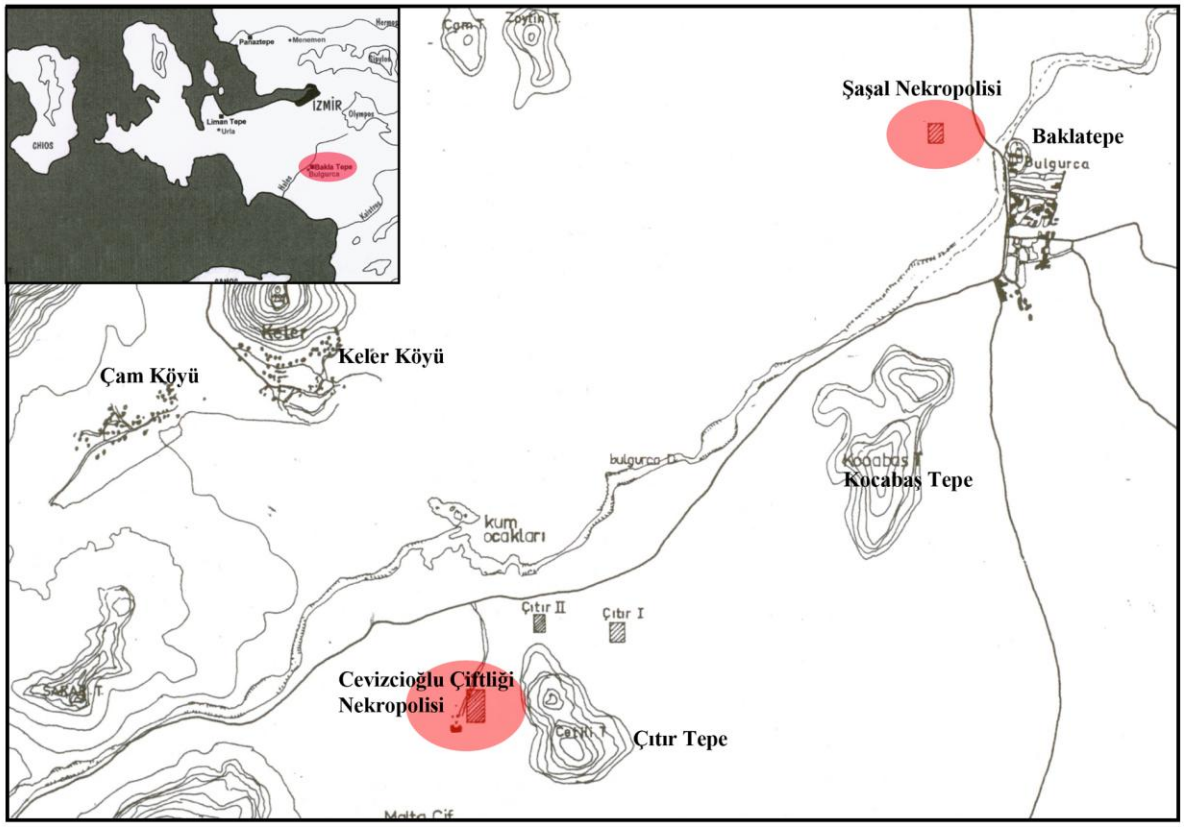

Resim 306. Tahtalı Baraj Bölgesi Kazı Alanları (Özkan Erkanal 1999, Harita 1-2).

CEVİZCİOĞLU ÇİFTLİĞİ NEKROPOLİSİ

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi, Tahtalı Çayı'nın yaklaşık 600 m. güneyinde Taş Köprü Mevkiinde yer alır. Nekropolis, Karacadağ'dan inen küçük derelerin arasına konumlanmıştır. İzmir Arkeoloji Müzesi başkanlığında yürütülen proje kapsamında 1994-1997 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda, basit toprak mezarlar, sandukalar, çatı kiremidi mezarlar, pithos ve çömlek mezarlar ile bir oda mezardan oluşan yaklaşık 189 mezar ortaya çıkarılmıştır[1688]. Ancak bu mezarlardan sadece otuz altısı Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bunlar yirmi yedi çatı kiremidi, üç basit sanduka, bir basit toprak, üç birincil kremasyon, bir taş sanduka ve bir çömlek mezardan oluşur. Geri kalan mezar genel olarak İ.S. 2.-3. yüzyıla ait Roma dönemi mezarlarından oluşur.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde yukarıda da belirtildiği gibi açığa çıkarılan otuz altı Hellenistik dönem mezarı arasında en büyük grubu yirmi yedi örnekle çatı kiremidi mezarlar oluşturmaktadır. Mezarlar, toprağa açılan ve derin olmayan çukurların içinde çatı kiremitlerinin karşılıklı çatılması ve açıkta kalan kısa kenarların birer kiremitle kapatılmasıyla oluşturulmuştur. Yetişkin bireyler için üç çift çatı kiremidi karşılıklı çatılırken, çocuk bireyler

[1688] Özkan-Atukeren 1999, 43.

için iki çift kiremit kullanılmıştır. Mezarlarda kiremitlerin etrafına moloz taşlar yerleştirilerek kiremitlerin çökmesi engellenmeye çalışılmıştır[1689].

Çatı kiremidi mezarlarda genellikle inhumasyon tarzında yapılmış tek gömü yer almaktadır. Bunun yanında çoklu gömüler içeren örnekler de bulunmaktadır. Bir örnekte (1997/77 no.lu mezar)[1690] üç birey, dört örnekte ise (1995/19, 1995/33, 1996/3 ve 1997/34 no.lu mezarlar) ikişer birey tespit edilmiştir[1691]. Bunların dışında içinde iki kremasyon tespit edilen çatı kiremidi mezar, bu çalışmada kremasyon mezar başlığı altında değerlendirilmiştir.

Mezarlardan kuzey-güney doğrultulu yerleştirilen bir örnek dışında (1996/3 no.lu mezar), tümü doğu-batı doğrultuludur. Genellikle yetişkin bireyler için tercih edilen çatı kiremidi mezarların hiçbirinde bebek bireylere rastlanmamıştır[1692].

Kiremit mezarların sadece beş örneğinde mezar buluntusu tespit edilmiştir. Buluntular pişmiş toprak unguentariumlar, kandil, bronz sikkeler, gümüş ayna, bronz bilezik, cam boncuk, demir ve bronz çiviler ve kemik iğnelerden oluşmaktadır[1693].

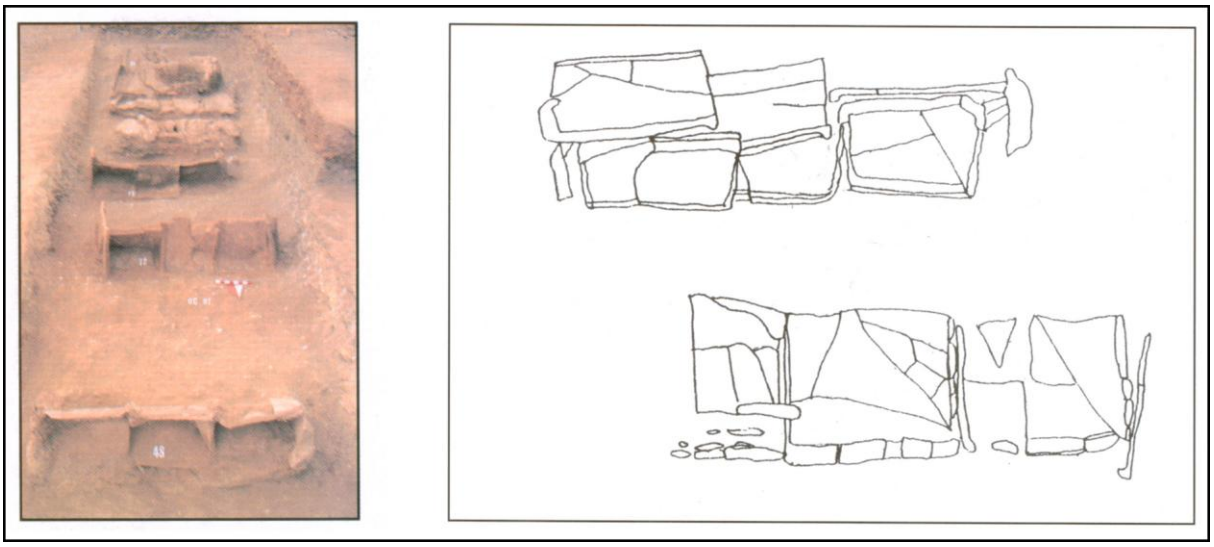

Resim 307. Çatı kiremidi mezarlar (Özkan-Erkanal 1999, Res. 46, Çizim 3a-b).

[1689] Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 46, Çizim. 3a-b.
[1690] Üç birey tespit edilen mezar için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 46, 99 (Genel No: 185, Gömü No: 1997/77).
[1691] İkişer birey tespit edilen mezarlar için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 68 (Genel No: 26, Gömü No: 1995/19), 71 (Genel No: 185, (Gömü No: 1995/33), 73 (Genel No: 53, Gömü No: 1996/3), 90-91 (Genel No: 140, Gömü No: 1997/34).
[1692] Özkan-Atukeren 1999, 46.
[1693] Mezar buluntusu tespit edilen örnekler için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 65 (Genel No: 9, Gömü No: 1995/2, bir bronz bilezik), 73 (Genel No: 53, Gömü No: 1996/3, iki kemik iğne, bir bronz saplı gümüş ayna, bir bronz sikke, demir çiviler, bir pişmiş toprak kandil), 90-91 (Genel No: 140, Gömü No: 1997/33, iki bronz sikke), 93 (Genel No: 156, Gömü No: 1997/48, bir pişmiş toprak unguentarium, bir bronz bilezik, boncuk taneleri), 98 (Genel No: 181, Gömü No: 1997/73, 1 adet bronz sikke). 100 (Genel No: 189, Gömü No: 1997/81, iki bronz çıngırak, cam ve bronz parçalar, bir kase parçası). Bu mezarda kremasyon uygulanmıştır.

Sanduka Mezarlar

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde tespit edilen sanduka mezarların büyük çoğunluğu Roma dönemine tarihlenirken, dört mezar Hellenistik döneme aittir. Sandukalar yapım tekniklerine göre "basit sanduka mezarlar", "taş sanduka mezarlar" ve "tuğla sanduka mezarlar" olarak üç alt gruba ayrılmıştır. Hellenistik döneme tarihlenen dört sanduka mezardan üçü (1996/40, 1997/16 ve 1997/31 no.lu mezarlar) basit sanduka, biri taş sanduka (1997/17 no.lu mezar) şeklinde yapılmış örneklerdir.

Basit Sanduka Mezarlar

Basit sanduka mezarların yer aldığı toprak diğerlerine göre daha sert bir yapıya sahiptir. Bu tarz mezarlarda düzgün bir şekilde dikdörtgen formlu kazılan çukurun içine birey doğrudan yatırılmış, üzeri taş plakalarla kapatılmıştır. Bazı örneklerin kenarlarında kapak taşlarının yerleştirilebilmesi için taş, tuğla veya sadece harç kullanılarak düz bir zemin oluşturulmuştur. Bazı örneklerde ise kapağın üzerine ikinci bir örtü olarak moloz taşlar yığılmıştır[1694]. Kazı yayınında Hellenistik döneme ait basit sanduka mezarlardan sadece 1996/40 no.lu örneğin üzerinde plaka taşların bulunduğu belirtilmiştir[1695]. Diğer iki mezarın üst kısımlarını ne şekilde kapatıldığı hakkında bilgi verilmemiştir.

Hellenistik döneme ait basit sanduka tarzında yapılmış mezarların benzer örnekleri Aiolis bölgesi yerleşimlerinde Myrina ve Kyme nekropolislerinde tespit edilmiştir. Bu nekropolislerde gömüler tüflü sert bir yapıya sahip toprak içinde dikdörtgen şeklinde açılmış çukurlara yapılmıştır. Mezarların üzeri genellikle kireç taşından düzgün bir şekilde yapılmış dört plaka taş ile kapatılmıştır[1696].

Taş Sanduka Mezarlar

Taş sanduka mezarlar ise genel olarak kazılan çukurun kenarlarının moloz taşlar kullanılarak örülmesiyle yapılmış mezarlardır. Mezarların üzeri taş plaka, kiremit ya da taban tuğlalarıyla kapatılmıştır[1697].

Hellenistik döneme ait sanduka mezarların tümü doğu-batı doğrultulu olup, 1997/16 no.lu basit sanduka mezarda iki, diğerlerinde ise tek birey tespit edilmiştir. Bireyler sırt üstü ve kollar vücuda paralel uzatılmıştır. Sandukaların özellikle Roma dönemi örneklerinde, mezardaki birey sayısıyla ilişkili olarak sandukanın ölçülerinde genişlemenin yaşandığı

[1694] Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 45.
[1695] Özkan-Atukeren 1999, 81 (Genel No: 90, Gömü No: 1996/40).
[1696] Myrina Nekropolisi için bkz. Pottier et al. 1887, 59-61, Fig. 4-6; Kyme Nekropolisi için bkz. Küçükgüney-Altun 2009, 62, Res. 7b, Res. 8b.
[1697] Özkan-Atukeren 1999, 44, Res. 43, Çizim 1.

belirtilmiştir. Bu tarz mezarlarda daha sonra yapılan gömülerde önceki gömüye ait kemiklerin toplanarak ayakucuna veya mezar dışında açılan bir çukura gömüldüğü belirtilmektedir[1698].

Hellenistik dönemde sayıları az olan sanduka mezarların Roma döneminde sayıları artmış ve yaygın gömü şeklini almıştır.

Hellenistik döneme ait tüm sandukalarda pişmiş toprak unguentarium, kase ve tabaktan oluşan hediyeler ele geçmiştir[1699].

Resim 308. a- Basit Sanduka, b- Taş Sanduka, c) Tuğla Sanduka mezar (Özkan-Erkanal 1999, Res. 45, Çizim 1-2).

Basit Toprak Mezar

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan otuz yedi basit toprak mezardan sadece biri Hellenistik döneme tarihlenmiştir. 1996/45 no.lu mezarda birey toprağa açılan çukur içine doğu-batı yatırılmış ve üzeri toprakla örtülmüştür. Bu mezarda bir bronz sikke ele geçmiştir[1700]. Bunun dışında Hellenistik döneme tarihlenen ve basit toprak gömü olarak sınıflandırılan ancak içinde bir birincil kremasyon yer alan 1997/44 no.lu örnek kremasyon mezarlar başlığı altında değerlendirilmiştir.

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde tespit edilen diğer basit toprak mezarlardan bir bölümü tarihleyici buluntular içermedikleri için dönemi belirlenememiş geri kalanları ise Roma dönemine tarihlenmiştir. Basit toprak mezarın bazı örneklerinde toprağa sırt üstü yatırılan bireyin bir kolu vücuda paralel uzatılırken bir kolu dirsekten bükülerek, el omuz üzerine bırakılmıştır[1701].

[1698] Özkan-Atukeren 1999, 46.
[1699] Basit sanduka mezar buluntuları için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 81 (Genel No: 90, Gömü No: 1996/40, 1 adet pişmiş toprak unguentarium), 87 (Genel No: 122, Gömü No: 1997/16, bir tabak, bir pişmiş toprak unguentarium), 90 (Genel No: 138, Gömü No: 1997/31, iki kase). Taş Sanduka buluntuları için bkz. Özkan Atukeren 1999, 87 (Genel No: 123, Gömü No: 1997/17, iki pişmiş toprak unguentarium).
[1700] Özkan-Atukeren 1999, 82 (Genel No: 95, Gömü No: 1996/45).
[1701] Özkan-Atukeren 1999, 43, 45.

Çömlek Mezar

Bebek ve çocuk gömüleri için kullanılan bu mezarlardan sadece biri (1997/57 no.lu mezar) Geç Hellenistik Erken Roma dönemine tarihlenmiştir. Bunun dışına açığa çıkarılan yirmi çömlek mezar ile iki amphora mezarın tümü Roma dönemine aittir.

Bu mezar grubunda genellikle gömü kabı olarak situla formu kullanılmıştır. Toprağa yatay yerleştirilen kapların ağız bölümleri genellikle kiremit parçalarıyla kapatılmış ve arkadan küçük moloz taşlarla desteklenmiştir[1702]. Söz konusu kaplardan bazı örneklerin dip kısmındaki delik ve gövde üzerindeki yivlerden hareketle bunların arı kovanı olarak kullanıldıkları belirtilmiştir[1703].

Nekropolisin Geç Hellenistik Erken Roma dönemine tarihlenen çömlek mezarı, iki situla kabının iç içe geçirilmesiyle oluşturulmuştur. İçinde 6-7 yaşlarında bir çocuk iskeletine ait kalıntıların bulunduğu mezarda, hediye olarak üç pişmiş toprak figürin, gömü kabın dışına bırakılmıştır[1704].

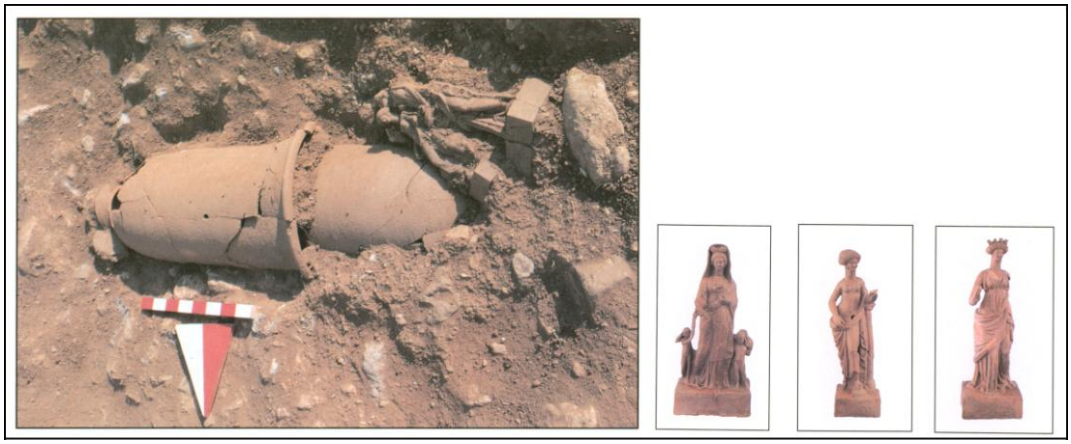

Resim 309. Çömlek mezar ve hediyeleri (Özkan-Erkanal 1999, Res. 64 a-d).

Kremasyon Mezarlar

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde açığa çıkarılan mezarlar arasında kremasyon mezarlar ayrı bir grup içinde değerlendirilmemiştir. Tespit edilen dört birincil kremasyondan üçü çatı kiremidi mezarlar[1705], biri basit toprak mezarların içinde ele alınmıştır. Bu çalışmada ise kremasyon mezarlar başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır.

[1702] Özkan-Atukeren 1999, 45.

[1703] Arı kovanı olarak değerlendirilen çömlek mezarlar için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 73 (Genel No: 51, Gömü No: 1996/1), 74 (Genel No: 57, Gömü No: 1996/7), 81 (Genel No: 92, Gömü No: 1996/42), 83 (Genel No: 101, Gömü No: 1996/51).

[1704] Özkan-Atukeren 1999, 46, 50, Res. 64 a-d.

[1705] Kremasyon içeren çatı kiremidi mezarlardan birinin dönemi belirlenememiş, diğer ikisi ise Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Dönemi belirlenememiş 1997/64 no.lu mezarda hoker tarzında yerleştirilmiş bireye kremasyon uygulanmış ve üzeri kiremitlerle kapatılmıştır. Bkz. Özkan-Atukeren 1999, 46, 96, 97 (Genel No: 172).

Genellikle inhumasyon gömü içeren çatı kiremidi mezarların ikisinde (1995/38 ve 1997/81) kremasyon yapıldığını gösteren yanmış kemikler yer almaktadır[1706]. Yerinde gerçekleştirilmiş bu kremasyonlarda yakma işlemi birey toprağa yatırıldıktan sonra üzerine yığılan odunların ateşe verilmesi şeklinde oluşturulmuştur[1707]. Daha sonra üzeri çatı kiremidi ve tuğla ile kapatılmıştır. Bu örneklerden 1997/81 no.lu olanında kremasyonun üzeri ikişer tuğla[1708] ile 1995/38 no.lu olanı ise çatı kiremitleriyle örtülmüştür. Söz konusu iki kremasyon Hellenistik dönemde sayıları az da olsa kremasyon uygulamasının yapıldığını ortaya koyması açısından önemlidir.

Çatı kiremidi ile örtülmüş kremasyon mezarlardan 1995/38 no.lu örnekte hiçbir mezar hediyesine rastlanmazken, 1997/81 no.lu mezarda iki bronz çıngırak, cam ve bronz parçaları ile birlikte bir kase parçası ele geçmiştir[1709].

Kremasyon gömünün tespit edildiği diğer mezar yukarıda belirtildiği gibi yayında basit toprak mezar grubu içinde ele alınan 1997/44 no.lu örnektir. Bu mezarda toprağa açılan çukur içinde kremasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Üzeri toprakla örtülen mezarın içinden iki kurşun obje ve iki kandil ele geçmiştir[1710].

Pithos Mezarlar

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde tespit edilen 189 mezardan sadece üçü pithos mezardır. Pithoslar toprağa yatay yerleştirilmiş, ağız bölümleri bir kiremit veya bir tuğla ile kapatıldıktan sonra arkadan büyük boyutlu moloz taşlarla desteklenmiştir[1711].

Roma dönemine ait olan bu mezarlardan 1996/13 no.lu mezarda on sekiz bireye ait iskelet kalıntısı tespit edilmiştir. İskeletler iki tabaka halinde belirlenmiştir. İlk tabakada yer alan iskeletler kuzey-güney yönünde, ikinci tabakada bulunanlar ise güney-kuzey yönünde yerleştirilmişlerdir. Ayrıca pithosta bir de amphora mezar yer almaktadır. Bu pithos içinde iki kandil, iki bronz sikke, bir gümüş obje, bir altın küpe ve bir küçük ayna ele geçmiştir[1712]. Diğer pithoslardan 1997/25 no.lu örnekte bir birey yer almaktadır. Tahrip olmuş bu pithosta üç bronz sikke, bir kandil, iki bronz yüzük, üç bronz halka ve bir cam boncuk

[1706] Kremasyon tespit edilen mezarlar için bkz. Özkan-Atukeren 1999, 72 (Genel No: 45, Gömü No: 1995/38), 100 (Genel No: 189, Gömü No: 1997/81).
[1707] Özkan-Atukeren 1999, 46.
[1708] Özkan-Atukeren 1999, 44.
[1709] Özkan-Atukeren 1999, 100 (Genel No: 189, Gömü No: 1997/81, iki bronz çıngırak, cam ve bronz parçalar, bir kase parçası).
[1710] Özkan-Atukeren 1999, 93 (Genel No: 152, Gömü No: 1997/44).
[1711] Özkan-Atukeren 1999, 44-45, Çizim 4, Res. 47.
[1712] Özkan-Atukeren 1999, 75.

bulunmuştur[1713]. 1997/54 no.lu üçüncü pithos bir çocuk için kullanılmıştır. Mezarda cam unguentarium parçaları ile seramik parçaları ele geçmiştir[1714].

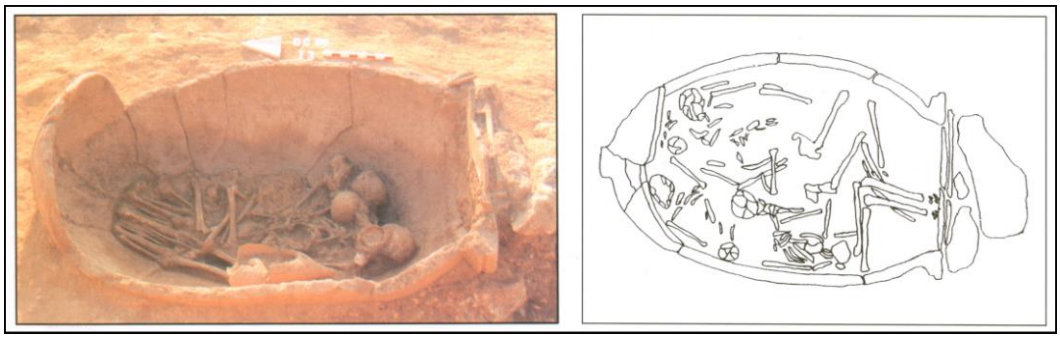

Resim 310. Pithos mezar (Özkan-Erkanal 1999, Res. 47, Çizim 4).

Oda Mezar

Oda şeklinde yapılmış bu mezardan sadece bir örnek bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu mezarın girişi kuzeyde yer almaktadır. Giriş kısmı devşirme bir taş ile kapatılmıştır. Duvarlar büyük moloz taşlar ve harç ile örülmüştür. Mezarın güneydoğu köşesi dışa doğru çıkıntılı bir şekilde yapılarak burada bir niş oluşturulmuştur. Odanın tabanı moloz taş, çatı kiremidi ve tuğla ile kaplanmıştır. İç kısımda odanın güneyinde bir kline bulunmaktadır. Yapının üst örtüsü tamamen, duvarların ise büyük bölümü tahrip edilmiştir[1715]. Bu nedenle örtü sisteminin ne şekilde yapıldığı belirlenememiştir. Yapının dış yüzünde pembemsi bir sıva yer almaktadır. Bu da mezarın en azından bir bölümünün toprak üzerinde bulunduğu şeklinde değerlendirilmiştir[1716].

Mezar odasında çok sayıda bireye ait iskelet kalıntıları dağınık olarak ele geçmiştir. İskeletler dışında mezarda üç kandil, bir bronz ölçü kaşığı, iki adet kaşlı altın yüzük, iki bronz küpe, bir cam yüzük kaşı, on yedi cam ve kemik kolye tanesi ile seramik parçaları ele geçmiştir. Mezar, İ.S. 2-3. yüzyıla tarihlenmiştir[1717].

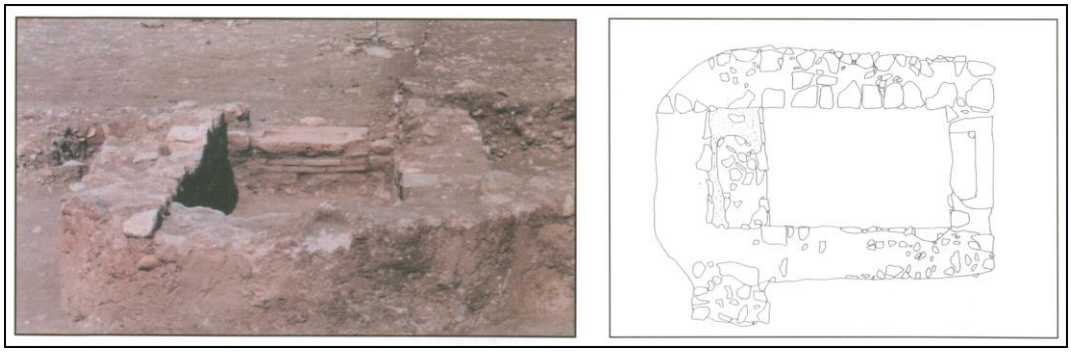

Resim 311. Oda mezar (Özkan-Erkanal 1999, Res. 49, Çizim 6).

[1713] Özkan-Atukeren 1999, 89.
[1714] Özkan-Atukeren 1999, 95.
[1715] Özkan-Atukeren 1999, 45, Çizim 6, Res. 49.
[1716] Özkan-Atukeren 1999, 45.
[1717] Özkan-Atukeren 1999, 84.

Yukarıda değerlendirilen mezar tipleri Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde belirlenen mezar türleri arasında Hellenistik dönemde yaygın gömü şeklinin çatı kiremitleriyle kapatılan inhumasyon gömüler olduklarını ortaya koymaktadır. Bu mezar grubunu üçer örnekle basit sanduka mezarlar ve birincil kremasyonlar izlemektedir. Taş sanduka, basit toprak mezar ve çömlek mezar birer örnekle temsil edilmektedir. Ancak çömlek mezarın Geç Hellenistik-Erken Roma dönemine ait olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve diğer çömlek mezarların tümünün Roma dönemine ait oldukları düşünüldüğünde bu mezar türünün Hellenistik dönemden ziyade Roma döneminde kullanılan bir mezar türü olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Hellenistik dönem mezarları arasında çatı kiremidi mezarlar sayıca çok olmalarına rağmen, buluntu yönünden oldukça kısır gömülerdir. Açığa çıkarılan yirmi yedi çatı kiremidi mezar arasında sadece beş örnekte mezar hediyesine rastlanmıştır. En zengin buluntulun tespit edildiği örnek ise çatı kiremidi mezarları arasında kuzey-güney doğrultusuyla yön birliğine uymayan 1996/ 3 no.lu örnektir. Bu mezarda iki kemik iğne, bronz saplı gümüş bir ayna, bir bronz sikke, bir kandil ile bronz çiviler ele geçmiştir. Diğer örneklerin ikisinde (1997/33 ve 1997/93 no.lu mezarlar) sadece bronz sikke, birinde (1995/2) bir bilezik ve 1997/48 no.lu mezarda ise bir unguentarium, bronz bir sikke ve cam boncuklar ele geçmiştir. Dönemin diğer mezar gruplarından basit sanduka örneklerin üçünde de pişmiş toprak unguentarium, kase ve tabaktan oluşan mezar hediyeleri tespit edilmiştir. Üç kremasyon mezardan 1997/44 no.lu örnekte iki kandil ile iki kurşun obje, 1997/81 no.lu mezarda ise bir kase, iki bronz çıngırak ile cam ve bronz parçaları ele geçmiştir. Basit toprak mezarda bronz bir sikke, taş sanduka mezarlarda ise pişmiş toprak bir unguentarium bulunmuştur.

Resim 312. Hellenistik dönem mezar buluntuları (Özkan-Erkanal 1999, Res.51, 63, 72b, 81b, 82).

Nekropolisin Hellenistik dönem gömüleri içinde bir örnek dışında diğerleri doğu-batı doğrultuludur. Roma döneminde ise durum biraz daha farklıdır. Mezarların yine büyük bölümü doğu-batı doğrultusunda konumlarınken, kuzey-güney veya güney-kuzey gibi farklı yönlendirmeler de bulunmaktadır.

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde açığa çıkarılan 189 adet mezarda 350 bireye ait iskelet ele geçmiştir. İskeletlerin bir bölümü üzerinde yapılan antropolojik incelemeler çocuk ve bebek ölüm oranının yetişkin oranına göre daha düşük olduğu göstermiştir[1718]. İncelemeye alınan 150 adet iskeletten 102 örneğin cinsiyeti belirlenebilmiştir. Cinsiyeti belirlenen bireylerin 47'si erkek , 55'i ise kadındır[1719]. Bu veriler kadın ölüm oranın erkek ölüm oranına göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oran Hellenistik dönemde her 17 kadın bireye karşılık 10 erkek, Roma döneminde ise 14 kadın bireye karşılık 10 erkek birey şeklindedir[1720].

Toplulukta ölen bireylerin %76,2'si 15 yaş ve üstü bireylerden oluşurken, çocuk ve bebek ölüm oranı % 20 olarak belirlenmiştir[1721]. Antropolojik incelemeleri gerçekleştiren Prof.Dr. Y.S. Erdal, çocuk ve bebek ölüm oranın yetişkinlere göre daha düşük oluşuna yönelik iki varsayım öne sürmektedir. Birincisi gömülerin toprak yüzeyine yakın olmaları nedeniyle daha sonra yapılan tarımsal faaliyetlerden tahrip oldukları ve dolayısıyla daha az sayıda ele geçmiş olabilecekleridir. İkinci görüş ise bebek ve çocuk gömülerinin farklı bir alana yapılmış olabileceği şeklindedir. İkinci görüşe paralel olarak nekropolisin güney bölümünde bebek ve çocuk gömülerinin daha fazla olduğu belirtilmiştir[1722].

Antropolojik incelemelerin bir başka sonucu topluluğun tarıma dayalı bir beslenme alışkanlığına sahip olduğudur. Ayrıca tarımsal açıdan verimli bir bölgede yaşayan bu topluluğun kendi içine kapalı homojen bir topluluk olduğu ve sosyo-ekonomik açıdan nispeten daha iyi bir köy yerleşimi olduğu saptanmıştır[1723].

ŞAŞAL NEKROPOLİSİ

Tahtalı Baraj Gölü sınırları içinde kalan diğer nekropolis, Baklatepe'nin 1 km. kuzeybatısında, Kolophon antik kentinin 7 km. kuzeyinde ve eski Şaşal Köyü'nün 1,5 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır[1724].

[1718] Erdal 1999, 63.
[1719] Erdal 1999, 55.
[1720] Erdal 1999, 56.
[1721] Erdal 1999, 56.
[1722] Erdal 1999, 57,63.
[1723] Erdal 1999, 60-63.
[1724] Ürkmez 2002, 12.

Nekropolis'te Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi kapsamında 2000-2001 yıllarında kazı yapılmış ve çatı kiremidi, taş sanduka, çömlek ve amphora, basit toprak mezarlar ve bir pithostan oluşan toplam atmış dokuz mezar gün ışığına çıkarılmıştır[1725]. Ayrıca atmış dokuz mezar içinde değerlendirilen ancak mezar türü olarak ayrı bir başlık altında değerlendirilmeyen iki kremasyon ile iki urne mezar da yer almaktadır[1726].

Mezar türleri, yapım teknikleri ve buluntuları açısından Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi ile çok benzer olan Şaşal Nekropolisi'nde de mezarların büyük bölümü Roma dönemine tarihlenmektedir. Açığa çıkarılan atmış dokuz mezardan on üçü Hellenistik döneme ait olup, bunların sekizi çatı kiremidi, beşi taş sanduka tipinde mezarlardır.

Şaşal Nekropolisi mezarlarından öncelikle Hellenistik dönem mezarları ele alınacaktır. Daha sonra Roma döneminde görülen mezar gruplarına kısaca değinilecektir. Böylece nekropolisin geneli hakkında bilgi verilecek ve iki dönem arasında belirlenen farklılıkların ortaya konulmasına çalışılacaktır. Çalışmanın bu bölümünde sunulan verilerin tümü bugüne kadar Şaşal Nekropolisi üzerine yapılmış tek çalışma olan, Özden Ürkmez'e ait "*Şaşal Nekropolü Stroter Mezarları*" adlı yayınlanmamış lisans çalışmasından alınmıştır.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Şaşal Nekropolisi çatı kiremidi mezarları ortaya çıkarıldıkları alanlar dikkate alınarak beş gruba ayrılmış, bunlar kendi içinde mezarın yapımında kullanılan kiremit sayısına göre de A, B ve C tipi olarak üç alt başlığa ayrılmıştır[1727]. Yapılan bu sınıflamaya göre A tipi çatı kiremidi mezarlar toplam sekiz kiremitten oluşmaktadır. Kiremitlerin altısı ikişerli gruplar halinde karşılıklı çatılmış, açıkta kalan ayak ve başucu bölümleri birer kiremit ile kapatılmıştır. B tipi mezarlarda kullanılan kiremit sayısı altı olup, ikişerli gruplar halinde dört kiremit karşılıklı çatılmış, açıkta kalan bölümler iki kiremit ile kapatılmıştır. C tipi mezarlarda ise toplam kiremit sayısı dörttür. İki kiremit karşılıklı çatılırken diğer ikisi açıkta kalan bölümleri örtmek için kullanılmıştır[1728]. Boyutundan da anlaşılacağı üzere bunlar çocuk bireyler için kullanılmıştır.

Şaşal Nekropolisi'nde belirlenen otuz altı çatı kiremidi mezardan sadece sekizi Hellenistik döneme tarihlenmektedir. Roma dönemine tarihlenen diğer çatı kiremidi mezarlar yapım teknikleri ve kiremit sayıları bakımından yukarıda söz edilen A, B, C tipi mezarlar ile benzerdir. Hellenistik dönemde sadece bir mezarın (47 no.lu mezar) etrafı taş bir duvar ile

[1725] Ürkmez 2002, 14.
[1726] Ürkmez 2002, 30 (36 no.lu çatı kiremidi mezar), 42 (27 ve 28 no.lu urne mezarlar), 120.
[1727] Ürkmez 2002, 14, 18.
[1728] Ürkmez 2002, 14, Çizim 1.

çevrilmişken, Roma dönemi mezarlarda bu sayı artmaktadır[1729]. Hellenistik döneme tarihlenen mezarlardan 9 no.lu ve C tipindeki (dört kiremitle yapılan mezar) mezar kuzey-güney doğrultuluyken diğer mezarların tümü doğu-batı doğrultuludur[1730].

Çatı kiremidi mezarlarda 47 no.lu örnekte iki birey bulunurken diğerlerinde tek birey yer almaktadır. Bireyler sırt üstü yatırılmış ve kollar vücuda paralel uzatılmıştır[1731]. Mezarlarda tespit edilen kadın ve erkek bireyler, çatı kiremidi mezarlarda cinsiyet ve yaşa göre bir ayrımın yapılmadığını göstermektedir.

Hellenistik dönemin erken gömülerini çatı kiremidi mezarlar oluşturur[1732]. En erken örnekler 30 ve 31 no.lu mezarlardır. Her iki mezarda da pişmiş toprak unguentarium ve kaselerden oluşan mezar hediyeleri ele geçmiş, 30 no.lu mezar İ.Ö. 4. yüzyılın sonu-3. yüzyılın başına, 31 no.lu mezar İ.Ö. 4. yüzyıl sonuna tarihlenmiştir[1733]. Diğer mezarlar İ.Ö 3. yüzyıl ile 2. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir[1734]. Bu tarihten sonra, yani İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarından İ.Ö. 1. yüzyıl sonlarına kadar nekropolisin kullanımına ara verilmiş, İ.Ö. 1. yüzyıl sonları ile İ.S. 1. yüzyıl başlarından itibaren tekrar kullanılmaya başlanmıştır[1735].

Nekropolisin Hellenistik dönemine ait diğer çatı kiremidi mezarlarda buluntu açısından pişmiş toprak unguentarium, kase ve bronz sikkelerin çoğunlukta olduğu görülür. 47 ve 49 no.lu mezarlarda sikkeler bireylerin ağzında, 50 no.lu örnekte ise kafatasının yanında belirlenmiştir[1736]. Olasılıkla bu sikke de bireyin ağzına bırakılmış zaman içinde kafatasının yanına düşmüş olmalıdır.

Sanduka Mezarlar

Şaşal Nekropolisi'nde ortaya çıkarılan mezarlardan yirmi tanesini sanduka mezarlar oluşturmaktadır. Bu mezarlar yapılış tarzlarına göre A, B ve C tipi olarak üç gruba ayrılmıştır. A tipi sanduka mezarlar dikdörtgen formlu dört tarafı kapalı, tek veya çift sıra taş duvarla çevrili mezarlardan oluşur. Bunların üzeri tuğla ya da taş plakalarla kapalı olabildiği gibi kapaksız da olabilmektedir. Hellenistik döneme tarihlenen 69 no.lu mezar dışında, genellikle

[1729] Ürkmez 2002, 118.
[1730] Ürkmez 2002, 118.
[1731] Ürkmez 2002, 120.
[1732] Ürkmez 2002, 117.
[1733] 30 no.lu mezar için bkz. Ürkmez 2002, 20, Lev. 1, 2. Mezarın buluntuları ve tarihleme için bkz. Ürkmez 2002, 48-49-50, Çizim 4 b, Lev. 18 a (Unguentarium), 48-49, Çizim 12 a, Lev. 22 a (Kase). 31 no.lu mezar ve buluntuları için bkz. Ürkmez 2002, 19, 50-51, Çizim 3 c, Lev. 18 d (Unguentarium), 51, Çizim 11 b, Lev. 21 b (kase).
[1734] Ürkmez 2002, 117.
[1735] Ürkmez 2002, 118.
[1736] Ağızda sikke bulunan 47, 49 ve 50 no.lu mezarlar için bkz. Ürkmez 2002, 22, 23.

Roma dönemine (İ.S. 1.-2. yüzyıla) tarihlenen mezarlardır[1737]. B tipi sanduka mezarlar "U" formunda olup, kısa kenarlarından biri açıktır. Üç örnekle temsil edilen bu mezarlar İ.S. 1. yüzyıla tarihlenmişlerdir[1738]. C tipi sanduka mezarlarda ise sandukanın iki kısa kenarı açıktır. Mezar birbirine paralel uzanan iki uzun taş duvardan oluşmaktadır. İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen bu mezarlardan nekropoliste dört örnek belirlenmiştir[1739].

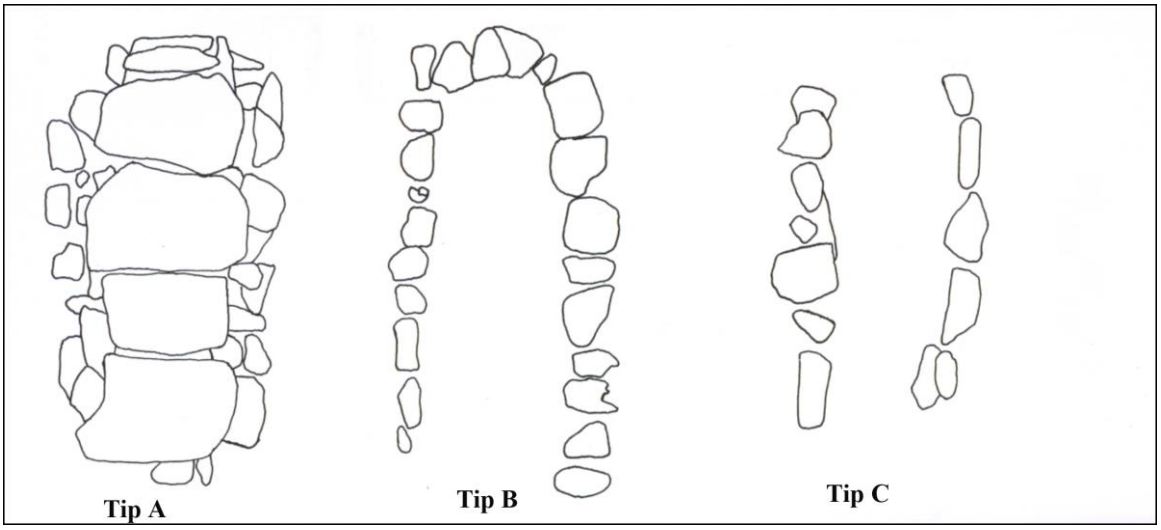

Resim 313. Sanduka mezar tipleri (Ürkmez 2002, Çizim 2)

Çatı kiremidi mezarlardan sonra Hellenistik dönemin diğer erken mezarlarını A ve C tipi sanduka mezarlar oluşturur. Bunlar doğu-batı doğrultulu yapılmış mezarlardır. Mezarların yapımında moloz taşlar kullanılmıştır. Bir örnekte (69 no.lu mezar) genç bir kadın, bir başka örnekte (68 no.lu mezar) ise bir çocuk bireye ait iskelet belirlenmiştir[1740].

Mezarlardan genç kadın bireye ait 69 no.lu örnekte, bir cam yunus, iki boncuk ve iki bronz küpe, çocuk bireye ait 68 no.lu mezarda ağızda bronz bir sikke ve yarım bir kase, 41 no.lu mezarda bir pişmiş toprak unguentarium, üç figürin ve metal parçaları, 39 no.lu mezarda ise iki çıplak kadın figürini, iki cam alabastron ve bir tek kulplu minyatür kap ele geçmiştir[1741].

Çömlek Mezarlar

Çömlek mezarlar, Şaşal Nekropolisi'nde bebek gömüleri için kullanılan kaplardan oluşan mezarlardır. Ürkmez tarafından yapılan lisans tezi çalışmasında kremasyon içeren urne mezarlar da çömlek mezarlar başlığı altında değerlendirilmiştir[1742]. Urne kaplarıyla birlikte on

[1737] Ürkmez 2002, 15, 118, Çizim 2 a. 69 no.lu mezar Hellenistik döneme tarihlenen 49 no.lu çatı kiremidi mezarın altından yer alması nedeniyle Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bkz. Ürkmez 2002, 37-38.
[1738] Ürkmez 2002, 15, 118, Çizim 2 b.
[1739] Ürkmez 2002, 16, 117-118, Çizim 2 c.
[1740] Ürkmez 2002, 37-38, 40.
[1741] Mezar buluntuları için bkz. Ürkmez 2002, 75, 78-82.
[1742] Ürkmez 2002, 42, Lev. 17 b.

çömlek mezardan söz edilmektedir. İki urne dışında kalan sekiz gömü kabının beşini amphora üçünü situla kapları oluşturur[1743].

Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi ile hem dönemsel hem de kullanılan kaplar açısından oldukça benzer gömülerdir. Cevizcioğlu Çiftliği'nde olduğu gibi Şaşal Nekropolisi'nde de bu mezarda yön birliği bulunmamaktadır. Bir bölümü aşırı derecede tahrip olmuş, bazı örneklerde ise iskelete dair bulgulara rastlanmamıştır[1744].

Gömü kapları toprağa yatay yerleştirilmişlerdir. Daha iyi korunan örneklerde amphoraların ağız bölümü bir taş ile kapatılıp etrafının taşlarla desteklendiği belirlenmiştir[1745]. Situla kaplarında ise ağız kiremitle kapatılabildiği gibi başka formlara ait kaplar da hem mezarı oluşturmak hem de kapatmak için kullanılmıştır. Yine Cevizcioğlu Çiftliği'nde olduğu gibi arı kovanı olarak kullanılan situla kapları gömü kabı olarak da kullanılmıştır[1746]. Situla kaplarından oluşan gömüler İ.Ö. 1. yüzyılın sonu ile İ.S. 1. yüzyıla, amphoralar İ.S. 2. ile İ.S.3. yüzyıl başlarına tarihlenmişlerdir[1747].

Basit Toprak Mezarlar

Toplam sekiz örnekle temsil edilen basit toprak mezarlar, İ.S. 1. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir[1748]. Mezarlardan altısı doğu-batı doğrultuluyken, bir örnek güneydoğu-kuzeybatı, bir de batı-doğu doğrultuludur. Mezarlar, yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kadın, erkek ve çocuk bireyler için kullanılmıştır[1749].

Genellikte toprağa açılan çukurlara bireylerin yerleştirilmesi ve üzerinin toprakla örtülmesi şeklinde yapılmış mezarlardır. Bunun yanında bir örnekte (37 no.lu mezar) bireyin etrafı küçük taşlarla çevrilmiş, başka bir örnekte ise (53 no.lu mezar), bireyin üzeri 0.10 m kalınlığında ince bir toprak tabakasıyla örtülmüş, daha sonra 0.30 m. kalınlığında yumruk büyüklüğünde taşlardan oluşan bir taş tabakasıyla ikinci kez kapatılmıştır[1750].

Basit toprak mezarların bir bölümünde hiçbir mezar buluntusuna rastlanmazken, buluntu içeren mezarlarda ise buluntular sikke, cam unguentarium, ayna, yüzük ve kandillerden oluşmaktadır[1751].

[1743] Ürkmez 2002, 41-43.
[1744] Ürkmez 2002, 41. Mezar 1, 17, 23 ve 25 no.lu örneklerde iskeletin erimiş olduğu belirtilmiştir.
[1745] Ürkmez 2002, 41-42.
[1746] Ürkmez 2001, 43, Lev. 17 c.
[1747] Ürkmez 2002, 119.
[1748] Ürkmez 2002, 119.
[1749] Ürkmez 2002, 44-45.
[1750] Ürkmez 2002, 44.
[1751] Ürkmez 2002, 120.

Pithos Mezar

Şaşal Nekropolisi'nde tespit edilen pithos mezar sayısı birdir. Tahrip olan bu mezar, toprağa doğu-batı doğrultulu yan yatırılmış ve etrafı taşlarla desteklenmiştir. İçinde kiremit ve seramik parçaları dışında bronz bir çubuk ele geçmiştir[1752].

Kremasyon Mezarlar

Kremasyon mezarlar her ne kadar ayrı bir başlık altında değerlendirilmemiş olsalar da, ikisi çatı kiremidi mezarlar içinde ikisi de çömlek mezarlar içinde dört kremasyon mezar bulunmaktadır. Çatı kiremidi mezarlar içinde değerlendirilen kremasyon örneklerinden ilki 20 no.lu A tipi ve Erken Roma dönemine ait IV. Grup çatı kiremidi mezarda açığa çıkarılmıştır. Mezar içinde bir inhumasyon tarzında diğeri urne içinde bir ikincil kremasyon yer almaktadır[1753]. İkinci mezar, yine A tipi bir çatı kiremidi mezar içinde açığa çıkarılan bir birincil kremasyondur. 36 no.lu bu mezarda kremasyon işlemi bireyin gömüleceği noktada gerçekleştirilmiştir. İ. S. 1. yüzyıl ortalarına tarihlenen bu mezarda üç pişmiş toprak unguentarium ve çift kulplu bir açık kap parçası ele geçmiştir[1754].

Diğer iki kremasyon ise urne içine yapılmış ikincil kremasyonlardır. Bunlardan 27 no.lu mezarda tek kulplu kapalı bir kap urne olarak kullanılmıştır. Mezarda 10-12 yaşlarında çocuk bir bireyin yanmış kemikleri yer almaktadır. Urne kabı tek kulplu kap İ.S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[1755]. 28 no.lu diğer urne ise tahrip edilmiştir. Yanmış kemikler urne kabına ait parçalarla birlikte ele geçmiştir[1756].

NOTİON

Notion antik kenti , İzmir İli, Menderes İlçesi, Ahmetbeyli Köyü sınırları içinde yer alır. Kent, Ahmetbeyli Plajı'nın doğusunda bulunan ve yöre halkının "Kale" adını verdiği 82 m. rakımlı tepe üzerinde bulunur[1757]. Kentin nekropolisi, yerleşimin bulunduğu tepenin kuzeyindeki tepelik alanda yer alır. Bugün kent yerleşimi ile nekropolis, Kuşadası-Gümüldür asfalt yolu ile birbirinden ayrılmaktadır.

[1752] Ürkmez 2002, 16, 46.
[1753] Ürkmez 2002, 29, Lev. 12.
[1754] Ürkmez 2002, 30-31, Çizim. 7 a-b, 8 b (unguentariumlar), Çizim 23 (çift kulplu kap).
[1755] Ürkmez 2002, 42, Lev. 17 b. Urne kabı için bkz. Ürkmez 2002, 83, 84.
[1756] Ürkmez 2002, 42.
[1757] Atalay 1986, 69-70, dipnot 3, Plan 2.

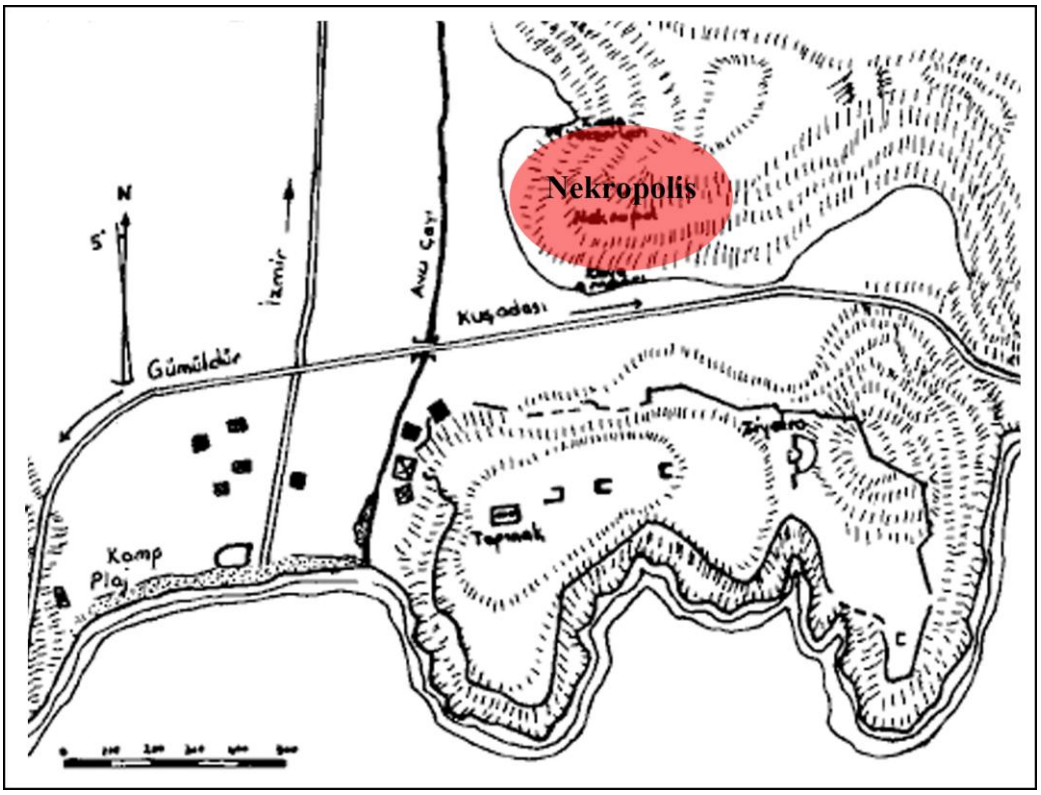

Resim 314. Notion (Atalay 1986, Plan 2)

E. Atalay tarafından 1985 yılında kent ve nekropolis alanında üç haftalık kısa bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar, nekropolisin üzerinde bulunduğu tepenin eteklerinde, daha önce soyularak tahrip edilmiş üç kaya mezarının yer aldığı alanda yapılmıştır[1758]. Buna göre 1 no.lu kaya mezarının önünde mezarın girişini kapatan kapak taşı, bunun yanında Roma dönemine ait bir amphora ve yine Roma dönemine ait seramik parçaları bulunmuştur[1759]. Mezarın içinde ise ana kayaya oyulmuş bir mezar teknesi yer almaktadır.

Mezarlardan 2 ve 3 no.lu olanları yan yana bulunmaktadır. 2 no.lu mezar diğerlerine oranla daha yüksek düz bir tabana sahip olup içinde lahit bulunmamaktadır. Mezarın önünde yapılan kazıda mezarın girişini kapatan kapak taşı açığa çıkarılmıştır. Taşın dışa bakan yüzünde haç şeklinde bir bezeme bulunmaktadır. Taşın iç kısmı uzun yan kenarların yuvaya oturabilmesi için oyulmuştur. Üst tarafı ise alınlık şeklinde işlenmiştir[1760]. Bu taşın hemen altında, mezar eşiği ile aynı sevide bir sporcu steli açığa çıkarılmıştır. Stelin orta kısmında bir sporcu ve hizmetçi figürü yer alır. Sporcunun sırtında sadak, yanında yayı ve duvarda asılı boks eldivenleri bulunmaktadır. Stel, İ.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir[1761].

[1758] Atalay 1986, 72.
[1759] 1 no.lu kaya mezar için bkz. Atalay 1986, 72, Res. 6-7, Plan 8.
[1760] Atalay 1986, 72, Res. 8 (mezar tabanı), Res. 9 (kapak taşı).
[1761] Stelin detaylı tanımı ve tarihi için bkz. Atalay 1986, 72-73, Res. 10-11.

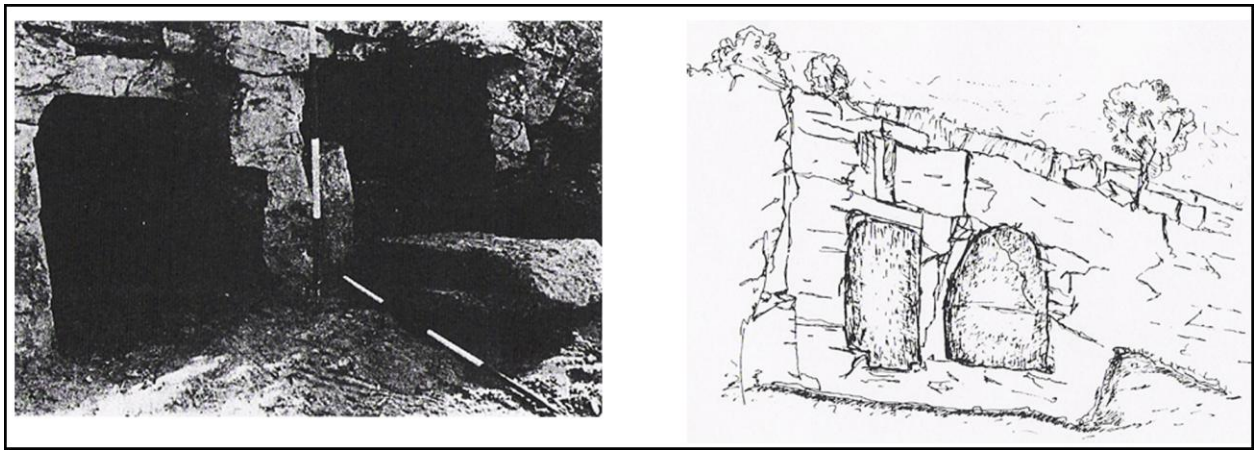

Resim 315. 2 ve 3 no.lu mezarların ön yüzü ve cephe çizimleri (Atalay 1986, Res. 9).

3 no.lu mezar içinde yapılan temizlik çalışmasında 1 no.lu mezarda olduğu gibi ana kayaya kabaca oyulmuş bir mezar teknesinin bulunduğu belirlenmiştir. Bu üç mezarın önünde yukarıda söz edilen stel dışında başka stellere ait parçalar da tespit edilmiştir. Ayrıca yine nekropolis alanında yapılan çalışmada biri veda sahnesi, diğeri ziyafet sahnesi tasvirli iki stel ile iki yazıtlı stel daha bulunmuştur. Figürlü stellerden veda sahnesi tasvirli olanı İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarına, diğeri İ.Ö. 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenirken, yazıtlı steller Geç Hellenistik döneme tarihlenmiştir[1762].

EPHESOS

İzmir ili, Selçuk ilçesi Arvalya mevkiinde 2005 yılında Selçuk-Kuşadası bölünmüş yol çalışması esnasında bir mezarın ortaya çıkarılması sonrasında Efes Müzesi tarafından bu alanda kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir[1763].

Çalışmalar sonucunda plaka şeklinde kayrak taşlardan oluşturulmuş sanduka tarzında altı mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlar arasında en iyi korunan örnek M I mezarı olup, beş kayrak taştan oluşturulmuştur. Taşlardan dördü mezarın kasasını, biri ise mezarı kapatmak için kullanılmıştır[1764]. Mezarın içinde iskeletin üzerine bırakılmış bronz bir ayna ve beş pişmiş topraktan yapılmış rozet ele geçmiştir[1765]. Buluntularından hareketle Hellenistik dönem tarihlenen bu mezar, yine buluntularından bronz aynadan dolayı kadın mezarı olarak değerlendirilmiştir[1766].

[1762] Stellerin tanımı ve tarihleri için bkz. Atalay 1986, 173-175, Res. 12-13 (Veda sahnesi betimli stel), Res. 14-15 (Ziyafet sahnesi tasvirli stel), Res. 16 (yazıtlı stel).
[1763] Büyükkolancı 2007, 167.
[1764] Büyükkolancı 2007, 167.
[1765] Büyükkolancı 2007, 167.
[1766] Büyükkolancı 2007, 167.

Resim 316. Arvalya Mezarları ve MI no.lu Mezarın Hediyeleri (Büyükkolancı 2007, Res. 1, 3).

Arvalya mezarları arasında buluntu veren diğer mezar ise M II'dir. Mezarda kafatasının altında gümüş bir sikke bulunmuş ve mezar Hellenistik döneme tarihlenmiştir [1767].

Açığa çıkarılan diğer mezarlardan M III ve M VI'de daha önce soyulmuş olmaları nedeniyle hiçbir buluntuya rastlanmamıştır[1768]. Ancak bu mezarlarda diğer iki mezar ile benzer tarzda yapılmıştır. Bu nedenle Hellenistik döneme ait olmaları gerekir.

MİLETOS

Miletos'un Hellenistik dönem mezarları, kentin nekropolis alanları olarak kullanılan Kazartepe, Kalabaktepe, Değirmentepe ve Zeytintepe üzerinde yer almaktadır. Mezarlar, Kazartepenin güneydoğu yamacına, Kalabaktepe'nin kuzey ve batı yamaçlarına, Değirmentepe'nin güneydoğu ve doğu yamaçlarına, Zeytintepe'nin güney yamaçlarına yapılmıştır[1769]. Bu nekropolis alanlarından Kazartepe'de gerek ilk dönem kazıları gerekse de 1994-1995 yılında yapılan kazılarla mezar tipolojisi diğer nekropolislere oranla daha ayrıntı olarak ortaya konulabilmiştir. Bunun dışında Zeytintepe'de tespit edilen mezarlardan ikisi üzerinde çalışma gerçekleştirilmiş ve yayınlanmıştır. Değirmentepe ve Kalabaktepe nekropolislerine dair detaylı bir çalışma yapılmamış olmasına rağmen özellikle kayalara yapılmş oda mezar açısından Zeytintepe nekropolisi ile benzer olduğu yayınlardan anlaşılmaktadır[1770].

Miletos'un söz konusu nekropolislerinden Kazartepe'de İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen Aslanlı Mezar dışındaki mezarlar İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya

[1767] Büyükkolancı 2007, 168.
[1768] Büyükkolancı 2007, 168.
[1769] Forbeck 2002, 98.
[1770] Forbeck 2002, 98.

çıkmış mezarlardır[1771]. Bunun dışında Değirmentepe'de belirlenen Myken mezarları dışında tespit edilen mezarlar, Zeytintepe ve Kalabaktepe'de olduğu gibi geç Hellenistik erken Roma döneme tarihlenen mezarlardır[1772].

Çalışmanın bu bölümünde Miletos nekropolislerinden hakkında bilgi sahibi olduğumuz Kazartepe ve Zeytintepe nekropolisleri değerlendirilecektir.

Kazartepe Nekropolisi

Didyma'ya giden Kutsal Cadde'nin yakınında ve Kutsal Kapı'nın 500 m. uzağında bulunan Kazartepe'de mezarlar, tepenin güneybatı yamaçlarında Aslanlı Mezarın yer aldığı kayalık bir alanda bulunmaktadır. Bu alanda ilk kazılar 1902 ve 1906 yıllarında yapılmış ancak yayınlanmamıştır. Daha sonra E. Forbeck yönetiminde 1994 ve 1995 yıllarında eski mezarların dokümantasyonunu yapmak amacıyla temizlik ve kazı çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalar neticesinde eski mezarların yanı sıra yeni mezarlar tespit edilmiş ve Kazartepe'de çoğunluğu Hellenistik döneme ait olan, oda mezarlar, kuyu mezarlar, üzerinde mimari yapı bulunan mezarlar, kuyu biçiminde olup üzeri çatı kiremidi ile kapatılan mezarlar, kremasyon mezarlar, çatı kiremidi ve doğrudan kayalık zemin üzerinde bulunan inhumasyon mezarlar belirlenmiştir[1773]. Forbeck tarafından genel hatlarıyla yayınlanan bu mezar grupları aşağıda ele alınmıştır.

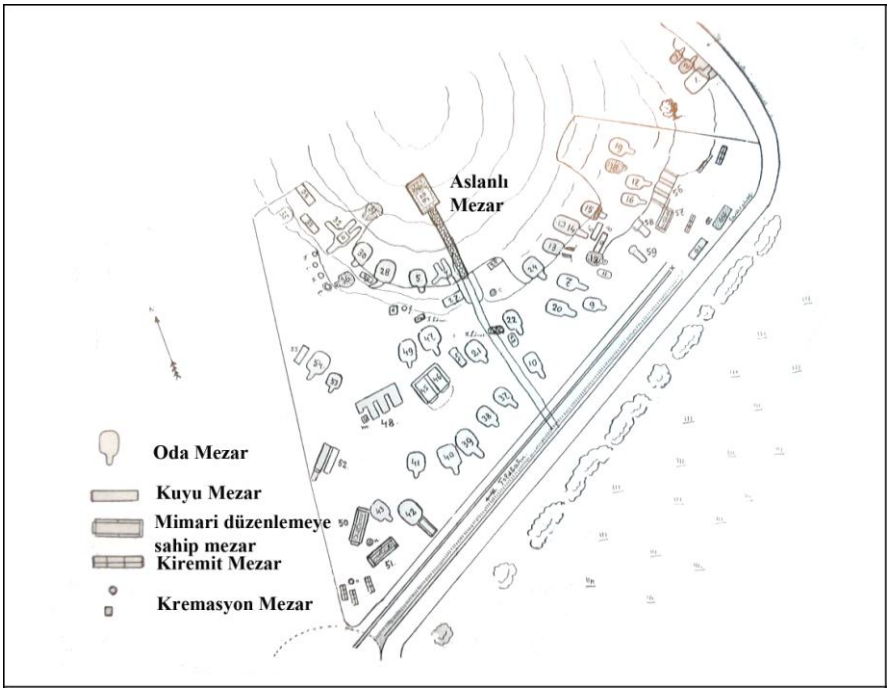

Resim 317. A.v. Salis tarafından 1906 yılında hazırlanan Kazartepe nekropolisi planı (Forbeck-Heres 1997, Abb. 2

[1771] Forbeck 2005, 57.
[1772] Forbeck 2002, 98.
[1773] Graeve 1997, 536-537; Forbeck 2005, 57.

Oda Mezarlar

Kazartepe'de otuz yedisi ilk kazılardan, üçü yeni kazılardan toplam kırk oda mezar belirlenmiştir. Oda mezarlar Arkaik dönemden sonra İ.Ö. 3. yüzyılın başlarından itibaren tekrar ortaya çıkmış bir mezar türüdür[1774]. Mezarlar, kireçtaşından kayaların içine oyulmuş dikdörtgen uzun bir dromosa sahiptir. Dromosun köşeleri iç taraftan yuvarlatılarak oval bir forma dönüştürülmüştür. Yan duvarları dikey olan dromosun girişi iki ile beş arasında değişen basamaklarla sağlanmaktadır[1775]. Mezar odasına giriş yaklaşık 1 m. yülsekliğinde bir kapı ile sağlanmaktadır. Bu kapı, gömü yapıldıktan sonra kireçtaşı blokları, mermer parçaları ya da kiremit parçalarıyla basit bir şekilde kapatılmıştır[1776]. Mezar odası kareye yakın ölçülere sahiptir. Ortalama yüksekliği 0.80 m. ile 1.20 m. arasında değişen odanın iç ölçüleri 2.00 x 2.20 x 2.00 m. dir[1777]. Mezar odasına girişten itibaren tabana dikdörtgen şeklinde kazılmış bir çukur yer almaktadır. Bu çukurun iki farklı işlevi olduğu belirtilmektedir. Birincisi mezar odasında dromos benzeri bir yapı oluşturarak taban ve tavan arasındaki mesafeyi arttırmak ve böylece gömü esnasında bireyin taşınmasını kolaylaştırmaktır. İkinci işlevi ise mezar odasına giren yağmur suyunu bireylerden uzak tutmaktır.[1778]. Kazartepe oda mezarlarında bireyler doğrudan mezar odasının tabanına bırakılmıştır.

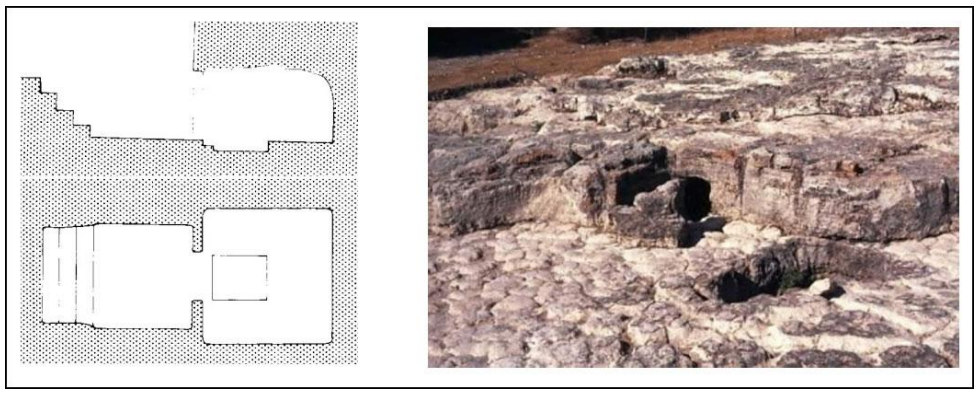

Resim 318. Kazartepe oda mezar (http://www.ruhr-uni-bochum.de/milet/in/nekropol.htm. Erişim tarihi 15.03.2012).

Kuyu Mezarlar

Kuyu mezarlardan onu eski, on üçü yeni kazılardan olmak üzere toplam yirmi üç örnek belirlenmiştir. Dikdörtgen ve oval formda ana kayaya oyulmuş kuyu mezarların üzeri ana kaya yüzeyini geçmeyecek şekilde plaka taşlarla kapatılmıştır[1779].

[1774] Forbeck 2005, 57.
[1775] Forbeck 2002, 97, Abb. 1-2; Forbeck 2005, 57, Abb. 5 a-b.
[1776] Forbeck 2002, 97; Forbeck 2005, 57.
[1777] Mezar odasının yüksekliği ile ilgili farklı rakamlar sunulmuştur. Graeve 1997, 536'da mezarın ortalama 1.20 m. yüksekliğinde olduğu belirtilirken, Forbeck 2005, 97'de yüksekliğin ortalama 0.80 m. olduğu belirtilmiştir.
[1778] Forbeck 2002, 97; Forbeck 2005, 57.
[1779] Graeve 1997, 536-537.

Resim 319. Kazartepe kuyu mezar (http://www.ruhr-uni-bochum.de/milet/in/nekropol.htm. Erişim tarihi 15.03.2012)

Üzerinde Mimari Yapı Elemanları Bulunan Mezarlar

Mezarların gövdesi kuyu mezarlarla benzer olup, kayalık alana oyulmuştur. Ancak üst bölümleri plaka taşlar yerine büyük blok taşlarla kapatılıp, blokların üzerine mimari bir yapı inşa edilmiştir. Ancak mimari yapılara ait tam korunmuş örnek bulunmadığı için üst yapının ne şekilde olduğuna yönelik verilerin bulunmadığı belirtilmiştir[1780]. Kazartepe Nekropolisi'nde eski ve yeni kazılarda bu tarzda yapılmış sekiz mezar bulunmaktadır.

Kuyu Biçiminde Üzeri Çatı Kiremidi İle Kapatılan Mezarlar

Söz konusu mezarlardan toplam on beş örnek tespit edilmiştir. Bunlar ana kayanın yüksek olduğu bölümlerde yamaca oyularak yapılmış mezarlardır. Konumlarından dolayı bu mezarların yarım kuyu şeklinde oldukları ve üzerlerinin plak taşlar yerine çatı kiremitleriyle kapatıldığı belirtilmiştir[1781].

Kremasyon Mezarlar

Tamamı ikincil örneklerden oluşan kremasyon mezarlarda kül ve kemikler urne kabına koyulduktan sonra ana kayada açılan bir çukura urne yerleştirilmiştir. Urnenin açıkta kalan üst bölümü taşlarla desteklenip üzeri taş bir kapakla örtülmüştür[1782]. Urne kaplarının ağız bölümleri kapak yerine düz yerleştirilmiş bir kase ile kapatılmıştır. Forbeck, bu kaselerin içinde içki ya da yemek bulunduğunu öne sürmekle birlikte hem kayalara oyulmuş oda mezarın girişinde hem de Kutsal Cadde kenarında bulunan bazı mezarın önünde bu içki adaklarının bulunduğunu belirtmiştir[1783].

[1780] Graeve 1997, 537, Res. 9.
[1781] Graeve 1997, 537.
[1782] Graeve 1997, 537.
[1783] Forbeck 2005, 60.

Bu dönemde urne kabı olarak Hadra Hydrialarının kullanıldığı belirtilmiştir[1784]. Hellenistik dönem kremasyonlarında urne kabının içinde kemiklerin dışında iğnelere rastlanmıştır. Bu iğneler bireyin günlük yaşantısında kullandığı aletlerden olup, bunu aynı zamanda küllerin sarıldığı bezin dikilmesi için kullanılmış olduğuna değinilmiştir. Ayrıca bu iğnenin bir çeşit *miasma* (kirlenmiş, sağlıksız) ile ilgili olabileceği üzerinde durulmuştur[1785]. Miletos'da Hellenistik dönemin kremasyon mezarları İ.Ö. 4. yüzyılın sonlarında İ.Ö. 3. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren İ.Ö. 1. yüzyıla kadar tamamen ortadan kalkan kremasyon mezarlar Roma dönemi ile birlikte tekrar ortaya çıkmıştır[1786].

Resim 320. Kazertepe Nekropolisi urne kabı. Hadra Hydriası (Forbeck 2005, Abb. 4).

Çatı Kiremidi Mezarlar

İnhumasyon tarzında gömüler içeren bu mezarlarda birey doğrudan ana kayanın üzerine yatırılmış, üzeri ikişerli gruplardan altı kiremidin karşılıklı çatılmasıyla örtüldükten sonra açıkta kalan kısa kenarlar birer kiremitle kapatılmıştır. Mezarların uzun kenarına kiremitlerin kaymasını önlemek için taşlar yerleştirilmiştir[1787].

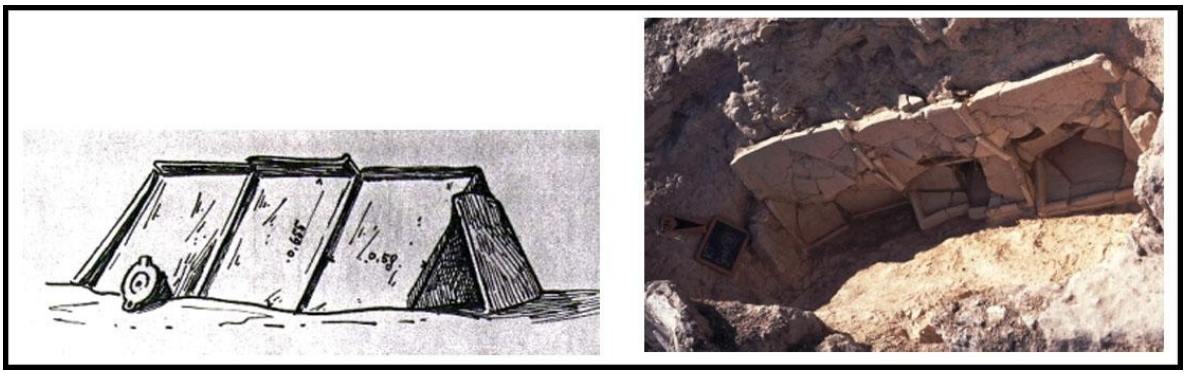

Resim 321. Kazartepe çatı kiremidi mezar (http://www.ruhr-uni bochum.de/milet/in/nekropol.htm. Erişim tarihi 15.03.2012).

[1784] Forbeck 2005, 57, Abb. 4.
[1785] Forbeck 2005, 60.
[1786]Forbeck 2002, 98; Forbeck 2005, 59.
[1787] Graeve 1997, 537.

Üst Bölümleri Açık İnhumasyon Mezarlar

Ana kaya üzerinde hiçbir üst örtüye sahip olmayan bu mezarlardan yedi örnek belirlenmiştir. Mezarlarda çatı kiremidi veya toprakla örtüldüklerini gösteren bulgulara rastlanmadığı belirtilmiştir[1788].

Kazartepe Nekropolisi'nde çoğunlu Hellenistik döneme ait olduğu belirtilen bu mezarların kesin tarihlerine yönelik bilgi bulunmamakla beraber eldeki veriler Hellenistik dönemde inhumasyon ve kremasyon geleneğinin bir arada yapıldığını buna karşın inhumasyonların ağırlıklı gömü şeklini oluşturduğunu göstermektedir.

Zeytintepe Nekropolisi

Miletos'un Hellenistik dönem mezarlarının belirlendiği diğer bir tepe olan Zeytintepe'de 1977 yılında yapılan çalışmalarda tepenin kuzeyinde ince bir toprak tabakasıyla örtülü kayalık alanda on dokuz mezardan oluşan kayalara oyulmuş bir mezar grubu belirlenmiştir[1789]. Zeytintepe'de tespit edilen bu mezar grubundan sadece iki mezar yayınlanmıştır.

Zeytintepe'de belirlenen mezar grubu plan olarak Kazartepe örnekleriyle benzer olsa da mezar odasında derin oyularak yapılmış ve içine ölmüş bireylerin yerleştirildiği *Lokulus* adı verilen mezar nişleriyle Kazartepe'nin Hellenistik dönem örneklerinden farklılaşmaktadır. Zira lokuluslu mezarlar Miletos'da İ.Ö. 1. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmış ve Roma döneminde de kullanım görmüş bir mezar türüdür[1790]. Bu mezar türü Zeytintepe'nin yanı sıra Kalabaktepe ve Değirmentepe nekropolislerinde de bulunmakta genel olarak geç Hellenistik erken Roma dönemine tarihlenmektedirler.

Bu mezar türünde lokuluslar mezar odasının arka ve yan duvarlarına yapılmıştır. Bazı örneklerde yüksek olan yan duvarlara iki lokulusun üst üste yapıldığı belirtilmiştir[1791]. Bunun yanında sayıları az da olsa tabana yapılmış lokulus örnekleri bulunmaktadır[1792]. Mezarlardaki lokulusların sayısı mezar odasının büyüklüğüne bağlı olarak değişmektedir.

Lokuluslu oda mezarlarda bireyler lokulusun içine bir tahta parçası üzerinde veya tahta tabut içinde yerleştirilmiştir. Bu değerlendirme lokuluslarda ele geçen çok sayıdaki çivi ve tahta parçalarından hareketle yapılmıştır. Çivi ve tahta parçaları gibi materyallerin ele

[1788] Graeve 1997, 537.
[1789] Forbeck 2002, 98, Dipnot 6.
[1790] Forbeck 2002, 98, Abb. 4; Forbeck 2005, 58, Abb. 6.
[1791] Forbeck 2005, 58.
[1792] Forbeck 2002, 98.

geçmediği örnekler için ise bireyin beze sarılı olarak yerleştirildiği öne sürülmüştür[1793]. Bireyler lokuluslara yerleştirildikten sonra lokulusun ağız kısmı tahta parçalarıyla ya da küçük taşlardan oluşan sıvalı bir duvar örgüsüyle kapatılmıştır[1794]. Az sayıda ele geçen bazı sıvalı kapakların lokuluslara ait olabileceği ve bunların üzerinde yazıtların olduğu belirtilmiştir[1795]. Bireyler lokulusun içine baş bölümü lokulusun ağzına gelecek şekilde sırt üstü sürülmüştür. Mezarlarda genellikle cam ve pişmiş toparkatan yapılmış unguentariumlar, küçük bronz malalar ile birlikte bulunmuşlardır. Bunlar hem Hellenistik hem de Roma dönemi lokuluslu mezarlarında vücut temizliği ile ilgili standart buluntular olarak değerlendirilmişlerdir[1796]. Yine lokuluslu mezarlarda mezar hediyelerinin yeri için kesin bir ayrımın bulunduğu belirtilmiştir. Buna göre değerli eşyaların lokulusun en arkasına, değeri daha düşük olan diğer buluntuların ise lokulusun başına ya da önüne bırakılmıştır[1797].

Roma döneminde kremasyon uygulamasının tekrar ortaya çıkmasıyla birlikte o tarihe kadar inhumasyon gömüler için kullanılan oda mezarlara urne içindeki ikincil kremasyonlar da bırakılmaya başlanmıştır. Urneler ya lokulusun içine ya da duvarlardaki nişlerlere bırakılmıştır[1798].

Yukarıda belirtildiği gibi Zeytintepe nekropolisinde belirlenen lokuluslu oda mezarlardan ikisi yayınlanmıştır. Aşağıda bu iki mezar detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Oda Mezarlar

Zeytintepe'de kazı çalışması yapılan iki oda mezar benzer bir plana sahiptir. Mezarlar dromos, ön oda ve küçük dar bir koridorla geçilen mezar odasından oluşmaktadır. Her ikisi de tahribata uğramış mezarlardan 1 no.lu olanında tahribattan dolayı dromos 1.50 m. uzunluğunda kazılabilmiştir. Dromosun iki yanında çıkışa kadar devam ettiği belirtilen banklar bulunmaktadır. Ayrıca bu banklar ile ön oda girişinin iki yanı arasında kurban sunuları için kazıldığı düşünülen iki çukur bulunmaktadır[1799]. Mezarın ön odası tonozlu bir üst yapıya sahip olup, 2 m. uzunluğunda ve 2.95 m. genişliğindedir. Dikdörtgen formlu ön odanın iki yanında 0.65 m. yüksekliğinde, 0.40-0.45 m. genişliğinde banklar bulunmaktadır[1800]. Mezar odası geriye doğru gidildikçe genişleyen bir yapı sergilemektedir. Odanın girişinde 1.90 m. olan genişlik arka kısımda 3.20 m.'ye ulaşmaktadır. Uzunluğu 3.45 m. olan odanın en

[1793] Forbeck 2005, 60.
[1794] Forbeck 2002, 98; Forbeck 2005, 58. Duvarlarda tespit edilen kiniş izleri lokulusların tahata parçalarıyla kapatıldığı şeklinde değerlendirilmiştir.
[1795] Forbeck 2002, 98.
[1796] Forbeck 2005, 60.
[1797] Forbeck 2005, 60.
[1798] Forbeck 2002, 98.
[1799] Henninger-Kossatz 1979, 176.
[1800] Henninger-Kossatz 1979, 180, Abb. 5, Lev. 53.1.

yüksek noktası 1. 40 m.dir. Mezar odasının hemen girişinde zeminde dikdörtgen şeklinde bir kuyu mezar yan ve arka duvarlarında üçer adet mezar nişi bulunmaktadır. Beşik tonoz şeklinde oyulmuş nişlerin uzunluğu 1.60-2 m. arasında, genişlikleri 1-1.10 m. arasında değişmektedir[1801]. Ayrıca arka duvarın önünde tabanın köşelerinde kare şeklide iki çukur bulunmaktadır. 1 no.lu mezarda yan ve arka duvarlarda üçer tabanda bir olmak üzere toplam on mezar yer almaktadır[1802].

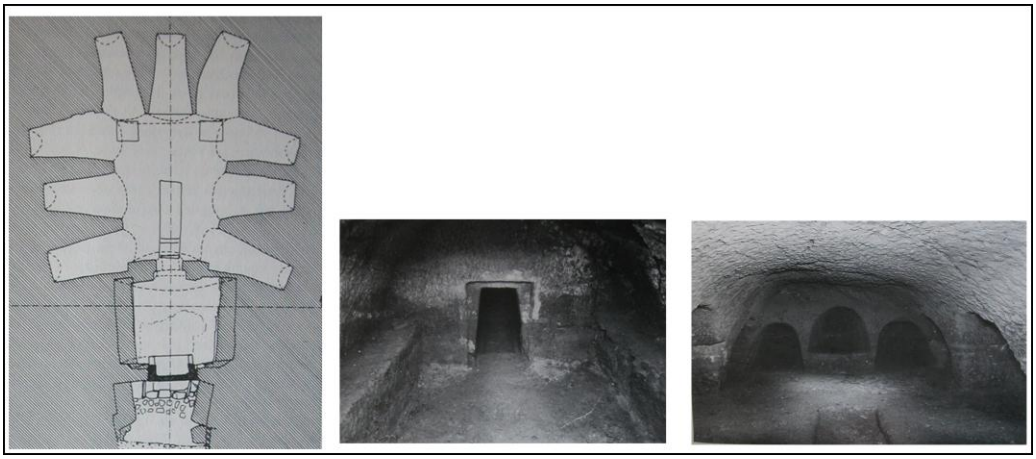

Resim 322. 1. no.lu oda mezar. Plan, ön oda ve mezar odası (Henninger-Kossatz 1979, Abb. 5, Lev. 53.1-2).

Mezar odasında doğrudan gömülerle ilişkilendirilecek buluntuların ele geçmemiş olmasına karşın dromusun iki yanında bulunan bankların üzerinde iç içe yerleştirilmiş çok sayıda küçük pişmiş toprak kase, alabastronlar, yonca ağızlı küçük kaplar mezar kültü ile ilişkilendirilmiştir. Üzerlerinde yanık izi bulunan bu seramiklerin arasında ve çevresinde bulunan toprak içinde kömür parçaları belirlenmiştir. Ayrıca bank üzerinde yazı karakterinden İ.Ö. 2. 1. yüzyıla tarihlenen yazıtlı bir stel parçası bulunmuştur[1803].

Mezarlardan ikincisi birincisine göre daha fazla tahribat uğramıştır. Dromosu tamamen yok edilmiş mezarın ön odanın sadece arka tarafında tonozlu üst yapıya ait küçük bir bölüm korunmuştur. Buna rağmen 1 no.lu mezar ile benzer bir plana sahip olduğu belirtilmiştir[1804]. 1 no.lu mezarda olduğu gibi ön odadan dar bir girişle ulaşılan mezar odası, 2.30 m. genişliğinde, 2.70 m. uzunluğunda ve 1.65 m. yüksekliğindedir. Odanın tabanında neredeyse tamamını kapsayacak şekilde 1.80 m. uzunluğunda, 1.85 m. genişliğinde ve 0.90 m. derinliğinde bir çukur yer almaktadır. Ortadan bir duvarla ikiye ayrılan bu çukurun bir tarafında mermer plakalardan diğer tarafında tuğlalardan yapılmış birer mezar yer alır. Ayrıca

[1801] Henninger-Kossatz 1979, 180, Abb. 5, Lev. 53.2.
[1802] Henninger-Kossatz 1979, 174.
[1803] Henninger-Kossatz 1979, 177, Abb. 6 (1 no.lu mezarın dromosundaki bank üzerinde bulunan seramikler).
[1804] Henninger-Kossatz 1979, 181.

yan ve arka duvarlarında, 1.15 m. genişliğinde ve yaklaşık 2 m. uzunluğunda ikişer mezar nişi bulunmaktadır. Ayrıca arka duvarın içinde üst üste iki küçük niş daha yer almaktadır[1805].

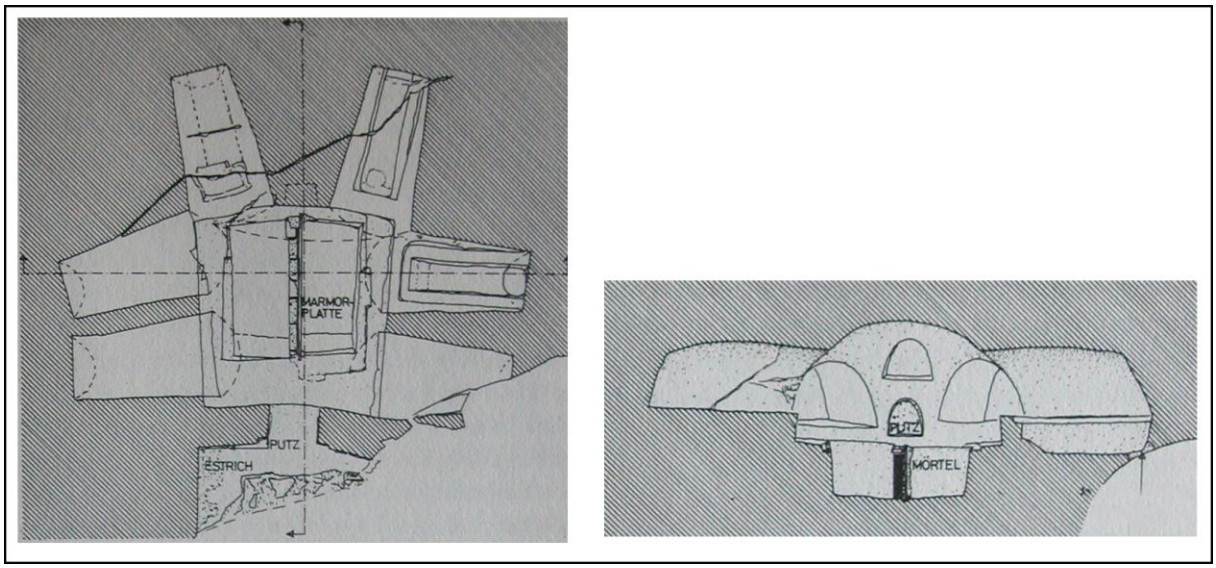

Resim 323. 2 no.lu oda mezar plan (Henninger-Kossatz 1979, 180, Abb. 8).

Her iki mezarda doğrudan mezar malzemesi olarak değerlendirilecek buluntular ele geçmemiştir. Gerek nişler içinde gerek banklar üzerinde ele geçen malzemeler adak kapları olarak değerlendirilmiştir. Bunlar pişmiş toprak ve cam unguentariumlar, kaseler, cam amphriskos parçaları, pişmiş toprak kabartmalı plakalar, kandiller ve bir pişmiş toprak figürinden oluşmaktadır[1806]. Buluntular, mezarların İ.Ö. 2. yüzyıldan İ.S. 1.-2. yüzyıla kadar kullanıldığını ortaya koymuştur[1807].

KHİOS

Modern Khios kentinin kuzeybatısında yer alan Kofina'da on üçü Geç Hellenistik, üçü Erken imparatorluk dönemine ait çatı kiremidi, basit toprak gömü, sanduka, amphora ve taş lahitten oluşan toplam on yedi mezar açığa çıkarılmıştır[1808].

Basit Toprak Mezarlar

Mezarların onunu basit toprak mezarlar oluşturur. Biri çocuk, diğerleri yetişkin bireylerin yer aldığı mezarlardan, I no.lu örnekte iki birey, diğerlerinde tekli gömüler tespit edilmiştir. Bireyler genellikle baş kuzeye gelecek şekilde yatırılmıştır. Ancak bir örnekte baş doğuda, birinde ise batıda yer almaktadır[1809]. Mezarlarda genellikle unguentariumlardan

[1805] Henninger-Kossatz 1979, 181-182, Abb. 8
[1806] Henninger-Kossatz 1979, 182-186, Lev. 55-56.
[1807] Henninger-Kossatz 1979, 186.
[1808] Hood et al 1954, 159-163; Cook 1953, 124.
[1809] Hood et al 1954, 160 (3 no.lu mezarda bireyin başı doğuda), 161 (9 no.lu mezarda bireyin başı batıda yer alır).

oluşan hediyeler yer alır. Bunun dışında sikkeler, 2 no.lu mezarda ağızda ele geçmiş, bronz ayna, demir strigilis, bronz spatula (çocuk mezarından), iki altın küpe diğer buluntuları oluşturmaktadır. Üç örnekte (3, 6, 7 no.lu mezarlar) ise hiçbir buluntu ele geçmemiştir.

Amphora ve Sanduka mezarlar

Bebek gömüleri için kullanılan iki mezar tespit edilmiştir. Bunlardan biri iki ayrı amphoranın bir araya getirilmesiyle yapılmış bir mezar (15 no.lu mezar), diğeri ise düz taşlardan oluşturulmuş küçük bir sandukadır (16 no.lu mezar)[1810]. Amphora mezarda bir unguentarium, sanduka mezarda ise hiçbir buluntu ele geçmemiştir.

Çatı Kiremidi Mezarlar

Tespit edilen dört çatı kiremidi mezardan üçü tekli gömüler içerirken birinde (14 no.lu mezar) en az beş bireye ait iskelet kalıntısına rastlanmıştır. Erken imparatorluk dönemine tarihlenen taş lahit mezarın hemen yanında bulunan bu mezardaki kemikler mezarın ortasına ve dip kısmına doğru toplanmıştır. Mezardaki birey sayısının fazlalığı taş lahit mezarın yerleştirilmesi için yapılan kazıda tahrip edilmiş mezarlardan toplanan kemikler olarak değerlendirilmiştir. Toplanan kemikler bir araya getirilmiş ve iki unguentarium mezar hediyesi olarak bırakıldıktan sonra üzerinin kiremitlerle kapatıldığı belirtilmiştir[1811].

Diğer üç kiremit mezarda yetişkin bireylere ait tekli gömüler yer alır. Bireylerden birinin başı (12 no.lu mezar) batıda, ikisinin kuzeyde yer alır. 12 no.lu mezarda üç unguentarium ile bir bronz ayna[1812], 4 no.lu örnekte bir unguentarium ve bir küçük kap, 5 no.lu mezarda ise hiçbir buluntu ele geçmemiştir[1813].

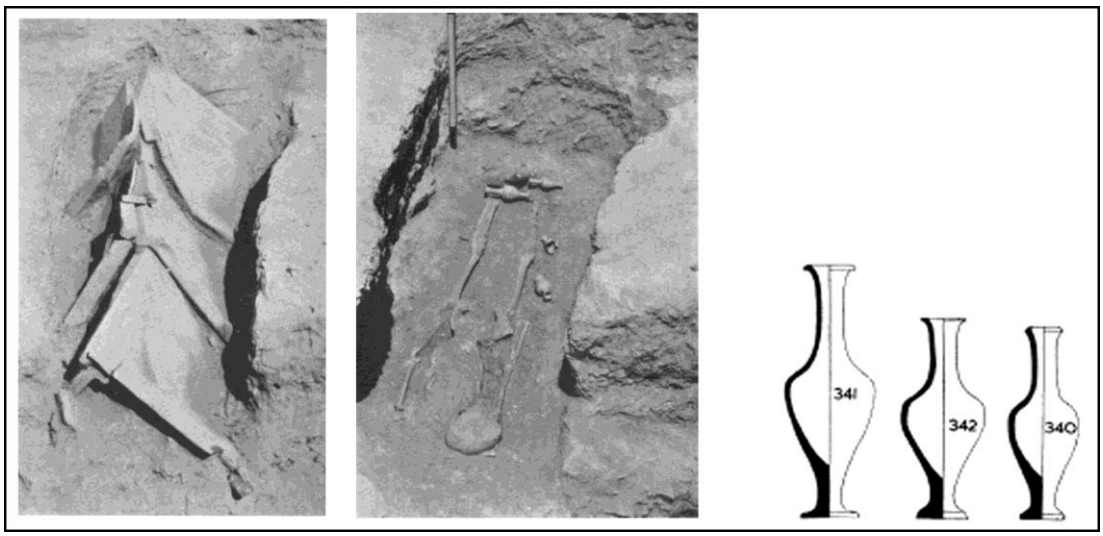

Resim 324. 12 no.lu kiremit mezar ve buluntuları (Hood et al. 1954, Pl. 15, b. d, Fig. 18, no. 340-342).

[1810] Hood et al 1954, 163, Fig. 19 no. 353 (amphora mezar).
[1811] Hood et al 1954, 163.
[1812] Hood et al 1954, 162, Fig. 18 no. 340-342 (unguentariumlar).
[1813] Hood et al 1954, 160, Fig. 18, no. 319-320 (4 no.lu mezar buluntuları)

Monolitik Taş Lahit Mezar

Açığa çıkarılan tek taş lahit mezar 13 no.lu örnektir. Uzunluğu 2.02 m, genişliği 0.81 m. olan lahdin kasası 0.80 m. yüksekliğindedir. İki parçadan oluşan dört köşesinde akroter çıkıntıları bulunan üçgen alınlık ve hafif içbükey profilli beşik çatı şeklinde bir kapak ile kapatılmıştır. Mezarın içinde başları doğuya bakan iki birey yer alır. Mezarda iki pişmiş toprak bir cam unguentarium, iki parça halinde bir bronz iğne, bir gümüş, üç bronz küpe ve demir çiviler ele geçmiştir. Lahit Erken İmparatorluk dönemine tarihlenmiştir[1814].

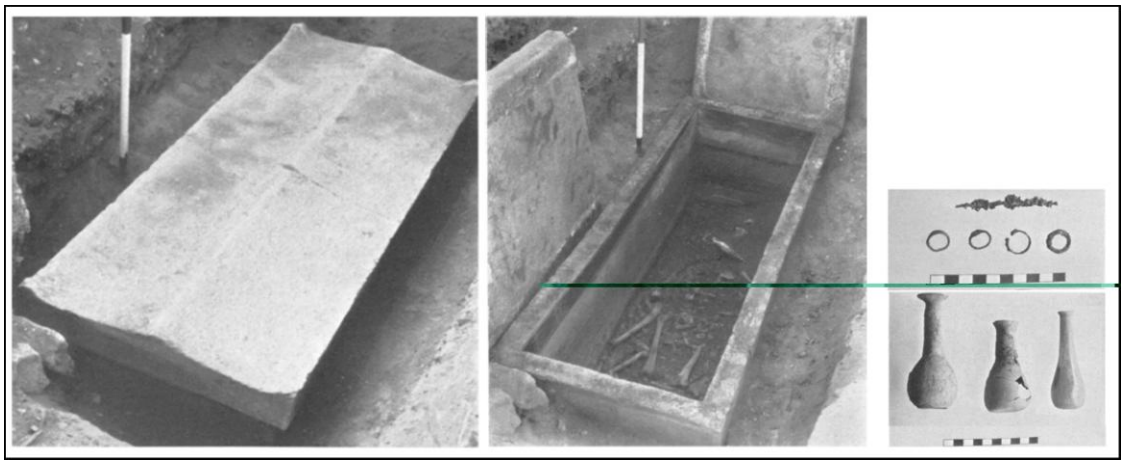

Resim 325. Lahit mezar ve buluntuları (Hood et al. 1954, Pl. 14, a, no. 346-349, Pl. 14 b, no. 343-345, Pl. 15 a, c).

Kofina'da açığa çıkarılan mezarlarda bireylerin başları genelde kuzeyde yer alırken, tümünde standart bir yön birliği yoktur. Mezarların genelinde yaklaşık otuz unguentarium ele geçmiştir. Unguentariumlar dışında bronz aynalar, demir strigilis ve altın, gümüş ve bronz küpeler ile bronz sikkeler diğer buluntuları oluşturur. 2 no.lu örnekte olduğu gibi sikkelerin bir bölümü bireylerin ağzına yerleştirilmiştir.

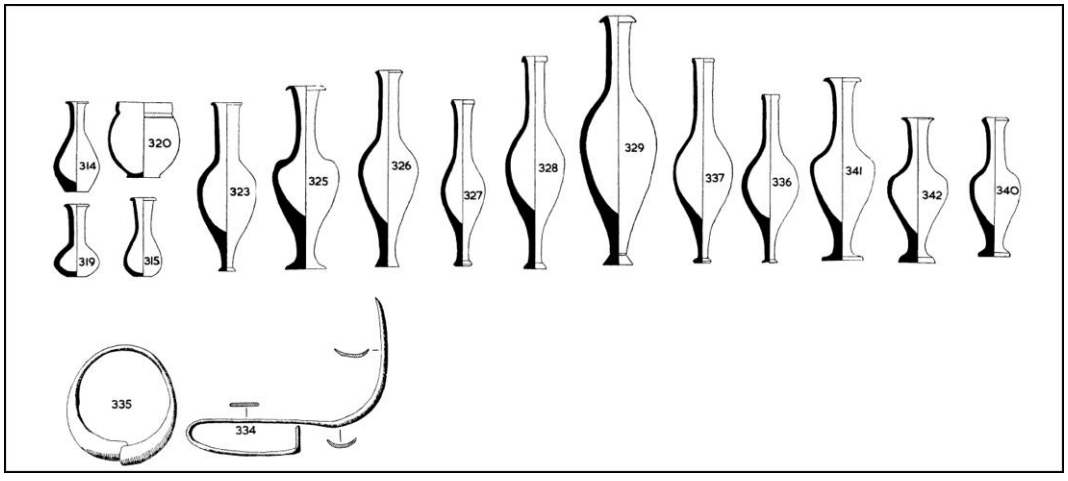

Resim 326. Mezar buluntularından örnekler (Hood et al. 1954, Fig 18).

[1814] Hood et al 1954,162, Pl. 15 a, c.

Mezarlardan 13-15 no.lu örnekler Erken İmparatorluk dönemine tarihlenirken diğerleri İ.Ö. 1 yüzyılın başlarından sonraya tarihlenmişlerdir[1815].

SAMOS

Oda Mezarları

Samos Batı Nekropolisi'nde Arkaik dönem mezarları kentin batısındaki yamaçlarda yer alırken, Hellenistik döneme ait mezarlar yoğun olarak Heraion'a doğru giden caddeye doğru yönelmiştir. Mezarlar, Glyphada Gölü'nün kuzeyinde bulunan kayaların içine oyulmuşlardır[1816].

Boehlau'nun 1894 yılında belirlediği beş oda mezarın yanında Tsakos, 1967–69 ve 1978 yıllarında gerçekleştirdiği kazılarda ikisi Kuzey Nekropolis'te diğerleri Batı Nekropolis'te olmak üzere, yaklaşık yirmi oda mezar tespit etmiştir[1817]. Ön yüzleri güneye bakan oda mezarlar genel olarak, basamaklarla inilen bir dromos, kare ya da dikdörtgen formlu bir mezar odası ve odanın içinde üç ölü yatağından oluşmaktadır[1818]. Mezar odasının kapısı büyük bir blokla kapatılmıştır. Bazı örneklerde mezar odasının içindeki yatakların üzerinde mezar hediyelerin bırakıldığı nişler yer alır[1819].

Oda mezarların, mezar odalarında standart bir ölçü bulunmamakla beraber Boehlau'nun kazılarında ortaya çıkarılan mezarların oda bölümü 2 m. ile 2.60 m. arasında değişen genişliğe, 1.30–1.70 m arasında değişen yüksekliğe sahiptir[1820]. Tsakos, mezar odalarının 2 x 2 m ile 3 x 3 m arasında değişen genişlikte olduklarını belirtir[1821]. Mezar odalarında bulunan ölü yatakları yerden 0.50–0.70 m. yükseklikte ve 0.75–1.20 m. genişliğindedir[1822].

[1815] Hood et al 1954,163-164.
[1816] Tsakos 1977, 344, 348; Fabricius 1996, 109.
[1817] Tsakos 1977, 344.
[1818] Fabricius 1996, 112. Mezar odaları içinde genellikle üç mezar yatağı yer almaktadır. Ancak Boehlau'nun ortaya çıkardığı IV no.lu oda mezar içinde iki mezar yatağı bulunmaktadır.
[1819] Boehlau'nun kazılarında ortaya çıkarılan IV no.lu oda mezarın üç duvarında derinliği 0.33-0.43 m. arasında değişen üç niş yer alır. Fabricius 1996, 112.
[1820] Boehlau 1898, 19.
[1821] Tsakos 1977, 403.
[1822] Boehlau 1898, 19; Tsakos 1977, 403.

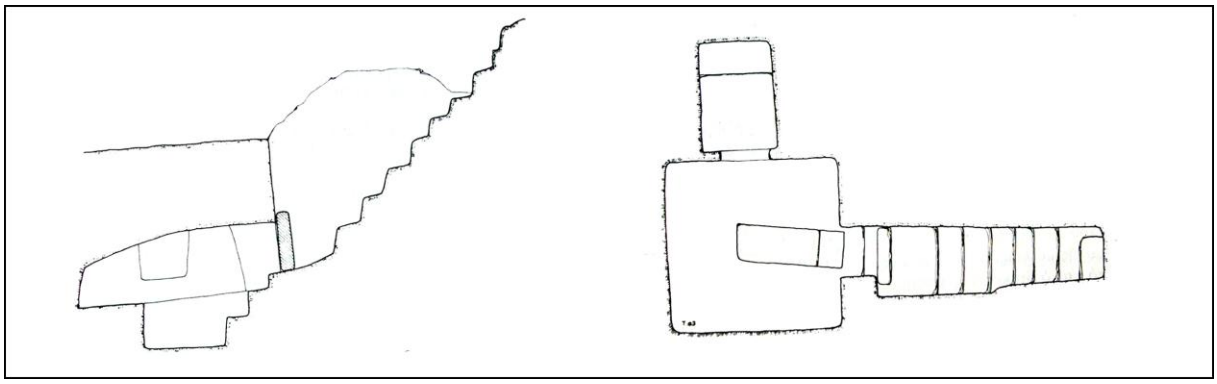

Resim 327. a 3 oda mezarın planı (Tsakos 1977, 355).

Boehlau, oda mezarlarını Arkaik döneme tarihlemiş ve mezarda ele geçen cam unguentarium ve figürinlerden hareketle Roma döneminde tekrar kullanıldıklarını belirtmiştir[1823]. Tsakos ise Boehlau'nun önerisini kabul etmeyerek mezarların Hellenistik dönemde İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarından itibaren kullanılmaya başlandığını ve Roma İmparatorluk dönemine İ.S. 1.-2. yüzyıla kadar kullanıldıklarını belirtir[1824]. Tsakos'un kazısını gerçekleştirdiği oda mezarlar içinde soyulmamış örneklerden ele geçen buluntuların büyük çoğunluğunu Hellenistik döneme ait unguentariumlar oluşturmaktadır. Hellenistik unguentariumların yanında Roma dönemine ait düz dipli cam ve pişmiş toprak unguentariumlar Tsakos'un kronolojisini destekler veriler oluşturmaktadır.

Oda mezarlarda ele geçen buluntuların büyük bölümünü yukarıda belirtildiği gibi unguentariumlar oluşturmaktadır. Bunların dışında buluntular kandiller, balık tabağı, kaseler, tek ve çift kulplu maşrapalar, figürinler, aşık kemikleri, ok ucu formunda altın yapraklar, demir çiviler, strigilis ve kemik objelerden oluşur[1825].

Resim 328. a 3 oda mezarının buluntuları (Tsakos 1977, Pl.12-123).

[1823] Boehlau 1898, 19.
[1824] Tsakos 1977, 347, 408, Fabricius 1996, 113, 118.
[1825] a3 mezarı için bkz. Tsakos 1977, 354–361, Pl. 120–123.

Mezarların İşaretlenmesi

Hellenistik dönem oda mezarlarla ilgili üzerinde durulması gereken diğer konu mezar kabartmalarıdır. Samos nekropolislerinde bulunan yaklaşık 150 adet Hellenistik döneme ait mezar kabartması dönemin sosyokültürel yapısını anlamada önemli veriler sunmaktadır. Mezar kabartmalarının büyük çoğunluğu enine genişlemiş dikdörtgen formludur. İnce şerit şeklindeki çerçevenin içinde aile bireylerinin sayısıyla birlikte ailenin zenginliğini gösteren ziyafet sahnesi betimlenmiştir[1826]. Kabartmalardaki ziyafet sahneleri, aile mezarlarının standartlaştırılmış mezar resimleri olarak yorumlanmıştır[1827]. Ayrıca kabartmaların ikonografisi ve plastik sanatı açısından kalitelerinde herhangi bir farkın bulunmayışı, bu kabartmaların homojen bir sosyal tabaka tarafından yaptırıldıkları şeklinde değerlendirilmiştir[1828]. Tsakos, kayalara oyulmuş oda mezarların Hellenistik dönemde Yunan ana karası ve Küçük Asya nekropolislerinde popülerlik kazandığını belirtmektedir[1829]. Notion ve Miletos örnekleri bu öneriyi nispeten destekler niteliktedir.

Mezar kabartmalarının yeri konusunda net verilerin bulunmamasına karşın kabartmaların yanlarında bulunan dübel delikleri ve anathrosislerden hareketle bunların mezarın düzleştirilmiş ön cephesine yerleşirilmiş olabileceği belirtilmiştir[1830]. Bunun yanı sıra kabartmalı mezar stellerinin, stel altlıklarına veya kayaya oyulmuş deliklere yerleştirilmiş olabileceği üzerinde de durulmuştur. Ancak ne Boehlau'nun ne de Tsakos'un yayınlarında kayalara açılmış deliklerden söz edilmediği de belirtilmektedir[1831].

[1826] Fabricius 1996, 119, Abb. 6.
[1827] Fabricius 1996, 119.
[1828] Fabricius 1996, 119.
[1829] Tsakos 1977, 402; Fabricius 1996, 113.
[1830] Fabricius 1996, 115–116.
[1831] Fabricius 1996, 115.

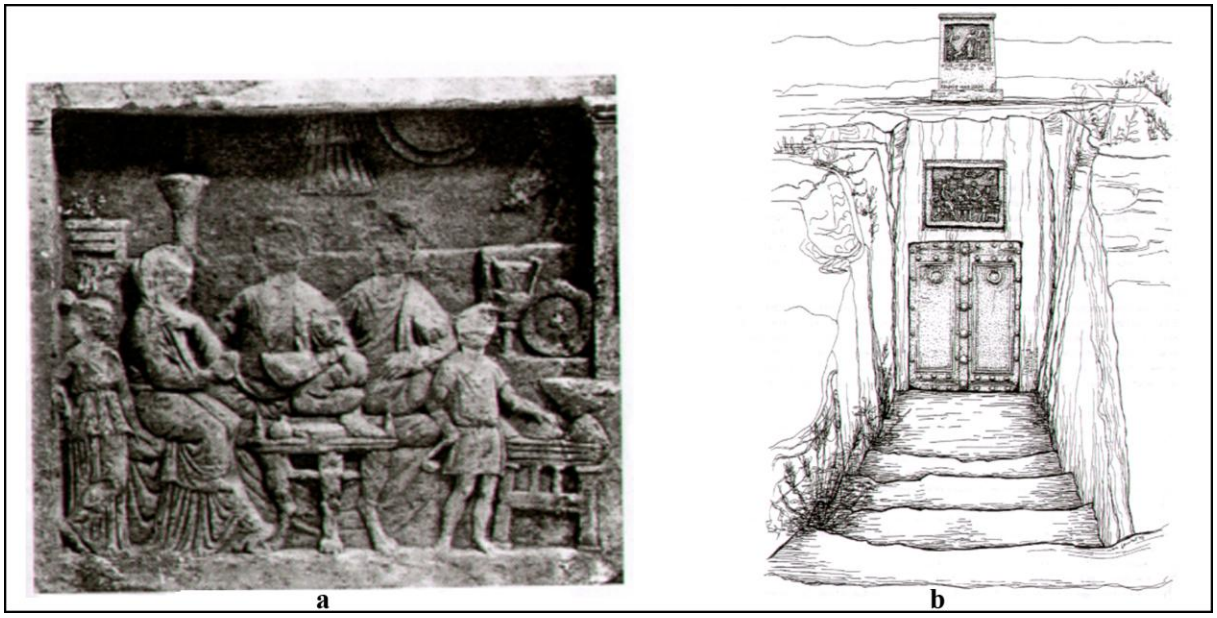

Resim 329. a) Mezar Kabartması, b) Oda Mezar Rekonstrüksiyonu (Fabricius 1996, Abb.6–7)

İONİA BÖLGESİ HELLENİSTİK DÖNEM ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Hellenistik dönem mezarların belirlendiği İonia Bölgesi yerleşimlerinden Phokaia, Klazomenai, Erythrai, Cevizcioğlu, Şaşal, Notion, Ephesos, Miletos, Khios ve Samos nekropolisleri yukarıda tek tek ele alınmıştır. Söz konusu merkezlerden Phokaia'da Hellenistik mezarlar kentin iki farklı noktasında belirlenmiştir. Birinci alan Foça yerleşiminin kuzeyinde, Çift Kayalar Tepesinin batısında, Roma döneminde seramik çöplüğü olarak kullanılmış ve atılan çöplerden oluşmuş suni bir tepe altında yer alır. İkincisi ise Güney Nekropolis alanında Arkaik sunak ve mezarların bulunduğu alandır. Klazomenai'da Hellenistik dönem mezarlar kentin nekropolislerinden sadece Akpınar'da belirlenmiştir. Bir amphora ve yedi basit toprak mezar diğer mezarlarla aynı gömü alanında açığa çıkarılmıştır. Erythrai'da mezarların bir bölümü kentin kuzeyinde surların dışında antik Aksos deresi ile sur arasındaki sanayi mahallesinde, bir bölümü kentin doğusunda Klazomenai kapısı olarak adlandırılan alanda, bir bölümü yine doğusunda Erythrai-Klazomenai yolunun geçtiği düşünülen bir düzlükte yer alır. Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi, Tahtalı Çayı'nın güneyindeki Taş Köprü Mevkiinde, Karacadağ'dan inen küçük derelerin arasında yer almaktadır. Şaşal Nekropolisi, Şaşal Köyü'nün kuzeydoğusundadır. Notion Nekropolisi yerleşimin konumlandığı tepenin kuzeyinde bulunan diğer tepenin üzerinde ve yamaçlarında yer alır. Miletos'da mezarlar kentin güneyinde bulunan be batıya doğru devam eden Kazartepe, Değirmentepe, Kalabaktepe ve Zeytintepe'nin kayalık yamaçlarında bulunur. Samos'da Hellenistik dönem mezarları Glyphada Gölü'nün kuzeyinde bulunan kayalık alana yapılmıştır. Görüldüğü gibi gömü alanları önceki dönemlerle benzer olarak kayalık, eğimin fazla olduğu yamaçlarda ve yol kenarlarında bulunmaktadır.

Bölgede gerek inhumasyon gerekse de kremasyon mezarlar açısından Klasik döneme göre değişimlerin yaşandığı gözlenmiştir. Klasik dönemin inhumasyon tarzındaki mezarları pişmiş toprak lahit haricinde varlığını sürdürürken, bunlara oda ve kuyu mezar gibi yeni inhumasyon türleri eklenmiştir. Ayrıca Klasik dönemin ikincil örnekten oluşan kremasyon uygulamasına Hellenistik dönemde birincil örnekleri de eklenmiş ve sayıları artmıştır **(Tablo 15).** Ancak yine de bölgenin ağırlıklı gömü şeklini inhumasyonlar oluşturmaktadır.

İonia'da belirlenen bu mezar grupları içinde Cevicioğlu Çiftliği ve Şaşal nekropolislerinde genel olarak doğu-batı doğrultulu, Phokaia'da Roma dönemi çöplüğü altında bulunan Hellenistik nekropolisteki çatı kiremidi mezarlarda doğu-batı doğrultulu lokal bir yön birliği belirlenmiştir. Diğer yerleşimlerde lokal veya genel yön birliği bulunmamaktadır.

Dönemin kremasyon mezarları Miletos'da urneler içinde ikincil, Phokaia, Cevizcioğlu Çiftliği nekropolislerinde birincil örneklerden oluşur. Cevizcioğlu Çiftliği'nde mezarlardan üçü çatı kiremitleriyle kapatılmışken, biri toprakla örtülmüştür. Phokaia'da ise taş lahit içinde tespit edilen kremasyon mezarda, yakma işlemi lahit dışında gerçekleştirilmiş, kül ve kemikler toplanarak daha sonra lahit içine konulmuştur.

Bölgenin inhumasyon gömü içeren mezarları arasında monolitik taş lahitler Phokaia ve Erythrai'da, çatı kiremidi mezarlar Phokaia, Cevicioğlu Çiftliği, Şaşal, Miletos ve Khios'da, taş sandukalar Ephesos, Khios, Cevizcioğlu ve Şaşal nekropolislerinde, basit sanduka mezarlar Cevizcioğlu Çiftliği'nde, basit toprak mezarlar Klazomenai, Phokaia, Khios, Cevizcioğlu Çiftliği nekropolislerinde, oda mezarlar Notion, Samos ve Miletos nekropolislerinde, kuyu mezarlar ise sadece Miletos'da belirlenmiştir.

Söz konusu inhumasyon mezar grupları içinde çatı kiremidi mezarlar benzer şekilde yapılmışken, taş sanduka mezarda farklılıklar görülür. Ephesos'da sandukalarının yapımında kayrak, Khios'da düz taşlar kullanılmıştır. Şaşal Nekropolisi'nde ise dört tarafı moloz taşlarla örülü bir sanduka ile iki paralel taş dizisinden oluşan sandukalar bulunmaktadır. Cevizcioğlu Çiftliğinde sandukaların üçü basit sanduka biri taş sanduka şeklindedir.

Diğer mezar gruplarından oda mezarların, kayalara oyulması dışında, çok benzer oldukları söylenemez. Samos ve nispeten Miletos örnekleri basamaklarla inilen bir dromosa sahip oluşlarıyla kısmen benzerlik gösterir. Buna karşın Notion örneklerinde dromos ya da basamakla inilen bir giriş bulunmamaktadır. Gömüler, Samos örneklerinde mezar odasında bulunan sekiler üzerine, Notion'da ana kayaya oyulmuş lahit teknelerine, Miletos'da ise yan ve arka duvara oyulmuş nişler içine ve tabana oyulmuş bölmelere yapılmıştır. Görüldüğü gibi kayalara oyulmaları dışında oda mezarlar, gerek plan gerek gömü yerleri açısından oldukça farklılıklar gösterir.

Miletos'da belirlenen kuyu mezarlar ana kayaya oyulmuş oval ya da dikdörtgen çukurlar şeklindedir. Ancak bir bölümü plaka taşlarla, bir bölümü çatı kiremidiyle kapatılmışken, diğer bir bölümünün üzeri blok taşlarla örtülmüş ve üzerine mimari bir yapı inşa edilmiştir.

İonia bölgesi genelinde Klasik dönemde farklı olarak ölü gömme geleneklerinde köklü bir değişimin yaşandığı söylenemez. Her ne kadar Klasik döneme göre kremasyon mezar sayısında artış gözlense de inhumasyon gömülerin hala bölgede hakim gömü şeklini oluşturduğu görülür. Hellenistik dönemin farklı iskan politikaları sonucunda yaşanan nüfus aktarımları düşünüldüğünde bölgede kremasyon sayısında artışın yaşanması oldukça doğaldır. Bu durum her kremasyonun görüldüğü merkezde toplu nüfus aktarımı olduğu anlamına

gelmemelidir. Ancak küçük de olsa bir etkileşimin olduğu hatta bir değişim yaşandığı söylenebilir.

BÖLÜM 7: KUZEYBATI ANADOLU NEKROPOLİSLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Çalışmanın bu bölümde İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından itibaren daha önce her bölge için ayrı ayrı yapılan değerlendirmeler tüm bölgeleri kapsayacak şekilde bir bütün halinde ele alınacaktır. Daha sonrasında yine dönemsel olarak Yunan ana karası, adalar ve diğer yerleşimlerle hem mezar türleri hem de ölü gömme gelenekleri açısından karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri belirtilecektir. Böylece zaman içinde Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde saptanan değişimlerin diğer merkezlerde karşılığının olup olmadığı belirlenmeye çalışılacaktır.

İ.Ö. 2. Bin Yılın İkinci Yarısı

Dönemin mezar türlerini pithos, taş sanduka, basit toprak mezar, çömlek, oda ve tholos mezarların yer aldığı inhumasyonlar ile urne içindeki ikincil kremasyonlar oluşturmaktadır. Bunlardan urne kremasyonlar Troas'da Troia ve Beşiktepe'de, Aiolis'de Panaztepe'de, İonia'da Baklatepe'de belirlenmiştir.

İnhumasyon mezarlara bakıldığında ise her üç bölgede belirlenen ortak mezar türü pithos ve çömleklerdir. Bunların dışında oda mezarlar Beşiktepe, Değirmentepe ve Miletos'da ele geçmiştir. Ancak mimari açıdan farklı planlara sahiptirler. Bunlar Beşiktepe'de megaron planlı, Değirmentepe'de dikdörtgen mezar odalı ve dromoslu, Miletos'da ise kayalara oyulmuş dikdörtgen mezar odalı ve dromoslu mezarlar şeklindedir.

Dönemin diğer bir mezar türü tholoslar olup Panaztepe, Kolophon ve Ayasuluk'da karşımıza çıkar. Panaztepe örnekleri dromos, stomion ve yuvarlak planlı mezar odalarından oluşurken, Kolophon örneğinin Panaztepe örnekleri ile benzer olduğu dile getirilmiştir. Ancak gerek mezarda oluşan tahribat, gerekse de iskelete dair verilerin eksikliği nedeniyle tam bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Ayasuluk Tepesi'nde açığa çıkarılan yuvarlak planı mezar yapılarında ise, dromosa dair bir bulguya rastlanmamıştır.

İnhumasyonların son grubunu oluşturan taş sandukalar ise Beşiktepe ve Panaztepe'de karşımıza çıkar. Ancak çok tercih edilen bir mezar türü olmadığı görülür.

Ölü gömme geleneklerine bakıldığında her üç bölgede de inhumasyon ağırlıklı gömülerin çoğunlukta olduğu dikkat çeker. Yetişkin inhumasyonları pithos, taş sanduka, oda ve tholos mezarlarda, bebek ve çocuk gömüleri ise pithos, taş sanduka ve çömlekler içinde yer alır. Bunun yanında Troia, Beşiktepe, Panaztepe ve Baklatepe'de belirlenen ikincil kremasyon mezarlar, bu dönemde kremasyon uygulamasının da varlığını ortaya koyar. Kremasyonlar genellikle yetişkinler için tercih edilmiştir. Ancak çocuk bireylere uygulanmış istisna birkaç örnek de bulunmaktadır.

Dönemin mezar türleri arasında hem mimari plan olarak hem de buluntuları açısından öne çıkan mezar grupları tholos ve oda mezarlardır. Bu mezarları diğerlerinden farklı kılan yanları, bölgede Myken kültürünün varlığını hem mezar türü hem de buluntularıyla sergilemeleridir. Söz konusu mezarlardan Miletos'da bulunan dromoslu oda mezar örnekleri, Girit'de Geç Minos döneminde yaygın bir mezar türüdür[1832]. Bunun dışında Mykenai'ın hemen her bölgesinde, Attika'da Perati, Varzika, Voula ve Atina Agorası'nda yamaçlara oyulmuş oda mezarlar bulunmaktadır[1833]. Oda mezarlar, tholoslarla birlikte Kıta Yunanistan'ın Geç Hellas II evresinde hakim mezar türleridir. Oda mezarların az sayıda örneği Geç Hellas I'e (İ.Ö 1550-1500) kadar erkene gidenken, Geç Hellas II (İ.Ö. 1500-1400) ve Geç Hellas III C (İ.Ö. 1200-1100) dönemine kadar uzanan geniş bir zaman aralığında kullanım görmüştür. Tüm evrelerde oda mezarlardaki hakim gömü şeklini inhumasyonlar oluşturur. Ancak kremasyon gömüler içeren örnekler de bulunmaktadır. Az sayıdaki bu mezarlardan biri Traghana'da Geç Hellas II evresine, aynı evreye ait başka bir örnek Prosymna'dan gelmektedir. Perati'deki oda mezarlarda belirlenen on bir kremasyon ise, Geç Hellas III C evresine tarihlenmiştir. Ayrıca içerdikleri çoklu gömülerle birer aile mezarı olarak değerlendirilmişlerdir[1834]. Kıta Yunanistan'da oda ve tholos mezarlardan önce yaygın görünen mezar türleri kuyu ve taş sandukalardır. Bunlar başta Mykenai'da "Mezar Çemberleri" olmak üzere, hemen her bölgede rastlanan mezar gruplarıdır[1835]. Özellikle taş sanduka mezarlar, oda ve tholosların hakim olduğu evrede bile varlığını sürdürmüş, Myken Saray kültürünün çökmesiyle de sayıları oldukça artmıştır[1836].

Oda mezarlar dışında tholos mezarların Yunanistan'da belirlenen örnekleri kral ve aile bireyleri için kullanılan mezarlar olarak belirtilmişlerdir[1837]. Tholos, başta Mykenai[1838] olmak üzere Triphylia, Lakonia, Akhaia, Boeotia, Thesselia ve Attika'ya kadar uzanan coğrafyada oda mezarlarla birlikte dönemin yaygın mezar türünü temsil eder[1839]. Bunlar, Kuzeybatı Anadolu örnekleri ile boyut ve mimari işçilik açıdan çok benzerlik göstermez. Diğer yandan

[1832] Snodgrass 1971, 164.
[1833] Mylonas 1966, 111.
[1834] Mylonas 1966, 111-112.
[1835] Mylonas 1966, 89-105.
[1836] Desborough 1972, 1110, 269; Lemos 2002, 185; Dickinson 1983, 55.
[1837] Mylonas 1966, 118.
[1838] Mykenai'da tespit edilen dokuz tholos mezar Wace tarafında mimari düzenlemeleri dikkate alınarak üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup, Cyclopeen, Epano Phournos ve Aegisthus mezarları, ikinci grup Kato Phournos, Panagia ve Aslan mezarı, üçüncü grup Atreus, Klytemnestra ve Genii mezarlarından oluşur. Bkz. Wace 1921–1923, 285–286.
[1839] Bu merkezlerde belirlenen tholos mezarların bazı örnekleri için bkz. Mylonas 1966, 120-128. Theselia Bölgesi yerleşimlerinden Sesklo, Dhimini, Nea Anchialos, Velestino, Halos, Kapakli, Pteleon, Marmariani'de belirlenen tholos mezarlar Mykenai örneklerinden daha küçük boyutlu olup, Protogeometrik dönemde tekrar kullanılmış mezarlardır. Bkz. Lemos 2002, 174-175.

planın tholos oluşu ve içerdikleri çoklu gömülerle benzer olup, Myken kültürünün bölgede varlığını göstermesi açısından da anlamlıdır. Bununla birlikte Panaztepe'deki tholos mezarlar, Mykenai'daki gibi krali mezarlar olarak değil, olasılıkla aile mezarı olarak kullanılmış olmalıdır. Buluntuların zenginliği ve çeşitliliği, mezar sahiplerinin nispeten daha yüksek bir refah düzeyine sahip oldukları şeklinde değerlendirilebilir. Zira tholosu oluşturmak bile belli bir gelirin üstünde olmayı gerektirir.

Kıta Yunanistan'ın inhumasyon ağırlıklı gömü şekli Müsgebi'de tespit edilen Myken mezarları için de geçerlidir. Burada gömülerin büyük çoğunluğunu inhumasyon tarzında yapılmış oda mezarlar oluşturmaktadır. Bunun yanında üç mezarda inhumasyon gömülerle birlikte kremasyon mezarlara da rastlanmıştır. Bu kremasyonlardan biri urne içinde, diğer ikisi zemin üzerinde yer alır[1840]. Müsgebi örnekleri yamacın eğiminden faydalanarak sert yapılı toprağın içine yapılmış oda mezarlar şeklindedir. Dromos, giriş ve mezar odasından oluşan mezarlarda dromos ince, uzun ve eğimden dolayı mezar odasına doğru derinleşen bir yapıdadır. Yamacın üst kısmında başlayan dromos, mezar odasına giriş kısmında en derin noktasına ulaşır. Daha sonra giriş bölümüyle dromosdan mezar odasına geçilir. Mezar odası ise toprağa oyulmuş üzeri kapalı bir yapıdır. Tabanı bazen dikdörtgen bazen de daire formunda olup, üst kısmı kubbe şeklindedir[1841].

Karia'da Myken kültürüne ait izlerin görüldüğü diğer bir mezar türü taş sandukalardır. Çömlekçi'de açığa çıkarılan Sub Myken mezarlar dikdörtgen ve yuvarlak planlı sandukalar şeklindedir. Dikdörtgen formlu mezarların tabanı, bazı örneklerde plaka taşlarla kaplıyken, bazı örneklerde sıkıştırılmış topraktandır. Ayrıca bu mezarların bir bölümü için Boysal şu şekilde bir tanımlama yapmaktadır "*Bu dikdörtgen mezarların bazıları, tabana yakın yerlerinden, yatay konmuş levha taşlarla ikiye bölünmüştür. Mezar buluntuları ekseriya alt bölümde ele geçmektedir.*"[1842]. Bu durum taş sanduka mezarlarda plan haricinde düzenleme açısından da farklı uygulamaların bulunduğunu göstermektedir. Bunun dışında Çömlekçi mezarlarındaki gömü şekline yönelik net veriler bulunmamaktadır. Sadece bir mezarda (9 no.lu mezar) tam korunmuş bir iskelet belirlenmiştir. Bir mezarda ise kremasyona ait olabilecek yanmış küçük kemik parçaları belirlenmiştir. Veriler, kesin olmamakla birlikte hem inhumasyon hem de kremasyon gömülerin yapıldığını göstermektedir[1843]. Kuzeybatı

[1840] Boysal 1967, 8-9(15 ve 39 no.lu mezarlar yanmış kemikler zemin üzerinde yer alır);Boysal 1964, 82 (2 no.lu mezar urne içinde yanmış kemikler); Carstens 2008, 61.
[1841] Boysal 1967, 5-6.
[1842] Boysal 1967, 12.
[1843] Boysal 1967, 10-14; Carstens 2008, 70-71.

Anadolu nekropolislerinin hiçbirinde bugün itibariyle Sub Myken evresine ait bir mezara rastlanmamıştır.

Sonuç olarak Papadimitriou'nun da belirttiği gibi, Geç Hellas döneminde Kıta Yunanistan'ın genelinde benzer mezar türleri ve gömü gelenekleri görülmektedir[1844]. Yani Kıta Yunanistan'ın genelinde inhumasyon ağırlıklı bir gömü şekli hakimdir. Ancak Geç Hellas II ve daha çok Geç Hellas III evrelerinde sayıları az olmakla birlikte özellikle oda mezarlarda inhumasyonların yanında kremasyon mezarlar da yer almaya başlamıştır. Bu durum daha sonra Protogeometrik dönemde yaşanacak değişimin ilk işaretleri olarak da değerlendirilebilir. Kıta Yunanistan'ın İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında meydana gelen değişim sadece gömü şekli ile sınırlı kalmamış, mezar türlerinde bir değişim yaşanmıştır. Özellikle Geç Hellas II'den Geç Hellas IIIC 'ye kadar çoklu gömüler içeren oda ve tholos mezarların yerini tekli gömüler içeren sandukalar almaya başlamıştır[1845].

Bunun Kuzeybatı Anadolu'da karşılığına bakıldığında inhumasyonların hakim oluşu açısından Kıta Yunanistan ile benzerdir. Ayrıca Kuzeybatı Anadolu'nun Geç Hellas III C evresine tarihlenen oda ve tholos mezarlarda inhumasyonların yanında kremasyon örneklerine rastlanması da bir başka benzerlik olarak karşımıza çıkar. Buna karşın Kıta Yunanistan'ın Geç Hellas döneminde var olan taş sandukaların Kuzeybatı Anadolu'da çok da karşılık bulduğu söylenemez. Taş sanduka mezar örnekleri yalnızca Beşiktepe ve Panaztepe'de bulunmaktadır. Ancak sayıca az olan bu mezarların Kıta Yunanisatn'ın aksine bu dönemde Kuzeybatı

[1844] Hägg 1998, 131.

[1845] Kıta Yunanistan'ın Geç Hellas II ile Geç Hellas IIIB (İ.Ö. 1300-1200) dönemlerinde oda ve tholos mezarlar yaygın iki mezar tipi olarak karşımıza çıkar. Bu mezarlar aynı zamanda çoklu gömülerin benimsendiği bir gömü geleneğinin ürünleridir. Bunlar Myken dünyasında saray sistemi altında oluşturulan siyasi bir birlikteliğin hakim gömü şeklini oluşturmaktadır. Geç Hellas IIIC (İ.Ö. 1200-1100) ile birlikte Akhaların (Mykenlerin) gömü gelenekleri olarak değerlendirilen oda ve tholoslardaki çoklu gömülerin yerini tekli gömüler içeren taş sanduka ve basit toprak gömülere almıştır. Kıta Yunanistan'da meydana gelen bu değişimin neden veya nedenleri bilim adamlarının dikkatini çekmiş ve bu konuda farklı görüşler öne sürülmüştür. Desborough, bu değişimi göç dalgasıyla gelen yeni insanlara bağlamaktadır. Özellikle taş sanduka mezarların kullanıldığı bölgelerden gelen insanların değişimde etkili olduğunu savunur. Göçün adresi olarak Epirus gösterir ve kuzeybatıdan Yunanistan'ın merkezine, oradan da Peloponnessos'a uzanan bir rota çizer. Bkz. Desborough 1972, 110, 269. Snodgrass, değişim için göçmenlere ihtiyaç olmadığını belirterek Desborough'un teorisini reddeder. Snodgrass, taş sanduka mezarların yaygınlaşmasını Orta Helladik kültürün yeniden canlanmasına bağlar. Ona göre her ne kadar taş sandukalar Myken döneminde modanın dışında kalmış bir mezar türü de olsa hiçbir zaman unutulmamış, Erken Demir Çağa kadar kullanılmıştır. Daha sonrasında Myken döneminde var olan siyasi yapının çökmesiyle insanların eski geleneklerine dönmüş ve bu mezar türü yaygınlaşmıştır. Bkz. Snodgrass 1971, 186-187. Lemos ise Mee, Cavanagh ve Dickinson'un Snodgrass'ın teorisini kabul etmeyerek, gömü geleneklerinde yaşanan bu değişimi, dönemin sosyal ve politik durumda meydana gelen değişikliğin bir sonucu olarak insanların ölülerini gömme için başvurdukları daha ekonomik bir yol olarak değerlendirdiklerini belirtir. Bkz. Lemos 2002, 185; Dickinson 1983, 55. Lemos, tüm bu tartışmaları irdeledikten sonra tam anlamıyla tatmin edici bir cevabın bulunmadığını, Desborough'un göçmen teorisinin göz ardı edilemeyeceğini, ancak sadece Epirus'dan değil tüm Myken dönemi süresince taş sandukaların kullanıldığı Thesselia ve Pieria'nın da dikkate alınması gerektiğini belirtir. Diğer taraftan değişen sosyal ve ekonomik yapının da gömü geleneklerinde değişime neden olabileceğine değinirken, Mykenlerden arda kalanlarının da daha ekonomik olan bu yola baş vurmuş olabileceklerini öne sürer. Bkz. Lemos 2002, 185-186.

Anadolu nekropolislerinde çok tercih edilmediği görülmüştür. Oysa özellikle Mykenai'da "Mezar Çemberleri" [1846] içinde sıkça karşılaşılan taş sandukalar, Geç Hellas IIIC evresinde Kıta Yunanistan'ın yaygın mezar tipi olmuştur. Daha sonra Protogeometrik dönemde Thesselia, Boeotia, Mykenai, Argos, Asine, Tiryns, Euboea Adasında Khalkis ve Skyros yerleşimleri ile Kos'da ana mezar grubunu oluşturacaktır[1847].

Protogeometrik Dönem

Her ne kadar Geç Hellas II ve III evrelerinde değişime yönelik küçük emareler görülse de Kıta Yunanistan'da gömü geleneklerinde esas değişim Protogeometrik dönemde yaşanmıştır. Ancak bu değişim Kıta Yunanistan'ın geneli ve adaların tümünde benzer şekilde cereyan etmemiştir. Örneğin Attika'da o güne kadar hakim olan inhumasyon gömülerin yerini kremasyonlar alırken, Mykenai, Argos, Asine, Tiryns'de önceki dönemden bilinen taş sandukalar içinde inhumasyon gömüler varlığını sürdürmüştür[1848]. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki inhumasyon gömülerin hakim olduğu bölgelerde bile az sayıda da olsa kremasyon mezar örneği bulunmaktadır.

Yukarıda söz edilen yerleşimlerin ölü gömme geleneklerini biraz daha detaylı incelemek gerekirse, Yunan ana karasında özellikle Attika yerleşimlerinden Atina'da mezarlar açısından, Myken sonrasında Erken ve Orta Protogeometrik evreyi de kapsayan bir süreklilik söz konusudur. Bu nedenle mezar türleri ve ölü gömme geleneklerinde meydana gelen değişimler saptanabilmiştir. Atina'da değişim süreci en iyi Kerameikos Nekropolisi'nde gözlenmiştir. Snodgrass, Submyken döneminde Kerameikos Nekropolisi'nde açığa çıkarılan 109 mezardan 106'sının inhumasyon üçünün kremasyon olduğunu, Protogeometrik dönemin ise elli kremasyon gömüsüne karşılık altı inhumasyon gömü ile temsil edildiğini belirtir[1849]. Bu oran, Erken Geometrik dönemde neredeyse tüm yetişkin bireyleri kapsayacak şekilde kremasyondan yana gelişmiştir. Musgrave, İ.Ö. 11. yüzyılda inhumasyonların yerini kremasyonların aldığını belirtir. Ayrıca Snodgrass'ı referans göstererek Kerameikos'da yaşanan değişimin bir tablosunu hazırlar. Buna göre Sub Myken döneminde kremasyon oranı %3'ün altındadır. Protogeometrik dönemde ise yetişkin kremasyon sayısı %90'lara ulaşarak hakim gömü şeklini almıştır. Daha sonra Erken Geometrik dönemde yetişkin kremasyon oranı %100'e ulaşarak süreç tamamlanır[1850]. Knigge, özellikle Kerameikos'da İ.Ö. 11. yüzyılın

[1846] Mylonas 1966, 89-105.
[1847] Hägg 1998, 131; Lemos, 2002, 157–159.
[1848] Lemos 2002, 157-183.
[1849] Snodgrass 1971, 144.
[1850] Musgrave 1990, 273, Fig 1.

sonlarından itibaren kremasyon mezarların yaklaşık iki yüzyıl kadar hakim gömü şekli olarak devam ettiğine değinir[1851]. Lemos da konuyla ilgili olarak benzer bir fikir öne sürer ve Sub Myken döneminde görülmeye başlanan bu değişim sürecinde, Protogeometrik dönemde inhumasyonların yerini kremasyonların aldığını vurgular[1852].

Yetişkin bireylerde görülen bu değişim bebek ve çocuk bireyler için söz konusu değildir. Bir önceki dönemde olduğu gibi bebek ve çocuk gömüleri inhumasyon şeklinde devam etmiştir. Çocuklar taş sandukalara, kayaya oyulmuş çukurlara veya kap içine gömülmüştür. Bazı örneklerde ise çocukların yetişkin bireylerle birlikte gömüldüğü de belirlenmiştir[1853].

Kerameikos dışında Atina Agora'sı, Akropolis'in güney eteklerindeki Nymphaion yakınlarında ve Erekhtheion ile Atina dışında Nea İonai'da tespit edilen mezarlarda da yetişkinler için hakim gömü şeklini kremasyonlar oluşturmaktadır[1854]. Bunlar genellikle urnelerin oluşturduğu ikincil örneklerdir. Fakat urne kabı kullanılmadan kül ve kemiklerin açılan çukurlara konulduğu *"trench and hole"* olarak isimlendirilen istisna örnekler de bulunmaktadır[1855]. Hem birincil hem de ikincil tarzda örneklerin bulunması açısından Kuzeybatı Anadolu nekropolisleriyle paralellik kurulabilirse de, yapılış tarzı açısından Atina örnekleri farklıdır. Atina'da kremasyon işlemi gömü çukurunun yanında yapılmaktadır. Yakma işlemi sona erdikten sonra toplanan kül ve kemikler urne kabına koyularak dikdörtgen şeklinde açılmış çukurlara hediyeleriyle birlikte bırakılmıştır. Daha sonra kremasyondan arta kalan diğer kalıntılar da çukur içine atılmış, üzeri genellikle bir taş plaka, bazen de seramik parçalarıyla kapatılmıştır. Son olarak mezarın üzerine küçük bir tepecik oluşturacak şeklide toprak yığılmıştır[1856]. Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde bu tarzda bir uygulamadan söz etmek mümkün değildir. Sadece amphoraların urne kabı olarak kullanılması açısından bir benzerlik kurulabilir. Buna karşın Kerameikos'da amphoraların form özellikleri bireylerin cinsiyeti ile ilişkilendirilmiştir. Boyundan kulplu amphoraların erkek, karından kulplu amphoraların ise kadın bireyler için tercih edildiği belirtilmiştir[1857]. Ayrıca silahlardan oluşan buluntular erkek mezarları, iğne, fibula ve ağırşaklardan oluşan buluntular ise kadın mezarları ile ilişkilendirilmiştir. Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde urne kabının form özellikleri ile bireyin cinsiyeti arasında Atina'da olduğu gibi bir ilişki belirlenememiştir.

[1851] Kurtz-Boardman 1971, 34; Knigge 1991, 17.
[1852] Atina örnekleri için bkz. Lemos 2002, 152–156.
[1853] Lemos 2002, 155.
[1854] Lemos 2002, 152–156. Ayrıca Nea İonia örnekleri için bkz. Smithson, 1961, 150–155.
[1855] Lemos 2002,152–154. Kerameikos, Agora ve Nea İonai'da bu tarzda mezarlar bulunmaktadır.
[1856] Knigge 1991, 17, Fig. 8; Lemos 2002, 152.
[1857] Desborough 1952, 5; Kurtz-Boardman 1971, 53; Lemos 2002, 155.

Klazomenai'da tespit edilen ve kayalık alanda açılmış sığ dikdörtgen çukurlarda yapılmış birincil kremasyon örnekleri, Atina'dan ziyade Lefkandi örnekleriyle karşılaştırılabilir. Lefkandi'de kremasyonlar, bireyin boyutlarıyla orantılı kazılmış dikdörtgen çukurlarda ve kayaya oyulmuş çukurlarda yapılmıştır. Bu şekilde yapılmış yaklaşık seksen mezar Protogeometrik dönemin geneline tarihlenmiştir[1858]. Bunların arasında kayalık alanda gerçekleştirilmiş kremasyon örnekleri sayıca daha azdır. Bunların gerek kayalık bir alanda yer almaları, gerekse de birincil kremasyon tarzında olmaları açısından Klazomenai örnekleri ile benzerlik taşır. Lefkandi'de kremasyonlar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın yetişkinlere ve bazen de genç bireylere uygulanmıştır[1859]. Sub Myken ve Erken Protogeometrik döneme ait erken kremasyonlar Skoubris Nekropolisi'nde, Orta Protogeometrik ve kısmen Geç Protogeometrik döneme ait örnekler ise Palia Perivolia nekropolisinde tespit edilmiştir[1860]. Yine Lefkandi'de sayıları az olmakla birlikte urne içinde ikincil kremasyon örneklerine de rastlanmıştır. Bu urnelerden biri Skoubris'de, dördü Toumba'da açığa çıkarılmıştır. Skoubris örneği toprak içinde ve etrafı taşlarla desteklenmiştir. Toumba urneleri ise kuyu şeklindeki mezarların içinde bulunmaktadır[1861]. Bu kuyularda urnelerin yanı sıra kremasyon atıkları da bulunmaktadır[1862]. Bu şekliyle Kerameikos örneklerini anımsatır. Lefkandi'de kuyu içinde yer alan urneler, Melie'de kremasyon mezar kalıntıları içerdiği iddia edilen pithoslarla karşılaştırılabilir. Zira bunlar da kuyu şeklinde kazılmış çukurların içinde bulunmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki Lefkandi'nin Protogeometrik dönem nekropolislerinde kremasyon ve inhumasyon gömüler bir arada yapılmıştır.

Rhodos adasına bakıldığında Attika'da yaşanan değişim ile birebir örtüşmese de paralel çizgide bir seyir izlediği hissedilmektedir. Attika ile tam anlamıyla karşılaştırılamamasının nedeni adada Protogeometrik dönemin Erken ve Orta evresine ait mezar tespit edilememesidir. Bugün itibariyle en erken gömüler Geç Protogeometrik döneme ait mezarlardır. Bu evrede yetişkin bireyler cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kremasyona tabi tutulmuştur[1863]. Bu yönüyle bakıldığında Attika'da yaşanan değişime, en azından Protogeometrik dönemin Geç evresinde dahil olduğu görülür.

Rhodos'da Protogeometrik mezarlar Kameiros ve İalysos yerleşimlerinin farklı alanlarında bir nekropolis hüviyetinden uzak, az sayıda dağınık mezar ve mezar grupları şeklinde açığa çıkarılmıştır. Bu nedenle bir süreklilik görülmez. Benzer bir durum Geometrik

[1858] Popham et al 1980, 200, 209.
[1859] Lemos 2002, 165.
[1860] Popham et al 1980, 209; Lemos 2002, 161.
[1861] Popham et al 1980, 200.
[1862] Lemos 2002, 161.
[1863] D'Agostiono 2006, 57-61.

dönem mezarları için de geçerlidir. Mezarların çoğunluğunu Geç Geometrik örnekler oluşturur. Erken ve Orta Geometrik Döneme ait mezar sayısı oldukça azdır[1864].

Rhodos'da Protogeometrik mezarların belirlendiği iki merkezden biri olan Kameiros'da üç çocuk mezarı Patelle Nekropolisi'nde açığa çıkarılmıştır. Bunlardan biri sanduka mezar, diğer ikisi kap içine yapılmış gömülerdir. Söz konusu mezarlara ait buluntu sayısı çok az olup, genelde bu sayı birdir. Örneğin çocuk mezarlarından biri olan omuzdan kulplu amphorada kapak olarak bir oinokhoe kullanılmıştır[1865]. Oinokhoe kapak olarak kullanılmasının yanında aynı zamanda mezarın tek hediyesidir. İalysos'da Protogeometrik mezarlar Marmaro ve Kremasti'de belirlenmiştir. Marmaro'da iki örnek yetişkin bireyler için yapılmış ikincil kremasyon örnekleridir. Marmaro örneklerinde urne olarak amphoralar kullanılmış ve ağız bölümü bir oinokhoe ile kapatılmıştır. Savaşçı mezarı olarak değerlendirilen Marmaro örneklerinde silah ve benzeri buluntular, kadın mezarı olarak değerlendirilen Kremasti örneğinde ise iki bronz broş ele geçmiştir[1866].

Yukarıda da belirtildiği gibi ölü gömme geleneklerinde Attika'da başlayan değişim Yunanistan'ın genelinde görülmez. Argos'da birkaç istisnai kremasyon haricinde, Asine, Tiryns ve Mykenai'da gömülerin tümü, yaş ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin inhumasyon tarzında taş sanduka, basit toprak ve gömü kaplarının içerisine gömülmüşlerdir[1867]. Skyros'da da benzer bir durum söz konusudur, ancak buradaki mezarların tümü taş sandukalar şeklindedir[1868]. Argos, Asine, Mykenai ve Skyros mezarlarında çocuklar, yetişkin bireylerle birlikte gömülmüştür[1869].

Kos, Argos ve Asine ile benzer bir çizgidedir. Protogeometrik mezarların belirlendiği Seraglio'da mezarların büyük çoğunluğu çocuk ve bebeklere aittir[1870]. Tercih edilen mezar türü taş sandukalardır. Bunun dışında az sayıda da olsa amphora ve kaba hamurlu kapların içine yapılmış gömüler de bulunmaktadır. Çocuklar bu dönemde genelde düzgün bir işçiliğe sahip taş sandukalara, bebekler ve yaşça daha büyük olanları ise amphoralara ya da mutfak kaplarına gömülmüştür[1871]. Yetişkin bireylere ait mezar sayısı oldukça azdır. Bu nedenle yetişkinlere yönelik uygulamanın ne şekilde yapıldığı kesin olarak belirlenememiştir. Sadece

[1864] D'Agostiono 2006, 57-63.
[1865] D'Agostiono 2006, 57. 43 no.lu mezar.
[1866] D'Agostiono 2006, 57-59.
[1867] Hägg 1998, 131; Lemos, 2002, 157–159.
[1868] Lemos 2002, 169.
[1869] Lemos 2002, 157–159, 169.
[1870] Snodgrass 1971, 163; Lemos 2002, 181.
[1871] Lemos 2002, 180–181. Kos'da Protogeometrik döneme ait yirmi yedi mezar belirlenmiştir. Bunların yirmisi taş sanduka mezardır. Bkz. Lemos 2002, dipnot 337.

birkaç basit toprak mezarda yetişkin bireylere ait inhumasyon tarzında gömü tespit edilmiştir[1872].

Karia'da Protogeometrik döneme tarihlenen mezarlar Assarlık ve Dirmil'de belirlenmiştir. Assarlık örnekleri, yuvarlak ve dikdörtgen formlu mezar odaları bulunan, dromoslu veya dromossuz, üzerine tümülüs benzeri toprak yığılmış mezarlardır. Protogeometrik dönemden Geometrik döneme kadar tarihlenen bu mezarlarda hem inhumasyon hem kremasyon gömüler yapılmıştır[1873]. Assarlık mezarlarında sandukaların küçük boyutlu örneklerinin urneler, büyük boyutlu örneklerinin ise inhumasyon tarzındaki gömüler için kullanıldığı belirtilmiştir[1874]. Ayrıca bazı mezarlarda pişmiş toprak lahit parçaları da bulunmuştur.

Dirmil mezarı dromos ve kabaca dikdörtgen planlı bir mezar odasından oluşur. Ancak gömü, odanın tabanı altında, kayaya oyulmuş dikdörtgen bir çukur içinde yer almaktadır. Bu nedenle defin işleminin olasılıkla dromos ve mezar odası inşa edilmeden önce buraya yapıldığı belirtilmiştir[1875]. Mezar çukur içinde bir pişmiş toprak lahit tespit edilmiştir. Lahdin içinde ise 65 yaşlarında bir erkek ve ayak ucu bölümünde kıvrılmış pozisyonda 30-35 yaşlarında bir kadın birey yer alır. Mezarda kremasyona ait bir ize rastlanmamıştır. Mezar buluntularının çoğunluğu oda içinde bulunurken, sadece bir skyphos, mezar çukuru içine bırakılmıştır[1876].

Carstens, Assarlık, Dirmil ve Çömlekçi mezarlarına dair yaptığı değerlendirmede, kremasyon uygulamasının Atina'dan gelen yerleşimciler tarafından getirildiğini belirtir. Mezarlardaki Attika üretimi seramikleri de yine bu yerleşimciler tarafından getirilen seramikler olarak değerlendirir[1877].

Kıta Yunanistan ve adaların bir bölümünde Protogeometrik dönemde başlayan değişim süreci Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde ne derece karşılık bulmuştur? Bugünkü verilerle bu sorunun cevabı arandığında ne tam anlamıyla değişim dışında kaldığı, ne de tam anlamıyla dahil olduğu söylenebilir. Çünkü kesin olarak tarihlenen mezarlar Geç Protogeometrik döneme aittir. Klazomenai'da ortaya çıkarılan nekropoliste hem inhumasyon hem de kremasyon yetişkin mezarları bir arada ele geçmiştir. Ayrıca Klazomenai dışında Pitane ve Kyme'de genel olarak Protogeometrik döneme tarihlenen iki mezar, kremasyon

[1872] Lemos 2002, 181.
[1873] Boysal 1967, 14; Carstens 2008, 75-76.
[1874] Carstens 2008, 76.
[1875] Carstens 2008, 80. Mezar çukuru 1.85 m. uzunluğunda 1.4 m. genişliğinde ve 0.9 m. derinliğindedir. Çukur içindeki pişmiş toprak lahit 0.62 m. x 1.7 m. ölçülerinde içten 0.55 m. derinliğindedir.
[1876] Carstens 2008, 80-81.
[1877] Carstens 2008, 84.

tarzındadır. Sınırlı sayıdaki bu veriler, Attika ve bazı adalarda meydana gelen bu değişimin, Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde yansımaları olarak değerlendirilebilir. Ancak kesin bir yargıda bulunmak için de bu veriler yetersizdir.

Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde daha net verilere ulaşılamamasındaki en büyük etkenlerden biri İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısı ile Protogeometrik hatta Geometrik dönem arasından mezarlar açısından bir sürekliliğin olmamasıdır. Bu bağlamda Liman Tepe'de İ.Ö. 12-11. yüzyıllara tarihlenen iki mezar dışında, İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısına ait mezarlar İ.Ö. 14.-13. yüzyıllara tarihlenmektedir. Daha sonra açığa çıkarılan en erken gömüler Geç Protogeometrik döneme aittir. Bu durum, mezarlar açısından Sub Myken ile Erken ve Orta Protogeometrik dönemleri kapsayan bir boşluğun bulunduğunu göstermektedir. Oysa Liman Tepe'nin hemen güneyinde, Klazomenai'da Kaya Elmalı Tarlası olarak isimlendirilen alanda Sub Myken ile Erken Protogeometrik dönemden itibaren dönemin sonlarına kadar yerleşimin olduğunu gösteren mimari yapılar, yerleşim açısından en azından Klazomenai'da bu boşluğun bulunmadığını göstermektedir[1878]. Klazomenai kazı ekibi, Liman Tepe'nin güney eteklerinin Protogeometrik ve Geometrik dönemlerde yerleşimin odak noktasını teşkil ettiğini, Geç Tunç Çağı yerleşmesi ile ilk İonialı göçmenlerin kurduğu Klazomenai arasında tarihsel yönden herhangi bir kesintinin bulunmadığını ve kültürün zaman içinde değişerek İonia karakteri altığını belirtmektedir[1879]. Ayrıca Aytaçlar, Limantepe buluntularından hareketle Klazomenai kolonizasyonunun İ.Ö.11. yüzyıl sonu ya da 10. yüzyıl ilk yarısında, yani Erken Protogeometrik-Orta Protogeometrik dönemde olduğunu belirtmektedir[1880].

Ancak mezarlar açısından aynı şeyleri söylemek bugün için mümkün değildir. Protogeometrik dönemde Klazomenai dışındaki Kuzeybatı Anadolu'nun diğer yerleşimlerinde nekropolis ile yerleşim süreci arasındaki süreklilik bir yana, nekropolis alanlarından bile söz etmek mümkün değildir. Troas'da Protogeometrik döneme tarihlenen mezar bulunmazken, Aiolis ve İonia'nın Klazomenai dışındaki yerleşimlerinde Protogeometrik mezar sayısı ikiyi geçmemektedir. Ayrıca mezarların tarihleri konusunda da genel bir ibare kullanılarak Protogeometrik denilmiştir.

Bu olumsuzluklara rağmen Protogeometrik dönem mezarlarını kendi içinde ve önceki dönemle karşılaştırdığımızda yetişkinlere yönelik uygulamalarda kremasyon ve inhumasyon gömülerin bir arada devam ettiği gözlenmiştir. En azından Klazomenai gibi antropolojik

[1878] Kaya Elmalı Sektöründe Erken Demir Çağı'na ait üç yapı katı belirlenmiştir. Bunlardan 2 no.lu apsisli yapı dönemin geç safhalarına, 1 no.lu apsisli yapı İ.Ö. 11. yüzyılın sonu ile 10. yüzyılın ortalarına, 3. apsisli yapı Sub Myken-erken Protogeometrik döneme tarihlenmiştir. Bkz. Bakır et al 2004, 105
[1879] Bakır et al 2004, 102. Limantepe ekibi de benzer görüştedir. Bkz. Erkanal-Şahoğlu 2012b, 228.
[1880] Aytaçlar 2004, 27-28.

verilerin de sunulduğu merkezde yetişkin gömülerinde her iki uygulamanın yapıldığını söylemek mümkünse de, hakim gömü şeklini belirlemek için henüz yeterli veri bulunmamaktadır. Ancak Klazomenai'de Protogeometrik dönem ölü gömme geleneği açısından Attika, Lefkandi ve Rhodos örneklerinden çok da farklı olmadığı görülür. Mezar türleri açısından ise tamamen olmasa bile kısmi bir değişimin yaşandığı söylenebilir. Örneğin kremasyon mezarlarda ikincil örnekler varlığını sürdürürken, birincil kremasyonlar bu dönemde ortaya çıkmış ve ikincil örneklerle birlikte kullanılmıştır. İnhumasyon mezar gruplarından ise tholos ve oda mezarların bu dönemde görülmediği, kuyu mezarların farklı bir türü olarak ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bunların dışında pithos, taş sanduka, basit toprak mezar ve farklı formlarda kapların içine yapılmış inhumasyon bebek gömüleri bu dönemde de görülen mezar türlerindendir. Ayrıca İ.Ö. 2. Binyıl'ın ikinci yarısında bebekler için kullanılan çömleklerin yerini bu dönemde amphora ve hydria kapları almıştır.

Geometrik Dönem

Atina'da Protogeometrik dönemde başlayan değişim süreci Geometrik dönemde yeni bir ivme kazanır. Kremasyon mezarlar Geç Geometrik döneme kadar hakim gömü şekli olarak varlığını sürdürür. Ancak inişli çıkışlı bir grafik sergiler. Snodgrass'a göre Kerameikos'da tarihlendirilmesi problemli birkaç mezar dışında Erken Geometrik dönemde yetişkin mezarlarının tamamı kremasyon tarzındadır. Orta Geometrik dönemde birkaç inhumasyon örneği görülmesine karşın hala kremasyon hakim gömü şeklidir. Ancak Geç Geometrik dönemde ibre inhumasyonlardan yana döner ve bu evrede inhumasyonlar tekrar baskın gömü şeklini alır. İ.Ö. 7. yüzyılda kremasyonlarda tekrar bir yükseliş gözlenir ve oran %70'lere ulaşır. İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında ise bu kez inhumasyonlar yeniden yükselişe geçer[1881]. Musgrave, Snodgras'ı refere ederek Kerameikos'da Geometrik dönemin Erken evresinde kremasyon oranının yetişkin bireyler arasında %100'e ulaştığını, Orta Geometrik dönemde inişe geçtiğini, Geç Geometrik döneme gelindiğinde ise inhumasyonların hakim gömü şekli olduğunu belirtir[1882]. Smithson, İ.Ö. 800 dolaylarında yetişkin inhumasyon gömülerinin alternatif bir gömü şekli olarak tekrar ortaya çıktığını belirtirken, Coldstream, İ.Ö. 770'lerden sonra inhumasyon gömülerin tekrar başladığını ve İ.Ö. 750'lerden sonra hakim gömü şeklini aldığını belirtir[1883]. Ancak Attika'nın genelinde tablo bu kadar net değildir. Anavyssos ve Trakhoes gibi taşra yerleşimlerinde hala hakim gömü şeklini kremasyonlar oluşturmaktadır. Coldstream İ.Ö. 700'lerden hemen sonra aristokrat kesim

[1881] Snodgrass 1971, 144.
[1882] Musgrave 1990, 273
[1883] Smithson 1970, 203; Coldstream 1977, 119.

arasında kremasyon uygulamasının yayıldığını ancak öncekinden farklı olarak üzerine gösterişli tümülüslerin yapılarak stellerin dikildiğine değinir[1884]. Knigge, tarih belirtmeksizin Geometrik dönemde inhumasyonların tekrar görülmeye başladığını ancak kremasyon uygulamasının hala hakim gömü şekli olduğunu vurgular[1885]. Boardman ise Geometrik dönem Attika'sında gömü şeklinin değiştiğini, kremasyon ve inhumasyon gömülerin bir arada var olduğunu, mezar türünün ise ailenin tercihleri doğrultusunda şekillendiğini belirtir[1886].

Araştırmacıların söylemlerinden Attika'da Erken Protogeometrik dönemden itibaren Geç Geometrik döneme kadar yaklaşık 250 yıl boyunca kremasyon mezarların hakim gömü şeklini oluşturduğu, ancak Kerameikos'da Erken Geometrik evre dışında inhumasyonların tamamen terk edilmediği anlaşılır[1887]. Şunu da belirtmek gerekir ki değişim süreci Protogeometrik dönemde olduğu gibi Kıta Yunanistan ve adaların geneli için geçerli değildir. Yukarıda sunulan görüşlerin tümü Attika hatta Keramaikos için yapılmış yorumlardır. Tıpkı Protogeometrik dönemde olduğu gibi inhumasyon tarzındaki gömülerin devam ettiği yerleşimler de bulunmaktadır. Argos, Asine, Korinth, Kos bu yerleşimlerden bir kaçıdır. Bu yerleşimlerden Argos, Asine, Tiryns ve Nauplia'da taş sandukalarla birlikte pithoslar yetişkin bireyler için kullanılmaya devam edilmiştir. Ki bu durum bir önceki dönemde var olan inhumasyon ağırlıklı gömü geleneğinin devam ettiğini göstermektedir. Korinth'de açığa çıkarılan kırk dokuz Geometrik dönem mezarın tümü inhumasyon tarzında olup, bunların büyük bölümü yetişkin bireylerin yer aldığı toprağa kazılmış çukurlar ve taş sandukalar şeklindedir[1888]. Kos'da Protogeometrik dönemde olduğu gibi çocuklara ait taş sanduka mezarlar ağırlıklı gömü şeklini oluşturur[1889].

[1884] Coldstream 1977, 119-120.
[1885] Knigge 1991, 21.
[1886] Kurtz-Boardman 1971,52.
[1887] Atina'da Kerameikos dışında başka alanlarda tespit edilen inhumasyon yetişkin mezarları geleneğin tamamen terk edilmediğini göstermektedir. Ancak bunların neredeyse tümü Geç Geometrik döneme ait mezarlardır. Bunların arasında Atina Agorası'nda yedi mezardan oluşan bir grupta bireyler kayalara oyulmuş çukurlarda, sandukaların içinde ve bir örnek Myken dönemine ait bir oda mezar dromosunda yer almaktadır. Ayrıca bir de kap içine yapılmış bir bebek gömüsü bulunmaktadır. Geç Geometrik döneme tarihlenen bu grupta mezarlar inhumasyon tarzında yapılmış yetişkin bireyler içerir. Bkz. Brann 1960, 402-416. Atina Agorasında'da bir başka Geç Geometrik mezar grubunda yine inhumasyon tarzındaki yetişkin bireylerin yer aldığı kuyu mezarlar ile bebek gömüleri içeren pithos, amphora ve hydrialar yer almaktadır. Yirmi mezarın tespit edildiği bu grupta on sekiz mezar İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreği ile 7. yüzyılın ikinci çeyreği arasına tarihlenirken, bir mezarın İ.Ö. 600 dolaylarına ve bir mezarın daha geçe ait olduğu belirtilmiştir. Bkz. Young-Angel 1939, 13-20. Ayrıca Areopagos çevresinde belirlenen bir Geometrik dönem nekropolisinde inhumasyon ve kremasyon mezarlar bir arada tespit edilmiştir. Bkz. Smithson 1974, 329-334. Yetişkin mezarları dışında Phaleron'da hemen hemen tümü amphora, pithos ve kaba hamurlu kapların içine yapılmış bebek ve çocuk mezarları ortaya çıkarılmıştır. Bu mezarlardan ikisi İ.Ö. 700 dolaylarına on beşi İ.Ö. 7. yüzyılın birinci ve ikinci çeyreğine geri kalanları ise daha geçe tarihlenmiştir. Bkz. Young 1942, 25-36.
[1888] Blegen et al 1964, 14–15; Coldstream 1977, 174.
[1889] Kurtz-Boardman 1971, 173–174; Coldstream 1977, 252.

Kıta Yunanistan dışında Rhodos, Eretria, Paros ve Batı Anadolu'da Karia Bölgesi incelendiğinde söz konusu merkezlerde Geometrik dönemin Erken, Orta ve Geç evrelerinin tam anlamıyla temsil edildiği söylenemez. Buna rağmen ölü gömme gelenekleri açısından çoğu zaman Attika ile paralel bir çizgide ilerledikleri görülür. Yani kremasyon ağırlıklı bir gömü geleneği gözlenir. Buna göre Rhodos'da Protogeometrik dönemin gömü gelenekleri Geometrik dönemde de devam eder. Yani yetişkin mezarlarında kremasyon uygulaması hala hakim gömü şeklidir. Adada Geometrik dönemin Erken, Orta ve Geç evrelerine ait mezarlar belirlenmiştir. Ancak Protogeometrik dönemde olduğu gibi mezarlar farklı alanlarda ve az sayıda ele geçmiştir. Özellikle Erken ve Orta Geometrik evrelere ait mezar sayısı oldukça azdır. Bunlardan Geometrik dönemin erken evresine ait üç mezardan biri İalysos'un Marmaro nekropolisinde, diğeri Platza Daphniou ve sonuncusu Kremasti'de belirlenmiştir[1890]. Orta Geometrik evreye ait mezarlarda durum biraz daha farklıdır. İ.Ö. 9. yüzyılın ikinci yarısına kesin olarak tarihlenebilen mezar bulunmamaktadır. Orta Geometrik I'e tarihlenen mezarlar da Orta Geometrik I'den Orta Geometrik II'ye geçiş evresine yani İ.Ö. 800 dolaylarına tarihlenen mezarlardır[1891]. Bu da mezarlar açısından İ.Ö. 9. yüzyılın ikinci yarısını kapsayan bir kesintiye işaret etmektedir. Orta Geometrik I'den Orta Geometrik II'ye geçiş evresine tarihlenen mezarlar İalysos'un Laghos Nekropolisi'nde Hellenistik dönem yapılarının altında, bir bölme içinde ortaya çıkarılmış on bir birincil kremasyondan oluşur. Bu kremasyonlar Rhodos'un bilindik köşeleri oyuk, dikdörtgen çukurlarında gerçekleştirilmiş birincil kremasyonların erken örnekleridir[1892]. Daha sonrasında Geç Geometrik dönemde yaygınlaşan bu mezar türü İ.Ö. 550'lere kadar varlığını sürdürmüştür. Rhodos'un Erken ve Orta Geometrik dönem mezarları gömü tarzı açısından Kerameikos ile benzerdir. Ancak Geç Geometrik dönemde Kerameikos'da inhumasyonlar tekrar hakim gömü şeklini alırken Rhodos'da kremasyonlar hala yoğunluktadır. Bu yönüyle Kerameikos'dan farklılaşır ancak Anavysos gibi Attika'nın diğer yerleşimlerinde Geç Geometrik dönemde bile hakim gömü şekli hala kremasyonlardır. Bu yönüyle de Rhodos ile benzerdir. Ayrıca bu veriler Attika geneli için Geç Geometrik dönemde farklı uygulamaların olabileceğini, dolayısıyla inhumasyon ve kremasyon oranlarının değişmesine karşın Attika'nın geneli ile aykırı düşmeyeceklerini göstermektedir.

[1890] D'Agostino 2006, 58-59. Marmaro'da mezar 43 yetişkin bir kadın mezarıdır. Platza Daphniou'da mezar 141 çocuk mezarı olarak kullanılmış bir pithosdur. Kremasti'de mezar 98 ise bir şavaşçı mezarıdır ve urme kabı amphorann ağzı bronz bir kap ile kapatılmıştır.
[1891] D'Agostino 2006, 60.
[1892] D'Agostino 2006, 60-61.

Paros'da İ.Ö. 8. yüzyıldan İ.Ö. 4. yüzyıla kadar kesintisiz kullanılan nekropolisde İ.Ö. 8. yüzyılda hakim gömü şeklini kremasyonlar oluşturmaktadır[1893]. Trapezoidal formda kazılmış 6.90 m. uzunluğunda, 1.25-0.75 m. genişliğinde ve 0.52 m derinliğindeki bir çukurun iç kısmı şist plakalarla örülmüş ve üstü yine şist plakalarla kapatılmıştır. Mezar içinde elliye yakın urne tespit edilmiştir[1894].

Eretria'da da kremasyon ağırlıklı bir gömü gözlenir. Bu dönemde kremasyonlar iki farklı alanda ve iki farklı şekilde ortaya çıkarılmıştır. Birinci alan sahil şeridinde yer alır ve bunlar birincil kremasyonlar şeklindedir. İkinci gömü alanı kentin batı kapısı yakınlarındadır ve buradaki gömüler bronz kazanların içine yapılmış ikincil örneklerdir[1895].

Karia Bölgesi'nde büyük bölümü Geç Geometrik döneme ait mezarlarda inhumasyon ve kremasyon uygulaması bir arada görülür. Bölgede Turgut/Lagina ve Beçin, Kepezaltı Mevkii'nde tamamı inhumasyon gömüler içeren taş sanduka mezarlar açığa çıkarılmıştır[1896]. İasos'da taş sanduka, pithos ve kuyu mezarlardan oluşan nekropolisde, taş sandukalar inhumasyon, pithos mezarlar ise hem inhumasyon hem kremasyon tarzında gömüler için kullanılmıştır[1897]. TKİ kömür işletmelerine ait dekupaj sahası içinde kalan Mengefe, Hüsamlar ve Belentepe Mevkiilerinde ortaya çıkarılan dromoslu oda mezarlarda inhumasyon ve kremasyon tarzında gömüler yer alır. Ancak ağırlıklı gömü şeklini kremasyonlar oluşturmaktadır[1898]. Damlıboğaz/Hydai'da belirlenen kayaya oyulmuş oda mezarlarda inhumasyon tarzında çoklu gömüler belirlenmiştir[1899]. Ayrıca Assarlık'da Protogeometrik dönemden Geometrik döneme kadar kullanılan dromoslu ve dromossuz oda mezarlarda her iki tarzda da gömüler yapılmıştır[1900].

Rhodos, Eretria, Paros ve Karia mezarları, Geometrik dönemde gömü tarzı olarak Attika ile paralel bir çizgide ilerlediklerini göstermektedir. Dönemin Erken ve Orta evresine ait mezar sayısı oldukça azdır. Ekseriyetle mezarlar Geç Geometrik döneme aittir. Karia'da

---

[1893] Zaphiropoulou 1994, 145.
[1894] Zaphiropoulou 1994, 130-131, Fig. 9-14.
[1895] Coldstream 1977, 196.
[1896] Turgut/Lagina mezarları için bkz. Boysal 1968, 65-69, 76. Açığa çıkarılan sekiz mezardan biri (Nr. 6) Roma dönemine aittir. Beçin, Kepezaltı Mevkii'nde açığa çıkarılan mezarlar için bkz. Akarca 1971, 1-222. Bu mezarlar 1953 yılında Milas-Ören yol yapım çalışmalarında ortaya çıkarılmış ve yol altında kalmıştır; Kızıl 2009, 398, Res. 2-7; Polat 2009, 133.
[1897] İalysos Nekropolisinde açığa çıkarılan mezarlar D. Levi tarafından önce Protogeometrik döneme tarihlenmiştir. Daha sonrasında F. Berti mezarların Orta, Geç ve Sub Geometrik döneme ait olduklarını belirterek Panionion Sempozyumunda yayınlamıştır. Bkz. Berti 2007, 437-446; A.M. Carstens ise *Halicarnassian Studies V* dergisinde yine Protogeometrik dönem nekropolisi olarak söz eder. Bkz. Carstens 2008, 83; Cook-Blackman 1970-71, 46-47, Fig. 9; Koşay et al 1970, 15.
[1898] Erdoğan-Aytaçlar 2012, 276-284, Res. 2-16.
[1899] Diler 2002, 226-228, Çizim 1-2, Res. 2-8.
[1900] Boysal 1967, 14; Carstens 2008, 75-76.

tüm alanlarda olmasa dahi TKİ'de inhumasyon ve kremasyon gömülerin bir arda yer aldığı görülürken, Rhodos, Eretria ve Paros'da kremasyon ağırlıklı gömüler dikkat çeker.

Geometrik dönem ölü gömme geleneklerinin Kuzeybatı Anadolu nekropolislerine yansıması ne şekilde olmuştur? Bu sorunun cevabına geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki Troas, Aiolis ve İonia nekropolislerinde Protogeometrik dönemde olduğu gibi Geometrik dönemin Erken ve Orta evresine kesin tarihlenebilen mezar bulunmamaktadır. Kerameikos'da Geometrik dönemin erken ve orta evresine ait seramikler sitili açısından net bir şekilde sınıflandırılabilirken Doğu Yunan dünyasında bunun ne derece karşılık bulduğu tartışma konusudur. Klazomenai'da yürütülen çalışmalarda kentin farklı bölgelerinde bulunan seramikler Protogeometrik üslubun İ.Ö.8. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği ve bunun kent özelinde sınırlı kalmayıp beklide tüm Doğu Yunan dünyasında benzer şekilde cereyan ettiği üzerinde durulmuştur[1901]. Bu durum Klazomenai'da Geç Protogeometrik mezarlarla Geç Geometrik mezarların aynı alanda bulunmasını da açıklamaktadır. Dolayısıyla Klazomenai özelinden hareketle Doğu Yunan dünyasına bakıldığında Geç Protogeometrikten sonra Geç Geometrik mezarların bulunması oldukça doğaldır.

Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde yukarıda belirtildiği gibi tespit edilen Geometrik dönem mezarları dönemin geç evresine hatta büyük çoğunluğu da evrenin geç safhalarına yani kabaca İ.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen örneklerdir.Her ne kadar Kerameikos'un Geç Geometrik döneminde inhumasyonlar çoğunluğu oluştursa da İ.Ö. 7. yüzyılda kremasyon oranı %70'lere ulaşır. Bu da hem inhumasyon, hem de kremasyon gömülerin bir arada yapıldığını, evrenin erken safhalarında inhumasyon, geç safhalarında da kremasyon ağırlıklı gömülerin yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla sadece Geç Geometrik dönem mezarları baz alınarak bir karşılaştırma yapılacaksa, yetişkin mezarlarında hem inhumasyon hem de kremasyon uygulamasının bir arada bulunması açısından Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri ile Attika, Rhodos ve Karia mezarları arasında paralellik olduğu söylenebilir.

Gömü tarzı dışında mezar türleri olarak bir karşılaştırma yapıldığında ise öncelikle Protogeometrik dönemden farklı olarak her üç bölgede de mezarların bulunduğu görülmüştür. Dönemin inhumasyon ve kremasyon gömülerinden oluşan mezar türleri, Kolophon ve Samos'da mezarların üzerine inşa edilen tümülüsler haricinde, Protogeometrik dönem mezarlarıyla benzerdir. Kremasyon mezarlar bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de hem birincil hem de urne içine yapılmış ikincil kremasyonlardan oluşur. Bunlardan Kolophon'da dikdörtgene yakın çukurlarda gerçekleştirilen kremasyonlar, dönemin Rhodos

[1901] Bakır et al 2004, 102-103.

örnekleri ile benzerdir. Tenedos, Antissa ve Pitane'de belirlenen ikincil örneklerde ise urne kaplarında bir form birlikteliğinin olmadığı, amphora, krater ve tek kulplu kapların urne olarak kullanıldığı görülmüştür. Oysa Atina'da urne kabı olarak boyundan ve omuzdan kulplu amphoralar çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra krater ve bronz kazanlar diğer urne formu olarak karşımıza çıkar[1902]. Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin aksine bu dönemde Eretria ve Girit'te de bronz urnelere rastlanmıştır[1903].

Dönemin taş sanduka mezarları Argos, Asine, Kos, Beçin, Turgut ve İasos'da yetişkin ve çocuk mezarı için, Korinth'de ise yetişkin mezarı için kullanılmıştır[1904]. Bu durum Kuzeybatı Anadolu'da tespit edilen taş sandukalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin Tenedos'da taş sanduka mezarlar yetişkin, Neandreia ve Antandros'da çocuk, Klazomenai'da ise bebek bireyler için kullanılmıştır. Dolayısıyla bu dönemin geneline bakıldığında taş sandukalar, yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm bireyler için kullanılmış bir mezar türüdür.

Arkaik Dönem

Kuzeybatı Anadolu'da Protogeometrik ve Geometrik dönemlere oranla Arkaik dönem nekropolislerinin sayısının arttığı görülür. Bu artışla birlikte nekropolislerin Arkaik dönem ölü gömme gelenekleri ve mezar türleri hakkında daha kapsamlı bilgiler edinilebilmiştir. Buna göre; önceki dönemin inhumasyon mezar türlerinden bebek ve çocuk gömülerine yönelik pithos, amphora, hydria ve khytra gibi kapların Arkaik dönem içinde kullanımı devam eder. Taş sanduka mezarlar az sayıda da olsa, önceki dönemde olduğu gibi hem yetişkin hem de çocuk bireyler için bu dönemde de kullanımını sürdürür. Buna karşın önceki dönemden farklı olarak İ.Ö. 7. yüzyılın son çeyreği ile birlikte pişmiş toprak lahitler ve İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla taş lahitler yeni mezar türleri olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin kremasyon mezarlarında ise önceki döneme göre artış yaşanmıştır. Birincil ve ikincil kremasyonların bazı merkezlerde birincil ağırlıklı, bazı merkezlerde ikincil ağırlıklı ve bazı merkezlerde her iki türün birbirine yakın oranlarda kullanım gördüğü belirlenmiştir.

[1902] Kurtz-Boardman 1971, 53.

[1903] Eretria'da kentin batı kapısı yakınlarında açığa çıkarılan bronz kazan urneler ile deniz kenarında bulunan kremasyonlar arasındaki fark, toplumdaki sosyal statü farkının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bkz.Coldstream 1977, 196–197. Girit'te erken dönemlere ait oda ve tholos mezarlar bu dönemde tekrar kullanılmıştır. Oda mezarların en iyi örneklerinden biri Knossos'da yeniden kullanılmış bir Myken mezarıdır. Mezar odasında İ.Ö. 850–650 yıllarına denk gelen ve yedi jenerasyonu kapsayan toplam on dört urne tespit edilmiştir. Urnelerden ikisi odanın dolması nedeniyle dromosa yerleştirilmiştir. Bkz. Kurtz-Boardman 1971, 172-173, Fig. 28. Adada tekrar kullanılan tholosların yanı sıra, Ay. Paraskeis'de bulunan örnek Geç Geometrik dönemde inşa edilmiş birkaç mezardan biridir. Yüksekliği ve çapı 1.40 m. olan mezarda iki düzine kadar urne bulunmuştur. Bkz. Coldstream 1977, 276, Fig. 88.

[1904] Argos ve Asine için bkz. Coldstream 1977, 145–146; Korinth örnekleri için bkz. Blegen et al1964, 14–15; Kos örnekleri için bkz. Coldstream 1977,174, 252.

Mezar türlerinde yaşanan değişimin yanı sıra ölü gömme geleneklerinde de bu dönemde bir değişim sürecine girdiği gözlenir. Bu değişim İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar, yaklaşık yüzyıllık bir sürede kremasyondan inhumasyona kademeli bir şekilde geçilerek gerçekleşmiştir. Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin tümünde değişim süreci tüm evreleriyle belirlenememiş olmasına rağmen, büyük oranda kazısı yapılmış Assos, Antandros ve Klazomenai nekropolislerinden elde edilen veriler, henüz yeterince mezarın açığa çıkarılmadığı diğer nekropolislerdeki durumu tahmin etmemize olanak tanımaktadır. Buna göre Assos ve Antandros'da İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından yüzyılın sonlarına kadar yetişkin bireylerin kremasyona tabi tutulduğu, İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla sayıları az olmakla birlikte yetişkin bireylerin basit toprak, pithos, pişmiş toprak ve monolitik taş lahitler içinde inhumasyon tarzında gömülmeye başlandığı belirlenmiştir. İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar bir arada devam eden iki gelenek içinde, hakim gömü şeklini hala kremasyonlar oluşturmaktadır. Bu birliktelik, yüzyılın ortalarından sonra inhumasyondan yana artan bir eğilimle varlığını sürdürmüştür. Troas'ın diğer Arkaik nekropolislerinde değişim süreci bu kadar açık olmamakla birlikte, Parion'da İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından yüzyılın sonlarına kadar kremasyon uygulamasının yapıldığını gösteren mezarlar açığa çıkarılmıştır. Mezarlar bir taraftan Parion'un değişim sürecine dahil olduğunu gösterirken, diğer taraftan sürecin burada biraz daha geç başlayıp daha geç sonlandığını göstermektedir. Tenedos'da inhumasyon gömüler içeren ve İ.Ö. 7. yüzyılın sonu - 6. yüzyılın başlarına tarihlenen taş sanduka mezarlar, değişimin başladığı dönemle örtüşmektedir. Bunun yanında Tenedos'un Arkaik dönemde hakim gömü şeklini inhumasyonlar oluşturtsa da, taş sandukaların erken örnekleri dışında gerek oda mezarlar ve diğer taş sandukalar gerekse de monolitik taş lahitler geç Arkaik - erken Klasik döneme tarihlenir. Yani geç Arkaik-erken Klasik dönemde değişim sürecinin tamamlandığı göz önüne alındığında, inhumasyon ağırlıklı gömülerin yoğunlukta olması oldukça doğaldır. Ayrıca Tenedos'da pithos ve dinos benzeri kapların içine yapılmış kremasyon örneklerinden söz edilmesine karşın, bunların tarihleri belirtilmemiştir. Bu nedenle sürecin hangi evresine dahil oldukları belirlenememiştir. Neandreia'da ise kremasyon gömü içeren İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait pithoslar ile aynı dönemde plaka taşlardan yapılmış yetişkin lahit mezarları, Neandreia'nın da değişim sürecine paralel bir seyir izlediğini göstermektedir.

Pitane'de İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Aiolis orientalizanı tarzında bezenmiş urneler içindeki kremasyonlar, İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında da hakim gömü şeklini oluşturur. Bununla birlikte Assos ve Antandros'da olduğu gibi, İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren monolitik taş lahit ve pithoslarla yetişkin inhumasyonları görülmeye

başlanır. İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra pişmiş toprak lahitlerle inhumasyon gömü sayıları artmış ve ibre kremasyondan inhumasyona doğru değişmiştir. Aiolis'nin diğer Arkaik nekropolislerine bakıldığında çok net olmamakla birlikte, en azından bir evrede bu değişime dahil oldukları görülür. Kyme ve Gryneion'da belirlenen ikincil kremasyon örnekleri İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Bu da her iki merkezin Pitane ve dolayısıyla diğer merkezlerdeki değişim süreci ile paralel bir çizgide ilerlediklerini ortaya koymuştur. Daha sonra Kyme'de erken örneği İ.Ö. geç 7. - erken 6. yüzyıla tarihlenen pişmiş toprak lahitler, diğer merkezlerde yetişkin inhumasyon gömülerinin ilk görüldüğü tarihlerle örtüşmektedir. Ayrıca sadece inhumasyon gömülerden oluşan ve genel olarak İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen Larisa inhumasyon mezarları bile, bu değişim sürecine aykırı düşmemektedir. Her ne kadar mezar türü olarak diğerlerinden ayrılıyor olsa da, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra artan inhumasyon uygulaması göz önünde bulundurulduğunda Larisa mezarları da bu değişimin genel çerçevesine aykırı düşmemektedir.

Klazomenai'da da aynı değişim süreci görülmesine karşın, mezarların ortaya çıkışında bazı zamansal farklılıklar belirlenmiştir. Akpınar Nekropolisi'nde en erken kremasyon gömüler İ.Ö. 700/670–630 yılları arasına tarihlenmekte olup, yetişkin bireylere uygulanmıştır. İ.Ö. 630 dolaylarında yetişkin inhumasyon gömüleri içeren pişmiş toprak lahitlerle iki gelenek İ.Ö. 600 dolaylarına kadar bir arada devam etmiş, daha sonra kremasyonların yerini pişmiş toprak lahitlerin çoğunluğu oluşturduğu inhumasyonlar almıştır. Klazomenai'nin diğer nekropolislerinden Yıldıztepe'de kremasyon gömüler İ.Ö. 660/650–640 yıllarına, en erken tarihli yetişkin inhumasyon mezarları ise İ.Ö 570/560–550 yıllarına tarihlenmiştir. DSİ nekropolisinde İ.Ö. 7. yüzyıl boyunca hakim gömü şeklini oluşturan kremasyonlar, İ.Ö. 7. yüzyılın sonu erken 6. yüzyılda terk edilmiştir. Çayır nekropolisinde belirlenen kremasyon örneği İ.Ö. 7. yüzyıl ortalarına, Kalabak örnekleri İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir. Klazomenai nekropolisleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise Arkaik dönemde İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarından itibaren yaygın olan kremasyon mezarlar, Kalabak haricinde İ.Ö. 6. yüzyılın başlarında son bulmuştur. Buna karşın Kalabak kremasyonlarıyla geleneğin İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla birlikte kentte hakim olan gömü şekli inhumasyonlardır.

Klazomenai özelinde İonia Bölgesi'nin diğer nekropolislerine bakıldığında, sürecin tüm evreleri görülmemekle birlikte Miletos, Samos, Khios, Ephesos, Phokaia ve Smyrna'da inhumasyon gömüler içeren yetişkin mezarların İ.Ö. 7. yüzyılın sonu ile İ.Ö. 6. yüzyılın başlarından itibaren İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına kadar kullanıldıkları görülür. Bu durum kremasyondan inhumasyona geçiş sürecinde Klazomenai ile paralel bir seyir izlediklerini

göstermektedir. Zira Samos'da İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen birincil kremasyonlar sürecin kremasyonların yoğunlukta olduğu dönemle, Khios Rizari'de İ.Ö. 7. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 6. yüzyılın başlarına tarihlenen ve monolitik taş lahitlerle urne içindeki kremasyonların bir arada bulunduğu mezarlar, iki geleneğin bir arda devam ettiği döneme denk gelmektedir. Bu da Klazomenai ve değişimin belirlenebildiği diğer merkezlerde yaşanan değişimle benzer bir çizgide ilerlediklerini ortaya koyar.

İ.Ö. 7. yüzyıl ile başlayan doğu ile deniz ticareti, dönemin zengin ve ihtişamlı medeniyeti Mısır ile karşılaşma sonucunda kültürler arası etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır. Bu etkileşim, yalnızca Yunan heykel ve seramik sanatındaki yansımalarıyla sınırlı kalmayıp, inanç sisteminde de yavaş yavaş kendisini göstermiştir. Bunun sonucunda bedenin korunmasını gerektiren inhumasyon gömüler giderek artmış ve zaman içinde tüm coğrafyada hakim gömü şeklini almıştır. Antik kaynaklarda Troas ve Aiolis'in İ.Ö. 7. yüzyıla ait deniz aşırı etkinlerine yönelik bir bilgi bulunmasa da, eldeki veriler doğuyla temasın ve olasılıkla bunun sonucunda içine girilen değişim sürecinin Klazomenai ile sınırlı kalmadığını, küçük zamansal farklılıklarla tüm coğrafyada yaşandığını göstermektedir.

Arkaik dönemde ölü gömme geleneklerinde meydana gelen bu değişim süreci adalar ve Kıta Yunanistan'da ne şekilde karşılık bulur? Öncelikle Rhodos nekropolisleri için benzer bir durum yaşandığını söylemek mümkündür. Kameiros, İalysos ve Vroulia'da genel hatlarıyla İ.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen yetişkin gömülerinde birincil kremasyon mezarların ağırlıklı gömü şeklini oluşturduğu görülür[1905]. Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri ile paralel olarak Rhodos nekropolislerinde kremasyon mezarlarda İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra bir düşüşün yaşandığı görülür. İ.Ö. 550'den sonara da Kameiros ve İalysos'da kremasyon mezarların varlığına rastlansa da, İalysos'da İ.Ö. 525 sonrasına ait kremasyon bulunamamıştır. Kameiros'da ise sadece sekiz örnek belirlenebilmiştir[1906]. Vroulia'da iki inhumasyon yetişkin mezarı dışında İ.Ö. 7. yüzyıl sonu ile 6. yüzyıl başlarına tarihlenen nekropoliste tüm yetişkinlere birincil kremasyon uygulanmıştır[1907]. Arkaik dönemde özellikle İalysos ve Kameiros'da yetişkin bireylere ait inhumasyon mezarlar da belirlenmiştir. Ancak bunlar daha çok İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından

[1905] İalysos ve Kameiros'da kremasyon, her iki cinsten yetişkin bireyler için tercih edilmiş, yakma işlemi toprağa ya da ana kayaya açılmış dikdörtgen çukurlarda gerçekleştirilmiştir. Farklı ölçülerde olan çukurlar ortalama 1.85 m. uzunluğa, 0.91 m. genişliğine ve 0.16 m. derinliğe sahiptir. Vroulia'da ise yakma işlemi yaklaşık 1.90 m. uzunluğunda, 0.90 m. genişliğinde ve 0.20 m. ile 0.35 m. arasında değişen derinliklerde çukurlarda gerçekleştirilmiştir. Kameiros ve İalysos örnekleri için bkz. Gates 1983, 22. Vroulia örnekleri için bkz. Kinch 1914, 53; Gates 1983, 22, 41.

[1906] Gates 1979, 242; Gates 1983, 22.

[1907] Vroulia'da açığa çıkarılan otuz iki yetişkin mezarından otuzu kremasyon, ikisi taş sanduka içinde inhumasyondur. Bkz. Kinch 1914, 35; Gates 1979, 243.

sonra kullanılmış mezar türleri olarak karşımıza çıkar[1908]. Rhodos'daki bu durum Geç Protogeometrik dönemde hakim olan kremasyon geleneğinin İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca Rhodos'un Attika ile paralel bir çizgi içinde olduğu da söylenebilir. Atina'da Protogeometrik ve Geometrik dönemde gömü çukuru yanında gerçekleştirilen kremasyon işlemi Arkaik dönemde çukur içinde yapılmaya başlanmış ve urne kullanılmamıştır[1909]. Boardman, Attika'da İ.Ö. 8. yüzyıl sonuna kadar ikincil kremasyonların çoğunlukta olduğu kremasyon mezarlarda İ.Ö. erken 7. yüzyılla birlikte birincil kremasyonların tercih edildiğini, kremasyon işleminin de çukurlarının yanında değil, içinde yapıldığını belirtmektedir[1910]. Rhodos nekropolislerinde de Geç Geometrikten itibaren kremasyon işlemi köşeleri oyuk dikdörtgen çukurlarda yapılmaktadır.

Kuzeybatı Anadolu ve Rhodos'da meydana gelen bu değişimin tüm Yunan dünyasında paralel bir seyir izlediğini söylemek mümkün değildir. Örneğin Abdera'nın Ammolofos Nekropolisi'nde açığa çıkarılan iki yüz seksen iki mezardan iki yüz otuz dokuzu amphora, mutfak kapları ve pithoidamphoralardan oluşan bebek ve çocuk mezarlarıdır. Geri kalanlardan yirmisini kremasyonlar, yirmi ikisini yetişkin bireylere ait inhumasyon basit toprak mezarlar oluşturur. Yetişkinlere ait yirmi kremasyon mezardan sadece sekizi bireylerin boyları ile orantılı kazılmış çukurlarda gerçekleştirilmiştir. Sadece bir örnek, başka bir alanda yakılmış ve toplanan kül ve kemikler gömü alanında çukurlara yerleştirilmiştir. Bir örnekte ise kül ve kemikler bir amphoraya koyularak ikincil tarzda gömülmüştür. Kremasyon, istisna örnekler oluşturan bir ergen ve iki çocuk dışında, her iki cinsten yetişkin bireylere uygulanmıştır. Bu istisnai örneklerin birinde çocuk birey, yetişkin kadın bir bireyle birlikte yakılmıştır[1911]. İ.Ö. 7. yüzyıl ortalarından İ.Ö. 6. yüzyılın ilk üç onluğuna tarihlenen Abdera Arkaik Nekropolisi'nde inhumasyon ve kremasyon yetişkin mezarlarındaki sayısal eşitlik yetişkin bireylere uygulanan gömü tarzında bariz bir ayrımın bulunmadığını göstermektedir.

[1908] Kameiros'da üçü İ.Ö. 625'ten önceye, on ya da on biri İ.Ö. 525 sonrasına tarihlenen inhumasyon yetişkin gömüleri içeren oda mezarlar açığa çıkarılmıştır. Aile mezarları olarak kabul edilen oda mezarlarda birden fazla gömü bulunmaktadır. Gömüler genellikle zemin üzerine, bazı örneklerde mezar odasında bulunan iki ya da üç sekinin üzerine yatırılmıştır. Taş sanduka mezarlar İÖ. 550-525'den sonra İalysos ve Kameiros'da yetişkin ve çocuk bireyler için sıklıkla kullanılan bir mezar türüdür. Toprak zemin üzerine yapılan sandukaların üstü düz veya semerdam formlu taş plakalarla kapatılmıştır. İalysos'da genellikle semerdam formlu kapaklar tercih edilirken, Kameiros örneklerinde düz kapaklar kullanılmıştır. Gates 1979, 251, 253, 259-260; Gates 1983, 24-32, Plan 11. Ayrıca İalysos ve Kameiros'da tespit edilen taş ve pişmiş toprak lahit mezarlar İ.Ö. 550 ile 450 yılları arasında kullanılmış başka bir inhumasyon mezar tipidir. Bkz. Gates 1979, 269-271; Gates 1983, 32.

[1909] Knigge 1991, 24

[1910] Kurtz-Boardman 1971, 73.

[1911] Skarlatidou 2004, 256-257, Fig. 29.

Akanthos Nekropolisi'nde tüm dönemlerde ağırlıklı gömü şeklini inhumasyonlar oluşturmaktadır. İ.Ö. 7. yüzyıldan İ.Ö. 3. yüzyıla kadar kullanım görmüş bu nekropoliste tüm mezarlar içinde kremasyon oranı % 4'tür[1912].

Korinth'te Arkaik dönem mezarların tümü inhumasyon türündedir. Protokorinth dönemden itibaren kullanılmaya başlanan taş lahit mezarlar Arkaik ve Klasik dönem boyunca kullanılmaya devam etmiştir. Birkaç kap içi bebek gömüsü dışında yetişkin ve çocuk mezarlarının nerdeyse tümü monolitik taş lahitler içine yapılmıştır[1913]. Korinth'de lahit mezarlar içinde yapılmış inhumasyonun hakim gömü şekli olması açısından Samos Batı Nekropolis ile benzerlik gösterir. Ancak Samos'da aynı dönemde az sayıda da olsa kremasyon mezar örneği bulunmaktadır.

Samothrake adasında durum biraz daha farklıdır. İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlanan S Nekropolisi'nde, kremasyon mezarlar İ.Ö. 4. yüzyıla kadar devam etmiştir. Burada kremasyonlar genellikle amphoralara yapılmış ikincil örnekler şeklindedir[1914]. Samothrake'de kremasyon uygulamasının başladığı dönemde Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde ve Rhodos adasında kremasyon geleneği terk edilmeye başlanmıştır. Bu yönüyle Samothrake farklı bir tablo çizmektedir.

Ainos Su Terazisi Nekropolisi'nde İ.Ö. 7.-6. yüzyıla tarihlenen bir birincil kremasyonun aynı aile tarafından en az iki kere kullanıldığı belirtilmiştir[1915]. Ancak mezarın konumu kremasyonun İ.Ö. 7. yüzyıla kadar uzanmadığını göstermektedir. Çünkü bu mezarın hemen altında açığa çıkarılan sanduka mezarda birden çok inhumasyon gömünün yanında İ.Ö. 540-530 yıllarına tarihlenen bir amphora urne belirlenmiştir[1916]. Bu durumda alttaki mezarın daha erken olması gerekirken üstteki daha erkene verilmiştir. Oysa İ.Ö. 540-530 yıllarına tarihlenen amphora urne, üstte yer alan mezarın en azında bu tarihe veya daha sonrasına ait olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu iki kremasyonun dışında Su Terazisi Nekropolisi'nde İ.Ö. 6. yüzyıl başlarına tarihlenen bir basit toprak mezar ile biri (M6) İ.Ö. 525-500 yıllarına, diğeri (M27) İ.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen iki pişmiş toprak lahit mezarda inhumasyon gömülere rastlanmıştır[1917]. Bu veriler Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde genel olarak İ.Ö.6. yüzyılın başından itibaren görülmeye başlanan inhumasyonların, Su Terazisi Nekropolisi'nde de eş zamanlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca pişmiş toprak lahit

[1912] Antikas-Antikas 1999ley, 41-43.
[1913] Blegen et al 1964, 50, 68-71.
[1914] Dusenbery 1998, 11.
[1915] S. Başaran et al 2010, 127, Res. 13. M18 no.lu mezar.
[1916] S. Başaran et al 2010, 128, Res. 15.
[1917] Basit toprak mezar için bkz. S. Başaran et al 2011, 162; Pişmiş toprak lahitler için bkz. S. Başaran et al. 2011, 151, M6 yetişkin mezarı, 161, M27 çocuk mezarı.

mezarlardan birisinin kesin olarak yüzyılın ikinci yarısından sonraya tarihlenmesi Antandros, Pitane, Smyrna, Samos, Lesbos gibi merkezlerle benzerlik gösterir. İ.Ö. 540-530 yıllarına tarihlenen urne mezar ise, Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinden ziyade Samothrake S Nekropolisi kremasyon mezarlarıyla örtüşmektedir.

Klasik Dönem

Klasik dönemde Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin istisnasız tümünde hakim gömü şeklini inhumasyonların oluşturması, yukarıda değinilen değişim sürecinin bu dönemde tamamlandığını kanıtlar niteliktedir. Ancak bu durum kremasyon uygulamasının tamamen terk edildiği anlamına da gelmemelidir. Ephesos, Teos, Antandros, Assos ve Lampsakos'da sayıları çok az olmakla birlikte belirlenen ikincil kremasyonlar Klasik dönemde geleneğin tamamen ortadan kalkmadığını ortaya koymuştur.

Dönemin kremasyonları Assos'da bir amphora urne, Antandros'da bronz bir kazan, bronz bir hydria, dört pişmiş toprak amphora ve bir pelike, Lampsakos'da bir ostothek, Ephesos'da bir pelike ve Teos'da bronz bir hydria'dan oluşmaktadır. Mezarların tümü ikincil tarzda yapılmış kremasyonlar olup, Assos ve Antandros'da taş lahit içinde, Ephesos'da ise pişmiş toprak plakalardan yapılmış kutu şeklinde bir muhafazanın içinde yer almaktadır. Bu dönemde lahit veya farklı şekillerde yapılmış muhafaza kutuları içinde yer alan urne örneklerine Atina ve Ainos'da rastlanmaktadır. Atina'da bronz bir kazan yine urne olarak kullanılmış ve Antandros'da olduğu gibi lahit içine bırakılmıştır[1918]. Ainos'da ise İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen bronz hydrialar urne olarak kullanılmış ancak lahit yerine özel olarak urneler için yapılmış yuvaya sahip taş bloklar içine yerleştirilmişlerdir[1919]. Bu taş muhafazalar pişmiş toprak hydria ve pelike urneler için de kullanılmıştır[1920]. Ainos urneleri muhafaza biçimleri dışında urne formu açısından Antandros örnekleri ile paraleldir.

Kuzeybatı Anadolu'nun Klasik dönemin inhumasyon mezar grupları Arkaik dönemde var olan mezarların devamı niteliğindedir. Ancak bazı mezar türlerinin sayıları artarken bazıları azalmış, bazıları da mimari düzenlemelerle anıtsal bir kimlik kazanmıştır. Örneğin Arkaik dönemin pişmiş toprak lahitleri sahil şeridindeki yerleşimlerde oldukça azalmıştır. Buna karşın Khios ve Lesbos adasında nispeten daha fazla sayıdadır. Phokaia, Assos ve Tenedos'da tespit edilen pişmiş toprak lahit sayısı bu dönemde sadece bir olup, Assos ve Tenedos örnekleri bilindik lahit formlarının aksine, küvet veya tekne şeklindedir. Bu mezarlar

[1918] Knigge 1991, 109-110, Fig. 105-106.
[1919] S. Başaran 2005, 121, Res. 9; S. Başaran 2006, 411-412 , Res. 6.
[1920] Pişmiş toprak hydria için bkz. S. Başaran 2003b, 289, Res. 13-14; Pelike için bkz. S. Başaran et al 2010, 124-125, Res. 11.

Kerameikos'da, oval ya da dikdörtgen formlu pişmiş toprak tekneler içinde yapılmış çocuk gömüleri ile bezerlik gösterir[1921].

Klasik dönemin diğer bir inhumasyon mezar türü olan sandukalar, Aiolis'de taş ve basit toprak olarak iki farklı şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan taş sanduka örnekleri, Troas ve İonia taş sandukalarına göre daha özenli bir işçilik sergilemektedir. Ayrıca Arkaik dönemde Samos ve Miletos'ta tek örnekle temsil edilen çatı kiremidi mezarların sayısı da bu dönemde artmıştır.

Dönemin yaygın mezar türü ise monolitik taş lahitlerdir. Özellikle Assos ve Antandros'da Klasik dönem mezarların büyük çoğunluğunu taş lahitler oluşturmaktadır. Bunun yanında Antandros'da taş lahitlerin bir bölümünün dış yüzü sıvalı bir duvarla çevrilmişken, bir bölümü blok taşlardan yapılmış bir mimari ile anıtsallaştırılmıştır. Kuzeybatı Anadolu'da Ephesos'da birebir olmasa da benzerine rastladığımız bu anıtsal yapıların, yakın örneği Ainos Taşaltı Nekropolisi'nde belirlenmiştir. Antandros örneklerine göre daha iyi korunmuş anıt, dört basamaktan oluşan bir kaide üzerinde at nalı planı bir üst yapıya sahiptir. Anıtın iç kısmında oturma sekisi bulunmaktadır[1922]. Anıtsal nitelikli bu tarz mezarların belirlendiği diğer bir merkez Abdera'dır. Burada iç kısmında mezar bulunan üç yapı belirlenmiştir. Bunların ikisi İ.Ö. 6. yüzyıl sonları ile İ.Ö. 5. yüzyılın başlarına, biri İ.Ö. 5. yüzyıla tarihlenmiştir[1923].

Görüldüğü üzere Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin Klasik döneminde ağırlıklı gömü şeklini inhumasyon mezarlar oluşturmaktadır. Ancak kremasyonlar tamamen ortadan kalkmamış, sadece urne içindeki ikincil örneklerden oluşan az sayıdaki mezarla varlığını sürdürmüştür. Klasik dönemdeki inhumasyon ağırlıklı gömü geleneği genel olarak Rhodos, Ainos, Olynthos, Mylasa, Akhantos, Kerameikos, Samothrake, Korinth ve Abdera ile benzer özellikler sergiler.

Bu bağlamda söz konusu merkezlere bakıldığında Rhodos'un Kameiros ve İalysos nekropolislerinde İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına kadar hakim gömü şeklini kremasyonlar oluştururken, bu tarihten sonra kremasyon mezar sayısı oldukça azalmıştır. Kameiros'da İ.Ö. 525 sonrasına tarihlenen sekiz kremasyon örneği ile kremasyonun en azından Kameiros'da tamamen terk edilmediği görülmüştür[1924]. Buna karşın yukarıda belirtildiği gibi İalysos'da İ.Ö. 525 sonrasına ait kremasyon örneği bulunmamaktadır.

[1921] Kerameikos örnekleri için bkz. Kurtz-Boardman 1971, 97-98, Fig. 17.
[1922] Erzen-Başaran 1988, 91-92, Res. 21. Ainos'da anıtsal yapıların iç kısmları kazılmadığı için, bu yapıların sunak mı yoksa mezar yapıları mı oldukları şimdilik belirlenememiştir.
[1923] Kallintzi 2004, 279, Fig. 14-16.
[1924] Gates 1983, 41.

Ainos'da bronz ve pişmiş toprak hydria ile pelike urnenin yanı sıra pithoslarda ve az sayıda pişmiş toprak lahit içinde kremasyon kemikleri belirlenmiştir[1925]. Buna rağmen Klasik dönemde özellikle pişmiş toprak lahit mezarların sayıca fazla olduğu görülür. Ayrıca Ainos'da inhumasyon tarzında gömülerin yer aldığı Klasik dönem pithoslarında, Antandros Arkaik dönem pithoslarının bir bölümünde olduğu gibi, gömü yapılmadan önce pithos içinde çakıl taşlarından bir düzlemin oluşturulduğu görülmüştür[1926].

Kerameikos'da kremasyon ve inhumasyon tarzında gömüler bir arada yer almaktadır. Ancak Arkaik dönemin sayıca çok olan birincil kremasyonları bu dönemde azalmış ve ikincil örneklerin sayısı artmıştır[1927]. Buna rağmen inhumasyon gömülerin sayısı kremasyonlardan fazladır. Burada monolitik ve plaka taşlardan yapılmış lahitler, pişmiş toprak tekneler, basit toprak mezarlar, çatı kiremidi mezarlar ve kuyu şeklinde yapılmış inhumasyon gömüler belirlenmiştir[1928]. Bunların arasında yetişkin bireyler için kullanılan lahitlerin bazı örnekleri kapak dahil olmak üzere tamamen sıvanmıştır[1929]. Bu özellikleriyle Antandros'un dış yüzleri sıvalı istinat duvarıyla çevrilmiş taş lahitlerini anımsatmaktadır. Bebek ve çocuk gömülerinde ise farklı uygulamalar görülür. Bebekler amphora ve bazen Ephesos'da olduğu gibi su künkleri içine yerleştirilerek gömülmüşlerdir. Çocuk gömülerinde ise doğrudan toprağa yapılmış örneklerin yanı sıra pişmiş toprak teknelerin içine yapılmış örnekler de bulunmaktadır[1930]. Kerameikos'da gözlenen bu değişken tablo, inhumasyon veya kremasyon tercihinin aile bireylerine bırakıldığını göstermektedir. Antandros, Assos, Ephesos'da yine bir tercih söz konusudur. Tercihler ağırlıklı olarak inhumasyon tarzındadır. İnhumasyonların yanı sıra az sayıda olsa da kremasyondan yana yapılan tercihler de bulunmaktadır. Ancak sayının azlığı eski geleneğe yönelik tercihin yaygın olmadığını ortaya koyar.

Samothrake'de "S" nekropolisinde amphora, pelike ve çömleklerden oluşan urneler Klasik dönemin ağırlıklı gömülerini oluştururken, "H" Nekropolisi'nde kremasyonların yanında aynı dönemde çatı kiremidi ve pithos mezarlar kullanılmaya başlanmış ve ağırlıklı gömü şeklini çatı kiremitlerinden oluşan inhumasyonlar oluşturmuştur[1931].

[1925] Kremasyon kemikleri içeren pişmiş toprak lahitler için bkz. S. Başaran et al 2010, 129-130 M23 no.lu mezar. S. Başaran et al 2011, 152-153 M10 no.lu mezar. İnhumasyon gömü içeren örnekler için bkz. S. Başaran et al 2010, 130. 2008 yılında açığa çıkarılan on bir pişmiş toprak lahitten dördü çocuk bireyler için kullanılmıştır. 2009 yılında ortaya çıkarılan örnekler için bkz. S. Başaran et al 2011, 149-151, 155. Pithos içindeki kremasyonlar için bkz. S. Başaran et al 2011, 155.
[1926] S. Başaran et al 2011, 152 M8 no.lu mezar, 157 M7 no.lu mezar.
[1927] Kurtz-Boardman 1971, 98-99; Knigge 1991, 37, 110-111, Fig. 105-106.
[1928] Kurtz-Boardamn 1971, 97.
[1929] Kurtz-Boardman 1971, 97.
[1930] Kurtz-Boardman 1971, 98.
[1931] Dusenbery 1998, 11,

Abdera'da Klazomenai ve Teoslulara ait olduğu öne sürülen dört nekropolis alanı ve tümülüsler belirlenmiştir[1932]. Farklı alanlarda bulunan bu nekropolisler, Klazomenai nekropolisleriyle kıyaslanarak farklı "klan" ya da ailelere ait olduğu öne sürülmüştür[1933]. Tüm alanlarda genel olarak inhumasyon ve kremasyonlardan oluşan benzer gömüler bulunmaktadır. İnhumasyonlar arasında pişmiş toprak lahit mezarlar, pithos mezarlar, basit toprak mezarlar, anıtsal nitelikte mezarlar (ikisi Hortolivado'da biri Paliochora'da) ve amphora içine yapılmış çok sayıda bebek mezarı yer alır. Kremasyonlarda ise yakma işlemi genel olarak gömü alanında ve toprak üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sadece bir örnek dikdörtgen çukurda yapılmıştır[1934]. Abdera nekropolislerinde inhumasyon gömülerde kısmen bir paralellik gözlenirken, özellikle birincil örneklerden oluşan kremasyonlar ile Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinden farklılaşır.

Korinth'de ise gömülerin tümü Arkaik dönemde olduğu gibi, inhumasyon tarzındadır. Sayısal açıdan ağırlıklı monolitik taş lahitlerin yanı sıra çatı kiremidi, sanduka ve basit toprak mezarlar görülür[1935]. Korinth Nekropolisi uzun süre inhumasyon gömü geleneğini devam ettirmesiyle Tenedos Nekropolisi ile benzerdir. Ancak mezar türleri açısından oldukça farklıdır. Korinth'te monolitik taş lahitler ağırlıklı mezar türünü oluştururken, Tenedos'ta monolitik taş lahitlerin sayısı oldukça az olup, çoğunlukla taş sanduka mezarlar kullanılmıştır. Korinth sandukalarının bir bölümü dikdörtgen şeklinde kazılmış mezar çukurunun üzerine plaka taşların kapatılmasıyla oluşturulmuştur. Bazı örneklerde ise mezarın içi moloz taşlarla örülmüş bir duvarla çevrilmişken, bazılarında kapak taşlarının yanında kiremitlerin de kullanıldığı görülür. Bu yönüyle Tenedos'dan ziyade Kyme'de basit sanduka mezarlarıyla benzerlikler taşır.

Olynthos nekropolislerinde (Riverside, Kuzey ve Doğu) mezarlar, İ.Ö. geç 6. yüzyıl-İ.Ö. 4. yüzyıl ortasına tarihlenir. Yaklaşık 600 mezarın ortaya çıkarıldığı Olynthos nekropolislerinde elli üç kremasyon mezar belirlenmiştir. Bunlar mezarların toplamda % 9'una karşılık gelmektedir[1936]. Mezarların % 91'ini farklı tiplerde inhumasyon gömüler oluşturur. İnhumasyonlar arasında ise en büyük grup çatı kiremidi mezarlardır. Bunları çoğunluğu amphoralardan oluşan kap içinde yapılmış bebek gömüleri ve basit toprak mezarlar

[1932] Bu alanlardan Arkaik dönem gömüleri içeren Ammolofos Nekropolisi'nden yukarıda söz edilmiştir . Diğer gömü alanları Sector C, Paliochora ve Hortolivado olarak isimlendirilmişlerdir. Bkz. Kallintzi 2004, 271, 286, dipnot 4.
[1933] Kallintzi 2004, 274.
[1934] Kallintzi 2004, 274. 279 Fig. 3-5, 9-13 pişmiş toprak lahit, amphora, pithos ve basit torak gömüler, Fig. 14-16 anıt mezarlar.
[1935] Monolitik lahitler için bkz.Blegen et al 1964, 71; çatı kiremidi mezar için Blegen et al 1964, 73-74, Fig. 5; sanduka mezar için bkz. Blegen et al 1964, 75, Fig. 7; basit toprak mezar için bkz. Blegen et al 1964, 76.
[1936] Robinson 1942, 144-145.

izler. Taş lahit sayısı sadece dörttür. İkisi monolitik ikisi plaka taşlardan yapılmış kompozit mezarlardır. Olynthos'un en ilginç mezar türü otuz üç örnekle, ahşap tabut içinde yapılan gömülerdir. Bunlarda ahşap konstrüksiyondan geriye sadece iskeletin etrafında belirlenmiş çiviler kalmıştır[1937]. Görüldüğü gibi Olynthos'un Klasik döneminde hakim gömü şekli inhumasyonlardır. Bu açıdan bakıldığında Kuzeybatı Anadolu nekropolisleriyle benzerdir. Ancak taş lahit kullanımının çok az oluşu ve özellikle ahşap tabut içinde yapılan gömüleriyle mezar türü açısından bu nekropolislerden farklılaşmaktadır.

Mylasa'da Klasik dönem mezarları, altyapı çalışması ve inşaat faaliyetleri esnasında tesadüfen ortaya çıkarılan dağınık mezar gruplarıyla temsil edilir[1938]. Burada Geometrik, Klasik, Hellenistik ve Hellenistik-Roma dönemlerine ait farklı tiplerde mezarlar açığa çıkarılmıştır. Bunların arasında monolitik lahitler, plaka taşlardan yapılan lahitler, sanduka mezarlar ve dromoslu oda mezarlar yer alır[1939]. Oda mezarlar dışında diğer mezarların tamamında inhumasyon tarzında gömüler yer alır. Ayrıca bir bölümünde çoklu gömüler de bulunmaktadır. Bir iki örnek dışında bu mezarların tümü Geç Klasik döneme tarihlenmiştir. Oda mezarlarda durum biraz daha farklıdır. Bunlarda hem inhumasyon hem de kremasyon tarzında gömüler yapılmıştır. Mezarlar, lahit içinde inhumasyon gömüler ile urne ve ostotheklerden oluşan kremasyonlar şeklindedir. Uzun süre kullanılan bu mezarlarda İ.Ö. 4. yüzyıldan Roma dönemine kadar uzanan birden fazla döneme ait buluntular bir arada ele geçmiştir[1940].

Mylasa'nın yanı sıra Karia'nın farklı bölgelerinde de Klasik döneme ait mezarlar belirlenmiştir. Bunlardan biri Yatağan ilçesinin Turgut beldesi sınırları içinde bulunan Emirler Mevkii'dir. Emirler'de inhumasyon gömü içeren İ.Ö. 4. yüzyıla ait bir taş sanduka mezar açığa çıkarılmıştır[1941]. Diğer bir alan Lagina antik kentine ait nekropolis alanıdır. Burada İ.Ö. 5.-4. yüzyıla tarihlenen kremasyon ve inhumasyon tarzında mezarlar belirlenmiştir[1942]. İnhumasyon gömüler, sanduka mezarlardan, kremasyonlar urneli ve "Torba Gömü" olarak isimlendirilen urnesiz ikincil kremasyondan oluşur[1943]. Bunlardan Torba Gömü olarak

[1937] Robinson 1942, 158-159.
[1938] Mylasa mezarlarının açığa çıkarıldığı alanlardan bazıları Hacı Apti Mahallesi, Şevketiye, Mahallesi, İsmetpaşa Mahallesi, Hayıtlı Mahallesi Atatürk Bulvarı, Gümüşlük Mahallesi, Bodrum-Milas Karayolu Karakaya Mevkii, Beçin Beldesi Kepezaltı Mevkii'dir. Bu mezarların geneli için bkz. Kızıl 2009, 398-461; Haytıtlı Mahallesi Atatürk Bulvarı mezarları için bkz. Özen 2007, 181-186; İsmetpaşa Mahallesi mezarları için bkz. Çakıcı 2007, 83-94; Şevketiye Mahallesi mezarları için bkz. Çakıcı 1995, 321-332. Beçin Kepezaltı mezarları için bkz. Polat 2009, 133-150; Akarca 1971, 1-37
[1939] Kızıl 2009, 398-461.
[1940] Çakıcı 2007, 87, Res. 2-3; Kızıl 2009, 403-404.
[1941] Boysal 1968, 68-69, 73-74.
[1942] Tırpan- Söğüt 2005, 377-379; Tırpan- Söğüt 2006, 259.
[1943] Tırpan- Söğüt 2005, 378; Tırpan- Söğüt 2006, 259.

isimlendirilen urnesiz ikincil kremasyon mezarda herhangi bir buluntu ele geçmemiş ancak Klasik döneme ait olması gerektiği belirtilmiştir[1944]. Bu mezarın benzer örnekleri Arkaik dönem Assos ve Antandros nekropolislerinden bilinmektedir. Assos'da bu mezarlar "Kül Dökme Mezarlar" olarak isimlendirilmiştir ve urnelerden sonra ikinci büyük grubu oluşturmaktadırlar.

Sonuç olarak Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri ile birlikte yukarıda sözü edilen diğer nekropolislerin Klasik dönem gömüleri incelendiğinde, Abdera, Samothrake "S" nekropolis dışında, inhumasyonların ağırlıklı gömü şeklini oluşturduğu görülür. Bu durum Corafyanın genelinde olmasa da ölü gömme geleneklerinde yaşanan değişimin Klasik dönemde tamamlandığını ve kremasyonların yerini inhumasyon ağırlıklı gömülerin aldığını ortaya koymaktadır. İnhumasyonların hakim olduğu yerleşimlerde değişim %100 oranında gerçekleşmemiş, düşük yoğunlukta da olsa kremasyon uygulaması varlığını sürdürmüştür.

Hellenistik Dönem

Bölgenin genelinde Arkaik ve Klasik dönemlerdeki kadar homojen bir yapı görülmez. Troas bölgesinde yeniden bir değişim yaşanırken, Aiolis ve İonia'da Klasik dönemin inhumasyon ağırlıklı gömü geleneklerinin devam ettiği, ancak ikincil örneklerin yanına birincil örneklerin de eklenerek kremasyon mezar sayılarında az da olsa bir artışın yaşandığı belirlenmiştir. Buna rağmen bugünkü verilerle genel anlamda İonia ve Aiolis'de ölü gömme geleneklerinde bariz bir değişim yaşandığı söylenemez. Zira Samos ve Miletos nekropolisleri haricinde bölgede güçlü Hellenistik nekropolislerden söz edilemezken, kesin yargılarda bulunmak bugün için mümkün değildir. Her iki nekropoliste çoğunluğu kayalara oyulmuş oda mezarlardan oluşan inhumasyon mezar türleri, değişimin gelenekte değil mezar türlerinde yaşandığını göstermektedir.

Dönemin mezar türleri genel olarak Klasik dönemin mezar türleri ile benzerdir. Ancak merkezlere göre bunların dağılımı ve sayısal oranları değişmektedir. Bu dönemde inhumasyon mezarları monolitik taş lahitler, basit sandukalar, taş sandukalar, çatı kiremidi mezarlar, basit toprak mezarlar, oda mezarlar, kuyu mezarlar ve pişmiş toprak tekneler şeklindedir. Kremasyon mezarlar ise Klasik dönemde görülmeyen birincil örnekler ile ikincil örneklerden oluşur. Bunların da ortaya çıkış dönemleri, sayısal oranları ve yapılış biçimleri merkezlere göre farklılaşmaktadır.

Buna göre Assos Batı Nekropolisi'nde Klasik dönemde İ.Ö. 5. yüzyıl ortalarından sonra görülmeyen kremasyon uygulaması, İ.Ö. 2. yüzyılın ortalarından sonra tekrar ortaya

[1944] Tırpan- Söğüt 2006, 259.

çıkar. Mezarlar, urne ve ostothek içinde yer alan ikincil örnekler ile lahit içinde gerçekleştirilmiş bir birincil kremasyon şeklindedir. Urnelerin bir bölümü taş lahitlerin içine, bir bölümü de toprağa yerleştirilmiştir. Ostothekler ise aile mezarı olarak değerlendirilen ve işlenmiş dikdörtgen bloklarla çevrili alanlar içinde yer almaktadır. Aile mezarlarında ostothekler genellikle birbirinden bağımsız bir şekilde toprağa yerleştirilmişken, sadece bir örnek lahit içine konulmuştur. Söz konusu mezar bölmelerinden Larikhos aile mezarlığında bulunan yirmi altı ostothek ve bir başka bölme içinde yer alan altı ostothek, Klasik dönemde sayısı bir olan kremasyon uygulamasının bu dönemde ne denli arttığını göstermesi açısından anlamlıdır.

Benzer bir durum Antandros nekropolisi için de söz konusudur. Klasik dönemde sayıları oldukça azalan kremasyonların İ.Ö. 3. yüzyılın başlarından itibaren ani bir şekilde sayıları artarak yeniden kullanılmaya başladığı ve dönemin sonuna kadar kullanım gördüğü belirlenmiştir. Birincil ve ikincil tarzda kremasyonların belirlendiği Antandros'da kremasyonlara yönelik farklı mimari düzenlemeler dikkat çekmektedir. Birincil kremasyon mezarların üzerleri düz veya içbükey çatı kiremitleriyle örtüldükten sonra etrafı büyük taşlarla çevrilmiş ve iç kısmı daha küçük taşlarla doldurulmuştur. Bunların bir bölümünün üzerine, toprak üzerinden yerini belirleyecek şekilde at nalı planlı sunaklar inşa edilmiştir. İkincil kremasyonlarda da bazı farklı uygulamalar dikkat çeker. Bir kısım urneler tek başlarına toprağa gömülürken, bir bölümünün üzerine, birincil kremasyonlardaki uygulamaya benzer şekilde, dairesel planlı sunak inşa edilmiştir. Bazı urneler birincil kremasyon için yapılmış at nalı planlı sunakların altında ele geçerken, yalnızca bir örnekde at nalı planlı sunak altında, Hellenistik dönemde ikinci kullanıma maruz kalmış bir lahit içerisine bırakılmıştır. Urne formu olarak bu dönemde genellikle stamnoslarla karşılaşılırken, amphora, khytra ve bir pithosun da urne olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Özellikle stamnos, yalnızca Antandros'da değil Atina, Samothrake, Laodikeia, Beçin ve Belentepe'de Hellenistik dönem için tercih edilen urne formudur[1945].

Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri arasında birincil kremasyonların tespit edildiği diğer merkezlerden Parion, Dardanos ve Elaia'da mezarların üzeri Antandros'da olduğu gibi çatı kiremitleriyle kapatılmıştır. Ancak uygulamada küçük farklılıklar bulunmaktadır. Parion'da

[1945] Atina Agorası'nda İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Bkz. Rotroff 2006, Pl. 22 no. 158-160, 162, Pl. 23, 171; Samothrake Adası'nda genel olarak İ.Ö. 25-İ.S. 25 yıllarına tarihlenmiştir. Bkz. Dusenbery 1998, 268–269, S155A–1, S155B–1, S180–1, S183–1; Laodikeia örnekleri İ.Ö. 25- İ.S. 14 yıllarına tarihlenmiştir. Bkz. Şimşek et al 2011, 654-655, Kat. No. 632-633; Beçin'de bir oda mezar içinde ele geçen iki örnek Hellenistik dönem tarihlenmiştir. Bkz. Kızıl 1996, 257, Res. 7–8; Belentepe'de Erken Hellenistik dönem tarihlenmiştir. Bkz. Durnagölü 2009, 61, Çizim 90.

içbükey kiremitler karşılıklı çatılmış, Dardanos'da düz kiremitler doğrudan kremasyon üzerine yatırılmış, Elaia'da düz ve içbükey kiremitler hem çatılmış hem de doğrudan üzerine kapatılmıştır. Phokaia'da ise yakma işlemi lahit dışında gerçekleştirilmiş, toplanan kül ve kemikler lahit içine bırakılmıştır. Antandros ve Assos nekropolislerinde de lahit içinde birincil örneklere rastlanmış, ancak bunlarda, Phokaia'nın aksine, yakma işlemi de lahit içinde gerçekleştirilmiştir.

Birincil kremasyonların yanı sıra Parion'da bir amphora ve bir hydria, Elaia'da bir amphora ve bir ostothek, Miletos'da Hadra hydrialarından oluşan urneler içinde ikincil kremasyonlar da belirlenmiştir. Urne ve birincil kremasyonların tarihi için Dardanos, Elaia ve Cevizcioğlu nekropolislerinde Hellenistik ibaresi kullanılmışken, Şaşal örnekleri Erken Roma dönemine aittir. Buna karşın Miletos ve Parion urneleri İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Her iki merkezde de bu tarihten sonra ortadan kalkan kremasyonların tekrar ortaya çıkışı Geç Hellenistik Erken Roma döneminde olmuştur. Bu merkezler arasında özellikle Miletos ve Parion'da Hellenistik dönem kremasyon mezarların ortaya çıkışı, kullanım süresi, ortadan kalması ve daha sonra tekrar kullanılmaya başlanması neredeyse birebir örtüşmektedir. Miletos ve Parion'da ortaya çıkan bu durum bir rastlantı ürünü mü, yoksa Strabon tarafından Paros, Erythrai ve Miletos tarafından kurulduğu belirtilen Parion'daki bu benzerlik kurucu kentlerden Miletos'la ilişkisinin bir ürünü müdür? Aytaçlar ve Kozanlı tarafından hazırlanan ve henüz yayınlanmayan Parion Güney Nekropolisi'ne yönelik çalışmada ele geçen seramikler üzeinden kurucu kentlerin ne derece var olduğu tartışılmaktadır. Çalışmada, nekropoliste bulunan Arkaik dönem seramikleri arasında Güney İonia üretimi seramiklerin oranı % 28,3 olarak verilmiştir. Bu oran diğer kurucu kentlere verilen orandan daha fazla olup, Miletos'un kurucu kentler arasındaki varlığını kanıtlar deliller olarak kabul edilmiştir[1946].

Bu günkü veriler Assos ve Antandros nekropolislerinde belirlenen bu değişimin Troas Bölgesinin genelinde cereyan etmediğini göstermektedir. Bu tablonun oluşmasında Hellenistik dönemde toplu nüfus aktarımlarıyla oluşturulan karma toplulukların etkili olduğu düşünülmektedir. Arkaik ve Klasik dönemlerde değişimin bir sürece dahilinde kademeli olarak meydana geldiği görülürken, Hellenistik dönemde görülen ani değişiklik, ancak farklı kültürlere sahip yabancı toplulukların bu merkezlere gelmesiyle açıklanabilir. Hellenistik dönemde değişen siyasi yapı bu tarz bir değişim yaşanmasına uygun bir ortam oluşturmuştur.

[1946] Aytaçlar-Kozanlı 2013, baskıda. Aytaçlar ve Kozanlı Parion Güney nekropolis'de ele geçen seramikler üzerinden üç kurucu kentin varlığını tartışmaktadır. Bu tartışmada %28.3 lük oranla Güney İonia seramikleri Miletos'un kurucu kentler arasındaki varlığını kanıtlar deliler olarak kabul edilmiştir.

Bununla birlikte Hellenistik dönemde kremasyon mezarların belirlendiği her merkezde demografik anlamda bir değişim yaşandığı iddia edilemez. Bunun için öncelikle nekropolisin önceki dönemlerine ait ölü gömme geleneklerinin biliniyor olması ve daha sonra ani bir değişimlerin yaşanıp yaşanmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Dönemin inhumasyon tarzında yapılmış mezarlarına bakıldığında ise Assos Nekropolisi'nde Klasik dönemde sıklıkla kullanılan monolitik taş lahitlerin Hellenistik dönemde de yoğun olarak kullanıldığı görülür. Ancak düz kapaklı Klasik dönem örneklerinin yerini üçgen alınlıklı beşik çatı şeklindeki kapaklara sahip lahitler alır. Dönemin lahitlerinde inhumasyon gömülerin yanı sıra birçok örnekte urne içinde kremasyon gömülerin de yer aldığı belirlenmiştir. Antandros'da genellikle İ.Ö. 4. yüzyıl taş lahitleri Hellenistik dönemde tekrar kullanılmıştır. Bu ikinci kullanım genelde ya inhumasyon gömülerin ya da urnelerin lahit içine bırakılmasıyla gerçekleşmiştir. Bir örnekte Assos'da olduğu gibi lahit içinde birincil bir kremasyona rastlanır.

Kyme'de Hellenistik döneme tarihlenen monolitik taş lahit örneği azdır. Bunlardan Aliağa Gümrük Müdürlüğü arazisinde Erken Hellenistik döneme ait iki örnek ile Kuzey Nekropolis'de İ.Ö. 2. yüzyıla ait bir örnek bilinmektedir. Myrina'da Hellenistik döneme tarihlenen taş lahit sayısının çok olduğu belirtilmiş olsa da tam sayı verilmemiştir. Phokaia'da inhumasyon gömü içeren dört, Erythrai'da ise bir örnek belirlenmiştir.

Taş sanduka mezarlar Assos'da Arkaik dönemden itibaren bebekler için kullanılan bir mezar türü iken, Hellenistik dönemde çocuk için kullanılmış yalnızca bir örnek belirlenmiştir. Taş sandukanın, Arkaik ve Klasik dönemde olduğu gibi Hellenistik dönemde de Assos'da çok tercih edilen bir mezar türü olmadığı görülür. Assos'un aksine Kyme ve Myrina'da bu dönem gömülerinin çoğunluğunu sandukalar oluşturur. Basit ve taş sanduka olmak üzere iki farklı tipin belirlendiği bu mezarlardan çoğunu, basit sandukalar oluşturur. Her iki merkezde de sanduka mezar türleri birbirinin aynısıdır. Fakat Kyme sandukaları genellikle tekli gömü içerirken, Myrina'da çoklu gömü için kullanılmıştır. Hatta Myrina'da üç kat üst üste yapılan örneklerin bulunduğu belirtilmiştir. Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri içinde çok katlı mezar örnekleri Myrina haricinde başka merkezlerde bilinmezken, benzer bir örnek Yunanistan'ın Arkadia Bölgesi'nde ele geçmiştir. Theisoa'da açığa çıkarılan bu mezar iki katlı bir sanduka şeklinde olup, mezara yeni gömü yapılacağı zaman eski gömüye ait kemikler alt kata süpürülmüştür[1947]. Özellikle Kyme Güney Nekropolis alanlarında sıklıkla kullanılan basit sanduka mezarlarda ele geçen altın mezar buluntuları, mezar mimarisiyle bireyin gelir

[1947] Kurtz-Boardman 1971, 197, Fig. 41.

seviyesi arasında kurulan ilişkinin her nekropolis için geçerli olmadığını göstermiştir. Parion'da Erken Hellenistik döneme tarihlenen taş sandukalarda ele geçen altın buluntular da bunu destekler niteliktedir.

Diğer nekropolislerde tespit edilen sandukalarda işçilik ve kullanılan malzeme açısından farklılıklar bulunmaktadır. Ephesos'da plaka taşlardan oluşturulmuş sandukalar yine plaka taşlarla kapatılmıştır. Cevizcioğlu Çiftliğinde bir basit toprak sandukanın yanı sıra iki de moloz taşlarla örülmüş sanduka bulunmaktadır. Şaşal Nekropolisi'nde dört tarafı moloz taşlarla örülmüş bir örnek ile kısa uçları açık birbirine paralel uzanan iki uzun duvardan oluşan örnekler belirlenmiştir. Parion'da düzgün kesilmiş plaka taşlarla oluşturulan sandukaların bazı örneklerinde yine plaka taşlardan bir taban oluşturulmuştur. Bunlar üçgen alınlıklı beşik çatı şeklinde birkaç parçadan oluşan kapaklarla kapatılmıştır. Troia'da çatı kiremitleriyle birlikte sandukalar iki ana mezar grubunu oluşturur. Burada sandukaların yeri ve yapım şekli açısından tamamı kayaya oyulmuş sandukalar, yarısı kayaya oyulmuş ve yarısı taş örgülü sandukalar ile tamamı taş örgülü sandukalar şeklinde sınıflandırılmıştır. Troia'da Hellenistik dönemden Bizans dönemine kadar kullanılan taş sanduka mezarların Hellenistik dönem örnekleri, dikdörtgen formlu olup ince bir duvar örgüsüne sahiptir. Sandukanın üzeri düzgün işlenmiş bloklarla kapatılmıştır.

Sanduka mezar türünün yaygın görüldüğü bölgelerden biri de Karia'dır. Burada Sub Myken döneminden Hellenistik döneme kadar kullanılan taş sandukaların çeşitli şekillerde yapıldığı görülmüştür. Lagina, Börükçü ve Belentepe örneklerinin bir bölümünde kayaya oyulan dikdörtgen çukurun içine plaka taşların yerleştirilmesiyle elde edilmiştir[1948]. Yine bu merkezlerde sandukaların bir bölümü duvar örülerek oluşturulmuştur. Her iki sanduka tipinde de mezarın üzeri plaka taşlarla kapatılmıştır. Akdağ ve Milas Sanayi Bölgesi'nde ise toprak içinde yapılmış sandukalar açığa çıkarılmıştır[1949]. Plaka taşlardan yapılmış bu sandukalarda plakaların içe bakan yüzleri düzleştirilmişken arka bölümleri işlenmeden bırakılmıştır. Beçin'de sert yapılı toprağa kazılan dikdörtgen çukurlar şeklinde yapılmış mezarlar, Kyme ve Myrina basit sandukalarını anımsatmaktadır[1950]. Ancak Beçin örneklerinde kullanılan kapama taşları Kyme ve Myrina örneklerinin dikdörtgen kesilmiş düzgün taşlarına göre oldukça özensiz hatta işlenmemiş plaklar şeklindedir.

[1948] Lagina, Börükçü örnekleri için bkz. Tırpan-Söğüt 2005, 376-379; Tırpan-Söğüt 2006, 258-259; Belentepe'de taş sandukalar "*Örgü Tekne Mezar, Plaka Tekne Mezar, Oygu Tekne Mezar ve Oygu-Örgü Tekne Mezar"* olarak isimlendirilmişlerdir. Bkz. Durnagölü 2009, 48-60.

[1949] Akdağ'da açığa çıkarılan taş sandukalar için bkz. Küçükçoban 2002, 252-256, Çizim 3, Res. 4-6; Milas Sanayi Bölgesi'nde tespit edilen sandukalar için bkz. Kızıl 1997, 57-59, Çizim 1-2, Res. 13-14.

[1950] Beçin örnekleri İ.Ö. 4. yüzyıl ve Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bkz.Akarca 1971, 22-24.

Dönemin bir diğer inhumasyon mezar türünü de çatı kiremidi mezarlar oluşturur. Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri içinde erken örneğine Samos'da rastladığımız (İ.Ö. 6. yüzyılın sonları) bu mezar türünün diğer erken örnekleri Ephesos'da İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenir. Antandros'da İ.Ö. 4. yüzyıldan itibaren kullanılan bu mezarlar, Hellenistik dönemde her iki inhumasyondan birini oluşturacak derecede artmıştır. Assos'da üç örnekle temsil edilirken, Parion'da Geç Hellenistik Erken Roma döneminde sıklıkla kullanılan çatı kiremidi mezarlar, Troia'da taş sandukalarla birlikte iki ana mezar tipinden biridir. Kyme'de ise bu mezar türü Hellenistik dönemde ortaya çıkar. Elaia Kuzeybatı Nekropolisi'nde sadece bir örnekte çatı kiremitleri, inhumasyon tarzındaki bir mezarı örtmek için kullanılmıştır. Cevizcioğlu Çiftliği ve Şaşal nekropolislerinde Hellenistik dönemden itibaren sık kullanılan bir mezar türü olan çatı kiremidi, inhumasyonların yanı sıra kremasyon mezarların da örtülmesinde kullanılmıştır. Miletos Kazartepe örnekleri, kaya üzerine yapılmalarıyla diğerlerinden ayrılır. Ayrıca Khios Kofina'da İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen on üç mezarın dördünü çatı kiremidi mezarlar oluşturmaktadır.

Çatı kiremidi mezar, Hellenistik dönemde başka merkezlerde de sıkça rastlanan bir mezar türüdür. Atina'da Hellenistik dönem mezarları içinde çatı kiremidi mezarlar en yaygın olanıdır[1951]. Samothrake "H" Nekropolisi'nde İ.Ö. 5. yüzyıl ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan çatı kiremidi mezarlar, "S" Nekropolisi'nde İ.Ö. 4.-3. yüzyıla ait birkaç örnek dışında, yoğun olarak İ.Ö. 2 yüzyılda kullanım görmüştür[1952]. Abdera'da İ.Ö. 3. yüzyılın sonları ile İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına ait Hellenistik dönem nekropolisinde elli dört mezarın yirmi beşini çatı kiremidi mezarlar oluşturmaktadır[1953]. Ainos Taşaltı Nekropolisi'nde İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıla tarihlenen örnekler bulunmaktadır[1954]. Olynthos nekropolislerinde ise çatı kiremidi mezarlar en büyük inhumasyon mezar grubunu oluşturur. Ancak bunların tümü Klasik döneme tarihlenen örneklerdir.

Eldeki veriler çatı kiremidi mezarların Kuzeybatı Anadolu'da İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaya başlandığını, ancak Hellenistik dönemde yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Genellikle tekli gömüler içeren bu mezarlardan Antandros'da bir örnekte bir urne ve bir inhumasyondan oluşan iki birey, Cevizcioğlu çiftliğinde bir örnekte üç, dört mezarda ise iki bireyden oluşan çoklu gömüler belirlenmiştir. Khios'da açığa çıkarılan dört mezarın üçünde tekli gömüler bulunurken, birinde beş birey yer almaktadır.

[1951] Kurtz-Boardman 1971, 164.
[1952] Dusenbery 1998, 11, 25.
[1953] Samiou 2004, 292-293.
[1954] Erzen-Başaran 1991, 158; Erzen 1995, 458-459.

Dönemin inhumasyon tarzındaki diğer gömü şekli basit toprak mezarlardır. Bu tür mezarlar, Tenedos, Antandros, Kyme, Cevizcioğlu Çiftliği, Şaşal, Klazomenai ve Khios'da tespit edilmiştir. Arkaik dönemden itibaren örneklerine rastlanan basit toprak mezarlar bu dönemde özensiz işçilikleriyle öne çıkar. Tenedos'da bireylerin el ve ayakları bağlı bir şekilde atılmış durumda ortaya çıkarılan bireyler, bir katliam ile ilişkilendirilmiştir. Antandros'da bir bölümünün doğu-batı doğrultulu yön birliğinin tersine yerleştirildiği, bir bölümünün adeta atılmışçasına oldukça özensiz gömüldükleri belirlenmiştir. Khios'da iki bireyin tespit edildiği bir basit toprak mezarda, bireylerin başı diğerinin ayak ucuna gelecek şekilde mezara yerleştirilmiştir. Parion'da İ.S. 1.-2. yüzyıla tarihlenen örneklerin birinde dört yetişkin ve bir çocuktan oluşan beş bireyin, toplu bir şekilde gömüldüğü saptanmıştır. Yetişkin bireyler yan yana yatırılmışken, çocuk birey bunların ayaklarının dibine yerleştirilmiştir.

Dönemin kuyu mezarları sadece Miletos'da bulunmaktadır. Ana kayaya oval ya da dikdörtgen şekilli kazılan kuyu mezarların bir bölümü taş plakalar, bir bölümü çatı kiremitleriyle kapatılmışken, bir bölümü üzerinde mimari yapıların bulunduğu belirtilmiştir. Her ne kadar kuyu mezar kategorisinde değerlendirilemeyecek olsa da, Aiolis bölgesi yerleşimlerinde dönemleri kesin belirlenememiş olan kaya mezarlar bulunmaktadır. Bunların bir bölümü kayalara açılmış dikdörtgen sandıklar şeklindedir.

Hellenistik dönemde amphora ve benzeri kapların içine yapılmış bebek gömülerinin sayısı oldukça azdır. Klazomenai Akpınar Nekropolisi'nde bir amphora içindeki bebek gömüsü ile Khios Kofina'da iki farklı amphoranın kullanıldığı bir bebek gömüsü dışında, Cevzicioğlu Çiftliği ve Şaşal nekropolislerinde özellikle situlaların içine yapılmış bebek ve küçük çocuk gömüleri bulunmaktadır. Ancak bunlardan Geç Hellenistik-Erken Roma dönemine tarihlenen bir mezar dışında diğerleri Roma dönemine tarihlenir. Antandros ve Assos'da küçük çocuklara yönelik yapılan çatı kiremidi mezarlar, olasılıkla bu dönemde gömü kaplarının yeri almıştır. Ayrıca nekropolislerin tümünde Hellenistik döneme tarihlenen ne yetişkin ne de çocuk gömüsü içeren pithos mezar bulunmamaktadır. Parion'da yetişkin bir bireye ait pithos mezarda herhangi bir buluntu ele geçmemiş, ancak konum itibariyle Geç Hellenistik-Erken Roma olabileceği belirtilmiştir. Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolisi'nde açığa çıkarılan üç pithos mezar Roma dönemine tarihlenmiştir.

Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri arasında Elaia, Myrina, Notion, Samos ve Miletos'da oda mezarlar belirlenmiştir. Ancak mimari açıdan benzer oldukları söylenemez. Kayaya veya toprağa oyulmuş olsun, belirlenen tüm oda mezarlar farklı planlara sahiptir. Samos ve Miletos örneklerinde dromos bulunurken diğerlerinde yoktur. Mezar odasında Samos'da ölü yatakları, Myrina ve Notion'da mezar sandukaları, Miletos'da "lokulus" adı

verilen gömü nişleri bulunmaktadır. Belentepe'de basamaklarla inilen dromoslara sahip oda mezarlar, Samos ve Miletos örneklerini basamaklarla inilen dromoslarını anımsatır. Buna karşın oldukça özenli işçiliğe sahip ön oda ve mezar odasıyla bunlardan ayrılmaktadır. Belentepe oda mezarlarının bazı örnekleri tonozlu bir üst yapıya sahipken bazıları plaka taşlarla kapatılmıştır. Mezar odasında aslan ayağı şeklinde işlenmiş klinelerin yer aldığı Belentepe mezarlarına ostothekler de bırakılmıştır[1955]. Bunların dışında Aiolis bölgesinde Palaudis ve Herakleia yerleşimlerinde kayalara oyulmuş oda mezarlar bulunmaktadır. Henüz kazıları yapılmamış bu yerleşimlerde tespit edilen mezarların tümü soyulmuştur. İçlerinde mezara ait iskelet dahil hiçbir buluntuya rastlanmamıştır. Ancak bazı mezarlarda sekilerin bulunması, bu mezar odalarında inhumasyon tarzında gömülerin yapıldığını düşündürmektedir.

Hellenistik dönemde farklı mezar türlerinin belirlendiği Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinde Parion, Assos, Antandros, Elaia, Phokaia, Miletos ve Cevizcioğlu Çiftliği nekropolislerinde kremasyon ve inhumasyon gömülerin bir arada bulunduğu belirlenmiştir. Klasik dönemde sayıları oldukça azalan kremasyon mezarların Hellenistik dönemle birlikte yeniden uygulamaya koyulduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Antandros'da Hellenistik dönemin başlarından itibaren, Assos nekropolisinde ise İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarından sonra ani bir şekilde sayıları artan kremasyon mezarlar kentin demografik yapısında yaşanan bir değişimin ürünü olmalıdır. Her ne kadar antik kaynaklarda Antandros ve Assos'da dışarıdan nüfus aktarımına dair bir veri bulunmasa da iki kent arasında bulunan Gargara'ya, Miletopolis kentinden bir nüfus aktarımının gerçekleştirildiği ve kentin demografik yapısının değiştiği bilinmektedir[1956]. Gargara'da meydana gelen nüfus değişimin bir benzeri Antandros, hatta Assos'da yaşanmış ve ölü gömme geleneklerinde meydana gelen ani değişime neden olmuş olmalıdır. Bölgenin diğer yerleşimlerinden Parion'da İ.Ö. 4. yüzyıl sonu ile Erken Hellenistik döneme tarihlenmiş kremasyonlar bu tarihten itibaren ortadan kalkmış ve daha sonra Geç Hellenistik ve Erken Roma döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Erken Roma dönemiyle birlikte çok sayıda birincil ve ikincil kremasyon mezar belirlenmiştir. Parion'da Kasapoğlu'nun da belirttiği gibi, olasılıkla Geç Hellenistik-Erken Roma döneminde değişen siyasi konjonktür ve bunun sonucunda sosyal yapıda meydana gelen değişim beraberinde gömü geleneklerinde de değişime neden olmuş olmalıdır[1957]. Benzer bir durum yukarıda da belirtildiği gibi Miletos yerleşimi için de geçerlidir. Miletos'da İ.Ö. 4. yüzyılın sonları ile 3. yüzyılın ortalarına kadar

[1955] Belentepe örnekleri için bkz. Durnagölü 2009, 27-45, Res. 4-12.
[1956] Strabon, Skepsisli Demetrios'u kaynak göstererek krallar tarafından Gargara'ya Miletopolis'ten yabancıların getirilip yerleştirildiğinden söz eder. Strabon, XIII, I, 58.
[1957] Kasapoğlu 2007, 498.

görülen kremasyonlar bu tarihten sonra ortadan kalmış ve daha sonra tekrar ortaya çıkışları Erken Roma döneminde olmuştur. Assos ve Antandros'da Hellenistik dönem içinde meydana geldiği düşünülen olası nüfus değişiminin bir benzeri, Parion ve Miletos için Erken Roma döneminde yaşanmış olmalıdır.

SONUÇ

Kuzeybatı Anadolu'nun İ.Ö. 1. bin yılda ölü gömme geleneklerinin değerlendirildiği bu çalışmada, özellikle erken dönem kazılarında belirlenen nekropolislere yönelik ya çok az ya da hiç yayın yapılmamıştır. Çok da sistemli yapılmayan bu kazıların yayınlarında nekropolisin oldukça uzun bir süre kullanıldığı belirtilmesine karşın, genellikle belli bir döneme ait mezarlar ve o dönemin ölü gömme geleneklerine değinilmiştir. Hatta bazı durumlarda sadece bir mezar türü üzerinde durulmuş, diğer grupların yalnız isimleri verilmiştir. Bunun yanı sıra bazı merkezlerde yalnızca modern yerleşim altında kalan nekropolislere ait, birbirinden bağımsız mezar ya da küçük mezar gruplarının belirlenmiş olması, kent-nekropolis ilişkisi, nekropolisin kullanım evreleri, mezar türleri ve ölü gömme geleneklerinin bir bütün halinde değerlendirilmesini engellemiştir. Çalışma esnasında karşılaşılan tüm bu zorluklara rağmen bölgede tespit edilen nekropolislerin konumu, kentle ilişkisi, arazi yapısı, mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri incelenerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından itibaren genel olarak tüm coğrafyada gömü alanları yerleşim birimlerinin dışında yer alır. Gömü için tarıma elverişsiz, kayalık ve eğimin fazla olduğu yamaçlar, bataklık ve sahil şeritlerinin tercih edildiği, mezarların kentin çıkışından itibaren yolun iki yanında veya yakınlarına konumlandığı belirlenmiştir. Bununla birlikte az sayıda da olsa yerleşim alanı içine yapılmış mezarlar da bulunmaktadır. Bunlar İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında Panaztepe'de, Protogeometrik ve Geometrik dönemde Klazomenai Kaya Elmalı sektöründe, Arkaik dönemde ise Smyrna'da tespit edilmiştir. Panaztepe, Klazomenai ve Smyrna'da, yerleşim alanı içine yapılan intramural gömülerin tümü bebek ve çocuk mezarlarından oluşur. Ancak bu üç merkezde de esas gömü alanları yerleşim birimlerinin dışında bulunur ve bu alanlarda hem yetişkin hem de bebek ve çocuk mezarları bir arada yer alır. Bu durum, yerleşim alanı içine yapılan gömülerin belli bir inanç çerçevesinde yapılmış gömülerden ziyade, olasılıkla ailenin isteği doğrultusunda yapılmış istisnai örnekler olduğunu düşündürmektedir. Zira Kıta Yunanistan'ın Protogeometrik dönem nekropolislerinde de ender olarak görülen intramural bebek ve çocuk gömüleri ailenin tercihi doğrultusunda yapılmış istisnai örnekler olarak değerlendirilmiştir[1958].

Eldeki veriler Kuzeybatı Anadolu nekropolislerinin Protogeometrik dönemini, Kıta Yunanistan'ın Protogeometrik dönem nekropolisleriyle konum ve mezar türleri açısından kıyaslamaya yetecek düzeyde değildir. Elle tutulur veriler sadece Klazomenai'dan gelir ve

[1958] Protogeometrik dönemde Asine ve Thesselia Bölgesi yerleşimlerinden Nea İonia (Volos)'da yerleşim alanı içine yapılmış bebek ve çocuk gömüleri de tespit edilmiştir. Bkz. Lemos 2002, 189.

şayet Klazomenai özelinde bir karşılaştırma yapılacaksa gerek ana nekropolis alanının yerleşim dışında bulunması, intramural gömülerin az oluşu ve gerekse de bebek ve çocuk gömüleri için taş sanduka, amphora, hydria ve mutfak kaplarının kullanılması, yetişkin bireylerin hem inhumasyon hem de kremasyon tarzında gömülmüş olması açısından Yunan ana karasındaki mezar türleri ile paralellik gösterir. Her ne kadar Protogeometrik dönemin erken evresine ait mezarlar belirlenememiş olsa da bu benzerlikler, göçlerle gelen ilk kolonistlerin ana kara ile benzer bir düşünce veya inanç sistemi içerisinde ölülerini gömdükleri düşündürür.

Kuzeybatı Anadolu'da genel hatlarıyla İ.Ö. 14.-13. yüzyıla tarihlenen İ.Ö. 2. bin mezarlarından sonra Liman Tepe Höyüğü'nde İ.Ö. 12.-11. yüzyıla ait olduğu öne sürülen iki gömü haricinde en erken mezarlar Geç Protogeometrik döneme tarihlenir. Daha sonra kesin olarak tarihlenebilen mezarlar Geç Geometrik döneme aittir. Bu durum Sub Myken ile Erken ve Orta Protogeometrik dönemleri kapsayan bir boşluğu, daha sonra Erken ve Orta Geometrik dönemleri içine alan ikinci bir boşluğa işaret etmektedir. Ancak Klazomenai Kaya Elmalı sektöründe Sub Myken ile Erken ve Orta Protogeometrik döneme ait kesintisiz bir yerleşimin bulunduğuna dair izlerin tespit edilmesi, yerleşim açısından en azından Klazomenai'nin bir bölümünde sürekliliğin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Klazomenai'da tespit edilen Protogeometrik dönem seramiklerin üslup olarak İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarına kadar devam ediyor olması, Doğu Yunan dünyasında erken ve orta Geometrik evrelerin stil açısından aranmaması gerektiğini göstermektedir[1959]. Bu durum Protogeometrik mezarlardan sonra tespit edilen Geç Geometrik mezarların varlığına da açıklık getirir. Dolayısıyla Doğu Yunan dünyasının Geometrik dönem mezarlarında erken ve orta evrelerini kapsayan bir boşluktan ziyade, İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarına kadar sarkmış bir Protogeometrik üsluptan söz edilmelidir.

Her üç bölgede İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından Hellenistik dönemin sonuna kadar belirlenen mezar türleri incelendiğinde, zaman içinde bazı mezar türlerinin ortadan kalktığı, bazılarının değişime uğrayarak alt gruplara ayrıldığı ve bazen de yeni mezar türlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Buna göre dönemsel olarak mezar türlerinde yaşanan değişim şu şekilde özetlenebilir;

- İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında mezarlar ikincil kremasyonlar ile tholos, oda, taş sanduka, basit toprak, pithos ve kap içine yapılmış bebek mezarlarının (çömlek mezar) yer aldığı inhumasyonlardan oluşmaktadır.

[1959] Aytaçlar 2004, 31.

- Geç Protogeometrik dönemde ikincil kremasyon örneklerinin yanına birincil tarzda yapılmış kremasyon mezarlar eklenir. Bu dönemde tholos ve oda mezarlar ortadan kalkmış, çömlek mezarların yerini amphora, hydria ve mutfak kapları almıştır. Özellikle amphora ve hydria kaplarındaki bezeme anlayışı, Klazomenai ile Yunan ana karası (Phokis-Lokris) ve adalar (Euboia, Lefkadi) arasındaki etkileşimi gözler önüne sermektedir[1960]. Bu durum Protogeometrik dönemde kolonizasyon hareketleriyle bölgeye gelen yeni yerleşimcilerin neden olduğu sosyal ve kültürel değişime işaret etmektedir.
- Geç Geometrik dönemde ise, Protogeometrik dönemin kremasyon ve inhumasyon mezarları varlığını sürdürürken, Kolophon ve Samos'da yetişkin birincil kremasyonlarının üzerine inşa edilen tümülüsler yeni bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Bu mezarlar içerdikleri inhumasyon tarzındaki bebek ve çocuk gömüleri nedeniyle, aynı zamanda aile mezarı olarak da kullanılmış olmalıdırlar.
- Arkaik döneme gelindiğinde yetişkin bireyler arasında yaş ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın birincil ve ikincil kremasyon mezarların artarak devam ettiği görülür. İnhumasyon gömülerde Geometrik dönemde olduğu gibi pithos ve taş sanduka mezarlar hem çocuk, hem de yetişkinler, amphora, hydria ve mutfak kapları da bebek gömüleri için kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemde pişmiş toprak lahitler, monolitik taş lahitler, çatı kiremidi mezarlar ve anıt mezar yeni mezar türleri olarak ortaya çıkar. Bu mezarlardan pişmiş toprak ve monolitik lahitler, yetişkin gömülerinin yanı sıra çocuk gömüleri için de kullanılmıştır.

  Yetişkinlere yönelik inhumasyon mezar gruplarının tümü Arkaik döneme ait olmasına karşın, merkezlere göre tarihlendirilmelerinde farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle bu dönemde ortaya çıkan pişmiş toprak lahit, monolitik taş lahit ve çatı kiremidi mezarların merkezlere göre tarihlendirmeleri şu şekildedir:

  - ✓ Pişmiş toprak lahitlerin en erken örnekleri Klazomenai Akpınar Nekropolisi'nde İ.Ö. 630 dolaylarına tarihlenir. Klazomenai'nin diğer nekropolis alanlarında İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla birlikte kullanılmaya başlamış ve dönemin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Pitane, Smyrna, Antandros, Lesbos, Khios ve Samos gibi pişmiş toprak lahitlerin tespit edildiği diğer merkezlerde ise genel olarak İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendikleri görülür.
  - ✓ Monolitik taş lahitler, Khios, Klazomenai ve Smyrna'da İ.Ö.6. yüzyılın başlarına, Pitane, Phokaia, Samos ve Antandros'da İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine, Ephesos ve

[1960] Aytaçlar 2004, 27-28.

Assos yerleşimlerinde İ.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına, Parion, Tenedos, Miletos ve Gryneion'da ise İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenmiştir. Ancak bu merkezlerden Gryneion nekropolisine yönelik yayınların yapılmamış olması, Miletos ve Ephesos'ta Arkaik nekropolisin tam anlamıyla kazılamamasından dolayı daha erken tarihli örneklerin bulunabileceği göz ardı edilmemelidir.

- ✓ Bu döneme ait çatı kiremidi mezarlar ise, Samos ve Miletos'da belirlenen birer örnekten oluşmaktadır. Samos örneği İ.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenirken, Miletos örneği için bir tarih verilmemiş ve olasılıkla Arkaik döneme ait olması gerektiği belirtilmiştir.
- ✓ Tümülüsler dışında anıtsal nitelikteki tek yapı Phokaia'da bulunan Pers mezar Anıtıdır. Dönemin hakimi, Pers İmparatorluğu'nun gücünü gösteren bir yapıdır.

- Klasik dönemde kremasyon mezar sayısında büyük bir düşüş gözlenir. Bu dönemde birincil kremasyon örneklerine rastlanmazken, az sayıdaki ikincil kremasyon, ostothek ve urnelerden oluşur. Sayıca artan inhumasyon mezarlarda ise Arkaik dönemin mezar türleri varlığını sürdürür. Ancak önceki dönemden farklı olarak türlere ilişkin kullanım oranlarında değişimler yaşanmıştır. Buna göre:
  - ✓ Arkaik dönemin sayıca fazla olan pişmiş toprak lahitleri sahil şeridi yerleşimlerinde ikisi tekne şeklinde olmak üzere, üç örnekle sınırlı kalmıştır. Buna karşın Lesbos ve Khios adalarında pişmiş toprak lahit sayısı daha fazladır.
  - ✓ Monolitik taş lahit mezarların sayıları artmış, Assos ve Antandros gibi merkezlerde mezarların büyük çoğunluğunu oluşturmuştur.
  - ✓ Tenedos ve Kyme'de hakim gömü tipi olan sanduka mezarlar, Tenedos'da taş sandukalar, Kyme'de taş ve basit sandukalar olarak iki farklı tipte görülür.
  - ✓ Arkaik dönemde iki örnekle temsil edilen çatı kiremidi mezarlar, İ.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sayıları artarak kullanılmaya devam edilmiştir.
  - ✓ Bebek gömülerinde amphoraların kullanımı sürmüş, taş sanduka, pişmiş toprak tekne, küçük boyutlu monolitik lahitler ve az sayıda pithos, çocuk gömüleri için kullanılmıştır.
  - ✓ Yetişkin bireylere yönelik pithos kullanımı ise oldukça azalmıştır.
  - ✓ Arkaik dönemin Pers Mezar Anıtı'na İ.Ö. 4. yüzyılda Belevi Mezar Anıtı eklenmiştir. Sardeis satrabı Autophradates'e ait olduğu öne sürülen anıt mezar, Ephesos-Sardeis (Kral) Yolu üzerinde yer almakta olup coğrafyanın hakim gücünü gösterirken, aynı zamanda siyasal erk için propaganda niteliği taşımaktadır. Karia'da Halikarnassos Mausoleion'u ve Mylasa'da son dönemlerde açığa çıkarılan Hekatomos mezarı aynı

düşüncenin ürünü olan görkemli mezar yapılarıdır. Bunların yanı sıra Aiolis bölgesi sınırları içinde Yukarı Şehit Kemal Köyü'nde bulunan anıtsal yapı, piramidal formu ile dönemin Pers etkisini yansıtmaktadır[1961].

- Hellenistik dönemde söz konusu coğrafyanın genelinde Klasik dönem inhumasyon mezar türleri, pişmiş toprak lahitler ve pithoslar haricinde, genel olarak varlığını sürdürmüştür. Buna karşın özellikle Troas bölgesinde, Klasik dönemde neredeyse tamamen terk edilmiş gibi görünen kremasyon uygulaması, bu dönemde yüksek oranda yeniden ortaya çıkmıştır. Bu değişimin en iyi örneklerini, Assos ve Antandros nekropolisleri oluşturur. Assos'da İ.Ö. 2. yüzyıl ile görülmeye başlanan kremasyonların neredeyse tamamını urne ve ostotheklerin oluşturduğu ikincil örnekler temsil ederken, lahit içinde yapılmış yalnızca bir birincil kremasyon belirlenmiştir. Antandros'da ise İ.Ö. 3. yüzyıl başlarından itibaren Hellenistik dönemin sonlarına kadar birincil ve ikincil kremasyon bir arada uygulanmıştır. Parion'da Hellenistik dönemin başında yalnızca ikincil tipte görülen kremasyonlar, daha sonra tamamen ortadan kalkmış ve Geç Hellenistik-Erken Roma döneminde sayıları artarak hem birincil hem de ikincil kremasyon örnekleriyle yeniden ortaya çıkmıştır. Bölgenin inhumasyon gömüleri taş sanduka, çatı kiremidi, monolitik lahit ve basit toprak mezarlardan oluşur. Bir önceki döneme göre çatı kiremidi mezarların sayısı artmıştır.

  Aiolis Bölgesi'nde basit sanduka, taş sanduka, çatı kiremidi, monolitik taş lahit, oda ve basit toprak mezarların yoğunlukta olduğu inhumasyon gömüler ile birincil ve ikincil kremasyonların varlığı saptanmıştır. Bu mezarlardan inhumasyonlar, Kyme ve Myrina'da ağırlıklı gömü şeklini oluştururken, Elaia'da kremasyonların fazla olduğu görülür. Ancak Elaia örnekleri bir genellemede bulunulabilecek sayıdan uzak, küçük bir mezar grubudur. İonia Bölgesi'nde kremasyon mezarlar, Phokaia ve Cevizcioğlu Çiftliği nekropolislerinde birincil, Miletos'da ikincil örnekler olarak karşımıza çıkar. Ancak oransal açıdan, inhumasyon mezar türlerine göre oldukça azdır. İonia'da görülen çatı kiremidi, basit toprak mezar, taş sanduka gibi inhumasyon türleri Troas ve Aiolis ile benzerlik taşırken, Samos, Miletos ve Notion'da kayalara yapılmış oda mezarlar ile Miletos'da ana kayaya oyulmuş kuyu mezarlar, İonia'yı diğer bölgelerden farklı kılmıştır.

Mezar türlerinde dönemsel olarak yaşanan değişimin yanı sıra her üç bölgede de inhumasyon ve kremasyondan oluşan gömü şeklinde de değişimin yaşandığı belirlenmiştir.

[1961] Doğer-Gezgin 1996, 169-174. Kutsal bir yapı olduğu düşünülen bu anıt, Kyme'ye ulaşan Smyrna-Pergamon yolu'na hakim bir tepede yer almaktadır.

Eldeki veriler İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında kremasyon ve inhumasyon gömülerin bir arada yapıldığını, bu dönemde inhumasyonların ağırlıkta olduğunu göstermiştir. Protogeometrik ve Geometrik dönemlerde de her iki tarzda gömülerin varlığı tespit edilmişken, mezar sayısının oldukça az olması, bu dönemlere ilişkin yetişkin gömülerindeki inhumasyon-kremasyon oranını belirlemeyi mümkün kılmamaktadır. Arkaik döneme gelindiğinde dönemin başlarında kremasyon ağırlıklı olan gömü şekli, bir süreç dahilinde kremasyondan inhumasyona doğru bir değişim sürecine girmiş ve İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra inhumasyon ağırlıklı gömüler şeklinde devam etmiştir. Klasik dönemde neredeyse kremasyonun görülmemesi ile de bu sürecin tamamlandığı anlaşılır. İ.Ö. 6. yüzyıl başlarıyla birlikte inhumasyon gömünün gün geçtikçe daha çok tercih edilmesine ve hatta neredeyse kremasyonun tamamen ortadan kalkmasına etken olan bu neden neydi? Bunun yanıtı, söz konusu dönemdeki sosyal, kültürel ve ekonomik yapıdaki değişimde gizli olmalıdır. İ.Ö. 7. yüzyılda doğu ile girilen kültürel etkileşimin bu değişimde rolü olmalıdır. Klazomenai'de İonia-Mısır ilişkisi ile bu değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Gerçekten de, Kuzeybatı Anadolu nekropolisleri incelendiğinde bu değişim sürecinin, yalnızca Klazomenai ile sınırlı kalmadığı, küçük zamansal farklılıklarla hemen hepsinde var olduğu görülür. Bu homojen yapı, bölgenin tamamının aynı inanç değişimi içerisine girdiğini kanıtlamaktadır. Bölge genelinde yaşanan bu değişim yalnızca ölü gömme geleneğindeki bir değişim olarak görülmemeli, inanç sistemindeki bir değişiminin nekropolislere yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Söz konusu değişim süreci Klasik dönemle evrimini tamamlar ve homojen bir şekilde her üç bölgede de inhumasyon gömüler hakim gömü şeklini alır. Bu dönemde inhumasyonların artmasıyla birlikte mezarlardaki çoklu gömü oranı da artmıştır. Özellikle Assos ve Antandros gibi taş lahit mezarların hakim olduğu merkezlerde lahitler, içerdikleri çoklu gömülerle birer aile mezarı olarak da kullanılmışlardır. Elbette aile fertlerinin bir arada gömülme isteği Klasik dönemde ortaya çıkmış bir olgu değildir. İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında tholos ve pithos mezarlarda, Protogeometrik dönemde taş çemberlerle sınırlanmış alanlarda, Geometrik dönemde tümülüs ve benzeri yığmalar altında, Arkaik dönemde taş bölmeler, tümülüsler ve yığma tepeler altında, Hellenistik dönemde ise sunak mezar ve oda mezarlar içinde bu olgunun tezahür ettiği belirlenmiştir.

Bölgenin Hellenistik dönem ölü gömme geleneklerinde durum Klasik dönem kadar homojen değildir. Assos ve Antandros gibi merkezlerin Hellenistik dönem mezarlarında kremasyon sayısında ani bir artış gözlenirken diğer yerleşimlerde inhumasyon ağırlıklı gömülerin varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Bölge genelinde oluşan bu değişken tablo içinde Assos ve Antandros istisnai örnekler olabilecekleri gibi, dönemin değişen siyasi yapısı da bu

tablonun oluşmasında etkili olmuş olabilir. Özellikle her iki merkezin ölü gömme geleneklerinde yaşanan değişimin önceki dönemlerde olduğu gibi toplumun kendi iç dinamikleri ile zaman içinde kademeli olarak gerçekleşmemiş olması, demografik yapıda meydan gelen bir değişimi akla getirmektedir. Bu durumda olasılıkla bölgede yaşanan siyasal değişimle birlikte yeni iskan politikaları ve bunun sonucunda toplu nüfus aktarımlarıyla oluşan karma topluluklar, ölü gömme geleneklerinde meydana gelen bu tarz ani değişimlerin nedeni olarak düşünülmelidir.

Kremasyondan inhumasyona doğru değişimin başladığı Arkaik ve tamamlandığı Klasik dönemde coğrafyanın genelinde homojen bir gömü geleneğinin varlığı gözlenirken, kent özelinde, ölü gömme geleneğinde değil, uygulamalarda ve gömü için kullanılacak materyalin özelliklerinde yerel unsurlardan kaynaklanan farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Arkaik dönemde Assos ve Antandros yerleşimlerinde gri amphoraların, Kyme, Pitane ve Gryneion yerleşimlerinde Aiolis Orientalizanı tarzında bezenmiş amphoraların urne formu olarak tercih edilmesi, buna karşın Klazomenai'da birincil kremasyonların ve sonrasında inhumasyon gömüler için pişmiş toprak lahitlerin tercih edilmesi, yerel uygulamaların neden olduğu farklılıklardır. Benzer şekilde Klasik dönemde de Kyme'de basit ve taş sanduka, Assos ve Antandros'da monolitik taş lahitlerin tercih edilmesinde de bu farklılık açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu durumun oluşmasında kültür ve sanattaki algının yanında, coğrafyanın jeolojik yapısı önemli bir rol üstlenir. Örneğin Aiolis'in sahil şeridinde basit ve taş sanduka mezarların ortaya çıkmasında sert kireçli toprak yapısı nasıl etkili olmuşsa, iç kesimlerindeki dağlık yerleşimlerde kayalara oyulan mezarların ortaya çıkmasında arazinin yapısı o denli etkili olmuştur. Bununla birlikte Assos'da taş lahit mezarların yaygın kullanılmasında yine jeolojik yapıya bağlı olarak gelişen taş endüstrisinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Öyle ki Hellenistik dönemde taş lahitlerin yanı sıra ostotheklerin ön plana çıkması yine yerel endüstrinin etkisini gösterir. Zira bu dönemde Antandros'da yerel üretim stamnosların, Miletos'da Hadra hydrialarının urne kabı olarak sıklıkla tercih edilmiş olması, hem aynı bölge içinde hem de bölgeler arasında uygulamada farklılıkların olabileceğini göstermektedir.

Yerel uygulamaların ortaya çıkardığı farklılıklar sadece mezar türü ve gömü materyali ile sınırlı kalmamıştır. Mezarların işaretlenmesinde de kent ve bölge özelinde farklar belirlenmiştir. Erken dönemlerde çok fazla örneğine rastlamadığımız mezar işretleri Arkaik dönemde biraz daha yaygınlık kazanmıştır. Ancak bir standart söz konusu değildir. Örneğin Neandreia'da kabaca işlenmiş taş plakalar, Assos'da dikdörtgen taş bloklar ile herme formlu steller, Antandros'da herme formlu steller ve toprak yığması, Samos'da antemionlu steller,

Pitane'de üzerine heykel dikilmiş yığma toprak ve her ne kadar *in-situ* ele geçmiş örnek bulunmasa da tümülüslerde phalloslar şeklinde kendini gösterir. Klasik dönemde de Arkaik dönemin değişken tablosu aynen devam etmektedir. Hellenistik döneme gelindiğinde ise önceki dönemlere göre daha homojen bir stel kullanımından söz edilebilir. Dönemin üçgen alınlıklı mezar stelleri önceki dönemlere göre daha bir bütünsellik içindedir ve hemen her bölgede karşımıza çıkar.

Mezar buluntularına bakıldığında dönemsel değişimlerle birlikte her dönemde benzer buluntu grupları belirlenmiştir. Bunlar bireyin kişisel eşyaları, mezara bırakılan hediyeler ve gömü sonlarında gerçekleştirilen seremoniye ve sunuya ait buluntular olarak üç gruba ayrılabilir. İlk grup içinde küpe, yüzük, kolye, bilezik, ayna, strigilis ve silah benzeri buluntular ile özellikle çocuk mezarlarında aşık kemikleri ve hayvan figürinlerinden oluşan oyuncaklar yer alır. İkinci grup koku ve kozmetik kapları, figürinler, içki kapları, masa amphoraları, emzikli kaplar, pişmiş toprak kapların minyatür örnekleri şeklindedir. Bu grubun içinde yer alan koku kapları Arkaik dönemde Korinth aryballos ve alabastronları ve Doğu Yunan askoslarıyla temsil edilirken, Klasik dönem pişmiş toprak veya alabaster taşından yapılmış alabastron ve uzun silindirik gövdeli lekythoslara dönüşür. İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarından sonra lekythosların bodur örnekleri kullanılmaya başlanmış ve bunlar İ.Ö. 4. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Hellenistik dönemde ise lekythosların yerini unguentariumların aldığı görülmüştür. Söz konusu kaplar kişinin özel eşyaları olabileceği gibi bireyin *prothesis*e hazırlanmasında kullanılmış olup, kirlendiği düşünülerek mezar bırakılmış kaplar da olabilir. Üçüncü grubu oluşturan seremoni ve sunu kaplarından seremoniye ait olanları genellikle yanık bir alan içinde çok parçalı olarak ele geçmiş khytra, amphora, içki kapları ve tabaklardan oluşur. Sunu kapları ise içki kaplarından oluşurken, bunlar amphora ve pithos gibi mezarların dışına bırakılmış ve genellikle tam korunmuştur.

Bu gruplar dışında bir de doğrudan öbür dünya inancıyla ilişkilendirilmiş sikkeler bulunmaktadır. Sikkeler, bireyin ölümden sonraki ikinci yaşantısını sürdüreceği Hades'in ülkesine geçebilmesi için gereklidir. Bunlar kayıkçı Kharon'a verilmek üzere genellikle bireyin ağzına, ender olarak da avuç içine bırakılmıştır. "Kharon Mangırı" olarak da adlandırılan bu uygulamanın Arkaik dönem örnekleri oldukça azdır. Klasik dönemde sikke bırakma geleneğinde artış yaşanırken, Batı Anadolu nekropolislerinde bu geleneğin yaygın kullanımı Hellenistik dönemde olmuştur.

Nekropolisler, yukarıda kısaca özetlenen sonuçlardan da anlaşılabileceği üzere, inanç sistemi, ekonomik ve demografik yapıdaki değişimlerin rahatlıkla izlenebildiği, yerleşim alanlarının bir aynasıdır. Bu aynadaki görüntünün daha netlik kazanabilmesi için, sistemli

nekropolis kazılarının artması ve yayınlanması gerekmektedir. Aynı amaçla Müze Kurtarma Kazılarıyla ortaya çıkarılan nekropolislerin ve mezarların da daha özenli kazılması ve yayınlanması da o derece önemlidir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar elbetteki nihai sonuçları oluşturmamaktadır. Mevcut verilerle yapılan bu değerlendirme sonucunda saptanan veriler, bu konuda daha sonra yapılacak kazı çalışmaları ve yeni bulgularda bir kez daha irdelenecektir.

KISALTMALAR VE YAYIN LİSTESİ

Akalın 2008	A.G.Akalın, "Erythrai Kazısı 2007 Sezonu Çalışmaları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 4. Cilt, (26–30 Mayıs 2008 Ankara), Ankara, 139-158.
Akarca 1971	A. Akarca, "Beçin Altındaki Eski Çağ Mezarlığı", *Belleten,* Cilt: XXXV, Sayı: 137-140, 1-37.
Akarca 1977	A. Akarca, *Neandreia, Kuzey Ege'de Arkaik ve Klasik Çağlara Ait Bir Şehir*, İstanbul.
Akurgal 1950	E. Akurgal,"Bayraklı Kazısı Ön Raporu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: VIII, Sayı: 1, Ankara, 1–84.
Akurgal 1956	E. Akurgal,"Foça Kazıları ve Kyme Sondajları", *Anatolia I,* Ankara, 32-42.
Akurgal 1960a	E. Akurgal, "Çandarlı (Pitane) Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi* X–1, Ankara, 5–6.
Akurgal 1960b	E. Akurgal, "Ergili ve Çandarlı (Pitane) Kazıları", *Belleten,* Cilt: XXIV, Sayı: 93-96, 712-713.
Akurgal 1967	E. Akurgal, "Çandarlı Kazıları", *VI. Türk Tarih Kongresi* (Ankara 20–26 Ekim 1961), Ankara, 41–42.
Akurgal 1971	E. Akurgal, "Bayraklı ve Erythrai 1970 çalışmaları", *Belleten,* Cilt: XXXV, Sayı: 138, 344-345.
Akurgal 1986	E. Akurgal, "Bayraklı Kazıları 1985 Raporu", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (26–30 Mayıs 1986), Ankara, 1–6.
Akurgal 1987	E. Akurgal, "Bayraklı Nekropolisi Çalışmaları", *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (6–10 Nisan 1987), Ankara, 37–40.
Akurgal 1997	E. Akurgal, *Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, 3. Baskı, Ankara.
Akurgal 1999a	M. Akurgal, "Bayraklı Kazısı 1997", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (25–29 Mayıs 1998 Tarsus), Ankara, 33–47.
Akurgal 1999b	M. Akurgal, "Bayraklı Höyüğünde, Arkaik Döneme Ait Küçük Bir Mezarlık ve Bazı Buluntular", *TÜBA-AR* 2 , 51–69.
Akurgal 2000	E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul .

Akurgal 2002	M. Akurgal, ”Smyrna-Devlet Kent”, *İzmir Kent Kültür Dergisi*, Sayı 5, İzmir, 208–220.
Akyurt 1998	İ.M. Akyurt, *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara.
Anderson-Stojanovic 1987	V. R. Anderson-Stojanovic, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, *American Journal of Archaeology*, Vol. 91, 105-122.
Anderson-Stojanovic 1992	V. R. Anderson-Stojanovic, *STOBİ: The Hellenistic and Roman Pottery*, Priceton University Press.
Anlağan-Bakır 1980	Ç. Anlağan-G. Bakır, “Klazomenai Kurtarma Kazıları”, *II. Kazı Sonuçları Toplantısı* (11-15 Şubat 1980 Ankara) Ankara, 87-90.
Antikas-Antikas 1999	T. Antikas - L. Wynn-Antikas, “The Coastal Necropolis of Akanthos”, *MİNERVA,* Vol.10, Nr. 4, 40-43.
Arslan 2008	N. Aslan, “2006 Yılı Assos Kazı Çalışmaları”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 8, 49-58.
Arslan-Sevinç 2003	N. Arslan-N. Sevinç, ”Die eisenzeitlichen Gräber von Tenedos”, *Istanbuler Mıtteilungen* 53, 223–250.
Ataçeri- Argavan 1962	E.Ataçeri-S.Argavan, ”Bozcaada Ortaokul sahasında yapılan kazı hakkında ön rapor 1961”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 1961 Sayı XI–2, Ankara 1962. 19–20.
Atalay 1986	E. Atalay, “1985 Yılı Notion Kazıları”, *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt (26-30 Mayıs 1986 Ankara), Ankara, 69-92.
Ateşliler 2004	S. Ateşliler, ”Phokaia'daki Taş Kule Anıt Mezarının Üst Yapısına Ait Gözlemler”, *OLBA* IX, Mersin, 111–121.
Ateşlier-Öncü 2004	S. Ateşlier-E. Öncü, “Gümüşçay Polyksena Lahiti Üzerine Yeni Gözlemler: Mimari ve İkonografik Açıdan Bakış”, *OLBA* X, 45-87.
Aydın 2007	B. Aydın, “The Hellenistic Pottery and Small Finds of Kordon Tumulus at Kordon Köyü/Salihli (Manisa) 2001”, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien*, Vol.76, 7-63.
Aytaçlar 2004	N. Aytaçlar, “The Early Iron Age at Klazomenai”, *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, Abdera, 20-21 October 2001*, Thessaloniki, 17-42.

Aytaçlar-Kozanlı 2013 M.N.Aytaçlar-C.Kozanlı, "Parion Kenti Güney Nekropolisi 2004 yılı Çalışmaları Arkaik-Klasik Dönem Buluntuları", baskıda.

Bailey 1975 D.M. Bailey, *A Cataloque of the lamps in the British Museum-Greek, Hellenistik and Early Roman Pottery Lamps*, London.

Bailey 1988 D.M. Bailey, *A Cataloque of the lamps in the British Museum III. Roman Provincial Lamps*, London.

Bakır 1983 G. Bakır, "Urla/Klazomenai Kazısı 1981 Yılı Çalışmaları Raporu", *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı* (8-12 Şubat 1982 Ankara) Ankara, 63-68.

Bakır 1984 G. Bakır, "1982 Yılı Urla/Klazomenai Kazısı Sonuçları Hakkında Rapor", *V. Kazı Sonuçları Toplantısı* (23-27 Mayıs, 1983, İstanbul) Ankara, 221-229.

Bakır et al 2000 G. Bakır-Y. Ersoy-B. Hürmüzlü- N. Aytaçlar-İ. Hasdağlı, "1998 Yılı Klazomenai Çalışmaları", *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (24-28 Mayıs 1999), Ankara, 47-56.

Bakır et al 2001 G. Bakır-Y. Ersoy-İ.Fazlıoğlu-N. Aytaçlar-H. Cevizoğlu-B. Hürmüzlü-Y. Sezgin, "1999 Klazomenai Kazısı", *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (22-26 Mayıs 2000 İzmir), Ankara, 27-38.

Bakır et al 2002 G. Bakır-Y. Ersoy-İ.Fazlıoğlu-N. Aytaçlar-B. Hürmüzlü-F.Özbay-Y. Sezgin-G.Özbilen, "2000 Klazomenai Kazısı", *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (28 Mayıs-1 Mayıs 2001Ankara), Ankara, 41-54.

Bakır et al 2004 G. Bakır-Y. Ersoy-M. Zeren-F. Özbay-B. Hürmüzlü, "2002 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (26-31 Mayıs 2003) Ankara, 101-110.

Bakır et al 2005 G. Bakır-Y. Ersoy-B. Özer-K. Uzun-M. Zeren, "2003 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (24-28 Mayıs 2004, Konya), Ankara, 1-12.

Bakır et al 2007 G. Bakır-Y. Ersoy-H. Cevizoğlu-İ. Hasdağlı,"2005 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXVIII. Kazı sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (29 Mayıs-2 Haziran 2006 Çanakkale), Ankara, 185-202.

Bakır et al 2008 G. Bakır-Y. Ersoy-H .Cevizoğlu-Ü. Güngör-İ. Hasdağlı,"2006 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXIX. Kazı sonuçları Toplantısı,* 3. Cilt, (28 Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 313-332.

B.A.Polat 2005 B.A. Polat, *Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropolleri*, İstanbul (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Basedow 2001 — M. Basedow, "Beşiktepe Son Tunç Çağ Mezarlığı. Tarih ve Doğal Çevre", *Troia, Düş ve Gerçek*, İstanbul, 415–418.

Başaran 1999 — C. Başaran, "Parion 1997 Araştırmaları", *XVI. Araşturma Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt (5-29 Mayıs 1998 Tarsus), Ankara, 349-364.

Başaran-Tavukçu 2007 — C. Başaran-A.Y. Tavukçu, "Parion Kazısı, 2005", *XXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (29 Mayıs–2 Haziran 2006 Çanakkale), Ankara, 609–628.

Başaran 2009 — C. Başaran, "Parion 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (26–30 Mayıs 2008 Ankara), Ankara, 53–66.

Başaran 2010 — C. Başaran, "Parion 2008 Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1.Cilt, (25-29 Mayıs 2010, Denizli), Ankara, 393-410

Başaran 2011 — C. Başaran, "Parion 2009 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları" *XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul) Ankara, 283-300.

Başaran et al 2012 — C. Başaran-V. Keleş-H. Kasapoğlu-H.E. Ergürer, "Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", XXXIII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (23-28 Mayıs 2011 Malatya), Ankara, 19-38.

Bayburtluoğlu 1977 — C. Bayburtluoğlu, *Erythrai II. Pişmiş Toprak Eserler/ Terracottas in Erythrai*, Ankara.

Bayne 2000 — N. Bayne, "The Grey Wares of North-West Anatolia. in the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and their Relation to the Eraly Greek Settlements", *Asia Minor Studien,* Band 37,1-317.

Bean 2001 — G.E. Bean, *Eski Çağda Ege Bölgesi,* İstanbul.

Beazley 1927 — J.D.Beazley, *Corpus Vasorum Atiquorum*, Great Britan 3, Ashmolean Museum 1, Oxford.

Berti 2007 — F. Berti, "La Nekropoli "Geometrika" dell'Agora di Iasos", In: W.-D. Niemeier, K. Zimmermann, J. Cobet (eds.), *Früshes Ionien. Eine Bestandsaufnahme, Panionion-Symposion Güzelçamlı, 26. September-1. Oktober 1999, Milssische Forschungen*, Band 5, Mainz am Rhein,437-446.

Blinkenberg 1931 — Chr. Blinkenberg, *Lindos, Fouilles de L'Acropole 1902-1914 I, Les Petit Object*, Berlin.

Béquignon-Laumonier 1925 Y. Béquignon-A. Laumonier, "Fouilles de Téos (1924), *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol. 49, 281-321.

Bischop 1992 D. Bischop, "Metallfunde: Geräte Aus Bronze, Blei Eisen", in (ed. Ü. Serdaroglu, R. Stupperich) Ausgrabungen in Assos 1990, *Asia Minor Studien*, Band 5, Bonn, 150-162.

Bischop 1996 D. Bischop, "Fibeln der Archaischen bis Römischen Zeit in Assos", in: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1992, *Asia Minor Studien*, Band 21, 139-159.

Blegen 1932 C. W. Blegen, "Excavation at Troy 1932", *American Journal of Archaeology*, Vol. 36, No: 4, 432-451.

Blegen et al 1953 C. W. Blegen-J. Caskey-M. Rawson, *Troy III. The Sixth Settlement*, Princetone.

Blegen et al 1964 C. W. Blegen-H. Palmer- R.S. Young, *Corinth, The North Cemetery*, Vol. XIII, Princeton, New Jersey.

Boardman 1967 J. Boardman, Greek Emporio: Excavations in Chios 1952-1955, *Britisch School of Archaeology at Athens, Suplement Volume No.6*, Oxford.

Boardman- Hayes 1973 J. Boardman- J. Hayes, *Excavations at Tocra 1963-1965. The Archaic Deposits II and Later Deposits*, Oxford.

Boehlau 1898 J. Boehlau, *Aus Ionischen und Italischen Nekropolen, Ausgrabungen und Untersuchungen zur nachmykenischen Kunst*, Leipzig.

Bouzek 1980 J. Bouzek, *Kyme II. The Result of the Czechoslovak Expedition*, Praha.

Boysal 1963 Y. Boysal, "1962 Senesi Teos Kazıları Hakkında Kısa Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi* XII-II, 5-7.

Boysal 1964 Y. Boysal, "Milli Eğitim Bakanlığı Müsgebi Kazısı 1963 Yılı Kısa Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi* XIII-2, 81-85.

Boysal 1967 Y. Boysal, "Karia Bölgesinde Yeni Araştırmalar", *Anadolu/Anatolia 11*, 1-29.

Boysal 1968 Y. Boysal, "Turgut Kazısı 1969 Yılı Raporu", *Anadolu/Anatolia 12*, 73-78.

Boysal-Öğün 1963 Y. Boysal-B. Öğün, "Teos Kazısı 1962 Kısa Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi* XII-I, 12-13.

Brann 1960	E. Brann, "Late Geometric Grave Groups from the Athenian Agora", *Hesperia*, Vol. 29/ 4, 402-416.
Bridges 1974	R. A. Bridges,"The Mycenaen Tholos Tomb at Kolophon," *Hesperia,* Vol. XLIII/ 2, 264–266.
Buchholz 1975	H.G. Buchholz, *Methymna. Archaeologische Beitrage zur Topographie und geschichte von Nordlesbos*, Mainz.
Buluç 1972	S. Buluç, "Belevi Mezar Anıtı", *VII. Türk Tarih Kongresi*, (25-29 Eylül 1970 Ankara), Ankara, 137-144.
Buluç 1993	S. Buluç, "Anadolu'da Kremasyon-Ölü Yakma Geleneği", *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferanslar*ı, Ankara, 83-101.
Buruldağ 2009	E. Buruldağ, *Assos Batı Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri (M.Ö. 7.-M.Ö.1. Yüzyıl)*, Çanakkale, 2009 (Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Buschor 1933	E. Buschor, "Altsamischen Grabstelen", *Athenische Mitteilungen* 58, 22-46.
Büsing-Kolbe 1978	A. Büsing-Kolbe, *Corpus Vasorum Atiquorum*, Deutschland, Mainz, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Band 2, München.
Büyükkolancı 1999	M. Büyükkolancı,"Selçuk-Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) 1997 Kurtarma Kazı ve Araştırmaları, *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (27-29 Nisan 1998 Antalya), Ankara, 361–370.
Büyükkolancı 2005	M. Büyükkolancı, "Eski Efes-Ayasuluk Tepesi", *Ramazan Özgan'a Armağan/Festschrift für Ramazan Özgan,*, In: M. Şahin-İ.H. Mert (eds.), İstanbul, 65-77.
Büyükkolancı 2007	P. Büyükkolancı, Arvalya Orman Kampı Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı 2005, 15. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara (2007) 167-170.
Cahil 1984	N. Cahil," Taş Kule: A Tomb near Eski Foça, Turkey", *II. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (16–20 Nisan) Ankara, 143–151.
Cahill 1988	N. Cahill,"Taş Kule: A Persian –Period Tomb near Phokaia", *American Journal of Archaeology,* Vol. 92, 481–501.
Carstens 2008	A.M. Carstens, "Tombs of the Halikarnassos Peninsula-The Late Bronz and Early Iron Age", *Halicarnassian Studies V*, In: Poul Pedersen (ed.), University Press of Southern Denmark, 52-118.

Clarc1891	M.A.Clarc, "Fouilles d'Aegae en Éolide", *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol. 15, 213-237.
Clarke et al 1902	J. T. Clarke-F. H. Bacon-R. Koldeway, *Investigations at Assos, Drawings and Photographs of the Buildings and Objects Discovered During the Excavations of 1881-1883,* London.
Coldstream 1977	J.N. Coldstream, *Geometric Greece*, London.
Cook 1953	J.M. Cook, "Archaeology in Greece 1952", *The Journal of Hellenic Studies,* Vol. 73, 108-130.
Cook 1966	R.M. Cook, "Painted Sarcophagi from Pitane", *Anadolu/Anatolia* 10, 179–192.
Cook 1973	J.M. Cook, *The Troad, An Archaeological and Topographical Study*, Cambridge.
Cook 1974	R.M. Cook, "Old Smyrna: The Clazomenian Sarcophagi", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 69, 55–60.
Cook 1981	R. M. Cook, *Clazomenaian Sarcophagi*, Mainz/Rhein.
Cook-Blackman 1964–65	J.M. Cook-D.J. Blackman,"Greek Archaeology in Western Asia Minor,", *Archaeological Reports for 1964–65,* Vol. 11, 32–62.
Cook-Blackman 1970-71	J.M. Cook-D.J. Blackman,"Greek Archaeology in Western Asia Minor, 1965-1970", *Archaeological Reports for 1970–71*, Vol. 17, 33–62.
Çakıcı 1995	M. Çakıcı, "Milas İlçesi Şevketiye Mahallesi 199 Ada 187 parselde Yapılan Kurtarma Kazısı", *V. Müze Çalışmaları ve Kurtarma kazıları Sempozyumu*, (25-28 Nisan 1994 Didim), Ankara, 321-332.
Çakıcı 2007	M. Çakıcı, "Milas İsmetpaşa Mahallesi 84 Ada 23-3 Parsellerde Kurtarma Kazısı", *15. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (24-226 Nisan 2006 Alanya), Ankara, 83-94.
Çaldıran 1983	E. Çaldıran, *Klazomenai Kalabak Nekropolisi: 1981 Yılı Çalışmaları*, İzmir (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi).
Çevirici 2006	F. Çevirici, *Polyksena Lahdi*, İzmir (Ege Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
Çırak-Kaya 2007	N. Çırak-S. Kaya, "İzmir Seferihisar İlçesi, 3021 Ada, 4 Parseldeki Sondaj Kazısı Çalışmaları", *15. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu* (24-26 Nisan 2006 Alanya), Ankara, 1-12.

Çırak-Kaya 2011 — N. Çırak-S. Kaya, "2009 İDÇ Nekropolü Kurtarma Kazısı",*19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (29.Nisan-1 Mayıs 2010 Ordu), Ankara, 217-232.

D'Agostino 2006 — B. D'Agostino, "Funerary customs and society on Rhodos in the Geometric Period Some observations", In: E. Herring, I.Lemos, F. Lo Schiavo, L. Vagnetti, R. Whitehouse & J. Wilknis (eds.) *Across Frontiers, Etruscans, Greeks, Phoenicians & Cypriots. Studies in honour of David Ridgway and Francesca Romana Serra Ridgway,* Universit of London, 57-69.

Dedeoğlu 1991 — H. Dedeoğlu, "Lydia'da Bir Tümülüs Kazısı", I. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (19-20 Nisan 1990), Ankara, 119-150.

Desborough 1952 — V.R.d'A. Desborough, *Protogeometric Pottery,* Oxford.

Desborough 1972 — V.R.d'A. Desborough, *The Greek Dark Ages*, London.

Dickinson 1983 — O.T.P.K. Dickinson, "Cist Graves and Chamber Tombs" *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 78, 55–67.

Diler 2002 — A. Diler, "Damlıboğaz/Hydai Araştırmaları 2000", *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (28 Mayıs-1 Haziran 2001 Ankara), Ankara, 2002, 225-236.

Doğer 1991 — E. Doğer, *Antik Çağda Amphoralar,* İzmir.

Doğer 1995 — E. Doğer, "Some Boundary Stones in Southern Aiolis", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi III,* 61-70.

Doğer et al 2008 — E.Doğer-L.doğer-Y.Sezgin-M.Önder-S.Akat-M.H.Kan-B.Yener-E.dereboylu-Ü.Türkan-E.Atay-M.Şahan-F.Genç-O.K.Serttürk-İ.S.Çakır, Aigai 2004-2006 Yılı Kazıları", 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (28 Mayıs-1 Haziran 2011 Kocaeli), Ankara, 207-232.

Doğer-Gezgin 1996 — E.Doğer-İ.Gezgin, "Aiolis'de Bir Anıt", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi IV,* 169-174.

Doğer 1998 — E. Doğer, "*Menemen ya da 'Tarhaniyat Tarihi*", İzmir.

Dominguez-Sanchez 2001 — A.J. Dominguez-C. Sanchez, *Greek Pottery From The Iberian Peninsula Archaic and Classical Periods,* In: G.R. Tsetskhladze (ed.), Brill, Leiden, Boston, Köln.

Dörpfeld 1894 — W. Dörpfeld, "Die Ausgrabungen in Troja 1894", *Mittheilungen des Deutschen Archäolohischen Instituts, Athenische Abteilung*, Band XIX, 380-394.

Dörpfeld 1902 — W. Dörpfeld, "*Troja und Ilion, Ergebnisse der Ausgrabungen in der Vorhistorischen und Historischen Schichten von Ilion 1870-1894"*, Athen.

Dörtlük 1988 — K. Dörtlük, "Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı", *X. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (23-27 Mayıs, Ankara 1988), 171-174.

Dunbabin 1962 — T.J. Dunbabin, *The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia, Perachora II*, Oxford.

Durnagölü 2009 — S. Durnagölü, *Belentepe Mevkii'ndeki Hellenistik Dönem Mezarlar*, Konya (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler EnsititüsüArkeoloji Anabilim Dlaı, Protohistoria ve Ön Asya Arkeolojisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüzksek Lisans Tezi).

Duyuran 1960 — R. Duyuran, "Çanakkale'de Eski Dardanos Şehri Yakınlarında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi X-1,* Ankara, 64-66.

Dusenbery 1988 — E.B. Dusenbery, *Samothrace: The Nekropoleis. The Nekropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton, New Jersey.

Erdal 1999 — Y.S. Erdal, "İskelet Kalıntılarının Antropolojik Açıdan İncelenmesi", *Tahtalı Baraji Kurtarma Kazısı Projesi: Tahtalı Dam Area Salvage Project*, İzmir, 55-63.

Erdoğan-Aytaçlar 2012 — A. Erdoğan-M.N. Aytaçlar, "Milas-TKİ Kazıları", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları,* In: A.Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G.Polat (eds.), İzmir, 273-292.

Erkanal 1987 — A. Erkanal, "Panaztepe Kazısının 1985 Yılı Sonuçları", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (26-30 Mayıs 1986, Ankara), Ankara, 253–261.

Erkanal 1992 — A. Erkanal, "1990 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (27-31 Mayıs 1991, Çanakkale), Ankara , 447-456.

Erkanal 1994 — A. Erkanal, "1992 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (24-28 Mayıs 1993, Ankara), Ankara 461-466.

Erkanal 1995 — A. Erkanal, "1993 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 1994, Ankara), Ankara, 281–285.

Erkanal 1997 — A. Erkanal, "1995 Panaztepe Kazısı Sonuçları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (27-31 Mayıs 1996, Ankara), Ankara , 281-290.

Erkanal 1999 — H. Erkanal, “1997 Liman Tepe Kazıları”, *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (26-29 Mayıs 1998, Tarsus), Ankara , 325–336.

Erkanal 2000 — H. Erkanal, “1998 Liman Tepe Kazıları”, *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (24-28 Mayıs 1999, Ankara), Ankara , 251–262.

Erkanal 2001 — A. Erkanal, “İzmir Bölgesi Arkeolojik Araştırmalarında Panaztepe Kazısı’nın Yeri”, *İzmir Kent Kültür Dergisi*, Sayı: 5, İzmir, 188–195.

Erkanal-Karaaslan 2006 — A. Erkanal-Öktü-N.Ç.Karaaslan “Panaztepe 2004 Yıllı Kazıları”, 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 2005, Antalya) Ankara 191–203.

Erkanal-Hüryılmaz 1994 — H. Erkanal-H. Hüryılmaz, “1992 Liman Tepe Kazıları”, *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, *(24–28 Mayıs 1993, Ankara),* Ankara 361–374.

Erkanal-Günel 1995 — H. Erkanal-S. Günel, “1993 Liman Tepe Kazısı”, *XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 1994 Ankara), Ankara , 263-280.

Erkanal-Özkan 1999 — H. Erkanal-T. Özkan, “Baklatepe Kazıları”, *Tahtalı Baraji Kurtarma Kazısı Projesi: Tahtalı Dam Area Salvage Project*, İzmir, 12-42.

Erkanal-Öktü et al 2003 — A. Erkanal Öktü-A.G. Akalın-K.İren-C. Lichter, “2001 Kuzey İzmir-Menemen Ovası Yüzey Araştırması”, *XX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (27-31 Mayıs 2002 Ankara), Ankara, 301-314.

Erkanal-Öktü 2004 — A. Erkanal-Öktü, “2002 Yılı Panaztepe Kazıları”, 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (26-31 Mayıs 2003, Ankara) Ankara 245–252.

Erkanal-Öktü 2008 — A. Erkanal-Öktü, “The Late Bronze Age Cemeteries of Panaztepe/Panaztepe Geç Tunç Çağı Mezarlıkları”, *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar.* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 10. Kuruluş Yılı Etkinliği, In: A.Erkanal-öktü,S.Günel, U.Deniz (eds.), Ankara, 65-76.

Erkanal-Öktü-İren 2005 — A. Erkanal Öktü-K. İren, “Güney Aiolis Yüzey Araştırması 2003”, *XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 259-270.

Erkanal-Şahoğlu 2012a — H.Erkanal-V.Şahoğlu, “Bakla Tepe (1995-2001)”, *Anadolu/Anatolia Anı-Armağan Serisi Ek III.2*. In: O.Bingöl-A.Özta-H.Taşkıran (eds.), Ankara, 91-98.

Erkanal-Şahoğlu 2012b — H.Erkanal-V.Şahoğlu, “Liman Tepe (1992-)”, *Anadolu/Anatolia Anı-Armağan Serisi Ek III.2*. In: O.Bingöl-A.Özta-H.Taşkıran (eds.), Ankara, 219-230.

Ersoy 1988 — Y. Ersoy, “Finds From Menemen/Panaztepe in the Manisa Museum”, *The Annual of the British School at Athens,* Vol. 83, 55–82.

Ersoy et al 2009 — Y. Ersoy-H. Cevizoğlu-Ü. Güngör-İ. Hasdağlı-P. Ulusoy, "2007 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (26-30 Mayıs 2008, Ankara), Ankara, 233-254.

Ersoy et al 2011 — Y. Ersoy- Ü. Güngör-H. Cevizoğlu, "2009 Yılı Klazomenai Kazısı", *XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı* , 4. Cilt, (24-28 Mayıs 2010, İstanbul), Ankara, 169-182.

Ersoy-Koparal 2009 — Y. Ersoy-E. Koparal, "Urla ve Seferihisar İlçeleri Yüzey Araştırması 2007 Yılı Çalışmaları", *XXVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (26-30 Mayıs 2008, Ankara), Ankara, 73-90.

Erzen 1995 — A. Erzen, "1992 Yılı Enez Kazısı", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (24-28 Mayıs 1993 Ankara), Ankara, 455-474.

Erzen-Başaran 1988 — A. Erzen-S. Başaran, "Enez (Ainos) Kazıları, 1987 Yılı Çalışmaları", *X. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (23-27 Mayıs 1988 Ankara), Ankara, 89-108.

Erzen-Başaran 1990 — A. Erzen-S. Başaran, "1988 Yılı Enez Kazısı çalışmaları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (18-23 Mayıs 1989 Antalya), Ankara, 107-124.

Erzen-Başaran 1991 — A. Erzen-S. Başaran, "Enez (Ainos) Kazısı, 1989 Yılı Çalışmaları", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (28 Mayıs-1 Haziran 1990 Ankara), Ankara, 155-170.

Erzen-Başaran 1992 — A. Erzen-S. Başaran, "Enez (Ainos) Kazısı, 1990 Yılı Çalışmaları", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (27-31 Mayıs 1991 Çanakkale), Ankara, 53-68.

Evren 1996 — A. Evren, "Selçuk-Efes Davut Yeriş Tarlası 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (24-26 Nisan 1995 Didim), Ankara, 21-76.

Evren-İçten 1998a — A. Evren-C. İçten,"Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı", *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (7–9 Nisan 1997 Kuşadası), Ankara , 85–110.

Evren-İçten 1998b — A. Evren-C. İçten, "Selçuk-Efes 3447 Parsel Kurtarma Kazısı", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu*, 4–6 Eylül 1997, Selçuk –İzmir, 41–50.

Fabricius 1996 — J. Fabricius, "Hellenistische Kammergräber der samischen Westnekropole und ihre Grabmonumente", *Samos, Die Kasseler Grabung 1894*, Kassel, 108-119.

Filges 1992 — A. Filges, " Korinthische und Attische Keramik der Archaischen und Klassischen Zeit", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1990, *Asia Minor Studien*, Band 5, 109-140.

Filges 1993 — A. Filges, "Korinthische und Attische Keramik der Archaischen und Klassischen Zeit II", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1991, *Asia Minor Studien*, Band 10, 101-130.

Forbeck-Heres 1997 — E. Forbeck-H. Heres, *Das Löwengrab von Millet*, 136. Winckelmannsprogramm der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin.

Forbeck 2002 — E. Forbeck, "Gräber des hellenistischen und kaiserzeitlichen Milet", In: C.Berns, H.v.Hesberg, L.Vandept und M.Waelkens (eds.), *Patris und Imperium: kulturelle und politische Identitäl in den Städten der römischen Provinzen Kleinasiens in der frühen Kaiserzeit: Koloquuium Köln, November 1998*, Peetres, Leuven-Paris-Dudley,MA, 2002, 97-105.

Forbeck 2005 — E. Forbeck, "Die Nekropolen von Milet, Grabtypologie und Bestattungsbräuche von vorarchaisher bis römischer Zeit*" In:H.İşkan-F.Işık (Ed./Hrsg), Lykia VI. 2000/2001, Güneybatı Anadolu'da Mezar Tipleri ve Ölü Kültü/Grabtypen und Totenkult im Südwestlichen Kleinasien, Uluslararası Kolokyum/Internationales Kolloquium, Antalya, 4.-8. Ekim/Oktober 1999*, Antalya, 55-64.

Freydank 2006 — J. Freydank, "Korinthische, attische und einheimische Keramik der archaischen und klassischen Zeit", In: R. Stupperich (ed.) Ausgrabungen in Assos 1993, *Asia Minor Studien*, Band 57, 69-102.

Gates 1979 — C.W. Gates, "*Burials at Ialysos and Kameiros (Rhodes) in the Mid-Archaic Period, ca. 625-525 B.C.*" PhD. Thesis. Philadelphia: University of Pennsylvania.

Gates 1983 — C.W. Gates, "From Cremation to Inhumation: Burial Practices at Ialysos and Kameiros During the Mid-Archaic Period, ca. 625-525 B.C. Los Angeles: UCLA, Institute of Archaeology.

Gebauer 1992 — J. Gebauer, "Die Archaische Geglättete Graue Keramik", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1990, *Asia Minor Studien*, Band 5, 65-91.

Gezgin 2009 — İ. Gezgin, "Erythrai Hinterlandında Lokalizasyon Problemleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi XIV*, 95-104.

Goldman 1923 — H. Goldman,"Excavations of the Fogg Museum at Colophon", *American Journal of Archaeology,* Vol. 27, 67-68.

Graeve 1997 — V. von Graeve, "1994/95 Yılı Milet Çalışmaları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (27-31 Mayıs 1996 Ankara) Ankara, 529-554.

Greaves 2002 — A.M. Greaves, *Miletos: Bir Tarih,* (Çev. H.Ç. Öztürk), İstanbul.

Greenewalt 1966 — C. H. Greenewalt, Jr., *Lydian Pottery of the Sixth Century B.C.: The Lydion and Marbled Ware,* (A Dissertation in Classical Archaeology Department).

Gültekin-Baran 1964 — N. Gültekin-M. Baran,"Selçuk Tepesinde Bulunan Myken Mezarı/The Mycenaean Grave Found at Hill of Ayasuluk", *Türk Arkeoloji Dergisi* XIII-2, 122–124/125–127.

Güngör 2006 — Ü. Güngör, *Klazomenai Yıldız Tepe Nekropolisi*, İzmir (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Gür 2007 — S. Gür, *İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, İstanbul.

Hägg 1998 — R. Hägg, "Argos and it's Neighbours: Regional Variations in the Burial Practices in the Protogeometric and Geometric Periods", *ΑΡΓΟΣ ΚΑΙ ΑΡΓΟΛΙΔΑ ΤΟΠΟΓΡΦΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ/ ARGOS et L'Argolide Topographie et Urbanisme*, Actes de la Table Ronde internationale Athènes-Argos 28/4-1/5/1990, 131-135.

Hayes 1980 — S.W. Hayes, *Ancient Lamps in The Royal Ontario Museum I: Greek and Roman Clay Lamps, A Catologue,* Toronto.

Head 1887 — B. V. Head, *Historia Numorum: A manuel of Greek Numismaticks*, Oxford.

Henninger-Kossatz 1979 — F.J. Henninger-A.U. Kossatz, "2. Zwei Hellenistische Gräber Der Milesischen Nekropole", *Istanbuler Mitteilungen*, Band 29, 174-186.

Henry 2010 — O. Henry, "Labraunda'da Nekropolü / Nekropolis of Labraunda", *Mylasa/Labraunda, Milas/Çomakdağ. Güney Ege Bölgesinde Arkeoloji Tarihi ve Kırsal Mimari/Archaeology, Historical and Rural Architecture in Sauthern Aegean. (Ed.)M.Ural, F. Kuzucu,* İsatnbul, 71-128.

Higgins 1969 — R. A. Higgins, *Terracottas in the Department of Greek and Roman Antiquities British Museum, Vol. I. Grek: 730-330 BC,* Oxford University Press.

Holland 1944 — L. B. Holland,"Colophon", *Hesperia,* Vol.13/2 , 91–171.

Homeros *İlyada* — Homeros, *İlyada*, (Türkçesi: A.Erhat-A.Kadir), İstanbul.

Homeros *Odysseia* — Homeros, *Odysseia,* (Türkçesi: A.Erhat-A.Kadir), İstanbul.

Hommel 1967 — G. Kleiner-P. Hommel-W.Müller-Wiener, *Panionion und Melie,* Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin.

Hood et al 1954 — M. S. F. Hood-J. Boardman-J. K. Anderson, "Excavation on the Kofina Ridege, Chios", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 49 , 123-182.

Hunt 1945 — D. W.S.Hunt, "An Archaeological Survey of the Classical Antiquities of the Island of Chios Carried out between the Months of March and July 1938", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 41 (1940-1945), 29-52.

Hürmüzlü 2003 — B. Hürmüzlü, *Klazomenai Akpınar Nekropolisi*, İzmir (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Hürmüzlü 2004a — B. Hürmüzlü, "Burial Grounds at Klazomenai: Geometric throuhg Hellenistic Periods", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera,* Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 77-96.

Hürmüzlü 2004b — B. Hürmüzlü, "New Type of Clazomenai Sarcophagus: The Alteration of the Burial Customs in Clazomenai", In R. Bol and Kreikenbom, eds., *Sepulkarl-und Votivdenkmäler östlicher Mittelmeergebiete (7. jh. V.-1.hh. n. Chr.).Kulturbegegnungen im Spannungsfeld zwischen Akzeptanz und Resistenz. Atken des Internationalen Symposiums vom 01-03. November 2001 in Mainz, Möhnesse, Paderborn,* 195-198.

Hürmüzlü 2005 — B. Hürmüzlü, "The Organization and Utilization of the Burial Grounds in Klazomenai", *OLBA* XII, Mersin, 39-67.

Işık 1980 — Fahri Işık, *Die Koroplastik von Theangela in Karien und Ihre Beziehungen zu Ostionien, Zwischen 560 und 270 v. Chr.* Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 21, Tübingen.

İmhoof-Blumer 1974 — F. Imhoof-Blumer, *Kleinasiatische Münzen* (2 Bände in einem Band), Georg Olms Verlag Hildesheim, New York.

İdil 1989 — V. İdil, "Aiolya'da Kyme Antik Kentinde Yapılan Yeni Kazılar", *Belleten,* Cilt 53, Sayı: 206-208, Ankara, 505-547.

Ireland 2000 — S. Ireland, *Greek, Roman and Byzantine Coins in The Museum Art Amasya, Royal Numismatic Society,* London.

İren 1993 — K. İren, *Gryneion Antik Nekropolü'ndeki Seramik Malzeme*, İstanbul, 1993 (İstanbul Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İren 2008a — K.İren, "Dark Age Pottery From Southern Aeolis", In: D. Brandherm and M. Trachsel (eds.), *International Union For Prehistoric and Protohistoric Science, Proceedings Of The XV World Congress (Lisbon, 4-9 September 2006. A New Dawn for the Dark Age? Shifting Paradigms in Medşterranean Iron Age Chronology), BAR İnetrnational Series 1871*, Oxford, 29-43.

İren 2008b — K. İren, "The Necropolis of Kyme Unveiled: Some Observations on the New Finds", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı EVERGETES Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65. Geburtstag,* II. Cilt, Antalya, 613-638.

İren-Ünlü 2012 — K. İren-A.Ünlü, "Burning in Geometrik Teos", In: K.Konuk (ed.) *STEPHANÈPHOROS. De l'économie antique à l'Asie Mineure. Hommages à Raymond Descat,* Bordeaux, 309-334

Jacobi 1931 — G. Jacobi, *Clara Rhodos IV. "Scavi nelle Necropoli Camiresi 1929-1930*", Rhodes.

Kallintzi 2004 — K. Kallintzi, "Abdera Organization and Utilization of the Area Extra Muros", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera*, Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 271-290.

Karwiese 1985 — S. Karwiese, "1984 Yılında Efes'de Yapılan Avusturya Kazı ve Onarım Çalışmaları", *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı* (20-24 Mayıs 1985 Ankara), Ankara, 333-342.

Kasapoğlu 2007 — H. Kasapoğlu, "Parion Nekropolü Mezar Tipleri", *Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları, Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölüm Başkanlığı,* Hazırlayanlar Birol Can & Mehmet Işıklı, İstanbul, 481-520.

Keene 1959 — L. Keene, "Recent Finds at Gryneion", *Türk Arkeoloji Dergisi* IX-2, 55-59.

Kızıl 1996 — A. Kızıl, "Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı", *VI, Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (24-26 Nisan 1995 Didim), Ankara, 255-272.

Kızıl 1997 — A. Kızıl, "Milas, Sanayi Sitesi, I. Cad. 15 Parselde Çıkan Mezarı Kurtarma Kazısı", *VII, Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (8-10 Nisan 1996 Kuşadası), Ankara, 57-66.

Kızıl 2009 — A. Kızıl, "1990-2005 Yılları Arasında Mylasa'da Kurtarma Kazıları Yapılan Mezarlar ve Buluntular üzerine Genel Bir Değerlendirme", In: F. Rumscheid (ed.) *Die Karer und die Anderen. Internationales Kolloquium an der Freien Universitat Berlin 13.bis 15. Oktober 2005*, Bonn, 398-461.

Knich 1914 — K.F. Kinch, *Fouilles de Vroulia*, Berlin, 1914.

Knigge 1991 — U. Knigge, *The Athenian Kerameikos, History-Monuments-Excavation*, Athens.

Koeller 2008 — A. S. Koeller, " Structures funèraires grecques et regroupements familiaux au IV siècle avant J.-C.: les exemples de Marseille et d'Apollonia Pontique," In: Onur Özbek (ed.), *Funeral Rites, Ritual and Ceremonies From Prehistory to Antiquity Proceedings of the International Workshop"Troas and its Neighbours"*, İstanbul, 45-58.

Koldewey 1891 — R.Koldewey, *Neandria*, Berlin 1891.

Korfmann 1985a — M. Korfmann. "Recent Archaeological Research in Turkey", *Anatolian Studies* XXXV (1985) 182–183.

Korfmann 1985b — M. Korfmann. "Beşik-Yassıtepe, Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 Ön Raporu", *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, (20-24 Mayıs 1985 Ankara) Ankara, 229–238.

Korfmann 1986 — M. Korfmann. "Beşik-Yassıtepe ve Beşik Mezarlığı 1985 Ön Raporu", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (26-30 Mayıs 1986 Ankara) Ankara, 263–271.

Korkmaz-Gürman 2012 — E. Korkmaz-B.Gürman, "İzmir İli, Aliağa İlçesi, Bozköy Biçerova Mevkii Kyme antik Kenti Doğusu Sur Dışı Yapıları ve Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı", 20. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (25-29 Nisan 2011, Bodrum), Ankara, 71-96.

Körpe 1998 — R. Körpe, "1996 Lapseki Kurtarma Kazısı", *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (7-9 Nisan 1997 Kuşadası), Ankara, 171-194.

Körpe et al 2001 — R. Körpe-M. Tombul-N. Sevinç, "1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingene Tepe Tümülüsü Kurtarma Kazısı", 11. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (24-26 Nisan 2000, Denizli), Ankara, 181-192.

Körpe-Treister 2002 — R. Körpe- M. Treister, "Rescue Excavation in The Necropolis of Lampsacus, 1996", *Studia Troica* 12, 429-450.

Körpe 2006 — R. Körpe, "Batı Troas'da Küçük Bir Kent: Colonai, Colonai Güney Nekropolü Kurtarma Kazısı", *Kubaba*, Sayı 8, 7-15.

Köster 1926 — A. Köster, *Die Griechischen Terrakotten*, Berlin.

Koşay et al 1970 — Koşay et al." Recent Archaeological Research in Turkey", *Anatolian Studies*, Vol. 20, 7-35

Kroll-Walker 1993 — J.H. Kroll-A.S. Walker, *The Athenian Agora Vol. 26, The Greek Coins, Princeton*, New Jersey.

Kurtz-Boardman 1971 — D.C. Kurtz-J. Boardman, *Greek Burial Customs*, Ithaca, New York.

Kurtz 1975 — D.C. Kurtz, *Athenian White Lekythoi, Patterns and Painters*, Oxford.

Küçükçoban 2002 — F. Küçükçoban, "2000 Yılı Akdağ Kurtarma Kazısı", *XII. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu,* (25-27 Nisan 2001 Kuşadası), Ankara, 251-262.

Küçükgüney-Altun 2009 — Z. Küçükgüney-P.T. Altun, "İDÇ Liman Kurtarma Kazısı (İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çakmaklı Köyü, Kendirci Mevkii 613 ve 68 Parsellere Ait) ", *XVII. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu* (28 Nisan–1 Mayıs 2008, Side) Ankara, 53–74.

La Marca 2010 — A. La Marca, "Kyme 2008 Yılı Kazı Çalışmaları", *XXXI. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt (25-29 Mayıs 2009 Denizli) Ankara, 397-416.

Lamb 1931 — W. Lamb, "Antissa", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 31 (1930/1931), 166-178.

Lamb 1932 — W. Lamb, "Antissa", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 32 (1931/1932), 41-67.

Langmann 1967 — G. Langmann, "Eine spaetarchaische Nekropole unter dem Staatsmarkt zu Ephesos", *In Festschrift für Fritz Eichler zu dessen achtzigstem Geburtstag am 12. October 1967,* Wien, 103–123.

Leaf 1923 — W. Leaf, *Strabo on the Troad*, Cambridge.

Lemos 1997 — A.A. Lemos, “Rizari. A Cemetery in Chios Town”, *Greek Offerings. Essays on Greek Art in Honour of John Boardman*, Oxford, 73–85.

Lemos 2002 — I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean, The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries BC*, Oxford.

Lilimpaki-Akamati 1996 — M. Lilimpaki-Akamati, “Ανατολικό Νεκροταφείο Πέλλας. Ανασκαφή 1989”, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 44-46 (1989-1991), Athens, 73-152.

Löwe 1996 — W. Löwe, “Die Kasseler Grabung 1894 in der Nekropole der archaischen Stadt”, *Samos, Die Kasseler Grabung 1894*, Kassel, 24-107.

Mangaloğlu-Votruba 2011 — S. Mangaloğlu-Votruba, “Liman Tepe’de Geç Hellas III C Dönemi”, *Anadolu/Anatolia 37*, 43–73.

Mariaud 2010 — O. Mariaud, “The Geometric Graves of Colophon and The Burial Customs of Early Iron Age Ionia”, In: A. Mazarakis Ainan (ed.), *The Dark Ages Revisited. From the Dark Ages to the Rise of the Polis. Proceedings of the International Symposium in Memory of williwm D. E. Coulson*, Volos, 2007, Volos, 687-703.

Mayer-Plath 1940 — B. Mayer-Plath, “Die Nekropole”, *Larisa am Hermos Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934*, Band I: Die Bauten, Berlin, 109-112.

Mee 1978 — C. Mee, ”Aegean Trade and Settlement in Anatolia in the Second Milenium B.C.”, *Anatolian Studies*, Vol 28, 121–155.

Mellink 1961 — M.J. Mellink,“Archaeology in Asia Minor”, *American Journal of Archaeology, Vol.* 65:1, 37-52.

Mellink 1965 — M.J. Mellink,“Archaeology in Asia Minor”, *American Journal of Archaeology, Vol.* 69:2, 133-149.

Mellink 1966 — M.J. Mellink,“Archaeology in Asia Minor”, *American Journal of Archaeology, Vol.* 70:2, 139-159.

Mellink 1971 — M.J. Mellink,“Archaeology in Asia Minor”, *American Journal of Archaeology, Vol.* 75:2, 161-181.

Meriç 1985 — R. Meriç, “1984 Yılı İzmir ve Manisa İlleri Yüzey Araştırmaları”, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (20-24 Mayıs 1985 Ankara), Ankara, 199-208.

Miltner 1932 F.-H. Miltner,"Bericht über eine Voruntersuchung in Alt-Smyrna", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Vol.* 27, 129–188.

Mitsopoulou-Leon 1972-75 V. Mitsopoulou-Leon, "Ein Grabfund des vierten vorchristlichen Jahrhunderts aus Ephesos", *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Vol.* 50, 252-265.

Monachov 2003 С.Ю. Монахов, *ГРЕЧЕСИЕ АМФОРЫ В ПРИЧЕРНОМОРЬЕ, ТИПОЛОГИЯ АМФОР ВЕДУЩИХ ЦЕНТРОВ-ЭКСПОРТЕРОВ ТОВАРОВ В КЕРАМИЧЕСКОЙ ТАРЕ*, Москва,Саратов.

Musgrave 1990 J. Musgrave, "Dust and Damn'd Oblivion: A Study of Cremation in Ancient Greece", *The Annual of the British School at Athens,* Vol. 85, 271-299.

Müller- Wiener 1988 W. Müller-Wiener, "*Milet 1987*". Vorbericht über die Arbeiten des Jarhes 1987 mit Beitragen von D. Göksel, V. V. Graeve, R. Bierling, M. Heinz und H. Svenson, *Istanbuler Mitteilungen*, Band 38, 251-278.

Mylonas 1966 G.E. Mylonas, *Mycenae and the Mycenaean Age*, Princeton, New Jersey.

Nagel 2007 J. Nagel, *Nekropolen von Pompeji Die Grabbauten vor dem Herkulaner Tor,* Gring Verlag, 2007.

Nicholls 1958/59 R.V. Nicholls,"Old Smyrna: The Iron Age Fortifications And Associated Remains on the City Perimeter", *The Annual of the British School at Athens,* Vol. 53/54 (1958–59) 35–137.

Niemeier 2007 W.D. Niemeier, "Westkleinasien und Ägäis Von Den Anfängen Bis Zur Ionischen Wanderung: Topographie, Geschichte und Beziehungen Nach Dem Archäologishen Befund Und Den Hethitischen Quellen", In: W.-D. Niemeier, K. Zimmermann, J. Cobet (eds.), *Frühes Ionien. Eine Bestandsaufnahme, Panionion-Symposion Güzelçamlı, 26. September-1. Oktober 1999, Milssische Forschungen*, Band 5, 37-93.

Öğün 1964 B. Öğün, "Teos Kazıları (1963)", *Türk Arkeoloji Dergisi* XIII-I, 115-117.

Özbay 2004 F.Özbay, "The History and Archaeology of Klazomenai in the Fourth Century BC and the Settlement at Chyton", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera*, Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 133-159.

Özen 2007 — E. Özen, "Hayıtlı Mahallesi, Atatürk Bulvarı, 252 Ada, 38-43 Parseller Kurtarma Kazısı", *XV. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, (24-226 Nisan 2006 Alanya), Ankara, 118-192.

Özeren et al. 1997 — Ö. Özeren-F. Ünal-A. Üner,"Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı,", *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri,* (8–10 Nisan 1996 Kuşadası), Ankara, 161–177.

Özgünel 1983 — C. Özgünel," Batı Anadolu ve İçlerindeki Myken Etkileri", *Belleten*, Cilt: XLVII, Sayı: 187, 697–743.

Özgünel 2005 — C. Özgünel, "Erythrai Antik Yerleşimi 2003 Sezonu Yüzey Araştırmaları", *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 245-250.

Özgünel-Görkay 2006 — C. Özgünel-K. Görkay, "2004 Yılı Erythrai Antik yerleşimi Arkeolojik Araştırmaları", *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 239-248.

Özkan 1991 — T. Özkan, "Dardanos Höyüğü-Nekropolü Kurtarma Kazısı", *1. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (19-20 Nisan 1990, Ankara), Ankara, 113-118.

Özkan 1992 — T. Özkan, 1990 Yılı Tenedos Nekropol Çalışmaları", *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Ankara, 29–30 Nisan 1991), Ankara, 1992. 1–10.

Özkan 1993 — T. Özkan, *Tenedos Arkaik ve Klasik Nekropolü*, İzmir 1993. (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilimdalı Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Özkan 1994 — T. Özkan,"1992 Yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları", *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (26-29 Nisan 1993 Marmaris), Ankara 1994. 1-15.

Özkan 2009 — T. Özkan, "Funde aus einem spätgeomtrischen Brandgrab", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi*, XIV, (2009/2), İzmir 57-78.

Özkan-Atukeren 1999 — T. Özkan-S.Atukeren, "Cevizcioğlu Çiftliği Nekropolü Kazıları" *Tahtalı Baraji Kurtarma Kazısı Projesi: Tahtalı Dam Area Salvage Project*, İzmir, 43-54.

Özkaya-San 2001 — V. Özkaya-O. San, "Alinda Nekropolü II", *XVIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (22-26 Mayıs 2000 İzmir), Ankara, 181-196.

Öztekin 2006 — İ.E. Öztekin, *M.Ö. I. Binde Anadolu'da Tümülüs Geleneğinin Kronolojik Gelişimi ve Coğrafi Yayılımı*, Ankara (Hacettepe

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Öztürk 2005 — K. Öztürk, *Smyrna Kent Sur Duvarı Önü Bezemesiz Gömü Kapları*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir.

Özyiğit 1990 — Ö. Özyiğit, "1988 Yılı Erythrai Sondaj Çalışmaları", *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 1. Cilt, (18-23 Mayıs 1989 Antalya), Ankara, 125–150.

Özyiğit 1991 — Ö. Özyiğit, "1989 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 1. Cilt, (28 Mayıs–1 Haziran 1990, Ankara), Ankara, 127–153.

Özyiğit 1995 — Ö. Özyiğit, "1992 Yılı Phokaia Çalışmaları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, (24–28 Mayıs1993, Ankara), Ankara, 11–36.

Özyiğit 1997 — Ö. Özyiğit, "1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, (27–31 Mayıs 1996, Ankara), Ankara, 1–26.

Özyiğit 2000 — Ö. Özyiğit, "1998 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", XXI. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, (24–28 Mayıs 1999, Ankara), Ankara, 33–46.

Özyiğit 2001 — Ö. Özyiğit, "1999 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", XXII. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, (22–26 Mayıs 2000, İzmir) Ankara, 1–14.

Özyiğit 2002 — Ö. Özyiğit, "2001 Yılı Phokaia Kazı, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Çalışmaları", *İzmir Kent Kültür Dergisi* Sayı: 5, İzmir, 181–187.

Özyiğit 2003a — Ö. Özyiğit, "2000–2001 Yılları Phokaia Kazı Çalışmaları", *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (27–31 Mayıs 2002, Ankara), Ankara, 333–351.

Özyiğit 2003b — Ö. Özyiğit, "Phokaia'da Akurgal'ın Kazıları Işığında Son Dönem Çalışmaları", *Anadolu/Anatolia* 25, Ankara, 97-127.

Özyiğit-Erdoğan 2000 — Ö. Özyiğit-A. Erdoğan," Les Sanctuaires de Phocée à la lumières des dernieres fouilles", *Les Cultes des cités phocéenes, Etudes massaliètes* 6, 11–23.

Panayotova 2005 — K. Panayotova, "Amphorae of the so-called << Cypriot >> type from Apollonia Pontica", *Studia Arrchaeologica Universitatis Serdicensis*, Suppl. IV. 540-554. (Bulgarca, makalenin ismi İngilizce özetinden yazılmıştır).

Paton 1887 — W. R. Paton, "Excavations in Caria", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 8, 64-82.

Peschlow 1991 — A. Peschlow, "Die Nekropole Von Herakleia am Latmos", *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (28 Mayıs-1 Haziran 1990 Ankara), Ankara, 383-401.

Philipp 1981 — H. Philipp, "Archaische Gräber in Ostionien", *Istanbuler Mitteilungen*, Band 31, 155-192.

Pirson 2008 — F. Pirson, "Pergamon-2006 Kampanyasında Yakın Çevrede Yapılan Çalışmalar", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 3. cilt (28 Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 27-46.

Pirson 2009 — F. Pirson, "Pergamon-Bericht über die Arbeiten der Kampagne 2008", *Archäologisher Anzeiger* 2009: 2, 129-213.

Pirson et al. 2010 — F. Pirson, "Pergamon-2006 Kampanyasında Yakın Çevrede Yapılan Çalışmalar", *XXVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2. cilt (25-29 Mayıs 2009 Denizli), Ankara, 259-286.

Pirson 2011 — F. Pirson, "Pergamon 2009 Sezonu Çalışmaları Raporu", *XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı* 4. Cilt, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul), Ankara, 245-259.

Pisani 2006 — M. Pisani, "The Collection of Terracotta Figurines in the British School at Athens", *The Annual of the British School at Athens*,, vol. 101, 269-368

Plant 1979 — R. Plant, *Greek Coin Types and Their Identification*, London.

Polat 1991 — G. Polat, *Daskyleion ve Çevresinde Ele Geçen Anadolu Satraplık Dönemine Ait Mezar Stelleri*, İzmir, 1991 (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Polat 1998 — G. Polat, *Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri*, İzmir (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Polat 2002 — G. Polat, "Antandros", *İzmir Kent Kültür Dergisi,* Sayı: 5, İstanbul, 148-154.

Polat 2003 — G. Polat, "Antandros 2001 Kazıları", *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (27-31 Mayıs 2002 Ankara), Ankara, 21–30.

Polat -Polat 2004 — G. Polat-Y. Polat, "Antandros 2002 Kazıları", *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (26–31 Mayıs 2003, Ankara) Ankara, 453-462.

Polat 2005 — G. Polat, “War Der Persische Satrap Autophradates von Sardeis der Ursperüngliche Grabherr des Mausoleums in Belevi?”, *Epigraphica Anatolica* 38, 57-72.

Polat-Polat 2006 — G. Polat-Y. Polat, “Antandros 2003–2004 Kazıları”, *XXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (30 Mayıs–3 Haziran 2005, Antalya), Ankara, 89–104.

Polat et al 2007 — G. Polat-Y. Polat-K. Yağız, “Antandros 2005 Yılı Kazıları”, *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (29 Mayıs- 2 Haziran 2006 Çanakkale), Ankara, 43–62.

Polat-Polat 2007 — G. Polat-Y. Polat,”Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi IX,* 1–20.

Polat 2008 — G. Polat,”Antandros Nekropolü Ölü Gömme Gelenekleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, III.-IV. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu Anadolu/Anatolia Ek Dizi No 2*. 271–280.

Polat et al 2008 — G. Polat-Y. Polat-K. Yağız-T. Küçük-O. Zunal,”Antandros 2006 Yılı Kazıları”, *XXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2. Cilt, (28 Mayıs- 1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 455–476.

Polat 2009 — Y. Polat, “The Findings from a Late Geometric period Grave Uncovered at Beçin”, *Anatolia Antiqua /Eski Anadolu XVII*, 133-150.

Polat et al 2009 — G. Polat-Y. Polat-K. Yağız-O. Zunal-B. Yıldırım,”Antandros 2007 Yılı Kazıları”, *XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 4. Cilt, (26-30 Mayıs 2008), Ankara, 39-60.

Polat et al 2010 — G. Polat-Y. Polat-K. Yağız-O. Zunal,”Antandros 2008 Yılı Kazıları”, *XXXI. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 4. Cilt, (25–29 Mayıs 2009 Denizli), Ankara, 1-22.

Polat et al 2011 — G. Polat-Y. Polat-K. Yağız-R. Aktaş-E. Açar,”Antandros 2009 Yılı Kazıları”, *XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 3. Cilt, (24-298 Mayıs 2010 İstanbul), Ankara, 98-121.

Popham et al 1980 — M.R. Popham-L.H. Sackett-P.G. Thenelis-J. Boardman-M.J. Price-H.W. Catling-E.A. Catling- V.R.d’A. Desborough-O.T.P.K. Dickinson-R.A.Higgins-L.H.Feffrey, *Lefkandi I. The Iron Age. Text. The Settlement. The Cemeteries*”, The British School at Athens. Supplementary Volumes No. 11, 1-464.

Pottier et al 1887 — E. Pottier-S. Reinach-A. Veyries, *La Nécropole de Myrina. Recherches Archeologiques Exécutées au nom et aux Frais de L'ecole Francaise d'Athènes*, Paris.

Praschniker-Theuer 1979 — C.Praschniker-M.Theuer, "Das Mausoleum von Belevi", mit ergänzenden Beiträgen von W. Alzinger, R.Fleischer, E.Fossel-Peschl, V.Mitsopoulos, E. Reuer und O.Schottenhaml, *Forschungen in Ephesos* VI.

Ragone 2008 — G. Ragone, "Temnos (Görece Kale-Southern Aeolis) Research Project: 2006 Report", XXV. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (28-Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 343-356.

Ragone 2009 — G. Ragone, "Temnos (Görece Kale-Southern Aeolis) Research Project: 2007 Report", *XXVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (26-30 Mayıs 2008 Ankara), Ankara, 429-442.

Reiblich 1993 — E. Reiblich, "Ringe und Ohrringe aus der Wettor-Nekropole von Assos", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1991, *Asia Minor Studien*, Band 10, Bonn, 163-177.

Reinach 1886 — S. Reinach,"Deux teres-Cuites de Cymé", *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol.10, 492-500.

Rijavec 2002 — O.C. Rijavec, *M.Ö. II. Binde Ege Bölgesindeki Miken Mezarları*, Ankara (2002) (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Robinson 1933 — D.M. Robinson, *Excavation at Olynthus: Mosaics, Vases, and Lamps of Olynthus. Found in 1928 and 1931*, Part V, Oxford.

Robinson 1942 — D.M. Robinson, *Excavation at Olynthus: Necrolynthia, A Study in Greek Burial Customs and Anthropology*, Part XI, Oxford.

Roosevelt 2003 — C.H. Roosevelt, *Lydian and Persian Period Settlement in Lydia*, Ph.D. Cornell University, 2003.

Rose at al 2007 — C.B. Rose-B. Tekkök-R. Körpe et al., "Granicus River Valley Survey Project, 2004-2005", *Studia Troica* 17, 65-150.

Rotroff 1997 — S. Rotroff, "*Hellenistic Pottery, Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material", The Athenian Agora Vol. XXIX*, Princeton, New Jersey

Rotroff 2006 — S. Rotroff, "*Hellenistic Pottery, The Plain Wares", The Athenian Agora, Vol. XXXIII*, Princeton, New Jersey.

Samiou 2004 — C. Samiou, "Hellenistic Graves in Abdera", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the*

International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 291-303.

S. Başaran 2003a — S. Başaran, "Ainos'un Geç Hellenistik Erken Roma Dönemi Seramik Buluntuları", In: Catherine Abadie-Raynal (ed.), Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine, Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 May 1996, *Varia Anatolica* XV, İstanbul. 71-78.

S. Başaran 2003b — S. Başaran, "Enez (Ainos) 2001 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (27-31 Mayıs 2002 Ankara), Ankara, 283-294.

S. Başaran 2005 — S. Başaran, "Enez (Ainos) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı* , 2. Cilt, (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 115-128.

S. Başaran 2006 — S. Başaran, "Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı,Onarım ve Koruma Çalışmaları", *XXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 409-420.

S. Başaran et al 2010 — S. Başaran-B. Çakan-S. Karwiese-G. Kurap, "Enez (Ainos) 2009 Yılı Kazısı ve Onarım-Koruma Çalışmaları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul), Ankara, 145-168.

S. Başaran et al 2011 — S. Başaran-F.B. Uçar Çakan-G. Emre-G. Kurap-S. Karwiese-R. Yılmaz, "Enez (Ainos) 2008 Yılı Kazısı, Onarım-Koruma Çalışmaları", XXXI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (25-29 Mayıs 2009, Denizli), Ankara, 117-144.

Schafer 1968 — J. Schafer, Hellenistische Keramik aus Pergamon, *Pergamenische Forschungen II*, Berlin.

Scherrer 2001 — P. Scherrer, "The Historical Topography of Ephesos", in D. Parrish, D. (ed.), *Urbanism in Western Asia Minor (Portsmouth 2001) Journal of Roman Archaeology, Supplementary Series* 45, 57–87.

Schmidt 1902 — H. Schmidt, "*Heinrich Schliemann's Sammlung, Trojanischer Altertümer*", Berlin.

SNG 1957 — *Syllage Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung v. Aulock, Mysien, 4. Heft*, Berlin.

SNG 1959 — *Syllage Nummorum Graecorum Deutschland. Sammlung v. Aulock Troas, Aelois, Lesbos, 5. Heft*, Berlin.

Sear 1979 — D.R. Sear, *Greek Coins and Their Values*, London.

Sear 2000 D.R. Sear, *Greek Coins and Their Values*, London.

Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Corafyası I*, Ankara.

Sevinç 1994 N. Sevin.,"Bozcaada (Tenedos) Nekropolü 1992 Yılı Kurtarma Kazısı, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Marmaris, 26-29 Nisan 1993), Ankara, 1994. 311-320.

Sevinç 1995 N. Sevinç, "Tenedos Kurtarma Kazısı", *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Didim, 25–28 Nisan 1994), Ankara, 113–127.

Sevinç 1996a N. Sevinç, "Gümüşçay Kurtarma Kazıları Ön Raporu", *Arkeoloji ve Sanat* 72, 24-30.

Sevinç 1996b N. Sevinç, "Çanakkale-Gümüşçay Tümülüsleri 1994 Yılı Kurtarma Kazıları Ön Raporu, *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (24-26 Nisan 1995, Didim), Ankara, 443-449.

Sevinç 1996c N. Sevinç,"A New Sarcophagus of Polyxena from the Salvage Excavation at Gümüşçay", *Studia Troica* 6, 251-264.

Sevinç et al 1998 N. Sevinç-Ch. B. Rose-B. Tekkök Biçken-D. Strahan, "The Dedetepe Tumulus", *Studia Troica* 8, Mainz am Rhein, 305-327.

Sevinç et al 1999 N. Sevinç-Ch. B. Rose-D. Strahan, "A Child's Sarcophagus from the Salvage Excavation at Gümüşçay", *Studia Troica* 9, Mainz am Rhein, 489-509.

Sevinç et al 2001 N. Sevinç-R. Körpe-M. Tombul- Ch. B. Rose -D. Strahan-H. Kiesewette-J. Wallrodt, "A New Painted Graeco-Persian Sarcophagus from Çan", *Studia Troica* 11, Mainz am Rhein, 383-420.

Sevinç-Treister 2003 N. Sevinç-M. Treister, "Metalwork From The Dardanos Tumulus", *Studia Troica* 13, Mainz am Rhein, 215-260.

Skarlatidou 2004 E. Skarlatidou, "The Archaic Cemetery of the Clazomenian Colony at Abdera", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera,* Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 249-260.

Smetana-Scherrer 1982 R. Smetana Scherrer, *Ost Griechische Keramik; Lakonische Keramik, Attische schwarzfigurige und Rotfigurige Keramik; Spätklasische und hellenistische Keramik, Alt-Ägina* II,1, Mainz.

Smithson 1961 E.L. Smithson, "The Protogeometric Cemetery at Nea Ionia, 1949", *Hesperia,* Vol. 30/2, 147-178.

Smithson 1970 E.L. Smithson, "The Dorpfeld Areopagus Graves and Simple Cremation in Geometric Athens", *Seventy-First General Meeting of the Archaeological Institute of America*, *American Journal of Archaeology*, Vol. 74/ 2, 184-207.

Smithson 1974 E.L. Smithson, "A Geometric Cemetery on the Areopagus: 1897, 1932, 1947", *Hesperia*, Vol. 43/3, 325-390.

Snodgrass 1971 A.M. Snodgrass, *The Dark Age of Greece*, Edinburg.

Sparkes-Talcot-Richter 1970 B.A. Sparkes-L. Talcott- G.M.A. Richter, *The Athenian Agora Vol. 12, Black and Plain Pottery odt the 6th, 5th and 4th Centuries B.C*. Princeton, New Jersey.

Spencer 1995 N. Spencer, "Early Lesbos Between East and West: A "Grey Area" of Aegean Archaeology", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 90, 269–306.

Strabon Strabon, *Geographika* (Türkçesi: Prof. Dr. A. Pekman) İstanbul (2000).

Stupperich 1990 R. Stupperich, "Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1989", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich, E. Schwertheim (eds.), Ausgrabungen in Assos 1989, *Asia Minor Studien*, Band 2, 7-22.

Stupperich 1992 R. Stupperich, "Zweiter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1990", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1990, *Asia Minor Studien*, Band 5, 1-31.

Stupperich 1993 R. Stupperich, "Dritter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1991", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1991, *Asia Minor Studien*, Band 10, 1-36.

Stupperich 1996a R. Stupperich, "Grabungen in der Nekropole von Assos 1989–1994" *THETIS. Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlandaund Zyperns*, Band 3, 49–70.

Stupperich 1996b R. Stupperich, "Vierter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1992", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1992, *Asia Minor Studien*, Band 21, 1–31.

Stupperich 2006 R. Stupperich, "Fünfter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1993", In: R. Stupperich (ed.), Ausgrabungen in Assos 1993, *Asia Minor Studien*, Band 57, 1–26.

Şimşek et al 2011 — C. Şimşek-M. Okunak-M. Bilgin, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, İstanbul.

Tavukçu 1999 — A.Y. Tavukçu, Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri (İ.Ö. 1375-İ.S.395), Erzurum (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Tavukçu 2006 — Z.A. Tavukçu, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, Erzurum (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Tekin 1994 — O. Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeler/The Yapı Kredi Collection Greek and Roman Coins,* , İstanbul.

Tezgör-Sezer 1995 — D.K. Tezgör-T Sezer, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandil Kataloğu, Cilt 1, Prehistorik, Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler" *Varia Anatolica VI/2*, İstanbul.

Tırpan-Söğüt 2005 — A. Tırpan-B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları, *XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 371-386.

Tırpan-Söğüt 2006 — A. Tırpan, B. Söğüt, "Lagina ve Börükçü 2004 Yılı Çalışmaları, *XXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 257-270.

Tolun 2009 — V. Tolun, "Assos Batı Nekropolü'nde Bulunan Terrakotta Heykelcikler," *Arkeoloji ve Sanat* 130, İstanbul, 43-56.

Tombul 2004 — M. Tombul, "Observation on the Çan Sarcophagus", *Anadolu'da Doğdu-60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan/ Festschrift für Fahri Isık zum 60. Geburtstag*, İstanbul, 669-772.

Touchais 1985 — G. Touchais, "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1984", *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol. 109.2, 759-862.

Touchais 1986 — G. Touchais, "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1985", *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol. 110.2, 671-761.

Touchais et al 1996 — G. Touchais-T. Boloti-B. Detournay-S. Huber-A.P. Touchais-Y. Varalis, "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques en Grèce en 1995", *Bulletin de Correspondance Hellénique* Vol. 120.3 , 1109-1349.

Tsakos 1969a — K. Tsakos, "ΣΑΜΟΣ -ΔΥΤΚΕ ΝΕΚΡΟΠΟΛΙΣ", *ΑΡΧΑΙΟΛΓΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ/Athens Annals of Archaeology* 2, 202-205.

Tsakos 1969b — K.Tsakos, "Δυτικη Νεκρόπολίς"*ΑΡΧΑΙΟΛΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ* 24: ΧΡΟΝΙΚΑ, 388-390.

Tsakos 1977 — K. Tsakos, "ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΛΑΞΕΥΤΟΙ ΤΑΦΟΙ ΣΤΗ ΣΑΜΟ", *ΑΡΧΑΙΟΛΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ* 32, 344-420.

Tsakos 1996 — K. Tsakos, "Stadt und Nekropolen: Samos in der archaischen Epoche (6. Jh)", *Samos, Die Kasseler Grabung 1894*, Kassel, 120-131.

Tuna 1987 — N. Tuna, "İonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 1. Cilt, (6-10 Nisan 1987 Ankara), Ankara, 303-358.

Tzannes 2004 — M.C. Tzannes, "The Excavations of G. Oikonomos at the Archaic Cemetery of Monastirakia in Klazomenai, 1921-22", *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera,* Abdera, 20-21 October 2001, Thessaloniki, 97-120.

Uçankuş 1980 — H.T. Uçankuş, "Kyme Kurtarma Kazısı Ön Raporu (1979)", *II. Kazı Sonuçları Toplantısı,* (11–15 Şubat 1980, Ankara), Ankara, 139–149.

Ulusoy 2010 — P. Ulusoy, *Burial Customs of Klazomenai in the Iron Age (1100-500),* Ankara (Department of Archaeology and History of Art Bilkent University, Unpublished , Master's Thesis)

Utili 1996 — F. Utili, "Die Archaische Gräber aus E'IV", in: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1992, *Asia Minor Studien*, Band 21, 43-58.

Utili 1999 — F. Utili, "Die Archaisch Nekropolise Von Assos", *Asia Minor Studien*, Band *31*.

Üney 2004 — A. Üney, *Antandros Melis Nekropolisi Arkaik Dönem Mezarları*, İzmir (Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü,Yayınlanmamış lisans tezi).

Üney 2009 — A. Üney, *Antandros Örneğinde Podyumlu Mezarlar ve Mezarlık Alanları*, İzmir (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Ünlü-Özsaygı 2007 — A. Ünlü-M. Özsaygı,"İzmir İli, Aliağa İlçesi, Gümrük Binası Sondaj Kazısı", *XV. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu* (24-26 Nisan 2006 Alanya), Ankara, 13–24.

Ürkmez 2002 — Ö. Ürkmez, *Şaşal Nekropolü Stroter Mezarları*, İzmir (Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Lisans Tezi).

Viglaki- Sofianou 2004 — M.Viglaki Sofianou, "Γεωμετρική νεκρόπολη αρχαίας Σάμου", *ΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ, Πρακτικα του Διεθνούς Συμποσίου.* In: Ν. ΧΡ.ΣΤΑΜΠΟΛΙΔΗΣ-Α.ΓΙΑΝΝΙΚΟΥΡΗ (eds.), Ρόδος, 1-4 Νοεμβρίου 2002, ΑΘΗΝΑ 2004, 189-196.

Wace-Thompson 1911/12 — A.J.B.Wace-M.S.Thompson, "Excavation at Halos", *The Annual of the British School at Athens,* vol. 18, 1-29.

Wace et al 1921-1923 — A.J.B. Wace-W.A. Heurtley-W. Lamb, L.B. Holland, C.A. Boethius,"The Report of the Excavations at Mycenae, 1921-1923 (corrected title:The Report of the School Excavations at Mycenae, 120-123)", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 25, 1-434.

Wroth 1892 — W.W. Wroth, *A Catologue of The Greek Coins in The British Museum-Mysia,* London.

Weinberg 1943 — S.S. Weinberg, *The Geometric and Orientalizing Pottery, Corinth Vol. VII*, Part I, Cambridge.

Wheeler 1974 — T.S. Wheeler, "Early Bronze Age Burial Customs in Western Anatolia", *American Journal of Archaeology*, Vol. 78, 415-425.

Williams 1970 — C.K. Williams II, "Corinth, 1969; Forum Area," *Hesperia*, Vol. 39-I, 1-39.

Wolska 2006 — W. Wolska, "Die archaischen Köpergärber in der Nekropole von Assos", Ausgrabungen in Assos 1993, *Asia Minor Studien*, Band 57, 251-292.

Yağız 2008 — K. Yağız,"Antandros Nekropolisi Arkaik Dönem Urneleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi XI–1*, İzmir, 83–104.

Yağız 2011 — K. Yağız, "Antandros Nekropolisi", In: R. Efe-M. Öztürk-İ. Atalay (eds.), *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu/International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit, Global Change in the Mediterrenean Region*, İzmir, 13-22.

Yalman 1993 — B. Yalman,"Antandros Nekropolisi Kurtarma Kazısı", *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (27–30 Nisan 1992, Efes) Ankara, 449–487.

Yıldırım 2009 — B. Yıldırım, *Antandros Nekropolisi Sikke Kontekstli Mezarlar*, İzmir (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yıldız 2006 — Ö. Yıldız, *M.Ö. I. Binde Antandros Antik Kentinde Kremasyon: Ölü Gömme Gelenekleri Açısından İncelenmesi*, Ankara (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı, yayınlanmamış yüksek lisans tezi).

Yıldız-Erdal 2008 — Ö. Yıldız-Y.S. Erdal,"Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği", *XXIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*", 28 Mayıs–1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 41–56.

Young-Angel 1939 — R.S. Young-J.J. Angel, "Late Geometric Graves and a Seventh Century Well in the Agora", *Hesperia Supplements*, Vol. 2, 1-250.

Young 1942 — R.S. Young, "Graves from the Phaleron Cemetery", *American Journal of Archaeology*, Vol. 46/ 1, 23-57.

Zaphiropoulou 1994 — P. Zaphiropoulou, "Une Nécropole À Paros", in: J. De La Genière (ed.), *Nécropoles et Sociétés Antiques (Grèce, Italie, Languedoc). Actes du Colloque International du Centre de Recherches Archéologiques de I'Université de Lille III, Lille, 2-3 Décembre 1991, Chaiers de Centre Fean Bérard 18.* Naples, 127-152.

Çalışmada yararlanılan internet siteleri

Parion kazıları için bkz. http://parion.biz

Miletos kazıları için bkz. http://www.ruhr-uni-bochum.de/milet/index2.htm

HARİTALAR

Harita 1. İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısına ait mezarların tespit edildiği merkezler.

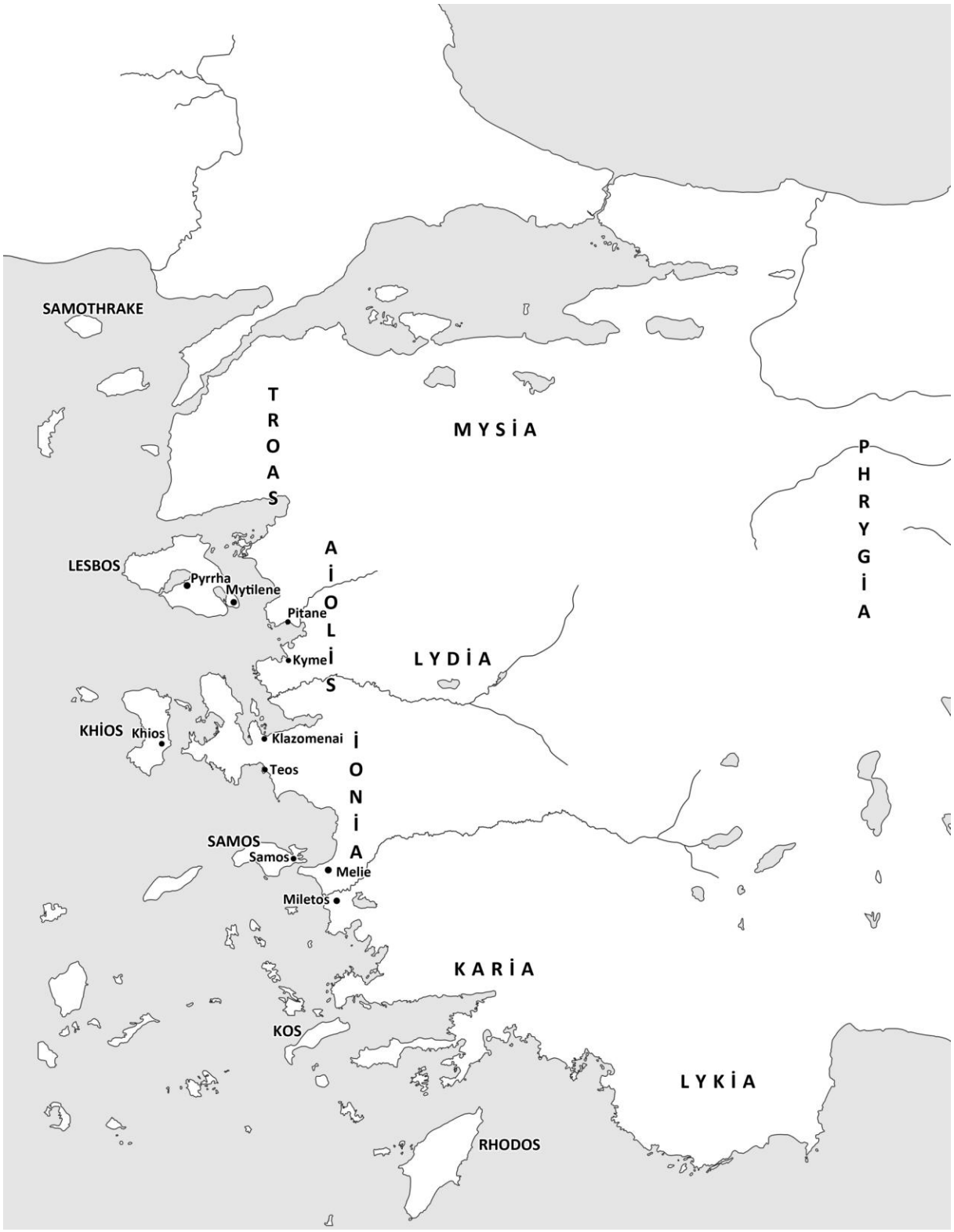

Harita 2. Protogeometrik dönem mezarların tespit edildiği merkezler.

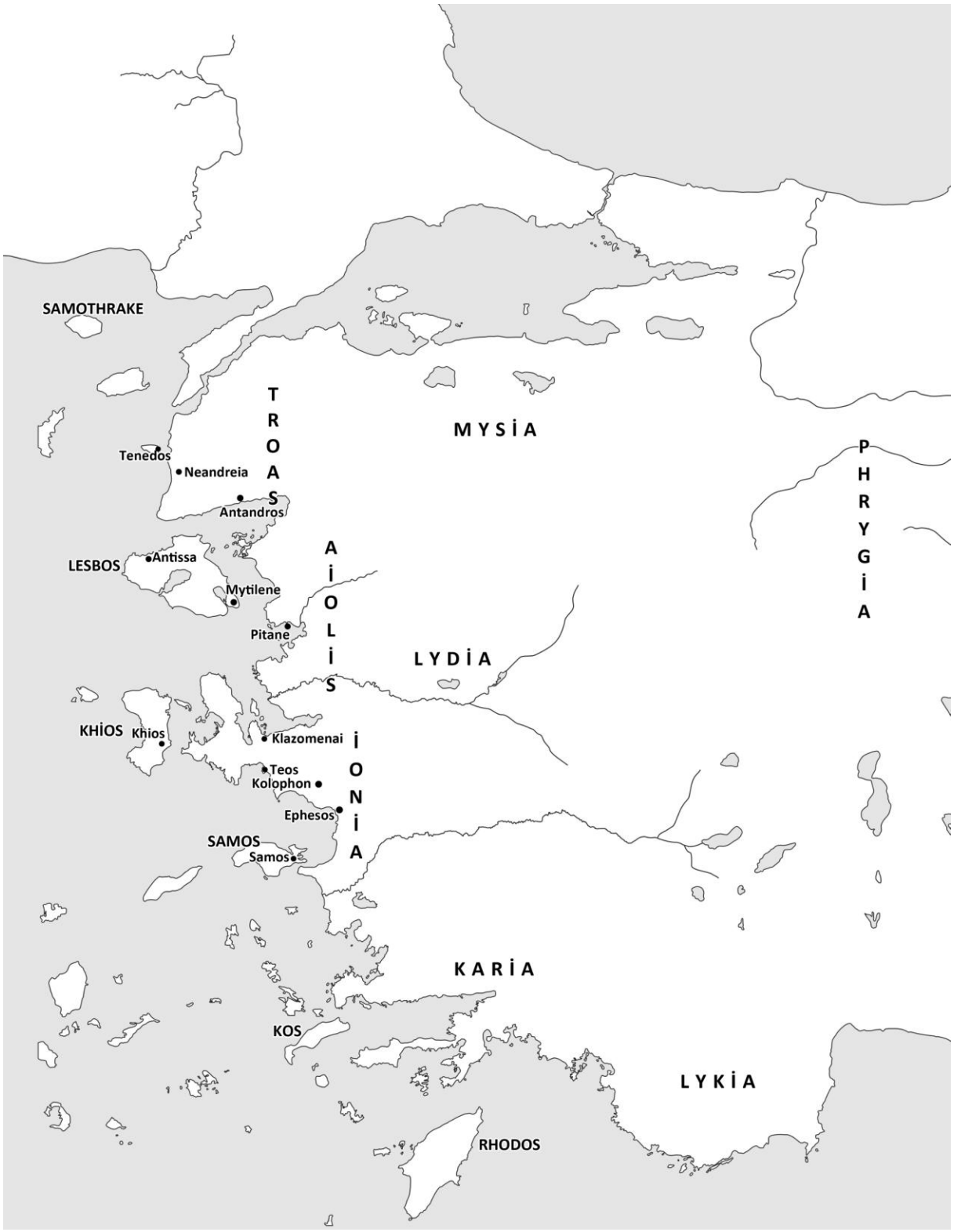

Harita 3. Geometrik dönem mezarların tespit edildiği merkezler.

Harita 4. Arkaik dönem mezarların tespit edildiği merkezler.

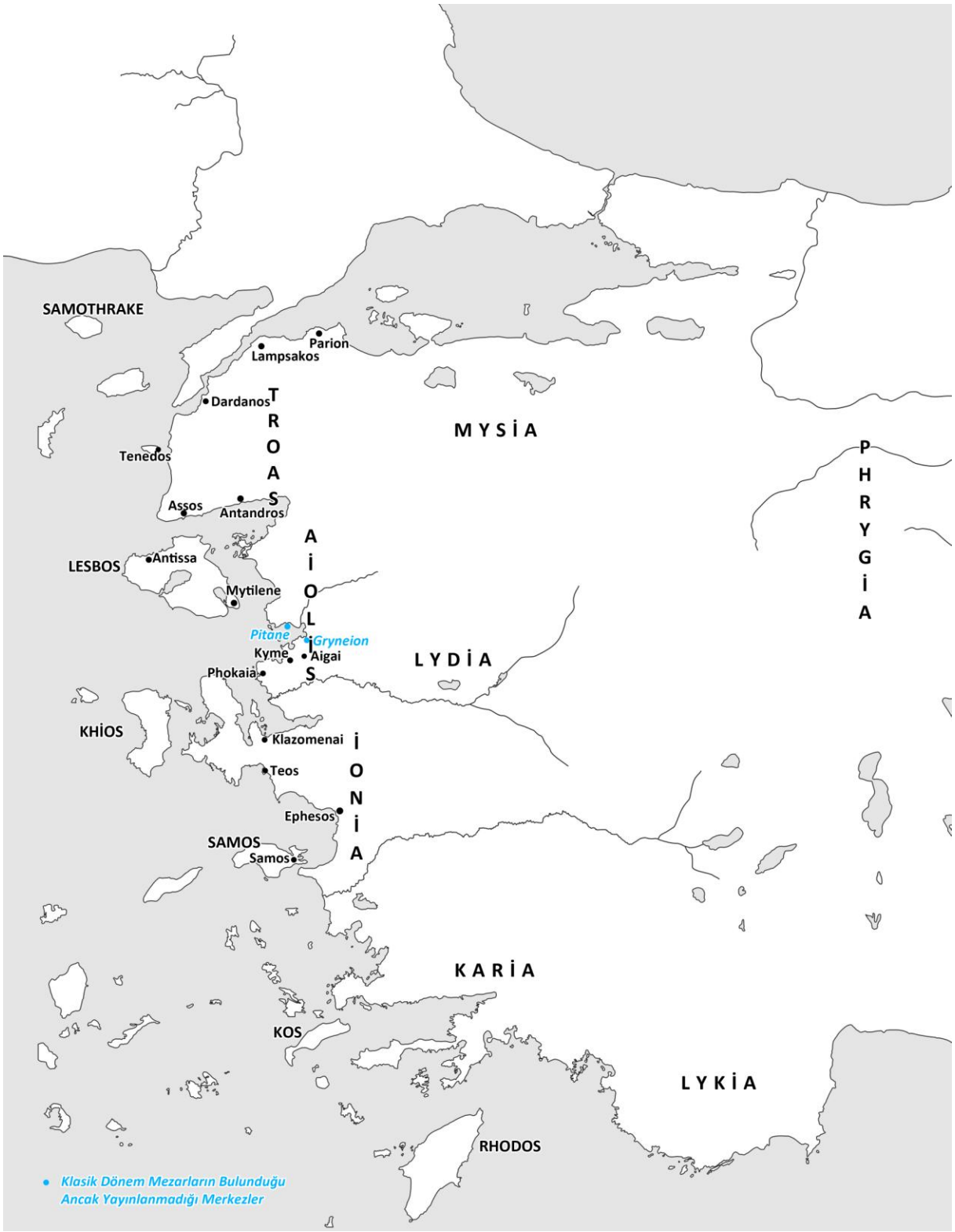

Harita 5. Klasik dönem mezarların tespit edildiği merkezler.

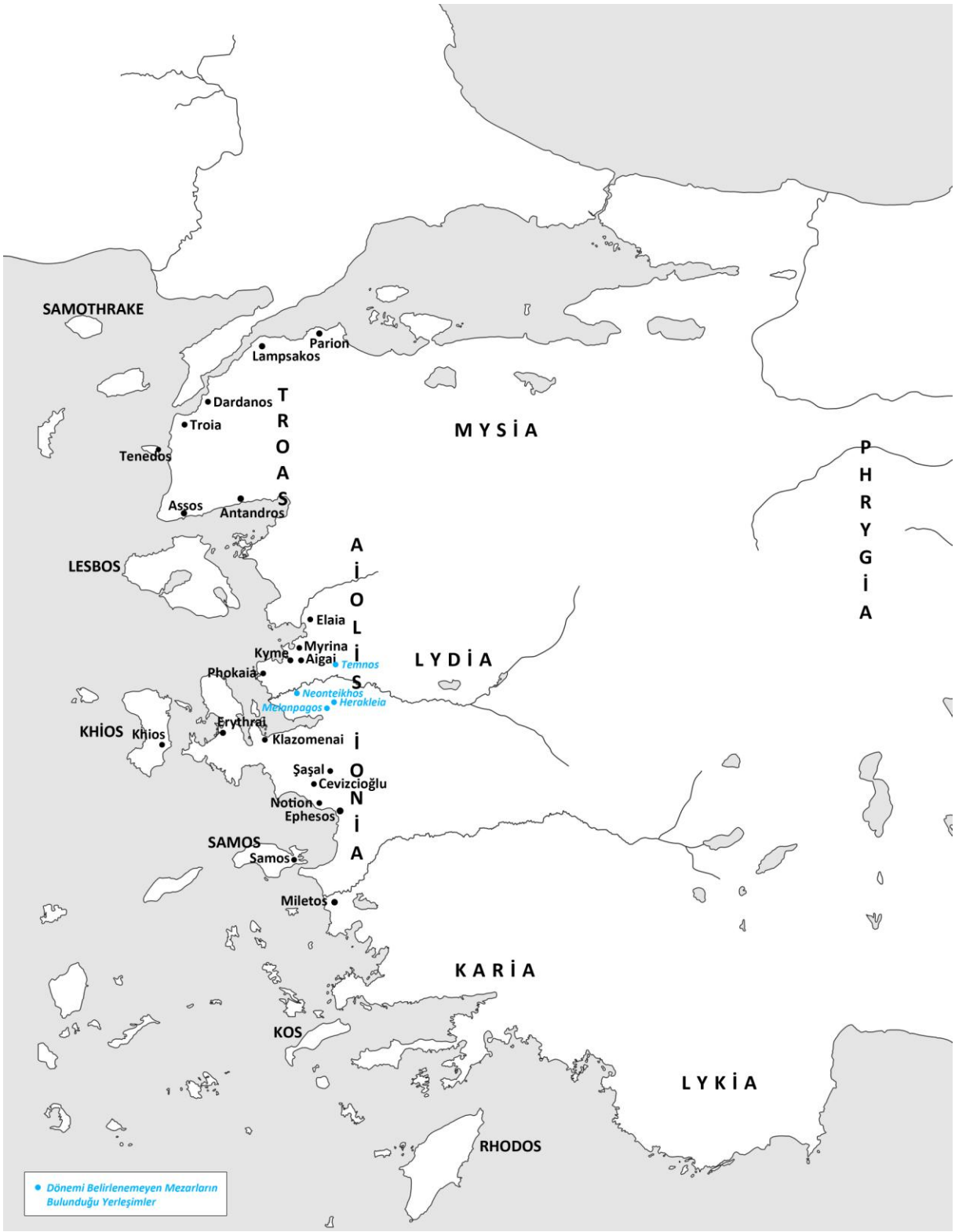

Harita 6. Hellenistik dönem mezarların tespit edildiği merkezler.

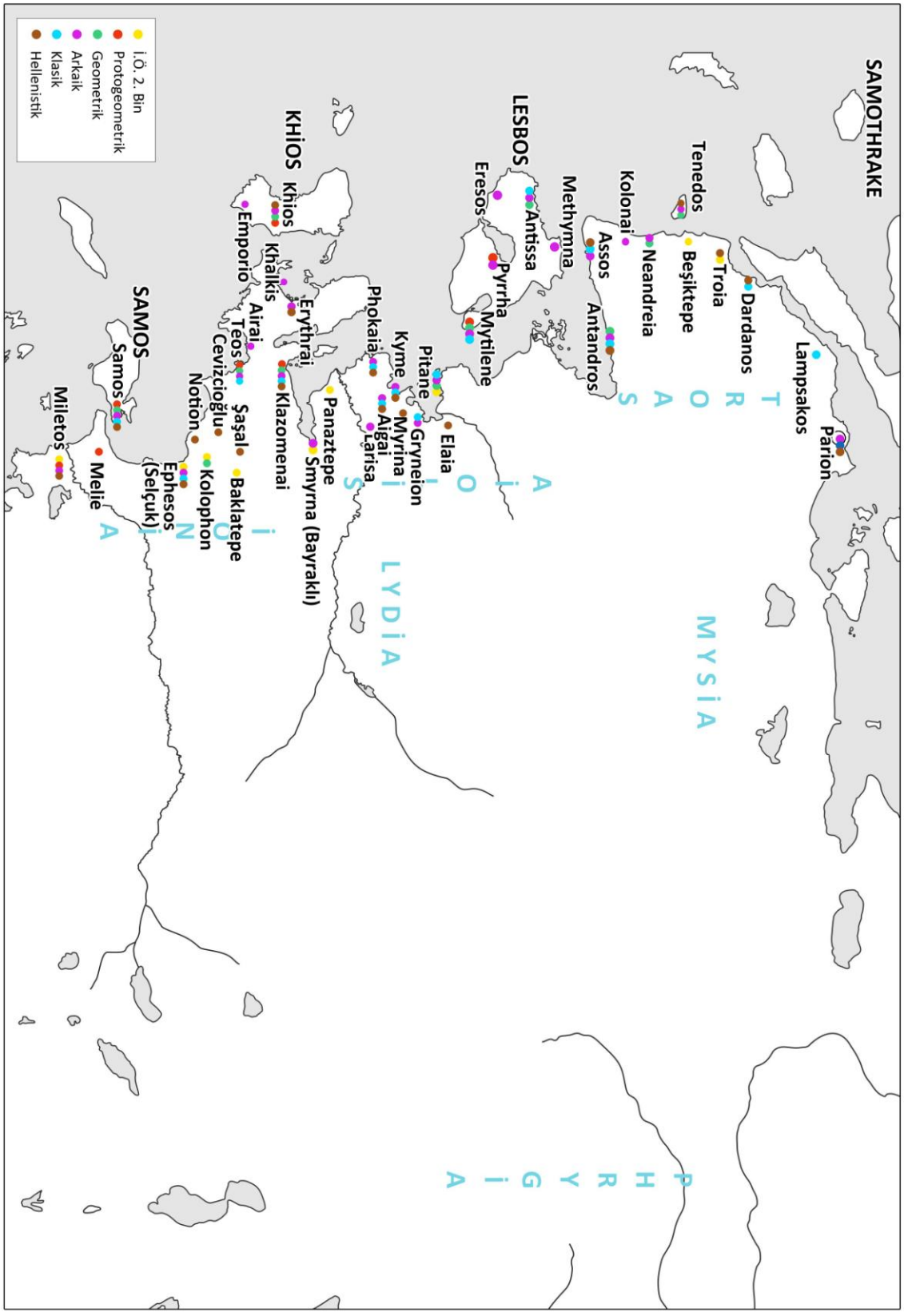

Harita 7: İ.Ö. 2. Binyılın ikinci yarısından Hellenistik döneme kadar mezarların belirlendiği merkezleri bir bütün olarak gösteren genel harita.

TABLOLAR

	Oda mezar	Tholos mezar	Pithos mezar	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Urne mezar	Çömlek mezar	Diğer mezar türleri
Troia								
Beşiktepe								
Pitane								
Panaztepe								Kompozit,Kutu mezar
Bayraklı								
Baklatepe								
Kolophon								
Selçuk								
Limantepe								
Milet								

Tablo 1. İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısına ait mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil kremasyon mezar	Urne mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Diğer mezar türleri
Pitane							
Elaia							
Gryneion							
Larisa							
Myrina							
Kyme							
Lesbos							

Tablo 2. Aiolis Bölgesi Protogeometrik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

Tespit Edilen Mezar Türü

? Olasılıkla Var Olan Mezar Türü

	Birincil Kremasyon mezar	Urne mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Diğer mezar türleri

Phokaia							
Smyrna							
Klazomenai							
Erythrai							
Khalkis							
Teos							
Airai							
Ephesos							
Melie		?					
Miletos							
Khios							
Samos							

Tablo 3. İonia Bölgesi Protogeometrik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil kremasyon mezar	Urne mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Diğer mezar türleri
Parion							
Lampsakos							
Dardanos							
Troia							
Tenedos							
Neandreia							
Kolonai							
Assos							
Antandros							

Tablo 4. Troas Bölgesi Geometrik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil kremasyon mezar	Urne mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Diğer mezar türleri
Pitane							

Elaia							
Gryneion							
Larisa							
Myrina							
Kyme							
Lesbos							

Tablo 5. Aiolis Bölgesi Geometrik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil kremasyon mezar	Urne mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Phokaia								
Smyrna								
Klazomenai								
Erythrai								
Khalkis								
Teos								
Airai								
Kolophon								
Ephesos								
Melie								Kuyu? mezar
Miletos								
Khios								
Samos								

Tablo 6. İonia Bölgesi Geometrik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremas-yon mezar	Urne mezar	Kül dökme mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Pişmiş toprak lahit mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş lahit mezar	Antropo-morfik taş lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Tümü-lüs mezar	Diğer mezar türleri
Parion															
Lampsakos															
Troiai															
Tenedos	?														
Neandreia															
Kolonai															
Assos															
Antandros															

Tablo 7. Troas Bölgesi Arkaik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon mezar	Urne mezar	Kül dökme mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Pişmiş toprak lahit mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş lahit mezar	Antropo-morfik taş lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Tümü-lüs mezar	Diğer mezar türleri
Pitane															
Elaia															
Gryneion															
Larisa															
Myrina															
Aigai												?			
Kyme													?		
Lesbos															

Tablo 8. Aiolis Bölgesi Arkaik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremas-yon mezar	Urne mezar	Kül dökme mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Pişmiş toprak lahit mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş lahit mezar	Antropo-morfik taş lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Tümü-lüs mezar	Diğer mezar türleri
Phokaia															Anıt mezar
Smyrna															
Klazomenai															
Erythrai															
Khalkis															
Teos															
Airai															
Kolophon															
Ephesos															
Melie															
Miletos		?								?					
Khios															
Samos														?	Ossilegia mezar

Tablo 9. İonia Bölgesi Arkaik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon mezar	Urne mezar	Kül dökme mezar	Ostothek mezar	Pithos mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Pişmiş toprak lahit mezar	Pişmiş toprak tekne mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş lahit mezar	Çatı kiremidi mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Parion																	
Lampsakos	?																
Dardanos																	
Troia																	
Tenedos																	
Assos																	
Kolonai																	
Neandreia																	
Antandros																	

Tablo 10. Troas Bölgesi Klasik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon Mezar	Urne mezar	Kül dökme Mezar	Ostothek Mezar	Pithos Mezar	Gömü kapları (Amphora-Hydria-Khytra	Pişmiş toprak Lahit mezar	Pişmiş toprak tekne mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş Lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka Mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Pitane																	
Elaia																	
Gryneion																	
Larisa																	
Myrina																	
Aigai														?			
Kyme																	
Lesbos																	

Tablo 11. Aiolis Bölgesi Klasik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon Mezar	Urne mezar	Kül dökme Mezar	Ostothek Mezar	Pithos Mezar	Gömü kapları (amphor	Pişmiş toprak Lahit	Pişmiş toprak tekne	Monolitik taş lahit	Plaka taş Lahit	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka Mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri

						a-hydria-khytra	mezar	mezar	mezar	mezar							
Phokaia																	
Smyrna																	
Klazomenai																	
Erythrai																	
Khalkis																	
Teos																	
Airai																	
Kolophon																	
Ephesos																	Su küngü, anıt mezar
Melie																	
Miletos																	
Khios																	
Samos																	

Tablo 12. İonia Bölgesi Klasik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon Mezar	Urne mezar	Kül dökme Mezar	Ostothek Mezar	Pithos Mezar	Gömü kapları (amphora-hydria-khytra	Pişmiş toprak Lahit mezar	Pişmiş toprak tekne mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş Lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka Mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Parion																	
Lampsakos																	
Dardanos																	
Troia																	
Tenedos																	
Assos																	
Kolonai																	
Neandreia																	
Antandros																	Tuğla, sunak mezar

Tablo 13. Troas Bölgesi Hellenistik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon Mezar	Urne mezar	Kül dökme Mezar	Ostothek Mezar	Pithos Mezar	Gömü kapları (amphora-hydria-khytra	Pişmiş toprak Lahit mezar	Pişmiş toprak tekne mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş Lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka Mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Pitane																	
Elaia																	
Gryneion																	
Larisa																	
Myrina											?						Daire formlu mezar
Aigai																	
Kyme																	
Lesbos																	

Tablo 14. Aiolis Bölgesi Hellenistik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

	Birincil Kremasyon Mezar	Urne mezar	Kül dökme Mezar	Ostothek Mezar	Pithos Mezar	Gömü kapları (amphora-hydria-khytra	Pişmiş toprak Lahit mezar	Pişmiş toprak tekne mezar	Monolitik taş lahit mezar	Plaka taş Lahit mezar	Çatı kiremidi Mezar	Oda mezar	Basit sanduka mezar	Taş sanduka Mezar	Basit toprak mezar	Tümülüs mezar	Diğer mezar türleri
Phokaia																	
Smyrna																	
Klazomenai																	
Erythrai																	Kayaya oyulmuş tekne mezar
Khalkis																	
Cevizcioğlu çiftliği																	
Şaşal																	
Notion																	
Teos																	
Airai																	
Kolophon																	
Ephesos																	
Melie																	
Miletos																	Kuyu mezar
Khios																	
Samos																	

Tablo 15. İonia Bölgesi Hellenistik dönem mezar türleri ve merkezlere göre dağılımı.

ÖZGEÇMİŞ

Adı : Kahraman
Soyadı : YAĞIZ
Doğum Yeri : Nusaybin
Görevi : Araştırma Görevlisi
E-mail : kahramanyagiz@hotmail.com

Akademik Geçmiş : 1988-2003 E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü (Lisans)
: 2003-2005 E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans)
: 2005-E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora)

Mesleki Çalışmalar : 2001-2011 Antandros Kazısı
2006-2007 Efes-Ayasuluk Tepesi Kazısı

Tezler : Antandros Melis Nekropolisi Ölü Gömme Adetleri (Lisans)
: Antandros Urneleri (Yüksek Lisans)

Yayınlar :

Kahraman YAĞIZ, "Antandros Nekropolisi Arkaik Dönem Urneleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi* XI (2008/1), 83–104.

Kahraman YAĞIZ, "Antandros Nekropolisi Helenistik Dönem Mezar Tipleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Haziran 2009, 136–144.

Kahraman Yağız, "Antandros Nekropolisi Arkaik Dönem Ölü Gömme Gelenekleri", *4. Ulusal Biyolojik Antropoloji Sempozyumu, 4–6 Kasım 2010,* Ankara.

Kahraman Yağız, "Antandros Nekropolisi", *International Symposium on Kazdağları (Mount Ida) and Edremit, Global Change in the Mediterranean, Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu, 5–7 Mayıs 2011,* (Ed. R. Efe, M. Öztürk, İ. Atalay), Edremit, 2011, 13–22.

Kahraman Yağız, "Antandros Nekropolisinden Bir Grup Hellenistik Stamnos Urne", Uluslararası Sempozyum, *Keramos, Seramik: Kültürel Yaklaşım, 9–13 Mayıs 2011, İzmir.*

G. Polat-Y.Polat-K.Yağız, "Antandros 2005 Yılı Kazıları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, (29 Mayıs- 2 Haziran 2006 Çanakkale), Ankara, 2007, 43–62.

G. Polat-Y. Polat-K.Yağız-T. Küçük-O.Zunal,"Antandros 2006 Yılı Kazıları", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt*, (28 Mayıs- 1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 2008, 455–476.

G. Polat-Y. Polat-K.Yağız-O.Zunal-B.Yıldırım,"Antandros 2007 Yılı Kazıları", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt,* (26–30 Mayıs 2008), Ankara, 2009, 39–60.

G. Polat-Y. Polat-K.Yağız-O.Zunal,"Antandros 2008 Yılı Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt,* (25–29 Mayıs 2009 Denizli), Ankara, 2010, 1–22.

G. Polat-Y. Polat-K.Yağız-R. Aktaş-E. Acar,"Antandros 2009 Yılı Kazıları", *32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt,* (24–28 Mayıs 2010 İstanbul), Ankara, 2011,98–121.

G. Polat-Y. Polat-K.Yağız-S.Üney-R. Aktaş-E. Acar-D.Arkan,"Antandros 2010 Yılı Kazıları", *33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt,* (23–28 Mayıs 2011 Malatya), Ankara, 2012,271-294.

TÜRKÇE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük):

KUZEYBATI ANADOLU'DA İ.Ö. 1. BİN'DE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

Çalışmanın esasa konusunu Kuzeybatı Anadolu'nun İ.Ö.1. bin yıl içindeki ölü gömme gelenekleri oluştursa da, İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısından başlayarak Hellenistik dönemin sonuna kadar bölgede var olan mezar türleri ve ölü gömme gelenekleri dönemsel olarak ele alınmıştır. Tüm dönemlerde gömü alanları olarak genellikle yerleşim alanlarının dışı tercih edilmiştir. Bunlar, kente ulaşan yolların iki yanında ve ya yakınlarında, tarıma elverişsiz, eğimin fazla olduğu yamaçlarda, kayalık alanlarda, bataklık ve sahil şeritlerinde yer almaktadır. Ancak İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarsıda dahil olmak üzere Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik dönemde yerleşim içine yapılmış az sayıda mezar örneği de bulunmaktadır.

Coğrafya genelinde inhumasyon ve kremasyondan oluşan gömü gelenekleri, İ.Ö. 2. bin yılın ikinci yarısında inhumasyon ağırlıklı mezarlar ile ikincil kremasyon örneklerinden oluşur. Protogeometrik dönemde ikincil kremasyonlara birincil örnekleri eklenir ve İ.Ö. 2. bin yılın tholos ve oda mezarları ortadan kalkar. Geometrik dönemde her iki geleneğe ait uygulamalar ve mezar türleri devam ederken, bazı mezarların tümülüslerle örtülmesi yeni bir uygulama olarak bu dönemde ortay çıkar. Arkaik dönemde geometrik dönemin mezar türlerinin yanına pişmiş toprak lahit, monolitik taş lahit ve çatı kiremidi mezarlar yeni türleri olarak eklenir. Ayrıca bu dönemde kremasyon ağırlıklı başlayan yetişkin mezarlarına İ.Ö. 6. yüzyılın başlarıyla birlikte inhumasyon yetişkin gömüleri eklenmiş, iki uygulama yüzyılın ortalarına kadar birlikte devam etmiş, İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarından sonra ibre inhumasyonlara dönmüştür. Klasik dönemde ise dönüşüm süreci tamamlanmış inhumasyon mezar türleri tüm coğrafyada hakim gömü şeklini almıştır. Buna rağmen tek tük tespit edilen ikincil kremasyon mezar bu geleneğin tamamen terk edilmediğini göstermiştir. Hellenistik dönemde coğrafyanın genelinde inhumasyon mezar türleri çoğunlukta olmasına karşın, değişen siyasal yapı ile birlikte yeni iskan politikaları ve toplu nüfus aktarımları, bazı merkezlerin gömü geleneklerinde kremasyondan yana ani değişimler yaşanmasına neden olmuştur.

İNGİLİZCE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük) :

BURIAL CUSTOMS OF NORTHWEST ANATOLIA IN THE FIRST MILLENNIUM BC

Although the main subject of this study comprises of the burial customs within the 1st millennium BC in Northwest Anatolia, the tomb types and burial customs used in this region from the second half of the 2nd millennium BC until the end of the Hellenistic period will also be discussed in historical sequence. In all the different periods, locations outside the settlement areas were generally preferred as burial places. These burial areas were located close to or on either side of the roads heading to the city, on steep hill slopes unsuitable for agriulture, in rocky landscapes, next to marshlands or on the seaside. However, including the second half of the 2nd millennium BC, in the Protogeometric, Geometric and Archaic periods, there were a few examples of tombs located within the settlement.

The burial customs of this geography involved inhumation and cremation burials. In the second half of the 2nd millennium BC, the primary custom was inhumation, with cremation being the secondary custom. In the Protogeometric period, cremation became the primary custom and the tholos and chamber tombs of the 2nd millennium BC dissappeared. In the Geometric period, while both burial customs and tomb types continued, a new custom, covering the some tombs with a tumulus, appeared. In the Archaic period, alongside the tomb types of the Geometric Period, new types of tombs – terracotta sarcophagi, monolithic stone sarcophagi and roof tile tombs were added to the repertoire. Also, in this period, at the beginning of the 6th century BC, inhumation adult burials were added to the cremation adult burials which had started off as the primary practice and the two traditions continued together until the middle of the century. After the mid 6th century BC, inhumation burial started to increase. In the Classical period, the transition was completed and the inhumation tomb types became the dominant practice in the whole region. Nevertheless, the secondary cremation burials located far and few between show that this tradition had not been completely abandoned. Although the inhumation tomb types were the majority in this region in the Hellenistic period, the new settlement policies that came with the changing political structure and the mass transfer of populations caused sudden changes in burial customs in some settlements in favor of cremation.